BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XIV
E
29
NAPOLI

BIBLIOTECA NAZ.
XIV
E
29

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

GRATIANI CANONES

GENUINI AB APOCRYPHIS DISCRETI,

CORRUPTI AD EMENDATIORUM CODICUM FIDEM EXACTI,

DIFFICILIORES COMMODA INTERPRETATIONE ILLUSTRATI

OPERA ET STUDIO

CAROLI SEBASTIANI BERARDI

PRESBYTERI UNELIENSIS,

In Regio Athenæo Sacrorum Canonum Anteceſſoris.

PARS III.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III NAPOLI

TAURINI, MDCCLVII.

EX TYPOGRAPHIA REGIA.

Bibl. dom. Prof. Neap. Soc. Jes.
Catal. inscript.

Digitized by Google

INDEX CAPITUM,

Quæ in hoc Quarto Volumine continentur.

	De Canonibus Sanctorum Patrum, aut Scriptorum Eccleſiaſticorum nomine a Gratiano relatis.	pag. 1.
Cap.	1. *De Canonibus ex Sacris Literis, ſeu veteris, ſeu novi Teſtamenti depromtis.*	
Cap.	2. *De Herme.*	5.
Cap.	3. *De Appollonio.*	11.
Cap.	4. *De Origene Adamantio.*	13.
Cap.	5. *De Cypriano.*	17.
	Appendix de epiſtola Romani Cleri ad Cyprianum.	22.
Cap.	6. *De Athanaſio.*	39.
Cap.	7. *De Euſebio Emeſeno.*	40.
Cap.	8. *De Hilario Pictavienſi.*	43.
Cap.	9. *De Baſilio.*	44.
Cap.	10. *De Gregorio Nazianzeno.*	47.
Cap.	11. *De Ruffino.*	60.
Cap.	12. *De Ambroſio.*	62.
	Appendix de canone 3. diſt. 63.	66.
Cap.	13. *De Hieronymo.*	135.
Cap.	14. *De Didimo.*	136.
Cap.	15. *De Felice Selemſelitano.*	227.
Cap.	16. *De Johanne Chriſoſtomo.*	228.
Cap.	17. *De Chromatio.*	228.
Cap.	18. *De Attico.*	244.
Cap.	19. *De Auguſtino.*	246.
Cap.	20. *De Paulino Nolano.*	249.
Cap.	21. *De Proſpero.*	443.
Cap.	22. *De Cyrillo Alexandrino.*	444.
Cap.	23. *De Caſſiodoro.*	450.
Cap.	24. *De Benedicto Abbate.*	456.
Cap.	25. *De Canonibus ex jure Juſtinianeo depromtis.*	458.
Cap.	26. *De Heſychio, ſeu Iſychio.*	459.
Cap.	27. *De Iſidoro Hiſpalenſi.*	476.
Cap.	28. *De Fructuoſo.*	477.
Cap.	29. *De Diurno Libro.*	511.
Cap.	30. *De Theodoro Cantuarienſi.*	512.
	Appendix de Pœnitentiali Romano.	514.
Cap.	31. *De Beda.*	525.
Cap.	32. *De Petro Nicomedienſi.*	526.
Cap.	33. *De Albino, ſeu Alcuino.*	533.
Cap.	34. *De Haymone.*	534.
Cap.	35. *De Rhabano.*	536.
		537.

Cap.

Digitized by Google

Cap. 36. *De Hincmaro Rhemenſi.* - - - - - - - - 543.
Cap. 37. *De Paſchaſio.* - - - - - - - - 545.
Cap. 38. *De Anaſtaſio Bibliothecario.* - - - - - - - 547.
Cap. 39. *De Fulberto.* - - - - - - - - - 551.
Cap. 40. *De Ordine Romano.* - - - - - - - 552.
Cap. ult. De ceteris, qui ſuperſunt, Canonibus, iis potiſſimum, quorum apud Gratianum nemo auctor inſcribitur. - - - - - - 554.

Imprimatur. Vic. Gen. S. Officii.

V. Bianco P. & R.

Se ne permette la ſtampa, di Quaregna per la Gran Cancelleria.

Digitized by Google

P A R S T E R T I A.

De Canonibus Sanctorum Patrum, aut Scriptorum Eccleſiaſticorum nomine a Gratiano relatis.

QUOUSQUE difficile admodum fuit, Eccleſiaſticorum veterum Patrum, aut Scriptorum libros præ oculis habere integros, atque expurgatos, ſeu quando nondum inventa typographica arte vel plane inferendus erat labor in exarandis, vel graviſſimis erat opus impenſis in comparandis plerorumque exemplaribus; ſeu quando per Typographos ſine delectu ſub Clariſſimorum Virorum nomine multo plura congeſta ſunt, quam congeri debuiſſent; dandam veniam puto viris rerum ſacrarum ſtudioſis, ſi non in ipſis Patrum, Scriptorumque priſcorum libris pervolutandis univerſam operam collocaverint ad ſinceram ſapientiam addiſcendam, ſed ſententiarum qua breviariis in aliam formam eductis, qua fragmentis diſcerptis ſine lege tranſpoſitis, ut plurimum etiam ab orationis contextu detortis, qua apocryphis monumentis, quæ germanis junxerat vulgaris opinio, & credulitas, uti debuerint. Nunc vero quum opera erudititiſſimorum hominum nihil fere ſuperſit, quod palam editum non exhibeatur, unde nemo eſt, cui magna ſaltem in parte non commoda ſit illorum voluminum tractatio; imo quum omnia fere adeo ſint in luce clariſſima collocata, ut vel rudiores ipſi a veris falſa incertave ſint nullo negotio diſtincturi; dolendum eſt quam maxime, quod pauci admodum reperiantur adhuc, qui illorum lectione potiſſimum delectentur, & tempus in ea ſuum cum jucunditate traducant; plurimi e converſo ſint, qui contentos ſe, & meritum veteribus honorem detuliſſe profiteantur, dum exiguas quaſdam excerptas codicum eorundem lacinias in recentiorum libros derivatas, atque ibidem explicatas legerunt, perpenderunt, ſuis etiam aut operibus inſeruerunt, aut inſtitutis adcommodarunt, ſine ſollicitudine authographorum, e quibus puriorem æque ac uberiorem

riorem ſine dubitatione doctrinam haurirent. Quodque magis dolendum eſt, intuemur paſſim in horum numero non paucos ex illis, qui haberi ſe doctiſſimos volunt, dico in ſacra Theologia Magiſtros, Divini Evangelii Præcones, Canonum Interpretes, Pragmaticos cauſſarum in foro Eccleſiaſtico tractandarum oratores, ceteroſque his non abſimiles, quorum alii, quod ſe minoris ingenii exiſtimandos credant, ſi res non ſuas in medium adferant; alii, quod ad antiqua reſpicere, eademque noſtris temporibus accommodare incongruum putent; alii, quod ſolidiores rerum cauſſas jamdiu traditas quaſi notas compertaſque omnibus faſtidiant ſtudio novitatis; alii demum, quod eos tædeat longioris veterum lectionis cum notitia temporum neceſſario conjungendæ, Sanctorum Patrum documenta rimari, &, prout res incidit, utiliter ex propoſito ſingulorum palam exhibere negligunt, ne dixerim averſari. Nemo profecto non videt, quanta cura, diligentiaque incumbendum eſſet univerſis in eam ſtudiorum rationem: quis enim ignorat, Verbum Dei, ex quo uno humana mens lucem ſibi identidem hærenti adferri poſſe perſpicuam ſperare poteſt, per illos Patres, veluti divinæ traditionis cuſtodes, a primis ad noſtra, imo ad poſtrema uſque ſæcula & fuiſſe & iri traductum? Quod etiamſi in ſacris literis ſcriptum magna in parte contineatur, altera tamen in parte traditum nobis quaſi per longas ſanctorum hominum ſucceſſiones accipimus, ita ut quod Apoſtoli a Chriſto audierunt, audiviſſe ab Apoſtolis credamus illos, qui Apoſtolicam ætatem attigerunt, ab iſtis deinde recentiores alios perennibus, & conſtantiſſimis per ætates omnes datis ſimul, & acceptis, creditis & redditis inſtitutionibus, una ſemper quandocumque reſonante Chriſti Domini primi inſtitutoris venerabili voce. In iſtis traditionibus, ubi de fidei, morumque doctrina agendum ſit, regula figitur, a qua nemini recedendum ſit, imo & qua veluti firmiſſima, Eccleſia noſtra, quæ nec fallere, nec falli poteſt, in ſuis definitionibus ſanciendis uſa perpetuo fuit; dum aut in conciliis, aut extra concilia propoſitis quæſtionibus illud ſemper admiſit, & credendum fidelibus propoſuit, quod majores admiſiſſe perpetuo probati fuerunt, ac credidiſſe. Quod ſi de diſciplinæ capitibus ſermo ſit, quamquam iſta varia eſſe poſſint pro varietate locorum, temporum, atque cauſſarum, quicumque tamen in eam animum intenderit, quam a Patribus vetuſtiſſimis noverit inſtitutam & cuſtoditam, ſtatimque intellexerit, eam in cauſſa eſſe potuiſſe, quod aurea tunc propemodum & beatiſſima eſſent Eccleſiæ ſæcula, facile etiam addiſcet, curandum eſſe maxime, ut eadem qua in parte, atque ubi adhuc integra perſeverat, firma voluntate retineatur; ubi & qua in parte vel periiſſe, vel lapſa fuiſſe videtur, reſtituatur; niſi graviſſima quædam, quibus indulgendum prudentiſſime ſit, adjuncta aliud poſtulent ob neceſſitatem Eccleſiæ, vel utilitatem.

Non ignoro quandoque accidiſſe, ut inter Patres ipſos motæ & diutius agitatæ controverſiæ fuerint; Auguſtinum cum Hieronymo, Leonem Romanum cum Hilario Arelatenſi, Chriſoſtomum cum Theophilo, cui jungebatur Epiphanius, alioſque invicem contendiſſe. Tantum vero abeſt, ut ex eo deduci poſſe videatur, minoris faciendam Patrum auctoritatem; quin potius ex eo de eorum libentius ſequenda doctrina, ubi concors adpareat, nobis ſit gloriandum. Siquidem ſi dubiis in quibuſdam rebus acriter diſputaviſſe diſtractis animis deprehenduntur, agnoſcimus in primis, eoſdem maxime ſollicitos fuiſſe de veritate inveſtiganda; deinde colligimus, in aliis cauſſis, in quibus unanimes unam protulere ſententiam, veritatem

veritatem

veritatem ipſam non cæcorum more, ſed excutientium, atque intuentium, conſecutos fuiſſe patentem, & prodidiſſe palam univerſis; eadem fere ratione, qua apud veteres Romanorum Jureconſultos, illos potiſſimum, quorum varias ſectas curioſa diſputatio effecerat, firmiſſimas editarum legum ſanctiones cuſtoditas credimus, ubi concordi ſententia apud univerſos aliqua tradita intelligimus. Id facile percipit, quicumque res humanas apprime conſiderat; in quibus ea graviora teſtimonia habentur, quæ proferuntur concordi voluntate ab iis, qui alias diſputant inter ſe, quos propterea in unum conciliaviſſe videtur non animus invicem obſequendi, ſed intuitus veritatis medias inter diſputationes perſpicue coruſcantis. Quod ſi iſtis adjiciatur, aliquos ex eiſdem Patribus poſt diſputationes, ut ut fervidas ac diuturnas, tandem aliquando adquieviſſe ſuadenti alteri diſputantium parti, ecquis non colligit, luculentius adhuc lumen rebus diſputatis, atque unanimiter deinde traditis affulſiſſe ad ſeræ poſteritatis utilitatem; dum novimus tandem nil traditum ab illis ſuſcipere nos, niſi quod ex ſedula rerum divinarum inveſtigatione olim emerſerit? hoc enim eſt, quod belle obſervabat Gregorius Magnus, dum in homiliis in Evangelia Thomam Apoſtolum de reſurrectione Domini dubitantem primum, deinde certiorem factum, mirum in modum poſterorum fidem omni dubitatione poſtpoſita ſolidaviſſe adfirmavit.

Hæc ut clarius explanentur, ſecernendæ erunt ſententiæ a ſententiis, quarum aliæ privatas exhibent Patrum opiniones, in quibus ſane inter ſe illi aliquando diſputaverunt; aliæ vero explicant, non tam quid opinarentur iidem Patres, quam quid teſtificarentur, ſingulis temporibus Eccleſiam ſentire, in quas propterea tanquam in rem facti perſpicui communi conſenſione convenerunt. Prioris generis ſententiæ graviſſimæ quidem ſunt, quibus ſine ulla formidine ſapientiſſimus quiſque adhærebit, quouſque nulla interceſſerit ad dirimendam controverſiam definitio Eccleſiæ, ad quam unam pertinet, dogma fidei in rebus dubiis indicare, & velut latens educere. At ſententiæ poſterioris generis adeo validæ ſunt, ut vel ipſa Eccleſia in proponendis fidei dogmatibus ab ipſis recedere neque unquam, neque ulla ratione potuerit, eodem jure, quo in Eccleſia perpetuo fuit unitas doctrinæ invariata, & conſtantiſſima. Quod ſi curioſius de regulis quæras, quibus dignoſcantur, diſtinguanturque utriuſque generis ſententiæ; ego generaliter dixero, rem iſtam certis determinatiſque confici non poſſe præceptis, quæ omnibus, quæ incidant, ſpeciebus ſine diſcrimine adcommodentur; ſed ex diverſis cauſſarum adjunctis omnino pendere; aliter enim vox divina ſonat in ſcriptis Patrum, ubi ipſi adverſus hæreticos homines pugnaverunt; aliter ubi ſacras literas interpretando explicaverunt; aliter ubi nonnulla ad ornatum orationis extra præcipuum ſcribendi ſcopum adjecerunt; aliter ubi publice coram rudioribus differentes arcana quædam myſteria certis temporibus quaſi ſub ænigmate de induſtria tradiderunt, aliis demum, variiſque modis, prout optima rerum agendarum, & moderandarum prudentia pro diverſitate locorum ac temporum poſtulavit; unde argumentum ſolidiſſimum eſt, hanc rem univerſam, ubi opus ſit ad finiendas omnes, quæ emergere poſſent, diſputationes, ſapientiſſimo, prudentiſſimoque Eccleſiæ judicio reſervari, quemadmodum reſervatur eidem germana & certa verbi Dei ſcripti interpretatio.

Sanctorum Patrum nomine eos intelligo, quos tanquam integerrimos ſacræ doctrinæ teſtes Eccleſia agnovit, morum æque ſanctitate, ac doctrina clariſſimos,

 nec

Digitized by Google

nec non antiquitate maxime venerabiles : ex quo enim ſanctitate morum claruerunt, deducitur eos noluiſſe fallere ; ex quo excelluere doctrina , intelligimus nec falli ipſos facile potuiſſe ; ex quo demum antiquitate præſtant , eo puriorem traditionem ex ipſis haurire nos poſſe cenſemus , quo propius ex puriſſimis fontibus ſuas ſententias derivarunt . Iſti ſunt , quorum libris Eccleſia in celebrandis Conciliis paſſim uſa fuit , quorum dogmata in publicis fidelium conventibus legenda propoſuit , quorum mentem inveſtigare , prout res incidit , atque interpretari conſuevit . Quamquam vero nemo exinde non videat , Patrum eorundem diverſos poſſe conſtitui gradus , quorum alii aliis nonnihil præcellere intelligantur , prout excellentior quædam alicui morum integritas , aut ſapientia illuſtrior fuit , aut provectior demum antiquitas ; ab omnibus tamen hujuſmodi gradibus plurimum adhuc dignitate diſtant ceteri Scriptores Eccleſiaſtici , qui decoro Patrum nomine apud Eccleſiam non donantur , vel quod ut ut eruditiſſimi atque antiquiſſimi ſint, moribus non omnino integerrimi extiterint ; vel quod ut ut antiquiſſimi , ac ſanctiſſimi , rudes tamen & minus periti videntur ; vel quod utut ſanctiſſimi atque eruditiſſimi , recentioribus demum ſæculis floruerunt . Horum profecto , qualeſcumque iidem ſint , excipiemus traditiones , quaſi graviſſimorum hominum , qui ubi conſonare deprehendentur ſententiis Patrum , non dubitabimus , quin ad dogmata fidei vel morum magis magiſque firmanda idonei admodum habeantur ; ubi explanant dubias Patrum formulas necdum publico Eccleſiæ judicio explicatas , præbito lumine facile utemur : tantum ab illis recedemus , in quibus ab illis vel expreſſe receſſerunt Patres Eccleſiaſtici , vel recedendum eſſe dignis de cauſſis Eccleſia definivit . Paucis dicam : Habent iſtorum teſtimonia cum Patrum auctoritate communia plura , licet Patrum auctoritati in pluribus iſtorum teſtimonia cedant.

Dicta hæc generaliter initio volui , ut intelligat unuſquiſque , qua prudentia ad ſubjectorum Gratianeorum canonum lectionem & interpretationem ſit deveniendum . Junxi ego juxta propoſitam methodum Scriptores Eccleſiaſticos Eccleſiaſticis Patribus , quod ut plurimum ad illuſtrandas Patrum ſententias aliorum Scriptorum ſententiæ famulentur ; interea vero perſuaſum omnibus volui non æqua lance æſtimanda , parilique honore excolenda eſſe utrorumque monumenta, ſed ſuum ſingulis honorem , ſuam ſingulis dignitatem debere ſervari .

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT PRIMUM.

De Canonibus ex Sacris Literis, ſeu veteris, ſeu novi Teſtamenti depromtis.

Præcipuum in hac parte locum dandum eſſe duxi monumentis Sacrarum Literarum, quæ apud Gratianum recenſentur, ut antequam Sanctorum Patrum, qui de Verbo Dei tradito teſtimonium ferunt, capita adferrentur, illa commodo ordine præponerentur, in quibus Verbum Dei ſcriptum continetur, Sunt autem ſequentia.

Ex Levitico.	*Can.* 15. *cau.* 22. *qu.* 4. *adjecta interpretis explicatione illuſtratus.*
Ex Numeris.	*Can.* 21. *cau.* 2. *qu.* 5. *ad vulgatam Numerorum editionem exigendus.* *Can.* 14. *cauſ.* 32. *qu.* 2. *ex vulgata editione emendandus.*
Ex Pſalmis.	*Can.* 3. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 4. *de pœn. diſt.* 1. — *quæſtioni a Gratiano propoſitæ minus accommodati.*
Ex Proverbiis.	*Can.* 5. *cau.* 5. *qu.* 5. *conſonat cum Proverbiorum capitibus.*
Ex Eccleſiaſtico.	*Can.* 2. *cau.* 14. *qu.* 5. *ex integro capite ſupplendus, atque emendandus.*
Ex Iſaia.	*Can.* 59. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex integro capite ordinatius deſcribendus.*
Ex Ezechiele.	*Can.* 15. *de pœn. diſt.* 4. *ex integro Ezechielis capite emendandus.*
Ex Oſee.	*Can.* 20. *de pœn. diſt.* 4. *Can.* 21. *de pœn. diſt.* 4. — *Gratiani propoſito parum accomodati.*
Ex Joele, & Zacharia.	*Can.* 33. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 34. *de pœn. diſt.* 1. — *ex integris Prophetarum capitibus emendandi, & quæſtioni a Gratiano propoſitæ minus accommodati.*
Ex Epiſtolis Paulli. Ad Timotheum 1.	*Can.* 5. *cau.* 1. *qu.* 2. *ex integro Paulli capite emendandus, atque explicandus.*
Ad Corinth. 1.	*Can.* 7. *de pœn. diſt.* 2. *prava interpretatione a Gratiano explicatus.*

Can.

Digitized by Google

Ad Galatas. (*Can. 28. de pœn. diſt. 2. ex integra Paulli Epiſtola emendandus.*

Ad Hebræos. { *Can. 29. de pœn. diſt. 2. ex integra Paulli Epiſtola emendandus.*
Can. 19. de pœn. diſt. 4. ex integra Paulli ſententia explicandus.

Ad Epheſios. (*Can. 9. de pœn. diſt. 4. ad integram Paulli Epiſtolam exigendus.*

Ex Epiſt. 2. Petri. { *Can. 18. de pœn. diſt. 4. conſonat cum vulgatis Epiſtolæ exemplaribus.*

Ex Epiſt. 1. Johannis. { *Can. 36. de pœn. diſt. 1.* *Can. 37. de pœn. diſt. 1.* { *perperam a Gratiano explicati.*

GRatianeorum monumentorum, quæ ex ſacris literis, ſeu veteris, ſeu novi teſtamenti decerpta intuemur, explicatio eum deſideraret interpretem, cujus ſtudium diuturnum fuiſſet in addiſcendis veterum orientalium linguis, imo in evolvendis variis ſacrarum earundem literarum verſionibus; ſi monumenta illa, quæ apud Gratianum legimus, ex iis eſſent, quæ graviſſimam difficultatem viris etiam eruditiſſimis ingeſſerunt. Verum plana illa ſunt, & in vulgari prudentia poſita, in quibus propterea expendendis parum immorabor, contentus Gratianeos canones ad vulgatam Sacræ Scripturæ editionem referre, atque exigere univerſos, quod tantum meæ ſuſceptæ provinciæ eſſe videtur, præſertim quod vulgata ipſa editio ea eſt, quam ſequi debuit Gratianus, cujus ætate præ omnium Chriſtianorum manibus habebatur tanquam omnium puriſſima, atque a mendis præ verſionibus ceteris magis expurgata. Qui plura exquirere adamabit, habebit interpretes numero plurimos, doctrina clariſſimos, ſanctitate venerabiles, quos facile conſulet.

Can. 15. cau. 22. qu. 4. Exhibetur in primis canon 15. cau. 22. qu. 4. ex verſ. 12. cap. 19. libri Levitici, in quo Moyſes Deo docente moralis doctrinæ præcepta tradebat. Non tamen ſingula Gratiani verba ibidem leguntur, ſed iſta tantum: *Non pejurabis in nomine meo, nec polluet nomen Dei tui: Ego Dominus*; nam cetera, quæ ſequuntur a verſ. *malum tamen* uſque in finem, pertinent potius ad gloſſema quoddam a recentiore interprete adjectum, quod cum Bedæ ſententiis conſonare, præſertim cum can. 6. cauſ. 22. qu. 4. animadverterunt Romani Correctores.

Can. 21. cau. 2. qu. 5. Quod ex libro Numerorum cap. 5. habetur in can. 21. cau. 2. qu. 5. teſtantur Correctores Romani olim ſub nomine Paleæ deſcriptum fuiſſe, & Gratiano eſſe reſtituendum auctoritate codicum MSS. Verba Numerorum hæc ſunt: *Locutusque eſt Dominus ad Moyſem dicens: Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos: Vir, cujus uxor erraverit, maritumque contemnens, dormierit cum altero viro, & hoc maritus deprehendere non quiverit, ſed latet adulterium, & teſtibus argui non poteſt, quia non eſt inventa in ſtupro; ſi ſpiritus zelotypiæ concitaverit virum contra uxorem ſuam, quæ vel polluta eſt, vel falſa ſuſpicione appetitur, adducet eam ad Sacerdotem, & offeret oblationem pro illa, decimam partem ſatisfarinæ hordeaceæ: non fundet ſuper eam oleum, nec imponet thus, quia ſacrificium zelotypiæ eſt, & oblatio inveſtigans adulterium. Offeret igitur eam Sacerdos, & ſtatuet coram Domino: aſſumetque aquam ſanctam in vaſe fictili, & pauxillum terræ de pavimento tabernaculi mittet in eam.*

Cumque

Digitized by Google

Cumque ſteterit mulier in conſpectu Domini, diſcooperiet caput ejus, & ponet ſuper manus illius ſacrificium recordationis, & oblationem zelotypiæ; ipſe autem tenebit aquas amariſſimas, in quibus cum execratione maledicta congeſſit. Adjurabitque eam, & dicet: Si non dormivit vir alienus tecum, & ſi non polluta es deſerto mariti thoro, non te nocebunt aquæ iſtæ amariſſimæ, in quas maledicta congeſſi. Sin autem declinaſti a viro tuo, atque polluta es, & concubuiſti cum altero viro, his maledictionibus ſubjacebis. Det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo ſuo: putreſcere faciat femur tuum, & tumens uterus tuus diſrumpatur. Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, & utero tumeſcente putreſcat femur. Et reſpondebit mulier: Amen, amen. Scribetque Sacerdos in libello iſta maledicta, & delebit ea aquis amariſſimis, in quas maledicta congeſſit; & dabit ei bibere. Quas cum exhauſerit, tollet Sacerdos de manu ejus ſacrificium zelotypiæ, & elevabit illud coram Domino, imponetque illud ſuper altare, ita dumtaxat, ut prius pugillum ſacrificii tollat de eo, quod offertur, & incendat ſuper altare, & ſic potum det mulieri aquas amariſſimas. Quas cum biberit, ſi polluta eſt, & contemto viro adulteris rea, pertranſibunt eam aquæ maledictionis, & inflato ventre computreſcet femur; eritque mulier in maledictionem, & in exemplum omni populo. Quod ſi polluta non fuerit, erit innoxia, & faciet liberos. Iſta eſt lex zelotypiæ. Si declinaverit mulier a viro ſuo, & ſi polluta fuerit, mariruſque zelotypiæ ſpiritu concitatus adduxerit eam in conſpectu Domini, & fecerit ei Sacerdos juxta omnia, quæ ſcripta ſunt, maritus abſque culpa erit, & illa recipiet iniquitatem ſuam. Sic ad puriora ſacrarum literarum exemplaria exactus eſt Gratianeus canon, cujus diſciplinam jure optimo ſcripſit Gratianus non amplius obſervari, neque enim præcepta illa ſingulari veterum Judæorum conditioni divinitus adcommodata, in nova Evangelii lege perſeverarunt.

Ex eodem Numerorum libro cap. 30. verſ. 4. & ſequ. depromtus eſt canon 14. cau. 32. qu. 2. his verbis legendus: *Mulier ſi quippiam noverit, & ſe conſtrinxerit juramento, quæ eſt in domo patris ſui, & in ætate adhuc puellari, ſi cognoverit Pater votum, quod pollicita eſt, & juramentum, quo obligavit animam ſuam, & tacuerit, voti rea erit: quidquid pollicita eſt, & juravit, opere complebit. Sin autem ſtatim, ut audierit, contradixerit Pater, & vota, & juramenta ejus irrita erunt, nec obnoxia tenebitur ſponſioni, eo quod contradixerit Pater.* Hæc ſi conferantur cum canone Gratianeo, adparebit eum eſſe emendandum, quemadmodum jam animadverterunt Correctores Romani. Ceterum huic ſententiæ lumen quoddam adferetur ex iis, quæ inferius erunt obſervanda ad canonem 15. eadem cauſſa, & quæſtione. Can.14. cau. 32. qu. 2.

Duo ſunt ex libris Pſalmorum depromti canones, ideſt 3. & 4. de pœn. diſt. 1. Prior ex Pſalmo 50. verſ. 19. ibi: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies.* Poſterior ex Pſalmo 31. verſ. 5. *Dixi, confitebor adverſum me injuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.* Mihi ſane optandum fuit in hac re, ut Gratianus non abuſus fuiſſet ſanctiſſimis iſtis Davidicis documentis. Propoſuerat ſibi Collector dirimendam quæſtionem, *an ſola contritione cordis, & ſecreta ſatisfactione abſque oris confeſſione quiſque poſſit Deo ſatisfacere.* Ad eam plane diſcutiendam fruſtra provocabatur ad veteris teſtamenti inſtitutiones, cum veteribus Sacramentum illud pœnitentiæ non fuerit datum, quale ex Chriſti inſtitutione nos Chriſtiani habuimus, quo dum poteſtati clavium, quæ penes Eccleſiam eſt, peccata noſtra confeſſione ſubjicimus, delictorum veniam, & Sacramenti gratiam impetramus. Can. 3. & 4. de pœn. diſt. 1.

In

Digitized by Google

Can. 5. In libro Proverbiorum cap. 11. verſ. 13. hæc leguntur: *Qui ambulat fraudu-*
cau. 5. *lenter, revelat arcana, qui autem fidelis eſt amici, celat amici commiſſum*. Et in cap.
qu. 5. 25. verſ. 8. *Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio cito, ne poſtea emendare non poſſis, cum dehoneſtaveris amicum tuum*. Duo hæc fragmenta junxit Gratianus in can. 5. cau. 5. qu. 5.

Can. 2. Ex capite 34. Eccleſiaſtici verſ. 21. & ſequ. emendanda ſunt, ſupplendaque
cau. 14. verba canonis 2. cau. 14. qu. 5. ita: *Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata,*
qu. 5. *& non ſunt beneplacitæ ſubſannationes injuſtorum. Dominus ſolus ſuſtinentibus ſe in via veritatis, & juſtitiæ. Dona iniquorum non probat altiſſimus, nec reſpicit in oblationes iniquorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum propitiabitur peccatis. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu Patris ſui. Panis egentium vita pauperum eſt, qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. Qui auſert in ſudore panem, quaſi qui occidit proximum ſuum. Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt.*

Can. 59. Iſaiæ verba, quæ Gratianus deſcribere voluit in can. 59. cau. 11. qu. 3., alio
cau. 11. ordine deſcribuntur in cap. 5. Iſaiæ verſ. 12. & ſequentibus; poſtquam enim
qu. 3. conqueſtus eſt Propheta de populo, quod opus Domini non reſpicerent, nec opera manuum ejus conſiderarent, ita proſequitur: *Propterea captivus ductus eſt populus meus*, & cetera, quæ habentur in dicto can. 59. verſ. *propterea* uſque in finem; deinde pergit Iſaias: *Et paſcentur agni juxta ordinem ſuum, & deſerta in ubertatem verſa advenæ comedent. Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum. Qui dicitis, feſtinet, & cito veniat opus ejus, ut videamus; & appropiet, & veniat conſilium ſancti Iſrael, & ſciemus illud. Væ, qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.* Poſteriorem hanc ſententiam perperam, uti liquet, Gratianus priori præpoſuit.

Can. 15. Quæ leguntur in can. 15. de pœn. diſt. 4. habentur quidem apud Ezechielem
de pœn. cap. 18. verſ. 24. & ſequentibus, non tamen ita integra, ut nihil ſit apud Gra-
diſt. 4. tianum emendandum. Verba Ezechielis hæc ſunt: *Si autem averterit ſe juſtus a juſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius, nunquid vivet? omnes juſtitiæ ejus, quas fecerat, non recordabuntur in prævaricatione, qua prævaricatus eſt, & in peccato ſuo, quod peccavit, in ipſis morietur. Et dixiſtis: non eſt æqua via Domini, Audite ergo domus Iſrael: numquid via mea non eſt æqua, & non magis viæ veſtræ pravæ ſunt? Cum enim averterit ſe juſtus a juſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis: in injuſtitia, quam operatus eſt, morietur, &c.* His verbis uſus eſt Gratianus ad dirimendam controverſiam ſuis temporibus acriter agitatam, num peccata ſemel dimiſſa redeant poſt alia admiſſa peccata. At vero non video, quid in hoc ipſo monumento Ezechielis rei propoſitæ adcommodatum Gratianus invenire potuerit; aliud enim eſt peccantium vetera opera etiam bona Deum quodammodo oblviſci, uti Ezechiel ſcribit, aliud peccata ſemel dimiſſa redire; bonorum enim operum ideo oblviſci quodammodo dicitur Deus, quod illorum intuitu peccata recens admiſſa ulciſci non deſinat; eſt autem quid amplius peccata jam dimiſſa redire.

Can. 20. Ad eandem controverſiam dirimendam adfert quoque Gratianus in can. 20. &
& 21. 21. de pœn. diſt. 4. duo Oſee monumenta, quæ leguntur in ipſius Prophetæ li-
de pœn. diſt. 4. bro cap. 7., imo ait Gratianus eadem exhibere diverſam diſciplinam, qua Deus

Judaicum

Judaicum populum perſecutus eſt; quaſi in uno monumento dicatur, Deum veteris idololatriæ recordari, in altero præſentia tantum ulciſci peccata. Sed quiſquis integrum Prophetæ caput vel ſolertiſſime legerit, nihil tale ibi reperiet, quo Gratiani animadverſio confirmetur.

Can. 33. & 34. de pœn. diſt. 1.

Ex canone 33. & 34. de pœn. diſt. 1. conatus eſt Gratianus quaſi ex ſacris veteris teſtamenti literis demonſtrare, peccata dimitti non oris confeſſione, ſed ſola contritione cordis; & primo quidem ante laudatum canonem 33. recenſuit quaſi prophetica verba: *In quacumque die peccator fuerit converſus, & ingemuerit, vita vivet, & non morietur*; ubi animadvertit, non dici *ore confeſſus fuerit, ſed tantum, converſus fuerit, & ingemuerit*; deinde in can. 33. & 34. retulit verba illa Joelis cap. 2. verſ. 12. & 13. *Convertimini ad me in toto corde veſtro in jejunio, & in fletu, & in planctu. Et ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra, & convertimini ad Dominum Deum veſtrum, quia benignus, & miſericors eſt, patiens, & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia*; quibus videtur jungere voluiſſe, quaſi uno orationis ſpiritu contexta, verba Malachiæ cap. 3. verſ. 7. *Revertimini ad me, & revertar ad vos, dicit Dominus exercituum*. Nemo non videt, in his omnibus Gratianum Prophetarum verba paulliſper depravaviſſe, dum cum vulgata ſcripturæ ſacræ editione non conſonant, quod perſpicue liquebit conferenti Gratianeos canones cum deſcriptis verbis Joelis, & Malachiæ, licet eadem utrobique retenta ſententia videatur. In iis autem verbis: *in quacumque die &c.* veroſimile eſt Gratianum deſcribere voluiſſe, quod habetur apud Ezechielem cap. 33. verſ. 12. ibi: *Impietas impii non nocebit ei, in quacunque die converſus fuerit ab impietate ſua .... Si autem dixero impio, morte morieris, & egerit pœnitentiam a peccato ſuo, feceritque judicium, & juſtitiam... vita vivet, & non morietur*. Eadem propemodum verba deſcribuntur in cap. 18. verſ. 21. Ezechielis. Porro, quæcunque lectio retineatur, perperam Gratianus ea monumenta adduxit, quaſi cuiquam ex illis demonſtrare liceret, per ſolam cordis contritionem ſine confeſſione peccatorum remiſſionem eorumdem peccatorum poſſe in nova Evangelii lege obtineri; neque enim Eccleſia cum definivit neceſſariam eſſe confeſſionem, provocavit ad diſciplinam veteris teſtamenti, ſed ad diſciplinam a Chriſto Domino in Evangelio inſtitutam.

Can. 5. cau. 1. qu. 2.

Longe a propoſito ſuo vagatus etiam eſt Gratianus in proponendo canone 5. cau. 1. qu. 2., cum enim probaviſſet, ingreſſum in Eccleſiam non eſſe alicui Simoniaco concedendum, adjecit verba Apoſtoli Paulli ad Thimotheum 1. cap. 5. quæ more ſuo paulliſper corrupit. Etenim ita legimus apud Paullum: *Viduas honora, quæ vere viduæ ſunt. Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet, diſcat primum domum ſuam regere, & mutuam vicem reddere parentibus; hoc enim acceptum eſt coram Deo. Quæ autem vere vidua eſt, & deſolata, ſperet in Deum, & inſtet obſecrationibus, & orationibus nocte, ac die*. Et infra: *Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor*. Item infra: *Si quis fidelis habens viduas, ſubminiſtret illis, & non gravetur Eccleſia, ut iis, quæ vere viduæ ſunt, ſufficiat*. Ex hac Paulli diſciplina adparet, duplicem temporibus Apoſtolorum fuiſſe viduarum conditionem, quarum aliæ privatæ rei ac familiari regendæ ad utilitatem filiorum ac nepotum præerant; aliæ a rebus familiaribus liberæ, quæ propterea facile in Eccleſiam recipiebantur quaſi Diaconiſſarum officio functuræ, reſque ad miniſteria ſacra neceſſarias inſtructuræ decoro cultu, ac nitore,

Digitized by Google

dummodo ætate eſſent, ac prudentia graves, juxta morem veterum, quem inſinuavit Lucas in cap. 2. Evangelii de Anna Propheteſſa ita ſcribens: *Et hæc vidua uſque ad annos 84., quæ non diſcedebat de templo, jejuniis, & obſecrationibus ſerviens nocte, ac die.* Viduas autem univerſas tum demum voluit ex Eccleſiæ obventionibus ſuſtentari, cum vere viduæ eſſent, ideſt alias neceſſaria vitæ ſubſidia non haberent. Quid vero iſta Paulli ſententia commune exhibet cum propoſita Gratiani diſputatione?

Can. 7. de pæn. diſt. 2. Detorſit præterea Gratianus in alienam ſententiam verba canonis 7. de pœn. diſt. 2. excerpta ex epiſtola 1. Paulli ad Corinthios cap. 13. ibi: *Charitas nunquam excidit*; quibus cum Sanctus Apoſtolus ſignificaret, tandem aliquando Prophetias omnes evacuatum iri, item ceſſatura dona linguarum, aperiendaque manifeſtiſſime obſcuriora fidei myſteria, præſertim in altera vita, quum prophetiarum nulla neceſſitas erit, aut doni linguarum, quoniam apertiſſima futura erunt, quæ nunc in ænigmate tractamus; affirmavit charitatem perpetuo eſſe manſuram, tanquam virtutem illam, quæ etiam in altera vita beatorum animos ſit expletura. Verumtamen Gratianus eadem verba ita refert, ut probet charitatem, ſtatim ac homini adhæſit ſemel, nunquam ab ejuſdem animo excidere poſſe, quaſi qui charitate ornantur, peccare amplius nequeant, quemadmodum concludere viſus eſt ad calcem canonum 12. & 13. eadem diſt. 2. de pœn., quæ ſane interpretatio longe aberrat ab Apoſtoli Paulli doctrina.

Can. 28. de pæn. diſt. 2. Quid inferre voluerit Gratianus ex Paulli Apoſtoli monumento relato in can. 28. de pœn. diſt. 2., ut verum fatear, prorſus ignoro. Nimirum Gratianus in ea diſtinctione tanta, & tam varia coacervat indigeſta methodo, ut rebus ſibi propoſitis craſſiſſimas tenebras offundat. Ceterum & ipſa Apoſtoli verba ad integra epiſtolæ exemplaria, a quibus diſſonant, ſunt exigenda: Etenim in epiſt. ad Galatas cap. 5. verſ. 6. ita legitur: *In Chriſto Jeſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur. Currebatis bene: quis vos impedivit veritati non obedire?* Similiter parum facit ad rem Gratiani, ut cuiquam conſideranti liquidum eſſe poteſt, canon 29. de pœn. diſt. 2., cujus verba ita erunt emendanda ex epiſtola Paulli ad Hebreos cap. 6. verſ. 10. *Non enim injuſtus Deus, ut obliviſcatur operis veſtri, & dilectionis, quam oſtendiſtis in nomine ipſius, qui miniſtraſtis ſanctis, & miniſtratis.*

Can. 29. de pæn. diſt. 2.

Can. 19. de pæn. diſt. 4. Ex eodem capite 6. epiſtolæ ad Hebreos in principio depromtus eſt can. 19. de pœn. diſt. 4.; cujus verba ita legenda ſunt: *Quapropter intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem ad perfectiora feramur, non rurſum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum.* Perpendit Gratianus, quid nomine mortuorum operum intellexerit Paullus, atque concludit: *Dicens opera mortua, priora bona ſignificat Apoſtolus, quæ per ſequens peccatum erant mortua, quia hi peccando priora bona irrita fecerunt. Hæc ſicut peccando fiunt irrita, ita per pœnitentiam reviviſcunt, & ad meritum æternæ beatitudinis ſingula prodeſſe incipiunt.* An mentem Paulli Gratianus attigerit interpretando, curioſo rerum ſacrarum inveſtigatori conſiderandum relinquo.

Can. 9. de pæn. diſt. 4. Quod legitur in can. 9. de pœn. diſt. 4. referendum eſt ad Epiſtolam Paulli ad Epheſios cap. 1. verſ. 3. & ſequentibus, ibi: *Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto, ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti, & im-*

maculati

Digitized by Google

maculati in conſpectu ejus in charitate; qui prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum per Jeſum Chriſtum in ipſum ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ. *Can.* 18. *de pœn. diſt.* 4.

De canone 18. de pœn. diſt. 4. nihil eſt ſingulare, quod animadvertatur. Legitur eiſdem verbis in Epiſtola 2. Petri Apoſtoli cap. 2. verſ. 20. & 21.

Jam ſuperius animadvertendum fuit, Gratianum abuſum fuiſſe pluribus ſacrarum literarum monumentis, cum de confeſſione peccatorum in diſt. 1. de pœnitentia diſputaret. Graviter autem abuſus videtur teſtimoniis Johannis Apoſtoli in Epiſt. 1. cap. 3. ibi: *Omnis qui in eo* (ſcilicet in Deo) *manet, non peccat..... Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit .... Qui non diligit manet in morte*, quæ deſcribuntur in canone 36. & 37. de pœn. diſt. 1. verbis paulliſper immutatis, aut tranſpoſitis; non enim video, quomodo his Apoſtoli ſententiis diſputationem ſuam collector conficere potuerit; cum ne verbum quidem de ſacramentali peccatorum confeſſione ibidem occurrat. Quamobrem mirum unicuique videri debet, quod perperam exinde Gratianus concludit his verbis poſt canonem 37. *Non ergo in confeſſione peccatum remittitur, quod jam remiſſum eſſe probatur. Fit itaque confeſſio ad oſtenſionem pœnitentiæ, non ad impetrationem veniæ; & ſicut circumciſio data eſt Abrahæ in ſignum juſtitiæ, non in cauſſam juſtificationis, ſic confeſſio ſacerdoti offertur in ſignum veniæ acceptæ, non in cauſſam remiſſionis accipiendæ.* Nemo exinde non colliget, quam caute legendæ ſint Gratiani animadverſiones, quæ ſane in hac parte a germana & ſacrarum literarum interpretatione, & Eccleſiæ traditione penitus deflexerunt, dignæ propterea, quas cenſura ſua graviſſima notaverint Romani Correctores, quemadmodum videre eſt ad calcem canonis 89. eadem diſt. 1. de pœnitentia. *Can.* 36. & 37. *de pœn. diſt.* 1.

CAPUT II.

De Herme.

Sub Hermis nomine, unus tantum Gratiani canon laudatur, cui tamen jungendus eſt alter. Utrumque ſubjicio.

Ex Libro Paſtoris. { *Can.* 6. *cau.* 28. *qu.* 1. *perperam Auguſtino tributus, & nullius omnino auctoritatis.*
Can. 7. *cau.* 34. *qu.* 1. *nullius omnino auctoritatis.* }

Quem Gratianus Hermem, aut Hermetem appellaviſſe videtur, alii Hermam nominaverunt. Imo ſi demonſtrandus ſit Herma ille, ſeu Hermes, facti lis eſt intricata, quam nemo facile definiet, cum tres ejus nominis aut Apoſtolicis temporibus vixiſſe, aut Apoſtolicam ætatem attigiſſe probentur. Duos indicat Paullus in Epiſt. ad Romanos cap. ult. ibi: *Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermem, & qui cum eis ſunt, fratres.* Atque alterutri ex his duobus complures ex veteribus adſcripſerunt Librum *Paſtoris*, quem tanquam rebus Eccleſiaſticis valde utilem etiam prædicarunt. Hinc Origenes in lib. 10. commentariorum in dictum caput ultimum Paulli ait: *Puto quod Hermes iſte ſit ſcriptor libelli illius, qui Paſtor appellatur, quæ ſcriptura valde utilis videtur*

 mibi...

Digitized by Google

mihi ... ut puto, divinitus inſpirata &c. Idem arbitratus eſt Euſebius in lib. 3. Hiſtor. Eccleſ., & Hieronymus in lib. de Scriptor. Eccleſiaſticis. Hermetem alium memorat Libri Pontificalis auctor in vita Pii Papæ I., cujus frater ibidem eſſe dicitur, quod confirmare poſſet Epiſtola Pio Papæ tributa, cujus fragmentum eſt in can. 21. de conſ. diſt. 3., ſi germanum eſſet Pii Pontificis monumentum; ibidem enim dicitur, vixiſſe tum *Hermes doctor fidei, & ſcripturarum*, cui *Angelus Domini adparuit in habitu Paſtoris*, cauſſa divinæ tradendæ doctrinæ. Mereretur quidem iſta diſquiſitio ſtudia cultorum Eccleſiaſticæ diſciplinæ, quoties liber Paſtoris, qui Hermi tribuitur, firmam haberet, quaſi opus viri Apoſtolici, auctoritatem. Verum quoniam ab eruditiſſimis viris paſſim improbatur liber, tempus inani labore tereretur in ea controverſia dirimenda. Fateor nonnullos ex vetuſtis libellum illum plurimi æſtimaviſſe, quaſi dignum, qui canoni ſacrorum librorum insereretur, quales fuerunt Origenes memoratus, & Irenæus in lib. 4. cap. 37. Fateor alios libellum laudaviſſe tanquam opportunum ad conficiendas hæreſes, uti Clemens Alexandrinus lib. 1., & 6. Stromatum, & Athanaſius in lib. de Incarnatione Verbi. Verum non eſt concors aliorum Patrum traditio; etenim eundem librum rejecerunt Tertullianus in lib. de pudicitia cap. 10., & Proſper Aquitanus in lib. contra Caſſianum cap. 3., quorum ſententiam nemo fere eſt, qui hodie non ſequatur, poſtquam de hac controverſia definitionem tuliſſe videtur Gelaſius Papa, qui in famigerato Concilii Romani decreto librum illum apocryphum pronunciavit, can. 3. diſt. 15., in cujus conſpectu concludendum neceſſario eſt, vel librum Paſtoris falſo Hermæ fuiſſe adſcriptum, vel ſi forte adhuc quiſquam recte tributum velit, illum recentiore ætate depravatum fuiſſe, & a priſtina doctrinæ puritate longe alienum, ut propterea ſit jure optimo rejiciendus, atque damnandus. Revera libelli ejus corruptio hodie facile patet; etenim conſtat ex ſuperius laudata Epiſtola PſeudoPii, ſeu ex can. 21. de conſ. diſt. 3., olim in libro Paſtoris definitum fuiſſe diem Dominicum, quo ſanctum Paſcha celebraretur; cujus tamen rei nulla, ne leviſſima quidem, mentio habetur in libro Paſtoris, prout noſtris temporibus editus eſt. Quid vero memorem inania plurima, & anilibus fabellis fere ſimillima, quæ in eodem libro exhibentur? Quid alia bene multa Chriſtianæ Religioni, & fidei penitus adverſantia? Inter cetera ibidem firmari videtur Hæreſis Novatianorum, qui ſemel ſuſcepta peccatorum remiſſione, alterius remiſſionis ſpem ſecundo peccantibus denegabant: neque probari poſſe ullo modo videtur, quod in eo legitur de duobus Angelis ſingulis hominibus a Deo datis, qui Genii appellantur, & quorum unus bonus ſit bonorum omnium, alter malus malorum omnium auctor; nec quod legitur in lib. 3. ſimilitudine 6., ubi determinantur pœnæ a Deo infligendæ peccatoribus pro delictis ſingulis ibi: *Audi, quanta ſit vis utriuſque, dulcedinis, ac poteſtatis* (*dulcedinem* vocat voluptatem, quam ſentit homo delinquendo, *poteſtatem* vocat auctoritatem, qua Deus peccata punire ſolet) *Dulcedinis una hora ſuo ſpatio terminatur; pœnæ vero una hora triginta dierum vim poſſidet. Quicumque igitur uno die perceperunt fallacem dulcedinem, ac voluptatem, unoque die cruciatus ſit, anni ſpatium dies cruciatus ejus valebit.*

Can. 6. cau. 28. qu. 1. & can. 7. cau. 34. qu. 1. Itaque conſtat ex his, quid ſit ſentiendum de auctoritate ſeu canonis 6. cau. 28. qu. 1., ſeu canonis 7. cau. 34. qu. 1. In primis Gratianus falſo canonem 6. memoratum tribuit Auguſtino, quaſi ex ejus lib. 2. de adulterinis conjugiis. Potius ex Herme laudandus erat, jungenduſque cum dicto can. 7., cum uterque canon

in

in libro 2. Paſtoris uno contextu orationis legatur mandato 4. his verbis: *Ego dixi illi* (ideſt Paſtori, quem Hermes alloquebatur) *Domine ſi quis habuerit uxorem fidelem in Domino, & invenerit hanc in adulterio, numquid peccat vir, ſi cum illa convivit?* (legit Gratianus in dicto can. 7. *ſi cum illa concumbit?*). *Quamdiu neſcit peccatum ejus, ſine crimine eſt vir vivens cum illa. Si autem ſcit vir, uxorem ſuam deliquiſſe, & non egerit pœnitentiam mulier, ſed permanet in fornicatione ſua, & convivit cum illa* (iterum depravavit hic lectionem Gratianus legens: *& coiverit cum illa*) *reus erit peccati ejus, & particeps mœchationis illius. Et dixi illi: quid ergo, ſi permanſerit in vitio ſuo mulier? & dixit: dimittat illam vir, & per ſe maneat. Quod ſi dimiſerit mulierem ſuam, & aliam duxerit, ipſe mœchatur. Et dixi illi: quid ſi mulier dimiſſa pœnitentiam egerit, & voluerit ad virum ſuum reverti, nonne recipietur a viro ſuo? Et dixit mihi: imo ſi non recipit eam vir ſuus, peccat, & magnum pecatum ſibi admittit, ſed debet recipere peccatricem, quæ pœnitentiam egit. Sed non ſæpe, ſervis enim Dei pœnitentia una eſt.* (Poſteriora hæc verba Gratianus omiſit, in quibus facile agnoſcitur Novatiani auctoris manus, aut librum ſcribentis, aut ſaltem corrumpentis) *Propter pœnitentiam ergo non debet dimiſſa conjuge ſua vir aliam ducere. Hic actus ſimilis eſt in muliere, & viro. Non ſolum mœchatio eſt illis,* (hæc verba ſunt canonis 6. cau. 28. qu. 1. præcedentibus jungenda) *qui carnem ſuam coinquinant, ſed & is, qui ſimulacrum facit, mœchatur; quod ſi in his factis perſeverat, & pœnitentiam non agit, recede ab illa, & noli convivere cum illa, alioquin & tu particeps eris peccati ejus.*

CAPUT III.

De Appollonio.

Duos canones, quaſi dicta ſancti Appollonii, deſcriptos lego apud Gratianum, videlicet

{ *Can. 16. de conſ. diſt. 3. ad Ruffini Aquilejenſis libros exigendus.*
Can. 26. de conſ. diſt. 5. ad ſententias quorundam ſacræ ſcripturæ interpretum referendus.

DUos Appollonios, utrumque in Ægipto Monachum, laudatos novi apud veteres Eccleſiaſticæ Monaſticæque Hiſtoriæ ſcriptores, quorum quidam nomen *Appollo* pro nomine *Appollonii* ſcribere maluerunt. Fuit alter Abbas Thebaidæ univerſæ præpoſitus, vir caſtigatæ vitæ, prodigiorum fama clarus, & quod attinebat ad inſtituendos Eremi cultores non mediocri ſapientia, ac prudentia ornatus. Alter Monachus fuit inferioris ordinis, pietate quidem, & morum integritate venerabilis, ſed rudis admodum, & indoctus, etenim de eo ita Sozomenus ſcribit in lib. 6. Eccl. Hiſtor. cap. 29. *Appollonius quamvis aliquo vitæ tempore mercaturam exercuiſſet, tamen ætate jam ingraveſcente ad ſcetim profectus eſt; at cum ſecum conſideraret, ſe per ætatem nec ſcribere poſſe, nec diſcere, neque ullam aliam artem, ſuis ipſius pecuniis omnia cum medicamentorum, tum rerum aliarum ægrotis neceſſariarum genera coemiſſe traditur, & quotidie a primo mane uſque ad horam nonam*

per

Digitized by Google

per ſingula Monachorum oſtia perrexiſſe, quo ægrotos inviſeret. Quod genus diſciplinæ quum neceſſarium ſibi, & accomodatum comperiſſet, in eo, quod reliquum erat ætatis, tranſegit. Cum autem jam eſſet ex vita migraturus, ea, quæ poſſidebat, alteri tradidit, deditque in mandatis, ut eadem ipſe pietatis officia obiret. Ex his poſterioris Appollonii notis, ac characteribus, facile quiſque conjiciet, non hunc Monachum fuiſſe a Gratiano laudatum, quaſi auctorem canonum, niſi canonum nomine exhibitas credamus incomtas quaſdam, atque minus penſatas homunculorum ut ut religioſiſſimorum ſententias; quod ſane nihil aliud eſſet, quam virorum rudiorum dicta ſimplicia cum ſententiis ſapientiſſimorum Eccleſiæ Patrum una congerere, aut etiam imprudenter comparare. Neque enim ab incultis, & imperitis quibuſdam & infimi gradus Eremi incolis vetuſtis ſacri canones, & regulæ Eccleſiaſticæ ſunt derivandæ, ſed tantum a viris illuſtribus, quos aut doctrinæ ſplendor ſingularis, aut eminentia dignitatis venerabiles in Eccleſia reddidit. Quod quidem non in injuriam laudati Appollonii dictum velim, ſed ne videamur doctrinam Eccleſiaſticam paſſim & ſine diſcrimine etiam a rudioribus quærere, quibus imago rerum ut ut optimarum craſſior eſſe conſuevit, & illorum minervæ accommodata. Itaque Appollonio alteri Thebaidæ Abbati viro ſane graviſſimo veroſimilius tribuemus Gratiani monumenta Appollonii nomine deſcripta. Maximam iſte ſibi penes antiquos venerationem conciliavit circa annum 120., quem propterea cum magna nominis fama celebraverunt Sancti Viri, atque inter ceteros Adehelmus Schireburnenſis apud occidentales Saxones Epiſcopus in carmine de laude virginum ita ſcribens:

Tempore jam priſco fuit Appollonius almus:
Edidit hunc ſignis clarum Nilotica tellus:
Hic erat in quadrum vulgatus laudibus orbem,
Præbens exemplum quingentis fratribus æquum.

Can. 16. de conſ. diſt. 3. Huic primo tribuemus canonem 16. de conſ. diſt. 3., quem Romani Correctores adfirmarunt legi apud Palladium in vita ejuſdem Appollonii Abbatis. Vixit circa annum 388. tempore Siricii Papæ Palladius Galata vir rerum Eccleſiaſticarum ſtudioſiſſimus, & Helenopolitanus Epiſcopus inſtitutus, licet deinde fuerit S. Hieronymo infenſus, poſtquam apud Pelagianos defecit, quemadmodum Hieronymus ipſe teſtatur in proœmio dialogi adverſus Pelagianos. Is adhuc adoleſcens Alexandriam profectus, Ægiptum fere univerſam peragravit, eam præſertim Ægipti partem, quam Monachi, ſeu Eremitæ incolebant; quamobrem de eorundem Monachorum moribus, diſciplina, & clarioribus Abbatibus edoctus, libellum compoſuit, ſub nomine Hiſtoriæ Lauſiacæ, ubi plurima de Ægiptiis Monachis tradidit. Atque inter cetera de Appollonio ſcribens, hanc tamquam ſententiam ab Appollonio prædicatam expoſuit. *Catholica autem, & generalia jejunia non licet ſolvere ſine ingenti neceſſitate; in quarta enim feria traditur Servator, & in Paraſceve crucifigitur. Qui ergo ea ſolvit, Servatorem una tradit, & una crucifigit.* Hæc illa ſunt, quæ apud Palladium ſub Appollonii nomine exhibentur laudato canoni 16. admodum conſona, ex quibus propterea arbitrati fuerunt Romani Correctores excerptum fuiſſe Gratiani monumentum. Ego vero etſi Romanorum Correctorum induſtriam, ac ſollicitudinem laudatam maxime velim, utpote qui jam quaſdam Gratianei fragmenti lacinias demonſtraverunt, nolo tamen prætermittere, quod maxime intereſſe in hac parte videtur, obſervari, alibi reperiri integrum

Digitized by Google

tegrum Gratiani canonem, quemadmodum inveſtiganti mihi tandem aliquando compertum fuit. Nimirum habetur ille canon in lib. 2. de vitis Patrum Ruffino auctore, vel, uti aliis lubet, Ruffino interprete. Adornavit Ruffinus Presbyter Aquilejenſis poſt peregrinationem diuturnam, quam per Ægiptum ſuſceperat, libros aliquos de Ægiptiis Monachis, & cap. 7. de Sancto Appollonio ita ſcripſit: *Jejunia ſane legitima, ideſt quarta, & ſexta feria monebat non eſſe ſolvenda, niſi grandis aliqua neceſſitas fieret, quia quarta feria Judas de traditione Domini cogitaverat, & ſexta feria crucifixus eſt Salvator. Videbitur ergo, qui his diebus ſine aliqua neceſſitate ſolvit ſtatuta jejunia, vel cum tradente tradere Salvatorem, vel cum crucifigentibus crucifigere.* Hæc porro ſi cum Gratianeo canone conferas, facile arbitraberis, Ruffini librum tanquam primum fontem ejuſdem canonis poſſe jure optimo demonſtrari. Quod deinde attinet ad §. ult. ejuſdem canonis, ubi de die Dominico ſermo fit, notandum eſt, non bene præcedentibus junctum fuiſſe, neque enim aut in Palladii, aut in Ruffini libris memoratis reperitur. Potius videtur Gratianus ibidem oſtendere voluiſſe, jejunia Dominico diei minime congruere; atque ad hanc rem facere quodammodo poterant, quæ in laudato Ruffini libro leguntur de eodem Appollonio, ibi: *Aliis quidem diebus unumquemque apud ſemetipſum exercere abſtinentiam, quam poſſet, ſinebat; die vero Dominica gratia charitatis ſecum omnes cibum ſumere hortabatur, cum tamen ipſe ſolitis abſtinentiæ obſervationibus deſerviret, herbis ſolummodo, aut oleribus utens, nec uſum, aut miniſterium ignis admittens.* Non ignoro tamen eundem §. *Die autem* apud Ivonem parte 4. cap. 13. laudari *ex Statutis Patrum*; veroſimile autem eſt, ibidem Ivonem paucis voluiſſe perſtringere, quod ex variis vetuſtorum Patrum conſtitutionibus aliis verbis definitum eſſe cognoverat.

Nondum tamen ultra progredior, niſi ubi animadvertero, jam vetuſtiſſimam fuiſſe conſuetudinem apud Ægiptios, non tantum Monachos, ſed etiam univerſos Chriſtianos, qua jejunia celebrabantur, quoties dominicæ paſſionis eſſet memoria recolenda, quemadmodum deducitur ex Euſebio, qui in lib. 2. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 17. de Ægiptiis primi ſæculi Eccleſiaſtici ita ſcribit: *ut vigilias, ſicut apud nos fieri moris eſt, peragant, & maxime diebus illis, cum Paſſionis Dominicæ ſolennitas celebratur, cum jejuniis pernoctare, & lectionibus ſanctis auditum præbere conſuevimus.* Non eſt otioſa & inanis iſta obſervatio; ſiquidem non defuerunt ex recentioribus hæreticis, qui affirmarunt, reprobandum eſſe morem Eccleſiæ Romanæ, quod ipſa dies peculiares jejuniis præfixerit, quod a veteribus nec factum fuerit, imo ab ipſis videatur aliquando improbatum. Hanc ad rem teſtificati ſunt, Sanctum Appollonium exprobraſſe Montano hæretico homini, quod jejuniorum leges primus inſtituiſſet. Refertur id apud Euſebium lib. 5. Hiſt. Eccleſiaſt. cap. 18. his verbis: *Sed & Appollonius quidam Eccleſiaſticus nihilominus ſcriptor libellum adverſus eos edidit, qui ſatis vigilanter prophetias ipſorum falſas eſſe convincit, & ſingula in eis verba coarguit, ſimul & vitam, moreſque eorum, qui auctores hæreſeos extiterunt, exponit per hæc verba: Sed videamus; inquit, quis eſt hic novus magiſter?* (is erat Montanus) *& primo nobis doctrinam ejus ſecundum Domini ſententiam actus ipſius, & opera commendent. Hic eſt, qui docuit nuptias ſolvi, & qui jejuniorum leges primus impoſuit, qui Pepuzam, & Thymium oppida Phrygiæ Jeruſalem nominavit; atque in hæc omnes congregandos decernit, qui exactores pecuniæ ſtatuit, qui ſuo nomine oblationum munera artificioſius accepit, qui ſolaria præſtat prædicantibus*

Digitized by Google

dicantibus verbum ſuum &c. His innixi recentiores ex Centuriatoribus hæretici, præſertim illis verbis *qui jejuniorum leges primus impoſuit*, clamare non erubuerunt, fuiſſe ignotos antiquitati ante Montanum præſtitutos jejuniis dies, imo etiam in Montano damnatos. Jam vero falſum id penitus demonſtratur ex iis, quæ tum ex Euſebio eodem, tum quæ ex Appollonio Abbate nuper adnotabam. Porro Appollonius ille, quem Montano adverſantem Euſebius memorat, non eſt Appollonius Abbas Ægiptius, ſed alius Romæ commoratus, qui eodem Euſebio teſte in lib. 5. cap. 21. in Urbe Roma Martyr occubuit; qui ideo Montanum redarguebat, non quod ſimpliciter certos jejuniis dies dixiſſet, hoc enim, ut liquet ex dictis, jamdiu receptum in Eccleſia fuerat, ſed quod ſuperſtioſe dixiſſet, quemadmodum damnatus etiam fuit, quod oblationes accepiſſet in Eccleſia; non ſane quia turpe ſit oblationes in Eccleſia accipi, quas acceptas ab ipſis etiam Apoſtolis fuiſſe nemo ignorat; ſed quia fraude ac dolo acceperat.

Can.26. de conſ. diſt. 5. Canonem 26. de conſ. diſt. 5. non facile tribuendum puto Appollonio laudato, cum ſub ejus nomine neque apud Ruffinum, neque apud Palladium aliquid tale legatur. Et quidem Ruffino Appollonii geſta recenſenti exhibita fuiſſet occaſio dictum illud proferendi; etenim in lib. 2. cap. 7. refert, Appollonii tempore Ægiptios fame graviſſima fuiſſe preſſos, quo ſane pertinere potuiſſet Appollonii monitum, de quo in dicto canone 26. At vero ab eo prorſus abſtinet, atque ita exponit, quid ea occaſione Appollonius egerit: *Orta eſt aliquando fames apud Thebaidam. Scientes autem habitatores terræ illius, quod Monachi, qui cum Appollonio Domino ſerviebant, frequenter etiam ſine cibo per gratiam Domini paſcebantur, omnes ſimul cum uxoribus, & filiis pergunt ad eum, cibum ſimul, benedictionemque poſcentes. At ille nihil dubitans proferre cœpit ex his, quæ ad uſum fratrum repoſita erant, & dare ſingulis copioſe. Cum vero tres ſolæ panum ſportæ remanſiſſent, fames autem populos vehementer urgeret, jubet proferri in medium ſportas, quæ ſolæ ſuperfuerant, unius diei victum Monachis præbituræ; & in auditu totius populi, qui famis neceſſitate confluxerat, elevatis ad Deum manibus, ait: Numquid non valet manus Domini multiplicare hæc? Sic dicit Spiritus Sanctus. Non deficiet panis in ſportis his, donec ſatiemur omnes de frugibus novis, & ut plurimi ex his, qui tunc in præſenti fuerunt, confirmabant quatuor continuis menſibus, nec ceſſatum eſt unquam erogari panis ex ſportis, neque deeſſe potuit aliquando.* His conſideratis, ego veroſimilius puto in nomine Appollonii mendum in Gratianeum canonem irrepſiſſe, atque ejus vice alterius nomen fuiſſe inſcribendum, illius videlicet, qui eſſet Sacræ Scripturæ interpres, aut auctor operis imperfecti, aut Hieronymus, aut Beda, aut demum Egbertus Eboracenſis. Hos divinorum eloquiorum interpretes nominatim memoro, quia apud ſingulos ſimilem fere ſententiam invenio ad interpretationem vel capitis 23. Deuteronomii in fine ibi: *Si intraveris in ſegetem amici tui, franges ſpicas, & manu conteres, falce autem non metes*; vel capitis 12. Matthæi, ubi dicitur, eſurientes Chriſti diſcipulos cœpiſſe *vellere ſpicas, & manducare*. Auctor operis imperfecti in homilia 40., poſtquam nonnulla tradidit de Diſcipulis Chriſti fame laborantibus, & evulſas manducantibus ſpicas, hæc de Chriſto Domino ſubjicit: *Illorum quidem cauſſam dicere videtur, & Diſcipulos innocentes eſſe oſtendit.* Hieronymus in laudatum caput 12. Matthæi ait: *Opponit ergo Dominus, & dicit: Si & David ſanctus eſt, & Abimelech Pontifex a vobis non reprehenditur, ſed legis uterque mandatum probabili excuſatione tranſgreſſi ſunt, & fames in cauſſa eſt, cur eandem fa-*
mem

mem non probatis in Apoſtolis, quam probatis in ceteris? Et paullo inferius: *Calumniamini Diſcipulos meos, cur per ſegetes transeuntes ſpicas triverint, & hoc fecerint famis neceſſitate cogente &c.* Beda in eundem Matthæi locum Chriſtum Dominum his loquentem verbis inducit: *Si typicus David propter neceſſitatem legis præcepta feciſſe legitur, quanto magis verum David ſuorum neceſſitati conſulere licebit?* Et paullo inferius: *Si propter neceſſitatem victimarum Sabbatum abſque culpa violatur a Sacerdotibus, quanto magis in mea præſentia neceſſitatem patientes mei Diſcipuli ſine culpa Sabbata non cuſtodiunt?* Demum Egbertus Eboracenſis in ſuis excerptionibus num. 102. poſtquam laudavit verba Deuteronomii nuper deſcripta, ita proſequitur: *Hoc & diſcipuli Salvatoris fecerunt, ſpicas videlicet manibus fricantes, & manducantes Sabbatis, ut Evangelium dicit.* Quotieſcumque hæc cum Gratiani canone conferantur, nemo dubitabit, quin eadem canonis illius ſententia facile Eccleſiaſticis iſtis ſcriptoribus tribuatur; neque minor meo judicio erit auctoritas canonis ſcriptoribus illis adtributi, quando ſcriptores iſti cum Abbate Appollonio ſint comparandi.

CAPUT IV.

De Origene Adamantio.

Origeni Adamantio ſequentia capita tribuuntur apud Gratianum.

Ex homil. in Leviticum.	*Can.* 3. *cau.* 24. *qu.* 3. / *Can.* 7. *cau.* 24. *qu.* 3. — *ſimul jungendi, & ad integra Origenis exemplaria exigendi.* *Can.* 34. *diſt.* 3. *de pœnit. partim ad Iſychii ſententias, partim ad fragmenta a Ruffino edita exigendus.*
Ex homil. in Numeros.	*Can.* 38. *cau.* 24. *qu.* 3. *falſo olim S. Auguſtino tributus.*
Ex homil. in Joſue.	*Can.* 17. *diſt.* 45. *paullisper emendandus ex optimis codicibus.*
Ex homil. in Matthæum.	*Can.* 9. *cau.* 16. *qu.* 7. *ex optimis editionibus ſupplendus.* *Can.* 44. *cau.* 27. *qu.* 2. *inter apocrypha Origenis monumenta rejiciendus.*

OB invictam in ſcribendo, legendoque patientiam, ac conſtantiam Adamantii nomine, quaſi fere adamantinus eſſet, vocatus a veteribus fuit Origenes Patria Alexandrinus ex patre chriſtiano, & martyrii corona illuſtris natus prope finem ſecundi Eccleſiæ ſæculi, & circa medium tertii vita functus. Fuit ipſe inſigni doctrina præditus, & Cathecheticæ ſcholæ in Patria addictus, ubi præſertim in divinarum literarum interpretatione eximiam ſibi gloriam comparavit, quamquam quod allegoricis & myſticis a literali ſenſu ut plurimum alienis explicationibus frequentiſſime uteretur, imo eam docendi methodum in deliciis haberet, nonnullos habuerit adverſarios, a quibus plurima, & quidem graviſſima pati debuit.

Digitized by Google

buit. Præterea, quod acri ingenio ferveret, nova multa produxit in medium, quæ Eccleſiæ judicio damnari debuerunt, & quidem jure, cum veterum traditioni minime conſonarent. Illud etiam ſcriptis Origenis accidit, ut paſſim ab Hæreticis hominibus corrupti deinde adparuerint; qui enim errores adverſus fidem ac religionem Chriſti in medium effundere voluerunt, conabantur illos primum in Origenis ſcriptis inſerere, ut eiſdem quandam ex Origenis nomine auctoritatem conciliarent. Non moror diutius in his exemplo demonſtrandis, cum propemodum pateant univerſis, & vix ſit ex iis, qui de veteribus Eccleſiaſticis ſcriptoribus ſermonem fecerunt, qui iſta de Origene non teſtetur: neque mea admodum intereſſe videtur, in hac re diu conſiſtere, cum pauca admodum ſint fragmenta ex Origene apud Gratianum derivata. Tantum dixero generaliter, propoſita Origenis monumenta non ſtatim, & facile recipi apud omnes debere, dum conſtat, & in multis erraviſſe Origenem, & Origenis commentaria fuiſſe ab Hæreticis depravata.

Can. 3. & 7. cau. 24. qu. 3. Ex interpretatione libri Levitici homilia 14. deprompti ſunt canon 3. & 7. cau. 24. qu. 3., quorum prior ceteroquin Hieronymo apud Gratianum tribuitur. Monet Maurinus Monachus in ſua editione operum Origenis, eam interpretationem eſſe Ruffini latine e Græco redditam, ita tamen ut Ruffini opera plura adjecta ſint, alias autem Græca exemplaria integra deſiderentur, atque concludit: *Sed utinam hoc labore* (Ruffinus) *adimplendi, quæ deerant, ſuperſediſſet. Ex ejus enim licentia factum eſt, ut qui legit has homilias, incertus ſit, utrum legat Origenem, an Ruffinum.* His adnotatis nemo non videt, qualis æſtimanda ſit iſtorum monumentorum auctoritas, nimirum non alia, niſi quæ Ruffini libris ineſſe poteſt. Ceterum quæcunque illa ſit, canones illi ſpectant ad explicationem capitis 24. Levitici, verſ. 10., ubi dicitur *exiviſſe filium mulieris Iſraelitidis, qui erat filius Ægiptii inter filios Iſrael & litigaviſſe in caſtris eum, qui erat ex Iſraelitide, & hominem Iſraelitam, & nominantem filium mulieris Iſraelitidis nomen maledixiſſe, & adductum fuiſſe ad Moyſen, &c.* Hinc occaſionem ſumit interpres allegoriam quandam de more ſuo ſuperextruendi ita ſcribens: *Primo omnium ſermo dicit, quia exiit filius mulieris Iſraelitidis, & Ægiptii Patris, & unde, vel quo exierit, non refert.... Quid ergo eſt, quod cum nondum exiſſet de caſtris, dicit de eo ſcriptura divina, & exiit filius mulieris Iſraelitidis? Ego puto, quia docere nos vult ſermo divinus, quod qui peccat, dupliciter exire dicitur. Primo enim exit a propoſito bono, & recta ſententia, exit a via juſtitiæ, exit a lege Dei. Poſtmodum vero cum confutatus fuerit pro peccato, exit etiam de cœtu, & congregatione Sanctorum. Ut ſi verbi cauſſa dicamus: peccavit aliquis fidelium, iſte etiamſi nondum abjiciatur per Epiſcopi ſententiam, jam tamen per ipſum peccatum, quod admiſit, ejectus eſt: & quamvis intret Eccleſiam, tamen ejectus eſt, & foris eſt ſegregatus a conſortio, & unanimitate fidelium.* Deinde poſt multa, ubi præſertim de maledicto filii mulieris Iſraelitidis exprobrando, objurgandoque ſermonem habuit, ita ſubjecit: *Hæc nobis dicta ſint pro his, qui negligunt* (huc referendus eſt laudatus canon 3.) *oris maledici conſuetudinem reſecare; qui etiamſi non ex corde maledicant, etiamſi non voto, & animo iniquo proferant maledicta, tamen immunditiam labiorum ſecundum Eſajæ verbum, & inquinamenta oris incurrunt. Iſte tamen, qui licet matre Iſraelitide, Ægiptio tamen patre progenitus eſt, exiit, & nominans nomen maledixit. De quo ego puto, quod niſi exiſſet, nec litigaſſet adverſum verum Iſraelitam, nec nominans maledixiſſet. Exiit enim a veritate, exiit a timore Dei, a fide, a charitate, ſicut ſuperius diximus, quomodo*

Digitized by Google

modo per hæc quis exeat de caſtris Eccleſiæ, etiamſi per Epiſcopi vocem minime abjiciatur; ſicut e contrario interdum ſit, ut aliquis non recto judicio eorum, qui præſunt Eccleſiæ, depellatur, & foras mittatur. Sed ipſe non ante exiit, hoc eſt, ſi non ita egit, ut mereretur exire, nihil læditur in eo, quod non recto judicio ab hominibus videtur expulſus. Et ita ſit, ut interdum ille, qui foras mittitur, intus ſit, & ille foris, qui intus retineri videtur. Ex iſtis plane & ſupplendus erit, & emendandus laudatus canon 7. Interea vero huic ſententiæ dixero multa accedere potuiſſe ex Ruffini mente, quæ forte olim in autograho apud Origenem non haberentur, ſiquidem cum Ruffinus de hæreſi inſimulatus aliquando Epiſcoporum judicio damnatus eſſet, facile tradere potuit ſub Origenianæ doctrinæ ſpecie, non omnes Eccleſiaſticorum virorum ſententia damnatos, & ab Eccleſia ejectos extra Eccleſiam eſſe, ut quoquomodo perſuaderet, ſe adhuc in Eccleſiæ communione conſiſtere. Neque aliter ſentire poſſum, aut ſaltem conjicere de homine ad decipiendum nato, qualem Ruffinum fuiſſe compertum omnibus eſt.

Nomine Adamantii, ſive Origenis, & Iſychii laudatur canon 34. de pœn. diſt. 3., ſed apud Origenem vix quædam habentur, quæ cum ſententia ejuſdem canonis conſonant, non quidem in homiliis in Leviticum, ſed in fragmentis a Ruffino compoſitis, quæ in Origenis operibus præleguntur; ibidem enim ante homilias in Leviticum legitur hæc interpretatio Levitici cap. 10. verſ. 19. *Quare non comeditis illud, quod fuit pro peccato in loco ſancto? Oſtendit Sacerdotibus non comedentibus imperfectum eſſe ſacrificium, & peccatum manere. Oportebat enim, ut & de ſanguine inferretur, & ipſi comederent. Si hodie obtulerunt,* (ſunt hæc ipſa Levitici verba cap. 10. verſ. 19.) *quæ pro peccato illorum ſunt, quandoquidem, inquit, Nabad, & Abiud, qui Deum offenderant, mortui ſunt, quando tempus erat comedere illud, quod fuit pro peccato populi, ut remitterentur ei peccata, quo pacto nos, qui hodie in peccatis eſſe convincimur, comedendo veniam promerebimur? Oportet enim Sacerdotem prius pro ſe ipſo placare Dominum.* Quæ ex Iſychio derivaverit Gratianus ſive in hunc eundem canonem 34., ſive in canonem 35. ſequentem, ſuo loco expendemus. *Can. 34. diſt. 3. de pœn.*

Homiliæ octo ſupra viginti hodie extant ſub Origenis nomine latine ſcriptæ opera memorati Ruffini, quas jure Origeni tribuendas Maurinus editor voluit, contra quam ſenſerit Andreas Rivetus eaſdem adſcribens latino cuidam ſcriptori. Videatur ejuſdem Maurini monitum homiliis præpoſitum. Ex homilia 15. depromtus eſt canon 38. cau. 24. qu. 3., ubi Origenes interpretabatur caput 23. Numerorum verſ. 8. in illis verbis. *Quid maledicam, quem non maledicit Dominus, &c.*, ad quæ adnotat, neminem alteri maledicere debere juxta præceptum Apoſtoli ad Rom. 12. *Benedicite, & nolite maledicere*, licet Deus alicui aut maledixiſſe, aut aliquando maledicturus eſſe dicatur. Poſt quæ ita ſubſequitur. *Quod ergo ab hominibus non vult fieri, hoc ipſe facit, qui exemplum vitæ hominibus ponit? Non ita eſt. Deus enim quibus maledicit, meritum deſignat ejus, cui maledicitur, & ſententiam promit, utpote quem non fallat neque peccati qualitas, neque peccantis affectus, &c.*, quæ apud Gratianum leguntur, ubi adhuc obſervandum eſt pro illis verbis *ne maledictis, & conviciis &c.* apud Maurinum Origeniani operis editorem legi, *ne maledictis maledicta, & conviciis &c.* Jure autem Romani Correctores emendaverunt ejus canonis inſcriptionem, qui S. Auguſtino tribuebatur, cum, uti liquet, jure fuerit Origeni tribuendus. *Can. 38. cau. 24. qu. 3.*

Digitized by Google

Can. 17. Magis fidelem ſe fuiſſe interpretem teſtatur Ruffinus in deſcribendis homiliis
diſt. 45. Origenis in librum Joſue, quas profitetur de verbo ad verbum latine reddidiſſe in peroratione ad interpretationem commentariorum Origenis in epiſtolam ad Romanos. Ad homiliam 7. pertinet canon 17. diſt. 45., dum Origenes interpretaretur caput 6. Joſue verſ. 25., ubi dicitur, Joſue *feciſſe vivere Rahab meretricem, & domum patris ejus*; qua occaſione nonnulla Origenes tradidit adverſus ſacerdotes, qui nimia clementia delinquentes perſequuntur. Verba Gratiani conſonant cum Origenis monumento ex interpretatione Ruffini, dummodo iſta loco Gratianeorum ſupponas. *Sed & illud non otioſe tranſcurrendum eſt, quod uno peccante ira ſuper omnem populum venit... nolunt implere quod ſcriptum eſt... ut ceteri metum habeant.... neque illud Evangelicum implere... duobus vel tribus arbitris. Quod ſi contemſerit, & poſt Eccleſiæ correptionem non fuerit emendatus.... quæ iſta bonitas? .... ſic etiam uno vel fornicante, vel aliud quodcumque ſceleris committente, plebs univerſa polluitur.* Hæc ita ſe habent juxta Maurini Monachi editionem, ad quam ſi quiſquam curioſius reſpiciat, nonnulla etiam inveniet, unde quandam codicum varietatem agnoſcat, a qua tamen animadvertenda hoc in loco ſuperſedeo, cum leviſſimi omnino momenti videatur.

Can. 9. Teſtatur Euſebius Hiſtor. Eccleſ. lib. 6. cap. 36. quinque ſupra viginti To-
cau. 16. mos elaboratos ab Origene fuiſſe ad Evangelii Matthæi interpretationem: & toti-
qu. 7. dem ſe legiſſe fatetur Hieronymus in prooemio commentariorum in Matthæum. Ex novem tomis prioribus vix quædam hodie fragmenta ſuperſunt. Cetera partim latine, partim græce edita magna in parte habentur; inter quæ laudatur quammaxime græca editio facta a Daniele Huetio, & latina interpretatione donata. Hinc ubi agitur de canone 9. cau. 16. qu. 7., poteſt canon exigi ad duplicem editionem, quarum prima eſt vetus, & vulgata ante Huetium, altera eſt Huetii. Verba Gratiani fere conſonant cum editione vetere, ubi Origenes interpretabatur cap. 21. Matthæi verſ. 12. de Chriſto Domino ejiciente vendentes & ementes de templo, cumque paucis & ſimpliciter Chriſti factum enarraviſſet, myſticam facto ſubjecit interpretationem. Quæ apud Gratianum paullo aliter ex eadem editione vetere ſunt exhibenda, ita deſcribuntur. *Et hæc diximus... intellectum. Secundum moralem... corporales legis... templum Dei exiſtimabatur.... & illa exiſtimabatur.... ejiciens vendentes & ementes de templo.... ut non pro mundi feſtivitatibus in nomine Dei emtionibus & venditionibus... non debent vendere, nec emere ſed... viventes ſpiritaliter, ſed ſecundum carnem militant, qui... qui arbitrentur... Item ipſe per Michæam tali modo* (in nonnullis Gratiani codicibus legitur *per Oſee*, quando tamen id referendum eſt ad caput 7. Micheæ)... *cum non ſit botrio ad manducandum... & dixit. Etſi rationabiliter ſpeluncam latronum.* Et infra. *Et arbitror... cum decenti ammonitione ſcripturæ, &c.* Paullo aliter Græca Origenis exemplaria interpretatus eſt Huetius his verbis: *Quidnam ſit illud Dei templum dicendum eſt, quod agnoſcens Deus in Propheta dixit: Domus mea, domus orationis vocabitur. Juxta circumciſionem ergo ſecundum carnem, & corporalia legis feſta, ac ſacrificia, templum Dei exiſtimabatur eſſe opificium illud e lapidibus ſenſus expertibus a Salomone primum conſtructum, ab Eſdra deinde reſtauratum, ac poſt Incarnationem Jeſu a Romanis demum dirutum; & hæc domus orationis eſſe credebatur; quo everſo Judæos, utpote domum orationis jam non amplius habentes, privilegium itidem viſitationis Dei jam amplius non habuiſſe neceſſario dicendum eſt; quo frui credebantur privilegio,*

Digitized by Google

privilegio, propterea quod in orationis domo orabant, poſtquam legalis cultus munia obierant. Soſpitator vero noſter, qui actionum ſuarum ſpiritalium ſymbola edidit, ex eo templo vendentes, & ementes corporaliter deturbarit, nummulariorum menſas, & cathedras vendentium columbas everterit, & quæ ſcripta extant, dixerit, ad converſionem præſentis tum forte populi, qui cum ſanctam feſtivitatem in nomine Dei celebrare debuiſſet, venditionibus, emtionibuſque non in loco ejuſmodi rebus idoneo, ſed in templo vacabat; hic ubi colens tamquam in orationis domo orare debebat; at res orationi contrarias agebat, haud ſecus ac in dicata mercatui domo vendens, ac emens, pecunias permutans, & in cathedris vendendarum columbarum gratia ſedens: Judæorum autem facinoris fœditatem tunc Jeſus abſtulerit, quando negotiantes eos, & in corporeas delicias ſe effundentes, cum juxta præſcriptum legis feſtum celebrare debuiſſent, reprehendit. Nunc autem conflatum ex vivis lapidibus templum Eccleſiam eſſe exiſtimo, in eaque nonnullos eſſe, qui non quaſi in Eccleſia vivant, ſed quaſi ſecundum carnem militent; quique orationis ex vivis lapidibus conſtructam domum per ſuam nequitiam latronum ſpeluncam faciant; quis enim poſtquam peccata in Eccleſiis quibuſdam ab iis commiſſa perſpexerit, qui aliorum pietatem quæſtum eſſe exiſtimant, cumque ex Evangelio victum petere oporteat, id quidem non faciunt, ſed divitias, ingenteſque facultates comparant, tantum illud Eccleſiæ myſterium latronum ſpeluncam eſſe factum non fateatur? adeo ut de peccatis, in vivo, quod ipſe ædificavit, templo admiſſis appoſite id dicat Chriſtus, quod e Pſalmis depromtum eſt: Quæ utilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem? Et quod apud Oſee, ni fallor, extat, ubi Jeſu anima vita peccatorum, qui in templo nihilominus eſſe videntur, offenſa, ait: Væ mihi, quia factus ſum (notanda hic particula, *ni fallor*, fallebatur enim revera Origenes, dum verba Micheæ pro verbis Oſee laudabat) *ſicut qui congregat ſtipulam in meſſe, & ſicut racemos in vindemia, cum non ſit ſpica ad comedendum primitiva. Væ mihi anima, quia periit pius de terra, & non eſt in hominibus, qui corrigat. Si hac porro Jeſu oratione, quodque lapſus noſtros deflens dixerit, væ mihi anima, offenderis, cum his contende, quæ habentur in Evangelio, ubi ſcriptum eſt, videntem eum Jeruſalem fleviſſe ſuper illam, & dixiſſe. Quod ſi ſuper Jeruſalem cum ratione flevit, longe magis etiam conſentaneum erit, ut ſuper Eccleſiam fleat, quæ ad id ædificata eſt, ut ſit domus orationis, ac propter turpem nonnullorum quæſtum ac luxum; atque utinam non & principum populi, ſpelunca latronum effecta eſt.* Et infra. *Ego vero quod de columbarum venditoribus ſcriptum eſt, his convenire exiſtimo, qui Eccleſias avaris, tyrannicis, indoctis, & irreligioſis Epiſcopis, Presbyteris, vel Diaconis tradunt; quocirca de eorum tantummodo cathedris, qui columbas vendebant, mentionem fecerunt Matthæus & Marcus, quas a Jeſu everſas fuiſſe commemorant. Atque utinam hæc mente divinæ ſcripturæ accommodata audirent, qui ſupra cathedram Moyſis ſedere ſe gloriantur, & totas columbarum Eccleſias vendunt, eaſque ejuſmodi præfectis tradunt, de quibus id dici poteſt, quod in Jeremia a Domino profertur: Principes populi mei non me cognoverunt: filii inſipientes ſunt, & vecordes; ſapientes ſunt, ut faciant mala, bene autem facere neſcierunt.* Itaque quod aut deeſt, aut obſcurum eſt apud Gratianum, facile ex hac Huetii interpretatione ſupplebitur.

Quod legitur in canone 44. cau. 27. qu. 2. habetur in homilia 1. inter homilias in diverſos, quæ poſt commentaria Evangelii in Matthæum in vetuſtis Origenianorum operum exemplaribus reperiuntur. Verum ad has homilias reſpicientes eruditiſſimi viri, inter quos Huetius laudari poteſt, animadverterunt, eaſdem *Can. 44. cau. 27. qu. 2.*

Origeni

Origeni falſo fuiſſe adtributas, cujus rei vel illud pro graviſſimo argumento eſſe poteſt, quod in homilia 2. mentio fiat Manichæorum, qui Hæretici nondum Origenis tempore in medium prodierant. Qui plura deſiderat, adire poterit Huetium memoratum. Ego adhuc conſiſtam in deſcribendis canonis verbis, qualia in vulgatis codicibus exhibentur. Auctor homiliæ ad interpretationem capitis 1. Matthæi verſ. 18., ubi de B. Maria dicitur: *Inventa eſt in utero habens de Spiritu Sancto*, ita ſcribit: *Inventa eſt in utero habens: Cui inventa, aut a quo inventa eſt? Primo ab Angelis cuſtodientibus eam, pretegentibus eam, conſervantibus eam, vel ejus beatiſſimam animam ad honorem illius, qui ab ipſa generandus erat. Dehinc inventa non incongrue putatur ab ipſo B. Joſeph ſancto, & juſto, qui pene licentia maritali, licet eam non contingeret, futuræ tamen, ut putabatur, uxoris omnia noverat.* Paullo inferius inducitur Angelus alloquens in ſomniis Beatum Joſeph, inter cetera ita inquiens: *etenim ſi tibi uxor nominatur, ſi deſponſata tibi eſſe dicitur, non tamen tibi uxor eſt, ſed Dei unigeniti electa mater eſt.* Poſt pauca ita proſequitur Angelus: *Conjugem eam dico propterea, ut Diabolo virginitatem ejus occultem, & ut Judæorum pravitatem excludam, atque dejiciam, & ut legis inſtituta non deſtruam. Et in conſequentibus demonſtrabo, quod iſta nec tua conjux ſecundum conſuetudinem conjugii habeatur, nec iſte, qui generatur, tuus filius eſſe credatur.* Sufficit pauca hæc perpendere, eademque conferri cum ceteris Origenianis in ſacras literas commentariis, ut ſtatim exinde liqueat, ſtilum Origenis non eſſe, ac propterea jure optimo ab eodem Gratianeum canonem abjudicari.

CAPUT V.

De Cypriano.

Multa ſunt, quæ Cypriani nomine apud Gratianum deſcripta legimus, quemadmodum in ſequentibus unuſquiſque intuetur.

Ex Epiſt. ad Antonianum.	*Can.* 35. *diſt.* 50. *fere conſonat cum integris Epiſtolæ exemplaribus.*
	Can. 5. *cau.* 7. *qu.* 1. *in aliquibus Cyprianeæ Epiſtolæ exemplaribus deſideratur.*
	Can. 6. *cau.* 7. *qu.* 1. *ex integra Epiſtola ſupplendus.*
	Can. 57. *de pœn. diſt.* 1. / *Can.* 5. *de pœn. diſt.* 7. — *ſimul jungendi ad germanam Cypriani doctrinam dignoſcendam.*
Ex Epiſt. ad Cæcilium.	*Can.* 9. *diſt.* 8. *conſonat cum integris Epiſtolæ exemplaribus.*
	Can. 2. *de conſ. diſt.* 2. *paullo varius in diverſis Codicibus.*
	Can. 3. *de conſ. diſt.* 2. *paullo varius in diverſis Codicibus.*
Ex Epiſt. ad Clerum, & Plebem Furnitarum.	*Can.* 14. *diſt.* 88. *paullo varius in diverſis Codicibus.*
	Can. 4. *cau.* 21. *qu.* 3. / *Can.* 5. *cau.* 21. *qu.* 3. / *Can.* 6. *cau.* 21. *qu.* 3. — *ſimul jungendi, & ad optimos Epiſtolæ Codices exigendi.*
	Can. 7. *cau.* 21. *qu.* 3. *jungendus cum can.* 14. *diſt.* 88.

Ex

Digitized by Google

Ex Epiſt. ad Cornelium Papam.	*Can.* 10. *diſt.* 47. *ex adjunctis Cyprianei temporis explicandus.*
Ex Epiſt. ad Stephanum Papam.	*Can.* 1. *cau.* 1. *qu.* 7. *ex quibuſdam Cypriani Codicibus adhuc emendandus.*
Ex Epiſt. ad Rogatianum.	*Can.* 25. *diſt.* 93. *a Romanis Correctoribus emendatus.*
Ex Epiſt. ad Eucratium.	*Can.* 95. *de conſ. diſt.* 2. *ex integris Epiſtolæ exemplaribus emendandus.*
Ex Epiſt. ad Florentium Puppianum.	*Can.* 7. *cau.* 7. *qu.* 1. *conſonat cum integris Epiſtolæ exemplaribus.*
Ex Epiſt. ad Jubajanum.	*Can.* 8. *cau.* 7. *qu.* 1. *nec receptus, nec Gratianeo propoſito accommodatus.*
Ex Epiſt. ad Magnum.	*Can.* 9. *cau.* 7. *qu.* 1. / *Can.* 31. *cau.* 24. *qu.* 1. { *ſimul jungendi, una etiam cum canone* 70. *cau.* 1. *qu.* 1. *Can.* 127. *de conſ. diſt.* 4. *ex integra Epiſtola ſupplendus.*
Ex Epiſt. ad Pompejum.	*Can.* 8. *diſt.* 8. *minus ſolidam doctrinam exhibet.*
Ex Epiſt. ad Pomponium de Virginibus.	*Can.* 4. *cau.* 27. *qu.* 1. / *Can.* 5. *cau.* 27. *qu.* 1. { *ſimul jungendi ſunt, & cum integrà Epiſtola conſonant.*
Ex Libro de Unitate Eccleſiæ.	*Can.* 3. *diſt.* 90. *ex integra Cypriani ſententià explicandus.* *Can.* 3. *diſt.* 93. / *Can.* 18. *cau.* 24. *qu.* 1. { *ſimul jungendi, & ad varios Epiſtolæ Codices exigendi.* *Can.* 19. *cau.* 24. *qu.* 1. *conſonat cum integris Epiſtolæ exemplaribus.*

Digitized by Google

ExEpiſt.contra Hæreticos.	*Can.* 70. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex variis, indigeſtiſque monumentis compoſitus.*
Ex Libro de Lapſis.	*Can.* 27. *diſt.* 50. *ex integris Codicibus ſupplendus.*
Ex Libro de mortalitate.	*Can.* 25. *cau.* 13. *qu.* 2. / *Can.* 26. *de pœn. diſt.* 1. — *ſimul jungendi, & cum integris libelli exemplaribus conſonant.*
Ex Libro de nono genere abuſionis.	*Can.* 40. *cau.* 23. *qu.* 5. *perperam Cypriano tributus.*
Ex Sermone De oratione Dominica.	*Can.* 70. *de conſ. diſt.* 1. *conſonat cum optimis Cypriani Codicibus.*
Ex Libro de exhortatione martyrii.	*Can.* 32. *cau.* 23. *qu.* 5. *conſonat cum optimis Cypriani Codicibus.*

MEdio tertio ſæculo claruit Cæcilius Cyprianus Carthaginenſis in Africa Epiſcopus, qui cum adhuc eſſet ethnicorum ſuperſtitionibus involutus Rhetorices artis diſciplina maxime excelluit, deinde baptizatus & Epiſcopus factus eadem arte res Eccleſiaſticas & polite digerere, & ſtylo excultiſſimo ad Tulliani imitationem exacto ornare perrexit, vir acri ingenio, pro ſacra diſciplina ſollicitus, & nullis laboribus pro Eccleſia toleratis fractus, aut defatigatus. Et quamquam in eo erraſſe deprehendatur, quod diu crediderit, baptiſma ab hæreticis collatum nullo omnino momento valere, nec facile contra ſentientibus adquieverit, quod rem nondum ſatis diſcuſſam, ac definitam putaret; in ceteris tamen tum literis, tum geſtis, præſertim vero martyrii gloria præclaram ſui reliquit in univerſa Eccleſia recordationem. Cujus rei argumento graviſſimo vel illud eſſe poteſt, quod Gelaſius Papa in can. 3. diſt. 15. catalogum Sanctorum Patrum recenſens, quorum ſcripta Eccleſiæ venerabilia ſunt, ac recepta, a Cypriano exorditur his verbis: *Opuſcula B. Cypriani martyris, & Carthaginenſis Epiſcopi.* Hæc ſane præ oculis habenda ſemper erunt illius, qui apud Gratianum interpretari voluerit ſancti hujus Antiſtitis monumenta; nimirum erunt iſta veneratione digniſſima, iis tantummodo exceptis, in quibus contra generalem Eccleſiæ traditionem de irrito hæreticorum baptiſmate diſputavit. Non eſt, cur fuſius hæc in præſentia tradantur, nemo enim vel hoſpes in Eccleſiaſtica Hiſtoria ignorat, quales fuerint inter Cyprianum, & Stephanum Papam ſimultates illius diſputationis occaſione; quemadmodum & nemo ignorat Cyprianum, ſiquid in ea parte defecit, maculam omnem illuſtri martyrio abſterſiſſe, dignum ſane, quem Auguſtinus in ſuis operibus frequentiſſime laudaret, atque ab adverſantium conviciis laceſſitum pro merito vindicaret.

De

De epiſtola ad Antonianum.

Ex editionibus operum Cypriani illam non laudare præ ceteris non poſſum, quæ facta a Baluzio fuit viro de noſtra prudentia optime merito; quamobrem ea ipſa potiſſimum uſus ſum in ſubjectis Gratiani canonibus ad optima exemplaria exigendis. Arripio in primis epiſtolam Cypriani ad Antonianum, quem vulgo prædicant Numidiæ Epiſcopum, eſtque apud Baluzium epiſtola 52., ubi idem editor animadvertit, eandem in pluribus MSS. veteribus deſiderari, & in quodam MS. Thuano, & in alio MS. Metenſi S. Arnulphi non extare integram, cum deſint ea, quæ in vulgatis codicibus de electione Cornelii Pontificis Maximi referuntur. Fuit ea ætate graviſſimum Romæ diſſidium ex electione Cornelii Papæ profectum, utpote adverſus quem electus fuerat diviſis ſuffragiis alius, nomine Novatianus. Neque Romanorum tantummodo animi duas in partes diſciſſi fuerant; verum etiam univerſi propemodum Chriſtiani orbis Epiſcopi diro ſchiſmate dividebantur; quamquam enim plerique eorum Cornelio adhærerent, multi tamen erant adhuc, qui Novatianum tamquam totius Eccleſiæ Principem haberent. Hanc cauſſam Cyprianus in epiſtola ad Antonianum tractavit. Siquidem cum Antonianus de Cypriano dubitaviſſet, ne forte Novatiani partes ſequeretur, poſtquam Novatianus epiſtolas de more recens electorum Pontificum in univerſas Eccleſias miſiſſet, ſua intereſſe putavit Cyprianus Antonianum certiorem facere, ſcribens ſe numquam Novatiano adhæſiſſe, nec aliquando adhæſurum, imo eundem monens, ne a Cornelii parte dimoveretur; atque interea in eadem epiſtola nonnulla ſubjecit de diſciplina lapſorum per pœnitentiam reſtituendorum. *Can. 35. diſt. 50.* Interrogaverat Cyprianum Antonianus, quid ſtatuendum eſſet in cauſſa lapſorum, qui cum in hæreſim incidiſſent, ad pœnitentiam divina gratia vocati in Eccleſiam recipi humiliter poſtulabant. Reſpondit Cyprianus, ſe uſque ad Concilii celebrationem differre ſententiam, dum pacatis Eccleſiæ rebus congregata Synodo, quid, & lapſis ſalubrius, & Eccleſiæ ipſi opportunius fuiſſet, perſpectum facile habuerint univerſi; interea vero a lapſorum communione eſſe abſtinendum. Huc pertinet canon 35. diſt. 50. apud Gratianum, qui cum ipſis Epiſtolæ exemplaribus conſonat, dummodo pro verbo illo *abſtineret*, reponas ex Baluzio *abſtineretur*.

Canon 5. cau. 7. qu. 1. ex eadem epiſtola depromtus eſt, atque cum editis epiſtolæ codicibus omnino conſonat, præſertim poſtquam Romani Correctores pro voce *conſenſu* ſubſtituerunt vocem *collegio*. Opportunum tamen eſt, animadvertere hoc in loco, quod ſuperius dictum eſt ex Baluzii adnotationibus, in MSS. Thuano, & Metenſi S. Arnulphi verba hujus canonis in epiſtola deſiderari. *Can. 5. cau. 7. qu. 1.*

Canon 6. cau. 7. qu. 1. & in codicibus epiſtolæ impreſſis, & in MSS. Baluzianis invenitur, cujus tamen priora verba ita legenda ſunt fuſiore ſtylo, ut Gratiani fragmentum ſuppleatur. *Quod vero ad Novatiani perſonam pertinet, frater chariſſime, de quo deſideraſti, tibi ſcribi, quam hæreſim introduxiſſet, ſcias nos primo in loco nec curioſos eſſe debere, quid ille doceat, cum foris doceat. Quiſquis ille eſt, & qualiſcumque eſt, Chriſtianus non eſt, qui in Chriſti Eccleſia non eſt. Jactet ſe licet, & philoſophiam, vel eloquentiam ſuam ſuperbis vocibus prædicet, qui nec fraternam charitatem, nec Eccleſiaſticam unitatem tenuit, etiam quod prius fuerat, amiſit, niſi ſi Epiſcopus tibi videtur, qui Epiſcopo in Eccleſia a ſedecim Coepiſcopis facto adulter,* *Can. 6. cau. 7. qu. 1.*

Digitized by Google

atque extraneus &c. Poſt poſtrema Gratianei canonis verba *nec pacem* iſta ſequuntur apud Cyprianum. *Tum deinde quantus arrogantiæ tumor eſt, quanta humilitatis & lenitatis oblivio, arrogantiæ ſuæ quanta jactatio, ut quis aut audeat, aut facere ſe poſſe credat, quod nec Apoſtolis conceſſit Dominus, ut zizania a frumento putet ſe poſſe diſcernere?* Hæc ideo adnotanda duxi, quod Auguſtinus eadem ipſa ex Cypriano retulerit, atque eadem ex Auguſtino deſcripſerit Gratianus in can. 14. cau. 23. qu. 4.

Can. 57. de pœn. diſt. 1. In eadem Cypriani epiſtola legitur canon 57. de pœn. diſt. 1., cujus quidem ſententia omnino conſonat cum vulgatis Cypriani codicibus; notat tamen Baluzius pro illis verbis *non putent lapſis pœnitentiam*, quæ habentur in codice Cypriani a ſe edito, ita potius legi in Codice Gratianopolitano: *Indulgentiam non putent lapſis*. Ceterum quæ hic leguntur, pertinere videntur ad ſententias Novatiani confodiendas, qui primus cœpit in Eccleſia tradere, lapſos poſt baptiſmum non poſſe amplius per pœnitentiam renovari. Duæ erant Cypriani temporibus extremæ opiniones, quum alii cum Novatiano lapſis pœnitentibus denegandam omnino veniam vellent, alii e contrario lapſos reciperent vel leviſſima pœnitentia indicta, ne dicam vix quandam pœnitentiæ imaginem. Cyprianus inter utramque mediam ſecutus fuit ſententiam ita, ut nec omnino rejiceret pœnitentes, nec ſtatim Eccleſiæ reconciliaret. Can. 5. diſt. 7. de pœn. Hinc eſt, quod quemadmodum in dicto can. 57. intuemur Cyprianum vere pœnitentibus veniam minime denegaviſſe, ita in can. 5. diſt. 7. de pœn. ex eadem epiſtola depromto indulgentiam denegaviſſe iis, qui pœnitentiam mentiebantur, ad quam ſcilicet non devenerant, niſi imminentis periculi metu, cum vix ſincera in iis temporum adjunctis deprehenderetur.

De epiſtola ad Cæcilium.

Fuit Cæcilius Biltenſis Epiſcopus, qui in Concilio Carthaginenſi ſub Cypriano interfuit. Eundem Cyprianus data epiſtola docuit, divino æque exemplo ac præcepto in ſacris Euchariſtiæ myſteriis aquam eſſe vino admiſcendam. Quicumque ſane integram hanc epiſtolam legerit, facile percipiet, ea, quæ tradidit ſanctus Can. 9. diſt. 8. Antiſtes, ex divina traditione originem ducere. Huc ſpectat canon 9. diſt. 8., ubi ſcribit Cyprianus, non humanas conſuetudines, ſed divinam potius præceptionem eſſe obſervandam, quoties de iſta perſpicue conſtet. Quum enim quidam ex ſuæ diœceſeos conſuetudine aquam in Euchariſticum Calicem minime infunderent, a ſancto Doctore objurgari jure ac merito debuerunt, neque enim ſingulares unius populi mores aliquid inducere poterant, quod divinæ inſtitutioni adverſaretur.

Can. 2. de conſ. diſt. 2. Eo etiam pertinet canon 2. de conſ. diſt. 2., ad quem jam animadverterunt Romani Correctores, aliqua fuiſſe ex integra epiſtola adjicienda, a Gratiano olim omiſſa. Nondum tamen rem confecerunt; etenim ſit adhuc locus duobus Baluzii animadverſionibus. In primis pro illis verbis *in ſanctificando calice* notat Baluzius legi in quibuſdam MSS. codicibus *in ſacrificando calice*. Deinde monet idem Baluzius, ea quæ apud Gratianum ſequuntur uſque in finem poſt illa verba, *& cœleſte perficitur*, in Beccenſi libro deſiderari.

Can. 3. de conſ. diſt. 2. Demum eo pertinet canon 3. de conſ. diſt. 2., cujus verba cum Cypriani epiſtola conſonabunt, quoties pro illis *ſed vide, frater chariſſime*, iſta ſubſtituantur:

Sed

Digitized by Google

Sed viderit, frater chariſſime, quamquam hac in parte animadverterit Baluzius aliter habere alios codices; ubi enim ſcripſerunt alii *& viderit*, alii ſcripſerunt *& videris*, alii *ſed vide*, alii *ſed videris*, alii demum *ſed videamus*. Adnotavit quoque Baluzius aliam ſcripturæ varietatem, quæ in prioribus Gratianei monumenti verbis occurrit; cum plura Cyprianeæ Epiſtolæ exemplaria exhibeant ita: *Scriptura enim dicit, ut quotieſcumque calicem in commemorationem Domini, & paſſionis ejus &c.*, quæ lectio quoties tanquam germana habeatur, facile demonſtrabit, nonnulla fuiſſe in aliis editionibus adjecta ad pleniorem doctrinæ propoſitæ explicationem, eo relatis quibuſdam ſacrarum literarum teſtimoniis, ad quæ reſpexiſſe viſus fuerat Cyprianus.

De epiſtola ad Clerum, & Plebem Furnitarum.

Africanus genere, & ſub Carthaginenſi Epiſcopo tamquam Metropolitano erat Epiſcopus Furnitarum, cujus rei argumento eſſe poteſt, vel quod in Concilio Carthaginenſi ſub Cypriano celebrato præſens adſuerit Florentius Furnitarum Epiſcopus, vel quod in famigerata collatione Carthaginenſi habita temporibus S. Auguſtini Florentius alter Furnitarum Epiſcopus intervenerit. Hæc ratio fuit, quare Sede vacante Furnitæ Cyprianum velut Archiepiſcopum ſuum conſuluerint, ipſeque Carthaginenſis Antiſtes eiſdem tanquam rerum Provinciæ moderator reſcripſerit. Obierat tunc Geminius Victor Epiſcopus Furnitanus condito teſtamento, in quo tutorem deſignaverat Geminium Fauſtinum Presbyterum repugnantibus Provinciæ ſtatutis, quibus cautum erat, ne Clerici tutores darentur, tutelæque occaſione a rerum Eccleſiaſticarum ſtudio diſtraherentur; adjecta pœna, ne pro iis, qui Clericos tutores deſignaſſent, orationes in Eccleſia fierent. Itaque hæc pœna Geminio Victori defuncto Sacris Canonibus imminebat: Clerus tamen & populus Furnitarum, motu quodam pietatis in defunctum Antiſtitem concitatus, non ſtatim duxerunt Geminium Victorem eſſe orationum ſubſidio deſtituendum, niſi primum de ea re Cyprianum conſuluiſſent. At Cyprianus vigilantiſſimus, atque integerrimus canonum Cuſtos, reſcripſit, recedendum non eſſe a conſtituta, ut ut paullo ſeveriore, canonum diſciplina, imo ſingulari etiam de cauſſa non eſſe pro Geminio orandum, ut pœna in Epiſcopum ipſum inflicta, inferiores alios magis magiſque terreret. Integra propemodum Cyprianei reſcripti ſententia exhibetur in can. 14. diſt. 88., cujus verba cum editis epiſtolæ exemplaribus omnino conſonant. Notat tamen Baluzius, pro illis verbis *qui ab altari Sacerdotes, & Miniſtros voluit avocare*, legi in quodam Fuxenſi codice: *qui Sacerdotes, & Dei Miniſtros ab Altario ejus, & Eccleſia evacuant, ad ſæculares moleſtias devocant*. Cum hoc canone jungendus eſt canon 7. cau. 21. qu. 3., ſcilicet unius poſtrema verba ad initium alterius pertinent; indicantque omnia ſimul juncta, quanta animi alacritate polluerit Cyprianus, ubi de cuſtodienda, nec facile relaxanda canonum diſciplina ageretur.

Can. 14. diſt. 88. & can. 7. cau. 21. qu. 3.

Can. 4. cau. 21. qu. 3. ex eadem epiſtola excerptus eſt, cujus priora verba ad epiſtolæ initium pertinent, exhibentque ſalutationem, quæ in exordio epiſtolarum adjici a ſcribentibus ſolet. Poſt pauca ſequuntur, quæ legimus in §. *jampridem*, ad quem animadvertendum eſt, Concilii, quod ibidem memoratur, acta

Can. 4. 5. & 6. cau. 21. qu. 3.

 nullibi

nullibi hodie, quoad noverim, reperiri, ſed periiſſe, & vix illorum fragmentum in hac Cypriani epiſtola contineri. Poſteriora autem ejuſdem canonis verba, nemo non videt eadem eſſe cum verbis prioribus nuper memorati canonis 14. diſt. 88. Canon 5. eadem cauſſa, & quæſtione aptius adjectus fuiſſet inter verba canonis 4. laudati, quemadmodum in integra epiſtola deſcribitur; nam poſt illa verba canonis 4. *qui ſe probavit*, ſtatim legitur apud Cyprianum: *Quod cum de omnibus dictum ſit, quanto magis moleſtiis, & laqueis ſæcularibus &c.* Hic ſequuntur, ut conferenti liquet, verba canonis 5., ubi vox illa *mollitiis* eſt expungenda, quemadmodum jam Romani Correctores adnotaverunt. Poſt pauca ſequuntur ibidem verba canonis 6. eadem cauſſa, & quæſtione ibi: *quæ nunc ratio, & forma in Clero tenetur, ut qui in Eccleſia Domini ordinatione clerica promoventur &c.* Laudavi hæc priora canonis verba ita deſcribenda, quod paullo aliter a Gratiano exarentur. Non deſunt, qui pro illis *Ordinatione clerica* ex aliquot MSS. fide legendum putent *ad ordinationem clericam*, item qui legant juxta alios MSS. codices *ad ordinationem clericalem*, vel etiam *ordinatione clericali*. Verum ubi dubia, & incerta ob codicum varietatem adparet ſcriptura, mihi nullo modo recedendum videtur ab ea ſcribendi formula, qua frequentius uſus eſt Cyprianus, qui ſacram ordinationem *ordinationem clericam* appellare conſuevit. Hinc in epiſtola in editione Baluziana 33. ad Clerum, & plebem de Aurelio ait: *In ordinationibus Clericis, Fratres chariſſimi, ſolemus vos ante conſulere*, & infra: *Merebatur talis Clericæ ordinationis ulteriores gradus*. Addi poteſt epiſt. 75., quæ eſt Firmiliani ad Cyprianum ibi: *Poteſtatem Clericæ ordinationis aſſumentes &c.*

De epiſtola ad Cornelium Papam.

Can. 10. diſt. 47. Infauſto ſchiſmate Carthaginenſium animos exagitaverat Feliciſſimus quidam, adverſus Cyprianum ordinato ex adverſo Epiſcopo quodam nomine Fortunato, qui Carthaginenſi Eccleſiæ vice Cypriani præficeretur. Erat Fortunatus nequiſſimus homo, ac perditiſſimus jam ab anno damnatus in Concilio Presbyter, qui eo libentius Epiſcopatum ad ſe delatum ſuſcepit, exercendumque curavit, quo commodius de Cypriano adverſario ulciſceretur, imo & ſchiſmatici eo etiam libentius Fortunati ordinationem tuendam voluerunt, quo tutius in Fortunato ipſo ſchiſmatis ſui præſidium noverant collocari adverſus Cyprianum hoſtem ſuum acerrimum. Ut res ſibi proſpere cederet, ſua intereſſe putavit Fortunatus, conſcium reddere ordinationis ſuæ Cornelium Pontificem Maximum, miſſis epiſtolis, quas honoris cauſſa Feliciſſimo Patrono ſuo credidit Romam deferendas. Sagax Cornelius nec epiſtolas, nec Feliciſſimum hilari animo excepit, ſed rejecit potius, donec a Cypriano univerſæ rei geſtæ certior fieret, interea maxima cum animi ſollicitudine Cypriani literas expectans. At Cyprianus tacitus omnino ſuam regere pergebat Eccleſiam, parum ſollicitus de cauſſa ſua ad Cornelium referenda. Id Feliciſſimo Romæ adhuc commoranti prodeſſe videbatur; nam cum ipſe omnem moveret lapidem, quo Cyprianum accuſaret, ejuſque geſta morderet, plura cæpit apud Cornelium de Sancto Antiſtite jactare, multa congerens, explicanſque ab illo perpetrata crimina, adeo ut Cornelius idem morem gerere aliquantiſper viſus fuerit, hæſitare ſaltem de bonis Cypriani moribus, ita conjiciens ex diuturno

Cypriani

Digitized by Google

Cypriani ejuſdem ſilentio. In his cauſſarum adjunctis opportunum duxit Pontifex Maximus ad Cyprianum ſcribere, ſignificans ſe valde commoveri ex eo, quod diviſam Eccleſiam Carthaginenſem acceperat, poſtulanſque, ſignificari ſibi ſchiſmatis cauſſam, atque una commemorans crimina, quorum reus Cyprianus idem a Feliciſſimo accuſabatur. Reſcripſit Cyprianus epiſtola ſane elegantiſſima, quæ in editione Baluzii eſt numero 55. in duas partes diſtributa. In priore Cyprianus fidem ſuam, & morum integritatem jamdiu a ſchiſmaticis exagitatam purgavit; in poſteriore de Feliciſſimo conqueſtus eſt graviſſime, quod Romam eam controverſiam detuliſſet, quandoquidem aliud Africani canones definiverant, quorum canonum cauſſa ſe excuſat, quod de eadem re nihil omnino eo uſque ſcripſiſſet. Ex hac epiſtola decerptus eſt canon 10. diſt. 47., qui cum integerrimis exemplaribus omnino conſonat, atque ad eam epiſtolæ partem pertinet, in qua Cyprianus fidem ſuam, rectamque agendi rationem purgare adverſus ſchiſmaticos nitebatur.

De epiſtola ad Stephanum Papam.

Poſitæ ſunt in vulgari prudentia controverſiæ veteres, quæ exortæ fuerunt inter Cyprianum, & Stephanum Romanum Antiſtitem, de rebaptizandis, vel non rebaptizandis iis, qui ab Hæreticis jam baptizati proponerentur. Ad eas commodius dirimendas, poſtulavit Cyprianus a Stephano, ut Epiſcoporum Synodus celebraretur, quo pertinet Cypriani epiſtola in Baluziana editione 72., in qua oblata occaſione nonnulla ſanctus Epiſcopus adjecit pertinentia ad illos Clericos, qui poſtquam ab hæreſi reverſi fuiſſent, in communionem tantum laicam recipiendi videbantur. Huc referendus eſt canon 1. cau. 1. qu. 7., quem olim mendis corruptum Romani Correctores ad optimorum exemplarium fidem exegerunt. Cui emendationi illud adhuc adjiciendum ſupereſt, quod Baluzius adnotat; videlicet pro illis verbis *atque divinum* in tribus veteribus codicibus legi *atque individuum*, quæ ſane lectio non eſt contemnenda, præſertim quod toti contextui admodum conſentanea videatur. *Can. 1. cau. 1. qu. 7.*

De epiſtola ad Rogatianum.

Diaconus quidam ſuperba temeritate elatus Rogatianum Epiſcopum ſuum acribus conviciis impetierat, atque exacerbaverat, quod factum epiſtola ad eundem Rogatianum miſſa Cyprianus condoluit. In ea epiſtola legitur canon 25. diſt. 93., ex quo perſpicue deducitur, venerabilem apud omnes, præſertim apud Diaconos eſſe debere Epiſcoporum dignitatem. Olim in codicibus Gratiani nonnulla erant ab optimis Cyprianeæ epiſtolæ exemplaribus diſſona, quæ tamen hodie dignoſcuntur a Romanis Correctoribus emendata. *Can. 25. diſt. 93.*

De epiſtola ad Eucratium.

Can. 95. de conſ. diſt. 2. Quid Cyprianus in epiſtola ad Eucratium Fratrem (is erat Epiſcopus a Thenis, qui concilio Carthaginenſi ſub Cypriano celebrato interfuerat) pertractaverit, vel unum Gratiani fragmentum, ſeu canon 95. de conſ. diſt. 2. ſatis perſpicue demonſtrat. Erat nimirum in urbe Thenarum Hiſtrio quidam, qui turpiſſimas, nefariaſque artes quæſtus cauſſa pueros edocebat; quod cum ægre ferret Eucratius conſilium a Cypriano petiit, ut quænam ſibi foret agendi ratio, intelligeret. Corrigendum in primis reſcripſit Hiſtrionem Cyprianus, imo & ab ejus communione arcendos ceteros, ſi corrigi, & in meliorem frugem redigi ſe noluiſſet. Quod ſi ludricam artem ſe profiteri alimentorum parandorum cauſſa allegaret, monuit Eucratium, ut eum potius ex Eccleſiaſticis redditibus aleret, ſi quid ſupereſſet, ſecus autem Chartaginem mitteret ex redditibus Carthaginenſis Eccleſiæ ſuſtentandum. Provida ſane & liberalis optimi Epiſcopi moderatio. Priora canonis verba paulliſper ſunt a Gratiano tranſpoſita; ubi enim Gratianus legit: *Pro dilectione tua, & verecundia mutua*, legitur in epiſtola *pro dilectione mutua, & verecundia tua*.

De epiſtola ad Florentium Puppianum.

Can. 7. cau. 7. qu. 1. Florentius quidam Puppianus plurima adverſus Catholicos Epiſcopos a ſchiſmaticis, aliiſque flagitioſis hominibus objecta audiverat, & eo jam adductus videbatur, ut malignis obtrectatoribus fidem præſtaret. Ad eum Cyprianus ſcripſit epiſtolam, qua Catholicorum Antiſtitum innocentiam tueretur, ſimulque calumnias adverſariorum detegeret; interea vero occaſionem arripuit objurgandi illos, qui putarent ſibi licere a Catholicorum Epiſcoporum communione facto ſchiſmate ſeparari, crederentque nihilominus ſe in Catholica Eccleſia conſiſtere. Huc ſpectat ſententia canonis 7. cau. 7. qu. 1., cujus verba cum editis epiſtolæ exemplaribus omnino conſonant.

De epiſtola ad Jubajanum.

Can. 8. cau. 7. qu. 1. Jubajanum Africanum Epiſcopum ſingulari epiſtola inſtruxerat Cyprianus, ut ſibi facile perſuaderet, collatum ab Epiſcopis in hæreſim lapſis Baptiſma nullo modo valere, ex eo potiſſimum, quod per hæreſim omnia Eccleſiaſtica jura, & poteſtates amitterentur, quæ ſemel amiſſa recuperari non poſſent, allato inter cetera exemplo Eſau, qui primogeniis ſemel amiſſis perpetuo caruit. Eſt hæc ſententia prodita apud Gratianum iiſdem verbis, quibus apud Cyprianum, in can. 8. cau. 7. qu. 1., cum autem nemo ignoret, ab ea Eccleſiam receſſiſſe, poſtquam ſuffragio ſuo definivit, nihil obeſſe validitati Baptiſmatis hæreſim adminiſtri, imprudenter admodum Gratianus eo monumento uſus eſt; imo duabus de cauſſis de collectore conqueri quis jure poſſet; primo quod hujuſmodi monumenta triſtis recordationis laudaverit, & palam Gloſſographis explicanda porrexerit; deinde quod eiſdem abuſus fuerit alteri quæſtioni accommodando, nimirum dum inveſtigaret, an liceret Epiſcopis ſuis juribus cedere.

De

Digitized by Google

De epiſtola ad Magnum.

Erat Magnus laicus quidam, quem Cyprianus filium appellavit, dum eundem inſtrueret de Novatiano ſchiſmatico, quem non ſolum ab Eccleſia diviſum, ſed etiam nullam in Eccleſia poteſtatem habere prædicabat, ex eo Cypriani principio, a quo memorando libentiſſime abſtinerem, niſi me eo inſtituti ratio vocaret; nimirum ex eo, quod crederet S. Antiſtes, per hæreſim ipſam etiam Baptiſmatis valide conferendi poteſtatem amitti, quam ſane ſententiam re mature diſcuſſa damnavit Eccleſia tanquam a divina traditione alienam. Hic autem iterum conqueri poſſumus de Gratiani imprudentia, qui ex hujuſmodi monumentis ſuos canones derivare minime dubitavit. Is eſt in primis canon 9. cau. 7. qu. 1., cujus verba penitus conſonant cum integris epiſtolæ exemplaribus, ubi præterea nonnulla referuntur ex iis, quæ Gratianus idem paucis laudaverat in can. 70. cau. 1. qu. 1., de quo inferius nonnulla dicam. Item ad eandem epiſtolam pertinet canon 31. cau. 24. qu. 1., ubi initium epiſtolæ exhibetur eiſdem omnino verbis, ſi pro verbo *didicimus* ſubſtituas *dicimus*. Multa quoque, quæ ad hunc ipſum canonem pertinent, jam deſcripta fuerant a Gratiano in dicto can. 70. Demum ex eadem epiſtola depromptus eſt canon 127. de conſ. diſt. 4., qui pertinet ad poſteriorem epiſtolæ partem; cum enim in priore de hæreticorum Baptiſmate plurima tradita, ac diſputata fuiſſent, deinde Cyprianus aliam controverſiam ſibi propoſitam diſcuſſit de iis, qui non immerſione, ſed aut infuſione, aut adſperſione aquæ fuerant baptizati his verbis: *Quæſiſti etiam, fili cariſſime*, (aliqui codices habent, *frater cariſſime*,) *quid mihi de illis videatur, qui in infirmitate, & languore gratiam Dei conſequuntur, an habendi ſint legitimi Chriſtiani, eo quod aqua ſalutari non loti ſint, ſed perfuſi, qua in parte nemini verecundia, & modeſtia noſtra præjudicat, quominus unuſquiſque, quod putat, ſentiat, & quod ſenſerit, faciat*. Vides heic eximiam in re nondum eo uſque definita laudabilem ſancti Antiſtitis moderationem. Deinde ſuam opinionem proponit Cyprianus, inquiens, nihil referre, num quis per immerſionem, an per infuſionem potius, adperſionemve baptizatus proponatur, ita ſubjiciens: *Nec quemquam movere debet &c.* Sequuntur hoc in loco verba Gratiani, quæ a principio ad finem cum epiſtola conſonant, dummodo pro illis verbis *& mundabo vos &c.* uſque ad illa *& iterum eſt locutus &c.* iſta ſubſtituas: *Emundabo vos, & dabo vobis cor novum, & ſpiritum novum dabo in vobis. Item in Numeris: & homo, qui fuerit immundus uſque ad veſperam, hic purificabitur die tertio, & die ſeptimo non erit mundus, & exterminabitur anima illa de Iſrael, quoniam aqua adſperſionis non eſt ſuper eum ſparſa. Et iterum: & locutus eſt Dominus &c.*, item pro illis verbis, *Spiritus vero Sanctus non dimenſuratur*, iſta ſupponas: *Quinimmo Spiritus Sanctus non ad menſuram datur*. Præterea poſt illa verba Gratiani: *fructu exuberante cumulatur*, hæc ſequuntur apud Cyprianum a Gratiano prætermiſſa: *Adhuc vero cum ſinguli ad denarium vocentur, quid eſt, ut quod a Deo æquabiliter diſtribuitur, humana interpretatione minuatur? Quod ſi aliquis in illo movetur, quod quidam ex his, qui ægri baptizantur, ſpiritibus adhuc immundis tentantur &c.*

Can. 9. cau. 7. qu. 1. can. 31. cau. 24. qu. 1. & can. 127. de conſ. diſt. 4.

De

De epiſtola ad Pompejum.

Can. 8. diſt. 8. Acerrimus conſuetudinum impugnator fuit Cyprianus in iis libellis, in quibus adverſus hæreticorum Baptiſma diſputavit. Cum enim Stephanus Papa, & cum eo plurimi Eccleſiarum Antiſtites, qui Baptiſma ab Hæretico collatum validum eſſe prædicabant, allegarent conſuetudinem Eccleſiaſticam, quæ ſane traditionem veterem, atque Apoſtolicam continebat, qua obſervata liquebat, baptizatos ab Hæreticis nunquam rebaptizatos fuiſſe, nihil Cypriano Hæreticorum Baptiſmata rejicienti antiquius fuit, quam adverſus conſuetudinis vires clamare, eamque ita delere; ut in propoſita diſputatione totam rem ad divinas definitiones exigeret. Hinc S. Hieronymus ad calcem dialogi adverſus Luciferianos ait: *Legat Cypriani epiſtolas, in quibus apud Stephanum Romanæ urbis Epiſcopum inveteratæ conſuetudinis lacerat errorem*. Id profecto liquet inter cetera in epiſtola ad Pompejum Epiſcopum Sabratenſem, qui interfuiſſe legitur concilio Carthaginenſi ſub Cypriano. Eum dum Cyprianus monet, ut Hæreticorum Baptiſma rejiciat, conſuetudines quoque ſcribit reprobandas, quibus adverſantium opinio innitebatur. Hanc ipſam Epiſtolam memorat S. Auguſtinus in lib. 5. de Baptiſmo adverſus Donatiſtas cap. 23., & lib. 6. cap. 7., ejuſdemque fragmentum habemus apud Gratianum in can. 8. diſt. 8., cujus priora verba ita legenda ſunt: *nec conſuetudo, quæ apud quoſdam obrepſerat, impedire debet &c.* Similia fere leguntur in alia Cypriani epiſtola ad Jubajanum jam ſuperius laudata, ubi & idem Epiſcopus totus eſt in vi & poteſtate conſuetudinum evertenda; integrum autem fragmentum ſubjecit Gratianus poſt dictum canonem 8. verſ. *ignoſci*. Retulerat quoque Auguſtinus ipſa Cypriani verba in lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 5., quæ deinde deſcripſit Gratianus in can. 7. diſt. 8., cujus verba ſunt apud Cyprianum in epiſt. ad Jubajanum juncta dicto verſiculo *ignoſci* hac ratione: *Proinde fruſtra quidam, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis opponunt, quaſi conſuetudo major ſit veritate, aut non ſit id in ſpiritualibus ſequendum, quod in melius fuerit a Spiritu Sancto revelatum. Ignoſci enim poteſt ſimpliciter erranti &c.* Interea arbitror ego, prudentius illum acturum, qui ab hujuſmodi canonibus recenſendis abſtineat; ſcilicet cum pertineant ad celebrem diſputationem Cypriani adverſus Stephanum, in qua Cyprianus palmam cedere debuit, firmum non poterunt adjumentum ad res, quæ incidunt, definiendas ſuppeditare.

De epiſtola ad Pomponium, de Virginibus.

Can. 4. & 5. cau. 27. qu. 1. Pomponius Dionyſianenſis in Provincia Bizacena Epiſcopus, qui & Concilio Carthaginenſi ſub Cypriano interfuerat, Cyprianum eundem conſuluit, quid ſibi agendum eſſet de Virginibus, quæ virginitatis quidem propoſitum cuſtodire animo decreverant; gravem tamen incontinentiæ ſuſpicionem concitaverant, præſertim ob familiarem initam cum quodam Diacono conſuetudinem, licet ipſæ nihilominus ſcelere puras ſe eſſe adfirmarent. Cyprianus in primis adverſus Diaconum zelo correptus, eundem objurgavit, illarum familiaritate, ac cohabitatione interdicens,

dicens, ne in pejora eos humana infirmitas truderet; neque profuit ad excuſationem, quod virgines de ſervata pudoris integritate dicerent, quemadmodum facile colligit unuſquiſque ex verbis canonum 4. & 5. cau. 27. qu. 1. ex illa epiſtola depromtorum.

De Libro de Unitate Eccleſiæ.

Quale fuerit Cypriani propoſitum in edendo libro de unitate Eccleſiæ, vel ipſa operis inſcriptio per ſe aperte demonſtrat. Cum enim temporibus Cypriani tum in Romana, tum in Carthaginenſi Eccleſia acerba ſchiſmata concitata fuiſſent, quemadmodum ſuperius dicendum fuit; conſentaneum duxit Sanctus Epiſcopus oſtendere, quantum dedeceret dividi Eccleſias, & fidelium animos in contraria diſtrahi. Atque ea occaſione prædicavit, unam ſemper eſſe debere Eccleſiam, præſertim unitate fidei, atque doctrinæ. Ex hoc libello depromtus eſt canon 3. diſt. 90., cujus hæc extat ſententia. Agens Cyprianus de mutua fidelium charitate, atque concordia, ajebat nullibi ſine illa ſacrificium Deo offerri poſſe, quod demonſtrabat ex Evangelii ſententia apud Matthæum cap. 5., ubi legimus, ſi quando contingat, recordari offerentem, ſe eſſe a fratre diſcordem, non prius offerre munus Deo debere, quam fratri fuerit reconciliatus, ita concludens: *Et ad ſacrificium cum diſſenſione venientem revocat* (Deus) *ab altari, & jubet potius concordare cum fratre, tum cum pace redeuntem Deo munus offerre, quia neque ad Cain munera reſpexit Deus: neque enim &c.* *Can. 3. diſt. 90.*

Canon 3. diſt. 93. in eodem libro legitur, atque ex Baluziano Cypriani codice hanc ſententiam exhibet. Poſtquam Cyprianus ſcripſiſſet, Chriſtum Dominum docuiſſe unam eſſe Eccleſiam ſuam, id præcipue colligebat ex Chriſti facto, ubi Eccleſiæ Primatum Petro Apoſtolo contulit, atque ita proſecutus eſt: *Hanc Eccleſiæ unitatem qui non tenet, tenere ſe fidem credit? Qui Eccleſiæ renititur, & reſiſtit, qui Cathedram Petri, ſuper quam fundata eſt Eccleſia, deſerit, in Eccleſia ſe eſſe confidit?* Verba hæc paullo aliter expreſſa haberi in codice Cyprianeo Romæ impreſſo indicaverunt in ſuis adnotationibus Romani Correctores, affirmantes in eo deſiderari illa verba: *qui Cathedram Petri, ſuper quam fundata eſt Eccleſia, deſerit*. Fuſius eadem ſententia recitatur in can. 18. cau. 24. qu. 1., ubi Gratianus ea verba, *qui Cathedram Petri, ſuper quam fundata eſt Eccleſia*, omiſit, unde colligitur, jam Gratiani ætate varietatem ſcripturæ in variis Cypriani codicibus extitiſſe. Ceterum & in aliis canon iſte a vulgatis epiſtolæ exemplaribus diſſonat, in his enim ita exhibetur Gratianei fragmenti initium. *Loquitur Dominus ad Petrum: Ego dico tibi, inquit, quia tu es Petrus, & ſuper iſtam Petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non vincent eam. Et tibi dabo claves Regni Cælorum, & quæ ligaveris ſuper terram, erunt ligata & in Cælis, & quæcunque ſolveris ſuper terram, erunt ſoluta & in Cælis. Et iterum eidem poſt Reſurrectionem ſuam dicit: Paſce oves meas. Super illum unum ædificat Eccleſiam ſuam, & illi paſcendas mandat oves ſuas. Et quamvis Apoſtolis omnibus poſt reſurrectionem ſuam parem poteſtatem tribuat, & dicat: ſicut miſit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum S., ſicui remiſeritis peccata, remittuntur illi; ſicui tenueritis, tenebuntur, tamen ut unitatem manifeſtaret, unitatis ejuſdem originem ab uno incipientem ſua auctoritate diſpoſuit. Hoc erant uti-* *Can. 3. diſt. 93. & can. 18. cau. 24. qu. 1.*

Digitized by Google

que & ceteri Apoſtoli, quod fuit Petrus, pari conſortio præditi & honoris, & poteſtatis. Sed exordium ab unitate proficiſcitur, & Primatus Petro datur, ut una Chriſti Eccleſia, & Cathedra una monſtretur. Et paſtores ſunt omnes, & grex unus oſtenditur, qui ab Apoſtolis omnibus unanimi conſenſione paſcatur, ut Eccleſia Chriſti una monſtretur, quam unam Eccleſiam &c. Hæc ſi cum Gratianea editione conferantur, illam apparebit corruptam eſſe, ac depravatam. Cetera conſonant, dummodo pro illis, *Epiſcopatum ipſum unum .... fructus germinare non poterit ... latius pandit &c*, iſta ſubſtituamus: *Epiſcopatum quoque ipſum unum .... fructus germinare non poterit ..... latius expandit &c.* Sane non inficior leviores iſtas verborum varietates, aut ſimiles bene multas in aliis Cypriani codicibus reperiri, quas ideo omiſi, quia ipſarum parum aut nihil intereſſe poteſt. Tantum animadvertam, quod adnotavit Baluzius ad illa verba *Primatus Petro datur*, ex magna codicum varietate Latinium in quærendis conferendiſque plurimis Cypriani codicibus valde ſollicitum agnoviſſe, multa hoc in loco adjecta fuiſſe ex notis marginalibus, quæ paullatim in textum irrepſerunt; atque inter ceteros deduci ex collatione codicis Veronenſis, quem Latinius idem jam ſuis temporibus ſcripſit editum fuiſſe ante annos mille, item ſeptem Vaticanorum codicum, quorum lectio cum Gratianea penitus conſonat.

Can. 19. *cau.* 24. *qu.* 1. In eodem opuſculo paullo inferius legitur canon 19. cau. 24. qu. 1., cujus verba junctis Romanorum Correctorum animadverſionibus cum vulgatis Cypriani exemplaribus conſonant. Porro ex his omnibus monumentis poteſt aperte deduci, quam temere de Sancto Epiſcopo quidam adfirmare non dubitaverint, ipſum Eccleſiæ unitatem adverſus S. Stephanum Pontificem Maximum diſputando voluiſſe diſrumpere, cum idem tam ſolerter ac ſtudioſe de ſervanda in Eccleſia unitate loquatur. Poterat quidem tunc temporis eſſe dubiæ, intricatæque diſputationi locus, quæ tamen diſputatio ſalva ſemper animorum in fide conjunctione haberetur. Atque in hoc ſecernuntur piorum hominum & ſapientum concertationes, a diſſenſionibus improborum. Improbi nimirum, ut pacem lædant, ſeditiones movent; pii & ſapientes in diverſas diſtrahi videntur partes, ut ſollicite quæſita probataque veritas firmiorem unitatem, pacemque conciliet.

De epiſtola contra Hæreticos.

Can. 70. *cau.* 1. *qu.* 1. Ex variis Cyprianeorum opuſculorum fragmentis compoſitus eſt canon 70. cau. 1. qu. 1., cujus inſcriptio hæc exhibetur: *Cyprianus ex epiſtola contra Hæreticos.* Potiſſimum ex epiſtola jam ſuperius laudata ad Magnum depromta ſunt, quæ ibidem referuntur, dum Sanctus Epiſcopus Magnum inſtitueret adverſus Novatianum ſchiſmaticum, quem utpote ab Eccleſia diviſum nullam in Eccleſia poteſtatem habere dicebat. Ad eandam epiſtolam pertinent priora canonis verba ita decribenda: *Quiſquis autem de collectis foras exierit, ideſt, ſiquis quamvis in Eccleſia gratiam conſecutus receſſerit, & ab Eccleſia exierit, reum ſibi futurum, ideſt ipſum ſibi, quod pereat, imputaturum. Quod Apoſtolus Paullus explanat docens, & præcipiens Hæreticum vitandum eſſe, ut perverſum & peccatorem, & a ſemetipſo damnatum. Hic enim reus ſibi erit, qui non ab Epiſcopo ejectus, ſed ſponte ab Eccleſia profugus hæretica præſumtione a ſemetipſo damnatus.* Et paullo infra. *Denique quam ſit*

inſepa-

Digitized by Google

inſeparabile unitatis Sacramentum, & quam ſine ſpe ſint, & perditionem ſibi maximam de indignatione Dei adquirant, qui ſchiſma faciunt, & relicto Epiſcopo alium ſibi foris Pſeudoepiſcopum conſtituunt, declarat in libris Regnorum ſcriptura divina, ubi a Tribu Juda, & Beniamin decem tribus ſciſſæ ſunt, & relicto Rege ſuo alterum ſibi foris conſtituerunt: & indignatus eſt, inquit, Dominus in omni ſemine Iſrael, & dimovit eos, & dedit eos in diremptionem, donec abjiceret eos a facie ſua, quia diſſipatus eſt Iſrael a domo David, & conſtituerunt ſibi Regem Hieroboam filium Nabath. Indignatum eſſe Dominum dicit, & eos in perditionem dediſſe, quod ab unitate diſſipati eſſent, atque alterum ſibi Regem conſtituiſſent. Et tanta indignatio Domini extitit adverſus illos, qui ſchiſma fecerunt, ut etiam cum homo Dei ad Hieroboam miſſus eſſet, qui ei peccata ſua exprobraret, atque ultionem futuram prædiceret, panem quoque apud illum edere, & aquam bibere vetaretur. Quod cum non cuſtodiſſet, & contra præceptum Dei prandiſſet, ſtatim divinæ cenſuræ majeſtate percuſſus eſt, ut inde regrediens impetu, ac morſu leonis in itinere necaretur. Et audet quiſpiam dicere, aquam Baptiſmi ſalutarem, & gratiam cœleſtem communem cum Hæreticis eſſe poſſe, cum quibus nec terreſtris cibus, nec ſæcularis potus debet eſſe communis? Quotieſcumque hæc cum prioribus Gratianei fragmenti verbis conferantur, ſtatim adparebit, Gratianum Cypriani ſententiam paucis perſtringere, non recenſere integram voluiſſe. Si quæratur de §. *conſtat autem*, iſte aliunde decerptus eſt, nimirum ex epiſtola in Baluziana editione 70. ad Januarium, ceteroſque Numidiæ Epiſcopos, ubi Cyprianus demonſtrare conatus fuerat, eos eſſe rebaptizandos, qui ab Hæreticis baptizati proponerentur, his tamen verbis, ad quæ Gratianeus canon erit exigendus. *Qui Hæreticos baptizare poſſe aſſerunt, aut interrogationem mutent, aut vindicent veritatem, niſi ſi eis & Eccleſiam tribuunt, quos Baptiſma habere contendunt. Ungi quoque neceſſe eſt eum, qui baptizatus ſit, ut accepto Chriſmate, ideſt unctione, eſſes unctus Dei, & habere in ſe gratiam Chriſti poſſit. Porro autem Euchariſtia eſt, unde baptizati unguntur oleo in altari ſanctificato. Sanctificare autem non potuit olei creaturam, qui nec altare habuit, nec Eccleſiam.* Similia propemodum leguntur in Carthaginenſi Concilio ſub Cypriano LXXXVII. Epiſcoporum in cauſſa rebaptizandorum Hæreticorum, in quo Cæcilius a Bilta unus ex Africanis Epiſcopis ita dixit: *Ego unum Baptiſma in Eccleſia ſolum ſcio, & extra Eccleſiam nullum. Hic erit unum, ubi ſpes vera eſt, & fides certa. Sic enim ſcriptum eſt: una fides, una ſpes, unum Baptiſma; non apud Hæreticos, ubi ſpes nulla eſt, & fides falſa, ubi omnia per mendacium geruntur, ubi exorcizat Dæmoniacus, Sacramentum interrogat ſacrilegus, cujus os & verba cancer emittunt, fidem dat infidelis, veniam delictorum tribuit ſceleratus, & in nomine Chriſti tingit Antichriſtus. Benedicit a Deo maledictus, vitam pollicetur mortuus, Deum invocat blaſphæmus, ſacerdotium adminiſtrat prophanus, ponit altare ſacrilegus. Ad hæc omnia accedit & illud malum, ut Antiſtes Diaboli audeat Euchariſtiam facere.* In epiſtola vero ſuperius laudata ad Jubajanum hæc leguntur. *Nam Novatianus ſimiarum more, quæ cum homines non ſint, humana tamen imitantur, vult Eccleſiæ Catholicæ auctoritatem ſibi, & veritatem vindicare, quando ipſe in Eccleſia non ſit, imo adhuc inſuper contra Eccleſiam rebellis, & hoſtis extiterit.* In epiſtola Cypriani 64. ad Epictetum Epiſcopum & Plebem Aſſuritanorum, in qua eadem materies tractatur, iſta leguntur: *Quando nec oblatio ſanctificari illic* (ideſt apud Hæreticos) *poſſit, ubi Spiritus Sanctus non ſit, nec cuiquam Dominus per ejus orationes, & preces proſit, qui Dominum ipſe violavit.* Ex his

Digitized by Google

omnibus fragmentis in unam orationem congeſtis, & quaſi uno ſpiritu junctis conſtat laudatus §. Gratianeus ſub nomine Cypriani deſcriptus. Sed hic non conſtitit Gratianus, qui plura hinc illinc excerpta colligebat. Nam iterum in §. *ſi enim* refert fragmentum memoratæ epiſtolæ ad Magnum, ſingula tamen ita confundens, ut verborum ordinem omnino ſubverterit. Verba epiſtolæ ad Magnum hæc ſunt: *Unde adparet, adverſarios Domini & Antichriſtos omnes eſſe, quos conſtat a charitate, atque ab unitate Eccleſiæ Catholicæ receſſiſſe. Adhuc quoque Dominus in Evangelio ſuo ponit, & dicit: ſi vero & Eccleſiam contemſerit, ſit tibi tamquam ethnicus, & publicanus. Si autem qui Eccleſiam contemnunt & ethnici & publicani habentur, multo magis utique & rebelles & hoſtes, falſa altaria, & illicita ſacerdotia, & ſacrificia ſacrilega, & nomina adulterata fingentes inter ethnicos & publicanos neceſſe eſt computentur.* Quæ deinde ſtatim in eodem Gratianeo §. ſubſequuntur, ſunt Nemeſiani Epiſcopi, qui in laudato concilio Carthaginenſi ſub Cypriano ita dixit: *Ergo omnes Hæretici, & Schiſmatici omnia quæcumque faciunt, carnalia ſunt.* Junguntur deinde apud Gratianum verba Cypriani in memorata epiſtola ad Januarium ibi: *Ita ſit, ut cum omnia apud illos* (ſubaudi Hæreticos) *inania & falſa ſint, nihil eorum, quæ illi geſſerint, probari a nobis debeat.* Poſt hæc quæ ſubjicit Gratianus, fragmenta ſunt epiſtolæ Cypriani ad Jubajanum ita ſcribentis: *unde apparet, non ea ſtatim ſuſcipienda, & aſſumenda, quæ jactantur in Chriſti nomine, ſed quæ geruntur in Chriſti veritate.* Hinc regreditur Gratianus ad epiſtolam Cypriani ad Magnum, ex qua depromtus eſt §. *quomodo enim* uſque ad illa verba, *quod eis non licet, moliuntur*? In eadem epiſtola etiam ſunt, quæ leguntur in §. *Quare* uſque in finem, licet paullo aliter in vulgatis epiſtolæ exemplaribus exhibeantur, ibi: *Quare qui Novatiano, ſive ceteris ejuſmodi ſchiſmaticis patrocinantur, fruſtra contendunt baptizari, & ſanctificari illic aliquem ſalutari Baptiſmo poſſe, ubi conſtet baptizantem baptizandi licentiam non habere. Atque ut magis intelligi poſſet contra ejuſmodi audaciam, quæ ſit cenſura divina, invenimus in tali facinore non ſolum duces, & auctores, ſed & participes pœnis deſtinari, niſi ſe a communione malorum &c.* Hoc in loco deſinunt Gratiani involucra, nam cetera cum epiſtola Cypriani ad Magnum omnino conſonant uſque in finem. Quibus in rebus ſemper illud animadvertendum eſt, quod ſuperius crebro fuit adnotandum, has Cypriani ſententias pertinere ad diſputationes in cauſſa rebaptizantium agitatas, poſt quas aliud in Eccleſia definitum eſt, quam quod a Cypriano traderetur; ac propterea hujuſmodi monumentis tuto adhærere neminem poſſe.

De libro de Lapſis.

Can. 27. diſt. 50. Fuit Cyprianus, nemo ignorat, ſemel præſtitutæ ut ut ſeverioris canonum diſciplinæ ſtudioſiſſimus vindex, præſertim adverſus illos, qui in graviſſima vel hæreſeos, vel ſchiſmatis crimina prolapſi fuiſſent, ratus pietatem Epiſcopi non in eo poſitam eſſe, ubi facile lapſis ignoſceretur, ſed potius ubi non niſi poſt longos pœnitentiæ labores venia concederetur; expertus aliquando ob nimiam indulgentiam virtutes, ipſa etiam virtutum fundamenta contemni. Hanc agendi rationem poſtulare etiam videbatur concors Eccleſiarum omnium illius temporis diſciplina, ſiquidem pœnitentes ad reconciliationem tum demum admittebantur, cum plures

res confeciſſent gradus, & ſtationes, Deo, & Eccleſiæ ſatisfacientes, quod ipſis etiam pœnitentibus utiliſſimum eſſe agnoſcebatur, utpote qui exinde magis ac magis peccatorum deteſtandorum occaſionem arripiebant, omneſque peccandi affectus per diuturnas expiationes radicitus, ita dixerim, evellebant. Quandoque tamen quibuſdam ſingularibus urgentibus cauſſis, diſciplinæ rigorem relaxari oportebat per Eccleſiaſticam poteſtatem in pœnitentialium operum vicem ſuffectis & Chriſti, & Sanctorum meritis, quod hodie *indulgentiarum conceſſionem* appellamus. Qua in re temporibus Cypriani in uſu erat, ut qui in graviora crimina lapſi eſſent, atque ad Eccleſiam veniæ poſtulandæ cauſſa regreſſum meditarentur, non prius ad Epiſcopos accederent, quam ſanctos Martyres viros, quos in carceribus hæreticorum ſævitia detinebat, adiviſſent, impetraturi literas commendatitias, quibus Martyres iidem pro redeuntibus ad Eccleſiam labores ſuos Eccleſiæ offerent, ut ad evadendam ſatisfactionem lapſis prodeſſent. Proderant quidem frequentiſſime apud Epiſcopos aliquos in pietatem, ac clementiam valde pronos; raro autem apud Cyprianum, qui nonniſi graviſſimis de cauſſis Martyrum contemplatione plenam lapſis indulgentiam dabat. Hæc Cypriani diſciplina late adparet in ejus libro de lapſis, ubi ipſe demonſtrat, pœnitentibus utiliſſimum eſſe, exercere ſe pœnitentiæ operibus ab Eccleſia indictis, neque expedire, paſſim, & ſine diſcrimine cauſſarum Martyrum libellos ſuſcipere, & precibus morem gerere. Huc pertinet canon 27. diſt. 50., cujus verba cum Cypriani codicibus conſonant, quamquam nonnulla a Gratiano omiſſa adjicienda ſint, ut integra ſententia dignoſcatur. Quod enim ſpectat ad libellos Martyrum non ſemper & paſſim ſuſcipiendos, refert Cyprianus illud Apocalypſis, ubi Johannes Apoſtolus Martyrum animas viderat clamantes, Deumque rogantes, ut cito de earundem ſanguine olim effuſo, dum corpori junctæ eſſent, vindictam ſumeret; Dominum vero Deum ita reſpondiſſe, ut adhuc modicum expectarent, donec conſervorum numerus compleretur, exinde autem concludit, Dei exemplo non eſſe etiam ſtatim Martyrum preces apud Eccleſiam exaudiendas. Verba Cypriani ſtatim ſubjicienda poſt illa verba Gratianei canonis *de ſua facilitate præſumere*, hæc ſunt. *Sub ara Dei animæ occiſorum Martyrum clamant, magna voce dicentes: quouſque Domine Sanctus, & verus non judicas, & vindicas ſanguinem noſtrum de his, qui in terris inhabitant? & requieſcere, & patientiam tenere adhuc jubentur. Et quemquam poſſe aliquis exiſtimat remittendis paſſim, donandiſque peccatis bonum fieri contra judicem velle, aut priuſquam vindicetur ipſe, alios poſſe defendere? Mandant Martyres aliquid fieri, ſed ſi juſta, ſi licita &c.*

De Libro de Mortalitate.

Maxima cum laude meminit S. Auguſtinus libelli Cypriani de mortalitate in lib. de prædeſtinatione Sanctorum cap. 14., ſcribens eum omnibus, qui Eccleſiaſticas literas amant, & notum, & maximi factum perpetuo fuiſſe. Ibi Cyprianus Chriſtianum philoſophum agit, oſtendens, neminem aut de eveniente aliorum morte, aut de imminente ſua, aut lugere, aut dolere debere, quod omnes ad meliorem vitam nemini profecto lugendam adſpiremus, quodque divinæ voluntati mortem, & vitam hominum providentiſſime moderanti humiliter adquieſcere debeamus. Exinde ſatis adparet ſententia canonis 25. cau. 13. qu. 2. ex eodem libro *Can. 25. cau. 13. qu. 2.*

Digitized by Google

libro conſonantibus omnino verbis decerpta, ex quo integram fere Cypriani ſententiam colligimus. Cum vero non multo poſt Cyprianus ſibi objiceret vota quorundam, qui affirmabant, ideo ſe mortem proximam horrere, quod ſperarent futurum, ut magis in diuturnius tempus protracta vita mererentur apud Deum, præſertim ſi occaſionem inde obeundi pro Chriſti fide martyrii caperent, reſpon-
Can. 26. de pœn. diſt. 1. dit, non ideo ægre parendum eſſe Dei voluntati hominem tempore, ut videtur, immaturo vocanti; quia ſufficit apud Deum bene merendi cauſſa votum ſubeundi martyrii, quo pertinet canon 26. de pœn. diſt. 1. ubi demonſtratur, quantum grata ſit apud Deum voluntas bona, licet ſine effectu deſiderium ſit, eadem fere ratione, qua Deus crimina averſatur, licet re admiſſa non ſint, quum tamen humana voluntate præconcepta jam fuerint, & animi deliberatione commiſſa.

De libello de nono genere abuſionis.

Can. 40. cau. 23. qu. 5. Libellus inſcriptus *de duodecim abuſionum gradibus* vulgo tum S. Cypriano, tum S. Auguſtino tribuitur. Verum eruditi fere univerſi neutrius illum eſſe concludunt, ſed deceptoris cujuſpiam, qui opuſculum ſuum voluerit Sancti alicujus veteris Eccleſiæ Patris nomine inſignire. Hujus libri argumentum in eo poſitum eſt, ut recenſeantur abuſus, quos in hanc rerum univerſitatem perverſitas hominum induxit, & qui ad duodecim ſumma capita referuntur, videlicet duodecim recenſentur improborum hominum notæ: *Sapiens ſine operibus, Senex ſine religione, Adoleſcens ſine obedientia, Dives ſine eleemoſyna, Femina ſine pudicitia, Dominus ſine virtute, Chriſtianus contentioſus, Pauper ſuperbus, Rex iniquus, Epiſcopus negligens, Plebs ſine diſciplina, Populus ſine lege.* Vocantur hi ſinguli abuſionum gradus, per quos ordinate ejus operis auctor expatiatur, atque in nono gradu, ubi Regis munera expenduntur, legimus ea, quæ Gratianus recenſet in can. 40. cau. 23. qu. 5., his verbis: *Juſtitia vero Regis eſt, neminem injuſte per potentiam opprimere .... furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos, & hiſtriones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas & pejerantes vivere non ſinere, ... filios ſuos non ſinere impie agere.* Non ego immoror in recenſendis rationum momentis, quibus hic liber ſit a memoratis Patribus rejiciendus, ne actum a viris eruditiſſimis agam. Interea qui curioſius velit illa ſcrutari, adire poterit & Baluzium, qui a Cypriano, & Maurinos Monachos, qui ab Auguſtino opus idem abjudicant.

De Sermone de Oratione Dominica.

Jure optimo adſcriptus eſt Cypriano libellus, ſive ſermo de oratione Domi-
Can. 70. de conſ. diſt. 1. nica, cujus cum eximia auctoris laude mentionem fecit S. Hilarius Pictavienſis in cap. 5. commentarii in Matthæum; cum enim Hilario expendenda occurriſſet juxta propoſitum operis Dominica oratio, ab illius expoſitione abſtinendum cenſuit, quod recte a Cypriano jam noviſſet expoſitam, ita ſcribens: *De orationis autem Sacramento neceſſitate nos commentandi Cyprianus ſanctæ memoriæ liberabit.* Meminit quoque ejuſdem libri S. Auguſtinus in Epiſtola ad Valerianum his verbis: *Legimus eis etiam librum Beatiſſimi Martyris Cypriani de oratione Dominica, & oſtendimus,*

Digitized by Google

oſtendimus, quemadmodum docuerit omnia, quæ ad mores noſtros pertinent, quibus recte vivimus, a Patre noſtro, qui in Cœlis eſt, expoſcenda, ne de libero præſumentes arbitrio a divina gratia decidamus. Ex hoc eodem libro depromptus eſt canon 70. de conſ. diſt. 1., atque cum optimis codicibus penitus conſonat.

De Libro de exhortatione Martyrii.

Duo libelli ſunt inter opera Cypriani, in quibus de martyrio a Sanctis viris inito, vel incundo tractatur. Primus inſcribitur *de laude martyrii*, de quo tamen valde dubitant viri eruditi, num vere Cypriano fuerit tribuendus, ſive quod ejus ſtylus characterem Cypriani non habeat, ſive quod ad Moſem, & Maximum directus eſſe perhibeatur, qui editi hujus libri tempore jam vita functi fuiſſe probantur. Non ignoro Baluzium nihilominus conatum fuiſſe, librum illum Cypriano vindicare; ſed mihi id tantum indicaſſe ſufficiat; neque enim rei meæ utilis eſſe poteſt controverſiæ diremtio, quum ex eo libello nullum ſit relatum a Gratiano monumentum. Potius ad alterum librum devenio, qui directus eſt ad Fortunatum quendam ſub hoc titulo: *De exhortatione martyrii*. Nulla eſt de iſto apud eruditos dubitatio, cum concordi omnium ſuffragio Cypriano tribuatur. Ibidem autem legitur eiſdem omnino verbis canon 32. cau. 23. qu. 5. Can. 32. cau. 23. qu. 5.

A P P E N D I X

De epiſtola Romani Cleri ad Cyprianum.

OPportunum mihi viſum eſt Cyprianeis monumentis adſuere Epiſtolam Romani Cleri ſcriptam ad eundem Cyprianum, ex qua depromtus eſt canon 26. diſt. 50., præſertim quod, quæ ibidem traduntur, perſpicue indicant in reconciliandis lapſis eandem omnino fuiſſe, & a Clero Romano, & Cypriano receptam diſciplinam, quemadmodum facile conſtat conferenti canonem 26. laudatum cum canone 27. ejuſdem diſtinctionis, de quo jam ſuperius agendum fuit. Quæſiverat Cyprianus a Clero Romano miſſa epiſtola (habetur iſta num. 29. in editione Baluzii, forte ad Clerum, non ad Pontificem Romanum miſſa, quod tunc temporis ferveret ſchiſma a Novatiano adverſus Cornelium Papam concitatum), quid agendum de illis eſſet, qui ſemel in hæreſim lapſi ad Eccleſiam revertentes recipi ſe poſtularent cum indulgentia, quin canonicæ diſciplinæ pœnitentium ſubjacerent. Quid reſponderit Clerus Romanus, exhibetur in ejuſdem Cleri reſcripto, quod in laudata editione Baluziana legitur, & quo pertinet memoratus canon 26. diſt. 50., nimirum Romanus Clerus rigidæ pœnitentiæ leges voluit a lapſis revertentibus obſervandas. Romani Correctores eum canonem ad integros Cypriani codices exegerunt, & quod ex Gratiano deerat, adjecerunt. Juvat tamen quædam adhuc adjungere, quæ ad illuſtrandam Cleri Romani ſententiam facere plurimum poſſunt. Poſtquam Romanus Clerus ſcripſit, non eſſe profana facilitate rigorem diſciplinæ dimittendum, hæc proſecutus eſt: *Nec hoc nobis nunc nuper conſilium cogitatum eſt,* Can. 26. diſt. 50.

nec

nec hæc apud nos adverſus improbos modo ſupervenerunt repentina ſubſidia, ſed antiqua hæc apud nos ſeveritas, antiqua fides, diſciplina legitur antiqua, quoniam nec tantas de nobis laudes Apoſtolus protuliſſet, dicendo, quia fides veſtra prædicatur in toto mundo, niſi jam exinde vigor iſte radices fidei de temporibus illis mutuatus fuiſſet, quarum laudum, & gloriæ degenerem fuiſſe maximum crimen eſt. His recte, uti decet, conſideratis, duo colliguntur conſectaria. Scilicet primum, non eſſe, cur quidam recentiores Cyprianum accuſent, quod nimiam ſæpe in recipiendis pœnitentibus ſeveritatem exhibuerit, ac perraro canonicarum pœnarum indulgentiam fecerit; non enim privato tantum ſuo conſilio id præſtitit Cyprianus, ſed accedente, ut liquet, univerſi Romani Cleri ſuffragio. Alterum eſt, nec eſſe quidem, cur Cyprianus a nonnullis accuſetur, quod Romanæ Eccleſiæ conſuetudines parvi feciſſet, quando in re non modici momenti Romani Cleri ſententias, & perſpectas ſibi fore poſtulavit, atque ut eas haberet pro ſervandis canonum regulis, expectavit.

CAPUT VI.

De Athanaſio.

Athanaſii nomine duo capita deſcripſit Gratianus.

Ex Epiſt. ad Marc. Papam. { *Can. 12. diſt. 16. perperam tributus Athanaſio.*

Ex Epiſt. ad Felicem II. { *Can. 11. cau. 9. qu. 3. perperam tributus Athanaſio.*

Quicumque compertam habent vulgatiſſimam ſæculi quarti hiſtoriam in ea parte, in qua viri Catholici adverſus Arrianos acerrimis ſtudiis pugnaverunt, ii ſane omnes Athanaſii Alexandrini Patriarchæ doctrinam, magnanimitatem, prudentiam, ceteraſque dotes Epiſcopo dignas apprime agnoverunt. Quid vero de ſummi viri laboribus, operibuſque plurima dicam, quando quæ apud Gratianum ſub illius nomine monumenta laudantur, illius revera non ſunt, ſed recentioris cujuſdam deceptoris figmenta? Hujuſmodi in primis eſt epiſtola, quæ apud Iſidorum Mercatorem lucem adſpexit, cujus hæc eſt inſcriptio: *Domino* Can. 12. diſt. 16. *ſancto, & Apoſtolici culminis venerando Marco Sanctæ Romanæ, & Apoſtolicæ Sedis, atque univerſalis Eccleſiæ Papæ Athanaſius, & univerſi Ægiptiorum Epiſcopi.* Cauſſa ſcribendæ epiſtolæ iſta proponitur: videlicet narrat Athanaſius cum Ægiptiis Epiſcopis, adeo acrem concitatam fuiſſe in Ægipto Arrianorum ſeditionem adverſus Chriſtianos, ut Hæretici Nicænos canones numero ſeptuaginta igne combuſſerint, atque exemplaria omnia exinde interierint; hinc ad Romanam Sedem confugientes poſtulant, ut Roma mittantur eorundem canonum integra exemplaria. Marci reſcriptum effinxit etiam Mercator, cujus ſimilis eſt inſcriptio his verbis expreſſa: *Dominis venerabilibus Fratribus Athanaſio, & univerſis Ægiptiorum Epiſcopis Marcus Sanctæ Romanæ, Apoſtolicæque Sedis, & univerſalis Eccleſiæ Epiſcopus.*

Ibidem

Digitized by Google

Ibidem fingitur Marcus inveniſſe in ſcriniis Apoſtolicæ Sedis ſeptuaginta Nicænæ Synodi capitula, eorundemque exemplaria per fideles Notarios edita ad Athanaſium miſiſſe, data epiſtola 10. *Kalendas Novembris Nepotiano, & Secundo Viris Clariſs. Coſs.* Nemo eſt ætate noſtra, qui hujuſmodi monumentis quoquo modo fidendum putet; etenim primo conſtat, Arrianos in Ægipto omnia incendio conſumſiſſe, & adverſus Chriſtianos arreptis armis diriſſime pugnaviſſe, non Marci, ſed Liberii Papæ temporibus circa annum 355., ſeu 19. annis poſt Marci obitum. Falſa deinde eſt nota conſularis; nullum enim fuiſſe liquet Nepotiani conſulatum cum Secundo, ſed potius cum Facundo; imo & hic conſulatus incidit in annum 336. quo die 7. Octobris ſupremum diem obiit Marcus, nec potuit propterea ad Ægiptios Epiſcopos ſcribere 10. Kalendas Novembris. His accedit, quod ſcribit Baronius ad annum 336. §. 59. ibi: *Quonam pacto, quæſo, ſub dictis Conſulibus potuit Athanaſius Alexandria ad Marcum ſcripſiſſe, qui jam exul hoc anno agebat in Galliis? Et quænam ſub Conſtantino graſſatio Arrianorum contigit in Ægipto, cum non Marci tempore, anno Domini 355., ſed multo poſt, quando Conſtantius Georgium in locum Athanaſii ſubrogavit, paſſa ſit Eccleſia Alexandrina violentam Arrianorum vaſtationem?* Aliam rationem Bellarminus addidit in lib. 2. de Rom. Pont. cap. 25., nimirum quia ſi Marcus Papa Nicænorum canonum miſiſſet exemplar ad Alexandrinos, facile conveniſſent inter ſe exemplaria Nicæna Romanum, & Alexandrinum, quando miſſa fuerunt non multo poſt tempore ad Africanos; cum tamen aliquot canones, qui erant in exemplari Romano, deeſſent in Alexandrino. Nihilominus tamen putavit Gratianus, ex ea ipſa epiſtola prope invictum ſe eruere poſſe argumentum ad firmandum canonum Nicœnorum numerum in canone 12. dist. 16. adeo ut, cum noviſſet alibi pauciores numero eſſe canones, quam qui apud Athanaſium recenſerentur, concludere debuerit ſeptuaginta quidem Nicænos canones editos ab initio fuiſſe, ſed eos, exceptis viginti, in deſuetudinem abiviſſe univerſos. Maximam meo judicio intulit injuriam Gratianus in recentiores canonum cuſtodes, quaſi iſti facili negotio paſſi fuerint, maximam partem canonum Nicæni Concilii maxime venerabilis contrariis moribus abrogari. Utinam maturiore deliberatione Collector uſus fuiſſet in perpendenda monumentorum auctoritate; tunc enim ad eas incitas redactus minime fuiſſet. Non opus eſt hoc loco quæſtionem inſtituere de numero canonum Nicænorum, quamquam opportune inſtitui poſſet; cum ſuperius de hac re diſputatum abunde fuerit, cum agerem de Concilio Nicæno. Tantum hic adjiciam, Gratianum in eo fragmento deſcribendo verborum ordinem invertiſſe; ſiquidem in epiſtola ea, quæ habentur in verſ. *Præterea nobis* uſque in finem, deſcripta ſunt ante priora canonis verba a principio, uſque ad illa *per præſentes legatos mereamur*.

Non diſſimilis habenda eſt ratio epiſtolæ alterius Athanaſio tributæ, ex qua depromtus eſt canon 11. cau. 9. qu. 3. Illam Iſidorus Mercator edidit ſub hac inſcriptione: *Domino Beatiſſimo, & honorabili Sancto Patri Felici Sanctæ Sedis Apoſtolicæ Urbis Romæ Papæ Athanaſius, & univerſi Ægiptiorum, Thebaidorum, & Lybiorum Epiſcopi in Sancta Alexandrina Synodo Dei gratia congregati.* Integra epiſtolæ ſententia hæc eſt: cum vellent Epiſcopi Ægiptii, quibus Athanaſius præerat, adverſus Arrianorum perfidiam, improboſque conatus Synodum, ad quam jam convenerant, perficere, ut tutius omnia ad exitum reducerentur, fingebantur a Felice Papa facultatem petiiſſe celebrandi concilii, profitentes ſe nihil velle Can. 11. cau. 9. qu. 3.

abſque Sedis Apoſtolicæ auctoritate peragere, imo & adfirmantes, fuiſſe jam in Nicæno Concilio conſtitutum, *non debere abſque Romani Pontificis ſententia concilia celebrari*, quamquam fateantur, hoc ſtatutum Nicæni Concilii periiſſe cum aliis canonibus benemultis, ex hæreticorum facto. Deinde fingebantur conqueſti, ſe a propriis ſedibus pelli, petentes Sedis Apoſtolicæ auctoritate reſtitui, præſertim cum in Nicæna Synodo ſtatutum etiam adpareret, Epiſcopos a nemine poſſe accuſari, aut damnari, & ſi expulſi damnative fuiſſent, debere primum reſtitui, antequam legitimo judicio accuſantium vox audiatur. Quid Felix Papa reſponderit, aut reſpondiſſe eum finxerit Mercator, alio in loco animadvertendum fuit. Interea liquet, propoſitam ſub Athanaſii nomine epiſtolam ſapere Mercatoris manum, ſtylum, & phraſim, cum ibidem ex ipſæ deſcribantur ſententiæ, quæ paſſim in ceteris Iſidorianis epiſtolis exhibentur. Atque in hac ipſa epiſtola cautius decipere recentiores voluit Mercator, dum ſententias ſuas totas fere ad Concilii Nicæni ſanctiones exegit, quas tamen ſanctiones deperditas fuiſſe commemoravit, ut curioſis rerum veterum inveſtigatoribus viam omnem præcluderet. Ad hanc rem ita ſcribit Baronius ad annum 357. §. 66. *Quæ fertur Athanaſii nomine ad Felicem Romanum Pontificem ex Synodo Alexandrina ſcripta ab Epiſcopis Ægipti, Thebaidis, & Lybiæ, haud æque probatur; quippe quod qualis fuerit ſtatus Eccleſiæ Alexandrinæ, ab eo tempore, quo exulente Liberio Felix ſedere cœpit, jam ſatis ſuperius eſt demonſtratum, ut nullus plane locus, vel tempus cogendæ Synodi potuerit eſſe Athanaſio fuga lapſo, & in eremo latitante, atque aliis Epiſcopis pariter exturbatis. Sunt præter hæc multa alia, quæ ibi poſita minus arrident, ut cum de ipſius Felicis ordinatione Athanaſius eundem Felicem reddit certiorem. At ipſe ſuas merces Mercator emat. De reliquis autem alii judicent.* Addi poteſt his, veroſimile minime eſſe, Athanaſium infenſiſſimum Arrianorum hoſtem facile communicaſſe Felici, quem fama erat cura Arrianorum fuiſſe ſuffectum ejecto Liberio; imo ex germana epiſtola ejuſdem Athanaſii ſcripta ad ſolitariam vitam agentes colligitur, Athanaſium Felici Papæ quoquo modo fuiſſe adverſatum. Liquet ex his, quale debeat eſſe judicium de memorato canone 11. cau. 9. qu. 3., videlicet inter Iſidorianos erit rejiciendus. Ad eam vocem, quæ ibidem occurrit, *poteſtative*, adnotandum eſt, eam, licet inveniatur & in epiſtola integra Mercatoris, & in multis codicibus Gratiani, in aliis tamen ejuſdem Gratiani editionibus antiquis deſiderari, cujus loco iſta deſcribuntur: *poteſtati ſuæ ſua auctoritate reſtituere.*

CAPUT

CAPUT VII.

De Euſebio Emeſeno.

Euſebio Emeſeno tribuitur apud Gratianum canon 35. de conſ. diſt. 2., qui tamen eſt incerti ſcriptoris.

Nemo ignorat, medio quarto Eccleſiæ ſæculo Catholicorum, Arrianorumque partes adeo fuiſſe commixtas, ut paucis exceptis Nicænæ fidei vindicibus religioſiſſimis, de plurimis vix dignoſceretur, an Catholicam fidem, an Arrianorum perfidiam ſectarentur. Cum enim Arriani ſubdolo, callidoque conſilio diverſas fidei formulas in indoctum vulgus ſpargerent, quibus hæreſeos ſuæ notas, & characteres, quoad fieri poſſet, diſſimularent, vulgo ex iis nonnulli credebantur Catholici, imo per illas Catholicorum plures ad ſe pertrahebant. Hæc ratio eſt, quare Euſebius Emeſenus Epiſcopus vir ceteroquin omnium literarum genere eruditiſſimus non tantum apud recentiores, ſed etiam apud veteres ſcriptores variam ſui nominis famam retulerit, nimirum apud quoſdam vir ſanctus, & clarus miraculis exiſtimatus, apud alios inter Arrianos hæreticos damnatus; nec defuerunt, qui eum Arrianorum Patronum, ac Principem vocarent. Fuit ille Athanaſio ab Alexandrina Eccleſia ab Arrianis expulſo ſubſtitutus, forte errore facti deceptus, quod putaſſet, juſte, ac rite Athanaſium ejectum ob graviſſima crimina, de quibus accuſatus palam proponebatur, quemadmodum & eodem tempore S. Felix in locum Liberii Papæ ab Arrianis ejecti ad Romanam Sedem occupandam vocatus fuit. Ceterum Emeſenus non diu Alexandrinam Eccleſiam tenuit; ſcilicet cum graviter extimeſceret odium Civium Alexandrinorum in ſe concitatum, quod ægre ferrent Athanaſii exilium, ſponte Alexandria aufugit, & poſtea rite Emeſenæ Civitatis Epiſcopatum ſuſcepit. Itaque inviſus pluribus eſſe debuit vir præclarus ob ſuam in Athanaſii locum ſubſtitutionem, quamobrem apud illos Arrianorum ſignifer audire debuit; neque eam maculæ ſpeciem ab opinione hominum delere potuerunt patrata ab ipſo divina operante virtute miracula, utpote quæ præſtigia ab ejus adverſariis judicarentur, quaſi dæmonis arte jactata, præſertim quod vulgo diceretur Euſebius in Matheſim ſolertiſſimam olim operam contuliſſe. Hinc Socrates lib. 2. hiſtor. cap. 6. ejus viri prodigia *portentoſas quaſdam præſtigias* appellavit. Nolo ego in hac cauſſa judicem agere videri, neque ita facile remotiſſimæ ætatis acta dirimere; præſertim quod quæ apud Gratianum Euſebio tribuuntur, falſo eidem adſcripta eſſe videantur, neque Gratianei laudati canonis auctoritas pendere propterea poſſit ex ſemel definita Euſebii virtute, atque doctrina.

Recenſuit Gratianus ſub Euſebii Emeſeni nomine canonem 35. de conſ. diſt. 2., qui ſane legitur integer poſt Romanam Correctionem inter ejuſdem Epiſcopi homilias hom. 5. poſt. Paſcha. Plures quidem ſcripſit Euſebius homilias, quæ hodie collectæ ſunt in Bibliotheca Patrum; ſed quoniam inter iſtas multa leguntur ad Gallicanam Eccleſiam pertinentia, ſcilicet de Martyribus Lugdunenſibus, de Gennadio Arelatenſi, de S. Maximo Rejenſi, de Litania Triduana a S. Mamerto

Digitized by Google

Viennenſi inſtituta, aliiſque ſimilibus, facile eſt colligere, harum homiliarum non Græcum Epiſcopum, ſed Latinum, & Gallicanum fuiſſe ſcriptorem. Hinc alii auctorem prædicant Hilarium Arelatenſem, alii Eucherium Lugdunenſem, alii Cæſarium Arelatenſem, alii demum etiam Rabanum, aut Bedam. Incertitudinem auget obſervatio Andreæ Schotti, qui in præfatione generali ad eaſdem homilias animadvertit non in omnibus MSS. veteribus auctoris nomen homiliis illis adſcriptum fuiſſe. Itaque quouſque res hiſce tenebris offunditur, nec liquet cujus auctoris homilia ſit, nemo ſane judicare poterit, qualis habenda ſit canonis memorati apud Gratianum auctoritas.

CAPUT VIII.

De Hilario Pictavienſi.

Hilario Pictavienſi Epiſcopo tribuuntur apud Gratianum ſequentia capita.

- *Can.* 82. *de conſ. diſt.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus, atque emendandus.*
- *Can.* 15. *de conſ. diſt.* 2. *eſt potius Auguſtini.*
- *Can.* 78. *de conſ. diſt.* 2. *pertinet ad homilias Euſebio Emeſeno tributas.*
- *Can.* 79. *de conſ. diſt.* 2. *eſt potius Rathberti Corbejenſis Abbatis.*

FLoruit medio quarto ſæculo Hilarius Pictavienſis Eccleſiæ in Aquitania Epiſcopus, vir & ob ſingularem morum integritatem, & ob inſignem doctrinam omnibus omnino ſpectabilis; quo tempore multa pati debuit ab Arrianis Eccleſiam undecumque turbantibus, exilio etiam pulſus, a quo tamen deinde glorioſe reverſus eſt *acerrimus Eccleſiæ Catholicæ adverſus hæreticos* defenſor, quemadmodum appellatur ab Auguſtino in lib. 1. adverſus Julianum Pelagianum cap. 3. De Hilarii operibus magna cum laude mentionem fecit Hieronymus, quæ in epiſtola ad Lætam ait *inoffenſo pede poſſe decurri*, & in epiſtola ad Paullinam ſcribit; *S. Hilarius Gallicano cothurno attollitur, & cum Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis involvitur, & a lectione ſimpliciorum fratrum procul eſt.* Eminent vero inter cetera ejus opera libri duodecim de Trinitate, in quorum octavo legitur canon 82. de conſ. diſt. 2., cujus ſententiam ut probe explicemus, & ſcopus Sancti Doctoris inveſtigandus eſt, & verba obſervanda, quæ Gratianeum fragmentum præcedunt, a quibus commoda pendere videtur interpretatio. Itaque ibidem Hilarius totus eſt, ut demonſtret Divinum Verbum Dei Filium eſſe unum cum Patre, non quidem tantum unitate voluntatis, atque concordiæ, verum etiam unitate naturæ, quod quidem adverſus Arrianos diſputabat. Etenim cum Arriani Sacrarum Literarum teſtimonia, quibus Verbum unum eſſe cum Patre tradebatur, interpretarentur de unitate concordiæ, ſcribebat e contrario Hilarius his verbis: *Eos nunc, qui inter Patrem, & Filium voluntatis ingerunt unitatem, interrogo, utrumne per naturæ veritatem hodie Chriſtus in nobis ſit, an per concordiam voluntatis?*

Can. 82. de conſ. diſt. 2.

Si

Digitized by Google

Si enim vere Verbum Caro factum eſt, & nos vere Verbum Carnem cibo Dominico ſumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis exiſtimandus eſt, qui naturam carnis noſtræ jam inſeparabilem ſibi homo natus adſumſit, & naturam carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub Sacramento nobis communicandæ carnis admiſcuit. Ita enim omnes unum ſumus, quia in Chriſto Pater eſt, & Chriſtus in nobis eſt. Quiſquis ergo naturaliter Patrem in Chriſto negabit, neget prius non naturaliter, vel ſe in Chriſto, vel Chriſto ſibi ineſſe, quia in Chriſto Pater (hinc exorditur Gratianus in laudato can. 82.) *& Chriſtus in nobis unum in his eſſe nos faciunt. Si vere &c.* Quæ ſequuntur apud Gratianum in aliquibus a vulgatis Hilarii codicibus non omnino conſonant; nam pro illis Gratiani verbis *dum ſecundum hoc, quod nos ſumus, in Deo eſt; quod autem &c.* legitur apud Hilarium: *dum ſecum hoc, quod nos ſumus, in Deo eſt; quam autem &c.*, item pro illis verbis *per carnem ejus vivemus*, legitur *per carnem ejus vivimus*. Deinde poſt illa Gratiani verba, *cum vivat ipſe per Patrem?* ita proſequitur Hilarius: *per Patrem autem vivit, dum nativitas non alienam ei intulit, diverſamque naturam, dum quod eſt, & ab eo eſt, non tamen ab eo per aliquam incidentem naturæ diſſimilitudinem ſeparatur, dum in ſe habet Patrem per nativitatem in virtute naturæ. Hæc autem idcirco a nobis commemorata ſunt, quia &c.* In fine ejuſdem canonis verſ. *Corpus Chriſti* adjecit Gratianus, quæ jam retulerat in canone 79. eadem diſt. 2. de conſ. neſcio ſane qua de cauſſa. Certum tamen eſt, verba ejuſdem verſiculi apud Hilarium minime legi. Sed de his agetur inferius ad dictum canonem 79. Illud interea addere juvat ſententiam canonis 82. ita ab Hilario fuiſſe compoſitam, ut ex duplici ſimilitudine, & quod Chriſtus communem nobiſcum humanam vere naturam adſumſerit, & quod, dum Euchariſtiam ſumimus, vere Chriſtum ipſum Dominum in nobis ſuſcipiamus, non tantum unione affectionis, ſed unione ſubſtantiæ, deduceretur, eadem fere ratione, Verbi divini naturam unam eandemque eſſe cum natura Patris, & Verbum ipſum vere eſſe in Patre. Sane quemadmodum Hilarius ingenioſe ex his demonſtrabat adverſus Arrianos, Verbum Divinum vere eſſe Deum, quis etiam ex iis facile non demonſtraret, aut adverſus Euthychianos Verbum Divinum eſſe vere hominem factum, aut adverſus recentiores Etherodoxos Corpus Chriſti vere eſſe in Sacramento Euchariſtiæ? Si enim Hilarius ex eo, quod Chriſtus in nobis per Euchariſtiam revera inſit non unione tantum affectus, ſed unione rei, probavit Verbum Dei eſſe in Patre unione ſubſtantiæ, viceverſa valebit etiam argumentum ex Hilarii mente, ut quemadmodum Verbum Dei vere in Deo eſt, ita & Corpus Chriſti vere ſit in nobis, ubi Sacroſanctum Euchariſtiæ ſuſcipimus Sacramentum.

Can. 15. de conſ. diſt. 2.

Refertur etiam ſub nomine Hilarii Epiſcopi canon 15. de conſ. diſt. 2., verum apud Hilarium minime legi, & potius exhiberi in epiſtola Auguſtini ad Januarium jam Romani Correctores animadverterunt; qui tamen licet verba deſcripſerint, qualia apud Auguſtinum habentur, non ſatis in aperto canonis ſententiam collocaverunt. Sane ſi verborum ibidem deſcriptorum cortici adhærendum eſſet, forte quiſquam ex eo in laxiora adverſus moralem Theologiam opinamenta raperetur, dum conjiceret, poſſe unumquemque ad Euchariſtiæ Sacramentum ſuſcipiendum accedere, ſtatim ac eorum criminum non ſit conſcius, quibus excommunicatus & ſeparatus ab Eccleſia eſſe non poſſit. Referenda res eſt ad integrum Auguſtini monumentum, cujus verba uberius recitantur in can. 13. diſt. 2. de conſ.

Digitized by Google

conſ. §. *dixerit quiſpiam*. Scilicet ibidem Auguſtinus inquirens, num optimum ſit, frequentius ad Euchariſtiæ Sacramentum accedere, an perraro, varias in medium quorundam opiniones adducebat. Alii enim, ajebat ipſe, ſuadebant, unumquemque quotidie ad Euchariſtiam accedere, nec abſtinere, niſi fuerit excommunicatione ab Eccleſia diviſus. Alii viceverſa monebant, neminem ad illud Sacramentum venire, niſi primum ab omnibus leviſſimis etiam peccatorum maculis immunem ſe eſſe cognoſceret. Has opiniones non probando, ſed commemorando recenſuit Auguſtinus; propstereaque quæ in dicto canone 15. legimus, exhibent non Auguſtini, ſed aliorum ab Auguſtino commemoratorum ſententiam. Quod ſi curioſius quæras, quomodo in Gratianei canonis inſcriptionem irrepere potuerit Hilarii nomen, dicam, forte aliquem ex collectoribus, qui primus fragmentum illud edidit, tribuiſſe Auguſtino ſcribenti ad Januarium; atque cum Auguſtinus alienam opinionem proponeret, ſuſpicari quidam deinde potuit eam fuiſſe opinionem Januarii Epiſcopi, unde canonem duxerit Januario Epiſcopo adſcribere. Canon ita adſcriptus, adſcribi poſtea potuit Hilario ab imperito quodam Amanuenſi, qui pro nomine Januarii legerit nomen Hilarii ob quandam ſyllabarum affinitatem, præſertim ſi conſideremus in veteribus manuſcriptis breviari voces conſueviſſe, & facile contingere potuiſſe, ut in hac ex. gr. inſcriptione *Jarius Epiſcopus*, quæ ita legi debuiſſet *Januarius Epiſcopus*, potius legeretur *Hilarius*, vel *Ilarius Epiſcopus*.

Can. 78. de conſ. diſt. 2. Falſo etiam tribuitur Hilario Pictavienſi canon 78. de conſ. diſt. 2., qui, ſi fides eſſet vulgatis codicibus, potius Euſebio Emeſeno tribuendus videretur. Etenim inter vulgata opera Euſebii in homilia 5. poſt Paſcha, ubi comparatio fit inter Manna Judæorum, & Chriſtianorum Euchariſtiam, iſta leguntur: *De quo pane* (videlicet Euchariſtico) *vetus narrat hiſtoria, nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus paraverat, reperit minus, eo quod Euchariſtiæ Sacræ perceptio non in quantitate, ſed in virtute conſiſtat, quod corpus Sacerdote diſpenſante tantum eſt in exiguo, quantum eſſe conſtat in toto, quod cum Eccleſia fidelium ſumit, ſicut plenum in univerſis, ita integrum eſſe probatur in ſingulis*. Hæc ſane nemo non videt, eadem prorſus eſſe cum verbis dicti canonis 78., quamquam paullo aliter diſpoſita. Eam ipſam homiliam Euſebio Emeſeno adſcribendam Gratianus voluit, dum ex eadem ipſa laudavit canonem 35. de conſ. diſt. 2. Ceterum, quemadmodum ſuperius ad eundem canonem 35. animadvertendum fuit, nec tuto adfirmari poteſt, homiliam illam Euſebii eſſe. Adnotat ad homilias illas Andreas Schottus, non poſſe eſſe alicujus Orientalis Scriptoris, ſed potius Latini, & Gallicani, cum multa in iis legantur ad Gallicanam Eccleſiam ſingulari jure pertinentia; imo etiam adnotat in nonnullis codicibus legi eaſdem ſub nomine aut Eucherii Lugdunenſis, aut Hilarii Arelatenſis. Exinde vero colligimus, quam ob cauſſam contigerit, ut canon 78. ſub nomine Hilarii exhiberetur; forte enim Collector, qui primus canonem edidit, utebatur eo codice homiliarum, qui nomen inſcriptum haberet Hilarii Arelatenſis, unde non omnino injuria etiam canoni ipſi Hilarii nomen adjecit. Siquis itaque velit canonem Hilario Arelatenſi adſcribendum, ego minime repugnabo, cum veroſimile eſſe poſſit, homilias illas fuiſſe ab Hilario Arelatenſi conſcriptas. Attamen nullo modo probare poſſum veteres aliquot Gratiani editiones, in quibus in inſcriptione ejuſdem canonis legebatur *ex Hilario Papa*, proindeque magis probandæ ſunt recentiores vulgatæ Gratianei codicis editiones, in quibus

Digitized by Google

quibus legimus ſimpliciter : *Item Hilarius*, ut non incommode Hilarius Arelatenſis quaſi auctor canonis agnoſci poſſit.

Subſequitur apud Gratianum canon 79. de conſt. diſt. 2. ſub hac inſcriptione: *Idem*, quæ ſignificat ex Hilario Epiſcopo eſſe canonem derivatum. De Hilario non Arelatenſi, ſed Pictavienſi ſenſiſſe Gratianum, colligo ex eo, quod idem Collector in fine ſequentis canonis 82. eadem verba deſcripſerit iterum ſub nomine Hilarii Pictavienſis. Ceterum neque erant verba illa adſcribenda Hilario Pictavienſi, neque Hilario Arelatenſi, ſed potius Rathberto Abbati Corbejenſi ſæculi noni Scriptori; hic enim in libro de Corpore, & Sanguine Chriſti cap. 4. ita ſcribit: *Sed ſi veraciter inſpicimus, jure ſimul veritas, & figura dicitur, ut ſit figura, vel character veritatis, quod exterius ſentitur, veritas vero eſt, quidquid de hoc myſterio interius recte intelligitur, aut creditur*. Ex quibus verbis Gratiani canon erit emendandus. Qua vero de cauſſa factum fuerit ut pro nomine Rathberti nomen Hilarii adſcriberetur, mihi ſatis compertum eſſe non poteſt. *Can. 79. de conſ. diſt. 2.*

CAPUT IX.

De Baſilio.

Sequentes Canones ex Baſilio Gratianus deſcripſit.

Ex Libro de Spiritu Sancto.	*Can. 5. diſt. 11. ad varias Græci textus interpretationes exigendus.*
Ex homilia in In Lucam.	*Can. 8. diſt. 47. Baſilio æque, atque Ambroſio tribuendus.*
Ex Epiſtola ad Amphilochium	*Can. 31. diſt. 50. ex integris Baſilii codicibus emendandus, atque explicandus.*
Ex ceteris libris, præſertim Aſceticis, ſive inſtitutiones monaſticas ſpectantibus.	*Can. 22. diſt. 54. perperam octavæ Synodo adſcriptus.* *Can. 4. diſt. 90. }* *Can. 5. diſt. 90. } ſimul jungendi, & perperam octavæ Synodo adſcripti.* *Can. 9. cau. 1. qu. 1. perperam octavæ Synodo adſcriptus.* *Can. 7. cau. 5. qu. 6. perperam octavæ Synodo adſcriptus.* *Can. 28. cau. 11. qu. 3. referendus ad can. 18. cau. 11. qu. 3.* *Can. 77. cau. 11. qu. 3. perperam octavæ Synodo adſcriptus.* *Can. 2. cau. 20. qu. 4. referendus ad librum Pœnitentialem Theodori Cantuarienſis.*

Can.

Digitized by Google

Can. 7. *cau.* 26. *qu.* 7.
Can. 8. *cau.* 26. *qu.* 7.
Can. 9. *cau.* 26. *qu.* 7.
Can. 10. *cau.* 26. *qu.* 7.
Can. 11. *cau.* 26. *qu.* 7.
} *perperam octavæ Synodo adſcripti, & ad diverſa Baſilii monumenta exigendi.*

Can. 22. *cau.* 27. *qu.* 2. *perperam octavæ Synodo adſcriptus.*
Can. 1. *de pæn. diſt.* 2. *perperam octavæ Synodo adſcriptus.*
Can. 25. *de conſ. diſt.* 2. *perperam octavæ Synodo adſcriptus.*

QUamquam maxima ſit, ſicut eſſe debet, apud me Patrum omnium veterum exiſtimatio, neque auſim inter illos comparationem facere, ut meo judicio aliis alios præferam; tamen quotieſcumque mihi detur palam facere, in cujus monumentis legendo, meditandoque ſingularem præ ceteris ſenſerim jucunditatem, non poſſum non fateri lectionem Baſilii Cæſareæ in Cappadocia Epiſcopi mihi ſemper fuiſſe multo dulciſſimam, ita ut in ejus operibus evolvendis, perpendendiſque ſummum mihi delicium conſtituerim. Novi ſtatim in eo eximiam rerum gerendarum prudentiam, ſanioris ſemper conſilii gravitatem, in tradendis regulis ad inſtituendam ſinceram inter homines ſocietatem appoſitis dexteritatem, & mirabilem modum, in orationibus publicis vim ſane, & robur invictiſſimum, in conficiendis hæreticis argumentorum ſubtilitatem cum ſoliditate conjunctam, eam demum ſententiarum rationem, in qua nonniſi integerrimum vita, & moribus virum deprehenderem; Quod tunc etiam percepi maxime, quum in recentiorum Patrum plurimorum monumenta ſcrutatus, ſtatim noſſe potui, multa apud ipſos eſſe a Baſilii operibus derivata, & non tam recentiores vetuſtiorem imitari conatos fuiſſe, quam integras vetuſtioris ſententias eoſdem recentiores verbo fere tenus in ſua volumina tranſtuliſſe. Floruit ille poſt medium ſæculum quartum apud ſuos veneratiſſimus, apud ceteros ſummis laudibus celebratus, poſteritati habitum velut exemplar inſigne; Hinc Caſſiodorus in præfatione libri divinarum inſtitutionum recenſuit illum in Cathalogo *Studioſiſſimorum virorum, quos Græca facundia concelebrat*, & Gregorius Theologus vulgo Nazianzenus, qui ei familiari neceſſitudine jungebatur, affirmare non dubitavit, tantum Baſilii orationem omnibus hominum ſermonibus antecedere, quantum divina vox præſtat humanis. Videatur oratio funebris Gregorii de laude Baſilii, in qua ſingula Baſilii opera quam maxime celebrando perſequitur. Ex hujus Sancti Antiſtitis monumentis, quæ vel ad præſidium veræ fidei, vel ad ſacrarum literarum germanam interpretationem pertinent, vix unum aut alterum apud Gratianum relatum eſt. Plura ſunt excerpta ex libris vel ad diſciplinam Eccleſiaſticam, vel ad mores monaſticos informandos ſpectantibus. In omnibus ſane exiſtit eximia prudentia æque atque doctrina.

Digitized by Google

De Libro de Spiritu Sancto.

Exordior a libro mirandæ profecto ſapientiæ de Spiritu Sancto, de quo ita loquebatur laudatus Gregorius in oratione funebri Baſilii: *Cum ea, quæ de Spiritu Sancto ſcripſit, evolvo, Deum, quem habeo, nanciſcor, veritatem libero, & fidenti animo prædico, illius videlicet Theologiæ & prædicationi inſiſtens.* Revera ibidem ſolida quadam, & ad Sacras Literas exacta philoſophia enucleatur, ita dixerim, vera de Divina Sancti Spiritus natura doctrina, adverſus quam duce Aetio nonnulli dicere, aut ſcribere cæperant. Exinde depromtus eſt canon 5. diſt. 11., cujus tamen verba a ſimplicioribus ad Græca exemplaria conſonis codicibus nonnihil aberrant, cujus diverſitatis cauſſa ex eo profecta eſt, quod variæ in lucem prodierint Latinæ e Græco idiomate verſiones. Romani Correctores in notis ad eundem canonem & Græcum textum ſubjecerunt, & alteram Græci textus interpretationem; ſed etiam hæc paullo diſtat ab aliis editis, vulgatiſque Baſiliani codicis exemplaribus. Duas ego adhuc verſiones in præſentia exhibebo, ex quibus clarius intelligi Baſilii ſententiæ poſſint. Prior eſt editionis Antuerpianæ anni 1516. opera Andreæ Schotti vulgata interprete Deſiderio Eraſmo, ubi iſta leguntur cap. 27. *Dogmata, quæ in Eccleſia prædicantur, quædam habemus e doctrina ſcriptorum prodita, quædam rurſus ex Apoſtolorum traditione in myſterio, ideſt in occulto tradita recepimus; Quorum utraque parem vim habent ad pietatem, nec his quiſquam contradicit, quiſquis ſane, vel tenuiter expertus eſt, quæ ſint jura Eccleſiaſtica. Nam ſi conſuetudines, quæ ſcripto proditæ non ſunt, tanquam non multum habentes momenti, conemur rejicere, imprudentes & ea damnabimus, quæ in Evangelio neceſſaria ad ſalutem habentur, imo potius ipſam Fidei prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Quod genus eſt, ut ejus, quod primum eſt & vulgatiſſimum primo loco commemorem, ut ſigno Crucis eos, qui ſpem collocarunt in Chriſtum, ſignemus, quis ſcripto docuit? Ut ad orientem verſi precemur, quæ nos docuit ſcriptura? Invocationis verba, quum oſtenditur panis Euchariſtiæ, & poculum benedictionis quis Sanctorum in ſcripto nobis reliquit? Nec enim his contenti ſumus, quæ commemorat Apoſtolus, aut Evangelium, verum alia quoque & ante & poſt dicimus, tanquam multum habentia momenti ad myſterium, quæ ex traditione citra ſcriptum accepimus. Conſecramus autem aquam Baptiſmatis, & Oleum unctionis, præterea ipſum, qui Baptiſmum accipit, ex quibus ſcriptis, nonne a tacita ſecretaque traditione? Ipſam porro Olei inunctionem quis ſermo ſcripto proditus docuit? Jam ter immergi hominem, unde eſt traditum? Reliqua item, quæ ſiunt in Baptiſmo, veluti renunciare Satanæ, & Angelis ejus, ex qua ſcriptura habemus? nonne ex privata, & arcana hac traditione? nonne ex doctrina, quam Patres noſtri in ſilentio, quod curioſos, & otioſos ſubmovet, ſervarunt? Pulchre quidem illi, nimirum docti arcanorum venerationem ſilentio conſervari.* Altera verſio eſt recentior Maurinæ editionis, qua ita habetur: *Ex adſervatis in Eccleſia dogmatibus, & prædicationibus alia quidem habemus e doctrina ſcripto prodita, alia vero nobis in myſterio tradita recepimus ex traditione Apoſtolorum, quorum utraque vim eandem habent ad pietatem, nec iis quiſquam contradicet; nullus certe, qui vel tenui experientia noverit, quæ ſint Eccleſiæ inſtituta. Nam ſi conſuetudines, quæ ſcripto proditæ non ſunt, tanquam non multum habentes momenti, adgrediamur rejicere, imprudenter Evangelium in ipſis rebus præcipuis lædemus, imo potius* Can. 5. diſt. 11.

prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Verbi gratia, ut ejus, quod primum eſt, & vulgatiſſimum primo loco commemorem, ut ſigno crucis eos, qui ſpem collocant in Chriſto, ſignemus, quis ſcripto docuit? ut ad orientem verſi precemur, quæ nos docuit ſcriptura? invocationis verba, quum conficitur panis Euchariſtiæ, & poculum benedictionis, quis Sanctorum in ſcripto nobis reliquit? Nec enim his contenti ſumus, quæ commemorat Apoſtolus, aut Evangelium, verum alia quoque & ante, & poſt dicimus, tanquam multum habentia momenti ad myſterium, quæ ex traditione non ſcripta accepimus. Benedicimus autem & aquam baptiſmatis, & oleum unctionis, imo ipſum etiam, qui baptiſmum accipit, ex quibus ſcriptis, nonne a tacita, ſecretaque traditione? ipſam porro olei inunctionem quis ſermo ſcripto proditus docuit? jam ter immergi hominem unde hauſtum? Reliqua item, quæ fiunt in baptiſmo, veluti renunciare Satanæ, & Angelis ejus, ex qua ſcriptura habemus? Nonne ex minime publicata, & arcana hac doctrina, quam Patres noſtri ſilentio quieto, minimeque curioſo ſervarunt? Quippe illud probe didicerunt, myſteriorum reverentiam ſilentio conſervari. Hoc ſane monumentum adeo vivide, alacriterque tum Divinarum tum Eccleſiaſticarum traditionum neceſſitatem expreſſit, ut recentiores hæretici traditionum omnium oſores vel ex hoc uno librum hunc Sancto Baſilio abjudicaverint: Perperam tamen, neque enim iſtæ ſunt critices artis regulæ, quibus in diſcretione librorum utendum ſit, ut ea quiſque rejiciat, quæ ſuis opinionibus adverſari dignoſcit; præſertim vero hac in re, cum evidens ſit de libri hujus fide laudatum Gregorii Theologi teſtimonium, cui conſonat Hieronymus, cum in lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis ait de Baſilio: *Egregios contra Eunomium elaboravit libros, & de Spiritu Sancto volumen.* Videantur adnotationes Frontonis Ducæi, quæ adjectæ ſunt tomo 3. operum Sancti Baſilii in Maurina editione.

De Homilia in Lucam.

Can. 8. diſt. 47. Eſt inter opera Baſilii ſingularis quædam homilia in Evangelium Lucæ ad interpretationem verborum illorum cap. 12. *Diruam horrea mea, & majora ædificabo.* Ex ea depromtus eſt canon 8. diſt. 47., qui apud Gratianum tribuitur Ambroſio, & quidem in ſermone 81. de eo, quod ſcriptum eſt in Evangelio: *Hominis cujuſdam divitis fructus uberes ager attulit.* Sane in veteribus Ambroſii codicibus exhibetur, quibus conſonant Gratianea verba, prout hodie jacent, junctis Romanorum Correctorum emendationibus. Verum Maurini Monachi Ambroſianorum operum editores ſermonem illum inter Ambroſianos recenſere noluerunt ea ratione, quod Baſilio potius tribuendus ſit; cum apud Baſilium idem legatur eodem ordine ſententiarum exaratus, & vix immutatis quibuſdum vocabulis cauſſa latinæ diverſæ interpretationis. Si mihi licet in hac re ſententiam ferre, dixero jure & Baſilio, & Ambroſio ſermonem adſcribendum eſſe. Illum primus Baſilius compoſuit, & publice recitavit. Eodem deinde latine reddito in ſua Eccleſia uſus fuit Ambroſius. Nemini id mirum videatur, cum ſine probro, imo etiam cum laude Ambroſius potuerit Græcis Baſilii ſermonibus uti, quod eſſent maxime populo utiles, & mira elegantia elaborati. Neque enim novum id erit apud eum, qui libros Ambroſii cum libris Baſilii comparet. Siquidem apud Baſilium extat liber pulcherrimus in Hexameron, in quo divina ſex dierum opificia

Digitized by Google

opificia explicantur; legimus quoque apud Ambroſium opus ſimile non ſolum eodem titulo nuncupatum, ſed etiam plurimis Baſilii ſententiis undique cumulatum, quod manifeſte indicat, Ambroſio antiquiſſimum fuiſſe, ſcripta Baſilii expendere, eademque latinitate donata ſuo nomine palam facere ſuis; tanta erat Baſilii, ejuſque doctrinæ exiſtimatio, ut ejus traditiones viri ſanctiſſimi non coerceri Græcorum finibus, ſed alias in provincias traduci graviſſimo ſane conſilio judicaverint. Quoniam vero, ut ſuperius animadvertebam, Gratianeus canon cum Ambroſianis codicibus conſonat, videndum ſupereſt, an omnino etiam conſonet cum codicibus Baſilianis. Profecto quæcumque varietas ineſt, tota ex Latinarum interpretationum varietate proficiſcitur. Duas hoc in loco verſiones proferam, ad quas monumentum exigatur. Prior eſt Petri Nannii in Antverpiana editione, his verbis: *Quemadmodum enim qui inſania detinentur, non res ipſas vident, ſed ea, quæ morbus affingit, ita tua anima avaritia occupata nihil niſi aurum, nihil niſi argentum contemplatur; libentius aurum, quam ſolem intueris. Optas omnia in auri naturam mutari, idque etiam, quatenus natura patitur, facis. Quid enim non pro auro machinaris? Vinum tibi in aurum concreſcit, vellera aurea fiunt, omnia mercimonia, omnia tua inſtituta aurum tibi adferunt, ipſumque aurum ſeſe progeminat uſuris creſcens. Satietas nunquam finis nunquam tuæ cupiditatis.* Et infra: *Ecquem, inquit, injuria afficio, ſi mea teneo? quid ais tua? Unde ea in vitam attuliſti? quemadmodum ſiquis in theatro ſedilia occupet, ac deinde ſupervenientes excludat, ſibi proprium vendicans, quod omnium uſui patet, ad eum modum ſe divites gerunt. Cum enim quod commune eſt priores invaſerunt, ex præoccupatione id proprium ſibi faciunt. Quod ſi quiſque quod ſuæ neceſſitati leniendæ ſufficeret, auferret, & quod ſuperfluum eſſet, ei relinqueret, qui indigeret, nullus opulentus, nullus inops eſſet. Nonne nudus ex utero elapſus es? Nonne nudus in terram reverteris? Iſta quæ habes, unde tibi orta ſunt? Si ultro, fortuitoque dicis, impius es, cum non agnoſcas, qui ea creavit, nec gratiam habes, qui ea tibi dedit. Si vero confiteris ea a Deo profecta eſſe, dic mihi, qua de cauſſa acceperis. Num Deus injuſtus eſt, qui ea, quæ victus ſunt, inæqualiter diſtribuit? Cur tu dives, ille vero pauper eſt? An non ēd ideo plane, ut & tu benignitatis, & fidelis diſpenſationis mercedem recipias, & ille magnificis tolerantiæ præmiis cohoneſtetur? Tu vero cum omnia in inexplebilem avaritiæ tuæ ſinum infarcias, neminem te putas injuria lædere, cum tot defraudes? Quis eſt, qui avarus eſt? Et plus quam ſuam partem vendicat? Is nimirum, qui non contentus eſt eo, quod ipſi ſufficit. Quis fraudator eſt? Qui quæ ſingulorum ſunt, aufert. An non tu avarus es? An non fraudator? Qui quæ diſpenſanda acceperis, ea tibi propria facis. An qui veſtitum veſtibus renudat, veſtium ſpoliator dicitur, qui vero nudum, cum poteſt, non veſtit, aliud nomen merebitur? Famelici panis eſt, quem tu detines, nudi veſtimentum eſt, quod tu in tuis capſulis ſervas, diſcalceati ſolea eſt, quæ apud te computreſcit. Egeni pecunia eſt, quam tu defoſſam habes. Ergo totidem injuria afficis, quot præbere potuiſti.* Poſterior verſio eſt apud Maurinos in 2. tomo Baſilianæ editionis his verbis: *Ut enim qui præ inſania mente moti ſunt res ipſas non intuentur, ſed ea, ex quibus afficiuntur, ſibi animo fingunt, ita anima tua ab avaritia poſſeſſa, cuncta aurum, cuncta argentum videt. Conſpicias libentius aurum, quam ſolem. Verti omnia in auri naturam exoptas, atque in id incumbis pro virili. Quid enim non moliris propter aurum? Frumentum tibi fit aurum, vinum in aurum concreſcit, lanæ tibi in aurum vertuntur; mercatura omnis, omnis ſolertia parit tibi aurum: ipſum aurum generat ſemetipſum, dum per fœnera multiplicatur; neque tamen*

Digitized by Google

ſatietas eſt, neque finis reperitur cupiditatis. Et infra: *Cui, inquit, injuriam facio, dum retineo mea, atque conſervo? quæ, dic mihi, tua ſunt? unde accepta in vitam intuliſti? Velut ſi quis loco in Theatro ad ſpectandum occupato deinde ingredientes arceat, id ſui ipſius proprium ratus, quod ad omnium communem uſum proponitur, tales ejuſmodi quoque divites ſunt. Num communia præoccupantes, ea ob præoccupationem ſibi adſumunt? quod ſi ſuæ quiſque neceſſitati ſublevandæ id modo, quod ſatis eſt, caperet, egenti vero relinqueret, quod ſuperfluum eſt, nemo eſſet dives, pauper nemo. Nonne nudus egreſſus es ex utero? Nonne nudus iterum in terram reverteris? unde autem tibi præſentia bona? Si a fato dixeris, impius es, qui non agnoſcas conditorem, neque gratiam habeas largitori. Sin confiteris eſſe a Deo, dic nobis rationem, cur acceperis. Num injuſtus Deus, qui nobis inæqualiter vitæ neceſſaria diſtribuit? Cur divite te, ille pauper eſt? An non utique, ut & tu benignitatis, ac fidelis diſpenſationis mercedem accipias, & ille magnis patientiæ præmiis donetur? Tu vero inexplicabilibus avaritiæ ſinibus omnia complexus, atque his tam multos privans nemini ullam injuriam facere te exiſtimas? Quis avarus eſt? Qui rebus, quæ ſatis ſunt, contentus non eſt. Quis ſpoliator? Qui cujuſque res aufert. Non avarus es tu? non ſpoliator es tu? qui ſcilicet quæ diſpenſanda recepiſti, ea tibimetipſi propria facias. Furne vocabitur, qui veſte indutum denudarit, qui vero nudum non induerit, id ſi agere poteſt, alia quadam appellatione dignus eſt? Eſurientis eſt panis, quem tu detines: nudi eſt pallium, quod tu in arca ſervas: diſcalceati calceus, qui apud te putreſcit, indigentis argentum, quod defoſſum habes. Quare quot hominibus dare potes, tot infers injuriam.* Auream iſtam ſententiam ita integram deſcriptam ideo volui, ut non ſolum Gratianeum fragmentum, quod alias Ambroſianis codicibus conſonat, & Baſilianis operibus conſonare videatur, verum etiam ut Gratiani monumentum ex integra ſententiæ deſcriptione ad majorem elegantiam componatur.

De epiſtolis ad Amphilochium.

Can. 31. Tribus epiſtolis, quas ideo Canonicas appellant, quod pœnitentiales canones
diſt. 50. exhibeant, Amphilochium Iconienſem Baſilius de pœnitentium diſciplina erudivit. Diſtributæ ſunt illæ in canones 84., imo etiam in plures apud illos, qui alia fragmenta epiſtolarum Baſilii canonibus adjecerunt; eaſdemque cum notis Balſamonis, & Zonaræ Latinas & Græcas edidit Guillielmus Beveregius in tomo 2. Pandectarum canonum. Ad canonem 27. in epiſt. 2. videtur pertinere canon 31. diſt. 50. En Baſilii verba latine reddita Gentiano Herveto interprete. *De presbytero, qui per ignorantiam nefariis nuptiis implicatus eſt; definivi, quæ oporteat, eſſe quidem Cathedræ participem, a reliquis autem actionibus abſtinere, ei enim ſufficit venia.* (clarius Beveregius: *ei enim ſufficit, ut veniam conſequatur*). *Ut is autem aliis benedicat, qui ſua debet negotia curare* (vertit Beveregius: *qui ſua debet vulnera curare*) *non eſt conſentaneum. Benedictio enim eſt ſanctificationis communicatio; qui autem eam non habet propter ignorantiæ lapſum, quomodo aliis communicabit? Nec ergo publice, nec privatim benedicat, nec Chriſti Corpus aliis impertiat, nec aliquod aliud ſacrum miniſterium obeat, ſed quod præſideat contentus, aliis & Chriſto defleat* (Beveregius *aliis & Domino defleat*), *ut ſibi ignorantiæ peccatum condonetur.* Hæc ſane Baſilii verba non parum a Gratianeo canone diſtant; etenim cum Baſilius de

ſolis

Digitized by Google

ſolis ſacerdotibus ignorantia lapſis ſermonem inſtituerit, eiſque ſolum inter conſacerdotes ſedendi honorem tribuerit, ceteris honoribus, ac juribus denegatis, Gratianus indiſcriminatim de lapſis omnibus locutus eſt, eiſdemque communionis, & altaris & baptiſmi miniſterium indulſit, quæ ſane indicant, lapſis ſacerdotibus conceſſa fuiſſe apud Baſilium Diaconorum officia. Romani Correctores animadverterunt, ad rem Gratiani accedere potius canonem 14., qui in recentioribus editionibus eſt 12. Concilii Aurelianenſis 1. anni 511., quique refertur apud Gratianum in can. 14. §. *ſi vero* diſt. 81. Verum neque iſte omnino eandem ſententiam exhibet, qualis exprimitur in laudato can. 31., nam in can. 14. mentio fit de Sacerdote pœnitentiam primum ſuſcipiente, cui neceſſitate demum urgente baptizare permittitur; at in can. 31. de Sacerdotibus agitur poſt ſuſceptam pœnitentiam lapſis; atque iis indiſcriminatim non Baptiſmatis tantum, ſed & Euchariſtiæ collatio, nec non altaris miniſterium indulgetur. Præterea Romani Correctores ſimilem ſententiam quæſiverunt in can. 9. Concilii Neocæſarienſis: verum & ibidem adparet diverſa ſpecies. Refertur apud Gratianum in can. 1. cau. 15. qu. 8., atque in eo de peccatis ſermo eſt, quæ quis ante adeptum ſacerdotii gradum admiſit, de quibus ſane intelligere minime poſſumus laudatum canonem 31., a quo propterea utpote minime conſono germanis Patrum monumentis, ſolidum argumentum deducere nemo facile poterit.

De ceteris Baſilii libris, præſertim Aſceticis, ſive inſtitutiones Monaſticas ſpectantibus.

Progredior ad cetera Baſilii opera, quæ Aſcetica vulgo appellant, in quibus ſcilicet ſanctus Antiſtes complexus eſt optimas Monachorum, ac Monaſteriorum inſtitutiones, pluribus editis opuſculis mira ſane ſapientia prudentiaque conſcriptis. Ex his ſunt in vulgatis Baſilii codicibus in primis ſermones duo, deinde regulæ fuſius diſputatæ, ideſt dialogi inſtar compoſitæ, & variis aptiſſimis ſententiis exornatæ: ſunt etiam regulæ breviores, eadem quidem dialogi methodo elaboratæ, ſed breviori ſtilo contractæ. Non tamen ignorandum eſt, regulas iſtas, ſive fuſius diſputatas, ſive breviores a nonnullis fuiſſe potius adtributas Euſtachio Sebaſteno, quemadmodum refert Sozomenus lib. 3. cap. 13. Sed parvi momenti eſt auctoritas ita opinantium, quum alias non deſint inſignes & veteres Eccleſiaſtici Patres, ac Scriptores ſpectabiles, qui illas regulas Baſilii nomine memoraverunt, quales fuere Gregorius Nazianzenus, Hieronymus, Ruffinus, Caſſianus, & Photius. Et quamquam Bellarminus regulas breviores a Baſilio abjudicare conatus fuerit, quod auctor illarum in cap. 1. & 45. viſus fuerit traditiones rejicere univerſas, & in cap. 293. viſus fuerit peccatorum diſcrimina non agnoſcere; ſunt tamen graviſſimi Theologi viri, qui commode interpretati ſunt illa monumenta, & ſine auctoris injuria explicaverunt. Opuſcula huc uſque memorata univerſa edita ſunt in ſingulis Baſilianorum operum editionibus. Sed præterea his addi poſſet opuſculum aliud, quod vulgo inſcribitur *de inſtitutis Monachorum*, e græco latine redditum a Ruffino Torano, atque exhibetur in codice regularum aucto a Luca Holſtenio, editoque Pariſiis anno 1684., quamquam an opus iſtud revera Baſilii ſit, ego

maxime

maxime dubitaverim; ſive quod in vulgatis Baſilii codicibus deſideretur; ſive quod veroſimile non videatur, ſanctum virum tot opuſcula ad eandem rem formare, atque edere voluiſſe, quorum in uno nihil amplius, quam in altero traderet; quæ obſervatio eo probabilior eſt, quo clarius conſtat opuſcula illa invicem conferenti, plurima, quæ habentur in regulis vel brevibus vel fuſius diſputatis, transducta eſſe ad librum de inſtitutis Monachorum, aliquando etiam figura tenus, & compoſitione verborum. Quamobrem ego conjicio, libellum hunc a quodam recentiore obſcuri nominis auctore elucubratum fuiſſe ex variis hinc illinc depromtis Baſilii ſententiis, impoſitumque deinde eam ob cauſſam opuſculo Baſilii nomen, quemadmodum in aliis hujuſmodi operibus vetuſtis Eccleſiæ Patribus adſcriptis non ſemel evenit.

Hac præhabita generali Aſceticorum Baſilii operum ſpecie, neceſſarium eſt hoc in loco Gratiani quædam errata detegere, aut illorum auctorum, a quibus monumenta ſua Gratianus decerpſit. Videlicet cum deſcribendum eſſet monumentum Baſilii, pro nomine iſto *Baſilius* adſcriptum fuit: *Octava Synodus*; quod etiam ipſum contigit, dum laudandum eſſet Iſidori nomen, cum appareat pro Iſidoro octavam Synodum commemoratam. Id prænotandum puto, antequam ad Gratianeos canones deveniam, quia plura ſunt hujus errati apud Gratianum exempla, quemadmodum patebit ex iis, quæ inferius obſervabuntur. Erratum, ut arbitror, ex difficili MSS. codicum, præſertim breviatis vocibus de more veterum Amanuenſium exaratorum interpretatione, ſeu lectione profluxit. Finge enim ita adſcriptum fuiſſe Baſilii nomen *Baſiūs*, facile contingere potuit, ut prior ſyllaba *Ba* intelligeretur ita, ut ſignificaret 8. ª propter ſimilitudinem literæ *B* & notam numeralem 8., & propter conjunctionem adjectæ literæ ª, qua videtur ita legi poſſe *octava*, cum ſit ita legendo ª litera finalis. Duas alias poſteriores ſyllabas breviatas *ſiūs*, nemo non videt facile potuiſſe percipi, quaſi legendum eſſet *Sinodus*, ſive *Synodus* ab imprudente & minus accurato Amanuenſi. Præterea in quibus canonibus Gratianus adſcripſit & nomen Baſilii & nomen Iſidori, idem erratum evenire facile potuit. Nam ſi fingas ita adſcriptum: *Ba*: *iſidus*, ut ſignificaretur *Baſilius*, *Iſidorus*, transferri potuit ſyllaba *Ba* in vocem 8. ª, ſive *octava*, quemadmodum etiam vox *Iſidus* in vocem *Synodus*. Ne videantur forte alicui nimis ſubtiles hujuſmodi obſervationes: etenim aptiſſimæ inveniri ab eo poterunt, qui conſideret, revera eſſe Baſilii, vel Iſidori, quæ a Gratiano tribuuntur octavæ Synodo, conſideret præterea in veteribus MSS. plura errata hujus generis paſſim occurrere.

Can. 22. diſt. 54. Jam vero poſt hæc ad Gratianeos canones deveniamus. Primus eſt canon 22. diſt. 54., qui ſane ex illis eſt, qui nomine octavæ Synodi laudantur. Is jure & Iſidoro Hiſpalenſi tribui, & Baſilio poteſt. Iſidori potiſſimum eſt, qui in cap. 19. regulæ Monachorum eadem fere verba deſcripſit, ibi: *Abbati, vel Monacho Monaſterii ſervum non licebit facere liberum: qui enim nihil proprium habet, libertatem rei alienæ dare non debet. Nam ſicut ſæculi leges ſanxerunt, non poteſt alienari poſſeſſio, niſi a proprio Domino, ita & omne, quod in Monaſterio in nummo ingreditur, ſub teſtimonio ſeniorum accipiendum.* Similia omnino apud Baſilium, ut verum fatear, non leguntur; verum & ex Baſilio & ex Iſidoro fuiſſe laudatum canonem ab aliquo ex Collectoribus, qui Gratiano auctores fuerunt, ſuſpicor ex eo, quod Iſidorus plurima ex Baſilio derivaverit, præſertim in laudatum caput 19., ut liquido conſtabit ei, qui utriuſque Antiſtitis opera conferre voluerit. Imo, ſi verum amamus,

mus, idem caput verbis ipſis tenus Baſilio recte tribui nequit; nam in primis *abbatis* nomen, quod ibidem occurrit, a diſciplina Baſiliana alienum eſt, cum qui Monachis præfectus fuit, apud Baſilium non *abbas* appellaretur, ſed potius *Antiſtes*, aut *communis diſciplinæ moderator*. Deinde quod de ſervis Monaſticis ibidem dicitur, ætati Baſilii non ſatis convenire videtur, ſed potius ad recentiora tempora referendum eſt; cum nullibi Baſilius de Monaſteriorum ſervis ſermonem feciſſe deprehendatur. Tantum mentio ſervorum habetur in cap. 11. regularum fuſius diſputatarum, ibi: *Quicumque vero ſub jugo ſunt ſervi, ii ſi ad fratrum conventum profugiant, admoniti, ac meliores effecti remittendi dominis ſunt, & in hoc Paullus imitandus, qui Oneſimum, quem per Evangelium ipſe genuerat, Philomeni remiſit*. Sed in his, ut patet, alia ſpecies eſt, quam quæ apud Gratianum effingitur, cum apud Baſilium de alienis, non de Monaſteriorum ſervis agatur.

In Pœnitentiali Romano ab Antonio Auguſtino evulgato tit. 6. cap. 9. quædam traduntur ſub nomine Concilii Moguntienſis, quæ plurimum conſonant cum canonibus 4. & 5. diſt. 90. ibi: *Si quis murmurans extiterit, videat, ne pœnam murmurantium incurrat, de qua Apoſtolus dicit: neque murmuraveritis, ſicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore juxta menſuram, opuſque peccati, quia in hoc ſententia Apoſtoli pleniter declaratur, Sacerdotis judicio pœniteat*. Et cap. 10. *Qui contentioſus, aut murmurans exiſtit, ſecundum arbitrium Prioris ita pœniteat, qualiter culpæ qualitas exigit*. Item in cap. 12. *Si quis contentiones, vel rixas amaverit, vel manifeſtum convicium fratri intulerit, juxta arbitrium Prioris, vel Rectoris, modumque peccati diuturna expietur pœnitentia*. Gratianus monumenta eadem laudavit ſub nomine Synodi octavæ, quæ tamen melius tributa fuiſſent Baſilio, dummodo eadem referantur ad eam Monachorum regulam, quam ſuperius dixi editam ſub Baſilii nomine ab Holſtenio; ſiquidem in ea interrogatione 71. ita legitur: *Si autem obediens quis murmuret? Reſp. Apoſtolo dicente, omnia facite ſine murmuratione, & hæſitationibus. Alienus ſit a fratrum unitate qui murmurat, & opus ejus abjiciatur. Manifeſtum enim eſt, ille qui talis eſt, quia infidelitate ægrotat, & certam futuræ ſpei fiduciam non gerit*. Et in cap. 93. *Si vero etiam quis murmuret propter eſcam, quæ erga eum ſententia ſervabitur? Ea, quæ circa illos murmuraverunt in deſerto; dicit enim Apoſtolus: ne murmuraveritis, ſicut quidam eorum murmurarunt, & perierunt ab exterminatore*. Quoniam vero ſuperius obſervabam, libellum hunc forte Baſilii non eſſe, ſed potius recentioris auctoris, qui Baſilianas ſententias aut imitari, aut alio ordine digerere ſtuduerit, juvabit animadvertere, ſimilia etiam quædam legi in regulis Baſilii fuſius diſputatis cap. 29. ibi: *Ceterum ſi quis murmuraſſe, aut plus æquo extuliſſe ſe animadverſus fuerit, hujus opus nequaquam cum illorum commiſceri operibus debet, qui humiles ſint, ſpirituque contriti; neque id ullo modo in pietatis veræ cultorum uſus erogari. Siquidem quod altum eſt hominibus, id abominabile eſt apud Deum, eoque magis, quod hac de re eſt præceptum Apoſtoli, qui quidem ſic dicit: neque murmuraveritis, ſicut quidam murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore*. Præterea ſimilia quædam habentur in regulis brevioribus cap. 39. & 133. Addi his poſſunt, quæ traduntur in ſermone 1. de inſtitutione Monachorum, utpote conſona verbis verſiculi *juxta menſuram* in dicto can. 4., ibi: *Qui in culpa aliqua deprehenſi fuerint, ad magnitudinem delicti pœnæ etiam modus accommodatur*; & infra: *Qua in re qui erit communis diſciplinæ moderator, is cum magnitudine culpæ pœnam etiam commetietur*. Poſtrema hæc verba admodum etiam conſonant cum verſiculo

Can. 4. & 5. diſt. 90.

qui

Digitized by Google

qui contentioſus in dicto can. 5., quemadmodum priora ejuſdem canonis verba commode referri poſſent ad caput 17. regulæ Monachorum apud Iſidorum Hiſpalenſem in illis verbis, ad Monachum delinquentem pertinentibus: *Si contentiones, vel rixas amaverit, ſi manifeſtum convicium fratri intulerit, ſi perſonam innocentem falſo crimine maculaverit.... Hæc, & his ſimilia juxta arbitrium Patris diuturna excommunicatione purganda ſunt, & flagellis emendanda, ut qui gravius peccaſſe noſcuntur, acriori ſeveritate coerceantur, conſideratis tamen perſonis, qui ſint humiles, quive ſuperbi.* Iſtis ſententiis ex Baſilio, & Iſidoro, ut liquet, excerptis quomodo octavæ Synodi nomen inſcribi apud Gratianum potuerit, jam ſuperius animadverti.

Can. 9. cau. 1. qu. 1. Eadem ratione ſub nomine octavæ Synodi deſcriptus fuit canon 9. cau. 1. qu. 1., qui referri ad Baſilium jure optimo potuiſſet: nimirum in iſto paucis contracta videtur quædam epiſtola Baſilii ad Epiſcopos ſuffraganeos, quam edidit Græcam & Latinam Beveregius ſub numero canonis 91. in tomo 2. ſuorum Pandectarum. Non opus eſt hic integram epiſtolam deſcribere: ea tantum recenſebo, quæ cum Gratiani fragmento potiſſimum conſonant. Ita Baſilius: *Ajunt quidam, nonnullos veſtrum accipere pecunias ab iis, qui ordinantur*; & infra: *Si quis poſt hanc meam epiſtolam tale quid fecerit, ab altaribus quidem, quæ hic ſunt, recedet: quæret autem ubi donum Dei emens poſſit vendere.* Romani Correctores adnotarunt, nonnulla ſimilia legi tum in ſeptima Synodo, tum in aliis Eccleſiaſticis veterum monumentis. Nil dubito. Apertiſſimæ ſunt adverſus Simoniacos canonum pœnæ, quibus res ſacras ementibus aut vendentibus exercitione Eccleſiaſtici muneris interdicitur. Verum id in præſentia non quærimus. Dum Gratiani collectionem expendimus, atque unde collector ſua monumenta depromſerit inveſtigamus, mihi veroſimilius fuit ad Baſilium laudatum canonem exigere, quando ex aliorum canonum inſcriptione mihi conſtat, Gratianum non ſemel octavam Synodum pro Baſilio commemoraſſe.

Can. 7. cau. 5. qu. 6. Iterum ſub nomine octavæ Synodi deſcripſit Gratianus canonem 7. cau. 5. qu. 6., qui laudatus forte olim erat ſub nomine Baſilii & Iſidori. Huc præſertim pertinent verba Iſidori, quæ jam ſuperius exhibui ad canonem 5. diſt. 90., depromta ex cap. 17. Regulæ Monachorum ibi: *Si falſum dixerit, ſi contentiones vel rixas amaverit, &c.* Atque hinc nitidius adparet Gratiani erratum; etenim cum fragmentum dicti canonis 7. præſumatur olim una cohæſiſſe cum can. 5. diſt. 90., alias autem adnotaverimus canonem illum 5. contextum fuiſſe partim ex Baſilii, partim ex Iſidori ſententiis, intelligimus facile cauſſam, quare in canonis inſcriptionem octavæ Synodi nomen irrepſerit.

Can. 28. cau. 11. qu. 3. Opportunum ad hanc rem mihi viſum fuit hoc in loco etiam recenſere canonem 28. cau. 11. qu. 3. ob ſimile inſcriptionis erratum. Scilicet & ipſe inſcribitur octavæ Synodo, quando idem Gratianus fateri deberet eſſe potius Iſidori Hiſpalenſis, quippe qui eadem verba ſub Iſidori nomine laudavit in can. 18. eadem cauſſa, & quæſtione. Sed de hoc canone commodius ſuo loco erit inferius agendum, ubi de can. 18. cau. 11. qu. 3.

Can. 77. cau. 11. qu. 3. Ad Iſidorum Hiſpalenſem pertinet eodem modo canon 77. cau. 11. qu. 3. a Gratiano octavæ Synodo adſcriptus: ſcilicet eadem verba leguntur in libro Iſidori ſententiarum, ſive de ſummo bono, cap. 55. ubi de teſtibus agitur, ibi: *Erit autem ille apud Deum condemnatus, qui adverſus innocentem falſum teſtimonium vel dicit, vel dicentibus credit. Nam non ſolum ille reus eſt, qui falſum de alio profert, ſed &*

is,

lis, qui cito aurem criminibus præbet. Eadem ferme ſententia exhibetur in regula Baſilii Holſteniana cap. 121. his verbis: *Si is, qui conſentit alterius peccato, etiam ipſe peccati reus eſt? Reſp. Hæc ſententia eſt manifeſta ex verbis Domini, quibus ait ad Pilatum, dicens: Qui tradidit me tibi, majus peccatum habet*. Quamobrem etiam hoc in loco facile eſt ſuſpicari, canoni inſcriptum primum fuiſſe Iſidori nomen, deinde adjectum fuiſſe nomen Baſilii, ex utroque tandem profluxiſſe juxta ea, quæ ſuperius adnotata ſunt, octavæ Synodi inſcriptionem.

Tribuitur Baſilio apud Gratianum canon 2. cau. 20. qu. 4., quemadmodum & apud Ivonem in parte 7. decreti cap. 32. Verum meo judicio Baſilii eſſe non poteſt, quod conjicio ex eo, quia ibidem occurrit nomen *abbatis*, de quo nulla unquam mentio habetur apud Baſilium appellantem eum, qui Monachis præeſt, potius nomine *Antiſtitis*, vel *communis diſciplinæ moderatoris*, quemadmodum jam ſuperius animadverti. Adhuc tamen nonnihil legere poſſumus apud Baſilium, quod ſententiæ ejuſdem canonis 2. quoque modo conveniat. Etenim non ſemel Baſilius tradidit, Monachos ſuo Antiſtiti adeo obtemperare debere, ut omnia in ejus conferant voluntatem. Hinc in ſerm. 2. de inſtitut. Monachorum Adamo Fumano interprete ita legimus: *Porro vera perfectaque ſubjectorum adverſus moderatorem ordinis obedientia in eo cernitur, ſi quis ex ejus conſilio non a rebus modo flagitioſis abſtineat, ſed ſi nec ea quidem, quæ laudabilia ſunt, ſine ſententia illius faciat. Nam abſtinentia, & omnis corporis incommodorum perpeſſio utiliter hæc quidem comparata ad aliquid ſunt; at ſi quis propriæ obſequens voluntati ſpretis conſiliis Antiſtitis ſui id facere voluerit, quidquid ſibi collibitum ſit, hic plus erit, quod faciet mali, quam quod boni. Qui enim poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, & præmium obedientiæ majus debetur, quam recte facto cum continentia*. Ceterum qui voluerit magis perſpicue dignoſcere fontem, ex quo monumentum exhauſtum eſt, referre illud debebit ad librum Pœnitentialem Theodori Cantuarienſis, de quo ſuo loco inferius agam, ubi de hoc ipſo canone iterum mentionem habebo.

Can. 2. cau. 20. qu. 4.

Iterum incidimus in Gratiani emblemata, ubi nomine octavæ Synodi monumenta Baſilii laudavit. Ita enim evenit etiam in canonibus 7. 8. 9. 10. & 11. cau. 26. qu. 7. Ipſa quidem canonum verba apud Baſilium minime legimus, ſed quæ apud Baſilium leguntur, admodum affinia ſunt; quod in more fuit collectorum, qui in monumentis derivandis contenti ſæpe fuerunt ſententias Patrum alia verborum textura traducere. In primis canon 7. ita legendus erit ex regulis brevioribus ejuſdem Baſilii ad Monachorum inſtitutionem editis cap. 106. Adamo Fumano interprete: Præcedit interrogatio: *Cujuſmodi in Fratrum familia utendum eſt animadverſionibus ad revocandum in rectam viam, qui peccant?* Subſequitur reſponſio: *Pro judicio ſuo Antiſtites tempus, modumque conſiderabunt, ratione habita cum ætatis, & corporis, tum animi habitus, & diſſimilitudinis peccati*. Hæc eadem verba facile quiſque agnoſcet conſonare cum canone 8., niſi canonem 8. referendum velis potius ad aliam regulam Baſilii nomine ab Holſtenio editam, in qua cap. 194. ita legitur: *Qualibus correptionibus uti oportet inter fratres ad emendationem eorum, qui delinquunt? Reſp. Hoc ſit in judicio poſitum eorum, qui præſunt, vel quanto tempore, vel quali modo corripi debeant, quia ætas & eruditio multam habere facit differentiam pœnitentiæ*. Canon 9. legitur tum in regulis brevioribus cap. 8. ibi: *Quomodo ſuſcipi debet, quem vere pœniteat? Quemadmodum Dominus docuit, cum dixit, quod convocat amicos, & vicinos dicens*: Congratulamini mihi, *quia inveni ovem, quæ*

Can. 7. 8. 9. 10. & 11. cau. 26. qu. 7.

perierat; tum etiam in laudata regula ab Holſtenio edita in cap. 27. ibi: *Pœnitentem ex corde quomodo oportet ſuſcipi? Reſp. Sicut Dominus oſtendit, cum dicit, quia convocavit amicos, & vicinos dicens: Congratulamini mihi, quia inveni ovem, quam perdideram*. Canon 10. in regulis brevioribus Baſilii ita legitur cap. 5. *Quomodo debet aliquis pœnitentiam agere de ſingulis peccatis, & cujuſmodi fructus oſtendere dignos pœnitentiæ? Nimirum ſimilem illius animum induerit, qui dixit: iniquitatem odio habui, & abominatus ſum: & ea præſtiterit, quæ ſcripta ſunt in 6. Pſalmo, & aliis pleriſque, & ſi ea fecerit, quæ pro alio, qui peccaverat, facta ab iis fuiſſe Apoſtolus teſtatur, qui ſecundum Deum contriſtati fuerant. Ecce enim, inquit, hoc ipſum ſecundum Deum contriſtatos eſſe vos, quantam in vobis operatum eſt ſollicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictam, in omnibus exhibuiſtis vos incontaminatos eſſe negotio, & ſicut Zacchæus commiſſa peccata contrariis recte factis multis compenſent*. Cum his ſane plurimum conſonare videtur editio Gratiani; magis tamen, imo omnino conſonat cum iis, quæ habentur in regula Holſteniana, dummodo Romanæ correctionis ratio habeatur. Item canon 11. exhibet Baſilii ſententiam, qualis eſt in cap. 9. regularum breviorum ibi: *Adverſus eum, qui obſtinate pergat peccare, quo modo erimus animati? Eo nempe, quo Dominus juſſit, cum dixit: ſi autem Eccleſiam non audierit, ſit tibi, ſicut ethnicus, & publicanus, & ut Apoſtolus docuit, cum ſcripto reliquit: ut ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem, quam accepiſtis a nobis*. Propius etiam accedit idem canon 11. ad verba regulæ Holſtenianæ cap. 28. ibi: *Erga eum, qui non pœnitet pro peccato, qualiter eſſe debemus? Reſp. Sicut præcepit Dominus dicens: ſit tibi ſicut Gentilis, & Publicanus, & ſicut Apoſtolus docuit, dicens: ſubtrahite vos ab omni fratre inquiete ambulante, & non ſecundum traditionem, quam tradidimus vobis*.

Can. 22. cau. 27. qu. 2. Aliud ſimile erratum invenimus in can. 22. cau. 27. qu. 2., qui nomine octavæ Synodi laudatur, quando apud Ivonem ſub hac inſcriptione exhibetur: *Ex dictis Baſilii Epiſcopi*. Revera Baſilius ſimilia quædam habet in regulis Monachorum fuſius pertractatis cap. 12. ibi: *Atque ii etiam, qui matrimonio conjuncti ad hujuſmodi vitæ genus accedunt, percontandi ſunt, num conſentiente altera parte hoc faciant ex præcepto Apoſtoli; vir enim, inquit ille, ſui corporis poteſtatem non habet; & ſi hoc ita ab ipſis fieri compertum ſit, tum multis adhibitis teſtibus admitti debet, qui accedit; ſiquidem nihil eſt, quod Dei juſſis potius haberi debeat. Si vero diſſidens ſit altera pars, & aſſidue uſque ex adverſo cum altera contendat, quod videlicet minus ſollicita ſit, quomodo placeat Deo, hic ea convenit meminiſſe, quæ dicta ſunt ab Apoſtolo: In pace autem vocavit nos Deus, & ſic parendum præcepto Domini, qui dixit: ſi quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Neque enim eſt, quod haberi antiquius debeat, quam ut Dei juſſis pareatur. Ceterum nos pleroſque novimus ſæpe, qui ex intenta oratione, aſſiduoque jejunio ad finem, quem optabant, vitæ cum caſtitate pervenerunt, quippe cum Dominus videlicet eos, qui uſquequaque ſunt obſtinati, ſæpe numero etiam per corporalem neceſſitatem adigat ſenſim, & recto alterius partis judicio conſentiant*.

Can. 1. de pœn. diſt. 2. Canon 1. de pœn. diſt. 2. iterum nomine octavæ Synodi apud Gratianum laudatur; qui nomine Baſilii inſcribendus potius fuiſſet. Romani Correctores canonem exegerunt ad Baſilii opera, qualia Ruffinus interpretatione donavit. Paullo aliter deſcripſit Adamus Fumanus in editione Antverpiana in regulis brevioribus cap. 289.

189. his verbis: *Quem peccati alicujus pœnituit, is ſi in illud idem denuo relapſus ſit, quid faciet? Reſponſio. Quod qui ſemel pœnitentiam egerit, denuo idem peccatum commiſerit, hoc argumento eſt, illum primam cauſſam peccati illius funditus non extirpaſſe, a qua veluti a quadam radice alia ejuſdem generis opera pullulare neceſſe ſit. Nam quemadmodum ſiquis relicta radice ramos arboris alicujus velit exciſos, nihilominus radix manens alios ſimiles illis protrudit, ſic quoniam peccata ſunt quædam, quæ naſcendi principium in ſe ipſis non habent, ſed aliunde originem ducunt, neceſſe eſt prorſus, ſiquis eſſe ab illis liber velit, is ac cauſſas primas peccatorum illorum ſtirpitus tollat. [illegible] corrixatio, & invidia non ex ſe ipſis naſcuntur, ſed ab radice appetitus gloriæ pullulant. Qui enim humanam gloriam magni facit, is ex æmulatione et obtrectat, quem in gloria eſſe animadvertit, aut a quo in ea ſuperari ſe videt, invidet. Quocirca qui ſemel ſeipſum invidiæ contentioniſve condemnarit, is ſi in eadem ipſa denuo vitia relapſus ſit, utique intelligat gravi ſe, ac penitus inſito cupiditatis gloriæ morbo, principe ſcilicet invidiæ, æmulationiſve cauſſa laborare. Nimirumque ipſum convenit contraria ratione, nempe humilitatis exercitationibus (humilitatis autem exercitatio in rebus contemptioribus exercitatio eſt) gloriæ morbum curare, ut hoc modo affectionem illam humilis animi adeptus, deinceps in ea, quæ ante diximus eſſe cupiditatis gloriæ germina, non incidat, atque in ſingulis iſtiuſmodi peccatis ſimili modo.*

Demum quod ſpectat ad canonem 25. de conſ. diſt. 2. qui & Baſilio, & octavæ Synodo tribuitur, videtur ipſe excerptus eſſe ex regula, quam ſub Baſilii nomine edidit Holſtenius: & quidem in primis ſimilis ſententia legitur, quamquam verbis admodum contractis in cap. 65. ibi: *Uſque ad quem modum obaudire oportet eum, qui placendi Deo implere regulam cupit? Reſp. Apoſtolus oſtendit, proponens nobis obedientiam Domini, qui factus eſt, inquit, obediens uſque ad mortem, mortem autem Crucis, & prædixit: Hoc ſentite in vobis, quod & in Chriſto Jeſu.* Fuſior tamen, & Gratianeo fragmento magis conſona eſt ſententia capitis 133. his verbis expreſſa: *Quali timore, fide, vel effectu percipere debemus Corporis, & Sanguinis Chriſti gratiam? Reſp. Timorem quidem docet nos Apoſtolus dicens, qui manducat, & bibit indigne, judicium ſibi manducat, & bibit. Fidem vero edocet nos ſermo Domini dicens: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis dabitur, hoc facite in meam commemorationem.* Et infra: *Sed & Apoſtolus dicens, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem, mortem autem Crucis. Cum ergo &c.* Reliqua non perſequor; eadem enim omnino ſunt cum iis, quæ deſcribit Gratianus, exceptis poſtremis verbis, quæ in laudata Holſtenii regula ita leguntur: *Qui de pane, & calice Domini percipit.* Can. 25. de conſ. diſt.

CAPUT X.

De Gregorio Nazianzeno.

Nomine Gregorii Nazianzeni Gratianus duo recenſuit monumenta

{ *Can. 6. diſt. 10. ad integram Gregorii ſententiam exigendus.*
Can. 11. cau. 1. qu. 1. pertinet potius ad Gregorium Magnum, & ad Taraſium Conſtantinopolitanum.

CUM S. Baſilio arctiſſima neceſſitudine junctus fuit S. Gregorius Cappadox, qui deinde S. Hieronymum in rerum Eccleſiaſticarum diſciplina erudivit. Primum creatus a Baſilio Saſimorum Epiſcopus, deinde Parenti ſuo in ſede Nazianzena ſucceſſit, unde Nazianzeni nomen accepit, ac demum ad Conſtantinopolitanam Eccleſiam translatus eſt, quam, cum inveniſſet Arrianorum impia hæreſi turbatam, publicis orationibus pluries debuit in Catholica fide firmare. Hinc ortæ Hæreticorum ſeditioſæ factiones, quibus vi facta coactus eſt Sanctus Antiſtes iterum Nazianzum ſecedere, ubi anno 389. vita functus eſt. Eximia ſane fuit ejus doctrina, & præclara dicendi facundia, ob quas animi dotes ſummam exiſtimationem apud Græcos omnes ſibi conciliavit, a quibus deinde ad Latinos celeberrima ejus nominis fama pertranſiit.

Can. 6. diſt. 10. Ex duobus ſuperius indicatis monumentis, primum tantummodo, ideſt canon 6. diſt. 10., revera Gregorii eſt, ſcilicet in ejuſdem oratione 18. ad cives trepidantes, & Præſidem ira percitum. Orationis occaſio hæc fuit. Præſes Nazianzenæ Civitatis quandam tributorum exactionem indixerat, cujus executioni Julianum præfecerat. Seditioſa plebs, ac tributorum impatiens in Julianum ipſum exeanduit, ac furore quodam correpta graviter eum læſit. Iracundia percitus Præſes graviſſimas pœnas toti populo minitabatur; quibus in rerum & cauſſarum adjunctis ratus eſt Gregorius ad ſuum officium pertinere, ut inter utrumque intercederet, atque hinc populo toti erga Magiſtratus, & Principem debitum ſuaderet obſequium, deque admiſſa inobedientia plebem objurgaret; hinc Magiſtratum ipſum ad indulgentiam, ac veniam dandam precibus, & ſuaſionibus flecteret. Gratianus verba Gregorii admodum contraxit, atque alio detorſit, quam quo referenda fuiſſent. Juvabit hoc loco plura deſcribere, quæ utramque partem Gregorianæ orationis quoquo modo exhibebunt; neque enim ſufficit unam tantum attingere partem, ut vim finemque orationis intelligamus. Duplex, ut præfabar, eſt orationis partitio. Scilicet in priore parte Gregorius Cives Nazianzenos gravi timore percitos conſolatur, unaque ipſis erga Principes debitam obedientiam ſuadet, inquiens: *Subjecti ſimus tum Deo, tum aliis alii, tum iis, qui cum imperio nobis in terris præſunt, Deo quidem propter omnes cauſſas, aliis alii mutuo propter amorem fraternum, Magiſtratibus propter ordinis conſervationem, idque tanto magis, quanto ſe illi mitius, ac benignius erga nos gerunt.* Et poſt aliqua. *Etiam hæc in legum noſtrarum numero, & quidem laudabilium, ac præclariſſime promulgatarum*

a ſpiritu, qui quod noſtris in viribus eſt poſitum cum honeſto exploravit, & lege quaſi ſanxit, nimirum ut quemadmodum heris ſervi, uxores maritis, Eccleſia Domino, diſcipuli paſtoribus, ac doctoribus obtemperant, ita nos etiam cunctis poteſtatibus eminentibus ſubjecti ſimus, non tantum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam, ut qui pendendo tributo ſimus obnoxii, neu deſignantem improba facinora legem odio proſequamur, ac gladium expectemus, ſed per metum repurgati ab iis laudemur, qui cum imperio, poteſtateque ſunt. Ad poſteriorem inde orationis ſuæ partem pergens Gregorius ait: *Hæc ad hoſce ſubditos tum conſolandi, tum admonendi cauſſa dicta ſunto, & quidem a paſtore paupere puſillum gregem inſtruente, cum quo gaudente mihi gauvos Proceres, atque Præſides (hoc enim artis meæ paſtoriciæ lex jubet. Quid vero ſus iniqui videamur, & illos quidem monere de rebus ipſorum officio convenientibus, veſtræ vero potentiæ cedere, quaſi vel pudore, vel metu noſtram Chriſti præcepto conſentaneam libertatem oris demittentes, aut de iis magis eſſe ſolliciti, vos negligere, de quibus eo majorem par eſt eſſe curam noſtram, quanto utramvis in partem plus momenti ſitum in vobis eſt, fructuſque re ſuccedente feliciter eſt amplior? nam contrarium & a vobis, & ab oratione noſtra velim abſit. Quid igitur dicitis? Aut quid inter nos convenit? Num orationem noſtram* (hinc exorditur Gratianus in canone 6.) *ac libertatem ejus admittetis? Etenim ipſa Chriſti Lex vos quoque meo tum imperio, tum ſolio ſubjicit; nam & nos cum poteſtate ſumus; addam etiam ampliore, perfectioreque, ſiquidem ſpiritui cedere carnem, & terrena cœleſtibus æquum eſt. Admittes libertatem hanc, non dubito, cum ovis ſacra ſis ſacri gregis mei, magnique paſtoris alumnus, præclare jam primis ab annis a ſpiritu gubernatus, ac luce ſacroſanctæ, beatæque Trinitatis itidem ut nos illuſtratus; quam ipſam ob cauſſam brevibus nunc verbis agam &c.* Hæc Joanne Leuvenklajo interprete; ex quibus ſane conſtat, plurimum ab ipſis diſtare Gratiani propoſitum, ut conferentibus facile conſtabit.

Canonem 11. cau. 1. qu. 1. non reperiri inter opera Gregorii Nazianzeni jam animadverterunt Correctores Romani, indicantes præterea nonnulla ſimilia apud Taraſium Patriarcham Conſtantinopolitanum in epiſtola ad Hadrianum Papam, quæ in Labbeana collectione refertur inter acta Concilii Nicæni ſecundi actione 8., cujus epiſtolæ fragmentum retulit Gratianus in can. 21. cau. 1. qu. 1. Ab ejus verbis utpote admodum prolixis referendis ſuperſedeo; neque enim ibidem eſt, quod ſingulari obſervatione dignum videatur; cum eadem ſententia, licet paullo aliter & cortice tenus, exhibeatur, quæ exiſtit in dicto can. 11. dummodo illud excipias, quod in epiſtola Taraſii crimen ſimoniæ non vocatur *capitale*, quemadmodum dicitur apud Gratianum. Unde vero Gregorii Nazianzeni nomen in hujus canonis inſcriptionem derivari potuerit, etſi demonſtrare difficile ſit, divinare tamen quoquo modo poſſum. Forte olim Gregorius Magnus pro Gregorio Nazianzeno laudabatur; neque enim difficile deinde fuit pro Gregorio Magno ſcribi Nazianzenum; veluti ex: gr: ſcriptum fuiſſet: *Gregorius M.* aut *Mus* & initialis litera *M.* in literam *N.* mutata ab Amanuenſibus fingatur. Quod ſi hunc canonem Gregorio Magno tamquam auctori ſuo adjudicari neceſſe tunc ſit, ſtatim apud eundem Gregorium ſententiam invenio, quæ cum laudato canone conſonat. Ait Gregorius Papa in epiſtola ad Caſtorium Notarium, quæ eſt 67. in Regeſto lib. 4. indict. 13. *Specialiter & abſolute cognoſcant, quia non ſolum indignus eſt Sacerdotio, ſed & aliis profecto erit culpis obnoxius, quiſquis Dei donum pre-*

Can. 11. cau. 1. qu. 1.

cil

Digitized by Google

cii præſumſerit venalitate mereari. Item in homilia 17. ad cap. 10. Matthæi in illa verba: *Gratis accepiſtis, gratis date*, inquit: *Sacri canones Simoniacam hæreſim damnant, & eos privari Sacerdotio præcipiunt, qui de largiendis ordinibus pretium quærunt*. Profecto hæc Gregorii ſententia congruit plurimum ſaltem cum prioribus canonis verbis; quemadmodum cum poſterioribus plurimum congruit ſententia Taraſii. Veroſimile autem eſſe potuit, poſteriorem canonis partem ſuppreſſo Taraſii nomine adjectam fuiſſe ad exornandam præcedentem Gregorii ſententiam, ideoque integrum canonem ſub Gregorii nomine prodiiſſe.

CAPUT XI
De Ruffino.

Ex libro 11. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Ruffini retulit Gratianus ſequentem canonem.

(*Can. 69. cau. 11. qu. 3. ſingulari obſervatione dignus.*

Sancti Hieronymi ætate maximas laudes merita eſt inter ceteras Aquilejenſis Eccleſia, ut enim ait Hieronymus idem in chronico; *Aquilejenſes Clerici quaſi Clerus Beatorum habentur, per quos omne Arriani quondam dogmatis virus excluſum eſt*. Præſidebat eidem Eccleſiæ Chromatius Epiſcopus, quemadmodum teſtatur Dandolus in Chronico ibi: *Chromatius Aquilegiæ Epiſcopus conſecratur anno Domini* 388. *Hic Hiſpanus genere a Valeriano Prædeceſſore Diaconus, poſtea Presbyter ordinatus, Catholiciſque diſciplinis eruditus collaudatione Cleri ac populi hanc ſedem obtinuit*. Ipſi ſuberant Clerici plures, quorum aliqui Monachi erant, ut proſequitur Hieronymus loco laudato, ex quibus, ait, *Florentius, Bonoſus, & Ruffinus inſignes habentur*. Hic eſt celeber ille Ruffinus, Toranus a Patria, Aquilegienſis ab Eccleſia, cui erat adſcriptus, nuncupatus, Paullino Nolano chariſſimus, & Sancto Hieronymo primum adprobatus, atque apud omnes olim optime audiens, quod omni doctrinarum genere ornatus eſſet, præcipue Græcæ linguæ peritia, unde in Græcorum libris in latinum idioma convertendis ſummam ſibi gloriam apud veteres comparavit circa annum Domini 400. Vulgo fertur, inter cætera libros recognitionum Clementi adſcriptos in latinum tranſtuliſſe, quamquam viri eruditi, Bellarmino teſte in libro de ſcriptoribus Eccleſiaſticis, id inficientur, quod recognitionum libri nondum Ruffini tempore prodiiſſent; putentque propterea recentiorem auctorem non tam Clementis recognitionum auctoris, quam Ruffini recognitionum interpretis nomine abuſum fuiſſe. Univerſi in eo conſonant, ut jure dicatur Ruffinus interpretatus libros Baſilii Cæſarienſis in Cappadocia Epiſcopi, libros Gregorii Nazianzeni, Xiſti Pythagorei ſententias, itidem ſententias Evagrii, ſcripta Pamphili Martyris adverſus Mathematicos, ac demum Euſebii Cæſarienſis Eccleſiaſticam Hiſtoriam. Hoc in loco ſufficiet de hoc poſtremo libello, ſeu de hiſtoria a Ruffino exarata nonnulla attingere, cum ex ea deprompus ſit canon 69. cau. 11. qu. 3. Interea vero obſervare neceſſe eſt, Eccleſiæ quandoque lugendum fuiſſe, quod Ruffinus erroribus quibuſdam ſeſe involverit, præſertim Orige-

nis

Digitized by Google

nis opiniones ab Eccleſia reprobatas ſectari, ac tueri ſtuduerit, ac demum Pelagianis adhæſerit, quamobrem Hieronymum, quem olim amicum habebat, deinde adverſarium ſibi eſſe acerrimum ſenſit. Hæc ideo prænotanda erant, ut animadverteretur, Ruffini libros, illos ſaltem, quos poſt hæreſim edidit, non poſſe a quoquam tuto percurri; adſunt enim in iis identidem veſtigia Origeniſtarum, vel Pelagianorum hæreſeos. Ad rem Gelaſius in can. 3. diſt. 15. ait: *Ruffinus vir religioſus plurimos Eccleſiaſtici operis edidit libros; nonnullas etiam ſcripturas interpretatus eſt; ſed quoniam B. Hieronymus in aliquibus eum de libertate notavit, illa ſentimus, quæ prædictum B. Hieronymum ſentire cognoſcimus.* At enim vero quod ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam attinet, in ea nihil adparet, in quo fides Ruffini lapſa videatur; eſt enim illa edita hortatu viri Sanctiſſimi Aquilejenſis Epiſcopi Chromatii, antequam Ruffinus idem apud Hæreticos defeciſſet. Hujus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ rationem nullibi melius percipere poſſumus, quam in præfatione hiſtoriæ præfixa, ubi Ruffinus ita Chromatium alloquitur: *Tu venerande Pater Chromati, tempore, quo diruptis Italiæ clauſtris ab Alarico Duce Gothorum ſe peſtifer morbus infudit, & agros, armenta, viros longe lateque vaſtavit, populis tibi a Deo commiſſis feralis exitii aliquod remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione ſubtractæ melioribus occupatæ ſtudiis tenerentur, injungis mihi, ut Eccleſiaſticam Hiſtoriam, quam vir eruditiſſimus Euſebius Cæſarienſis Græco ſermone conſcripſit in latinum vertam, cujus lectione animus audientium vinctus, dum notitiam rerum geſtarum avidus petit, oblivionem quodammodo malorum, quæ gererentur, acciperet.... Adgreſſus ſum exequi, ut potui, quod præceperas. Sciendum tamen eſt, quod decimus liber hujus operis in Græco, quoniam perparum habebat in rebus geſtis, per reliqua omnia in Epiſcoporum Panegyricis tractatibus nihil ad ſcientiam rerum conferentibus occupatus, omiſſis quæ videbantur ſuperflua, hiſtoriæ ſiquid habuit, nono conjunximus libro, & in ipſo Euſebii narrationi dedimus finem. Decimum vero & undecimum librum nos conſcripſimus, partim ex majorum traditionibus, partim ex his, quæ noſtra jam memoria comprehenderat; & eos velut duos piſciculos ſupradictis panibus addidimus..... Continet autem idem omne opus res in Eccleſia geſtas a Salvatoris Adſcenſione, & deinceps; noſtri vero duo libelli a temporibus Conſtantini uſque ad obitum Theodoſii Auguſti.* Itaque ex undecim libris, in quos Ruffini hiſtoria tribuitur, novem ſunt Euſebii Cæſarienſis ex interpretatione Ruffini, duo autem poſtremi ſunt ejuſdem Ruffini opus. Quamobrem Ruffini proprium eſt fragmentum canonis 69. cau. 11. qu. 3., utpote quod depromtum eſt ex libro 11. cap. 18. Ibidem Ruffinus egit de Theodoſii Magni geſtis ita exordiens: *Per idem tempus* (ſubaudi annum 390.) *ſubreptione quadam Dæmonis turpis macula religioſo Principi inuſta eſt: etenim cum apud Theſſalonicam ſeditione exorta, &c.* quemadmodum apud Gratianum. Vereor, ne Ruffinus minus ad veritatem exactam facti ſeriem deſcripſerit, præſertim quod ſpectat ad modum, quo fert, Theodoſium pœnitentiam egiſſe. Propterea juvabit eandem ipſam hiſtoriam recenſere, quemadmodum narratur a Theodoreto Cyrenſi Epiſcopo, ut ex utriuſque ſcriptoris collatione adpareat, in quonam in primis ſit amborum conſenſio, deinde in quanam parte unus ab altero diſcrepet, atque ubi propterea apud nos ſuboriri dubitatio poſſit. Atque inter ceteros Theodorum Cyrenſem præcipue commemoro, quod nemo ſit ex hiſtoricis, qui accuratius ejuſdem facti adjuncta referat. Ita habet ille in lib. 5. cap. 17. & ſequentibus. *In hac Urbe* (Theſſalonica) *cum acta eſſet ſeditio, quidam ex Magiſtratibus obruti*

ſaxis,

ſaxis, & per vicos tracti fuerant. Quibus nunciatis inflammatus Imperator iræ impetum non ſuſtinuit, nec rationis fræno animi furorem repreſſit, ſed vindictæ arbitrium ei permiſit. Qui hanc poteſtatem nactus, velut ſui juris, & impotens Tyrannus diruptis habenis, excuſſoque rationis jugo injuſtos gladios in omnes diſtrinxit, & inſontes cum noxiis promiſcue trucidavit. Septem enim hominum millia interfecta eſſe dicuntur nullo prius habito judicio, nec ſceleris illius auctoribus condemnatis, ſed cunctis ſimul quaſi ſpicis in meſſe deſectis. Hanc miſerandam calamitatem cum audiſſet Ambroſius Imperatori Mediolanum ingreſſo, ac more ſolito ad Eccleſiam venienti obviam proceſſit extra veſtibulum, & a ſacri liminis ingreſſu eum prohibuit.... Obtemperans Imperator flens, & gemens reverſus eſt in palatium, longo poſt tempore elapſo (octo enim menſes exceſſerant) Servatoris Noſtri Natalis dies advenit.... Cumque ad Eccleſiæ ſepta veniſſet, in ipſam quidem Baſilicam ingreſſus non eſt, ſed accedens ad Epiſcopum, qui tunc in Salutatorio reſidebat, ut vinculis ſolveretur, rogavit..... Adverſus leges, inquit, quæ latæ ſunt, non inſurgo, nec contra fas ingredi cupio ſacra veſtibula, ſed a te peto, ut vinculis me abſolvas, & communis Domini clementiam conſideres. Cui Ambroſius: quam igitur, inquit, pœnitentiam oſtendiſti, poſt tam grande facinus? Hic Imperator: Tuum eſt, ait, medicamenta oſtendere, ac temperare, mei autem officii eſt oblata ſuſcipere. Tunc divinus Ambroſius, quandoquidem, inquit, judicium permittis furori, nec ratio, ſed ira ſententiam profert, ſcribe legem, quæ furoris ſententias irritas reddat, atque inanes, & triginta dierum ſpatio maneant ſcriptæ ſententiæ de cæde, atque bonorum proſcriptione rationis judicium expectantes. Quibus diebus tranſactis hi, qui edictum ſcripſerunt, oſtendant tibi ea, quæ juſſeris. Ac tum ſedato æſtu iracundiæ ratio per ſe ipſam judicium exercens examinabit ea, quæ decreta ſunt, diſpicietque, utrum juſta ſit, an injuſta. Ac ſi quidem injuſta eſſe deprehenderit, ſcripta procul dubio diſcerpet; ſin juſta, confirmabit, nec dierum ſpatium recte judicatis quidquam detrimenti adferet. Hoc conſilium cum audiſſet Imperator, & utiliſſimum eſſe exiſtimaret, ſtatim legem ſcribi præcepit, eamque manus ſuæ ſubſcriptione firmavit; quo facto divinus Ambroſius ejus vincula relaxavit. Ex hac integra Theodoreti enarratione dignoſcimus, Theodoſium ſponte per octo menſes ab Eccleſiæ ingreſſu abſtinuiſſe, nullamque aliam Ambroſio indicente pœnitentiam egiſſe, quam ubi legem de triginta diebus poſt graviſſimas ſententias expectandis firmavit, quod ſane non omnino conſonat cum hiſtoria Ruffini, qualis in dicto canone 69. enarratur. Video ſane in his Ruffinum preſſius, pluſquam par eſſet, & vividius Theodoſii pœnitentiam exprimere voluiſſe, forte ut ſuo propoſito hac in parte ſerviret. Hiſtoriam ſuam ideo. Ruffinus ediderat, ut populos ab Alarico Gothorum Duce exagitatos quodammodo ſolaretur, quod ſe facturum putabat, ſi exempla veterum Principum proponeret, qui ubi adverſus populos irati extra ordinem ſunt, rigidam deinde auſteritatis ſuæ pœnitentiam ſuſceperunt, quemadmodum in Theodoſio contigiſſe narravit: unde unuſquiſque facile ſperaret futurum aliquando, ut Alaricus & ipſe vetus præconceptum erga fideles populos odium lacrymis, & rigida pœnitentia purgaret. Verum hoc in loco intricata emergit diſputatio, quæ omnium fere eruditorum ingenia torſit, nec facile dirimi meo judicio poteſt. In eo omnes Hiſtorici conſonant, Theodoſium ab Ambroſio eo adductum fuiſſe, quo futuris eventibus conſuleretur, ut quotieſcumque gravior quædam in populos ſententia prodiret, per dies triginta executio ſuſpenderetur. Hic proditur difficultas. Jam ante annos octo Gratianus Imperator hujuſmodi legem ediderat, quæ habetur in Cod. Theodoſ.

tit.

tit. de pœnis, & l. 9. cod. Juſtinian. eod. tit. ita expreſſa: *Si vindicari in aliquos ſeverius contra noſtram conſuetudinem pro cauſſæ intuitu juſſerimus, nolumus ſtatim eos aut ſubire pœnam, aut excipere ſententiam, ſed per dies 30. ſuper ſtatu eorum ſors & fortuna ſuſpenſa ſit. Reos ſane excipiat, vinciatque cuſtodia, & excubiis ſolertibus vigilanter obſervet. Data 11. Kal. Septembris. Veronæ Antonio & Syagrio Coſſ.* (anno 382.). Quomodo ergo fieri potuit, ut lex iſta Gratianum laudet auctorem anno 382., quando Ruffinus, Theodoretus, aliique Hiſtorici ejus originem repetunt ab anno 390., ideſt a Theodoſii cæde? Vulgo putant, legem hanc Theodoſianam novam non fuiſſe, ſed Theodoſium tantummodo confirmaſſe, quod Prædeceſſor illius Gratianus ediderat. Id vero mihi haud veroſimile videtur; ſiquidem Ambroſius adverſus Theodoſium legem Gratiani oppoſuiſſet, nihilque novi a Theodoſio ad pœnitentiam delicti poſtulaviſſet. Probabilius mihi videtur, quod ſcripſit Baronius, nimirum laudatam legem fuiſſe quidem primum a Theodoſio editam, verum deinde ab iis, qui Theodoſianum codicem compilaverunt, tributam fuiſſe Gratiano Imperatori, reticito Theodoſii nomine, ne in publica illa legum textura monumentum ſtatim emergeret Theodoſiani flagitii, & Theodoſianæ pœnitentiæ. Verba Baronii ad annum 390. num. 26. hæc ſunt. *Exiſtimamus ſtudio perpetratum ab aliquo, qui indigne ferret ea ſuo loco, & tempore, atque titulo poſita legi, quibus Theodoſii immane facinus decantaretur.* Scio eos, quibus hæc opinio diſplicet, dicere, repugnare id loco, in quo data proponitur laudata lex 9., non enim videtur data Mediolani, ſed Veronæ, item repugnare anno, nam anno 382., quo lata fertur eadem lex, Theodoſius in urbe Conſtantinopolitana degebat: demum repugnare diei; ſiquidem in codice ante Kalendas ſeptembris edita adparet, quando alias in Nativitatis Dominicæ Solennitate Theodoſianam legem editam fuiſſe memorati hiſtorici ferunt. Verum ſunt hæc leviora argumenta. Qui enim ab eadem lege nomen Theodoſii deleverunt, ac loco Theodoſii Gratianum laudaverunt, eadem dexteritate & annum, & diem, & locum alium adjecerunt, ne facilius variata lectio ab eruditis recentioribus reſtitueretur. Hanc Baronii ſuſpicionem firmari adhuc poſſe puto gravi conjectura. Etenim certum eſt, legem Theodoſii de ſuſpendendis per triginta dies ſententiarum quarundam executionibus publicam fuiſſe, ſolenniter latam, & in conſpectu celeberrimo Mediolanenſis Eccleſiæ ipſamet Imperatoris manu firmatam. Itaque maxime decebat, eam in novo, qui paullo poſt ordinatus eſt, Theodoſiano codice deſcribi, ne ſolennis, ac famigerata conſtitutio deſiderari in eo videretur, etiamſi quidquam ſimile a Gratiano prædeceſſore definitum conſtaret. Nihil tamen ſimile ſub Theodoſii nomine recenſuerunt Compilatores: Indicatur exinde profecto, eo Compilatores illos reſpexiſſe, quo nihil Theodoſio officere viderentur, nec ingratam poſteris Theodoſii relinquerent recordationem. De codice Juſtinianeo, in quo eadem lex nomine Gratiani Imperatoris inſcripta eſt, nihil adjicio: Siquidem Tribonianus codicis Compilator ſecutus adamuſſim fuit codicem Theodoſianum, cujus menda in ſuum codicem facile derivavit.

Digitized by Google

CAPUT XII.

De Ambroſio.

Multa ſunt apud Gratianum, quæ Ambroſii nomen præſeferunt; quæ in certum ordinem redigere curavi, quemadmodum ex ſequentibus liquet.

Sectio 1. de commentariis Sacrarum Literarum.

Ex Libris Hexameron.	*Can.* 6. *cau.* 15. *qu.* 1. *paullo varius in diverſis codicibus.*
	Can. 17. *cau.* 32. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 18. *cau.* 33. *qu.* 5.
	Can. 35. *de pœn. diſt.* 2. *conſonat cum optimis exemplaribus.*
	Can. 18. *cau.* 33. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 17. *cau.* 32. *qu.* 5.
Ex Commentario in Pſalmum 118.	*Can.* 4. *cau.* 3. *qu.* 7. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
	Can. 33. *cau.* 23. *qu.* 4. *ad integrum Ambroſii propoſitum exigendus.*
	Can. 41. *de pœn. diſt.* 3. *ex integris exemplaribus emendandus.*
	Can. 21. *de conſ. diſt.* 5. *ex integris exemplaribus emendandus.*
Ex Commentariis in Lucam.	*Can.* 9. *diſt.* 37. *ad integros Ambroſii codices exigendus.*
	Can. 19. *diſt.* 86. *conſonat cum optimis exemplaribus.*
	Can. 20. *diſt.* 86. *non congruit propoſito Gratiani.*
	Can. 16. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris exemplaribus ſupplendus.*
	Can. 10. *cau.* 6. *qu.* 1. *non congruit propoſito Gratiani.*
	Can. 28. *cau.* 11. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 8. *can.* 24. *qu.* 1.
	Can. 26. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex integris codicibus ſupplendus.*
	Can. 7. *cau.* 24. *qu.* 1. *conſonat cum integris exemplaribus.*
	Can. 8. *cau.* 24. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 28. *cau.* 11. *qu.* 1.
	Can. 17. *cau.* 24. *qu.* 1. *falſo olim adſcriptus Gregorio.*
	Can. 26. *cau.* 24. *q.* 1. *conſonat cum integris exemplaribus.*
	Can. 1. *cau.* 32. *qu.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 2. *cau.* 33. *qu.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.*
	Can. 1. *de pœn. diſt.* 1. } *ſimul jungendi ſunt, & conſonant cum*
	Can. 2. *de pen. diſt.* 1. } *integris Ambroſii exemplaribus.*
	Can. 64. *de pœn. diſt.* 1. *conſonat cum integris exemplaribus.*
	Can. 38. *verſ.* unde & corpus *de conſ. diſt.* 2. *perperam Leoni Magno tributus.*

Ex

Ex Commentariis in epiſtolas Paulli. Ad Corinthios.	*Can.* 31. *cau.* 23. *qu.* 4. *Can.* 11. *cau.* 26. *qu.* 2. *Can.* 17. *cau.* 32. *q.* 7. *Can.* 12. *de pœn. diſt.* 2. *Can.* 4. *cau.* 33. *qu.* 4. *Can.* 19. *cau.* 33. *qu.* 5. *Can.* 50. *de conſ. diſt.* 2.	*apocryphi omnes.*

Ad Romanos.	*Can.* 99. *conſ. diſt.* 4. *apocryphus, & ex integris codicibus emendandus.*
Ad Hebræos.	*Can.* 53. *de conſ. diſt.* 2. *apocryphus, & ex integris codicibus emendandus.*

Sectio 2. de commentariis in facta, & exempla veterum Patriarcharum, ſive Sanctorum.

Ex Lib. de Cain & Abel.	*Can.* 11. *cau.* 15. *qu.* 1. *Can.* 49. *cau.* 23. *qu.* 5. *Can.* 9. *cau.* 32. *qu.* 1. { *ſimul jungendi, & ex integra Ambroſii ſententia explicandi.* } *Can.* 51. *de pœn. diſt.* 1. *referendus eſt ad canonem* 49. *cau.* 23. *qu.* 5. *Can.* 86. *de conſ. diſt.* 2. *referendus potius ad librum Ambroſii de Incarnatione Domini.*
Ex Lib. de Patriarchis, ſeu de Abraham.	*Can.* 7. *cau.* 15. *qu.* 1. *conſonat cum integris exemplaribus.* *Can.* 20. §. non enim, & §. prophetavit *cau.* 22. *qu.* 2. *conſonat cum integris exemplaribus.* *Can.* 25. *cau.* 23. *qu.* 5. *parum congruit propoſito Gratiani.* *Can.* 36. *cau.* 27. *qu.* 2. *Ambroſio falſo tributus.* *Can.* 15. *cau.* 28. *qu.* 1. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 8. *cau.* 30. *qu.* 5. *Can.* 13. *cau.* 32. *qu.* 2. { *invicem jungendi.* } *Can.* 3. *cau.* 32. *qu.* 4. *Can.* 4. *cau.* 32. *qu.* 4. { *ſimul jungendi, & commoda interpretatione explicandi.* } *Can.* 12. *cau.* 32. *qu.* 7. *conſonat cum integris exemplaribus.*
Ex Lib. de Iſaac, & Anima.	*Can.* 38. *de pœn. diſt.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 39. §. fugerat *de pœn. diſt.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
Ex Lib. de Jacob, & vita beata.	*Can.* 10. *cau.* 15. *qu.* 1. *ex integris codicibus emendandus.* *Can.* 37. *de pœn. diſt.* 2. *ad integram codicum lectionem exigendus.*

Ex Lib. de S. Joſeph.	*Can. 68. cau. 11. qu. 3. conſonat cum integris exemplaribus.*
Ex Lib. de Tobia.	*Can. 3. cau. 14. qu. 3. ex optimis codicibus emendandus.* *Can. 12. cau. 14. qu. 4. ex integris codicibus ſupplendus.*
Ex Lib. de Elia & Jejunio.	*Can. 8. diſt. 35. ex integris codicibus ſupplendus, atque emendandus.* *Can. 76. de pœn. diſt. 1. ex integris codicibus emendandus.*
Ex Lib. Apologiæ David.	*Can. 25. de pœn. diſt. 3. ex integris codicibus ſupplendus, atque emendandus.* *Can. 26. de pœn. diſt. 3. fere conſonat cum integris exemplaribus.* *Can. 9. cau. 36. qu. 2. jungendus cum can. 11. cad. cau. & qu.*

Sectio 3. de libellis editis ad fidei, aut morum inſtitutiones.

Ex Lib. de Sacramentis.	*Can. 14. de conſ. diſt. 2.* *Can. 40. §. ult. de conſ. diſt. 2.* *Can. 43. de conſ. diſt. 2.* *Can. 55. de conſ. diſt. 2.* *Can. 56. de conſ. diſt. 2.* *Can. 83. de conſ. diſt. 2.* *Can. 84. de conſ. diſt. 2.* *Can. 9. de conſ. diſt. 4.* *Can. 69. de conſ. diſt. 4.* *Can. 71. de conſ. diſt. 4.* *Can. 87. de conſ. diſt. 4.* *Can. 89. de conſ. diſt. 4.* *Can. 90. de conſ. diſt. 4.*	*apocryphi omnes, pleriquè etiam ad integros codices exigendi.*

Ex Lib. de iis, qui myſteriis initiantur, ſeu de initiandis rudibus.	*Can. 50. cau. 1. qu. 1. ex integra Ambroſii ſententia explicandus.* *Can. 83. cau. 1. qu. 1. ex integris codicibus emendandus.* *Can. 39. de conſ. diſt. 2. verius Auguſtino tribuendus, & ex Auguſtini codicibus emendandus.* *Can. 40. de conſ. diſt. 2. conſonat cum integris Ambroſii exemplaribus.* *Can. 69. de conſ. diſt. 2. conſonat cum integris Ambroſii exemplaribus.* *Can. 85. de conſ. diſt. 2. ex integris codicibus ſupplendus.* *Can. 92. de conſ. diſt. 4. conſonat cum integris Ambroſii exemplaribus.*

Digitized by Google

Ex Lib. Paſtorali, ſeu de miniſteriis, ſeu de dignitate Sacerdotali.

Can. 10. §. honor *diſt.* 96. *falſo tributus Ambroſio.*
Can. 7. *cau.* 1. *qu.* 1. *referendus potius ad can.* 3. *Concilii Toletani VIII.*
Can. 14. *cau.* 1. *qu.* 1. *apocryphus, ſed plurimum conſonat cum can.* 16. *cau.* 1. *qu.* 1.
Can. 15. *cau.* 1. *qu.* 1. *falſo tributus Ambroſio.*

Ex Lib. de Officiis.

Can. 4. *diſt.* 26. *conſonat cum optimis Ambroſii exemplaribus.*
Can. 14. *diſt.* 86.
Can. 15. *diſt.* 86.
Can. 16. *diſt.* 86.
Can. 17. *diſt.* 86. — *ſimul jungendi, atque ad integros Ambroſii codices exigendi.*
Can. 18. *diſt.* 86. *ex integris codicibus ſupplendus, atque emendandus.*
Can. 21. *diſt.* 86. *aliis Ambroſii ſententiis conſonat.*
Can. 13. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 70. *cau.* 12. *qu.* 2. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
Can. 10. *cau.* 14. *qu.* 5. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
Can. 2. *cau.* 22. *qu.* 4. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
Can. 8. *cau.* 22. *qu.* 4. *paullo varius in diverſis exemplaribus.*
Can. 12. *cau.* 22. *qu.* 4. *referendus ad canonem* 8. *ead. cauſ. & qu.*
Can. 23. *cau.* 22. *qu.* 4. *fere conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
Can. 5. *cau.* 23. *qu.* 3. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
Can. 7. *cau.* 23. *qu.* 3. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 43. *de conſ. diſt.* 2. *pertinet ad libros de Sacramentis Ambroſio tributos.*

Ex Lib. de Fuga ſeculi.

Can. 6. *cau.* 12. *qu.* 1. *ad integram Ambroſii ſententiam exigendus.*
Can. 36. *de pœn. diſt.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Ex Lib. de bono mortis.

Can. 10. *cau.* 14. *qu.* 4. *ad integram Ambroſii ſententiam exigendus.*

Ex Lib. de Paradiſo.

Can. 9. *diſt.* 40. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
Can. 17. *can.* 3. *qu.* 9. *non congruit propoſito Gratiani.*
Can. 92. *cau.* 11. *qu.* 3. *ad Ambroſii ſententiam minime pertinet.*
Can. 11. *cau.* 15. *qu.* 1. *referendus ad librum Ambroſii de Cain & Abel.*
Can. 38. *de pœn. diſt.* 1.
Can. 47. §. 1. *de pœn. diſt.* 1. — *ſimul jungendi, & ad Ambroſii propoſitum exigendi.*
Can. 39. *de pœn. diſt.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 20. *cau.* 33. *qu.* 5. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*

Ex

Digitized by Google

Ex Lib. exhortationis ad Virgines.	*Can.* 13. *cau.* 32. *qu.* 1. *ex integris Ambroſii codicibus ſupplendus.*
Ex Lib. de inſtitutione Virginis.	*Can.* 5. *cau.* 27. *qu.* 2. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
Ex Lib. de Virginibus.	*Can.* 1. *cau.* 32. *qu.* 5. *ad integros Ambroſii codices referendus.*
Ex Lib. de lapſu Virginis conſecratæ.	*Can.* 2. *cau.* 32. *qu.* 5. *dubiæ auctoritatis, & fidei.*
Ex Lib. de pœnitentia.	*Can.* 19. *cau.* 1. *qu.* 1. *non congruit propoſito* Gratiani.
	Can. 3. *cau.* 17. *qu.* 4. *parum congruit propoſito Gratiani.*
	Can. 46. *de pœn. diſt.* 1. *perperam a Gratiano tributus Auguſtino.*
	Can. 47. §. nam paſtor *de pœn. diſt.* 1. *parum congruit propoſito Gratiani.*
	Can. 48. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 50. *de pœn. diſt.* 1. — *parum congruunt propoſito Gratiani.*
	Can. 51. §. Dominus *de pœn. diſt.* 1. *ad integros Ambroſii codices exigendus.*
	Can. 52. *de pœn. diſt.* 1. *ad integros Ambroſii codices exigendus.*
	Can. 53. *de pen. diſt.* 1. *conſonat cum integris Ambroſii codicibus.*
	Can. 54. *de pœn. diſt.* 1. *ad integros Ambroſii codices exigendus.*
	Can. 55. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 56. *de pœn. diſt.* 1. — *ſimul jungendi, & ex integris codicibus emendandi.*
	Can. 59. *de pœn. diſt.* 1. *ad integram Ambroſii ſententiam exigendus.*
	Can. 78. *de pœn. diſt.* 1. *ex integris exemplaribus emendandus.*
	Can. 79. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 80. *de pœn. diſt.* 1. — *conſonant cum integris Ambroſii codicibus.*
	Can. 2. *de pœn. diſt.* 3. *ex integris Ambroſii codicibus emendandus.*
	Can. 37. *de pœn. diſt.* 3. *jam a Romanis Correctoribus emendatus.*
	Can. 49. *de pœn. diſt.* 3. *ex integris Ambroſii codicibus ſupplendus.*

Digitized by Google

Sectio 4. de Sermonibus ad populum habitis.

Ex Sermone contra Auxentium.
- *Can.* 27. *cau.* 11. *qu.* 1. *ad integros Ambroſii codices exigendus.*
- *Can.* 21. §. quid ergo *& ſequ. cau.* 23. *qu.* 8. *jungendus cum epiſtola Ambroſii ad Marcellinam.*

Ex Sermone de obitu Theodoſii.
- *Can.* 24. *cau.* 13. *qu.* 2. *variis obſervationibus illuſtrandus.*

Ex Sermone de obitu Fratris.
- *Can.* 23. *cau.* 24. *qu.* 1. *ex integris Ambroſii codicibus emendandus.*

Ex homiliis de quadrageſima.
- *Can.* 12. *diſt.* 86.; *Can.* 13. *diſt.* 86. — *apocryphi, & ad veterem venationum diſciplinam exigendi.*
- *Can.* 5. *cau.* 16. *qu.* 2.; *Can.* 4. *cau.* 16. *qu.* 7.; *Can.* 39. *de pœn. diſt.* 1.; *Can.* 1. *de pœn. diſt.* 3. — *apocryphi omnes, & ſimul jungendi.*

Adjiciuntur
- *Can.* 5. *diſt.* 4. *apocryphus, & ex integro ſermone notandus.*
- *Can.* 8. *diſt.* 47. *pertinet potius ad homilias Baſilii.*
- *Can.* 54. *diſt.* 50. *eſt incerti auctoris.*
- *Can.* 8. *diſt.* 76.; *Can.* 9. *diſt.* 76. — *ſunt incerti auctoris.*
- *Can.* 12. *cau.* 1. *qu.* 4. *apocryphus eſt, ſed conſonat cum can.* 7. *cau.* 24. *qu.* 1.
- *Can.* 3. *cau.* 5. *qu.* 5. *apocryphus, & ad integros codices exigendus.*
- *Can.* 23. *cau.* 8. *qu.* 1. *apocryphus, & jungendus cum can.* 3. *cau.* 5. *qu.* 5.
- *Can.* 20. *cau.* 22. *qu.* 5. *apocryphus, & a* Romanis *Correctoribus jam reſtitutus.*
- *Can.* 9. *cau.* 32. *qu.* 4. *apocryphus.*
- *Can.* 76. *de pœn. diſt.* 1. *referendus ad librum Ambroſii de Elia, & Jejunio.*
- *Can.* 3. *cau.* 33. *qu.* 4. *apocryphus, & ex melioribus codicibus emendandus.*

Sectio

Digitized by Google

Sectio 5. de epiſtolis ad diverſos.

De Epiſt. ad Vercellenſes.	*Can.* 5. *diſt.* 26. *Can.* 14. *diſt.* 34. *Can.* 9. *diſt.* 61.	*incertæ omnes auctoritatis.*
De Epiſt. ad Clerum & Plebem Hipponenſem.	*Can.* 12. *cau.* 2. *qu.* 1. *Auguſtino potius tribuendus.*	
De Epiſt. ad Hilarium.	*Can.* 7. *cau.* 28. *qu.* 1. *Auguſtino potius tribuendus.*	
De Epiſt. ad Irenæum.	*Can.* 91. *de conſ. diſt.* 2. *ex integra epiſtola emendandus.*	
De Epiſt. ad Paternum.	*Can.* 38. *cau.* 27. *qu.* 2. *paullo varius in diverſis codicibus.*	
De Epiſt. ad Sabinum.	*Can.* 33. *de pœn. diſt.* 2. *fere conſonat cum verbis Ambroſii.* *Can.* 34. *de pæn. diſt.* 2. *ad integros Ambroſii codices exigendus.*	
De Epiſt. ad Marcellinam.	*Can.* 21. *cau.* 23. *qu.* 8. *etiam referendus ad orationem contra Auxentium.*	

Sectio 6. de ceteris monumentis Ambroſio adſcriptis.

Can. 15. *cau.* 2. *qu.* 1. *falſo tributus Ambroſio.*
Can. 94. *cau.* 11. *qu.* 3. *referendus ad can.* 98. *ead. cauſ. & quæſt.*
Can. 5. *cau.* 14. *qu.* 5. *fere conſonat cum Ambroſii ſententiis.*
Can. 21. *cau.* 16. *qu.* 1. *falſo tributus Ambroſio.*
Can. 3. *cau.* 23. *qu.* 8. *referendus ad orationem contra Auxentium, & epiſtolam ad Marcellinam.*
Can. 35. *cau.* 27. *qu.* 2. *referendus ad canonem* 5. *ead. cauſ. & quæſt.*
Can. 12. *cau.* 32. *qu.* 1. *potius adſcribendus Hieronymo.*
Can. 74. *de conſ. diſt.* 2. *referendus ad canonem* 55. *ead. diſt.* 2.

Prope

Digitized by Google

PRope finem quarti Eccleſiæ ſæculi, mortuo Auxentio Mediolanenſi Epiſcopo Arriano, communi totius Cleri, populique ſuffragio in Antiſtitem fuit electus Ambroſius, quamquam adhuc cathecumenus, quemadmodum colligitur ex can. 3. diſt. 63., quæ ſane electio divino afflante Spiritu celebrata non modicam univerſæ propemodum occidentali Eccleſiæ adtulit utilitatem, utpote facta illis temporibus, quibus viris opus erat eximiis, quorum opera, & ſtudio Nicænæ fidei decreta immota manerent, & Arrianorum verſutiis, ac calliditatibus obviam iretur. Itaque Ambroſius ſtatim ac Epiſcopatum ſuſcepit, in primis e re publica eſſe putavit, totis viribus contendere, ut fides apud plurimos fere lapſa reſtauraretur, deinde populum in fide firmatum moribus inſtituere optimis curavit, qua libellis editis, qua ſermonibus publice habitis. Qualis extiterit ejus doctrina, ſatis pandunt ea, quæ nobis ſuperſunt Sancti Antiſtitis monumenta; quamquam, ut verum fatear, dolendum vehementiſſime ſit, quod Ambroſiana volumina in præſentia alienis operibus, aut adjectionibus depravata conſpiciantur, quibus propterea diſcutiendis non defuerunt viri eruditiſſimi, ut ſingula, quoad fieri poſſet, ad ſuos fontes exigerent. Quod ad rem meam attinet, curabo, ut deſcripti Gratianei canones integri exhibeantur, ſuo auctori tribuantur, atque etiam, ubi opus fuerit, emendentur.

S e c t i o I.

De Commentariis Sacrarum Literarum.

Scribit Sixtus Senenſis in lib. 4. Bibliothecæ Sanctæ, Ambroſium explicaviſſe omnes fere Divinas Scripturas ſumma cum laude, eaque in re ſecutum fuiſſe Philonem Judæum, Hippolytum, Appollinarium, utrumque Euſebium, & Baſilium, ſed maxime Origenem, cujus ſermonibus, ut ait Hieronymus in Epiſt. ad Pammachium & Marcellam, omnes pene ejus libri pleni ſunt. Si de genere expoſitionis quæratur, illud varium eſt; præcipue vero myſticas ſententias exhibet, ſic tamen, ut interdum literæ ſenſus omnino non excludatur; ut enim erat Ambroſius morum recte formandorum, & ad præcepta divina exigendorum ſtudioſiſſimus, ſtatim ac ad ea divinarum ſcripturarum eloquia animum converteret, quæ poſſet ad integritatem vitæ a Chriſtiano viro ineundæ traducere, nulli ſollicitudini deerat, ut eadem quam lubentiſſime eo interpretandi genere palam explicaret, atque proponeret.

De Libris Hexameron.

Libros Hexameron, ſive de opere ſex dierum ad interpretationem 1. capitis Geneſeos jure adſcribi Ambroſio, nemo inficiari poteſt, quando ſe illos ſcripſiſſe teſtatur idem Ambroſius in epiſt. ad Orontianum Diaconum. Addi etiam poteſt teſtimonium Caſſiodori in lib. de inſtitutione divinarum ſcripturarum cap. 1. ibi: *S. Ambroſius ut eſt planus, & ſuaviſſimus doctor, exinde ſex libros eloquentiæ ſuæ more confecit,*

confecit, quos appellavit Hexameron. Notandum ſane eſt, ibidem Ambroſium imitatum omnino fuiſſe Baſilii Magni codices, imo & illos quaſi in latinum idioma tranſtuliſſe, retentis eiſdem ſententiis, ac loquendi figuris. Id facile conſtabit conferenti Hexameron Ambroſii cum Hexameron Baſilii, quamquam non inficior, identidem nonnulla de ſuo adjeciſſe Ambroſium factis quandoque digreſſionibus. In ſex libellos diſtributum eſt opus, in quorum ſingulis deſcribuntur divina opera

Can. 6. cau. 15. qu. 1. a mundi exordio condita ſex diebus. Ex libro 1. cap. 8. depromtus eſt canon 6. cau. 15. qu. 1., ubi totus eſt Ambroſius, ut demonſtret, vitia noſtra noſtræ penitus voluntati eſſe imputanda. Jam Correctores Romani obſervaverunt mendum occurriſſe in verſ. ultimo, ubi cum olim legeretur: *quia neceſſaria iſta in bonis &c.*, ſubſtituerunt ex integris Ambroſii codicibus hæc alia verba: *quia nec contraria iſtis in bonis &c.* Adhuc hodie in quibuſdam Gratiani codicibus nonnulla leguntur, quæ paullo aliter habentur in vulgatis Ambroſii codicibus: Siquidem in verſ. *quod enim*, ubi Gratianus legit *ſi volumus*, Ambroſiani codices habent, *ſi nolumus*; item in verſ. *ideo etiam*, ubi Gratianus legit *culpa ſtringit*, Ambroſiani codices habent, *culpa conſtringit*.

Can. 17. cau. 32. qu. 5. & Can. 18. cau. 33. qu. 5. Simul jungendi ſunt & canon 17. cau. 32. qu. 5., & canon 18. cau. 33. qu. 5., utpote qui uno orationis ſpiritu junguntur etiam apud Ambroſium in lib. 5. Hexameron cap. 7., ubi Sanctus Epiſcopus conjuges hortatur ad mutuam ſervandam fidem, ac benevolentiam, præterea ad patientiam, unde fiat, ne invicem indignentur ob vitia, quæ ab uno in altero conjuge deprehenduntur. Præſertim feminas alloquitur, monens eas, ut viris obedientiam, obſequiumve exhibeant, quemadmodum conſtat ex verbis dicti canonis 18., poſt quæ ſtatim ſubjiciuntur apud Ambroſium verba dicti canonis 17. Fingit autem ibidem Sanctus vir, conqueri mulieres de viris quaſi aſperis, & incultis, his vocibus: *Sed horridus, & incultus eſt*; quibus deinde ita reſpondet: *Semel placuit &c.* Notandum eſt, pro poſtremis illis Gratiani verbis; *Si uno defecerit die, ſuperducis rivalem, & ſtatim incognita cauſſa quaſi cognitam pudoris exequeris injuriam*?, in vulgatis Ambroſii codicibus ita potius exhiberi: *Si uno defecerit die, ſuſpicaris rivalem, & ſtatim incognita cauſſa quaſi cognitam pudoris exequeris injuriam*.

Can. 35. de pœn. diſt. 2. De canone 35. de pœn. diſt. 2. nihil eſt ſingulare, quod obſervetur. Tantum dixero, ibidem Ambroſium in lib. 6. cap. 7. expendiſſe verba illa Geneſeos, quibus dicitur, Deum creaviſſe hominem ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, quam ad rem retulit illud Iſaiæ ſymbolice dictum in cap. 49. verſ. 16. *Ecce ego Hieruſalem pinxi muros tuos*, ex quo Sanctus vir nomen *picturæ*, & *pictionis* uſurpavit.

De Commentario in Pſalmum 118.

Præſtantiſſimum Ambroſii opus vel ab ipſis hæreticis hominibus laude maxima dignum exiſtimatum illud eſt, quo variis ſermonibus Pſalmus 118. explicatur. Ibidem Sanctus Epiſcopus tradidit, Davidem Pſalmi auctorem digeſſiſſe Pſalmum carminibus eo ordine, ut per ſingulas Hebræorum literas ſententias graviſſimas diſtribueret, literis ſingulis octenos verſiculos adſcribens, *ut quemadmodum* (ſunt eadem Ambroſii verba initio hujus operis exhibita) *parvulorum ingenia primis*

Digitized by Google

mis literarum elementis aſſueſcunt dicendi uſum aſſumere, ita etiam nos hujuſmodi elementis uſum diſcamus vivendi. Ex ſermone 20. depromtus eſt can. 4. cau. 3. qu. 7. ubi totus eſt Sanctus Antiſtes, ut reprehendat eos, qui facili negotio, & temere de aliis judicium ferunt, quaſi primatum ſuper ceteros gerant, his verbis: *Grave eſt de altero judicare, unde etiam ſcriptum eſt: nolite judicare, ut non judicemini; cum enim unuſquiſque ſit ſuorum conſcius peccatorum, quomodo poteſt de alterius judicare peccato? Judicet de alterius errore &c.* Quæ hinc ſequuntur, eadem omnino ſunt cum verbis Gratiani. Can. 4. cau. 3. qu. 7.

Canon 33. cau. 23. qu. 4. habetur in ſerm. 8., ubi Ambroſius ſermonem habet de divina juſtitia cum divina miſericordia comparata; & dum ſignificaturus eſt aliquando eminere in rebus hominum moderandis miſericordiam Dei, quaſi tunc lateat, nec exterius omnino prodeat divina juſtitia, ait aliquando miſericordiam *juſtam eſſe*, aliquando *etiam injuſtam*; his verbis: *Eſt ergo juſta miſericordia, ſed eſt etiam injuſta miſericordia. Denique in lege &c.* Subſequuntur hinc Gratiani verba. Caute, ut liquet, & ex auctoris propoſito interpretari opus eſt hoc in loco Ambroſii verba, ne forte ſiquis præciſis fragmentis inhæreat, ad blaſphæmiam hanc ipſam Ambroſii ſententiam improbe torqueat. Jam Romani Correctores ad eum canonem animadverterunt, pro illis verbis *a conſortio communionis vel criminationis abſtractus* legendum eſſe, *a communionis conſortio abſtentus*. Adjicio adhuc ego, pro illis verbis *cur laxat exilio*, in pluribus codicibus legi *cur laxat exitio*. Can. 33. cau. 23. qu. 4.

Canon 41. de pœn. diſt. 3. perperam apud Gratianum deſcriptus eſt; quamobrem ut commode explicaretur, potuit & Gloſſographorum, & Gratiani ingenium admodum torquere, quemadmodum adparet ex iis, quæ tradidit Gratianus idem poſt canonem 44. eadem diſtinctione, ubi conatur explicare verba illa *licet fides deſit*, a quorum difficultate ſeſe facilius extricaviſſet, ſi Ambroſianum monumentum ad Ambroſii codices exegiſſet, non ex depravatis exemplaribus exhauſiſſet. Verba Ambroſii leguntur in ſermone 18., ubi expenditur vox *Sade* ita apud Hebræos pronunciata, quæ latine redditur *conſolatio*, ibi: *Conſolatio igitur prima ordine, quoniam non obliviſcitur Deus facere miſericordiam, neque in æternum projicit, quos putaverit coercendos. Secunda, quod decurſis ſuppliciis, quæ propter peccata noſtra toleravimus, ad veniam pertinemus.* Can. 41. de pœn. diſt. 3.

Canon 21. de conſ. diſt. 5. legitur in ſermone 22. ad explicationem ſententiæ Davidicæ *Concupivi ſalutare tuum Domine*, ubi Ambroſius acriter exagitat eos, qui delicatius viventes in ſegnitie traducunt dies, illud tantum cogitantes, ut per ſollicita medicæ artis præcepta longiore vita frui conentur, quaſi iſti parum ad ſalutare Dei ſuſpiciant. De his inter cetera ita ſcribit: *Contraria autem ſtudioſis divinæ cognitionis præcepta ſunt medicinæ; a jejunio revocant, lucubrare non ſinunt, ab omni intenſione meditationis abducunt. Itaque qui ſe medicis dederit, ſe ipſum ſibi abnegat.* Etiam iſta ſalubriter intelligenda ſunt, videlicet adverſus eos prolata ſententia, qui blandioribus delicatioris cujuſdam medicinæ lenociniis eo adducuntur, quo Divinis, Eccleſiaſticiſve definitionibus non obtemperent. Can. 21. de conſ. diſt. 5.

Digitized by Google

*qua, ne legantur, legimus, ne ignoremus; legimus, non ut teneamus, ſed ut repudiemus,
& ut ſciamus qualia ſint, in quibus magnifici iſti cor exaltant ſuum.* Vulgati Gratiani
codices paullo aliter exhibuerunt Ambroſii ſententiam, quemadmodum jam Ro-
mani Correctores animadverterunt. Ex his profecto deduci poteſt, paullo diſtare
eam ſententiam a propoſito Gratiani, cum Ambroſius de libris Evangelicis hæ-
reticorum perfidia editis ſermonem habeat, at Gratianus voluerit ad ceteros li-
bros, qui a Chriſtianis elucubrati non proponerentur, etiamſi ad doctrinam fidei
non pertineant, fidenter eadem dicta producere.

Canon 19. diſt. 86. eiſdem omnino verbis depromtus eſt ex libro 2. ad caput *Can. 19.*
3. verſ. 9. Lucæ, ubi Johannes Præcurſor inducitur alloquens turbas, ipſaſque ad *diſt. 86.*
bona opera exhortans.

Canon 20. diſt. 86. depromtus quidem eſt ex libro 8. Ambroſii, cum quo pe- *Can. 20.*
nitus conſonat; verum pulrimum diſtat Ambroſii ſententia a propoſito Gratiani; *diſt. 86.*
etenim ibi Sanctus Antiſtes expendebat Dei mandatum *honora Patrem, & Matrem,*
quale habetur Lucæ cap. 18. verſ. 20., atque ad eam rem docebat, neminem
res ſuas alii, ne Eccleſiæ quidem, donare debere, niſi primum neceſſitati paren-
tum ſuorum occurrerit, ibi: *Ceterum Dei traditio eſt, ut prius paſcas parentes;
nam ſi juxta divinum oraculum contumelia parentis morte luitur, quanto magis fames,
quæ morte gravior eſt? Quo loco inſolentem Dominus frænat jactantiam; multi enim,
ut prædicentur ab hominibus, Eccleſiæ conferunt, quæ ſuis auferunt, cum miſericordia
a domeſtico progredi debeat pietatis officio.* At vero Gratianus iſta edidit, quaſi in-
telligerentur de Epiſcopis rerum Eccleſiaſticarum adminiſtris, ad quorum munus
pertineat ex bonis Eccleſiæ primum ſubvenire parentibus, deinde ceterorum, &
Eccleſiæ neceſſitatibus occurrere.

Canon 16. cau. 1. qu. 1. legitur in libro 4. ad caput 4. Lucæ verſ. 27. ad *Can. 16.*
interpretationem illorum verborum: *multi leproſi erant in Iſrael ſub Eliſeo Pro-* *cau. 1.*
pheta, & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Syrus. Hac occaſione Ambroſius *qu. 1.*
Naaman hiſtoriam enarravit, qualis habetur in lib. 4. Regum cap. 5. verſ. 26.,
& 27., ubi traditur inter cetera, Giezi puerum Elizeo deſervientem aliquid pro
mundata lepra a Naaman exegiſſe, quaſi pretium divini operis, ex quo ſtatim
idem Giezi pœnam divinitus luit, ipſe lepra affectus. Hæc expendens Ambroſius,
de iis quoque myſtice intelligit, qui Divinorum Sacramentorum quandam turpem
ineunt mercaturam. Aliqua deſunt apud Gratianum, quæ tanquam utilia inter-
pretibus heic deſcribo. Ait Ambroſius. *Cito turpem ſequitur lepra mercedem, &
pecunia corpus, animumque male quæſita commaculat. Accepiſti, inquit, pecuniam,
& poſſidebis ex ea agrum, & vineam, & oliveta, & greges, & lepra Naaman ap-
plicabit ſe in te, & ſemini tuo uſque in æternum. Vides, quia facto auctoris &c.*
Quæ ſequuntur exhibentur apud Gratianum, quibus ſane jungendæ erunt Roma-
norum Correctorum animadverſiones.

Canon 10. cau. 6. qu. 1. legitur in lib. 10., ubi expenditur Petri Apoſtoli *Can. 10.*
factum, quando ſe Chriſtum noviſſe negavit, quemadmodum ſcribitur apud Lucam *cau. 6.*
cap. 22. verſ. 55., & 56. Obſervat autem ibi Ambroſius, neminem debere ni- *qu. 1.*
mium viribus, & virtuti ſuæ fidere, propoſito exemplo Petri, qui ubi nimium
de ſua integritate, & fide præſumſerat, miſere poſtmodum excidit. Neſcio vero,
quare Gratianus hanc Ambroſii ſententiam eo in loco laudaverit, ubi ſibi id de-
monſtrandum propoſuerat, ut detractiones aliquando juſto Dei judicio adverſus
bonos

Digitized by Google

bonos excitentur; quamobrem Romani Correctores id non notare non potuerunt ad rubricam canonis ita adjicientes: *Rubrica hæc non valde convenit ſubjecto capiti.*

Can. 28. cau. 11. qu. 1. & can. 8. cau. 24. qu. 1. — Canon. 28. cau. 11. qu. 1. jungendus eſt cum canone 8. cau. 24. qu. 1., uterque enim uno contextu junctus exhibetur apud Ambroſium in lib. 4. ad caput 5. Lucæ verſ. 3. & ſequ. ibi: *Eſt & aliud Apoſtolicum* (is eſt canon 8. cau. 24. qu. 1.) *piſcandi genus: quo genere ſolum Petrum piſcari Dominus jubet dicens: Mitte hamum, & eum piſcem, qui primus aſcenderit, tolle. Magnum quidem eſt, & ſpirituale documentum* (is eſt canon 28. cau. 11. qu. 1.) *quo Chriſtiani viri ſublimioribus poteſtatibus docentur debere eſſe ſubjecti, nequis conſtitutionem terreni Regis putet eſſe ſolvendam. Si enim cenſum Filius Dei ſolvit, quis tu tantus es, qui non putes eſſe ſolvendum?* Hæc ſi adamuſſim conſiderentur, non ſatis congruere Gratianeo propoſito, præſertim in cau. 24. qu. 1., deprehendentur.

Can. 26. cau. 23. qu. 4. — Canon 26. cau. 23. qu. 4. eſt in libro 7. ad caput 9. Lucæ verſ. 54., ubi diſcipuli rogabant Jeſum, ut veniret ignis de Cœlo, quo abſumerentur, qui Chriſtum excipere detractabant. Hæc ſunt Ambroſii verba, ad quæ Gratianeus canon eſt exigendus. *Quod vero diſcipulos increpavit, quia ignem ſuper eos deſcendere geſtiebant, qui non receperant Chriſtum, oſtenditur nobis, non ſemper in eos, qui peccaverunt, vindicandum; quia nonnunquam amplius prodeſt clementia tibi ad patientiam, lapſo ad correctionem. Denique Samaritani citius crediderunt, a quibus hoc loco ignis arcetur. Simul diſce, quia recipi noluit ab his, quos ſciebat non ſimplici mente converſos; nam ſi voluiſſet, ex indevotis devotos feciſſet. Cur autem non receperint eum, Evangeliſta ipſe commemorat; quia facies ejus erat euntis in Jeruſalem. Diſcipuli autem recipi intra Samariam geſtiebant: Sed Deus, quos dignatur, vocat, & quem vult religioſum, facit. Nec diſcipuli peccant, qui legem ſequuntur. Sciebant enim & Phinees reputatum ad juſtitiam, quia ſacrilegos interemerat, & ad preces Eliæ ignem deſcendiſſe de Cœlo, ut Prophetæ vindicaretur injuria. Sed vindicetur qui timet: vindictam non quærit, qui non timet.* In his agnoſcimus eximiam legis Evangelicæ perfectionem, juxta quam inſigne illud charitatis præceptum habemus de diligendis inimicis, & de benefaciendo iis, qui nos oderunt, & orando pro perſequentibus, & calumniantibus nos juxta caput 5. Matthæi.

Can. 7. cau. 24. qu. 1. — Ad canonem 7. cau. 24. qu. 1. nihil eſt, quod peculiariter obſervemus. Depromtus eſt ille ex commentario ad caput 5. Lucæ, cum quo omnino conſonat.

Can. 17. cau. 24. qu. 1. — Canon 17. cau. 24. qu. 1. olim apud Gratianum ſub Gregorii nomine laudabatur. Romani Correctores verius Ambroſii nomen adſcripſerunt; conſonat autem omnino cum verbis Ambroſii in lib. 10. ad caput 22. Lucæ, ubi factum Petri Apoſtoli auricula militem cædentis expenditur.

Can. 26. cau. 24. qu. 1. — Conſonant præterea omnino cum verbis Ambroſii in lib. 6. ad interpretationem verſ. 54. cap. 9. Lucæ verba canonis 26. cau. 24. qu. 1., ubi expenditur ſententia illa Chriſti Domini: *Quicumque non receperint vos, exeuntes de Civitate illa, etiam pulverem pedum veſtrorum excutite in teſtimonium ſupra illos.*

Can. 1. cau. 32. qu. 2. — Canon 1. cau. 32. qu. 2. in prioribus verbis uſque ad verſ. *dum conjugii* conſonat prorſus cum verbis Ambroſii lib. 1. ad interpretationem verſ. 24. & 25. cap. 1. Lucæ, ubi videbatur Eliſabeth ſibi quodammodo ſuam in opprobrium vertere ſterilitatem. At verba verſiculi *dum conjugii* habentur in lib. 2. ad interpretationem cap. 1. verſ. 26. & 27., unde Lucas divinæ Incarnationis myſterium prædicat; quam ad rem ſcribit Ambroſius: *Cauſſam autem mentiendi indeſponſata habuit,*

Digitized by Google

habuit, deſponſata non habuit, cum conjugii præmium, & gratia nuptiarum partus ſit fœminarum. Non mediocris quoque cauſſa eſt, ut virginitas Mariæ falleret Principem mundi, qui, cum deſponſatam viro cerneret, partum non potuit habere ſuſpectum. Poſteriora hæc ſi cum Gratiani fragmento contuleris, ſtatim agnoſces, idem eſſe ex integris Ambroſii Codicibus emendandum.

Can. 2. cau. 33. qu. 2.

Canon 2. cau. 33. qu. 2. pertinet ad interpretationem capitis 16. Lucæ in illa Chriſti verba: *Omnis, qui dimittit uxorem ſuam, & alteram ducit, mæchatur.* Priora canonis verba non ſatis commode intelligentur, niſi huc, quæ apud Ambroſium præcedunt, referantur, ubi ſcilicet ſanctus Antiſtes ita viros uxores ſuas dimittentes inſequitur: *Quam periculoſum, ſi fragilem adoleſcentulæ ætatem errori offeras! Quam impium, ſi ejus deſtituas ſenectutem, cujus defloraveris juventutem! Ergo inhonoratis ſtipendiis & veteranum Imperator dimittat inglorium, atque imperii ſui poſſeſſione detrudat, & ruſticum laboris ſui effœtum agro ſuo propulſet agricola? An quod in ſubditos nefas eſt, in comparem fas eſt? dimittis ergo uxorem quaſi jure &c.* Notatu ſane digna ſunt poſtrema hæc verba, quæ in tribus Gratiani exemplaribus aliter expreſſa ſe reperiſſe animadverterunt Romani Correctores contra ceterorum codicum, præſertim Ambroſianorum, fidem. Videtur autem Ambroſius ibidem reſpexiſſe ad legem Conſtantini, quæ eſt lex 1. cod. Theodoſ. de repudiis, ubi videtur permiſſum viro repudio dimittere conjugem his verbis: *In maſculis etiam ſi repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conveniet, ſi mœcham, vel medicamentariam* (intellige veneficam, argumento l. 8. Cod. Juſtinian. eod. tit.) *vel conciliatricem* (intellige lænam, aut ſagam ex Lucilio ſatyra 7. ajente: *Ætatem & faciem ut ſaga, & bona conciliatrix*, item ex Cicerone 1. de natura Deorum, ibi: *Quam blanda conciliatrix, & quam ſui ſit læna ipſa*) *repudiare voluerit. Nam ſi ab his criminibus liberam ejecerit, omnem dotem reſtituere debet, & aliam non ducere.*

Can. 1. & 2. de pœn. diſt. 1.

Canones 1. & 2. de pœn. diſt. 1. leguntur in lib. 10. ad caput 22. Lucæ verſ. 55. & 56., ubi Petri Apoſtoli & delictum, & pœnitentia deſcribuntur his verbis: *Ita Petrus doluit, & flevit, quia erravit ut homo. Non invenio quid dixerit: invenio quod fleverit: Lacrymas ejus lego, ſatisfactionem non lego: Sed quod defendi non poteſt, ablui poteſt: Lavent lacrymæ delictum, quod voce pudor eſt confiteri.*

Can. 64. de pœn. diſt. 1.

Canon 64 de pœn. diſt. 1. legitur eiſdem verbis in lib. 2. ad cap. 1. Lucæ verſ. 67., ubi Ambroſius Canticum Zachariæ explanat, in ea præcipue parte, qua laudatur ſumma Dei pietas & clementia in complenda humani generis redemtione.

Can. 38. verſ. unde & corpus de conſ. diſt. 2.

Ambroſio quoque tribui poteſt canon 38. de conſ. diſt. 2. verſ. *unde & corpus*, ſiquidem in lib. 10. ad caput 22. Lucæ verſ. 29. expendens Chriſti verba *Diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis, & bibatis ſuper menſam meam in regno meo*, ait Ambroſius: *Unde & Corpus Chriſti edimus, ut vitæ æternæ poſſimus eſſe participes.*

De

De Commentariis in epiſtolas Paulli.

Etſi apud aliquos, mediæ præſertim ætatis ſcriptores, commentaria ſub nomine Ambroſii vulgo edita in epiſtolas Paulli Apoſtoli, unde Gratianus fragmenta plura depromſit, tanquam germana Ambroſii opera habita fuerint, quemadmodum apud Hincmarum, & Eccleſiam Laudunenſem; hodie tamen talia non habentur a viris eruditiſſimis, qui ad injuriam ſancto Antiſtiti inferendam pertinere judicio ſane graviſſimo cenſuerunt, ſi illa eidem adſcriberent. Profecto jam ab antiquiſſimis temporibus quidam dumtaxat rumor ferebat, Ambroſium interpretatum fuiſſe Paulli epiſtolas, ſed difficile erat, eadem commentaria invenire, quemadmodum teſtatur Caſſiodorus in lib. divinarum lectionum cap. 8., ita ſcribens: *Dicitur etiam & B. Ambroſium ſubnotatum codicem epiſtolarum omnium S. Paulli reliquiſſe ſuaviſſima expoſitione completum, quem tamen adhuc invenire non potui, ſed diligenti cura perquiro*. Porro ſi Ambroſii revera fuiſſet hic codex, ea ætate fuiſſet apprime notus, atque vulgatus cum ceteris Ambroſii operibus, quæ maximo apud univerſos in pretio erant. Veroſimile hinc eſt, a deceptore quodam & in latebris primum degente ea fuiſſe compoſita, quod tunc temporis aliquando contigiſſe idem Caſſiodorus fatetur loco laudato, ſcribens ſimile quidpiam contigiſſe in commentariis ſub nomine Papæ Gelaſii editis, ibi: *In epiſtolis tredecim S. Paulli annotationes conſcriptas in ipſo initio meæ lectionis inveni, quæ in cunctorum manibus ita celebres habebantur, ut eas a S. Gelaſio Papa urbis Romæ doctiſſimi viri ſtudio dicerent fuiſſe conſcriptas. Quod ſolent facere, qui res vitioſas cupiunt glorioſi nominis auctoritate defendere: ſed nobis ex præcedentibus lectionibus diligenti retractatione patuerunt, ſubtiliſſimas quidem eſſe, ac breviſſimas dictiones, ſed Pelagiani erroris venena illic eſſe ſeminata*. Quicumque in ea commentaria oculos conjicit, ſtatim intuetur ſtylum ab Ambroſiano diverſum; agnoſcit ſtatim auctoris magnam linguæ Græcæ imperitiam, quam de Ambroſio nemo facile adfirmabit; agnoſcit item plurima Ambroſianis ſententiis, quales in aliis ejuſdem viri opuſculis exhibentur, adverſari. Non perſequor ſingula jam ab eruditis viris operum Ambroſianorum editoribus obſervata. Me refero ad Gratianeos canones, in quibus identidem adparent graviſſima argumenta, unde jure eos abjudicari ab Ambroſio concludatur.

Can. 31. cau. 23. qu. 4. Ex commentariis iſtis in epiſt. 1. ad Corinthios cap. 5. verſ. 2. depromtus eſt canon 31. cau. 23. qu. 4., cujus verba ſi integra deſcripta fuiſſent, facile prodidiſſent deceptorum manum, dum ſententiæ ibidem ſententiis contextis invicem pugnant. Agebat commentariorum auctor interpretem verborum Paulli *Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis*, de eo ſcilicet, qui inter Corinthios erat inceſtuoſus; & ſcribebat: *Superbiam illorum in tantum humiliat* (Paullus), *ut non querulos jam, ſed magis ſupplices faciat. Erant enim & ipſi participes* (videlicet Corinthii), *dum paterentur reum tam ingentis facinoris ſecum incorreptum convenire, ut omnes uno conſilio abjicerent eum, ſi negaret emendare ſe. Si autem quis poteſtatem non habet, quem ſcit reum abjicere aut probare non valet, immunis eſt, & judicis non eſt ſine accuſatore damnare, quia & Dominus Judam, & cum fur eſſet, quia non eſt accuſatus, minime abjecit* (apud Gratianum ante Correctionem Romanam poſt verbum *damnare* ita legebatur: *ſicut nec Chriſtus Judam abjecit*) *ut tolleretur de medio*

veſtrum

Digitized by Google

veſtrum qui hoc opus fecit. Cognito opere iſto pellendum illum fuiſſe de cœtu fraternitatis, omnes enim crimen ejus ſciebant, & non arguebant, publice enim novercam ſuam loco uxoris habebat. In qua re neque teſtibus opus erat, neque tergiverſatione aliqua poterat tegi crimen. Hæc parum conſtare poſſunt, quando ita ſententiæ ſententiis congeruntur, ut primo loco tradatur, abs judice ſine accuſatore & deficiente probatione neminem poſſe damnari, deinde tradatur, inceſtuoſum Corinthium etiam nullo teſte, & nemine accuſante debuiſſe damnari.

Nihil eſt, quod ſpecialiter animadvertendum ſit ad canonem 11. cau. 26. qu. 2., tantum dixero ibi auctorem commentariorum expendiſſe caput 10. verſ. 25. epiſt. 1. ad Corinth., ubi S. Paullus monebat fideles, ut ſine diſcrimine manducarent quidquid in macellis publice venderetur, niſi quidpiam eſſet dudum Idolis immolatum, a quo abſtinendum eſſe jubebat, non *propter conſcientiam comedentis*, ſed potius propter conſcientiam alienam, ne forte comedens de immolatis Idolis participare quodammodo videretur. *Can. 11. cau. 26. qu. 2.*

Paullo aliter in integris codicibus leguntur ea, quæ Gratianus deſcripſit in can. 17. cau. 32. qu. 7. Ibi auctor commentariorum explicavit verba Paulli epiſt. 1. ad Corinth. cap. 7., & inquit: *Uxorem a viro non diſcedere, quod ſi diſceſſerit, manere innuptam. Hoc Apoſtoli conſilium eſt, ut ſi diſceſſerit propter malam converſationem viri, jam innupta maneat, aut viro ſuo reconciliari. Quod ſi continere ſe, inquit, non poteſt, quia pugnare non vult contra carnem, viro reconcilietur; non enim permittitur mulieri, ut nubat, ſi virum ſuum cauſſa fornicationis dimiſerit, aut apoſtaſiæ, aut ſi illicita impellente laſcivia uſum quærat uxoris, quia inferior non omnino hac lege utitur, qua potior. Si tamen apoſtataverit vir, aut uſum quærat uxoris intervertere, nec alii poteſt nubere mulier, nec reverti ad illum: & virum uxorem non dimittere: Subauditur autem excepta fornicationis cauſſa. Et ideo non ſubjecit dicens, ſicut de muliere. Quod ſi diſceſſerit, manere ſic, quia viro licet ducere uxorem, ſi dimiſerit uxorem peccantem, quia non ita lege conſtringitur vir, ſicut mulier; caput enim mulieris vir eſt.* Quis in conſpectu hujus ſententiæ ſibi perſuadebit, opus iſtud revera eſſe Ambroſio tribuendum? Non ignorabat profecto Ambroſius, vinculum conjugii per adulterium uxoris minime diſſolvi; quod perpetua præſertim latinæ Eccleſiæ traditio docuit, quod imo idem Ambroſius tradidit in lib. 1. de Abraham cap. 4. & 7., ſeu in can. 4. cau. 32. qu. 4. apud Gratianum. Sed præterea an memorata verba ſint auctoris commentariorum, quiſquis tandem ille ſit, an potius adſuta ſint commentariis recentiore manu, plurimum dubito; Etenim teſtantur Benedictini Monachi operum Ambroſianorum editores, verba ſuperius deſcripta *& ideo non ſubjecit &c.* abeſſe a quibuſdam vetuſtis MSS., quod & jam pridem animadverterat Petrus Lombardus in lib. 4. ſentent. diſt. 35. ad ea verba ita ſcribens: *Sed hoc a falſariis in Ambroſii libro poſitum creditur.* *Can. 17. cau. 32. qu. 7.*

Neque admodum conſonat integris codicibus, ex quibus depromtus eſſe videtur, canon 12. de pœn. diſt. 2., ſiquidem auctor commentariorum interpretatus ea verba Paulli *in charitate non ficta*, quæ habentur in epiſt. 2. ad Corinth. cap. 6. verſ. 6., ait: *Simulata charitas in his eſt, qui in neceſſitate deſerunt fratres, unde hic* (ſcilicet Paullus Apoſtolus) *ſemper neceſſitates fratrum ſuas faciens, ſimplex erat in charitate. Compatiebatur enim omnibus, ſicut alio loco dicit: Quis ſcandalizatur, & ego non uror? Hæc enim vera charitas eſt, ſi ſua utilitate contemta ejus curam agat, quem diligere ſe profitetur, quod ſemper fecit Apoſtolus.* Nemo non videt, *Can. 12. de pœn. diſt. 2.*

quantum

quantum hoc fragmento, cujuſcumque tandem auctoritatis eſſe credatur, abuſus fuerit Gratianus, qui exinde concludere non dubitavit, charitatem ſemel habitam ulterius non amitti, quod ſane hæreticum eſſe videtur. Aliud enim eſt, quod ait Apoſtoli Paulli interpres, ſimulatam charitatem in illis eſſe, qui in neceſſitate deſerunt fratres; aliud eſt, quod exinde deduxit Gratianus, ſimulatam charitatem fuiſſe, quæ deficere aliquando potuit.

Can. 4. cau. 33. qu. 4. Canon 4. cau. 33. qu. 4. depromtus eſt ex commentario in epiſt. 1. ad Corinth. cap. 7. verſ. 5., cum quo penitus conſonat. Non videtur reprobanda Gratiani doctrina, quam ad interpretationem ejuſdem canonis & ſimilium ſubjecit poſt canonem 11. ead. cauſſ. & quæſt. ibi: *Hæc autem ſervanda ſunt, ſi uxor conſenſum adhibere voluerit; ceterum ſine ejus conſenſu nec cauſſa orationis continentia ſervari debet*; ſiquidem verba Apoſtoli, de conjugis conſenſu mentionem faciunt, ibi: *Nolite fraudare invicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi*.

Can. 19. cau. 33. qu. 5. Canon 19. cau. 33. qu. 5. legitur in commentario epiſtolæ 1. ad Corinthios cap. 11. verſ. 10. in illa Paulli verba: *Ideo debet mulier poteſtatem habere ſupra caput propter Angelos*, quæ ita expendit Interpres: *Poteſtatem velamen ſignificavit, Angelos Epiſcopos dicit, ſicut docetur in Apocalypſi Johannis. Et quia utique homines ſunt, quod non corriperent plebem, arguuntur, & quod rectum eſt in illis, laudantur. Mulier ergo idcirco debet velare caput, quia non eſt imago Dei. Sed ut oſtendatur ſubjecta, & quia prævaricatio per illam inchoata eſt, hoc ſigni debet habere, ut in Eccleſia propter reverentiam Epiſcopalem non habeat caput liberum, ſed velamine tectum, nec habeat poteſtatem loquendi, quia Epiſcopus perſonam habet Chriſti. Quaſi ergo ante Judicem Chriſtum, ſic ante Epiſcopum, quia Vicarius Domini eſt, propter reatus originem ſubjecta debet videri*. Paullo aliter iſta exhibentur apud Gratianum in poſteriore §. *quaſi ergo*, nam in quibuſdam exemplaribus omittitur vox illa *Chriſtum*, & in omnibus pro verbis illis *reatus originem* legitur *peccatum originale*.

Can. 50. de conſ. diſt. 2. Ad canonem 50. de conſ. diſt. 2. nihil ſingulare animadvertendum occurrit. Legitur ille eiſdem verbis in comment. in epſt. 1. ad Corinth. cap. 11. verſ. 26., quamquam olim perperam in Gratiani codicibus hanc haberet inſcriptionem adjectam. *Auguſtinus in lib. de Trinitate ad Corinthios*.

Can. 99. de conſ. diſt. 4. Ex commentariis falſo itidem Ambroſio adſcriptis in epiſtolam Paulli ad Romanos cap. 11. verſ. 29. editus eſt canon 99. de conſ. diſt. 4., cujus verba ſupplenda erunt ex integris commentariorum codicibus: *Sine pœnitentia etiam ſunt dona, & vocatio Dei*, erat hæc Apoſtoli ſententia, ad quam ita inquit Interpres: *Verum eſt, quia Gratia Dei in Baptiſmate non quærit gemitum, aut planctum, aut opus aliquod, niſi ſolum ex corde profeſſionem. Neque enim quia graviter deliquerant non recipiendo promiſſum Dei, & quia quæ graviter peccantur, nonniſi fletu & gemitu ad veniam pertinent, ne ideo illos non poſſe jam accipere miſericordiam putarent, quia dolere illos non videbant, oſtendit hoc inter primordia fidei non requiri; donum enim Dei gratis donat peccata in Baptiſmo*. Vides ex his, Gratianum in deſcribendo canone quædam mutaviſſe, quædam perſtrinxiſſe, præſertim ubi his verbis concluſit: *Sed ſolam fidem & omnia gratis condonat*. Errati ſui teſtis eſt Gratianus idem, qui eam ipſam ſententiam rectius & congruentius retulit in can 87. verſ. *Gratia* diſt. 1. de pœnitentia.

Can. 53. de conſ. diſt. 2. Canon 53. de conſ. diſt. 2. referendus eſt ad commentaria in epiſtolam ad Hebræos cap. 10. ad verſ. 1. ibi: *per ſingulos annos*, quæ ſane commentaria potiore etiam

jure

Digitized by Google

jure quam cætera ab Ambroſio a viris præſtantiſſimis abjudicantur. Ceterum Gratianus paullisper corrupiſſe videtur auctoris verba, quæ ita exhibentur ad tradendum diſcrimen ſacrificiorum veterum & ſacrificii novæ legis: *Una eſt iſta hoſtia, illæ autem multæ ſunt. Propterea enim nec fortes erant, quia multæ ..... Si enim omnibus eſſent liberati peccatis, nequaquam per ſingulos dies offerret quis ſacrificia. Proinde commemoratio peccati fuit, non abſolutio, quia quotidie iiſdem purgabantur hoſtiis etiam & ipſi ſacerdotes, & populus pariter. In Chriſto e contrario ſemel oblata eſt hoſtia potens ad ſalutem ſempiternam. Quid ergo nos? Nonne per ſingulos dies offerimus? Offerimus quidem, ſed recordationem facientes mortis ejus, & una eſt hæc hoſtia, non multæ. Quomodo una eſt, & non multæ? Quia ſemel oblata eſt in ſancta ſanctorum. Hoc autem ſacrificium exemplar illius eſt: Idipſum ſemper offerimus; nec nunc quidem unum, alium agnum cras, alium hodie, ſed ſemper idipſum. Proinde unum eſt hoc ſacrificium. Alioquin hac ratione, quoniam multis in locis offertur, multi Chriſti ſunt. Nequaquam: Sed unus ubique eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus unum corpus. Sicut enim qui ubique offert, unum corpus eſt, & non multa corpora, ita etiam & unum ſacrificium. Pontifex enim noſter ille eſt, qui hoſtiam mundantem nos obtulit. Ipſam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem conſumi non poteſt. Hoc autem, quod nos facimus, in commemorationem ſit ejus, quod factum eſt; hoc enim facite, inquit, in meam commemorationem.*

S E C T I O II.

De Commentariis in facta, & exempla veterum Patriarcharum, ſive Sanctorum.

De libro de Cain & Abel.

Can. 11. cau. 15. qu. 1. Can. 49. cau. 23. qu. 5. Can. 9. cau. 32. qu. 1. & can. 51. de pœn. diſt. 1.

Inter opera Ambroſii liber extat de Cain & Abel, qui hodie in duos libellos diſtributus adparet, quiſquis diviſionis hujus auctor ſit, ſive Ambroſius ipſe, ſive recentior quidam, ſicut nonnulli conjiciunt. In eo ſanctus Antiſtes totus eſt, ut vim ſacrificiorum conſideret, qualia hinc a Cain, illinc ab Abel Deo dicabantur, eaque occaſione populum hortetur, ut in oblationibus ſacris non tam de rebus offerendis, qua de hilari animo in illis exhibendo ſollicitudinem haberent; quam in tractatione plurima permiſcet informandis fidelium moribus valde accommodata. Inter cetera in cap. 4. lib. 2. tradit, veteres Levitas fuiſſe hominum veluti redemtores, quatenus vel mediatores erant hominum apud Deum, ſive Deum hominibus conciliabant, vel ſuis oppidis peccatores receptos tuebantur juxta Numer. cap. 3. verſ. 12. & cap. 35. verſ. 6., deinde tradit, quædam eſſe peccata hominum, quæ redimi facile non patitur Deus, ſed punit ipſe vel per ſe immediate, vel per homines. Hanc ſententiam Gratianus recenſuit in can. 11. cau. 15. qu. 1., can. 49. cau. 23. qu. 5. & can. 9. cau. 32. qu. 1., qui ſane invicem jungendi ſunt, cum in libro Ambroſii uno ſpiritu contexti exhibeantur, his verbis: *Duo quædam in Deo principalia ſunt genera virtutum, unum quo remittit, aliud quo vindicat. Remittuntur peccata* (hic eſt canon 49.) *per Dei verbum, cujus Levites interpres, &*

quidam executor eſt. Remittuntur etiam per officium Sacerdotis, ſacrumque miniſterium. Puniuntur quoque per homines, ſicuti per judices, qui poteſtate ad tempus utuntur, ſicut Apoſtolus docet dicens (ad Romanos cap. 13. verſ. 4.) *vis autem non timere poteſtatem: bonum fac, & habebis laudem ex illa: Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time; non enim ſine cauſſa gladium portat; Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit.* (hæc Apoſtoli ſententia omiſſa fuit a Gratiano). *Puniuntur peccata etiam per populos, ſicut legimus, quia ſæpe ab alienigenis Dei juſſu excitatis propter Divinæ Majeſtatis offenſam ſubactus eſt populus Judæorum. Nec is quidem* (is eſt canon 11.) *qui invitus aliquod fecerit homicidium, extra miniſterium eſt, ſiquidem lex ait de eo, quia Deus dedit eum in manus ejus* (Exodi cap. 21. verſ. 13.): *manus ergo ejus inſtrumenti modo divinæ ultioni miniſterium præbuerunt. Levites igitur miniſter remiſſionis eſt, percuſſor autem, qui tamen non ex diſpoſitione, ſed præter voluntatem fecerit homicidium, divinæ miniſter eſt ultionis. Illud quoque ſpecta, quia cum interficitur impius, Chriſtus infunditur, & ubi abominatio aboletur, ſanctificatio congregatur.* (legit Gratianus *conſecratur*). *Quia Dominus dixit, in ea die, qua interfeci omne primogenitum Ægipti, ſanctificavi mihi omne primogenitum Iſrael;* (apud Gratianum legitur *interfecero* pro *interfeci*, & *ſanctificavero* pro *ſanctificavi*). *Quod non ad unum diem afflictionem Ægipti referes, ſed ad omne tempus. Cum enim renunciatur improbitati* (is eſt canon 9.) *ſtatim adſciſcitur virtus. Egreſſus enim malitiæ virtutis operatur ingreſſum, eodemque ſtudio, quo crimen excluditur, innocentia copulatur.* Sic junctus eſt Ambroſii contextus varia in fragmenta a Gratiano diſciſſus, imo & ita explicatus, ut adpareat perperam alicubi a Gratiano in diverſam ſententiam detortus, quemadmodum liquet conſideranti canonem 9. cau. 32. qu. 1., qui eo torquetur, ut exinde colligatur, meretricem ad meliorem frugem redactam in uxorem duci poſſe. Ad eandem integram Ambroſii ſententiam referenda ſunt priora verba canonis 51. de pœn. diſt. 1. uſque ad verſ. *Dominus*, quæ ſane nihil aliud continent, quam paucis comprehenſum, quod latius explicatur in can. 49. cau. 23. qu. 5.

Can. 86. de conſ. diſt. 2. Memoratur præterea quaſi ex libro de Cain, & Abel apud Gratianum canon 86. de conſ. diſt. 2., verum habetur potius in libro Ambroſii, qui dicitur liber Dominicæ Incarnationis. Editum opus fuit adverſus duos Arrianos Hæreticos Gratiani Imperatoris cubicularios, qui etſi Chriſti Corpus offerrent, illud tamen ejuſdem naturæ cum Verbo Dei eſſe dicebant, utpote qui Verbum Dei eſſe Creaturam impie profitebantur. Adverſus eos ſcribebat Ambroſius, parum valere apud illos conſecrationem, & oblationem Corporis Chriſti, utpote apud eos, qui fidei myſteriis repugnabant. Neſcio ſane, qua de cauſſa corrupta fuerit Gratiani inſcriptio: forte monumentum iſtud deſcriptum fuit, quaſi ex libro de Cain, & Abel, quod in eo apud Ambroſium cap. 6. lib. 2. nonnulla fere ſimilia tradantur, ubi Sanctus Epiſcopus exemplo Abel docet, eos, qui ſacrificia Deo offerunt, recte dividere res oblatas debere, ut Deo meliora offerantur, non viliora, quemadmodum diviſerat Cain, ſecus enim inquit futurum, ut ſacrificia Deo accepta non ſint, ibi: *Nunc conſideremus, quid ſit, quod ait Dominus: Si recte offeras, non tamen recte dividas, peccaſti, quieſce, quod indicium eſt, Deum non muneribus oblatis placari, ſed offerentis affectu. Denique condemnati oblator muneris Cain, quia pro conſcientia inſinceræ oblationis intellexerit Deo Sacrificium ſuum non probatum, & triſtis eſt factus . . . . ., & quamvis obtulit munus, tamen quia non recte, & jure diviſit, culpam incidit.* De

De Libro de Patriarchis, ſeu de Abraham.

Patriarcharum veterum exemplis ſæpiſſime uſus fuit Ambroſius, ut populum ad optimarum virtutum cultum adduceret; quo potiſſimum ſpectavit in edendis libris de Patriarchis, Abel, Jacob, Joſeph, Iſaac, Noe, & Abraham, ac demum in libro de benedictionibus Patriarcharum, qui ſeptem libri in veteribus Ambroſii codicibus juncti ſimul erant, & inſcribebantur *Liber de Patriarchis*. Hujus rei teſtis eſt Caſſiodorus in libro divinarum lectionum cap. 1. ita ſcribens: *Sanctus Ambroſius de Patriarchis ſeptem libros edidit, qui multa loca veteris teſtamenti factis quæſtionibus ſuaviter enodavit*. Recentiore tempore ſeptem illi libri ſejuncti fuerunt, & ſinguli velut ſingulares libelli habiti ſunt, quamquam apud nonnullos quoties aliquis ex eiſdem libris laudandus occurreret, laudaretur ſub generali nomine librorum de Patriarchis, quemadmodum potiſſimum contigit de libello de Abraham, in can. 25. cau. 23. qu. 5., in can. 13. cau. 32. qu. 2., & in can. 3. cau. 32. qu. 4. Itaque ut a ſingulari libro de Abraham initium dicendi faciam, ipſius argumentum, & occaſio iſta fuit. Erant Ambroſii temporibus numero plures, qui contemnentes Chriſti Domini legem, hanc tradebant non primum a Chriſto acceptam, ſed jamdudum a veteribus derivatam Philoſophis Platone, & Xenophonte, in quibus veræ ſapientiæ fontem, & originem collocabant. Ambroſius iſtos homines impios dulci methodo ad Chriſtum trahere volens, conatus eſt demonſtrare, veram ſapientiam jamdiu ante Platonem, & Xenophontem in Abrahamo Patriarcha extitiſſe, quem propterea tamquam bonorum morum ſpeculum, & exemplar legenti cuique propoſuit duobus libellis, quorum tamen hodie diverſa eſt ratio, atque conditio ob temporum injuriam, ne dixerim ob perfidorum hominum improbitatem; Siquidem libellus prior incorruptus ad nos uſque perveniſſe videtur, poſterior vero paulliſper depravatus, quemadmodum Maurini Monachi operum Ambroſianorum editores obſervaverunt, ita ſcribentes: *Quum ad informationem morum utilitatem multo uberiorem e primo libro, quam e ſecundo Chriſtiani haurire poſſint, non ſine divina providentia factum videtur, ut ille haud paullo incorruptior, atque perfectior ad nos tranſmiſſus fuerit, quam iſte, in quo loci complures occurrunt miſerum in modum hiatibus, aliiſque vitiis deturpati. Non paucos quidem, neque contemnendos priſtinæ integritati reſtituimus; ingenue tamen fatendum eſt, in fine ejuſdem libri adhuc confuſi aliquid ſupereſſe, cui remedium adferre manu exarati codices nequiverunt. Credibile eſt, ibi quædam vel tranſpoſita, vel avulſa, vel etiam forte ab hæretico aliquo, ut patrocinium erroribus ſuis pararet, fuiſſe interjecta*. Quod ad rem meam attinet, animadverto, nihil apud Gratianum occurrere, quod ex poſteriore libello depromtum ſit.

Ex priore libro cap. 6. eiſdem omnino verbis erutus eſt canon 7. cau. 15. qu. 1., ubi Ambroſius ebrietatis vitium vehementiſſime deteſtatur. *Can. 7. cau. 15. qu. 1.*

Ex eodem libro 1. cap. 8. depromta nonnulla ſunt, quæ Gratianus edidit poſt canonem 20. cau. 22. qu. 2. ſive in verſ. *non enim*, ſive in verſ. *Prophetavit*, ubi Ambroſius totus erat, ut Abrahæ factum expenderet, quando juſſus fuit divinitus filium ſuum occidere. *Can. 20. §. non enim & §. Prophetavit cau. 22. qu. 2.*

Præ-

Can. 25. cau. 23. qu. 5. Præterea in eodem libro cap. 3. leguntur verba canonis 25. cau. 23. qu. 5., quem tamen neſcio quomodo Gratianus ad ſuam rem trahere potuerit. Etenim poſt canonem 23. propoſuerat Gratianus demonſtrare, fidem, & reverentiam Principibus eſſe exhibendam, quod duobus editis canonibus præſtitit, nimirum 24. & 25. At canon 24. exprimitur de ſervis obedire domino ſuo debentibus; & canon 25. Ambroſii pertinet ad ſtipendia inter milites partienda. Factum Abrahæ, quod ibidem recenſebat Ambroſius, enarratur apud Moyſem in cap. 14. Geneſeos: Nimirum cum Rex Sodomorum victus fuiſſet una cum Lot Abrahami fratre in ſervitutem redacto, ſubſidium retulit Abraham, victoremque hoſtem mutata fortuna belli confecit, profligavitque, atque omnia tum Lot fratri, tum Sodomorum Regi reddidit. Quamobrem cum Rex Sodomorum omnia Abraham victori egregio offerret, renuit Abraham dona, contentus nonnulla inter milites, quos in ſui ſubſidium vocaverat, diſtribui, quaſi præmium virtutis. Factum expendens Ambroſius, ait, egregium eſſe magnanimitatis exemplum, & ſine imitatione, ita ſcribens inter cetera: *Decet* (in vulgatis codicibus legitur *docet*) *militarem diſciplinam, ut Regi ſerventur omnia*; ideſt nequis extraneus ideo victo Regi ſubſidium ferat, ut victore præda ſpoliato prædam ipſe ſibi vindicet, ſed potius ut omnia fœdere juncto reſtituat, mercedem ipſe a Summo Deo expectaturus.

Can. 36. cau. 27. qu. 2. Canon 36. cau. 27. qu. 2. non reperitur apud Ambroſium, quemadmodum jam animadverterunt Romani Correctores, quamquam tamen apud Petrum Lombardum ſub nomine Ambroſii recenſeatur in lib. 4. ſententiar. diſt. 30., ubi & ejuſdem canonis interpretatio commoda ſubjicitur, quæ conjugium ſpectat B. Mariæ & B. Joſephi his verbis: *Et licet non interceſſerit conjugalis concubitus, conjuges tamen vere fuerunt, mente, non carne, ſicut & parentes; quamvis Ambroſius dicat perfectum fieri conjugium per carnalem copulam: in omni, inquit, matrimonio conjunctio intelligitur ſpiritualis, quam confirmat, & perficit conjunctorum commixtio corporalis. Sed intelligendum eſt conjugium perfici commixtione corporali, non quantum ad veritatem, vel ſanctitatem conjugii, ſed quantum ad ſignificationem, quia perfectius unionem Chriſti, & Eccleſiæ tunc figurat.* Ego puto, ſententiam hujus canonis nullo jure tribui Ambroſio poſſe, cum Ambroſius aliis in locis contrarium doceat, ſcribens perfectum jam eſſe conjugium inter eos, inter quos carnalis copula non interceſſerit, ſcilicet in libro de inſtitutione Virginis cap. 6., quod laudatur in can. 5. cau. 27. qu. 2.

Can. 15. cau. 28. qu. 1. Canon 15. cau. 28. qu. 1. legitur in lib. 1. cap. 9., ubi Ambroſius expendit ſolertiam Abrahæ uxorem filio ſuo quærentis, atque inter cetera ſervo præcipientis, *ut non acciperet uxorem filio ſuo Iſaac de filiabus Chananeorum*, quemadmodum legitur in cap. 24. Geneſeos; quo propoſito exemplo monet Sanctus Antiſtes, cavendum eſſe fidelibus Chriſti, nequis judæo vel hæretico conjugio copuletur, his verbis. *Cave chriſtiane, gentili, aut judæo filiam tuam tradere. Cave, inquam, gentilem, aut judæam, atque alienigenam, hoc eſt hæreticam, & omnem alienam a fide tua uxorem accerſas tibi. Prima conjugii fides caſtitatis gratia eſt. Si idola celat, quorum prædicantur adulteria, ſi Chriſtum neget, qui præceptor, & remunerator eſt pudicitiæ, quo modo poteſt diligere pudicitiam? Si Chriſtiana ſit, non eſt ſatis, niſi ambo initiati ſitis Sacramento Baptiſmatis. Simul ad orationem noctu vobis ſurgendum eſt, & conjunctis precibus obſecrandus Deus.*

Canon

Digitized by Google

Canon 8. cau. 30. qu. 5. jungendus eſt cum canone 13. cau. 32. qu. 2., uterque enim legitur in lib. 1. cap. 9. in fine, & quidem ita contextus, ut præcedant verba canonis 13., & ſtatim verba 8. canonis ſubſequantur. Can. 8. cau. 30. qu. 5. & can. 13. cau. 32. qu. 2.

Non levis emergit difficultas ex canonibus 3. & 4. cau. 32. qu. 4., quos ut recte interpretemur, in primis operæ pretium eſt integram Ambroſii ſententiam deſcribere, qualis exhibetur in lib. 1. cap. 4., ibi: *Sed fortaſſe dicet aliquis: Quomodo Abraham nobis imitandum proponis, cum de ancilla ſuſceperit filium? aut quid ſibi vult hoc eſſe, ut tantus vir huic errori fuerit obnoxius, cujus tanta opera miramur? Et ideo ne quodam more navigantium locum hunc, quem plerique vadoſum putant, declinaſſe videamur, rationem ejus explanare cordi eſt. Non abnuo, quod Abraham de ancilla ſuſceperit filium, ut cognoſcas, quoniam non ſuperioris cujuſdam naturæ, ac ſubſtantiæ fuit Abraham, ſed unus e numero, & fragilitate univerſorum hominum. Denique & de regione Chaldæorum vocatus eſt, quos ſuperſtitioni vanæ intentos eſſe magis, quam ceteros accepimus, & ideo majorem invenit gratiam apud Deum, quia ſuperioribus renunciavit, ad priora ſe extendit, ut ſequeretur Deum. Propoſitus eſt enim ad imitandum tibi, ut & tu advertas, quod ſi peccatis renunties, poſſis emereri domini miſericordiam. Movere tamen aliquos poteſt, quod jam cum Deo loquebatur, & ad ancillam introivit, ſicut ſcriptum eſt: Quia dixit Sara* (hinc exorditur Gratianus in canone 3.) *ad Abraham: ecce concluſit me Dominus, ut non pariam: intra ergo ad ancillam meam, ut filium facias ex illa. Et ita factum eſt. Sed conſideremus primum, quia Abraham ante legem Moyſi, & ante Evangelium fuit; nondum interdictum adulterium videbatur. Pœna criminis ex tempore legis eſt, quæ crimen inhibuit: nec ante legem ulla rei damnatio eſt, ſed ex lege: non ergo in legem commiſit Abraham, ſed legem prævenit. Deus in paradiſo licet conjugium laudaverit, non adulterium damnaverat.* Et infra: *Habes unam Abrahæ defenſionem. Secunda illa eſt, quod non ardore aliquo vagæ ſuccenſus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio conjugalem poſthabuit thorum, ſed ſtudio quærendæ poſteritatis, & propagandæ ſobolis. Adhuc poſt diluvium raritas erat generis humani, erat etiam religionis, nequis non reddidiſſe debitum videretur naturæ. Denique, & Loth ſancti filiæ hanc cauſſam quærendæ poſteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum, & ideo publici muneris gratia privatam culpam prætexuit.* Et poſt aliqua: *Sed & vos moneo viri, maxime qui ad gratiam Domini tenditis, non commiſceri adulterino corpori; qui enim ſe jungit meretrici, unum corpus eſt, nec dare hanc occaſionem divortii mulieribus. Nemo blandiatur ſibi de legibus hominum*; (hinc exorditur Gratianus in can. 4.): *omne ſtuprum adulterium eſt, nec viro licet, quod mulieri non licet &c.* Non ulterius perſequor, cum verba Gratiani omnino conſonent Ambroſianis codicibus, atque in ſequentibus vix difficultas ulla ſuperſit. Tantum animadverto, verſiculum *Tolerabilior* depromtum eſſe ex cap. 7. Potiſſimum ſiſto in referendo capite 4. Ambroſii, ubi tandem excuſans Sanctus Antiſtes Abrahæ factum concludit: *Tertia quoque eſt* (defenſio), *quam nobis Apoſtoli Paulli tribuit auctoritas, qui ait: illa, quæ geſſit Abraham, ut de ancilla ſuſciperet ſobolem, in figuram facta ſunt, & per allegoriam dicta.* Non defuerunt, quibus, dum occurriſſet Ambroſianum hoc monumentum, videri potuit, Ambroſium ſenſiſſe, ante legem Moſaicam interdictum adulterium non fuiſſe. Verum nec deſunt viri erudititiſſimi, qui ab hac nota ſanctum Doctorem vindicaverunt. Non memoro ſigillatim, quid ad hanc rem ſcripſerint univerſi Ambroſianorum operum interpretes. Dicam

Can. 3. & 4. cau. 32. qu. 4.

quidem

Digitized by Google

quidem, & jure, Ambroſium in ea re non omnino excuſaviſſe Abrahamum; quem verius culpæ reum faſſus eſt in eo, quod cum ancilla concubuerit. Quo enim tendit laudatum Ambroſii exordium, quo refert Abrahamum, non fuiſſe ſuperioris cujuſdam naturæ, ſcilicet a peccato prorſus expertis, ſed potius inter Chaldeos ſuperſtitionibus deditos incolatum geſſiſſe? Quo tendit, quod dicitur ad imitandum proponi Abrahamum, quia ſuperioribus, quibus olim fœdatus erat, maculis renunciavit? Quo tendit filiarum Lot comparatio, niſi Ambroſius culpam & in Abrahamo fuiſſe fateretur? Sed clariora ad hanc rem ſunt ejuſdem Ambroſii verba in eo ipſo cap. 4. lib. 1. ibi: *Ergo Abraham & unus de populo erat gentili, & cauſſa poſteritatis introiverat ad ancillam . . . & tamen non otioſum eſt, quod poſt hoc Deus ſtatim, quia alia ejus opera probaret, vel hujus facti pœnitentiam, dixit illi: ego ſum Deus tuus; emerere in conſpectu meo, & eſto ſine querela; quaſi adhuc plene non emeruiſſet, qui deſperaret ſterilis partum uxoris, & de ancilla poſteritatem quæreret.* Item magis perſpicue in libro de Paradiſo cap. 13. ait Ambroſius: *De ſcripturis divinis frequenter promit* (peccator) *exempla, quibus juſtos in culpam perhibet incidiſſe, dicens, ſi forte in ſtupris fuerit deprehenſus: & Abraham cum ancilla concubuit; & David alienam adamavit, & ſibi adſcivit uxorem.* Profecto hæc omnia ſupponunt, Ambroſium non in ea fuiſſe opinione, ut Abrahamum in ea re prorſus ab omni culpa credidiſſet expertem. Non equidem inficior, Ambroſium in libro de Abraham voluiſſe, quoad fieri poſſet, ſanctum Patriarcham ſi non a facinore, ſaltem a gravitate facinoris excuſare; ad quam rem jure tradere potuit, nondum tunc temporis, & Chriſti, & Moſis legem prodiiſſe, & ſolas hominibus fuiſſe in conſpectu naturæ inſtitutiones, quibus prohibitum quidem adulterium erat, ſed, ut ait Sanctus Antiſtes, certis in adjunctis cauſſarum *nondum interdictum adulterium videbatur*, tum nimirum, cum nullos liberos Abraham ex juſta conjuge ſuſcepiſſet. Nulla adhuc lege poſitiva Dei magis illuſtrata humana mens erat; ſolum affulgebat naturæ lumen, plurimum ceteroqui diminutum peccato originis, atque ubi erat uxoris conſenſus, ubi uxor ſterilis erat, ubi naturale officium tunc temporis præſtandum erat, Abrahamo videri poterat, ſibi licere cum ancilla liberorum cauſſa conjungi. Non in abſimili opinione fuiſſe novimus ſapientiſſimos viros divinæ revelationis lumine deſtitutos, ceteroqui naturalium legum cuſtodes vigilantiſſimos, & caſtiſſimos vindices, quos aliquando in ſuis uxoribus permiſiſſe adulteria legimus, quando & mariti conſenſus, aut juſſus adeſſet, & maritus ob ſui naturalem impotentiam de ſuſcipienda prole alias deſperaret. Refert Tertullianus Solonem in Græcia, & Catonem Romæ id uxoribus permiſiſſe, quod & recenſet Auguſtinus quæſtionem hujuſmodi tractans, & ad naturale jus exigens in lib. 1. de ſermone Domini in monte cap. 16. Addere poſſum, quod refert Alexander ab Alexandro lib. 1. genialium dierum cap. 24. ibi: *Cato Martiam uxorem amico dedit, & Socrates Xantippem; atque alii id ſæpe factitarunt, quem morem apud Lacedemonios Licurgi lege, Tapyraſque, & pleraſque gentes invaluiſſe, documenta ſunt, qua cavetur, ut ad ſenioris uxorem juvenis florente ætate tollendæ prolis cauſſa admittatur &c.* Ex his colligitur, non omnino injuria a gravitate delicti excuſari potuiſſe Abrahamum ab Ambroſio diſputationem propoſitam exigente non eo, ut quæreretur quid Abraham recte ſentire debuiſſet, ſed ut quæreretur, quid Abraham divinæ adhuc legis lumine deſtitutus opinari potuiſſet, ac revera opinatus fuiſſet. Hinc puto, &

Abra-

Abrahami factum, & Ambroſii doctrinam poſſe a male feriatorum hominum conviciis commode vindicari.

De canone 12. cau. 32. qu. 7. nihil eſt, quod ſingulari dignum ſit obſervatione. Legitur ille eiſdem omnino verbis in lib. 1. cap. 6. *Can.12. cau. 32. qu. 7.*

De Libro de Iſaac, & Anima.

Ea fuit Ambroſio in expendendis ſacrarum literarum monumentis conſuetudo, ut, ubi etiam hiſtorica narratio factorum locum ſibi vindicaret, potius myſticas eorundem factorum ſignificationes exhiberet. Quid amabo ſimplicius hiſtoria Iſaacci, & Rebeccæ, quam ſacræ veteris teſtamenti literæ referunt? Attamen Ambroſius eam expendens ad ſpiritualem ſignificationem traducit in libro, quem inſcripſit de Iſaac, & anima, in quo in Iſaacco Chriſtum Dominum, in Rebecca fidelem animam conſiderat, docens talem debere eſſe fidelem animam Chriſto, qualis fuit Iſaacco Rebecca. Ex hoc libro cap. 5. depromtus eſt canon 38. de pœnit. diſt. 2., ubi inducitur anima fidelis jam virtutibus ornata Chriſtum ſponſum alloquens his verbis: *Suſcipe Evam jam non ficulneæ foliis adopertam, ſed Sancto amictam Spiritu, & nova gratia glorioſam, quia jam non tanquam nudata abſconditur, ſed tanquam circumdata veſtimenti ſplendore fulgentis occurrit, quia veſtit eam gratia: ſed nec Adam primo nudus erat, quando eum innocentia veſtiebat.* *Can.38. de pœn. diſt. 2.*

Eſt & aliud fragmentum ex cap. 3. ejuſdem libri depromtum apud Gratianum poſt canonem 39. de pœn. diſt. 2. §. *Fugerat*, cujus §. verba cum paulisper corrupta legantur, ita emendanda erunt ex integris Ambroſii exemplaribus: *Perfecta anima averſatur materiam, omne immoderatum .... divinis intendit, terrenam autem materiam fugit. Fuga autem eſt non terras relinquere, ſed eſſe in terris, juſtitiam & ſobrietatem tenere, renuntiare vitiis, non uſibus elementorum. Fugiebat David ſanctus a facie Saul, non utique ut terras relinqueret, ſed ut immitis, & inobſervantis, & perfidi declinaret contagium. Fugiebat autem adhærens Deo, ſicut & ipſe ait: adhæſit anima mea poſt te.* *Can.39. §. fugerat diſt. 2. de pæn.*

De Libro de Jacob, & vita beata.

Edidit Ambroſius librum de Jacob, & vita beata, ut exhortaretur Neophytos, ſeu recens ad fidem converſos ad ſerviendum Criſto animo hilari, tradens maximum beneficium eſſe, quod a Deo illi ſuſceperant in Baptiſmatis Sacramento, tradens etiam in beata vita conſtitutos illos eſſe, qui libenter Chriſto famulantur, exemplo propoſito S. Jacob, qui in domo Laban lubentiſſime ſerviens, vitam jucundiſſimam traducebat. Liber iſte tribuitur in duas partes; ex quarum prima cap. 4. depromtus eſt canon 10. cau. 15. qu. 1., cujus verba apud Gratianum paullisper corrupta, ita deſcribenda ſunt ex integris Ambroſii codicibus: *Non eſt, quod cuique noſtram adſcribamus culpam, niſi noſtræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam, niſi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen, quæ inferuntur reluctantibus. Voluntaria tantum commiſſa ſequitur delictorum invidia, quod in alios derivemus. Voluntarium ſibi militem elegit Chriſtus: voluntarium ſervum ſibi diabolus* *Can.10. cau. 15. qu. 1.*

lus auctionatur. Neminem jugo ſervitutis adſtrictum poſſidet, niſi ſe prius peccatorum ære ei vendiderit; vel, ut habetur in aliquot vetuſtis MSS. Codicibus: *niſi ei ſe prius peccator vere vendiderit*.

Can. 37. de pœn. diſt. 2. Ex altera parte cap. 5. excerptus eſt canon 37. de pœn. diſt. 2., ubi expendebat Ambroſius factum Jacobi, quum divino juſſu in patriam ſuam reverſus eſt ob Labani, ejuſque filiorum invidiam, quemadmodum narratur a Moyſe in cap. 31. Geneſeos verſ. 3., quam ad rem ita ſcribit Sanctus Antiſtes. *Nunc conſideremus, qualis vir juſtus eſſe debeat, ſi invidia fuerit exorta. Primum ut declinet eam; melius eſt enim ſine lite abire, quam reſidere cum jurgio .... Denique is, qui nocere cupiebat, inanem eum non potuit dimittere. Sapiens enim* (hinc exorditur Gratianus) *nunquam inanis eſt, ſemper in ſe habens amictum prudentiæ, qui poteſt dicere: juſtitiam induebam, & veſtiebam judicium, ſicut dixit Job. Namque hæc mentis ſunt interna velamina, quæ nemo alius poteſt auferre, niſi cum aliquem ſua culpa deſpoliat. Denique ſic deſpoliatus Adam nudus inventus eſt; At vero Joſeph etiam veſtimento exteriore rejecto nudus non erat, qui ſalva habebat indumenta virtutis.* Ita ad ſua integra exemplaria redactus Gratiani canon facile exhibet cuicumque commodam Ambroſianæ ſententiæ interpretationem.

De Libro de Sancto Joſeph.

Can. 68. cau. 11. qu. 3. Non omiſit Ambroſius in ſuis operibus exemplum proponere Joſephi filii Patriarchæ Jacobi, ejuſdemque virtutes eximias, ac præſertim morum caſtimoniam laudando commemorare ſingulari edito libro, cui titulus eſt: *De Sancto Joſeph*, ex cujus cap. 13. depromtus eſt canon 68. cau. 11. qu. 3., ubi quæ de vitio iræ dicuntur, pertinent ad interpretationem verſiculi 24. cap. 45. Geneſeos de S. Joſeph, de quo fratres ſuos dimittente, & largis muneribus cumulante, dicitur: *Dimiſit ergo fratres ſuos, & proficiſcentibus ait: ne iraſcamini in via*. Jam expertus alias fuerat Joſeph Patriarcha acerbam fratrum ſuorum iracundiam, proindeque opportunum duxit proficiſcentes fratres admonere, ne ira facile corripi ſe ſinerent: Quæ explanans Ambroſius occaſionem arripuit, de iracundiæ motibus nonnulla tradendi inter medias, quas effudit, Joſephi laudes.

De Libro de Tobia.

Quicumque germanam veterum Patrum doctrinam de uſuris improbandis traditam agnoſcere velit, reſpicere poterit libellum Ambroſii, qui inſcribitur *de Tobia*, ibi enim nihil omittitur, ut demonſtretur, uſuras & eccleſiaſticis, & divinis præceptionibus adverſari. Sunt, non ignoro, nonnulli, præſertim ex hæreticis, qui librum iſtum ab Ambroſio abjudicare nituntur. Verum nihil eſt, quod in eam opinionem me deducere poſſit; ſiquidem perpetuo ab omnibus etiam veteribus Ambroſio tributus fuit hic liber, item nulla eſt diſſimilitudo ſtyli, qua a ceteris Ambroſii operibus disjungatur, nec demum quidquam ibidem reperitur, quod germanis Ambroſii ſententiis alibi expreſſis repugnet. Libelli argumentum conſiſtit in laudanda morum integritate Tobiæ, præcipue in

ea

Digitized by Google

ea parte, qua Tobias decem argenti talenta Gabelo ſine fœnore mutua dederat.
Igneus videtur Ambroſii ſtylus, quo evehebatur adverſus abuſus ſui temporis, ut
improbos uſurarum exactores exagitaret. Et his facile conſtat, quænam ſit ſen-
tentia canonis 3. cau. 14. qu. 3., cujus verba leguntur in cap. 14. ejuſdem li- *Can. 3.*
bri, ubi Ambroſius ad rem propoſitam uſus eſt præcepto divino, quod habetur *cau. 14.*
in cap. 23. verſ. 19. & 20. Deuteronomii ibi: *Non fœnerabis fratri tuo ad uſu- qu. 3.*
ram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem; ſed alieno: fratri autem tuo
abſque uſura id, quo indiget, commodabis. Duæ ſunt in eo canone voces, quæ
obſcuræ nonnullis videbuntur: prima eſt *abſyntiaci*, altera *hilam*. *Abſyntiacum* jam
obſervaverunt Romani Correctores dictum fuiſſe vinum abſyntio conditum, quod
tardam coctionem accelerat, atque inſtaurandis conviviis olim aptum credebatur,
& in uſu erat, quam ad rem laudaverunt Dioſcoridem in lib. 5. cap. 49., &
Lampridium in Eliogabalo. *Hilam* vero male in Ambroſianis codicibus ſcriptum
fuiſſe obſervaverunt Maurini Monachi Ambroſianorum operum editores, & po-
tius legendum voluerunt *vulvam*, adnotantes, apud veteres vulvam ab aucupibus
deliciarum in conviviis appeti conſueviſſe. Ex canonis Gratianei lectione conſtat,
Ambroſium in ea fuiſſe ſententia, ut quoſcumque uſurariorum prætextus ever- *Can. 12.*
teret. Quoniam vero nonnulli laudato Deuteronomii teſtimonio abutebantur, col- *cau. 14.*
ligentes ex eo, non quidem a fratre, ſed ab alieno uſuras exigi poſſe, ita eoſ- *qu. 4.*
dem Ambroſius conficit in cap. 15. *Legis ipſius verba conſideremus: Fratri tuo,*
inquit, non fœnerabis ad uſuram, ſed alienigenam exiges. Quis erat alienigena, niſi
Amalech, niſi Amorrhæus, niſi hoſtes? Ibi, inquit, uſuram exige, cui merito nocere
deſideras, cui jure inferuntur arma &c. Quæ ſequuntur apud Ambroſium, iiſdem
verbis apud Gratianum exhibentur in can. 12. cau. 14. qu. 4., quem ex iis, quæ
huc uſque dicta ſunt, facile quiſquam interpretabitur.

De Libro de Elia, & jejunio.

De Libro Ambroſii de Elia, & jejunio ita teſtantur in ſua Præfatione Mau-
rini Monachi Ambroſianorum operum editores: *Addi poteſt, vix ullum ex Am-*
broſianis operibus in editionibus hoc tractatu magis depravatum extare, ſed eum a nobis
magna cura ad manuſcriptos codices bonæ notæ, atque in primis ad Colbertinum, qui
ante mille annos videtur exaratus, exactum, caſtigatumque fuiſſe. In eo libro, qui
in veteribus codicibus hunc titulum exhibebat *Sermo S. Ambroſii de jejunio*, totus
eſt Sanctus Antiſtes, ut jejunii diſciplinam laudet, atque fideles omnes ad eam
propoſito Eliæ exemplo invitet, invectus in lautiorum epularum uſum, quas im-
moderatæ debacchationes ſequebantur in bonorum omnium publicum ſcandalum.
Interdum vero nonnulla intermiſcet ad peculiares Mediolanenſium conſuetudines
pertinentia. Ex eo depromtus eſt in primis canon 8. diſt. 35., cujus paullo ob- *Can. 8.*
ſcura videtur eſſe ſententia, niſi hoc in loco ex integro contextu Ambroſii men- *diſt. 35.*
tem aperiamus. Demonſtrare conabatur ſanctus Vir, jejunii originem eſſe anti-
quiſſimam, imo & ab ipſo mundi initio divina inſtituente providentia refulſiſſe.
Hinc in cap. 4. ajebat: *Ne terrenum quis, aut novellum putet eſſe jejunium, pri-*
mus uſus mundi a jejunio cœpit; quando lux clara reſplenduit. Secundus dies in je-
junio, quando cœli factum eſt firmamentum. Tertio die pabulum terra germinavit,

natura obſequium præbuit, jejunium tamen cæleſtis diſciplina ſervabat. Quarto die luminaria facta ſunt ſolis & lunæ, & adhuc jejunium. Quinto die produxerunt aquæ repentia animarum viventium, & volatilia volantia ſuper terram ſecundum firmamentum cœli, & vidit Deus, quia bona, & benedixit ea dicens: Creſcite & multiplicamini &c. Et adhuc jejunium: Dixit creſcite, & non dixit, edite, & manducate. Subtiles has Ambroſii animadverſiones omiſit Gratianus, quæ tamen obſervandæ ſunt ad aſſequendam Ambroſii mentem: etenim ita ſequitur Ambroſius apud Gratianum: *Sexto die beſtiæ ſunt creatæ, & cum beſtiis orta edendi poteſtas eſt, & uſus eſcarum. Ubi cibus cœpit, ibi finis factus eſt mundi. Ubi cœpit ſua incrementa neſcire, ibi cœperunt divina circa eum opera feriari. Quo indicio declaratum eſt, quod per cibos mundus haberet imminui, per quos deſiit augeri. Nemo delictum ſciebat, nemo pœnam timebat, nemo noverat mortem. Plantavit Dominus* (hæc apud Gratianum deſiderantur) *Paradiſum ad gratiam Beatorum: poſuit ibi hominem operari, & cuſtodire eum. Et ut ſciamus* (rurſum proſequitur Gratianus) *non eſſe novum jejunium, primam illic legem conſtituit de jejunio. Sciebat enim* (hæc omittuntur apud Gratianum), *quod per eſcam culpa habebat intrare. Prima pœna de jejunii prævaricatione intraverat dicente mandato Dei: de ligno, quod eſt ſcientiæ boni, & mali, non comedetis; qua die autem manducaveritis ex eo, morte moriemini. Eo uſque autem nemo* (iterum pergit Gratianus) *prævaricari noverat, ut adhuc orta non eſſet, quæ prima eſt prævaricata indictum abſtinentiæ. Lex a Domino Deo, prævaricatio legis a Diabolo. Culpa per cibum, latebra poſt cibum, cognitio infirmitatis in cibo, virtus firmitatis in jejunio. Denique* (iſta omiſſa etiam ſunt a Gratiano) *quamdiu interdictis abſtinuere, neſciebant ſe eſſe nudos; poſtquam manducaverunt de interdicta arbore, nudatos ſe eſſe cognoverunt. Merito ergo mulier, ubi culpæ agnovit auctorem, interrogata reſpondit: Serpens perſuaſit mihi, & manducavi. Serpens* (iterum proſequitur, nonnullis tamen paullo immutatis, Gratianus) *gulam ſuadet, Dominus jejunare decernit. Denique ipſe ait, jejunate, & orate, ne intretis in tentationem.* (verſiculum hunc omiſit Gratianus, forte ne videretur Ambroſii textus aliud exhibere, quam exhibeat vulgata Evangelii Matthæi editio cap. 26. ibi: *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem.* Sed iterum cum Ambroſio Gratianus proſequitur): *Itaque gula de Paradiſo regnantem expulit, abſtinentia ad Paradiſum revocavit errantem.* Poſt hæc Ambroſius plura adjecit de peccato Adæ adverſus indictum jejunium, quæ referre nimis operoſum eſt, & quibus caput 4. ſui libri concluſit. In capite 5. expendit pravos intemperantiæ effectus, ut magis ac magis fideles ad jejunium invitaret, atque ab æbrietatibus prorſus averteret; attulitque ad eam rem exemplum Noemi, qui ob vini immoderatam potionem nudus evaſit, quamquam eum excuſaret, quod vini vim adhuc ignoraret. Hic iterum Gratianus Ambroſii verba deſcripſit, ibi: *In principio generis humani ignorabatur æbrietas: primus Noe vineam plantavit, dedit naturam, ſed ignoravit potentiam; itaque vinum nec ſuo pepercit auctori.* Et paucis interjectis; *Sed illius æbrietas nobis ſuadet ſobrietatem; ſemel enim inæbriatus eſt Noe; ubi enim malum æbrietatis agnovit, inventum ſuum* (depravati Gratiani codices habent *jumentum ſuum*) *ad remedium temperavit, non effudit ad vitium: unde & Apoſtolus* (hæc Gratianus omiſit) *ait: modico vino utere propter frequentes tuas infirmitates. Manebat, antequam* (rurſum cum Ambroſio Gratianus) *vinum inveniretur, omnibus inconcuſſa libertas, nemo ſciebat a conſorte naturæ ſuæ obſequia ſervitutis exigere. Non eſſet ho-*

die ſervitus, ſi ebrietas non fuiſſet. Obrepſerat quidem jam fraternæ prælationis invidia; manebat tamen adhuc paternæ pietatis reverentia. Læſo pietas eſt, dum videtur ebrietas. Non illis itaque ſolis nocent vina, quos tentant, ſed & illis amplius, quorum oculis temulenta ebriorum membra nudantur. Legimus etiam, quod patrem Lot inebriaverint filiæ in monte, ad quem timentes incendium Sodomitarum confugerant, & habitabant in ſpelunca. Convenit ebrietati (hæc omiſit Gratianus), *atque concurrit ætas, ſexus, ſolitudo, locus ferarum magis latibulis, quam humanis aptior domiciliis. Fuit itaque ebrietas* (iterum hic Ambroſium excipit Gratianus) *origo inceſti peſſimæ regenerationis partus deterior. At non Abraham vina in ſuo convivio miniſtrabat, ſed immolabat vitulum, butyrum, & lac etiam Angelis hoſpitibus exhibebat. Cœli Dominum mundi agnoſcebat auctorem; vinum tamen exhibere non poterat. Sed recte illic deerat materia peccati, ubi erat remiſſio peccatorum. Denique annunciavit Dominum Johannes non manducans panem, neque bibens vinum: qui enim Chriſtum annunciat, ab omni vitiorum incentivo præſtare ſe debet alienum.* His & ſupplendum, & emendandum erat Gratiani fragmentum in aliquibus depravatum, in pluribus ita contextum, ut integra Ambroſii ſententia deſideraretur.

In eodem libro de Elia & jejunio cap. 20. legitur canon 76. de pœn. diſt. 1. *Can. 76. de pœn. diſt. 1.* Duo tamen menda apud Gratianum exiſtunt. Primum eſt in principio canonis, ubi ex integris Ambroſii codicibus ita legendum eſt: *Etſi gravia deliquimus, magnum medicum invenimus; magnam medicinam gratiæ ejus accepimus; magna enim medicina tollit peccata magna: Habemus enim plura ſubſidia &c.* Alterum eſt in fine ejuſdem canonis; nam poſtrema illa verba *crimina ergo eleemoſynis redimuntur*, non Ambroſii ſunt, ſed Gratiani, qui ex ſententia Ambroſii id deduxit, veluti quoddam conſectarium.

De Libro Apologiæ David.

Duo præſeferuntur libri Ambroſio tributi ſub nomine Apologiæ David. Prior quidem ſine ulla dubitatione Ambroſii eſt, utpote quem laudavit Auguſtinus in lib. 4. contra duas epiſtolas Pelagianorum cap. 11., & in lib. 2. contra Julianum Pelagianum cap. 7. De altero autem non levis eſt controverſia, an jure Ambroſio adſcriptus fuerit. Dubitationem facit, quod Auguſtinus in laudatis locis de una apologia mentionem habuit, eamque nec priorem, nec poſteriorem dicit, item quod maxima in utroque libro ſtyli diverſitas adpareat; demum quod auctor ſecundæ apologiæ inficietur, Davidem adulterium admiſiſſe, totam rem in ſacris literis enarratam ad figuras quaſdam & ſymbola referens, cum tamen Ambroſius in prima apologia revera Davidem criminis reum conſtituat. Non eſt opus in præſentia de hoc diſputare: indicaſſe tantummodo ſufficit, ſiquidem quidquid Gratianus ex libro Ambroſiano apologiæ David ſe excerpſiſſe profitetur, ad priorem apologiam pertinet. Itaque prioris apologiæ ratio ac propoſitum Ambroſio iſtud fuit. Quidam leviſſimi ingenii homines legentes in ſacris literis Davidem ſanctiſſimum Deoque dilectum virum in graviſſima adulterii, homicidiique crimina prolapſum, non mediocrem offenſionem paſſi fuerant, &, malam contraxerant de Rege Propheta opinionem. Ægre id tulit Ambroſius, atque hinc occaſionem arripuit Davidis laudandi, in eo potiſſimum, quod licet humana fragi-

Digitized by Google

fragilitate correptus deliquerit, celeri tamen animo, & diuturna pœnitentia delictum expiaverit. Hinc ait in principio: *Apologiam Prophetæ David præſenti arripuimus ſtylo ſcribere, non quod ille indigeat hoc munere, qui tantis meritis enituit, virtutibuſque effloruit, ſed quia plerique geſtorum ejus lecta ſerie non introſpicientes vim ſcripturarum, vel occulta myſteriorum mirantur, quomodo tantus Propheta adulterii primo, deinde homicidii contagia non declinavit.*

Can. 25. de pœn. diſt. 3 Ex capite 2. hujus apologiæ depromtus eſt canon 25. de pœn. diſt. 3., cujus verba a Gratiano paulliſper depravata ita ſunt deſcribenda ex integris Ambroſiani operis exemplaribus. *Sane & alter legitur error ipſius* (Davidis), *quod numerare fecit populum: Unuſquiſque noſtrum per ſingulas horas quam multa delinquit? Et tamen unuſquiſque de plebe peccatum ſuum confitendum non putat. Ille Rex tantus ac potens ne exiguo quidem momento manere penes ſe delicti paſſus eſt conſcientiam, ſed præmatura confeſſione, atque immenſo dolore reddidit peccatum ſuum Domino. Quem mihi nunc facile reperias honoratum, ac divitem, qui ſi arguatur alicujus culpæ reus non moleſte ferat? At ille Regio clarus Imperio tot divinis probatus oraculis, cum a privato homine corriperetur, quod graviter deliquiſſet, non indignatus infremuit, ſed confeſſus ingemuit culpæ dolore. Denique Dominum dolor intimi affectus movit, ut Nathan diceret. Quoniam pœnituit te, & Dominus tranſtulit peccatum tuum. Maturitas itaque veniæ profundam Regis fuiſſe pœnitentiam declaravit, quæ tanti erroris offenſam tranſduxerit. Alii homines cum a Sacerdotibus corripiuntur, peccatum ſuum ingravant, dum negare cupiunt, aut defendere, ibique eorum lapſus eſt major, ubi ſperatur correctio. Sancti autem Domini, qui conſummare pium certamen geſtiunt, & currere curſum ſalutis, ſicubi forte ut homines corruunt, naturæ magis fragilitate, quam peccandi libidine, fortiores & acriores ad currendum reſurgunt, pudoris ſtimulo majora reparantes certamina, ut non ſolum nullum adtuliſſe exiſtimetur lapſus impedimentum, ſed etiam velocitatis incentiva cumulaſſe. Ergo ſi currentium non ſolvitur curſus, cum aliqui forte ceciderint, non luctantium contentio, ſed inoffenſa manent certamina, quin & plerique poſt unum aut alterum lapſum gratia majore vicerunt, quanto magis agonem pietatis ingreſſi non debent unius prolapſionis offenſione cenſeri, cum beatus ſit, qui ſe potuerit reparare poſt lapſum, quoniam poſt mortem quoque reſurgere, munus beatorum eſt.* Poſt hæc Gratianus plurima omiſit, quæ in laudato cap. 2. Ambroſii leguntur. Hinc tranſiliit ultra caput 3. & maximam partem capitis 4., quibus in locis Sanctus Antiſtes univerſam hanc rem variis ſententiis ac figuris exornavit; Deinde iterum Ambroſium ſecutus eſt in fine capitis 4., ubi ita legitur: *Quod peccavit, conditionis eſt, quod ſupplicavit correctionis* (in quibuſdam codicibus legitur *correptionis*) *lapſus communis, ſed ſpecialis confeſſio. Culpam itaque incidiſſe naturæ eſt, diluiſſe* (in aliquibus codicibus legitur *deeſſe*) *virtutis.* His expoſitis de more ſuo Gratianus plurima omiſit, & gradum fecit ad caput Ambroſii 13., ubi hæc verba leguntur: *Peccatum aut donatur, aut deletur, aut tegitur. Donatur per gratiam, deletur per ſanguinem crucis, tegitur per charitatem. Similiter & iniquitas, quæ æſtimatur habitudo mentis injuſtæ, licet Johannes in epiſtola, eum, qui fecerit peccatum, & iniquitatem feciſſe dixerit, ſicut habemus ſcriptum: omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Peccatum eſt iniquitas, quia in peccato ipſo eſt iniquitas. Tamen ut nobis videtur, omne peccatum eſt iniquitas; iniquitas autem operatrix culpæ, aut delicti. Plus eſt ergo, ut ipſa iniquitas deleatur, excidatur radix, & ſeminarium peccatorum, mala tollatur radix, ne malos fru-*

ctus

ctus ferat, aboleatur erroris omnis affectus, univerſa iniquitatum genera tollantur. Itaque quemadmodum intrans in animum ſapientiæ diſciplina imprudentiam tollit, & ſcientia ignorantiam, ſic perfecta virtus iniquitatem, & remiſſio peccatorum delet omne peccatum.

Ex eadem apologia capite 6. prope finem depromtus etiam eſt canon 26. de pœn. diſt. 3., cujus verba cum Ambroſii codicibus conſonant, dummodo pro verbis illis Gratiani: *Illud vero quam mirabile eſt . . . pro plebis errore peccata deleverit . . . . impietatem peccati mei . . . deinde quia non fuit improbitatis æſtus &c.* iſta ſubſtituas: *Quam vero illud etiam admirabile . . . . pro plebis errore plebis peccata deleverit . . . . impietatem cordis mei . . . denique quia non fuit improbitatis æſtus &c.* *Can. 26. de pœn. diſt. 3.*

De canone 9. cau. 36. qu. 2. ex eadem apologia depromto, nihil ſingulare heic adjicio, cum illum jam fuſa oratione expenderim ad canonem 11. ead. cauſ. & quæſt. *Can. 9. cau. 36. qu. 2.*

S E C T I O III.

De Libellis editis ad fidei, & morum inſtitutiones.

De Libris de Sacramentis.

Editi ſunt ſub Ambroſii nomine libri ſex de Sacramentis, qui tamen a viris eruditiſſimis ab Ambroſio non contemnendis rationibus abjudicantur. Vulgo teſtantur, illos pluribus barbariſmis ſcatere, multa etiam inania continere, longe propterea diſſitos ab elegantia Ambroſiana, qualis in ceteris Sancti Viri monumentis adparet, multa item in illis invicem repugnantia, & craſſis erratis obvoluta deprehendi. Facile hæc deſignata unuſquiſque inveniet apud criticos Ambroſianorum operum editores. Tantum ego adjicio, eandem in his libris materiem pertractari, quam pertractavit Ambroſius in opere, quod elucubravit de myſteriis; cum in utroque libro idem ſit rei argumentum; utrobique ad Neophitos, ſeu recens baptizatos ſermo convertatur, quo divinorum Sacramentorum germana notitia inſtruantur; imo & utrobique paſſim eædem ſententiæ, eadem quandoque verba deſcribantur, unde conſtet, non Ambroſium fuiſſe librorum de Sacramentis auctorem, ſed alium obſcuri nominis, qui librum Ambroſii de myſteriis imitari ſtuduerit. Suſpicantur Maurini Monachi, auctorem operis Epiſcopum fuiſſe, quod frequens ſe Epiſcopum nominet, & quod Neophitos pro concione alloquatur, atque inſtruat, quod olim potiſſimum erat munus Epiſcoporum. Præterea ſuſpicantur Epiſcopum illum eſſe octavo, aut etiam ſeptimo ſæculo antiquiorem, vel quod eam diſciplinam de Neophitis poſt paſchales dies tribus Sacramentis Baptiſmo, Confirmatione, & Euchariſtia ſuſceptis inſtruendis exhibeat, quæ octavo, aut ſeptimo ſæculo ab uſu jam receſſerat; vel quod opus iſtud inveniatur in quodam codice Sangallenſi ſæculo ſeptimo antiquiore, cujus rei teſtem afferunt Mabillonium in Muſæo Italico p. 7., vel etiam quod ibi agatur de Gentilium ſuperſtitionibus in Diæceſi adhuc vigentibus, quod nequit, niſi vetu-

ſtiſſimæ

ſtiſſimæ ætati congruere. Suſpicantur demum, ejuſdem operis auctorem fuiſſe e Romana Provincia; quod ipſe profiteatur ſequi ſe mores, & diſciplinam Eccleſiæ Romanæ. Laudanda ſane eſt Maurinorum ſolertia in inveſtigando eorum librorum auctore; attamen interea cum non ſatis conſtare poſſit, quis ille fuerit, ego contentus ero in eo, ut concludam, ex illo opere non ſatis grave deduci poſſe Eccleſiaſticæ diſciplinæ præſidium. Quod ſi quiſquam cauſſam quærat, cur Ambroſio facile libri illi adſcribi potuerint; dicam in primis, id potuiſſe contingere ob maximam adfinitatem, quam iidem libri de Sacramentis habent cum libris Ambroſii de myſteriis, quemadmodum nuper obſervabam; deinde dixero, revera S. Ambroſium librum ſcripſiſſe de Sacramentis, qui ſane recentioribus temporibus periit, ac propterea anonymum librum de Sacramentis incerto Auctore elucubratum facile ſubſtitui pro Ambroſiano potuiſſe. Ab Ambroſio libros de Sacramentis fuiſſe editos teſtatus eſt Auguſtinus in lib. 2. contra Julianum cap. 5. & ſequ., atque in lib. 2. retractationum cap. 4. Neque vero exinde quiſpiam putet, libros apud Auguſtinum laudatos eoſdem eſſe cum iis, qui Ambroſii nomen hodie præferunt; Siquidem idem Auguſtinus in locis laudatis ſcribit, libros germanos Ambroſii de Sacramentis adverſus Platonicos ſcriptos fuiſſe ſub hoc præpoſito titulo: *De Sacramentis, ſive de Philoſophia*, unde extra dubium poſitum eſſe videtur, vulgatos, & hodie editos libros de Sacramentis multum ab illis diſtare, quoniam in vulgatis, & hodie editis ne verbum quidem factum adparet de Platonica Philoſophia.

Can. 14. Ex libro 4. cap. 6. depromta ſunt verba canonis 14. de conſ. diſt. 2., quem-
40. §. ul. admodum & in eodem lib. 4. cap. 1. legitur verſiculus *qui manducaverit* po-
Can. 43. ſtremus canonis 40. §. ult. ead. diſt. 2., de quibus nihil eſt ſingulari dignum ob-
& 84. de conſ. ſervatione. Præterea ex lib. 6. cap. 1. depromtus eſt canon 43. eadem diſtin-
diſt. 2. ctione, licet inſcribatur nomine Ambroſii in libro de officiis. Quod ex integris libelli codicibus emendandum erat in Gratianea editione, jam animadverterunt Romani Correctores, qui etiam recte obſervarunt, cum eodem canone jungenda eſſe, tanquam ex eodem capite derivata, verba canonis 84. eadem diſt. 2. de conſecr.

Can. 55. Canonis 55. de conſ. diſt. 2. verba jam exegerunt ad optimos codices Romani
de conſ. Correctores; aliquid tamen hodie ſupereſt emendandum ex Maurinorum editione:
diſt. 2. nimirum in lib. 4. cap. 4., & 5., ubi Gratiani verba leguntur, hæc habentur, unde initium Gratianei canonis ſuppleatur: *Tu forte dicis: meus panis eſt uſitatus, ſed panis iſte panis eſt ante verba Sacramentorum &c.* Item verſiculus *Et ſic quod erat panis*, uſque ad §. *Sed forte dicis* in codicibus integris minime legitur, ſed potius hæc verba: *Ergo didiciſti, quod ex pane Corpus fiat Chriſti, & quod vinum, & aqua in calicem mittitur; ſed fit Sanguis conſecratione verbi cæleſtis. Sed forte dicis &c.*

Can. 56. De canone 56. de conſ. diſt. 2. nihil ſingulare recurrit obſervatione dignum:
de conſ. conſonat ille omnino cum verbis capitis 4. lib. 5.
diſt. 2.

Can. 83. Canon 83. de conſ. diſt. 2. a Gratiano olim ita deſcriptus fuerat, ut integris
de conſ. exemplaribus non omnino congrueret. Romani Correctores plura ſuppleverunt
diſt. 2. ex cap. 1. lib. 5. de Sacramentis: nonnulla ego adjiciam, quæ plurimum facere videntur ad adſequendam mentem auctoris. Nimirum poſt illa verba canonis: *Quid ſibi vult admixtio aquæ? Rationem accipe*; hæc ſequuntur in codicibus Ambroſio tributis a Romanis Correctoribus omiſſa: *Primum omnium figura, quæ*

ante

Digitized by Google

ante præceſſit tempore Moyſi quid habet? Quia cum ſitiret populus Judæorum, & murmuraret, quod aquam invenire non poſſet, juſſit Deus Moyſi &c. Item poſt illa Gratiani verba *accipe & aliud* hæc ſequuntur in codicibus Ambroſio tributis a Romanis Correctoribus omiſſa: *In tempore Dominicæ paſſionis cum Sabbatum magnum inſtaret, quia vivebat Dominus noſter Jeſus Chriſtus, vel latrones, miſſi ſunt, qui percuterent eos, venientes autem invenerunt defunctum Dominum Jeſum Chriſtum, tunc unus de militibus lancea tetigit latus ejus, & de latere ejus &c.* Multa alia omiſſa præterea ſunt, in quibus tamen recenſendis non immoror, quia adhuc ſine illis certa conſtare poteſt capitis interpretatio.

Nonnulla etiam emendaverunt Romani Correctores ad canonem 9. de conſ. diſt. 4. ex lib. 1. cap. 4.; & 5., nondum tamen rem integram perfeciſſe videntur. Nam priora canonis verba ita legenda ſunt ex quibuſdam libri editionibus: *Ceterum qui per hunc fontem tranſit, hoc eſt a terrenis ad cœleſtia; hic eſt enim tranſitus ideo Paſcha, hoc eſt tranſitus ejus &c.* Et ex aliis quibuſdam editionibus ita: *Ceterum qui per hunc fontem tranſit a terrenis ad cœleſtia, hoc eſt enim Paſcha, ideſt tranſitus ejus, tranſitus a peccato &c.* Poſt verba illa Gratiani *non moritur ſed reſurgit*, in Ambroſii codicibus recenſetur factum Naaman, atque Elizei, quale narratur in lib. 4. Regum cap. 5., poſt quam demum hiſtoricam ennarrationem ſubſequitur Gratianeus verſiculus *non omnis aqua &c.* Denique animadvertendum eſt, verba illa Gratiani, *aqua opus eſt, operatio Spiritus Sancti eſt* in pluribus Ambroſianis editionibus deſiderari. *Can. 9. de conſ. diſt. 4.*

Canon. 69. de conſ. diſt. 4. referendus eſt ad caput 1. libri 1., ubi iſta leguntur, ex quibus Gratiani emendanda erit editio: *Ideo propter gratiam operis, & muneris non os tangit Epiſcopus, ſed nares, ut bonum odorem accipias pietatis æternæ.* *Can. 69. de conſ. diſt. 4.*

Ex integris Ambroſio tributis exemplaribus emendandus erit canon 71. de conſ. diſt. 4., etenim in lib. 2. cap. 5. de Sacramentis ita lego: *Venit Sacerdos, precem dicit ad fontem, invocat Patris nomen, præſentiam Filii, & Spiritus Sancti: utitur verbis cœleſtibus. Cœleſtia verba quæ? Chriſti ſunt, quod baptizemus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Si ergo ad hominum ſermonem ad invocationem Sancti adeſt præſentia Trinitatis, quanto magis ibi adeſt, ubi ſermo operatur æternus? Vultis ſcire, quia deſcendit Spiritus? Audiſti, quia quaſi columba deſcendit. Quare quaſi columba? Ut incredula vocarentur ad fidem. In principio ſignum debuit eſſe, in poſterioribus debuit eſſe perfectio. Accipe aliud, poſt mortem Domini noſtri Jeſu Chriſti Apoſtoli erant in uno loco, & orabant in die Pentecoſtes, & ſubito factus eſt magnus ſonus, quaſi cum vi magna Spiritus ferretur, & viſæ ſunt linguæ diſperſæ, ſicut ignis. Quid hoc ſignificat, niſi deſcenſum Spiritus Sancti, qui ſe voluit incredulis etiam corporaliter demonſtrare, hoc eſt corporaliter per ſignum, ſpiritualiter per Sacramentum. Ergo manifeſtum teſtimonium ejus adventus; nobis autem fidei jam prærogativa defertur, quia a principio ſigna incredulis fiebant, nobis jam in plenitudine Eccleſiæ non ſigno, ſed fide veritas colligenda eſt.* *Can. 71. de conſ. diſt. 4.*

Supplendus etiam erit ex integris codicibus canon 87. de conſ. diſt. 4. minus accurate a Gratiano deſcriptus; ſiquidem in lib. 1. de Sacramentis cap. 2. ita legitur: *Venimus ad fontem, ingreſſus es; conſidera quid videris, quid locutus ſis, conſidera, repete diligenter: occurrit tibi Levita, occurrit Presbyter: unctus es quaſi Athleta Chriſti, quaſi luctam hujus ſæculi luctaturus profeſſus es luctaminis tui certamina.* Hinc recte animadverterunt Romani Correctores, verba illa Gratiani, *ut* *Can. 87. de conſ. diſt. 4.*

Digitized by Google

ad baptiſmum cathecumenus accedas in integris Ambroſio tributis exemplaribus deſiderari.

Can.89. de conſ. diſt. 4. Recte deſcriptus eſſet canon 89. de conſ. diſt. 4., ſi pro illo verbo *emerſiſti*, quod initio legitur, ita legeretur, quemadmodum integri codices exhibent *ergo merſiſti*, ſcilicet in lib. 2. cap. 7. Licet autem Ambroſii iſta non ſint, ego tamen minime dubito, quin exinde colligere poſſimus veterem formam, quam adhibere ſolebant Epiſcopi in Sacramento Confirmationis adminiſtrando. Nimirum deprecatoriis verbis expreſſam fuiſſe univerſa propemodum teſtatur antiquitas, Tertullianus libro de baptiſmo, Cyprianus epiſt. 73., Hieronymus in dialogo adverſus Luciferianos, Auguſtinus lib. 15. de Trinitate, Iſidorus Hiſpalenſis lib. 2. de officiis cap. 26., & lib. 6. originum cap. ultimo, quibus addere poſſumus Gregorii Sacramentarium.

Can.90. de conſ. diſt. 4. Canon 90. de conſ. diſt. 4. legitur in lib. 3. cap. 1., & 2., ubi animadvertendum eſt, verba illa Gratiani *accepiſti myſterium* in aliquot Ambroſianis codicibus non exhiberi, ſed loco illorum ita legi: *Accepiſti mirrhum, hoc eſt unguentum*; quamquam tamen cum exemplaribus numero pluribus Gratiani editio penitus conſonet.

De Libro de iis, qui myſteriis initiantur, ſeu de initiandis Rudibus.

Juxta varias Ambroſianeorum operum editiones variis inſcribitur titulis liber ille Ambroſii, quem Gratianus modo appellavit *librum de iis, qui myſteriis initiantur*, modo *librum de initiandis rudibus*. Ut enim Maurini Monachi teſtantur, apud Amerbachium laudatur *de miſteriis initiandis*, apud Eraſmum, & Gillotium *de iis, qui myſteriis initiantur*, in Romana editione *de initiandis*, in MSS. codicibus numero plurimis *de myſteriis ſive initandis*; ſed in antiquiſſimis *de miſteriis divinis*, aut *de myſteriis*. Quicumque vero ſit ejus libelli titulus, finis auctoris in eo ſitus eſt, ut alloquatur eos, qui recens fuerant Sacramento baptiſmatis regenerati, inſtruatque in primis Chriſtianæ fidei rudimentis. Non defuerunt, qui hoc opus ab Ambroſio abjudicarent, qualis eſt Dallæus in libro de Confirmatione, & Henricus Bullingerus in litera ad Joachim Vadianum data die 7. Julii anni 1535. librum illum dicens *ſtupidum, nequaquam eſſe auctoris optimi, & judicii emunctiſſimi facturam*. Ego ſane librum hunc integrum diligentiſſime meditatus, nihil omnino reperire potui ea cenſura dignum, nec propterea concludere, eum eſſe ab Ambroſio abjudicandum, præſertim ubi animadverterim, quæ a cenſoribus adferuntur, tenuiſſima eſſe, & momenti omnino leviſſimi. Quod difficultatis ſpeciem habere videtur, eo reducitur, ut in eo libro exhibeatur Ambroſius tradens, peccata hominum propria, & ſingularia, ſive perſonalia per baptiſmum deleri, at peccatum originis per pedum lotionem abſtergi. Hæc ſententia legitur in capite 6. ibi: *Mundus erat Petrus, ſed plantam lavare debebat: habebat enim primi hominis de ſucceſſione peccatum, quando eum ſupplantavit ſerpens, & perſuaſit errorem: Ideo planta ejus abluitur, ut hæreditaria peccata tollantur; noſtra enim propria per baptiſmum relaxantur*. Verum eam fuiſſe Ambroſii ſententiam liquet ex Auguſtino, qui ſimilia ex Ambroſio laudans in lib. 4. contra duas epiſtolas Pelagiani ita ſcribebat de

Petro

Petro Apoſtolo: *Ipſe ſe obtulit, quod ante putabat eſſe peccatum, lavari ſibi non ſolum pedes, & caput poſcens, quod illico intellexiſſet lavacro pedum, qui in primo lapſi ſunt homine ſordem obnoxiæ ſucceſſionis aboleri*. Similia etiam leguntur apud eundem Ambroſium in expoſitione Pſalmi 48. verſ. 6. num. 8: ibi: *Alia eſt iniquitas noſtra, alia calcanei noſtri, in quo Adam dente ſerpentis eſt vulneratus, & obnoxiam hereditatem ſucceſſionis humanæ ſuo vulnere dereliquit, ut omnes illo vulnere claudicemus. Unde Dominus diſcipulis ſuis pedes lavit, ut lavaret venena ſerpentis, & Petrus reprehenditur, quod excuſabat, ne ſibi Dominus pedes lavaret .... cui Dominus reſpondet: qui lotus eſt, non habet neceſſe, ut lavet niſi pedes, ſed eſt mundus totus*. Poſt hæc nemo non videt, eam Ambroſii fuiſſe ſententiam, ut quemadmodum in lotione a Chriſto Domino facta, ita & in lotione, quæ tunc temporis in more erat in Eccleſia, ſignificaretur ablutio reliquiarum, quæ in nobis ex peccato originis ſuperſunt. Dixi reliquiarum peccati originis, ut Ambroſii ſententiam, & commode, & perſpicue interpretarer; cum enim Ambroſius per lotionem pedum tradidit hereditaria peccata deleri, non de peccato originis ſermonem intelligendum voluit, ſed potius de ejuſdem peccati reliquiis, quibus ſauciata adhuc manet poſt baptiſmum humana natura, ob affectiones illas, quaſi cicatrices, unde facile ad vitia pronus homo ſit, & divina gratia ſemper indigeat. Hinc proſequebatur Ambroſius in dictum Pſalmum 48. num. 9. *Unde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem noſtri eſſe delicti; meritoque Dominus .... Lavemus, inquit, & pedes, ut calcanei lubricum poſſimus auferre, quo fida ſtatio poſſit eſſe virtutum, & ne paterno quis errore labatur, qui ſuo paratus eſt ſtare propoſito, & non metuat lubricum hæreditatis, qui cupit veſtigium tenere virtutis*. Secutus fuit Ambroſius Chriſti parabolam, propoſitam apud Johannem cap. 13. ibi: *Qui lotus eſt, non indiget, niſi ut pedes lavet, ſed eſt mundus totus*. Scilicet quemadmodum, qui loti ſunt, dum ex aquis egrediuntur, pedibus quaſdam contrahunt ſordes, ita qui ſunt baptizati licet renovati, purgatique criminibus ſint, indigere tamen adhuc videntur lotione pedum, qua diu purgentur, ac poliantur pravis affectionibus, ex originali culpa relictis. Re ita commode explicata nihil amplius ſupereſſe videtur, quod difficultatem ingerat, quamobrem facile quiſque librum recipere poterit, velut germanum Ambroſii monumentum.

Ex capite 4. hujus libri depromtus eſt canon 50. cau. 1. qu. 1., ubi animadvertendum eſt, quemadmodum etiam animadverterunt Correctores Romani, priora quidem verba *non ſanat baptiſmus perfidorum, non mundat ſed polluit* Ambroſii eſſe, ea vero, quæ ſequuntur eſſe Algeri. Nolim tamen, quiſquam Ambroſii verba ita intelligeret, ut fingat, Ambroſium tradidiſſe non aliter baptiſma valere, quam ii a pio religioſoque fuerit miniſtro collatum; ſiquidem minus congruum eſt inducere Sanctum Antiſtitem ſcripſiſſe quidquam, quod renovaret veterem diſputationem jamdiu in Eccleſia finitam, & olim acerrime diſcuſſam inter Eccleſiam Romanam, & Eccleſiam Africanam temporibus Papæ Stephani, & Cypriani Epiſcopi. Potius Ambroſius innuere voluit, non baptiſmum collatum, ſed baptiſmum ſuſceptum a perfidis non ſanare, ſed polluere, quaſi diceret, ex parte miniſtri valere, quamquam ex parte ſuſcipientis gratiam Dei non pariat, non ſanet, ſed polluat, quod ſuſcipiens obtinere voluerit, dum adhuc perfidia ſua teneretur. Hæc interpretatio facile capietur ab eo, qui integram Ambroſii ſententiam præ oculis habeat. Nimirum Sanctus Antiſtes ibi comparabat baptiſmum

Can. 50. cau. 1. qo. 1.

cum probatica illa piſcina, de qua ſermo eſt in Evangelio Johannis cap. 5., quæ unum tantum infirmum hominem ſtatuto tempore ſanabat, ita ſcribens: *Tunc* (ideſt in piſcina) *curabatur unus*: *nunc* (ideſt in baptiſmo) *omnes ſanantur, aut certe unus populus chriſtianus: eſt enim in aliquibus & aqua mendax: non ſanat baptiſmus perfidorum, ſed polluit*. Liquet ergo ſermonem ibidem inſtitui, non de baptizantibus, ſed de iis, qui baptizantur, qui ſanari non poſſe dicuntur, ſi perfidi ſint, ſeu quoties ſimulate ad baptiſmum ſuſcipiendum accedant. Id ſi agnoviſſet Gratianus, non ſane eo adduci debuiſſet, ut interpretaretur poſt canonem 51. cau. 1. qu. 1. mentem Ambroſii de Arrianis, & Sabellianis, qui formam Sacramenti baptiſmatis corrumpebant, cum alia ſit ſententia S. Doctoris, quam quæ a Gratiano fingatur. Quid vero dicendum eſt de ſubſequentibus Algeri verbis, quæ habentur in lib. 3. cap. 1. ibi: *Quia in diluvio aquarum multarum ad Dominum non approximatur, quia, ut per Apoſtolum dicitur, quidquid non eſt ex fide peccatum eſt, & ipſis, qui faciunt, & quibus faciunt, non ſolum non prodeſt, ſed ad judicium eſt*? Non eſt, cur diutius immorer in expendenda hujus viri doctrina. Dixero tantum, Algerum vixiſſe paullo ante Gratiani ætatem, imo fuiſſe Gratiano fere coævum, utpote qui floruit circa annum 1130. Fuit ipſe Scholaſticus primum, deinde Monachus Cluniacenſis; & quamquam in pluribus libris adverſus Berengarii hæreſim ſcriptis non mediocrem ſibi gloriam paraverit, tamen non undecumque fuit ab erroribus univerſis immunis. Opinatus fuit inter cetera, ſpecies Euchariſticas Sacramentales incorruptibiles prorſus eſſe, opinatus præterea fuit ex divino præcepto fideles univerſos etiam Laicos adſtringi ad percipiendum Euchariſtiæ ſub utraque ſpecie Sacramentum; opinatus demum fuit juris divini eſſe, ut Euchariſtia non in fermentato, ſed in azymo conficiatur. Exinde nemo non colligit, non adeo gravis eſſe momenti hujus ſcriptoris auctoritatem, ut ejus verba, atque ſententiæ vim habeant canonum, & regularum Eccleſiaſticarum firmitatem.

Can. 83. cau. 1. qu. 1. Verba canonis 83. cau. 1. qu. 1. paullo aliter apud Gratianum deſcripta jacent, quam in libro Ambroſii inveniantur. Siquidem in capite 5. Ambroſiani libri ita legitur: *Cum tibi ſcriptura teſtetur, quod ad Hieboal preces ignis deſcenderit de cœlo, & rurſus precante Elia ignis ſit miſſus, qui ſacrificium conſecravit? non merita perſonarum conſideres, ſed officia Sacerdotum, & ſi merita ſpectes, ſicut Eliam conſideres, Petri quoque merita ſpectato, vel Paulli, qui acceptum a Domino Jeſu hoc nobis myſterium tradiderunt. Ignis illis viſibilis mittebatur, ut crederent; nobis inviſibilis operatur, qui credimus, illis ad figuram, nobis ad commonitionem. Crede ergo adeſſe Dominum Jeſum invocatum precibus Sacerdotum, qui ait: ubi fuerint duo, vel tres, ibi & ego ſum; quanto magis ubi eſt Eccleſia, ubi myſteria ſua ſunt, ibi dignatur ſuam impertire præſentiam*? Miraris fortaſſe in hoc capite Ambroſium de Hieroboal enarraviſſe, quæ Gedeoni contigerunt juxta caput 6. libri Judicum verſ. 21., ubi Gedeon exhibetur Domino Sacrificium obtuliſſe, quod ignis de Cœlo deſcendens prodigioſe conſumſit. Idem eſt Gedeon, qui Hieroboal, nam Hieroboal apud Hebræos dictus eſt Gedeon, quaſi qui Idolum Baal evertit, atque contrivit; Gedeon autem in eodem Judicum capite oſtenditur Idolum Baal evertiſſe; hinc in cap. 6. verſ. 32. Judicum legimus: *Ex illo die vocatus eſt Gedeon Hieroboal, eo quod dixiſſet Joas: Ulciſcatur ſe de illo Baal, qui ſuffodit aram ejus*. Quod ſi quidquam apud Ambroſium adhuc occurreret, quod non ſatis, & ex omni parte

ſacrarum

ſacrarum literarum narrationi hiſtoricæ congruat, dandum aliquid eſt injuriis temporum, quibus vivebat Ambroſius, tum ſcilicet, cum ſacrarum literarum exemplaria corrupta eſſent numero plurima, quod etiam tunc Sanctus Hieronymus animadvertit.

Canon 39. de conſ. diſt. 2. judicio Romanorum Correctorum potius Auguſtino erat, quam Ambroſio tribuendus. Verba Auguſtini a Gratiano valde corrupta habentur in lib. 20. contra Fauſtum cap. 13. ibi: *Noſter autem panis, & calix non quilibet, quaſi propter Chriſtum in ſpicis, & Sacramentis ligatum, ſicut illi deſipiunt, ſed certa conſecratione myſticus fit nobis, non naſcitur. Proinde quod non ita fit, quamvis ſit panis, & calix; alimentum eſt refectionis, non Sacramentum religionis, niſi quod benedicimus, gratiaſque agimus Domino in omni ejus munere non ſolum ſpiritali, verum etiam corporali.* Hæc verba ſi cum Gratianeo canone conferas, agnoſces a Gratiano fuiſſe depravatum Auguſtini monumentum, in quo ceteroquin explicando ſua ingenia torſerunt Gloſſarum auctores, quod uni Gratiano fidentes plus æquo, ad canonis autographum reſpicere neſciverunt. Quid enim magis abſurdum eſt, quam quod legitur abſolute apud Gratianum, Euchariſtiam eſſe *alimentum refectionis, non Sacramentum religionis*? Quod ſi quiſquam adhuc percontetur, quare canon ille Auguſtini Ambroſio potius tributus fuerit, poſſem ego reſpondere, id contigiſſe fortaſſe, quod ſi non eadem verba, non abſimilis ſaltem ſententia apud Ambroſium legatur in hoc ipſo libro de initiandis rudibus cap. 9. ibi: *Forte dicas aliud video, quomodo tu mihi adſeris, quod Chriſti corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc ſupereſt, ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis? Probemus non hoc eſſe, quod natura formavit, ſed quod benedictio conſecravit, majoremque vim eſſe benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipſa mutatur.* Facile hinc conjicere juvat, Gratianum alicubi vidiſſe monumentum Auguſtini laudatum, cui adnotatum fuiſſet, ad marginem conſonare ſententiam Ambroſii in libro de Cathechizandis rudibus, & Collectorem putaviſſe non Auguſtinum, ſed Ambroſium derivandi monumenti eſſe ſcribendum auctorem. Verba Ambroſii nuper relata leguntur in can. 69. de conſ. diſt. 2., ubi & multa alia ex cap. 8., & 9. ejuſdem libri deſcribuntur, omnia ſane conſona Ambroſianis codicibus. Totus ibidem erat Ambroſius in exponendis figuris, & reconditis Sacramentis, quæ in Divina Euchariſtiæ inſtitutione continentur. *Can. 39. & 69. de conſ. diſt. 2.*

De canone 40. de conſ. diſt. 2. nihil occurrit ſingulari dignum animadverſione. Legitur ille eiſdem omnino verbis in cap. 9. ejuſdem libri de myſteriis. De verſiculo *qui manducaverit* jam ſuperius agendum fuit, ubi expendebam libros de Sacramentis Ambroſio adſcriptos. *Can. 40. de conſ. diſt. 2.*

Canon 85. de conſ. diſt. 2. legitur apud Ambroſium in cap. 9., ex quo explicanda ſunt poſtrema illa verba, quæ ſubobſcura videntur: *Corpus Chriſti Corpus eſt Divini Spiritus*, ſiquidem poſt hæc ita proſequitur Sanctus Antiſtes: *Quia Spiritus Chriſtus, ut legimus: Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus Dominus.* Alludit autem hoc in loco ad Threnos Hieremiæ cap. 4. verſ. 20. ibi: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus.* *Can. 85. de conſ. diſt. 2.*

De canone 92. de conſ. diſt. 4. nihil ſingulare obſervandum occurrit. Legitur iſte in cap. 7. Ambroſiani libri eiſdem verbis. *Can. 92. de conſ. diſt. 4.*

De

De Libro Paſtorali, ſeu de Miniſteriis, ſeu de Dignitate Sacerdotali.

Nemo eſt, qui hodie dubitare amplius poſſit, librum illum, qui ſub Ambroſii nomine a Gratiano laudatur, ſub titulo, modo *de miniſteriis*, ſeu *de Dignitate Sacerdotali*, modo *libri Paſtoralis*, eſſe ab Ambroſio abjudicandum, poſtquam illud Maurini Monachi Ambroſianorum operum editores illud inter apocrypha Ambroſii monumenta rejecerunt. Revera cum ibidem Sacrarum literarum teſtimonia recenſeantur juxta recentiorem Hieronymi interpretationem, non juxta veterem verſionem, qualis temporibus Ambroſii præ manibus fidelium habebatur, ſatis indicatur, libri illius auctorem fuiſſe Hieronymo recentiorem. Præterea alia quædam traduntur temporibus Ambroſii minime conſona, quemadmodum ubi de Senatoribus legitur eos non lato clavo, ſed clamyde a plebe fuiſſe diſtinctos, quod convenire non poſſe Viris in Senatu tunc conſtitutis facile demonſtratur ex lib. 4. cap. 11. genialium dierum apud Alexandrum ab Alexandro; quemadmodum etiam ubi paſſim luget auctor libri Eccleſias, & Viros Eccleſiaſticos Simoniæ vitio fuiſſe labefactatos, quod contigiſſe temporibus Ambroſii nemo dixerit, qui calleat illius ſæculi diſciplinam, & ad diſciplinam pertinentia monumenta. Addi his poteſt, librum illum in variis exemplaribus variam habuiſſe inſcriptionem, alicubi enim ſub hoc titulo exhibetur: *Liber Paſtoralis*, vel *de cura Paſtorali*, alibi *de obſervantia Epiſcoporum*, alibi *de vita, & ordinatione Epiſcoporum, & Simoniaca hæreſi*; alibi: *ſermo de Epiſcopis, & Sacerdotibus*; alibi *ſermo de Apoſtolo eo in loco, ubi ait fidelis ſermo &c.*, alibi *ſermo de Paſtoribus*, alibi *ſermo de myſteriis*; alibi *de ordinatione Epiſcopi per Simoniam*; alibi demum, nimirum in codice S. Martialis Lemovicenſis, uti Maurini teſtantur, *Sermo Gilberti Philoſophi Papæ Urbis Romæ, qui cognominatus eſt Sylveſter de informatione Epiſcoporum*; quæ ſane variæ inſcriptiones incertum admodum reddunt operis ipſius auctorem, forte a nonnullis Ambroſium deſignatum, quod Ambroſius de myſteriis librum jam ſuperius commemoratum ediderit, liber autem iſte etiam de myſteriis in aliquibus, ut adnotavi, codicibus deſcriberetur. Neque vero in contrarium deduci ſolidum argumentum poteſt ex can. 10. verſ. *honor* diſt. 96., ubi exhibetur Gelaſius Papa nonnulla ex hoc ipſo libro deſcribens ſub Ambroſii nomine; quamquam enim quæ in eo verſ. deſcribuntur, conſonent omnino cum verbis ejuſdem libri Ambroſio tributi, tamen canon ille 10. falſo Gelaſio adſcriptus fuit; & quæ revera Gelaſio adſcribenda erant, jam ſuo loco animadverti.

Can. 10. verſ. honor diſt. 96.

Can. 7. cau. 1. qu. 1. Quaſi ex libro Ambroſii Paſtorali laudavit Gratianus canonem 7. cau. 1. qu. 1., verum jam ego poſt Correctores Romanos animadverti in parte 1. pag. 245. referendum potius eſſe ad canonem 3. Concilii Toletani VIII., quem etiam integrum eo in loco deſcripſi. Tantum adjiciam hic, forte ex ea ratione potuiſſe huic canoni nomen Ambroſii adſcribi, quod ad marginem illius adnotatum a ſtudioſo quoquam fuiſſet, multa propoſito conſona legi in libro Paſtorali Ambroſii, quemadmodum revera leguntur, quum, uti diximus, auctoris ſcopus fuerit de iis verba facere, qui ſimoniace ordines Eccleſiaſticos aut ſuſciperent, aut conferrent.

Canones

Canones 14., & 15. cau. 1. qu. 1. leguntur in cap. 5. ejus libri; in canone autem 14. auctor imitari ſtuduit, quod alio in libro ſcribebat Ambroſius, nimirum ad interpretationem Evangelii Lucæ in can. 16. cau. 1. qu. 1., & in canone 15. Auctor operis ex ethymologia nominis *gratia*, quæ donum Dei gratuitum ſignificare videtur, deducere voluit, eos, qui dato pretio ordinantur, gratiam Dei ſuſcipere minime poſſe, velut non gratuito ordinatos. *Can. 14. & 15. cau. 1. qu. 1.*

De Libro de Officiis.

Ex libris, quos Ambroſius ſcripſit ad Chriſtianorum mores rite formandos accommodatos, potiſſimus is eſſe videtur judicio virorum prudentiſſimorum liber inſcriptus de officiis in tres partes tributus, quem Auguſtinus in epiſt. 82. ad Heronymum tanquam utiliſſimis præceptis refertum eſſe commemorat. In eo imitatus eſt Ambroſius Ciceronem, ubi elegantiſſime de mutuis hominum officiis diſſeruit, imo Ambroſianum opus Ciceroniano multum utilitate, ac ſapientia præſtat, quod Ambroſius naturalis honeſtatis præcepta, quæ una Tullius noverat, cum Evangelica atque Apoſtolica doctrina conjunxerit. Inter cetera Sanctus Antiſtes aliquando totus fuit, ut explicaret, quæ ſingulari jure ad Clericorum officia pertinent, ideo ea ſcripto commendans, ut quæ oretenus ſæpiſſime prædicabat, ad manus eſſent Clericorum, & ad lectionem meditationemque quotidianam, unde liber ille in nonnullis codicibus hoc titulo donatus eſt: *De officiis miniſtrorum*.

Multa ex ipſo apud Gratianum monumenta laudantur; quorum primum exhibetur in can. 4. diſt. 26., cujus cauſſa Centuriatores Magdeburgenſes cent. 4. cap. 10. affirmare non dubitaverunt, Ambroſium ſecundas nuptias ita improbaviſſe, ut qui illas contraheret, gravi culpæ obnoxium prædicaret, in conſpectu præſertim illorum verborum: *In ipſo conjugio lex eſt non iterare conjugium, nec ſecundæ conjugis ſortiri conjunctionem*. Verum non animadverterunt illi præcipuum Ambroſii ſcopum, eo ſpectantis, ut non generaliter de Chriſtianorum omnium, ſed tantum de Clericorum conjugio verba faceret. Sententia Ambroſii legitur in lib. 1. cap. 50., ubi traditur, Levitas a terrenis cupiditatibus alienos eſſe debere, atque ex Apoſtoli Paulli doctrina nonniſi unius uxoris conjugio uti; hinc ait: *De caſtimonia autem quid loquor, quando una tantum, nec repetita, permittitur copula? Et in ipſo ergo conjugio lex eſt non iterare conjugium, nec ſecundæ conjugis ſortiri conjunctionem*. Proſequitur Ambroſius in verſiculo *quod pleriſque*, aliamque diſputationem aggreditur, quæ plurimum Patres veteres exagitavit ſive Græcos, ſive Latinos, videlicet num bigamus dicendus eſſet, ac propterea ab Ordinibus ſacris arcendus, qui unam ante baptiſmum, & poſt baptiſmum alteram ſibi conjugem copulaviſſet. Porro in hac quæſtione variæ fuerunt Patrum opiniones. Græci putabant, Clericum ea in ſpecie non eſſe de bigamia redarguendum, contra ſentientibus Latinis uno excepto Hieronymo, cujus verba referuntur in can. 1. diſt. 26., forte quod Hieronymus diu apud Græcos verſatus Græcorum doctrinis imbutus fuerit. Tanti diſcriminis ratio ex eo proficiſcebatur, quod Græci putarent, ideo bigamos a ſacris ordinibus removendos, quod grave eſſet in bigamis incontinentiæ veſtigium, quod una cum ceteris maculis in Sacramento Baptiſmatis ablueretur. *Can. 4. diſt. 26.*

Digitized by Google

retur. Hanc rationem profert Johannes Chriſoſtomus in homil. 2. in epiſt. ad Titum ibi: *Caſtigat hoc ipſo etiam impudicos, dum non eos permittit poſt ſecundas nuptias ad Eccleſiæ regimen, dignitatemque Paſtoris aſſumi.* E contrario Latini Patres ex aliis principiis argumentabantur; non enim tantum in celebratione ſecundarum nuptiarum prodita incontinentiæ ſigna obſervabant, ſed potiſſimum quendam Sacramenti, ſeu Sacramentalis rei defectum; quaſi non omnino perfecte in conjugio bigamorum exprimeretur Chriſti Eccleſiæque nunquam diviſa, & nunquam dividenda conjunctio, quam matrimonii celebratio ex divina inſtitutione ſignificat. Itaque ipſa iteratio nuptiarum, quam minime delere poteſt baptiſmus, per ſe jam cauſſam præbebat ex ſententia Latinorum, ut deeſſet *norma quædam Sacramenti*, quemadmodum ſcribit Auguſtinus in can. 2. diſt. 26., quam rationem expoſuerunt Leo Magnus epiſt. 1. cap. 3., Innocentius I. in can. 3. diſt. 26., Cœleſtinus III. in cap. 5. de bigamis non ordinandis, & alii plurimi. Hinc hodie apud nos minime amplius dubitatur poſthabita Græcorum opinione, Ambroſii, ceterorumque Latinorum Patrum ſententiam prævaluiſſe, imo fortaſſis ex Ambroſii ſententia pugnaviſſe Latinos adverſus Græcos, & ab illis palmam tuliſſe.

Can. 14. 15. 16. & 17. *diſt.* 86. In diſtinctione 86. plures leguntur canones ex eiſdem officiorum libris depromti. Hujuſmodi ſunt canones 14. 15. 16., & 17., qui referendi erunt ad cap. 30. lib. 1., ubi eadem omnino verba leguntur, dummodo obſerves, verba illa canonis 14. *non eſt leve peccatum* in codicibus Ambroſii deſiderari.

Can. 18. *diſt.* 86. Canon 18. eadem diſt. 86. habetur in lib. 2. officiorum cap. 21., ex quo ita emendanda erunt priora canonis verba: *Pulchra liberalitas erga ipſos quoque pauperes menſuram tenere, ut abundes pluribus &c.* In verſ. *compatiamur* hæc adjicienda ſunt ex lib. 2. cap. 28. *Hoc maximum incentivum miſericordiæ, ut compatiamur alienis calamitatibus &c.*

Can. 21. *diſt.* 86. Canon 21. diſt. 86. quidquid Gratianus teſtetur, apud Ambroſium minime legitur. Romani Correctores id jamdiu animadverterunt ita ſcribentes: *Caput hoc non eſt inventum apud B. Ambroſium, ſed apud Anſelmum, & in Polycarpo ex eodem citatur, & Bartholomeus Urbinas Eremita* (vixit is temporibus Clementis VI., atque ſub mille titulis alphabetico ordine digeſtis Ambroſianam univerſam, ut ipſe inquit, doctrinam collegit) *in milleloquio, quod collegit ex dictis B. Ambroſii, affert hunc locum ex eodem Ambroſio in libro de alendis pauperibus, qui liber hactenus deſideratur.* Ego putarem, in eo canone non verba ipſa, ſed ſententiam Ambroſii contineri, qualis habetur in libro de Nabuthe, ubi Sanctus Antiſtes totus in eo eſt, ut divites ad eleemoſynam pauperibus impertiendam excitet, unde facile liber is a Bartholomæo Urbinate liber de alendis pauperibus appellari potuerit. Itaque in cap. 1. hæc leguntur: *Non unus Nabuthe pauper occiſus eſt: quotidie Nabuthe ſternitur, quotidie pauper occiditur.* Et in cap. 5. *Quanti necantur, ut vobis, quod delectat, paretur? Funeſta fames veſtra, funeſta luxuries.* Et demum, ut cetera his ſimilia omittam, in cap. 13. *Quantum, o dives, ſumis tibi judicium? Populus eſurit, & tu horrea tua claudis. Populus deplorat, & tu gemmam tuam verſas. Infelix, cujus in poteſtate eſt tantorum animas a morte defendere, & non eſt voluntas. Totius vitam populi poterat annuli tui gemma ſervare.* Ex his ſane verbis conſtat, Ambroſium tanquam occiſores pauperum habuiſſe illos, qui pauperibus neceſſariis vitæ ſubſidiis indigentibus non occurrebant, quod idem eſt cum illis verbis laudati canonis 21. *Paſce fame morientem: quiſquis enim paſcendo hominem ſervare poteras, ſi non paviſti, occidiſti.*

Canon

Digitized by Google

Canon 13. cau. 11. qu. 3. legitur in lib. 2. cap. 24., ubi Ambroſius ita Clericos inſtituit, ut in omnibus Epiſcopo ſuo obedientiam, ac reverentiam exhibeant, neve adverſus illum ſe nunquam efferant. Jam S. Cyprianus in epiſt. 55., & 65. tradiderat, ut plurimum in Eccleſiis ſchiſmata fuiſſe ſuborta ex eo, quod Clerici inferiores ambitione correpti Præſulibus ſuis parere detrectaverint; cujus etiam rei lugubre præbuit exemplum in Arrio Theodoretus lib. 1. Hiſtor. Eccleſ. cap. 2. Apud Gratianum leviſſima quædam menda deprehenduntur, quæ facile tolles, quoties pro verbis illis; *Siquis vero non obediat Epiſcopo . . . non defendas improbum, & Sancta indigno committenda non arbitreris; neque iterum arguas, & impugnes eum &c.*, iſta ſubſtituas ex integris Ambroſii codicibus: *Ceterum ſiquis non obediat Epiſcopo . . . ne defendas improbum, & ſancta indigno committenda arbitreris, neque iterum urgeas, & impugnes eum &c.* *Can. 13. cau. 11. qu. 3.*

Canon 70. cau. 12. qu. 2. legitur in libro 2. cap. 28., ubi S. Antiſtes, ſe ob captivorum redemtionem Eccleſiaſtica bona etiam Divino cultui deſtinata alienare jure poſſe, imo & debere profitetur. Eſt iſtud egregium ſinceræ pietatis, ac charitatis exemplum, cui ſimile exhibuit in Acacio Epiſcopo Amideno Socrates in lib. 7. Eccleſ. Hiſtor. cap. 21. *Can. 70. cau. 12. qu. 2.*

In capite 9. libri 3. leguntur verba canonis 10. cau. 14. qu. 5., ubi Ambroſius Clericos ſalubri conſilio monet, ne unquam fraudibus alios circumveniant, neque turpis lucri ſpe eo unquam adducantur, ut negotia ſæcularia tractent, in quibus ut plurimum, dum uni prodeſſe ſe poſſe blandiuntur ſibi, alteri non eſſe detrimento non poſſunt. *Can. 10. cau. 14. qu. 5.*

Ad canonem 2. cau. 22. qu. 4., qui excerptus eſt ex lib. 1. cap. 50., nihil eſt ſingulari animadverſione dignum, præſertim poſtquam Romani Correctores adjecerunt vocem illam *Sacramentum*, quæ olim in Gratiani codicibus deſiderabatur. *Can. 2. cau. 22. qu. 4.*

Canon 8. cau. 22. qu. 4. legitur in lib. 3. cap. 12.; unde Romani Correctores animadverterunt, ſe emendaviſſe quod Gratianus ſcripſerat *& juratus*, pro quo ſcripſerunt *eviratus*. Verum non in omnibus Ambroſii codicibus ita legitur: Etenim Maurini Monachi teſtantur in quibuſdam editionibus legi *dejeratus*, in aliis *ejuratus*, in aliis *iratus*, quamobrem non video, cur anteferenda ceteris ſit editio, quæ exhibet *eviratus*, quam ſequi laudati Correctores maluerunt. In poſterioribus ejuſdem canonis verbis tradit Ambroſius, Dominum ipſum Deum ſuam aliquando mutaviſſe ſententiam, *ſicut ſcriptura indicat*, poſt quæ verba ita proſequitur: *Nam & in eo libro, qui inſcribitur Numeri, propoſuerat percutere morte, & perdere populum, ſed poſtea rogatus a Moyſe reconciliatus eſt populo ſuo.* Hæc adjicere volui, ut integram Ambroſii ſententiam recenſerem, eo vel magis, quod poſteriora hæc verba canonis 8. apud Gratianum repetita fuerint, neſcio quade cauſſa, in canone 12. eadem cauſſa & quæſtione. *Can. 8. & 12. cau. 22. qu. 4.*

Canon 23. cau. 22. qu. 4., habetur in lib. 3. cap. 10. ubi tamen pro illis Gratiani verbis, *inclinatus Joſue ut crederet &c.* legitur *inclinatus ut crederet*; non tamen nomen Joſve ſine cauſſa adjectum eſt, quia ea verba ad Joſve referebantur, quemadmodum & præcedentia, & ſubſequentia Ambroſii verba demonſtrant. Animadvertendum puto, mendum in nonnulla Gratiani exemplaria irrepſiſſe, in quibus legitur: *Inclinatus Moſes ut crederet &c.*, neque enim ullum verbum de Moſe apud Ambroſium factum eſt. *Can. 23. cau. 22. qu. 4.*

Digitized by Google

Can. 5. cau. 23. qu. 3. In capite 27. lib. 1. exhibentur verba canonis 5. cau. 23. qu. 3., ubi tractatur prudentiam omnium eſſe virtutum veluti fontem, ceteraſque ad ſe facile trahere, atque inter alia dicitur, juſtitiam nunquam a prudentia disjungi.

Can. 7. cau. 23. qu. 3. Canon 7. cau. 23. qu. 3. legitur in lib. 1. cap. 36. his verbis: *Non igitur in viribus corporis, & lacertis tantummodo fortitudinis gloria eſt, ſed magis in virtute animi, neque in inferenda, ſed in depellenda injuria lex virtutis eſt, &c.* Romani Correctores ex integris Ambroſii codicibus eum canonem emendaviſſe ſe profitentur, ubi enim apud Gratianum legebatur *tentamenta imbecillis*, vel *imbellis fortitudinis*, legendum voluerunt *tentamenta bellicæ fortitudinis*. Adnotandum tamen puto, non facile contemnendam penitus eſſe Gratiani editionem; Etenim cum ibi de Moſe agatur, qui vix adoleſcentior factus agnoſcenſque gravem Ægiptiorum adverſus Hebræos tyrannidem conatus eſt ſuorum injuriam ulciſci, non temere *imbellis fortitudinis tentamentum* vocari potuit, quod ab eo factum perhibetur. Videſis ad hanc rem caput 2. Exodi.

Can. 43. de conſ. diſt. 2. Ex libro Ambroſii de officiis dicitur apud Gratianum depromtus fuiſſe canon 43. de conſ. diſt. 2., ubi tamen minime reperitur, ſed potius referendus erat ad libros de Sacramentis falſo tributos ſancto eidem Antiſtiti. Id hoc in loco animadvertiſſe ſufficiat, cum cetera, quæ adnotanda erant, ſuperius jam obſervaverim.

De libro de fuga ſæculi.

Liber Ambroſii de fuga ſæculi laudatur ab Auguſtino in lib. 2. contra Julianum cap. 8., & in libro contra duas epiſtolas Pelagian. cap. 11. Ibi Ambroſius populum monet, ut, licet in hac humana vita nemo a ſæcularibus curis vacare penitus, & facile poſſit, curet tamen unuſquiſque, ut ab illis animum avertat; ac præcipue in cap. 2. clericos peculiariter alloquitur, quibus ſuadet, ut exemplo veterum Levitarum, procul a paternis, & familiaribus negotiis vivant, quam ad rem adfert teſtimonium capitis 35. Numerorum, in quo narratur, Levitis ſingularem datam fuiſſe terram, quam ſecreti a ceteris colerent, item adfert quod Abrahæ præceptum datum a Domino fuit in cap. 12. Geneſeos, ibi: *Egredere de terra tua, & cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monſtrabo tibi*. Poſt hæc ita proſequitur Ambroſius: *Ergo cui Deus portio eſt, nihil debet curare &c.* Quæ ſequuntur, habes in can. 6. cau. 12. qu. 1., ubi pro verbo poſtremo *elegerit* legendum eſt ex optimis Ambroſii codicibus *geſſit*. Ex hac Ambroſii doctrina factum eſſe puto, ut Auguſtinus multa ex Ambroſii diſciplina edoctus communem vitam inter clericos obeundam inſtituerit, ut clericos eoſdem magis ac magis a curis ſæculi avocaret. Huc etiam pertinet canon 36. de pœn. diſt. 2. ex eodem libro depromtus cap. 4., ubi Ambroſius ulterius docet, quidnam ſit a ſæculo abſtinere, his verbis: *Accedamus itaque fidei ſuffragio ſubnixi, & ejus remigiis ſublevati ad illam ſedem gratiæ fugientes hoc ſæculum, & ejus contagionem. Hoc eſt autem fugere, abſtinere a peccatis, ad ſimilitudinem & imaginem Dei formam virtutum adſumere, extendere vires noſtras ad imitationem Dei ſecundum menſuram noſtræ poſſibilitatis; Vir enim perfectus imago & gloria eſt Dei. Unde & Dominus ait: Perfecti eſtote, ſicut & pater veſter, qui in Cælis eſt, perfectus eſt.*

Can. 6. cau. 12. qu. 1. — *Can. 36. de pœn. diſt. 2.*

Hæc

Hoc eſt igitur, ſimilem eſſe Dei, habere juſtitiam, habere ſapientiam, & in virtute eſſe perfectum. Deus enim eſt ſine peccato; & ideo qui peccatum fugit, ad imaginem eſt Dei.

De libro de bono mortis.

Ex libro Ambroſii de bono mortis derivavit Gratianus brevem ſententiam in can. 10. cau. 14. qu. 4., in quo, ut mentem Sancti Antiſtitis attingamus, juvabit obſervare, conatum fuiſſe Ambroſium, ut demonſtraret, ex morte non detrimentum nobis, ſed maximam utilitatem accedere, ex eo præſertim, quod, cum vivimus, in regione potius mortuorum eſſe videamur, & tum demum ad regionem viventium tranſvolare, cum morimur. Hoc argumentum ſymbolicis de more ſuo formulis verſat, ſcribens inter cetera in cap. 12. *An non mortuorum hæc regio, ubi umbra mortis, ubi porta mortis, ubi corpus eſt mortis*? Inde vero docet, univerſum terrarum orbem infidelibus undecumque repletum eſſe, atque peccantibus, quos nomine mortuorum appellat, ibi: *Et qui infideles ſunt, deſcendunt in infernum viventes, etſi nobiſcum videntur vivere, ſed in inferno ſunt. Si quis uſuram accipit, rapinam facit, vita non vivit, ut habes in Ezechiele* (cap. 33. verſ. 18. & 19.) *Hic enim nec ipſe Paullus vivebat in gloria: Denique in corpore mortis ingemiſcebat*. Itaque ut germana, & ſincera habeatur laudati canonis interpretatio, non ſufficiet illum ita conſiderare, quemadmodum refertur apud Gratianum, ab integra Ambroſii oratione ſejunctum; quamobrem non puto, ſatis ad rem a Gratiano allatum fuiſſe, ut exinde demonſtraretur, uſurarios gravi admodum flagitio inquinari, & divina gratia, quæ vitæ nomine deſignatur, ſpoliari. Non defuiſſent Gratiano alia ipſius etiam Ambroſii monumenta, ex quibus idipſum commodius probaſſet, ſi ſolertius ipſa Ambroſii opera pervolviſſet. *Can. 10. cau. 14. qu. 4.*

De libro de Paradiſo.

Maximo in pretio apud eruditos ſemper fuit liber Ambroſii de Paradiſo, ubi Sanctus vir ſermonem inſtituit de terreſtri Paradiſo, in quo Adam primum fuit ex Dei conditoris beneficentia collocatus; atque inveſtigavit, quid, qualis, quave in mundi parte ſitus fuiſſet, quid in eo noſtri Protoparentes egerint, quave Dæmonis arte collapſi fuerint in peccatum. His diſcuſſis, progreſſus eſt ad conficiendam Apellis hæreſim, & illorum omnium, qui Apelli adhæſerant, & vetus teſtamentum deteſtabantur; non ſane quod Ambroſianis temporibus adhuc hujuſmodi homines eſſent, ſed quod tunc temporis Manichæi oborti fuiſſent, qui cum de veteris teſtamenti auctoritate loquerentur, nihil omnino ab Apelle, & Apellis ſectatoribus recedebant. Prudentiſſime ſanctus Antiſtes ſub perſona Apellis, & Apellianorum Manichæos conficiendos putavit, ut eoſdem facilius in bonam frugem adduceret. Ex eo libro cap. 4. depromtus eſt canon 9. diſt. 40., ubi demonſtrabat Ambroſius, neminem ex loci dignitate, in quo natus ſit, ſed potius ex iis, quas colat, virtutibus, majorem ſibi gratiam apud Deum comparare, exemplum proferens Adæ, qui extra Paradiſum, & Evæ, quæ in Paradiſo conditi fuerant, *Can. 9. diſt. 40.*

quando tamen primum iſta, deinde ille miſere prolapſi deprehenduntur. Hinc nemo non intelliget ſententiam laudati canonis 9., præſertim ſi poſt poſtrema illa verba *inferior reperitur*, iſta adhuc ex Ambroſio adjiciantur. *Mulier enim prior decepta eſt, & virum ipſa decepit.*

Can. 17. cau. 3. qu. 9. In eodem libro cap. 12. leguntur verba canonis 17. cau. 3. qu. 9., ſed longe alio ſpectat Ambroſii ſententia, quam quo apud Gratianum exigatur. Agit ibi Ambroſius de Eva, quæ a ſerpente interrogata, cur de omni ligno Paradiſi non comederet, Domini præcepto ſibi obediendum eſſe reſpondit, interea tamen in recitandis Dominici præcepti verbis nonnihil immutans; quamobrem obſervat ſanctus Antiſtes, jam Evam in eo cœpiſſe delinquere, quod integra divini mandati verba non retinuerit, ac ſerpenti prodiderit, quod fortaſſe mandatum ſi integrum recitaviſſet, difficilius ad peccatum fuiſſet inducta. Poſt hæc ita proſequitur: *Pura, & ſimplex mandati forma ſervanda, teſtimonii ſeries intimanda eſt. Plerumque teſtis, dum aliquid ad ſeriem geſtorum ex ſuo adjicit, totam teſtimonii fidem partis mendacio decolorat. Nihil igitur, vel quod bonum videtur, addendum eſt.* Hæc paulliſper depravata recenſuit Gratianus, ut demonſtraret, quam caute agendum ſit teſtibus, quorum fides in judicio profertur, in cauſſa, & cauſſæ adjunctis patefaciendis, quibus propterea ſit obſervandum, ut ne quidpiam inter dicendum adjiciant, ſed ſincere, candideque, quod noverint tantummodo aperiant.

Can. 92. cau. 11. qu. 3. Perperam adſcriptus fuit Auguſtino canon 92. cau. 11. qu. 3., qui potius erat adſcribendus Ambroſio, cum legatur in libro ejus de Paradiſo cap. 6., ex quo etiam Gratiani verba erunt emendanda. Ibidem Ambroſius plures diſcutit quæſtiones, quibus illuſtratur præceptum Dei Adamo indictum, atque inter cetera ita ſcribit: *Rurſus faciunt alias quæſtiones hoc modo: non ſemper malum eſt non obedire præcepto, ſi enim bonum eſt præceptum, honeſta eſt obeditio, quod ſi improbum præceptum, non obedire utile.* Non iſtis verbis Ambroſii ſententia exhibetur, ſed potius refert S. Antiſtes, quid alii in eo propoſito diſputarent. Ceterum Gratianus ea, quaſi Ambroſii eſſent, recenſuit nonnulla etiam immutando.

Can. 11. cau. 15. qu. 1. In vetuſtis Gratiani codicibus ex libro Ambroſii de Paradiſo depromtus dicebatur canon 11. cau. 15. qu. 1., perperam tamen; potius enim deſcribendus erat ex libro Ambroſii de Cain & Abel, in quo revera legitur, quemadmodum ſuperius animadverti.

Can. 38. & 47. de pœn. diſt. 1. Canon 38. de pœn. diſt. 1. legitur in cap. 14. libri de Paradiſo, ubi demonſtrat Ambroſius, plurimum profuiſſe Evæ ad veniam peccati a Deo obtinendam, peccatum confiteri, quam ad rem ita ſcribit: *Dixit* (Eva) *peccatum ſuum., & reputatum eſt ei ad veniam: Juſtus enim accuſator eſt ſui in principio ſermonis; Neque enim poteſt quiſquam juſtificari a peccato, niſi fuerit peccatum ante confeſſus, unde Dominus ait: Dic iniquitates tuas, ut juſtificeris* (in vulgata editione legimus apud Iſaiam cap. 43. verſ. 26. *narra ſi quid habes, ut juſtificeris*). *Ergo quia Eva ipſa confeſſa delictum eſt, mitior ſequitur & profutura ſententia &c.* An vero hæc Gratiani propoſito conveniant, qui de Confeſſione ſacramentali in nova lege divinitus inſtituta ſermonem inſtituebat, facile unuſquiſque judicabit. Quod idem dicendum erit de canone 47. eadem diſt. 1. de pœnit. qui legitur in cap. 14. ejuſdem libri de Paradiſo, & cujus verba proxime antecedunt verba nuper laudata canonis 38., etenim in toto illo capite nihil aliud innuit Ambroſius, quam Evæ plurimum contuliſſe ad indulgentiam impetrandam humilem peccati ſui confeſſionem. De

verſiculo

Digitized by Google

verſiculo *nam paſtor* inferius nonnulla dicam ad libros de pœnitentia, cum ad illos, non autem ad librum de Paradiſo pertineat.

Canon 39. de pœn. diſt. 2. legitur in cap. 12. ejuſdem libri de Paradiſo, ubi Ambroſius expendens verba Geneſeos cap. 3. verſ. 7. ita ſcribit: *Et aperti ſunt, inquit, oculi eorum, & cognoverunt, quod nudi eſſent, & ante quidem nudi erant, ſed non ſine virtutum integumentis.* Gratianus pro particula *&* ſubſtituit in eo loco particulam *ut*; niſi putes hanc mutationem aut Amanuenſibus eſſe, aut Typographis adſcribendam. Can. 39. de pœn. diſt. 2.

Ad canonem 20. cau. 33. qu. 5. nihil ſingulare obſervandum occurrit. Legitur ille eiſdem omnino verbis in cap. 10. Ambroſiani libri de Paradiſo. Can. 20. cau. 33. qu. 5.

De libro exhortationis ad Virgines.

Laudat Gratianus in can. 13. cau. 32. qu. 1. librum *exhortationis ad virgines*, qui in aliquibus veteribus Ambroſii codicibus hanc potius habet inſcriptionem: *exhortatio virginitatis*, & in aliis: *de hortatione virginitatis tractatus*, quemadmodum Maurini Monachi obſervaverunt. Quiſquis ſit opuſculi titulus, jam ſatis per ſe indicat, quam materiem ibidem tractaverit Sanctus Antiſtes. Nimirum totus in eo fuit, ut fideles ad bonum virginitatis alliceret, recenſendo inter cetera incommoda illa, quæ ex conjugio proficiſcuntur; quibus expenſis ita proſequitur in cap. 3. *Hanc igitur tentationem tantarum neceſſitatum ſi vultis filii vitare, integritas corporis expetenda vobis eſt, quam ego pro conſilio ſuadeo, non pro imperio præcipio. Sola eſt enim virginitas, quæ ſuaderi poteſt, imperari non poteſt, res magis voti, quam præcepti eſt, Quod enim gratiæ eſt, non jubetur, ſed deſideratur, electioniſque magis eſt, quam ſervitutis. Unde & Apoſtolus dicit: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, conſilium autem do*, ex quibus verbis ſuppleri poſſunt, quæ laudato canoni 13. deeſſe videntur. Can. 13. cau. 32. qu. 1.

De libro de inſtitutione Virginis.

Non multum differt ab eodem propoſito alter Ambroſii liber, qui in quibuſdam codicibus inſcribitur *ſermo de S. Mariæ Virginitate perpetua*, in quibuſdam *ad Euſebium inſtitutio*, in aliis: *De inſtitutione Virginis*. Opuſculum iſtud nemo dubitare poteſt recte ſancto Antiſtiti fuiſſe tributum, cum omnes codices illum exhibeant inter libros Ambroſianos, imo & ſtylus ipſe ceteris Ambroſianis operibus conſonet. Argumenti occaſio hæc fuit. Euſebius quidam Bononienſis Ambroſiam ſuam ex filio neptem miſerat ad Ambroſium Mediolanum, quam ſanctus Epiſcopus benigne excipiens, edocenſque, tandem poſt diuturnam morum probationem ſolenni ritu juxta morem in Eccleſia conſuetum conſecravit, eodemque tempore in laudem virginitatis habuit orationem. Hæc illa ipſa oratio eſt, quam Ambroſius deinde per epiſtolam quibuſdam initio adjectis miſit ad Euſebium Ambroſiæ Avum, appellaturque hodie libellus de virginis inſtitutione, in quo primum virginitas commendatur; præterea laudatur Ambroſia, quod virginitatem profeſſa ſe Deo totam devoverit, eaque occaſione tanquam Virginum omnium exemplar pro- Can. 5. cau. 27. qu. 2.

proponitur B. Maria, cujus virginitas aſſeritur, moreſque integerrimi cum virginitate conjuncti ſummopere recoluntur. Ex his jam liquet argumentum canonis 5. cau. 27. qu. 2., qui legitur in cap. 6. ejuſdem orationis. Cum enim Ambroſius de B. Mariæ virginitate nonnulla diſſereret adverſus hæreticos, objecerat ſibi caput 1. Matthæi verſ. 24., ubi Maria conjux Joſephi appellatur, quaſi conjugium virginitatis honori quidquam detraxiſſe videretur; reſpondit autem conjugium illud nihil impedimento fuiſſe, his verbis: *Nec illud moveat, quod ait, quia Joſeph accepit conjugem ſuam, & profectus eſt in Ægyptum; deſponſata enim viro conjugis nomen accepit: Cum enim initiatur conjugium, tunc conjugii nomen adſciſcitur; non enim defloratio virginitatis facit conjugium, ſed pactio conjugalis. Denique cum jungitur puella, conjugium eſt, non cum viri admixtione cognoſcitur.*

De libris de Virginibus.

Can. 1. cau. 32. qu. 5. Ambroſio etiam jure optimo tributi ſunt libri tres de virginibus, in quibus multa traduntur ad virgines inſtituendas apprime accommodata. Nemo ſane ignorat, quam jucundum ſancto Epiſcopo fuerit eam prædicare virtutem, & ad ejus amorem & cultum puellas blande adducere eruditis ſimul, & crebro repetitis orationibus. Id ſciverat Marcellina ſoror, quæ propterea miſſis ad Fratrem Ambroſium epiſtolis poſtulavit, ut ad ſe ſermonum ſententiæ ſcripto commendatæ dirigerentur. Conſenſit bonus Antiſtes, imo ordinate ſermones ipſos, ut ſorori ſatisfaceret, digeſſit in tres libros, in quorum primo generali præconio virginitatem laudavit, in ſecundo exempla ſanctarum virginum, præſertim B. Mariæ, & B. Teclæ propoſuit, in tertio virgines omnes ad orationem, & virtutum omnium cultum hortatus eſt quam vehementiſſime. In libro 2. cap. 4. exhibentur verba canonis 1. cau. 32. qu. 5., ubi poſtquam Ambroſius BB. Mariæ & Teclæ ſequenda propoſuiſſet exempla, ait ſe recentiora adhuc palam velle producere, neque in ſolis antiquiſſimis commorari, quamobrem retulit factum cujuſdam virginis Antiochenæ, quod ea ipſa ætate recens contigerat; cum enim illa improbitate perverſorum hominum fuiſſet in lupanar vi tracta, & plurimorum libidini expoſita, quidam chriſtianus miles ad eam primus acceſſerat, atque is inſpirante Deo mutatis cum virgine veſtibus in cauſſa fuit, ut virgo tuto a lupanari egrederetur, quam ob cauſſam uterque Martyrii palmam brevi poſt tempore reportarunt. Inducitur eadem virgo ab Ambroſio loquens, dum adhuc impudicorum hominum auſibus expoſita pavebat eventum, iis ipſis verbis, quæ in memorato canone 1. exhibentur. Sunt, qui putant, virginem illam fuiſſe Theodoram Alexandrinam, quam ea ratione liberatam fuiſſe a Didymo chriſtiano milite teſtatur Beda in Martyrologio; atque ita opinati ſunt Molanus, Surius, & Baronius, qui, quod apud Ambroſium legitur Antiochiæ contigiſſe, non Alexandriæ, ſcriptorum oſcitantiæ vertit in notis ad Martyrologium 4. Kalendas Maji. Verum hoc tuto adfirmari nequit, vel quod univerſi Ambroſii codices fidem faciant, factum illud contigiſſe Antiochiæ, non Alexandriæ; vel quod apud Ambroſium narretur, militem fuiſſe deinde una cum virgine Martyrio coronatum, quod ab Hiſtoricis non dicitur de Theodora Alexandrina, & Didymo, quamobrem Cardinalis Baronius, quod alias opinatus fuerat, retractare non dubitavit in annalibus ad annum 309.

309. Hæc adnotaviſſe ſufficiat, diſputationem rerum antiquiſſimarum ad Martyrum acta pertinentium viris ea in re eruditis reſervando, hæc enim diſquiſitio ad meum propoſitum minime pertinet.

De libro de lapſu Virginis conſecratæ.

Proditur paſſim tum ſub Ambroſii, tum ſub Hieronymi nomine liber, cui titulus eſt, *de lapſu virginis conſecratæ*, quem Gratianus laudavit in can. 2. cau. 32. qu. 5. ſub nomine Ambroſii ſcribentis *ad virginem lapſam*. Ejus auctor totus eſt in eo, ut graviſſime virgines illas objurget, quæ poſtquam continentiam Deo voviſſent, propoſitum ex perfidia abjecerunt. Sane librum illum Hieronymi non eſſe, facile oſtendi poſſet, quum auctor ſæpe ac ſæpius ſe Epiſcopum nominet, qualem ſe Hieronymus profiteri non poterat. Num Ambroſio jure tribuatur, maxima mihi videtur dubitatio, qua in re nihil auſim definire. Sunt, fateor, numero plurimi & quidem eruditiſſimi viri, qui ab Ambroſio opus abjudicant: ſed quæ ipſi habent argumenta, levia admodum meo judicio ſunt: Etenim tantum animadvertunt ipſi, hujus libri ſtylum ab Ambroſiano videri diſſimilem. Id tamen fortaſſe tribui poteſt alacritati, qua utendum erat Ambroſio in eo dicendi genere, quo virgines lapſas objurgari vehementer oportebat. De laudato canone 2. nihil eſt, quod ſingulari animadverſione dignum videatur. Legitur ille eiſdem omnino verbis in cap. 4. Can. 2. can. 32. qu. 5.

De libris de' pœnitentia.

Adverſus hæreſim Novatianorum elegantiſſime ſcripſit Ambroſius duos libros de pœnitentia, quorum meminit Auguſtinus in libro de peccato origin. cap. 31., lib. 2. contra Julianum cap. 3. & 9., lib. 4. contra duas epiſt. Pelag. cap. 11. Non melius attingere poſſumus in illis interpretandis ſancti Antiſtitis mentem, quam ſi reſpiciamus ad impios Novatianorum errores, & abominabilem ſectam. Originem illi, & nomen acceperunt a Novato, atque Novatiano, quorum prior erat Africanæ Eccleſiæ Presbyter, alter Eccleſiæ Romanæ Diaconus, quod Græcis ſcriptoribus non fuit apprime compertum, qui Novatum cum Novatiano confuderunt, atque nonnullis etiam Latinis confundendi utrumque occaſionem recentiore ætate præbuerunt. Erat Novato in Africana Eccleſia exiſtenti irrequietus, & ad ſeditionem admodum pronus animus, vitiis etiam pluribus ac potiſſimum impudicitiæ inquinatus, quamobrem cum a Cypriano Epiſcopo reprehenderetur, movendis turbis ſeſe applicuit, ſpargens in indoctum vulgus impia dogmata, & inaudita, juncto improbo fœdere ſibi Feliciſſimo ejuſdem fere animi Clerico, quem Diaconum ignorante eodem Cypriano ordinari curaverat. Inter cetera docuit, lapſos ad Eccleſiam revertentes abſque ulla pœnitentia recipiendos eſſe. Eam ob cauſſam exagitatus ab Epiſcopis Africanis Romam ſe contulit ſub initium anni 251., quum mortuo Fabiano Pontifice Clerus diviſus in partes in electione ſucceſſoris Pontificis hinc Cornelio, illinc Novatiano ſuffragabatur, donec prævaluit electio Cornelii remoto Novatiano, viro ſtoicæ Philoſophiæ addicto, acerrimi

quidem

Digitized by Google

quidem ingenii, atque facundiæ, non tamen pleriſque probato. Id cum ægre ferret Novatianus, omnemque lapidem moveret, ut Cornelii electio irritaretur, opportunum duxit Novatus fœdus cum Novatiano inire, & in homine invidia, & iracundia percito cauſſæ ſuæ præſidium collocare; quamobrem junctis animis & Novatus, & Novatianus, quaſi cauſſam communem una ſuſcipientes Eccleſiam Romanam turbare cœperunt. Præ ceteris, cum nihil eſſet quod Cornelio electo objici poſſet, prædicaverunt, Cornelium adverſus Chriſti præcepta agere, quod lapſos in hæreſim revertentes reciperet pœnitentia indicta; quando alias certum eſſe deberet, peccatum hæreſis irremiſſibile eſſe, nec poſſe unquam expiari. Hinc liquet mutaviſſe ſententiam Novatum, & de una hæreſi in aliam e diametro oppoſitam hæreſim divertiſſe. Quo vero non ducit ſcelestos & factioſos homines præceps animus, & contradicendi voluntas? Itaque qui & Novato, & Novatiano adhæſerunt, & pœnitentiæ remedium in Eccleſia Dei lapſis eſſe inficiati ſunt, nomine Novatianorum vocabantur; ſe autem ipſi *mundos* vocabant, quod neminem in ſocietatem ſuam recipere ſe profiterentur peccatorem, ne per pœnitentiam quidem reſtitutum. Temporibus Ambroſii nondum interierat horum perfidorum ſecta; quamobrem, ut tandem aliquando conficeretur, utile eſſe putavit Ambroſius, duos libros de pœnitentia ſcribere, quibus ſane Catholicum dogma de lapſis per pœnitentiam recipiendis firmaretur.

Can. 19. *cau.* 1. *qu.* 1. Ex libro 2. cap. 4. depromtus eſt canon 19. cau. 1. qu. 1. Ibi Ambroſius reſpondet objectis Novatianorum, qui inter cetera ad rem ſuam plurimum valere jactabant, quod legitur apud Matthæum cap. 12. verſ. 21., nimirum blaſphæmiam in Spiritum Sanctum remitti non poſſe. Expendens Matthæi teſtimonium ſanctus Antiſtes, ſanius illud intelligendum ait, quam a Novatianis intelligeretur, exhibens Apoſtolorum ipſorum exempla, qui ejus criminis veniam pœnitentibus non denegaverunt; quam ad rem utitur facto ſancti Petri, qui Simoni in Spiritum Sanctum peccanti ſpem veniæ conceſſit, ſi pœnitentia veniam poſtularet; hinc poſt verba poſtrema Gratiani iſta ſequuntur apud Ambroſium. *Et tamen non interclusit ei ſpem veniæ, quem invitavit ad pœnitentiam*. Nemo exinde non videt, eum canonem parum Gratiani propoſito convenire, qui in animo habebat oſtendere, Simoniacos ſubjici infidelitatis perditioni, etſi fidem habere videantur, eo vel magis, quod pro illis Gratiani verbis *in hac fide* legatur apud Ambroſium *in ſermone iſto*, quemadmodum jam Romani Correctores animadverterunt.

Can. 3. *cau.* 17. *qu.* 4. Canon 3. cau. 17. qu. 4. legitur in lib. 2. cap. 9., ubi Ambroſius inter plura pœnitentiæ, ſeu ſatisfactionis opera eleemoſynas recenſet ſive in ædes pauperum, ſive in ſacra templa collatas, atque ait illud maxime pœnitentibus cavendum eſſe, ne quod ſemel contulerint, aliquando repetendum putent. Hanc ſententiam Gratianus eo detorſit, ut demonſtraret, Monachos a Monaſterio recedentes non debere a Monaſteriis auferre, quæ ſemel ad Monaſteria attulerant. Præterea Gratianus idem verba Ambroſii non ſatis accurate deſcripſit, quæ tamen jam reſtituta fuerunt a Romanis Correctoribus.

Can. 46. *de pœn. diſt.* 1. Emendaverunt etiam Romani Correctores verba canonis 46. de pœn. diſt. 1. olim a Gratiano corrupta; imo & Ambroſii nomen pro Auguſtini nomine ſubſtituerunt, cum canon non ad Auguſtinum pertineret, ſed ad Ambroſium in lib. 1. de pœn. cap. 5.

Verba

Can. 47. §. nam paſtor de pœn. diſt. 1.

Verba canonis 47. de pœn. diſt. 1. ab initio uſque ad verſic. *nam paſtor* habentur in lib. 1. de Paradiſo, quemadmodum jam ſuperius animadvertendum fuit. Quæ vero in eodem verſiculo ſubſequuntur uſque in finem, leguntur in lib. 1. Ambroſii de pœnitentia in principio, ubi Ambroſius moderationem animi tanquam virtutem egregiam laudat eam ob cauſſam, quod inde facile arguerentur Novatiani, qui nullam animi moderationem ſervabant. Quam ſane ſententiam neſcio, qua ratione jungere præcedentibus potuerit Gratianus, imo qua ratione potuerit eo referre, ut demonſtraret, quod demonſtrandum ſibi propoſuerat, Sacramentalem peccatorum Confeſſionem fieri a Chriſtiano peccatore debere, cum de hac re ne verbum quidem in eo Ambroſii monumento factum appareat.

Can. 48. & 50. de pœn. diſt. 1.

Eadem dicenda ſunt ad canonem 48. de pœn. diſt. 1., qui excerptus eſt ex lib. 1. cap. 12., & ad canonem 50. eadem diſt., qui habetur eiſdem verbis in lib. 1. cap. 1. & 2. Ambroſius illud demonſtrabat adverſus Novatianos, pœnitentiam peccatorum Deo probari, & per illam lapſis gratiam Dei reſtitui. Gratianus amplius progreſſus eſt, ut oſtenderet, non aliter veram pœnitentiam eſſe, quam ſi ore exprimatur, confeſſione peccatorum. Firmum quidem fidei dogma, non tamen iis Ambroſii monumentis demonſtratum.

Can. 51. §. Dominus de pœn. diſt. 1.

Canon 51. verſ. *Dominus* de pœn. diſt. 1. uſque in finem legitur in lib. 1. de pœn. cap. 2., ubi Ambroſius ex ipſis Novatianorum principiis Novatianos eoſdem conficit. Cum enim faterentur illi, datam a Domino Apoſtolis fuiſſe ligandi poteſtatem, eamque ob rem ea poteſtate utentes omnes criminum reos a cœtu ſuo excluderent, deducebat & eadem ratione Apoſtolis conceſſam intelligi facultatem ſolvendi, cum uno orationis contextu Apoſtolis & ligandi & ſolvendi facultas facta fuerit. Verba Ambroſii, ad quæ Gratianeus canon erit exigendus, hæc ſunt: *Dominus par jus & ſolvendi eſſe voluit, & ligandi, qui utrumque pari conditione permiſit. Ergo qui ſolvendi jus non habet, nec ligandi habet. Sicut enim ſecundum Dominicam ſententiam qui ligandi jus habet, & ſolvendi habet, ita iſtorum aſſertio ſe ipſam ſtrangulat; ut quia ſolvendi ſibi jus negant, negare debeant & ligandi. Quomodo igitur poteſt alterum licere, alterum non licere? Quibus donatum utrumque eſt, aut utrumque licere manifeſtum eſt, aut utrumque non licere certum eſt. Eccleſiæ utrumque licet, hæreſi utrumque non licet. Jus enim hoc ſolis permiſſum ſacerdotibus eſt. Recte igitur Eccleſia vindicat, quæ veros ſacerdotes habet*, (editio una Pariſienſis, ut Maurini teſtantur, exhibet, *quæ verus ſacerdos habet*), *hæreſis vindicare non poteſt, quæ ſacerdotes Dei non habet.*

Can. 52. de pœn. diſt. 1.

Canon 52. de pœn. diſt. 1. legitur in lib. 1. cap. 4., in quo ut mentem ſancti Doctoris aſſequamur, animadvertendum erit, Novatianos ad ſuæ cauſſæ præſidium hoc argumento uſos fuiſſe. Profitetur Chriſtus Dominus, ſe coram Patre confeſſurum eum, qui coram hominibus Chriſtum confeſſus fuerit: Ergo a contrario eos coram Patre negabit Chriſtus, qui Chriſtum labentes in hæreſim aliquando negaverint. Hoc argumentum ita inſecutus eſt Ambroſius: *Diximus, quid ſcriptum ſit, colligamus ſententiam: Omnis, inquit, qui me confeſſus fuerit .... habebit me remuneratorem confeſſionis ſuæ. Cum dicitur omnis, nullus excluditur: non ſimiliter omnis qui negaverit, negabitur; poteſt enim fieri, ut aliquis victus ſuppliciis ſermone Deum neget, & corde adoret.* Adde his, quæ ſequuntur apud Gratianum uſque ad illa verba *non in æternum projicit*; ubi tamen adnotandum eſt pro illis *aut forte dolo, aut fraude excluſos victoria*, in nonnullis Ambroſii codicibus legi: *aut forte dolo,*

aut fraude excuſſos victoria. Quæ ſubſequuntur in verſ. *Dicis Petro* pertinent ad caput 7., neque cum ſuperioribus congruunt. In nonnullis codicibus Ambroſii pro illis Gratiani verbis *qui Petri ſedem non habent*, legitur *qui Petri fidem non habent*. Multo minus cohæret cum ſuperioribus verſiculus *ægritudo*, qui legitur in cap. 13. Poſtremus canonis verſiculus *ſicut ſemel* exhibetur eiſdem omnino verbis in lib. 2. cap. 3.

Can.53. de pœn. diſt. 1. Canon 53. de pœn. diſt. 1. habetur in lib. 2. de pœn. cap. 7., ubi paullo aliter legendum voluerunt Correctores Romani in iis verbis, quæ poſt canonem adnotaverunt. At Maurini Monachi in editione operum Ambroſianorum freti puriſſimis monumentis emendandam potius curaverunt vulgatam Ambroſii editionem, atque ita ſcripſerunt, quemadmodum apud Gratianum legebatur. Ibi autem Ambroſius peccatorem abſolutum ſacerdotalibus verbis, comparat Lazaro per Chriſti virtutem a mortuis excitato.

Can.54. de pœn. diſt. 1. Canon 54. de pœn. diſt. 1. legitur in lib. 2. cap. 4., ubi poſt verba canonis 19. cau. 1. qu. 1. ſuperius memorati ſtatim hæc ſubſequuntur. *Reſponſum eſt igitur a Domino blaſphemiæ Phariſæorum, & ideo is poteſtatis ſuæ gratiam negat &c.* Hinc exorditur Gratianus in can. 54., quem jam Romani Correctores ad optima Ambroſii exemplaria exegerunt, una animadvertentes, pro illis verbis Gratianei canonis *ac univerſos ... licet & illi nihil a vobis differant*, legenda alia eſſe, nimirum, uti legitur apud Maurinos, *hoc in univerſos .... licet & illi nihil vobis deferant*. Reſpondebat eo in loco Ambroſius Novatianorum objectis, qui proferebant ad rem ſuam teſtimonium Matthæi cap. 12. verſ. 21., ubi dicitur peccata in Spiritum Sanctum remitti non poſſe, ac ſcribebat inter alia, exinde non poſſe deduci generaliter peccata omnia remitti non poſſe; ſingularem agnoſcens peccatorum adverſus Spiritum Sanctum enormitatem, qua inſpecta difficilius ipſa remitti dicantur. Eam ad rem ajebat, cetera crimina contra privatos homines committi videri; at peccata in Spiritum Sanctum, quale eſt hæreſeos crimen, committi potius videri in totam Chriſtianorum hominum univerſitatem, quo pertinent ea canonis verba: *quia omne peccatum circa ſingulos eſt, hoc in univerſos*, quæ perperam, & turpiter Gloſſographi & corruperunt, & interpretati ſunt.

Can.55. & 56. de pœn. diſt. 1. Canon 55. de pœn. diſt. 1. legitur in lib. 2. cap. 9. ubi tamen nonnulla aliter exhibentur, quam apud Gratianum exhibeantur: ubi enim ait Gratianus, *immundis ſpiritibus .... Sacræ Communionis non impendenda conſortia*, in aliis codicibus legitur: *immundis impuritatibus ... Sacræ Communionis non facile impertienda conſortia*. Vix ſane diſcrimen inter utramque lectionem eſſe dignoſcitur: Verum adhuc obſervandum illud erit; nam quod apud Gratianum dicitur, non eſſe impendendam Euchariſtiæ Communionem, ſimpliciter pronunciatur, quaſi legis inſtar obtineat nunquam pro Sacerdotum arbitrio temperandæ; at quod in aliis codicibus legitur, non eſſe *facile* impertiendam, locum relinquit prudenti Sacerdotis arbitrio. Poſt pauca in eodem capite ſequuntur verba canonis 56. de pœn. diſt. 1. uſque ad verſiculum *facilius*, qui legitur deinde in cap. 10., ubi animadvertendum eſt, pro illis Gratiani verbis *& ipſius copulæ conjugalis uſus*, legi in aliquibus Ambroſii codicibus *& ipſius culpæ conjugalis uſus*. Ego ſane non auſim affirmare, & a vulgaribus Ambroſianis, & a Gratianeis codicibus recedendum, ubi legitur *copulæ*, non *culpæ*; forte enim recentiores quidam voculam immutarunt, arbitrati, nimis aſperam videri poſſe Ambroſii diſciplinam, & ætati recentiori, ac diſciplinæ,

plinæ, in qua mollius, & delicatius vivitur, vix conſentaneam eſſe poſſe. Plane apud veteres Patres illud caute cuſtoditum ſcimus, ut pœnitentibus conjugii denegaretur uſus, quemadmodum legitur apud Siricium Papam epiſt. ad Himerium, & apud Patres Concilii Arelatenſis II. can. 21. & 22., quamquam labentibus ſæculis & conjugia inire, & conjugio uti ex indulgentia pœnitentibus permiſſum fuerit ex ſententia Leonis Magni in epiſtola ad Ruſticum Narbonenſem, quem ſecuti fuerunt Patres Concilii Toletani VI. in can. 9. Verſiculus *nemo* legitur in cap. 11. ejuſdem libri 2., quemadmodum etiam verſiculus *dicimus*, ubi nonnullæ editiones Ambroſii potius habent *ducimus*, aliquæ etiam *didicimus*. Verſiculus *nihil eſt* legitur ibidem, ſed ſuperius, & ante multa, neque enim videtur cum ceteris verſiculis uno ſpiritu jungi poſſe. Totum canonem Romani Correctores jam ad integros Ambroſii codices exegerunt.

In cap. 9. libri 1. apud Ambroſium legitur canon 59. de pœn. diſt. 1., ubi ſanctus Antiſtes opponentibus Novatianis peccata Sacerdotum irremiſſibilia eſſe ex teſtimonio illo ſcripturæ 1. Regum cap. 2. *Si peccaverit vir in virum, placare ei poteſt Deus; ſi autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo?* Et ex vulgato illo *ſi Sacerdos peccaverit, quis orabit pro eo?*, reſpondit, his, aut ſimilibus interrogationibus non ſubaudiendum eſſe: *nullus*, ſed quaſi affirmativa reſponſio omiſſa cenſeretur, & eſſet ſubaudienda; quaſi diceretur & eſſe eos, qui oraturi ſint pro viro peccante in Dominum, & eſſe eos, qui oraturi ſint pro Sacerdote peccante; quam ad rem argumentum profert ex illis verbis Pſalmi 82. *Deus quis ſimilis tibi?*, poſt quæ ſubaudiendum eſſe ſcribit, aliquem eſſe ſimilem poſſe, nimirum filium Dei, atque inde concludit: *Et ita opinor dictum: Deus quis ſimilis tibi? non utique nullus, quia imago patris filius eſt.* Hæc poſt canonem 59. notavit jure optimo Gratianus; neque aberrare videntur a ſinceritate ſermonis, aut ab elegantia orationis, cum etiam pluries apud latinos ſcriptores, non negativam, ſed affirmativam particulam poſt eas interrogationes ſubaudiendam eſſe noſcamus, quemadmodum obſervari poteſt in leg. 1. ff. de legat. 2., & in l. 55. ff. de condition. & demonſtrat.

Can. 59. de pœn. diſt. 1.

De canonibus 78. 79. & 80. de pœn. diſt. 1. nihil ſingulare animadvertendum occurrit. Primus depromtus eſt ex lib. 1. cap. 3., ubi tamen pro verbis illis Gratiani *Deus definitionem non facit*, legitur *Deus diſtinctionem non facit*. Alter legitur eiſdem omnino verbis in cap. 9. lib. 2., & ſimiliter poſtremus in cap. 11. libri 2.

Can. 78. 79. & 80 de pœn. diſt. 1.

Canon 2. de pœnit. diſt. 3. exhibetur in lib. 2. cap. 10., ubi tamen leviſſima quædam obſervanda eſt Ambroſianarum editionum diverſitas; nam ubi aliquæ habent *merito reperiuntur*, habent aliæ *merito reprehenduntur, qui ſæpius agendam pœnitentiam putant &c.* Poſterior hæc lectio videtur melius conſonare ceteris Ambroſii verbis; Immo & eam ipſam ſecutus eſt Gratianus poſt canonem 61. diſt. 50., ubi eadem Ambroſii verba recenſere voluit. Itaque Ambroſius tradidit, unicam tantummodo, nec unquam repetendam pœnitentiam eſſe. Nemo autem hodie ignorat, hæc & ſimilia veterum teſtimonia non de privata, ſed de publica pœnitentia intelligi, quemadmodum & ipſa Ambroſii verba, prout per Correctores Romanos hodie ſunt emendata apud Gratianum, innuere videntur; etenim adnotaverunt Correctores ad ea verba *ita & unica*, ita legi apud Ambroſium; *Ita una pœnitentia, quæ tamen publice agitur: nam quotidiani nos debet pœnitere peccati; ſed*

Can. 2. de pœn. diſt. 3.

hæc delictorum leviorum, illa graviorum &c. Gratianus ipſe hoc interpretationis genere uſus eſt in expendendo Ambroſii fragmento ad calcem canonis 21. de pœn. diſt. 3., ubi tamen tradidit, fuiſſe ſingularem quarundam Provinciarum diſciplinam, ut pœnitentia ſolennis & publica nunquam iteraretur. Voluit, ut arbitror, Gratianus Ambroſii doctrinam diſciplinæ ſuorum temporum accommodare, quibus jam paſſim receptum erat, pœnitentiam etiam publicam pro rerum adjunctis repeti, licet alicubi repeti nullo modo poſſet, quod & ipſum tradidit Petrus Lombardus in 4. ſententiar. diſt. 14. Ceterum antiquioribus Eccleſiæ ſæculis diſciplina pœnitentiæ publicæ nullo amplius tempore repetendæ generalis erat, quemadmodum colligitur ex Tertulliano de pœnit. cap. 7., Siricio Papa epiſt. ad Himerium can. 4., & Auguſtino epiſt. 157. novæ editionis. Videſis Natalem Alexandrum in Hiſtoria Eccleſiaſtica ſæculi 3. diſſ. 10.

Can. 37. de pœn. diſt. 3. Canon 37. de pœn. diſt. 3. conſonat cum integris Ambroſii codicibus, ſive cum cap. 11. lib. 2., dummodo obſerventur adnotationes Romanorum Correctorum, qui in parte corruptam Gratiani lectionem emendaverunt, in parte autem editionum varietatem indicare non neglexerunt.

Can. 49. §. illud de pœn. diſt. 3. Demum in lib. 2. cap. 11. apud Ambroſium leguntur illa Gratiani verba, quæ Gratianus deſcripſit in verſiculo *illud autem* poſt canonem 49. de pœn. diſt. 3. ibi: *Melius eſt ergo tunc quieſcere, quam exercere non queas opera pœnitentiæ, ne in ipſa pœnitentia fiat, quod poſtea indigeat pœnitentia, quæ ſi ſemel fuerit uſurpata, nec jure celebrata, nec prioris fructum obtinet, & auferet uſum poſterioris.* Hæc verba Gratianus de pœnitentia publica interpretatur, quod per hanc initam locus omnis præcludatur alteri deinde pœnitentiæ ineundæ, quod jam ſuperius obſervavimus ad canonem 2. de pœn. diſt. 3.

S E C T I O IV.

De Sermonibus ad Populum habitis.

De Sermone contra Auxentium.

Poſtquam in Concilio Ariminenſi anni 359. Arrianæ pſeudofidei formula probari, & recipi viſa fuit, unde, ur Hieronymus ait in Dialogo contra Luciferianos, totus pene orbis Arrianum ſe eſſe admiratus ingemuerit, Arriani omnes univerſis propemodum Eccleſiis dominabantur, atque auctore Auxentio Mediolanenſem Eccleſiam occupare moliebantur, cui Ambroſius præerat. Fruſtra tamen: Siquidem Sanctus Antiſtes anno circiter 385. conſtantiſſime reſtitit, præſertim vero Auxentii vires frangere niſus eſt, nec facile paſſus eſt ducem illum hæreticorum, quacumque ſe auctoritate præditum diceret, pro Arrianorum cœtibus faciendis Baſilicam vindicare, præcipue quod Imperatoris gratiam ſibi conciliaverat, atque ob anteacta publica munera, qualis fuerat Summi Imperantis mens in procuranda Eccleſiæ pace adverſus Arrianorum perfidiam, minime ignorabat. Hac de cauſſa publicam habuit ad populum orationem, quæ in Maurina Ambroſianorum operum editione habetur inter epiſtolas primæ claſſis poſt epiſtolam 21., cui titulus eſt:

Google

eſt: *Sermo contra Auxentium de Baſilicis tradendis*. Totus ibi Ambroſius eſt, ut demonſtret, regimen Eccleſiæ Mediolanenſis ad ſe pleno jure pertinere, nec Auxentium potuiſſe quidquam ſibi auctoritatis, ut Arrianis faveret, vindicare. Huc pertinet canon 27. cau. 11. qu. 1., his verbis apud Ambroſium exhibitus: *Quid igitur non humiliter reſponſum a nobis eſt? Si tributum petit, non negamus. Agri Eccleſiæ ſolvunt tributum. Si agros deſiderat Imperator, poteſtatem habet vindicandorum. Nemo noſtrum intervenit. Poteſt pauperibus collatio populi redundare: non faciant de agris invidias, tollant eos, ſi libitum eſt Imperatori: non dono, ſed non nego.* *Can. 27. cau. 11. qu. 1.*

Ex eadem oratione plurima relata ſunt in canonem 21. §. *quid ergo*, & ſequentibus cau. 23. qu. 8. De his tamen commodius puto inferius agendum eſſe, ubi nonnulla tradenda erunt de Ambroſii epiſtola ad Marcellinam, cum canon idem, præſertim ſi priora verba ſpectemus, ad eam epiſtolam etiam pertineat. *Can. 21. §. quid ergo & ſequent. cau. 23. qu. 8.*

De Sermone de Obitu Theodoſii.

Mortem obierat Theodoſius Magnus Imperator Mediolani, ubi Theodoſii filius Honorius, quem pater fatali morbo correptus ab oriente acciverat, per dies quadraginta ſolennem luctum indixit, poſtquam conſtituit defuncti cadaver Conſtantinopolim transferendum tanquam ad majorum ſepulchra. Poſt quadraginta dies parentalia Eccleſiaſtico ritu in Eccleſia peracta ſunt præſente Honorio, & Ambroſio in defuncti laudem orationem publicam habente. Hæc eſt oratio funebris, quam laudavit Gratianus in canone 24. cau. 13. qu. 2. Centuriatores Magdeburgenſes centur. 4. cap. 4., & 13. eam inter apocrypha Ambroſii monumenta rejecerunt. Cum vero nullum ſit omnino ejus opinionis, quod protulerint, argumentum, nemo erit, qui ſtatim eorundem judicio adquieſcat. Ego immorabor in expendendo Gratiani fragmento, ex quo non contemnenda veterum erga defunctos fideles præſtandorum officiorum poſita video monumenta. Qua in re utar analytica interpretatione, quædam etiam adjiciens ex integris Ambroſii codicibus, quæ Gratianeum canonem non parum illuſtrant. Ait Ambroſius: *Ejus ergo Principis & proxime conclamavimus obitum, & nunc quadrageſimam celebramus adſiſtente ſacris altaribus Honorio Principe, quia ſicut S. Joſeph Patri ſuo Jacob quadraginta diebus humationis officia detulit, ita & hic Theodoſio Patri juſta perſolvit.* Facile his demonſtratur, non ſuperſtitioſos, quemadmodum nonnulli ex hæreticis dicere non dubitaverunt, fuiſſe veteribus Eccleſiæ Patribus funebres iſtos luctus, ſed pietati potius, ac religioni communi fere gentium conſenſione tribui. Illos celebrare potuit ſine ſuperſtitionis ſuſpicione laudatus Joſeph in interitu Jacob, uti habetur Geneſeos cap. 50., potuit eadem ratione univerſus Judæorum populus in obitu aut Moſis, uti legitur in cap. 34. Deuteronom., aut Jonathæ, aut Judæ Machabæorum, uti legitur in lib. 1. Machabæor. cap. 9. & 13. Illos videtur probaviſſe Deus, velut juſta quædam naturæ inſtituta, in Eccleſiaſtico cap. 22. ibi: *Supra mortuum plora, defecit enim lux ejus.* Et cap. 38. ibi: *Fili in mortuum produc lacrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare.* Quid amplius dicam, quando legimus, & ipſum Chriſtum Dominum fleviſſe de morte Lazari, & Actor. 8. exhibentur Chriſtiani de morte Stephani planctum magnum feciſſe? Non ignoro quid apud aliquas Gentes quandoque ſuperſtitionis invexerit improbabilis luctus; præſertim *Can. 24. cau. 13. qu. 2.*

ubi

ubi inanes quidam & incongrui doloris impetus relaxabantur, ut plurimum ad pompam, & figmenta redacti; quamobrem apud Romanos veteres in legibus duodecim tabularum cautum ſcio, ne occaſione funerum quis raderet genas, aut ululatum ingentem, quem *leſſum* vocabant, faceret, neve longæ coronæ, & accerræ, ſeu altaria præferrentur, aut ne plura fierent funera, pluresve lectuli ſternerentur. Ipſæ etiam divinæ leges immoderatum illum funeſtum luctum prohibuere; nam Levitici cap. 19. legimus: *Super mortuo non incidetis carnem veſtram, neque figuras aliquas, aut ſtygmata facietis vobis*; quibus jungi poſſunt, quæ habentur in Deuteronomio cap. 14. Quid vero hæc commune habent cum religioſo illo luctu, in quo nihil immodeſtum, nihil ſordidum eſt, ſed omnia ad pietatem, & religionem exiguntur? Proſequitur Ambroſius, & ait: *Et quia alii tertium diem, & trigeſimum, alii ſeptimum, & quadrageſimum obſervare conſueverunt, quid doceat divina lectio conſideremus*. Clarius Gratianus verba & ſententiam Ambroſii expreſſit, ne forte quis ſuſpicaretur, Ambroſium tradidiſſe varias diſciplinas ita diſtributas, ut alii juſta perſolverent die 33., alii 47. Itaque alii teſte Ambroſio ſervabant diem quadrageſimum, qui mos fuit celebrantium funera maxime ſolennia, quemadmodum apud veteres fuit luctus Joſeph in obitu Jacobi Patris cap. 50. Geneſeos. Alii trigeſimum diem ſervabant, qualis mos videtur derivatus ab Argivis juxta ea, quæ tradit Alexander ab Alexandro lib. 3. genial. dier. cap. 7., qui in more illud habebant, ut ſtatim ac cognatus deceſſiſſet, Apollini ſacrificarent, & poſt triginta dies ad aram Mercurii & Apollinis oblationes, & ſacrificia renovarent. Id quoque aliquando peregerunt Judæi in morte Moſis, quem per dies triginta luxerunt, quemadmodum legimus in Deuteronom. cap. 24. verſ. 8. Alii ſeptimum diem obſervabant, cujus diſciplinæ cauſſam puto ex veterum Romanorum ritibus repetendam; etenim apud illos ubi quis ſupremum diem obiiſſet, per dies ſeptem domi cuſtodiebatur cadaver, & curabatur, lavando, ungendo, oſculando, complorando, conclamando. Octavo die funus procedebat, & corpus incendebatur, nono ſepulturæ commendabatur, & ſiqui ludi in mortui honorem faciendi eſſent, in ſequentem diem prorogabantur, unde vulgo dicebantur novemdiales, atque ab eo tempore finis erat funeſtæ familiæ. Ita tradit Gutherius lib. 1. de jure manium cap. 16., cui conſonat Alexander ab Alexandro loco ſuperius laudato; cujus etiam diſciplinæ veſtigia habemus in Novella Juſtiniani 115. cap. 5., ubi novem dierum ſpatium ordinario luctui adſignatur. Hunc ſane novem dierum luctum minime probaverunt Sancti Eccleſiæ Patres; hinc Auguſtinus in quæſt. ſuper Geneſim ſcribit: *Neſcio utrum inveniatur alicui ſanctorum in ſcripturis celebratum eſſe luctum novem dierum, quod apud Latinos Novendial appellatur*; atque non alia Patribus eiſdam potuit eſſe cauſſa, cur adverſus Novendialia declamarent, niſi quod octavo, & nono die ſuperſtitioſi quidam ludi fierent, vel dum cadaver octavo die deduceretur ad rogum, vel dum nono die cineres conderentur. Quamobrem cum Chriſtiani Patrum præceptionibus inſtituti ſuperſtitioſos ritus octavi, & novi diei omitterent, redacta res fuit ad ſeptem dies, in quibus ſinceræ chriſtianæ pietatis, & religionis officia perſolverentur. Alii demum tertium diem obſervabant, quod puto a quibuſdam piis Chriſtianis invectum fuiſſe, qui in luctu defunctorum ſuorum quandam Chriſti Domini defuncti memoriam habendam eſſe religioſa ratione voluerint; quum enim Chriſtus Dominus triduo poſt mortem ſuam reſurrexerit, atque ſuorum mœſtitiam tertio

die

die reſurgendo abjecerit, ita æquum viſum fuit fidelibus, poſt tertium diem ob ſpem reſurrectionis cum Chriſto luctum omnem finire. Id ego conjicio ex eo, quod tradit auctor conſtitutionum Apoſtolicarum S. Clementi tributarum, qui in lib. 8. cap. 48. ita ſcribit: *Peragatur dies tertius mortuorum in pſalmis, in lectionibus, atque orationibus propter eum, qui tertia die reſurrexit.* Poſt traditos varios varie lugentium mores proſequitur Ambroſius excitans Auditores, ad conſiderandum, quid ad eam rem ſacris in literis contineatur, inquiens: *Quid doceat divina lex conſideremus.* Ego video divinis literis nihil contineri, quo perennis, & perpetua diſciplina determinetur, ſiquidem ubi de luctu Moſis ageretur, dies triginta, ubi de Jacobo dies quadraginta populus fidelis impenderat; & generaliter paucorum dierum luctus in Sacra Scriptura præſcribitur, dum Eccleſiaſtici cap. 38. dicitur: *Propter delaturam autem amare fer luctum illius uno die, & conſolare propter triſtitiam, & fac luctum ſecundum meritum ejus uno die, vel duobus propter detractionem.* Qua vero de cauſſa voluerit Ambroſius ad ſacras literas confugiendum eſſe, aperit idem his ſequentibus verbis: *Defuncto, inquit, Jacob præcepit Joſeph pueris ſuis ſepultoribus, ut ſepelirent eum, & ſepelierunt ſepultores Iſrael, & repleti ſunt ei quadraginta dies. Sic enim dinumerantur dies ſepulturæ, & luxit eum Ægiptus ſeptuaginta diebus* (Gratianus hic legit: *Et luxit eum Iſrael ſeptem diebus*, quæ lectio Romanis Correctoribus viſa eſt retinenda). *Hæc ergo ſequenda ſolennitas, quam præſcribit lectio.* Itaque ideo voluit Ambroſius præ ceteris anteferendam eſſe rationem lugendi habitam ab Joſeph, qui per quadraginta dies Jacobum luxit, quod ageretur de ſolenni luctu, quem filius in obitu parentis optimi exhiberet. Agebatur Honorii cauſſa, qui Parentem Theodoſium lugebat. Aptum igitur erat, Joſephi exemplum ad imitationem adferre, neque eodem modo apta fuiſſent alia ſacrarum literarum exempla. Concludit Ambroſius: *Sed etiam in Deuteronomio ſcriptum eſt: Quia planxerunt filii Iſrael Moyſem diebus triginta, & conſummati ſunt dies luctus. Utraque ergo obſervatio habet auctoritatem, qua neceſſarium pietatis impletur officium.* Poſtrema hæc verba videbuntur forte aut præcedentibus minime conſonare, aut ſaltem nonnihil obſcuritatis offundere. Quo enim ſpectare poteſt factum populi per triginta dies Moſem lugentis, quando Ambroſius demonſtrabat, luctum inſignium perſonarum per dies quadraginta perduraſſe? Ego ſane, præterquamquod animadvertere poſſem, contractum fortaſſe fuiſſe tempus luctus in obitu Moſis, quod Judæi in itinere verſarentur, ac nondum Patriam, ad quam anhelabant, attigiſſent, nec deceret eos in itinere, quod diuturnum jam fuerat, moram ulterius trahere, jure etiam dixero, utrumque exemplum non injuria adferri ab Ambroſio potuiſſe; & primo quidem exemplum Joſephi quadraginta dies parentem Jacobum lugentis, ut deſignaretur, jure Honorium per quadraginta etiam dies de parente Theodoſio luctum habuiſſe, deinde exemplum Iſraelitici populi lugentis Moſem per dies triginta, ut generaliter oſtenderetur, non paucos dies luctus in obitu Principis eſſe a populo tranſigendos; atque hanc interpretationem accipere debent ea verba: *Utraque ergo obſervatio habet auctoritatem, qua neceſſarium pietatis exhibetur officium:* Nimirum in utraque obſervatione pietatis officium exhibetur; officium filii quadraginta dies parentem lugentis, officium populi per longum quoque tempus de Principis obitu luctum ſentientis.

De Sermone de Obitu Fratris.

Can. 23. *cau.* 24. *qu.* 1. Cum obiiſſet Satyrus quidam Ambroſii frater, funebrem aliam orationem habuit Sanctus Antiſtes in conventu populi, ex qua depromtus eſt apud Gratianum canon 23. cau. 24. qu. 1. Nondum fuerat Satyrus Sacramento Baptiſmatis ablutus, ſed adhuc inter cathecumenos degebat juxta morem illius ætatis, quo in tempus baptiſma differri ſolebat; atque is primum in foro cauſſas oraverat, deinde provinciarum adminiſtrationi præfectus fuerat, ac poſtremo in Africam pergens maris procella agitatus, in terris, ad quas appulit, ad Epiſcopos confugit votum ſuum ſuſcipiendi baptiſmatis aperiens, unde Mediolanum brevi reverſus mortem occubuit. Verba Gratianei canonis in principio corrupta fuerunt, quæ ita erunt ex integris Ambroſii codicibus emendanda: *Advocavit ad ſe Epiſcopum Satyrus, nec ullam veram putavit &c.* Neque conſiſtere ullo modo poſſent verba Gratiani, cum ſcripſit *advocavit ad ſe Cyprianus Epiſcopum Satyrum*; quoniam nec de Cypriano mentio apud Ambroſium ulla ſit, neque Satyrus nondum baptizatus Epiſcopi nomine erat appellandus. Hinc non eſt adhærendum ullo modo Gloſſographo, qui ad eum canonem multa fingit contra hiſtoricam fidem, traditque Sanctum Cyprianum Epiſcopum, & Martyrem advocaſſe Satyrum Epiſcopum eundem interrogans, an Luciferiano ſchiſmati aſſentiretur; Quomodo enim poſſunt convenire geſta Cypriani Epiſcopi, & Martyris cum geſtis Satyri fratris Ambroſii, quando Cyprianus jam a ſæculo obierat? Sententia germana Ambroſii hæc eſt: Quum Satyrus cathecumenus fluctibus jactaretur, redux ex Africa ad Sardiniam appulit, in qua ſciebat quoſdam Epiſcopos eſſe Luciferiano ſchiſmati adherentes: Quærebat autem Epiſcopum non ſchiſmaticum, ſed religioſum, & ſchiſmati adverſantem, a quo baptiſmum ſuſciperet, ratus non multum ſibi prodeſſe poſſe Baptiſma a Schiſmatico ſuſceptum, quando Baptiſma ab Epiſcopo Catholico æque ſuſcipere potuiſſet. Hinc autem occaſionem arripuit Ambroſius defunctum fratrem laudandi, tanquam ſinceræ fidei ac religionis vigilantiſſimum profeſſorem.

De Homiliis de Quadrageſima, & aliis.

Quamquam apud Caſſiodorum in cap. 5. libri divinarum lectionum memorentur ſermones quidam, ſeu homiliæ ſub nomine Ambroſii, Maurini tamen Monachi editores operum Ambroſianorum minime dubitaverunt, ejuſdem nominis homilias, quæ hodie præſeferuntur, abjudicare, & quidem non contemnendis argumentis, quæ ipſi ad unamquamque homiliam ſingulari ſane diligentia explicaverunt. Generaliter autem ad homilias omnes ita præfati ſunt: *Quod igitur Caſſiodorus ætate ſua homilias, ſeu ſermones extitiſſe affirmat, qui Ambroſii nomen in fronte gererent, niſi credatur memoria ſua, vel falſa cujuſpiam relatione deceptus eſſe, dicendum erit, jamdudum excidiſſe illa exemplaria. Quod vero ad ea, quibus continentur ii ſermones, qui eidem Præſuli nunc tribuuntur, nullius auctoritatis illa putamus; namque ut plurimum aut recentiorem præferunt manum, aut libri fuere uſui chorali inſervientes; nimirum lectionarii, & homiliarii, quorum momentum leviſſimum eſſe*

Digitized by Google

eſſe negabit nemo. Non eſt cur de ſingulis hujuſmodi homiliis verba faciam. De illis tantum agam, quæ a Gratiano laudantur.

In primis huc referendus eſt ſermo 9. de quadrageſima, quem ab Ambroſio jure abjudicari debere, multa demonſtrant argumenta. Etenim in ea homilia traditur, tempore Quadrageſimæ ſingulis diebus ſervatum fuiſſe jejunium, exceptis tantummodo diebus Dominicis. Attamen ſcimus ex aliis genuinis Ambroſii monumentis, fuiſſe ritum Mediolanenſis Eccleſiæ, quo neque diebus ſabbati jejunaretur. Præterea in eodem ſermone traditur, diebus jejunii permitti, ut hora nona prandeatur, quod ſane eſt contra ſententiam Ambroſii, ſcribentis in expoſitione pſalmi 118. ſermone 8. num. 48. non eſſe diebus jejunii prandendum, niſi poſt veſperas, & quidem die declinante. Ex hoc ſermone depromti ſunt canon 5. cau. 16. qu. 2., can. 4. cau. 16. qu. 7., canon 39. de pœn. diſt. 1., & canon 1. de pœn. diſt. 3., qui uno ſpiritu juncti in Ambroſianis codicibus exhibentur hoc modo: *Ecce nunc tempus adeſt* (hic eſt canon 39. de pœn. diſt. 1.) *in quo, & peccata veſtra confiteri Deo, & Sacerdoti, & per jejunia, & orationes, & lacrymas, & eleemoſinas dolere debetis. Quare erubeſcit peccator manifeſtare peccata ſua, quæ & Deo, & Angelis omnibus, atque cunctis electis animabus ſunt nota, & manifeſta? Confeſſio a morte animam liberat*, (multa, ut ex iſtis liquet, Gratianus omiſit) *confeſſio aperit Paradiſum, confeſſio ſpem ſalvandi tribuit: unde ſcriptura dicit: dic tu iniquitates tuas, ut juſtificeris. Hic iis verbis oſtenditur, quia non meretur juſtificari, qui in vita ſua peccata non vult confiteri. Illa vero confeſſio non liberat, quæ non fit cum pœnitentia* (Gratianus ita ſcripſit quaſi e converſo: *Illa ergo confeſſio liberat, quæ fit cum pœnitentia*). *Pœnitentia eſt dolor cordis, & amaritudo animæ pro malis, quæ quiſque commiſit. Pœnitentia eſt mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere*. Hæc repetere voluit Gratianus in can. 1. diſt. 3. Poſt quæ ita ſermonis auctor proſequitur: *Et quamvis omnes dies, quibus homines vivunt, apti ſint pœnitentiæ, tamen iſti dies ſunt plus apti, & congrui ad confitendum, & ad jejunandum, atque eleemoſinas faciendas, quoniam peccata totius anni iſtis diebus poteſtis diluere. Itaque moneo omnes, & hortor ſingulos, ut quidquid in vobis reprehenſibile cognoſcitis, emendetis. Quicumque recognoſcit in ſe, quod fidelem non decet, emendet, quod minus fecit, ſi fideliter decimas non dederit*: (hic eſt canon 4. cau. 16. qu. 7., licet paullo aliter apud Gratianum deſcriptus). *Quid eſt fideliter decimas dare? niſi ut nec pejus, nec minus aliquando Deo offerat, aut de grano ſuo, aut de vino ſuo, aut de fructibus arborum, aut de pecoribus, aut de horto, aut de negotio, aut de ipſa venatione ſua*. Heic conſtitit Gratianus. Pergit auctor ſermonis: *Quia de omnia ſubſtantia, quam Deus homini donat, decimam partem ſibi ſervavit, & ideo non licet homini retinere illud, quod Deus ſibi reſervavit. Tibi dedit novem partes, ſibi vero reſervavit decimam partem; & ſi tu non dederis Deo decimam partem, Deus tollet a te novem partes. Item ſiquis recognoſcit in ſe, quod ab aliquo tulit aliquid injuſte, emendet reddendo, quod injuſte tulit. Nam qui non vult* (iterum hinc Gratianus, ſive Palearum auctor nonnulla deſcripſit in can. 5. cau. 16. qu. 2.) *Deo reddere decimas, quas retinuit, & homini non ſtudet reddere, quod injuſte ab eo abſtulit, non timet adhuc Deum, & ignorat, quid ſit vera pœnitentia, veraque confeſſio: iſte talis non poteſt bonam facere eleemoſinam*.

Can. 5. cau. 16. qu. 2. Can. 4. cau. 16. qu. 7. Can. 39. de pœn. diſt. 1. & can. 1. de pœn. diſt. 3.

Expendendi præterea ſunt canones 12., & 13. diſt. 86., quos ex eodem ſermone Gratianus ſe depromſiſſe profitetur. Verum antequam illos ad Ambroſii

Can. 12. & 13. diſt. 86.

certum eſt; publicas hominum & beſtiarum pugnas, apud veteres venationum nomine fuiſſe deſignatas. Quid igitur prohibet, quominus veterum ſcriptorum ſententias de illis vênationibus intelligamus, quando apud eoſdem legimus, nonniſi per quoddam ſcelus venationibus operam dari? De his ſane locutus videtur Auguſtinus in canone 8., & 10. diſt. 86., cum ibi de venatione ſermonem habeat tanquam de ea arte, qua ſpectaculum publicum exhibeatur. Sanctus Ambroſius etiam de eiſdem locutus eſſe videtur in lib. 2. de officiis cap. 21. ita ſcribens: *Prodigium eſt popularis favoris gratia exinanire proprias opes, quod faciunt, qui ludis circenſibus, vel etiam theatralibus, & muneribus gladiatoriis, vel etiam venationibus patrimonium dilapidant ſuum. ut vincant ſuperiorum celebritates.* Quod cum ita ſit, non dubito, quin canones illos numero plurimos, qui leguntur in diſt. 86. apud Gratianum poſſim de eo venationis genere interpretari; ad canones autem propoſitos 12. & 13. animadverto, illos non reperiri inter ſermones de Quadrageſima, qui habentur in editione Ambroſiana Maurinorum, ſed potius in aliis Ambroſii editionibus exhibentur eiſdem omnino verbis in ſermone 33. Similia quædam lego in homil. 27. generali tamen ſententia, eo ſpectante, ut ne fideles Quadrageſimæ tempore ab orationibus diſtrahantur ibi: *Quam bene autem jejuniorum tempore verbum Dei dixit eſſe, quod reficit, ut oſtenderet, jejunia noſtra non debere ſæculi actibus occupari, ſed ſacris literis exerceri? Negligit enim famem corporis, qui pabulo lectionis intendit, nec ventris curam habere poterit, qui alimentum verbi cæleſtis adquirit. Ipſa eſt enim refectio, quæ ſaginat animam, quæ impinguat viſcera; cum de divinis ſcripturis cibum eloquii perennis accipimus.* Demum animadvertendum eſt, Maurinos Monachos memoratum ſermonem 33. retuliſſe in editionem operum S. Auguſtini inter opera ſuppoſititia ejuſdem ſancti Antiſtitis, ubi adnotaverunt, ſermonem illum Cæſario Arelatenſi potius fuiſſe adſcribendum: quorum ſane judicio ſi nos adquieſcere velimus, facile concludemus laudatos canones 12. & 13. eſſe Cæſario vindicandos.

Progredior nunc ad ceteros ſermones Ambroſio tributos, unde plurimi canones apud Gratianum derivati exhibentur. Sunt omnes falſo adſcripti ſancto Antiſtiti, quemadmodum generaliter ſuperius ex Maurinorum cenſura adnotavi, quemadmodum etiam perſpicue liquebit ex iis, quæ tradentur ad ſingulos fere canones a Gratiano exinde depromtos. Ex iſtis eſt in primis canon 5. diſt. 4., Can. 5. diſt. 4.
qui legitur in ſermone 15. de ſexageſima. Quod ibidem memoratur, quinquageſimam a Theleſphoro Papa fuiſſe inſtitutam, ex Mercatoris officina derivatum eſt, quemadmodum ſuo loco animadvertendum fuit ad canonem 4. diſt. 4., proindeque laudari ab Ambroſio non potuit, qui longe Pſeudo-Iſidorum ætate præceſſit. Quod magis confirmatur ex eo, quia Synodi Aurelianenſes prima, & quarta ſexti ſæculi vetuerunt, quinquageſimam, & ſexageſimam celebrari, unde colligimus, non ante illud ſæculum celebrari conſueviſſe quinquageſimam, & cum primum celebrari cœpit, agnitam eſſe illius originem non tanquam veterum Patrum inſtitutione firmatam. His accedit, in regula Sancti Benedicti ſexto etiam ſæculo edita ne verbum quidem fieri de ſeptuageſima, ſexageſima, & quinquageſima, imo præſcribi ibidem, ut uſque ad quadrageſimam *alleluja* cantetur. Non quidem ignoro, in operibus Gregorii Magni quinquageſimæ, & ſexageſimæ nomina memorari, ſed ea fuiſſe recentioribus temporibus Gregorianis codicibus adjecta jamdiu viri erudititiſſimi ſuſpicati fuerunt, cum illa in MSS. veteribus Gregorii

præſente Domino, quia ipſe ait: Numquid poſſunt filii ſponſæ jejunare, quando cum illis eſt ſponſus? Non perſequor cetera, utpote quæ ad eum ſermonem minime pertinent, ſed habentur eiſdem verbis in libro Ambroſii de Apologia David. Verba canonis 9. hæc ſunt: *Noſſe credo vos, fratres, ... non minore lætitia celebramus diem Pentecoſtes, quam Sanctum Paſcha curavimus: Tunc enim ſicut modo fecimus, jejunamus ſabbato, vigilias celebravimus, orationi pernoctantes inſtitimus: unde neceſſe eſt, ſimilis obſervantia ſimilem lætitiam ſubſequatur.*

Canon 12. cau. 1. qu. 4. legitur in ſermone 37. de mirabilibus, quamquam Can. 12.
paullo aliter ibidem deſcribatur, ſcilicet his verbis: *Licet eſſet Petrus firmus ſuis* cau. 1.
meritis, perturbatur tamen criminibus proditoris. Metuentibus igitur diſcipulis anxiante qu. 4.
Petro dormiebat Dominus: durum forte videbatur, quod anxiante Petro dormiebat. Dormiebat Petro, ne vigilaret Judæ: unius ergo delicto cunctorum merita quatiuntur. Hæc ſane verba mutuata videntur ab auctore ex germanis Ambroſii monumentis, quemadmodum facile conſtabit conferenti cum iis canonem 7. cau. 24. qu. 1., unde non immerito conjiciunt viri eruditi, ex hac ratione laudatum ſermonem 37. fuiſſe Ambroſio tributum.

Canon 3. cau. 5. qu. 5. legitur in ſermone 44. ad populum, quem eruditi Can. 3.
viri ideo conjiciunt Ambroſio fuiſſe tributum, quia in eo plures extant Ambroſii cau. 5.
ſententiæ ex commentariis Sancti Epiſcopi in Lucæ Evangelium derivatæ. Sed & qu. 5.
plura ibidem ſunt excerpta ex S. Hieronymo cap. 62. in Matthæum. Quamobrem etſi ſermo iſte revera Ambroſii non ſit, auctoritate tamen plurimum valet, quod & Ambroſii, & Hieronymi ſententiis exornetur. Materies ſermonis hæc eſt: Supponitur, a Mediolanenſi populo Eccleſiam minus ſollicite frequentari, eaque de cauſſa auctor occaſionem arripuit, fideles graviter objurgandi in præcedenti ſermone, deinde cum populus admodum contriſtaretur, auctor idem novum ſermonem habuiſſe fingitur, ubi inter cetera ita inquit: *Recte ergo lætor, quia ſalutem operor, cum objurgo: mœreat licet filius aſperitate ſermonis, me tamen delectat, qui proficere illum intelligo per mœrorem. Ait Sanctus Apoſtolus: quis eſt filius, quem non verberat Pater? non enim oſculatur ſemper Pater filium, ſed & aliquando caſtigat. Ergo quando caſtigatur, qui diligitur, tunc circa eum pietas exercetur. Habet enim & amor plagas ſuas, quæ dulciores ſunt, cum amarius inferuntur. Dulcior enim eſt religioſa caſtigatio, quam blanda remiſſio, unde ait Propheta: Dulciora ſunt vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici.* An vero hæc de iis, qui paterne corripiunt, expreſſa, potuerint juvare Gratiani propoſitum ſermonem habentis de accuſatoribus, unuſquiſque facile judicabit. Ex his commode etiam interpretaberis canonem
23. cau. 8. qu. 1., eſt enim excerptus ex præcedente ſermone, ideſt 43., nimi- Can. 23.
rum ex eo, ubi auctor objurgabat Mediolanenſem populum, quod Eccleſiam cau. 8.
non frequentaret, ac præſertim clericos, quos de negligentia redarguebat. Ve- qu. 1.
rum jamdiu animadverterunt viri eruditi, in hoc ſermone ſtylum Ambroſii non agnoſci, item nec veroſimilia eſſe poſſe, quæ de negligentia Mediolanenſis Cleri traduntur, Cleri illius, quem Ambroſius vigilantiſſimus Antiſtes optimis inſtitutionibus, & exemplis imbuebat, quemque propterea eximiis virtutibus floruiſſe compertum eſt.

Canon 20. cau. 22. qu. 5. legitur in ſermone 30. de Sancta Quadrageſima, Can. 20.
ubi auctor expendebat Evangelium de Abraham, quod in Miſſali Ambroſiano re- cau. 22.
citabatur in Dominica 2. Quadrageſimæ, unde eadem *Dominica de Abraham* ap- qu. 5.
pellabatur,

pellabatur, apud nos autem hodie recitatur in Dominica, quam *Paſſionis* vocant. Porro is ſermo inter Ambroſianos olim non reperiebatur, quamquam hodie extet, poſtquam Romani Correctores illum ex Vaticano Codice prodiderunt. Ceterum vel una ſtyli humilitas ſatis eum ab Ambroſio abjudicat. Iidem Correctores Romani jam adnotaverunt nonnulla apud Gratianum defuiſſe, quæ propterea accurato ſtudio ſuppleverunt.

Can. 9. cau. 32. qu. 4. Canon 9. cau. 32. qu. 4. legitur in ſermone 52. de vita S. Johannis Præcurſoris, in quem plura fragmenta derivata dignoſcuntur ex ſermonibus 292. & 293. Cæſarii, Ad eundem jam adnotarunt eruditi viri, tum ſtylum, tum materiem nullo modo poſſe Ambroſio convenire. Ibi auctor totus eſt, ut eos objurget acerrime, qui cum uxori conjuncti legitime eſſent, concubinam ſuperinducerent; atque inter cetera ſibi objiciebat quorundam dicta, ſe excuſantium, quod concubinæ jungerentur, dum conjugio non uterentur. Adverſus iſtos vehementer, & acri oratione invehebatur, quemadmodum conſtat ex lectione laudati canonis 9., eos tanquam adulteros damnans. Non eſt, cur in interpretatione hujus canonis diu immoremur, dum liquet, parum aut nihil auctoritate ſua conſtare. Tantum generaliter dixero, veteribus Patribus minus probatum fuiſſe concubinatum etiam ab eo initum, qui non eſſet in conjugio juſto, quia concubinatus contrahi ſolebat cum ancillis ad inverecundiam pronis, ex quarum malis moribus non tam emergebant varia familiarum incommoda, ſed etiam in chriſtianam Rempublicam detrimenta, præſertim etiam quod ancillæ in concubinatum ſuceptæ nullo fere negotio dimitterentur, quod natura conjugii abomlnabatur.

Can. 76. de pœn. diſt. 1. De canone 76. de pœn. diſt. 1. nihil adjicio in præſentia; quum jam ſuperius illum expenderim, & ad librum Ambroſii de Elia & jejunio exegerim. Perperam ille a Gratiano laudatus fuit, quaſi derivatus ex ſermone habito in Dominica de Abraham.

Can. 3. cau. 33. qu. 4. Can. 3. cau. 33. qu. 4. dicitur apud Gratianum depromtus ex ſermone de ſecunda Dominica Adventus. Hunc ſermonem falſo etiam Ambroſio tributum viri eruditi tradiderunt, ex eo præcipue, quod memorentur dies Dominici *Adventus*, quando certum eſt adventus nomen nondum ea ætate in Eccleſia receptum fuiſſe ad ſignificandum tempus illud, quod anniverſarium Dominicæ Nativitatis diem præcedit, idque ex veterum Scriptorum ſilentio demonſtrarunt. Siquis velit corruptum Gratiani fragmentum emendare, ita illud exiget ad meliores Ambroſii codices: *Quapropter hortamur vos*, (Gratianus pro verbo *hortamur* ſcribere maluit *debetis*) *ut his diebus abundantius eleemoſinas faciatis, ad Eccleſiam frequentius conveniatis, confeſſionem peccatorum veſtrorum puriſſime faciatis, & non ſolum ab omni immunditia, ſed etiam ab uxoribus propriis ſtudioſiſſime vos contineatis: odium nihilominus, iram, & indignationem, clamorem, & blaſphæmiam, ſuperbiam, atque jactantiam cum omni carnali delectatione procul a vobis repellatis, ut cum dies Dominicæ Nativitatis advenerit, ſalubriter ipſum celebrare poſſitis.*

SECTIO

Digitized by Google

S E C T I O V.

De epiſtolis ad diverſos.

De epiſtola ad Vercellenſes.

Inter epiſtolas Ambroſianas quædam extat ad Vercellenſem Eccleſiam ſcripta tum temporis, quum illa vacaverat ex obitu Epiſcopi Limenii, (hic teſte Hieronymo in Chronico obiit anno 371.) atque ob ſucceſſoris Antiſtitis electionem in diverſas partes facto inteſtino ſchiſmate ſcindebatur. Schiſmatis auctores recenſebantur Sarmatio quidam, & Brabantianus, qui a Monaſterio profugi abſtinentiam, ac continentiam, quam ipſi abjecerant, aliis invidebant. In ea epiſtola conatus fuit ſanctus Mediolanenſis Epiſcopus, ut Vercellenſium componeret animos, atque hortaretur ad virum Epiſcopatu vere dignum ſuis ſuffragiis eligendum, qua in re laudibus effert ſingulares ab Epiſcopo ſequendas virtutes, & potiſſimum abſtinentiam, ac continentiam. Non deſunt, qui eam epiſtolam ab Ambroſianis expungendam judicant duobus argumentis. Primum eſt, quod in ea mentio fiat Venetiarum, quando ea ætate urbs illa nondum conſtructa, eove nomine appellata dicatur: alterum eſt, quod auctor epiſtolæ hac inſcriptione uſus fuerit: *Ambroſius ſervus Chriſti vocatus Epiſcopus Vercellenſi Eccleſiæ, & his, qui invocant nomen Domini Jeſu Chriſti. Gratia vobis a Deo Patre, & Unigenito Filio ejus adimpleatur in Spiritu Sancto*; quaſi hujuſmodi inſcriptiones ſint a phraſi, & more Ambroſii alienæ. Ego ſane nec facile his argumentis moveri poſſum, neque rem ita arbitror abſolutam, ut audeam fidenter affirmare epiſtolam illam jure Ambroſio adſcribi. Rem aliis definiendam relinquo quam lubentiſſime, cum ſentiam me prorſus hærere in incerto. Tantum adnotabo, fortaſſis Ambroſium nomine Venetiarum intellexiſſe non Venetam Urbem, ſed potius Venetam Provinciam, quam & alibi in ſuis epiſtolis commemoravit, nimirum in epiſt. 18., item fortaſſis ea eſſe uſum formula minime conſueta, quod ad Eccleſiam Metropolitico jure ſibi ſubjectam, aut loco non diſſitam, propterea que arctiore quodam chriſtianæ charitatis vinculo junctam ſcriberet, & quidem Paſtore ſuo viduatam, ac lugendo ſchiſmate ſciſſam, quam preſſioribus formulis vellet ad unitatem adducere.

Ex ea epiſtola depromtus in primis eſt can. 5. diſt. 26., cujus verba, ut aptiora Gratiano ſint, ita ex epiſtola erunt deſcribenda: *Plerique ita argumentantur, unius uxoris virum dici poſt baptiſmum habitæ, eo quod baptiſmo vitium ſit ablatum, quo adferebatur impedimentum, & vitia quidem, atque peccata diluuntur omnia, ut ſiquis contaminaverit ſuum corpus cum plurimis, quas nulla conjugii lege ſociaverit, remittantur ei omnia, ſed conjugia non reſolvuntur ſiquis iteraverit, culpa enim lavacro, non lex ſolvitur; nulla enim culpa conjugii, ſed lex eſt. Quod legis eſt igitur non remittitur, quaſi culpa, ſed tenetur, quaſi lex: Ideo & Apoſtolus legem poſuit dicens: Siquis ſine crimine eſt, unius uxoris vir. Ergo qui ſine crimine eſt, unius uxoris vir, tenetur ad legem ſacerdotii ſuſcipiendi. Qui autem iteraverit conjugium, culpam quidem*

Can. 5. diſt. 26. & can. 14. diſt. 34.

Digitized by Google

dem non habet coinquinati, ſed prærogativa exuitur ſacerdotis. Poſt hæc verba ſtatim proſequitur Ambroſius ſcribens: *Diximus, quid legis ſit, dicamus quid ſit rationis. Sed priùs cognoſcamus, non ſolum hoc de Epiſcopo & Presbytero Apoſtolum ſtatuiſſe, ſed etiam Patres in Concilii Nicæni tractatu addidiſſe, neque Clericum quemquam debere eſſe, qui ſecunda conjugia ſortitus ſit*. Referuntur apud Gratianum in can. 14. diſt. 34., ex quibus omnibus liquet, mentem Ambroſii fuiſſe, ut indicaret qualitates illas, quæ ex generali Eccleſiaſticorum canonum diſciplina in eligendo Vercellenſi Epiſcopo requirebantur. Poſt pauca interjecta ſubſequuntur in eadem epiſtola ver-
Can. 9. diſt. 61. ba canonis 9. diſt. 61., cum enim Ambroſius tradidiſſet, Epiſcopum ex Apoſtolica doctrina unius uxoris virum, non bigamum eſſe debere, addidit, Neophytum eſſe non poſſe, ne ſuperbia elatus in laqueos diaboli incidat. In qua re explicanda, hærendum maxime erat Sancto Doctori, quod ipſe ad Mediolanenſem Eccleſiam evectus fuiſſet, dum adhuc Neophytus eſſet: quomodo enim improbare in aliis commode poterat, quod in ipſo admiſſum dudum fuiſſe deprehendebatur? Hinc ſcribit, ſingularem omnino fuiſſe ſuæ inaugurationis rationem, quæ in exemplum trahi non poſſet, ſe ſe excuſans, quia invitus, & reluctans ſive a Græcis, ſive a Latinis Patribus urgenti ſuaſione attractus potius fuerit ad Epiſcopatum, quam adductus. Hæc ſunt Ambroſii verba: *Quum reſiſtebam, ne ordinarer, poſtremo cum cogerer, ſaltem ordinatio protelaretur; ſed non valuit præſcriptio* (nomine præſcriptionis intellige vetitum generale Eccleſiaſticorum canonum, quo cautum erat, ne Neophyti ad Epiſcopatum promoverentur), *prævaluit impreſſio. Tamen ordinationem meam occidentales Epiſcopi judicio, orientales etiam exemplo probarunt. Et tamen Neophytus prohibetur ordinari, ne extollatur ſuperbia. Si dilatio ordinationi defuit, vis cogentis eſt, ſi non deeſt humilitas competens ſacerdotio, ubi cauſſa non hæret, vitium non imputatur*. Hinc liquet, Gratianum non ſatis integram retuliſſe Ambroſii ſententiam. Non eſt ſane, cur quiſquam miretur tam uniformem Epiſcoporum ſive Latinorum ſive Græcorum in electione Ambroſii ſententiam; ſatis enim eſt animadvertere ad canonem 3. diſt. 63., in quo deſcribitur modus electionis Ambroſii totius concilii pleno ſuffragio factæ, cum præſens adeſſet Valentinianus Imperator, qui ex Oriente in Italiam venerat, ut ſtatim dignoſcatur & occidentalium & orientalium fuiſſe generalem in eligendo Ambroſio conſenſionem. Videantur ea, quæ ad eundem canonem 3. inferius traduntur.

De epiſtola ad Clerum, & Plebem Hipponenſem.

Can. 12. cau. 2. qu. 1. Etſi canon 12. cau. 2. qu. 1. in aliquibus Gratiani exemplaribus genuinam habeat inſcriptionem, videlicet: *Auguſtinus in epiſtola ad Clerum, & univerſam plebem Hipponenſem*, ut plurimum tamen pro Auguſtini legitur Ambroſii nomen. Sane nulla eſt inter Ambroſianas epiſtolas ſcripta ad Hipponenſes, neque ulla Ambroſii ſententia, ad quam memoratus canon 12. referri commode poſſit. Error typographorum agnoſcitur, cum canon idem in epiſtola Auguſtini legatur, quæ in vetuſtis editionibus erat 137., quamquam apud Maurinos ſedem mutaverit. Occaſio ſcribendæ epiſtolæ hæc Auguſtino fuerat. Bonifacius quidam Presbyter in Eccleſia Hipponenſi Clericum, cui nomen Spes, de crimine accuſaverat. Spes idem crimen in Bonifacium retorſerat. In re obſcura, quam non aperiebant judiciariæ

Digitized by Google

diciariæ probationes, voluit Auguſtinus divino judicio diremtionem cauſſæ committi. Erat tunc temporis inſigne Sepulchrum S. Felicis Nolani, quod quotidiana fere divina operante virtute facta prodigia celebratiſſimum prædicaverant. Ad illud uterque Clericus remiſſus fuit, ut ſuam quiſque innocentiam compertam redderet, & ſuſpicionem criminis ex accuſatione partam purgaret. Interea tamen non fuit a gradu ſuo dejectus Bonifacius, quatenus divino judicio reſervata definitio humanam quamcumque ſententiam ſuſpendebat. De hac re ſcripſit ad Hipponenſes ſuos Auguſtinus, ex cujus epiſtola depromtus eſt laudatus canon 12., ubi cum memoratur concilium Epiſcoporum, illius nomine intelligemus concilium Carthaginenſe vulgo tertium anni 397., quod laudatur a Gratiano in can. 1. cau. 4. qu. 5. & in can. 1. cau. 4. qu. 6.

De epiſtola ad Hilarium.

Deceptus ab Ivone Gratianus canonem 7. cau. 28. qu. 1. ſub Ambroſii nomine laudavit, quando tamen tribuendus erat Auguſtino in epiſtola ad Hilarium Syracuſanum, quem Sanctus Hipponenſis Antiſtites dilectiſſimum filium vocat. *Can. 7. cau. 28. qu. 1.* Ejus epiſtolæ mentionem fecit Hieronymus in lib. 3. adverſus Pelagianos ibi: *Scripſit dudum vir Sanctus, & eloquens Epiſcopus Auguſtinus ad Marcellinum..... nuper ad Hilarium contra doctrinam ſuam multa perverſa fingentem*. Verba autem Auguſtini, quæ apud Gratianum referuntur, ita legenda ſunt, eademque ex integris Sancti Antiſtitis codicibus emendanda: *Ubi autem quælibet ex eis perſona infidelis eſt, conſilium Apoſtoli attendatur, ut ſi infidelis conſentit habitare cum viro fideli, vir non dimittat uxorem. Similiter & uxor fidelis virum, ſi cum illa habitare conſenſerit. Quod ſi infidelis, inquit, diſcedit, diſcedat: non eſt enim ſervituti ſubjectus frater, & ſoror in hujuſmodi; ideſt ſi infidelis noluerit eſſe cum conjuge fideli, hic agnoſcat fidelis ſuam libertatem, ne ita ſe ſubjectum deputet ſervituti, ut ipſam dimittat fidem, ne conjugem amittat infidelem. Hoc de filiis, atque parentibus: Hoc de fratribus, atque ſororibus intelligitur, propter Chriſtum omnes eſſe dimittendos, cum proponitur iſta conditio, ut Chriſtum dimittat, ſi illos ſecum habere deſiderat. Hoc ergo & de domo, atque agris, hoc & de iis rebus, quæ jure pecuniario poſſidentur, hoc loco accipiendum eſt*.

De epiſtola ad Irenæum.

Plures extant Ambroſii epiſtolæ ad Irenæum ſcriptæ: quis autem Irenæus fuerit, admodum incertum eſt. Putaverunt nonnulli, eum fuiſſe Sacerdotem, aut Diaconum, ſiquidem ad illum ſcribens Ambroſius epiſtolam, quæ eſt inter Ambroſianas 28., vitæ ſacerdotalis inſtitutiones tradit, ad quas Irenæus mores ſuos omnes, & actus formaret; & in epiſtola 33. ad eundem ſcripta reſpondet quibuſdam difficultatibus ad divinarum literarum interpretationem pertinentibus, quæ ſane exhibent Irenæum Divinis & Eccleſiaſticis officiis addictum. *Can. 91. de conſ. diſt. 2.* Veroſimile etiam putaverunt, illum fuiſſe Mediolanenſi Eccleſiæ adſcriptum, quod in fine epiſtolæ 26. & 27. ab Ambroſio filius nominetur, atque moneatur, ut propter

Digitized by Google

Chriſtum inſequentium odia libenti animo toleret, quæ ſane Mediolanenſibus dicta congruere videbantur, cum eodem tempore Juſtina Mediolanenſes chriſtianos vehementer exagitaret. Quod ex epiſtola Ambroſii ad Irenæum derivavit Gratianus in can. 91. de conſ. diſt. 2. pertinet ad epiſtolam 62., alias 64., cujus hoc eſt argumentum. Quæſiverat ab Ambroſio Irenæus, cur apud veteres Judæos manna de Cœlo pluerit, nunquam autem apud Chriſtianos: cui interrogationi his verbis reſpondit Sanctus Antiſtes, ex quibus Gratiani lectio eſt emendanda. *Quæris a me, cur Dominus Deus manna pluerit populo Patrum, & nunc non pluat. Si cognoſcis, pluit, & quotidie pluit de Cœlo manna ſervientibus ſibi: & corporeum quidem illud manna hodie pleriſque in locis invenitur, ſed nunc non eſt tanti res miraculi, quia venit, quod perfectum eſt. Perfectum autem panis de Cœlo corpus ex Virgine, de quo ſatis Evangelium te docet. Quanto præſtantiora hæc ſuperioribus.* Hinc vides Ambroſium ad myſticas rerum divinarum cauſſas reſpexiſſe, dum de re plana, & in vulgari prudentia poſita interrogaretur, ut Irenæo ſuaderet, per hujuſmodi rationes populum erudiri a ſacerdotibus debere, ut non temporalibus inhæreret, ſed potius ad ſpiritualia facile raperetur.

De epiſtola ad Paternum.

Can. 38. *cau.* 27. *qu.* 2. Acerrimo ſtilo ſcripta fuit Ambroſii epiſtola ad Paternum, qui cum vellet filium ſuum cum nepte ſua, videlicet avunculum cum filia ſororis matrimonio jungere, graviter a ſancto Antiſtite objurgabatur, oſtendente hujuſmodi conjugia tam humana, quam divina lege damnari. Et quidem ex humanis legibus laudabat conſtitutionem Theodoſii Imperatoris, quæ ad ætatem noſtram minime pervenit, ſed temporum injuria periit, quamquam ejuſdem mentionem fecerit Auguſtinus in lib. 15. de Civitate Dei cap. 16. & Paullus Diaconus in lib. 13. Videtur quoque ad eam reſpexiſſe Zeno Imperator in l. 2. cod. ſi nuptiæ ex reſcripto petantur, ubi *ſacratiſſimis conſtitutionibus* ait ſub graviſſimæ pœnæ interminatione damnatas eſſe nuptias filiæ fratris, aut ſororis. Sane temporibus Ulpiani receptum erat, ut matrimonium licet cum fratris filia celebrari jure non poſſet, legitime tamen cum filia ſororis contraheretur, uti tradit idem Jureconſultus in fragmentis cap. 5. ibi: *Nunc autem etiam ex tertio gradu licet uxorem ducere. Si tamen fratris filia, non etiam ſororis filia, aut amita, vel matertera, quamvis eodem gradu ſit, eademque uxore, noverca, vel privigna, vel nurus, vel ſocrus noſtra fuit, ducere non poſſumus.* At dein, Theodoſio, ut dicebam, auctore, idem ſervandum fore in utraque nepte viſum eſt, ſive quæ fratris filia ſit, ſive quæ ſororis. Cur vero, inquies, ea mens Paterno eſſe potuit, ut adverſus leges non divinas tantum, ſed & Imperatorias matrimonium contrahi adamaret? Ego ex eo profectum arbitror, quod leges Imperatorum tunc temporis non generales eſſent, ſed peculiaribus reſcriptis continerentur ad quorundam ſingulares poſtulantium preces editis, quæ propterea nonniſi ſenſim vim generalis legis obtinebant. Quamobrem facile eſt Theodoſianum reſcriptum ab Ambroſio laudatum, nec dum tunc temporis vim generalis juris apud omnes habuiſſe, forte etiam Paterno nondum fuiſſe compertum, quod tamen Ambroſius prætermittere noluit, ut oſtenderet divinis etiam legibus, quas ſervandas prædicabat, Imperatorum ſententias conſonare. Quod ſi quiſquam

adhuc

Google

adhuc quærat, quiſnam fuerit Paternus ille, ad quem ſcribebat Ambroſius, reſpondent Maurini Monachi, ſuſpicari ſe, fuiſſe illum Comitem ſacrarum largitionum, ad quem ſcripta perhibetur lex 6. cod. de metallariis, quod ex eo confirmant, quod Ambroſius dicat, eum a Theodoſio *ampliſſimum honorem accepiſſe*. Ex ea epiſtola depromtus eſt canon 38. cau. 27. qu. 2., ad quem obſervandum eſt, particulam *rite* additam fuiſſe a Gratiano, cum in pleriſque Ambroſianis codicibus deſideretur. Addunt Maurini Monachi, in Romana editione paullo aliter legi verba Gratiani, nimirum ita: *Siquis deſponſata ſibi, & tradita utatur, conjugio vacat*.

De epiſtolis ad Sabinum.

Fuit Ambroſii ætate Sabinus quidam Placentinus Epiſcopus, quem Aquilejenſi Concilio ſubſcripſiſſe Eccleſiaſtica docent monumenta. Is cum præ manibus habuiſſet libros Hexameron Ambroſii, nihilque in iis de Adami Paradiſo ſcriptum animadvertiſſet, quando divinum univerſum ſex dierum opus exhibitum ibidem videret, ab Ambroſio ſciſcitatus eſt, cur eam partem omiſiſſet, cui reſpondit Sanctus Antiſtes, ſe alias de Paradiſo ſingulari libro tractaſſe, proptereaque opportunum ſibi non fuiſſe iterum de eo in libris Hexameron verba facere. Eſt hæc epiſtola hodie numero 45. in editione Maurinorum, in qua paucis perſtringuntur, quæ Ambroſius in libro de Paradiſo jam a me ſuperius laudato tractaverat. Ex eadem depromtus eſt canon 34. de pœn. diſt. 2., cujus ſententiam facilius percipiemus, Can. 34. de pœn. diſt. 2. quoties integra Ambroſii verba deſcripſerimus, ad quæ Gratianeum canonem exigamus. Ait Sanctus Antiſtes: *Primum igitur mundum creavit* (Deus), *deinde habitatorem mundi, cui totus mundus patria foret. Nam ſi hodie quocumque acceſſerit ſapiens, ubique civis eſt, ubique ſua intelligit, nuſquam ſe peregrinum, nuſquam hoſpitem indicat; quanto magis ille primus homo totius erat mundi incola, &, ut Græci dicunt, Koſmopolites, opus Dei recens, confabulator aſſiduus, Civis Sanctorum, complantatus virtutibus*.

Aliæ ſunt Ambroſii ad eundem Sabinum epiſtolæ, ex quibus extat in editione Can. 33. de pœn diſt. 2. Maurinorum num. 49., unde depromſit Gratianus canonem 33. de pœn. diſt. 2., cujus ſententiam commode interpretabimur, quoties adnotaverimus, initio ejuſdem epiſtolæ Ambroſium gratulatum fuiſſe Sabino, quod identidem ad ipſum ſcribere poſſet, eaque occaſione generaliter tradidiſſe, nihil eſſe homini melius, quam fidenter ſincereque ad amicum ſcribere, dum ſolum ſoli per editas epiſtolas alloquendi libertas ſit, exinde etiam velut exemplo quodam ſolitarios laudaviſſe, qui mente adhærent Deo, quin ullis rerum humanarum incommodis diſtrahantur; atque ad eam etiam rem de Adamo ſcripſiſſe: *Solus erat Adam, & non eſt prævaricatus, quia mens ejus adhærebat Deo*.

Digitized by Google

De epiſtola ad Marcellinam.

Can. 21. cau. 23. qu. 8. Monumentum Ambroſii, quod legimus apud Gratianum in can. 21. cau. 23. qu. 8., ex variis opuſculorum Ambroſianorum laciniis confectum eſt, nimirum partim ex jam memorata oratione adverſus Auxentium Arrianum de Baſilicis tradendis, partim ex epiſtola Sancti Antiſtitis ad Marcellinam. Id profectum puto ex eo, quod in codicibus Ambroſianis oratio contra Auxentium, & epiſtola ad Marcellinam ſimul jungerentur, cum in epiſtola ad Marcellinam de eo ipſo Arrianorum auſu tractetur, de quo agitur in oratione contra Auxentium. Erat Marcellina Ambroſii ſoror, quæ ægre ferebat, Arrianos hæreticos Eccleſias & Templa aut vaſtare, aut occupare; cum qua propterea condoluit Ambroſius, quem Auxentii improbitas vehementer turbabat. Itaque, ut de canone 21. nonnulla dicam, adnotandum eſt, verſiculum primum *Convenior ipſe* uſque ad illa verba: *Quid ergo*, legi in epiſtola ad Marcellinam, quæ in vetuſtis Ambroſii editionibus eſt numero 33., in Maurina autem numero 20.; ibidemque nonnullos codices pro illis Gratiani verbis *jus hujuſmodi meum*, habere *quidvis hujuſmodi meum*; atque ubi Gratianus exhibet *mandatur, trade baſilicam &c.*, legi in codicibus Ambroſianis: *advertitis, quid jubeatur, cum mandatur, trade baſilicam &c.* Forte nonnullis obſcura videbuntur verba illa: *Orabam, ne tantæ urbis, vel potius totius Italiæ buſto ſuperviverem.* Commode tamen explicabuntur ab iis, qui antiquos mores in perſolvendis juſtis defunctorum cadaveribus norunt. *Buſtum* dicebatur, quaſi combuſtum, de cadaveribus obſcurorum, abjectorumque hominum ſine ulla funebri pompa igne conſumtis, & in eodem loco, ubi cineres ſuperfuerant, conditis. Hinc Gutherius in lib. 1. de jure manium cap. 20. expendens illud Martialis lib. 10. epigram. 97. *Jam ſcrobe, jam lecto, jam pollinctore parato, heredem ſcripſit me Numa*, inquit: *In his ſcrobibus rejecta cadavera paucioribus lignis cooperta facilius urebantur, cum rogos ipſi extruere non poſſent .... quod ſcrobis genus buſtum fuit, ſi in eo combuſti eſſent, & humati.* Et lib. 2. cap. 24. *Culignæ pauperiorum ſepulchra fuerunt, quod proprie ſepulchrum non dicebatur, ſed buſtum, qui locus eſt, ubi quis combuſtus, & ſepultus eſt, & cujus oſſa, & cineres lecti non ſunt, ut in ſepulchro conderentur, ſed ubi cadaver ſepultum eſſet, terra illico obrueretur.* Senſus igitur Ambroſii eſt, lugere ſe admodum, ſi ſupervivendum ſibi eſſet urbis, aut Italiæ buſto, ſeu poſt urbis & Italiæ interitum, quaſi non ſplendide, ſed obſcurorum inſtar funus habentium. Verſiculus *Quid ergo* depromtus eſt ex oratione laudata adverſus Auxentium, ubi poſt illa verba *nec poſſum reſiſtere*, hæc ſequuntur, quæ Gratianus omiſit: *Fugere autem, & relinquere Eccleſiam non ſoleo, ne quis gravioris pœnæ metu factum interpretetur: Scitis & vos ipſi, quod Imperatoribus ſoleam deferre, non cedere, ſuppliciis me libenter offerre, nec metuere, quæ parantur. Utinam eſſem ſecurus &c.* Redit Gratianus ad epiſtolam ad Marcellinam in verſ. *allegatur*, deinde iterum nonnulla deſcribit ex oratione contra Auxentium in verſ. *Nabuthe*, in quo priora verba ita legenda ſunt: *Meminiſti etiam quod lectum eſt hodie, Nabuthe ſanctum virum poſſeſſorem vineæ ſuæ interpellatum &c.* De ceteris verſiculis ex eadem oratione depromtis nihil adjicio. Conſonant illi omnino cum verbis Ambroſii, quamquam Gratianus nullum ſervaverit ordinem in illis deſcribendis, atque inferius deſcripſerit, quæ erant ſuperius deſcribenda.

SECTIO

Digitized by Google

S E C T I O VI.

De ceteris monumentis Ambroſio adſcriptis.

Superſunt adhuc monumenta nonnulla, quæ ſub Ambroſii nomine recenſentur. Is erat in primis canon 15. cau. 2. qu. 1., cujus verba ideo tributa Ambroſio conjiciunt Romani Correctores, quod apud Ivonem in epiſtola ad Hugonem legatur: *Manifeſta autem accuſatione non indigere teſtatur B. Ambroſius ſuper epiſtolam ad Corinthios &c.* ex quibus Gratianus ita ſcripſit: *unde Ambroſius: manifeſta accuſatione non indigent*. Sententia Ambroſii eſt in cap. 5. in epiſt. 1. ad Cor., ubi recenſetur factum inceſtuoſi Corinthii, qui novercam ſuam corruperat, ob eamrem a Paullo Apoſtolo damnati, ibi: *Omnes crimen ejus ſciebant, & non arguebant; publice enim novercam ſuam loco uxoris habebat. In qua re neque teſtibus opus erat, neque tergiverſatione aliqua poteſt tegi crimen*. Si apocrypha non eſſent, quemadmodum ſuperius traditum eſt, hujuſmodi commentaria, facile inducerer eo, ut crederem, locum illum Ambroſii potuiſſe paucis & ab Ivone & a Gratiano perſtrictum, ad propoſitam quæſtionem dirimendam adferri. Verum quia commentaria illa falſo tribuuntur Ambroſio, concludere poſſum, nihil ex illis poſſe deduci ad firmandam Eccleſiaſticam diſciplinam. Can. 15. cau. 2. qu. 1.

Canon 94. cau. 11. qu. 3. inter Ambroſii opera non reperitur. Pertinere potius ad Auguſtinum jam idem Gratianus profeſſus eſt, dum eundem ſub Auguſtini nomine retulit in can. 98. verſ. *Julianus* eadem cauſſa, & quæſtione. Hinc canonis ſententia erit expendenda inferius ſuo loco, ubi agendum erit de canonibus Auguſtino tributis. In præſentia adnotaſſe ſufficiat, canonem 94. ad canonem 98. eſſe referendum. Can. 94. cau. 11. qu. 3.

Canonem 5. cau. 14. qu. 5., quoties verba conſideremus, apud Ambroſium nemo leget. Non diſſimilis tamen ſententia exhiberi videtur in libro 3. de officiis cap. 3., ubi de humanis legibus ſermonem inſtituens, ſcribit Ambroſius: *Ea, quæ detracta ſunt alicui cum injuria perſonæ, aut rei, ipſius cumulo reſtitui jubent, quæ furem a detrahendo aut pœnis deterreant, aut multa revocent*. Quidquid tamen ſit, manifeſte liquet, ab auctore Palearum fuiſſe verba illa poſita extra ſedem ſuam, cum Gratianus ſibi propoſuiſſet demonſtrandum, non eſſe ex uſuris, vel fœnore partam pecuniam eleemoſinæ titulo pauperibus largiendam; multum enim diſtant inter ſe, res furtivas, aut male quæſitas non eſſe eleemoſinarum titulo concedendas, & res furtivas aut vendi, aut emi non poſſe. Can. 5. cau. 14. qu. 5.

Fruſtra, & prorſus inani conatu quæreretur apud Ambroſium canon 21. cau. 16. qu. 1., neque enim Ambroſii ætate adhuc ſubortæ erant controverſiæ inter Monachos & Clericos de ſacris miniſteriis, quæ ſæculo demum undecimo, aut duodecimo emerſerunt. Imo & ipſe Ambroſius Monachorum conditionem a clericorum officiis fuiſſe ſemotam demonſtrat apertiſſime in epiſtola ad Vercellenſem Eccleſiam jam ſuperius memorata, ubi Monachorum, & Clericorum diſcrimina recenſuit, ibi: *Hæc duo in adtentiore Chriſtianorum devotione præſtantiora eſſe quis ambigat, Clericorum officia, & Monachorum inſtituta? Iſta ad commoditatem, & moralitatem* Can. 21. cau. 16. qu. 1.

Digitized by Google

ralitatem diſciplina, illa ad abſtinentiam adſuefacta atque patientiam, hæc velut in quodam theatro, illa in ſecreto, ſpectatur iſta, illa abſconditur .... Hæc ergo vita in ſtadio, illa in ſpelunca, ... hæc ergo dimicat, illa ſe removet; hæc illecebras vincit, illa refugit, huic mundus triumphatur, illi exſulat; huic mundus crucifigitur, vel ipſa mundo, huic ignoratur. Similibus pene formulis locuti ſunt veteres Patres, ubi de Monachis agerent, quemadmodum liquet in conſpectu can. 4. 5. & 6. cau. 16. qu. 1. Jure propterea Romani Correctores ad laudatum canonem 21. adnotaverunt, alicui longe recentiori auctori, non Ambroſio, tribuendum. Huc referri omnia poſſent, quæ ego animadverti ad canones 23. & 24. eadem cauſſa & quæſtione falſo quoque Gregorio adſcriptos.

Can. 3. cau. 23. qu. 8. Canon 3. cau. 23. qu. 8. exhibet initio duos verſiculos: *non pila quærunt ferrea, non arma Chriſti milites*, qui ſane apud Ambroſium deſiderantur. Ego puto adjectos illos eſſe a quodam juniore, qui ſequentia Ambroſii verba voluerit paucis non ineleganti metro perſtringere. Sequentia autem verba exhibentur in oratione Ambroſii jam ſupra laudata adverſus Auxentium de tradendis Baſilicis; quum enim ſanctus Antiſtes ab Auxentio Arriano premeretur, converſus ad populum ait inter cetera: *Quid ergo turbamini? Volens nunquam vos deſeram. Coactus repugnare non novi: Dolere potero, potero flere, potero gemere: Adverſus arma, milites, Gothos quoque lacrymæ meæ arma ſunt: Talia enim munimenta ſunt ſacerdotis. Aliter nec debeo, nec poſſum reſiſtere: Fugere autem, & relinquere Eccleſiam non ſoleo: nequis gravioris pœnæ metu factum interpretetur*; Et poſt multa: *Servum Chriſti non cuſtodia corporalis, ſed Domini providentia ſepire conſuevit*. Conſonant iſta cum can. 21. verſ. *quid ergo* cau. 23. qu. 8. Similia etiam ſcribit Ambroſius in epiſt. ad Marcellinam ſororem ſuperius etiam memorata, ubi de tyrannide Auxentii verba faciens, inquit: *Retuli dicens, me nihil in præjudicium feciſſe Eccleſiæ eo tempore, quo audieram, occupatam eſſe a militibus Baſilicam, gemitum tantummodo liberiorem habuiſſe, multiſque adhortantibus, ut eo pergerem, dixiſſe: Tradere Baſilicam non poſſum, ſed pugnare non debeo... Si hæc tyrannidis videntur, habeo arma, ſed in Chriſti nomine, habeo offerendi mei corporis poteſtatem ... Exactus eſt totus ille dies in mœrore noſtro; ſciſſæ tamen ab illudentibus pueris cortinæ regiæ; ego domum redire non potui, quia circumfuſi erant milites, qui Baſilicam cuſtodiebant. Cum fratribus pſalmos in Eccleſiæ Baſilica minore diximus*.

Can. 35. cau. 27. qu. 2. Refertur nomine Ambroſii canon 35. cau. 27. qu. 2., videtur autem eſſe fragmentum canonis 5. eadem cauſſa & quæſtione, ad quem erit referendus. Nihil eſt, quod in præſentia adjiciam, quum ſuperius illum exegerim ad librum Ambroſianum de virginis inſtitutione.

Can. 12. cau. 32. qu. 1. Canon 12. cau. 32. qu. 1. non reperitur apud Ambroſium, ſed potius apud Hieronymum in lib. 1. contra Jovinianum, quemadmodum jam Romani Correctores animadverterunt. Commodius ille infra ſuo loco expendetur.

Can. 74. de conſ. diſt. 2. Denique canon 74. de conſ. diſt. 2. non reperitur apud Ambroſium, licet ſub Ambroſii nomine a Gratiano laudetur; nonnulla tamen non diſſimilia habentur in lib. 4. Ambroſii de Sacramentis cap. 4., cujus fragmenta leguntur in canone 55. de conſ. diſt. 2., quamobrem veroſimile eſt, ab incerto & obſcuri nominis auctore elucubratum illum fuiſſe adjecto Ambroſii nomine, quod in eundem quædam fuerint Ambroſii ſententiæ derivatæ.

APPENDIX

APPENDIX.

De canone 3. diſt. 63.

Nondum recedendum mihi eſſe ab Ambroſii operibus geſtiſque putavi, niſi primum in hunc locum referrem ſententiam canonis 3. diſt. 63. ex hiſtoria tripartita Caſſiodori depromtam; Cum enim in eo narretur, qua ratione ad Mediolanenſem Eccleſiam & Sedem evectus fuerit Sanctus Antiſtes, viſum fuit maxime opportunum, canonem ipſum huic capiti quaſi per appendicem adſuere. Verba Gratiani ſunt ex Caſſiodoro emendanda, nimirum in libro 7. hiſtoriæ tripartitæ cap. 7. ita lego de Valentiniano Imperatore: *Veniens ad Heſperiam omnem illico docuit æquitatem a prædicatoribus veritatis incipiens*. Et ſtatim in cap. 8. hæc ſubſequuntur: *Auxentio namque defuncto, qui Mediolanenſem Præſulatum tenuerat, multiſque fuerat conciliis abdicatus, evocans Epiſcopos Imperator hujuſmodi apud eos verba locutus eſt: Noſtis aperte eruditi utique divinis eloquiis, qualem oporteat eſſe Pontificem, & quod non deceat, eum verbo ſolum, ſed etiam vita gubernare ſubjectos, & totius ſemetipſum imitatorem virtutis oſtendere, teſtemque doctrinæ converſationem bonam habere. Talem itaque in Pontificali conſtituite Sede, cui & nos, qui gubernamus imperium, ſincere noſtra capita ſubmittamus, & ejus monita, dum tanquam homines deliquerimus, neceſſario veluti curantis medicamenta ſuſpiciamus. Hæc cum dixiſſet Imperator, petiit Synodus, ut magis ipſe decerneret, ſapiens & pius exiſtens. At ille: ſupra nos eſt, inquit, talis electio: vos enim gratia divina potiti, & illo ſplendore fulgentes melius poteritis eligere. Tunc Sacerdotes egreſſi, de Epiſcopali Sede tractabant. Verum Civitatis habitatores (ut fieri aſſolet) tumultus faciebant, alii hunc, alii illum ordinare petentes. Qui enim erant de Arriani Auxentii ſecta, ſimilem ſibi fieri concertabant. Rurſum Orthodoxi ſui dogmatis nitebantur habere Epiſcopum. Hanc ſeditionem Ambroſius, cui tunc præſidialis fuerat cura commiſſa, ubi cognoviſſet, metuens, nequid turbæ conſurgeret, ad Eccleſiam feſtinus acceſſit. At illi ceſſante ſeditione communem dederunt vocem petentes, ut paſtor gregis ordinaretur Ambroſius, qui nondum fuerat baptizatus. Hoc Imperator agnoſcens repente juſſit, & baptizari, & tanquam dignum virum ordinari Pontificem. Noverat enim ejus rectiorem omni libra ſententiam, & omni regula certiora ſuffragia. Arbitratus etiam divinum in eo eſſe decretum, quum in ejus electione etiam pars contraria conſonaret. Is ergo ſacri baptiſmatis dono potitus, gratiamque ſimul ſuſcepit Epiſcopatus. Quo facto hunc hymnum optimus Imperator Salvatori & Domino obtuliſſe fertur (his enim, quæ gerebantur, intererat). Gratias, inquit, ago tibi, Domine Omnipotens, & Salvator noſter, quoniam huic viro ego quidem commiſi corpora, tu autem animas, & meam electionem oſtendiſti tuæ juſtitiæ convenire. Cumque poſt paucos dies Sanctus Ambroſius cum multa fiducia apud Imperatorem quereretur, quod male a judicibus ageretur, tunc Imperator ait: Hanc, inquit, dicendi libertatem tuam pridem novi, & aperte probans non ſolum non reſtiti, ſed etiam in electione ordinationis tuæ ſocius fui. Feſtina itaque ſanare, ſicut divina lege præcipitur, animarum noſtrarum delicta. Hæc igitur Imperator Mediolani & dixit, & fecit.* Eadem fere narravit Nicephorus Calliſtus in libro 11. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ cap. 32., ex quibus plurima deduci commode poſſunt non ſolum ad intelligendam Eccle-

Digitized by Google

Eccleſiaſticam illius temporis diſciplinam, verum etiam ad aſſequendam Ambroſianam indolem in Epiſcopatu gerendo. Inter cetera obſervandum eſt in primis, Auxentium Mediolanenſem Epiſcopum alium eſſe ab Auxentio illo etiam Arriano, qui Baſilicas Mediolani occupaverat, & contra quem Ambroſius publicam habuit orationem, quemadmodum ſuperius dicendum fuit. Deinde obſervandum eſt, Ambroſium adhuc Cathecumenum publiciis officiis imperiali auctoritate fuiſſe præfectum, unde ob inſignem rerum agendarum prudentiam fuit ad Epiſcopatum communi populi ſuffragio evectus, Imperatore ipſo adprobante. Item animadverto, Imperatori fuiſſe maxime acceptum Ambroſium, quod inter publicas, unde Eccleſia turbabatur, contentiones, Imperator voluerit illi morem gerere quam lubentiſſime, dum ejus ſapientiam, & integritatem probe perſpectam haberet. Tandem obſervo, jure cum Ambroſio, dum Epiſcopus eligeretur, diſpenſatum fuiſſe, licet adhuc Cathecumenus eſſet, quod diſciſſæ Mediolanenſi Eccleſiæ ob turbas Arrianorum ea ſecuta electione opportune admodum conſuleretur.

C A P U T XIII.

De Hieronymo.

Quoniam multa ſunt ſub Hieronymi nomine apud Gratianum relata, opportunum duxi, illa in varias claſſes diſtribuere, quemadmodum in ſequentibus demonſtratur.

Sectio 1. de Commentariis Sacrarum Literarum.

Ex Prologo Sacrorum Bibliorum.	*Can.* 56. *cau.* 2. *qu.* 7. *conſonat cum integris Ambroſii exemplaribus.*	
Ex quæſtionibus Hebraicis in Geneſim.	*Can.* 2. *cau.* 13. *qu.* 2. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.* *Can.* 13. *cau.* 13. *qu.* 2. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 41. *cau.* 27. *qu.* 2. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.* *Can.* 6. *cau.* 32. *qu.* 5. *verſ.* corpus *ad integros codices exigendus.*	
Ex Commentariis in Exodum.	*Can.* 45. *de pœn. diſt.* 1. *non eſt Hieronymi, ſed Origenis.*	
Ex Commentariis in Leviticum.	*Can.* 5. *diſt.* 36. *Can.* 15. *cau.* 8. *qu.* 1. *Can.* 8. *cau.* 14. *qu.* 5. *Can.* 3. *cau.* 24. *qu.* 3. *Can.* 4. *cau.* 24. *qu.* 3. *Can.* 76. *de conſ. diſt.* 2.	*potius ad commentaria Origenis referendi.*

Ex

Ex Commentariis in Numeros.	*Can.* 16. *cau.* 8. *qu.* 1. *potius tribuendus Origeni.*
Ex Commentariis in Joſue.	*Can.* 11. *cau.* 24. *qu.* 3. *potius tribuendus Origeni.*
Ex Commentariis in Judicum.	*Can.* 21. *cau.* 11. *qu.* 3. *potius tribuendus Origeni.*
Ex Commentariis in Pſalmos.	*Can.* 11. *diſt.* 86. *falſo tributus Hieronymo.*
Ex Commentariis in Iſaiam.	*Can.* 4. *diſt.* 37. *ex pluribus Hieronymi ſententiis compoſitus.* *Can.* 9. *diſt.* 38. *pertinet ad proœmium eorumdem commentariorum.* *Can.* 28. *cau.* 23. *qu.* 5. *ad integros codices exigendus.* *Can.* 25. *de pœn. diſt.* 1. *omnino conſonat cum Hieronymi integris exemplaribus.*
Ex Commentariis in Jeremiam.	*Can.* 23. *cau.* 23. *qu.* 5. } *ſimul jungendi.* *Can.* 31. *cau.* 23. *qu.* 5. } *Can.* 16. *diſt.* 45. *perperam Hieronymo tributus.*
Ex Commentariis in Ezechielem.	*Can.* 2. *cau.* 14. *qu.* 3. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 29. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Ex Commentariis in Danielem.	*Can.* 11. *diſt.* 37. *ex integris Hieronymi codicibus ſupplendus.* *Can.* 68. *de pœn. diſt.* 1. *ex integris codicibus emendandus.* *Can.* 75. *de pœn. diſt.* 1. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Ex Commentariis in Oſeam.	*Can.* 63. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 33. *cau.* 24. *qu.* 3. *ex variis Hieronymi ſententiis compoſitus.* *Can.* 14. *cau.* 32. *qu.* 1. *ad integros Hieronymi codices exigendus.* *Can.* 74. *de pœn. diſt.* 1. *omnino conſonat cum vulgatis Hieronymi codicibus.* *Can.* 22. *de pœn. diſt.* 4. } *ſimul jungendi, & ex Hieronymi codicibus emendandi.* *Can.* 23. *de pœn. diſt.* 4. } *Can.* 27. *de conſ. diſt.* 5. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Digitized by Google

Ex Commentariis in Joel.	*Can.* 27. *cau.* 23. *qu.* 5. *ad integros Hieronymi codices referendus.* *Can.* 66. *de pœn. diſt.* 1. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Ex Commentariis in Amos.	*Can.* 62. *cau.* 1. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 28. *cau.* 24. *qu.* 1. *Can.* 23. *cau.* 11. *qu.* 3. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 79. *cau.* 11. *qu.* 3. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 28. *cau.* 24. *qu.* 1. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.* *Can.* 67. *de pœn. diſt.* 1. *conſonat hodie cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 71. *de pœn. diſt.* 1. *ex integris Hieronymi codicibus ſupplendus.* *Can.* 24. *de pœn. diſt.* 2. *idem eſt cum can.* 71. *de pœn. diſt.* 1.
Ex Commentariis in Abdiam.	*Can.* 37. *cau.* 27. *qu.* 2. *incertæ auctoritatis, & fidei.*
Ex Commentariis in Jonam.	*Can.* 11. *cau.* 23. *qu.* 5. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 2. *cau.* 26. *qu.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 30. *de pœn. diſt.* 3. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Ex Commentariis in Michæam.	*Can.* 4. *diſt.* 35. *fere conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 19. *diſt.* 50. *parum congruit propoſito Gratiani.* *Can.* 23. *cau.* 1. *qu.* 1. } *ſimul jungendi, & juxta integros* *Can.* 24. *cau.* 1. *qu.* 1. } *Hieronymi codices emendandi.* *Can.* 44. *cau.* 1. *qu.* 1. *ad integros Hieronymi codices exigendus.*
Ex Commentariis in Naum.	*Can.* 6. *cau.* 23. *qu.* 5. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 44. *de pœn. diſt.* 3. *referendus ad canonem* 6. *cau.* 33. *qu.* 5. *Can.* 31. *de pœn. diſt.* 3. *ad integros codices Hieronymi exigendus.*
Ex Commentariis in Sophoniam.	*Can.* 90. *cau.* 1. *qu.* 1. *ad integros codices exigendus.* *Can.* 6. *cau.* 23. *qu.* 3. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Ex Commentariis in Aggæum.	*Can.* 61. *cau.* 1. *qu.* 1. } *ſimul jungendi.* *Can.* 80. *cau.* 1. *qu.* 1. } *Can.* 46. *de pœn. diſt.* 3. *a Gratiani propoſito alienus.*

Ex

Digitized by Google

Ex Commentariis in Zachariam.	*Can.* 7. *diſt.* 76. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Ex Commentariis in Malachiam.	*Can.* 2. *diſt.* 49. *ex integris codicibus emendandus,* *Can.* 15. *diſt.* 50. *parum congruit propoſito Gratiani.* *Can.* 65. *cau.* 16. *qu.* 1. *fere conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Ex Commentariis in Matthæum.	*Can.* 44. *cau.* 11. *qu.* 3. *ad integros Hieronymi codices exigendus.* *Can.* 40. *cau.* 27. *qu.* 2. } *conſonat cum integris Hieronymi* *Can.* 2. *cau.* 32. *qu.* 1. } *codicibus.* *Can.* 4. *cau.* 32. *qu.* 2. *eſt potius Origenis,* *Can.* 38. *de pœn. diſt.* 3. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.* *Can.* 88. *de conſ. diſt.* 2. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Ex Commentariis in Lucam.	*Can.* 6. §. 2. *cau.* 32. *qu.* 5. *pertinet potius ad Commentaria in Matthæum.*
Ex Commentariis in Epiſtolas Paulli.	
Ad Romanos.	*Can.* 6. §. 1. *cau.* 32. *qu.* 5. *eſt potius Origenis.*
Ad Corinthios.	*Can.* 3. *cau.* 32. *qu.* 1. *perperam tributus Hieronymo.*
Ad Galatas.	*Can.* 22. *diſt.* 86. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 64. *cau.* 1. *qu.* 1. } *conſonat cum integris Hieronymi* *Can.* 65. *cau.* 1. *qu.* 1. } *codicibus.* *Can.* 33. *cau.* 2. *qu.* 7. *perperam Hieronymo adſcriptus.* *Can.* 21. *cau.* 22. *qu.* 2. *conſonat cum vulgatis Hieronymi codicibus.* *Can.* 13. *cau.* 23. *qu.* 4. *conſonat cum vulgatis Hieronymi codicibus.* *Can.* 30. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex integra Hieronymi ſententia explicandus.* *Can.* 16. *cau.* 24. *qu.* 5. *ex integris codicibus emendandus.* *Can.* 27. *cau.* 24. *qu.* 3. } *ſimul jungendi, & ex integris* *Can.* 12. *cau.* 32. *qu.* 4. } *codicibus emendandi.*

Digitized by Google

Ad Epheſios.

Can. 3. *diſt.* 29. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Can. 3. *diſt.* 37. *ad integram Hieronymi ſententiam exigendus.*
Can. 5. *diſt.* 37. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Can. 1. *diſt.* 92. *fere conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Can. 21. *cau.* 22. *qu.* 5. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Can. 2. *cau.* 32. *qu.* 2. } *ſimul jungendi ſunt.*
Can. 70. *de pœn. diſt.* 1. }
Can. 49. *de conſ. diſt.* 2. *fere conſonat cum vulgatis Hieronymi codicibus.*
Can. 81. *de conſ. diſt.* 4. *a Romanis Correctoribus hodie emendatus.*

Ad Timotheum.

Can. 1. *cau.* 28. *qu.* 3. *referendus ad canonem* 1. *diſt.* 26.

Ad Titum.

Can. 6. *diſt.* 25. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.*
Can. 10. *diſt.* 37. *partim Hieronymo, partim Iſidoro Hiſpalenſi tribuendus.*
Can. 5. *diſt.* 95. *ex integra Hieronymi ſententia explicandus.*
Can. 6. *cau.* 8. *qu.* 1. } *ſimul jungendi, & ad canonem* 5.
Can. 14. *cau.* 8. *qu.* 1. } *diſt.* 95. *una referendi.*
Can. 20. *cau.* 8. *qu.* 1. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.*
Can. 21. *cau.* 8. *qu.* 1. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.*
Can. 22. *cau.* 8. *qu.* 1. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Can. 84. *cau.* 11. *qu.* 3. *paullo varius in diverſis codicibus.*
Can. 93. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.*
Can. 4. *cau.* 14. *qu.* 6. *ad integram Hieronymi ſententiam exigendus.*
Can. 67. *cau.* 16. *qu.* 1. *ad integram Hieronymi ſententiam exigendus.*
Can. 24. *cau.* 23. *qu.* 5. *conſonat cum integris Hieronymi exemplaribus.*
Can. 10. *cau.* 24. *qu.* 3. *ex integris Hieronymi codicibus ſupplendus.*
Can. 26. *cau.* 24. *qu.* 3. *paullo varius in diverſis codicibus.*
Can. 15. *cau.* 33. *qu.* 5. *conſonat cum integris Hieronymi exemplaribus.*

Ad Philemonem.

Can. 57. *cau.* 11. *qu.* 3. } *ſimul jungendi.*
Can. 58. *cau.* 11. *qu.* 3. }

Sectio

Sectio 2. de libellis editis ad fidei, & morum inſtitutiones.

Ex Lib. contra Jovinianum.	*Can.* 5. *diſt.* 27. / *Can.* 9. *diſt.* 27. { *ſimul jungendi, & ad Hieronymi propoſitum exigendi.*
	Can. 7. *diſt.* 31. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
	Can. 2. *diſt.* 35. / *Can.* 3. *diſt.* 35. { *conſonant cum integris Hieronymi codicibus.*
	Can. 20. *diſt.* 50. *referendus ad canonem* 40. *de pœn. diſt.* 2.
	Can. 3. §. quod præcipitur *cau.* 14. *qu.* 1. *ex integris codicibus ſupplendus.*
	Can. 10. *cau.* 31. *qu.* 1. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
	Can. 12. *cau.* 32. *qu.* 1. *ex integris Hieronymi codicibus ſupplendus.*
	Can. 5. *cau.* 32. *qu.* 4. *ex integris Hieronymi codicibus ſupplendus.*
	Can. 6. *cau.* 32. *qu.* 4. *jungendus cum can.* 40. *de pœn. diſt.* 2.
	Can. 40. *de pœn. diſt.* 2. *ad integros Hieronymi codices exigendus.*
	Can. 7. *cau.* 33. *qu.* 5. *ex Hieronymi ſententia explicandus.*
	Can. 8. *cau.* 33. *qu.* 5. / *Can.* 9. *cau.* 33. *qu.* 5. { *cum aliis Hieronymi ſententiis conferendi.*
	Can. 29. *de conſ. diſt.* 5. / *Can.* 30. *de conſ. diſt.* 5. { *conſonant cum integris Hieronymi codicibus.*
Ex Lib. contra Luciferianos.	*Can.* 75. *cau.* 1. *qu.* 1. *ad integros Hieronymi codices exigendus.*
Ex Lib. de membris Domini.	*Can.* 89. *de conſ. diſt.* 2. *non facile Hieronymo tribuendus.*
Ex Lib. de natura rerum.	*Can.* 19. §. tribus *cau.* 22. *qu.* 4. *falſo tributus Hieronymo.*
Ex Sermone Dominicæ 5. poſt Epiphaniam.	*Can.* 77. *de conſ. diſt.* 2. *ad quendam Miſſalem librum potius referendus.*

Sectio 3. de epiſtolis ad diverſos.

Ex Epiſt. ad Damaſum.	*Can.* 2. *diſt.* 37. *ex integra epiſtola ſupplendus.* *Can.* 6. *cau.* 1. *qu.* 2. *referendus ad canonem* 68. *cau.* 16. *qu.* 1. *Can.* 13. *cau.* 10. *qu.* 1. *falſo tributus Hieronymo.* *Can.* 68. *cau.* 16. *qu.* 1. *recentiori auctori tribuendus.* *Can.* 14. *cau.* 24. *qu.* 1. *falſo tributus Hieronymo.* *Can.* 25. *cau.* 24. *qu.* 1. *ex integris codicibus emendandus.* *Can.* 58. *de pœn. diſt.* 1. *partim Hieronymi eſt, partim Gratiani.*
Ex Epiſt. ad Amandum.	*Can.* 7. *cau.* 32. *qu.* 7. *Can.* 3. *cau.* 34. *qu.* 1. { *ſimul jungendi, atque ex integris codicibus emendandi.*
Ex Epiſt. ad Heliodorum.	*Can.* 2. *diſt.* 40. *jungendus cum can.* 29. *cau.* 2. *qu.* 7. *Can.* 29. *cau.* 2. *qu.* 7. *ex integra epiſtola ſupplendus.* *Can.* 6. *cau.* 16. *qu.* 7. *ex integra epiſtola ſupplendus.* *Can.* 59. *de pœn. diſt.* 1. *cum ſuperioribus canonibus jungendus.*
Ex Epiſt. ad Evagrium.	*Can.* 24. *diſt.* 93. *ex integra epiſtola ſupplendus, atque emendandus.*
Ex Epiſt. ad Levitam quendam de duobus generibus hominum.	*Can.* 7. *cau.* 12. *qu.* 1. *falſo tributus Hieronymo.*
Ex Epiſt. ad Licinium.	*Can.* 6. *diſt.* 9. *perperam Auguſtino tributus.* *Can.* 4. *diſt.* 12. *Can.* 11. *diſt.* 76. { *ſimul jungendi, atque ad integram epiſtolam exigendi.*
Ex Epiſt. ad Nepotianum de vita Clericorum.	*Can.* 17. *diſt.* 32. *ex variis capitibus Hieronymo tributis inordinate compoſitus.* *Can.* 6. *diſt.* 35. *ex variis Hieronymi ſententiis compoſitus.* *Can.* 9. *diſt.* 88. *omnino conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 7. *diſt.* 95. *ex integra epiſtola ſupplendus, & emendandus.* *Can.* 5. *cau.* 12. *qu.* 1. *omnino conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 71. *cau.* 12. *qu.* 2. *ex variis Hieronymi monumentis compoſitus.*

Digitized by Google

Ex Epiſt. ad Oceanum, & ad Pammachium.	*Can.* 1. *diſt.* 26. *ad integros Hieronymi codices exigendus.* *Can.* 5. *diſt.* 35. *ex integra epiſtola ſupplendus.* *Can.* 1. *cau.* 28. *qu.* 3. *ad integram epiſtolam exigendus.* *Can.* 19. *cau.* 32. *qu.* 5. } *Can.* 20. *cau.* 32. *qu.* 5. } *ſimul jungendi, & ex integra Hieronymi ſententia explicandi.* *Can.* 15. *diſt.* 38. *conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.* *Can.* 11. *cau.* 31. *qu.* 1. *ex integra Hieronymi epiſtola ſupplendus.* *Can.* 5. *diſt.* 56. *ad integram Hieronymi ſententiam exigendus.* *Can.* 72. *de pœn. diſt.* 1. *parum conſonat propoſito Gratiani.*
Ex Epiſt. ad Paullinum de inſtitutione Monachi.	*Can.* 71. *verſ. ult. cau.* 12. *qu.* 1. } *Can.* 5. *cau.* 16. *qu.* 1. } *conſonant omnino cum editis Hieronymi codicibus.*
Ex Epiſt. ad Riparium Preſbyterum.	*Can.* 4. *cau.* 16. *qu.* 1. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.* *Can.* 13. *cau.* 23. *qu.* 8. *paullo varius in diverſis codicibus.*
Ex Epiſt. ad Ruſticum Narbonenſem de ſeptem gradibus Eccleſiæ.	*Can.* 23. *diſt.* 93. } *Can.* 6. *diſt.* 95. } *falſo Hieronymo tributi, atque ex integra epiſtola ſupplendi.*
Ex Epiſt. ad Ruſticum Monachum.	*Can.* 41. *cau.* 7. *qu.* 1. *parum aptus propoſito Gratiani.* *Can.* 7. *cau.* 16. *qu.* 1. *referendus ad Commentaria Hieronymi in Iſaiam.* *Can.* 26. *cau.* 16. *qu.* 1. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.* *Can.* 27. *cau.* 16. *qu.* 1. *conſonat cum integris Hieronymi codicibus.* *Can.* 33. *de conſ. diſt.* 5. *fere conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*
Ex Epiſt. ad Ruſticum Laicum.	*Can.* 23. *de pœn. diſt.* 3. } *Can.* 24. *de pœn. diſt.* 3. } *Can.* 27. *de pœn. diſt.* 3. } *ſimul jungendi, & ad varios Hieronymi codices exigendi.*
Ex Epiſt. ad Algaſiam.	*Can.* 10. *cau.* 32. *qu.* 2. *ad integram Hieronymi epiſtolam exigendus.*
Ex Epiſt. ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis.	*Can.* 11. *cau.* 32. *qu.* 5. *ex integris Hieronymi codicibus emendandus.* *Can.* 19. *de conſ. diſt.* 5. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 20. *de conſ. diſt.* 5. *ex variis laciniis compoſitus.*

Ex

Ex Epiſt. ad Fabiolam. { *Can. 16. diſt. 34. conſonat cum integris Hieronymi codicibus.*

Sectio 4. de ceteris canonibus Hieronymo adſcriptis.

Can. 4. diſt. 27. eſt potius Auguſtini.
Can. 30. diſt. 50. incertæ auctoritatis.
Can. 8. diſt. 56. ad nonnullas Hieronymi ſententias exigendus.
Can. 84. cau. 1. qu. 1. ex variis veterum Patrum ſententiis compoſitus.
Can. 18. cau. 8. qu. 1. / *Can. 22. cau. 11. qu. 3.* { *ſunt potius Origeni tribuendi.*
Can. 4. cau. 14. qu. 5. forte referendus ad Commentaria Hieronymi in Leviticum.
Can. 13. cau. 15. qu. 1. a genuinis Hieronymi ſententiis non alienus.
Can. 2. cau. 17. qu. 1. eſt potius Auguſtini.
Can. 12. cau. 22. qu. 1. pertinet potius ad Capitularia Francorum.
Can. 9. cau. 26. qu. 2. eſt quidem Origenis, ſed ab Hieronymi ſententiis non alienus.
Can. 18. cau. 26. qu. 7. perperam Hieronymo tributus.
Can. 13. cau. 27. qu. 2. jungendus cum can. 8. cau. 36. qu. 2.
Can. 69. de pœn. diſt. 1. potius Origeni tribuendus.
Can. 73. de pœn. diſt. 1. perperam tributus Hieronymo.
Can. 86. de pœn. diſt. 1. potius tribuendus Alcuino.
Can. 1. cau. 33. qu. 4. ab Hieronymi ſententiis non omnino alienus.
Can. 8. cau. 36. qu. 2. perperam Hieronymo adſcriptus.
Can. 18. de conſ. diſt. 5. perperam Hieronymo adſcriptus.
Can. 24. de conſ. diſt. 5. exigendus ad regulam Monachorum Hieronymo tributam.

EXimiæ Sancti Hieronymi virtutes, quibus in toto chriſtiano orbe vir præclariſſimus maximam ſibi gloriam comparavit, occaſionem dederunt, ut unaquæque fere chriſtiana Provincia tanquam ſuum eundem prædicaret. Jure patrio ſuum dixit Dalmatia ac Pannonia, quod ipſe natus fuerit in oppido Stridonis poſito in Dalmatiæ ac Pannoniæ finibus. Italia univerſa illum ſibi vendicat, vel quod in ipſa eruditus primum fuerit a teneris unguiculis, Romæ præſertim, ubi bonarum artium ſtudia optimis inſtitutionibus florebant, vel quod fuerit ibidem baptizatus, vel quod ejus cadaveri poſitum ibidem fuerit monumentum, & urna religioſa. Italiam æmulatæ ſunt Gallia, Hiſpania, & Germania, quas vel idem vir illuſtris peragravit, vel ſuis libris, epiſtolisve in pulcherrimis diſciplinis inſtituit. Suum etiam dicere potuit Græcia, quem linguarum ſuarum præſidio adjuvit, ſuum item Ægiptus, quam non ſemel Hieronymus luſtravit. Ubique Sanctus Vir claram adeo reliquit ſui nominis famam, ut exinde ad Arabas & Sarracenos late perva-

pervagaretur. Præſertim vero illum ſibi vindicare potuit Syria, in qua magnam vitæ ſuæ partem idem exegit, & præcipue Bethleemitica regio, quam diu ſolitariam vitam agens in ſedula altiſſimarum rerum contemplatione defixus incoluit. Quoniam vero ſacerdotali ordine initiatus fuerat, atque ad rerum divinarum adſequendam puriorem ſublimioremque notitiam impenſiſſime anhelabat, nihil antiquius habuit, quam ut in ſacræ ſcripturæ lectionem non parum ex multitudine ac varietate verſionum tunc temporis turbatæ ſedulo incumberet, ejuſque emendationem, quoad fieri poſſet, optimis codicibus undecumque quæſitis adgrederetur; futurum enim ſperabat, ut & ex emendatione ſinceram doctrinam hauriret ipſe, atque ita exhauſtam palam publico Eccleſiæ bono proponeret. Eam ob cauſſam non Latinæ tantum, ſed & Græcæ linguæ peritiſſimus fieri voluit, imo & Hebræorum idiomata, Chaldeorum etiam ac Syrorum addidicit, nec quidem contentus privatis Magiſtrorum præceptis, ſed linguarum vim inveſtigans curioſius peragrando provincias remotiſſimas, loquendi, legendive uſu perpetuo, in celebriores ſui temporis bibliothecas inquirens: qua in exercitatione adeo profecit, ut brevi temporis ſpatio univerſam propemodum divinam ſcripturam ſuæ integritati reſtituiſſe creditus fuerit graviſſimorum virorum ſententia, quales præ ceteris fuerunt Damaſus Pontifex Maximus, Paullinus, Chromatius, Heliodorus, quibus addere poſſum Aurelium Auguſtinum, qui licet quandoque ſuſpecta habuerit Hieronymi ſcripta, quod plurimum deferret honoris ſeptuaginta interpretum editioni, illius tamen ingenium, & curas omnes probatiſſimas habuit, quemadmodum liquet ex ejus lib. 1. contra Julianum. Adjicere his poſſum, hodie ſacrarum literarum verſionem, qua Eccleſia utitur, eandem eſſe fere totam cum ea, quam Hieronymus elucubravit; unde graviſſimum deducitur argumentum, quo demonſtretur maximam fuiſſe in Eccleſia Dei Hieronymi exiſtimationem in divinis eloquiis interpretandis. De ceteris Hieronymi libris facile etiam eſt ex dictis ſinceram ferre ſententiam: nemo enim exinde non colligit, illos elegantiſſimos eſſe, ornatoſque inſtar propemodum picturæ verſicoloris, quod decus facile illis acceſſit ex indole auctoris ſui, quam variarum Provinciarum, quas peragraverat, mores, rerum cauſſarumque plurimarum, quas tractaverat, uſus, celeberrimorum & omnigenæ literaturæ operum, quæ pervolverat, lectio excultiſſimam fecerant. Non deſunt ibi præter graviſſimas ſententias, figuræ rethorum, dialecticorum argutiæ, aut etiam floſculi Poetarum. Vixit Hieronymus ab anno circiter 329. uſque ad annum circiter 400., ſui temporis optimis & eruditiſſimis viris familiari neceſſitudine junctus. Quæ illius hodie extant opera, plurima ſunt, & variis editionibus exhibita, quamquam tamen fatendum eſt, multa in editiones irrepſiſſe, quæ vere Hieronymi non ſunt, quemadmodum & in aliorum Patrum codicibus uſuvenit. Quænam recte adſcripta fuerint, quænam ab eodem abjudicanda, quod ad meum propoſitum attinet, ex iis, quæ inferius dicenda ſunt, abunde conſtabit.

Digitized by Google

SECTIO I.

De Commentariis Sacrarum Literarum.

De Prologo Sacrorum Bibliorum.

Can. 56. cau. 2. qu. 7. Laudavit Gratianus in can. 56. cau. 2. qu. 7. Prologum Sacrorum Bibliorum Hieronymo Auctore elucubratum. Is eſt Sancti Viri epiſtola ad Paullinum, quæ hodie præponitur vulgatis Divinarum ſcripturarum Codicibus, quamque Hieronymo jure adtributam fuiſſe eruditi omnes unanimi conſenſione fatentur. Erat Paullinus Nolæ in Campania Epiſcopus arctiſſima cum Hieronymo neceſſitudine junctus, atque ſtudioſiſſimus ſacrarum literarum, qualem eſſe decebat amicum Hieronymi; ut enim in eadem epiſtola legimus: *Vera illa neceſſitudo eſt, & Chriſti glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non præſentia tantum corporum, non ſubdola & palpans adulatio, ſed Dei timor, & divinarum ſcripturarum ſtudia conciliant*. Ibidem autem Hieronymus allatis pluribus ſcripturarum teſtimoniis ad rerum divinarum contemplationem Paullinum Epiſcopum fere impellit, inter cetera uſus verbis illis Paulli Apoſtoli de Epiſcopo ſcribentis: *Obtinentem eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & contradicentes revincere*, poſt quæ ita proſequitur: *Sancta quippe ruſticitas ſolum ſibi prodeſt, & quantum ædificat ex vitæ merito Eccleſiam Chriſti, tantum nocet, ſi deſtruentibus non reſiſtat*. Sunt hæc, quæ retulit Gratianus in laudato canone 56., & quæ eo ſpectant, ut colligatur, Epiſcopos non tam eruditos ipſos in ſacris literis eſſe debere, quam erudire alios, & opportune arguere, quoties a recta via declinent; ſimplicitatem autem morum, ſeu lenitatem, facilitatem, aut indulgentiam, qua patiantur unumquemque circumferri omni vento doctrinæ, Epiſcopis nullo modo congruere.

De quæſtionibus Hebraicis in Geneſim.

Nemo dubitat, librum quæſtionum, ſive traditionum Ebraicarum in Geneſim revera eſſe Hieronymi, præſertim quod idem Sanctus Doctor illum ſibi adſerat in catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum in fine, ibi: *Scripſi . . . quæſtionum Hebraicarum in Geneſim librum unum*. In hoc opere eorum refutavit errata, qui varia excerpta ex ſacris litteris proferebant, quaſi ita in Hebraicis Codicibus legerentur, a vulgata editione aliena, exhibens verba illa, quæ tam Græcis, quam Latinis Codicibus conſonarent, adnotans præterea, quæ in aliquibus voluminibus deeſſent, quænam in aliis adjicerentur. Item ethymologias nonnullorum nominum, rerum origines, urbium, & regionum veteres appellationes Latinis parum compertas explicavit, promittens ſe labore conſimili adnotationem in veteris teſtamenti literas univerſas elucubraturum; quod an poſtea præſtiterit, recentioribus ignotum eſt, ut candide fatetur Sixtus Senenſis in lib. 4. Bibliothecæ Sanctæ. Ex eo libro depromtus

promtus eſt canon 2. cau. 13. qu. 2., ubi Collectores Gratiano vetuſtiores, & Can. 2.
Gratianus ipſe nonnulla immutaverunt. Verba Hieronymi hæc ſunt: *Et mortua* cau. 13.
eſt Sara in Civitate Arboc, quæ eſt in valle, hæc eſt Hebron in terra Chanaan. qu. 2.
Hoc, quod hic poſitum eſt, quæ eſt in valle, in authenticis codicibus non habetur. Nomen quoque civitatis Arboc paullatim a ſcribentibus, legentibuſque corruptum eſt.... Arboc enim nihil omnino ſignificat; ſed dicitur Arbeæ, hoc eſt quatuor, quia ibi Abram, & Iſaac, & Jacob conditus eſt, & ipſe Princeps humani generis Adam, ut in Jeſu libro apertius demonſtrabitur. Collector canonum his Hieronymi verbis plura intermiſcuit, ſcilicet de ſepultura Saræ, Rebeccæ, Liæ, & Evæ, quoniam ejus propoſitum erat demonſtrare, conjugum defunctarum cadavera a cadaveribus defunctorum maritorum ſejungenda non eſſe. Quod ſi quæ apud Hieronymum deſiderantur, quaſi Hieronymi eſſent, ſponte collector laudavit, fidentius Hieronymi ſententiæ adjecit, quæ leguntur in libro Tobiæ de Anna Tobiæ ſenioris uxore: Quippe in cap. 4. Tobias ſenior ita Tobiam juniorem alloquens inducitur: *Cum acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepeli, & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ ejus: Memor enim eſſe debes, quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in utero ſuo. Cum autem & ipſa compleverit tempus vitæ ſuæ, ſepelias eam circa me.* Quæ vero in poſtremis Gratiani verbis leguntur, neque Hieronymi ſunt, neque Hieronymo ullo modo conveniunt; in quibus imperitus ſcriptor abuſus eſſe videtur verbis Chriſti Domini apud Matthæum cap. 19. *Quod ergo Deus conjunxit, homo non ſeparet*, quæ verba de conjugum cadaveribus perperam interpretatus eſt.

Poſt nuper deſcripta Hieronymi verba exhibentur in eodem libro verba canonis 13. cau. 13. qu. 2., ubi agitur de Ephron, qui poſtquam ab Abrahamo pre- Can. 13.
tium ſepulcri venditi vel invitus accepiſſet, non amplius Ephron, ſed Ephram cau. 13.
appellatus eſt, atque ad eam rem ludit Hieronymus ſuper literam *o* poſt ſepul- qu. 2.
cri venditionem in nomine venditoris omiſſam. Nolim ſane, quis hac in re velut inani nimis moratum fuiſſe Sanctum Doctorem dicat; Siquidem animadvertere juvat, Judæos fuiſſe valde ſollicitos, ut per nominum ac literarum varietates varios hominum mores exhiberent, ſive vitia illorum prodenda eſſent, ſive virtutes.

Ad canonem 41. cau. 27. qu. 2. adnotaverunt Romani Correctores, Gratia- Can. 41.
num retuliſſe verba Gloſſæ ordinariæ ad caput 19. Geneſeos, ubi ſententia Hie- cau. 27.
ronymi exhibetur. Verba Hieronymi hoc loco deſcribenda ſunt, quæ pertinent qu. 2.
ad interpretationem memorati capitis 19., quod tunc ita exprimebatur: *Egreſſus itaque Loth locutus eſt ad generos ſuos, qui acceperant filias ejus.* Difficultas hinc emergebat, quod in eodem capite filiæ Loth adhuc virgines fuiſſe perhiberentur. Quam rem interpretatus Hieronymus ſcribebat: *Et locutus eſt ad generos ſuos, qui acceperant filias ejus. Quia poſtea duæ filiæ Loth virgines fuiſſe dicuntur, de quibus & ipſe dudum ad Sodomeos dixerat: Ecce duæ filiæ meæ, quæ non cognoverunt virum; Et nunc ſcriptura commemorat, eum habuiſſe generos. Nonnulli arbitrantur, illas, quæ viros habuerunt, in Sodomis remanſiſſe, & eas exiſſe cum patre, quæ virgines fuerunt. Quod cum ſcriptura non dicat, hebræa veritas exponenda eſt, in qua ſcribitur: Egreſſus eſt Loth, & locutus eſt ad ſponſos, qui accepturi erant filias ejus. Necdum igitur virgines filiæ matrimonio fuerant copulatæ.* In vulgata ſacrarum literarum editione hodie ita legimus: *Egreſſus itaque Loth, locutus eſt ad generos ſuos,*

 qui

Digitized by Google

qui accepturi erant filias ejus &c., quam ſane lectionem probandam voluit Hieronymus, ad antiquiſſimos Hebræorum codices ea exigens, quæ ex eiſdem Hebræorum codicibus commodam haberent interpretationem.

Can. 6. ver. corpus cau. 32. qu. 5. Interpretaturus Hieronymus caput 12. Geneſeos, ubi de Sara fit mentio in domum Pharaonis inducta, conatur eandem Abrahæ uxorem excuſare his verbis, ad quæ exigendus erit verſiculus *Corpus* canonis 6. cau. 32. qu. 5. *Licet corpus ſanctarum mulierum non vis maculet, ſed voluntas, & excuſari poſſit Sarai, quod famis tempore ſola Regi in peregrinis locis marito connivente reſiſtere nequiverit, tamen poteſt & aliter fœda neceſſitas excuſari; quod juxta librum Eſter quæcumque mulierum placuiſſet Regi apud veteres ſex menſibus ungebatur oleo myrtino, & ſex menſibus in pigmentis variis erat, & curationibus feminarum, & tunc demum ingrediebantur ad Regem; atque ita poteſt fieri, ut Sarai, poſtquam placuerat Regi, dum per annum ejus ad Regem præparatur introitus, & Abrahæ Pharao multa donaverit, & Pharao poſtea ſit percuſſus a Domino, illa adhuc intacta ab ejus concubitu permanente.*

De Commentariis in Exodum.

Can. 45. de pœn. diſt. 1. Nulla ſunt ſingularia Hieronymi in Exodum commentaria, ad quæ referri proinde poſſint verba canonis 45. de pœn. diſt. 1. Id eſt non uno in loco agnitum Gratiani erratum, qui commentaria Origenis quandoque Hieronymo adſcripſit. Ut enim fuit Hieronymus Origenis ſtudioſiſſimus, imo & aliquando ſententias Origenis in opuſcula ſua traducebat, factum eſt, ut ob quandam ſtyli ſimilitudinem certa volumina, quæ Origenis erant, Hieronymo tribuerentur. Adeo hæc vera ſunt, ut conqueſtus aliquando deprehendatur Sanctus Doctor, quod vulgo a nonnullis crederetur injuriam Origeni inferre in compilandis illius operibus, quemadmodum liquet ex iis, quæ idem tradit in ſua præfatione ſecundi commentarii in Michæam, ibi: *Nam quod dicunt, Origenis me volumina compilare, & contaminari non decere veterum ſcripta, quod illi maledictum vehemens exiſtimant, eam laudem ego duco maximam, cum illum volo imitari, quem vobis, & cunctis prudentibus placere non dubito. Si enim criminis eſt, græcorum benedicta transferre, accuſetur Ennius, Maro, Plautus, Cæcilius, & Terentius, Tullius quoque, ſed & Hilarius noſter furti reus ſit, qui in pſalmos quadraginta fere millia verſus ſupradicti* Origenis *ad ſenſum vertit. Quorum omnium æmulari exopto diligentiam, quam obſcuram iſtorum negligentiam*. Itaque ut ad ſuos codices exigatur canon 45. de pœn. diſt. 1., non ad Hieronymi, ſed ad Origenis ſcripta, ſive commentaria in Exodum referendus erit, ubi in homilia 11. hæc habentur: *Et venit, inquit, Aaron, & omnes Presbyteri de Iſrael manducare panem cum ſocero Moyſi, in conſpectu Dei. Non omnes panem manducant in conſpectu Dei, ſed qui Presbyteri ſunt, qui ſeniores, qui perfecti ſunt, & meritis probati, ipſi manducant panem in conſpectu Dei, qui obſervant illud, quod Apoſtolus dicit: Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliud quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite. Omnia ergo, quæ faciunt Sancti, in conſpectu Dei faciunt. Peccator autem in conſpectu Dei fugit. Denique ſcriptum eſt, quia Adam, poſtquam peccavit, fugit a conſpectu Dei, & interrogatus reſpondit, audivi vocem tuam, & abſcondi me, quia eram nudus. Sed & Cain, poſtquam pro fratricidio condemnatus a Deo eſt, exiit, inquit, a facie Dei, & habitavit in terra Naid. Exiit ergo a facie*

Dei,

Dei, qui indignus eſt conſpectu Dei. Sancti autem manducant, & bibunt in conſpectu Dei, & omnia, quæ agunt, in conſpectu ejus agunt. Ego amplius adhuc locum præſentem diſcutiens, video, quia qui pleniorem ſcientiam Dei accipiunt, & plenius divinis imbuti ſunt diſciplinis, iſti etiam ſi malum faciunt, coram Deo faciunt, & in conſpectu ejus faciunt, ſicut ille dixit: tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci. Quid ergo plus habet, qui malum coram Deo facit? Illud profecto, quod continuo pœnitet, & dicit, peccavi. Qui autem diſcedit a conſpectu Dei, neſcit converti, & peccatum pœnitendo purgare. Hoc ergo intereſt malum coram Deo facere, & a Dei conſpectu diſceſſiſſe peccantem.

De Commentariis in Leviticum.

Quemadmodum Hieronymo tributa ſunt apud Gratianum commentaria Origenis in Exodum, eadem de cauſſa tributa aliquando fuerunt commentaria in Leviticum, quamquam alias verum ſit, Hieronymum in Leviticum commentaria ſcripſiſſe, ut ipſe fatetur in cap. 2. epiſtolæ ad Titum, quæ tamen ad nos minime pervenerunt. Hinc verba canonis 3. diſt. 36. referenda jure ſunt ad homiliam 6. Origenis in Leviticum, ubi integra omnino exhibentur ex verſione Ruffini. *Can. 3. diſt. 36.*

In eadem homilia 6. Origenis ad caput 8. Levitici, ubi agitur de Sacerdotis electione, exhibentur verba canonis 15. cau. 8. qu. 1. ex verſione Ruffini, ibi: *Videamus ergo, quali ordine Pontifex conſtituitur. Convocavit, inquit, Moyſes Synagogam, & dicit ad eos: hoc eſt verbum, quod præcepit Dominus. Licet ergo Dominus de conſtituendo Pontifice præcepiſſet, & Dominus elegiſſet, tamen convocatur Synagoga &c.* Non perſequor reliqua, utpote quæ omnino conſonant cum Gratiani monumento. *Can. 15. cau. 8. qu. 1.*

Præterea apud Origenem homilia 4. in Leviticum leguntur verba canonis 8. cau. 14. qu. 5., ubi vir eruditus interpretatur caput 6. verſ. 2. & 3. de iis, qui res ab aliis deperditas fortuito invenerunt. *Can. 8. cau. 14. qu. 5.*

Pertinent quoque ad Origenem verba can. 3. & 4. cau. 24. qu. 3. Nimirum leguntur in homilia ejuſdem 14. in Leviticum ad cap. 24. ibi. *Ejice illum, qui maledixit extra caſtra &c.*, ad quæ cum vir eximius nonnulla de maledicentibus tradidiſſet, ita proſequitur. *Hæc nobis dicta ſint pro his, qui negligunt oris maledici conſuetudinem reſecare, qui etiamſi non ex corde maledicant, etiamſi non voto, & animo iniquo proferant maledicta, tamen immunditiam labiorum ſecundum Eſaiæ verbum, & inquinamenta oris occurrunt.* Ad hæc exigendus eſt canon 3. Sequuntur deinde verba canonis 4., ibi: *Iſte tamen, qui licet ex matre Iſraelitide* (agitur de maledicente filio Iſraelitidis, de quo in memorato capite Levitici) *Ægyptio tamen Patre progenitus eſt, exiit, & nominans nomen maledixit. De quo ego puto, quod niſi exiiſſet, nec litigaſſet adverſus verum Iſraelitam, nec nominans maledixiſſet. Exiit enim a veritate, exiit a timore Dei, a fide, a charitate, ſicut ſuperius diximus, quomodo per hæc quis exeat a caſtris Eccleſiæ, etiamſi per Epiſcopi vocem minime abjiciatur. Sicut e contrario interdum fit, ut aliquis non recto judicio eorum, qui præſunt Eccleſiæ, depellatur, & foras mittatur; ſed ipſe non ante exiit, hoc eſt, ſi non ita egit, ut mereretur exire, nihil læditur in eo, quod non recto judicio ab hominibus* *Can. 3. & 4. cau. 24. qu. 3.*

videtur

Digitized by Google

videtur expulſus. Et ita fit, ut interdum ille, qui foras mittitur, intus ſit, & ille foris, qui intus retineri videtur. Hæc ferme eadem ſub Origenis nomine, & quidem rectius, deſcripſit Gratianus in canone 7. eadem cauſſa 24. & quæſtione.

Can. 76. *de conſ. diſt.* 2. Quæ habentur in can. 76. de conſ. diſt. 2. non ſolum apud Hieronymum non inveniuntur, ſed neque apud Origenem, niſi forte dicere quiſquam velit, ejus fragmenti auctorem voluiſſe reſpicere ad ea, quæ tradidit Origenes in homil. 7. in Leviticum ad caput 10. & 11., ubi de immundis, & lege improbatis animalibus agitur. Ibi enim poſtquam tradidit Origenes, mundos cibos illos ſpiritualiter intelligi, & tum a nobis accipi, quando cum bonis hominibus converſamur, eoſque propemodum deguſtamus, aſſeruit ſpirituales hujuſmodi ſignificationes exhiberi in ſacris literis, ubi Chriſtus ſeſe tanquam cibum nobis ſe daturum ſpopondit, & obtulit, ibi: *Jeſus ergo, quia totus ex toto mundus eſt, tota ejus caro cibus eſt, & totus ſanguis ejus potus eſt, quia omne opus ejus ſanctum eſt, & omnis ſermo ejus verus eſt. Propterea ergo & caro ejus verus eſt cibus, & ſanguis ejus verus eſt potus. Carnibus enim, & ſanguine verbi ſui tanquam mundo cibo, ac potu potat, & reficit omne hominum genus.* Ex his adparet, Gratianum uſum fuiſſe commentariis, aut adjectionibus cujuſdam Gloſſographi, qui forte ad tempora Berengarii vixerit, quique ſententias Origenis ſub Hieronymi nomine editas retulerit non quidem eiſdem verbis, ſed mutata formula, quemadmodum ſequioribus ſæculis contigiſſe eruditi omnes animadverterunt.

De Commentariis in Numeros.

Can. 16. *cau.* 8. *qu.* 1. Quum ſuperius animadvertendum fuerit, canonem 15. cau. 8. qu. 1., qui refertur ſub Hieronymi nomine in Leviticum, non Hieronymo eſſe, ſed Origeni adſcribendum, facile intelligitur quoque Origeni, non Hieronymo tribuendum eſſe canonem ſequentem, ſeu 16., cui hæc eſt inſcriptio: *Idem ex libro Numerorum.* Revera eadem omnino verba apud Origenem leguntur in homilia 22., ubi expenditur caput 11. Numerorum verſ. 16., & caput 27. verſ. 16. & ſeq., quibus in locis exhibetur Moſes non per ſemetipſum populi Rectores elegiſſe, ſed a Deo potius aut expectaſſe, aut expetiiſſe. Cujus exemplo Origenes animadvertit, quantum cavendum hominibus ſit in deſignandis, eligendiſve ſacris adminiſtris Eccleſiarum.

De Commentariis in libros Joſue, & Judicum.

Can. 11. *cau.* 24. *qu.* 3. & *Can.* 21. *cau.* 11. *qu.* 3. Non tantum ſuperius memoratos canones, qui Origenis ſunt, Hieronymo tribuit Gratianus, ſed etiam alios nonnullos, ex quibus ſunt canon 11. cau. 24. qu. 3. & can. 21. cau. 11. qu. 3. Origenis eſt canon 11., cujus verba leguntur in homilia 9. ad caput 8. Joſue juxta interpretationem Ruffini. Expendebat autem vir eruditus verſiculum 33. ibi: *Omnis autem populus, & majores natu, duceſque, ac judices ſtabant ex utraque parte arcæ in conſpectu Sacerdotum, qui portabant arcam fœderis Domini, ut advena, ita & indigena. Media pars eorum juxta montem Garizim, & media juxta montem Hebal &c.* Origenis itidem eſt canon 21. in homilia

Digitized by Google

milia 2. in librum Judicum ad illa verba: *Irritaverunt ergo Dominum ad iracundiam, & dereliquerunt Dominum, coluerunt Baalim, & Aſtartem, & iratus eſt furore Dominus, & tradidit eos in manus diripientium*, quæ verba interpretatur vir eruditus ita, ut quandam noſtrum figuram exhibeant, dum enim peccamus, quaſi in manus ac poteſtatem Dæmonum trahimur, & ait: *Audi denique ipſum dicentem de eo, qui peccaverat &c.* Reliqua non perſequor, cum eiſdem omnino verbis apud Gratianum legantur.

De Commentariis in Pſalmos.

Vulgo prodierunt ſub nomine Hieronymi commentaria quædam in pſalmos, *Can. 11. diſt. 86.* quæ tamen ab eruditis apocrypha judicantur non contemnendis argumentis, quemadmodum liquet apud Sixtum Senenſem. In primis enim apparet, commentariorum auctorem in ſolis allegoricis, & tropologicis expoſitionibus conſiſtere, præterea nulla uſum fuiſſe ſententiarum varietate juxta conſuetum Hieronymi ſtylum, item græcæ & hebraicæ eruditionis eſſe prorſus expertem. His additur, multa in illis commentariis reperiri, quæ Hieronymi ſententiis adverſantur: Sic interpretans verba illa Pſalmi 77. *Miſit in eos Cynomyiam* ait: *In Cynomyia Cynicorum ſectam indicavit, quæ libidinem atque luxuriam ſummum prædicat bonum*; quod tamen contrarium eſſe videtur iis, quæ idem Hieronymus ſcripſit in epiſt. ad Suniam & Fretellam. In pſalmum 86. adnotat auctor commentariorum ſecundum hebraicam veritatem legendum eſſe: *Numquid Sion dicet homo*; quando Hieronymus aliter tranſtulit ex hebreorum codicibus, his verbis: *Ad Sion dicet homo*. Idem auctor pſalmum 89., quem Hieronymus Moyſi adſcripſit, Moyſis eſſe negavit; & in expoſitione pſalmi 13. teſtimonium illud Paulli in 3. capite epiſtolæ ad Romanos, quod Hieronymus ex Iſaia uſurpatum demonſtrat, affirmat fuiſſe depromtum ex Deuteronomio. Demum ſi ſtylum conſideres, eſt ille totus ſcatens ſolecismis, admodum humilis, & demiſſus, neque ullo modo præſeferens Hieronymi manum. Videtur potius auctor ille fuiſſe quidam monachus, qui adſtantibus ſociis ad conſtitutæ horæ menſuram dicere conſueverit, emendicatis hinc illinc variis veterum Patrum, ipſius etiam Hieronymi, laciniis, quemadmodum colligi facile poteſt ex expoſitionibus pſalmi 89., 111., & 115. Ex his commentariis depromtus eſt canon 11. diſt. 86., unde Gratianus occaſionem ſumſit improbandi venatorum artem, de qua re jam ſuperius nonnulla attigi ad canonem 12. & 13. eadem diſtinctione. Ceterum ſi verba commentariorum conſideremus, multa ibidem figurate dicta agnoſcemus; ſiquidem ibi expendebantur verba pſalmi 90. *Quoniam ipſe liberabit me de laqueo venantium*, ad quæ ita adnotabatur: *Multi ſunt venatores in iſto mundo, qui animam noſtram venari conantur. Denique & Nembrod ille Gigas magnus in conſpectu Dei venator fuit, & Eſau venator erat, quoniam peccator erat; & penitus non invenimus in ſcripturis ſanctis ſanctum aliquem venatorem: Piſcatores invenimus ſanctos.*

De

De Commentariis in Iſaiam.

Extant inter opera Hieronymi commentaria in Iſaiam, de quibus licet mentio non habeatur apud Hieronymum ipſum in catalogo, ubi Sanctus Doctor de ſe, ſuiſque operibus ſermonem inſtituit, nihil tamen prohibet, quominus illa tanquam germana habeantur; quia fuerunt recentiore ætate perfecta, quemadmodum auctor profeſſus eſt in præfatione ad Euſtochium. Sunt illa diſtributa in
Can. 4. diſt. 37. 18. libros; atque ex illis in primis depromtus adparet canon 4. diſt. 37., cum enim interpretaretur Hieronymus verba Iſaiæ cap. 28. verſ. 7., quæ ex verſione ſeptuaginta interpretum ita exhibebantur: *Iſti enim vino decepti ſunt, errant propter ſiceram &c.*, in hanc ſententiam erupit: *Igitur Sacerdotes, & prophetæ hæreticorum exciderunt mente propter ſiceram, & abſorpti ſunt propter vinum, quales fuerunt Priſca, & Maximilla, earumque Princeps Montanus, & quid dicerent, neſciebant. Vino inebriantur &c.* Quæ hinc ſequuntur conſonant cum verbis Gratiani uſque ad illa verba *atque ſolvuntur*. Verſiculus *ſecundum* ſpectat ad commentaria Hieronymi in Ieremiam lib. 5. ad caput 29. verſ. 8. ibi: *Non vos ſeducant prophetæ veſtri &c.*, quemadmodum etiam verſiculus *quicumque* legitur in eiſdem commentariis in Ieremiam ad cap. 31. lib. 6. verſ. 29. ibi. *Patres comederunt uvam acerbam.*

Can. 9. diſt. 38. In prœmio ad eadem commentaria in Iſaiam ad Euſtochium directo legimus verba canonis 9. diſt. 38. Ibidem in primis Sanctus Doctor ſignificat, ſe jamdudum promiſiſſe Paullæ matri Euſtochium, item fratri ipſius Pammachii commentaria in Iſaiam editurum, & tandem ſe Euſtochium reddere, quod matri ipſius, & fratri ſpoponderat, his verbis: *Itaque & tibi, & illi per te reddo, quod debeo, obediens Chriſti præceptis, qui ait: Scrutamini ſcripturas, & quærite, & invenietis, ne illud audiam cum Judæis, erratis, neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei. Si enim juxta Apoſtolum Paullum Chriſtus Dei virtus eſt, Deique ſapientia, & qui neſcit ſcripturas, neſcit Dei virtutem, ejuſque ſapientiam, ignoratio ſcripturarum ignoratio Chriſti eſt.*

Can. 28. cau. 23. qu. 5. Canon 28. cau. 23. qu. 5. legitur in lib. 5. Hieronymi in Iſaiam ad cap. 13. in illa verba: *Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furoriſque ad ponendam terram in ſolitudinem, & peccatores ejus conterendos de ea*, quam Prophetæ ſententiam ita Sanctus Doctor interpretatur: *Crudelem diem vocat, non merito ſui, ſed populi; non eſt enim crudelis, qui crudeles jugulat, ſed quod crudelis patientibus eſſe videatur. Nam & latro ſuſpenſus patibulo crudelem judicem putat. Simulque ſolitudo, & vaſtitas terræ Babylonis nunciatur, & cauſſa vaſtitatis exponitur, quod propter accolas ejus hæc omnia fiant.*

Can. 25. de pœn. diſt. 1. Canon 25. de pœn. diſt. 1. pertinet ad interpretationem cap. 33. Iſaiæ verſ. 15. ubi dicitur, eum in exceſſis habitaturum, *qui obturat aures, ut non audiat judicium ſanguinis*. Gratiani verba omnino conſonant cum integris Hieronymi codicibus.

De

De Commentariis in Jeremiam.

Prophetiam Jeremiæ fuiſſe ab Hieronymo commentariis illuſtratam, ipſe Hieronymus teſtatur in catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum prope finem, ubi tamen profitetur non tam ſua, quam Origenis in eundem Prophetam commentaria de græco in latinum tranſlata edidiſſe. Hæc in extrema ſenectute ſanctus vir elucubravit, utens opera Notariorum, qui dictantis verba excipiebant, & ſcripto commendabant, eademque Euſebio dedicavit. Porro idem opus diſtinguendum penitus erit a commentariis in Jeremiæ threnos, ſeu lamentationes, quæ vulgo eidem ſancto viro in codicibus editis adſcribuntur; neque enim iſta revera Hieronymi ſunt, cum ſtylus Hieronymo non conveniat, exceptis quibuſdam laciniis ex aliis Hieronymi opuſculis derivatis, videlicet ex epiſtola de interpretatione alphabeti hebraici ad Paullam Urbicam, nec non ex aliis, quemadmodum recte adnotavit Sixtus Senenſis. Nullum, ait Sixtus, ineſt vel græcæ vel hebraicæ linguæ peritiæ veſtigium; ſtructura quoque ſermonis ubique inæqualis; nihilque aliud præſefert liber, quam farraginem centonum a ſtudioſo collectore ex variis auctorum plurium dictis, ac ſententiis indigeſte compoſitam: Neque defuerunt, qui libellum potius Rhabano Mauro adjudicandum voluerint, cum etiam inter Rhabani opera reperiatur.

In commentariis Hieronymi in prophetiam Jeremiæ legitur canon 23. cau. 23. Can. 23.
qu. 5. ad illa Prophetæ verba cap. 22. verſ. 3. *Facite judicium, & juſtitiam, &* & 31.
liberate vi oppreſſum de manu calumniatoris, & advenam, & pupillum, & viduam cau. 23.
nolite contriſtare. Hæc verba ad Regem Juda directa expendebat Hieronymus qu. 5.
ſcribens: *Regum autem proprium eſt facere judicium, & juſtitiam, & liberare de manu calumniatorum vi oppreſſos, & peregrino, pupilloque, & viduæ, qui facilius opprimuntur a potentibus, præbere auxilium. Et ut curam eis præceptorum Dei majorem injiceret, intulit: nolite contriſtare, ut non ſolum non eripiatis, ſed ne patiamini quidem per veſtram conniventiam ab aliis contriſtari, & ſanguinem innocentem non effundatis in loco iſto: Homicidas enim, & ſacrilegos, & venenarios punire non eſt effuſio ſanguinis, ſed legum miniſterium. Si, inquit, hæc feceritis, o Reges Juda, tenebitis priſtinam poteſtatem, & cum ambitione ingrediemini portas Hieruſalem*. Nonnulla Gratianus omiſerat, quæ ex iſtis ſupplenda ſunt; liquet autem, Gratianum ea ipſa, quæ omiſerat in memorato canone 23., deſcripſiſſe deinde in canone 31. eadem cauſſa, & quæſtione.

Quanti habenda ſit auctoritas canonis 16. diſt. 45., ex iis, quæ nuper animadver- Can. 16.
tebantur ad commentaria vulgo tributa Hieronymo in threnos Ieremiæ, ſatis, & diſt. 45.
commode colligitur: ceterum quiſquis ejus opuſculi auctor exiſtimetur, verba canonis leguntur in lib. 3. ad interpretationem capitis 4. Jeremiæ in illis verbis: *Recedite polluti, clamaverunt eis &c.*, ad quæ ita ſcribitur: *Talis eſt vox ſuperborum magiſtrorum, qui pecus, quod craſſum eſt, de grege aſſumunt, & quod debile, projiciunt, quod infirmum non conſolidant, & quod ægrotum, non ſanant. Recedite, inquiunt, polluti, recedite, abite, nolite nos tangere, nolite in aliquo nobis communicare: inſanabilia ſunt vulnera veſtra, & incurabiles plagæ; non eſtis digni communione Chriſtiana, ut ultra in vobis inhabitet Spiritus Sanctus. Facies Domini dividit eos,*

ac reſpuit, nec addet ultra, ut recipiat, quia facies Sacerdotum veſtrorum non erubuiſtis, nec ſeniorum veſtrorum admonitionem manſuete ſuſcepiſtis. Talis loquela enim non illuminat cæcum, non ſanat ægrotum, non curat infirmum, ſed magis occidit, atque in deſperationem periclitantem mittit. Boni etenim rectores ex ſua infirmitate aliorum infirmitates penſantes, magis per humilitatis, & manſuetudinis levamentum (aliqui codices habent *linimentum*) *ſtudent peccantes ab erroris laqueo eruere, quam per auſteritatem in foveam perditionis nutantes propellere: unde & doctor gentium qualiter ſubditis ſuis profuerit, oſtendit dicens: Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem &c.*

De Commentariis in Ezechielem.

Quatuordecim libris complexus fuit Hieronymus interpretationem Ezechielis Prophetæ, cujus operis difficultatem in epiſtola ad Euſtochium commentariis præpoſitam his verbis expendit: *Ezechielis difficultatem Hebræorum probat traditio; nam niſi quis apud eos ætatem Sacerdotalis miniſterii, ideſt trigeſimum annum impleverit, nec principia Geneſeos, nec canticum canticorum, nec hujus voluminis exordium, & finem legere permittitur, ut ad perfectam ſcientiam, & myſticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat.* Ex illis commentariis depromtus eſt canon 2.
Can. 2. cau. 14. qu. 3. cau. 14. qu. 3. ad interpretationem cap. 18. verſ. 17. ibi: *Uſuram, & ſuperabundantiam non acceperint.* Gratiani verba omnino conſonant cum integris Hieronymi codicibus.

Canon 29. cau. 23. qu. 5. pertinet ad interpretationem capitis 9. verſ. 1. ibi:
Can. 29. cau. 23. qu. 5. *Appropinquaverunt viſitationes Urbis, & unuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua*, ad quæ ita ſcribebat Hieronymus: *Non dixit, habebat, ut ſeptuaginta tranſtulerunt, neque enim narrat præterita, ſed præſentia, futuraque demonſtrat. Qui igitur malos percutit in eo, quod mali ſunt, & habet vaſa interfectionis, ut occidat peſſimos, miniſter eſt Domini.*

De Commentariis in Danielem.

Quæ Hieronymus in Danielem Prophetam commentaria edidit, directa fuerunt ad Pammachium, & Marcellam, atque in ipſis non tam Prophetæ interpretem egit, quam libri ejuſdem prophetici adſertorem. Cum enim Porphirius Danielis prophetiam tanquam recentioris cujuſdam ſcriptoris opuſculum improbaret, nec reciperet tanquam Danielis opus, quod inter divinas literas locum haberet, novit Hieronymus Chriſtianæ rei maxime intereſſe, ſi opus illud; in quo adverſus Judæos mirificis vaticiniis in adventu Chriſti completis Chriſtianæ religionis veritas perſpicue comprobatur, toto ſtudio vindicaret; quamobrem non, uti in reliquis in Prophetas alios commentariis Sanctus vir ita ſe geſſerat, ſingulas Danielis ſententias interpretando percurrit, ſed tantum difficiliores ſententias explicavit,
Can. 11. quæ ad rem ſuam facere poſſe videbantur. Ex eo opere depromtus eſt canon 11.
diſt. 37. diſt. 37. ad interpretationem cap. 1. Danielis verſ. 8. ibi: *Propoſuit autem Daniel in corde ſuo, ne pollueretur de menſa Regis &c.*, ad quæ ait Hieronymus:

Qui

Qui de menſa Regis, & de vino potus ejus non vult comedere, ne polluatur, utique ſi ſciret ipſam ſapientiam, atque doctrinam Babyloniorum eſſe peccatum, nunquam adquieſceret diſcere, quod non licebat. Diſcunt autem, non ut ſequantur, ſed ut judicent, atque convincant. Quomodo ſi quiſpiam adverſus mathematicos velit ſcribere imperitus mathematis, riſui pateat, & adverſum philoſophos diſputans, ſi ignoret dogmata philoſophorum. Diſcunt ergo ea mente doctrinam Chaldæorum, qua & Moyſes omnem ſapientiam Ægiptiorum didicerat. Quæ ſequuntur in verſ. *Siquando* habentur in Prologo ejuſdem Hieronymi in Danielem, ubi ſanctus vir poſtquam docuit Pammachium, & Marcellam, ad percipienda Danielis vaticinia plurimum poſſe conferre & græcorum, & latinorum ſcriptorum peritiam, ita concludit: *Et ſiquando cogimur literarum ſæcularium recordari, & aliqua ex his dicere, quæ olim omiſimus, non noſtræ eſt voluntatis, ſed, ut ita dicam, graviſſimæ neceſſitatis, ut probemus ea, quæ a ſanctis Prophetis ante ſæcula multa prædicta ſunt, tam græcorum, quam latinorum, & aliarum gentium literis contineri.*

Canon 68. de pœn. diſt. 1. legitur in commentario ad caput 4. Danielis *Can. 68. de pœn. diſt. 1.* verſ. 24., & quamquam nonnihil in vetuſtis Gratiani codicibus depravatum agnoſceretur, hodie tamen poſt Romanam correctionem omnia ſunt ad integra Hieronymi exemplaria exacta, & emendata; dummodo animadvertas, pro voce illa *reverentiam* legendum eſſe *Hieremias*, quod Romani Correctores profeſſi ſunt inemendatum ſe reliquiſſe Gloſſarum cauſſa. Nimium honorem detulerunt Correctores Gloſſographo, præſertim quod ejus obſervatio tanta non ſit, ut laude digna eſſe videatur: etenim adnotavit Gloſſographus: *In reverentiam, ideſt contra æquitatem reverendam, vel ad hoc ut omnes eidem revereantur tantum.* Inanes hos Gloſſographi ludos capiant alii, quibus palatus aliter ſapit: Mihi potius lubet germanæ Patrum lectioni propius inhærere, & obſcuras quaſdam voces ex integris codicibus reſtituere, ut vera, & non commentitia obtineatur interpretatio.

Canon 75. de pœn. diſt. 1. legitur in commentariis capitis 9. Danielis verſ. 2. *Can. 75. de pœn. diſt. 1.* ibi: *Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Ieremiam Prophetam, ut complerentur deſolationis Jeruſalem ſeptuaginta anni; & poſui faciem meam ad Dominum Deum rogare &c.* Verba Hieronymi huc non refero, ex eo quod eadem ipſa penitus ſint, quæ apud Gratianum in memorato canone exhibentur.

De Commentariis in Oſeam.

Ad Pammachium directa ſunt, quæ in Oſeam Hieronymus edidit commentaria; profitetur autem in iis Sanctus Doctor, ſe ſecutum fuiſſe veſtigia veterum in ſuſcipienda interpretatione, nimirum Apollinaris Laodiceni, Origenis, Pierii, Euſebii Cæſarienſis, & Didimi præceptoris ſui, non quidem ita, ut eiſdem in omnibus adhæreret, ſed potius ut tanquam judex, quidquid ſibi videretur in ſingulis, libere pronunciaret. Ex eo libro depromtus eſt canon 63. cau. 1. qu. 1., *Can. 63. cau. 1. qu. 1.* qui ſpectat ad interpretationem capitis 6. Oſee verſ. 6. ibi: *Miſericordiam volui, & non ſacrificium, & ſcientiam Dei pluſquam holocauſta*; ad quæ ait Hieronymus. *Quotidie Deus & eos, qui extra Eccleſiam ſunt, & qui peccant in Eccleſia commo-*

Digitized by Google

rantes provocat ad pœnitentiam, & dicit eis: miſericordiam volo, & non ſacrificium, & ſcientiam Dei pluſquam holocauſta. Illi vero offerunt panem ſacrilegum, & dant eleemoſinas &c. Quæ apud Hieronymum ſequuntur, eadem omnino ſunt cum verbis Gratiani.

Can. 33. cau. 24. qu. 3. Canon 33. cau. 24. qu. 3. compoſitus eſt ex variis laciniis ſententiarum Hieronymi; nimirum priora verba leguntur in commentariis in Oſeam ad interpretationem capitis 5. verſ. 10. *Facti ſunt Principes Juda, quaſi aſſumentes terminum*; ad quæ ait Sanctus Doctor: *Transferunt Principes Juda terminos, quos poſuerunt Patres eorum, quando immutant mendacio veritatem, & aliud prædicant, quam ab Apoſtolis acceperunt.* Ad verſiculi ſequentis ejuſdem capitis 5. interpretationem pertinent, quæ leguntur in §. *de hæreticis*. Quæ vero exhibentur in §. *Veteres* uſque in finem Gratianei canonis, interpretatio ſunt capitis 9. Oſeæ in illis verbis: *Speculator Ephraim cum Deo meo Propheta: laqueus ruinæ ſuper omnes vias ejus &c.* Gratiani editio cum vulgatis Hieronymi codicibus omnino conſonat.

Can. 14. cau. 32. qu. 1. Canon 14. cau. 32. qu. 1. legitur in commentariis ad verba illa Oſee cap. 1. *Et dixit Dominus ad Oſee: Vade, ſume tibi uxorem fornicationum &c.*, quod Dei mandatum in ipſa præfatione ad Pammachium myſtice intelligendum Hieronymus arbitratus eſt, ſcilicet de Deo, qui Synagogæ adhæſit fornicariæ, ſive Idolis ac vitiis ex Idololatria proficiſcentibus ſervienti. Integra Hieronymi verba, ad quæ Gratianeus canon exigatur, hæc ſunt: *Nec culpandus propheta interim, ut ſequamur hiſtoriam, ſi meretricem converterit ad pudicitiam, ſed potius laudandus, quod ex mala bonam fecerit; non enim qui bonus permanet, ipſe polluitur, ſi ſocietur malo, ſed qui malus eſt, in bonum vertitur, ſi boni exempla ſectetur. Ex quo intelligimus, non prophetam perdidiſſe pudicitiam fornicariæ copulatum, ſed fornicariam aſſumpſiſſe pudicitiam, quam antea non habebat. Præſertim cum Beatus Oſee non ob cauſſam luxuriæ, non libidinis, non propria fecerit voluntate, ſed Dei paruerit imperio, ut quod in iſto carnaliter legimus, in Deo factum ſpiritualiter probaremus; qui ſuſcepit Synagogam, hoc eſt populum Judæorum fornicationi & libidini ſervientem, ad quam Dominus loquitur per Ezechielem: Et tu meretrix audi verbum Domini.* Animadvertendum ſane eſt, hoc in loco Hieronymum non ſatis literæ fidiſſe, ſed, prout fieri poterat, Oſee ſententiam ad myſticam ſignificationem flectere voluiſſe. Hinc adnotanda ſunt verba illa: *ut ſequamur hiſtoriam*, quæ ſignificant, non in ea omnino Hieronymum fuiſſe ſententia, qua literam ſequeretur, ſed potius indicaviſſe, literam ſequendo, adhuc nihil offendi poſſe apud Prophetam, quod minus aptum ſit divinis legibus. Ceterum in hac literali explanatione graviſſimam ſe pati difficultatem idem Hieronymus profitebatur in hoc opere, ac præcipue in memorata præfatione ad Pammachium.

Can. 74. de pœn. diſt. 1. Canon 74. de pœn. diſt. 1. legitur eiſdem omnino verbis in commentariis Hieronymi ad caput 12. Oſeæ verſ. 9. ibi: *Adhuc ſedere te faciam in tabernaculis, ſicut in diebus feſtivitatis.*

Can. 22. & 23. de pœn. diſt. 4. Canon 22. & 23. de pœn. diſt. 4. non ſatis recte deſcripti ſunt apud Gratianum, potius enim collector imitatus videtur Gloſſographum in Gloſſa interlineari, quemadmodum animadverterunt Correctores Romani. Ceterum non valde diſſimilis eſt ſententia Hieronymi in caput 8. Oſee verſ. 2. ibi: *Et ne dicant &c. Ne forſitan, inquit, dicant in cordibus ſuis: Vetera nobis Deus peccata reſtituit, & Patrum*

Digitized by Google

Patrum delicta perſolvimus: illi comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt, idcirco quæ nunc, & in præſentiarum me vidente fecerunt, & quotidie faciunt, ſequenti ſermone narrabo, & oſtendam illis adinventiones ſuas, ſive cogitationes, quibus mala ſtudioſiſſime conſectati ſunt, & quæ me præſente geſſerunt, non timentes faciem meam .... Hæretici quoque non poſſunt vetera contra Deum peccata cauſſari, cum quotidie antiquis operibus novam addant impietatem, & cum perditis pereant, ſuiſque ligentur erroribus, & cum Deum ſe cælare putent, oculos ejus vitare non valeant.

Canon 27. de conſ. diſt. 5. legitur in commentario in Oſee cap. 7. verſ. 6., ubi Hieronymus interpretatus verba illa *omnes adulterantes quaſi clibanus ſuccenſus a coquente*, intelligit de Rege Jeroboam, qui primus Idololatriæ *ignem ſuccendit, ut panem coqueret impietatis, ut non vim faceret populo, ſed ſuæ eum dimitteret voluntati, donec fermentaretur omne mendacium; quidquid enim neceſſitate fit, cito ſolvitur, quod voluntate arripitur, perſeverat.* *Can.27. de conſ. diſt. 5.*

De Commentariis in Joel.

Joelis prophetiam ſingulari libro interpretatus fuit Hieronymus, eumque ad Pammachium direxit. Ex eo depromtus eſt canon 27. cau. 23. qu. 5. ad interpretationem capitis 2. verſ. 28., ubi ſcribit Sanctus Doctor, Deum aliquando uti malorum Angelorum miniſterio ad pœnas ſceleſtis hominibus infligendas, veluti in 1. Regum cap. 26., ita concludens: *Non ſolum enim homines miniſtri ſunt, & ultores iræ ejus in his, qui malum operantur, & non ſine cauſſa portant gladium; ſed etiam contrariæ fortitudines, quæ appellantur furor, & ira Dei, quos propheta declinans, ait: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* *Can. 27. cau. 23. qu. 5.*

Canon 66. de pœn. diſt. 1. referendus eſt ad caput 1. Joelis verſ. 13. ibi: *Accingite vos, & plangite Sacerdotes*. Gratiani verba omnino conſonant cum vulgatis Hieronymi codicibus. *Can.66. de pœn. diſt. 1.*

De Commentariis in Amos.

Tribus libellis complexus eſt interpretationem Amos Prophetæ Hieronymus, quos ad Pammachium direxit, quoſque non ipſe manu propria literis exaravit, ſed aliis ſcribentibus dictavit. Ex his commentariis ſunt depromti canones 62. cau. 1. qu. 1. & 28. cau. 24. qu. 1. ad interpretationem capitis 5. Amos verſ. 21. & 22. ibi: *Odi, & projeci feſtivitates veſtras, & non capiam odorem cætuum veſtrorum: Quod ſi attuleritis mihi holocauſtomata, & munera veſtra, non accipiam, & vota pinguium veſtrorum, non reſpiciam*; Ad quæ ita Sanctus Doctor: *Proprie hoc contra tribum Juda dicitur, & eos, qui ex Iſrael ad Dei ceremonias commigrarunt, & nihilominus non recedebant de excelſis, colebantque idola, & peccatorum magnitudine Dei ſacrificia polluebant. Numquam enim reor, quod de oblationibus vitulorum, quas offerebant in Dan, & Bethel dixerit: Si obtuleritis mihi holocauſtomata, & munera veſtra non ſuſcipiam. Odit autem Deus*, (ex his, ut liquet, ſupplendus erit, & emendandus memoratus canon 28.) *& non ſolum odit, ſed & projecit feſti-* *Can.62. cau. 1. qu.1. & Can.28. cau. 24. qu. 1.*

Digitized by Google

feſtivitates eorum, qui fugiunt leonem, & incurrunt urſum, & ingrediuntur domum, & a ſerpente mordentur, quia non celebrant feſtivitates Dei, ſed feſtivitates ſuas, dicente Domino: Odi & projeci feſtivitates veſtras. Deinde poſt aliquot ſententias ad clariorem rei propoſitæ explicationem leguntur ea, quæ apud Gratianum referuntur in memorato canone 62., pertinentia ad hæreticos, & ſceleſtos homines, quibus ajebat Hieronymus convenire, quæ a Propheta dicta fuerant de perfidorum Judæorum oblationibus, ibi: *Horum Deus odit ſacrificia, & a ſe projicit, & quotieſcumque ſub nomine Domini fuerint congregati, deteſtatur fœtorem eorum, & claudit nares ſuas.* Et ſtatim ita proſequitur. *Odiſſe autem, & projicere &c.* Habentur hæc eiſdem verbis apud Gratianum in laudato canone 28. verſ. *odiſſe* uſque ad illa *cauſſaſque dijudicat.* Quæ vero in fine canonis leguntur apud Gratianum, non ſatis conſonant cum integris Hieronymianorum codicum exemplaribus, ac propterea ita erunt emendanda: *Unde & vidua, quæ in Evangelio in corbonam duo minuta miſerat, omnibus a Salvatore præfertur, qui vota pinguiſſima, & hoſtias medullatas ſe offerre credebant de multo dantes parum, cum illa totum, quod habuit, obtuliſſet.*

Can.23. cau. 11. qu. 3. Verba canonis 23. cau. 11. qu. 3. omnino conſonant cum vulgatis Hieronymi codicibus; pertinent autem ad interpretationem cap. 5. Amos verſ. 12. ibi: *Quia cognovi multa ſcelera veſtra, & fortia peccata veſtra, hoſtes juſti, accipientes munera, & pauperes in porta deprimentes, ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt.*

Can.79. cau. 11. qu. 3. Canon 79. cau. 11. qu. 3. pertinet ad illa verba Amos cap. 6. verſ. 13. *Convertiſtis in amaritudinem judicium*, quæ ita Hieronymus interpretatus eſt: *Qui non cauſſas in judicando, ſed perſonas conſiderant, & fructum Chriſti juſtitiæ, qui eſt dulciſſimus, vertunt in amaritudinem. Quicumque igitur aut conſanguinitate, aut amicitia, aut e contrario vel hoſtili odio, vel inimicitiis in judicando ducitur, pervertit judicium Chriſti, qui eſt juſtitia, & fructum illius vertunt in amaritudinem.*

Can.67. de pœn. diſt. 1. Canon 67. de pœn. diſt. 1. referendus eſt ad interpretationem cap. 9. verſ. 10., ubi tradebat Sanctus Vir, Deum ad peccatorem ſumma benignitate converti, quotieſcumque peccator ad Deum per humilem pœnitentiam convertatur, ibi: *Sævit, iraſcitur, & dicit ſe illaturum eſſe ſupplicia: ſi agamus pœnitentiam, ipſum quoque ſuæ pœnitebit ſententiæ. Rurſum &c.* Reliqua habentur apud Gratianum, & conſonant cum integris Hieronymi codicibus poſt Romanam Correctionem.

Can.71. de pœn. diſt. 1. & can. 24. de pœn. diſt. 2. Canon 71. de pœn. diſt. 1. ex integris Hieronymi codicibus ſupplendus erit, ubi Sanctus Vir interpretabatur verba illa Amos cap. 1. verſ. 4. *Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non convertam eum .... & conteram vectem Damaſci, & diſperdam habitatorem de campo doli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis. &c.*, atque ita docebat: *Quod in principio dicitur, ſuper tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non convertam eum, & ſecundum ſeptuaginta, non averſabor eum, ideſt Damaſci populum, ſive Syrum, hunc ſenſum juxta hiſtoriam habere poteſt: Si ſemel meum eſſet populum perſecutus, aut ſecundo, darem veniam; nunc vero cum tertio & quarto crudelis extiterit, ut captivam multitudinem plauſtris ferreis tereret, nonne debeo eum plagis corripere, nonne clementiæ meæ vultum averſare ab eo? Juxta tropologiam vero hoc poſſumus dicere:* (his continetur Gratiani ſententia) *primum peccatum eſt, cogitaſſe, quæ mala ſunt. Secundum cogitationibus &c.* Atque hic idem canon apud Gratianum iterum laudatus eſt in diſt. 2. de pœnit. numero 24.

De

Digitized by Google

De Commentariis in Abdiam.

Nomine Hieronymi in Commentariis in Abdiam refertur apud Gratianum canon 37. cau. 27. qu. 2., quem tamen apud Hieronymum non reperiri jam teſtati fuere Romani Correctores, & ego ecquidem poſt ſedulam monumenti inquiſitionem teſtari poſſum. Verba quidem illa *quapropter in filiabus veſtris fornicabuntur, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt* pertinere videntur ad interpretationem capitis 4. Oſee verſ. 13., verum nihil apud Hieronymum legitur, quod cum Gratiani canone conſonet. Quid ergo? Qui Gratianum pro idoneo fidejuſſore non habet, parum auctoritatis illi monumento ineſſe concludet. At ſi quis adeo morem gerere velit Gratiano, ut putet, adhuc ipſi eſſe adhærendum, dicere poterit, forte ea contineri in Commentariis Hieronymi in Abdiam, quæ ex injuria temporum deperdita hodie edita non habemus. Revera duos ſcripſit Hieronymus libros Commentariorum in Abdiam, primum juvenili adhuc fervens ætate, alterum jam ſenectute confectus ad Pammachium. Poſteriorem quidem hodie habemus: prior autem deſideratur. Referam ad hanc rem ingenuam Hieronymi confeſſionem, quam excipimus in præfatione poſterioris Commentarii ad Pammachium his verbis: *Cum eſſem parvulus, ut parvulus loquebar, ut parvulus ſapiebam, ut parvulus cogitabam: Poſtquam factus ſum vir, quæ parvuli erant, depoſui....mereri debeo veniam, quod in adoleſcentia mea provocatus ardore, & ſtudio ſcripturarum allegorice interpretatus ſum Abdiam Prophetam, cujus hiſtoriam neſciebam.... Sperabam in ſcriniolis latere, quod ſcripſeram, & ingenioli mei primam temeritatem ignibus voveram; cum ſubito de Italia adfertur exemplar a quodam juvene tot annis, quot ego quondam ſcripſeram, laudante opuſculum meum. Fateor miratus ſum, quod quantumvis aliquis male ſcripſerit, invenit ſimilem lectorem ſui. Ille prædicabat, ego erubeſcebam: Ille quaſi myſticos intellectus ferebat ad Cælum; ego demiſſo capite confiteri pudorem meum prohibebar. .... Infans eram, necdum ſcribere noveram, titubabat manus, tremebant articuli. Nunc ut nihil aliud profecerim, ſaltem Socraticum illud habeo: Scio quod neſcio*. Aurea hæc Hieronymi ſententia duo nobis addiſcenda traduntur. Primum eſt, cavendum unicuique quam maxime fore, ne, dum in veterum, Sanctorum etiam Patrum, monumenta animum, & mentem intendimus, ſine diſcrimine legamus, & laudemus ſingula, quin deciduas quandoque aut omittamus, aut ſeponamus illorum ſententias, modo diſputantium fervori, modo immaturæ ætati ſcribentium condonandas; quamobrem minus ſagax ſemper mihi viſa fuit quorundam Oratorum induſtria, qui dum ſolidioribus Patrum dictis uti poſſent ad firmandam, quam prædicant veritatem, conciſis monumentis paullo ardentibus, quaſi altiſſimis utuntur, adeo ut ſi Patres præſentes audirent, quod illi *prædicant*, ipſi *erubeſcerent*, & dum illi *myſticos intellectus ferrent ad Cælum*, iſti *demiſſo capite confiteri pudorem ſuum* quodammodo *prohiberentur*. Alterum eſt, quod ad rem noſtram facit, cum de commentario quæritur, quod Hieronymus adhuc adoleſcens ſcripſit in Abdiam, tandem profeſſus illud ſe igni devoviſſe, tanquam, in quo alacritas potius virentis ingenii, quam doctrinæ ſoliditas exhiberetur, dolens etiam quod idem liber præ manibus cujuſquam adoleſcentuli extaret, aut aliis verſaretur. Potuit ergo liber iſte ad manum uſque Gratiani, aut alterius Collectoris,

Can. 37. cau. 27. qu. 2.

qui

qui Gratiano auctor extitit, devenire, unde decerptus fuerit laudatus Gratianeus canon 37. Verum cum hodie liber ille deſideretur, fruſtra quis conari poſſet, ut canonem ad ſuos integros codices reſtitueret.

De Commentariis in Jonam.

Intermiſerat Hieronymus ſtudia ſua, quæ in Commentariis in Prophetas impenderat, Michæam, Naum, Abacuch, Sophoniam, & Aggæum, cum opportunius viſum fuit manus ad alia opera admovere, ſcilicet adverſus Jovinianum ſcribere, & librum de viris illuſtribus elucubrare, aut Apologeticum, & alia nonnulla opuſcula edere: Tandem *veluti quodam poſtliminio* reverſus ad Prophetarum interpretationem Jonæ librum explicandum ſuſcepit, ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Chromatium Epiſcopum in præfatione huic opuſculo præpoſita. *Can. 11. cau. 23. qu. 5.* Ex interpretatione capitis 1. verſ. 12. ibi: *Et dixit* (Jonas) *ad eos: tollite me, & mittite in mare &c.* depromtus eſt canon 11. cau. 23. qu. 5. Ibi autem Sanctus Doctor Jonæ verba refert ad Chriſti figuram, eatenus intelligendam, quatenus Chriſtus Redemptor morti ſeſe obtulit, ut omnes ſalvos faceret; quod nemini privato congruere poſſe tradit; cum nemini noſtrum liceat ſponte mortem ſibi inferre, etiam prætextu aliis juvandi.

Can. 2. cau. 26. qu. 2. Ex eodem capite 1. verſ. 7. excerptus eſt canon 2. cau. 26. qu. 2. Ibidem expenditur, quod dicitur apud Jonam jactas fuiſſe ſortes, ut dignoſceretur ſubortæ procellæ cauſſa. Id equidem, ſi ordinarias rerum humanarum vires conſideremus tantummodo, videbatur minus apte obſervatum, quod nautæ non ignorantes vim ventorum, & tempeſtatum repente emergentium quærerent auctorem inſtantis periculi inter eos, qui naviculo veherentur. Hinc ait Hieronymus fuiſſe id factum ſingulari quodam divino judicio his verbis: *Noverant naturam maris, & tanto tempore navigantes ſciebant tempeſtatum, ventorumque rationes, & utique ſi ſolitos, & quos aliquando experti fuerant, fluctus, vidiſſent conſurgere, nunquam ſorte auctorem naufragii quærerent, & per rem incertam certum cuperent evitare diſcrimen. Nec ſtatim debemus ſub hoc exemplo ſortibus credere, vel illud de actibus Apoſtolorum huic teſtimonio copulare, ubi ſorte in Apoſtolatum Matthias eligitur, cum privilegia ſingulorum non poſſint legem facere communem: ſicut enim in condemnationem Balaam aſina loquitur, & Pharao, & Nabucodonoſor in judicium ſui ſomniis futura cognoſcunt, & tamen Deum non intelligunt revelantem .... ita & hic fugitivus ſorte deprehenditur, non viribus ſortium, & maxime ſortibus Ethnicorum, ſed voluntate ejus, qui ſortes regebat incertas.* His integra exhibetur ſancti viri ſententia, juxta quam clarius explicari poterit Gratiani monumentum.

Can. 30. de pœn. diſt. 3. Supplere præterea juvabit verba canonis 30. de pœn. diſt. 3., quæ exigenda ſunt ad Proæmium Hieronymi in Jonam ad Chromatium ita ſcribentis: *Revera quantum ad Hiſtorias tam Hebræas, quam Græcas pertinet, & maxime Herodotum, legimus Niniven regnante apud Hebræos Joſia, & Aſtiage Rege Medorum fuiſſe ſubverſam. Ex quo intelligimus primo tempore ad Jonæ prædicationem acta pœnitentia Ninivitas veniam conſecutos, poſtea vero in priſtinis vitiis perſeverantes Dei in ſe provocaſſe ſententiam.*

Digitized by Google

De Commentariis in Michæam.

Amanuenſium opera uſus fuit Hieronymus in elucubrandis commentariis in Michæam, illis enim excipientibus, & ſcripto commendantibus ipſe dictabat, atque perfectum libellum ad Paullam & Euſtochium piiſſimas, & ſacrarum literarum ſtudioſiſſimas fœminas miſit. Hinc depromtus eſt canon 4. diſt. 35. ad interpretationem illorum verborum Michææ 2. verſ. 9. *mulieres populi mei ejeciſtis de domo deliciarum ſuarum*, quam ſententiam non de mulieribus, ſed potius de ſacerdotibus Sanctus Doctor explicavit ex eo, quod in verſione Septuaginta Interpretum aliter legeretur, ibi: *Duces populi mei projicientur de domibus deliciarum ſuarum*. Quamquam vero vulgata editio Hebraicis codicibus conſonet, nihilominus Hieronymus hac in parte interpretatus eſt juxta verſionem Septuaginta, quo pertinet memoratus canon 4., ad quem animadvertendum eſt, in nonnullis Gratiani codicibus legi *fartis prædicare corporibus*, cum legatur in vulgatis Hieronymi editionibus *farſis prædicare corporibus*. Can. 4. diſt. 35.

Canon 19. diſt. 50. pertinet ad interpretationem capitis 3. Michææ verſ. 5. in illis verbis: *Hæc dicit Dominus ſuper Prophetas, qui ſeducunt populum meum &c.* De iſtis pſeudoprophetis verba faciens Hieronymus ajebat: *Occidet Sol juſtitiæ ſuper hujuſmodi prophetas, & videbunt tenebras ſuas, & confundentur. Cumque diviní magis, quam Prophetæ fuerint comprobati, ridebuntur ſuper ſomniis ſuis, & populi, qui ab eis prius decepti fuerant, contra eos loquentur. Tunc enim ipſi magiſtri pœnitentiam agent, & nemo eos exaudiet, niſi ego, quem offenderant. Et quia clemens ſum, & nolo mortem peccatoris, ſed cupio, ut revertatur, & vivat* (hic adfertur Ezechielis teſtimonium cap. 18., & exorditur Gratianus in laudato canone 19.) *cum exaudiero eos, dabo eis virtutem ſpiritus mei, & implebo eos judicio meo, & fortitudine, ut qui prius populum blandimentis decipiebant, poſtea vero annunciando deterreant, & ad rectam revocent viam, & qui cauſſa erroris fuerant, incipiant mederi vulneribus, quæ intulerant, & eſſe occaſio ſanitatis. Animadverte in præſenti loco, poſſe aliquem docere poſt peccatum, ſi tamen vitia priſtina digna pœnitentia eluerit &c.* Cetera, quæ apud Gratianum ſequuntur, cum integris Hieronymi codicibus penitus conſonant. Gratianus hoc monumento utitur, ut demonſtret, Sacerdotes etiam poſt graviſſima admiſſa crimina & per pœnitentiam expiata poſſe reſtitui, ut ſuo officio in Eccleſia fungantur. Verum non hæc eſſe videtur Sancti Viri doctrina, dum de hæreticis agit, qui falſa fidei dogmata olim in vulgus ſpargebant, deinde ad veram fidem reverſi peracta digna pœnitentia veritatis prædicatores eſſe incipiunt, & tanto fructuoſius divinum miniſterium exequuntur, quanto mirabilior audientibus adparet illorum ſecuta converſio. Si licet mihi Hieronymi dictis adjicere ejuſdem rei luculentiſſimum exemplum, quid non operatus eſt Paullus Apoſtolus in prædicatione Evangelii Chriſti, quem omnes pridem Chriſtianorum omnium infenſum & acerrimum inſecutorem agnoverant? Hæc igitur vera ſunt, ubi de criminibus agatur in hæreſi, vel infidelitate commiſſis, non de illis, quæ a Sacerdotibus perpetrata ſunt, dum in Eccleſia Sacerdotio fungerentur. Can. 19. diſt. 50.

Ad interpretationem ejuſdem capitis 3. Michææ pertinent canones 23, & 24. cau. 1. qu. 1. Ibidem referuntur in primis verba Michææ, quemadmodum haben- Can. 23. & 24. cau. 1. qu. 1.

tur in verſione Septuaginta Interpretum: *Duces eorum in muneribus judicabat &c.* ad quæ ait initio Hieronymus: *Nemo ambigit Jeruſalem propter ſcelera, quæ in hoc capitulo deſcribuntur, fuiſſe ſubverſam.* Deinde poſt aliqua, ubi tradidit aliud eſſe prophetiam, aliud divinationem, inquit: *Nunquam enim divinatio in ſcripturis in bonam partem accipitur; non erit, ait, augurium in Jacob, neque divinatio in Iſrael. Videbantur ſibi quidem eſſe Prophetæ, ſed quia pecuniam accipiebant, prophetia ipſorum facta eſt divinatio.* (Verba hæc leguntur in laudato canone 24., quæ melius deſcripta fuiſſent fere in principio canonis 23.). *Petrus Apoſtolus, argentum, inquit, & aurum non habeo, poterat utique Simoni Mago vendere, quod petebat, imo poterat ſimulare venlentem; Spiritus enim Sanctus nec venumdari, nec emi poteſt, ſed oblatam pecuniam cum offerente damnavit. Nunc videas Prophetas Jeruſalem non habere in ore prophetiam, & in Domino requieſcere, & dicere: non venient ſuper nos mala, quorum cauſſa ſpeculatorium Dei hoſtili aratro dividitur, & locus quondam pacis ruinis plenus ſit, & templum Domini in vepres ſpinaſque convertitur, & eſt habitaculum beſtiarum: Nec quemquam moveat illud, quod in primo Regum libro legimus &c.* Hic ſequuntur verba Gratiani uſque ad verſiculum *Unde in quarto libro*, quem nec apud Hieronymum reperiri jamdiu Romani Correctores teſtati ſunt, nec revera Hieronymi eſſe ſtilus ipſe palam facit. Vel ergo Gratianus e penu ſua verſiculum adjecit, vel ab obſcuri nominis auctore Hieronymi ſententiæ adjectum in ſuum codicem derivavit. Unum addo ad deſcribendum integrum Hieronymi monumentum: nimirum poſt illa verba *offerre conſueverant*, iſta leguntur in vulgatis Sancti Doctoris codicibus: *Et tantummodo ſcripturam narraſſe, quid illi voluerint, nec tamen intuliſſe, quod ipſi aut offerre auſi fuerint, aut prophetæ acceperint.*

Can. 44. cau. 1. qu. 1. Ex integris Hieronymi codicibus ſupplenda erit ſententia canonis 44. cau. 1. qu. 1., quæ pertinet ad interpretationem ejuſdem capitis 3. Michææ verſ. 9. ibi: *Quia abominamini judicium*, quæ verba expendens Sanctus Doctor ait: *Poteſt autem & aliter accipi, quod Principes domus Jacob, Judices domus Iſrael abominentur, deteſtenturque judicium Dei Judicis ſententiam declinantes, & omnem regulam ſcripturarum malis interpretationibus depravantes, iſti ædificant Sion in ſanguinibus, & Jeruſalem in iniquitate. Cum enim ſcriptura jubeat: ne inducas impium in tabernaculum juſtorum, & virum ſanguinum, & doloſum abominetur Dominus, hi quoſcumque de aſſeclis ſuis ordinant clericos, & vitam eorum in ſcandalum populis exponentes, rei ſunt infidelitatis eorum, qui ſcandalizantur.* Gratianus hæc verba quaſi de ſimoniacis dicta interpretatus eſt, de quibus tamen nulla mentio apud Hieronymum habetur.

De Commentariis in Naum.

Can. 6. cau. 23. qu. 5. & Can. 44. de pæn. diſt. 3. Item ut Paullam & Euſtochium in ſacris literis inſtitueret, Commentaria Hieronymus edidit in Prophetam Naum, quæ ſe elucubraviſſe una cum memoratis Commentariis in Michæam idem ipſe profeſſus eſt in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum. Ex interpretatione capitis 1. Naum verſ. 9. In illis verbis *quid cogitatis contra Dominum* decerptus eſt can. 6. cau. 23. qu. 5., cujus editio omnino conſonat cum integris Hieronymi codicibus. Ad eundem canonem referendus eſt canon 44. de pœn. diſt. 3., etenim hujus verba eadem ſunt cum iis, quæ leguntur in laudato can. 6. verſ. *quærat.* Quæ

Quæ habentur in can. 3. de pœn. diſt. 31. laudantur in vetuſtis Gratiani exemplaribus ſub hac inſcriptione: *Item in principio Naum*. Revera apud Hieronymum in principio ſui commentarii in Naum, ſeu in proœmio ad Paullam & Euſtochium, eadem verba non legimus: tantum quædam ſimilia exhibentur, ex quibus colligi poteſt, Gratianum non integrum Hieronymi edere voluiſſe monumentum, ſed potius ſancti viri ſententiam aliis verbis proferre. Ita ſcribebat Hieronymus. *Juxta Septuaginta Interpretes in ordine prophetarum duodecim poſt Jonam Naum ponitur, quia videntur de eadem urbe prophetare. Scriptum ſiquidem eſt in Jona: factus eſt ſermo Domini ad Jonam filium Amathi dicens: Surge & vade in Niniven civitatem magnam, & prædica in ea. In Naum vero iſtud exordium eſt: Aſſumptio Ninive: Liber viſionis Naum Helkeſæi. Igitur uterque de Ninive Aſſyriorum Metropoli, quæ nunc vocatur Ninus, texunt vaticinium. Porro in Hebraico poſt Jonam Michæas ponitur, & Michæam ſequitur Naum, qui interpretatur conſolator. Jam enim decem tribus ab Aſſyriis deductæ fuerant in captivitatem ſub Ezechia Rege Juda, ſub quo etiam nunc in conſolationem populi tranſmigrati adverſus Niniven viſio cernitur.* Can. 31. de pœn. diſt. 3.

De Commentariis in Sophoniam.

Cum pluries jam ad Paullam & Euſtochium piiſſimas feminas & literarum Divinarum ſtudioſiſſimas ſcripſiſſet Hieronymus, atque ad eaſdem nonnulla Sacrarum Scripturarum commentaria direxiſſet, non defuerunt viri Sancto Doctori vehementer infenſi, qui eundem de nimia, & arctiore cum illis neceſſitudine redarguerent; Quamobrem cum Sanctus Vir alia ad illas dirigenda in Prophetiam Sophoniæ commentaria in promptu haberet, non primum edere voluit, quam in proœmio ſui operis apologia quadam ſe tueretur, in qua propterea plures religioſiſſimas fœminas laudaret, eaſque digniſſimas diceret, quibuſcum piiſſimi viri divinas inſtitutiones tractarent. Memoravit inter ceteras Holdam, Deboram, Judith, Eſter, Annam, Eliſabeth, & Mariam in ſacris etiam literis commendatas; & ex prophanis hiſtoriis memoratas voluit Aſpaſiam, Sapphonem, Themiſtam, Corneliam, & Catonis filiam conjugem Bruti, tandem ita concludens: *Dixiſſe ſufficiat Dominum reſurgentem primum apparuiſſe mulieribus, & Apoſtolorum illas fuiſſe Apoſtolas, ut erubeſcerent viri non quærere, quem jam fragilior ſexus invenerat.* Itaque non indecorum ſibi putavit Hieronymus, ſi quemadmodum alia, ita & iſta in Sophoniam commentaria ad Paullam & Euſtochium dirigeret, ut eas in lectione, & meditatione ſacrorum dogmatum detineret. Ex illis commentariis in ea parte, qua explicatur caput 3. Sophoniæ verſ. 4. ibi: *Sacerdotes ejus polluerunt Sanctum*, depromtus eſt canon 90. cau. 1. qu. 1., ubi obſervandum eſt, non eam fuiſſe Hieronymi ſententiam, ut concluderetur, Euchariſtiam valide, ut ajunt Scholæ, non confici, niſi perſonalia conſecrantis Sacerdotis concurrant merita; quamquam enim id ex verborum cortice deduci poſſe quodammodo videatur, integra tamen ſancti viri ſententia tantum eo pertinet, ut tradat, improbos Sacerdotes graviſſimis pœnis a Deo plectendos eſſe, quoties ſcelerum conſcii ad offerendam Euchariſtiam accederent. Quod perſpicue magis deducitur ex ſubſequentibus verbis: etenim Hieronymus ſtatim poſt verba a Gratiano deſcripta ita proſequitur: *Cum hæc faciant Principes, Judices, Prophetæ, Sacerdotes Hieruſalem,* Can. 90. cau. 1. qu. 1.

Digitized by Google

nihilominus clemens, & juſtus eſt Dominus. Clemens in eo, quod a ſua Eccleſia non recedit: juſtus in eo, quod reddit unicuique, quod meretur.

Can. 6. cau. 23. qu. 3. Canon 6. cau. 23. qu. 3. pertinet ad interpretationem capitis 1. Sophoniæ verſ. 13. *& erit fortitudo eorum in direptionem*, ad quæ ita ſcribit Hieronymus: *Juxta tropologiam autem cum venerit tempus judicii, ſive uniuſcujuſque mortis, & egreſſionis a ſæculo, tunc omnis fortitudo eorum in direptionem erit, ut quod male valebat, & erigebatur adverſus Dominum, infirmum, fractumque vertatur in melius. Velut ſiquis fortitudinem latronis, & piratæ, & furis diripiat, infirmoſque eos reddat, prodeſt illis ſua infirmitas; debilitata enim membra, quibus prius non bene utebantur, a malo opere ceſſabunt.*

De Commentariis in Aggæum.

Commentaria in Aggæum ſe ſcripſiſſe profeſſus fuit ipſe Hieronymus in Cathalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum, quæ ad Paullam & Euſtochium direxerat.
Can. 61. & 80 cau. 1. qu. 1. Ex hoc libro habemus apud Gratianum canonem 61. & 80. cau. 1. qu. 1., uterque autem pertinet ad interpretationem capitis 2. verſ. 5. in illis verbis: *Sic populus iſte, & ſic gens iſta ante faciem meam, dicit Dominus, & ſic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt*. Canonum illorum verba in veteribus Gratiani codicibus corrupta & depravata exhibebantur, hodie vero emendata prodierunt Romanorum Correctorum ſolertia.

Can. 46. de pœn. diſt. 3. Ad interpretationem capitis 1. Aggæi verſ. 6. ibi: *Seminaſtis multum, & intuliſtis parum: comedetis, & non eſtis ſatiati &c.* pertinent verba canonis 46. de pœn. diſt. 3., ubi ita ſcribit Hieronymus: *Siquando videris inter multa opera peccatorum facere quempiam nonnulla, quæ juſta ſunt; non eſt tam injuſtus Deus, ut propter multa mala paucorum oblivîſcatur bonorum, ſed faciet eum illa tantum metere, quæ in bonam terram ſeminaverit, & in ſua horrea congregare*, quæ ſane verba non ſatis appoſite Gratianus ad rem ſuam traduxit. Hæc eſt Sancti Doctoris ſententia. Agebatur de Judæo populo tempore Aggæi ſub Dario adhuc preſſo captivitatis onere, in quo, licet numero plures ſceleſti eſſent & peccatores, Deumque ad iracundiam provocantes, aliqui tamen religioſi & pii Deum reconciliare toti etiam populo videbantur; quamobrem proxima erat ex Divina Clementia redemtio populi, reſtitutio ejuſdem in veterem patriam, & nova templi jamdudum diruti, & jacentis ædificatio. Hæc ſane non video, quomodo potuerint Gratiani propoſito penitus accommodari.

De Commentariis in Zachariam.

Can. 7. diſt. 76. Tribus libellis interpretatus fuit Hieronymus Zachariæ Prophetiam, quos ad Exuperium Toloſanum Epiſcopum quaſi *munuſculum*, ut in præfatione prima dicitur, miſit. Eos tamen perficere omnino, ac perpolire non potuit, quod urgeretur a Siſinnio Monacho, cui, dum iter ſuum maturaret, libros erat commendaturus. *Tanta celeritate dictamus* (verba ſunt præfationis in ſecundum librum) *ut pene non ſit emendandi ſpatium, dum frater Siſinnius Ægiptum ire feſtinat.* Et in præfatione

Digitized by Google

tione in librum 3. *Urget me frater Siſinnius incompta, & impolita tranſmittere, ut non dicam emendandi, ſed ne relegendi quidem habeam facultatem .... Rudes ergo non mea culpa, ſed ſtudio portitoris ſuſcipe libros*. Profitetur præterea Hieronymus jam Commentaria in Zachariam elucubrata fuiſſe ab Origene, Hippolyto, & Didymo, ſubjiciens eos interpretes nihil propemodum hiſtoriæ attigiſſe; quamobrem voluit ipſe hiſtorica geſta a vetuſtioribus omiſſa ſupplere. Ad interpretationem capitis 8. verſ. 19. ibi: *Hæc dicit Dominus exercituum: jejunium quarti, & jejunium quinti, & jejunium ſeptimi, & jejunium decimi erit domui Juda in gaudium & lætitiam, & in ſolennitates præclaras: Veritatem & pacem diligite*, pertinet canon 7. diſt. 76. Nonnulla ibidem Gratianus omiſit, quæ in præſentia adjiciam, ut integra eliciatur ſancti viri ſententia: Ait ipſe: *In hoc loco noſtrorum multi multa dixerunt, & inter ſe diſſonantia: Quidam obſcuritatem ſilentio profeſſi, quaſi profundiſſimam foveam in commentariis tranſierunt, rectius arbitrantes nihil omnino, quam parum dicere. Cogimur igitur ad Hebræos recurrere, & ſcientiæ veritatem de fonte magis, quam de rivulis quærere, præſertim cum non prophetia aliqua de Chriſto, ubi tergiverſari ſolent, & veritatem celare mendacio, ſed hiſtoriæ ex præcedentibus, & conſequentibus ordo texatur. Jejunium quarti menſis &c.* Quæ poſt iſta ſequuntur apud Gratianum, omnino conſonant cum codicibus Hieronymi, dummodo pro illis verbis Gratiani *longis a terra ſancta* iſta ſubſtituas: *longis ad terram ſanctam*.

De Commentariis in Malachiam.

Quæ Hieronymus ſcripſit Commentaria in Malachiam, directa fuerunt ad Minerium, & Alexandrum monachos. Profeſſus eſt Sanctus Vir, jam ab Origene Prophetam illum fuiſſe explicatum, eo tamen interpretationis genere, quo hiſtoricis geſtis omiſſis tota res ad tropologicas, & allegoricas ſententias exigeretur; imo teſtatur multa apud Origenem occurrere, in quibus religioſis viris offendiculum eſſe poſſet, cum ibidem nonnulla eſſent Origeniani erroris ſemina, de ruina animarum e Cœlo demiſſarum. Hinc & planiorem, ſeu magis hiſtoricæ veritati conformem, & ab omni Origenis errore alienam interpretationem concinnare ipſe voluit, ne deeſſet ſtudiis virorum piorum mentem ad Malachiæ prophetiam intendentium, qua in re ſollicitus admodum fuit in conferendis ſacris libris, ſive hebraicam editionem cum editione Interpretum Septuaginta. Ex his commentariis depromtus eſt canon 2. diſt. 49., ubi Sanctus Doctor interpretabatur verba illa Malachiæ cap. 1. verſ. 7. *Offertis ſuper altare meum panem pollutum, & dicitis, in quo polluimus &c.* Can. 2. Gratianus in referendo Hieronymi monumento curavit potius, diſt. 49. ut ſententiam paucis contraheret, quam verba ipſa deſcriberet, quæ propterea hoc in loco ſunt integra ſubjicienda. Scribit Hieronymus: *Panes videlicet propoſitionis, quos juxta traditiones hebraicas ipſi ſerere, ipſi demetere, ipſi molere, ipſi coquere debebatis, & nunc ſumitis quoſcumque de medio, & voce temeraria reſpondetis, & dicitis, in quo polluimus eos, ſive te? dum enim ſacramenta violantur, ipſe, cujus ſunt ſacramenta, violatur. Hoc autem, quod ſequitur: in eo, quod dicitis menſa Domini deſpecta eſt, poſſumus ita interpretari: quod reverſi de Babylone necdum templo ædificato manentes in caſulis, & in ruinis urbis antiquæ altare tantum extruxerant, non ejuſdem gloriæ, cujus priſtinum fuerat, & putabant deeſſe religionis ſanctimoniam,*

quia

Digitized by Google

quia deerat ædificationis ambitio . Tenues lineas duximus , quibus imprimenda eſt explanatio ſpiritualis . Corripit ſermo divinus Epiſcopos , atque Presbyteros , & Diaconos negligentes , ſive quoniam genus Sacerdotale , & Regale ſumus , omnes qui baptizati in Chriſto Chriſti cenſemur nomine , cur deſpiciant nomen Dei . Et interrogantibus , in quo deſpexerint nomen ejus , cauſſam demonſtrat offenſæ . Offertis , inquit , ſuper altare meum panem pollutum . Polluimus panem , ideſt Corpus Chriſti , quando indigni accedimus ad altare , & ſordidi mundum ſanguinem bibimus , & dicimus : menſa Domini deſpecta eſt ; non quod hoc aliquis audeat dicere , & quod impie cogitat ſcelerata voce proferre , ſed opera peccatorum deſpiciunt menſam Dei . Poſſumus & aliter dicere: Doctor Eccleſiæ , qui ſpiritualem conficit panem , & eum populis dividit , ſi vel propter humanam gloriam , vel lucra ſæculi , quæ gloriam conſequuntur , loquatur in populis , & divitibus blandiatur , & honorat peccatores , & juxta Jacobum ſuſcipiat eos , qui cum annulis aureis ad ſe veniunt , & pauperes Sanctos repellat , nomen Dei deſpicit , & panem polluit doctrinarum , & in ipſum Deum jacit contumelias ; menſam ſcripturarum ejus menſis idolorum , ſæculariſque doctrinæ putans eſſe communem . Si offeratis cæcum &c. (hic eſt verſiculus 8. Malachiæ in laudato cap. 1.) *De diverſitate victimarum , & quæ vel offerri debeant , vel non offerri , in Levitico plenius diſcimus . Reverſi itaque de Babylone Sacerdotes , & Levitæ , Janitores , atque Cantores , & Nathinnei , ſervique Salomonis , quorum Eſdras ſcribit Catalogum , illicitas Deo victimas offerebant , cæcas videlicet , & claudas , ac varia debilitate confectas , hoc eſt enim , quod dicit languidum , uno cuncta ſermone comprehendens . Si iſtiuſmodi , inquit , duci tuo offerres munera , nonne reſpueret ? Nonne ſibi factam putaret injuriam , & hoc audetis offerre Deo , quod dare hominibus non audetis ? Longum eſt nunc omnium victimarum aperire myſteria : De his tantum loquar , quæ præſenti capitulo continentur . Cæca eſt animæ victima , quæ non illuſtratur Chriſti lumine , nec habet oculum de Evangelio contuentem . Clauda eſt rogantis oratio , quæ duplici mente accedit ad precandum , & audit cum populo Judæorum : uſquequo claudicatis utroque pede ? & languida , & omni infirmitate cooperta , quæ non habet Chriſtum Dei virtutem , Deique ſapientiam . Iſtiuſmodi preces , quæ ſine lumine veritatis ſunt , & non habent ſapientiæ firma veſtigia , & debilitatibus variis contabeſcunt , ſi offerantur Eccleſiarum Principi , aut cuilibet erudito , ſapientique Doctori , nonne repudiabuntur , & in contumeliam ejus recident , qui talia eſt auſus offerre ?*

Can. 15. diſt. 50. Canon 15. diſt. 50. omnino conſonat cum iis , quæ tradidit Hieronymus ad caput 15. Malachiæ verſ. 3. ad illa verba : *Et purgabit filios Levi &c.* Verum non ſatis eadem congruere videntur propoſito Gratiani , dum demonſtrandum erat , Sacerdotes poſt gravia admiſſa crimina olim admiſſos fuiſſe ad exercenda eccleſiaſtica miniſteria , ſi pœnitentiam egiſſent . Etenim vel ibidem Hieronymus de levioribus peccatis ſermonem habebat , quemadmodum ex integro contextu deducitur , cum ante ipſa verba a Gratiano relata ita legatur : *Ipſe his , qui peccant graviter, ignis conſtans eſt , atque conſumens , qui autem levia peccata committunt, herba fullonum , ut lotis munditiam reſtituat* ; vel Sancti Doctoris ita explicanda eſt ſententia , ut intelligatur de victimis ſpiritualibus , quæ myſtice etiam a Laicis offerri dicuntur poſt peractam pœnitentiam ; Siquidem illa verba canonis , *quid de ceteris eſt dicendum ?* ad Laicos perſpicue referuntur , de quibus propterea etiam ſequentia ſunt intelligenda . Demum quicumque integrum Malachiæ textum conſideraverit , facile deprehendet , agi ibidem de miniſtris veteris teſtamenti per adventum

Digitized by Google

ventum Chriſti Domini in novo teſtamento purgandis, quoties de criminibus ſuis pœnitentiam egerint, quæ ſane ſpecies longe diſtat a Gratiani propoſito, cujus diſputatio ad Sacerdotes novæ legis pertinet.

Ad idem caput 3. Malachiæ verſ. 7. ſpectant verba canonis 65. cau. 16. qu. 1., ubi pro illis verbis *me ſupplantatis atque privatis . . . . Septuaginta tranſtulerunt . . . . & primitiis &c.* notandum eſt apud Hieronymum paullo aliter legi, nimirum: *me ſupplantatis, ſive fraudatis, atque privatis . . . Septuaginta interpretati ſunt . . . & primitivis &c.* Omitto, quæ jam a Romanis Correctoribus ex integris Hieronymi codicibus emendata fuerunt. *Can. 65. cau. 16. qu. 1.*

De Commentariis in Matthæum, & in Lucam.

A Commentariis in vetus teſtamentum editis gradum facio ad alia, quæ Sanctus Vir edidit in novum, cujuſmodi illa ſunt in primis, quæ elucubravit in Evangelium Matthæi. Scripta ſunt iſta poſtulante quodam Euſebio, qui prope Paſcha diſceſſurus a Sancto Doctore, non aliter abire voluit, quam ſi hoc opus meditandum ſuſciperet. Indulſit Hieronymus, & duarum hebdomadarum ſpatio commentaria abſolvit, ita tamen, ut, quemadmodum ipſe fatetur, ſibi non ſupereſſet tempus ad emendationem, vel exactionem ad puros mundoſque codices, eo vel magis, quia eo tempore jam a tribus menſibus ægrotatione langueſceret, nec poſſet magnitudine laboris brevitatem temporis fallere. Profeſſus eſt velle ſe *periclitari magis apud doctos*, quam *Euſebio ſedule poſtulanti quidquam negare*. Adjecit præterea, ſe ex viris eruditis nihil in illud opus derivare potuiſſe, licet plures legiſſet, ſecutum autem ſe penitus literalem, & hiſtoricam interpretationem brevibus digeſtam, intermixtis identidem ſpiritualis intelligentiæ veluti floſculis, uberiorem, & elegantiorem interpretationem ſibi reſervans in tempora commodiora. Sic demonſtrata qualitate libri, unde unuſquiſque facile de monumentis exinde decerptis ſententiam ferat, accedo ad Gratianeos canones, ex quibus primus exhibetur canon 44. cau. 11. qu. 3. Hunc olim valde corruptum in codicibus Gratiani emendatum ediderunt Correctores Romani; Nonnulla adhuc adjicienda ego puto, ut clarior adpareat Sancti Doctoris ſententia. Expendebat Hieronymus verba illa Matthæi 16. *Et tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcumque ligaveris ſuper terram &c.*, ad quam rem ita ſcribebat. *Iſtum locum Epiſcopi, & Presbyteri non intelligentes aliquid ſibi de Phariſeorum aſſumunt ſupercilio, ut vel damnent innocentes, vel ſolvere ſe noxios arbitrentur, cum apud Deum non ſententia Sacerdotum, ſed reorum vita quæratur. Legimus in Levitico de leproſis &c.* Sequuntur hic verba illa, quæ Romani Correctores ediderunt, ad quæ Gratianeus canon erit exigendus. Arguebat autem ibidem Sanctus Vir effrænes illas quorundam Presbyterorum, aut Epiſcoporum ſui temporis ſententias, qui putabant ſe jure poſſe & reos etiam ſine pœnitentia ſolvere, & innocentes temere & ſine cauſſa damnare. Atque id, ut ſuſpicor, preſſius urgebat, quod ipſe Sacerdotibus nonnullis admodum erat invifus, aliquandiu etiam dire vexatus, quod explicare malebat Euſebio Romam ituro, qua in urbe æmuli ejus doctrinæ degebant, & multa adverſus illum in vulgus ſpargere non dubitabant. *Can. 44. cau. 11. qu. 3.*

Canon

Digitized by Google

Can. 40. Canon 40. cau. 27. qu. 2. omnino conſonat cum vulgatis Hieronymi codici-
cau. 27. bus ad interpretationem cap. 1. Matthæi in illis verbis: *Genuit Joſeph Virum*
qu. 2. *Mariæ*, & in illis: *Joſeph fili David noli timere accipere Mariam conjugem tuam*.

Can. 2. Omnino etiam conſonat cum vulgatis Hieronymi codicibus canon 2. cau. 32.
cau. 32. qu. 1. ad interpretationem verborum Matthæi cap. 19. *Dico autem vobis, quia*
qu. 1. *quicumque dimiſerit uxorem ſuam, niſi ob fornicationem &c.* Hæc ipſa Evangelii verba collocanda erunt initio memorati canonis 2. pro illis, quæ ibidem deſcripſit Gratianus.

Can. 4. Jam adnotaverunt Correctores Romani, canonem 4. cau. 32. qu. 2. non pe-
cau. 32. nes Hieronymum, ſed potius apud Origenem reperiri in homilia 6. in Numeros
qu. 2. ad caput 11. verſ. 25. ibi: *Et requievit ſuper eos Spiritus, & prophetarunt omnes*. Verum nondum ſatis hac in re in claro lumine collocatum arbitror Gratiani monumentum, niſi adhuc mentem Origenis aperiamus, ne forte imprudens quiſpiam in fragmento Gratianeo conſiſtens exinde colligat, nuptiales actus inter crimina, & Deo deteſtabilia opera adcenſeri. Explicabatur ibidem non quælibet Sancti Spiritus præſentia, ſed illa, qua quis ſingulari ratione per dona, quæ recentiores *gratias gratis datas* adpellant, illuſtratur; & tradebatur, non ſemper, & ubique Spiritum Sanctum hæc dona concedentem adeſſe, etiamſi agatur de prophetis, quos ceteroqui divinus idem Spiritus veluti ſingulares divinæ virtutis præcones aſſumſit. Huc igitur pertinet integra Origenis ſententia, quam in præſenti deſcribam, prout apud Origenem exhibetur, ibi: *Ego autem licet non uſquequaque pronunciem, puto tamen, quod ſint nonnulla etiam communium hominum geſta, quæ quamvis peccato careant, non tamen digna videantur, quibus intereſſe putemus Spiritum Sanctum. Ut verbi gratia dixerim, connubia quidem legitima carent quidem peccato, nec tamen tempore illo, quo conjugales actus geruntur, præſentia S. Spiritus dabitur, etiamſi propheta eſſe videatur, qui officio generationis obſequitur. Sed & alia plura ſunt, in quibus ſufficit ſola vis humana, & neque res indiget, neque decet, adeſſe præſentiam Spiritus Sancti. Sed in hæc per exceſſum quendam incurrimus, dum oſtendere volumus, ſuper ſolum Dominum, & Salvatorem meum Jeſum manſiſſe ſemper Spiritum Dei, in ceteris autem omnibus Sanctis, & ſicut in ſeptuaginta ſenioribus, a quibus verbi hujus proceſſit exordium, requieviſſe tantum Spiritum Dei, & operatum eſſe in tempore eo, quo expediebat iis, per quos operabatur, & utile erat iis, quibus miniſtrabatur.*

Can. 38. Canon 38. de pœn. diſt. 3. habetur apud Hieronymum in commentario ad illa
de pœn. verba Matthæi cap. 27. *Judas . . . pœnitentia ductus retulit triginta argenteos . . . .*
diſt. 3. *at illi dixerunt: Quid ad nos &c.*, ad quæ ita ſcribit Sanctus Doctor: *Nihil profuit ei ſera pœnitentia, per quam ſcelus corrigere non potuit. Si quando ſic frater peccat in fratrem, ut emendare valeat, quod peccavit, poteſt ei dimitti; Sin autem permanent opera, fruſtra voce aſſumitur pœnitentia. Hoc eſt, quod in pſalmo de eodem infeliciſſimo Juda dicitur, & oratio ejus fiat in peccatum; ut non ſolum emendare nequiverit proditionis nefas, ſed ad prius ſcelus etiam proprii homicidii crimen addiderit.* Ex his juvabit Gratianeum canonem emendare.

Can. 88. Ad illa verba Matthæi cap. 26. *Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum* perti-
de conſ. net canon 88. de conſ. diſt. 2., ubi exhibetur Hieronymi interpretatio. Et qui-
diſt. 2. dem cum integris Sancti Viri codicibus Gratianea editio conſonat, dummodo pro illis verbis *in veritate ſui corporis* legas, *veritatem ſui corporis*.

Ad

Digitized by Google

Ad eadem commentaria Hieronymi in Evangelium Matthæi referendus etiam eſt *Can. 6.*
canon 6. verſ. *Finge* cau. 32. qu. 5. , licet apud Gratianum exhibeatur , quaſi *§.2.cau.*
depromtus ex commentariis ſuper Lucam ; Neque enim ulla ſunt in Lucam *32.qu.5.*
Hieronymi commentaria. Sane eadem verba habentur apud Sanctum Doctorem,
ubi interpretabatur verba Matthæi cap. 11. *Jugum enim meum ſuave eſt , & onus
meum leve*. Qua occaſione Sanctus Vir diſcrimen tradidit, quod intercedit inter
legem veterem a Deo datam Judæis , & Legem Chriſti Servatoris , docens in
lege vetere executionem potius delictorum pœnis fuiſſe mulctatam ; at in lege
nova Evangelii reſpici potiſſimum voluntatem in delinquentibus coercendis. Exem-
plum adtulit in rem propoſitam his verbis: *Finge in perſecutione aliquam Virginem
proſtitutam. Hæc apud Evangelium, quia voluntate non peccat, virgo ſuſcipitur , in
lege quaſi corrupta repudiatur.*

De Commentariis in Epiſtolas Paulli, & primum in Epiſtolas ad Romanos, & ad Corinthios.

Senio jam confectum , laboribuſque diuturnis propemodum fractum in plures
epiſtolas Apoſtoli Paulli poſtulante Heliodoro ſtudioſiſſimo ſui ſcripſiſſe ſe teſta-
tur Hieronymus in proœmio in epiſtolam ad Romanos. Gratianus in can. 6. verſ.
non poteſt cau. 32. qu. 5. fragmentum quoddam recenſuit , quaſi depromtum ex *Can. 6.*
commentariis Sancti Doctoris in epiſtolam ad Romanos. Invenitur autem potius *§.1.cau.*
apud Origenem, quemadmodum jam animadverterunt Romani Correctores, una *32.qu.5.*
adjicientes Origenis verba, ad quæ fragmentum illud exigeretur. Forte nomen
Hieronymi irrepere potuit pro nomine Origenis, quia non pauca Origenis opera
Hieronymus latinitate donavit.

Itaque cum aliud non ſit apud Gratianum , quod ſit referendum ad commen-
taria in epiſtolam ad Romanos, ad canonem 3. cau. 32. qu. 1. recta via pro- *Can. 3.*
gredior, qui Hieronymo inſcribitur in commentariis epiſtolæ 1. ad Cor. cap. 6. *cau. 32.*
verſ. 18. ad ea verba: *Omne peccatum , quodcumque fecerit homo , extra corpus eſt ,* *qu. 1.*
qui autem fornicatur , in corpus ſuum peccat; quæ verba bifariam Hieronymus ex-
plicavit. Primo enim ait , fornicationem ex eo potiſſimum præ ceteris crimi-
nibus eſſe vitandam, quia duo ſimul eodem vitio perire ſolent, quod in aliis pri-
vatis criminibus minime evenit. Idcirco , qui fornicatur , dicitur in corpus
ſuum peccare, quia in cauſſa eſt, cur alius peccet, quem ſibi jungendo , corpus
quodammodo ſuum effecit juxta illud, quod ſuperius ſcripſerat Apoſtolus : *Qui
adhæret meretrici , unum corpus efficitur*. Secundo ait : *Item alia expoſitio*: *De his,
qui ſunt in conjugio conſtituti, Apoſtolus ſumit exemplum : quomodo, inquit , ſcriptum
eſt , erunt duo in carne una, ideſt vir & uxor unum corpus efficitur? Unde ſi aliquis
ipſorum fuerit fornicatus, peccat in alium, quaſi in proprium corpus. Reſidua autem
peccata ſpecialia uniuſcujuſque ſunt, nec alterum condemnant.* His Hieronymi verbis
abuſus eſſe videtur Gratianus in memorato canone 3. , ubi diverſa omnino ſen-
tentia exhibetur, traditurque uxorem adulteri adultero ipſi licite jungi non poſſe,
quando Sanctus Vir tantum innuit eo in loco, virum adulterum in uxorem ſuam
peccare, & in eandem injuriam ſane graviſſimam inferre. Similia quædam etiam

Digitized by Google

ſunt in Gloſſa ordinaria ad eundem Paulli locum, his verbis: *In conjugio poſitus quæcumque fecerit peccata, non infeſtat uxorem propriam; Si autem fornicatus fuerit cum aliis, maculat eam, ut non ſit licita, ſed quaſi adultera, ut vir, pœnitentiam accipere debet, ſi patitur uxorem in adulterio manere. Inde habemus, quod niſi reſipuerit vir, debet eum dimittere uxor.* Verum quidquid ſit de hujus monumenti lectione, opus eſt hinc retroſpicere, & quiſnam fuerit horum commentariorum Hieronymo tributorum auctor, penitius inveſtigare. Nimirum ſunt viri eruditiſſimi, qui commentaria illa, quæ ad Heliodorum directa præſeferuntur, Hieronymo non ſolum non adſcribi poſſe, ſed nec debere ſcripſerunt, imo & ſuſpicati ſunt, eſſe eadem Pelagii Hæreſiarchæ. Revera adparet in commentariis illis Heliodoro dicatis maxima ſtyli diverſitas, quoties cum aliis Hieronymianis operibus conferantur, atque auctor ipſorum breviſſimis & conciſis ſententiis omnia abſolvit, quando Hieronymus de more diſertus agnoſcitur. Præterea auctor commentariorum in epiſtolam ad Romanos, qui idem eſt cum auctore commentariorum in epiſtolas ad Corinthios, in capite 7. ſcripſit inſanire eos, qui peccatum originis e protoparente noſtro in poſteros derivaſſe quaſi ex traduce dicerent, potius autem dicendum eſſe, non alia ratione in poſteros peccatum traduci, quam quod ad exemplum Protoparentum poſteri etiam novis ſe criminibus maculent; quam ſane ſententiam, nemo Hieronymo, facile autem unuſquiſque Pelagio adtribuet. Non adjicio plura, cum alia hujus generis argumenta a viris eruditiſſimis congeſta jam ſint, quibus adpareat, ea commentaria merito abs Hieronymo abjudicari. Contraham orationem potius ad laudatum canonem 3., demonſtrando, ſententiam ibidem exhibitam Hieronymi eſſe non poſſe, quod facile eveniet, quoties fragmentum illud cum aliis genuinis Hieronymi monumentis conferam. Extat inter epiſtolas Hieronymi epiſtola ad Amandum Presbyterum, qui a Sancto Viro petierat, ut quædam ſacrarum literarum teſtimonia explicarentur. Inter cetera poſtulavit, quomodo interpretandus eſſet Paullus in laudatis verbis: *Omne peccatum, quod fecerit homo, extra corpus eſt: Qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat.* Interrogationi ita reſpondit Sanctus Doctor: *Sanctus Apoſtolus contra luxuriam diſputans, & in ſuperioribus dicens: Eſcæ ventri, & venter eſcis; Deus autem & hunc & illas deſtruet, conſequenter venit ad fornicationem. Etenim luxuria mater libidinis eſt, ventremque diſtentum cibo, & vini potionibus irrigatum voluptas genitalium ſequitur, atque, ut alibi dictum eſt, pro membrorum ordine ordo vitiorum eſt. Omne itaque peccatum, v. gr. furtum, homicidium, rapina, perjurium, & cetera his ſimilia, poſt factum pœnitudinem habent, & licet invitet lucrum, tamen mordet conſcientia. Voluptas ſola ac libido etiam in ipſo tempore pœnitendi præteritos ſtimulos patitur, & titillationem carnis, & incentiva peccati, ut per hæc, quæ corrigi cupimus, cogitantes, rurſum ſit materia delinquendi. Aliter: cetera forinſecus ſunt: Quidquid enim egerimus, in alios agimus: Fornicatio non ſolum conſcientiam fornicantis, ſed & corpus maculat, ac ſecundum ſententiam Domini, qua ait: Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carnem unam, etiam ipſe cum meretrice unum corpus efficitur, & peccat in corpus ſuum, dum Corpus Chriſti facit eſſe corpus meretricis. Dicamus & aliter, ne ullam Græcorum ſententiam præterire videamur. Aliud eſt peccare per corpus; aliud in corpore. Furtum, homicidium, & cetera abſque fornicatione peccata manu adminiſtramus extrinſecus: Fornicatio ſola intrinſecus in corpore noſtro exercetur a nobis, non per corpus in alios;* & per *prepoſitio mini-*

miniſterium habet, in *autem in ſe paſſionem. Sunt, qui ita ediſſerant, quod ſecundum ſcripturam uxor viri corpus ſit, & quicumque fuerit fornicatus, peccet in corpus ſuum, hoc eſt in uxorem, dum eam ſua fornicatione commaculat, & facit eam non peccantem ſua commixtione peccare*. Ita Amando interroganti arbitratus eſt ſe ſatisfeciſſe Hieronymus, & propoſiti Paullini textus abſolviſſe interpretationem. Rogo nunc, quare hoc loco alio modo interpretatus fuerit ſententiam Paulli, quam in laudatis commentariis ad Heliodorum directis eadem explicetur? Sagax profecto, & veritati admodum conformis hæc ad Amandum miſſa illuſtratio: Cur vel eadem Heliodoro percontanti non repetitur, aut ſaltem cur ad Amandum illa non mittitur, quæ ad Heliodorum ſcripta erat, quoties recentior epiſtola ad Amandum miſſa eſſe credatur? Imo notatu digniſſimum eſt, quod Hieronymus poſtremo loco in epiſtola ad Amandum rejicere videatur, aut ſaltem referre tanquam non ſuam, ſed aliorum non ſatis probatam opinionem, quæ ceteroqui Hieronymi eſſet, ſi ipſius eſſent commentaria ad Heliodorum; atque id ipſum eſt, quod ſub Hieronymi nomine in laudato canone 3. deſcribitur. Quæ cum ita ſint, jure concludere poſſum, perperam Gratianeum illum canonem Hieronymo fuiſſe tributum.

De Commentariis in Epiſtolam ad Galatas.

Alia ratio eſt commentariorum in epiſtolam Paulli ad Galatas, quæ revera Hieronymus edidit, atque ad Paullam & Euſtochium religioſas feminas direxit. In iis Sanctus Vir methodo analitica ſingula Paulli capita explicavit imitatus Origenem, Didymum, Euſebium Emiſſenum, & Theodorum Heracliotem, quemadmodum ipſe in ſua præfatione confitetur; & quidem initio monet, quinam fuerit Apoſtoli ſcopus, dum non ad eos Galatas ſcripſerat, *qui ex Judæis in Chriſtum crediderant, & paternas putabant ceremonias obſervandas, ſed ad eos, qui ex Gentibus fidem Evangelii receperant, & rurſum retro lapſi quorundam fuerant auctoritate deterriti, aſſerentium Petrum quoque, & Jacobum, & totas Judææ Eccleſias Evangelium Chriſti cum Lege veteri miſcuiſſe. Ipſum etiam Paullum aliud in Judæa facere, aliud nationibus prædicare, & fruſtra eos in crucifixum credere; ſi id negligendum putarent, quod Apoſtolorum Principes obſervarent. Quamobrem ita caute inter utrumque & medius incedit, ut nec Evangelii prodat gratiam preſſus pondere, & auctoritate majorum, nec præceſſoribus faceret injuriam, dum adſertor eſt gratiæ*. Is igitur erat præcipuus Paulli Apoſtoli ſcopus, cui Hieronymus interpretationem ſuam paſſim accommodavit.

Ex iis commentariis depromtus eſt canon 22. diſt. 86. ad interpretationem capitis 6. verſ. 2. ibi: *Alter alterius onera portate*, ad quæ ita ſcribit Hieronymus: *Qui clementiam non habet, nec indutus eſt viſcera miſericordiæ & lacrymarum, quamvis ſpiritualis ſit, non adimplebit legem Chriſti*. Quam ſententiam adhuc clarius explicat, hæc verba ſubjiciendo: *Siquis infirmus in fide eſt, & adhuc lacte nutritur infantiæ, nec poteſt tam cito a legali obſervatione ad ſpiritualia ſacramenta tranſire, vos, qui robuſtiores eſtis* (Galatas alloquitur) *ejus onera portate, ne per ſcientiam veſtram frater pereat, pro quo Chriſtus eſt mortuus*. *Can. 22. diſt. 86.*

Digitized by Google

Can. 64. & 65. cau. 1. qu. 1. Canon 64. cau. 1. qu. 1. legitur ibidem ad interpretationem verſ. 11. cap. 1. ibi: *Quod evangelizatum eſt a me, quia non eſt ſecundum hominem*. Verba Gratiani cum vulgatis Hieronymi codicibus omnino conſonant, quemadmodum etiam conſonant verba canonis 65. eadem cauſſa & quæſtione, ad interpretationem cap. 5. verſ. 14. ibi: *Omnis enim lex in uno ſermone impletur: Diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.*

Can. 33. cau. 2. qu. 7. Non eſt mihi elaborandum in interpretatione canonis 33. cau. 2. qu. 7., utpote qui apud Hieronymum deſideretur, imo nec ullo modo Sancto Doctori adſcribi poſſit, cum Sanctus Vir potius reprehenſionem Petri a Paullo factam fictione quadam contigiſſe arbitratus fuerit, utili ſimulatione, ſcilicet, ut *uterque populus ſalvus fieret, dum & qui circumciſionem laudant, Petrum ſequuntur, & qui circumcidi nolunt, Paulli prædicant libertatem*. Præterea Hieronymi propoſito accommodatum non erat, eſſere Paulli alacritatem, dum Petro Apoſtolo reſtitit, cum profeſſus fuerit, ſe agere adverſus Porphyrium, qui Paullum reſiſtentem Petro procacitatis redarguebat. Romani Correctores Gratianei canonis originem inveſtigantes, animadverterunt, eum deſumtum fuiſſe ex gloſſa ordinaria interlineari; adjecerunt etiam, ſimilia quædam apud Ambroſium recenſeri, quibus profecto clarius explicatur, quod paucis Gratianus in canone ſuo perſtrinxerat. Ut vero magis liquido adpareat, quod modo dixeram, Hieronymum ad ſimulationem quandam vertiſſe, quod dicitur de Petro a Paullo correpto, ſufficit mentem intendere ad canonem 21. cau. 22. qu. 2., ubi Hieronymus expendit cap. 2. epiſtolæ ad Galatas verſ. 11. & 14., atque inter cetera nonnulla adducit utilis ſimulationis exempla. Verba Gratiani omnino conſonant cum vulgatis Hieronymi codicibus.

Can. 21. cau. 22. qu. 2.

Can. 13. cau. 23. qu. 4. Canon 13. cau. 23. qu. 4. pertinet ad interpretationem illorum verborum cap. 4. verſ. 29., ubi de duobus Abrahæ filiis dicitur: *Is, qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundum ſpiritum*. Correctores Romani ex codice Vaticano adnotaverunt, legendum eſſe *Lucam bovem*, ubi in vulgatis Hieronymi codicibus legitur: *Lucem bovem*. Hoc nomine deſignantur Elephantes; quemadmodum enim colligitur ex Plinio lib. 8. cap. 6. Elephantes Italia primum vidit Pyrrhi Regis bello, & Boves Lucas appellavit in Lucania viſos; Dicti autem ſunt boves, ex eo, quod Itali ad ea uſque tempora majus animal non noſſent, quam bovem.

Can. 30. cau. 23. qu. 5. Canon 30. cau. 23. qu. 5. exhibet interpretationem verborum Paulli cap. 3. verſ. 21. *Lex ergo adverſus promiſſa Dei?*, ad quæ ita ſcribit Sanctus Doctor: *Nec vero exiſtimandum Scripturam auctorem eſſe peccati, quia omnia ſub peccato concluſiſſe dicatur, quum mandatum, quod ex jure præcipitur, oſtendat potius, arguatque peccatum, quam ſit cauſſa peccati; Quomodo & judex non eſt auctor ſceleris nequam homines vinciendo, ſed concludit eos, & nocentes ſententiæ ſuæ auctoritate pronunciat*. Ex his liquet, Gratianum abuſum quodammodo fuiſſe Hieronymi monumento, cum ex eo colligere voluit, judicem in eo non peccare, in quo homines improbos puniat: At Hieronymus non id ſcribebat, tradens potius, judicem peccata ſceleſtorum punientem cauſſam non præbere eorundem ſceleſtorum criminibus, quemadmodum nec Deus ferendo legem cauſſam præbet peccatis contra editam legem admiſſis.

Canon

Digitized by Google

Canon 16. cau. 24. qu. 3. ſpectat ad interpretationem verborum Paulli cap. 5. verſ. 8. *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit*; Ad quæ tropologiam ſequendo Hieronymus ita ſcribit: *Secandæ putridæ carnes, & ſcabioſum animal a caulis ovium repellendum, ne tota domus, maſſa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putreſcat, intereat. Arrius in Alexandria una ſcintilla fuit, ſed quia non ſtatim oppreſſa eſt, totum orbem ejus flamma populata eſt.* Can.16. cau. 24. qu. 3.

Canon 27. cau. 24. qu. 3. pertinet ad interpretationem capitis 5. verſ. 20. & 21., ubi apud Apoſtolum varia vitiorum genera recenſentur, *diſſenſiones*, *ſectæ*, (apud Hieronymum *hæreſes* appellantur), *invidiæ &c.* Ad vocem illam *hæreſes* ea ſubjicitur interpretatio, qualis exhibetur in memorato can. 27., ubi in poſtremis verbis ita legendum eſt ex vulgatis Hieronymi codicibus: *Et de carnis operibus eſt, eligens quæ pejora ſunt.* Eundem verſiculum 21. cap. 5. expendit Hieronymus in can. 12. cau. 32. qu. 4., ubi *opera carnis, fornicatio, immunditia, & luxuria* juxta mentem Apoſtoli recenſentur. In eo canone jam animadverterunt Correctores Romani, omittendam eſſe vocem illam *luxuriæ*, utpote quæ in integris Hieronymi codicibus deſideretur. Can.27. cau. 24. qu. 3. Can.12. cau. 32. qu. 4.

De Commentariis in Epiſtolam ad Epheſios.

Optimo etiam jure Hieronymo tribuuntur, quæ ſub ejus nomine circumferuntur commentaria in epiſtolam Paulli ad Epheſios, directa ad religioſiſſimas feminas Paullam & Euſtochium in tres libellos digeſta. In præfatione tradidit Sanctus Vir rationem, cur paullo obſcuriores Apoſtoli ſententiæ in ea epiſtola videantur, ſimulque cauſſam ſcribendi oſtendit, ut commodiore interpretatione unuſquiſque Apoſtoli mentem attingeret. Hinc ait de Paullo: *Scribebat ad Epheſios Dianam colentes, non hanc venatricem, quæ arcum tenet, atque ſuccincta eſt, ſed illam multimammiam, quam Græci* πολύμαστον *vocant, ut ſcilicet ex ipſa quoque effigie mentirentur omnium eam beſtiarum, & viventium eſſe nutricem* (hujuſmodi multimammiæ Deæ ſimulacrum Romæ repertum fuiſſe ſub Leone X. teſtatur Chartharius in libro, cui titulus *Imagini degli Dei antichi* pag. mihi 61., ubi etiam iconem exhibet.) *Scribebat autem ad Metropolim Aſiæ Civitatem, in qua ita Idololatria, & quod ſemper Idololatriam ſequitur, artium magicarum præſtigiæ viguerant &c.* Non eſt inutilis generalis hæc obſervatio, ut interpretaturi Gratianea monumenta, ſimul & Paulli epiſtolam, & Hieronymianas in ipſam elucubrationes facilius adſequamur; quippe illud eſſe ſemper debet accurati Interpretis officium, uti innuit idem Hieronymus in can. 3. diſt. 29., cujus verba cum integris Sancti Viri codicibus omnino conſonant, ubi agitur de Sacrarum ſcripturarum interpretatione, ut ex variis locorum, temporum, perſonarum, & id genus adjunctis germana auctoris ſententia eruatur. Can. 3. diſt. 29.

Hinc facile percipiemus ſententiam canonis 3. diſt. 37., ubi exhibetur explicatio verborum Paulli cap. 4. verſ. 17. *Non ambuletis, ſicut & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui.* Illic ars dialectica reprobatur, quam Gentiles ſuperſtitionum tuendarum cauſſa profitebantur; una etiam reprobatur ars phyſica, ex cujus principiis poſitis deducebantur Epheſii ad memoratam illam multimammiam Dianæ ſtatuam colendam, quam viventium omnium productricem, ſeu nutricem arbitra- Can. 3. diſt. 37.

Digitized by Google

trabantur. Præterea reprobatur ars metrica, qua divinationes, atque præſtigia compoſitorum artificioſe verborum complexibus exercebantur, nihil enim Magis antiquius erat, quam conciſo metro obſcuritate ſingula involvere, ut divini facilius viderentur. Ceterum non erat, cur Gratianus eo fragmento uteretur, ad demonſtrandum vetitam Sacerdotibus eſſe dialecticæ, phyſicæ, metricæque artis peritiam; debebat enim perpendere Collector verba Hieronymi in laudata præfatione, quæ idem ipſe retulit in can. 3. diſt. 29., perſonas ſcilicet, ad quas ſcribebatur, eſſe potiſſimum attendendas; illis enim ars dialectica, & phyſica, & metrica nocere poterat, non ceteris, quibus ad aſſequendam rerum etiam divinarum peritiam eædem artes poſſunt aptiſſimo officio famulari. Adhuc obſervandum eſt, pro illis verbis Gratiani *dialectica arte . . . in quoddam inane demergitur, qui jambum ferit, qui tantum . . . ut ad alteram partem tranſeam &c.* in nonnullis Hieronymi codicibus legi: *In dialectica arte . . . quoddam inane demergit, qui jambum ſtruit, qui tantum . . . ut alteram partem tranſeam &c.* Dicitur ibidem altera pars, ad quam tranſibat Hieronymus, quia in præcedentibus verbis ita ſcripſerat: *Vanitas ſenſus, & mentis obſcuritas bifariam dividitur, in ſæculi hujus negotia, & in ſapientiam ſæcularem: Quando & in his, quæ mundi hujus ſunt, & cito tranſeunt, detinemur, aut non profutura cognoſcimus. Nonne vobis videtur &c.* Expoſuerat Sanctus Vir in prioribus laudati canonis 3. verbis vanitatem ſenſus, prout referebatur *ad ſapientiam ſæcularem*; ad alteram deinde partem progreſſus eſt, prout ſcilicet referebatur *ad negotia hujus ſæculi*.

Can. 5. dist. 37. Canon 5. diſt. 37. ſpectat ad interpretationem capitis 6. epiſtolæ Paulli verſ. 4. ibi: *Et vos Patres educate illos* (filios) *in diſciplina, & correctione Domini*. Quæ verba Epiſcopis conſideranda proponit Hieronymus, ut juxta Apoſtoli monitum filios ſuos erudiant. Verba quidem Gratiani conſonant cum integris Sancti Doctoris codicibus; nonnullæ tamen ibidem occurrunt voces, quæ videntur explicatione indigere. In primis mentio ibidem fit cujuſdam *Calendariæ Strenæ*. Strena idem ſonat apud Latinos, ac munuſculum quoddam datum certis diebus feſtivis boni ominis gratia, ita dictum, quaſi *terna*, vel *trina*, quia ominabantur in ejus datione ſecundum etiam & tertium venturum ſimilem diem; addita litera *S*, qui mos erat veterum, quemadmodum adparet in nomine *litis*, & *loci*, quod aliquando ſcimus ita pronunciatum *ſlitis*, & *ſloci*. Symmacchus lib. 10. epiſt. 28. ait *Strenas* nominatas ex eo, quod in urbe Martia auctoritate Tatii Regis ſolebant ineunte anno fieri auguria exhibitis verbenis felicis arboris ex luco *Sterniæ*; de quo uſu mentionem etiam fecit Svetonius in Caligula cap. 42. Ergo *Calendariam ſtrenam* dixit Hieronymus, quod boni ominis cauſſa, Calendis forte Januariis, quæ apud veteres maxime ſolennes erant ob jocos, & ludrica, concedebantur. Præterea mentio fit *Saturnalium ſportularum*. Harum nomine intelligenda ſunt munera quædam, quæ ultro citroque mittere, ac recipere ſolebant Cives epularum, & comeſſationum cauſſa, quotieſcumque Saturnales ludi celebrarentur, in memoriam Saturnalis ætatis, qua vulgo ferebatur omnia fuiſſe communia, ut tradit Macrobius in lib. 1. Saturnalium cap. 7. Demum mentio fit in eodem canone *Muneris Minervalis*; quo nomine deſignabantur apud veteres munera, quæ adferri ſolebant præceptoribus ab iis, qui ſeſe primum in diſcipulos commendabant, quaſi in honorem Minervæ, cujus imago in Scholis pingi ſolebat, uti ſcribit Varro in lib. 3. de Romana Republica cap. 2.

Ad

Digitized by Google

Ad canonem 1. diſt. 92. nihil ſingulare occurrit, quod adnotemus. Pertinet ille ad interpretationem verborum Paulli ad Epheſios cap. 5. verſ. 19. Tantumdem, pro illis Gratiani verbis *liniendæ ſunt* legi in vulgatis Hieronymi codicibus *colliniendas*. *Can. 1. diſt. 92.*

In canone 21. cau. 22. qu. 5. explicantur verba illa Apoſtoli cap. 4. verſ. 29. *Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſiquis bonus ad ædificationem opportunitatis, ut det gratiam audientibus*. Hinc ſcribit Sanctus Doctor: *Quotieſcumque ex ſermone noſtro aliquis proficit, & juxta opportunitatem loci, temporis, & perſonæ ædificat audientes, bonus de ore noſtro ſermo proceſſit. Quoties vero loquimur, aut non in tempore &c.* Reliqua non perſequor, quum integra apud Gratianum legantur. *Can. 21. cau. 22. qu. 5.*

In canone 2. cau. 32. qu. 2. expenduntur verba Paulli cap. 5. verſ. 24. ibi: *Sicut Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus*; Et paullo inferius apud Hieronymum ad interpretationem ejuſdem verſiculi leguntur verba canonis 70. de pœn. diſt. 1., quæ hodie a Romanis Correctoribus rite emendata eduntur. Pro illis verbis *rugam habuit*, lego adhuc in vulgatis Hieronymi codicibus *rugam habuerat*. *Can. 2. cau. 32. qu. 2. & Can. 70. de pœn. diſt. 1.*

Quod in canone 49. de conſ. diſt. 2. exhibetur, plurimum valere poteſt adverſus recentiores hæreticos, qui perperam de Sacrificio Miſſæ a Chriſto ſervatore inſtituto ſcripſerunt; etenim ibi dum Hieronymus interpretaretur verba Paulli cap. 1. verſ. 7. *in quo habemus redemtionem per ſanguinem ejus*, ait Chriſtum Dei filium in redemtione noſtra eſſe operatum, & ſubdit: *Dupliciter vero Sanguis Chriſti, & Caro intelligitur: vel ſpiritualis illa, atque divina, de qua ipſe dixit: Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus; & niſi manducaveritis carnem meam, & ſanguinem meum biberitis, non habebitis vitam æternam; vel caro & ſanguis, quæ crucifixa eſt, & qui militis effuſus eſt lancea*. Quid apertius proferri in medium poteſt ad duplex ſignificandum myſterium, primum ſcilicet Sacrificium Chriſti in cruce, deinde Sacrificium ejuſdem Chriſti in altari, utrobique ſalutem noſtram Servatore ipſo operante? *Can. 49. de conſ. diſt. 2.*

Canon 81. de conſ. diſt. 4. referendus eſt ad caput 4. epiſtolæ Paulli verſ. 5. ibi: *Unum baptiſma*. Verba Gratiani olim depravata jacebant; hodie vero reſtituta ſunt, atque ad integros Hieronymi codices exacta. *Can. 81. de conſ. diſt. 4.*

De Commentariis in Epiſtolam ad Timotheum.

Nulla extant apud Hieronymum commentaria in epiſtolam Paulli ad Timotheum, ex quibus tamen videtur Gratianus laudaviſſe verba canonis 1. cau. 28. qu. 3. Non ignoro quidem, ſub Hieronymi nomine paſſim venditari commentaria in eam epiſtolam ad Heliodorum directa; verum præterquamquod jam ſuperius demonſtravi, eadem falſo Hieronymo fuiſſe tributa, uti videre eſt in meis animadverſionibus ad canonem 3. cau. 32. qu. 1., ibidem verba memorati canonis 1. minime reperiuntur. Romani Correctores obſervaverunt, ſententiam potius illius canonis exhiberi in can. 1. diſt. 26., depromto ex epiſtola Hieronymi ad Oceanum. Non repugno; ut enim in epiſtola ipſa videtur quodammodo Sanctus Doctor interpretatus Paulli Apoſtoli ad eam rem exactum teſtimonium, facile *Can. 1. cau. 28. qu. 3.*

cile evenire potuit, ut verba Hieronymi ad Oceanum ſcribentis, aliam acceperint apud Collectores canonum inſcriptionem, quaſi Hieronymi epiſtolam Paulli ad Timotheum interpretantis. Quæ vero ſit Sancti Viri ſententia, inferius explicabitur ad laudatum canonem 1. diſt. 26.

De Commentariis in Epiſtolam ad Titum.

Can. 6. diſt. 25. Nemini venire in dubium poteſt, quin ſint revera Hieronymo adſcribenda commentaria ejus nomine edita in epiſtolam Paulli ad Titum, cum illorum commentariorum a ſe elucubratorum mentionem fecerit Sanctus ipſe Vir in Catalogo. Directa fuerunt illa ad religioſiſſimas feminas Paullam & Euſtochium, atque uno libello exhibent Paullinæ epiſtolæ accuratam interpretationem. Hinc depromtus in primis fuit can. 6. diſt. 25. ad illa Paulli verba cap. 1. verſ. 6. *Siquis ſine crimine eſt*. Emendanda ſunt priora Gratianei canonis verba, in quibus ita legendum eſt juxta vulgatos Hieronymi codices. *Primum itaque ſine crimine ſit, quod puto alio verbo &c.*

Can. 10. diſt. 37. Canon 10. diſt. 37. pertinet ad interpretationem capitis 1. verſ. 1. in illis verbis: *Agnitionem veritatis, quæ ſecundum pietatem eſt*. Diſtinguit enim ibi Hieronymus duplicem veritatis agnitionem, primam, quæ naturæ vires excedit, qua ſcilicet ad æternam gloriam præparamur, eamque in lectione divinarum ſcripturarum conſiſtentem, alteram, quæ humana prorſus eſt, ad quam pertinet ſtudium Grammatices, Geometriæ, Arithmeticæ, & Muſices. Quæ apud Gratianum leguntur in verſ. *Grammaticorum* jam animadverterunt Romani Correctores, legi apud S. Iſidorum in lib. 3. de ſummo bono, ſive ſententiarum cap. 13. in fine, ubi revera eadem penitus verba exhibentur.

Difficilis ſemper viſa omnibus fuit interpretatio canonis 5. diſt. 95., ex quo
Can. 5. diſt. 95. videtur Hieronymus agnoviſſe nullum diſcrimen inter Presbyteros & Epiſcopos, quoties ad divinam inſtitutionem reſpiceretur. Hæc meo judicio eſſe non potuit Sancti Viri ſententia, qui optime noverat ad Hierarchiam Eccleſiæ pertinere Presbyterorum & Epiſcoporum diſtinctionem. Non defuerunt, qui ignoſcendum voluere Hieronymo agenti adverſus tumentes quoſdam Diaconos, qui ſeſe ſupra Presbyteros efferebant, atque his propterea exhibenti Presbyteratus ordinem quaſi Epiſcopatui parem. Verum ſi totus Hieronymi contextus ſedulo conſideretur, ne leviſſima quidem emerget conjectura, unde hæc interpretatio non inconveniens videri poſſit. Interpretabatur Sanctus Doctor illa Paulli verba cap. 1. verſ. 5. *Conſtituas per Civitates Presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi*; *Siquis crimine eſt, unius uxoris vir &c.* Ad quæ ita ſcribebat Hieronymus: *Audiant Epiſcopi, qui habent conſtituendi Presbyteros per urbes ſingulas poteſtatem, ſub quali lege Eccleſiaſticæ conſtitutionis ordo teneatur, nec putent Apoſtoli verba eſſe, ſed Chriſti .... ex quo manifeſtum eſt eos, qui Apoſtoli lege contemta Eccleſiaſticum gradum non merito voluerint alicui deferre, ſed gratia contra Chriſtum facere, qui qualis in Eccleſia Presbyter conſtituendus ſit, ſic per Apoſtolum ſuum in Eccleſia executus eſt .... At nunc cernimus plurimos hanc rem beneficium facere, ut non quærant eos, qui poſſunt Eccleſiæ plus prodeſſe, & in Eccleſia erigere columnas, ſed quos vel ipſi amant, vel quorum ſunt obſequiis deliniti, vel pro quibus majorum quiſpiam rogaverit, &, ut deteriora taceam,*

qui

Digitized by Google

qui ut Clerici fierent, muneribus impetrarunt. Diligenter Apoſtoli verba attendamus, dicentis: Ut conſtituas per civitates Presbyteros, ſicut ego diſpoſui tibi: Qui qualis Presbyter debeat ordinari, in conſequentibus differens, hoc ait: Siquis eſt ſine crimine, unius uxoris vir, &c., poſtea intulit: Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe, tanquam Dei diſpenſatorem. Idem eſt ergo Presbyter, qui Epiſcopus, & antequam Diaboli inſtinctu ſtudia (hinc exorditur Gratianus) *in religione fierent, & diceretur in populis, ego ſum Paulli, ego Apollo, ego autem Cephæ, communi Presbyterorum conſilio Eccleſiæ gubernabantur. Poſtquam vero unuſquiſque eos, quos baptizaverat, ſuos putabat eſſe, non Chriſti, in toto orbe decretum eſt, ut unus de Presbyteris electus ſuperponeretur ceteris, ad quem omnis Eccleſiæ cura pertineret, & ſchiſmatum ſemina tollerentur. Putat aliquis* (hæc omiſit Gratianus) *non ſcripturarum, ſed noſtram eſſe ſententiam, Epiſcopum, & Presbyterum unum eſſe, & aliud ætatis, aliud eſſe nomen officii. Relegat Apoſtoli ad Philippenſes verba dicentis: Paullus, & Timotheus ſervi Jeſu Chriſti omnibus Sanctis in Chriſto Jeſu, qui ſunt Philippis cum Epiſcopis, & Diaconis gratia vobis, & pax, & reliqua. Philippi una eſt urbs Macedoniæ, & certe in una Civitate plures, ut nuncupantur, Epiſcopi eſſe non poterant. Sed quia eoſdem Epiſcopos illo tempore, quos & Presbyteros appellabant, propterea indifferenter de Epiſcopis, quaſi de Presbyteris, eſt locutus. Adhuc hoc alicui videatur ambiguum, niſi altero teſtimonio comprobetur. In actibus Apoſtolorum ſcriptum eſt, quod cum veniſſet Apoſtolus Miletum, miſerit Epheſum, & vocaverit Presbyteros Eccleſiæ ejuſdem, quibus poſtea inter ceteros ſit locutus: Attendite vobis, & omni gregi, in quo vos Spiritus Sanctus poſuit Epiſcopos paſcere Eccleſiam Dei, quam adquiſivit per ſanguinem ſuum. Et hic diligentius obſervate, quomodo unius Civitatis Epheſi Presbyteros vocans, poſtea eoſdem Epiſcopos dixerit. Siquis vult recipere eam epiſtolam, quæ ſub nomine Paulli ad Hebræos ſcripta eſt; & ibi æqualiter inter plures Eccleſiæ cura dividitur; Siquidem ad plebem ſcribit: Parete principibus veſtris, & ſubjecti eſtote; ipſi enim ſunt, qui vigilant pro animabus veſtris, quaſi rationem reddentes, ne ſuſpirantes hoc faciant. Siquidem hoc utile vobis eſt. Et Petrus, qui ex fidei firmitate nomen accepit, in epiſtola ſua loquitur, dicens: Presbyteros ergo in vobis obſecro Compresbyter, & teſtis Chriſti paſſionum, qui & ejus gloriæ, quæ in futuro revelanda eſt, ſocius ſum. Paſcite eum, qui in vobis eſt, gregem Domini, non quaſi cum neceſſitate, ſed voluntarie. Hæc propterea, ut oſtenderemus apud veteres eoſdem fuiſſe Presbyteros, quos & Epiſcopos; paullatim vero ut diſſenſionum plantaria evellerentur, ad unum omnem ſollicitudinem eſſe delatam. Sicut ergo* (hæc deſcripſit in fine laudati canonis Gratianus) *Presbyteri ſciunt, ſe ex Eccleſiæ conſuetudine ei, qui ſibi Præpoſitus fuerit, eſſe ſubjectos, ita Epiſcopi noverint, ſe magis conſuetudine, quam diſpoſitionis Dominicæ veritate Presbyteris eſſe majores, & in commune debere Eccleſiam regere, imitantes Moyſen, qui cum haberet in poteſtate ſolus præeſſe populo Iſrael, ſeptuaginta elegit, cum quibus populum judicaret. Videamus igitur, qualis Presbyter, ſive Epiſcopus ordinandus ſit: Siquis eſt ſine crimine &c.* Sunt hæc integra Hieronymi verba, ex quibus germanam ipſius ſententiam colligamus; Non enim ex breviſſimo fragmento, quod apud Gratianum deſcribitur, ſufficit mentem Sancti Doctoris elicere. Ad interpretationem doctrinæ Apoſtolicæ clamabat, tales ordinandos eſſe Presbyteros, qui ſine crimine eſſent, eiſdemque ornati virtutibus, quibus Epiſcopos inſignitos eſſe deceret. Quod ut illuſtraret, addidit, olim Presbyteros fuiſſe Epiſcoporum adjutores, & quaſi in communi regentes Eccleſiam Dei, ut

propterea quandoque in Scripturis Sanctis Epiſcoporum nomine donarentur. Atque ex eo Sacerdotali officio jure docebat, non alios eſſe ad Presbyterale officium advocandos, quàm eos, quos Epiſcopalis & honor, & opus admitteret. Sic adverſus quorundam Epiſcoporum abuſus declamabat, qui in Presbyteris ordinandis plurimum favori, amicitiæ, neceſſitudini, muneribus, & ſanguini tribuebant. Id vero ſibi inter cetera objiciebat ad ordinantium Epiſcoporum excuſationem (quod etiam hodie forte objicerent Antiſtites illi, qui ſine delectu ad Eccleſias Sacerdotes vocant, ordinantque in dedecus Sacerdotalis ordinis, ac dignitatis), nimirum non adeo elaborandum eſſe in Presbyterorum Ordinationibus celebrandis, quum recentiore infra Apoſtolicam ætate obtinuerit, Eccleſiarum adminiſtrationem, curam, & vigilantiam fere univerſam in Epiſcopos ſolos tranſiiſſe, Presbyteros tantum vel in Sacræ Pſalmodiæ recitatione detinendos eſſe, vel in muneribus ceteris ejus generis; quamobrem characterum rubricarumque notitiam illis ſufficere; ceterum ubi agitur de maturandis iis, quæ ad optimum animarum regimen conferunt, reformationem morum tam in Clero, quam in populo, ſoli Epiſcopo reſervari; uno verbo juriſdictionem Eccleſiaſticam, & poteſtatem omnem Epiſcopi, executionem & obedientiam Sacerdotum interiorum propriam eſſe. Hæc ſane erant, quæ Hieronymo objiciebantur ab illis, qui in ordinatione Presbyterorum voluntati Epiſcopali quorundam indulgendum eſſe adfirmabant, neque tales in Presbyteris qualitates neceſſarias arbitrabantur, quales in adjutoribus Epiſcoporum requiri videbantur. Non tulit Vir Sanctiſſimus aque ac eruditiſſimus & doctrinæ Paulli Apoſtoli, quam expendebat, & Presbyteralis officii, quod gerebat, optime conſcius, toto orationis nervo contendens, eundem eſſe Presbyterum, qui & Epiſcopus eſt, non ordine quidem, quod non erat Sancti Doctoris propoſito neceſſarium dicere, ſed officio, ita ut unaquæque negotia Eccleſiaſtica, præſertim graviora ita gerenda ab Epiſcopo forent, ut Presbyterorum conſilium non ſolum non recuſare, ſed & poſtulare Epiſcopus teneretur. Quod licet ſua ætate apud plurimos non obtinuiſſe fateatur lugens, quum Epiſcopi per ſe ſolos Eccleſiaſtica negotia regerent, id tamen pro opportunitate receptæ Eccleſiaſticæ œconomiæ adſcripſit, & conſuetudini præter dominicæ veritatis diſpoſitionem invectæ, ut ſchiſmatum tolleretur occaſio. Hæc eſt mea de Hieronymi doctrina ſententia, in quam eo libentius eundum putavi, quo clarius agnovi, Gregorium VII. ita Sanctum Doctorem intellexiſſe in ſuo Concilio Romano 1. anni 1074., ubi poſtquam in canone 14. tradiderit Paulli Apoſtoli doctrinam in epiſt. ad Timotheum cap. 3. ex qua colligitur, quænam eſſe debeant promovendorum Epiſcoporum qualitates, ita proſecutus eſt ex doctrina Hieronymi in can. 15. *In primo igitur notandum eſt, in his Apoſtolicis inſtitutionibus ſub nomine Epiſcopi etiam Presbyteros comprehendi; inconvenienter enim Apoſtolus poſt deſcriptionem Epiſcopi ſtatim de Diaconibus ſubinfert, ſi non & Presbyteros ſub Epiſcopali deſcriptione comprehenderet, qui poſt Epiſcopum proximi, & ipſis Diaconibus indubitanter ſunt antepoſiti. Aut enim nuſquam de ordinatione Presbyterorum dixit, aut ſub nomine Epiſcoporum eos deſcripſit. Sed incongruum eſſet, ut prætermiſſo magiſtro miniſtrum ejus deſcriberet, cum tamen magiſter Eccleſiaſticis diſpoſitionibus magis eſſet neceſſarius. Præterea cum Apoſtolus Tito præcipiat, ut per Civitates Presbyteros ordinet, ſtatim eum de ordinatione eorum informans, ſubinfert: Oportet Epiſcopum ſine crimine eſſe: Idem Timotheo ſcribit: Noli negligere gratiam, quæ data eſt*

tibi

Digitized by Google

tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterii: cui in ſequentibus ſtatim dixit: nemini manum cito impoſueris, quod proprie Epiſcoporum eſt: ergo eundem Epiſcopum dicit, quem & Presbyterum nominavit. Sic B. Hieronymus, & S. Ambroſius prædictas Apoſtoli ſententias fideliter exponentes, teſtantur apud antiquos idem fuiſſe Epiſcopum, & Presbyterum, ut nomen unum eſſet officii, aliud ætatis. Poſtea autem, ut Hieronymus adjerit, cum unuſquiſque eos, quos baptizaverat, ſuos eſſe putaret, non Chriſti, propter auferenda ſchiſmata in toto decretum eſt orbe, ut unus de Presbyteris præponeretur ceteris, ad quem omnis cura Eccleſiæ pertineret. Poſt deſcriptionem autem Epiſcopi, & Presbyteri caute Apoſtolus ſubjungit de Diaconibus ita decernens: Diaconos ſimiliter, ideſt oportet eſſe pudicos &c. ac ſi diceret: Quod de Epiſcopis, & Presbyteris decrevi, hoc idem & de Diaconibus me ſciatis decreviſſe. Satis ergo evidenter patet, ut æſtimo, Apoſtolum in ſuperioribus ſuis definitionibus etiam Presbyteros cum Epiſcopis & Diaconibus comprehendiſſe: unde & merito quilibet eorum a ſacris officiis dimoventur, quicumque ex illis in ſe Apoſtolicam informationem corrupiſſe probantur. &c.

Ad ea, quæ modo animadvertebam ad canonem 5. diſt. 95. referendus etiam *Can. 6.*
eſt canon 6. cau. 8. qu. 1., ſpectat enim ad eandem quæſtionem propoſitam, & ad *& 14.*
interpretationem Paullinæ ſententiæ de Presbyterorum ordinationibus. Porro in *cau. 8.*
deſcriptione canonis 5. jam nonnulla exhibui, ex quibus emendari poſſit canon *qu. 1.*
6. laudatus, nam pro illis Gratiani verbis, *ut non quærant eos in Eccleſia &c.* ita legitur apud Hieronymum: *Ut non quærant eos, qui poſſunt Eccleſiæ plus prodeſſe, & in Eccleſia erigere columnas, ſed quos vel ipſi amant &c.* Eodem quoque pertinet canon 14. cau. 8. qu. 1. cujus verba leguntur apud Hieronymum ante verba laudati canonis 6., & cum integris Hieronymi codicibus penitus conſonant.

Præterea ad eundem Paulli verſiculum ſpectat canon 20. cau. 8. qu. 1., ubi *Can. 20.*
Sanctus Doctor Epiſcopos illos reprehendit, qui amant in Clero dominari. In *cau. 8.*
quibuſdam Gratiani editionibus legitur, *quia potenter tormenta patientur*; apud Hie- *qu. 1.*
ronymum vero, *quia potentes potenter tormenta patientur*. Quod dicitur apud Gratianum, rejici ab Epiſcopatu quoſdam, *quia eos vitia liberorum impedierint*, ſpectat ad interpretationem verborum Paulli, ubi inter ceteras Epiſcopi qualitates poſtulavit, *ut filios haberet fideles*; etenim præſumendum erat, non ſatis fideliter præfuturum Eccleſiæ eum, qui familiæ ſuæ cum fructu præeſſe neſciviſſet.

In canone 21. cau. 8. qu. 1. exhibentur poſtrema Hieronymi verba ad caput 2. *Can. 21.*
epiſtolæ Paulli, ubi Titum admonebat: *nemo te contemnat*. Apud Hieronymum *cau. 8.*
vox illa *Acolyti*, quæ apud Gratianum occurrit, deſideratur. *qu. 1.*

Conſonat cum integris Hieronymi codicibus can. 22. cau. 8. qu. 1., quem ſpe- *Can. 22.*
ctare ad interpretationem verborum Paulli in cap. 1. verſ. 8. *ſed hoſpitalem* jam *cau. 8.*
obſervaverunt Romani Correctores. *qu. 1.*

Canon 84. cau. 11. qu. 3. exhibet interpretationem cap. 1. verſic. ult. ejuſdem *Can. 84.*
epiſtolæ in illis verbis: *Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant*. Animadver- *cau. 11.*
tenda eſt in hoc monumento quædam editionum varietas; ubi enim Gratianus le- *qu. 3.*
git: *Sed & illos omnes, quorum opere, vel ſermone, vel cogitatione Chriſtus negatus negat &c.* in nonnullis Hieronymi codicibus ita habetur: *ſed per omnia opera, ſermones, cogitationes Chriſtus vel negatus negat &c.*

Jamdiu emendaverunt Romani Correctores tum inſcriptionem, tum ſententiam *Can. 93.*
canonis 93. cau. 11. qu. 3., ubi Hieronymus interpretabatur verſiculum 9. cap. *cau. 11.*
2. epiſtolæ Paulli ad ea verba, quæ ita exhibentur apud Hieronymum: *Servi do-* *qu. 3.*

minis ſuis ſubditi ſint in omnibus &c. Hinc ſcribit Sanctus Vir: *Subditi ſint dominis ſuis in omnibus: In his autem omnibus, quæ non ſunt contraria Deo, ut ſi Dominus ea jubet, quæ non ſunt adverſa ſcripturis ſanctis, ſubjiciatur ſervus Domino; ſin vero contraria præcipit, magis obediat ſpiritus, quam corporis domino.* Quæ in Gratianeo canone ſequuntur, depromta ſunt ex interpretatione cap. 3. princ. in illa verba: *Admone illos Principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe, obedire &c.*, ad quæ Sanctus Vir ita ſcribit: *Si bonum eſt, quod præcipit Imperator, & Præſes, jubentis obſequere voluntati; ſin vero malum, & contra Deum ſapit, reſponde ei illud de actibus Apoſtolorum: Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.* Cetera, quæ apud Gratianum leguntur, omnino conſonant cum vulgatis Hieronymi codicibus.

Can. 4. cau. 14. qu. 6. Canon 4. cau. 14. qu. 6. apud Gratianum ita deſcribitur, quemadmodum deſcribebatur apud vetuſtiores Collectores, nimirum Burchardum lib. 11. cap. 55. & Ivonem parte 13. cap. 41. Addi ipſis poſſet auctor Pœnitentialis Romani editi ab Antonio Auguſtino tit. 4. cap. 6. Verum Gratiani editio cum editis Hieronymi codicibus minime conſonat; imo ſi verborum Gratianeorum cortici eſſet inhærendum, dubitandum videretur, ne eadem quenquam in errorem facile inducerent, quaſi ſignificent, idem eſſe neque gravius neque levius admiſſum crimen, quotieſcumque ſive major ſive minor rerum alienarum quantitas a fure ſubripiatur. Non fuit hæc Hieronymi ſententia, qui non de rebus, ſeu de rerum quantitate, in quibus furtum committeretur, agebat, ſed de qualitate perſonarum, quæ furtum admitterent, ad interpretationem verborum Paulli cap. 2. verſ. 9. ibi apud Hieronymum. *Servi dominis ſuis ſubditi ſint .... non furantes &c.* Quærebat autem Sanctus Doctor, num furta ſervorum quaſi leviora flagitia eſſent judicanda. Dubitatio ex eo proficiſcebatur, quia ſervi fures allegabant, non ſibi adquirere, ſed domino ſuo, quodcumque furto ab extraneis ſubripuiſſent, quod ſi de rebus dominicis quæreretur, proprie in illis furtum admitti non videri, cum a ſervis furibus extra familiam non adſportarentur. Scribebat ad eam rem Hieronymus, parum aut nihil referre, an a libero homine, an a ſervo furtum admiſſum proponeretur, his verbis: *Fur autem non ſolum in majoribus* (ſubaudi *perſonis*) *ſed etiam in minoribus judicatur: non enim id, quod furto ablatum eſt* (ideſt, ſive res dominica ſit, ſive extranei, ſive in domini dominium ac poteſtatem evadat, ſive in perſona furis adquiſitio rei furtivæ fiat) *ſed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione, & adulterio, non idcirco diverſa ſit fornicatio, aut adulterium, ſi pulchra, vel dives, deformis, aut pauper, meretrix, vel adultera ſit, ſed qualiſcumque illa fuerit, una eſt fornicatio, vel adulterium, ita & in furto, quantumcumque ſervus abſtulerit, furti crimen incurrit.* Ex his aperte liquet, corruptam apud Gratianum fuiſſe Hieronymi ſententiam, dum Collector a qualitate perſonæ furis ad quantitatem rerum furto ſubreptarum præcipiti ratione gradum fecit.

Can. 67. cau. 16. qu. 1. Paullo obſcura nonnulli forte videbuntur verba canonis 67. cau. 16. qu. 1., ubi dicitur *ſterilitatis ſeipſum condemnare*, qui viris evangelizantibus neceſſaria non tribuit. Interpretabatur Hieronymus verba Apoſtoli cap. 3. verſ. 14. ibi: *Diſcant autem & noſtri bonis operibus præeſſe ad uſus neceſſarios, ut non ſint infructuoſi.* Hinc Sanctus Vir ſubjungebat: *ut non, inquit, infructuoſi ſint; omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur; & in ignem mittetur. Hoc autem dico, quia qui parce ſeminat, parce & metet, Apoſtolicis viris, & Evangelizatoribus Chriſti in neceſſariis uſibus nolle tribuere, ſterilitatis ſeipſum eſt condemnare.*

Nihil

Nihil eſt, quod ſingulari dignum obſervatione videatur in can. 24. cau. 23. qu. Can.24.
5. Conſonat cum integris Hieronymi codicibus, ubi Sanctus Vir interpretabatur cau. 23.
caput 2. Paulli verſ. 9 & 10. qu. 5.

Maximam Hieronymi moderationem in præcavendo, ne maledictio unquam proferatur, exhibet canon 10. cau. 24. qu. 3., ubi Sanctus Vir expendebat verba capitis 3. Paullinæ epiſtolæ verſ. 2. ibi: *neminem blaſphæmare*, ad quæ ita ſcribebat. *Neminem quoque blaſphæmare non ſimpliciter accipitur: nec enim ait, neminem hominem blaſphæmare, ſed abſolute neminem, non Angelum, non aliquam creaturam Dei; omnia quippe, quæ a Deo facta ſunt, valde bona ſunt. Quando Michael Archangelus cum Diabolo diſputabat de Moyſi corpore, non fuit auſus inferre judicium blaſphæmiæ* (referuntur hæc ad narrationem Judæ Apoſtoli in verſ. 9. epiſtolæ) *ſed dixit: Imperet tibi Deus. Si igitur Michael non fuit auſus Diabolo &c.* Reliqua habentur eiſdem verbis apud Gratianum, dummodo pro voce illa *Heliel*, ex integris Hieronymi codicibus legamus *Ebal*. In hac porro ſententia docemur, quanta cum animi manſuetudine cum hoſtibus etiam noſtris agendum ſit, etiamſi inimici fidei, ac religionis ſint, divino enim judicio ſunt relinquendi. ſalva tamen illorum auctoritate, qui divino nomine in Eccleſia ipſa juriſdictione potiuntur. Ceterum privatorum non eſt aut illos injuriis afficere, aut blaſphæmiis laceſſere. Can.10. cau. 24. qu. 3.

Romani Correctores recte obſervaverunt ad canonem 26. cau. 24. qu. 3. aliquam eſſe in excuſſis codicibus varietatem; iſta tamen leviſſima prorſus eſt, ex qua ſententia Hieronymi nullo modo immutatur. Conſonat autem cum integris Sancti Viri codicibus canon 15. cau. 33. qu. 5., ubi Hieronymus expendit verba Paulli cap. 2. verſ. 5. de mulieribus ita ſcribentis: *Subditas viris ſuis, ut verbum Dei non blaſphæmetur.* Can.26. cau. 24. qu.3 & can.15. cau. 33. qu. 5.

De Commentariis in epiſtolam ad Philemonem.

Iterum ad Paullam & Euſtochium religioſas feminas, & divinarum literarum apprime ſtudioſas ſcripſit Hieronymus commentaria in epiſtolam Paulli ad Philemonem, quæ ſane & elegantia elocutionis, & ſententiarum pondere a ceteris genuinis Sancti Viri commentariis minime diſſonant. Ex iis depromti ſunt canones 57. & 58. cau. 11. qu. 3. qui ſimul jungendi ſunt, ut de integra Hieronymi ſententia conſtet. Expenditur ibidem, quod ait Paullus verſ. 4. ibi: *Fidem, quam habeo in Domino Jeſu, & omnes ſanctos ejus*; & plurima traduntur ad dignoſcendum diſcrimen ſanctitatis Chriſti, & ceterorum Sanctorum, unde oritur Sanctorum eorundem arctiſſima cum Chriſto conjunctio. Verba canonis 57. ſubjicienda ſtatim ſunt poſt verba canonis 58. hac ratione & nexu ſententiarum: *Si quis hominem, qui ſanctus non eſt, ſanctum eſſe crediderit, & Dei eum junxerit ſocietati, Chriſtum violat, cujus corporis omnes membra ſumus. Si quis dixerit, juſtum injuſtum, & injuſtum juſtum, abominabilis uterque apud Deum eſt. Similiter qui ſanctum dicit eſſe non ſanctum, & rurſum non ſanctum aſſerit ſanctum, abominabilis apud Deum. Omnes credentes ſecundum Apoſtolum &c.* Can.57. & 58. cau. 11. qu. 3.

Sectio

Digitized by Google

S E C T I O II.

De libellis ab Hieronymo editis ad fidei & morum inſtitutiones.

De libris contra Jovinianum.

Studium diuturnum, aſſidua ſolertia, qua Hieronymus in divinarum literarum interpretatione elaboravit, non potuit non reddere virum ad hæreſes, hæreticoſque conficiendos egregie inſtructum. Hinc eſt; quod ipſe ubi adverſus hæreſes pro tuenda fide, ac religione pugnaverit, validiſſimis uſus fuerit argumentis, quibus divini verbi rationes palam explicaret; explicataſque hæreticis, contra quos agendum erat, opponeret. Contra Jovinianum eximio Doctori decertandum fuit, cujus errores duobus libellis adgreſſus eſt, atque expugnavit. Fuit Jovinianus Monachus primum, deinde inter Clericos connumeratus, divitiis quidem adfluens, parum tamen ingenio valens, nec eloquentia, nec eruditione pollens; atque has propoſitiones quatuor in medium ediderat, quemadmodum idem Hieronymus teſtatur initio lib. 1. his verbis: *Dicit, virgines, viduas, & maritatas, quæ ſemel in Chriſto lotæ ſunt, ſi non diſcrepent ceteris operibus, ejuſdem eſſe meriti. Nititur approbare eos, qui plena fide in Baptiſmate renati ſunt, a Diabolo non poſſe ſubverti. Tertium proponit, inter abſtinentiam ciborum, & cum gratiarum actione perceptionem eorum nullam eſſe diſtantiam. Quartum, quod & extremum, eſſe omnium, qui ſuum Baptiſma ſervaverint, unam in regno Cœlorum remunerationem.* Quatuor hæc hære-
Can. 5. ſeos capita ſunt, quæ evertenda Sanctus Doctor duobus libellis ſuſcepit, priore
& 9. libro primum caput conficiens, in altero cetera capita. Itaque, ut ad Gratia-
diſt. 27. neos canones accedam, in lib. 1. legitur canon 5. diſt. 27., ubi Hieronymus propugnabat, virginitatem potius, quam nuptias a Sancto Paullo laudari in cap. 7. epiſt. 1. ad Corinth., ita ſcribens: *Si autem acceperis uxorem, non peccaſti. Aliud eſt non peccare, aliud benefacere. Et ſi nupſerit virgo, non peccavit: Non illa virgo, quæ ſemet Dei cultui dedicavit; Harum enim ſiqua nupſerit, habebit damnationem, quia primam fidem irritam fecit.* Hæc ſane verba penitus conſonant cum fragmento Gratiani, item cum Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Auguſtino tit. 8. cap. 10. & quidem Hieronymi nomine. Eodem in loco ita progreſſus eſt Sanctus Doctor. *Si autem hoc de viduis dictum objecerit, quanto magis de virginibus prævalebit, cum etiam his non liceat, quibus aliquando licuit. Virgines enim, quæ poſt conſecrationem nupſerint, non tam adulteræ ſunt, quam inceſtæ.* Hæc verba ſunt canonis 9. diſt. 27., quæ etiam ſub Hieronymi nomine recenſentur apud Antonium Auguſtinum in memorato Pœnitentiali Romano tit. 8. cap. 13. Videtur in his paullo acutius vir eximius diſputaviſſe, dum & adulteras, & inceſtas conſecratas virgines appellabat, quoties lapſæ fuiſſent. Dandum illud eſt diſceptanti, cujus propoſito ceteroqui ſatis fuiſſet, illas reas gravis delicti nominare.

Can. 7. In eodem libro 1. habentur verba canonis 7. diſt. 31., ubi demonſtratur, quam
diſt. 31. decorum ſit, imo & neceſſarium Sacerdotibus continentiæ bonum; ex eo enim facile deducebatur, continentiam nuptiis longe antecellere.

Canon

Digitized by Google

Can. 2. & 3. diſt. 35.

Canon 2. diſt. 35. habetur in libro 1., & quidem eiſdem verbis, quibus apud Gratianum deſcribitur. Ibidem reſpondebat Hieronymus Joviniano tradenti, ſine diſcrimine & a cibis lautioribus abſtinere, & eiſdem frui unumquemque poſſe, ex eo, quod poſt univerſale diluvium Deus homini carnium eſum conceſſerit, & coturnices Judaico populo peregrinanti miniſtraverit. Verum hanc ipſam diſputationem fuſius alibi Hieronymus perſecutus eſt, nimirum in libro 2., ex quo excerptus fuit canon 3. diſt. 35. apprime conſonans vulgatis & optimis Hieronymianorum codicum exemplaribus.

Can. 20. diſt. 50.

De canone 20. diſt. 50. vix eſt, quod dicere in præſentia poſſim. Referendus eſt ipſe ad canonem 40. de pœn. diſt. 2., ubi & idem fragmentum deſcribitur prope finem, & Sancti Viri ſententia fuſius explicatur. Tantum dicam hoc in loco, parum prodeſſe eum canonem 20. Gratiano, qui demonſtraturus erat, Sacerdotes lapſos poſt pœnitentiam in priſtinum honorem & gradum poſſe reſtitui. Rem ibidem habebat Hieronymus adverſus Jovinianum tradentem, viros ſemel baptizatos peccato amplius inquinari non poſſe. Adferebat Hieronymus ad eam rem exemplum Jeſus filii Joſedech, qui poſt adeptum Pontificatum magnum in crimen adhuc lapſus deprehenditur. Id Sancto Doctori attigiſſe ſufficiebat: an vero poſt pœnitentiam reſtituendus Jeſus fuerit in priſtinum, alia erat, & Hieronymo non opportuna diſquiſitio. Non omiſerat autem paullo antea Sanctus Doctor nonnulla adnotare, ex quibus diſcrimen aliquod ſubeſſe inter veteris teſtamenti, & novæ legis Sacerdotes dignoſceretur, ita ſcribens: *Ceterum quis ignorat, ſub altera diſpenſatione Dei omnes retro ſanctos ejuſdem fuiſſe meriti, cujus nunc Chriſtiani ſunt? Quomodo ante Abraham placuit in conjugio, ſi nunc virgines placent in perpetua caſtitate? Servivit ille legi, & tempori ſuo; ſerviamus & nos Evangelio, & tempori noſtro*; quaſi diceret ſeveriorem eſſe Evangelicæ legis diſciplinam, quam quæ olim apud veteres obtineret.

Can. 3. verſ. quod præcipitur cau. 14. qu. 1.

Canon 3. verſ. *quod præcipitur* cau. 14. qu. 1. habetur in lib. 1. contra Jovinianum, ad quem maxime juvabit integram Hieronymi ſententiam a Gratiano paullo corruptam exhibere. Relato illo Apoſtoli Paulli teſtimonio: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, conſilium autem do &c.*, ſubdit Hieronymus. *Hic adverſarius tota exultatione bacchatur, hoc veluti fortiſſimo ariete virginitatis murum quatiens: Ecce, inquit, Apoſtolus profitetur, de virginibus Domini ſe non habere præceptum, & qui cum auctoritate de maritis & uxoribus juſſerat, non audet imperare, quod Dominus non præcepit. Et recte, quod enim præcipitur, imperatur, quod imperatur, neceſſe eſt fieri, niſi fiat, pœnam habet. Fruſtra enim jubetur, quod in arbitrio ejus ponitur, cui juſſum eſt. Si virginitatem Dominus imperaſſet, videbatur nuptias condemnare, & hominum auferre ſeminarium, unde & ipſa virginitas naſcitur. Si præcidiſſet radicem, quomodo fruges quæreret? niſi ante fundamenta jeciſſet, qua ratione ædificium extrueret, & operturum cuncta deſuper culmen imponeret? Multo labore foſſorum ſubvertuntur montes, terrarum pene interna penetrantur, ut inveniatur aurum. Cumque de granis minutiſſimis prius conflatione fornacis, deinde callida artificis manu fuerit monile compactum, non ille beatus vocatur, qui de luto excrevit aurum, ſed qui auri utitur pulchritudine. Noli igitur admirari, ſi inter titillationem carnis, & incentiva vitiorum Angelorum vitam non exigimur, ſed docemur. Quia ubi conſilium datur, offerentis arbitrium eſt, ubi præceptum, neceſſitas eſt ſervientis.*

Canon

Digitized by Google

Can. 10. cau. 31. qu. 1. Canon 10. cau. 31. qu. 1. eiſdem omnino verbis legitur in libro 1. contra Jovinianum, ubi eandem rem perſecutus Hieronymus oſtendit, continentiam nuptiis longe præſtare. Quod in canone dicitur, *Cataclyſmi delevit pœna*, intelligitur de univerſali diluvio; ſiquidem apud Græcos *Cataclyſmus* idem ſonat, atque inundatio. Animadvertendum eſt præterea, verba illa *quam Sancta ſit digamia* dicta per ironiam ab Hieronymo fuiſſe.

Can. 12. cau. 32. qu. 1. Canon 12. cau. 32. qu. 1. falſo adſcriptus fuit Ambroſio, qui propterea auctori ſuo fuit a Romanis Correctoribus reſtitutus, videlicet Hieronymo, qui in lib. 1. adverſus Jovinianum hæc habet: *Quod autem ait: creſcite & multiplicamini, & replete terram*, (is erat Joviniani veluti Achilles, quo non primas tantum, ſed & ſecundas nuptias æquiparabat continentiæ), *neceſſe fuit prius plantare ſylvam, & creſcere, ut eſſet poſtea, quod poſſet excidi, ſimulque conſideranda vis verbi, replete terram. Nuptiæ terram replent, virginitas Paradiſum: ſed & hoc intuendum dumtaxat juxta Hebraicam veritatem &c.* Non perſequor reliqua; eadem enim omnino ſunt cum iis, quæ Gratianus edidit.

Can. 5. cau. 32. qu. 4. Canon 5. cau. 32. qu. 4. habetur in lib. 1. contra Jovinianum prope finem, ubi totus Hieronymus eſt in expendendis conjugii incommodis, iis inter cetera, quæ proficiſcuntur ex ſollicita, & nimis anxia, quæ nonnullis ineſt, zelotypia, ibi: *Refert præterea Seneca, cognoviſſe ſe quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum faſcia uxoris pectus colligabat, & ne puncto quidem horæ præſentia ejus carere poterat; potionemque nullam, niſi alterius tactum labris vir & uxor hauriebant; alia deinceps non minus inepta facientes, in quæ improvida vis ardentis affectus erumpebat. Origo quidem amoris honeſta erat, ſed magnitudo deformis. Nihil autem intereſt &c.* Quæ ſequuntur apud Gratianum, ſi cum nuper deſcriptis verbis, ut decet, jungantur, aperiunt, quænam fuerit in eo canone Sancti Viri ſententia.

Can. 6. cau. 32. qu. 4. Canon 6. cau. 32. qu. 4. legitur in lib. 2. contra Jovinianum, ubi Hieronymus initio demonſtrat, falſam penitus eſſe hæretici hominis opinionem, qua putabat, *baptizatos a Diabolo non poſſe tentari*. Primum id probat ex nonnullis novi teſtamenti monumentis; deinde reſpiciens ad exempla, quæ in eam rem proferri poterant ex vetere teſtamento, ita ſcribit: *Paulliſper de veteri teſtamento exempla diſtuleram, quia ſolent, ubicumque contra eos facit, dicere: Lex & Prophetæ uſque ad Johannem. Ceterum quis ignorat ſub altera diſpenſatione Dei &c.* Subſequuntur hic Gratiani verba, ſed fuſius eadem res exhibetur apud Gratianum in can. 40.

Can. 40. de pœn. diſt. 2. de pœn. diſt. 2., qui depromtus eſt ex eodem libro 2., ubi Hieronymus fuſiore ſtylo oſtendit, baptizatos a Diabolo tentari poſſe, & ſeduci. Jovinianus cum prævidiſſet facile adductum iri exempla etiam ex ſacris literis depromta virorum baptizatorum, qui malorum ſpirituum tentationibus obnoxii fuiſſe deprehenduntur, diſtinguendum voluit duplex baptizatorum genus, quorum alii aqua tantum, alii & Spiritu Sancto baptizati dicerentur; illos quidem, non tamen iſtos tentationibus obnoxios prædicabat. Hunc errorem & indicat, & refellit Hieronymus in laudato libro ita ſcribens: *Secunda propoſitio eſt, eos, qui fuerint baptizati, a Diabolo non poſſe tentari, & ne hoc ſtulte dicere videretur, adjecit: quicumque autem tentati fuerint, oſtendit eos aqua tantum, & non Spiritu baptizatos. quod in Simone mago legimus. Unde & Johannes dicit: omnis, qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, quia ex Deo natus eſt. Et in hoc manifeſti ſunt filii Dei, & filii Diaboli: Et in fine epiſtolæ: Omnis,* qui

Digitized by Google

qui natus eſt ex Deo, non peccat; ſed generatio Dei conſervat eum, & malignus non tangit eum. Revera fortis objectio, & quæ indiſſolubilis permaneret, niſi ipſius Johannis teſtimonio ſolveretur. Statim enim intulit: Filioli cuſtodite vos a ſimulachris. Si omnis, qui natus eſt ex Deo, non peccat, & a Diabolo tentari non poteſt &c. Hinc exorditur Gratianus, cujus monumentum ex illis, quæ modo deſcripſi, lucem non modicam haurit ad aſſequendam integram Sancti Viri ſententiam. Aliqua ibidem Gratianus adjecit, quæ apud Hieronymum deſiderantur. Sic ubi legitur: *Nec infans ſi unius quidem diei*, &, *habemus apud Patrem Jeſum Chriſtum*, apud Hieronymum habetur: *Nec ſi unius quidem diei*, &, *habemus Jeſum Chriſtum*. Poſt illa verba *ne deficeret fides tua*, aliqua deſunt apud Gratianum, nimirum hæc ex integris codicibus Hieronymi ſupplenda: *Et in eodem loco: vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. Spiritus quidem promtus eſt, caro autem infirma. Quod ſi ante crucem dictum reſponderis, certe poſt crucem in oratione Dominica dicimus: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, & ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo. Si non peccamus &c.* Poſt illa verba *ipſe reprobus inveniatur*, proſequitur Hieronymus referens plura Paulli Apoſtoli teſtimonia, ex quibus demonſtrat, Apoſtolum eundem Sancto ſane Spiritu baptizatum, variis tentationibus fuiſſe ſubjectum, poſt quæ ita ſcribit: *Nec non ad Hebræos: impoſſibile eſt enim eos, qui ſemel &c.* Poſt illa verba, *& tantum meminerit peccatorum*, pergit Hieronymus referendo ad eandem rem alia divinarum ſcripturarum teſtimonia, præſertim Jacobi in illis verbis: *Beatus vir, qui ſuffert tentationem &c.*, & deinde ſubdit: *liberi arbitri nos condidit Deus &c.* Pro illis Gratiani verbis, prope finem canonis: *Vulneratus a morte Domini*, nonnulli codices Hieronymiani habent: *Vulneratus a monte Domini*. Demum quæ apud Gratianum legimus in verſ. *tranſivimus*, habentur prope finem ejuſdem libri 2., ubi Sanctus Doctor omnia, quæ in ſuperioribus diſputaverat, paucis & epilogo facto comprehendit. Sane in eo integro canone multa jam emendaverant Correctores Romani; verum adhuc faſſi ſunt, plura ex codicibus Hieronymi poſſe ſuppleri, atque ea ſunt, quæ modo ego animadvertenda cenſui.

Verba canonis 7. cau. 33. qu. 5. non ita capienda ſunt, ut illorum cortici adhereatur, quaſi nuptæ non aliter ſalutem æternam conſequi poſſint, quam ſi genuerint filios in caſtitate manſuros. Referenda illa ſunt ad integram Sancti Doctoris ſententiam, & ejuſdem propoſito adcommodanda. Habentur in lib. 1., ubi exhibetur Jovinianus illud Apoſtoli ad rem ſuam adtuliſſe, quo mulieres æternam ſalutem conſecuturæ dicuntur, ſi filios educaſſent in fide, & dilectione Chriſti: ergo, argumentabatur hæreticus, que virginitatem colunt, hoc merito privantur. Contra Hieronymus colligebat, deſcribens integrum teſtimonium Paulli, ibi: *Si ipſos erudiret in fide, & dilectione Chriſti, & in ſanctificatione, & pudicitia*, ac ſubdebat: ergo mulier ſalutis æternæ cauſſa filios in pudicitia erudire debebit, illam pudicitiam, quam ſecuta non eſt, liberis ipſa commendans. En integrum Hieronymi monumentum. *Vide igitur, quomodo ex hoc quoque ipſo teſtimonio ſupereris, & quod putabas eſſe pro nuptiis, pro virginitate ſentire cogaris. Nam ſi ſalvatur mulier in filiorum generatione, & liberorum numerus ſalus matrum eſt, cur addidit: Si permanſerint filii in charitate, & ſanctificatione cum caſtitate? Tunc ergo ſalvabitur mulier &c.* Poſt hæc ſequuntur verba Gratianei canonis, in quo ſiquis adhuc nonnihil aſperitatis vi fomulæ contineri noverit, facile id tribuet diſputationis ardori, Can. 7. cau. 33. qu. 5.

Digitized by Google

quo correptus Hieronymus adeo pugnavit pro continentiæ merito, ut adverſus nuptiarum bonum aliqua tradere viſus fuerit. Ceterum quamcumque ſuſpicionem contrarii erroris a ſe amovit Hieronymus in Apologia horum librorum adverſus Jovinianum ſcriptorum, ubi ait in principio: *Reprehendunt me quidam, quod in libris, quos adverſus Jovinianum ſcripſi, nimius fuerim vel in laude virginum, vel in ſuggillatione nuptiarum*; & paullo inferius: *Sed ita nuptias recipimus, ut virginitatem, quæ de nuptiis naſcitur, præferamus*.

Can. 8. In eodem libro 1. adverſus Jovinianum prope finem leguntur verba canonis
& 9. 8. cau. 33. qu. 5. Item pertinet ad eundem librum canon 9. eadem cauſſa &
cau. 33. quæſtione, ubi Hieronymus ad rem ſuam expendebat Evangelicum illud: *Sunt*
qu. 5. *eunuchi, qui ſe caſtraverunt propter Regnum Cælorum*. Quicumque canones iſtos commode & juxta Sancti Doctoris mentem interpretari voluerit, ſemper præ oculis habere debebit Hieronymi diſputationem, in qua ardore quodam nonnullis viſus fuit paullisper excedere, quemadmodum modo animadvertebam ad canonem 7. cau. 33. qu. 5.

Can. 29. Verba canonis 29., & 30. de conſ. diſt. 5. integra habentur in lib. 2. ad-
& 30. de conſ. verſus Jovinianum, ubi Sanctus Vir refellebat tertium Joviniani errorem de de-
diſt. 5. lectu ciborum, & jejunio, quemadmodum ſuperius obſervabam.

De libro contra Luciferianos.

Can. 75. Hieronymus in catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum mentionem fecit opuſculi
cau. 1. ſui adverſus Luciferianos editi, quod appellavit *altercationem Luciferiani, & Or-*
qu. 1. *thodoxi*. Digeſtum eſt opus adinſtar dialogi, in quo Orthodoxus inſtruit Luciferianum, eundemque ſatagit a ſuis erroribus dimovere. Quicumque habeatur Luciferiani ſchiſmatis auctor, ſive ille ſit Lucifer quidam Smirnenſis Epiſcopus, ſive Lucifer alter Epiſcopus Calaritanus, certum eſt, duo potiſſimum fuiſſe capita, in quibus Luciferiani a Catholicis diſſidebant. Et primo quidem adeo averſabantur illi quotquot Epiſcopos in Arianam hæreſim lapſos, ut illos ad unitatem catholicam per pœnitentiam revertentes nuſquam recipiendos dicerent, licet remiſſius cum eiſdem agendum eſſe ſingularia temporum adjuncta poſtulare viderentur. Deinde baptiſmum ab Arianis collatum deteſtabantur, & licet Dominica verba, ceteraque ex Divina inſtitutione neceſſaria non omiſſa ab Arianis fuiſſent, nihilominus baptizatos ab Arianis rebaptizabant. Utrumque errorem dialogo ſuo refellere curavit Hieronymus, atque inter cetera ut demonſtraret, Epiſcopos ab hæreſi Ariana reverſos œconomiæ cauſſa poſſe in priſtinum honorem, gradumque reſtitui, uſus fuit hoc argumento. Si Laici Chriſtiani apud Arianos defecerint, ac deinde reverſi fuerint, ad honorem baptiſmatis, quod ante in Eccleſia ſuſceperant, recipiuntur; Ergo etiam ad honorem ſuæ conſecrationis recipi poterunt Epiſcopi ab hæreſi Ariana reverſi. Huc ſpectant ea verba: *Quamobrem oro te, ut aut ſacrificandi ei licentiam tribuas, cujus baptiſma probas, aut reprobes ejus baptiſma, quem non exiſtimas Sacerdotem. Neque enim fieri poteſt, ut qui in baptiſmate ſanctus eſt, ſit ad altare peccator.* Referuntur hæc verba in can. 75. cau. 1. qu. 1., ubi tamen animadvertendum eſt, nonnulla adjecta fuiſſe principio, quæ non ſunt Hieronymi, quæ tamen a ſententia Hieronymi non videntur aliena. Etenim Sancti Viri ſententia hæc erat: Idem

Chriſtus

Digitized by Google

Chriſtus eſt, qui ſanctificavit Baptiſmum Laicorum, ac qui ſanctificavit ordinationem Epiſcoporum; ergo ſi admittitur, & recipitur Baptiſmus Laicorum ab hæreſi redeuntium, admitti etiam poterit conſecratio Epiſcoporum ab hæreſi pariter revertentium. Non fuit tamen Gratianus, qui additamentum fecit; forte enim ipſe ex Algero monumentum derivavit, qui in lib. 3. de Sacramento Corporis, & Sanguinis Chriſti ita ſcripſerat: *Ait Hieronymus ad Luciferianum: Sicut hic eſt, qui baptizat Chriſtus, ita hic eſt, qui ſanctificat. Et paullo poſt, oro te, inquit, ut aut ſacrificandi ei licentiam tribuas, cujus baptiſmum probas &c.* ut ſupra. Itaque Algerus in parte verba ipſa Hieronymi exaravit, in parte ſententiam veluti ſucco expreſſam paucis exhibuit; ex quo Gratianus arbitratus eſt, ſe integram Sancti Doctoris ſententiam, & undequaque perfectam retuliſſe.

De libro de Membris Domini.

Extat inter opera Hieronymi libellus quidam ſub hac inſcriptione: *De his, quæ Deo in Scripturis Sanctis attribuuntur*; unde alias appellatur liber *de Membris Dei*, ſive *de Membris Domini*. Apud viros eruditos vix inter germana Sancti Doctoris opera recenſetur; etenim ſtilus ad Hieronymiano valde diſſimilis deprehenditur; deinde totus fere liber inanibus, & pene puerilibus ſententiolis ſcatet contra conſuetudinem ſcribendi Graviſſimi Auctoris: Hinc nonnullis viſum eſt, illum cuidam tyroni veroſimilius adcenſendum, qui dum in meditatione divinarum literarum ſeſe exerceret, pro viribus conatus fuerit Hieronymum imitari, ſuaſque elucubrationes Sancti Viri illuſtri nomine inſignire non dubitaverit. Prope finem ejuſdem libelli leguntur integra verba canonis 89. de conſ. diſt. 2.

Can.89. de conſ. diſt. 2.

De libro de Natura rerum.

Nullus extat liber apud Hieronymum, qui inſcriptionem præferat, quam Gratianus laudavit in can. 19. verſ. *tribus* cau. 22. qu. 4., *de Natura rerum*. Sententiam ejus canonis ego reperio in Antiquo Pœnitentiali Romano, quod edidit Antonius Auguſtinus, ubi in cap. 15. tit. 2. ſub Hieronymi nomine hæc leguntur. *Tria juramenta ſolvenda ſunt. Primum cum quis malefacere jurat, hoc eſt homicidium, vel quodlibet malum, non eſt ſervandum juramentum, vel Sacramentum, veluti ſi quiſpiam adulteræ conjunctus perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur: tolerabilius eſt non implere Sacramentum, quam permanere in ſtupri flagitio, inde dicitur: omnem nodum iniquitatis diſſolve. Secundo cum incaute jurat, non putans eſſe peccatum. Tertio ſi mulier ſita in ætate puerili in domo patris ſe juramento conſtrinxerit, ſi Pater ſtatim, cum audierit, contradixerit, vota ejus, & juramenta irrita erunt.* Hæc ſane quoties cum Gratianeo fragmento conferamus, perſpicue liquebit, invicem penitus conſonare; licet in Pœnitentiali fuſioribus verbis ſententia integra exprimatur. At utrobique falſa habetur inſcriptio, dum caput tribuitur Hieronymo apud Antonium Auguſtinum, & Hieronymo in libro de natura rerum apud Gratianum. Singularis eſt ejus nominis liber apud Bedam; quamobrem ſuſpicor ſententiam illam ſub Hieronymi nomine primum relatam fuiſſe a quodam Ama-

Can.19. verſ. tribus cau. 22. qu. 4.

nuenſi inter opera Bedæ, deinde ita prodiiſſe apud Collectores iterum ſub nomine Hieronymi, ſed mutuato nomine libelli Bedæ de natura rerum. Addo nonnulla ſimilia legi in capitulis Theodori Cantuarienſis ab Jacobo Petito editis pagina mihi 46. num. 18 ibi: *Vota ſtulta frangenda ſunt, & importabilia. Mulier non debet vovere ſine licentia viri ſui, ſed ſi voverit, dimitti poteſt.*

De Sermone Dominicæ 5. poſt Epiphaniam.

Can. 77. de conſ. diſt. 2. Sub Hieronymi nomine laudatur canon 77. de conſ. diſt. 2., quaſi depromtus ex Sancti Doctoris ſermone habito in Dominica 5. poſt Epiphaniam. Verum neque Hieronymi eſt, neque eſſe poteſt hujuſmodi monumentum, cum nulli ſint Sermones Dominicales publice ab eodem Patre habiti. Verba canonis potius leguntur apud Algerum in libro 1. de Sacramento Corporis, & Sanguinis Domini cap. 15., ubi tribuuntur Ambroſio, ibi: *Item Ambroſius Dominica 5. poſt Epiphaniam: Singuli accipiunt Chriſtum Dominum, & in ſingulis portionibus totus eſt, nec per ſingulas minuitur, ſed integrum ſe præbet in ſingulis.* Ceterum neque hæc ſententia apud Ambroſium reperitur. Veroſimile eſt, depromtam fuiſſe ex quodam Miſſali Ambroſiano, unde potuit Ambroſii nomen irrepere; etenim video eandem deſcriptam in *Præfatione* Miſſæ certo die Dominico poſt Epiphaniam recitata ante duodecimum ſæculum, quemadmodum colligitur ex iis, quæ tradit Guitmundus Archiepiſcopus Averſanus, qui vixit anno circiter 1060. in lib. 1. de veritate Corporis, & Sanguinis Chriſti in Euchariſtia, ibi: *Ne autem me quis exiſtimet hanc ſententiam ex meo ſenſu commentatum, præfationem iſtam, quæ per totum pene orbem latinum inter Epiphaniam, & Septuageſimam in quadam die Dominica habetur, hic ſuppoſui hæc continentem: Æterne Deus: & ſibi hanc immaculationis hoſtiam offerre, quæ eſt ſalutifera, & ineffabile divinæ gratiæ Sacramentum, quæ offertur a plurimis, & unum Corpus Chriſti Sancti Spiritus infuſione perficitur. Singuli accipiunt Chriſtum Dominum, & in ſingulis portionibus totus eſt, nec per ſingulos minuitur, ſed integrum ſe præbet in ſingulis.* Ex his facile liquet, poſtrema hæc verba, quæ ſane eadem ſunt cum Gratianeis, primum laudata fuiſſe ex præfatione cujuſdam Miſſalis Latini, in quo legebatur, forte Ambroſiani, deinde quaſi Ambroſio quidquam orante in die 5. Dominico poſt Epiphaniam; ac demum pro nomine Ambroſii, nomen Hieronymi irrepſiſſe.

SECTIO

Digitized by Google

SECTIO III.

De variis ad diverſos ſcriptis epiſtolis.

De epiſtolis ad Damaſum.

Damaſo Pontifici Maximo chariſſimum Hieronymum fuiſſe, ſanctoſque æque ac eruditiſſimos viros arctiſſimo neceſſitudinis vinculo junctos mutuis epiſtolis familiaritatem quandam invicem exhibuiſſe, nemo ignorat, qui perſpectas habuerit utriuſque rationes. Fuerat enim Hieronymus in Eccleſia Romana baptizatus, ibidemque inter Presbyteros admiſſus, imo & apud Damaſum a ſecretis diu fuit, quod occaſionem dedit recentioribus quibuſdam Hieronymum nominandi Romanæ Eccleſiæ Cardinalem. Multa erat apud Sanctum Papam Hieronymi exiſtimatio; quamobrem ubi dubitatio quædam apud Damaſum emergeret in Sacris Scripturis interpretandis, non ſemel illum Pontifex ipſe conſuluit. Hujus rei argumentum exhibet epiſtola Hieronymi ad Damaſum ſcripta ad interpretationem parabolæ Evangelicæ filii prodigi, quæ incipit *Beatitudinis tuæ*, quæ ſane epiſtola elegantiſſima eſt, & vere Hieronymo digna. Non eſt hæc perperam confundenda cum altera epiſtola, quæ incipit *Omnium quidem* ad interpretationem ejuſdem parabolæ pertinens; hæc enim vulgo ab eruditis tanquam ſpuria rejicitur, vel quod Hieronymiano ſtilo minime conveniat, vel quod inveroſimile admodum ſit, duplici epiſtola ad eundem Damaſum eandem rem Doctorem eximium tractaviſſe. Itaque ex priore epiſtola, quæ incipit *Beatitudinis tuæ*, depromtus eſt canon 2. diſt. 37., ubi expendebantur, quæ de prodigo filio dicun- *Can. 2. diſt. 37.* tur in Evangelio: *Et cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis porcorum*, quæ Hieronymus myſtice explicavit de Sacerdotibus Dei, qui Sacra Domo, ſive Eccleſia derelicta extraneis, ſæcularibuſque negotiis delectabantur, inter cetera ita ſcribens: *At nunc etiam Sacerdotes Dei omiſſis Evangeliis, & Prophetis videmus comedias legere, amatoria bucolicorum verſuum verba canere, tenere Vergilium, & quod in pueris neceſſitatis eſt, crimen in ſe facere voluptatis*. Improbabat ibidem Sanctus Vir effrænem quorundam ſui temporis Sacerdotum licentiam, qui neglectis Eccleſiæ officiis, ameniores literas ſequebantur, forte etiam minus honeſta legentes. Ceterum ubi utilitas ex lectione librorum ſapientiæ etiam ſæcularis exhauriri poſſet, non illam improbandam Sacerdotibus Hieronymus voluit, qui in eadem epiſtola paullo antea ita ſcribebat: *Itaque & nos facere ſolemus, quando Philoſophos legimus, quando in manus noſtras libri veniunt ſapientiæ ſæcularis. Siquid in eis utile reperimus, ad noſtrum dogma convertimus; Siquid vero ſuperfluum de Idolis, de amore, de cura ſæcularium rerum, hæc radimus, his calvitium inducimus, hæc in anguium morem ferro acutiſſimo deſecamus.*

Una jungendi ſunt can. 6. cau. 1. qu. 2., & canon 68. cau. 16. qu. 1., quoties enim utrumque conferamus, intuebimur, memoratum canonem 6. referri oportere ad laudatum canonem 68., in quo & ille continetur, nimirum in poſtremis verbis. Verum quæ utrobique ſententia legitur, apud Hieronymum in *Can. 6. cau. 1. qu. 2. & Can. 68. cau. 16. qu. 1.*

epiſtolis

epiſtolis ad Damaſum non reperitur, quemadmodum recte jam animadverterunt Romani Correctores, adjicientes ſimilia quædam legi in Regula Monachorum ſub titulo de paupertate. Quum autem regula Monachorum commemoratur, non eſt hoc in loco omittendum, duo ejus nominis opuſcula inter Hieronymi monumenta recenſeri. Primum eſt ad Euſtochium, & reliquas virgines directum, quod incipit *Tepeſcens in membris*: Atque id opuſculum ſtatim ac vel in una præfatione leges, ab Hieronymo facile abjudicabis, ob inauditam ſtili barbariem, & immanem quandam garrulitatem auctoris. Alterum eſt, quod quidam Lupus de Oliveto Præpoſitus Generalis Monachorum S. Hieronymi cum aliis quibuſdam fratribus ſui ordinis ſub regula S. Auguſtini diutius viventibus, cupientibuſque Hieronymianam regulam in ſua clauſtra reducere, compoſuit, & Martino V. Pontifici Maximo recentioribus ſæculis confirmandum exhibuit, profeſſus ſe illud ex variis Hieronymi dictis, libris, & monitis congeſſiſſe. Incipit: *Fratres chariſſimi*. Ibidem ſub titulo de paupertate, hæc leguntur: *Clerici quoque, qui de bonis parentum ſuſtentari poſſunt, ſiquid pauperum accipiunt, ſacrilegium profecto committunt*, quæ verba illa eſſe videntur, quibuſcum Romani Correctores teſtati ſunt Gratianeum canonem conſonare. Ceterum an hæc Hieronymi revera ſint, fides eſto penes regulæ auctorem, forte etiam nimium Gratiano tribuentem, qui & verba apud Gratianum Hieronymo adſcripta & ipſe Hieronymo ſtatim adſcripſit. Similia nonnulla ego potius lego apud Hieronymum in lib. 3. in Matthæum cap. 17. in fine, ibi: *Siquis objicere voluerit, & quomodo Judas in loculis portabat pecuniam? Reſpondebimus, rem pauperum in uſus ſuos convertere, nefas putavit, nobiſque idem tribuit exemplum*. Porro graviſſima non deſunt rationum momenta, quibus demonſtretur, verba a Gratiano relata Hieronymi revera eſſe non poſſe; Quoties enim ea ſententia conſideretur, facile ad incertum quendam auctorem noni aut decimi ſæculi referetur. Dicitur ibidem, Eccleſiaſticos redditus, ac præſertim decimas, a Laicis detineri non poſſe, ſed viris Eccleſiaſticis eſſe reſtituendas, aut ſaltem Monachis, quorum uſibus dicitur non injuria poſſe addici. Quis hinc non agnoſcat, quod circa ſæculum Eccleſiæ decimum recipi primum potuit in gratiam Monachorum, & ad avertendam Laicorum quorundam perfidiam, qui non tantum jura decimarum Clericis denegabant, ſed in ſuos uſus transferebant? Animadvertunt ad hanc rem viri eruditi, temporibus Hieronymi nondum fuiſſe receptas in Eccleſia ordinarias decimarum præſtandarum obligationes, licet laudabilis jam eſſet decimarum præſtandarum ab aliquibus conſuetudo; quemadmodum facile deducitur ex Auguſtino in Sermone 3. in pſalmum 103. & in enarratione pſalmi 146., unde non abſimili ratione Verlinus, & Vindingus non dubitaverunt apocryphum dicere ſermonem de reddendis decimis Auguſtino eidem adſcriptum, atque in hanc ipſam opinionem iverunt Pariſienſes operum Auguſtini reviſores. Hinc adparet, Hieronymum non adeo adverſus quoſdam acri ſtylo ſcribere potuiſſe, quod legimus in memorato can. 68., non poſſe decimas Clericis debitas ad Laicos derivari, *proteſtantibus hoc divinis auctoritatibus paternorum canonum*. Sæculo primum ſeptimo, aut octavo decimæ Clericis ex ſacrorum canonum definitione, & lata lege præſtari cœperunt, quas deinde nonnullorum Laicorum avaritia, aut odium adverſus Clericos ad ſui commoda, utilitatemque detorſit: quod cum vergeret in graviſſimum Eccleſiaſticæ diſciplinæ diſpendium, imo & in Eccleſiæ injuriam, ſæculo decimo & ſequenti nonnulli editi fuerunt canones, quibus Laici decimarum detentores

tentores ad eas reſtituendas Clericis adigerentur, can. 1. cau. 16. qu. 7. Exinde acerrimæ ſuboriri cœperunt inter detentores decimarum Laicos, & Clericos controverſiæ, & jurgia, imo & in conciliis ipſis, in quibus illud negotium agebatur, excitari ſeditiones, quales recenſet Aymoinus in vita Abbonis Floriacenſis Abbatis cap. 9. ad annum 997. Cum vero circa illam ætatem paſſim ædificarentur Monaſteria, & redditibus augerentur, pluribus in locis lis inter Laicos & Clericos fuit quaſi facta tranſactione finita, qua nimirum Laici decimarum jura dimitterent, & ſic dimiſſa Monaſteriis conceſſione Eccleſiæ donarentur, cujus tranſactionis veſtigia manifeſta ſunt in cap. 19. de decimis, & cap. 2. verſ. *ſane* eod. tit. in 6. Nemo non videt, quanta hoc occaſione eſſe potuerit eo tempore Monachorum ſolertia in hujuſmodi decimis ſuſcipiendis, quibus ſane opportunum admodum erat Laicos omnes hortari, ut jura decimarum viris religioſis, ac regularem vitam profeſſis ſine hæſitatione concederent, quum præſertim moroſi Laici eſſent ex eo, quod Clericos decimas poſtulantes crederent divitiis affluentes, & minus accuratos Eccleſiaſticæ diſciplinæ cuſtodes. Hinc iidem Monachi & prætextu inopiæ Monaſteriorum, & prætextu ſanctioris vitæ, quam præ Clericis profitebantur, tum demum neceſſario dandas Clericis decimas prædicabant, quando Clerici alias neceſſariis vitæ ſubſidiis deſtituerentur; ubi vero opibus affluerent, ſatius eſſe, ſi decimæ in Monaſteria transferrentur. Quæ cum ita ſint, graviſſimæ ſubeſſe videntur conjecturæ, ut ad hæc temporum, & perſonarum adjuncta referamus laudatum canonem 6. cau. 1. qu. 2. & canonem 68. cau. 16. qu. 1. Jam idipſum ſuſpicatus eſt vir eruditiſſimus Chriſtianus Lupus, qui in tomo 6. Scholiorum in canones pag. mihi 90. referens verba ejuſdem canonis 68. ita ſcribit: *Eandem epiſtolam apud Gregorium IX. laudat in literis ad Bituricenſis Eccleſiæ Archipresbyterum, & Scholaſticum Innocentius III.* (habetur in cap. 7. de his quæ fiunt a Præl. ſine conſ. capit., unde liquet maximam fuiſſe tunc temporis Gratianei codicis auctoritatem). *Verum peſſime adſcribitur S. Hieronymo. Omnino enim ſcripta eſt longe poſterius in gratiam Monachorum. Ejus auctor ut hos ad decimarum poſſeſſionem redderet ſecuriores, cum Juliano Pomerio docet, divites Clericos ex ipſis non poſſe ſuſtentari.* Nihil ſane non moliti fuerunt quorundam Monaſteriorum Abbates, ut decimas in Monaſteria ſua tranſferrent, quod aliquando adeo Epiſcoporum animos concitavit, ut de illis conquererentur, inter quos laudare poſſum Ivonem Carnotenſem in epiſt. 192. ita ſcribentem: *Eſt tamen, in quo Abbatibus, & Præpoſitis Monaſteriorum parcendum eſſe non æſtimo, ſi ab illis, ad quos non pertinent, ideſt a Laicis, decimas, & oblationes accipiant, ſi inordinate eas, a quibuſcumque perſonis adquirant, ſi terminos tranſgrediantur antiquos, ideſt ſi ſtipendia Presbyterorum antiquitus inſtituta minorent, ac ſibi uſurpent.* Imo & Summi Pontifices, ut immoderatam illam derivandarum decimarum rationem cohiberent, fibulam quandam appoſuerunt, ſtatuentes, ne ſine Epiſcoporum conſenſione in Monaſteria decimæ amplius transferrentur. Hinc Gregorius VII. in Concilio Romano 5. can. 9. ita ſtatuit: *Ut nullus Abbas decimas, & primitias, & reliqua, quæ ſecundum ſtatuta canonum ad Epiſcopos pertinent, ſine auctoritate Romani Pontificis, ſeu Epiſcopi conſenſu, in cujus diœceſi habitat, detineat, Apoſtolica auctoritate firmamus.* Quoniam vero Romani Correctores ad calcem canonis 6. cau. 1. qu. 2. animadverterunt, quædam ſimilia legi in gloſſa ordinaria, opportunum erit verba ejuſdem gloſſæ hoc in loco deſcribere, quæ habentur in caput 5. epiſt. 1.

ad

ad Timotheum in principio, ibi: *Viduas honora, quæ vere viduæ ſunt. Hieronymus epiſtola ad Agerachiam: Hoc eſt, quæ omnium ſuorum auxilio deſtitutæ ſunt, & quæ manibus laborare non poſſunt, quas paupertas, debilitas, ætaſque conficit, quibus Deus ſpes eſt, & omne opus oratio. Ex quo intelligi datur, adoleſcentulas viduas exceptis his, quas excuſat infirmitas, vel ſuo labori, vel liberorum, ac propinquorum miniſterio delegari non recipiendas. Honor autem in præſentiarum pro munere accipitur, ut illud: Presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo, & doctrina; & in Evangelio Dominus diſſerit mandatum legis; in quo dicitur, honora Patrem, non in verborum ſono, quia inopia parentum caſſa poteſt adulatione fruſtrari, ſed in victus neceſſariis miniſtrandis debere intelligi; jubente enim Deo, ut filii alant parentes pauperes, & redderent beneficia ſenibus, quæ parvuli acceperant; Scribæ & Phariſæi e contrario docebant filios, ut parentibus reſponderent Corban, hoc eſt donum, quod altari pollicitus ſum, & in templi dona promiſi. Si tu a me non acceperis cibos, vertetur in tuum refrigerium, atque ita fiebat, ut egentibus patre, & matre Sacrificium efferrent filii, quod Sacerdotes, & Scribæ conſumerent.* Et infra ad ea verba: *Qui bene præſunt Presbyteri &c.* legitur: *Hieronymus: Vult illis præſtari carnalia, a quibus alii ſpiritualia conſequuntur, quia occupati in doctrina neceſſaria ſibi providere non poſſunt.* Quoties verba hæc ad opera Hieronymi exigenda putes, fruſtra quæres apud Sanctum Doctorem epiſtolam ad Ageracbiam ab auctore Gloſſæ commemoratam. Potius eadem leges in epiſtola Hieronymi ad Gerontiam Viam, quam Sanctus Vir ad continentiam ſervandam excitabat, atque a bigamia avertere conabatur.

Can.13. cau. 10. qu. 1. Extat inter opera Hieronymi epiſtola ad Damaſum, quæ inſcribitur de oblationibus altaris; Iſta tamen paſſim ab eruditis rejicitur tanquam ſpuria, & recentiori cuipiam auctori veroſimilius tribuenda. Falſitatis conjecturæ graviſſimæ ſunt; etenim in ea Chriſoſtomi commentaria in Matthæum laudantur, quæ ſane Hieronymo nota eſſe non poterant. His adjici poteſt, ibidem agi Clericorum cauſſam adverſus Laicos, ut exhibeantur jam tunc temporis Laici ad oblationes altarium inhiantes, quod recentioribus ſæculis obtinuiſſe ſuperius demonſtravi ad canonem 6. cau. 1. qu. 2., & canonem 68. cau. 16. qu. 1. Ceterum in fine ejus epiſtolæ, qualicumque eadem tribuatur auctori, ita legitur: *Ergo, quia Sacerdotes pro omnibus orare ſolent, quorum eleemoſynas, & oblationes accipiunt, qua fronte præſumunt Laici oblationes, quas Chriſtiani pro peccatis ſuis offerunt, vel comedere, vel aliis concedere, cum ipſi non debeant pro populo orare? Ob hoc, Papa glorioſe, mittere oportet illos præſumtores in excommunicationem perpetuam, ut ceteri metum habeant, & amplius hæc in Eccleſia non fiant.* Ex iſtis emendandus erit Gratianeus canon 13. cau. 10. qu. 1. Non eſt hoc loco omittendum, in regula Monachorum, quæ vulgo collecta dicitur per Lupum de Oliveto, de qua etiam ſuperius mentionem feci, aliqua non abſimilia reperiri, ſub titulo de contemplatione, oratione, & lectione, ibi: *Sacerdotes quoque pro omnibus orare debent, quoniam eleemoſinas oblationeſque recipiunt.* Facile autem ſuſpicari poſſumus, Lupum in hoc fragmento laudare voluiſſe commentitiam Hieronymi epiſtolam de oblationibus altaris in verbis modo deſcriptis.

Can.14. cau. 24. qu. 1. Iterum eruditi Hieronymianorum operum editores ab eiſdem rejicienda putaverunt, quæ nihilominus inſerta ſunt Symbola quatuor, quorum primum dicitur *Symbolum Damaſi*, ſecundum *Symboli explanatio ad Damaſum*, tertium *explanatio*

fidei

fidei ad Cyrillum, poſtremum *Symbolum Ruffini*. In omnibus perſpicuæ eſſe videntur falſitatis notæ. Quod tamen ad rem meam attinet, tantum dixero de Symboli explanatione ad Damaſum, ex qua depromtus eſt canon 14. cau. 24. qu. 1. Ejus Symboli Auctor ita Divinæ Incarnationis myſterium explicat, ut credas, non ſolum jam notas illi fuiſſe Epheſini Concilii definitiones, verum etiam Concilii Chalcedonenſis adverſus Eutychem recentiore tempore celebrati. En verba, quæ in eadem Symboli explanatione leguntur: *Sic autem confitemur in Chriſto, unam filii eſſe perſonam, ut dicamus, duas eſſe perfectas, atque integras ſubſtantias, ideſt Deitatis, & humanitatis . . . . Illorum quoque ſimiliter execramur blaſphæmiam, qui novo ſenſu adſerere conantur a tempore ſuſceptæ carnis omnia, quæ erant Deitatis, in hominem transmigraſſe, & rurſum, quæ erant humanitatis, in Deum eſſe transfuſa, ut quod nulla unquam hæreſis dicere auſa eſt, videatur hac confuſione utraque exinanita, ſubſtantia Deitatis ſcilicet, & humanitatis, & a proprio ſtatu in aliud eſſe mutata*. Quis non videat in his expreſſam jam, ac refutatam Eutychis hæreſim, quæ tamen Hieronymi, & Damaſi temporibus nondum erat ſuborta? Itaque vel ex hoc uno conjicere poſſum, Symbolum illud falſo fuiſſe Hieronymo adſcriptum, præſertim vero quod non ignoremus, apud veteres Symbola aliquot prodiiſſe recentiore manu edita, quæ priſcis tribuerentur, quemadmodum nemo ignorat contigiſſe in Symbolo illo, quod vulgo tribuitur Athanaſio. Sub finem memoratæ explanationis leguntur priora verba laudati canonis 14., ubi pro illis verbis *me culpare* ex vulgatis Hieronymi codicibus legendum eſſet *me maculare*. Verſiculus autem *Sancta Romana* ibidem non habetur, quemadmodum jam animadverterunt recte Correctores Romani, ſed potius in epiſtola adſcripta Marco Papæ ad Athanaſium, cujus verba integra hæc ſunt: *De capitulorum namque veritate, & numero Nicæni Concilii, cui vos interfuiſſe literis veſtræ fraternitatis ſignificaſtis, a noſtris, qui vobiſcum una interfuerunt diligentioribus requiſivimus collocutionibus, qui ita, ut veſtræ teſtatæ ſunt literæ, omnem nobis ordinem expoſuerunt, & veſtram epiſtolam per omnia veſtram eſſe teſtificati ſunt, non ut nos aliquid ſiniſtrum veſtra ex parte arbitremur, ſed nos, & vos, illoſque abſque ulla in poſterum titubatione unum ſentire optaremus, & Sancta Romana Eccleſia, quæ ſemper immaculata manſit, & Domino providente, & B. Petro opem ferente in futurum manebit ſine ulla hæreticorum inſultatione firma & immobilis omni tempore perſiſteret*. Verum nemo hodie ignorat, epiſtolam hanc inter apocrypha Mercatoris monumenta paſſim ab eruditis omnibus rejici, poſtquam Baronius, Bellarminus, Poſſevinus, Binius, aliique falſitatem illius invictis plane argumentis demonſtraverint.

Genuina potius habenda eſt alia epiſtola Hieronymi ad Damaſum, ex qua depromtus fuit canon 25. cau. 24. qu. 1. Quum enim in Syriam Sanctus Vir perrexiſſet, & quidem in eam Provinciam, quæ erat Antiochiæ finitima, perſpicuas habere potuit varias Arianorum contentiones, quibus identidem tunc temporis Antiochena Eccleſia quaſſabatur, præſertim ob varias fidei formulas, quæ in fraudem Nicænarum definitionum quotidie Hæreticorum calliditate prodibant. Quamobrem Hieronymus veritus, ne ex illis fidei ſubdolis formis deciperetur, Damaſum Pontificem Maximum de ea re conſulere non dubitavit. Prima epiſtolæ verba eadem ſunt cum iis, quæ in Gratianeo canone deſcribuntur, ubi tamen pro verbis illis *virga ferrea, & æterno operiuntur incendio . . . a Sacerdote victima ſalutem . . . . determinat &c.* legendum eſt ex integris Hieronymi codi-

Can. 25. cau. 24. qu. 1.

Digitized by Google

cibus *virgam ferream, & æternum operiuntur incendium . . . . a Sacerdote victimam ſalutis . . . diſterminat &c.* Præterea arbitror, vitiatam eſſe editionem in illis verbis *incorrupta Patrum ſervatur hereditas*, ac proinde ita legendum: *incorrupta Patris ſervatur hereditas*; Siquidem ibi Sanctus Vir alludit ad duos Evangelicos filios, prodigum unum, & diſſipatorem rei familiaris ac paternæ, cui Orientales æquiparabat; alterum frugi, & res domeſticas paternaſque diligentiſſime cuſtodientem, ac miniſtrantem, in cujus figura Occidentalem Eccleſiam, & præſertim Romanam agnovit. Qui ibidem memorantur, Vitalis, Meletius, & Paullinus, fuerunt omnes Antiochenæ Eccleſiæ Epiſcopi Arianorum erroribus involuti. Quid Hieronymo reſponſum a Damaſo fuerit, ignoratur. Illud certum eſt, iterum ab Hieronymo & quidem vividius, ardentiuſque interpellatum fuiſſe Damaſum, uti liquet ex alia edita ad Damaſum epiſtola, qua enixe petiit edoceri, quomodo ſeſe gereret cum Epiſcopis Orientalibus, quos Ariana hæreſi infectos ſuſpicaba-
Can. 58. de pœn. diſt. 1. tur; atque alterius hujus epiſtolæ fragmentum extat in can. 58. de pœn. diſt. 1.
a principio uſque ad verſiculum *ubi vero*; qui potius eſt Gratiani, & perperam adſutus monumento Hieronymi ab eo, qui in impreſſis Gratiani Codicibus ſententias Patrum diſtinctis caracteribus a verbis Gratiani ſecrevit. Pro illis autem verbis *cum feris oſtio*, legitur apud Hieronymum *Cum ſervis oſtio*. Ceterum ſententia Hieronymi longe diſtat a Gratiani propoſito. Nimirum Hieronymus ibidem totus erat, ut propoſitis divinis exemplis Damaſum concitaret, & flecteret, quo tandem reſcriberet, quid ſibi, & qua ratione agendum cum Orientalibus eſſet, præſertim ubi proponeretur communicandum Meletio, Vitali, & Paullino Sectatoribus Arianorum, quod maxime cordi erat viro religioſiſſimo inter homines hæreticos, & callidos fluctuanti, qui propterea optimum duxit Damaſum Pontificem, in cujus Eccleſia, ut ipſe ait, baptiſmatis ſuſceperat Sacramentum, conſulere, & ab ejus ſententia omnino pendere.

De Epiſtola ad Amandum.

Amandus quidam Presbyter Hieronymum interrogaverat de aliquibus Sacræ
Can. 7. cau. 32. qu. 7. & Can. 3. cau. 34. qu. 1. Scripturæ controverſiis, inter quas quæſiverat, *utrum mulier relicto viro adultero, & ſodomita, & alio per vim accepto, poſſit abſque pænitentia communicare Eccleſiæ, vivente adhuc eo, quem prius reliquerat*? Huic quæſtioni reſpondit Sanctus Vir verbis illis, quæ legimus in can. 7. cau. 32. qu. 7., ubi pro iis *matris præſtationem* ſcribendum erat, *matris perſuaſionem*. Præterea animadvertendum eſt, poſt ea verba, *& qui dimiſſam acceperit, adulter eſt*, hæc eſſe adjicienda ex integris Hieronymi codicibus: *Animadverte, quid dicat: qui dimiſſam acceperit, adulter eſt, ſive ipſa dimiſerit virum, ſive a viro dimiſſa ſit, adulter eſt, qui eam acceperit. Unde & Apoſtoli &c.* Poſt verba poſtrema ejuſdem canonis ſequuntur ſtatim apud Hieronymum verba canonis 3. cau. 34. qu. 1., ibi: *Neque ſatis animadvertere potui, quid ſit &c.* Adnotandum eſt pro illis *adultera maritum duxerit*, legi in codicibus Hieronymi *alterum maritum duxerit*.

De

Digitized by Google

De Epiſtola ad Heliodorum.

Epiſtolam ad Heliodorum exhortatoriam ſe ſcripſiſſe Hieronymus ipſe teſtatur in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum. Erat Heliodorus quondam Hieronymi ſodalis in ſolitudine Eremi, cujus tandem pertæſus ad lares patrios reverſus eſt, unde a Sancto Doctore fuit ſuaſionibus revocandus. Quid vero non molitus eſt Vir religioſus, ut eremiticæ vitæ deſertorem ad regreſſum extimularet? Præter graviſſima rationum momenta, non defuit illi exacta dicendi ars, quemadmodum ex lectione epiſtolæ facile deprehenditur; præcipue vero totus ipſe in eo fuit, ut Heliodorum objurgaret, quod *amplas porticus, & ingentia tectorum ſpatia habitaret,* quando tamen Chriſtus, & Apoſtoli in divina doctrina inſtituti omnia abjecerint, non quod revera ad id Chriſtianos omnes teneri prædicaret, ſed quod indecorum erat, monaſticam vitam jamdiu profeſſos, mundanis ejuſmodi illecebris detineri, atque irretiri. Ait enim: *Sed forſitan dicturus es: Quid ergo? Quicumque in Civitate ſunt, Chriſtiani non ſunt? Non eſt tibi eadem cauſſa, quæ ceteris . . . . Tu autem perfectum te fore pollicitus es.* Atque hac occaſione objicit ſibi perfectionem vitæ clericalis; *Can. 6. cau. 16. qu. 1.* Quamquam enim Clerici in urbibus commorentur, illorum tamen vitæ rationem apprime commendat, inquiens: *Abſit, ut de his quicquam ſiniſtrum loquar, qui Apoſtolico gradui ſuccedentes Chriſti Corpus ſacro ore conficiunt, per quos & nos Chriſtiani ſumus . . . Sed alia, ut ante perſtrinxi, Monachorum eſt cauſſa, alia Clericorum. Clerici paſcunt oves, ego paſcor, illi de altario vivunt, mihi quaſi infructuoſæ arbori ſecuris ponitur ad radicem, ſi munus ad altare non deſero. Nec poſſum obtendere paupertatem, cum in Evangelio anum viduam duo, quæ ſola ſibi ſupererant, æra mittentem laudaverit Dominus. Mihi ante Presbyterum ſedere non licet: Illi ſi peccavero, licet tradere me ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus fiat. Et in veteri quidem lege &c.* Hic eſt apud Gratianum canon 6. cau. 16. qu. 1., cujus verba ex integra epiſtola ſupplere propterea juvabit. Animadvertendum autem eſt, Hieronymum, dum hæc ſcriberet, nondum Sacerdotio fuiſſe inſignitum, ſed juvenem adhuc, & dicendi alacritate pollentem, quemadmodum ex integro monumento unuſquiſque ſtatim eliciet.

Ulterius progreditur Sanctus Vir, atque Heliodorum interpellat, num forte ad Clericalem potius vitam anhelet, quaſi excellentiorem, præſertim vero ad Epiſcopale munus, & dignitatem? *Can. 29. cau. 2. qu. 7.* *Gaudebo*, inquit, *de aſcenſu, ſed timebo de lapſu.* Deinde virtutes omnes recenſet, quibus Epiſcopum eſſe ornatum oportet, his verbis: *Non omnes Epiſcopi Epiſcopi ſunt: Attendis Petrum, ſed & Judam conſidera* (hic eſt canon 29. cau. 2. qu. 7.) *Stephanum ſuſpicis* (virum ſcilicet inter ſeptem Diaconos ab Apoſtolis electum, & protomartyrem) *ſed & Nicolaum reſpice*, (nempe hæreticum Diaconum jam a primis Eccleſiæ ſæculis damnatum), *quem Dominus in Apocalypſi ſua damnat ſententia, qui tam turpia, & nefanda commentus eſt, ut Nicolaitarum hæreſis ex illa radice naſcatur. Probet ſe unuſquiſque, & ſic accedat. Non facit Eccleſiaſtica dignitas Chriſtianum. Cornelius Centurio adhuc Ethnicus dono Sancti Spiritus mundatur; Presbyteros Daniel puer judicat. Amos ruborum mora diſtringens repente propheta effectus eſt. David Paſtor eligitur in Regem. Minimum diſcipulum Jeſus amat plurimum. Inferius frater accumbe, ut minore adveniente*

ſurſum jubearis adſcendere. Super quem Dominus requieſcit, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem verba ſua? Cui plus creditur, plus ab eo exigitur. Potentes potenter tormenta patientur. Nec ſibi quiſquam de corporis tantum mundi caſtitate ſupplaudat, cum omne verbum ocioſum, quodcumque locuti fuerint homines, reddituri ſint pro eo rationem in die judicis, cum etiam convicium in fratrem homicidii ſit reatus.

Can. 2. diſt. 40. *Non eſt facile ſtare loco Paulli,* (poſtrema hæc verba jam retulerat Gratianus in can. 2. diſt. 40.), *tenere gradum Petri jam cum Chriſto regnantium, ne forte veniat Angelus, qui ſcindat velum templi tui, qui candelabrum tuum de loco moveat. Ædificaturus turrim, futuri operis ſumptus ſupputa. Infatuatum ſal ad nihil eſt utile, niſi ut projiciatur foras, & a porcis conculcetur. Monachus ſi ceciderit, rogabit pro eo Sacerdos. Pro Sacerdotis lapſu quis rogaturus eſt?* Poſtrema hæc verba ſententiam exhibent canonis 59. de pœn. diſt. 1., qui forte videtur Hieronymo tributus a Collectore, inſcribitur enim *Idem*, quæ vox referri ſolet ad auctorem præcedentis canonis, qui Hieronymo adſcribitur. In laudato canone 2. diſt. 40. deſcribuntur verba quædam in verſ. *quia hinc*, quæ apud Hieronymum non habentur, attamen jam legebantur penes Ivonem parte 5. cap. 321., & apud Burchardum lib. 1. cap. 207., ubi facile eſt animadvertere, Burchardum primo voluiſſe ibidem perſtringere de more ſuo, quod in integra propemodum Hieronymi epiſtola continebatur, deinde Burchardi epitomen in ſuum codicem derivaſſe Ivonem, & ex Ivone Gratianum, quaſi ipſa eſſent integra Hieronymi verba.

Can. 59. de pœn. diſt. 1.

De Epiſtola ad Evagrium.

Can. 24. diſt. 93. Quis fuerit Hieronymi ſcopus in epiſtola ad Evagrium, adparet liquido ex lectione canonis 24. diſt. 93. ubi tota fere, & integra epiſtola continetur. Invehitur Hieronymus adverſus illos, qui Diaconos Presbyteris exæquabant, atque ita de Presbyteris diſputando loquitur, ut indicet, Apoſtolica ætate nihil pene inter Presbyteros, & Epiſcopos diſcriminis interceſſiſſe. Porro pro verbis illis Gratiani *regite gregem Chriſti, & inſpicite*, legitur in epiſtola Hieronymi *regere gregem Chriſti, & inſpicere*. In fine autem epiſtolæ, unde & emendandus & ſupplendus erit canon Gratianeus, hæc leguntur: *Aut ſi ex Diacono ordinatur Presbyter, noverit ſe lucris minorem Sacerdotio eſſe majorem. Et ut ſciamus traditiones Apoſtolicas ſumtas de veteri teſtamento, quod Aaron, & filii ejus, atque levitæ in templo fuerunt, hoc ſibi Epiſcopi, & Presbyteri, & Diaconi vendicent in Eccleſia.* In poſtremis Gratiani verbis lectio paullo varia agnoſcitur juxta varios codices. Mihi tamen magis placet editio illa vulgaris Hieronymi, qua traditur, Presbyterum temporalibus lucris Diacono eſſe minorem, quia olim ad Diaconos temporalium rerum adminiſtratio & cura ſpectabat; dummodo obſervetur, Presbyterum Diacono ordinatione, & honore Sacerdotii ſemper habitum fuiſſe majorem.

De

Digitized by Google

De Epiſtola ad Levitam quendam de duobus generibus hominum.

Laudatur apud Gratianum in can. 7. cau. 12. qu. 1. Hieronymi epiſtola ad quendam ſuum Levitam de duobus generibus hominum; Verum quemadmodum hujuſmodi epiſtola inter edita Hieronymi opera minime reperitur, ita mihi perſpicua ſunt argumenta, quibus Gratiani fragmentum tanquam apocryphum judicem, & potius incerto cuidam auctori undecimi aut duodecimi ſæculi adſcribam. Longe illud diſtare dignoſcitur a ceteris Hieronymi ſententiis, quod ibidem tradatur, Clericos ex inſtitutione Romanæ Eccleſiæ caput radere conſueviſſe, & coronam deferre velut in ſignum ſpiritualis cujuſdam regni; quandoquidem non ignoro, Hieronymum ipſum raſas cervices Ethnicis hominibus, apud quos ſuperſtitio erat, exprobravit; Etenim in commentariis in Ezechielem lib. 13. cap. 44. ad illa verba: *Caput autem ſuum non radent, neque comam nutrient*, ait: *Raſa capita habet ſuperſtitio Gentilis*. Et paullo antea: *Juxta quod diximus, nec calvitium novacula eſſe faciendum, nec ita ad peſſum tondendum caput, ut raſorum ſimiles eſſe videamur, ſed in tantum capillos demittendos, ut operta ſit cutis*. Cui ſane ſententiæ conſonat Magnus Gregorius in Ezechielem capite laudato ita ſcribens lib. 1. epiſt. 24. *Quid ſignant capilli in capite, niſi exteriores cogitationes in mente? .... Quia ergo cuncti, qui præſunt, habere quidem ſollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere, Sacerdotes recte & caput prohibentur radere, & comam nutrire, ut cogitationes carnis de vita ſubditorum, nec a ſe funditus amputent, nec rurſus ad creſcendum nimis relaxent; unde bene dicitur: Tondentes tondeant capita ſua. ut videlicet curæ temporalis ſollicitudinis, & ad quantum neceſſe eſt prodeant, & tamen recidantur citius, ne immoderatius excreſcant . . . quaſi capilli in capite Sacerdotis ſervantur, ut cutem cooperiant, & reſecantur, ne oculos claudant*. Itaque in Romana Eccleſia uſque ad tempora Gregorii Magni, ſive uſque ad finem ſexti ſæculi ex ipſorum Hieronymi & Gregorii teſtimonio non fuit receptus a Sacerdotibus uſus radendi comam, eove minus recipi antiquioribus ſæculis potuit, dum viri Eccleſiaſtici ab inſequentibus Ethnicis vexarentur, ne forte contingeret, ex ſingulari raſæ cervicis diſciplina ſecerni a ceteris, & facilius maćtari. Potius videtur id in more fuiſſe circa ſæculum Eccleſiæ ſeptimum, aut octavum, qua ætate cœpit raſio capitis appellari corona, & tanquam Clericale decus, & ſignum poteſtatis ſpiritualis haberi. Primus Iſidorus Hiſpalenſis, qui initio ſeptimi ſæculi floruit, moribus ſuæ ætatis, ſuæque Provinciæ indulgens tonſuræ Eccleſiaſticæ originem & formam a veteribus repetiit in lib. 2. de officiis Eccleſiaſticis cap. 4. ibi: *Tonſuræ Eccleſiaſticæ uſus a Nazaræis, niſi fallor, exortus eſt, qui prius crine ſervato, denuo poſt vitæ magnæ continentiam devotione completa caput radebant, & capillos in ignem Sacrificii ponere jubebantur, ſcilicet, ut perfectionem devotionis ſuæ Domino conſecrarent. Hujus ergo exempli uſus ab Apoſtolis introductus eſt, ut hi, qui in divinis cultibus mancipati Domino conſecrantur, quaſi Nazaræi, id eſt Sancti Dei crine præciſo innoventur*. Item poſt pauca. *Quod vero detonſo capite ſuperius, inferius circuli corona relinquitur, Sacerdotium, regnumque Eccleſiæ in eis exiſtimo figurari.*

Can. 7. cau. 12. qu. 1.

gurari. Thiara enim apud veteres conſtituebatur in capite Sacerdotum. Hæc ex byſſo confecta rotunda erat, quaſi ſphæra media, & hoc ſignificatur in parte capitis tonſa. Corona autem latitudo aurei eſt circuli, quæ Regum capita cingit. Utrumque itaque ſignum exprimitur in capite Clericorum, ut impleatur etiam quadam corporis ſimilitudine, quod ſcriptum eſt Petro Apoſtolo docente, vos eſtis genus electum, regale Sacerdotium. Poſt Iſidorum Hiſpalenſem complures fuerunt, qui ſimilibus uſi formulis deprehenduntur. Sic Beda octavi ſæculi auctor lib. 4. hiſtoriæ Anglicæ cap. 1., referens Theodorum Monachum Romæ commorantem in Subdiaconum a Vitaliano Papa ordinatum, ait: *Qui Subdiaconus ordinatus quatuor expectavit menſes, donec in corona creſceret, quo in coronam tonderi poſſet; habebat enim tonſuram more Orientalium S. Paulli Apoſtoli.* Eodem octavo ſæculo S. Germanus Patriarcha Conſtantinopolitanus in Theoria rerum ſacrarum ita ſcribebat: *Tonſura capitis Sacerdotis, & rotunda ejus pilorum media ſectio vice coronæ eſt ſpineæ, quam Chriſtus geſtavit. Duplex corona circumpoſita capiti Sacerdotis ex capillorum ſignificatione imaginem refert venerandi capitis Apoſtoli Petri, quod, cum miſſus eſſet ad prædicationem Domini & Magiſtri, ei tonſum eſt ab iis, qui ejus ſermoni non credebant, ut illuderetur ab ipſis, eique Magiſter Chriſtus benedixit, & infamiam in honorem, illuſionem in gloriam convertit.* Gregorius Turonenſis, qui prope finem octavi ſæculi vixit in lib. de vitis Patrum cap. 17. ajebat: *Igitur S. Nicetius Epiſcopus ab ipſo ortus ſui tempore Clericus deſignatus eſt; Nam cum partu fuiſſet effuſus, omne caput ejus, ut eſt conſuetudo naſcentium infantium, a capillis nudum quidem cernebatur, in circuitu vero modicorum pilorum ordo adparuit, ut putares ab eiſdem coronam Clerici fuiſſe ſignatam.* Sæculo nono Amalarius Fortunatus Metenſis Diaconus, cujus opera habentur in Bibliotheca Patrum in lib. 4. de officiis Eccleſiaſticis cap. 159. docebat Clericalem tonſuram a Sancto Petro originem habuiſſe; Sæculo autem duodecimo, ſive ſub Gratiani ipſius ætatem, vulgo receptiſſimæ erant iſtiuſmodi ſententiæ, ſcilicet tonſuram capillorum inductam fuiſſe in viros Eccleſiaſticos ab ipſa Apoſtolica ætate, & veluti ſignum eximiæ poteſtatis. Ita Hugo Rothomagenſis Archiepiſcopus in lib. 3. contra hæreticos ſui temporis cap. 1. ibi: *Inter omnia autem regna mundi corona Clericalis clarius eluceſcit, quorum vita Clericos illuminat, quorum doctrina alios ad vitam vocat, ut tranſitoria deſerant &c.*, & in cap. 2. *De hac corona Clericali, de hac forma legali, de hoc ſigno Jeſu Chriſti hæretici quæſtionem faciunt, maxime illi, qui a Clero deciderunt, & ad hæreſim tranſierunt. Unde, inquiunt, unde corona hæc accepit initium? Quid nobis coronæ huic? Ad hoc non eis, quia impacatis, ſed catholicis reſpondemus: Redemptor ſane noſter, & Salvator nos miſeros peccati ſervitute depreſſos, morti addictos, Satanæ vinculis adſtrictos miſericordia motus noſter Samaritanus, qui ſine peccato eſt, pro nobis peccatum factus eſt, hoſtia pro peccato, redemptor noſter oblatus eſt, pro nobis pœnam peccati ſuſcepit, & crucem pertulit in corpore ſuo, mortem moriendo deſtruxit magnificus triumphator portans ſpineam coronam in capite ſuo.... Propterea Catholica mater Eccleſia quoſdam inter ſe de ſuis fideles elegit, quibus fidei pro firmitate, pro vitæ honeſtate, pro ſplendore ſcientiæ gratanter imponit ſimilitudinem coronæ Chriſti raſo deſuper capite, capillis in rotundum ſervatis ex æquo tonſuratis. Hoc coronæ ſignum ad memoriam Chriſtianæ libertatis aſſumptum, non paſſim de electione quæſitum, Pontificali benedictione ſignatum ab Apoſtolis ſumſit exordium, & toto orbe ſub Apoſtolica auctoritate ſtat in Eccleſia conſervatum. Omnes hujuſmodi pro ſigno cæleſti, & gratia benedictionis communi nomine*

vocantur

Digitized by Google

vocantur Clerici; quia Dominus pars illorum eſt, & ipſi pars Domini prærogativa ſpeciali pro ſigno ſanctitatis. Idipſum ſcribebat Honorius Auguſtodunenſis, qui anno 1124. obiit, in Gemma animæ de antiquo ritu Miſſarum lib. 1. cap. 193. ibi: *Chriſtus Rex, & Sacerdos fecit nos ſibi & Sacerdotes, & Reges: Pars capitis raſa eſt ſignum Sacerdotale: Pars crinibus comata eſt, ſignum Regale.* Fuſius hæc omnia deſcribenda cenſui, ut clarius inde adpareret, memoratum canonem 7. falſo Hieronymo eſſe tributum, vel quod tunc temporis Clerici caput radere non ſolerent; vel quod cum caput radere in parte cœperint, iis uſi primum fuerint loquendi formulis, quales in eodem canone deprehenduntur. Hinc ſuſpicari poſſum, Gratianum forte laudatorum aut Hugonis, aut Honorii ſententias ſcribere, non verbo tenus, ſed aliis formulis ornatas voluiſſe, quas deinde ex errore nominis Hieronymo adtribuerit; neque enim ex vocum ſimilitudine difficile evenire potuit, ut Hieronymus, pro Hugone, aut pro Honorio ſcriberetur. Suſpicari etiam licet, memorato Gratianeo fragmento aliquid potuiſſe accedere ex ſcriptis Iſidori Hiſpalenſis, qui nonnulla habet non diſſimilia in lib. 7. originum cap. 12. ibi: *Clerus, & Clericus hinc appellantur, quia Matthias forte electus eſt, quem primum per Apoſtolos legimus ordinatum: Cleros enim græce fors, vel hereditas latine dicitur: Propterea ergo dicti ſunt Clerici, quod de ſorte ſunt Domini, vel quia Domini partem habent; generaliter autem Clerici nuncupantur omnes, qui in Eccleſia Chriſti deſerviunt.* Et in cap. 14. in fine. *Laicus popularis: Laos enim græce populus dicitur.* Siquis adhuc velit laudatum canonem quoquo modo Hieronymo tribuere, referat illum ad ſententiam Hieronymi, qualis habetur in epiſtola ejuſdem ad Nepotianum de vita Clericorum, de qua inferius ſermo erit inſtituendus; ſiquidem ibi hæc habentur: *Igitur Clericus, qui Chriſti ſervit Eccleſiæ, interpretetur primo vocabulum ſuum, & nominis definitione prolata, nitatur eſſe, quod dicitur: Si enim Cleros græce ſors latine appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de ſorte ſunt Domini, vel quia ipſe Dominus ſors, ideſt pars Clericorum eſt. Qui autem vel ipſe pars Domini eſt &c.* Non perſequor reliqua, utpote quæ facile legi poſſunt apud Gratianum in can. 5. cau. 12. qu. 1., Forte autem in eorum conſpectu obſcurus quidam auctor canonem 7. eadem cauſſa & quæſtione elucubravit, nec dubitavit eundem tanquam genuinum Hieronymi monumentum palam edere.

De Epiſtola ad Licinium.

Ex iis, qui Hieronymo non animi tantum propenſione, ſed miniſtratis etiam opum ſubſidiis faverunt, ut Sanctus Vir & ſtudiis ſublimioribus divinarum literarum commodius vacaret, & Monachorum inſtituta promoveret, fuit Licinius quidam natione Bœticus, qui identidem Hieronymum ſciendi cupidus de rebus ſacris atque divinis interrogabat. Hujus rei fidem indubiam facit edita Hieronymi ad eundem epiſtola, in qua inter cetera hæc leguntur: *Opuſcula mea, quæ non ſui merito, ſed tua bonitate deſiderare te dicis, ad deſcribendum hominibus tuis dedi &c.*, ex quibus colligitur, Licinium ab Hieronymo petiiſſe codices, quibus Sanctus Vir Sacram Scripturam ex lectiſſimis libris derivatam latine reddiderat; hinc ita ſubjicitur. *Septuaginta Interpretum editionem & te habere non dubito, & ante annos plurimos diligentiſſime emendatam ſtudioſis tradidi: Novum græcæ reddidi auctoritati. Ut*

Can. 6. diſt. 9. Can. 4. diſt. 12. & can. 11. diſt. 76.

enim

enim veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda eſt, ita novorum Græci ſermonis normam deſiderat. Hæc verba ſunt canonis 6. diſt. 9., quem Gratianus perperam Auguſtino tribuerat. Poſt iſta ſtatim proſequitur Hieronymus ſcribens: *De Sabbato quod quæris, utrum jejunandum ſit, & de Euchariſtia, an accipienda quotidie, quod Romanæ Eccleſiæ, & Hiſpaniæ obſervare perhibentur; ſcripſit quidem & Hippolytus vir diſertiſſimus, & carptim diverſi ſcriptores e variis auctoribus edidere. Sed ego illud te breviter admonendum puto, traditiones Eccleſiaſticas, præſertim quæ fidei non officiant, ita obſervandas, ut a majoribus traditæ ſunt, nec aliorum conſuetudinem aliorum contrario more ſubverti.* Hinc ſupplenda ſunt verba canonis 4. diſt. 12. Proſequitur Hieronymus, ſtatim ita ſubjiciens: *Atque utinam omni tempore jejunare poſſimus, quod in actibus Apoſtolorum diebus Pentecoſtes, & die Dominico Apoſtolum Paullum, & cum eo credentes feciſſe legimus. Nec tamen Manicheæ hæreſees accuſandi ſunt, cum carnalis cibus præferri non debuerit ſpirituali. Euchariſtiam quoque abſque condemnatione noſtri, & pungente conſcientia ſemper accipere, & Pſalmiſtam audire dicentem: Guſtate, & videte, quoniam ſuavis eſt Dominus, & cum eo canere, Eructavit cor meum verbum bonum. Nec hoc dico, quod Dominicis diebus jejunandum putem, & contextas ſexaginta diebus ferias auferam; ſed unaquæque provincia abundet in ſenſu ſuo, & præcepta majorum leges Apoſtolicas arbitretur.* Ex his ſupplendus erit canon 11. diſt. 76., quem Gratianus pluribus omiſſis exaravit. Notanda eſt lectionis varietas in illa Gratianea voce *quinquaginta*, pro qua in editis Hieronymi codicibus legitur *ſexaginta*. Sane ſi liber de celebratione Paſchæ Hieronymo tributus revera Hieronymi eſſet, anteferendam putarem lectionem, quæ exhibet *quinquaginta*, cum in eo libro quinquaginta jejunii dies in Eccleſia recepti tunc fuiſſe tradantur; verum cum viri eruditi de ejuſdem libelli auctoritate plurimum dubitent, alii Auguſtino tribuant, alii Hieronymo, alii etiam neutri, non eſt, cur in emendanda vocula torqueamur; dummodo adnotaverimus, non poſſe exinde ſolidum argumentum deduci, ad certos deſignandos dies ibidem memoratos, certam deſignationem impediente codicum varietate.

De epiſtola ad Nepotianum, De vita Clericorum.

Quis fuerit Heliodorus, Hieronymi ſcilicet quondam in Eremo ſodalis, atque arctiſſima neceſſitudine junctus, jam ſuperius animadverti, quum de Hieronymi ad eundem epiſtola verba facerem. Heliodori ex ſorore nepos erat Nepotianus, qui Hieronymum conſuluit, ut præcepta ſibi traderet, quibus vel Monachus vel Clericus inſtitueretur; atque id perfecit Sanctus Vir epiſtola valde eleganti, nec non ad bene formandos ſeu Monachorum, ſeu Clericorum mores apprime utili, ſcribebat enim ætate jam gravis, & ſenex, quemadmodum ipſe teſtatur, ac propterea illorum optime conſcius, quæ Clericis, Monachiſve prodeſſe poſſent, aut obeſſe. Epiſtola illa libelli inſtar obtinet, quæ propterea non tam Nepotiani gratia, quam publico bono edita eſſe videtur; & revera Hieronymus ad Ruſticum Monachum ſcribens, eundem hortatus ad tenendam Monaſtici ordinis rationem, monuit, ut aptam conditioni ſuæ vivendi normam ex libro

bro ad Nepotianum addiſceret, uti legimus in can. 27. cau. 16. qu. 1. Opuſculi fragmentum refertur in can. 17. diſt. 32., cujus verba tum ex eadem epiſtola, tum ex aliis Hieronymi monumentis erunt emendanda. Nimirum in epiſtola ad Nepotianum iſta leguntur: *Hoſpitiolum tuum, aut raro, aut nunquam mulierum pedes terant. Omnes puellas, & virgines Chriſti, aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige; ne ſub eodem tecto manſites, nec in præterita caſtitate confidas &c.* Quæ in eodem canone verba ſequuntur, referenda ſunt ad epiſtolam Hieronymi ad Oceanum, quæ tamen perperam Sancto Viro fuit adſcripta; ubi ipſe fingitur Oceanum in clericali vita inſtituere, atque inter cetera ita ſcribere: *Flammigero igne percutit femina conſcientiam pariter habitantis, exuritque fundamenta montium*; & infra. *Mihi crede, non poteſt toto corde cum Domino habitare, qui feminarum acceſſibus copulatur*; & paullo poſt: *Feminam, quam bene videris converſantem, mente dilige, non corporali frequentes ornatu.* Præterea aliquot Gratiani verba referenda ſunt ad epiſtolam Hieronymi ad Ruſticum Monachum, in qua ita legimus: *Habeas de foris bonum teſtimonium, feminæque nomen tuum noverint, & vultum tuum neſciant.* Quædam ibidem decerpta ſunt ex libro 1. contra Jovinianum, qui cum diceret, æquale eſſe & virginum & nuptarum meritum apud Deum, ita ab Hieronymo reprehenditur: *Bonum eſt homini mulierem non tangere: Si bonum eſt mulierem non tangere, malum eſt ergo tangere. Nihil enim bono contrarium eſt, niſi malum: Si autem malum eſt, & ignoſcitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat.* Interpretabatur hoc in loco Hieronymus verba illa Paulli Apoſtoli: *Bonum eſt homini mulierem non tangere, propter fornicationes autem unuſquiſque uxorem ſuam habeat &c.* Sane, ut liquet, poſtrema hæc longe diſtant a propoſito Gratiani, qui ſermonem de Clericorum vita in dicto canone 17. credidit inſtitutum. Illud interea obſervaſſe ſufficiat, eundem canonem ex diverſis omnino capitibus fuiſſe a Collectore inordinate, & ſine delectu compoſitum. Adde his, quæ inferius dicenda erunt ad canonem 11. cau. 31. qu. 1. Can. 17. diſt. 32.

Ex eadem epiſtola ad Nepotianum depromtus dicitur canon 6. diſt. 35. Revera ibidem Hieronymus ita ſcribit: *Vinolentos Sacerdotes & Apoſtolus damnat, & vetus lex prohibet: Qui altario deſerviunt, vinum & ſiceram non bibant. Sicera Hebræo ſermone omnis potio nuncupatur, quæ inebriare poteſt, ſive illa, quæ frumento conficitur, ſive pomorum ſucco, aut cum favi decoquuntur in dulcem & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctiſque frugibus aqua pinguior coloratur. Quidquid inebriat, & ſtatum mentis evertit, fuge ſimiliter, ut vinum.* Multa, ut videtur, ex iis, quæ Gratianus deſcripſit, in epiſtola Hieronymi deſiderantur; ſunt autem exhauſta ex alio Sancti Doctoris libro, nimirum ex lib. 3. commentariorum epiſtolæ ad Galatas cap. 5. ad vocem *ebrietates*, ibi: *Unde Apoſtolus clamitat: & vinum, in quo eſt luxuria. Habet unuſquiſque ſuæ ſententiæ poteſtatem. Ego Apoſtolum ſequor, in vino eſſe luxuriam, in vino ebrietatem. Ebrietatem autem, & luxuriam inter carnis opera numerari nec ille poteſt negare, qui eiſdem paſſionibus vincitur, & licet me quidam in eo libro, quem de ſervanda virginitate ſcripſi, reprehendendum putent, quod dixerim, adoleſcentulas ita vinum debere fugere, ut venenum, non me ſententiæ pœnitebit.* Hoc in loco reſpexit Hieronymus ad epiſtolam, quam ſcripſerat ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis, ubi ita virginem alloquebatur. *Hoc primum moneo, hoc obteſtor, ut ſponſa Chriſti vinum fugiat pro veneno.* Can. 6. diſt. 35.

Digitized by Google

Can. 9. *diſt.* 88. In canone 9. diſt. 88. nihil ſingulare animadvertendum occurrit. Habetur eiſdem omnino verbis in epiſtola ad Nepotianum.

Can. 7. *diſt.* 95. Ibidem etiam legitur canon 7. diſt. 95., in ea parte, qua Hieronymus Nepotianum hortabatur, ut avunculo ſuo Heliodoro Epiſcopo obedientiam exhiberet, his verbis: *Eſto ſubjectus Pontifici tuo, & quaſi animæ parentem ſuſcipe: Amare filiorum, timere ſervorum eſt. Si pater ſum, inquit, ubi eſt honor meus? Si dominus ego ſum, ubi eſt timor meus? Plura tibi in eodem viro obſervanda ſunt nomina: Monachus, Pontifex, Avunculus tuus, qui te jam in omnibus, quæ ſancta ſunt, docuit. Illud etiam dico, quod Epiſcopi ſacerdotes ſe eſſe noverint, non dominos, &c.*, quæ habentur apud Gratianum uſque ad illa verba, *prior taceat*, poſt quæ ſtatim ita proſequitur Hieronymus: *poteſtis enim per ſingulos prophetare, ut omnes diſcant, & omnes conſolentur, & ſpiritus prophetarum prophetis ſubjectus eſt. Non enim diſſenſionis Deus, ſed pacis. Gloria patris eſt filius ſapiens. Gaudeat Epiſcopus judicio ſuo, cum tales Chriſto elegerit ſacerdotes.* Ex iis, quæ deſcripta modo ſunt, & ſupplendus eſt Gratianeus canon, & emendandus.

Can. 5. *cau.* 12. *qu.* 1. & *Can.* 71. *cau.* 12. *qu.* 2. Canon 5. cau. 12. qu. 1. legitur in eadem epiſtola, cum qua penitus conſonat. Sic etiam canon 71. cau. 12. qu. 2., uſque ad verſiculum *multi*, in quo ita legendum eſt: *Multi ædificant parietes, & columnas Eccleſiæ ſubſtruunt, marmora nitent, auro ſplendent laquearia . . . Et ſanguis pecudum erat redemptio peccatorum . . . dedicarit, cogitemus crucem ejus, & divitias lutum putabimus.* Quæ hoc in loco omiſi ita habentur apud Gratianum, quemadmodum apud Hieronymum. Qui deinde ſequitur verſiculus *amico* legitur prope finem ejuſdem epiſtolæ. Verſiculus autem *Crates* referendus eſt ad epiſtolam Hieronymi ad Paullinum, de qua inferius habebitur ſermo.

De epiſtolis ad Oceanum, & ad Pammachium.

Ideo jungendas duxi epiſtolas Hieronymi ad Oceanum, & Pammachium, quia aliquando ad utrumque ſimul nonnulla directa deprehenduntur, quemadmodum liquebit ex iis, quæ inferius recenſebuntur. Ad Oceanum in primis plures extant Hieronymianæ epiſtolæ, in quarum numero eſt, quæ incipit *Nunquam fili Oceane*, ac memoratur apud Gratianum in can. 1. diſt. 26. Ibidem dirimitur celeberrima

Can. 1. *diſt.* 26. illa diſputatio veterum, num qui ante Baptiſmum uni, deinde poſt Baptiſmum alteri junctus fuiſſet uxori, pro bigamo habendus foret, ac propterea a ſacris miniſteriis in Eccleſia arcendus. Inter Epiſcoporum qualitates Paullus Apoſtolus recenſuerat eam, ut Epiſcopus eſſet *unius uxoris vir*, ſive, quod idem eſt, minime bigamus. Græci Patres bigamum dicere noluerunt eum, qui poſt Baptiſmum uni tantum junctus eſſet uxori, licet ante Baptiſmum aliam conjugem duxiſſet. Aliter ſentiebant Latini, quemadmodum jam animadverti, dum expenderem canonem 4. diſt. 26. inter Ambroſii monumenta. Hieronymus vero, cui ob diuturnam, quam apud orientales contraxerat, moram maxime ſpectabilis erat Græcorum doctrina, Græcorum eorundem opinioni adhærere viſus eſt, quam propterea in ea epiſtola ad Oceanum ita alacriter ſuſtinuit, ut Latinorum contradicentium placita *Cainam hæreſim, atque olim emortuam viperam* appellare non dubitaverit. Errore facti lapſus fuit in hac re Hieronymus, putabat enim Latinos contra ſentientes paſſim tradere, repetiti conjugii, ſeu bigamiæ vitium, ſeu, quod idem eſt, incontinentis

tinentis animi notas in Baptiſmo non aboleri. Profecto Sancto Viro ea potiſſimum fuit ratio, quia nota quæcumque ex nuptiis contracta Baptiſmo deleretur, quod autem ſemel deletum erat, non poſſet poſt Baptiſmum opponi. At vero Latini nunquam eo devenerunt, ut iſta prædicarent: tantum ajebant, in ſecundis nuptiis non eſſe eam perfectam Sacramenti conjunctionis Chriſti & Eccleſiæ ſignificationem, quæ in unicis nuptiis deprehenditur. Verba, quæ a Gratiano referuntur in laudato can. 1., non eadem ſunt, quæ Hieronymiani codices exhibent. Ajebat Hieronymus: *Si Baptiſmus novum hominem facit, & ex toto novum creat, nihilque in eo veteris hominis reſervatur, non poteſt novo imputari, quod in veteri quondam fuit.* Et infra: *Omnia ſcorta, & publicæ colluvionis ſordes, impietas in Deum, parricidium, & inceſtus in parentes, atque in extraordinarias voluptates utriuſque ſexus, mutata natura, Chriſti fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferentur?* Hodie definitam jamdiu quæſtionem habemus, quemadmodum adnotavi ad canonem 3. & 4. diſt. 26.

Ea ipſa occaſione, qua recenſuerat Hieronymus Epiſcopi qualitatem ex Apoſtolo Paullo, ut eſſet *unius uxoris vir*, de alia quoque Apoſtolica qualitate ſermonem habuit, ut non eſſet *vinolentus*, ita ad eam rem ſcribens: *Vinolentia ſcurrarum eſt, & commeſſatorum, venterque mero æſtuans cito deſpumat in libidines. In vino luxuria, in luxuria voluptas, in voluptate impudicitia eſt. Qui luxuriatur, vivens mortuus eſt: Ergo qui inebriatur, & mortuus, & ſepultus eſt. Noe ad unius horæ ebrietatem nudas femora ſua, quæ per ſexcentos annos ſobrietate contexerat. Lot per temulentiam neſciens libidini miſcet inceſtum, & quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt.* Hæc verba ſunt, ad quæ exigendus erit canon 5. diſt. 35. *Can. 5. diſt. 35.*

Ad canonem 1. cau. 28. qu. 3. vix eſt, quod poſt explicatam hanc integram Hieronymi ſententiam adjiciendum ſuperſit. In eo tota fere perſtricta eſt Hieronymi epiſtola, quamquam verba ipſa epiſtolæ ibidem deſcripta non fuerint. *Can. 1. cau. 28. qu. 3.*

Extat alia ad Oceanum Hieronymi epiſtola, in qua Sanctus Vir Fabiolæ recens defunctæ elogium texuit, ejuſdemque virtutes laudavit. Verum quum noviſſet, Fabiolam a priore matrimonio marito adhuc vivente receſſiſſe, factum illud, quoad fieri poſſet, excuſavit his verbis: *Tanta prior maritus vitia habuiſſe narratur, ut ne ſcortum quidem, & vile mancipium ea ſuſtinere poſſet. Quæ ſi voluero dicere, perdam virtutem fœminæ, quæ maluit culpam ſubire diſſidii, quam corporis ſui infamare partem, & maculas ejus detegere. Hoc ſolum proferam, quod verecundæ Matronæ, & Chriſtianæ ſatis eſt. Præcepit Dominus uxorem non debere dimitti, excepta cauſſa fornicationis, & ſi dimiſſa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris jubetur, hoc conſequenter redundat in fœminas. Neque enim adultera uxor dimittenda eſt, & vir mœchus tenendus. Si qui meretrici jungitur, unum corpus facit: Ergo & qui ſcortatori, impuroque ſociatur, unum cum eo corpus efficitur. Aliæ ſunt leges Cæſarum, aliæ Chriſti, aliud Papinianus, aliud Paullus noſter præcipit. Apud illos viris impudicitiæ fræna laxantur, & ſolo ſtupro, atque adulterio condemnato, paſſim per lupanaria, & ancillulas libido permittitur, quaſi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet fœminis, æque non licet viris, & eadem ſervitus pari conditione cenſetur. Dimiſit ergo, ut ajunt, vitioſum, dimiſit illius & illius criminis noxium: dimiſit (pene dixi) quod clamante vicinia uxor ſola non prodidit.* His ita deſcriptis, quibus integra exhibetur Hieronymi ſententia, facilis erit interpretatio canonum 19. & 20. cau. 32. qu. 5. ex ea epiſtola præciſis fragmentis depromtorum. *Can. 19. & 20. cau. 32. qu. 5.*

Digitized by Google

Can. 15. dist. 38. Non defuerunt, qui invidentes Hieronymo plura in vulgus ſpargerent contra libros Sancti Doctoris, atque inter cetera prædicaverunt, libros adverſus Jovinianum erroribus undecumque ſcatere, quaſi in illis adverſus Apoſtolicam Paulli doctrinam nuptiæ damnarentur. Pammachius Hieronymi amicus, affinis Paullæ, & conſobrinus Marcellæ putavit ſe rem gratam Sancto Viro, & honeſtati conſentaneam facturum, ſi ſcripta Hieronymi habentibus, & legentibus furtim univerſa ſubriperet, & ad eundem auctorem mitteret emendanda. Id ubi novit Hieronymus, ſtatim ad Pammachium ſcripſit epiſtolam, profitens ſe minime in memoratis libris erraſſe, imo illos legentibus eſſe poſſe jucundos, in ea præſertim parte, in qua divinarum literarum interpretatio contineretur, ſubjiciens non fuiſſe ſe valde ſollicitum de elegantia ſermonis, quam neglexerat, ubi prævalere debebat populo juvandi voluntas; concludit autem iis ipſis verbis, quæ legimus in can. 15. diſt. 38. *Eccleſiaſtica interpretatio &c.* Incipit epiſtola *Chriſtiani interdum*.

Can. 11. cau. 31. qu. 1. Verum illa epiſtola utpote breviſſima, non viſa fuit ſufficere, ut calumniatores refellerentur. Data occaſione opuſculum elucubravit Hieronymus, ſive apologiam librorum ſuorum adverſus Jovinianum, eandemque ad Pammachium eundem direxit, quæ incipit *Quod ad te huc uſque non ſcripſi*. Ibidem tradidit, quemadmodum virginitatis quidem decus laudibus extulerit, non tamen, un nonnulli dictitaverant, nuptias improbaverit. Huc pertinent verba canonis 11. cau. 31. qu. 1., ita ex integra epiſtola ſupplenda. *Aperiant, quæſo, aures obtrectatores mei, & videant me ſecundas, & tertias nuptias conceſſiſſe in Domino. Qui ſecundas, & tertias non damnavi, primum potui damnare matrimonium?* Et paullo inferius: *Omnia licent, ſed non omnia expediunt: non damno digamos, imo nec trigamos, &, ſi dici poteſt, octogamos. Aliud eſt non damnare, aliud prædicare, aliud veniam concedere, aliud laudare virtutem*; item poſt multa: *Ego etiam nunc libera voce proclamo, non damnari in Eccleſia bigamiam, imo nec trigamiam, & ita licere quinto, & ſexto, & ultra, quomodo & ſecundo marito nubere; ſed quomodo non damnantur iſtæ nuptiæ, ita nec prædicantur. Solatia miſeriæ ſunt, non laudes continentiæ*. Ex iſtis etiam interpretari juvabit verba canonis 17. diſt. 32. in fine, ibi: *Si bonum eſt, mulierem non tangere, malum eſt ergo tangere*. Hæc vero Hieronymi ſententia, in libris adverſus Jovinianum pronunciata, a plurimis Hieronymo infenſis torqueri ſolebat; hinc idem Sanctus Doctor, ut ſe purgaret ab objectis, ita perſecutus eſt in ſua ad Pammachium apologia: *Diximus: Si bonum eſt mulierem non tangere, malum eſt ergo tangere: nihil enim bono contrarium eſt, niſi malum; ſi autem malum eſt, & ignoſcitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat, & cetera, uſque ad propoſitionem alterius capituli. Hoc ideo ſubjecimus, quia Apoſtolus dixerat: Bonum eſt homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem unuſquiſque uxorem ſuam habeat, & unaquæque ſuum virum habeat. In quo differunt verba mea a ſenſu Apoſtoli? Niſi forte in eo, quod ille pronunciat, ego dubito; ille definit, ego ſciſcitor; ille aperte dicit: Bonum eſt homini mulierem non tangere; ego timide quæro, ſi bonum eſt mulierem non tangere: Si, dubitantis eſt, non confirmantis: Ille dicit: bonum eſt non tangere, ego quid bono contrarium eſſe poſſit, adjungo*.

Can. 5. dist. 56. Alia eſt Hieronymi ad Pammachium epiſtola, ex qua Gratianus excepit canonem 5. diſt. 56., ſcripta nimirum adverſus errores Johannis Jeroſolymitani. Is eſt Johannes Epiſcopus hujus nominis ſecundus, qui in Epiſcopatu vixit ab anno 386. uſque ad annum 416., ea ætate, qua Jeroſolymitana Eccleſia ab Arianis hæreticis

Digitized by Google

hæreticis vexabatur, præſertim propter Hilarium Arianum Antiſtitem, qui adverſus Cyrillum Johannis prædeceſſorem ſubrogatus fuerat: Fides & Religio Johannis non erat ſine ſuſpicione, non ſolum quod in impia Arianorum dogmata, ſed etiam quod propendere in errores Origenis videretur. Eum Epiphanius Salaminæ Cypri Epiſcopus convocato & Clericorum, & Monachorum concilio interpellavit, ut ſe de objecto hæreſeos crimine purgaret; verum Johannes diu tergiverſatus ſuſpicionem publice adauxit, unde ſuborta fuit occaſio Hieronymo, ut ad Pammachium ſcribens adverſus Epiſcopum illum, & ejus errores improbaret, & ejus imprudentiam redargueret. Inter ceteras Origenis ſententias, quibus ille viſus fuerat adhærere, ea erat, *quod in hoc corpore quaſi in carcere ſunt animæ religatæ, & antequam homo fieret in paradiſo, inter rationabiles creaturas in cœleſtibus commoratæ ſunt*. Hæc refutando Hieronymus tradidit, animas hominum eo ipſo tempore a Deo creari, quo corporibus adjunguntur. Qui contra opinabantur, objiciebant, ſe nullo modo percipere, quomodo fieri poſſet, Deum creare animas, dum corpus ex adulterio gignitur, quaſi Deus favere adulterio videatur. Reſpondebat Hieronymus his verbis: *Scio, quæ contra hæc ſoleatis dicere, & adulterina nobis, atque inceſta proponere, quæ longior pugna eſt, nec hujus temporis patitur anguſtias. Eadem controverſia & in vos retorqueri poteſt, & quodcumque in conditorem præſentis temporis videtur indignum, hoc etiam eo donante non eſt indignum. Naſci de adulterio non eſt ejus culpa, qui naſcitur &c.* Hic ſequuntur verba canonis 5., quæ ſtatim ex modo traditis intelliguntur.

Denique alia eſt Hieronymi epiſtola ad Pammachium ſimul, & ad Oceanum ſcripta, ubi Sanctus Vir exponit, quo animo Origenis ſtudioſus fuerit, & laudator. Etenim Hieronymum plures tanquam Origenianis opinionibus faventem exiſtimabant, quibus opus erat ſatisfacere, ne forte Hieronymus hæretici notam tacendo & diſſimulando contraheret, ſeu ab aliis injectam a ſe non averteret. Itaque in ea epiſtola faſſus eſt, ſe aliquando adoleſcentem, & minus eruditum erraviſſe, dum præſertim in ſolis Phyloſophorum, & Gentilium ſtudiis detineretur, & chriſtiana dogmata propemodum ignoraret. Sed deinde ait, pœnituiſſe ſe, atque ſui exemplo ceteros ad imitationem provocavit, inquiens: *Secunda poſt naufragium tabula eſt, culpam ſimpliciter confiteri: imitati eſtis errantem, imitamini & correctum. Erravimus juvenes, emendemur ſenes: jungamus gemitus, lacrymas copulemus*. Hæc ſunt, quæ deſcripſit Gratianus in can. 72. de pœn. diſt. 1., quæ tamen an Gratianeo propoſito conveniant, lectoris prudentis eſto judicium. *Can. 72. de pœn. diſt. 1.*

De epiſtola ad Paullinum de inſtitutione Monachi.

Fuit Paullinus quidam adoleſcens eloquens & Monachus, qui cum maxime Hieronymum ſenem in ſanctis locis agentem veneraretur, ab illo ſe inſtitui in Monaſtica diſciplina poſtulavit. Hunc quidam putant fuiſſe Paullinum illum, qui poſtea Nolanæ Eccleſiæ geſſit Epiſcopatum; illum alii, qui Antiochenæ Eccleſiæ in Syria Epiſcopus fuit, & de quo mentionem fecit Hieronymus idem in Epitaphio Marcellæ, & in Epitaphio Paullæ. Inter cetera ad eum reſcribens Sanctus Vir, monet, ne ex quadam animi levitate Monachus jejunia ſimulet, & vili pallio induatur, cum tamen revera opibus affluat, & deliciis ſtudeat, proferens in eam-

rem

Digitized by Google

Can. 71. rem Cratis Philoſophi exemplum. Verba Hieronymi leguntur in can. 71. verſ.
verſ. ult. *Crates* uſque in finem cau. 12. qu. 2. Præterea exoptabat vehementer Paullinus
cau. 12. Monachus religioſus & pius Jeroſolymitanos vicos inviſere, allegans decere
qu. 2. maxime Chriſtianum virum in ea ſe loca conferre, in quibus Chriſtianæ Religionis completa fuiſſe myſteria crederet. Nihilominus Hieronymus reſcripſit, laudare quidem ſe piiſſimum votum, non tamen illud bene Monacho, & ſoli-
Can. 5. tariæ vitæ ſtudioſo congruere. Huc pertinent priora verba canonis 5. cau. 16.
cau. 16. qu. 1. uſque ad ea *ſed multorum*. Quæ ſequuntur in verſ. *Habeto ſimplicitatem*,
qu. 1. leguntur paullo inferius in eadem Epiſtola, in ea nimirum parte, in qua Hieronymus tradit, quænam ſint a Monacho obſervanda.

De epiſtolis ad Riparium Presbyterum.

Vigilantius quidam natione Gallus, & in Hiſpania Presbyter ſcripſerat libellum, in quo & cultum ſacris Martyrum reliquiis debitum, & nocturnas apud Martyres fidelium vigilias reprobaverat. Conſcius de ea re factus a Ripario Presbytero Hieronymus, ſtatim ſe paratum exhibuit, ut adverſus Vigilantium ſcriberet, quem irridens *Dormitantium* appellavit. Id inſinuat in epiſtola ad eundem
Can. 13. Riparium, quæ incipit: *Acceptis literis tuis*, in qua legitur canon 13. cau. 23.
cau. 23. qu. 8. ubi quænam ſit varietas codicum jam Romani Correctores adnotaverunt.
qu. 8. Sententia ibidem expreſſa ſatis indicat, quo animi æſtu correptus fuerit Sanctus
Can. 4. Vir, ut adverſus impium hominem pro religione pugnaret. Pugnavit autem ite-
cau. 16. rum in alia epiſtola, quæ incipit *Multa in orbem monſtra generata ſunt*, & quidem
qu. 1. majore etiam alacritate, ut vix a conviciis in adverſarium jaciendis temperare potuerit. Quoniam vero Vigilantius adverſus Monachos ſtylum etiam exacuerat, id ferre Hieronymus non valuit, qui propterea Monachorum cauſſam defendens, bona illa recenſuit, quibus Monachi viventes in ſolitudine fruerentur. Huc ſpectant verba canonis 4. cau. 16. qu. 1. ita ex integra Hieronymi epiſtola legenda: *Monachus autem non Doctoris, ſed plangentis habet officium, qui vel ſe, vel mundum lugeat, & Domini pavidus præſtoletur adventum.*

De epiſtola ad Ruſticum Narbonenſem, ſeu de libello de ſeptem Gradibus Eccleſiæ.

Extat inter opera Hieronymi libellus de ſeptem gradibus Eccleſiæ, quem eruditi viri falſo adſcriptum fuiſſe Sancto Doctori judicaverunt, & quidem non inanibus rationum momentis. In primis enim longe diverſus ab eo eſt Hieronymi ſtylus; deinde non conſonant antiqui codices in deſignando nomine auctoris, cum in quibuſdam nullum omnino nomen præſeferat, in aliis tribuatur Hieronymo nunc ad Damaſum, nunc ad Ruſticum Narbonenſem ſcribenti. Immo in aliquot codicibus integer exhibetur, in aliquibus ita indigeſtus, ut multa deſint, quæ in reliquis reperiuntur, nec facile dijudicari poteſt, quinam ſint codices præferendi. Item obſervatur, Hieronymum nullibi in ſuis operibus de eo libello

Digitized by Google

libello mentionem facere, utut graviſſimi momenti, quando tamen Hieronymus opera ſua commemorare identidem conſuevit. Multa præterea ſunt, quæ digna Hieronymo non videntur; elatus enim quodammodo libri auctor ſe Epiſcopum docere jactat, imo inſtruendum Epiſcopum ita objurgat, ut de ignoratione rerum ad munus ſuum pertinentium vehementer redarguat, ibi: *Totius tibi Eccleſiæ, prout præcipis, Sacramenta reſerabo, doctrinæ ordinem, & locum cuſtodiens, & quid qualiter obſervare debeas, docens . . . & id, quod jampridem in conſecratione conſecutum te eſſe credis, reſtat ut capias &c.* His addi poteſt, eo in libro ſeptem Eccleſiæ gradus deſcribi, Foſſariorum ſcilicet, ideſt mortuos ſepelientium, Oſtiariorum, Lectorum, Subdiaconorum, Diaconorum, Sacerdotum, & Epiſcoporum. Verum hæc diſtinctio non ſatis videtur apud veteres probata, ſi præſertim animadvertamus, Foſſariorum ordinem priſcis Conciliorum canonibus eſſe prorſus incognitum, de quo ceteroquin fuſus ibidem ſermo inſtituitur. In capite 5. ejuſdem libri, ſeu epiſtolæ, ubi de Diaconis agitur, leguntur verba canonis 23. diſt. 93., **Can. 23. diſt. 93.** qui tamen ita ex integris codicibus ſupplendus erit, cum multa a Gratiano prætermiſſa noſcantur. *Quintus in Diaconibus ordo Sacramenti eſt, quorum ſors Deus eſt, qui recedere de templo Domini die ac nocte prohibentur, qui columna, & fundamentum veritatis ſunt, qui Eccleſias Dei ſuſtinent, qui Altare Chriſti ſunt, in quo conficiuntur Sacramenta, in quo offertur oblatio. Quid ergo in templo Dei, ut ipſe noſti, venerabilius Altari eſſe poteſt? Quis non ſe ad menſam Domini acceſſurus humiliet? & hi ſunt* (hinc exorditur Gratianus) *quos in Apocalypſi legimus ...... tonitruorum. Hi in ſimilitudinem Noe Sacramentorum juſtitiæ præcones non habentes in ſe maculam, aut rugam, atque in candore lucis effecti in omni Iſrael Deum valent perſpicere, puri mentibus, animabus candidi, virtutum operatione præclari .... & ſcandala reſecantes, ſoli Deo colloquentes .... non agnoſcentes. Denique & Levi, ut ſcriptum legimus, Sacerdotalis tribus eſt, & caput omnium Sacerdotum, ſine hoc Sacerdos nomen non habet ... & ſicut in Sacerdote conſecratio, ita in miniſtro eſt Sacramenti diſpenſatio. Illi orare, huic pſallere mandatur. Ille oblata ſanctificat, hic ſanctificata diſpenſat. Ipſis etiam Sacerdotibus propter præſumptionem .... a Diacono, ut præcedente miniſterio ſanctitatis humiliatus paulliſper poſt conſecrationem, dum miniſtro reverentiam exhibet quantam miniſterio Dei debeat, recognoſcat. Ita enim Deus noſter omnipotens .... Tunc deinde ut aures habeamus ad Dominum .... implere videatur. Eget officio Diaconi Sacerdos, ſicut & Diaconus Sacerdotis, nec dives ſine paupere, nec pauper ſine divite eſſe poteſt. Poſt conſecrationem enim omnium Sacramentorum, poſt orationes, poſt recitationes nominum, poſt omnia myſteria deitatis, perfectio rurſus Levitis in altari datur: Diaconus, ut ſuperius dixi, calicem tradit, teſtis paſſionis, teſtis diſpenſationis, teſtis humilitatis, ne elatus in ſuperbiam is, qui obtulit, nihil ſperandum ſibi a Diacono recognoſcat. Ideo Levita in conſecratione perfectus eſt, nec ultra jam, ſicut Laicus, benedicitur, quia perfectam in ſe habere jubetur Domini ſanctitatem. Denique ex omnibus tribubus in Jeſu Nave libro, Levitæ Civitates accipiunt, ut tu intelligas, nullum eſſe hominum genus, nullam terram, nullum locum, nullam gentem, quæ non huic propter Dominum ſervire jubeatur. De Levitis autem decimas decimarum accipiunt Sacerdotes, nec dare ipſis, ſed accipere mandantur. Nunc autem ex quo in Eccleſiis, ſi ..... deveniſſe. Eget in ſede Presbyter, in altari Levita, in ſecretario Subdiaconus, in lectione Lector, & in templo Oſtiarius, in ſepultura Foſſarius, moriuntur fame, qui alios ſepelire mandantur: poſcunt miſericordiam, qui miſereri aliis*

ſunt

Digitized by Google

ſunt præcepti, & dum iſta ſiunt, Sacerdos, qui hoc non fecerit, condemnatur. Solus incubat divitiis, ſolus miniſterio utitur .... univerſos. Nam ſi ſecundum divinos libros omnia faceremus, nec deeſſe quicquam viſibiliter poterat cunctis, & ſola in Chriſti Eccleſia ſanctitas abundaret. Hinc propter .... hinc deſolationum cauſſæ, hinc origo criminis. Etenim ſi unuſquiſque ita hunc mundum viſibiliter poſſidere mandatur, ut ſua ... & ſicut ſine his in Eccleſia non fuit, ita & ſine his in Eccleſiæ miniſterii diſpenſatione non vivat. Certe .... moderatio enim Dei preces, ac ſolum noſtrum reditum quærit, ac nos quærit ſua nos bonitate ſalvari .... aſſidue peccantium, ſicut ſcriptum eſt, Deus non miſeretur. His verbis emendandus æque, ac ſupplendus erit Canon Gratianeus, dummodo animadvertas, me adjectis punctulis plurima omiſiſſe, ea nimirum, quæ apud Gratianum leguntur optimis codicibus conſona. Interea tamen ex iis magis magiſque colligitur, opus iſtud falſo Hieronymo tribui, cum ibidem exhibeantur Diaconi, ac ſi temporibus Hieronymi vexati a Sacerdotibus eſſent, & preſſi, quando tamen alias Sanctus Vir debuit eorundem ſui temporis Diaconorum ambitum redarguere, & potius de Sacerdotum conditione dolere, quemadmodum præſertim liquet ex ejuſdem epiſtola ad Evagrium, cujus fragmentum refertur in can. 24. diſt. 93.

Can. 6. diſt. 95. In ſequenti capite, ſcilicet 6., auctor ejuſdem epiſtolæ munera Sacerdotum, ſeu Presbyterorum perſequitur; poſtquam enim tradidit Epiſcoporum, & Presbyterorum unam eandemque eſſe poteſtatem in iis, quæ ad Euchariſtiam conficiendam pertinent, ſtatim ita ſubjicit, unde & ſupplendus & emendandus erit Gratianeus canon 6. diſt. 95. *Nec ego dico præſentibus Epiſcopis, atque adſtantibus altari Presbyteros poſſe Sacramenta conficere. Sed ſi forte uſus exegerit, ut venientes ad Eccleſiam Sacerdotes eiſdem horis, quibus aut oblatio parata non ſit, aut non poſſit offerri, non debere Epiſcopum repudiare Euchariſtiam Presbyterorum, ſi ponatur in altari, quam accipi oportet propter Chriſtum, quoniam Corpus Chriſti eſt, ſicut etiam ſcriptum eſt. Vos etiam eſtis Corpus Chriſti, & membra ex parte. Charitas enim cooperit multitudinem peccatorum. Fides, ſpes, charitas, tria hæc, major his eſt charitas. Charitas patiens eſt, benigna eſt, non æmulatur, non inflatur, non perperam agit, omnia credit, omnia ſuſtinet, charitas nuſquam excidit. Et quia ſcriptum eſt: Presbyteri duplici honore honorentur .... complere, præſertim cum in Oriente eam conſuetudinem & in Illyrico, & in Italia, atque in Africa omnibus in locis temporibus Apoſtolorum fuiſſe manifeſtum ſit. Ac ſola propter auctoritatem Summo Sacerdoti Clericorum ordinatio, & virginum conſecratio reſervata ſit, cum baſilicæ altaris, & chriſmatis dedicatione, vel ſatisfactione, a multis diſciplina Eccleſiæ vendicata concordiam Sacerdotum ſolveret, ſcandala generaret. Propter hoc & nuper Epiſcopalis electio ad Metropolitanum remiſſa eſt; & cum huic ſumma datur poteſtas, aliis adimitur hæc facultas. Et incipiunt etiam Summi Sacerdotes pati, non ex jure, ſed ex neceſſitate alium Sacerdotem. Nemo hinc Epiſcoporum .... conſecrare? Virgines etiam Dei, licet Apoſtolus dicat, de Virginibus præceptum Domini non habeo, tamen hoc ratione faciente, ſi uſus exegerit, per eum benedici, ſi neceſſe eſt, manifeſtum eſt, quia Maria Mater Domini Chriſti ſoror eſt Virginum* (hoc in loco animadvertatur, quam frigidæ ſint hujuſmodi rationes, & Hieronymi ingenio minus dignæ) *& Euchariſtia Chriſti eſt Corpus, & minor Maria, quam Dominus. Tamen credendum eſt Summi Sacerdotis judicio, & hoc faciendum, quod juſſerit circa laicos, & mulieres. Jubentibus vobis injuſtiſſime Sacerdotibus, non recte Presbyter Dei benedictionis perdit*

Digitized by Google

perdit officium, ... ut damna gregibus inferatis? Quoniam cum paſtoribus per potentiam veſtram aufertur Deo digna diligentia, contagium quoddam, & calamitas creſcit in gregibus, ac Deo noſtro, non patrimonii ſui damna conquiritis, dum ſoli vultis in Eccleſiis potentari. Denique & chriſmatis ea ratio eſt, atque hic ordo legitimus conſecrandi, baptizatum Dominum, & in ſimilitudine columbæ in ſpecie chriſmatis a Patre unctum fuiſſe, manifeſtum eſt, ac plenitudo Sacramenti Corpus ejus & Sanguis oſtenſus. Quæ cum offerre licet, etiam reliqua, quæ in eo ſunt, conſecrare, quia in Chriſto omnis plenitudo divinitatis corporaliter habitat. Presbyteri ergo, ſi neceſſe eſt, poſſunt chriſma conficere, quia in corpore ejus chriſma eſt. Siquidem hæc regula etiam nunc ſervatur a plurimis, atque in Eccleſiis multis ſic iſta faciunt; tamen meæ hoc ſcito eſſe ſententiæ, nulli Epiſcopo ſuper hoc injuriam eſſe faciendam, nec legem a me opponendam eſſe ei, qui lex eſt Presbyteri. Ab initio, ut legimus, negotiorum Judices eſſe mandati ſunt Presbyteri intereſſe Sacerdotum conſilio. Quoniam & ipſi Presbyteri, ut legimus, Epiſcopi nuncupantur, ſecundum quod ſcriptum eſt ad Titum. Hujus rei gratia reliqui te Crete, ut ea, quæ deſunt, corrigas, & conſtituas per Civitates Presbyteros, quemadmodum ego tibi diſpoſui &c. Vides ergo Presbyterum Epiſcopum dici, & Apoſtoli Paulli eſſe ſententiam? Et alibi ad Timotheum de Eccleſiæ ordine: oportet Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe &c. Vides ergo hic Presbyteri non fieri mentionem, ſed hunc eſſe locum, quem Epiſcopatum vocat? Et alibi ad Timotheum Epiſcopum: Præcipe hæc, & doce: nemo adoleſcentiam tuam contemnat, ſed forma eſto fidelium in ſermone, in converſatione, in charitate, in fide, caſtitate &c. Intelligis ergo in Presbytero ſummam Sacerdotii collocari? & alibi ad majores natu: Qui vos poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam ſuam. Philippis certe una Macedoniæ Civitas eſt. Et cum ibi Paullus Epiſcopis, & Diaconibus ſcripſit, quid niſi eos, qui præſunt Presbyteri, Epiſcopos vocat? Denique & Apoſtolus Johannes Epiſcopus ſcribit: Senior electæ Dominæ, quam diligo in veritate; nam Presbyter ætatis eſt nomen, Epiſcopus dignitatis. Salomon quoque ait: Presbytero humilia animam tuam. Sed oderunt hoc Sacerdotes ſuperbi . . . . quod in cælis fit, quod majus eſt, ubi ſedes eorum legis eſſe diſpoſitas, ut terrena contemnas, ut nihil tibi de mundi iſtius converſatione præſumas. Ita reſtitui ad integra epiſtolæ exemplaria canonem Gratianeum, illa omittens, quæ punctulis adnotavi, in quibus Gratianea editio penitus conſonat. Ceterum ex illis, quæ adducta ſunt, facile colligitur, nonnulla ex variis Hieronymi commentariis derivata ab opuſculi auctore fuiſſe, imo & ex opuſculis Gregorii Magni, quemadmodum liquebit conferenti cum eo canone canonem 24. diſt. 93. & canonem 1. diſt. 95. Quis non agnoſcat in his manum deceptoris? Agnoſcitur hæc etiam perſpicue in iſtis, quæ in epiſtola ſequuntur, verbis: *Reſpice Jeruſalem Matrem omnium Sanctorum, ornatam Patriarchis, Prophetis, & Angelis Dei: ipſius conſuetudinem ſequere, ipſius Sacramenta cuſtodi.* Duo hinc manifeſta colliguntur apocryphi monumenti argumenta. Etenim in primis inveroſimile prorſus eſt, Hieronymum voluiſſe proponere exemplar Jeroſolymitanæ Eccleſiæ Gallicano Epiſcopo valde remoto; quomodo enim in tam diſſita regione conſtitutus Ruſticus contemplari potuiſſet, quos imitaretur Jeroſolymitanæ Eccleſiæ mores? Deinde quis ignorat, Hieronymo ſuſpectos fuiſſe de hæreſi Jeroſolymitanæ Eccleſiæ Clericos ſuæ ætatis, quando ipſe putabat, Johannem Jeroſolymorum Epiſcopum partes hæreticorum fuiſſe ſecutum, quemadmodum ſuperius demonſtravi ad canonem 5. diſt. 96.

De epiſtola ad Ruſticum Monachum.

Can.41. cau. 7. qu. 1. Jure potius tribuenda erit Hieronymo epiſtola ad Ruſticum Monachum Gallicanum, quem in Monaſticæ vitæ rationibus inſtituit. Inter cetera eum monuit, ut ſibi aliquem ſequendum proponeret, ne forte vaga quadam diſciplina duceretur; neque enim humili viro antiquius quidpiam eſſe debet, quam ut Ducem ſibi certum deſignet, cui tanquam parenti & reverentiam in omnibus, & obedientiam exhibeat. Inter cetera ita ſcribit: *Nulla ars abſque Magiſtro diſcitur, etiam muta animalia, & ferarum greges ductores ſequuntur ſuos. In apibus principes ſunt, grues unam ſequuntur ordine literato &c.* Quæ ſequuntur apud Hieronymum, habentur apud Gratianum in can. 41. cau. 7. qu. 1., quem Gratianus ad aliud demonſtrandum adtulit, videlicet ut oſtenderet, unicum debere eſſe in unaquaque Eccleſia Prælatum, neque unum in locum viventis ſubſtitui geminato Epiſcopatu oportere, unde & Hieronymi verba corrumpere non dubitavit. Non ſunt, fateor, hæc contraria, ſed diverſa. Hieronymo optimum erat dicere *in apibus principes ſunt &c.* At Gratiano ita ſcribere non proderat, qui propterea ita verba immutavit: *In apibus princeps unus eſt &c.*

Can. 7. cau. 16. qu. 1. Ex epiſtola ad Ruſticum laudatus fuit a Gratiano canon 7. cau. 16. qu. 1. Verum Romani Correctores jam obſervaverunt, referendum illum potius eſſe ad commentaria Hieronymi in caput 3. Iſaiæ, imo & verba ipſa Sancti Doctoris ad calcem canonis deſcripſerunt, poſt quæ nihil hodie adjiciendum ſupereſt.

Can.26. cau. 16. qu. 1. Ex eadem epiſtola ad Ruſticum Monachum jure laudatus eſt canon 26. cau. 16. qu. 1., cujus tamen verba a Gratiano corrupta ita erunt ex integris codicibus reſtituenda: *Ita ergo age, & vive in Monaſterio, ut Clericus eſſe merearis, ut adoleſcentiam tuam nulla ſorde commacules, ut ad altare Chriſti, quaſi de thalamo virgo procedas, & habeas de foris bonum teſtimonium; feminæque nomen tuum noverint, & vultum tuum neſciant. Cum ad perfectam ætatem veneris, ſi tamen vita comes fuerit, & te vel populus, vel Pontifex Civitatis in Clerum elegerit, age, quæ Clerici ſunt, & inter ipſos ſectare meliores, quia in omni conditione, & gradu optimis mixta ſunt peſſima.*

Can.27. cau. 16. qu. 1. Ante verba Hieronymi modo deſcripta, habentur ea, quæ leguntur in can. 27. cau. 16. qu. 1., ibi: *Hæc dico, ut etiamſi Clericatus te titillat deſiderium, diſcas, quod poſſis docere &c.* Laudabat ibidem Sanctus Vir ſolitudinem vitæ, ejus rationem tenendam Ruſtico proponens, monendo, ne ad urbes frequenter accederet, propoſito veterum Patrum exemplo, qui in ſecreto receſſu latentes eximiis virtutibus ornati ſemper fuerunt, & nunquam externis mundi capi illecebris facile potuerunt.

Can.33. de conſ. diſt. 5. Item ex eadem epiſtola decerptus eſt canon 33. de conſ. diſt. 5., cujus verba cum Hieronymi codicibus penitus conſonant, dummodo pro illis *vagis cogitationibus*, & *non tamen propter victus neceſſitatem*, potius iſta ſubſtituas, *vanis cogitationibus*, & *non tam propter victus neceſſitatem*.

De

Digitized by Google

De epiſtola ad Ruſticum Laicum.

Ab iis epiſtolis, quæ ad Ruſticum ab Hieronymo ſcriptæ perhibentur apud Can. 23.
Gratianum, diſtinguenda fuit ea, quæ directa deprehenditur ad Laicum quendam 24. &
nomine Ruſticum, unde depromti ſunt canones 23. 24. & 27. de pœn. diſt. 3. 27. de pœn. diſt.
Quidam conſentiente uxore ſua continentiam voverat: verum ex domeſtica & 3.
familiari conſuetudine inſuper habita pollicitatione iterum cum conjuge concubuerat. Pœnitens uxor ad ſacra loca inviſenda ſe contulerat pœnitentiæ cauſſa, atque Hieronymo factum narraverat. Sanctus Vir ad maritum epiſtolam ſcripſit, qua eundem ad ineundam criminis pœnitentiam hortaretur, ſuppreſſo tamen nomine, ut nonnulli arbitrantur; non enim eſt conſtans omnium codicum fides, ut *ad Ruſticum* hujuſmodi epiſtola ubique inſcribatur: Ruſtici nomen recentiore & incerta manu adjectum nonnulli ſuſpicantur. Supprimendi nominis cauſſa non inanis Hieronymo fuerat, qui nomine edito peccatorem prodere verebatur, quem leni ratione erat ad pœnitentiam concitaturus. Incipit hæc epiſtola: *Quod ignotus ad ignotum audeo ſcribere &c.* In medio epiſtolæ, ubi Hieronymus virtutem pœnitentiæ explicat, leguntur verba canonis 24., in quibus nonnulli codices pro illis *reſpondit dicens peccavi . . . Rex enim erat, alium non timebat*, ita exhibent: *Reſpondit, peccavi . . . Rex enim eram, alium non timebam*. Poſt verba poſtrema ejuſdem canonis ita proſecutus fuit Hieronymus: *Qui enim abſcondit iniquitatem ſuam, non proſperabitur. Achab Rex impiiſſimus &c.* Reliqua habentur apud Gratianum in laudato canone 27., ubi animadvertenda eſt editionum varietas in ea voce Gratianea *converſio*, pro iſta enim nonnulli codices exhibent *converſus*. Poſt pauca in eadem epiſtola leguntur verba laudati canonis 23., ubi nonnulli ſcribendum voluerunt: *Septies cadit juſtus, & reſurget &c.*

De epiſtola ad Algaſiam.

Dum Hieronymus in Bethlemico ſeceſſu moraretur, minime deſtitit, quo- Can. 10.
minus de Sacræ Scripturæ intelligentia hinc illinc interrogantibus reſponderet. cau. 32.
Miſerat ad illum ab extremis Galliarum finibus Algaſia, & Hebidia adoleſcen- qu. 2.
tem Apodemium, non ſolum Sanctum Virum inviſendi cauſſa, ſed potiſſimum, ut aliquot monumentorum divinarum literarum ſinceram interpretationem Sancti, atque eruditi Viri præſidio arriperent; quibus ut ille ſatisfaceret, duas ſcripſit epiſtolas, ſingularem unam ad Hebidiam, alteram etiam ſingularem ad Algaſiam. In poſteriore leguntur verba canonis 10. cau. 32. qu. 2. ad interpretationem teſtimonii Matthæi, *væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus*, quam ſententiam Chriſtus Dominus dixerat, ut indicaret, qualis futura ſit prope mundi finem univerſorum hominum deſolatio. Sanctus Vir ea verba myſtice expoſuit, nimirum quaſi ad eos ſpectantia, qui vix fidem initio conceperunt, adhuc inconſtantes, & rudes, quos propterea ſub nomine prægnantium, & nutrientium intellexit, recta quidem interpretatione, quod iſtorum fides facilius ad ruinam parata, & ad interitum videatur. En ipſa verba Hieronymi, ad quæ exigendus eſt canon

Digitized by Google

non Gratianeus a Collectore ipſo paullo corruptus, & forte in alienam omnino ſententiam detortus. *Sicut enim ſemina paullatim formantur in uteris, & tamdiu non reputatur homo, donec elementa confuſa ſuas imagines, membraque ſuſcipiant, ita ſenſus ratione conceptus, niſi in opera proruperit, adhuc in ventre retinetur, & cito abortio perit, cum viderit abominationem deſolationis ſtantem in Eccleſia, & Satanam transfigurari in Angelum lucis. De iſtiuſmodi fœtibus Paullus loquitur, dicens: Filioli mei, quos iterum parturio, donec Chriſtus formetur in vobis. Has ergo reor juxta myſticos intellectus eſſe mulieres &c.*

De epiſtola ad Euſtochium, de Cuſtodia Virginitatis.

Epiſtolam, ſeu libellum ad Euſtochium ſcripſiſſe ſe idem Hieronymus profitetur in libro 1. adverſus Jovinianum, ubi cum de nuptarum incommodis verba faceret, ait: *Plenius ſuper hac re contra Helvidium, & in eo libro, quem ad Euſtochium ſcripſi, arbitror abſolutum*. Euſtochium Paullæ filia virginitatem profeſſa ſimul cum matre in Bethlem migraverat, quam propterea Hieronymus velut amantiſſimus inſtitutor ad cuſtodiam virginitatis hortabatur, monens, quid vitandum ab illis ſit, qui pudici eſſe velint. Ex hoc libello depromtus eſt canon
Can.11. cau.32. qu.5. 11. cau. 32. qu. 5., in quo licet multa reſtituerint ad integros codices Romani Correctores, adhuc obſervandum ſupereſt, pro illis Gratianeorum aliquot codicum verbis, *non poteſt poſt minam .... illico audierit deſcende .... non eſt filiæ Chaldæorum thronus &c.* legendum eſſe juxta Hieronymianos integros codices: *Non poteſt poſt ruinam .... illico audient, deſcende .... non eſt ſolium filiæ Caldæorum &c.*

Can.19. de conſ. diſt. 5. Ex eodem libello depromtus eſt canon 19. de conſ. diſt. 5. his verbis ſupplendus: *Sint tibi quotidiana jejunia, & refectio ſatietatem fugiens nihil prodeſt biduo triduoque transmiſſo vacuum portare ventrem, ſi pariter obruatur, ſi compenſetur ſaturitate jejunium.*

Can.20. de conſ. diſt. 5. Canon 20. de conſ. diſt. 5. apud Burchardum in libro 13. cap. 24. & 25. partim laudatur ſub nomine Pimenii Eremitæ, partim ſub nomine Paulli Apoſtoli. Sub nomine Pimenii Eremitæ deſcribitur caput 24. his verbis: *Sint tibi jejunia pura, continua, moderataque, ideſt quotidie eſurire, & quotidie prandere*. Sub nomine Paulli Apoſtoli deſcribitur caput 25. his verbis: *Noli adhuc aquam bibere, ſed modico utere vino propter infirmitates tuas; curat enim vulnera delinquentis, curatoſque ſanctificat jejunium*. Recentiores Collectores Hieronymo hæc tribuerunt; & non injuria; nam Burchardus in præcedente capite 23. ſub nomine Pimenii etiam laudaverat verba illa Hieronymi, quæ ſuperius relata ſunt ad canonem 19. de conſ. diſt. 5., unde ſicut illa revera Hieronymi erant, facile ſibi perſuadere potuerunt, etiam Hieronymi eſſe, quæ in ſequentibus capitibus recenſebantur. Hinc Ivo Carnotenſis eadem verba laudavit ſub nomine Hieronymi ad Nepotianum ſcribentis in libello de vita Clericorum cap. 4. Decreti cap. 56. & 57. Quæ verba in epiſtola ad Nepotianum Gratianeo canoni conſonent, jam Romani Correctores animadverterunt. Ego puto, adhuc nonnulla referri poſſe ex epiſtola

ad

Digitized by Google

ad Euſtochium; quæ cum Gratiani canone conſonant, ubi nimirum ſcribit Hieronymus: *Hoc primum moneo, hoc obteſtor, ut ſponſa Chriſti vinum fugiat pro veneno . . . Paullus ad Timotheum, jam noli, inquit, aquam bibere, ſed vino modico utere propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Vide, quibus cauſſis vini potio concedatur, ut ex hoc ſtomachi dolor, & frequens medeatur infirmitas*. Ex quibus adparet, laudatum canonem 20. ex pluribus Hieronymi fragmentis fuiſſe a Collectoribus compoſitum, & in eam formam redactum.

Non eſt omittendum hoc in loco obſervare, quid ſentiendum ſit de Hieronymi ſomnio, quod in hoc eodem libro ipſe enarravit his verbis: *Itaque miſer ego lecturus Tullium jejunabam. Poſt noctium crebras vigilias, poſt lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis viſceribus eruebat, Plautus ſumebatur in manus. Siquando in memet reverſus Prophetas legere cœpiſſem, ſermo horrebat incultus. Et quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam eſſe, ſed ſolis. Dum ita me antiquus ſerpens illuderet, in media ferme quadrageſima medullis infuſa febris corpus invaſit exhauſtum, & ſine ulla requie (quod dictu quoque incredibile ſit) ſic infelicia membra depaſta eſt, ut oſſibus vix hærerem. Interim parantur exequiæ, & vitalis animæ calor toto frigeſcente jam corpore, in ſolo tantum repente pectuſculo palpitabat, cum ſubito raptus in ſpiritu ad Tribunal Judicis pertrahor, ubi tantum luminis, & tantum erat ex circumſtantium claritate fulgoris, ut projectus in terram ſurſum adſpicere non auderem. Interrogatus de conditione, Chiſtianum me eſſe reſpondi; & ille, qui præſidebat, mentiris, ait, Ciceronianus es, non Chriſtianus. Ubi enim theſaurus tuus, ibi & cor tuum. Illico obmutui, & inter verbera (nam cædi me juſſerat) conſcientiæ magis igne torquebar, illum mecum verſiculum reputans: In inferno autem quis confitebitur tibi? Clamare autem cœpi, & ejulans dicere: miſerere mei Domine, miſerere mei: Hæc vox inter flagella reſonabat. Tandem ad præſidentis genua provoluti qui adſtiterant, precabantur, ut veniam tribueret adoleſcentiæ, & errori locum pœnitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, ſi gentilium literarum libros aliquando legiſſem. Ego, qui in tanto conſtrictus articulo vellem etiam majora promittere, dejerare cœpi, & nomen ejus obteſtans dicere: Domine, ſi unquam habuero codices ſæculares, ſi legero, te negavi. In hæc Sacramenti verba dimiſſus, revertor ad ſuperos, & mirantibus cunctis oculos aperio, tanto lacrymarum imbre perfuſos, ut etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec vero ſopor ille fuerat, aut vana ſomnia, quibus ſæpe deludimur. Teſtis eſt tribunal illud, ante quod jacui, teſtis judicium triſte, quod timui. Ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæſtionem, liventes habuiſſe ſcapulas, plagas ſenſiſſe poſt ſomnum, & tanto dehinc ſtudio Divina legiſſe, quanto non ante mortalia legeram*. Integra Hieronymi verba deſcripſi, ut ſtatim adpareret, quænam fuerint facti totius adjuncta, quæque Sancti Doctoris phraſes ac formulæ in univerſa facti ſerie exprimenda. Præcipuus ejus ſcopus erat, ut Euſtochium a nimia & inexpleta ſæcularium lectionum cura removeret, quod & idem pluries docuerat, ut liquet in can. 2. 3. 4. & 5. diſt. 37., eaque ſomnii graphice deſcripti elegantia putavit facile ſe piiſſimam ac religioſam feminam non ſublimibus rerum graviſſimarum argumentis aſſuetam ad divinarum literarum lectionem adducere; eandemque a Gentilium libris, unde venenum potius haurire ſolent imbecilliores, avertere. Ceterum non ea fuit Sancti Doctoris ſententia, ut generaliter traderet, Chriſtiano viro nullo modo licere elegantiores, & bonis moribus, aut fidei minime adverſantes veterum ethnicorum libros evolvere, quod

ad

Digitized by Google

ad ſocordiæ, inertiæque præſidium nonnulli dicere non dubitarunt, in quorum ora fere volitare conſuevit, Hieronymum ea de cauſſa divino judicio vapulaſſe. Hæc vel apud ipſum Gratianum ſub nomine Rhabani legimus in can. 7. diſt. 37. quin tamen ſolidius de cauſſa judicetur. Obſervetur in hanc rem, quod deinde poſt ſcriptum libellum ad Euſtochium tradidit idem Hieronymus in apologia adverſus Ruffinum prope finem. Oderat Ruffinus Hieronymum adeo, ut eundem de hæreſi arguere non dubitaret. Inter cetera Sancto Viro objecerat reatum perjurii, quia cum in epiſtola laudata ad Euſtochium profeſſus eſſet jurejurando, ſe nunquam ethnicorum ſapientum lectioni operam daturum, nihilominus operam dedit, quod colligebat Ruffinus ex eo, quod recentiores Hieronymi libri palam prodiiſſent ſapientum illorum ſententiis quaſi floſculis exornati. Ita Hieronymus de Ruffino. *Objicit mihi mixtum perjurium ſacrilegio, quod in libro, quo ad inſtituendam Chriſti virginem loquor, ante tribunal judicis dormiens pollicitus ſim, nunquam me literis ſæcularibus daturum operam, & nihilominus damnatæ eruditionis interdum meminerim . . . . Nunc quod inſtat pro ſacrilegio, atque perjurio ſomnii reſpondendum eſt. Dixi me ſæculares literas deinceps non lecturum; de futuro ſponſio eſt, non præteritæ memoriæ abolitio.* Poſt hæc tradidit, quomodo facile ſibi fuerit ad memoriam revocare, quæ legerat, dum eſſet in adoleſcentia conſtitutus, ut deinde concluderet, ſe perjurii reum non eſſe, quoties ethnicorum ſapientum teſtimonia in ſuis opuſculis laudaret, quæ non poſt jusjurandum legerat, ſed recordabatur. Verum heic non conſtitit Hieronymus: Amplius progreſſus eſt ita ſcribens: *Hæc dicerem, ſi quidpiam vigilans promiſiſſem. Nunc autem novum impudentiæ genus! objicit mihi ſomnium meum. Utinam celebritas loci, & Sanctorum de toto orbe conventus ſineret me divinas ſcripturas legere. In tantum ſpacia non habeo externa meditandi. Sed tamen qui ſomnium criminatur, audiat Prophetarum voces, ſomniis non eſſe credendum, quia nec adulterium ſomnii ducit me ad tartarum, nec corona martyrii in cœlum levat. Quoties vidi me eſſe mortuum, & in ſepulchro poſitum? Quoties volare ſuper terras, & montes ac maria natatu aeris traſfretare? Cogat ergo me non vivere, vel pennas habere per latera, quia vanis imaginibus mens ſæpe deluſa eſt. Quanti in ſomnis divites, apertis oculis repente mendici ſunt? Sitientes flumina bibunt, & experrecti ſiccis faucibus æſtuant. Tu a me ſomnii exigis ſponſionem: Ego te verius, ſtrictiuſque conveniam . . . . Non tibi ſufficiunt, quæ de vigilante confingis, niſi & ſomnia crimineris. Tantam habes curioſitatem meorum actuum, ut quid dormiens fecerim, dixerimve, diſcutias.* Quoties hæc peculiariter, & ſingillatim conſiderata conferantur cum iis, quæ in laudata epiſtola ad Euſtochium traduntur, perſpicue liquebit, Hieronymum ad Euſtochium ſcribentem, non ex animo quidem docere voluiſſe de iis, quæ ſibi viſa fuerint in ſomnio contigiſſe, ſed eleganti quadam ſomnii narratione præparare voluiſſe legentem piam feminam ad rerum divinarum, neglectis ceteris, meditationem. Adde his, Hieronymo ſcribenti ad Euſtochium vividas adhuc fuiſſe ſomnii illius imagines, præſertim infirmitate adhuc, & ægritatione corporis tabeſcenti, cui propterea aliquid indulgendum erat, dum familiarem epiſtolam ſcribens, ita rem explicaverit, quaſi rei pingeret veritatem. Ceterum reſtitutis viribus, ubi adverſus Ruffinum dirigenda erat oratio, pro ſincera animi ſententia, aliud Sancto Viro tradendum fuit, qui optime noverat meditationem naturalis philoſophiæ, cujus optima adhuc extant apud ſapientes Ethnicos dogmata, plurimum meditationi divinarum literarum apud Viros prudentiſſimos famulari.

De

Digitized by Google

De epiſtola ad Fabiolam.

Explanato perdifficili æque ac tritiſſimo Hieronymi monumento, revertor in viam; Adhuc enim ſupereſt, ut pauca tradam de epiſtola Sancti Viri ad Fabiolam, ex qua depromtus eſt apud Gratianum canon 16. diſt. 34. eiſdem omnino verbis exhibitis, quæ apud Hieronymum leguntur. Porro Hieronymus in ea epiſtola tradebat nonnulla de veſte Sacerdotali, qua veteres Judæorum Pontifices diſtinguebantur, ſed & ea occaſione præceptum Domini explicabat, quo cavebatur, ut Sacerdotes non quamcumque uxorem ducerent, non viduam, non ejectam, non meretricem, ſed virginem, quo ſane pertinet memorati canonis 16. ſententia. *Can. 16. diſt. 34.*

S e c t i o IV.

De ceteris Canonibus Hieronymo adſcriptis.

Quædam adhuc monumenta ſuperſunt, quæ apud Gratianum Hieronymo adſcribuntur, & quorum pleraque vix Hieronymi eſſe poſſe videntur. Hujuſmodi eſt in primis canon 4. diſt. 27., licet enim etiam in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Auguſtino ſub ejuſdem Sancti Doctoris nomine laudetur in tit. 8. cap. 9., revera tamen ejuſdem non eſt, ſed potius pertinet ad libros Sancti Auguſtini, nimirum ad caput 9. libri de bono viduitatis. Integram Sancti Hipponenſis Epiſcopi ſententiam retulit Gratianus in can. 41. cau. 27. qu. 1. Eadem verba iterum deſcripta inveniuntur in canone 2. cau. 17. qu. 1. ſub nomine Hieronymi. *Can. 4. diſt. 27. & can. 2. cau. 17. qu. 1.*

Canon 30. diſt. 50. legitur tum apud Ivonem parte 15. cap. 90., tum apud Burchardum in lib. 19. cap. 78. cum hac inſcriptione: *Ex dictis Hieronymi*; ſubjectis deinde his verbis: *Quicumque dignitatem gradus divini non cuſtodiunt, contenti fiant animam ſalvare, reverti enim in eum gradum, in quo antea fuerant, difficile eſt*. Paullo aliter ſcripſit Gratianus. Romani Correctores, qui fragmentum illud inter Hieronymi ſcripta reperire non potuerunt, obſervarunt ſimilia quædam legi in canonibus S. Baſilii ad Amphilochium, & in Concilio Trullano. En canonem 27. ex Baſilianis: *De Presbytero, qui per ignorantiam nefariis nuptiis implicatus eſt, definivi; quæ oporteat, eſſe quidem Cathedræ participem, a reliquis autem actionibus abſtinere; ei enim ſufficit, ut veniam conſequatur. Ut is autem aliis benedicat, qui ſua debet vulnera curare, non eſt conſentaneum.* In canone 26. ex Trullanis ita legitur: *Presbyterum per ignorantiam illicitis nuptiis implicatum eſſe quidem Cathedræ participem ſecundum ea, quæ ſunt in ſacro canone decreta, a reliquis autem operationibus abſtinere. Etenim tali ſatis eſt, ſi venia detur. Ut autem alii benedicat, qui debet ſua curare vulnera, eſt incongruum &c.* Si quis hinc eruendam putet cum Romanis Correctoribus ſententiam laudati canonis 30., oportebit ſane, duo ipſum animadvertere. Primum eſt, agi in memoratis Baſilii & Trullani Concilii canonibus de eo, qui illicitas nuptias celebraverit, quod non attingitur *Can. 30. diſt. 50.*

tur a Gratiano, generaliter ſententiam canonis exprimente de eo, quicumque dignitatem divini gradus non cuſtodierit. Alterum eſt, agi in eiſdem canonibus de eo, qui ignoranter deliquerit; ſcienti enim & delinquenti juxta veterum Conciliorum definitiones nullus amplius honos Cathedræ ſervabatur: quemadmodum recte obſervaverunt ad eos canones Balſamon, Zonaras, & Ariſtenus interpretes Græci in Pandectis Beveregianis. Laudari commodius potuiſſet canon 21. Concilii Trullani, cujus verba ſicut generaliora ſunt, ita clarius exhibent integram Gratianei monumenti ſententiam, ibi: *Qui canonicorum quidem criminum rei facti, & propterea perfectæ, ac perpetuæ depoſitioni ſubjecti in Laicorum locum detruſi ſunt, ſiquidem ad converſionem ſua ſponte reſpicientes peccatum delent, propter quod a gratia exciderunt, & ab eo ſe penitus alienos efficiunt, Cleri habitu tondeantur. Sin autem non ſua ſponte hoc elegerint, comam ſicut Laici nutriant, utpote qui mundanam, ſeu ſæcularem converſationem vitæ cœleſti præpoſuerint.* Ego arbitror, Burchardum, aut alium quemlibet, qui primus ſub Hieronymi nomine fragmentum illud laudavit, illud ipſum reperiſſe inter ſcripta cujuſpiam Monachi, qui voluerit una congerere dicta quorundam veterum Patrum memorabilia. Hujus rei triplex argumentum habeo, vel ſcilicet quod in eo maxima ſit ſtyli ſimplicitas, & qualis veteribus Monachis eſſe ſolebat, quemadmodum liquet ex eorum ſententiis, quæ habentur in libro de vitis Patrum, vel quod conſueverint Monachi dicta Sanctorum Patrum colligere, quaſi floſculos, ut eadem memoriæ demandarent, ſeu ut in eorum aſſidua meditatione conſiſterent, vel demum quod Hieronymus ex illis fuerit, qui venerabiles Monachis extiterunt, ſive eruditionem Viri ſpectes, ſive ejus apud Monachos auctoritatem, utpote qui plures in ſolitudine degentes in vita Monaſtica inſtituerit. Hæc autem conjectura gravior etiam redditur in conſpectu inſcriptionis, quæ primum apud Burchardum, & Ivonem habetur, dum fragmento hæc adjecta fuit inſcriptio. *Ex dictis Hieronymi.* Neque vero Monacho aut cauſſa, aut occaſio deerat, cur eam ſententiam ſibi utilem duceret, ac propterea ſuo codici inſereret. Erant enim vel ab ipſis Hieronymi temporibus Monachi complures, uti idem Hieronymus in ſuis operibus non raro teſtatur, qui ad obeunda Clericorum officia in Eccleſiis adſpirabant. Eoſdem Sanctus Vir identidem cohibebat, exprimens difficilem, atque arduam Clericalis vitæ rationem. Sic in epiſtola ad Heliodorum, qui Clericum ſe ordinari vehementer optabat, plura propoſuit, ut eum a ſuſcepto conſilio dimoveret, & ad vitæ ſolitudinem tenendam induceret; ait enim inter cetera: *Monachus ſi ceciderit, rogabit pro eo Sacerdos: pro Sacerdotis lapſu quis rogaturus eſt?* Unde liquet, revera Hieronymum Monachis ſuis propoſuiſſe, quam difficile eſſet Clerico peccanti reſtitui, quod tamen Monacho facilius erat, ac proinde non dubito, quin ex hujuſmodi ſententiis depromta a recentiore quopiam Monacho ſint laudati Gratianei canonis verba.

Can. 8. diſt. 56. Canon 8. diſt. 56. Hieronymi quidem non eſt, ſi verba ipſa a Gratiano deſcripta conſideres, nihilominus tamen quæ in eo exhibetur ſententia, referri commode poteſt ad varia Sancti Doctoris monumenta. In primis enim in cap. 1. Evangelii Matthæi ipſe hæc habet: *Notandum in Genealogia Salvatoris nullam ſanctarum adſumi mulierum, ſed eas, quas ſcriptura reprehendit, ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus naſcens omnium peccata deleret, unde in conſequentibus Ruth Moabitis ponitur, & Bethſabee uxor Uriæ.* Item in proœmio commentarii

in

Digitized by Google

in Oſee ad Pammachium ita legitur: *Intelligimus enim quis ſit Judas Patriarcha electus in Regem, nec miramur, cur ad Thamar, quaſi ad meretricem, Vir Sanctus introierit; quare Samſon, qui interpretatur Sol, Dalilam amaverit, quæ transfertur in pauperem, & propter eam irriſus & mortuus adverſariorum millia trucidarit: Cur Salomon virum juſtum Booz de Rahab meretrice generavit, qui Ruth Moabitem pinna pallii ſui operiens, & jacentem ad pedes ad caput Evangelii tranſtulit. Quid cauſſæ ſit, ut cum David tot habuerit uxores, nullum alium regni ſui fecerit ſucceſſorem, niſi eum, qui de Bethſabee procreatus eſt, ut non ſolum meretrices, ſed etiam adulteræ Deo placere videantur.* Quæ omnia adfert Hieronymus ea occaſione, qua interpretari debebat factum Oſee ex Domini præcepto uxorem fornicariam ſibi jungentis, uti in cap. 1. Oſee legitur, indicaturus deinde, in his figuram rerum altiſſimarum contineri, videlicet Chriſti Domini, qui Eccleſiam ſponſam ſuam e ſuperſtitioſis gentibus ſibi ſociandam elegit, eamque præ Synagoga Judæorum adamavit.

Præterea ex aliquot Hieronymi ſententiis una congeſtis compoſitus eſt canon 84. cau. 1. qu. 1. præter monumenta quædam Iſidori Hiſpalenſis, & Gregorii Magni. Ceterum nihil eſt, quod in præſentia adjiciam, cum ſententias Hieronymi jam ſuperius exhibuerim, ubi agerem de capitibus Gratianeis ex Gregorio Magno depromtis, parte 2. cap. 59. Can. 84. cau. 1. qu. 1.

Jam ſuperius non ſemel animadverti, nonnulla Origenis monumenta Hieronymo apud recentiores Collectores fuiſſe tributa, cujus rei cauſſa ex eo profluit, quod Hieronymus aliquot Origenis opera latinitate donaverit. Hinc mirum eſſe nemini debet, ſi canon 18. cau. 8. qu. 1. utut ſub Hieronymi nomine laudatus, potius ſit adſcribendus Origeni, apud quem eiſdem omnino verbis exhibetur in homilia 4. in librum Judicum ad interpretationem cap. 4. ibi: *Et adjecerunt filii Iſrael facere malignum in conſpectu Domini, & Ajoth mortuus eſt.* Can. 18. cau. 8. qu. 1.

Ex Origene quoque repetendus eſt canon 22. cau. 11. qu. 3. in homilia 21. in librum Jeſu Nave, atque ex interpretatione Ruffini, ubi hæc verba initio leguntur: *Filii Juda volebant diſperdere, vel interimere Jebuſæos de Jeruſalem, & non potuerunt, propter quod habitarunt Jebuſæi cum filiis Juda in Jeruſalem uſque in hodiernum diem. Volumus a litera incipientes inquirere ab iis, qui putant hæc ſecundum literam ſtare poſſe, quid eſt quod dicitur uſque in hodiernum diem, quod verbum ſemper ſcriptura pro eo ponit, ut æternitatem ſæculi per hoc ſignificet, ſicut & dicit: Nolite recedere a Domino in hodierno die, ideſt, donec ſæculum ſtat. Oſtendat ergo &c.* Hinc exorditur Gratianus. Poſt illa verba *etiam triticum* quædam Collector omiſit, quæ ego adjiciam, ut integrum exhibeatur Origenis monumentum. Proſequitur Origenes: *Sicut ergo in Evangelio permittuntur zizania ſimul cum tritico creſcere, eodem modo etiam hic in Jeruſalem, ideſt in Eccleſia, ſunt quidam Jebuſæi, iſti, qui ignobilem, & degenerem vitam ducunt, qui & fide & actibus, & omni converſatione ſua perverſi ſunt. Neque enim poſſibile eſt ad liquidum purgari Eccleſiam, dum in terris eſt, ita ut neque impius in ea quiſquam, neque peccator reſidere videatur, ſed ſint in ea omnes ſancti, & beati, in quibus nulla prorſus peccati macula deprehendatur, ſed ſicut dicitur de zizania, ne forte eradicantes zizania ſimul cum illis eradicetis & triticum, ita etiam ſuper iis dici poteſt, in quibus vel dubia, vel occulta peccata ſunt. Neque enim dicimus de iis, qui manifeſte & evidenter criminoſi ſunt, ut non de Eccleſia expellantur. Audi ergo ſcripturam dicentem &c.* Reliqua apud Gratianum habentur, & quidem conſona Origenis monumento. Can. 22. cau. 11. qu. 3.

Can. 4. cau. 14. qu. 5. Nullo ſane jure tribui Hieronymo potuit ab auctore Palearum canon 4. cau. 14. qu. 5., quandoquidem apud Sanctum Doctorem oppoſita potius ſententia exhibetur. Interpretatus ipſe Ezechielem cap. 18. ad illa verba *Panem ſuum eſurienti dederit*, ita ſcribit: *Significanter dicitur ſuum, ne de rapinis, & uſuris, & alieno malo quæſitum panem vertamus in miſericordiam. Redemptio enim animæ viri propriæ divitiæ, quod multos facere conſpicimus clientes, & pauperes, & agricolas, ut taceam de militantium, & judicum violentia, qui opprimunt per potentiam, vel furta committunt, ut de multis parva pauperibus tribuant, & in ſuis ſceleribus glorientur.... damuſque materiam miſeris, ut gaudeant ad ea, quæ tribuunt, & non lugeant ad ea, quæ rapuerint.* Hic totus erat Hieronymus, ut improbaret illorum geſta, qui poſtquam rapuiſſent, aut furati fuiſſent aliena, pauperibus eadem reſtituebant, qua ratione, ubi pauperibus elargitio fieret, emergeret quædam donantis munificentia, & publice laudaretur quaſi liberalitatis officium, quod juſtitia erat exigente reddendum. Ceterum hæc potius videri nobis poſſent a Gratianeo canone diverſa, quam contraria: nimirum Hieronymus eo in loco urgebat eos, qui ideo furabantur, aut rapiebant, ut ex furto vel rapina eleemoſynas facerent; & Gratianus tum demum pauperibus res ſubreptas reſtitui voluit, quando rei furtivæ aut raptæ dominus ignoratur. Itaque opportunius erit ſuſpicari canonem a Gratiano deſcriptum forte ad Hieronymi opera referendum eſſe, quæ temporum injuria perierunt, præſertim ad commentaria in Leviticum, quæ hodie amplius non extant, ubi Sanctus Vir perſpicue docebat, quidnam a furibus agendum eſſet, res quæ ſubripuerant reſtituturis, quemadmodum ipſe teſtatur in commentariis epiſtolæ Paulli ad Titum cap. 2. ibi: *Unde & in Moyſi lege fures nonnunquam ſeptuplum, nonnunquam quadruplum reddere compelluntur, & interdum obtruncantur, interdum venditur fur ipſe pro furto, de quibus nuper vobis in Levitico expoſuiſſe me memini.* Quod autem Eccleſiæ tribuenda ſint, quæ incertis miſerabilibus perſonis debentur, ut dicitur in laudato canone 4., minime alienum eſt a diſciplina juris, quæ Hieronymi temporibus obtinebat: ſiquidem Imperator Anthemius in l. 8. cod. de Epiſc. & Cler. cavit, ut quoties incertæ perſonæ favore piæ cauſſæ legatum relictum deprehenderetur, illud ad manus Epiſcoporum deferretur in pios uſus per Eccleſiam diſtribuendum.

Can. 13. cau. 15. qu. 1. Jamdiu Romani Correctores animadverterunt, canonem 13. cau. 15. qu. 1. utut Hieronymi nomine laudatum, referendum potius eſſe ad auctorem operis imperfecti in Evangelium Matthæi homil. 28. ad cap. 11., apud quem hæc verba leguntur: *Quis neſcit, quia minor eſt juſtitia legis, quam gratiæ?... Ut puta ſiquis non iratus, ſed propter diſciplinam palmam alicui dederit, & eventu occiderit, ſicut fieri ſolet, quantum ad gratiam innocens eſt, quia voluntatem, non opus requirit: quantum autem ad legem reus eſt, quia opera quærit. Item ſi in perſecutione proſtituta fuerit virgo, in lege quaſi non virgo jam repellitur, quia opus adſpicit, non voluntatem, in gratia autem quaſi virgo ſuſcipitur, quia non opera quærit, ſed voluntatem.* Sic habetur in editione Pariſienſi anni 1633. operum Johannis Chriſoſtomi tomo 2. in novum teſtamentum per Frontonem Ducæum. Similia tamen quædam apud Hieronymum leguntur in epiſtola ad Demetriadem de virginitate, ubi de pravis cogitationibus ſermonem inſtituens Sanctus Doctor ita ſcribit: *Hujuſmodi cogitatio, etiamſi ex aliquo impedita caſu non impleat voluntatem, nihilominus actione criminis condemnatur a Domino, ut illud in Evangelio legimus; Qui viderit, inquit, mulierem*

Digitized by Google

ad concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo apud Deum, cui nota ſunt omnia, etiam antequam fiant. Voluntas perfecta faciendi reputatur pro opere facti. Et in Pſalmum 61. ad illa verba: *quouſque irruitis in hominem &c.* ait: *Qui voluntatem habet occidendi, etiamſi non percutiat, occidit*. Quod ſi adhuc clarius velimus Hieronymi aperire ſententiam, qualis exhibetur in laudato can. 13., conferendum erit caput 11. lib. 2. in Matthæum, quod Hieronymi eſt; expendens enim Sanctus Vir verba illa Evangelii: *Jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve*, ita ſubjicit: *Quomodo levius lege Evangelium, cum in lege homicidium, in Evangelio ira damnetur? Qua ratione Evangelii gratia facilior, cum in lege adulterium, in Evangelio concupiſcentia puniatur? In lege multa præcepta ſunt, quæ Apoſtolus non poſſe compleri pleniſſime docet: in lege opera requiruntur, quæ qui fecerit, vivet in eis: In Evangelio voluntas quæritur, quæ etiamſi effectum non habuerit, tamen præmium non amittit. Evangelium ea præcipit, quæ poſſumus; ne ſcilicet concupiſcamus: hoc in arbitrio noſtro eſt. Lex cum voluntatem non puniat, punit effectum; ne adulterium facias. Finge in perſecutione aliquam virginem proſtitutam: Hæc apud Evangelium, quia voluntate non peccat, virgo ſuſcipitur; in lege quaſi corrupta repudiatur.* Quoties hanc integram Hieronymi ſententiam cum Gratianeo canone conferas, imo & cum fragmento operis imperfecti ſupra deſcripto, facile agnoſces æque ex utroque monumento Gratianeum canonem potuiſſe laudari, ac propterea non injuria nomen Hieronymi præſeferre.

Canon 12. cau. 22. qu. 1. erat laudandus ex Capitulari Caroli Magni anni 789. cap. 62., ubi hæc leguntur: *Item habemus in lege, Domino præcipiente: Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui, neque aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum. Ideo omnino admonendi ſunt omnes diligenter, ut caveant perjurium, non ſolum in Sancto Evangelio, vel in altari, ſeu in Sanctorum reliquiis, ſed & in communi loquela*. Hæc ipſa Capitularis verba retulit Collector Capitularium in lib. 1. cap. 61. in Collectione Baluziana. Cur vero eadem Gratianus Hieronymo tribuerit, non eſt valde poſitum in obſcuro; ſiquidem illa laudaverat Ivo, qui Gratianum præceſſit, *ex dictis Hieronymi* in cap. 59. part. 12. decreti; Ivonem præceſſerat Burchardus eadem uſus inſcriptione. Undenam vero irrepſit erratum apud Burchardum? Inciderat Vormacienſis Epiſcopus in Collectionem Reginonis, ubi lib. 2. cap. 311. hoc Capitulare Caroli Magni ſine ullius auctoris inſcriptione commemorabatur, aut ſaltem cum ea inſcriptione, quæ ſatis perſpicua non erat, quemadmodum hodie in editis Reginonis codicibus legitur, hoc modo: *Ex cap:*, quod non bene intelligens Burchardus, forte etiam ratus aliquid omiſſum ab Amanuenſi fuiſſe, reſpexit ad canonem præcedentem, ſive 310., qui hanc habebat inſcriptionem: *ex dictis Hieronymi*, proindeque non dubitavit, eandem inſcriptionem in ſequentem canonem transferre. Quod ſi adhuc quiſquam velit, Burchardum probe intellexiſſe caput 311. Reginonis revera ex Capitularibus Franciſcis fuiſſe laudatum; id non ægre admittam; tum vero animadvertam, quod alibi non ſemel adnotavi, Burchardum abſtinuiſſe frequentiſſime a commemorandis Capitularibus Franciſcis, quorum vice nomina auctorum alia deſcripſit; proindeque nil mirum eſſe debebit, ſi pro Capitularibus Caroli Magni in hoc canone nomen Hieronymi ſuppoſuerit. *Can. 12. cau. 22. qu. 1.*

Iterum pro Origene laudatus fuit Hieronymus in can. 9. cau. 26. qu. 2. Origenis autem verba leguntur in homilia 5. ad caput 5. Joſue ad illa verba: *Hodie abſtuli* *Can. 9. cau. 26. qu. 2.*

abſtuli opprobrium Ægipti a filiis Iſrael. Non eſt tamen concors veterum codicum Origenianorum editio; licet enim vulgati Origenis libri cum Gratianeo canone penitus conſonent; pro iis tamen verbis *vetuſtæ conſuetudinis inuſtione ſuggeritur*, quædam MSS. Origenis ita exhibent: *vetuſtæ conſuetudinis inuſtio te ſuggerit*. Quæcumque vero probanda ſit lectio, eadem ſemper erit auctoris ſententia. Ceterum quædam adhuc apud Hieronymum reperio, quæ a propoſito canone non ſunt aliena; nimirum ubi Sanctus Vir interpretabatur epiſtolam Paulli ad Galatas cap. 5. ad illa verba *Manifeſta autem ſunt opera carnis &c.* ita ſcribens: *Primum itaque carnis opus eſt fornicatio: manifeſta in exordio poſuit, ne de mediis ambigamus. Omne enim quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt, qui autem fornicantur, in corpus ſuum peccant. Et non ſumus noſtri, empti enim ſumus pretio, glorificemus, & portemus Deum in corpore noſtro. In eo fornicator majoris eſt criminis, quia tollit membra Chriſti, & facit ea membra meretricis .... Hoc unum ſcio, quod qui per fidem Chriſti fornicatur, violat templum Dei*. Conſonant hæc cum prioribus Gratianei canonis verbis: quod vero inferius dicitur, in Ægipto potiſſimum natam eſſe idololatriam, apud Hieronymum quoque legimus in lib. 13. in Eſaiam cap. 45. ibi: *Nulla gens ita Idololatriæ dedita fuit, & tam innumerabilia portenta venerata eſt, quam Ægiptus &c.*

Can. 18. cau. 26. qu. 7. Nullo jure tributus fuit Hieronymo canon 18. cau. 26. qu. 7., ubi traditur, maximam eſſe Dæmonis adverſus homines poteſtatem, de qua re non ita Sanctus Vir diſſeruiſſe in germanis monumentis viſus eſt. Nam in commentario in Jeremiam cap. 4. ſermonem inſtituens de fortitudinibus adverſariis, ſive de Dæmone, ait: *Si enim in porcos non habent poteſtatem adverſariæ fortitudines*, (alludebat hic ad caput 8. Evangelii Matthæi), *quanto magis in homines, & homines quondam Civitatis Dei?* Potius fragmentum illud compoſitum videtur ætate Burchardi, qui primus ex Collectoribus retulit idem in lib. 10. ſui codicis cap. 50., ſiquidem circa octavum & nonum ſæculum frequentiora haberi cœperant herbarum, lapidumve, aut ſimilium incantationum præſtigia a Conciliis ejuſdem temporis maxime deteſtata, quemadmodum colligitur ex Concilio Turonenſi 3. anni 913. in can. 42., & ex Concilio Nannetenſi anni 890. can. 20. Profecto ſimiles ſententiæ vetuſtiſſimis Eccleſiaſticis ſcriptoribus familiares non erant, ſed primum conſpici potuerunt apud ſcriptores ſeptimi aut octavi ſæculi, cauſſantibus novis ſuperſtitionibus, quas Barbari e ſuis Provinciis in Provincias Chriſtianas induxerant.

Can. 13. cau. 27. qu. 2. & Can. 8. cau. 36. qu. 2. Canon 13. cau. 27. qu. 2. jungendus eſt cum can. 8. cau. 36. qu. 2., uterque enim non ex Hieronymo, ſed potius ex Reginonis Prumienſis monumentis depromtus eſt. In lib. 2. de Eccleſiaſticis diſciplinis ita habet Regino: *Tria legitima conjugia in ſcripturis leguntur: Primum legitimum conjugium eſt* (hic eſt canon 8. cau. 36. qu. 2.) *virgo caſta in virginitate viro data legitime. Secundum virgo in civitate deprehenſa a viro, & illi per vim copulata. Si voluerit Pater ejus, dotabit eam ipſe vir, quantum judicaverit ipſe Pater, & dabit prætium pudicitiæ ejus. Si autem habuerit ſponſum, antequam deprehenſa fuerit, dabitur ei. Tertium filia prædicta deprehenſa, ſi non fuerit voluntas Patris, trahet eam a prædicto viro, & tradet eam alii, & dotabit eam, & legitima erit ei. Sed primum his duobus præfertur. Additur aliud quartum legitimum conjugium*, (hic eſt canon 13. cau. 27. qu. 2.) *dum mortua fuerit uxor ejus, licet illi accipere aliam, ſed non repudiatam, non deſponſatam viro. Similiter debet & mulier. Quod Paullus manifeſte docet: mulier, inquit,*

inquit, quæ ſub viro eſt ligata, ſub lege eſt viri, quamdiu vivit vir ejus, & reliqua. Additur quintum: Quando ſive vir, ſive mulier ex conſenſu religionem ceperit, licet alteri accipere novum conjugium, ſed puellam, vel puerum. Hæc autem omnia uno, ita dixerim, ſpiritu deſcripſit Regino ſub hac inſcriptione: *Ex dictis Hieronymi*, ſejuncta deinde laudavit Ivo in parte 8. ſui decreti cap. 40. & 41., & ex eo etiam ſejuncta Gratianus in memoratis canonibus 13. & 8. Quintam conjugii ſpeciem, quam recenſuit Regino, omiſerunt & Ivo & Gratianus, forte ex eo, ut arbitror, quod apud Reginonem ſpecies illa tanquàm Apoſtolicis documentis contraria notaretur. Ait enim Regino ad calcem capitis 108. lib. 2. *Sed hæc ſententia Canonicis, atque Apoſtolicis informatur documentis, ut ſupra monſtratum eſt.* Hæc autem Reginonis verba uti in cauſſa fuerunt, cur Gratianus Ivonem ſecutus quintam conjugii ſpeciem omitteret, ita mihi occaſionem præbent, integrum monumentum abs Hieronymo abjudicandi. Quomodo enim talem affingere poſſum Sancto Doctori ſententiam, quæ contraria dicitur Apoſtolicis & Canonicis documentis, niſi etiam putem, Hieronymum aut divinas, Canonicaſve ſententias ignoraſſe, aut perſpectas rejeciſſe? Quamobrem ſuſpicari potius decet, fragmentum illud a quopiam imperito ſeptimi aut octavi ſæculi ſcriptore (ſtylus enim monumenti vetuſtiori auctori minime congruit) fuiſſe elucubratum, ac deinde evulgatum, cui ut conciliaretur auctoritas, Sancti Hieronymi nomen inſcribendum eſſe placuerit. Conabor nihilominus, ut, quoniam ex dictis Hieronymi laudatur, quod ſignificat, illud ex variis Hieronymi ſententiis fuiſſe compoſitum, ſiquid eſt apud Hieronymum, alioſve etiam ſcriptores Eccleſiaſticos, quod cum laudato canone conſonare poſſit, in medium adferam, atque interea germanam interpretationem adfingam. Videtur in primis canonis auctor parum conſiderate ſcripſiſſe, & quod initio tradidit, poſt pauca aut retractaſſe, aut emendaviſſe; ait enim principio, tria in ſanctis ſcripturis conjugia agnoſci legitima: deinde ſubjicit quartum, quod apud Paullum Apoſtolum memoratur. Cur non ab initio quatuor legitimorum conjugiorum ſpecies recenſuit? Ait autem, primum legitimum conjugium eſſe virginem caſtam viro datam legitime, addit Gratianus, *& reliqua, quæ ſequuntur in prædictis*, quæ verba apud Reginonem, unde primum canon depromtus eſt, deſiderantur. Non videtur ea ſententia digna viro graviſſimo, qualis erat Hieronymus, qua nimirum idem per idem demonſtretur. Quid enim, amabo, ſignificant hæc verba, legitimum eſſe conjugium, quoties virgo caſta viro legitime datur, niſi legitimum eſſe conjugium, quod legitime contrahatur, quæ explicandi ratio omnia claudit involucris verborum minime diſſimilium, quibus nihil clarius explicetur, aut definiatur. Si Hieronymum conſulamus, aliter ipſe ſententiam ſuam explicabat; loquens enim de legitimo conjugio in lib. 3. in epiſt. ad Epheſios cap. 5., ait: *Sicut non omnis congregatio hæreticorum Chriſti Eccleſia dici poteſt, nec caput eorum Chriſtus eſt, ſic non omne matrimonium, quod non viro ſuo ſecundum Chriſti præcepta conjungitur, rite conjugium appellari poteſt.* Non omittam animadvertere, quædam ſimilia legi in Regum Francorum Capitularibus lib. 7. cap. 179., & Sancto Auguſtino tribui his verbis: *Talis eſſe debet, quæ uxor habenda eſt, ut ſecundum legem ſit caſta in virginitate, & dotata legitime, & a parentibus tradita ſponſo, & a Paranymphis accipienda. Et ita ſecundum legem, & Evangelium publicis nuptiis honeſtata in conjugio licite ſumenda, & omnibus diebus vitæ ſuæ, niſi ex conſenſu & cauſſa vacandi Deo nunquam propter hominem ſeparanda.* Hæc ipſa verba

verba nomine Leonis Gratianus retulit in can. 4. cau. 30. qu. 5., ad quem arbitror voluiſſe eundem Gratianum reſpicere in dicto can. 8. in illis verbis: *Et reliqua, quæ ſequuntur in prædictis*. Proſequitur auctor canonis, & ait, ſecundum conjugium legitimum eſſe, quoties puella rapta eſt per vim, & Patre conſentiente raptori jungitur. Id refertur ad caput 22. Deuteronomii in illis verbis: *Si invenerit vir puellam virginem, quæ non habet ſponſum, &. apprehendens concubuerit cum illa, & res ad judicium venerit, dabit qui dormivit cum ea patri puellæ quinquaginta Siclos argenti, & habebit eam uxorem, quia humiliavit illam*. Hæc porro diſciplina licet in vetere Judæorum lege in uſu fuerit, poſt Evangelium tamen, ubi honorabiliores nuptiæ eſſe cœperunt, canonibus Eccleſiaſticis antiquata fuiſſe videtur, quod facile conſtabit unicuique conſideranti canonem 65. Concilii Meldenſis, & canonem 8. Concilii Troslejani, qui refertur in can. 11. cau. 36. qu. 2. Tertium conjugium legitimum eſt, (ſequitur Regino, & cum ipſo Gratianus), quoties puella rapta eſt, & pater non conſentit eam raptori nubere: tunc enim poterit rapta alteri ſe conjugi ſociare. Hoc iterum ſpectat ad legis veteris diſciplinam, videlicet Exodi cap. 22. verſ. 16. & 17. ibi: *Si ſeduxerit quis virginem necdum deſponſatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam uxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere conſueverunt*. Quartum conjugium (pergit Regino, & Gratianus in d. can. 13.) eſt, quoties defuncto conjuge conjux ſuperſtes novum conjugium init. Id perſpicue traditur ab Apoſtolo Paullo in cap. 7. epiſtolæ ad Romanos, ubi eadem fere Gratiani verba leguntur, ibi: *Quæ ſub viro eſt mulier, vivente altero, alligata eſt legi; ſi autem mortuus fuerit vir ejus, ſoluta eſt a lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro, ſi autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt a lege viri, ut non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro*. Eadem fere tradit Apoſtolus in 1. ad Cor. cap. 7. prope finem, quæ expendens Hieronymus ait: *Secundum legem libera facta eſt a vinculo conjugali, quod ſi nec tunc continere voluerit, conceduntur illi etiam ſecundæ nuptiæ, tantum, ut infidelium ritu non nubat*. Similia alibi inveniuntur apud Hieronymum, cujus ſententia clariſſima etiam legitur in lib. 1. adverſus Jovinianum, ubi viduarum conjugia tanquam divinitus permiſſa non improbantur. Adhuc dicendum ſupereſſet de quinta conjugii ſpecie, quam Gratianus omiſit, licet apud Reginonem, uti adnotavimus, exhibeatur. Verum cum non ego Reginonem ſequar, ſed Gratianum, vix aliqua ad hanc rem tantum attingam, ne aliquid inobſervatum omittere videar in integro textu Hieronymo adſcripto. Ait Regino ex Hieronymo, legitimum conjugium eſſe, ſi conjux ex alterius conſenſu religionem profiteatur, & qui in ſæculo remanet alteri copuletur, dummodo tamen conjux, qui ſuperinducitur, puer ſit, vel puella. Id fateor etiam traditum fuiſſe in Concilio Compendienſi cap. 13. At Regino ipſe adnotavit: *Sed hæc ſententia Canonicis, atque Apoſtolicis informatur documentis, ut ſupra monſtratum eſt*. Duo heic continentur. Primum, ex conſenſu conjugis poſſe conjugem a matrimonio reſilire, & religioſam vitam amplecti. Id ſane Sanctorum Patrum definitionibus eſt conſentaneum, uti conſtat ex Baſilio in regulis fuſius diſputatis in reſponſione ad interrogationem 12., ex Auguſtino in epiſt. 46., ex Gregorio lib. 9. Regeſti epiſt. 39. & aliis pluribus. Alterum, poſſe conjugem in ſæculo ſuperſtitem novas nuptias celebrare. Hoc vero eſt, quod ſacris canonibus non ſemel improbatum agnoſcimus, licet tamen alicubi, præſertim apud

Græcos

Digitized by Google

Græcos obſervatum quandoque fuerit. Exhibeo in hanc rem verba Theodori Cantuarienſis, quæ habentur in ejus Pœnitentiali edito ab Jacobo Petito cap. 11., ibi: *Legitimum conjugium non licet ſeparare ſine conſenſu amborum; poteſt tamen alter alteri licentiam dare accedere ad ſervitutem Dei in Monaſterio, & ſibi nubere, ſi in primo conjugio erat, ſecundum Græcos, & tamen non eſt canonicum; ſin tamen in ſecundo erat, non licet tertio vivente viro, vel uxore.* Atque hæc dicta ſufficiant, ut obſervetur, aliter in propoſita quæſtione Græcos, aliter ſenſiſſe Latinos; ac proinde qui fragmentum memoratum Hieronymo tribuit facile ſibi perſuadere potuit, Hieronymum Græcorum ſecutum fuiſſe ſententiam, utpote qui Orientalium diſciplinis imbutus Græcorum opinamentis facile adhærebat. Ceterum in codicibus Hieronymi hujuſmodi ſententia minime reperitur.

Canon 69. de pœn. diſt. 1. habetur in gloſſa ordinaria ad caput 3. Judicum ad illa verba: *Et clamaverunt ad Dominum*. Verba Gloſſographi hæc ſunt: *Origenes homilia 3. in librum Judicum. Vide benignum Dominum miſericordiam cum ſeveritate miſcentem, & pœnæ modum juſta, & clementi deliberatione penſantem. Non in perpetuum tradit delinquentes, ſed quanto, inquit, tempore ſervierunt Baalim, tanto ſerviunt Chuſam Raſathaim, ideſt octo annis. Diſce hæc, qui erraſſe te cognoſcis, & quanto tempore peccaſti, tanto humilia te ipſum Deo in confeſſione pœnitentiæ. Non expectes, ut humiliet te Chuſan Raſathaim, & invito neceſſitas extorqueat pœnitentiam. Præveni tortoris manus, quia ſi te ipſe correxeris, pius eſt Dominus, qui vindictam temperet ei, qui illam pœnitendo prævenit. Notandum autem, quia dum ſervirent Chuſan Raſathaim, & non clamarent ad Dominum, nemo ſuſcitatus eſt, qui ſalvare eos poſſet. Cum ergo clamaverunt, ſuſcitavit eis Salvatorem Othoniel, qui interpretatur tempus mihi Dei, per quem ille populus de ſervitute ereptus eſt, & pax populo reddita, quam ſuperbia, & diverſa plebis flagitia fugaverant.* Eadem propemodum exhibentur apud Origenem loco laudato; cum tamen nonnulla ſint in recentioribus Origenis editionibus immutata, opportunum erit integrum illius Viri monumentum hoc in loco deſcribere, his verbis: *Vide benignum Dominum miſericordiam cum ſeveritate miſcentem, & ipſius pœnæ modum juſta & clementi libratione penſantem. Non in perpetuum tradit delinquentes, ſed quanto, inquit, tempore ſervierunt Baalim, tanto etiam ſerviunt Chuſarſaton, hoc eſt octo annis. Diſce hæc & tu o auditor, quiſquis ille es, qui tibi conſcius es alicujus erroris. Et quanto tempore errare te noſti, quanto tempore deliquiſti, tanto nihilominus tempore humilia te ipſum Deo, & ſatisfacito ei in confeſſione pœnitentiæ. Non expectes, ut humiliet te Chuſarſaton, & invito neceſſitas extorqueat pœnitentiam, ſed ipſe præveni tortoris iſtius manus, quia ſi te ipſe emendaveris, ſi te ipſe correxeris, pius eſt Deus, & miſericors, qui vindictam temperet ab eo, qui illam pœnitentiam prævenit. Sed illud conſideremus, quia donec ſervierunt Chuſarſaton, ii, qui traditi fuerant pro delictis, & non clamaverunt ad Dominum, nemo ſuſcitatus eſt, qui ſalvare eos poſſet. Cum autem clamaverunt ad Dominum, tunc ſuſcitavit Dominus Salvatorem Iſrael, & ſalvavit eos. Salvatorem autem dicit Gothoniel, qui interpretatur tempus mihi Deus. Per hunc ergo Gothoniel prior ille populus de ſervitute humilitatis ereptus eſt, & reddita eſt pax populo, quam ſuperbia dudum, & diverſa plebis facinora fugavere.* Nemo plane miretur, hæc Origenis verba tributa fuiſſe Hieronymo apud Gratianum; Siquidem id non ſemel contigit, quod Hieronymus ſtudioſiſſimus Origenis fuerit, & nonnulla auctoris ejuſdem commentaria latinitate donaverit.

Can. 69. de pœn. diſt. 1.

Extant

Can. 73. de pœn. diſt. 1. Extant inter opera Hieronymi commentaria in lamentationes Jeremiæ, quæ tamen Viri eruditi, quemadmodum jam ſuperius animadverti, a genuinis Sancti Doctoris operibus abegerunt. Referam tantum, quid in hac re judicaverit Sixtus Senenſis Bibliothecæ Sanctæ lib. 4. ita de Hieronymo ſcribens: *In commentationibus Threnorum præter præfationes quaſdam ad Euſebium partim ex epiſtola Hieronymi de interpretatione Alphabeti Hebraici ad Paullam Urbicam, partim ex aliis ejuſdem ſcriptis collectas nihil habetur, quod Hieronymianum ingenium ſpiret. Nam præterquamquod nullum his inſit vel grecæ, vel hebraicæ intelligentiæ veſtigium, ſtructura quoque ſermonis ubique inæqualis aperte clamat, nihil aliud eſſe hoc opus, quam farraginem centonum a ſtudioſo Collectore ex variis diverſorum auctorum dictis, & ex Gregorii potiſſimum ſententiis, atque integris capitulis coacervatam. Nec vereor adfirmare coacervationis hujus adunatorem fuiſſe Rhabanum Maurum, in cujus operibus Baſileæ excuſſis hi tres libri habentur. Hos typographi, ut Hieronymi ſcripta in majorem molem aucta plauſibilius publicarent, & majori pretio venditarent, Hieronymi tomis inſeruerunt, reciſis ex initio præfationis Rhabani aliquot lineis, quo minus impoſtura a cæcis emptoribus deprehenderetur.* Poſt hoc graviſſimi Viri judicium, non erit cur amplius hæſitemus in abjudicandis ab Hieronymo verbis canonis 73. de pœnit. diſt. 1., quæ adamuſſim leguntur in capite 3. memoratorum commentariorum ad verba Jeremiæ: *Recordare Domine paupertatis &c.* Atque hac in re eadem fuit Romanorum Correctorum ſententia, qui minime dubitaverunt ad eundem canonem ita ſubjicere: *Caput hoc eſt in commentariis ad caput 3. Lamentationum Jeremiæ, qui non ſunt B. Hieronymi, ſed Rhabani.*

Can. 86. de pœn. diſt. 1. Canon 86. de pœnit. diſt. 1. non Hieronymo tribuendus erat, ſed Alcuino, qui in libro de Divinis Officiis cap. 13. ita ſcribit: *Menſuram vero temporis in agenda pœnitentia idcirco non ſatis attente præfigunt canones pro unoquoque crimine, ſed magis in arbitrio Antiſtitis relinquunt, quia apud Deum non tantum valet menſura temporis, quam doloris, nec abſtinentia ciborum, quam mortificatio vitiorum. Sed & hoc ſciendum eſt, ut cum venerint ſervi, vel ancillæ ad pœnitentiam, non eos cogatis tantum jejunare, quantum divites, quia non ſunt in ſua poteſtate, ideoque medietatem pœnitentiæ eis imponite.* Paullo ſuperius autem hæc leguntur: *Indicat eis Sacerdos abſtinentiam, ſive obſervantiam, perpendens ſubtiliter perſonæ qualitatem, modum culpæ, intentionem animi, & corporis valetudinem, vel imbecillitatem.* In hæc incidit collector canonum, & paucis immutatis verbis integram ſententiam deſcripſit in laudato canone 86., cum vero putaret non ſatis auctoritatis ineſſe illi monumento, ſi Alcuinum laudaret tanquam recentiorem auctorem, ſuppoſuit venerabile Hieronymi nomen, quod ſane non abs re omnino adjectum videbatur, cum initio dicti capitis 13. Alcuinus exordiatur nonnulla referens Hieronymi verba, ibi: *In primis præmonere debet Sacerdos omnes Chriſtianos ex Sacris Scripturarum teſtimoniis, quatenus in capite jejunii, hoc eſt hodie, ad veram confeſſionem, veramque pœnitentiam feſtinantius accedant. De hac Hieronymus inquit: utinam tam cito convertantur peccatores ad pœnitentiam, quam cito Dominus præparatus eſt etiam mutare præfinitam ſententiam: Non enim temporis longitudinem requirit Deus, ſed affectu ſinceritatis plenitudo penſatur.* Credidit forte Collector, ea, quæ ſequebantur apud Alcuinum, pariter Hieronymi eſſe, aut ſaltem ſub Hieronymi nomine potuiſſe laudari. Correctores Romani inſuper animadverterunt, ejuſdem canonis ſententiam haberi in Capitularibus Francorum, quemadmodum revera habetur in

lib.

lib. 5. cap. 133. & in lib. 7. cap. 21. editionis Baluzianæ: Item legi in epiſtola Baſilii ad Amphilochium, nec non in Synodo Metenſi. Addere potuiſſent epiſtolam Leonis Magni, ex qua depromptus eſt canon 2. cau. 26. qu. 7., verum hæc parum in præſentia proſunt, quum germanum canonis exemplar invenerim. Eſt præterea quidam Liber Pœnitentialis editus ab Henrico Caniſio cum notis Jacobi Baſnage in tomo 2. parte 2. pag. 130. ex ſcrinio Romanæ Eccleſiæ, & tributus auctori noni ſæculi, ubi eadem verba recenſentur & quidem ſub nomine Hieronymi.

Canon 1. cau. 33. qu. 4. exhibetur in quodam ſermone de Eſu Agni, quem falſo tributum fuiſſe Hieronymo univerſi rerum antiquarum eruditi teſtantur. Verba canonis integra ita legenda ſunt: *Ut autem ſciamus, fratres chariſſimi, quoniam quicumque uxori debitum reddit, vacare non poteſt orationi, nec de carnibus Agni comedere, Moyſi præcipitur, ut populus, qui adſcenſurus erat ad montem Oreb, ante tres dies purificetur, & David cum veniſſet ad Abimelech Sacerdotem, interrogatus, ſi mundi ſunt pueri, reſpondit purificatos eos eſſe ab heri, & nudius tertius. Si autem panes propoſitionis non poterant ab his, qui uxores ſuas tetigerant, comedi, quanto magis panis ille, qui de Cœlo deſcendit, non poteſt ab his, qui conjugalibus paullo ante hæſere complexibus, violari, atque contingi? Non quod nuptias condemnemus; hoc enim non dicimus; ſed quod eo tempore, quo carnes Agni manducaturi ſumus, vacare operibus carnis non debeamus.* Erat hæc pia exhortatio ad fideles directa in vigilia Paſchæ opera & ſtudio pii cujuſdam Antiſtitis, cujus ſane ſententia penitus cum monumentis Patrum veterum conſonabat. Imo ſi Hieronymi opera reſpiciamus, facile & apud ipſum nonnulla ſimilia reperiemus. Ait ipſe in ſua Apologia pro libris editis adverſus Jovinianum. *Paullus Apoſtolus dicit, quando coimus cum uxoribus, nos orare non poſſe. Si per coitum, quod minus eſt, impeditur, ideſt orare, quanto plus, quod majus eſt, ideſt Corpus Chriſti prohibetur accipere? . . . . Diximus in eodem volumine panes propoſitionis ex lege non potuiſſe comedere David, & ſocios ejus, niſi ſe triduo mundos a mulieribus reſpondiſſent; non utique a meretricibus, quod damnabatur a lege, ſed ab uxoribus, quibus licite jungebantur.* Siquis hæc cum memorato Gratiani canone conferat, facile intelliget, licet verba Hieronymo tribui nequeant, eadem tamen a ſententia Hieronymi non eſſe aliena. *Can. 1. cau. 33. qu. 4.*

Canon 18. de conſ. diſt. 5. legitur in quadam homilia, quæ habetur inter opera S. Auguſtini, rejecta tamen a Maurinis Monachis in appendicem tomi 5. tanquam ea, quæ falſo Auguſtino tributa fuerit. Eſt numero quinta de Quadrageſima, ſeu ſermo 144., hac adjecta cenſura: *Dubiam relinquunt Lovanienſes, ſuppoſititiam aſſerunt Verlinus, & Vindingus: Hieronymo in Remigiano codice, in aliis fere MSS. Auguſtino tribuitur &c.* Gratiani verba cum ipſa homilia penitus conſonant. Non eſt tamen, cur ulterius inveſtigemus cauſſam, quod ſub Hieronymi nomine recenſeatur, cum ex Maurinis intelligimus, in aliquibus MSS. codicibus ſermonem adſcriptum fuiſſe Hieronymo; quod occaſionem dedit primum Burchardo, ut monumentum Hieronymi nomine commemoraret, & ex Burchardo Ivo & Gratianus. *Can. 18. de conſ. diſt. 5.*

Denique canon 24. de conſ. diſt. 5. legitur in Regula Monachorum per Lupum de Oliveto collecta, de qua jam ſuperius habenda mentio fuit, ubi collector plures Hieronymi ſententias hinc illinc decerptas conſarcinavit. Ceterum Gratianea editio ne cum ea quidem Regula penitus conſonat. Deſcribere juvabit ex *Can. 24. de conſ. diſt. 5.*

Digitized by Google

Lupo ea, ad quæ Gratianeus canon exigatur. In titulo de temperatis jejuniis hæc habentur: *Non tibi immoderata imperamus jejunia, & enormem ciborum abſtinentiam, quibus ſtatim corpora delicata franguntur. Philoſophorum quoque ſententia eſt, moderatas eſſe virtutes, excedentes modum atque menſuram inter vitia deputari &c.* Hæc verba depromſerat Lupus cum pluribus ſequentibus ex epiſtola Hieronymi ad Lætam de inſtitutione filiæ. In titulo de contemplatione, oratione, & lectione hæc ſubjicit Lupus. *Pſallite ſapienter; nam clamor in ſcripturis non eſt vocis, ſed cordis. Sed numquid verborum multitudine flecti Deus, ut homo poteſt? Non enim verbis, ſed corde orandus eſt Deus. Melius eſt ſeptem pſalmorum decantatio cum puritate, & ſerenitate, & ſpiritali hilaritate, quam totius pſalterii modulatio cum anxietate cordis, & triſtitia.* Hæc videntur conſonare cum iis, quæ ex Hieronymo retulit Gratianus in can. 1. diſt. 92. Cetera, quæ ſequuntur in verſ. *dum igitur* uſque in finem canonis, neque apud Lupum, neque alibi apud Hieronymum habentur; imo in commentariis Hieronymi in Iſaiam ad illa verba capitis 61. *Ego Dominus, odio habens rapinam holocauſtorum*, non ea interpretatio præſefertur, quæ minus apte apud Gratianum affingitur; ut proinde concludere poſſimus, integrum hunc canonem cuipiam recentiori Monacho forte 10., aut 11. ſæculi tribuendum eſſe, exercitationis cauſſa aliquot Hieronymi ſententias ſuis ſententiis interſerenti, quod ſane moris erat, & admodum familiare Monachis illius ætatis: Quæ obſervatio veroſimilis admodum redditur ex eo, quod jam ſimilis & prope eadem ſententia habeatur in opuſculo Monachi cujuſdam, ubi referuntur fragmenta Theonæ Abbatis in Bibliotheca Patrum tomo 7. Lugdunenſis editionis cap. 22. pag. 225. ibi: *Illas etenim jejuniorum victimas, quas nobis violenta viſcerum convulſione inconſiderate extorquentes Domino recte offerre nos credimus, ille, qui diligit miſericordiam, & judicium, execratur dicens: Ego Dominus diligens judicium, & odio habens rapinam in holocauſtum.* Unum adhuc hoc in loco animadvertendum reor, videlicet expungendum eſſe ab hoc canone verſiculum *dum igitur*, uſque ad illa verba *audiant itaque*; eſt enim ille omnino extra rem adjectus, & forte potuit e marginalibus notis in textum irrepere.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XIV.

De Didymo.

Poſtremam manum admovit Gratianus ſuo decreto laudando Didymum in libro de Spiritu Sancto adverſus Græcos.

(*Can. 40. de conſ. diſt. 5. ex integris codicibus ſupplendus.*

SUB finem ſæculi Eccleſiæ quarti floruit in Eccleſia Orientali Didymus Alexandrinus Vir licet utroque lumine orbatus, omni tamen doctrinarum, optimarumque virtutum genere cumulatiſſimus, & poſteritati venerabilis; uti enim ſcribit Sixtus Senenſis, Antonius Magnus Monachorum Pater cum eo Alexandriam ingreſſus ajebat: *Nihil, o Didyme, turbet te corporalium oculorum jactura; talibus enim deſtitutus es oculis, quibus & muſcæ, & culices videre poſſunt; ſed lætare, quod oculos habes, quibus Angeli vident, & Deus conſideratur, & lux illius apprehenditur*; ad quam ſententiam alluſiſſe videtur S. Hieronymus, qui in præfatione libri de Spiritu Sancto ad Paulinianum ait: *Didymus vero meus oculum habens ſponſæ de cantico canticorum, & illa lumina, quæ in candentes ſegetes ſublimari Jeſus præcepit, procul altius intuetur, & antiquum nobis morem reddit, ut videns vocetur propheta.* Porro ad Didymi laudem dicere ſufficiat, plurimum ei Hieronymum debuiſſe, quem diu Didymus in rerum Divinarum diſciplinis, & ſapientia inſtituit. Quod ſpectat ad ejus librum de Spiritu Sancto, liber is eſt maxime elegans, & Catholicæ Doctrinæ egregium exemplar, ex quo quotquot deinde præſertim ex Latinis de Spiritu Sancto ſcripſerunt, univerſi fere non mediocrem lucem habuerunt, ut apte, appoſiteque, & juxta Divinarum Scripturarum traditionem diſſererent. Paucis id exponit laudatus Hieronymus in præfatione ad eundem librum ita ſcribens: *Certe qui hunc legerit, Latinorum furta cognoſcet, & contemnet rivulos, cum cœperit haurire de fontibus. Imperitus ſermone eſt, & non ſcientia, Apoſtolicum Virum ex ipſo ſermone exprimens tam ſenſuum nomine, quam ſimplicitate verborum.* Hieronymus ipſe librum illum latinitate donavit, uti teſtatur in lib. 1. apologiæ ſuæ adverſus Ruffinum; quum enim aliqua de Spiritu Sancto ſcribere meditaretur, tandem agnovit, ſe nec ſanius quidpiam, neque aptius poſſe dicere, quam quod Didymus docuiſſet, proptereaque ad Paulinianum librum eundem direxit latina interpretatione editum, profeſſus ſe in ea materia accuratum potius Didymi interpretem agere voluiſſe, quam ad nova ſcribenda manum animumque intendiſſe. Itaque ſummæ auctoritatis opus illud eſt, ſive auctorem reſpicias, ſive interpretem: habetur autem excuſum inter opera Hieronymi, atque in tres libellos diſtributum, in quorum ſecundo leguntur verba canonis 40. de conſ. diſt. 5. Canonis hujus initium, quemadmodum jam adnotaverunt Romani Correctores, eſt ex integris libri exemplaribus ſupplendum. Ita legendum erit: *Ad Deum quoque Patrem quidam allegans preces loquitur: dirige me in veritate*

 tua,

tua, hoc eſt in unigenito tuo propria voce teſtante: Ego ſum veritas, quam perfectionem tribuit Deus mittens Spiritum veritatis, qui credentes in totam dirigit veritatem. Dehinc in conſequentibus de Spiritu veritatis, qui a Patre mittatur, & ſit Paracletus Salvator, qui & veritas ait: Non enim loquetur a ſemetipſo, hoc eſt non ſine me, & ſine meo, & Patris arbitrio, quia inſeparabilis a mea, & Patris eſt voluntate, quia non ex ſe eſt &c. Quæ apud Gratianum ſequuntur, omnino conſonant cum libro Didymi juxta laudatam Hieronymi interpretationem.

CAPUT XV.

De Felice Selemſelitano.

Felici Selemſelitano Epiſcopo tribuitur apud Gratianum

(*Can.* 2. *cau.* 3. *qu.* 8. *referendus ad can.* 4. *cau.* 15. *qu.* 7.

COncilio Africano, ſive Carthaginenſi vulgo II. interfuit Felix Selemſelitanus in Proconſulari Africæ Provincia Epiſcopus, cujus nomine refertur laudatus canon 2. cau. 3. qu. 8., ibidem autem verba exhibentur, quæ ipſe in Concilio pronunciavit canone 10. Integrum jam monumentum retuli in parte 1. cap. 15. ad canonem 4. cau. 15. qu. 7., ubi & ejuſdem Concilii tradita ratio fuit; quamobrem nihil in præſentia ſupereſt, quod ſingulari dignum animadverſione videatur.

CAPUT XVI.

De Johanne Chriſoſtomo.

Nonnulla ſunt apud Gratianum relata ſub Chriſoſtomi nomine monumenta.

Ex Epiſt. ad Theodorum Lapſum.	*Can.* 28. *de pœn. diſt.* 3. *ad optima exemplaria exigendus.*
Ex Commentario, ſeu homilia in Pſalmum 50.	*Can.* 24. *cau.* 27. *qu.* 2. *perperam Chriſoſtomo tributus.*

Ex

Ex opere imperfecto in Matthæum.	*Can.* 5. *diſt.* 40.	*ex integris exemplaribus ſupplendus.*
	Can. 12. *diſt.* 40.	*ex integris codicibus ſupplendus, atque emendandus.*
	Can. 11. *diſt.* 88.	*ex integris codicibus ſupplendus, atque emendandus.*
	Can. 86. *cau.* 11. *qu.* 3.	*fere conſonat cum vulgatis codicibus.*
Apocryphi omnes.	*Can.* 12. *cau.* 26. *qu.* 7.	*ex vulgatis codicibus emendandus.*
	Can. 1. *cau.* 27. *qu.* 2. *Can.* 4. *cau.* 27. *qu.* 2. *Can.* 9. *cau.* 31. *qu.* 1. *Can.* 1. *cau.* 32. *qu.* 1.	*ſimul jungendi, & ad integros codices exigendi.*
	Can. 10. *cau.* 32. *qu.* 5. *Can.* 87. *de pœn. diſt.* 1.	*fere conſonant cum integris exemplaribus.*
Ex Commentariis in Matthæum.	*Can.* 4. *diſt.* 56. *Can.* 14. *cau.* 23. *qu.* 8. *Can.* 42. *cau.* 27. *qu.* 2. *Can.* 43. *cau.* 27. *qu.* 2.	*exhibent integram Chriſoſtomi ſententiam.*
Ex Commentar. in Epiſt. Paulli ad Hebræos.	*Can.* 2. *diſt.* 42.	*paullo varius in variis exemplaribus.*
	Can. 24. *cau.* 11. *qu.* 3.	*paullo varius in variis exemplaribus.*
	Can. 31. *cau.* 11. *qu.* 3.	*ex optimis codicibus emendandus.*
	Can. 26. *cau.* 13. *qu.* 2.	*omnino conſonat cum Chriſoſtomi ſententia.*
	Can. 77. *de pœn. diſt.* 1.	*paullo varius in diverſis codicibus.*
	Can. 36. *de pœn. diſt.* 3.	*paullo varius in diverſis codicibus.*
	Can. 128. *de conſ. diſt.* 4.	*paullo varius in diverſis codicibus.*
	Can. 28. *de conſ. diſt.* 5.	*paullo varius in diverſis codicibus.*
Ex homil. de pœnitentia.	*Can.* 40. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 8. *de pœn. diſt.* 3.	*incertæ auctoritatis, atque ad integros codices exigendi.*
Ex homilia ad Populum Antiochenum.	*Can.* 48. *de pœn. diſt.* 3.	*non diſſonat a germanis Chriſoſtomi ſententiis.*
Adjiciuntur.	*Can.* 4. *cau.* 32. *qu.* 1.	*exigendus ad canones Concilii Nannetenſis.*
	Can. 6. *cau.* 33. *qu.* 4.	*referendus ad commentaria Hieronymi.*
	Can. 41. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 4. *de conſ. diſt.* 4.	*ſunt potius Chromatii.*

Medio

Digitized by Google

MEdio quarto Eccleſiæ ſæculo in Antiochena urbe natus Johannes ob elegantem dicendi formam Chriſoſtomus appellatus, ſub Viris doctrina clariſſimis ſolidæ doctrinæ jecit fundamenta, in humanioribus literis Græcorum perpolitus, in Sacrarum Scripturarum interpretatione acutiſſimus, in publicis orationibus recitandis æque elegans, & diſertus, in vindicandis fidei dogmatibus ſingulari pollens alacritate, &, quod potiſſimum eſt, morum integritate apud omnes maxime venerabilis. Raptus primum divino ſpiritu eremiticam vitam aliquandiu coluit, quam agens mirum eſt, quantum in rerum Divinarum meditatione profecerit; deinde in Antiochena Eccleſia inter Clericos cooptatus, præſertim ubi Sacerdotali dignitate inſignitus fuit, vere Sacerdotem Domini egit prædicatione divini verbi, gravitate morum, & exemplo; tandem ad Conſtantinopolitanam Eccleſiam translatus geſſit Epiſcopatum; in quo tamen multa ab hæreticis paſſus eſt, præſertim ab Arianis, quorum impia dogmata deteſtabatur; atque eo uſque vexatus, ut ejectus ab Epiſcopatu fuerit, & in exilium miſſus, ubi curis, & moleſtiis graviſſimis concuſſus, nunquam tamen animo fractus, occubuit circa annum 405. Innumera propemodum ſunt, quæ ipſe ſive antequam Clericali honore potiretur, ſive poſtquam Antiochenæ Eccleſiæ adſcriptus fuit, ſive poſtquam Conſtantinopolitanum Epiſcopatum geſſit, bono publico Eccleſiæ ſcripſit. Verum multa deperdita fuiſſe Eruditi Viri lugent, quemadmodum etiam lugent, alia multa ex aliis exhauſta fontibus obſcurorum auctorum in Chriſoſtomi libros aut perfidia, aut oſcitantia fuiſſe traducta. Meum non eſt ſingula percurrere, ac ſcrutari; non defuerunt, qui graviſſimo judicio germana a ſpuriis, aut incertis ſecernere conati ſunt. Quoad fieri potuit in expendendis Gratiani capitibus, uſus ego ſum editione Maurinorum, præſertim quod attinet ad latinam interpretationem, nihil tamen omittens, ubi opus erat, quominus aliarum vetuſtiorum editionum ratio haberetur.

De epiſtola ad Theodorum lapſum.

Can. 28. de pœn. diſt. 3. Theodorus quidam, qui poſtea Mopſueſtenus Epiſcopus fuit, cum olim monaſticam vitam profeſſus eſſet, ab eremo receſſit, & ſæcularibus curis animum appoſuit. Eum graviſſime redarguit Chriſoſtomus, acres adjiciens ſtimulos, ut pœnitentia ductus ad priſtinam vitæ rationem reverteretur, & quidem duas edens Parenæſes, ſive exhortationes. Ad eam, quæ apud Maurinos primo ordine collocatur in tomo 1., pertinet canon 28. de pœn. diſt. 3., cujus ſententia his verbis exhibetur: *Hujuſmodi quippe eſt Dei erga hominem clementia; nunquam averſatur ſinceram pœnitentiam: ſed etiamſi quis in extremum improbitatis pertigerit, & hinc ad virtutis viam redire voluerit, ipſum ſuſcipit, & amplexatur, nihilque non agit, ut eum in priſtinum ſtatum reſtituat, quodque majoris eſt clementiæ, & ſi quis non integram pœnitentiam exhibeat, brevem tamen illam, & ad modicum exhibitam non abnuit, ſed magnam huic mercedem tribuit; quod ſane manifeſtum eſt ex iis, quæ de populo Judæorum dicit Iſaias Propheta his verbis: Propter peccatum paulliſper contriſtavi eum, & percuſſi eum, & averti faciem meam ab eo, & contriſtatus eſt, & ambulavit mœſtus, & ſanavi eum, & conſolatus ſum eum. Teſtis autem nobis erit impiiſſimus Rex ille, qui ab uxore quidem peccatis traditus eſt; at ubi primum luxit, & ſacco indutus*

Digitized by Google

indutus facinora ſua damnavit, ita ſibi Dei miſericordiam conciliavit, ut omnia ſibi imminentia mala evitaret. Nam Deus Eliæ dixit: Vidiſti, quomodo compunctus eſt Achab a facie mea? Non inducam malum in diebus ejus, eo quod fleverit a facie mea. Hinc liquet, quomodo ſuaviter Sanctus Vir Theodorum ad pœnitentiam adducere conabatur; ſperandum enim ajebat fidenti animo de divina clementia; quemadmodum etiam multo ante preſſius dixerat, ibi: *Si enim Diabolus tantum potuit, ut te a vertice illo, & faſtigio virtutis in extremum malitiæ detruderet, multo magis te Deus poterit in priſtinam reducere libertatem.* Num Theodorus Chriſoſtomo morem gefferit, non ſatis conſtat; quamquam enim inter opera Johannis epiſtola quædam habeatur Theodori lapſi, quaſi Chriſoſtomo reſpondentis, illa tamen tanquam apochrypha a viris eruditiſſimis omnino rejicitur.

De Commentario, ſeu Homilia in Pſalmum 50.

Inter homilias, ſeu commentaria in Pſalmos prodiere apud Johannem Chriſoſtomum homiliæ duæ in Pſalmum quinquageſimum; & quamquam poſterior paullo elegantior ſit, & non adeo a Sancto Viro aliena videatur, utraque tamen & a Maurinis, & ab eruditis aliis hodie rejecta dignoſcitur, tanquam apocrypha. Dubitavit in primis de earum auctoritate Savilius, deinde Fronto Ducæus aperte repudiandas ſcripſit, a cujus ſententia Maurini recedere non potuerunt, cum in illis futilia multa, & indigna Chriſoſtomo reperiantur, imo nec ſtylus cum ceteris Sancti Doctoris operibus ulla ratione conveniat. Secunda homilia, ut modo dixi, paullo elegantior eſt, quia in illa adſuta fuerunt nonnulla fragmenta ex aliis Chriſoſtomi operibus transducta, imo & multa ex Theodoreti in eundem Pſalmum 50. commentariis derivata. Latina interpretatio eſt Jacobi Billii, ad quam ſi exigamus canonem 24. cau. 27. qu. 2. depromtum ex homilia 1., ubi auctor eos, qui abſtinere conjugii uſu facile nequeunt, ad utendum conjugio hortatur, ita legendum erit: *Cogita Paulli ſententiam, & quidnam dicat, quia multi continentiæ ſtudent, & honeſtas, & pudicas uxores habent, ac præter earum voluntatem continentiam colunt, eorumque philoſophia adulterii cauſſam affert, proinde ait: unuſquiſque uxore ſua fruatur. Nec pudore ſuffunditur, verum ingreditur, ac noctu, & diu in lecto ſedet, ac maritum & uxorem retinet, ſicque eos inter ſe copulat, atque alta voce elamat: nolite fraudare invicem, niſi ex conſenſu. Continentiæ ſtudes, nec cum marito ſomnum capere vis, nec ille te fruitur? Abſcedit jam, & peccat, ac deinceps illius peccatum continentiæ tuæ adſcribitur.* Can.24. cau. 27. qu. 2.

De opere imperfecto in Matthæum.

Duo in vulgatis Chriſoſtomi codicibus prodierunt ſub ejuſdem Sancti Antiſtitis nomine commentaria in Evangelium Matthæi, quorum primum Græcolatinum adparet, ac revera Chriſoſtomi eſt; alterum latinum tantum, quod appellatur opus imperfectum, & paſſim ab eruditis univerſis hodie rejectum inter ſpuria ejuſdem Sancti Doctoris monumenta, ex quibus poſt Eraſmum, Sixtum Senenſem, Baronium, & Tillemontium laudare merito poſſum Maurinos Monachos, qui com-

Digitized by Google

commentarium illud in poſtremam partem tomi 6. velut apocryphum abjiciendum eſſe voluerunt. Imo & paſſim traditum novimus, auctorem libri Latinum credi, & eum, qui hæreticus fuerit, Arianorum præſertim erroribus involutum. Summa rationum, quibus id demonſtretur, hæc eſt: In primis ſtylus perplexus eſt, atque admodum rudis, & penitus a Chriſoſtomi dictione alienus; qui ſi apprime conſideretur, per ſe indicabit, non latinam ibidem interpretationem exhiberi ad Græcas phraſes exactam, ſed latinam ab initio ſcripturam. Deinde auctor paſſim reprobat illorum fidem, qui Sanctæ & Divinæ Trinitatis, ſeu trium Perſonarum fatebantur æqualitatem; & tradit Filium eſſe Patre longe minorem, quod Ariani blaſphæmabant. Præterea Donatiſtas ſecutus auctor docuit, Baptiſma ab hæreticis collatum eſſe penitus irritum, atque ab eiſdem baptizatos, iterum eſſe Chriſti lavacro abluendos. Non memoro alia benemulta, quæ facile unuſquiſque inveniet apud Maurinos in eleganti Diatriba ad idem commentarium præhabita. Adeo vera hæc ſunt, ut non defuerint viri ſolliciti, quorum ſtudio liber emendaretur, unde in aliquot commentarii editionibus multa deſiderantur, quæ aliis exhibentur, quia aliquot prodierunt expurgatiores. Quid tamen prodeſt hæreticorum purgare libros, ut Sanctis Patribus auctoribus digni videantur, quando hujuſmodi librorum Sancti iidem Patres auctores minime fuerunt. Satius mihi videtur una cum ſuis germanis auctoribus improbare volumina, ne eorundem ulla penitus ratio habeatur. Videtur liber ille viris doctis circa ſæculum Eccleſiæ ſeptimum editus, & quidem ſtatim adjecto Chriſoſtomi nomine, ut liber facilius reciperetur apud eos, penes quos maxima erat Chriſoſtomi exiſtimatio. Diſtinguitur autem in homilias 54. non quidem in omnia Matthæi capita, ſed in aliqua tantum, unde operis imperfecti nomen accepit. Mirum ſane eſt, apud Gratianum pauca exhiberi fragmenta ex germanis Johannis commentariis in Matthæum depromta, e contrario multos eſſe canones, qui ad commentarium, ſeu opus imperfectum, falſo Chriſoſtomo tributum referantur.

Can. 5. diſt. 40. Itaque in primis ad homiliam 40. hujus operis referendus eſt canon 5. diſt. 40. Expendebat auctor caput Matthæi 22. verſ. 44. ibi: *Et qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur; ſuper quem vero ceciderit, conteret eum*; docens, in eo lapide Chriſtum Domini imaginem eſſe agnoſcendam, eos autem dici ſuper lapidem cadere, qui contra *Chriſtianitatem* agunt; ac propterea eos, qui Chriſto adverſantur, non Chriſto lapidi nocere, ſed frangi ipſos, aut comminui. Ad quam rem ita ſcribit: *Quod cadit ſuper lapidem, non tantum ſe frangit, quantum eſt lapidis virtus, ſed quantum fortiter ipſum ceciderit. Fortiter autem cadit* (ideſt facilius comminuitur) *quod cadit, propter duas cauſſas, aut propter pondus ſuum, aut propter altitudinem ſuam*. Et paullo inferius: *Homo Chriſtianus fortiter cadit in peccato propter duas cauſſas, aut propter magnitudinem peccati, aut propter altitudinem dignitatis, ut puta ſi ſit Clericus, aut continens vidua, aut Monachus, aut virgo, ideſt, qui ſe Deo tradidit. Propter magnitudinem autem peccati, ut puta ſiquis homicidium fecerit, aut adulterium, aut aliud aliquid de gravibus peccatis, ille talis, etſi de humili loco cadit, ideſt etſi laicus ſit, aut ſæcularis, fortiter perit propter pondus peccati.*

Can. 12. diſt. 40. Canon 12. diſt. 40. ex eodem libro depromtus eſt. Si enim priora verba conſideremus, habentur illa in homil. 43. ad caput 23. Matthæi ibi: *Super Cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi*, quæ interpretatus auctor operis imperfecti, ita ſcribit: *Ideſt multi ſacerdotes, & pauci ſacerdotes. Multi nomine, & pauci opere.*

Videte

Videte ergo, quomodo ſedeatis ſuper eam: quia Cathedra non facit ſacerdotem, ſed ſacerdos Cathedram; non locus ſanctificat hominem, ſed homo locum. Non omnis ſacerdos ſanctus eſt, ſed omnis ſanctus ſacerdos. Qui bene ſederit ſuper Cathedram, honorem accipiet ab illa; qui male ſederit, injuriam facit Cathedræ. Ideoque malus ſacerdos de ſacerdotio ſuo crimen adquirit, non dignitatem. In judicio enim ſedens, ſiquidem bene vixeris, & bene docueris, omnium judex es: ſi autem bene docueris, & male vixeris, tui ſolius condemnator es. Nam bene vivendo, & bene docendo populum inſtruis, quomodo debeat vivere; bene autem docendo, & male vivendo, Deum inſtruis, quomodo te debeat condemnare. Quæ ſequuntur apud Gratianum in verſ. *quicumque deſideravit*, repetenda ſunt ex homilia 36. ad verba illa Matthæi cap. 20. verſ. 25. *Scitis, quia principes gentium dominantur eorum .... non ita erit inter vos*, quæ ita explicantur. *Quicumque ergo deſiderat primatum cæleſtem, ſequatur humilitatem terreſtrem; quicumque autem deſiderat primatum in terra, inveniet confuſionem in Cælo; ut jam inter ſervos Chriſti non ſit de primatu certamen; nec feſtinet unuſquiſque eorum, quomodo aliis major appareat, ſed quomodo omnibus inferior videatur; quoniam non qui major fuerit in honore, ille eſt juſtior, ſed qui juſtior fuerit, ille eſt major. Converſatio ergo melior eſt deſideranda, non dignior gradus.* Ex iſtis erit & ſupplendus Gratianeus canon, & emendandus.

Ex eodem libro homilia 38. ad cap. 21. Matthæi ad illa verba verſ. 12. *Et ejiciebat omnes vendentes, & ementes in templo &c.* depromtus eſt canon 11. diſt. *Can. 11. diſt. 88.*
88., in quo cum multa ſint emendanda, ſupplendave, exhibere hoc in loco juvabit integram auctoris ſententiam, ubi ſcribit: *Et ejiciebat vendentes, & ementes de templo ſignificans, quia homo mercator vix, aut nunquam poteſt Deo placere, & ideo nullus Chriſtianus debet eſſe mercator, aut ſi voluerit eſſe, projiciatur de Eccleſia Dei, dicente propheta, quia non cognovi negotiationes, introibo in potentias Domini. Quemadmodum enim qui ambulat inter duos inimicos, ambobus placere volens, & ſe commendare, ſine maliloquio non poteſt eſſe; neceſſe eſt enim, ut & iſti male loquatur de illo, & illi male loquatur de iſto: ſic qui emit, & vendit, ſine mendacio & perjurio eſſe non poteſt: neceſſe eſt enim, ut negotiatoribus hic juret, quia non tantum valet res, quantum comparat eam, & ille juret, quia plus valet res, quam vendit. Sed eſt nec ſtabilis ſubſtantia eorum. Talium enim ſubſtantia aut ipſis viventibus peritura eſt, aut a malis heredibus diſſipanda eſt, aut ad extraneos, & inimicos hereditas ipſorum ventura eſt. Non poteſt ad bonum proficere, quod congregatur de malo. Quemadmodum ſi triticum, aut aliquam bladi ſpeciem cernas in cribro, dum huc illucque jactas eam, grana omnia paullatim deorſum cadunt, & in fine in cribro nihil remanet, niſi ſtercus ſolum; ſic & ſubſtantia negotiatorum, dum vadunt & veniunt inter emtionem, & venditionem, minuitur, & in noviſſimo nihil illis remanet, niſi ſolum peccatum. Ergo oſtende nobis, quis eſt negotiator? Omnes enim homines videntur negotiatores. Ecce qui arat, comparat boves, ut ſpicas vendat, & qui operatur lignum, comparat lignum, ut utenſilia vendat; & linteonarius comparat linteamina, ut vendat, & oſtendat, & fœnerator mutuat pecuniam, ut tollat uſuras. Et quomodo antiqui Judæi, & Apoſtoli artificia laudaverunt. Quia magis ſunt ſine peccato, ſicut & Paullus fuit ſutor tabernaculorum, & ipſe mandat, dicens: Curent & noſtri bonis operibus præeſſe; & Apoſtoli quidam, ſicut legimus, piſcatores fuerunt. Ego oſtendam, qui non eſt negotiator, ut qui ſecundum regulam iſtam non fuerint, intelligas omnes negotiatores eſſe, ideſt, quicumque rem comparat, non ut ipſam rem integram,*

Digitized by Google

& immutatam vendat, ſed ut opus faciat ex ea, ille non eſt negotiator, quia qui materiam operandi ſibi comparat, unde faciat opus, ille non rem ipſam vendit, ſed magis artificium ſuum, ideſt qui rem vendit, cujus æſtimatio non eſt in ea ipſa re, ſed in artificio operis, illa non eſt mercatio, ut puta, faber comparat ferrum, & facit ferramentum: ſed ferramentum illud non tantum habet ferri, quantum valet, ſed ſecundum opus ferramenti appreciatur. Qui autem comparat rem, ut illam ipſam integram, & immutatam dando lucretur, ille eſt mercator, qui de templo Dei ejicitur. Unde ſuper omnes mercatores plus maledictus eſt uſurarius. Si enim qui rem comparatam vendit, mercator eſt, & maledictus, quanto magis maledictus erit, qui non comparatam pecuniam, ſed a Deo donatam ſibi dat ad uſuram? Secundo quia mercator dat rem, ut jam illam non repetat, iſte autem poſtquam fœneravit, & ſua iterum repetit, & aliena tollit cum ſuis. Adhuc dicit aliquis. Qui agrum locat, ut agrariam recipiat, aut domum, ut penſiones recipiat, num eſt ſimilis ei, qui pecuniam dat ad uſuram? Abſit. Primum quidem, quoniam pecunia non ad aliquem uſum diſpoſita eſt, ſicut ager, vel domus, ſed ad pretium emendi, vel vendendi. Secundo, quoniam qui agrum habet, arat eum, & fructum accipit ex eo: ſimiliter & qui domum habet, uſum manſionis capit ex ea. Ideo qui locat agrum, vel domum, uſum dare videtur, & pecuniam accipere; & quodammodo quaſi commutare videtur lucrum cum lucro; pecuniam autem, ſi repoſitam in ſacculo teneas apud te, nullum uſum capis ex ea. Tertio: ager vel domus utendo veteraſcit; pecunia autem cum fuerit mutuata, nec minuitur, nec veteraſcit. Et menſas nummulariorum ſubvertit. Pecunia ſpiritualiter homines intelliguntur, quia ſicut nummus habet charagma Cæſaris, ſic homo habet charagma Dei; & quemadmodum ſolidus, qui non habet charagma Cæſaris, reprobus eſt, ita & homo, qui non oſtendit in ſe imaginem Dei, reprobus æſtimatur. Unde Eſaias dicebat ad Hieruſalem: Pecunia tua reproba eſt, caupones tui miſcent vinum aqua &c. Ideo ergo menſas nummulariorum evertit, ſignificans, quia in templo Dei non debent eſſe nummi, niſi ſpirituales, ideſt, qui Dei imaginem habent, & non illi nummi, ideſt non illi homines, qui terreni Regis imaginem portant, ideſt Diaboli. Nam ſicut homo bonus in ſe imaginem Dei oſtendit, ſic & homo malus imaginem Diaboli habet. Aut certe menſas ſpiritualiter dicit ſcripturas nummulariorum, ideſt ſacerdotum. Vere enim ſacerdotum illorum ſcripturæ everſæ ſunt, ut jam nemo eorum paſcantur in eis ſuccedente novo teſtamento priori.

Can. 86. cau. 11. qu. 3. Ex homilia 25. ad caput 10. Matthæi verſ. 28. ibi *Et nolite timere eos, qui occidunt corpus* depromtus eſt canon 86. cau. 11. qu. 3., ubi pro illis verbis: *prædicetis omnibus . . . defendere convenit*, legendum eſt ex vulgatis codicibus: *prædicetis in omnibus . . . . defendere oportet*.

Can. 12. cau. 26. qu. 7. Canon 12. cau. 26. qu. 7. depromtus eſt ex homilia 43. ad interpretationem verborum Matthæi cap. 23. verſ. 4. *Alligant enim onera gravia, & importabilia &c.* Sane pro illis verbis, quæ in nonnullis Gratiani codicibus occurrunt *Sed ut dicentes . . . pœna peccati futuri. Sicut enim faſcem ſuper humeros adoleſcentis, quem non poteſt . . . ſub pondus . . . pœnitentiæ imponis . . . rationem reddere . . . circa alienam benignus*; iſta leguntur in vulgatis codicibus: *Sed ut docentes . . . pœna peccati futuri. Si enim faſcem ſuper humeros adoleſcentis, quam non poteſt . . . ſub pondere . . . pœnitentiæ ponis . . . rationem dare . . . circa alienam autem benignus.*

Can. 1. & 4. cau. 27. qu. 2. Simul jungendi ſunt plures canones, utpote qui ex eadem homilia 32. depromti ſunt ad interpretationem capitis 19. Matthæi, ubi nonnulla traduntur de libello

libello repudii apud veteres Judæos a Moſe conceſſo, & tandem in nova lege *Can. 9.*
improbato ex Chriſti Domini definitione. Ii ſunt canon 1. & 4. cau. 27. qu. 2. *cau. 31.*
canon 9. cau. 31. qu. 1. & can. 1. cau. 32. qu. 1. Deſcribam nunc integram *qu. 1. &*
auctoris ſententiam, ad quam etiam laudatos omnes canones exigam. Scribit ille, *Can. 1.*
Judæos alloquens libello repudii uſos: *Hac ratione permiſit, vos dare libellum re- cau. 32.*
pudii, quia melius judicavit permittente lege matrimonia ſolvi, quam odio compellente *qu. 1.*
homicidium fieri. Permiſit vobis mala facere, ne faceretis pejora . . . . ſic permiſſum eſt dari repudium, malum quidem, tamen licitum a creatione. Et Apoſtoli præceperunt ſecundas adire nuptias (huc referenda ſunt verba dicti canonis 9. cau. 31. qu. 1.) *propter incontinentiam hominum. Nam ſecundam quidem accipere, ſecundum præceptum Apoſtoli eſt; ſecundum autem veritatis rationem vere fornicatio eſt: Sed dum permittente Deo publice, & licenter committitur, fit honeſta fornicatio. Propterea bene dixit, quia Moſes hoc permiſit, non præcepit. Aliud eſt præcipere, aliud eſt permittere. Quod enim præcipimus, ſemper placet; quod autem permittimus, nolentes præcipimus, quia malam voluntatem hominum ad plenum prohibere non poſſumus. Amen dico vobis, quicumque dimiſerit uxorem ſuam, niſi fornicationis cauſſa, mœchatur. Omnis res, per quas cauſſas naſcitur* (hic eſt canon 4. cau. 27. qu. 2., cujus priora verba tranſlata ſunt a Gregorio IX. in ſuam collectionem in capit. 1. de reg. juris) *per eaſdem abſolvitur. Matrimonium enim non facit* (& iſta recenſentur in can. 1. cau. 27. qu. 2.) *coitus, ſed voluntas; & ideo illud non ſolvit ſeparatio corporis, ſed ſeparatio voluntatis. Ideo qui dimittit conjugem ſuam, & aliam non accipit, adhuc maritus eſt. Nam etſi corpore jam ſeparatus eſt, tamen adhuc voluntate conjunctus eſt. Cum ergo aliam acceperit, tunc plene dimittit. Non ergo qui dimittit, mœchatur, ſed qui alteram ducit. Sicut autem* (ſunt hæc verba laudati canonis 1. cau. 32. qu. 1.) *crudelis eſt, & iniquus, qui caſtam dimittit, ſic fatuus eſt, & injuſtus, qui retinet meretricem; nam patronus turpitudinis ejus eſt, qui crimen celat uxoris.* Aliqua ſane ſunt ad hos canones animadvertenda. In primis adnotandum occurrit, quod de ſecundis nuptiis improbandis traditur, quæ ab auctore operis æque interdictæ dicuntur, ac interdictum erat repudium a Moſe permiſſum. Aliud profecto ſuadet & Apoſtolica Paulli doctrina, & doctrina Chriſoſtomi, quemadmodum prudentiſſime adnotandum voluerunt Romani Correctores ad memoratum canonem 9. cau. 31. qu. 1. Quid vero aliud ſperandum erat ab auctore operis imperfecti, Marcionis, Tatiani, & Montani erroribus involuto? Qui ſi primas nuptias velut a malo principio invenias deteſtabatur cum ducibus ſuis, ſecundas probare minime potuit, quidquid Paullus Apoſtolus tradidiſſet. Deinde animadvertendum eſt, multum diſcriminis intereſſe inter verba a Gratiano deſcripta in principio canonis 4. cau. 27. qu. 2. tranſlata deinde in capitulum 1. de regulis juris apud Gregorium IX., & verba auctoris operis imperfecti modo deſcripta: ubi enim ſcripſerunt Gratianus, & ex Gratiano Gregorius IX. *Omnis res, per quas cauſſas naſcitur, per eaſdem diſſolvitur*; ſcripſit auctor imperfecti: *Per eaſdem abſolvitur*, quaſi diceret, matrimonium ut ſolo conſenſu contrahitur, ita ſolo conſenſu abſolvi, ideſt perfici, compleri, atque conſiſtere. Ejus ſententia erat, ut traderet, dimiſſa uxore ex cauſſa adulterii adhuc conſiſtere prius conjugium; quia licet corpore uxor a marito divideretur, juncta adhuc erat voluntate, quouſque nec dimiſſa alteri jungeretur, nec dimittens alteram duceret. Tum demum ajebat omnino diſſolutum matrimonium videri, quando altera a dimittente duce-

duceretur. At hæc propoſitio, qua ſecundæ nuptiæ a dimittente contrahendæ improbabantur, toto cœlo diſtat a Gratiani principio, quod initio laudati canonis præſtituitur, quaſi indicare velit Gratianus, eodem modo diſſolvi conjugium ſola conſenſione, quemadmodum ab initio ſola conſenſione contrahitur, quod ſane & Eccleſiaſticis, & Divinis inſtitutionibus adverſaretur. Sed nolo in adſequenda viri hæretici mente diutius immorari; quamquam, ut liquet, hac in re in ſanam omnino doctrinam flecti quodammodo poſſet.

Can. 10. cau. 32. qu. 5. Ex eadem homilia 32. ad interpretationem ejuſdem capitis Matthæi verſ. 12. ubi bonum continentiæ laudatur, depromtus eſt canon 10. cau. 32. qu. 5., ibi: *Tanquam ſi dicat aliquis: Quid dicis Domine? Si ex quacumque cauſſa contigerit homini uxorem non habere, an continentiæ habebit mercedem? non ſemper. Sicut enim peccatum &c.* Quæ apud Gratianum ſequuntur omnino conſonant cum vulgatis codicibus, dummodo pro voce illa *debilitati* legas *debilitatis*. Adnotaverunt Maurini Monachi ad illa verba *ſine opere*, in pluribus codicibus legi *ſine corpore*, una autem adjecerunt perperam ita legi, quamobrem a Gratianea editione hac in parte recedendum non erit.

Can. 87. de pœn. diſt. 1. Verba canonis 87. de pœn. diſt. 1. referenda ſunt ad homiliam 40. in caput 21. Matthæi, ubi auctor operis imperfecti dolet conditionem Clericorum illorum, qui dum quotidiana rerum divinarum lectione exercentur, ſi forte in crimina incidant, & in iis diutius conſiſtant, difficili ratione ad pœnitentiam excitantur. Pro illis Gratiani verbis *non adeo dolet &c.* legendum eſt *non ideo dolet &c.*

De genuinis Chriſoſtomi Commentariis in Matthæum.

Expeditus ab apocryphis commentariis in Matthæum, quæ Chriſoſtomo perperam inſcripta fuerunt, ad alia commentaria in idem Evangelium Matthæi gradum facio in nonaginta homilias diſtributa, quæ ſane ut præclariſſima ſunt, & vere Chriſoſtomo digna, ita eidem Sancto Doctori jure optimo nemine diſſentiente adjudicantur. A Maurinis Monachis exhibentur iſta & græce & latine in tomo 7. ſuæ editionis; & traduntur tanquam ea, quæ Antiochiæ, dum Presbyteri munere auctor fungeretur, adornata fuerint ab anno 390. ad annum 398. Ibidem Chriſoſtomus non tam concionatorem egit mores populi Antiocheni corruptos data occaſione carpentem, quum ſedulum & accuratum interpretem explicando ea teſtimonia, quæ difficultatem aliquam paterentur. Utar hac etiam in parte eorundem Maurinorum latina interpretatione, tanquam ea, quam conſtat eſſe omnium accuratiſſimam, & ad optimos codices maxime exactam. *Can. 4. diſt. 56.* Ad homiliam 3., in qua explicatur caput 1. Matthæi, pertinet in primis canon 4. diſt. 56., ubi Chriſoſtomus de Divini Verbi miranda incarnatione verba faciens Chriſti humilitatem prædicat, in eo, quod de improbis abavis, aut majoribus originem trahere voluerit, ut quanto probroſior ejus antiqua origo demonſtraretur, eo vehementior ejus erga homines hominumque ſalutem amor exhiberetur. Quam ad rem ita ajebat: *Illudque ex ipſo generationis exordio prædicavit, ſe de nullo, quod ad nos pertineat, erubeſcere; per hæc nos edocens, ne unquam de majorum noſtro-*

Digitized by Google

noſtrorum nequitia erubeſcamus, ſed unam ſolum quæramus virtutem. Nam qui illam ſectatur, etiamſi alienigenam progenitorem habeat, etiamſi matrem meretricem, vel alio modo deſpiciendam, nihil hinc nocumenti paſſurus eſt. Nam ſi fornicatorem qui reſipuerit, nullo prior vita dedecore afficit, multo minus vir probus ex meretrice, vel adultera natus, parentum improbitate dehoneſtabitur. Et multo poſt ad eandem rem: *Non poteſt enim, non poteſt utique quiſpiam ex virtute, aut ex nequitia majorum aut probus aut improbus eſſe, aut glorioſus, aut inglorius. Verum, ſiquid mirum dictu proferendum, ille majori fulget ſplendore, qui ex non probis majoribus ortus, probus tamen effectus eſt*. Si conferas hæc cum memorato canone 4., integram profecto, licet aliis verbis expreſſam Chriſoſtomi ſententiam invenies.

Ex homilia 17. in caput 5. Matthæi depromtus eſt canon 14. cau. 23. qu. 8., ubi Chriſoſtomus inhærens doctrinæ Chriſti Domini tradebat multa fuiſſe veteribus Judæis conceſſa, quæ Chriſtianis denegari deinde decuit, cum nonnulla ex opportunitate temporum varietati ſubjaceant. Atque inter cetera ita ſcribebat: *Cædes, quam inventum eſſe diaboli in confeſſo apud omnes eſt, opportuno tempore facta interfectorem Phineem Sacerdotii honore decoravit. Quod enim cædes ſit opus diaboli, audi quomodo dicat ipſe: vos opera patris veſtri* (Johannes in Evangelio cap. 8. verſ. 41. & 44.) *vultis facere, ille homicida erat a principio. Sed homicida fuit etiam Phinees, & reputatum eſt ei ad juſtitiam, inquit. Abraham vero non homicida ſolum, ſed etiam filii interfector factus, quod pejus erat, ſic magis Deo placuit. Petrus vero duplicem cædem fecit, attamen ſpirituale erat id, quod factum eſt. Ne itaque ſimpliciter res examinemus, ſed etiam tempus, & cauſſam, & voluntatem, & perſonarum differentiam, & illa omnia, quæ una concurrunt, accurate exploremus, neque enim poteſt veritas alio attingi modo; ſtudeamuſque ſi velimus regnum adſequi, ſupra vetera præcepta aliquid operari, quia non poſſumus aliter cæleſtia obtinere*. Iterum hæc cum verbis Gratiani collata demonſtrant in laudato canone 14. Chriſoſtomi ſententiam licet aliis verbis expreſſam. Can. 14. cau. 23. qu. 8.

Ex homilia 4. in caput 1. Matthæi multa fragmenta congeſta ſunt in can. 42. cau. 27. qu. 2., quæ tamen integram exhibent Chriſoſtomi de B. Mariæ virginitate ſententiam. Verba Chriſoſtomi apud Maurinos iſta ſunt: *Ideo cum prius præparaſſet auditorem ad aliquid eorum, quæ ex more veniunt, audiendum, & in hac cogitatione retinuiſſet, tunc percellit rem admirandam ſubjungens his verbis: antequam convenirent, inventa eſt in utero habens de Spiritu Sancto. Non dixit, antequam duceretur in domum ſponſi, intus enim jam erat. Nam mos priſcis erat ſponſas ut plurimum domi tenere, imo etiam nunc id videre eſt, & Loti generi cum ipſo habitabant. Habitabat ergo & ipſa cum Joſepho*. Deinde poſt multa, interpretatus illa verba Evangelii: *Hæc autem eo cogitante Angelus in ſomnis adparuit Joſeph*, inquit: *Viden Viri moderationem! non modo non punivit, ſed nemini dixit, ac ne illi quidem, quæ in ſuſpicionem veniebat, ſed rem ſecum cogitabat, & receſſus cauſſam virgini obtegere ſtudebat. Neque enim dixit, ipſum voluiſſe illam ejicere, ſed dimittere; uſque adeo benignus, & moderatus vir erat*. Iterum inferius expendens verba Angeli, qui in ſomnio adparuerat Beato Joſeph, inquit: *Conjugem vero hic ſponſam vocat; quemadmodum & generos vocare ſolet Scriptura ſponſos ante nuptias. Quid vero ſignificat illud accipere? Domi retinere; jam enim illam animo dimiſerat. Hanc dimiſſam retine, quam tibi Deus tradit, non parentes. Tradit autem, non ad nuptias, ſed ut cum illa habites; tradit porro per vocem meam, ut illam poſtea Chriſtus tradidit diſcipulo, ita* Can. 42. & 43. cau. 27. qu. 2.

&

& nunc Joſepho traditur. Eadem fere ſententia legitur in homilia 5. ad idem caput 5. Matthæi, ubi Chriſoſtomus ait de Joſepho, & B. Maria: *Nam ſi cognoviſſet eam, & uxoris loco habuiſſet, quomodo illam, quaſi nullum habentem virum diſcipulo commendaſſet, jubens eam in ſua accipere?* Relata iſthæc ſunt in canonem 43. cau. 27. qu. 2.

De Commentariis in epiſtolam Paulli ad Hebræos.

Extat inter homilias Chriſoſtomi Commentarium in homilias 34. diſtributum in epiſtolam Paulli ad Hebræos ſub hac inſcriptione: *Interpretatio in epiſtolam ad Hebræos, edita ex notis poſt obitum ejus a Conſtantino Presbytero Antiocheno*, refertur autem in tom. 12. Maurinorum editionis. Conſtantinum eundem putant eſſe Viri eruditi cum Conſtantio Antiocheno Presbytero valde familiari, & arctiſſimo neceſſitudinis vinculo cum Sancto Antiſtite juncto, qui nimirum Chriſoſtomum Cucuſi exulantem adiit, ejuſdemque lateri diu adhæſit; quin negotium faceſſat Conſtantinum in editis Commentarii codicibus legi; facile enim contingere potuit, ut ex oſcitantia Amanuenſium Conſtantini nomen pro nomine Conſtantii legeretur. Dicitur interpretatio edita ex *notis* Chriſoſtomi, quod ita Viri graviſſimi intelligunt, quaſi depromta illa fuerit ex brevioribus quibuſdam characteribus, & notis, quas Sanctus Antiſtes in ſcriniolo ſervabat, ut commodius celeriuſque, quid ſibi orandum eſſet, memoria teneret, aut verſaret. Edita autem eſt poſt obitum Sancti Viri ab eo, qui maxime Chriſoſtomi opera venerabatur, nec niſi ægre pati poterat, tanti Antiſtitis opera ad poſteros non traduci. Quamquam vero Eraſmus illud opus a Chriſoſtomo abjudicandum ſcripſerit, Eraſmi tamen opinio una cum auctore ſuo interiit; neque enim ea placere potuit Viris eruditiſſimis, qui & agnoverunt leviſſimis conjecturis, & facile refutandis Eraſmum inductum fuiſſe, & in eo opere ſtatim ſtylum, & dicendi morem Chriſoſtomo familiarem non deprehendere non potuerunt. Unuſquiſque ſane fatetur, maximam eſſe variorum codicum varietatem; Ceterum id contigit in univerſis propemodum Sancti Doctoris opuſculis, quæ ſicut paſſim præ plurimorum manibus verſabantur, tranſcribebantur, & novis interpretationibus adornabantur, ita non potuerunt non eſſe quibuſdam viciſſitudinibus obnoxia. Jam vetus prodiit latina ejuſdem libri interpretatio auctore Mutiano Viro diſertiſſimo ex mandato Caſſiodori, qui idipſum teſtatus eſt in cap. 8. de divinis lectionibus. Maurini Monachi Mutiani interpretationem ad oram ediderunt, in ſua tamen editione aliam latinam interpretationem ſecuti. Ego in deſcribendis Gratiani monumentis utramque, ubi opus fuerit, ſubjiciam, animadvertens initio, homilias iſtas recitatas fuiſſe ab Johanne Chriſoſtomo jam Epiſcopatum adepto, quemadmodum & ipſi Maurini profeſſi fuerunt.

Can. 2. diſt. 42. Ad homiliam 11. in caput 6. Paulli referendus eſt canon 2. diſt. 42., ubi increpat Sanctus Antiſtes eos, qui eleemoſynam pauperibus ſive Monachis, ſive Laicis denegabant, eo prætextu, quod non certo ſcirent, revera illos neceſſariis vitæ ſubſidiis indigere, & paſſim tradebant, non primum a quoquam faciendam elee-

Digitized by Google

eleemoſynam eſſe, quam de miſera petentis conditione certior redditus fuerit. Hæc ſunt verba Chriſoſtomi apud Maurinos: *Ceſſemus ab hac importuna, ſatanica, & pernicioſa curioſitate: Nam ſi ſe in Cleri quidem numerum dicat eſſe relatum; aut ſi ſe nominet Sacerdotem, diligenter inquire, & ſis curioſus. Non eſt enim expers periculi, quæ ſine examine illic ſit communicatio. De rebus enim magnis eſt periculum. Quod ſi cibum petat, nihil examines. Non enim das, ſed accipis. Exquire ſi vis, & ſcrutare, quomodo Abraham ſe exhiberet hoſpitalem in omnes, qui accedebant. Si de iis, qui ad ipſum confugiebant, curioſe eſſet ſcrutatus, hoſpitio non excepiſſet Angelos.. Fortaſſe enim non exiſtimans illos eſſe Angelos, cum aliis illos quoque expuliſſet. Sed quoniam omnes excipiebat, excepit etiam Angelos. Num ex vita eorum, qui accipiunt, tibi mercedem dat Deus? Ex libero animi inſtituto, ex multa liberalitate, & munificentia, ex benignitate, & bonitate.* Paullo aliter interpretatus eſt Mutianus his verbis: *Quieſcamus ab hac abſurda curioſitate, & diabolica, & peremtoria. Si enim in Clero electum ſe eſſe dicat; ſi Sacerdotem nominet, ſcrutare: non enim ſine periculo in talibus indiſcuſſa communicatio eſt. Circa majora periculum vertitur; non enim das, ſed accipis. Si vero pro nutrimento poſtulat, nihil examines. Quomodo Abraham hoſpitalitatem circa omnes tranſeuntes oſtendebat. Si ſcrutator fuiſſet circa refugientes ad ſe, nunquam Angelos hoſpicio recepiſſet. Fortaſſis enim non putans eos Angelos eſſe, cum reliquis repelleret: Sed quoniam omnes ſuſcipiebat, ſuſcepit & Angelos. Non enim ex vita accipientium a te mercedem tibi retributurus eſt Deus; ſed ex voluntate, ex bonorificentia multa, ex miſericordia, ex bonitate.*

Ad canonem 24. cau. 11. qu. 3. ſubjecerunt Correctores Romani græcum ipſum Chriſoſtomi monumentum depromtum ex homil. 25. ad caput 11. Epiſtolæ Paulli. Maurini ita ediderunt. *Nec Paullum quidem vereris, qui ad menſam Græcorum, ſi velimus, citra impedimentum nobis permittit accedere, ad avarorum autem, & eorum, qui damnis ditantur alienis, ne volentes quidem ſinit. Nam ait, ſi is, qui frater nominatur inter vos, eſt fornicator: fratrem hic dicens abſolute quemvis fidelem, non eum, qui eſt Monachus. Nam quid eſt, quod facit fraternitatem? Lavacrum regenerationis, poſſe Deum Patrem vocare. Quamobrem catechumenus quidem, etiamſi ſit Monachus, non eſt frater.. Fidelis autem, etiamſi mundanus ſit, ſeu ſæcularis, eſt frater. Siquis, inquit, frater nominatur. Nam nec ullum quidem tunc erat Monachi veſtigium. Sed mundanis, ſeu ſæcularibus hæc omnia dicebat hic Beatus. Si is, inquit, qui frater nominetur, ſit fornicator, aut avarus, aut æbrioſus, cum hujuſmodi nec cibum ſumere. Sed non ita cum agit de Græcis, ſeu Gentilibus. Siquis vocat vos infidelium, & vultis ire, omne quod vobis adponitur, comedite. Siquis autem, inquit, frater nominatur, & ſit æbrioſus, papæ, quam exacte loquitur, & accurate: nos autem non ſolum non fugimus æbrioſos: ſed etiam eos adimus, eorum, quæ ab ipſis adponuntur, futuri participes.* Paullo aliter Mutianus interpretatus eſt, ibi: *Et neque Paullum revereris, ad menſam quidem Paganorum ſi volueris ire, ſine ulla probibitione permittentem: ad menſam autem avarorum, & aliena auferentium neque volentem permittere. Si enim quis frater, inquit, nominatur inter vos. Fratrem in hoc loco omnem fidelem ſimpliciter intellige, non Monachum tantum. Quid autem eſt, quod facit fraternitatem, niſi lavacrum regenerationis, quod facit vocare Deum, Patrem? Proinde, inquit, catechumenus eſt, ac ſi monachus ſit, non eſt frater: qui vero fidelis eſt, ac ſi ſæcularis ſit, frater eſt. Siquis, inquit, frater nominatur. Neque veſtigium tunc Monachi erat, ſed omnia ad ſæculares tunc loquebatur Beatus Paullus.* Can. 24. cau. 11. qu. 3.

Siquis,

Siquis, inquit, frater nominatus fuerit fornicator, aut avarus, aut æbrioſus, cum huuſmodi nec cibum ſumere. Cum autem de Paganis ageret, non ita: Sed, ſiquis vos vocaverit ex infidelibus, paganos ſignificans, ſi vultis ire, omne quod adponitur vobis, comedite. Siquis frater, inquit, nominatur æbrioſus. O quanta integritas! nos autem non ſolum non fugimus æbrioſos, ſed etiam imus ad eos, participantes cum eis. Ibidem totus erat Chriſoſtomus, ut improbaret avaritiam illorum, qui nihil pauperibus tribuerent, totum ſibi, ſuiſque deliciis vindicarent, imo & mores illorum, qui cum avaris communionem inire non verebantur.

Can. 31. cau. 11. qu. 3. Canon 31. cau. 11. qu. 3. referendus eſt ad homiliam 4. in caput 2. epiſtolæ Paulli, ubi cum Chriſoſtomus objurgaſſet graviſſimis verbis conſuetudinem populi, qui defunctos vehementer admodum lugebat, quaſi de reſurrectione deſperaret, adverſus contumaces poteſtate clavium ſibi a Deo commiſſa ſe uſurum eſſe minatus eſt: quam ad rem ait juxta Maurinorum editionem: *Nemo vincula contemnat eccleſiaſtica: non eſt enim homo, qui ligat, ſed Chriſtus, qui nobis dedit hanc ligandi poteſtatem, & efficiens, ut homines in ſua poteſtate habeant tantum honorem.* Apud Mutianum eadem fere ſunt verba: dumtaxat diſcrimen intercedit in poſtremis, ibi: *Sed Chriſtus, qui nobis hanc poteſtatem dedit, & dominus fecit homines tanti honoris.* Ex quibus ſane juvabit Gratianeum canonem emendare.

Can. 26. cau. 13. qu. 2. Iterum in homilia 26. ad interpretationem cap. 11. epiſtolæ Paulli arguit Chriſoſtomus fideles nimium anxios de morte ſuorum, deque eorundem cadaveribus, inquiens inter cetera: *Ubicumque fuerimus ſepulti, Domini eſt terra, & plenitudo ejus. Id plane fit, quod fieri oportet: lugere autem, & plangere, & deflere eos, qui exceſſerunt, ex puſillo, & abjecto oritur animo.* Mutianus ita fuit interpretatus. *Ubicumque enim ſepeliamur, Domini eſt terra, & plenitudo ejus, ſcilicet quod oportet fieri, efficitur. Lugere autem, & deplorare, & lamentari eos, qui de hac vita diſcedunt, ex puſillanimitate contingit.* Hic eſt canon 26. cau. 13. qu. 2.

Can. 77. de pœn. diſt. 1. Canon 77. de pœn. diſt. 1. referendus eſt ad homiliam 9. ad caput 6. epiſtolæ Paulli, his verbis apud Maurinos. *Et poſt orationem adeo intenſam multa opus eſt eleemoſyna. Hoc enim eſt, quod reddit admodum validum medicamentum pœnitentiæ; & ſicut in medicorum adjumentis eſt medicamentum, quod multas quidem capit herbas, ſed unam, quæ obtinet principatum; ita etiam in pœnitentia, ipſa eſt herba, quæ principatum magis obtinet, & ipſa eſt univerſum. Audi enim, quid divina dicat ſcriptura: Date eleemoſynam, & omnia erunt vobis munda.* Gratianeus canon potius conſonat cum interpretatione Mutiani, ibi: *Poſt orationem autem ſic intentam opus eſt eleemoſyna multa. Medicamentum enim fortius, quod maxime operetur in pœnitentiam, hoc eſt: & ſicut in præceptis medicinæ & adjutoriis, eſt medicamentum, multas quidem herbas accipiens, unam autem dominantiſſimam; ſic & in pœnitentia iſta herba dominantior, & potentior eſt, & univerſum ipſa efficit. Audi enim quid dicit divina Scriptura: Date eleemoſynam, & erunt vobis omnia munda.* Romani Correctores ad eundem canonem græcum textum adjecerunt, & ſuam latinam græci textus interpretationem.

Can. 36. de pœn. diſt. 3. Canon 36. de pœn. diſt. 3. habetur in homil. 31. ad caput 12. Paulli, ubi Chriſoſtomus poſtquam tradidit, quædam eſſe peccata graviſſima, unde homo per pœnitentiam difficili ratione reſurgat, explanat veræ ac germanæ pœnitentiæ qualitates, & poſtquam expoſuit, quomodo cum fructu Petrus Apoſtolus pœnitens peccati maculam deleverit, de falſa Judæ, & Eſau pœnitentia ita ſcribit juxta Maurinos: *Pœnitentiam quoque egit Judas, ſed male: ſe quippe ſtrangulavit. Pœni-*

tentiam

Digitized by Google

tentiam quoque egit, ſicut dixi, Eſau. Imo vero nec egit quidem pœnitentiam; ejus enim lacrymæ non erant pœnitentiæ, ſed potius inſultationis, & iræ. Idque oſtendunt ea, quæ ſequuntur. Et poſt pauca: *Ne igitur negemus peccata noſtra rogo, neque ſimus impudentes, ne vel inviti demus pœnas. Audivit Cain a Deo: ubi eſt Abel frater tuus, & dicit: Neſcio: Numquid ego ſum cuſtos fratris mei? Vides, quomodo hoc gravius peccatum fecerit. Sed non ſic ejus Pater, qui eum audiſſet, Adam ubi es? inquit, audivi vocem tuam, & timui, quoniam ſum nudus, & me abſcondi. Magnum eſt bonum, aſſidue meminiſſe peccatorum. Delicto nihil ita medetur, ut aſſidua recordatio.* Paullo aliter Mutianus, ibi: *Etiam Judas pœnituit, ſed male, laqueo ſe namque ſuſpendit. Pœnituit etiam, ſicut jam dixi, & Eſau, ſed male; magis autem iſte neque pœnituit. Lacrymæ quippe illæ non erant pœnitentiæ, ſed animi violenti, & indignationis exortæ, quod ex ejus operibus aperitur.* Et poſt pauca. *Non igitur negemus, obſecro, peccata noſtra, neque nos impudentia duros efficiat: ſponte noſtra peccata puniamus, ne pendamus non ſponte ſupplicia. Audivit Cain a Deo, ubi eſt Abel frater tuus? Et dixit: Neſcio: numquidnam ego cuſtos ſum fratris mei? Vides, quomodo ex hoc peccatum amplius operatus eſt. Nonne & pater ejus ſimiliter? audiens enim etiam ipſe, Adam ubi es? dixit: Audivi vocem tuam Domine, & timui, quoniam nudus ſum, & abſcondi me. Magnum bonum eſt, ut quis peccata ſua agnoſcat, & memoriam eorum perſeveranter retineat. Nullum invenitur delictorum tale remedium, ſicut eorum continuata memoria.* Hanc Mutiani interpretationem Gratianus ſecutus fuiſſe videtur.

Can. 128. de conſ. diſt. 4.

Adverſus eos, qui baptiſma differebant in poſtremum vitæ tempus, ut facilius naturæ corruptæ indulgerent ſub ſpe remiſſionis peccatorum in finem vitæ obtinendæ, oravit Chriſoſtomus in homilia 13. ad caput 7. epiſtolæ Paulli, ad quam referendus eſt canon 128. de conſ. diſt. 4. his verbis apud Maurinos. *Nam quando quiſpiam ideo peccat, ut ſanctum baptiſma accipiat, in extrema reſpiratione, ſæpe non aſſequetur. Mihi credite: Non vos terrens dico, quod ſum dicturus. Novi multos, quibus hoc accidit, qui propter illuminationis quidem expectationem multa peccabant; in fine autem deceſſus exceſſerunt inanes. Deus enim propterea dedit baptiſma, ut ſolveret peccata, non ut peccata augeret. Siquis autem eo utatur, ut ſecure magis peccet, hoc eſt cauſſa ſoccordiæ, & negligentiæ.* Mutiani interpretationem ſequutus eſt Gratianus, apud quem tamen ubi legitur *ut ſolvat peccata . . . ſit negligentiæ cauſſa*, ſi ad Mutianeam interpretationem exigere fragmentum velimus, legendum erit: *Ut abluat peccata . . . ſit negligentiæ cauſſa.*

Can. 28. de conſ. diſt. 5.

In homilia 29. ad caput 12. epiſtolæ Paulli improbat Chriſoſtomus eos, qui delicias corporis quærentes ſeſe voluptatibus potius obruunt, quam reficiunt, atque inter cetera de moderatione in cibis ſervanda ita ſcribit juxta editionem Maurinorum. *Quod ſufficit, eſt & alimentum, & voluptas. Nihil enim adeo efficit voluptatem, ut cibus recte confectus. Nihil adeo efficit voluptatem, nihil adeo acumen ſenſuum, nihil eſt, quod morbum æque propulſet. Ergo quod ſufficit, eſt & alimentum, & voluptas, & ſanitas. Quod vero eſt plus, quam par ſit, eſt & damnum, & moleſtia, & morbus. Nam quæ facit fames, facit etiam ſaturitas, atque adeo graviora. Nam illa quidem paucis diebus abducit, & liberat hominem; hæc vero corpus arrodens, & putrefaciens, longo tradit morbo, & deinde morti graviſſimæ.* Hæc verba ſunt, quæ Gratianus deſcribere voluit in can. 28. de conſ. diſt. 5., ubi ſecutus eſt Mutiani interpretationem.

De homiliis de Pœnitentia.

Can. 40. de pœn. diſt. 1. & Can. 8. de pœn. diſt. 3. Nonnullæ quidem ſunt apud Chriſoſtomum homiliæ, quæ titulum præſeferunt de pœnitentia, quæ inter germana Sancti Viri opera recenſentur; ad illas tamen minime pertinent, quæ Gratianus deſcripſit in can. 40. de pœn. diſt. 1., atque iterum in can. 8. de pœn. diſt. 3. Habentur iſta potius in homilia quadam decem homiliis Chriſoſtomi de pœnitentia ſubjecta in editione Pariſienſi anni 1687. tom. 5. ſub hac inſcriptione: *Divi Johannis Chriſoſtomi de pœnitentia ſermo*. Incipit autem *Provida mente &c.* Certum ſane non eſt, eſſe ſermonem iſtum revera Chriſoſtomo tribuendum, propterea Maurini Monachi eum omittere minime dubitaverunt. Siquæ a Gratiano in duobus memoratis fragmentis exhibentur, negotium quoddam faceſſere poſſent interpreti canonum Eccleſiaſticorum, e re eſſe ducerem, de illo ſermone aut admittendo, aut rejiciendo diſſerere: at quoniam, quæ ibidem traduntur & plana ſunt, & a rectis Patrum, imo ipſius etiam Chriſoſtomi ſententiis minime aliena, ſatis mihi videtur verba integra ſermonis deſcribere, quicumque tandem auctor habeatur, ad quæ deinde Gratianei canones exigantur. Ita ibidem legitur: *Perfecta pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter ſufferre: Si violentus quærat, quæ habet, non vetat: Si veſtem dirimat, non refragatur: percutienti maxillam præbet alteram, jam angariatus ultro adjicit, caſtigatus gratias agit, provocatus tacet, exaſperatus blanditur: ſuperiori ſupplex eſt, inferiori ſubjacet, in corde ejus contritio eſt, in ore ejus confeſſio, in opere tota humilitas. Hæc eſt perfecta, & fructifera pœnitudo.*

De homiliis ad populum Antiochenum.

Can. 48. de pœn. diſt. 3. Ex homilia 67. ad populum Antiochenum a Gratiano laudatur canon 48. de pœn. diſt. 3., quando tamen certo ſcimus ad eum populum multo pauciores homilias a Chriſoſtomo fuiſſe directas; ea nimirum occaſione, qua Antiocheni ſeditione facta imperialem indignationem in ſe vehementiſſime concitaverant. At cum ab editoribus operum Chriſoſtomi poſt illas ad Antiochenos homilias adſutæ deinde aliæ fuerint, priorum homiliarum inſcriptio viſa eſt etiam ad poſteriores pertinere; quamobrem qui ex poſterioribus homiliis fragmenta decerpſerunt, facile in errorem inducti ſunt, ut crederent ſe poſſe ſic decerpta fragmenta laudare quaſi ex homiliis ad Antiochenos. Itaque homilia illa 67. refertur integra apud Maurinos prope finem tomi 12., numero 42., imo nec facile ſibi perſuaſerunt eruditi editores, eandem homiliam revera Chriſoſtomi eſſe; ſed potius eſſe videtur recentioris alicujus auctoris, qui collectis hinc illinc variis fragmentis ex homiliis Chriſoſtomi eam conſarcinaverit, & operibus Sancti Antiſtitis inſeruerit. Priora homiliæ ejuſdem verba hæc ſunt, ad quæ erit Gratianeus canon exigendus: *Nemo, dilecti, videns improbos proſpere agentes, turbetur. Non eſt hic retributio, neque malitiæ, neque virtutis. Quod ſi aliquando aut nequitiam puniri, aut virtutem remunerari contingat, id non ſecundum meritum fit, ſed ſimpliciter, & ceu guſtus quidem, aut indicium judicii eſt, ut qui non credunt reſurrectioni, ex iis etiam, quæ hic ſiunt, ad*

ſanam

Digitized by Google

ſanam mentem reducantur. Cum ergo viderimus improbum deliciis affluentem, ne concidamus: cum viderimus probum male patientem, ne turbemur. Illic enim ſunt coronæ, illic ſupplicia, & alioquin non poteſt malus per omnia malus eſſe, ſed poteſt ille quædam habere bona: neque bonus per omnia bonus eſſe, ſed quædam habere peccata poteſt. Cum ergo feliciter agit improbus, in malum capitis ſui id vertitur. Ut enim paucorum bonorum, quæ fecit, hic mercede recepta, illic demum puniatur, ideo id hic accepit. Beatus ille maxime eſt, qui hic punitur, ut omnibus depoſitis peccatis probatus, purus, & innoxius abeat. Non eſt ſane in hac parte, cur graviter de auctore hujus homiliæ conqueramur; deſcripſit enim eadem fere ipſa verba Chriſoſtomi, qualia habentur in genuina ipſius homilia 5. ad caput 3. epiſtolæ Paulli ad Hæbreos ita latine exhibita apud Maurinos. *Ne ergo turbemur: nemo videns malos bene rem ſuam gerere, conturbetur. Neque vitii, neque virtutis eſt hic remuneratio. Si quando autem fiat & vitii, & virtutis remuneratio, non tamen fit pro meritis, ſed ſolummodo tanquam guſtus judicii, ut qui reſurrectioni minus credunt, hic quoque caſtigentur. Quando ergo viderimus ſceleratum divitem, ne animo concidamus. Quando viderimus bonum male patientem, ne conturbemur. Nam illic ſunt coronæ, illic ſupplicia. Alioquin autem fieri non poteſt, ut & malus ſit omni ex parte malus, ſed poteſt ipſe quoque habere bona aliqua; neque ut bonus ſit omni ex parte bonus, ſed poteſt etiam ipſe habere aliqua peccata. Quando ergo rem ſuam bene gerit ſceleratus, ſcito hoc evenire in malum ejus capitis. Ut enim paucorum illorum hic accepta remuneratione, illic deinde perfecte puniatur, ea de cauſſa hic accipit. Et ille eſt maxime beatus, qui hic punitur, ut omnibus depoſitis peccatis, probatus hinc abeat, & purus, & nulli culpæ affinis.* Non adjicio hoc in loco latinam veterem interpretationem Mutiani, de qua ſuperius jam mentionem habui; etenim præterquamquod a verſione Maurinorum minime ſententia diſtet, exhibetur fere eiſdem verbis apud Gratianum in laudato canone 48.

De ceteris capitibus Chriſoſtomo adſcriptis.

Sunt adhuc nonnulla expendenda monumenta, quæ a Gratiano perperam attributa fuerunt Chriſoſtomo. Hujuſmodi in primis eſt canon 4. cau. 32. qu. 1., ad quem jure optimo obſervaverunt Romani Correctores, ea verba pertinere potius ad quendam Pœnitentialem librum, cujus generis innumeri propemodum prodierunt media Eccleſiæ ætate, & in quibus in omnibus fere capitibus adjici ſolebant nomina vetuſtiſſimorum Eccleſiæ Patrum. Addiderunt præterea, nonnihil ſimile haberi in Concilio Nannetenſi, de quo jam ſermonem habui in parte 1. cap. 58. Ejus Synodi canone 12. ita definitum invenio. *Si cujus uxor adulterium perpetravit, & hoc a viro deprehenſum fuerit, & publicatum, dimittat uxorem, ſi voluerit, propter fornicationem: illa vero ſeptem annis publice pœniteat. Vir vero ejus illa vivente nullatenus aliam accipiat. Quod ſi voluerit adulteram ſibi reconciliare, licentiam habeat: ita tamen, ut pariter cum illa pœnitentiam agat, & exacta pœnitentia, poſt ſeptem annos ad communionem uterque accedat. Similis forma & in muliere ſervabitur, ſi eam vir ejus adulteravit.* Can. 4. cau. 32. qu. 1.

Præterea jure adnotaverunt Romani Correctores canonem 6. cau. 33. qu. 4. non reperiri apud Chriſoſtomum, ſed potius apud Hieronymum ad interpreta- Can. 6. cau. 33. qu. 4.

Digitized by Google

tionem capitis 2. Joelis ibi: *Egrediatur quoque ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo, ut in tempore jejunii, vocationis, & cœtus, ſanctificationis Eccleſiæ, electionis ſenum, congregationis parvulorum, & ſugentium ubera non ſerviat ſponſus, & ſponſa operi nuptiali, quibus & lege permiſſum eſt, ut ad bella non procedant; unde & Apoſtolus recedendum parumper a coitu præcipit, ut vacare poſſimus orationi. Ergo qui in caſtigatione victus, & jejunio, atque eleemoſynis dicit ſe agere pœnitentiam, fruſtra hoc ſermone promittit, niſi egrediatur de cubili ſuo, & ſanctum purumque jejunium pudica expleat pœnitentia.*

Can. 41. de pœn. diſt. 1. & Can. 4. de conſ. diſt. 4. In capite ſequenti commodius agendum videtur de canone 41. de pœn. diſt. 1., cujus verba repetuntur in canone 4. de conſ. diſt. 4., non enim Chriſoſtomi ſunt canones iſti, ſed potius Chromatii. Erratum apud Gratianum profluxit ex nominum ſimilitudine, ex qua Amanuenſes facile pro Chromatio Chriſoſtomum ſcripſerunt, quemadmodum etiam contigit in inſcriptione canonis 10. de conſ. diſt. 4., cujus auctor olim in editionibus Gratiani Chriſoſtomus legebatur; ubi tamen hodie emendatum agnoſcimus.

CAPUT XVII.

De Chromatio.

Poſt monumenta Chriſoſtomi ſtatim ſubjicio canones, qui Chromatio aut inſcripti fuerunt, aut inſcribi debuerunt, cum erratum aliquando fuerit a Gratiano, qui promiſcue nomina & Chriſoſtomi & Chromatii ex quadam vocis ſimilitudine uſurpavit.

Ex Commentariis in Matthæum.	*Can. 12. cau. 22. qu. 5. ex integris codicibus ſupplendus.*
	Can. 13. cau. 22. qu. 5. pertinet ad auctorem operis imperfecti in Matthæum.
	Can. 41. de pœn. diſt. 1. } *continent veluti quoddam homiliæ Chromatii breviarium.*
	Can. 4. de conſ. diſt. 4.
	Can. 10. de conſ. diſt. 4. conſonat cum homilia Chromatii.

FLoruit initio ſæculi quinti Chromatius Patria Romanus, & Aquilejenſis Epiſcopus, quem Sanctus Hieronymus in præfatione Paralipomenon *Epiſcoporum ſui temporis ſanctiſſimum, atque doctiſſimum* appellavit. Ejus opera non integra ad nos uſque pervenerunt, ſed quædam potius fragmenta, quæ extant in Bibliotheca Patrum, inter quæ habetur egregia ſane, & laude digniſſima homilia, in quintum caput, & partem capitis 6. in Matthæi Evangelium, ex qua nonnulla depromſiſſe Sanctum Auguſtinum facile percipiet is, quicumque Auguſtini opera cum eo *Can. 12. cau. 22. qu. 5.* Chromatii ſermone contulerit ſtudioſe. Ex eo ſermone depromtus eſt canon 12. cau. 22. qu. 5., qui olim apud Gratianum ſub nomine Chriſoſtomi laudabatur, & ſolertia Romanorum Correctorum in præſentia Chromatio reſtitutus dignoſcitur. Sane Gratiani verba cum monumento Chromatii conſonant. Verum nonnulla

nulla

Digitized by Google

nulla ex integro Chromatii capite ſupplenda ſunt initio canonis. Chromatius ad ea verba capitis 5. Matthæi *Ego autem dico vobis non jurare omnino*, ait: *Idcirco dominus non ſolum perjerare, ſed etiam jurare nos prohibet, ne nunc tantum videamur verum dicere, cum juramus, ne quos veraces in omni ſermone eſſe conſtituit, putaremus, ſine juramento licitum eſſe mentiri; juramenti enim hæc cauſſa eſt &c.* Quæ ſequuntur, integra exhibentur apud Gratianum.

Romani Correctores cum emendaverunt inſcriptionem canonis 12. cau. 22. qu. 5., & pro nomine Chriſoſtomi recte nomen Chromatii ſubſtituerunt, minime immutaverunt inſcriptionem ſequentis canonis 13., ubi legitur *Idem*, quod ſane ante emendationem Romanam ſignificabat, Chriſoſtomum eſſe ejuſdem canonis 13. auctorem. Hodie vero retenta hujuſmodi inſcriptione non Chriſoſtomi, ſed Chromatii eſſe videtur. Perperam tamen; nam apud Chromatium minime legitur; neque alias tribuendus eſt Chriſoſtomo, niſi ab eo, qui operis imperfecti Chriſoſtomum eſſe credat auctorem. Revera ſimilis ſententia habetur apud auctorem operis imperfecti hom. 12. ad caput 5. Matthæi his verbis in editione Maurinorum: *Sicut qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſſa, occidit eum in corde ſuo, & ſi non occiderit eum propter metum vindictæ, aut propter impotentiam ſuam, etiam homicida eſt apud Deum, qui non magis opus conſiderat, quam affectum, ſic qui concupiſcit mulierem alienam, jam mæchatus eſt eam in corde ſuo, & ſi non habuerit eam cauſſa aliqua obſiſtente, etiam adulter eſt apud Deum, qui magis adſpicit voluntatem, quam opus, quoniam opus ei adulterii committendi defuit, non voluntas.* Deinde poſt pauca de jurejurando in eadem homilia verba faciens, ait: *Verbo hominibus ſatisfacimus, conſcientia autem Deo.* Ex his omnibus videtur memoratus canon compoſitus, & Chriſoſtomo, quem paſſim Gratiani temporibus auctorem operis imperfecti credebant, adſcriptus. Non omittam tamen animadvertere, quædam apud Tertullianum legi ab eodem Gratiani monumento non abſimilia, in libro de idololatria prope finem; cum enim quidam improbi homines, dummodo verbis nihil pronunciarent, ſcripto tamen pejerandi animum proderent, ita a Tertulliano urgebantur: *Præſcribit Chriſtus, non eſſe jurandum. Scripſi, inquit, ſed nihil dixi. Lingua, non littera occidit. Hic ergo naturam, & conſcientiam advoco*: Et poſt pauca: *Si, inquit, conſcientia, vel malitia in cor hominis aſcendit, pro facto teneris. Caviſti igitur, quod in cor tuum plane aſcendit.*

Can. 13. cau. 22. qu. 5.

Verba canonis 41. de pœn diſt. 1., quæ a Gratiano repetita legimus in can. 4. de conſ. diſt. 4., videntur ad Chromatium referenda, quamquam Gratianus ex errore nominum illa Chriſoſtomo adſcripſerit. Sunt autem veluti breviarium quoddam homiliæ Chromatii, quæ habetur in bibliotheca Patrum tom. 5. pag. 989. Lugdunenſis editionis anni 1677. ad illa verba Matthæi cap. 3. *Ego a te debeo baptizari*, ubi fuſius traditur, qualis ſit Baptiſmatis a Chriſto conſecrati virtus, atque ita concluditur: *Quia per ſalutarem Baptiſmum aquæ, eſſemus & filii Dei futuri, & donis Sancti Spiritus munerandi, per quem eſt Patri, & Filio laus, & gloria in ſæcula ſæculorum.* Non immoror diutius in recenſendo integro Chromatii monumento, vel quod nimis prolixum ſit, vel quod in laudatis Gratiani fragmentis nihil occurrat, quod difficultatem faciat; ſed potius quod & cum Chromatii, & cum univerſorum veterum Patrum ſententia apprime conveniat.

Can. 41. de pœn. diſt. 1., ſeu can. 4. de conſ. diſt. 4.

Ad eandem Chromatii homiliam pertinet canon 10. de conſ. diſt. 4., licet Gratianus canonem eundem ſub Chriſoſtomi nomine deſcripſerit. Verba homiliæ hæc ſunt:

Can. 10. de conſ. diſt. 4.

Digitized by Google

ſunt: *Quia ergo novum Baptiſma daturus erat ad generis humani ſalutem, & remiſſionem peccati, prior ipſe baptizari dignatus eſt, non ut peccata deponeret, qui peccatum ſolus non fecerat, ſed ut aquas Baptiſmi ſanctificaret ad diluenda peccata credentium; nunquam enim aquæ Baptiſmi purgare peccata credentium potuiſſent, niſi tactu Dominici corporis ſanctificatæ fuiſſent.*

CAPUT XVIII.

De Attico.

Unum tantum ſub Attici nomine extat Gratianeum monumentum.

(*Can. 2. diſt. 73. falſo tamen Attico adſcriptus.*

FUit quidem Atticus Sebaſtenus ex iis Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Clericis, qui Chriſoſtomo in exilium ejecto infenſos ſe exhibuerunt, imo & adhuc vivente Chriſoſtomo circa annum 405. Conſtantinopolitanum Epiſcopatum adeptus, unde apud occidentalem Eccleſiam pro ſchiſmatico haberi ab initio debuit; verum labentibus temporibus poſt Chriſoſtomi obitum non mediocria præbuit, & pœnitentiæ, & ſanctitatis ſpecimina, eamque ob rem Cœleſtinus Papa in epiſtola ad Theodoſium juniorem, quæ habetur apud Labbæum inter acta Concilii Epheſini, eundem adpellavit *reverendiſſimæ memoriæ virum, catholicæ fidei propugnatorem fortiſſimum*. Obiit ipſe circa annum 425. Apud Gratianum tribuitur ipſi exemplar quoddam formatarum epiſtolarum in can. 2. diſt. 73., quod tamen apud Labbæum, ubi plurium formatarum epiſtolarum exemplaria recenſet, potius tribuitur Wolfeoni Conſtantienſi Epiſcopo his verbis: ΠΤΑΠ: *Sanctiſſimo in Chriſto Fratri, ſummaque dulcedine amplectendo Bernalto Argentarienſis Civitatis Epiſcopo Wolfeon Conſtantienſis Eccleſiæ Præſul perpetuæ beatitudinis optat in Chriſto ſalutem.* ΤΕΝΣ. *De cetero noverit Fraternitas veſtra, quod iſte Clericus nomine Anno noſtra parecia inſtructus &c.* Quæ ſequuntur conſonant cum iis, quæ apud Gratianum habentur in laudato canone 2., dummodo excipias poſtrema verba, pro quibus ita legitur apud Labbæum: *Continet hæc formata epiſtola ſummam numeri MCCCXXV.* Ex quibus colligitur, tria menda apud Gratianum occurrere: Primum in nomine *Attici*, cujus loco inſcribendum erat nomen *Wolfeonis*, ſecundum in nomine *Ermani*, cujus loco inſcribendum erat nomen *Annonis*; poſtremum in numeralibus notis 1315., quarum loco adponendus erat numerus 1325. Putat Labbæus referendam eam formulam eſſe ad annum 817., ex eo quod in ea tempora inciderit Epiſcopatus *Wolfeonis*, & eo anno fuerit indictio decima, qua formata eadem ſcripta fertur, unde facile colligitur, formam illam longe ab Attici ætate diſtare. Sane ne ipſe quidem Gratianus eam tamquam Attici formulam agnoviſſe videtur: Etenim ante Romanam Correctionem in codicibus Gratianeis ita legebatur in canonis inſcriptione: *Incipit epiſtola formata a 318. Epiſcopis, & Abbatibus Conſtantinopol. Urbis Epiſcopo edita.* Correctores Romani pro illis *& Abbatibus* iſta ſubſtituerunt

&

Digitized by Google

& *ab Attico* ajentes: *Reſtitutus eſt locus ex conjectura, quod perraro factum eſt, quoniam evidenti ratione nitebatur*. Ego potius ita reſtituendam Gratianeam Epigraphen puto: *Incipit epiſtola formata a* 318. *Epiſcopis, & a Wolfeone Conſtantienſis Urbis Epiſcopo edita*. Voces ita immutatæ aut veritati magis conſonant, aut veroſimili ratione juvantur. Siquidem facile contingere potuit, ut pro voce *Conſtantienſis* legeretur *Conſtantinopolitanus*, præſertim ſi de more Amanuenſium breviata vox ſcripta proponatur hoc modo *Conſtant*. Item facile contingere potuit, ut pro illis *a Wolfione* ſcriberetur *ab Abbatibus*, cum literæ *B.*, & *V*. promiſcue a veteribus uſurparentur, nec inveroſimile videtur imperitum Amanuenſem pro illis verbis *a BBolfeon.* tranſcripſiſſe *ab Abbatibus*. His puto reſtitutum auctori ſuo monumentum. Nondum tamen ab Attico diſcedendum puto, qui quandam formatam epiſtolam ſcripſiſſe fertur, licet diverſam a Gratianeo exemplari, unde Romani Correctores facile induci potuerunt, ut Attici nomen inſcriberent. Formula Attico tributa refertur a Gratiano, ſupreſſo tamen Attici nomine in principio diſtinct. 73. item in collectione vetere Conciliorum ad calcem Concilii Chalcedonenſis apud Labbæum, quam deſcribere hoc in loco non piget, cum plurimum prodeſſe poſſit ad adſequendam rerum antiquarum notitiam. *Atticus Epiſcopus qualiter epiſtola fiat*: *Græca elementa literarum numeros etiam exprimere nullus, qui vel tenuiter græci ſermonis notitiam habet, ignorat. Ne igitur in faciendis epiſtolis canonicis, quas mos latinus formatas appellat, aliqua fraus falſitatis temere præſumeretur, hoc a Patribus* 318. *Niceæ congregatis ſaluberrime inventum eſt, & conſtitutum, ut formatæ epiſtolæ hanc calculationis, ſeu ſupputationis habeant rationem, ideſt, ut aſſumantur in ſupputationem prima græca elementa Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, hoc eſt* ΠΥΑ, *quæ elementa, & octogenarium, & quadrigenteſimum, & primum ſignificant numerum. Petri quoque Apoſtoli prima litera, ideſt* Π, *quæ numerum* 80. *ſignificat. Ejus quoque qui ſcripſit epiſtolam prima litera, cui ſcribitur ſecunda litera, accipientis tertia litera, civitatis quoque, de qua ſcribitur, quarta, & indictionis quæcumque eſt temporis idem qui fuit numerus aſſumatur, atque ita his omnibus græcis literis, quæ, ut diximus, numeros exprimunt, in unum ductis, unam, quæcumque fuerit collecta, ſummam epiſtola teneat: hanc qui ſuſcipit, omni cum cautela requirat expreſſe: addat præterea ſeparatim in epiſtola nonagenarium & nonum numerum, qui ſecundum græca elementa ſignificat* AMEN. *Valete in Domino*. Hæc eadem recitantur a Reginone in lib. 1. cap. 33. ſub nomine Nicænæ Synodi. Sane hanc formulam Attici non eſſe, tria potiſſimum demonſtrant. Primum, quia eadem non invenitur in vetuſtis Attici exemplaribus, quæ miſit ad Carthaginenſem Eccleſiam, ad quam ceteroquin miſit acta ſeu ſanctiones Nicæni Concilii poſtulantibus Patribus Africanis. Secundo Attico non ſatis convenire poſſe videtur ſolemnis illa præfatio, qua teſtatur, Græco Alphabeto numeros deſignari; fruſtra enim ea admonitio Græcis exhibebatur, cum apud illos eſſet id in vulgari prudentia poſitum. Poſtremo nec facile potuit Atticus eam formulam Concilio Nicæno tribuere, quando ea in actis Concilii non reperitur, neque Atticus errare potuit in re facti ea ætate, qua vivebat, nimirum non longe diſſita a Concilii Nicæni temporibus.

Quidquid tamen ſit de illius formulæ auctore, certum profecto eſt, hujuſmodi formulas apud veteres fuiſſe receptas, octavo præſertim ſæculo & nono. Apud latinos formatæ appellabantur, erantque ſive Clericis, ſive Laicis Chriſtianis Via-

tici

tici loco, quoties de una in aliam Diœceſim proficiſcerentur, cum per eas commendarentur peregrinantes Epiſcopo illi, in cujus Diœceſim ſe recepiſſent, & in Eccleſiæ communionem ibidem etiam admitterentur. Hinc Optatus Milevitanus lib. 2. contra Parmen. ajebat: *Nobis totus orbis commercio formatarum in una communionis ſocietate concordat*. Antiquiſſima quidem in Eccleſia fuit harum epiſtolarum diſciplina, utpote de quibus mentionem fecerunt Concilium Antiochenum can. 7. & 8., & Concilium Carthaginenſe anni 397. can. 28., at ſimpliciores admodum erant, & tum demum ſingularem induere cœperunt formulam, quando atque illis hæretici uſi ſunt, & falſarii prodierunt, qui ſpurias pro genuinis obtrudebant. Hinc formatæ certis numeris ſignatæ, nimirum græcis. Siquidem apud Græcos numeri per Alphabeti literas exprimuntur ita, ut prima litera primum numerum ſignificet, ſecunda ſecundum, tertia tertium, quarta quartum, quinta quintum, ſexta ſextum, ſeptima ſeptimum, octava octavum, nona nonum, decima decimum, undecima vigeſimum, duodecima trigeſimum, tertiadecima quadrageſimum, quartadecima quinquageſimum, quintadecima ſexageſimum, ſextadecima ſeptuageſimum, octavadecima nonageſimum, nonadecima centeſimum, vigeſima ducenteſimum, prima vigeſima tercenteſimum, atque ita de ceteris centeſimum numerum adjiciendo. Quibus ſuppoſitis, numeri Græci ita in formulis adponebantur: Primo literæ initiales *Patris*, *& Filii*, *& Spiritus Sancti*, *quæ ſunt iſtæ* ΠΥΑ, redduntque numerum 80. 400. 1. ſecundo initialis litera Petri Apoſtoli Π reddens numerum 80. Tertio vox ΑΜΗΝ, quæ reddit hos numeros 1., 40., 8. 50., atque iſti omnes numeri erant formatis omnibus communes reddentes ſimul juncti 660.. Erant alii numeri unicuique formatæ ſingulares, & proprii quatuor. Primus deſumebatur ex litera initiali nominis ſcribentis, ſecundus ex litera ſecunda nominis illius, ad quem ſcribebatur, tertius ex tertia litera nominis illius, qui in formata commendabatur, ſeu peregre proficiſcentis; quartus demum ex quarta litera urbis, a qua mittebatur, quibus omnibus poſtremo loco jungebatur numerus annorum indictionis, qua ſcribebatur, quos ſane numeros liquet non omnibus formatis eſſe potuiſſe communes. Exemplum eſt in memorata epiſtola Wolfeonis his Græcis literis expreſſa ΥΕΝΣ: Υ deſignabat primam literam nominis Wolfeonis, Ε ſecundam literam nominis Bernalti, ad quem ſcribebatur, Ν tertiam literam nominis Anno, cujus gratia ſcribebatur, Σ quartam literam Urbis Conſtantienſis, a qua ſcribebatur, qui Græci numeri juncti una cum decima indictione reddunt numerum 665., qui numerus erat proprius & ſingularis epiſtolæ Wolfeonis. Quod ſi jungamus numerum formatis omnibus communem 660., reddetur ſumma 1325., quam adnotatam reperimus in laudato canone 2. diſt. 73., quem his omnibus prænotatis, atque accurate perpenſis unuſquiſque facile negotio interpretabitur.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XIX.

De Auguſtino.

Tanquam ex uberrimo fonte plurima exhauſit Gratianus ex operibus Auguſtini, cujus monumenta ex ordine diſtributa in ſequentibus exhibeo.

Sectio 1. de libellis ad interpretationem Scripturarum pertinentibus

Ex Lib. de Geneſi ad literam.	Can. 31. *de pœn. diſt.* 2. *ex libris Retractationum Auguſtini explicandus.*
Ex Lib. quæſtionum ſuper Geneſim.	Can. 1. *diſt.* 14. *ex integris codicibus emendandas.* Can. 18. *cau.* 22. *qu.* 2. *cum integris codicibus conſonat.* Can. 21. *cau.* 22. *qu.* 1. *ex integris codicibus emendandus.* Can. 12. *cau.* 33. *qu.* 5. *recte jam a Romanis Correctoribus emendatus.*
Ex Lib. quæſtionum Exodi.	Can. 12. *cau.* 14. *qu.* 5. *ex integris codicibus emendandus.* Can. 13. *cau.* 14. *qu.* 5. *referendus ad can.* 11. *cau.* 32. *qu.* 4. Can. 14. *cau.* 23. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 12. *cau.* 14. *qu.* 5. Can. 8. *cau.* 32. *qu.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Ex Lib. quæſtionum Levitici.	Can. 4. *cau.* 15. *qu.* 1. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.* Can. 8. *cau.* 22. *qu.* 5. *ex integris exemplaribus ſupplendus, atque emendandus.* Can. 1. *cau.* 35. *qu.* 7. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.*
Ex Lib. quæſtionum Numerorum.	Can. 1. *cau.* 15. *qu.* 1. *ex integris codicibus emendandus.* Can. 3. *cau.* 23. *qu.* 2. *fere conſonat cum integris exemplaribus.* Can. 14. *cau.* 32. *qu.* 2. / Can. 15. *cau.* 32. *qu.* 2. — *ſimul jungendi, atque ex integris codicibus emendandi.* Can. 11. *cau.* 33. *qu.* 5. / Can. 16. *cau.* 33. *qu.* 5. — *ſimul jungendi, atque ad integros codices exigendi.* Can. 26. *de conſ. diſt.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*

Digitized by Google

Ex Lib. quæſtionum Deuteronomii.	*Can.* 5. *cau.* 26. *qu.* 2. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 11. *cau.* 32. *qu.* 4. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 43. *de pœn. diſt.* 3. *eſt potius Gregorii Magni.* *Can.* 7. *de pœn. diſt.* 4. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 14. *cau.* 33. *qu.* 5. *jam a Romanis Correctoribus emendatus.*
Ex Lib. quæſtionum in Joſue.	*Can.* 2. *cau.* 23. *qu.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
Ex enarrationibus in Pſalmos.	
In Pſalm. 4.	*Can.* 14. *cau.* 22. *qu.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.*
In Pſalm. 10.	*Can.* 88. *cau.* 1. *qu.* 1. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
In Pſalm. 21.	*Can.* 51. *de conſ. diſt.* 2. *non congruit propoſito Gratiani.*
In Pſalm. 23.	*Can.* 1. *cau.* 22. *qu.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
In Pſalm. 30.	*Can.* 1. *cau.* 26. *qu.* 2. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.*
In Pſalm. 31.	*Can.* 5. *de pœn. diſt.* 1. *ex integris codicibus ſupplendus.*
In Pſalm. 32.	*Can.* 34. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex integris codicibus ſupplendus.*
In Pſalm. 33.	*Can.* 92. *de conſ. diſt.* 2. *ex variis fragmentis inordinate congeſtus.*
In Pſalm. 36.	*Can.* 53. *cau.* 11. *qu.* 3. *Can.* 1. *cau.* 14. *qu.* 3. } *conſonant cum integris Auguſtini codicibus.*
In Pſalm. 37.	*Can.* 54. *cau.* 11. *qu.* 3. *fere conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
In Pſalm. 48.	*Can.* 67. *de conſ. diſt.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
In Pſalm. 54.	*Can.* 44. *de conſ. diſt.* 2. *ex variis laciniis compoſitus.*
In Pſalm. 70.	*Can.* 12. *diſt.* 88. *Can.* 35. *de pœn. diſt.* 1. } *ex integris codicibus emendandi.*
In Pſalm. 81.	*Can.* 11. *cau.* 23. *qu.* 3. *ex integris codicibus emendandus.*

In

In Pſalm. 102.	*Can.* 8. *diſt.* 86. / *Can.* 9. *diſt.* 86. — *jungendi cum can.* 10. *ead. diſt.* 86. *Can.* 90. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex integris codicibus ſupplendus.*
In Pſalm. 103.	*Can.* 79. *cau.* 1. *qu.* 1. *a Romanis Correctoribus reſtitutus.*
In Pſalm. 108.	*Can.* 1. *cau.* 23. *qu.* 3. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 1. *de pœn. diſt.* 4. *ex integris codicibus emendandus.*
In Pſalm. 147.	*Can.* 10. *diſt.* 86. *jungendus cum can.* 8. *&* 9. *ead. diſt.* 86.
In Pſalm. 149.	*Can.* 1. *cau.* 33. *qu.* 5. *ex integris codicibus emendandus.*
Ex Lib. quæſtionum Evangelicarum.	*Can.* 4. *diſt.* 41. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 16. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex integris codicibus emendandus.*
Ex Commentar. ſuper Matthæum.	*Can.* 45. *cau.* 11. *qu.* 3. *perperam Auguſtino tributus.*
Ex Lib. de Sermone Domini in monte.	*Can.* 49. *cau.* 11. *qu.* 3. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 51. *cau.* 22. *qu.* 4. *ex integris codicibus emendandus.* *Can.* 29. *cau.* 24. *qu.* 1. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 5. *cau.* 28. *qu.* 1. *ex retractationibus Auguſtini ſanius intelligendus.* *Can.* 18. *cau.* 32. *qu.* 5. / *Can.* 1. *cau.* 32. *qu.* 6. / *Can.* 4. *cau.* 32. *qu.* 7. / *Can.* 6. *cau.* 32. *qu.* 7. — *ſimul jungendi.* *Can.* 21. *de pœn. diſt.* 2. *vix lectione varius.*
Ex tractatibus, ſeu in Evangelium, ſeu in Epiſtolam Johannis.	*Can.* 1. *diſt.* 8. *fere conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 2. *diſt.* 41. *pertinet ad lib.* 2. *de vita contemplativa apud B. Proſperum.* *Can.* 1. *diſt.* 81. *immutato ſententiarum ordine exaratus.* *Can.* 7. *diſt.* 86. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.* *Can.* 30. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris codicibus emendandus.* *Can.* 46. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris codicibus emendandus.* *Can.* 54. *cau.* 1. *qu.* 1. / *Can.* 56. *cau.* 1. *qu.* 1. — *cum integris Auguſtini codicibus conſonat.* *Can.* 30. *cau.* 2. *qu.* 7. *propoſito Gratiani non congruit.* *Can.* 36. *cau.* 2. *qu.* 7. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 19. *cau.* 8. *qu.* 1. *fere conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 33. *cau.* 11. *qu.* 3. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 85. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Can. 12. *cau.* 12. *qu.* 1.
Can. 17. *cau.* 12. *qu.* 1. } *conſonant cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 11. *cau.* 22. *qu.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Can. 3. *cau.* 23. *qu.* 4. *jungendus cum can.* 12. *cau.* 12. *qu.* 1.

Can. 39. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Can. 36. *cau.* 23. *qu.* 5. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 6. *cau.* 24. *qu.* 1. *ad integros Auguſtini codices exigendus.*

Can. 2. *cau.* 32. *qu.* 4. *ex integris codicibus emendandus.*

Can. 23. *de pœn. diſt.* 1. *referendus ad plura Auguſtini monumenta.*

Sequuntur ex tractat. in Johannem.

Can. 27. *de pœn. diſt.* 1. *fere conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 3. *de pœn. diſt.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Can. 8. *de pœn. diſt.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Can. 16. *de pœn. diſt.* 2. *verſ.* ſiquis. *jungendus cum can.* 18. *ead. diſt.*

Can. 17. *de pœn. diſt.* 2. *jam a Romanis Correctoribus emendatus.*

Can. 18. *de pœn. diſt.* 2. *jungendus cum can.* 16. *ead. diſt.*

Can. 7. *de pœn. diſt.* 3. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 11. *de pœn. diſt.* 4. *ex integris codicibus emendandus.*

Can. 47. *de conſ. diſt.* 2.
Can. 59. *de conſ. diſt.* 2. } *ſimul jungendi, atque ad integros codices exigendi.*

Can. 63. *de conſ. diſt.* 2.
Can. 64. *de conſ. diſt.* 2. } *ſimul jungendi, atque ad integros codices exigendi.*

Can. 66. *de conſ. diſt.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*

Can. 81. *de conſ. diſt.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*

Can. 1. *de conſ. diſt.* 4. *pertinet ad auctorem Gloſſæ ordinariæ.*

Can. 26. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris codicibus ſupplendus, atque emendandus.*

Can. 27. *de conſ. diſt.* 4. *cum integris codicibus penitus conſonat.*

Can. 39. *de conſ. diſt.* 4. *ex variis Auguſtini fragmentis compoſitus.*

Can. 140. *de conſ. diſt.* 4. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 25. *de conſ. diſt.* 5. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Digitized by Google

Ex Lib. in Epiſtolas Paulli.

Ad Corinthios.
- *Can.* 17. *cau.* 23. *qu.* 4. *exigendus ad ſermonem* 351. *de utilitate pœnitentiæ.*
- *Can.* 13. *cau.* 31. *qu.* 1. *referendus ad lib. de bono viduitatis.*
- *Can.* 3. *cau.* 32. *qu.* 7. *referendus ad lib. de ſerm. Domini in monte.*

Ad Galatas.
- *Can.* 17. *verſ.* 1. *cau.* 26. *qu.* 7. *jam a Romanis Correctoribus emendatus.*

Ad Titum.
- *Can.* 2. *diſt.* 26. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*
- *Can.* 2. *cau.* 28. *qu.* 3. *idem eſt cum can.* 2. *diſt.* 26.

Ex Lib. quæſtionum veteris, & novi teſtamenti.
- *Can.* 16. *diſt.* 37. *ex integris codicibus ſupplendus.*
- *Can.* 10. *diſt.* 88. *ex integris codicibus ſupplendus.*
- *Can.* 96. *cau.* 1. *qu.* 1. *non diſſonat a germanis Auguſtini ſententiis.*
- *Can.* 5. *cau.* 15. *qu.* 1. *ad integram auctoris ſententiam exigendus.*
- *Can.* 9. *cau.* 32. *qu.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
- *Can.* 5. *cau.* 33. *qu.* 4. *jungendus cum can.* 10. *diſt.* 88.
- *Can.* 13. *cau.* 33. *qu.* 5. / *Can.* 17. *cau.* 33. *qu.* 5. — *ab Auguſtini ſententiis alieni.*

Sectio 2. de Canonibus depromtis ex variis homiliis, ſive ſermonibus.

Ex libello de decem chordis.
- *Can.* 5. *cau.* 32. *qu.* 6. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Ex reliquis homiliis.
- *Can.* 6. *diſt.* 34. *dubiæ auctoritatis, & ad integros codices exigendus.*
- *Can.* 3. *diſt.* 41. *ex integris codicibus ſupplendus.*
- *Can.* 13. *diſt.* 45. *apochryphus, ſed ab Auguſtini ſententiis non alienus.*
- *Can.* 8. *diſt.* 71. *apocryphus, ſed ab Auguſtini ſententiis non omnino alienus.*
- *Can.* 49. *cau.* 1. *qu.* 1. *perperam a Gratiano explicatus.*
- *Can.* 58. *cau.* 1. *qu.* 1. / *Can.* 81. *cau.* 1. *qu.* 1. — *ſimul jungendi, atque ad integros Auguſtini codicibus exigendi.*
- *Can.* 82. *cau.* 1. *qu.* 1. *ad varia Auguſtini monumenta exigendus.*
- *Can.* 94. *cau.* 1. *qu.* 1. *apocryphus.*
- *Can.* 1. *cau.* 2. *qu.* 1. / *Can.* 18. *cau.* 2. *qu.* 1. — *una jungendi cum can.* 27. *cau.* 2. *qu.* 7. & *can.* 85. *de pœn. diſt.* 1.
- *Can.* 19. *cau.* 2. *qu.* 1. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Can.

Sequuntur ex homiliis.

Can. 27. cau. 2. qu. 7. *jungendus cum can.* 1. & 18. *cau.* 2. *qu.* 1. *can.* 85. *de pœn. diſt.* 1.
Can. 37. cau. 2. qu. 7. *incerti auctoris.*
Can. 32. cau. 11. qu. 3. *apud Auguſtinum deſideratur.*
Can. 48. cau. 11. qu. 3. *a Romanis Correctoribus reſtitutus.*
Can. 97. cau. 11. qu. 3. *fere conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
Can. 1. cau. 14. qu. 5. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.*
Can. 3. cau. 14. qu. 5.
Can. 6. cau. 14. qu. 5. } *incertæ auctoritatis.*
Can. 14. cau. 14. qu. 5. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.*
Can. 66. cau. 16. qu. 1. *Cæſario potius, quam Auguſtino tribuendus.*
Can. 8. cau. 16. qu. 7. *perperam Auguſtino tributus.*
Can. 4. cau. 22. qu. 1.
Can. 14. cau. 22. qu. 1.
Can. 3. cau. 22. qu. 2. } *ſimul jungendi, item jungendi cum can.* 10. *cau.* 22. *qu.* 5.
Can. 9. cau. 22. qu. 2. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.*
Can. 3. cau. 22. qu. 4.
Can. 4. cau. 22. qu. 4. } *ſimul jungendi, atque ex integro ſermone ſupplendi.*
Can. 5. cau. 22. qu. 5. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
Can. 6. cau. 22. qu. 5. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*
Can. 10. cau. 22. qu. 5. *jungendus cum can.* 4. & 14. *cau* 22. *qu.* 1. & *can.* 3. *cau.* 22. *qu.* 2.
Can. 2. cau. 23. qu. 1. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
Can. 5. cau. 23. qu. 1. *perperam tributus Auguſtino.*
Can. 1. cau. 23. qu. 4. *referendus ad tres canones hic ſequentes.*
Can. 4. cau. 23. qu. 4.
Can. 8. cau. 23. qu. 4.
Can. 9. cau. 23. qu. 4. } *ſimul jungendi ſunt, una etiam cum can.* 1. *ead cauſ.* & *quæſt.*
Can. 11. cau. 23. qu. 4. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
Can. 12. cau. 23. qu. 4. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Can. 8. cau. 24. qu. 3. *Gratiani propoſito minime conſonat.*
Can. 2. cau. 32. qu. 6. *a Romanis Correctoribus emendatus.*
Can. 29. de pœn. diſt. 1. *paullo varius in diverſis codicibus.*
Can. 44. de pœn. diſt. 1. *jungendus cum can.* 6. *diſt.* 34.
Can. 63. de pœn. diſt. 1.
Can. 81. de pœn. diſt. 1. } *ſimul jungendi, & ad integros Auguſtini codices exigendi.*
Can. 84. de pœn. diſt. 1. *ex pluribus Auguſtini monumentis compoſitus.*
Can. 85. de pœn. diſt. 1. *jungendus cum can.* 1. & 18. *cau.* 2. *qu.* 1. *can.* 27. *cau.* 2. *qu.* 7.
Can. 13. de pœn. diſt. 2. *perperam Auguſtino tributus.*

Se-

Sequuntur ex homiliis.

Can. 20. *de pœn. diſt.* 2. *ex integris codicibus emendandus.*
Can. 32. *de pœn. diſt.* 2. *perperam tributus Auguſtino.*
Can. 10. *de pœn. diſt.* 3. *dubiæ auctoritatis.*
Can. 8. *de pœn. diſt.* 4. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Can. 4. *de pœn. diſt.* 4. *exigendus ad ſententiam can.* 3. *ead. diſt.*
Can. 2. *de pœn. diſt.* 7.
Can. 3. *de pœn. diſt.* 7.
Can. 4. *de pœn. diſt.* 7. } *ſimul jungendi, atque ex integris codicibus emendandi.*
Can. 2. *cau.* 33. *qu.* 4. *dubiæ auctoritatis, & variæ lectionis.*
Can. 46. *de conſ. diſt.* 2. *ex Auguſtini monumentis emendandus.*
Can. 58. *de conſ. diſt.* 2.
Can. 70. *de conſ. diſt.* 2.
Can. 75. *de conſ. diſt.* 2. } *ſimul jungendi, & ex integro ſermone ſupplendi.*
Can. 90. *de conſ. diſt.* 2. *ex integro ſermone ſupplendus.*
Can. 78. *de conſ. diſt.* 4. *falſo tributus Auguſtino.*
Can. 105. *de conſ. diſt.* 4. *falſo tributus Auguſtino.*

Sectio 3. de libris editis ad inſtitutiones fidei, aut morum, item adverſus hæreticos.

Ex Lib. de Doctrina Chriſtiana.

Can. 6. *diſt.* 19. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*
Can. 1. *diſt.* 41. *paullo varius in diverſis codicibus.*
Can. 6. *cau.* 26. *qu.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.*
Can. 33. *de conſ. diſt.* 2. *fere cum integris codicibus conſonat.*

Ex Lib. de Dogmatibus Eccleſiaſticis.

Can. 3. *de pœn. diſt.* 3. *Pelagianum hominem habet auctorem.*
Can. 13. *de conſ. diſt.* 2. *partim Auguſtini eſt, partim Pelagiani auctoris.*
Can. 28. *de conſ. diſt.* 4. *Pelagianum hominem habet auctorem.*

Ex Lib. de Diſciplina Chriſtiana.

Can. 6. *cau.* 1. *qu.* 3. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Ex Lib. de diverſis Eccleſiæ obſervationibus.

Can. 6. *cau.* 23. *qu.* 1. *referendus ad can.* 8. *cau.* 23. *qu.* 1., *aut ad can.* 13. *cau.* 23. *qu.* 5.

Digitized by Google

Sequuntur Ex Lib. de Civit. Dei.	*Can.* 33. *cau.* 23. *qu.* 8.	*partim ad Hieronymi, partim ad Auguſtini ſententias exigendus.*
	Can. 7. *cau.* 26. *qu.* 2.	*ad varia tum Rabani, tum Auguſtini monumenta exigendi.*
	Can. 14. *cau.* 26. *qu.* 5.	
	Can. 3. *cau.* 32. *qu.* 5.	*ſimul jungendi, & ad integros Auguſtini codices exigendi.*
	Can. 4. *cau.* 32. *qu.* 5.	
	Can. 5. *cau.* 32. *qu.* 5.	
	Can. 1. *cau.* 35. *qu.* 1.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 32. *de conſ. diſt.* 2.	*ad varia Auguſtini loca jam exactus.*
Ex Lib. de Unitate Eccleſiæ.	*Can.* 40. §. de perſecutione *cau.* 23. *qu.* 4.	*incertæ auctoritatis.*
	Can. 35. *cau.* 23. *qu.* 5.	
Ex Lib. de Summo Bono.	*Can.* 47. *cau.* 11. *qu.* 3.	*conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
Ex Lib. de Trinitate.	*Can.* 3. *diſt.* 9.	*fere conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
	Can. 95. *cau.* 1. *qu.* 1.	*perperam Gratiani propoſito adcommodatus.*
	Can. 60. *de conſ. diſt.* 2.	*conſonant cum integris Auguſtini codicibus.*
	Can. 30. *de conſ. diſt.* 3.	
Ex Lib. contra Secundinum.	*Can.* 51. *cau.* 11. *qu.* 3.	*parum accommodatus propoſito Gratiani.*
Ex Lib. contra Manichæos.	*Can.* 9. *diſt.* 11.	*exigendus ad libros contra Fauſtum.*
	Can. 4. *cau.* 23. *qu.* 1.	*ex libris contra Fauſtum emendandus.*
	Can. 31. *cau.* 24. *qu.* 3.	*referendus ad libros de Civitate Dei.*
	Can. 40. *cau.* 24. *qu.* 3.	*referendus ad librum de Geneſi contra Manichæos.*
Ex Lib. contra Fauſtum.	*Can.* 13. *diſt.* 37.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 6. *diſt.* 56.	*conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
	Can. 8. *cau.* 8. *qu.* 1.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 2. *cau.* 14. *qu.* 1.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 9. *cau.* 15. *qu.* 1.	*conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
	Can. 36. *cau.* 23. *qu.* 4.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 44. *cau.* 23. *qu.* 4.	*jungendus cum can.* 36. *ead. cauſ. & qu.*
	Can. 15. *cau.* 23. *qu.* 5.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 7. *cau.* 32. *qu.* 4.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 28. *de pœn. diſt.* 1.	*ex Auguſtini codicibus emendandus.*
	Can. 15. *cau.* 35. *qu.* 2.	*ex integris codicibus ſupplendus.*
Ex Lib. contra adverſirium legis, & Prophetarum.	*Can.* 12. *cau.* 32. *qu.* 1.	*ſimul jungendi, & ad propoſitum Auguſtini exigendi.*
	Can. 1. *cau.* 32. *qu.* 4.	

Digitized by Google

Ex Lib. de Baptiſmo contra Donatiſtas.

Can. 4. *diſt.* 8. / *Can.* 6. *diſt.* 8. — *pertinent potius ad Epiſcopos Concilii Carthaginenſis ſub Cypriano.*

Can. 7. *diſt.* 8. *partim Cypriani, partim Auguſtini ſententiam exhibet.*

Can. 8. *diſt.* 9. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Can. 9. *diſt.* 56. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.*

Can. 32. *cau.* 1. *qu.* 1. *a Romanis Correctoribus emendatus.*

Can. 33. *cau.* 1. *qu.* 1. *paullo varius in aliis codicibus.*

Can. 35. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*

Can. 37. *cau.* 1. *qu.* 1. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 38. *cau.* 1. *qu.* 1. *emendandus ex integris Auguſtini codicibus.*

Can. 39. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.*

Can. 47. *cau.* 1. *qu.* 1. *in parte Auguſtini eſt, in parte Gratiani.*

Can. 48. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*

Can. 74. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integra Auguſtini ſententia explicandus.*

Can. 35. *cau.* 2. *qu.* 7. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.*

Can. 21. *cau.* 6. *qu.* 1. *a Gratiani propoſito alienus.*

Can. 14. *cau.* 23. *qu.* 4. *exhibet potius Cypriani ſententiam.*

Can. 20. *cau.* 24. *qu.* 1. *ab Auguſtino retractatus.*

Can. 21. *cau.* 24. *qu.* 1. *perperam olim cum can.* 20. *Hieronymo tributus.*

Can. 40. *cau.* 24. *qu.* 1. *jam a Romanis Correctoribus emendatus.*

Can. 68. *de conſ. diſt.* 2. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 31. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.*

Can. 32. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*

Can. 34. *de conſ. diſt.* 4. *in parte ab eodem Auguſtino retractatus.*

Can. 40. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*

Can. 41. *de conſ. diſt.* 4. *ex variis Auguſtini capitibus emendandus.*

Can. 42. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*

Can. 45. *de conſ. diſt.* 4. *jam a Romanis Correctoribus emendatus.*

Can. 46. *de conſ. diſt.* 4. / *Can.* 47. *de conſ. diſt.* 4. / *Can.* 48. *de conſ. diſt.* 4. / *Can.* 50. *de conſ. diſt.* 4. — *conſonant cum integris Auguſtini codicibus.*

Can. 72. *de conſ. diſt.* 4. *recta interpretatione expendendus.*

Can. 77. *de conſ. diſt.* 4. *jungendus eſt cum can.* 34. *de conſ. diſt.* 4.

Se-

Digitized by Google

Sequuntur ex Lib. de Bapt. cont. Donat.	*Can.* 149. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.* *Can.* 151. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.*
Ex Epiſt. 105. ad Donatiſtas.	*Can.* 98. *cau.* 11. *qu.* 3. *ex duobus Auguſtini monumentis compoſitus.* *Can.* 2. *cau.* 23. *qu.* 6. *ex integris codicibus emendandus.*
Ex Epiſt. 152. ad eoſdem.	*Can.* 7. *cau.* 23. *qu.* 4. *plures Africanos Antiſtites habet auctores.*
Ex alia Epiſtola ad eoſdem.	*Can.* 43. *de conſ. diſt.* 4. *partim pertinet ad epiſtolam ad Vincentium Donatiſtam, partim ad epiſt. ad Bonifacium.*
Ex Lib. de Baptiſmo contra Petilianum.	*Can.* 49. *de conſ. diſt.* 4. *ex Auguſtini monumentis emendandus.*
Ex Lib. contra Creſconium.	*Can.* 52. *cau.* 23. *qu.* 4. *a Romanis Correctoribus emendatus.* *Can.* 25. *de conſ. diſt.* 4. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
Ex Lib. de Baptiſmo parvulorum, ſe de Peccatorum meritis & remiſſione.	*Can.* 83. *de pœn. diſt.* 1. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 2. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 8. *de conſ. diſt.* 4. *ad integros Auguſtini codices exigendus.* *Can.* 132. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 136. *de conſ. diſt.* 4. / *Can.* 137. *de conſ. diſt.* 4. — *ſimul jungendi, atque emendandi.* *Can.* 138. *de conſ. diſt.* 4. / *Can.* 139. *de conſ. diſt.* 4. — *ſimul jungendi, atque emendandi.* *Can.* 141. *de conſ. diſt.* 4. *ad integros Auguſtini codices exigendus.* *Can.* 142. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 143. *de conſ. diſt.* 4. *ad integros Auguſtini codices exigendus.* *Can.* 144. *de conſ. diſt.* 4. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 146. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*

Ex Libris contra Epiſtolam Parmeniani.	*Can.* 78. *cau.* 1. *qu.* 1. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 97. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 98. *cau.* 1. *qu.* 1. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 5. *cau.* 23. *qu.* 4. / *Can.* 6. *cau.* 23. *qu.* 4. — *ſimul jungendi.* *Can.* 19. *cau.* 23. *qu.* 4. / *Can.* 32. *cau.* 23. *qu.* 4. — *ſimul jungendi.*
Ex Lib. contra Vincentium Victorem, ſeu de anima.	*Can.* 4. *diſt.* 9. *ex Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 148. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.*
Ex Lib. contra literas Petiliani.	*Can.* 7. *diſt.* 10. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 36. *cau.* 1. *qu.* 1. *Gratiani propoſito minime congruit.* *Can.* 87. *cau.* 1. *qu.* 1. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.* *Can.* 4. *cau.* 23. *qu.* 3. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.* *Can.* 40. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.* *Can.* 10. *cau.* 23. *qu.* 5. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.* *Can.* 33. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 34. *cau.* 23. *qu.* 5. / *Can.* 2. *cau.* 23. *qu.* 7. — *conſonant cum integris Auguſtini codicibus.*
Ex Lib. de libero arbitrio.	*Can.* 41. *cau.* 23. *qu.* 5. *ad integros Auguſtini codices exigendus.* *Can.* 6. *princ. cau.* 32. *qu.* 5. *ex variis ſententiis compoſitus.* *Can.* 30. *de pœn. diſt.* 1. *a Gratiano perperam explicatus.* *Can.* 7. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris codicibus emendandus.*
Ex Lib. de Gratia, & libero arbitrio.	*Can.* 16. *princ. de pœn. diſt.* 2. *ex Auguſtini codicibus ſupplendus.* *Can.* 145. *de conſ. diſt.* 4. *ex Auguſtini codicibus emendandus.*
Ex Lib. de Prædeſtinatione & Gratia.	*Can.* 22. *cau.* 23. *qu.* 4. *perperam adſcriptus Auguſtino.*
Ex Lib. contra duas Epiſtolas Pelagianorum.	*Can.* 130. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Ex

Digitized by Google

Ex Lib. de Correptione & Gratia.	*Can.* 20. *cau.* 23. *qu.* 4.	*conſonat cum integris exemplaribus.*
	Can. 17. *cau.* 24. *qu.* 3.	*jam a Romanis Correctoribus emendatus.*
	Can. 25. *de pœn. diſt.* 2.	*ex integris Auguſtini codicibus ſupplendi.*
	Can. 26. *de pœn. diſt.* 2.	
	Can. 27. *de pœn. diſt.* 2.	
	Can. 41. *de pœn. diſt.* 2.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 42. *de pœn. diſt.* 2.	*ex integris codicibus ſupplendi.*
	Can. 8. *de pœn. diſt.* 4.	
Ex Lib. contra Julianum.	*Can.* 11. *cau.* 32. *qu.* 1.	*ex Auguſtini codicibus emendandus.*
	Can. 10. *cau.* 32. *qu.* 4.	*ex Auguſtini codicibus emendandus.*
	Can. 35. *de conſ. diſt.* 4.	*ſimul jungendi, & juxta Auguſtini propoſitum explicandi.*
	Can. 114. *de conſ. diſt.* 4.	
Ex Lib. ſententiarum Proſperi.	*Can.* 71. *cau.* 1. *qu.* 1.	*juxta ſententias Proſperi explicandus.*
	Can. 37. *de conſ. diſt.* 2.	*ſunt potius Lanfranci Cantuarienſis.*
	Can. 41. *de conſ. diſt.* 2.	
	Can. 48. *de conſ. diſt.* 2.	
	Can. 52. *de conſ. diſt.* 2.	
	Can. 65. *de conſ. diſt.* 2.	*ad germana Auguſtini monumenta facile exigendus.*
	Can. 150. *de conſ. diſt.* 4.	*ad germana Auguſtini monumenta facile exigendus.*
Ex Lib. ad Oraſium.	*Can.* 29. *de conſ. diſt.* 4.	*falſo tributus Auguſtino.*
Ex Lib. de Mendacio & contra Mendacium.	*Can.* 8. *cau.* 22. *qu.* 2.	*ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*
	Can. 15. *cau.* 22. *qu.* 2.	*jure a Romanis Correctoribus emendatus.*
	Can. 17. *cau.* 22. *qu.* 2.	*ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*
Ex Lib. de Sancta Virginitate.	*Can.* 3. *cau.* 14. *qu.* 1.	*non bene congruit Gratiani propoſito.*
	Can. 6. *verſ. ult. cau.* 32. *qu.* 5.	*conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*
Ex Lib. de Continentia.	*Can.* 42. *de pœn. diſt.* 1.	*ex Auguſtini codicibus emendandus.*
Ex Lib. de Bono viduitatis.	*Can.* 2. *diſt.* 27.	*apocryphus, & ad integrum Auguſtini monumentum exigendus.*
	Can. 56. *cau.* 11. *qu.* 3.	*ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.*
	Can. 33. *cau.* 27. *qu.* 1.	*ex integris codicibus emendandus.*
	Can. 41. *cau.* 27. *qu.* 1.	*a Romanis Correctoribus jam emendatus.*

Ex Lib. de Bono conjugali.	*Can.* 3. *diſt.* 56. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 9. *cau.* 14. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 5. *cau.* 32. *qu.* 2. *Can.* 20. *cau.* 22. *qu.* 4. / *Can.* 21. *cau.* 22. *qu.* 4. — *ſimul jungendi, & ad integros Auguſtini codices exigendi.* *Can.* 21. *cau.* 27. *qu.* 1. *referendus ad can.* 41. *cau.* 27. *qu.* 1. *Can.* 3. *cau.* 32. *qu.* 2. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 5. *cau.* 32. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 9. *cau.* 14. *qu.* 5. *Can.* 6. *cau.* 32. *qu.* 2. *jungendus cum can.* 21. *cau.* 22. *qu.* 4. *Can.* 8. *cau.* 32. *qu.* 4. *jungendus cum can.* 3. *diſt.* 56. *Can.* 1. *cau.* 32. *qu.* 7. *ex integris codicibus Auguſtini ſupplendus.* *Can.* 11. *cau.* 32. *qu.* 7. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 27. *cau.* 32. *qu.* 7. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.*
Ex Lib. contra Jovinianum.	*Can.* 14. *cau.* 32. *qu.* 7. *ad varias Auguſtini ſententias exigendus.*
Ex Lib. de Nuptiis & concupiſcentia.	*Can.* 9. *cau.* 27. *qu.* 2. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.* *Can.* 10. *cau.* 27. *q.* 2. *jungendus cum canone præcedente.* *Can.* 2. *cau.* 31. *qu.* 1. *jungendus cum can.* 28. *cau.* 32. *qu.* 7. *Can.* 7. *cau.* 32. *qu.* 2. *ex optimis codicibus emendandus.* *Can.* 28. *cau.* 32. *qu.* 7. *jungendus cum can.* 2. *cau.* 31. *qu.* 1. *Can.* 6. *de conſ. diſt.* 4. *cum integris Auguſtini codicibus conſonat.*
Ex Lib. de Adulterinis conjugiis.	*Can.* 6. *cau.* 28. *qu.* 1. *tribuendus potius auctori libri Paſtoris.* *Can.* 8. *cau.* 28. *qu.* 1. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 9. *cau.* 28. *qu.* 1. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.* *Can.* 7. *cau.* 32. *qu.* 1. *paullo varius in diverſis codicibus.* *Can.* 8. *cau.* 32. *qu.* 1. *ab Auguſtino alibi retractatus.* *Can.* 16. *cau.* 32. *qu.* 5. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 4. *cau.* 32. *qu.* 6. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 2. *cau.* 32. *qu.* 7. *jam a Romanis Correctoribus emendatus.* *Can.* 10. *cau.* 32. *qu.* 7. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.* *Can.* 11. *cau.* 32. *qu.* 7. *pertinet ad librum de bono conjugali.* *Can.* 1. *cau.* 32. *qu.* 8. *conſonat cum optimis Auguſtini codicibus.* *Can.* 9. *cau.* 33. *qu.* 2. *ex integris Auguſtini codicibus ſupplendus.* *Can.* 12. *cau.* 33. *qu.* 4. *ex integris codicibus emendandus.*
Ex Lib. de conflictu vitiorum & virtutum.	*Can.* 13. *cau.* 22. *qu.* 2. / *Can.* 20. *cau.* 27. *qu.* 1. — *falſo adſcripti Auguſtino.*
Ex Lib. de fide pactionis, & conſenſus.	*Can.* 51. *cau.* 27. *qu.* 2. *falſo adſcriptus Auguſtino.*

Ex

Ex Lib. de Patientia.	*Can.* 49. *de pœn. diſt.* 3. *conſonat cum aliis Auguſtini monumentis.*
Ex Lib. de Pœnitentiæ Medicina.	*Can.* 96. *de conſ. diſt.* 4. *referendus eſt ad can.* 81. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 75. *cau.* 11. *qu.* 3. *jungendus cum can.* 18. *cau.* 2. *qu.* 1.
Ex Lib. de vera & falſa Pœnitentia. Apocryphi omnes.	*Can.* 5. *diſt.* 25. *conſonat cum aliis germanis Auguſtini monumentis.* *Can.* 88. *de pœn. diſt.* 1. *jungendus cum can.* 1. *diſt.* 6. *de pœn.* *Can.* 4. *de pœn. diſt.* 3. *ex optimis exemplaribus emendandus.* *Can.* 5. *de pœn. diſt.* 3. *conſonat cum optimis exemplaribus.* *Can.* 32. *de pœn. diſt.* 3. *ex optimis exemplaribus emendandus.* *Can.* 42. *de pœn. diſt.* 3. *conſonat cum optimis exemplaribus.* *Can.* 45. *de pœn. diſt.* 3. / *Can.* 1. *de pœn. diſt.* 5. — *ſimul jungendi & emendandi.* *Can.* 1. *de pœn. diſt.* 6. *jungendus cum can.* 88. *de pœn. diſt.* 1. *Can.* 6. *de pœn. diſt.* 7. *conſonat cum integris exemplaribus.*
Ex Lib. de vita communi Clericorum.	*Can.* 4. *diſt.* 86. / *Can.* 1. *cau.* 5. *qu.* 5. — *referendi ad epiſtolam ad Seleucianam, in qua non de Clericis agitur, ſed de Sanctimonialibus.* *Can.* 10. *cau.* 12. *qu.* 1. *ex integris Auguſtini codicibus emendandus.* *Can.* 11. *cau.* 12. *qu.* 1. *referendus ad laudatam epiſtolam ad Seleucianam.* *Can.* 18. *cau.* 12. *qu.* 1. *conſonat cum optimis exemplaribus.* *Can.* 8. *cau.* 13. *qu.* 2. *ex integris codicibus ſupplendus.* *Can.* 43. *cau.* 17. *qu.* 4. *jungendus cum can.* 8. *cau.* 13. *qu.* 2. *Can.* 12. *cau.* 32. *qu.* 5. *referendus ad laudatam epiſtolam ad Seleucianam.*
Ex Regula Monachorum.	*Can.* 7. *diſt.* 42. *ad integros Auguſtini codices exigendus.*
Ex Lib. de agenda cura pro mortuis.	*Can.* 19. *cau.* 13. *qu.* 2. *conſonat cum integris Auguſtini codicibus.* *Can.* 29. *cau.* 13. *qu.* 2. *ex optimis exemplaribus emendandus.*
Ex Lib. de natura, & divinat. dæmonum.	*Can.* 1. *cau.* 26. *qu.* 3. / *Can.* 2. *cau.* 26. *qu.* 3. / *Can.* 3. *cau.* 26. *qu.* 3. — *una jungendi.*

Digitized by Google

Sectio 4. de variis Epiſtolis ad plures directis.

Ex Epiſt. ad Armentarium, Riparium, & Paullinam.	*Can. 6. cau. 33. qu. 5. in inſcriptione emendandus.*	
Ex Epiſt. ad Aurelium Epiſcopum.	*Can. 1. diſt. 44.*	*conſonant cum integris Auguſtini codicibus.*
	Can. 36. cau. 16. qu. 1.	
Ex Epiſt. ad Auxilium, ſeu Auxentium, item ex Epiſt. ad Claſſicianum.	*Can. 1. cau. 24. qu. 3. ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*	
	Can. 10. cau. 1. qu. 4. referendus ad can. 1. cau. 24. qu. 3.	
	Can: 87. cau. 11. qu. 3. ad integra Auguſtini monumenta exigendus.	
Ex Epiſt. ad Bonifacium Comitem.	*Can. 1. diſt. 9. conſonat cum can. 98. cau. 11. qu. 3.*	
	Can. 23. diſt. 50.	*non ſunt Auguſtini, ſed veluti ſequentis canonis breviaria.*
	Can. 24. diſt. 50.	
	Can. 25. diſt. 50. perperam a Gratiano explicatus.	
	Can. 28. cau. 12. qu. 1. referendus ad can. 3. cau. 23. qu. 7.	
	Can. 2. cau. 23. qu. 3. ex integris Auguſtini codicibus emendandus.	
Ex Epiſt. 50.	*Can. 24. cau. 23. qu. 4. ex variis Auguſtinianæ epiſtolæ fragmentis compoſitus.*	
	Can. 42. cau. 23. qu. 4.	*jam a Romanis Correctoribus emendati.*
	Can. 43. cau. 23. qu. 4.	
	Can. 48. cau. 23. qu. 5.	
	Can. 1. cau. 23. qu. 6. juxta præcipuum Auguſtini propoſitum explicandus.	
	Can. 3. cau. 23. qu. 7. jungendus cum can. 28. cau. 12. qu. 1.	
	Can. 4. cau. 23. qu. 7. ad integros Auguſtini codices exigendus.	
Ex Epiſt. 70.	*Can. 2. cau. 17. qu. 2. ex integris Auguſtini codicibus emendandus.*	
Ex Epiſt. 187.	*Can. 8. cau. 17. qu. 4. perperam Auguſtino tributus.*	
Ex Epiſt. 205.	*Can. 3. cau. 23. qu. 1. conſonat cum integris Auguſtini codicibus.*	
Ex Epiſt. ad Bonifacium Epiſcopum.	*Can. 8. cau. 1. qu. 4.*	*ſimul jungendi, atque ad integram Auguſtini epiſtolam exigendi.*
	Can. 33. de conſ. diſt. 4.	
	Can. 76. de conſ. diſt. 4.	
	Can. 129. de conſ. diſt. 4.	

Ex

Ex Epiſt. ad Caſulanum.	*Can.* 7. *diſt.* 11. *ad integram Auguſtini epiſtolam exigendus.* *Can.* 80. *cau.* 11. *qu.* 3. *eſt potius Iſidori Hiſpalenſis.*
Ex Epiſt. ad Clerum, & Populum Hipponenſem.	*Can.* 9. *diſt.* 47. *cum integris Auguſtini codicibus conſonat.* *Can.* 12. *cau.* 2. *qu.* 1. / *Can.* 50. *cau.* 11. *qu.* 3. — *ſimul jungendi, atque ex integra epiſtola ſupplendi.*
Ex Epiſt. ad Donatum Presbyterum.	*Can.* 38. *cau.* 23. *qu.* 4. *a Romanis Correctoribus jam emendatus.* *Can.* 54. *cau.* 23. *qu.* 4. *referendus ad can.* 38. *cau.* 23. *qu.* 4.
Ex Epiſt. ad Donatum Proconſulem.	*Can.* 3. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex Epiſt. ad Ecditiam.	*Can.* 4. *cau.* 33. *qu.* 5. / *Can.* 5. *cau.* 33. *qu.* 5. — *ſimul jungendi, & ad Auguſtini codices exigendi.*
Ex Epiſt. ad Emeritum.	*Can.* 34. *cau.* 1. *qu.* 1. *conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.* *Can.* 3. *cau.* 23. *qu.* 3. *a Romanis Correctoribus jam emendatus.*
Ex Epiſt. ad Eudoxium.	*Can.* 30. *cau.* 16. *qu.* 1. *conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.*
Ex Epiſt. ad Euſebium.	*Can.* 39. *cau.* 24. *qu.* 1. *ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex Epiſt. ad Feſtum.	*Can.* 25. *cau.* 23. *qu.* 4. *ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex Epiſtola ad Fortunatianum.	*Can.* 10. *diſt.* 9. *cum optimis epiſtolæ exemplaribus conſonat.*
Ex Epiſtola ad Fortunatum.	*Can.* 21. *de conſ. diſt.* 4. / *Can.* 36. *de conſ. diſt.* 4. / *Can.* 37. *de conſ. diſt.* 4. — *perperam Auguſtino tributi.*
Ex Epiſtola ad Glorium, Eleuſium, & alios.	*Can.* 29. *cau.* 24. *qu.* 3. *hodie conſonat cum epiſtola Auguſtini.*

Ex Epiſtola ad Januarium.	*Can.* 11. *diſt.* 12. *ex integra epiſtola ſupplendus.*
	Can. 12. *diſt.* 12. *paullo varius in diverſis codicibus.*
	Can. 3. *cau.* 26. *qu.* 2. *paullo varius in diverſis codicibus.*
	Can. 84. *verſ. ult. de pœn. diſt.* 1. *ad integros codices exigendus.*
	Can. 13. *verſ.* 1. *de conſ. diſt.* 2. *in inſcriptione emendandus.*
	Can. 54. *de conſ. diſt.* 2. *ex integra epiſtola emendandus.*
Ex Epiſtola ad Hieronymum.	*Can.* 5. *diſt.* 9. *ex integra epiſtola emendandus.*
	Can. 7. *diſt.* 9. *cum integris epiſtolæ exemplaribus conſonat.*
	Can. 34. *cau.* 2. *qu.* 7. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.*
	Can. 19. *de pœn. diſt.* 2. *ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex Epiſtola ad Irenæum.	*Can.* 45. *de conſ. diſt.* 2. *referendus ad enarrationem in Pſalmum* 98.
	Can. 57. *de conſ. diſt.* 2. *referendus ad tractatum in evangelium Johannis.*
Ex Epiſtola ad Julianum Comitem.	*Can.* 2. *de pœn. diſt.* 2. *ad ſententias Paullini Forojulienſis exigendus.*
Ex Epiſtola ad Lotharium.	*Can.* 38. *cau.* 23. *qu.* 5. *pertinet ad epiſtolam ſcriptam ad Nectarium.*
Ex Epiſtola ad Macedonium.	*Can.* 62. *diſt.* 50. *exigendus ad can.* 22. *de pœn. diſt.* 3.
	Can. 71. *cau.* 11. *qu.* 3. *referendus ad can.* 15. *cau.* 14. *qu.* 5.
	Can. 11. *cau.* 14. *qu.* 4. *jungendus cum can.* 15. *cau.* 14. *qu.* 5.
	Can. 15. *cau.* 14. *qu.* 5. *a Romanis Correctoribus emendatus.*
	Can. 1. *cau.* 14. *qu.* 6. *ex integra epiſtola ſupplendus.*
	Can. 4. *cau.* 23. *qu.* 5. *a Romanis Correctoribus emendatus.*
	Can. 5. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex Gratiani commentariis depromtus.*
	Can. 17. *cau.* 23. *qu.* 5. *cum integra epiſtola conſonat.*
	Can. 18. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex integra epiſtola emendandus.*
	Can. 19. *cau.* 23. *qu.* 5. *cum optimis codicibus conſonat.*
	Can. 22. *de pœn. diſt.* 3. *idem eſt cum can.* 62. *diſt.* 50.
	Can. 33. *de pœn. diſt.* 3. *paullo varius in diverſis codicibus.*
Ex alia Epiſt. ad Macedonium.	*Can.* 53. *cau.* 23. *qu.* 4. *conſonat cum optimis epiſtolæ exemplaribus.*
Ex Epiſtola ad Marcellinum Comitem.	*Can.* 1. *cau.* 23. *qu.* 5. *ad optimos codices exigendus.*
	Can. 2. *cau.* 23. *qu.* 5. *conſonat cum optimis epiſtolæ exemplaribus.*
Ex Epiſtola ad Maximinum.	*Can.* 108. *de conſ. diſt.* 4. *conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.*

Ex

Ex Epiſtola ad Onoratum.	*Can.* 9. *cau.* 32. *qu.* 5. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.*
Ex Epiſtola ad Paſcentium.	*Can.* 3. *cau.* 32. *qu.* 6. *a* Gratiani *propoſito alienus.*
Ex Epiſtola ad Petrum Diaconum.	*Can.* 3. *de conſ. diſt.* 4. *eſt potius Fulgentii Ruſpenſis.*
Ex Epiſtola ad Poſſidium.	*Can.* 38. *de conſ. diſt.* 5. *a Gratiani propoſito alienus.*
Ex Epiſtola ad Publicolam.	*Can.* 2. 3. 5. 6. 7. 8. 15. & 16. *cau.* 22. *qu.* 1. *ex auctorum codicibus ſupplendi.* *Can.* 8. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex integris codicibus emendandus.* *Can.* 10. *cau.* 26. *qu.* 2. *ex integra epiſtola ſupplendus.*
Ex Epiſtola ad quendam Comitem.	*Can.* 7. *cau.* 3. *qu.* 7. *eſt potius Paullini Forojulienſis.*
Ex Epiſtola ad Seleucianam.	*Can.* 97. *de conſ. diſt.* 4. *ad integram Auguſtini ſententiam exigendus.* *Can.* 147. *de conſ. diſt.* 4. *varius in diverſis codicibus.*
Ex Epiſtola ad Severum.	*Can.* 22. *cau.* 22. *qu.* 4. *perperam Auguſtino adſcriptus.*
Ex Epiſtola ad Valerium.	*Can.* 7. *diſt.* 40. *ex Auguſtini propoſito explicandus.*
Ex Epiſtola ad Victorianum.	*Can.* 7. *cau.* 32. *qu.* 5. *paullo varius in diverſis codicibus.*
Ex Epiſtola ad Vincentium Rogatiſtam.	*Can.* 9. *diſt.* 9. *a Romanis Correctoribus emendatus.* *Can.* 31. *cau.* 1. *qu.* 1. *conſonat cum integris epiſtolæ exemplaribus.* *Can.* 1. *cau.* 1. *qu.* 4. / *Can.* 2. *cau.* 1. *qu.* 4. / *Can.* 2. *cau.* 5. *qu.* 5. / *Can.* 10. *cau.* 23. *qu.* 4. / *Can.* 37. *cau.* 23. *qu.* 4. — *ſimul jungendi, & juxta Auguſtini propoſitum explicandi.* *Can.* 41. *cau.* 23. *qu.* 4. *conſonat cum optimis codicibus.* *Can.* 3. *cau.* 23. *qu.* 6. *jungendus cum can.* 37. *cau.* 23. *qu.* 4. *Can.* 1. *cau.* 23. *qu.* 7. / *Can.* 38. *cau.* 24. *qu.* 1. — *ſimul jungendi, & juxta Auguſtini propoſitum explicandi.* *Can.* 43. *de pœn. diſt.* 1. *ex optimis exemplaribus emendandus.*

Digitized by Google

Sectio 5. de ceteris Auguſtini monumentis.

Ex Lib. Soliloquiorum.

Can. 22. cau. 2. qu. 7. perperam Auguſtino adſcriptus.

Ex Lib. Confeſſionum.

Can. 2. diſt. 8. jungendus cum can. 13. cau. 32. qu. 7.
Can. 8. cau. 26. qu. 2. ex optimis codicibus emendandus.
Can. 39. cau. 27. qu. 2. ex Auguſtini propoſito explicandus.
Can. 13. cau. 32. qu. 7. jungendus cum can. 2. diſt. 8.

Adjiciuntur

Can. 6. diſt. 9. eſt potius Hieronymi.
Can. 5. diſt. 38. eſt potius Abytonis Baſileenſis.
Can. 29. cau. 1. qu. 1. perperam adſcriptus Auguſtino.
Can. 6. cau. 2. qu. 1. non eſt Auguſtini, cujus tamen ſententiis conſonat.
Can. 32. cau. 2. qu. 7. referendus vel ad Eucherium, vel ad Iſidorum Hiſpalenſem.
Can. 81. cau. 11. qu. 3. conſonat cum aliquot Auguſtini monumentis.
Can. 87. cau. 11. qu. 3. referendus ad epiſtolam ad Auxilium.
Can. 92. cau. 11. qu. 3. eſt potius Ambroſii.
Can. 3. cau. 13. qu. 2. perperam adſcriptus Auguſtino.
Can. 16. cau. 13. qu. 2. ad dialogos Gregorii Magni referendus.
Can. 1. cau. 17. qu. 1. eſt potius Caſſiodori.
Can. 10. cau. 22. qu. 4. conſonat cum ſententiis Auguſtini.
Can. 19. cau. 22. qu. 5. referendus ad varios Toletanos canones.
Can. 2. cau. 23. qu. 4. conſonat cum ſententiis Auguſtini.
Can. 23. cau. 23. qu. 4. referendus ad ſententias SS. Proſperi, & Fulgentii.
Can. 35. cau. 23. qu. 4. referendus ad Bedæ commentaria.
Can. 50. cau. 23. qu. 4. referendus ad Gregorium Magnum.
Can. 15. cau. 26. qu. 7. eſt potius Concilii Turonenſis.
Can. 16. cau. 26. qu. 7. conſonat cum variis Auguſtini ſententiis.
Can. 3. cau. 27. qu. 2. conſonat cum variis Auguſtini ſententiis.
Can. 16. cau. 27. qu. 2. perperam tributus Auguſtino.
Can. 23. de pœn. diſt. 1. pertinet ad tractatum in Johannem.
Can. 14. de pœn. diſt. 2. conſonat cum aliis Auguſtini ſententiis.
Can. 30. de pœn. diſt. 2. ad Auguſtini monumenta exigendus.
Can. 10. de pœn. diſt. 4. conſonat cum pluribus Auguſtini monumentis.
Can. 36. de conſ. diſt. 1. referendus ad epiſtolam ad Onoratum.
Can. 52. de conſ. diſt. 1. eſt Theodulphi Aurelianenſis.
Can. 36. de conſ. diſt. 2. eſt potius Bedæ.
Can. 47. de conſ. diſt. 2. pertinet ad tractatus in Johannem.

Can.

Digitized by Google

Can. 61. *de conſ. diſt.* 2. *eſt potius Bedæ.*
Can. 62. *de conſ. diſt.* 2. *referendus ad can.* 36. *de conſ. diſt.* 2.
Can. 67. *de conſ. diſt.* 2. *referendus ad enarrationes in Pſalmos.*
Can. 72. *de conſ. diſt.* 2. *eſt potius Paſchaſii Abbatis.*
Can. 131. *de conſ. diſt.* 4. *jungendus cum can.* 36. *de conſ. diſt.* 2.

AUrelii Auguſtini Hipponenſis in Africa Epiſcopi, qui a principio quinti ſæculi uſque ad ejus dimidium occidentalem Eccleſiam ſuo etiam nomine præclariſſimam reddidit, nemo eſt, qui non ſemper veneratus fuerit & ingenii alacritatem, & dicendi copiam, & rerum prope omnigenam eruditionem cum eximia morum integritate conjunctam. Paucis multa de eo complexus eſt Caſſiodorus in lib. divinarum lectionum cap. 22. ita ſcribens: *Ipſe etiam Doctor eximius Beatiſſimus Auguſtinus bellator hæreticorum, defenſor fidelium, & famoſorum palma certaminum in quibuſdam libris nimia difficultate reconditur, in quibuſdam ſic eſt planiſſimus, ut etiam parvulis probetur acceptus, cujus aperta ſuavia ſunt, obſcura vero magnis utilitatibus farcita pingueſcunt. Hujus autem ingenii vivacitatem ſi quis noſſe deſiderat, libros ipſius confeſſionum legat, ubi ſe refert omnes mathematicas diſciplinas ſine Magiſtro comprehendiſſe, quas aliis ſub doctis expoſitoribus vix datur attingere.* Jure propterea hac in parte gratulandum mihi erit Gratiano, quod ingentem capitulorum copiam ex tanto Doctore exhauſtam ſtudioſis ſacrorum canonum cultoribus exhibuerit; quamquam alias & quædam interſeruerit vel non ſatis probe, integreque deſcripta, vel ſpuria, vel etiam ab ejuſdem ſententiis penitus aliena. Singulorum emendationem libentiſſime adgredior, quod in deliciis ſemper habuerim, in Sancti Viri lectione, & grata ejuſdem operum meditatione verſari; utar autem editione Maurinorum, tanquam omnium emendatiſſima.

S E C T I O I.

De libellis ad interpretationem divinarum literarum pertinentibus.

Multa in primis ſunt, quæ Sanctus Hipponenſis Antiſtes edidit ad divinarum literarum interpretationem. Uſus eſt ipſe verſione interpretum ſeptuaginta, quæ ſicuti ea ætate venerabilis erat apud univerſos, ita apud Auguſtinum jure optimo erat maximi facienda, præſertim quod interpretationes aliæ paſſim corruptæ, & depravatæ prodiiſſent. Sixtus Senenſis in lib. 4. bibliothecæ ſanctæ prædicat Auguſtinum tanquam *in divinis ſcripturis longe omnium eruditiſſimum, & in earum explanatione, ultra quam dici queat, incomparabili ſubtilitate ſublimem.* Quamquam vero ipſius opera pene univerſa exhibeant divinarum literarum pro data occaſione editam interpretationem, aliqua tamen ſunt, quæ ex profeſſo ad explicationem divini verbi elucubravit.

De

De Libro de Geneſi ad Literam.

Can. 31. de pœn. diſt. 2. Ex libro Auguſtini de Geneſi ad literam laudatur canon 31. de pœn. diſt. 2., & quidem ex lib. 6. cap. 34. & ſequ., quo in loco Sanctus Vir refellebat quorundam errorem, tradentium, corpus Adæ in Paradiſo immutandum fuiſſe, quoties Adam non deliquiſſet, his verbis paullo aliter apud Gratianum digeſtis. *Quomodo ergo, inquiunt, renovari dicimur, ſi non hoc recipimus, quod perdidit primus homo, in quo omnes moriuntur? Hoc plane recipimus ſecundum quendam modum. Non itaque immortalitatem ſpiritalis corporis recipimus, quam nondum habuit homo, ſed recipimus juſtitiam, ex qua per peccatum lapſus eſt homo.* Et infra: *Dicit item Apoſtolus: Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, induite novum, qui renovatur in agnitionem Dei ſecundum imaginem ejus, qui creavit eum. Hanc imaginem in ſpiritu mentis impreſſam perdidit Adam per peccatum, quam recipimus per gratiam juſtitiæ, non ſpiritale, atque immortale corpus, in quo ille nondum fuit, & in quo erunt omnes Sancti reſurgentes a mortuis; hoc enim præmium eſt illius meriti, quod amiſit. Proinde illa ſtola prima, aut ipſa juſtitia eſt, unde lapſus eſt, aut ſi indumentum corporalis immortalitatis ſignificat, etiam hanc ille ſic amiſit, cum propter peccatum ad eam pervenire non potuit.* Ceterum in his expendendis animadvertendum eſt, librum de Geneſi ad literam non certas exhibere Auguſtini ſententias, cum idem Sanctus Vir profeſſus fuerit lib. 2. retractat. cap. 24., ſe in eo libro plura quæſiſſe, quam invenerit, atque ex inventis pauca firmaviſſe, multa in medio reliquiſſe. Imo, quod ſingulare eſt in verbis modo laudatis obſervandum, Auguſtinus idem in dicto cap. 24. retractationum, ſcripſit ſuam ſententiam moderaturus: *In ſexto libro quod dixi Adam imaginem Dei, ſecundum quam factus eſt, perdidiſſe peccato, non ſic accipiendum eſt, tanquam in eo nulla remanſerit, ſed quod tam deformis, ut reformatione opus haberet.*

De Libro quæſtionum ſuper Geneſim.

Iterum Auguſtinus cum adgreſſus fuiſſet interpretationem non tam libri Geneſeos, quam ſequentium ſex librorum veteris teſtamenti, variaſque quæſtiones enodaviſſet, profeſſus eſt in lib. 2. retractationum cap. 55., ea, quæ ibidem diſputata fuerant, magis quæſita fuiſſe, quam diſſoluta, quamvis multa plura pertractata exhibeantur, ut poſſint, etiam ſoluta & expoſita non immerito judicari. Hinc facile colligitur, quænam ferenda ſententia ſit de monumentis depromtis ex quæſtionibus ſuper Geneſim, Exodum, Leviticum, Numeros, Deuteronomium, & Can. 1. diſt. 14. Joſue, de quibus inferius agendum erit. Ex libro 1. Quæſtionum ſuper Geneſim quæſt. 42. depromtus eſt canon 1. diſt. 14., ubi expenditur factum Loth, de quo in cap. 19. Geneſ. verſ. 8., illud autem ait Auguſtinus imitandum nemini eſſe. Verba illa priora canonis *Quod ait Sodomitis Loth* in codicibus Auguſtini deſiderantur, in quibus etiam pro illis Gratiani verbis, *tantum in viros iſtos ne faciatis iniquum*, legitur: *tantum in viros ne faciatis iniquum*.

Digitized by Google

In eodem libro quæſt. 145. ad interpretationem capitis 44. verſ. 15. Geneſ. le- Can. 18.
guntur verba canonis 18. cau. 22. qu. 2., quæ cum integris codicibus penitus & 22.
conſonabunt, ſi omittas particulam *autem*, quæ legitur in principio apud Gratianum. cau. 22.
Non ita ſane conſonant verba canonis 22. eadem cauſſa, & quæſtione, etenim qu. 2.
apud Auguſtinum in quæſt. 26. ad interpretationem cap. 12. Geneſ. verſ. 12. &
14. ita legitur: *Quomodo accipiatur, quod Abraham veniens in Ægiptum celare voluit,
uxorem ſuam eſſe Saram ſecundum omnia, quæ de hac re ſcripta ſunt, utrum hoc con-
venerit tam Sancto Viro, an ſubdefectio fidei ejus intelligatur, ſicut nonnulli arbitrati
ſunt, jam quidem, & contra Fauſtum de hac re diſputavi, & diligentius a Presbytero
Hieronymo expoſitum eſt*. Et poſt pauca: *Tacens, quod uxor eſſet, ſed non mentiens,
quod ſoror eſſet, ut caveret quod poterat, quantum homo poterat, & Deo commendaret,
quod cavere non poterat, ne ſi & illa, quæ cavere poterat, Deo tantum dimitteret,
non in Deum credere, ſed Deum tentare potius inveniretur*. Similia propemodum
ſunt, quæ habentur in lib. 22. contra Fauſtum cap. 33. & 34., atque aliis in lo-
cis, ad quæ Romani Correctores non dubitaverunt concludere, canonem etiam
poſſe referri.

Canon 12. cau. 33. qu. 5. legitur in quæſt. 153. ejuſdem libri, verbis tamen Can. 12.
a Gratiano corruptis, quæ proinde recte Romani Correctores ad fidem optimo- cau. 33.
rum exemplarium reſtituerunt. qu. 5.

De Libro Quæſtionum Exodi.

Juxta propoſitam methodum in libro 2. Quæſtionum interpretatus fuit Auguſti- Can. 12.
nus librum Exodi, cujus in quæſt. 39. legitur canon 12. cau. 14. qu. 5. his ver- & 13.
bis: *Deus ad Moyſen: loquere ergo ſecreto in aures populi, & petat unuſquiſque a* cau. 14.
proximo vaſa aurea & argentea &c. Reliqua omnino conſonant cum Gratianeo qu. 5.
canone. De canone ſequenti, ſeu 13. nihil occurrit, quod ſpecialiter ſit adno-
tandum, poſtquam Romani Correctores obſervaverunt, ejus verba parum integre
fuiſſe deſcripta, potius autem referenda eſſe ad canonem 11. cau. 32. qu. 4. Tan-
tum adjiciam, eundem canonem 13. deſcriptum exhiberi in Pœnitentiali Roma-
no Antonii Auguſtini tit. 4. cap. 3., paullulum immutatis poſtremis verbis, ibi:
*Qui furtum probibuit, ſed ſub furti nomine rapinam intelligi voluit, a parte enim to-
tum ſignificavit, quidquid aufertur*.

Canon 14. cau. 23. qu. 5. jungendus eſt cum nuper laudato can. 12. cau. 14. Can. 14.
qu. 5., poſt cujus verba, *ſed Deo jubenti miniſterium præbuerunt*, ſtatim proſequi- cau. 23.
tur Auguſtinus: *Quemadmodum cum miniſter judicis occidit eum &c.* qu. 5.

In eodem libro quæſt. 80. legitur canon 8. cau. 32. qu. 2. ad interpretationem Can. 8.
capitis 21. Exodi verſ. 22. de muliere prægnante percuſſa, quæ ſi abortivum fe- cau. 32.
ciſſet, non damnabatur morte; ſed quanti maritus poſtularet, & arbiter judica- qu. 2.
ret, luebat qui percuſſiſſet, & cauſſam abortui præbuiſſet. Verba in canone deſcri-
pta eadem ſunt cum Auguſtinianis, quamquam tamen Gratianus nonnulla in fi-
ne omiſerit, propterea ex Auguſtino ſupplenda, ibi: *Quia nondum dici poteſt ani-
ma viva in corpore, quod ſenſu caret, ſi talis eſt in carne nondum formata, & ideo
nondum ſenſibus prædita*. Ex hac tum ſacrarum veterum literarum inſtitutione,
tum præclarorum Patrum interpretatione, puto receptum recentioribus etiam
con-

Digitized by Google

conſtitutionibus recte fuiſſe, ut in luendis certis pœnis abs jure definitis, diſtinctio probaretur inter fœtum animatum, & inanime, quemadmodum traditur in cap. 20. de homicidio.

De Libro Quæſtionum Levitici.

Quæ de ſuperioribus libris habita ratio fuit ab Auguſtino, eadem adparet in libro Quæſtionum in Leviticum, ex quo depromtus eſt canon 4. cau. 15. qu. 1. quæſt. 74. ad interpretationem capitis 20. Levitici verſ. 15. & 16. ibi: *Qui cum jumento, & pecore coierit, morte morietur: pecus quoque occidite. Mulier quæ ſuccubuerit cuique jumento, ſimul interficitur cum eo*, quæ verba in editione, qua utebatur Auguſtinus, paullo aliter deſcribebantur, quemadmodum liquet ex laudato canone 4. Proponebat ibidem Sanctus Vir quæſtionem, cur in ea ſpecie pecus quoque occidendum eſſet. At quod Auguſtinus quærendo ſcribebat, & interrogando, Gratianus ita recenſuit, quaſi quidquam Sanctus Antiſtes definiviſſet. Verba Auguſtini poſt ſententiam in Levitico expreſſam hæc ſunt: *Quæritur, quomodo ſit reum pecus, cum ſit irrationale, nec ullo modo legis capax? An quemadmodum transferuntur verba modo locutionis, quæ græce appellatur metaphora, ab animali ad inanimale, ſicut dicitur improbus ventus, vel iratum mare, ita & hoc translatum eſt a rationali ad irrationale? Nam pecora inde credendum eſt juſſa interfici, quia tali flagitio contaminata indignam refricant facti memoriam?* Huc uſque Auguſtinus non definiens quidquam, ſed dubitando controverſiam paullisper explanans.

Can. 4. cau. 15. qu. 1.

Ex eodem libro quæſt. 1. depromtus eſt canon 8. cau. 22. qu. 5. ad interpretationem cap. 5. verſ. 1. Levitici, quod in editione Auguſtini ita exprimebatur. *Si autem anima peccaverit, aut audierit vocem jurationis, & ipſe teſtis fuerit, aut viderit, aut conſcius fuerit, ſi non nuntiaverit, & accipiet peccatum*. Ad hæc ita ſcribebat Sanctus Antiſtes: *Hoc eſt, ſi non utique nunciaverit, accipiet peccatum? Quod enim additum eſt* Et, *locutionis eſt uſitatæ in ſcripturis. Verum iſte ſenſus, quia obſcurus eſt, exponendus videtur; hoc enim videtur dicere &c.* Hinc exorditur Gratianus, cujus verba cum Auguſtini codicibus conſonant, dummodo pro verbis illis *teſtis fuit....ſolvat a peccati vinculo....ſive ad corrigendum, ſive.... adhibeat diſciplinam*, legatur, *teſtis fuerit....ſolvat etiam a peccati vinculo....ſive ad corrigendum eum, ſive.... adhibeat medicinam*.

Can. 8. cau. 22. qu. 5.

Verba Auguſtini, quæ habentur in can. 1. cau. 35. qu. 7. ideo Gratianus retulit, ut oſtenderet, filios ex inceſtu natos vere filios appellari non poſſe, & legitimo ſuccedendi jure carere; quod tamen vereor, ne Auguſtinus adfirmaverit potius in conſpectu Romani juris, quod Auguſtini ejuſdem ætate vigebat, quam in conſpectu Judaicæ diſciplinæ, quæ ſatis comperta in hac parte non eſt. Sane Sanctus Antiſtes non adfirmando id tradidit, ſed dubitando, neque Gratianus bene diſtinxit inter dubitantem & adfirmantem. Verba Auguſtini hæc ſunt in quæſt. 76. *Quicumque dormierit cum cognata ſua, turpitudinem cognationis ſuæ revelavit, ſine filiis morientur. Quæritur quouſque ſit intelligenda iſta cognatio?* Et poſt pauca: *Sed quid eſt, ſine filiis morientur? Cum filii ex hujuſmodi conjunctionibus &c.* Reliqua eadem ſunt, quæ Gratianus deſcripſit.

Can. 1. cau. 35. qu. 7.

De

De Libro Quæſtionum Numerorum.

Eadem methodo proſecutus fuit Auguſtinus Quæſtiones in Numeros, ubi quæſt. *Can.* 1.
24. ea tradidit, quæ leguntur in can. 1. cau. 15. qu. 1., his verbis: *Quod præ-* *cau.* 15.
cipitur, quomodo expientur peccata, quæ non ſponte committuntur, merito quæritur, *qu.* 1.
quæ ſint ipſa peccata nolentium? utrum, quæ a neſcientibus committuntur, an etiam
poſſit recte dici peccatum eſſe nolentis, quod facere compellitur. Nam & hoc contra vo-
luntatem facere dici ſolet, ſed utique vult propter quod facit, tanquam ſi pejerare nolit,
& facit, cum vult vivere, ſi quiſquam, niſi fecerit, mortem minetur. Maurini Mo-
nachi ad illa verba *tanquam ſi pejerare* ita notant: *editi, & manuſcripti, uno ex-*
cepto Corbejenſi codice, carent his verbis: tanquam ſi pejerare nolit, & facit. Hæc
neceſſario ſunt animadvertenda, ut priora Gratiani verba emendentur; cetera enim,
quæ in Gratianeo canone conſequuntur, omnino conſonant cum vulgatis Auguſti-
ni codicibus.

Canon 3. cau. 23. qu. 2. legitur in quæſt 44. ad caput 21. verſ. 24. & 25. *Can.* 3.
Numerorum; ubi tamen adnotandum eſt, verba illa *a filiis Iſrael contra Amorrhæos* *cau.* 23.
adjecta fuiſſe a Gratiano, ad clariorem brevioris fragmenti explicationem. *qu.* 2.

Simul jungendi ſunt canones 14. & 15. cau. 32. qu. 2., quorum in primo ver- *Can.* 14.
ba Numerorum cap. 30. recenſentur, ab Auguſtino explicata, in ſecundo ſubſe- *&* 15.
quitur Auguſtini ejuſdem interpretatio. Hodie verba canonis 14. exacta leguntur *cau.* 32.
ad recentiorem veteris teſtamenti editionem, in qua tamen habetur *voti rea erit*, *qu.* 2.
ubi Gratianus ſcripſit: *non rea erit*. Vetus ſcripturæ divinæ editio, quam ſeque-
batur Auguſtinus, ita exhibebat: *Si autem mulier voverit votum Domino, aut definive-*
rit definitionem in domo patris ſui in juventute ſua, & audiverit pater ejus vota ejus,
& definitiones ejus, quas definivit adverſus animam ſuam, non ſtabunt, & Dominus
emundabit eam, quia abnuit pater ejus. Quibus expreſſis ſequitur ſtatim Auguſtini
quæſtio, ad quam exigendus eſt canon 15. ibi: *Quoniam quidem de muliere, quæ*
adhuc in juventute ſua in domo patris eſt, loquitur, merito hic quæritur etiam de voto
virginitatis; mulieres quippe etiam virgines in ſcriptura appellari ſolere notiſſimum eſt,
& videtur etiam Apoſtolus de patre loqui, cum dicit: ſervet virginem ſuam, & det
nuptum virginem ſuam, & cetera hoc modo.

In quæſt. 59. ad interpretationem cap. 30. verſ. 11. & ſequ. Numerorum, ubi *Can.* 11.
perſpicue traditur, uxorum vota perfici conſenſione maritorum, legitur eiſdem *&* 16.
omnino verbis canon 11. cau. 33. qu. 5., cum quo jungendus erit canon 16. *cau.* 33.
eadem cauſa & quæſtione, cujus verba paullo antea leguntur, ibi: *Feminam* *qu.* 5.
ſub patre, antequam nubat, & ſub viro nuptam noluit lex ita vovere aliquid Deo ad-
verſus animam ſuam, ideſt in aliquarum rerum licitarum, atque conceſſarum abſtinentia,
ut in eiſdem votis feminea valeat (aliqui codices teſtantibus Maurinis Monachis ha-
bent *non valeat*, aliqui etiam *non prævaleat*) *auctoritas, ſed virilis, ita ut ſi adhuc*
innuptæ jam conceſſerat pater vota perſolvere, ſi, antequam perſolverit, nupſerit, &
viro ejus hoc cognitum non placuerit, non perſolvat, & ſit omnino ſine peccato, quia
mundavit eam, ſicut dicit, ideſt mundam judicavit. Neque hoc contra Deum fieri putan-
dum eſt, cum ipſe Deus hoc præceperit, hoc voluerit.

Digitized by Google

Can. 26. de conſ. diſt. 2. Canon 26. de conſ. diſt. 2. legitur in quæſt. 40., ubi expendebantur verba capitis 6. Numerorum ita deſcripta in editione, quam ſequebatur Auguſtinus: *Et dixit Dominus ad Moyſen, & ad Eleazarum filium Aaron ſacerdotem: Tollite thuribula ærea e medio exuſtorum, & ignem alienum hunc ſemina ibi: quia ſanctificaverunt thuribula peccatorum horum in animabus ſuis, & fac ea laminas ductiles, circumpoſitionem altari, quoniam oblata ſunt ante Dominum, & ſanctificata ſunc, & facta ſunt in ſignum filiis Iſrael.* His exhibitis, & expoſita priore divinæ ſententiæ parte, ad poſteriorem gradum faciens Sanctus Antiſtes, ait: *Et quod addidit, quia ſanctificaverunt thuribula peccatorum horum in animabus ſuis, locutione quidem inuſitata expreſſa ſententia eſt. Sed notandum novo modo dicta ſanctificata pœna eorum &c.* Reliqua, quæ apud Gratianum ſequuntur, conſonant cum Auguſtini codicibus, dummodo pro illis *ſed hoc potius attendi &c.*, legas: *ſed hoc potius cogitari, & attendi &c.* Romani Correctores ad illa verba *pro animabus ſuis* animadverterunt, legi apud Auguſtinum *in manibus ſuis*. Verum pro Gratianea lectione ſtat Maurinorum editio, qui ne verbum quidem adjecerunt de aliorum codicum varietate.

De libro Quæſtionum Deuteronomii.

Can. 5. cau. 26. qu. 2. Liber quintus quæſtionum in Eptatheucum varias continet quæſtiones in Deuteronomium; & quæſt. 19. legitur canon 5. cau. 26. qu. 2. ad interpretationem cap. 13. verſ. 1. 2. & 3. ibi: *Si ſurrexerit in medio tui Prophetes, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum, atque portentum, & evenerit, quod locutus eſt, & dixerit tibi: Eamus, & ſequamur Deos alienos, quos ignoras, & ſerviamus eis; non audies verba Prophetæ illius, aut ſomniatoris.* Hæc ſi cum Gratianeo canone conferas, agnoſces, Auguſtinum ibidem divinam ſententiam explicaviſſe.

Can. 11. cau. 32. qu. 4. Canon 11. cau. 32. qu. 4. legitur in quæſt. 37. ad verba illa Deuteronomii cap. 23. *Non erit meretrix de filiabus Iſrael, & non erit fornicans a filiis Iſrael*; quibus deſcriptis ita proſequebatur Auguſtinus. *Ecce ubi manifeſte prohibuit fornicari & viros & feminas etiam cum alienis conjugibus, peccatum eſſe demonſtrans miſceri non conjugibus ſuis, quando & meretrices eſſe*, (hinc exorditur Gratianus) *& ad meretrices accedere prohibet Dominus, quarum publice venalis eſt turpitudo. In decalogo autem mæchiæ nomine non videtur hoc aperte prohibuiſſe, quoniam mæchia nonniſi adulterium intelligi ſolet; unde* (poſtrema hæc Gratianus omiſit) *quid nobis videretur, ibi tractavimus.* Hæc ſane verba a Gratiano omiſſa, in cauſſa fuerunt, cur Gratianus idem, aut qui Gratiano auctor extitit, alio reſpiceret, ſive ad monumentum illud, quod alias a ſe editum Auguſtinus ipſe fatetur. Illa eſt quæſtio 71. lib. 2. in Exodum, ubi expenditur, quidnam mæchiæ nomine in divino decalogo intelligatur: *Item quæri ſolet, utrum mæchiæ nomine etiam fornicatio teneatur? Hoc enim græcum verbum eſt, quo jam ſcriptura utitur pro latino. Mæchos tamen Græci nonniſi adulteros dicunt. Sed utique iſta lex non ſolum viris in populo, verum etiam feminis data eſt. Neque enim quia dictum eſt: non concupiſces uxorem proximi tui, nihil hinc ſibi præceptum putare debet femina, & tanquam licite concupiſcere virum proximæ ſuæ . . . ſed utrum ſi faciat, qui uxorem non habet, cum femina, quæ virum non habet, ambo præcepti hujus tranſgreſſione teneantur, merito quæritur. Si enim non tenentur, non eſt prohibita in decalogo fornicatio, ſed ſola mæchia, ideſt adulterium, quamvis omnis mæ-*

chia

Digitized by Google

chia etiam fornicatio eſſe intelligitur, ſicut loquuntur ſcripturæ: Dominus enim dicit in Evangelio: Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, excepta cauſſa fornicationis, facit eam mæchari. Hic utique fornicationem appellavit, ſi cum alio peccet, quæ virum habet, quod eſt mæchia, ideſt adulterium. Omnis ergo mæchia etiam fornicatio dicitur in ſcripturis. Sed utrum &c. Hic ſequuntur, quæ Gratianus deſcripſit in verſ. *omnis mæchia* uſque in finem.

Canon 43. de pœn. diſt. 3. licet Auguſtino a Gratiano tribuatur in Canticum Deuteronomii, Auguſtini tamen revera non eſt, ſed potius Gregorii Magni, qui in lib. 18. Moralium cap. 12. agens de peccatoribus, quos Deus in hac vita corripuit, & tandem inemendatos æternis cruciatibus damnat, ait: *His flagella ab hac vita inchoant, & in eterna percuſſione perdurant, unde per Moſen Dominus dicit:* (Deuteron. 32.) *ignis exarſit ab ira mea, & ardebit uſque ad inferos deorſum. Quantum ad præſentem etenim percuſſionem ſpectat, recte dicitur, ignis exarſit ab ira mea, quantum vero ad æternam damnationem, mox ſubditur: & ardebit uſque ad inferos deorſum.* Et infra: *Eorum percuſſio hic cœpta illic perficitur, ut incorrectis unum flagellum ſit, quod temporaliter incipit, ſed in æternis ſuppliciis conſummatur.* *Can. 43. de pœn. diſt. 3.*

Canon 7. de pœn. diſt. 4. legitur in quæſt. 42. ex quæſtionibus Auguſtini in Deuteronomium ad ea verba capitis 24. *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, ſed unuſquiſque pro peccato ſuo morietur*; quam Dei ſententiam de pœna mortis æternæ Sanctus Doctor intelligit, allato ad eam rem exemplo originalis culpæ, cujus cauſſa temporali quidem morti ſumus obnoxii, non vero regenerati ſpiritualem mortem patimur. *Can. 7. de pœn. diſt. 4.*

Canon 14. cau. 33. qu. 5. legitur in quæſt. 33. ad explicationem cap. 22. verſ. 13. & ſequ. in Deuteronomio, ubi non plectitur pœna talionis vir accuſans feminam, etiamſi fuerit de calumnia convictus. In Gratianea canonis editione nonnulla erant olim depravata; quæ tamen jam Romani Correctores emendaverunt. *Can. 14. cau. 33. qu. 5.*

De Libro Quæſtionum in Joſue.

Poſt explicatos priores quinque veteris teſtamenti libros amplius progreſſus eſt Auguſtinus ſimili quæſtionum methodo librum Joſue interpretando. Eo pertinet canon 2. cau. 23. qu. 2. depromtus ex quæſtione 10. ubi priora verba ita deſcribuntur apud Maurinos: *Quod Deus jubet, loquens ad Jeſum, ut conſtituat ſibi retrorſus inſidias, ideſt inſidiantes bellatores ad inſidiandum hoſtibus. Hinc admonemur, non injuſte &c.* *Can. 2. cau. 23. qu. 2.*

De Enarrationibus in Pſalmos.

Non ordinato opere, ſervataque methodo adgreſſus fuit Auguſtinus enarrationes in Pſalmos, ſed data occaſione, atque ut privato ſtudio identidem indulgeret, modo unum, modo alterum Pſalmum expendendo. Licet enim hodie in vulgatis Auguſtinianeorum operum editionibus ita enarrationes illæ compoſitæ ſint, ut Pſalmorum ordini adcommodentur, aliter tamen ab initio res ſe habebat. Hinc vel dicendum eſt, poſt obitum Auguſtini ordinate illas fuiſſe diſpoſitas, vel ab ipſo

ſomet Auguſtino poſtremam ætatem agente, cujus rei argumentum eſt; quod Auguſtinus in libris retractationum, ubi de ſuis operibus ſingulis mentionem habet, enarrationes in Pſalmos ſilentio prætererit. Ceterum opus iſtud etſi præclarum ſua origine ſit, & Auguſtino dignum, in quo arcana Pſalmiſtæ ſententia egregie illuſtratur, tamen fato ſubjacere debuit, cui obnoxiæ fuere univerſæ propemodum Sancti Viri homiliæ, ideſt, ut ſcriptores habuerint minus integros, quemadmodum inferius ſuo loco de Auguſtini homiliis, & ſermonibus adnotabitur. Quod puto etiam in cauſſa fuiſſe, cur editæ enarrationes Hieronymo ſatis placere non potuerunt, quemadmodum jam obſervavit Sixtus Senenſis.

Can. 14. *cau.* 22. *qu.* 2. Ex enarratione in Pſalmum 5. depromtus eſt canon 14. cau. 22. qu. 2. ad interpretationem illorum verborum: *perdes omnes, qui loquuntur mendacium*; & quidem Gratianeus canon conſonat cum codicibus editis Auguſtini, dummodo pro verbis illis *ſecundum autem ideo minus eſt*, legamus, *ſecundum autem ideo mitius eſt*. Quædam tamen ſunt, quæ Gratianus omiſit, proinde ſupplenda; cum poſt verba illa: *pro corpore alterius*, ita ſequatur apud Auguſtinum: *ſi autem hoc nondum poteſt, vel ſola hujus neceſſitatis habet mendacia, ut etiam ab iſtis, ſi ſola remanſerint, liberari mereatur, & Spiritus Sancti robur accipere, quo quidquid perpetiendum eſt pro veritate contemnat. Duo ſunt omnino &c.* Item poſt illa verba *poſſe repetere*, proſequitur Auguſtinus: *Verum autem occultavit & Dominus*, cum reliquis, quæ Romani Correctores jam adjecerunt.

Can. 88. *cau.* 1. *qu.* 1. Ex enarratione in Pſalmum 10. depromtus eſt canon 88. cau. 1. qu. 1., & quidem eiſdem penitus verbis ad interpretationem illorum: *juſtus autem quid fecit?* quæ Auguſtinus Chriſto Servatori adcommodat, concludens, nobis maxime cavendum eſſe, ne dominum peccando lædamus.

Can 51. *de conſ. diſt.* 2. Ad expoſitionem Pſalmi 21. in præfatione ſecunda enarrationis pertinet canon 51. de conſ. diſt. 2., qui licet Auguſtinianis codicibus conſonet, Gratiani tamen propoſito minime congruit; etenim non mentio ibidem fit de quotidiana Chriſti oblatione, quemadmodum in inſcriptione canonis exprimitur; ſed de annua commemoratione paſſionis Chriſti, quam ſtatis temporibus celebrare ſolet Eccleſia.

Can. 1. *cau.* 22. *qu.* 2. Canon 1. cau. 22. qu. 2. pertinet ad interpretationem illorum verborum Pſalmi 23. *Et non juravit in dolo proximo ſuo*; ubi cum Auguſtinus expenderet, quiſnam ex Pſalmiſtæ ſententia ad divina gaudia ſit perventurus, ait: *Et non juravit proximo ſuo in dolo; & ideo ſine dolo, ſicut ſimplicia, & non fallentia ſunt æterna, ita ſe præbuit proximo. Hic accipiet benedictionem a Domino &c.* Verba Gratiani paullo aliter expreſſa ex iſtis erunt emendanda.

Can. 1. *cau.* 26. *qu.* 2. Verba Auguſtini Gratianus perperam intellexit, & perperam intelligenda exhibuit in can. 1. cau. 26. qu. 2., quaſi liceat chriſtiano viro ad ſortes confugere ex Sancti Doctoris ſententia. Scribit Auguſtinus in concione 2. in Pſalmum 30., illa verba *in manibus tuis ſortes meæ* explicaturus: *Quæ ſunt iſtæ ſortes? Quare ſortes? Audito nomine ſortium, non debemus ſortilegos quærere: Sors enim non aliquid mali eſt, ſed res eſt in dubitatione humana divinam indicans voluntatem. Nam & ſortes miſerunt Apoſtoli, quando Judas tradito Domino periit.... electi ſunt duo judicio humano, & electus de duobus unus judicio divino. De duobus conſultus eſt Deus, quemnam ipſorum eſſe vellet, & cecidit ſors ſuper Matthiam. Quid igitur eſt, in manibus tuis ſortes meæ? Sortes dixit, quantum ego exiſtimo, gratiam, qua ſalvati ſumus. Quare*

ſortis

Digitized by Google

fortis nomine appellat gratiam Dei? *Quia in ſorte non eſt electio, ſed voluntas Dei.* Itaque Auguſtinus non proprie de ſortibus egit, deque iis divinas literas interpretatus eſt, ſed improprie, videlicet de divina Gratia, cujus vires hominibus compertæ non ſunt. Hinc fruſtra laboravit Gratianus, dum ad calcem laudati canonis 1. conferendam voluit Auguſtini ſententiam cum ſimilibus Patrum veterum monumentis, ut ſanam illi interpretationem adfingeret.

Canone 5. de pœn. diſt. 1. exhibentur illa ipſa verba, quæ Gratianus deſcripſerat poſt canonem 4. cau. 17. qu. 1. At vero Auguſtinus ipſe paullo diverſis verbis ſuam ſententiam expreſſit in Pſalmum 31. ibi: *Pronunciabo adverſus me injuſtitias meas Domino, & tu remiſiſti impietatem cordis mei. Dixi: quid dixiſti? Non jam pronuntiat, ſed promittit ſe pronuntiaturum, & ille jam dimittit: Attendite, fratres, magna res, dixi pronuntiabo, non dixi pronuntiavi, & tu dimiſiſti. Dixi pronuntiabo, & tu dimiſiſti, quia eo ipſo, quo dixit, pronuntiabo, oſtendit, quia nondum pronuntiaverat, ſed corde pronuntiaverat. Hoc ipſum dicere, pronuntiabo, pronuntiare eſt, & tu remiſiſti impietatem cordis mei. Confeſſio vero mea ad os nondum venerat. Dixerat enim, pronuntiabo adverſum me; verumtamen Deus audivit vocem cordis mei. Vox mea in ore nondum erat, ſed auris Dei jam in corde erat.* Adparet ex his, Gratianum paucis Auguſtini doctrinam perſtringere voluiſſe. *Can. 5. de pœn. diſt. 1.*

Paullo etiam aliter, ac legatur in integris Auguſtini codicibus, exhibetur in can. 34. cau. 23. qu. 4., & obſcurioribus verbis involvitur Sancti Doctoris ſententia. Expendit ille verba Pſalmi 32. *diligit miſericordiam, & judicium*, & in concione 1. ita eadem interpretatur, quaſi Deus non omnem miſericordiam diligat, ſed quæ ſit cum juſtitia conjuncta. Finge enim vero, ait ipſe, divitem adverſus pauperem judicio contendere, ac malam eſſe pauperis cauſam; vera non erit, neque Deo placebit miſericordia, qua motus judex in mala cauſſa pauperi faveat, poſt quæ ita proſequitur: *Illud eſt, ubi fallitur, veluti qui vult placere Deo, ſi perſonam pauperis in judicio accipiat, & dicat, favi pauperi. Imo ſi teneres utrumque, & miſericordiam, & judicium, placeres Deo. Primo qualem miſericordiam feciſti in eum, cujus iniquitati faviſti? Ecce ſaccello pepercisti, cor percuſſiſti: pauper iſte iniquus remanſit, & tanto iniquior, quanto te quaſi hominem juſtum favere vidit iniquitati ſuæ.* *Can. 34. cau. 23. qu. 4.*

Canon 92. de conſ. diſt. 2. ex pluribus Auguſtini monumentis in Pſalmos compoſitus eſt; cujus initium repetitur ex interpretatione Pſalmi 33. in recentioribus Gratiani exemplaribus, at in antiquis repetitur ex homilia 2. in Pſalmum 32. Ivo Carnotenſis laudat quaſi ex homilia 11. in Pſalmum 33. Habetur autem in concione 2. Pſalmi 33. in illis verbis: *Accedamus ad eum, ut illuminemur, non quomodo ad eum acceſſerunt Judæi, ut tenebrarentur. Acceſſerunt enim illi ad illum, ut crucifigerent; nos ad eum accedamus, ut corpus, & ſanguinem ejus accipiamus.* Deinde prope finem ejuſdem concionis iſta ſequuntur. *Vere magnus Dominus, & miſericordia ejus vera, quia nobis dedit manducare corpus ſuum, in quo tanta perpeſſus eſt, & ſanguinem bibere.* Verſiculus *jam nunc ſecuri* laudatur quaſi ex enarratione in Pſalmum 45., verum in ea nihil tale continetur, præſertim quod ad Judæos dirigatur, quemadmodum apud Gratianum habetur. Nihil aliud legitur ad eam rem pertinens, quam in his verbis: *Fratres ergo ſecuri ſimus in tranquillitate cordis, nutriamus bonam conſcientiam de pane Domini.* Verſiculus *ipſum ſanguinem* legitur in enarratione in Pſalmum 65. ibi: *De ipſis Judæis dixit hoc Apoſtolus, & factum eſt* *Can. 92. de conſ. diſt. 2.*

Digitized by Google

eſt in eis: Reſurrexit Dominus, & multi crediderunt: Non intellexerunt, cum crucifigerent, tamen poſtea crediderunt in eum, & donatum eſt eis tam magnum delictum. Et poſt pauca: *Et ipſum ſanguinem, quem per inſaniam fuderunt, per gratiam biberunt.* Vides inde, parum hæc convenire Gratiani propoſito, cum Gratianus de Euchariſtia ſuſcipienda agat, & Auguſtinus ageret de Judæis, quibus ſanguis Chriſti profuit, licet ab eiſdem effuſus. Verſiculus *de carne* legitur integer in enarratione in Pſalmum 98. Verſiculus *David* habetur in 1. Concione in Pſalmum 33., ubi Auguſtinus inſtituit comparationem inter Davidem, qui apud Achis Regem Geth quaſi ſtultus rejectus fuerat lib. 1. Regum cap. 21., & Chriſtum, quem Judæi quaſi fatuum rejecerunt, in eo præſertim, quod Chriſtus promiſerat, carnem ſuam manducandam, bibendumque ſanguinem præbiturum. Ulterius ibidem pergit Auguſtinus tradens, Davidem, ut fatuus videretur coram Achis, *ſe in manibus ſuis tuliſſe*, quæ ſane formula legebatur in ea ſacrarum literarum editione, qua Sanctus Antiſtes utebatur: Ceterum alia eſt formula recentioris vulgatæ editionis, ibi: *& collabebatur inter manus eorum*, quæ ſignificat, Davidem inſtar amentis luſiſſe corpore ſuo inter circumadſtantium manus. Porro ex interpretatione Auguſtini ſymbolum quoddam Chriſti perſpicuum eruebatur, dum ſcripſit de Davide. *Tympanizabat ad oſtia civitatis, & ferebatur in manibus ſuis. Hoc vero, Fratres, quomodo poſſet fieri in homine quis intelligat? Quis enim portatur in manibus ſuis? Manibus aliorum poteſt portari homo, manibus ſuis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipſo David ſecundum literam non invenimus, in Chriſto autem invenimus. Ferebatur enim Chriſtus in manibus ſuis, quando commendans ipſum corpus ſuum, ait: Hoc eſt corpus meum. Ferebat enim illud corpus manibus ſuis.* Hæc ſane ratio fuit, quare Hieronymus in epiſtolis ad Auguſtinum hæc commentaria in Pſalmos in nonnullis a recta linea diſcrepare dixerit, & idcirco non ſatis ſibi placere, quod Auguſtinus interpretando vulgatam divinarum literarum editionem ſequeretur, quam corruptam tunc fuiſſe Hieronymus noverat. Ceterum ex laudatis Auguſtini verbis invictum omnino argumentum deducitur, ad demonſtrandam doctrinam Eccleſiæ de reali præſentia Corporis Chriſti in Sacramento Euchariſtiæ. Verſiculus *quouſque* legitur in tractatu 31. in Johannem, ubi docebat Auguſtinus, complures ex Judæis, qui Chriſtum affixerant, ad Chriſti fidem fuiſſe converſos his verbis. *Viderunt Chriſtum ſuo ſcelere morientem, & crediderunt in Chriſtum ſuis ſceleribus ignoſcentem. Quouſque biberent ſanguinem, quem fuderant, de ſua ſalute deſperaverunt.* Verſiculus *Judæi* poſtremus laudatur quaſi ex enarratione in Pſalmum 54., verum mihi videtur potius referendus eſſe, atque exigendus ad enarrationem in Pſalmum 100., in qua interpretatus illa verba *ſuperbo oculo, & inſatiabili corde huic non conveſcebar*, ita ſcribebat Auguſtinus: *Habet epulas ſuas cor pium, habet epulas ſuas cor ſuperbum. Nam propter cibos ipſos cordis ſuperbi, ideo dixit, inſatiabili corde. Cor ſuperbum unde paſcitur? Si ſuperbus eſt, invidus eſt, ... & ſi invidus eſt, malis alienis paſcitur. Unde dicit Apoſtolus; ſi morditis, & comeditis invicem, videte, ne ab invicem conſumamini. Videtis ergo comedentes, nolite his conveſci, fugite convivium. Neque enim ſe ſatiant gaudendo de malis alienis, quia inſatiabili corde ſunt. Cave, ne capiaris in epulis eorum laqueo Diaboli. Cibis talibus paſcebantur Judæi, quando crucifixerunt Dominum: ſed quia paſcebantur tanquam de pœna Domini, nam & nos de Cruce Domini paſcimur, quia corpus ipſius manducamus.* Et paullo infra: *Habent ergo impii epulas ſuas, habent*

&

& pii epulas ſuas. Audi epulas piorum: Beati, qui eſuriunt, & ſitiunt juſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Sic reſtitutus eſt Gratianeus canon, in quo multa congeſta ſunt, partim quidem Gratiani propoſito accommodata, partim vero aliena, uti ſtatim liquebit ſingula conſideranti.

Ex interpretatione in Pſalmum 36. concione 3. depromti ſunt duo canones, nimirum can. 53. cau. 11. qu. 3. & canon 1. cau. 14. qu. 3., uterque autem conſonat cum integris Auguſtini codicibus, dummodo ratio habeatur eorum, quæ Romani Correctores ad laudatum canonem 53. adjecerunt. *Can. 53. cau. 11. qu. 3. & can. 1. cau. 14. qu. 3.*

Canon 54. cau. 11. qu. 3. legitur in enarratione in Pſalm. 38., cujus verba penitus conſonant cum integris Auguſtini codicibus, dummodo pro voce illa *prævalebit*, legamus *prævaluit*. *Can. 54. cau. 11. qu. 3.*

Ex enarratione in pſalmum 48. depromtus fuit canon 67. de conſ. diſt. 2., ubi Auguſtinus totus in eo eſt, ut demonſtret, malis bonos in Eccleſia eſſe permixtos, & quidem non ſolum in verbo Dei excipiendo, ſed & in ſacræ Euchariſtiæ communione, a qua occulti peccatores in Eccleſia non arceantur, quamquam moneantur, ne ad illam accedant metu divini futuri judicii, & pœnæ. Verba Auguſtini, paullo aliter exhibita apud Gratianum, hæc ſunt: *Exigitur de manducante, quod manducat: non prohibetur manducare a diſpenſatore, ſed moneatur timere exactorem.* *Can. 67. de conſ. diſt. 2.*

Ex pluribus Auguſtini monumentis depromtus eſt canon 44. de conſ. diſt. 2., cujus initium pertinet ad interpretationem illorum verborum Pſalmi 54. *molliti ſunt ſermones ejus ſuper oleum*, ubi demonſtrabat Sanctus Vir, nonnulla eſſe in Evangelio Chriſti, quæ primo quidem adſpectu duriuſcula videantur, paullatim tamen divina explanatione emolliuntur, ibi: *Quædam in ſcripturis dura videbantur, cum obſcura eſſent, expoſita mollita ſunt. Nam & prima hæreſis in diſcipulis Chriſti, velut ad duritiem ſermonis ipſius facta eſt: cum enim diceret: niſi quis manducaverit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non habebit vitam in ſe: illi non intelligentes, dixerunt ad invicem: Durus eſt hic ſermo, quis poteſt eum audire? Dicentes, quia durus eſt ſermo hic, ſeparaverunt ſe ab illo. Remanſit cum illis duodecim.* Quæ apud Gratianum ſequuntur, referenda ſunt ad enarrationem in Pſalmum 98. ibi: *Cum remanſiſſent cum illo diſcipuli duodecim, illis recedentibus ſuggeſſerunt illi tanquam dolentes illorum mortem, quod ſcandalizati ſunt in verbo ejus, & receſſerunt: ille autem inſtruxit eos, & ait illis: Spiritus eſt, qui vivificat, caro autem nihil prodeſt: verbum, quæ locutus ſum vobis, ſpiritus eſt, & vita. Spiritaliter intelligite, quod locutus ſum. Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi, ſpiritaliter intellectum vivificabit vos, & ſi neceſſe eſt, illud viſibiliter celebrari, oportet tamen inviſibiliter intelligi.* Quæ deinde ſequuntur apud Gratianum, legimus in tract. 28. in Johannem ibi: *Caro non prodeſt quidquam, ſed quomodo illi intellexerunt, carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur.* Sunt hæ omnes Gratiani quædam excurſiones, qui per varios Auguſtini libros expatiatus multa congeſſit; Sed non heic perſtitit; nam ſequentes verſiculi ad alia ſunt referendi. Sic verſiculus *ſciens autem* legitur in tractatu 27. in Johannem, ibi: *Sciens autem Jeſus apud ſemetipſum, quia murmurarent de eo diſcipuli ejus: Sic enim apud ſe iſta dixerunt, ut ab illo non audirentur, ſed ille, qui eos noverat in ſe ipſis, audiens apud ſemetipſum, reſpondit,* *Can. 44. de conſ. diſt. 2.*

&

& ait : Hoc vos ſcandalizat, quia dixi : Carnem meam do vobis manducare, & Sanguinem meum bibere, hoc vos nempe ſcandalizat. Si ergo videritis filium hominis aſcendentem, ubi erat prius? Quid eſt hoc? Hinc ſolvit, quod illos moverat? Hinc aperuit, unde fuerant ſcandalizati? Hinc plane, ſi intelligerent. Illi enim putabant, eum erogaturum corpus ſuum; ille autem dixit, ſe adſcenſurum in Cœlum utique integrum : Cum videritis filium hominis adſcendentem, ubi erat prius; certe, vel tunc videbitis, quia non eo modo, quo putatis, erogat corpus ſuum, certe vel tunc intelligetis, quia gratia ejus non conſumitur morſibus. Deinde verſiculus *donec ſæculum* legitur in tract. 30. in Johannem hic verbis, quæ a Gratiano non ſatis integre fuere deſcripta : *Quod enim pretioſum ſonabat de ore Domini, & propter nos ſcriptum eſt, & nobis ſervatum, & propter nos recitatum, & recitabitur etiam propter poſteros noſtros, & donec ſæculum finiatur. Surſum eſt Dominus, ſed etiam hic eſt veritas Dominus. Corpus enim Domini, in quo reſurrexit, uno loco eſſe poteſt, veritas ejus ubique diffuſa eſt.*

Sine ullo ſententiarum ordine deſcriptus etiam fuit canon 12. diſt. 88. referendus ad enarrationem in pſalmum 70., ubi totus eſt Auguſtinus, ut pravas negotiatorum artes, in mendacia, & perjuria pronas improbet. Expendit Auguſtinus verba illa Pſalmi : *Os meum annuntiabit juſtitiam tuam, tota die ſalutare tuum, quoniam non cognovi literaturam*, vel, quemadmodum alii codices exhibebant : *quoniam non cognovi negotiationem*, & ait : *Audiant negotiatores, & mutent vitam . . . . mutentur, ſi peccatum eſt negotiatio. Hinc aviditate neſcio qua adquirendi, o negotiator, quando damnum paſſus fueris, blaſphæmas, & non erit in te, quod dictum eſt : tota die laudem tuam. Quando autem pro pretio rerum, quas vendis, non ſolum mentiris, verum etiam falſum juras, quomodo in ore tuo tota die laus Dei? vel quando ſi Chriſtianus es, & ex ore tuo blaſphæmatur nomen Dei, ut dicatur : Ecce quales ſunt Chriſtiani! Ergo ſi propterea iſte tota die laudem Dei dicit; quia non cognovit negotiationes, corrigant ſe Chriſtiani, non negotientur. Sed ait negotiator. Ecce ego adfero quidem ex longinquo merces ad ea loca, in quibus non ſunt, ea, quæ adtulero, unde vivam, tanquam mercedem laboris mei peto, ut carius vendam, quam emerim : unde enim vivam, cum ſcriptum ſit : Dignus eſt operarius mercede ſua? Sed agitur de mendacio, de perjurio, hoc vitium meum eſt, non negotiationis; neque enim non, ſi vellem, poſſem agere ſine iſto vitio. Non ergo culpam auctor ad negotium transfero, ſed ſi mentior, ego mentior, non negotium; poſſem enim dicere, tanto emi, tanto vendam, ſi placet, eme; non enim iſtam veritatem audiens emtor repelleretur, & non omnes potius adcurrerent? Quia plus fidem, quam mercedem diligerent. Hoc ergo, inquit, me mone, ne mentiar, ne perjurem, non ut abjiciam negotium, unde me tranſigo. Quo enim vocas, quando hinc revocas? Forte ad aliquem? Ero ſutor, calciamenta faciam hominibus. Mendaces enim & ipſi non ſunt? Perjuri & ipſi non ſunt?* Et paullo infra. *Quomodo ergo revocas a negotiatione? An ut agricola ſim, & adverſus Deum tonantem murmurem, ut grandinem timens ſortilegum conſulam, ut quæram quid faciam contra Cœlum, ut optem pauperibus famem, hoc poſſim vendere, quod ſervavi? ad hoc me adducis? Sed non ea faciunt, inquis, agricolæ boni : nec illa negotiatores boni. Quid enim? etiam filios habere malum eſt, quia quando eis caput dolet, malæ & infideles matres ligaturas ſacrilegas, & incantationes quærunt? Iſta hominum, non rerum peccata ſunt. Quære ergo, Epiſcope, quemadmodum intelligas negotiationes, quas legiſti in Pſalterio, ne forte non intelligas, & me a negotiatione probibeas.* Hæc erant, ut legenti patet, nego-

Can. 12. diſt. 88. & can. 35. de pœn. diſt. 1.

tiatorum

Digitized by Google

tiatorum objecta, quibus deinde ita reſpondit Auguſtinus. *Quæramus ergo, quas dixerit negotiationes, quas vere qui non cognovit, tota die laudat Deum. Negotiatio & in græca lingua ab actu dicitur, & in latina. Negotiatio ſive actus, ſive negotium diſcutiatur qui ſit; qui enim negotiatores actuoſi ex eo, quod agunt, præſumunt, opera ſua laudant, non perveniunt ad gratiam Dei. Ergo contra illam gratiam ſunt negotiatores, quam commendat hic Pſalmiſta. Illam enim gratiam commendat, ut nemo de ſuis operibus glorietur: quomodo quodam loco dicitur: Medici non reſuſcitabunt: deſerere debent homines medicinam? Sed quid eſt hoc? Sub iſto nomine intelliguntur ſuperbi, pollicentes ſalutem hominibus, cum Domini ſit ſalus. Quomodo ergo contra medicos, ideſt ſuperbos ſalutis pollicitatores vigilat hoc, quod dictum eſt: tota die ſalutem tuam, ſic contra negotiatores, ideſt, qui de actu ſuo, & operibus gaudent, vigilat hoc, quod dictum eſt: os meum annunciabit juſtitiam tuam, ideſt non meam. Qui negotiatores, ideſt quaſi de actu ſuo ſibi placentes? qui ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere; juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti. Merito, & negotium dictum eſt, quod neget otium. Quantum mali eſt, quod neget otium? Merito Dominus expulit illos de templo &c.* Deinde poſt aliqua progreditur Auguſtinus ad explicandam aliam Pſalmi lectionem, quæ eſt: *Quoniam non cognovi literaturam*, inquiens: *Quoniam non cognovi literaturam, ubi alii codices habent, negotiationem, ibi alii literaturam. Quomodo concordant, invenire difficile eſt, & tamen interpretum diverſitas forte ſenſum oſtendit, non errorem inducit &c.* Poſtrema verba illa eadem ſunt, quæ Gratianus initio canonis exaravit. Quomodo vero Auguſtinus rem univerſam confecerit, non ſum ſollicitus in præſentia inveſtigare, contentus meo propoſito ſatisfeciſſe, dum corruptiſſimum canonem ad optimorum codicum fidem & integritatem exegi, unde quiſque agnoſcat & aliud Gratiani erratum, qui monumentum illud adtulit, ut Clericorum negotiationes improbatas diceret, quando Auguſtinus ne verbum quidem de Clericis negotiatoribus adjecit, tantum generaliter negotiatores illos reprehendit, qui a mandatis divinis ea profeſſione ſuſcepta revocabantur. Ex eadem enarratione in Pſalmum 70. depromtus etiam eſt ex concione 2. canon 35. de pœn. diſt. 1., cujus tamen verba Gratianus perſtrinxerat; ita propterea ex integris codicibus emendanda. Ait Auguſtinus de Lazaro ad vitam revocato: *Reſuſcitatus eſt Domino præſente, ſed & vixit Domino abſente; quamquam eum Dominus corporaliter reſuſcitaſſet, quantum ad viſibilia pertinet, ceterum præſentia majeſtatis ſuæ illum ſuſcitavit, quia præſentia nunquam recedit .... Non ſic anima ſuſcitatur. Suſcitat illam Deus; moritur, ſi diſceſſerit Deus.*

Canon 11. cau. 23. qu. 3., quod pertinet ad priora verba, repetendus eſt ex enarratione in Pſalmum 81., ibi: *Hæc dicta ſunt, ut ſciretur in eo populo, in quo natus, & occiſus eſt Chriſtus, nec illos fuiſſe immunes a tanto ſcelere, qui cum eſſent tantæ multitudinis, ut eos, ſicut Evangelium loquitur, timerent Judæi, & propterea in Chriſtum manus mittere non auderent, & poſtea cohibuerunt, eumque interimi a malignis, & invidis Judæorum principibus permiſerunt, qui ſi voluiſſent, timerentur ſemper, & nunquam in eum ſceleratorum prævalerent manus.* Poſteriora autem illa canonis verba *Qui deſinit obviare, cum poteſt, conſentit*, apud Auguſtinum non leguntur, ſed adjecta videntur a Collectoribus, depromta ex aliis veteribus monumentis, quemadmodum adparet, ſi eadem conferantur cum can. 3. 4. 5. diſt. 83. & can. 3. diſt. 86., qui ad Pſeudo-Iſidorianas epiſtolas pertinent.

Can. 11. cau. 23. qu. 3.

Can. 8. 9.&10. diſt.86. Ad Pſalmi 102. enarrationem referendi ſunt canones 8. & 9. diſt. 86., ubi plura adverſus venatoriam artem Auguſtinus orabat. Sed jam, ubi ſuperius de capitibus Ambroſii diſſererem ad canonem 12., & 13. diſt. 86., animadverti, quidnam nomine artis venatoriæ intelligeretur, quam Sancti Patres velut *artem nequiſſimam* deteſtabantur. Nimirum pugna erat illa cum feris beſtiis in Amphitheatro ut plurimum miſcenda, quod ſane magis magiſque perſpicuum fit in conſpectu verborum illorum Auguſtini: *ipſam nequitiam publicam ſpectaculis omnium*. Imo & idipſum clarius adparebit, quoties cum iis jungatur canon 10. diſt. 86. depromtus ex enarratione in Pſalmum 147. ibi: *Ergo, fratres mei, quale ſpectaculum erit in viſione Dei? vident homines venatorem, & delectantur. Væ miſeris, ſi non ſe correxerint. Qui enim vident venatorem, & delectantur, videbunt Salvatorem, & contriſtabuntur. Quid illis miſerius, quibus Salvator ſaluti non erit? Non ergo mirum, quia illis, quibus voluptati eſt homo pugnans, non erit ſaluti Deus liberans*. Quid aliud exhibent iſtæ loquendi formulæ ſpectaculi divinæ viſionis cum hominum venatorum ſpectaculo in oppoſitum comparati, niſi venationem illam, qua homines in Amphitheatro, vel in circo cum beſtiis non ſine graviſſimo vitæ diſcrimine decertabant.

Can.90. cau.11. qu. 3. Ex enarratione in eundem Pſalmum depromtus eſt canon 90. cau. 11. qu. 3., cui major lux accedet, quoties integra Auguſtini verba hoc in loco exhibeantur, ibi: *Ubi autem potentiores aliquos injurioſos paſſus fueris, ubi tibi nec corrigere diſciplina licet, nec forte etiam monere, aut præcipere, tolera, ſecurus tolera: audi Evangelium, quo lectum eſt: Beati eritis, cum vos perſecuti fuerint homines, & dixerint adverſus vos omne malum, mentientes propter nomen meum. Et ibi addidit propter quid, ne merito tuo accipias maledicta, non cauſſa juſtificationum Dei. Non enim qui maledictus fuerit, juſtus eſt, ſed qui juſtus eſt, & injuſte maledicitur, & ſi injuſte maledicitur, præmium illi redditur.*

Can.79. cau. 1. qu. 1. Canon 79. cau. 1. qu. 1. jam Romanorum Correctorum opera ad optimorum codicum fidem exactus eſt, cum enim olim laudaretur, quaſi ex tractatu Auguſtini in epiſtolam Johannis, iure optimo laudatur ex enarratione in Pſalmum 103. verſ. *Qui regis aquis ſuperiora ejus*, ubi eadem omnino verba leguntur.

Can. 1. cau.23. qu. 3. Canon 1. cau. 23. qu. 3. legitur in enarratione in Pſalmum 108., verbis tamen aliter diſpoſitis, ac clariore expreſſa ſententia ad illa verba: *Pro eo, ut diligerent me, detrahebant mihi*. Ipſa Auguſtini verba hæc ſunt: *Sex ſunt in iſto genere differentiæ, quæ commemoratæ animadverti facile poſſunt, reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis, reddere bona pro bonis, reddere mala pro malis, non reddere bona pro bonis, reddere mala pro bonis. Horum duo primò bonorum ſunt, & eorum duorum prius melius: poſtrema duo malorum, & eorum poſterius deterius. Duo media quodammodo mediocria, ſed eorum prius propinquum bonis, poſterius propinquum malis. Hæc in ſcripturis ſanctis oportet attendere. Reddidit bona pro malis ipſe Dominus, qui juſtificat impium, & pendens in cruce, dixit: Pater ignoſce illis, quia neſciunt, quid faciunt. Cujus veſtigia ſequutus S. Stephanus fixo genu oravit pro lapidantibus, dicens: Domine ne ſtatuas illis hoc delictum.* Et paullo infra: *mala pro malis non eſſe reddenda Paullus Apoſtolus dicit: nulli malum pro malo reddentes.* Item paullo infra: *Duorum poſtremorum illud mitius ad novem leproſos pertinet, qui cum mundati eſſent a Domino, gratias Domino non egerunt. Illud vero ultimum, quo nihil eſt pejus, ad hoc pertinet, de quibus in iſto Pſalmo legitur: Pro eo, ut me di-*

ligerent,

Digitized by Google

ligerent, detrahebant mihi. Et inferius: *Duo vero media, quæ diximus hominum quodammodo eſſe mediorum, ita ſe habent, ut eorum prius, quod eſt reddere bona pro bonis, habeant & boni, & mediocriter boni, vel mediocriter mali. Ideo Dominus hoc non reprehendit, ſed non vult in eo ſolo diſcipulos ſuos permanere, quos vult ad majora provehere, quibus dicit: Si dilexeritis eos, qui vos diligunt, ideſt, ſi reddideritis bona pro bonis, quam mercedem habebitis, ideſt, quid magnum facietis? Nonne & publicani hoc faciunt? Vult autem illos & hoc facere, & longe amplius, ideſt ut non ſolum amicos, verum etiam inimicos diligant. Poſterius autem, quod eſt reddere mala pro malis, habent & mali vel mediocriter mali, vel mediocriter boni, uſque adeo, ut lex eis dederit ulciſcendi modum, oculum pro oculo, dentem pro dente, quæ, ſi dici poteſt, injuſtorum juſtitia eſt, non quia iniquum eſt, ut recipiat unuſquiſque, quod fecerit; alioqui lex nequaquam id conſtitueret, ſed quia ulciſcendi libido vitioſa eſt, magiſque ad judicem pertinet, inter malos hoc diſcernere, quam bonum hominem ſibi expetere*. Et poſt multa: *Revera paucorum eſt dignoſcere, quomodo placeat pœna iniquorum accuſatori inimicitia ſe ſaturare cupienti, & quam longe alio modo placeat judici recta voluntate peccata punienti. Ille quippe reddit malum pro malo, iſte autem, etiam cum vindicat, non reddit malum pro malo, quoniam juſtum reddit injuſto; quod autem juſtum eſt, utique bonum eſt. Punit ergo non delectatione alienæ miſeriæ, quod eſt malum pro malo, ſed delectatione juſtitiæ, quod eſt bonum pro malo.*

Can. 1. de pœn. diſt. 4.

Ex eadem enarratione in Pſalmum 108. depromtus eſt canon 1. de pœn. diſt. 4. ad interpretationem illorum verborum: *Fiant nati ejus in interitum*, quæ ut conciliaret cum alio Divinæ Scripturæ monumento, *anima quæ peccaverit, ipſa morietur*, ita Auguſtinus ajebat: *Hoc quippe dictum eſt* (ſubaudi de filiis, qui ob peccata parentum minime puniuntur) *de his, qui convertuntur ad Deum, & non imitantur mala parentum ſuorum, quod ipſe Propheta evidenter oſtendit; dicit enim, parentum iniquitates eis non obeſſe, qui juſtitiam faciendo diſſimiles fuerint. Illud autem, quod dictum eſt: Reddam peccata parentum in filios, additum eſt, qui oderant me, hoc eſt, ſicut me oderant, & parentes eorum, ut quemadmodum bonorum imitatio facit, ut etiam propria peccata deleantur, ſic malorum imitatio facit, ut non ſolum ſua, ſed etiam eorum, quos imitati ſunt, merita ſortiantur. Si ergo Judas teneret illud, ad quod vocatus eſt &c.* Reliqua, quæ ſequuntur apud Gratianum, cum Auguſtini codicibus optime conſonant. Verſiculus *tradidit eum* ad monumenta Rabani exigendus eſt, ac propterea ſuo loco inferius & commodius explicabitur. Monere interea juvat, canonem iſtum parum congruere propoſito Gratiani, cum Gratianus ex eo colligat, peccata ſemel dimiſſa aliquando in delinquentibus reviviſcere, at Auguſtinus ſermonem habuit de parentum peccatis, quæ in filiis reviviſcere quodammodo dicuntur, quando delicta parentum filii imitando ſequuntur.

Can. 1. cau. 33. qu. 5.

Denique canon 1. cau. 33. qu. 5. referendus eſt ad enarrationem in Pſalmum 149. prope finem, ubi Auguſtinus interpretabatur verba illa: *Ad alligandos Reges eorum in compedibus &c.*, eaque occaſione docebat, viros eſſe ſuis uxoribus quaſi compedibus alligatos, nec poſſe ab illis ſejungi, quo pertinent verba illa: *Dicam quod plus eſt: Sed dicat* (vir), *continere jam volo, nolo jam uxorem, non poteſt. Quid ſi tu vir, & illa non vult? Numquid per continentiam tuam debes illam facere fornicariam? Si aliis nupſerit te vivo, adultera erit. Non vult tali lucro Deus compenſare tale damnum. Redde debitum. & ſi non exigis, redde. Pro ſanctificatione perfecta Deus tibi computabit, ſi non quod debetur, exigis, ſed reddis, quod debetur uxori.* Ideo

Digitized by Google

integra Auguſtini verba deſcripſi, ut Gratiani editio in aliquibus depravata facile emendetur.

De Libro Quæſtionum Evangelicarum.

Duobus editis libellis Dominica Evangelia interpretatus eſt Auguſtinus, non quidem analytica methodo, ſed modo unum, modo alterum Evangeliorum locum data, acceptaque occaſione expendens, ideſt prout aut de variis quæſtionibus ad Evangelium pertinentibus interrogabatur, aut varia Evangelii monumenta explicari adjuncta temporum ſingularia poſtulabant. Horum libellorum mentionem fecit in lib. 2. retractat cap. 12., atque in libro 2. quæſt. 11. leguntur verba canonis 4. diſt. 41., ubi Sanctus Vir interpretabatur caput 7. Evangelii Lucæ verſ. 32. & ſequ., in quo recenſetur Phariſæorum improbitas in vexandis, redarguendiſque Viris Sanctiſſimis, qualis erat Johannes præcurſor, quem pœnitentiam rigidam agentem *Dæmonium habere* dicebant, imo & ipſo Servatore Chriſto inſequendo, tanquam familiaritatem cum peccatoribus ineunte. Ad eam rem ſcribit Auguſtinus: *Quod ait lamentavimus, & non ploraſtis, ad Johannem pertinet, cujus abſtinentia a cibo & potu luctum pœnitentiæ ſignificabat. Quod autem ait: Cantavimus tibi, & non ſaltaſtis, ad ipſum Dominum, qui utendo cum ceteris cibo & potu lætitiam regni figurabat. At illi nec humiliari cum Johanne, nec cum Chriſto gaudere voluerunt, dicentes illum Dæmonium habere, iſtum voracem, & æbrioſum, & amicum publicanorum, & peccatorum. Quod autem ſubjungit: & juſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis &c.* Hinc exorditur Gratianus, cujus verba cum editis Auguſtini codicibus penitus conſonant, dummodo animadvertamus in illis verbis *ante ora poſitas epulas* varietatem eſſe codicum, quorum aliqui ita exhibent: *ante horam poſitas epulas*.

Can. 4. diſt. 41.

Can. 16. cau. 23. qu. 5. In libro 1. quæſt. 10. legitur canon 16. cau. 23. qu. 5. ad interpretationem parabolæ Matthæi cap. 3. de tritico a zizaniis expurgando, ibi: *Omnis immunditia in ſegete zizania dicuntur, quod primo ſeparata zizania dicuntur, quia tribulatione præcedente ſeparabuntur impii a piis, quod per bonos Angelos intelligitur fieri, quia officia vindictæ poſſunt implere boni bono animo, quomodo lex,* (in quibuſdam codicibus legitur, *quomodo Rex*), *quomodo judex*.

De Commentario ſuper Matthæum.

Can. 45. cau. 11. qu. 3. Auctor Palearum canoni 45. cau. 11. qu. 3. hanc inſcriptionem adjecit: *Item Auguſtinus ſuper Matthæum*. Nullus eſt Auguſtini liber hac ſingulari inſcriptione donatus, unde facile intelligimus, fragmentum illud ad aliquem Auguſtini libellum referri oportere, in quo non propoſitum eſſet Evangelium Matthæi explicandi, ſed quoddam ejuſdem Evangelii fragmentum data occaſione explanaretur. Ecquidem ego puto, nullo modo jure tribui Auguſtino canonem poſſe, gnarus contrariam apud Auguſtinum reperiri ſententiam, eamque ipſam, quæ in illo canone exhibetur, doctrinæ veterum Patrum adverſari. Quid enim ſignificant poſtrema illa verba? *Sit ergo irreprehenſibilis, qui alterum ligat, aut ſolvit*. Num Augu-

Auguſtino opinionem affingemus, qua crederet, poteſtati Epiſcopalis ordinis, quæ in ligando ſolvendoque ex Chriſti inſtitutione conſiſtit, mores alicujus improbos obeſſe? Id ipſum erat, quod adverſus Donatiſtas præſertim crebro inficiatus eſt Auguſtinus. Ubicumque Sanctus Vir explanavit verba Chriſti Domini Apoſtolos ſuos alloquentis, *Quæcumque ligaveritis ſuper terram &c. Quæcumque ſolveritis ſuper terram &c.* tantum abeſt, ut in eam, quam auctor Palearum exhibuit, opinionem inclinaret, quin potius contrarium omnino profiteretur. Duo vix poſſunt in medium proferri Auguſtini monumenta, ad quæ vix trahi poteſt laudatus canon, recte tamen, & commodiore ratione, quam poſtulet verborum cortex, interpretandus. Illa hoc in loco deſcribam, ut quicumque Gratianei codicis auctoritate tenetur, ad eadem illum canonem exigere recte poſſit. Primum eſt in enarratione in Pſalmum 101. concione 2. ibi: *Cum audis hominem pœnitere peccatorum ſuorum, jam revixit: cum audis hominem confitendo proferre conſcientiam, jam de ſepulchro eductus, ſed nondum ſolutus eſt. Quando ſolvitur? A quibus ſolvitur? Quæ ſolveritis, inquit, in terra, erunt ſoluta & in Cœlo. Merito per Eccleſiam dari ſolutio peccatorum poteſt, ſuſcitari autem ipſe mortuus, nonniſi intus clamante Domino, poteſt. Hæc enim Deus interius agit, loquimur ad aures veſtras: unde ſcimus, quod agatur in cordibus veſtris? Quod autem intus agitur, non a nobis, ſed ab illo agitur.* Forte ad hunc locum reſpexit auctor Paleæ, dum parum valere ſcribit ad impetrationem veniæ Sacerdotum officium. Ceterum adhuc longe ab hac propoſitione diſtat Auguſtinus, qui etſi ſoli Deo tribuat præventionis gratiam, qua primum peccator movetur ad vitam, & ad quam minime pertinet poteſtas clavium Eccleſiaſticis adminiſtris divinitus tradita, exinde tamen perſpicue fatetur neceſſariam eſſe præterea Eccleſiaſticam poteſtatem, qua quicumque divina gratia ad reſurgendum movetur, a peccatorum nexu libere omnino ſolvatur. Alterum Auguſtini monumentum habetur in ſermone nunc 99., alias homilia 23. ex 50., ubi agens Sanctus Antiſtes de peccatorum remiſſione adverſus Donatiſtas, qui remitti tantum peccata dicebant per Sacerdotes ſuo ſchiſmati adhærentes, eoſdem graviſſimis argumentis refellit, ſcribens extra Eccleſiam difficilius poſſe remitti peccata, quandoquidem peccatorum remiſſionem operatur Sanctus Spiritus, qui extra Eccleſiam non inhabitat. Ait Auguſtinus de Donatiſtis: *Reſpondent, neſcientes, ſicut ait Apoſtolus, neque quæ loquuntur, neque de quibus adfirmant, reſpondent, & dicunt: Si non dimittunt homines peccata: Falſum eſt ergo, quod ait Chriſtus: quæ ſolveritis in terra, ſoluta erunt & in Cœlo. Neſcis quare hoc dictum ſit, quomodo dictum ſit. Daturus erat Dominus hominibus Spiritum Sanctum, & ab ipſo Spiritu Sancto fidelibus ſuis peccata dimitti. Nam quis es, homo, niſi æger ſanandus? vis mihi eſſe medicus? mecum quære medicum. Nam hoc ut evidentius oſtenderet Dominus ab Spiritu Sancto, quem donavit fidelibus ſuis, dimitti peccata, non meritis hominum, quodam loco ſic ait reſurgens a mortuis; accipite Spiritum S., continuo ſubjecit: Sicut dimiſeritis peccata, dimittuntur ei, hoc eſt, Spiritus dimittit, non vos. Spiritus autem Deus eſt. Deus ergo dimittit, non vos. Sed ad ſpiritum quid eſtis vos? Neſcitis, quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis? & iterum: neſcitis, quia corpora veſtra templum in vobis eſt Spiritus Sancti, quem habetis a Deo? Deus ergo habitat in templo ſancto, hoc eſt, in ſanctis fidelibus, in Eccleſia ſua, per eos dimittit peccata, quia viva templa ſunt.* Si quis animadvertat, qualis fuerit in his Auguſtini ſcopus, qui Donatiſtas redarguebat negantes in Eccleſia Dei, in qua Spiritus Sanctus inhabitat,

remitti

Digitized by Google

remitti peccata, & tradentes tantum obtineri in ſuo ſchiſmate, & conventu peccatorum remiſſionem, facile percipiet, quam perperam auctor Palearum torſerit Auguſtini monumentum, ſi ad hunc Auguſtini locum Gratianeus canon ſit referendus.

De Libro de Sermone Domini in Monte.

Ex pluribus Chriſtianæ Philoſophiæ præceptis, quibus Chriſtus Dominus Apoſtolorum ſuorum animos imbuit, vividiora ſunt, quæ ipſe ſeorſim diſcipulis in monte convenientibus tradidit, apud Matthæum expreſſa in cap. 5. 6. & 7. Evangelii. Etenim ibi quaſi epilogo contracta exhibetur Chriſtiani hominis inſtitutio. Ea Matthæi capita contemplatus Auguſtinus, antiquiſſimum illud habuit, ut eadem præ ceteris commentario interpretaretur, quod perfecit eleganter duobus libellis, in quorum primo caput 5., in altero capita 6. & 7. expoſuit; atque illorum meminit in lib. 1. retractationum cap. 9., nonnulla ibidem adjiciens, ut quæ minus apte, aut perſpicue tradiderat, clarius explicaret, aut etiam emendaret. Singula heic non refero aut explicata, aut emendata. Siquæ apud Gratianum occurrent, quæ ab Auguſtino aut explicata aut emendata fuerunt, in ſub-
Can. 49. cau. 11. qu. 3. jectis animadverſionibus minime præteribo. In libro 2. cap. 18. ad interpretationem illorum verborum capitis 7. *Nolite judicare, ut non judicemini*, legitur can. 49. cau. 11. qu. 3. cujus editio cum Auguſtini codicibus optime conſonat.

Can. 51. cau. 23. qu. 4. Canon 51. cau. 23. qu. 4. legitur in lib. 1. cap. 20. ad illa verba Matthæi cap. 5. verſ. 39. *Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo &c., & qui voluerit tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium &c.*, quod cum diuriuſculum præceptum videretur, ab Auguſtino explicatur. Editio Gratiani in aliquibus ab Auguſtini codicibus diſſonat; etenim priora verba ita potius legenda ſunt. *Neque hic ea vindicta prohibetur, quæ ad correctionem valet; etiam ipſa enim pertinet ad miſericordiam, nec impedit illud propoſitum &c.* Item pro verbis illis *vapulabit paucis, vapulabit multis . . . . quamquam optime ſcirent . . . quo & viventibus . . . . ſi viverent, diminueretur. Non temere . . . . conſulendo rebus humanis . . . præbuerant &c.* legitur in integris Auguſtini codicibus: *Vapulabit pauca, vapulabit multa . . . qui jam optime ſcirent . . . quod & viventibus . . . . ſi viverent. Non temere . . . . conſulendi rebus humanis . . . præberent.* Reliqua, quæ Romani jam Correctores emendaverunt, miſſa facio.

Can. 29. cau. 24. qu. 1. Canon 29. cau. 24. qu. 1. legitur in cap. 5. libri 1. ad caput 5. verſ. 11. & 12. Matthæi: *Beati eſtis, cum maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint*, quæ Chriſti Domini verba Auguſtinus ea moderatione interpretatur, ut tradat, non ſufficere ad promiſſam beatitudinem conſequendam perſecutionibus ſubjacere, ſed præterea requiri, illas propter juſtitiam pati; eumque ob rem nihil gloriandum eſſe Donatiſtis, qui licet a Catholicis vexarentur, non proinde Beati ex ſententia Evangelii dici poterant, quod non ideo vexarentur, quia juſtitiam colerent; atque his breviter prænotatis facile canon 29. intelligetur.

Can. 5. cau. 28. qu. 1. Canon 5. cau. 28. qu. 1. legitur in lib. 1. cap. 16. ad interpretationem verſ. 32. cap. 5. Matthæi: *Omnis, qui dimiſerit uxorem ſuam, excepta fornicationis cauſſa, facit eam mœchari*, quæ Chriſti verba conatus eſt Auguſtinus conciliare cum ver-

bis

Digitized by Google

bis Apoſtoli Paulli tradentis, etiam propter infidelitatem uxorem poſſe dimitti, & ait, infidelitatem fornicationis ſpeciem eſſe, ac propterea in exceptione a Chriſto adjecta contineri. Verba quidem Gratiani cum editis Auguſtinis codicibus conſonant; nolim tamen, ut, quoniam Auguſtinus fornicationis nomen etiam latius interpretatur, ut eo nomine etiam veniat avaritia, aut ſimilis quædam depravati animi adfectio, quiſquam putet, etiam ob avaritiam aut ſimili vitio laborantem uxorem poſſe ex Auguſtini ſententia dimitti. Convertendus hoc in loco animus eſt ad Auguſtini retractationes, in quibus moderatus admodum eſt, quod eo in loco diſputationis fervore correptus parum conſiderate provexerat. Ait enim Sanctus Vir in lib. 1. Retractat. cap. 19. *De præcepto, quo prohibetur uxor dimitti, niſi propter fornicationem, hic ſcrupuloſiſſime diſputavi. Sed quam velit Dominus intelligi fornicationem, propter quam liceat dimittere uxorem, utrum eam, quæ damnatur in ſtupris, an illam, de qua dicitur: Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te, in qua utique & iſta eſt (neque enim non fornicatur a Domino, qui tollens membra Chriſti facit ea membra meretricis) etiam atque etiam cogitandum eſt, atque requirendum. Neque volo in re tanta, tamque ad dignoſcendum difficili putare lectorem, iſtam ſibi noſtram diſputationem debere ſufficere, ſed legat & alia, ſive noſtra, quæ poſtea ſcripta ſunt, ſive aliorum melius conſiderata, atque tractata, vel ipſe, ſi poteſt, ea, quæ hic merito movere poſſunt, vigilantiore, atque intelligentiore mente diſcutiat. Non quia omne peccatum fornicatio eſt, neque enim omnem peccantem Deus perdit, qui quotidie Sanctos ſuos exaudit, dicentes: dimitte nobis debita noſtra, cum perdat omnem, qui fornicatur ab eo; ſed quatenus intelligenda, atque limitanda ſit hæc fornicatio, & utrum etiam propter hanc liceat dimittere uxorem, latebroſiſſima quæſtio eſt. Licere tamen propter iſtam, quæ in ſtupris committitur, nulla quæſtio eſt, & ubi dixi, hoc permiſſum eſſe, non juſſum, non attendi aliam ſcripturam dicentem: qui tenet adulteram, ſtultus, & impius eſt. Nec ſane adulteram dixerim fuiſſe deputandam illam mulierem etiam, poſteaquam audivit a Domino: nec ego te damnabo: Vade, deinceps jam noli peccare, ſi hoc obedienter audivit.* Optandum equidem eſſet, quempiam ex Gloſſographis ad dictum canonem adnotaviſſe hæc generaliter ſaltem, ne paſſim in ejuſdem canonis conſpectu Auguſtino ea opinio tribuatur, quam Sanctus Vir in ſuis retractationibus, aut moderari ſtuduit, aut emendare.

Canon 18. cau. 32. qu. 5. legitur in eodem lib. 1. cap. 18. ubi eandem Chriſti
Domini ſententiam Auguſtinus expendit de uxore non dimittenda. Priora illius Con. 18.
canonis verba ita legenda ſunt: *Si uxorem quiſque habeat, ſive ſterilem, ſive defor-* cau. 32.
mem corpore &c. His jungendus eſt canon 6. cau. 32. qu. 7. ſive ſententiæ, ſive qu. 5.
verborum ſimilitudinem quandam ibidem ineſſe conſideres; habetur autem in Can. 1.
lib. cap. 14. iis ipſis verbis, quæ apud Gratianum exibentur. Ad eandem quoque cau. 32.
materiem pertinent canon 1. cau. 32. qu. 6. in lib. 1. cap. 16., & canon 4. cau. qu. 6.
32. qu. 7. in cap. 14. ejuſdem libri, quorum canonum verba cum verbis Augu- Con. 4. & 6.
ſtini penitus conſonant. cau. 32. qu. 7.

Canon 21. de pœn. diſt. 2. legitur in eodem lib. 1. cap. 12., ubi vix quædam Con. 21.
leviores vocularum immutationes deprehenduntur; nam ubi legitur apud Gratia- de pæn.
num: *Si tribus gradibus, &, altera quaſi jam prolata extra portam*, lego in codicibus diſt. 2.
editis Auguſtini; *ſicut tribus gradibus, & altera jam prolata, quaſi extra portam.*

De

De Tractatu ſive in Evangelium, ſive in epiſtolam Johannis.

Quo temporo Hipponenſis Eccleſia diro inteſtino ſchiſmate quatiebatur, conſiſtentibus in illa duobus Epiſcopis, quorum alterum ſibi elegerant Donatiſtæ, Catholici alterum, videlicet Auguſtinum, manum admovit Auguſtinus idem ad ſcribendam, elucubrandamque interpretationem Evangelii Johannis, quod ſane minime perfecit, quod, cum adhuc nonnulla adjicere meditaretur, quemadmodum & in aliis homiliarum libris, ut ipſe teſtatur in epiſt. 224. ad Quodvultdeum, morte præoccupatus fuit, quamobrem ne in libris quidem Retractationum, in quibus univerſa opera ſua Sanctus Vir memoravit, imo & ad germanam ſui ſententiam exegit, nullam ejus operis fecit mentionem. Non conſonant codices univerſi in exhibenda operis inſcriptione, alicubi enim dicitur *Tractatus in Johannem*, alibi: *Homiliæ in Johannem*, alibi: *Aurelii Auguſtini Doctoris Hipponenſis Epiſcopi Homiliæ in Evangelium Domini Jeſu ſecundum Johannem incipiunt, quas ipſe colloquendo prius ad populum habuit, & inter loquendum a Notariis exceptas eo, quo habitæ ſunt, ordine verbum ex verbo poſtea dictavit.* Ita monent Maurini Monachi, quibus veteres codices perſpecti fuerunt. Hinc facile colligitur, qualis habenda ſit hujus tractatus auctoritas. Idipſum dicendum eſt de ſermonibus decem in epiſtolam Johannis ad Parthos, quos Poſſidius memoravit in indiculo cap. 9., cujus ea, quæ apud Gratianum extant, fragmenta, ſimul colligam hoc in loco, eo vel maxime quod ſermones iſti eodem anno fuere compoſiti, quo editus eſt tractatus in Evangelium, imo & inter ſermones in Evangelium interjecti. Eos habuit Auguſtinus Paſchali tempore, quo ſollicitus maxime fuit, ut populum ſuum ad ſpiritualæ gaudium, & hilaritatem concitaret, quemadmodum ipſe teſtatur in prologo eorundem ſermonum, inflammando fideles ad mutuam charitatem, ac benevolentiam, quam Johannes Apoſtolus in epiſtola ſua prædicaverat. Itaque in-

Can. 1. *diſt.* 8. primis ex tractatu 6. ad caput 1. Johannis depromtum legimus apud Gratianum canonem 1. diſt. 8., ubi Auguſtinus videtur conqueri de Donatiſtis Hippone conſiſtentibus, quod ſibi prædia omnia Eccleſiaſtica adſererent, ac vindicarent. Quod quidem ait Sanctus Antiſtes parum ſua intereſſe, utpote quod de rebus ageretur non divino, ſed humano jure poſſeſſis. Gratianea lectio fere conſonat cum editis Auguſtini codicibus, in quibus pro illis Gratiani verbis: *Quo jure defendis villas Eccleſiæ, divino, &c.* Et: *jura autem humana jura Imperatorum ſunt*, potius legitur: *Quo jure defendis villas, divino &c.* Et: *jure ergo humano, jure Imperatorum*. Cetera jam ſatis fuerunt a Romanis Correctoribus emendata.

Can. 2. *diſt.* 41. Canon 2. diſt. 41. licet tribuatur Auguſtino, quaſi depromtus ex ejus interpretatione in epiſtolam Johannis, ibidem tamen minime reperitur, quemadmodum jam recte animadverterunt Correctores Romani, una indicantes, pertinere potius illum ad librum 2. de vita contemplativa cap. 12. inter opera B. Proſperi, ubi eadem fere verba exhibentur. Ceterum adnotare non deſinam, eſſe potuiſſe Gratiano, aut antiquioribus Collectoribus, veroſimilem cauſſam, cur canonem Auguſtino adſererent, cum in expoſitione epiſtolæ Johannis tract. 3. plura Auguſtinus

Digitized by Google

guſtinus expenderit ad eandem rem pertinentia, ſcilicet de recto rerum humanarum uſu, ibi: *Væ tibi, ſi amaveris condita, & deſerueris conditorem. Pulchra tibi ſunt, ſed quanto eſt pulchrior, qui iſta formavit? Intendat charitas veſtra, ſimilitudinibus enim poteſtis inſtrui, ne ſubrepat vobis Satanas, dicens, quod ſolet dicere: Bene ſit vobis in creatura Dei. Quare illa fecit, niſi ut bene vobis eſſet? Et inebriantur, & pereunt, & obliviſcuntur Creatorem ſuum, dum non temperanter, ſed cupide utuntur, Creator contemnitur; de talibus dicit Apoſtolus: coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius, quam Creatori, qui eſt benedictus in ſæcula. Non te prohibet Deus amare iſta, ſed non diligere ad beatitudinem, ſed adprobare, & laudare, ut ames Creatorem.* Equidem ſiquis hæc cum verbis memorati canonis conferat, eandem fere inveniet utrobique ſententiam.

Canon 1. diſt. 81. legitur in tractatu 41. in Johannem, ubi tamen adnotandum eſt, ea, quæ leguntur in verſ. *Crimen*, eſſe iis, quæ antea apud Gratianum exhibentur, præponenda, ut Gratianea editio cum Auguſtini editionibus conſonet.

Can. 1. diſt. 81.

Canon 7. diſt. 86. habetur in tract. 100. ad caput 16. Johannis, ubi Auguſtinus interpretatus Chriſti verba de Spiritu S. loquentis *ille me clarificabit*, ſive *glorificabit*, tradidit, generaliter laudis nomen bifariam apud homines intelligi, primo de laude per errorem data, veluti cum ab hominibus etiam minus decora laudantur, ex. gr. cum laudibus excipiuntur hiſtriones mimicis artibus intenti (atque huc pertinet memorati canonis ſententia), ſecundo cum pro merito laus exhibetur, qualem deinde eam eſſe concludit, quam ex virtute advenientis Sancti Spiritus ſe Chriſtus eſſe prædixerat accepturum.

Can. 7. diſt. 86.

Canon 30. cau. 1. qu. 1. legitur in tract. 5. ad caput 1. Evangelii Johannis, ubi Auguſtinus tradit, juſtos quidem ex Chriſti præcepto eos eſſe debere, qui ad Eccleſiaſtica miniſteria eliguntur, nihilominus tamen non contaminari Sacramenta Chriſti, ſi ab improbis diſpenſentur. Integra Auguſtini verba, ad quæ exigendus erit paullo corruptus Gratiani canon, hæc ſunt: *Si fuerit miniſter juſtus, computo illum cum Paullo, computo illum cum Petro, cum iſtis computo juſtos miniſtros, quia vere juſti miniſtri gloriam ſuam non quærunt, miniſtri enim ſunt, pro judicibus haberi nolunt, ſpem in ſe poni exhorreſcunt. Ergo computa cum Paullo juſtum miniſtrum. Quid enim dicit Paullus? Ego plantavi, Apollo rigavit, ſed Deus incrementum dedit. Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Qui vero fuerit ſuperbus miniſter, cum Diabolo computatur, ſed non contaminatur donum Chriſti. Quod per illum fluit, purum eſt &c.* Omitto reliqua, quia eadem ipſa ſunt, quæ Romani Correctores jam ad calcem ejuſdem canonis adjecerunt. Hæc, & plura ſimilia adverſus Donatiſtas dicta leguntur in can. 39. diſt. 4. de conſecr.

Can. 30. cau. 1. qu. 1.

Ad eandem rem pertinere videtur canon 46. cau. 1. qu. 1., cujus verba leguntur in cap. 1. tract. 5. in Johannem, ibi: *Dedit Judas* (ſubaudi baptiſmatis Sacramentum), *& non baptizatum eſt poſt Juda: Dedit Johannes, & baptizatum eſt poſt Johannem; quia ſi datum eſt a Juda, baptiſma Chriſti erat, quod autem a Johanne datum eſt, Johannis erat. Non Judam Johanni, ſed baptiſmum Chriſti etiam per Judæ manus datum baptiſmo Johannis etiam per manus Johannis dato recte præponimus.* Et poſt pauca: *Quos enim baptizavit Johannes &c.* Reliqua integra habentur apud Gratianum, cum quibus etiam conferre juvabit, quæ deſcripta ſunt in can. 26. & 39. conſ. diſt. 4. & laudato can. 30. cau. 1. qu. 1.

Can. 46. cau. 1. qu. 1.

Can. 54. & 56. cau. 1. qu. 1.

Nihil ſingulare animadvertendum occurrit ſeu ad canonem 54., ſeu ad canonem 56. cau. 1. qu. 1. Conſonat uterque cum integris Auguſtini codicibus, prior cum capite 11. tractatus 80., poſterior cum capite 3. tractatus 13.

Can. 30. cau. 2. qu. 7.

Parum congruit Gratiani propoſito canon 30. cau. 2. qu. 7., qui legitur in cap. 1. tract. 6. in Evangelium Johannis. Hæc adjecta fuit epigraphe in editionibus Gratianeis: *Non Epiſcopi nomen, ſed vita reverentiam meretur*. At vero aliud eo in loco tractabat Auguſtinus, ubi comparabat Schiſmaticos cum Catholicis, ſimilitudine quadam inducta corvorum, & columbarum, ſub nomine corvorum Schiſmaticos, columbarum Catholicos deſignaturus, his verbis: *Si ergo ſic oportebat demonſtrari Spiritum Sanctum venientem ſuper Dominum* (videlicet ſub ſpecie columbæ), *ut intelligat unuſquiſque, ſi habeat Spiritum Sanctum, ſimplicem ſe eſſe debere, ſicut columbam, habere cum fratribus veram pacem, quam ſignificant oſcula columbarum. Habent enim oſcula & corvi; ſed in corvis falſa pax, in columba vera pax. Non omnis ergo, qui dicit, Pax vobiſcum, quaſi columba audiendus eſt, unde ergo diſcernuntur oſcula corvorum ab oſculis columbarum? Oſculantur corvi, ſed laniant: a laniatu innocens eſt natura columbarum. Ubi ergo laniatus, non eſt vera in oſculis pax. Illi habent veram pacem, qui Eccleſiam non laniaverunt: Nam corvi de morte paſcuntur: Hoc columba non habet: de fructibus terræ vivit, innocens ejus victus eſt.*

Can. 36. cau. 2. qu. 7.

Canon 36. cau. 2. qu. 7. integer legitur in tract. 30. ad caput 6. Johannis, ubi Auguſtinus docebat, in judiciis non habendam eſſe perſonarum rationem, ſed potius cauſſæ juſtitiam perpendendam; neque enim, ajebat, patre adverſus filium contendente, patri favendum erit temere litiganti, ne paternæ reverentiæ quidquam detrahi videatur.

Can. 19. cau. 8. qu. 1.

Can. 19. cau. 8. qu. 1. legitur ad expoſitionem capitis 10. Johannis tract. 46. ad illa Chriſti verba: *Ego ſum Paſtor bonus*; ſed ubi Gratianus exorditur: *Sunt in Eccleſia quidem præpoſiti*, legendum erit: *Sunt in Eccleſia quidam præpoſiti &c.*

Can. 33. & 85. cau. 11. qu. 3.

De canone 33. cau. 11. qu. 3. nihil eſt, quod ſpecialiter ſit animadvertendum. Legitur integer in tract. 28. ad caput 7. Johannis. At in verbis canonis 85. eadem cauſſa, & quæſtione obſervandum eſt, illa ad duo Auguſtini disjuncta monumenta exigi oportere. Nam quod in principio legitur, referendum eſt ad tract. 113. in caput 18. Johannis, ubi ſermo fit de Petro Apoſtolo, qui, teſtante Evangeliſta, ſe Chriſtum ignorare profeſſus fuerat; quam ad rem ait Auguſtinus: *Sane in iſta, quæ jam cœpta eſt, negatione Apoſtoli Petri debemus advertere, non ſolum ab eo negari Chriſtum, qui dicit eum non eſſe Chriſtum, ſed ab illo etiam, qui cum ſit, negat ſe eſſe Chriſtianum &c.* Reliqua, quæ apud Gratianum legimus, cum Auguſtini codicibus conſonant. Verſiculus autem *timendo* referendus eſt ad tractatum 66. ad interpretationem capitis 14. Johannis, ubi quoque explicatur dictum Petri Domino promittentis, ſe moriturum prius, quam Dominum abdicaturum.

Can. 12. & 17. cau. 12. qu. 1.

Canones 12. & 17. cau. 12. qu. 1. recte conſonant cum editis Auguſtini codicibus, ſcilicet prior cum tract. 50. ad caput 12., poſterior cum tract. 62. ad cap. 13. Johannis.

Can. 11. cau. 22. qu. 2.

Canon 11. cau. 22. qu. 2. referendus eſt ad tractationem 43. ad cap. 8. Johannis de illis Chriſti verbis: *Ego novi eum*, (ſcilicet Patrem); *& ſi dixero, quia non ſcio eum, ero ſimilis vobis mendax*; ad quæ ait Auguſtinus: *Secundum carnem judicantibus potuit & hinc arrogans videri, quia dixit: ego novi eum. Sed videte*

quid

Digitized by Google

quid ſequatur: Si dixero, quia non novi eum, ero ſimilis vobis mendax : Ergo arrogantia non ita caveatur, ut veritas relinquatur; quibus verbis ita deſcriptis facile erit integram Auguſtini ſententiam conſequi.

Canon 3. cau. 23. qu. 4. legitur eiſdem omnino verbis in tract. 50. ad cap. 12. Johannis paullo ante verba canonis 12. cau. 12. qu. 1., cum quo erit ille conferendus, cum utrobique eadem materies pertractetur. Can. 3. cau. 23. qu. 4.

Canon 39. cau. 23. qu. 4. legitur in tract. 10. ad caput 2. Johannis, ubi tamen nonnulla ſunt, quæ apud Gratianum omittuntur. Nam pro illis verbis, *Verberetur Agar, & ponat cervicem*, legendum eſt: *Verberetur Agar, cognoſcat ſe Agar, & ponat cervicem*. Item poſt illa verba: *Unde ſpiritualiter nati ſunt*, hæc erunt adjicienda: *Legimus Danielis viſiones, & geſta prophetica. Tres pueri in igne laudaverunt Dominum. Miratus eſt Nabucodonoſor Rex laudantes Deum pueros, & circa eos ignem non nocentem. Et cum admiratus eſſet, quod ait Nabucodonoſor Rex, non vel Judæus, vel circumciſus ille, qui ſtatuam ſuam erexerat, & ad eam adorandam omnes cogerat, tam laudibus trium puerorum commotus, ubi vidit majeſtatem Dei præſentis in igne, quid ait? Et ego proponam decretum omnibus tribubus, & linguis in omni terra. Quale decretum? Quicumque dixerint blaſphemiam &c.* Præterea poſt verba illa *a gehennarum igne liberatur*, hæc alia erunt adjicienda: *Nam tres illi pueri, fratres mei, liberati ſunt ab igne temporali, numquid non ipſe eſt Deus Machabæorum, qui & trium puerorum? Illos ab igne liberavit, illi in tormentis igneis corpore defecerunt, ſed in legitimis mandatis animo permanſerunt. Illi aperte liberati ſunt, occulte coronati ſunt. Plus eſt liberari de flamma gehennarum, quam de fornace poteſtatis humanæ. Si ergo Nabucodonoſor Rex laudavit, & prædicavit, & gloriam dedit Deo, quia liberavit de igne tres pueros, & tantam gloriam dedit, ut decretum mitteret per regnum ſuum: quicumque dixerint blaſphemiam in Deum Sidrach, Miſach, & Abdenago, in interitum erunt, & domus eorum in perditionem, quomodo iſti Reges non moveantur &c.* Poſt ſententiam Auguſtini ita ad integros codices exactam, nemo erit qui commode Gratianeum canonem non interpretetur, & facile non intelligat, agi ibidem de Donatiſtis, qui, quoniam diu in Eccleſia Dei turpiter graſſabantur, erant publicorum Magiſtratuum ſententia graviſſime coercendi, imo & a malo avocandi. Can. 39. cau. 23. qu. 4.

Canon 36. cau. 23. qu. 5. legitur eiſdem omnino verbis in tractatu 7. in epiſtolam Johannis. Can. 36. cau. 23. qu. 5.

Canon 6. cau. 24. qu. 1. referendus eſt ad tractatum 50. in Johannem, ubi Auguſtinus expendit verba Chriſti Judam alloquentis: *Me autem non ſemper habebitis*, quæ ſane ait æque ad proditorem Apoſtolum, ac ad reliquos improbos homines pertinere; atque ad eam rem demonſtrandam ſimilitudinem adfert petitam ex verbis directis ad Apoſtolum Petrum, *quæcumque ligaveris &c. quæcumque ſolveris &c.*, ut, quemadmodum dum iſta Petrus audivit, Sanctam Eccleſiam repræſentavit, ita illa audita abs Juda perfidos homines omnes afficerent. Huc ſane ſpectat integer Gratiani canon, cujus ſententiam magis intelliget, quicumque ex Auguſtini codicibus in fine canonis iſta ſubjiciet: *In Judæ perſona ſignificati ſunt in Eccleſia mali, ipſis dictum eſt: me autem non ſemper habebitis*. Adnotandum præterea eſt, pro illis Gratiani verbis, *utique quæ in terra ligantur*, legi apud Auguſtinum, *ut quæ in terra ligantur*. Can. 6. can. 24. qu. 1.

Ex duobus Auguſtini monumentis ajunt Correctores Romani, ſe emendaviſſe canonem 2. cau. 32. qu. 4., ſcilicet tum in tractatu 11. in Johannem, tum ex lib. Can. 2. cau. 32. qu. 4.

lib. 1. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 16. & 17. Sane priora canonis verba leguntur in memorato tract. 11., quemadmodum & verba verſ. *Invenimus*, & verſ. *Invenis*, qui tamen ita exhibendus erit ex integris Auguſtinianorum codicum exemplaribus: *Jam ergo invenimus, fratres, & de bonis bonos de libera Iſaac, & de malis malos de ancilla Iſmael. De bonis malos Eſau de Rebecca, & de malis bonos ubi invenimus? Reſtat Jacob, ut in tribus Patriarchis quatuor genera iſtorum perfectio concludatur. Habuit uxores Jacob liberas, habuit ancillas. Pariunt liberæ, pariunt & ancillæ, & fiunt duodecim Iſrael. Si numeres omnes, de quibus nati ſunt, non omnes de liberis, non omnes de ancillis, ſed tamen omnes ex uno ſemine. Quid ergo fratres mei? Numquid qui nati ſunt de ancillis, non ſimul poſſederunt terram promiſſionis cum fratribus ſuis? Invenimus ibi bonos filios Jacob natos de ancillis, & bonos filios Jacob natos de liberis &c.* Reliqua recte exhibentur apud Gratianum, uſque ad illa verba: *Confirmavit ei a Domino Angelus dictum uxoris ejus.* Quæ deinde ſequuntur, depromta ſunt ex lib. 1. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 16. & 17., ubi eadem omnino verba leguntur, ſubjecta, quemadmodum jam animadverterunt Romani Correctores, verbis illis, quæ deſcribuntur in can. 151. de conſ. diſt. 4., *Et in libro tuo omnes ſcribentur.*

Can. 23. de pœn. diſt. 1. In canone 23. de pœn. diſt. 1. non quidem ipſa Auguſtini verba exhibentur, ſed potius paucis perſtricta ſententia ex pluribus Auguſtini monumentis derivata, nimirum ex tractatu 114. in Johannem, ex enarrationibus in pſalmos 56. & 63., & ex lib. 3. de conſenſu Evangeliſtarum cap. 13., quorum locorum teſtimonia hic integra non refero, vel quod admodum prolixa ſunt, vel quod nihil aliud pluribus exhiberetur, quam quod paucis in Gratianeo canone contineatur. Eadem ipſa Gratiani verba primus videtur deſcripſiſſe Regino in lib. 2. cap. 49. de Eccleſiaſt. diſcipl., ſub nomine Fulgentii Ferrandi, in cujus tamen operibus huc uſque editis nihil tale invenitur, primus nomine Auguſtini retulit Burchardus lib. 6. cap. 31.

Can. 27. de pœn. diſt. 1. Canon 27. de pœn. diſt. 1. legitur eiſdem fere verbis apud Auguſtinum in tract. 42. in Johannem. Dixi eiſdem fere verbis, quia pro illis Gratianeis *Machæra acuta* legitur in codicibus Auguſtini *Gladius acutus*, quibus canonis editio magis conſona redditur recentiori Divinæ Scripturæ editioni.

Can. 3. de pœn. diſt. 2. Canon 3. de pœn. diſt. 2. habetur in tract. 8. in epiſtolam Johannis, ubi Auguſtinus antitheſim quandam inter virtutem charitatis, & vitium cupiditatis inſtituebat, his verbis: *Radicata eſt cupiditas? Species poteſt eſſe bonorum factorum, vere opera bona eſſe non poſſunt. Radicata eſt charitas? Securus eſto, nihil male procedere poteſt.*

Can. 8. de pœn. diſt. 2. Canon 8. de pœn. diſt. 2. jam a Romanis Correctoribus exhibitus eſt ad integros Auguſtini libros exactus, nimirum ad tractatum 3. in eandem Johannis epiſtolam. Priora tamen canonis verba Romani Correctores omiſerunt, ita deſcribenda. *Unctionis Sacramentum eſt virtus ipſa inviſibilis; unctio inviſibilis Spiritus Sanctus: unctio inviſibilis charitas illa eſt &c.*

Can. 16. verſ Siqui can. 17. & 18. de pœn. diſt. 2. In eandem Johannis epiſtolam tract. 5. legitur canon 16. verſ. *Siquis* eiſdem omnino verbis, ubi multo poſt etiam legitur canon 18. eadem diſt., ibi: *Interrogatis vos, & dicitis mihi, quomodo poſſum habere iſtam charitatem? Noli cito de te deſperare. Forte nata eſt, ſed nondum perfecta eſt, nutri eam, ne effocetur.* Præterea in eandem epiſtolam Johannis tract. 9. legitur canon 17. diſt. 2. de pœn., cujus verba jam a Romanis Correctoribus emendata exhibentur.

De

Digitized by Google

De canone 7. de pœn. diſt. 3. nihil ſingulare adnotandum occurrit. Habetur ille in tract. 124. in Evangelium Johannis. *Can. 7. de pœn. diſt. 3.*

Canon 11. de pœn. diſt. 4. legitur in tract. 68. in Johannis Evangelium ad verba cap. 14. verſ. 2. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt, ſi quo minus dixiſſem vobis, quia vado parare vobis locum.* Ad hoc caput ſibi objicit Sanctus Vir, quomodo intelligendus ſit Chriſtus, qui ſe locum ait paraturum, quando jam dixerat multas eſſe manſiones. Ait autem, manſionum nomine divinam æternam prædeſtinationem deſignari, quæ tamen adhuc ſit complenda per operationem divinam, qua loca præparari dicuntur. Verba Gratiani adhuc diſſonant in aliquibus a verbis Auguſtini, quæ hoc in loco deſcribam. Ait S. Vir de Chriſto Domino: *Quo vadit, & parat locum, ſi jam multæ manſiones ſunt, ſi quominus dixiſſem vado parare; aut ſi adhuc parandus eſt, cur non merito dixiſſet, vado parare? An iſtæ manſiones & ſunt, & parandæ ſunt? . . . . . Ergo & fecit ea, & facturus eſt ea, nam neque facta ſunt, ſi ipſe non fecit, neque futura ſunt, ſi ipſe non fecerit. Fecit ergo ea prædeſtinando, facturus eſt operando, ſicut diſcipulos quando elegerit ſatis indicat Evangelium, tunc utique quando eos vocavit, & tamen ait Apoſtolus, elegit nos ante mundi conſtitutionem, prædeſtinando utique, non vocando; quos autem prædeſtinavit, illos & vocavit, . . . Parat quodammodo manſiones manſionibus parando manſores, quippe cum dixerit: in domo patris mei manſiones multæ ſunt, quid putabimus eſſe domum Dei, niſi templum Dei? Quid autem ſit, interrogetur Apoſtolus, & reſpondeat: Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos; hoc eſt etiam regnum Dei, quod filius traditurus eſt Patri &c.* *Can.11. de pœn. diſt. 4.*

Ex duobus Auguſtini monumentis compoſitus eſt canon 47. de conſ. diſt. 2., quemadmodum jam animadverterunt Romani Correctores. In primis enim in tract. 25. in Johannem ita legitur: *Hoc eſt opus Dei, ut credatis in eum, quem miſit ille. Hoc eſt ergo manducare cibum, non qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam. Ut quid paras dentem, & ventrem? Crede & manducaſti.* Deinde in tractatu 26. iſta habentur: *Credere enim in eum, hoc eſt manducare panem vivum. Qui credit in eum, manducat, inviſibiliter ſaginatur, quia & inviſibiliter renaſcitur.* Poſtrema hæc verba iterum apud Gratianum exhibentur in can. 59. de conſ. diſt. 2. in principio. Cetera vero, quæ ſequuntur in verſ. *& qui manducat*, uſque ad illa *dum ejus mandata ſervat*, apud Auguſtinum deſiderantur; ceterum continent paucis expreſſam Auguſtini ſententiam, qualis fuſiore ſtilo explicatur in tractatu 26. & 27. in Johannem, ubi totus erat Sanctus Doctor adverſus Schiſmaticos, ut traderet, manducare Corpus Chriſti eo potiſſimum referri, ut ſervaretur unitas fidei, & Divina præcepta minime negligerentur. Poſtrema verba verſiculi *Ad altare* habentur in lib. ſententiarum Proſperi cap. 189., de quo libro ſuo loco agendum erit. Referri ea etiam commode poſſunt ad illud, quod tradidit Auguſtinus in enarratione in Pſalmum 42., ibi: *Introibo ad Altare Dei. Eſt enim quoddam ſublime altare inviſibile, quo non accedit injuſtus. Ad illud altare ille ſolus accedit, qui ad iſtud ſecurus accedit: Illic inveniet vitam ſuam, qui in iſto diſcernit cauſſam ſuam.* *Can.47. & 59. de conſ. diſt. 2.*

Canon 63. de conſ. diſt. 2. legitur in tract. 26. ad caput 6. Evangelii Johannis, his verbis: *O Sacramentum pietatis, o ſignum unitatis, o vinculum charitatis! Qui vult vivere, habet ubi vivat, accedat, incorporetur, ut vivificetur.* Et paullo infra: *Hunc itaque cibum & potum ſocietatem vult intelligi corporis, & membrorum* *Can 63. & 64. de conſ. diſt. 2.*

Digitized by Google

brorum ſuorum, quod eſt Sancta Eccleſia in prædeſtinatis & vocatis, & juſtificatis, & glorificatis ſanctis & fidelibus ejus. In eodem tractatu paullo ante verba modo deſcripta leguntur verba canonis 64. eadem diſtinct., quæ jam fuerunt ad integritatem codicum Auguſtini a Correctoribus Romanis exacta.

Can. 66. & 81. de conſ. diſt. 2. Jam Romani Correctores animadverterunt, canonem 66. de conſ. diſt. 2. non verbo tenus referri apud Gratianum, qualis legitur apud Auguſtinum, ſed paucis perſtrictam Sancti Antiſtitis continere ſententiam. Verba Auguſtini ſunt tum in tractatu 6., tum in tract. 62. in Evangelium Johannis. In tract. 6. *Et ſancta poſſunt obeſſe; in bonis enim ſancta ad ſalutem inſunt, in malis ad judicium. Certe enim, fratres, novimus, quid accipiamus, & utique ſanctum eſt, quod accipimus, & nemo dicit: non eſt ſanctum: & quid Apoſtolus? Qui autem manducat, & bibit indigne, judicium ſibi manducat, & bibit, non ait, quia illa res mala eſt, ſed quia ille malus male accipiendo ad judicium accipit bonum, quod accipit. Non enim mala erat bucella, quæ tradita eſt Judæ a Domino. Abſit. Medicus non daret venenum, ſalutem medicus dedit, ſed indigne accipiendo ad perniciem accepit, quia non pacatus accepit.* In tractatu 62. *Quid ergo miraris, ſi datus eſt Judæ panis Chriſti, per quem manciparetur Diabolo, cum videas e contrario datum Paullo Angelum Diaboli, per quem perficeretur in Chriſto? Ita & malo bonum obfuit, & malum bono profuit.* Sed præterea nonnulla etiam lego his ſimilia in tractatu 26. ibi: *Quam multi de altari accipiunt, & moriuntur, & accipiendo moriuntur, unde dicit Apoſtolus: judicium ſibi manducat, & bibit. Nonne bucella dominica venenum fuit Judæ? Et tamen accepit, & cum accepit, in eum inimicus intravit, non quia malum accepit, ſeu quia bonum male malus accepit.* Ad hunc ipſum tractatum 26. in Johannem pertinet canon 81. de conſ. diſt. 2., verbis tamen paullo aliter diſpoſitis, ac legantur apud Gratianum, ibi: *Apoſtolum audi: nolo enim vos, inquit, ignorare, fratres, quia Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes per Moyſem baptizati ſunt in nube, & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritalem manducaverunt. Spiritalem utique eandem, nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud. Spiritualem vero, quam nos, ſed Patres noſtri, non Patres illorum, quibus nos ſimiles ſumus, non quibus illi ſimiles fuerunt. Et adjungit: & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt. Aliud illi, aliud nos, ſed ſpecie viſibili quidem, tamen hoc idem ſignificante virtute ſpirituali.*

Can. 1. de conſ. diſt. 4. Canon 1. de conſ. diſt. 4. editus eſt ab auctore gloſſæ ordinariæ, atque ideo nomine Auguſtini laudatus, quia in eadem gloſſa ordinaria nonnulla Auguſtini fragmenta recenſentur ante verba memorati canonis 1. Ceterum apud Auguſtinum non abſimilis ſententia reperitur in enarratione in Pſalmum 134., ibi: *Nemo incipit bene vivere, niſi a fide. Fides ergo noſtra in primogenitis noſtris eſt. Quando cuſtoditur fides noſtra, cetera ſubſequi poſſunt. Nam quod purgantur homines quotidie proficiendo in melius, meliuſque vivendo ipſo interiore homine renovato de die in diem, ſicut dicit Apoſtolus: Et ſi exterior noſter homo corrumpitur, ſed interior renovatur de die in diem, ideo fit, quia primogenita fides vivit, de qua primogenita fide & Apoſtolus ait: Non ſolum autem, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes &c.*

Can. 26. de conſ. diſt. 4. Canon 26. de conſ. diſt. 4. legitur in tract. 5. in Evangelium Johannis, ſed verbis paullo aliter diſpoſitis, nam quod attinet ad priorem canonis partem, continet illa ſententiam Auguſtini, quæ fuſius in tractatu explicatur, ibi: *Dominus autem Jeſus Chriſtus baptiſmum ſuum noluit alicui dare, non ut nemo baptizaretur baptiſmo*

Digitized by Google

baptiſmo Domini, ſed ut ſemper ipſe Dominus baptizaret; id actum eſt, ut per Miniſtros Dominus baptizaret, ideſt, ut quos Miniſtri Domini baptizaturi erant, Dominus baptizaret, non illi. Aliud eſt enim baptizare per miniſterium, aliud baptizare per poteſtatem. Baptiſma enim tale eſt, qualis eſt ille, in cujus poteſtate datur, non qualis eſt ille, per cujus miniſterium datur. Poſt multa cum tradidiſſet Auguſtinus, Dominum quidem Jeſum in aliquibus notum fuiſſe Johanni Baptiſtæ, in aliquibus tamen non ſatis, & undecumque notum, his verbis orationem concluſit: *Diſcit Johannes eum, quem noverat, ſed in eo diſcit, in quo eum non noverat. Et quid noverat? Dominum. Quid non noverat? Poteſtatem &c.* Reliqua apud Gratianum exhibentur uſque ad illa verba, *ubi benevolus eſt Judex*. Verſiculus *neque qui plantat* ex Apoſtolo Paullo apud Auguſtinum paullo infra refertur, & quidem poſt verba verſiculi *Ego dico*, quæ ſane erant præponenda. Porro verba ejuſdem verſiculi *Ego dico* jam reſtituta fuerunt ad integros codices a Romanis Correctoribus. Denique verſiculus *non timeo* legitur poſt multa, & prope finem tractatus.

De Canone 27. de conſ. diſt. 4., nihil ſingulare animadvertendum occurrit. Legitur ille eiſdem omnino verbis in tractatu 6. in Evangelium Johannis. *Can. 27. de conſ. diſt. 4.*

Verba priora canonis 39. de conſ. diſt. 4. jam recenſui ſuperius ad canonem 26. de conſ. diſt. 4., ſunt enim verbis canonis ejuſdem jungenda juxta editionem tractatus 5. in Evangelium Johannis, ubi etiam prope finem leguntur verba verſiculi *Ergo baptizabat*. At vero verſiculus *Per hanc enim poteſtatem* legitur in ſequenti tractatu 6., ad quem jam Romani Correctores Gratianum exegerunt. Verſiculus *Jam vos mundi* habetur in tract. 80., cujus verba proxime præcedunt ea, quæ deſcripta fuerunt in canone 54. cau. 1. qu. 1. Præterea verba verſiculi *Si fuerit* jam ſuperius ego exhibui ad canonem 30. cau. 1. qu. 1. ex tract. 5. depromta, ex quibus adparet, vice illorum *pro ducibus* legendum fuiſſe *pro judicibus*. *Can. 39. de conſ. diſt. 4.*

Canon 140. de conſ. diſt. 4. legitur in tract. 121. in Evangelium Johannis ad interpretationem verborum Chriſti Domini, quibus Apoſtolos allocutus fuerat poſt ſuam reſurrectionem, *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt*. *Can. 140. de conſ. diſt. 4.*

Canon 25. de conſ. diſt. 5. habetur eiſdem omnino verbis in tract. 17. ad caput 5. Johannis. Adjicio poſt hæc ad canonum omnium ex hiſce tractatibus depromtorum coronidem, quoniam multa ibidem pertractata ſunt ad Sacramentum Euchariſtiæ pertinentia, quibus Auguſtinus ut plurimum Euchariſticum cibum & potum ſpiritualiter explicat, perperam Sanctum Doctorem, ejuſdemque ſententias ab Etherodoxis recentioribus fuiſſe detortas, quaſi de Corporis & Sanguinis Chriſti præſentia in Euchariſtia Sanctus Vir dubitaſſe quoquomodo videatur. Conſideranda erant adjuncta & temporum & perſonarum, quibus, & contra quas Auguſtinus orabat, & ad eadem adjuncta erant eædem ſententiæ exigendæ. Quoties autem id fiat, adparebit potiſſimum Auguſtini ſcopum fuiſſe, quemadmodum initio præfabar, ut populum Hipponenſem diro ſchiſmate concuſſum, & hinc illinc exagitatum ad unitatem, atque animorum conſenſionem adduceret; hinc nemo mirabitur, ſi tradiderit, qui unitatem fidei ſervat, eum vere Corpus Chriſti, & Sanguinem ſumere, quaſi diceret, fruſtra, imo etiam improbe & indigne Euchariſtiam ſuſcipi, quando unitas Eccleſiæ non ſervatur. *Can. 25. de conſ. diſt. 5.*

De

Digitized by Google

De Commentariis in epiſtolas Apoſtoli Paulli.

Can.17. cau. 23. qu. 4. Etſi nulla extent Auguſtini ſingularia Commentaria in epiſtolas Paulli ad Corinthios, Gratianus tamen quædam exhibuit, velut ex eiſdem Commentariis depromta. Is in primis eſt canon 17. cau. 23. qu. 4., qui potius referendus eſt ad ſermonem in veteribus editionibus 50., in recentioribus 351. de utilitate agendæ pœnitentiæ, ubi hæc verba leguntur: *Nos vero a communione prohibere quemquam non poſſumus (quamvis hæc prohibitio nondum ſit mortalis, ſed medicinalis) niſi aut ſponte confeſſum, aut in aliquo, ſive Sæculari, ſive Eccleſiaſtico judicio nominatum, atque convictum. Quis enim ſibi utrumque audeat aſſumere, ut cuiquam ipſe ſit & accuſator, & judex? Cujuſmodi regulam etiam Paullus Apoſtolus in eadem ad Corinthios epiſtola breviter inſinuaſſe intelligitur, cum quibuſdam talibus commemoratis criminibus Eccleſiaſtici judicii formam ad omnia ſimilia ex quibuſdam daret. Ait enim: Scripſi vobis in epiſtola, non commiſceri fornicariis, non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapteribus, aut idolis ſervientibus, alioquin debueratis de hoc mundo exire. Non enim poſſunt homines in hoc mundo viventes, niſi cum talibus vivere, nec eos poſſunt lucrifacere Chriſto, ſi eorum colloquium convictumque vitaverint. Unde & Dominus cum publicanis, & peccatoribus comedens, non eſt opus, inquit, ſanis medicus, ſed male habentibus; non enim veni vocare juſtos, ſed peccatores, & ideo ſequitur Apoſtolus, & adjungit: Nunc autem ſcripſi vobis, non commiſceri. Siquis frater nominatur aut fornicator, aut idolis ſerviens, aut avarus, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum hujuſmodi nec cibum ſumere. Quo enim mihi de his, qui foris ſunt, judicare? Nonne de his, qui intus ſunt, vos judicatis? De his autem, qui foris ſunt, Deus judicabit. Auferte malum a vobis ipſis. Quibus verbis ſatis oſtendit, non temere, aut quomodolibet, ſed per judicium auferendos eſſe malos ab Eccleſiæ communione, ut ſi per judicium auferri non poſſunt, tolerentur potius, ne perverſe malos quiſque evitando ab Eccleſia ipſe diſcedens, eos, quos fugere videtur, vinciat ad gehennam.* Et paullo infra: *Noluit enim hominem ab homine judicari ex arbitrio ſuſpicionis, vel etiam extraordinario uſurpato judicio, ſed potius ex lege Dei ſecundum ordinem Eccleſiæ, ſive ultro confeſſum, ſive accuſatum, atque convictum.* Integra Auguſtini verba ideo deſcripſi, ut ex iis deinde Gratianeus canon ſuppleatur, aut emendetur, cum apud eundem Collectorem nonniſi paucis perſtricta Sancti Doctoris ſententia recenſeatur.

Can.13. cau. 31. qu. 1. Præterea quæ in canone 13. cau. 31. qu. 1. recenſentur ſub nomine Auguſtini epiſtolam ad Corinthios interpretantis, referenda ſunt ad librum de bono viduitatis cap. 12., cujus non verba deſcripſit Gratianus, ſed potius ſententiam paucis perſtrinxit. Verba ipſa Auguſtini hæc ſunt: *De tertiis, & de quartis, & de ultra pluribus nuptiis ſolent homines movere quæſtionem; unde, ut breviter reſpondeam, nec ullas nuptias audeo damnare, nec eis verecundiam numeroſitatis auferre. Sed ne cuiquam brevitas hujus reſponſionis mea forte diſpliceat, uberius diſputantem reprehenſorem meum audire paratus ſum. Fortaſſis enim adfert aliquam rationem, quare ſecundæ nuptiæ non damnentur, tertiæ damnentur. Nam ego, ſicut in exordio ſermonis hujus admonui, non audeo plus ſapere, quam oportet ſapere. Quis enim ſum, qui putem definiendum, quod nec Apoſtolum video definiſſe? Ait enim: mulier alligata eſt, quamdiu vir ejus vivit; non dixit primus, aut ſecundus, aut tertius, aut quartus, ſed mulier,*

Digitized by Google

mulier, inquit, alligata eſt, quamdiu vir ejus vivit, ſi autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt, cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit. Quid huic ſententiæ, quantum ad hanc rem attinet, addi, vel detrahi poſſit ignoro. Deinde ipſum quoque Apoſtolorum, ac noſtrum Magiſtrum, & Dominum audio Sadducæis reſpondentem, cum propoſuiſſent mulierem non univiram, vel biviram, ſed ſi dici poteſt, ſeptiviram in reſurrectione, cujus futura eſſet uxor. Increpans enim eos, ait, erratis non ſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei. In reſurrectione enim nec nubent, nec uxores ducent; non enim incipient mori, ſed erunt æquales Angelis Dei. Eorum itaque reſurrectionem commemoravit, qui reſurgent ad vitam, non qui reſurgent ad pœnam. Potuit ergo dicere: erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei; in illa enim reſurrectione multinubæ iſtæ eſſe non poterunt, deinde addere, quia nec aliqua ibi nubit. Sed nec ipſam, ut videmus, tot maritorum mulierem ulla ſuæ ſententiæ ſignificatione damnavit. Quapropter nec contra humanæ verecundiæ ſenſum audeo dicere, ut quoties voluerit viris mortuis nubat femina; nec ex meo corde præter ſcripturæ ſanctæ auctoritatem quotaslibet nuptias audeo condemnare. Quod autem dico univiræ viduæ, hoc dico omni viduæ: Beatior eris, ſi ſic permanſeris. Ceterum adhuc hoc in loco obſervandum erit, num revera liber de bono viduitatis ſit Auguſtini; quod infra diſcutiendum proponetur.

Can. 3. cau. 32. qu. 7.

Legitur etiam apud Gratianum ſub nomine Auguſtini Paulli ad Corinthios epiſtolam expendentis canon 3. cau. 32. qu. 7., verum ille potius referendus erit ad librum 1. de ſermone Domini in monte cap. 16., ex quo eadem verba deſcripſit Regino in lib. 2. de Eccl. diſcipl. cap. 105. Quærit ibidem Sanctus Antiſtes, num, cum dixiſſet Dominus in Evangelio, cauſſa fornicationis uxorem poſſe a viro dimitti, nomine fornicationis etiam illa intelligeretur, quam admittere dicuntur, qui idola colunt; quam ad rem quæſtionem ex verbis Apoſtoli Paulli dirimendam ſcribit, ibi: *Conſulamus Apoſtolum, ne aliquid temere dicamus. His, qui ſunt in conjugio, inquit, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem a viro non diſcedere &c.* Reliqua habentur integra apud Gratianum uſque ad verſiculum *Dominus autem*; nonnulla tamen poſt illa verba *aut reconcilietur uxori,* omiſſa fuerunt a Gratiano, ea nimirum, in quibus ſubjicit Auguſtinus, fornicationis nomine etiam idololatriam intelligi, & ob eandem uxorem poſſe dimitti, poſt quæ ita proſequitur: *Quia ſcilicet idololatria, quam ſequuntur infideles, & quælibet noxia ſuperſtitio fornicatio eſt. Dominus autem permiſit cauſſa fornicationis uxorem dimitti, ſed quia permiſit, non juſſit, dedit locum Apoſtolo monendi, ut qui voluerit, non dimittat uxorem infidelem, quo ſic fortaſſis poſſit fieri fidelis.* Ad hanc autem ſententiam ita expreſſam exigendus erit poſtremus ille Gratiani verſiculus. Ceterum ſuam hanc ſententiam aut retractaviſſe, aut moderatum fuiſſe eundem Auguſtinum liquet ex iis, quæ ſuperius jam animadverti ad canonem 5. cau. 28. qu. 1., cum quo ſane laudatus canon 3. erit jungendus.

Can. 17. verſ. 1. cau. 26. qu. 7.

Edidit Auguſtinus ſingulare commentarium in epiſtolam Paulli ad Galatas, cujus ipſe meminit in lib. 1. Retractationum cap. 24. Ex eo depromtus eſt verſiculus *Intelligat lector* canonis 17. cau. 26. qu. 7., ſcilicet ex capite 4. ad verſ. 10. & 11., ubi Paullus Galatas objurgabat, quod *dies obſervarent, & menſes, & tempora, & annos*, quæ Sanctus Antiſtes interpretatus ait, non ſolum ad Judæos pertinere, verum etiam ad Gentiles, ita ut ſuperſtitioſa temporum obſervatio in omnibus omnino perſonarum generibus ſit improbanda. Corruptam Gra-

tiani editionem jam emendaverunt Romani Correctores, poſt quorum operam nihil hac in parte adjiciendum ſupereſt.

Can. 2. diſt. 26. & can. 2. cau. 28. qu. 3. Memoravit Gratianus in inſcriptione tum canonis 2. diſt. 26., tum canonis 2. cau. 28. qu. 3. commentarium Auguſtini in epiſt. Paulli ad Titum, cujus tamen nominis liber nullus extat apud Sanctum Antiſtitem. Potius iidem canones, in quibus eadem ipſa ſententia deſcribi videtur, referendi ſunt ad librum Auguſtini de bono conjugali, de quo inferius agendum erit, ubi hæc exhibentur in cap. 18. *Sacramentum nuptiarum temporis noſtri ſic ad unum virum, & ad unam uxorem redactum eſt, ut Eccleſiæ diſpenſatorem non liceat ordinare, niſi unius uxoris virum, quod acutius intellexerunt, qui nec eum, qui catechumenus, vel Paganus habuit alteram, ordinandum cenſuerunt, quia de Sacramento agitur, non de peccato; nam in Baptiſmo peccata omnia dimittuntur, & qui dixit: ſi nupſerit virgo, non peccat, ſatis declaravit, nuptias non eſſe peccatum. Propter ſanctitatem autem Sacramenti, ſicut femina, etiamſi catechumena, vitiata eſt, non poteſt poſt Baptiſmum inter Dei virgines conſecrari, ita non abſurde viſum eſt, eum, qui exceſſit uxorum numerum ſingularem, non peccatum aliquod commiſiſſe, ſed normam quandam Sacramenti amiſiſſe, non ad vitæ bonæ meritum, ſed ad ordinationis Eccleſiaſticæ ſignaculum neceſſariam. Ac per hoc ſicut plures uxores antiquorum Patrum ſignificaverunt futuras noſtras ex omnibus gentibus Eccleſias uni viro ſubditas Chriſto, ita noſter Antiſtes unius uxoris vir ſignificat ex omnibus gentibus unitatem uni viro Chriſto ſubditam.* Et paullo poſt: *Itaque ſicut duobus, pluribuſque ſervire, ſic a viro vivo in alterius tranſire connubium nec tunc licuit, nec nunc licet, nec unquam licebit: apoſtatare quippe ab uno Deo, & ire in alterius adulterinam ſuperſtitionem, ſemper eſt malum.* Sic emendatis Gratiani canonibus animadvertendum eſt, plurimum ad hanc rem explicandam facere poſſe ea, quæ ſuperius tradidi ad interpretationem monumentorum Ambroſii in can. 4. & 5. diſt. 26.

De libro Quæſtionum veteris, & novi Teſtamenti.

Librum quæſtionum veteris, & novi teſtamenti jam inter apocrypha Auguſtini monumenta recenſuerunt Maurini Monachi, illum rejicientes in appendicem tomi 3. hac adjecta cenſura: *Hoc opus Auguſtino abjudicant eruditi quique.* Quod quidem facile conſtat non ſolum ex eo, quod ille ab Auguſtino in libris Retractationum neutiquam recognoſcatur, ubi ceteroquin omnia opera ſua fere commemorat, verum etiam ex eo, quod vel ſtylus ab Auguſtiniano ſit valde diſſimilis, vel ſententiæ germanis Auguſtini ſententiis opponantur, quemadmodum laudati Maurini Monachi perſpicue demonſtraverunt. Non opus eſt ſingula hoc in loco recenſere, ubi communis eſt in hac re eruditorum conſenſus. Siquæ in Gratianeis canonibus occurrent, adnotabo. Ex eo libro depromtus eſt canon

Can. 16. diſt. 37. 16. diſt. 37., nimirum ex quæſt. 67., ubi ita legitur: *Quid eſt, quod in Cruce poſitus Salvator ait: Pater ignoſce illis; non enim ſciunt, quid faciunt; ſi enim neſciunt, quid eſt, quod ignoſcitur, maxime cum dicat Rex Abimelech ad Deum: numquid gentem ignorantem perdes? Non omnis ignorans &c.* Reliqua, quæ ſequuntur, integra apud Gratianum reperies.

In

In quæſtione ultima, ſeu 127. prope finem legitur canon 10. diſt. 88. ubi Can. 10.
auctor expendens verba illa Paulli ad Timotheum 1. cap. 5. verſ. 14. *volo ado-* diſt. 88.
leſcentulas nubere, arrepta occaſione ita quærebat: *Sed forte dicatur, ſi licet, &* & can.
bonum eſt nubere, cur ſacerdotibus non licet uxores habere? ideſt, ut ordinatis jam non 5. cau.
liceat convenire? quis neſciat unumquodque ſuam legem habere? eſt enim, quod omni- 33. qu.
no generaliter omnibus non liceat, & item quod aliis licet, aliis non licet. Fornica- 4.
ri (hæc ſunt verba laudati canonis 10.) *omnibus ſemper non licet: negotiari vero*
aliquando licet, aliquando non licet. Antequam enim eccleſiaſticus quis ſit, licet ei
negotiari, facto non licet. Et Chriſtiano &c. Hic ſtatim ſequuntur verba integra
Gratiani, quæ exhibentur in can. 5. cau. 33. qu. 4.

Verba canonis 96. cau. 1. qu. 1. leguntur in quæſtione 11. ejuſdem operis, Can. 96. cau. 1.
non tamen omnino diſſonant a germanis Auguſtini ſententiis, etenim ſæpe, ac qu. 1.
ſæpius Auguſtinus adverſus Donatiſtas diſputans tradidit, improbitatem Sacerdo-
tum, aut Miniſtrorum virtuti Sacramentorum minime obeſſe, quemadmodum in
eodem canone 96. legimus.

In quæſtione 2. ejuſdem libri leguntur verba canonis 5. cau. 15. qu. 1., ubi au- Can. 5. cau. 15.
ctor ſermonem inſtituit de Diaboli viribus hoc præjacto ſyſtemate. Nimirum ait, qu. 1.
Dæmonem, poſtquam damnatus a Deo fuerit, factum fuiſſe veluti Principem
malarum poteſtatum; deinde vero Deum, ut oſtenderet Dæmoni ſe verum eſſe
Deum, creaviſſe corpoream materiem, ſive confuſam quandam rerum omnium,
quas videmus, maſſam, *ut Diaboli præſumtionem non poteſtate, ſed ratione deſtrue-*
ret; præſertim vero condidiſſe hominem ſibi ſubjectum, & ſingularis obedientiæ
lege devinctum, qui propterea facile Diabolum obedientia ſua tacite redargueret.
Ex hac cauſſa tradit, Dæmonem inimicum hominis factum eſſe, atque eadem
occaſione eveniſſe, ut Diabolus non natura malus, malus eſſe inciperet prava,
& invida voluntate; ſecus enim, proſequitur auctor, nulla pœna dignus eſſet, ſi
non voluntate, ſed natura delinqueret, quemadmodum nec pœnis ſubſunt homi-
nes illi, qui voluntate non peccant. Huc pertinent verba illa a Gratiano deſcripta:
Aliquos ſcimus ſubito dementes factos fuiſſe, ferro, lapidibus, morſibus multis nocuiſſe,
quoſdam etiam occidiſſe; captos autem induſtria, & judicibus oblatos minime reos factos,
eo quod non voluntate, ſed impellente vi neſcio qua hæc geſſerint, neſcientes. Quomo-
do enim reus conſtitueretur, qui neſcit, quid fecerit? Ita & Diabolus ſi bonum neſcit,
quare condemnandus cenſetur, quid non facit, quod neſcit? Hæc poſtrema a Gratiano
omiſſa fuerunt, quæ tamen omittere ego non debui, ut hinc facile unuſquiſque
integram auctoris ſententiam adſequatur. Interea vero quis inde non notet velut
Auguſtino minus convenientem rerum a Deo opifice conditarum imaginem?,
quaſi Deus ad rerum univerſitatem condendam adductus intelligatur, ut de per-
fidia magis magiſque malum Dæmonis animum redargueret. Hæc equidem inter
illa jure optimo recenſentur, ex quibus opus iſtud Auguſtino abjudicatur.

Quod ſi manum admoveamus ad canonem 9. cau. 32. qu. 2., ibidem etiam Can. 9. cau. 32.
agnoſcemus, in quo ab auctore libri longe receſſiſſe Auguſtinum judicemus. Quis qu. 2.
enim ignorat, Auguſtinum valde dubitaviſſe, ubi de exploranda humanarum ani-
marum origine ageretur? In canone 8. cau. 32. qu. 2. ajebat ipſe: *Magna de*
anima quæſtio non eſt præcipitanda indiſcuſſæ temeritate ſententiæ. Imo nec defue-
runt, qui Auguſtinum notaverint, quaſi ex traduce illam produci aliquando tradi-
diſſet. At vero in laudato canone 9. ita de nativitate animarum ſermo inſtituitur,

 quaſi

Digitized by Google

quaſi de re vulgari, trita, atque perſpecta, ubi nulla ſupereſſet dubitatio. Notandum præterea eſt Gratianeam editionem, qualis hodie exhibetur, non omnino conſonare cum editis Auguſtini codicibus; nam priora canonis verba ita leguntur in codicibus Auguſtini: *Quod quidem Moyſes manifeſtius tradidit dicens: Siquis &c.* Item pro illis Gratiani verbis *corpus accipit animam... ſed ratione infirmabatur... ideo in ſanguine fertur habitare. Cum ergo &c.* legendum erit: *corpus accepit animam.... ſed ratione informabatur... ideo in ſanguine fertur. Cum ergo &c.*

Can. 13. & 17. cau. 33. qu. 5. Denique ab Auguſtini mente alienum prorſus eſt, quod traditur in can. 13. & 17. cau. 33. qu. 5., in quibus dicitur, feminam non eſſe conditam ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, contra quod idem Auguſtinus ſcripſerit in libro 3. de Geneſi ad literam cap. 22. his verbis: *Non dicitur recte imago Dei, niſi illud, quod inhæret contemplandæ incommutabili veritati. In cujus rei figura Paullus Apoſtolus virum tantùm dicit imaginem, & gloriam Dei; Mulier autem, inquit, gloria viri eſt. Itaque quamvis hoc in duobus hominibus diverſi ſexus exterius ſecundum corpus figuratum ſit, quod etiam in una hominis interius mente intelligitur, tamen & femina, quæ eſt in corpore femina, renovatur etiam ipſa in ſpiritu mentis ſuæ in agnitione Dei ſecundum imaginem ejus, qui creavit, ubi non eſt maſculus, & femina. Sicut autem ab hac gratia renovationis, & reformatione imaginis Dei non ſeparantur feminæ, quamvis in ſexu corporis earum aliud figuratum ſit, propter quod vir ſolus dicitur eſſe imago, & gloria Dei, ſic & in ipſa conditione hominis ſecundum id, quod & femina homo erat, habebat utique mentem ſuam, eamque rationalem, ſecundum quam ipſa quoque facta eſt ad imaginem Dei.* Hinc liquet, quam falſo tributa fuerit Auguſtino ſententia memoratorum canonum, ex quibus, qui eſt 13., depromtus eſt ex quæſt. 106. & jam a Romanis Correctoribus ad fidem optimorum exemplarium exactus, qui autem eſt 17., his verbis legendus erit ex quæſtione 45. *Quomodo enim poteſt de muliere dici, quia imago Dei eſt, quam conſtat dominio viri ſubjectam, & nullam auctoritatem habere? Nec docere enim poteſt, nec teſtis eſſe, neque fidem dicere, neque judicare; quanto magis non poteſt imperare?* Sane hac in re Romanis Correctoribus debemus, quod ipſi Auguſtini nomen ſuppoſuerunt in canonis inſcriptione, quando in vetuſtis Gratiani exemplaribus legebatur nomen Ambroſii. Sed præterea illud adjicere debeo, perperam adhuc legi *nec fidem dare*, quæ verba paſſim Gloſſographi ad mulierum interceſſiones Senatuſconſulto Vellejano improbatas retulerunt, cum alias legatur *nec fidem dicere*, quod potius pertinet ad reddenda teſtimonia.

SECTIO II.

De Canonibus depromtis ex variis Homiliis, ſive Sermonibus.

De Libello, ſeu Sermone de decem Chordis.

Can. 5. cau. 32. qu. 6. Symbolica eſt inſcriptio libelli Auguſtini *de decem chordis*, qui in vetere Auguſtinianorum operum editione habetur in tomo 9., & in editione Maurinorum aptius relatus eſt inter ſermones, & quidem ſermone 9. illius mentionem fecit Poſſidius in Indiculo. Itaque ibidem aſſimilatur divina lex decem mandatorum decem

decem bene, & conſone tymnientibus chordis, qua ſignificatione Auguſtinus populo explicabat divina præcepta. Ex eo autem depromtus eſt canon 5. cau. 32. qu. 6. eiſdem penitus verbis, quibus traditur, adulteria æque in viris, ac in feminis improbari; nec adtendendam eſſe vulgarem opinionem, qua nonnulli putabant, minus damnari in viris, quod leges non adeo tunc in viros animadverterent.

De ceteris Homiliis, ſive Sermonibus.

Breviter explicato libello, ſeu ſingulari ſermone de decem chordis, uno veluti ſpiritu tradenda ſunt, quæ ex ſingulis reliquis Auguſtini ſermonibus apud Gratianum exhibentur, una etiam generaliter nonnulla prænotanda, quæ ad Auguſtinianarum homiliarum notitiam adſequendam eſſe utilia poſſunt, & interpreti opportuna. Eximia, qua ornabatur Auguſtinus, doctrina, & facundia in publicis orationibus ſancto viro maximam laudem apud omnes non tantum ſuæ, ſed recentioris ætatis conciliavit. In iis & ſacrarum literarum teſtimonia ad rectam amuſſim exigebantur, & gravia rationum momenta ad formandos audientium mores edebantur: non ibi adeo fucatus evangelicarum ſententiarum adſpectus, ut tegeretur ſuperfluo cultu verborum, neque adeo aſper, & ruſticus, ut ſine nitore proderetur. Id adeo verum eſt, ut, cum ea ætate nuſquam Presbyteris in Occidentali præſertim Eccleſia conceſſum fuiſſet præſente Epiſcopo in publicis populi conventibus verba facere, Valerius Hipponenſis Epiſcopus ſingularem Eccleſiæ utilitatem fore duxerit, ſi hac in parte ſacrarum legum diſciplinam relaxaret, Auguſtino peculiari jure concedens, ut ſe præſente divinum Evangelium explicaret, quemadmodum in ejus vita Poſſidius narrat; unde nonnulli eruditi colligunt, eo primum exemplo receptam conſuetudinem fuiſſe, ut, dum Epiſcopi inter audientes ſederent, Presbyteris facultas fieret prædicandi. Paullatim increbuit Auguſtini publice orantis fama, tum etiam major facta, cum ille dignitatem epiſcopalem obtinuit; & tanta erat ad eum frequentia, tanta etiam auditorum in audiendo jucunditas, ut non tam audire univerſi verba Auguſtini, quam in codices ſinguli manu ſua referre adamaverint; ut enim refert Poſſidius in ejus vita: *quiſquis ut voluit, & potuit notarios adhibens etiam ea, quæ dicebantur, excerpta deſcribebat*. Hæc in cauſſa fuerunt, cur poſteritati non ſatis & undecumque perfectas habere contigerit Auguſtini orationes, non enim ad nos uſque devenerunt, quales ab Auguſtino olim recitabantur, ſed potius quales ex ore loquentis deciduas deſcribebant conciſis interruptiſque fragmentis, & ſcribentium induſtria aliquando compoſitis Amanuenſes, imo tot fere diverſis exemplaribus, quot erant ſcribentium manus, unde profluxit, ut varias hodie habeamus Auguſtinianorum ſermonum editiones, quæ licet in ſententiis conſonent, verborum tamen ſunt compaginatione diſſimiles. Acceſſit aliud Auguſtini codicibus depravandis, nimirum improvida nonnullorum cura, qui ſermones alienos Auguſtini ſermonibus inſeruerunt, quod revera Auguſtini illos eſſe putarent, interea vero iſti non facile ab eruditis ſecerni a germanis orationibus potuerunt, quod germanæ orationes, ut adnotabam, Amanuenſium opera non undecumque Auguſtini ſtylum exhibeant, unde hodie nonnullæ extant homiliæ, quæ dubiæ dicuntur, & incertæ auctoritatis. Maurinorum Monachorum ego ſequar animadverſiones, qui in tomo 5. ſuæ editionis triplicem ordinaverunt homi-

Digitized by Google

homiliarum claſſem, quarum primas germanas, ſecundas dubias, & incertas, poſtremas ſpurias eſſe dixerunt. Gratianus in laudandis Auguſtini homiliis modo laudavit ſermones *de verbis Domini*, modo *de verbis Apoſtoli*, modo *de tempore*, modo *de Sanctis*, modo *homilias quinquaginta &c.* Verum ego ab hac methodo receſſi, utpote quam nec Auguſtinus ipſe edidit, nec eruditi viri ſequi amaverunt.

Can. 6. dist. 34. Jamvero ut ad Gratianeos canones exinde depromtos deveniam, prior eſt canon 6. diſt. 34., qui laudatur ſub hac inſcriptione *ex lib. 50. homiliarum hom. 49.*, quæ in editis exemplaribus inſcripta erat *ad conjugatos*, aut ſi veterum manuſcriptorum fidem ſequamur *de muliere curva*, nunc autem apud Maurinos eſt ſermo 392. ex variis Auguſtini fragmentis, & laciniis conſarcinatus, unde gravis ſuboritur ſuſpicio; ex illis fortaſſe ſermonibus eſſe, quos ſolliciti auditores ex ore Auguſtini deciduos tranſcribebant, eamque ob rem Maurini inter dubios retulerunt. Gratianus in eo canone paullo receſſit a vulgatis Auguſtini codicibus, in quibus ita legitur: *Audite chariſſimi, membra Chriſti, & matris Catholicæ Eccleſiæ filii. Quod dico competentibus, audiant fideles, quod dico fidelibus, audiant competentes; quod dico competentibus, aut fidelibus, audiant pœnitentes; quod dico fidelibus, & competentibus, & pœnitentibus audiant catechumeni, audiant omnes, omnes timeant, nemo contemnat. Sit mihi in conſolationem veſter auditus, ne ſit vobis in teſtimonium dolor meus. Competentibus dico: Fornicari vobis non licet: Sufficiant vobis, aut uxores, aut nec uxores, concubinas vobis habere non licet. Audiat Deus, ſi vos ſurdi eſtis, audiant Angeli ejus, ſi vos contemnitis; concubinas vobis habere non licet; & ſi non habetis uxores, non liceat vobis habere concubinas, quas poſtea dimittatis, ut ducatis uxores; quanto magis damnatio vobis erit, ſi habere volueritis & concubinas, & uxores.*

Can. 3. dist. 41. Canon 3. diſt. 41., qui laudatur apud Gratianum ex ſerm. 5. de verbis Domini in Evangel. Matthæi cap. 7. *Petite, & dabitur vobis*, exhibetur apud Maurinos in ſerm. 61., ubi Auguſtinus totus in eo eſt, ut divites ad eleemosynam inopibus elargiendam hortetur, ex iis, quæ ſuperſunt; ait autem ad eam rem, deducendum eſſe divitibus, quod ſibi neceſſario ſit agendæ vitæ ſubſidio, nihil detrahendum, ut ad voluptatem abundent; hinc etiam colligit, nemini eſſe in opibus gloriandum, cum æquum non ſit gloriari, quod pluribus opus habeamus, unde infirmitatibus occurratur. Hæc eſt integra Auguſtini ſententia in memorato canone apud Gratianum exhibita, ubi Sanctus Vir, poſtquam hortatus fuit divites ad elargiendum, quod ſupereſt, pauperibus, ita proſequitur: *Neque ita hoc dixi, ut divites cogam epulis, & cibis pauperum veſci. Utantur divites conſuetudine infirmitatis ſuæ, ſed doleant aliter ſe non poſſe. Melius enim poſſent, ſi aliter poſſent. Si ergo non extollitur pauper de mendicitate, tu quare extolleris de infirmitate? Utere cibis electis, pretioſis, quia ſic conſueſti, quia non aliter potes, quia ſi conſuetudinem mutes, ægrotas. Conceditur tibi, utere ſuperfluis, da pauperibus neceſſaria, utere pretioſis, da pauperibus vilia.*

Can. 13. dist. 45. Canon 13. diſt. 45. legitur in ſermone olim 6. inter homilias 50., nunc a Maurinis rejecto in appendicem, tamquam Auguſtino ſuppoſito, hac adjecta nota: *In appendice nunc primum collocatur. Lovanienſes dubium relinquunt, rejiciunt Verlinus, & Vindingus: ex Auguſtini ſententiis eadem arte compoſitus eſt, eodemque credimus auctore, quo ſuperior.* Quamquam vero iſte ſermo inter apocryphos recenſeatur, multa tamen utilia continet, & ex germanis Auguſtini operibus derivata. Ejus ſermonis ſcopus erat dilectio inimicorum, de qua inter cetera ſermonis

auctor

auctor ajebat: *Duæ ſunt eleemosynæ, una cordis, altera pecuniæ. Eleemosyna cordis eſt dimittere, quod læſus eſt, nam dare aliquid indigenti aliquando quæris, & non habes, indulge peccanti, quantum volueris, redundat tibi. Aurum, argentum, veſtem, frumentum, vinum, & oleum poteſt fieri, ut aliquoties non habeas, unde pauperibus tribuas; ut autem omnes homines diligas, & hoc aliis, quod tibi ipſe velis, & ut inimicis tuis indulgeas, nunquam te poteris excuſare, quia ſi in cellario, vel in horreo non habes, quod dare poſſis, de theſauro cordis tui potes proferre, quod tribuas. Et cum omnibus hominibus, etiamſi ſola ſit, bona voluntas ſufficiat, & eleemosyna cordis multo major ſit, quam eleemosyna corporis, quis eſt, qui vel umbram excuſationis poſſit prætendere? Et illud attendite, fratres, quia charitatis eleemosyna ſine ſubſtantia terrena ſufficit ſibi, illa vero, quæ corporaliter datur, ſi non benigno corde tribuitur, omnino non ſufficit.* Ex his & ſupplendus erit, atque emendandus Auguſtini canon, cujus ſane verba ita expreſſa non aliena ſunt a germanis Sancti Viri ſententiis, qui non ſemel tradidit, injuriarum remiſſionem ad quandam eleemosynæ ſpeciem pertinere, quemadmodum liquet ex ſermonibus 206. num. 2. & 210. prope finem, ſpecialiter autem ex ſerm. 42. ibi: *Mundantur homines per eleemosynas, quæ ſunt duorum generum, erogando, & remittendo; erogando, quod habes bonum, remittendo, quod pateris malum*. Videſis homiliam 9. Cæſarii Arelatenſis in Bibliotheca Patrum, quæ eadem eſt cum ſermone 308. in appendicem rejecto a Maurinis inter ſermones Auguſtini.

Canon 8. diſt. 71. inter Auguſtini ſermones deſideratur, quidquid teſtetur Gratianus in errorem inductus ex codice Ivonis. Video tamen, unde error irrepſerit. Forte Ivo, & Ivonem ſecutus Gratianus reſpexerunt canonem 21. concilii Chartaginenſis vulgo III. cui Auguſtinus interfuit, atque ſubſcripſit, in eo autem ita legitur: *Ut Clericum alienum, niſi concedente ejus Epiſcopo, nemo audeat vel retinere, vel promovere in Eccleſia ſibi credita*, can. 2. diſt. 72., ad quem ſeſe referens Auguſtinus ita ſcribebat in epiſtola ad Quintianum 64. apud Maurinos: *Recenſe ergo Concilium, & omnia, quæ ibi legeris, commenda memoriæ, & ibi etiam inveneris de ſolis Clericis fuiſſe ſtatutum, non etiam de laicis, ut undequaque venientes non recipiantur in monaſterium, non quia monaſterii facta mentio eſt, ſed quia ſic inſtitutum eſt, ut Clericum alienum nemo ſuſcipiat*. Hæc igitur Auguſtini ſententia jam antea in Concilio probata potuit ſub Auguſtini nomine aliis verbis in dicto can. 8. a Gratiano deſcribi, niſi etiam velimus ſuſpicari, reſpexiſſe Collectores recentiores ad canonem 53. & ſequentes codicis Eccleſiæ Africanæ, ubi ſane exhibetur atque corripitur plebium temeritas alienos Clericos ſuſcipientium ſine Epiſcopi conſenſione; facile autem evenire potuit, ut ea, quæ ſub nomine Aurelii Carthaginenſis ibidem recitantur, tributa fuerint ab imprudentibus Collectoribus Aurelio Auguſtino. *Can. 8. diſt. 71.*

Canonem 49. cau. 1. qu. 1., ſi verborum tantum cortex inſpiciatur, adparebit, aliis Auguſtini ſententiis adverſari; Etenim Auguſtinus ſæpiſſime de Baptiſmate hæreticorum diſputans, illud tanquam validum & ratum habuit; at in laudato canone 49. aliud videtur inſinuari. Non eſt tamen, cur in hac re laboremus. Legitur canon 49. in capite 19. ſermonis 71. de verbis Evangelii Matthæi 12. *Qui dixerit verbum contra Spiritum Sanctum &c.*, qui ſermo apud veteres dicebatur 11. de verbis Domini; ubi præcipuus Sancti Viri ſcopus eſt, ut demonſtretur, eos extra Eccleſiam eſſe, qui per hæreſim ab Eccleſiæ gremio receſſerunt. Eam ob *Can. 49. cau. 1. qu. 1.*

rem

Digitized by Google

rem cum objiceretur, ab hæreticis adhuc Sacramenta conferri, unde quædam adhuc ſacrarum rerum communio eſſe hæreticis videretur, reſpondet Auguſtinus, ea de cauſſa videri quidem exteriore tenus ſpecie hæreticos in Eccleſia eſſe, revera non eſſe, atque huc pertinet, quod in memorato canone legimus, formam tantum apud illos exhiberi pietatis, ſed abeſſe virtutem pietatis inviſibilis, & ſpiritualis, non quod Sacramenta apud illos firma non ſint, ſed quod ex valida Sacramentorum adminiſtratione, quæ interioris virtutis ſimulachrum eſt, virtutem interiorem exiſtere non deducatur. Conſtat ergo, quam perperam ſibi objiceret eum canonem Gratianus, cum diſputaret de vi Baptiſmatis hæreticorum, quaſi de Auguſtini mente dubitaret; & quam fruſtra laboraverit in canonis interpretatione ad calcem canonis 51. eadem cauſſa & quæſtione, dum non aliter rem extricare neſcivit, quam diſtinguendo inter hæreticos formam Baptiſmatis corrumpentes, & inter hæreticos eandem ſervantes. Porro Auguſtinus eo in loco de hæreticis formam corrumpentibus ne cogitavit quidem, eo unice mentem convertens, ut quoſcumque hæreticos licet exteriore cultu pietatis ornatos a corpore Eccleſiæ abjiceret. Quamobrem Gratianus melius Auguſtini mentem attigiſſet, ſi verba illa canonis *in eis eſſe non poteſt* non de Sacramentis, ſed de hæreticis Sacramenta adminiſtrantibus intellexiſſet, recta ſane interpretatione, & Sancti Antiſtitis propoſito accommodata. In vetuſtis Gratiani codicibus canonis editio ab Auguſtini exemplaribus diſſonabat, nunc vero poſt Correctionem Romanam omnia ſunt ad optimorum codicum fidem exacta.

Can. 58. & 81. cau. 1. qu. 1. Ex eodem Auguſtini ſermone apud Maurinos 71. depromti ſunt canones 58. & 81. cau. 1. qu. 1., ubi Sanctus Vir demonſtrat, Sacramentis utut per improbum adminiſtrum collatis, effectu non fruſtrari ſuſcipientem. Ut integra ſententia exhibeatur, ii canones ita jungendi erunt, ut præponantur verba canonis 81., deinde una ſubjiciantur verba canonis 58.; quoniam vero priora verba canonis 81. perperam deſcribuntur apud Gratianum, erunt ita emendanda: *ita ſit verbum contra Spiritum Sanctum, cum ex diſpenſatione ad congregationem* (ſcilicet ad Eccleſiam) *nunquam venitur; quæ ad remittenda peccata accepit Spiritum Sanctum*. Ibi expendit Auguſtinus caput 12. Matthæi, ubi traditur, blaſphæmiam in Spiritum Sanctum non eſſe a Deo remittendam, quam ſententiam ita interpretatur, ut illi intelligantur in Spiritum Sanctum proferre blaſphæmiam, qui ab Eccleſia, in qua Spiritus Sanctus eſt, receſſerunt, quibus propterea in perfidia conſiſtentibus peccatum non remittitur; hinc ita proſequitur: *Ad quam congregationem etiamſi per malum Clericum, ſed tamen Catholicum miniſtrum, reprobum, & fictum aliquis acceſſerit corde non ficto, in ipſo Sancto Spiritu remiſſionem accipit peccatorum. Qui Spiritus in ſancta Eccleſia etiam iſto tempore, quo velut area cum palea trituratur, ſic operatur, ut nullius veram confeſſionem aſpernetur, nullius ſimulatione fallatur, atque ita reprobos fugiat, ut per eorum miniſterium probos colligat*.

Can. 82. cau. 1. qu. 1. Verba canonis 82. cau. 1. qu. 1. uſque ad verſiculum *Proinde* leguntur in ſermone apud Maurinos 49., qui in vetuſtis editionibus erat homilia 23. inter 50., ubi Auguſtinus expendit verba Lucæ cap. 7. *Et ecce Mulier, quæ erat in Civitate peccatrix, &c.*, & demonſtrat, quam falſa eſſet Donatiſtarum traditio, docentium non poſſe ab hominibus in Eccleſia peccata remitti, ad quam rem ait Sanctus Vir, non homines propria, ſed divina virtute peccata remittere; atque ulterius progrediens ad interpretationem verborum Chriſti Apoſtolos alloquentis:

Quæ-

Digitized by Google

Quæcumque ſolveritis &c., inquit: *Neſcis quare hoc dictum ſit? Quomodo dictum ſit? Daturus erat Dominus hominibus Spiritum Sanctum, & ab ipſo Spiritu Sancto fidelibus ſuis dimitti peccata. Nam quid es homo, niſi æger ſanandus? Vis mihi eſſe medicus? Mecum quære medicum: nam hoc ut evidentius oſtenderet Dominus, ab Spiritu Sancto, quem donavit fidelibus ſuis dimitti peccata, non meritis hominum, quodam loco ſic ait reſurgens a mortuis: accipite Spiritum Sanctum, & cum dixiſſet, accipite Spiritum Sanctum, continuo ſubjecit: ſi cui dimiſeritis peccata, dimittuntur ei, hoc eſt Spiritus dimittit, non vos.* Verſiculum *Proinde* jam adnotaverunt Romani Correctores apud Auguſtinum minime legi, ſed potius ibidem agnoſci perſtrictam quandam Origenis, aut Hieronymi ſententiam, qualis exhibetur in can. 3. & 7. cau. 24. qu. 3., quamquam adjici poteſt, ibidem Gratianum abuſum fuiſſe quibuſdam Auguſtini monumentis, ubi Sanctus Vir tradidit, nonnullos ex iis, quos Deus ab æterno prædeſtinavit, adhuc extra Eccleſiam conſiſtere ad. Eccleſiam deinde acceſſuros, qui tamen interea quaſi in Eccleſia extent habendi ſunt, divina nimirum attenta prædeſtinatione, quemadmodum e converſo nonnulli vere in Eccleſia ſunt, qui tamen prædeſtinati a Deo non fuerunt. Similia quædam leguntur in enarratione in Pſalmum 106. num. 4. ibi: *Quam multi non noſtri adhuc, quaſi intus, & quam multi noſtri adhuc, quaſi foris?* Et in lib. 5. contra Donatiſtas cap. penult. *In illa ineffabili præſcientia Dei multi, qui foras videntur, intus ſunt, & multi, qui intus videntur, foris ſunt.*

In canone 94. cau. 1. qu. 1. exhibetur ſententia Auguſtino minus digna; & revera ſermo, ex quo depromtus eſt, a Maurinis rejicitur in appendicem tom. 5. num. 300. hac adjecta cenſura: *In appendice nunc primum collocatur. In editione Lovanienſium dubius eſt. Verlini autem, & Vindingi cenſura ſuppoſititius. Auguſtino ſtylus, & res minime conveniunt, ſed apprime Cæſario.* Ejus ſermonis ſcopus eſt, ut moneatur populus ad Dei verbum a ſacris oratoribus pronunciatum digne ſuſcipiendum, unde ſermo idem inſcribitur: *Qualiter excipiendum ſit verbum Dei*; Et alias: *Admonitio, ut ſilentium in Eccleſia præbeatur*; Et alibi: *De permiſſione, ac prohibitione ſedendi in Eccleſia, quando vel lectiones leguntur, vel verbum Dei prædicatur.* Ipſa ſane materies Auguſtini non eſſe ſermonem evincit; non erat enim opus viro eximio populum de verbo Dei attente ſuſcipiendo monere, quando, uti ſuperius præfatus ſum, & maxima erat populi ad Auguſtinum prædicantem accedentis frequentia, & populi ejuſdem in Auguſtino audiendo voluptas animi, & jucunditas ſingularis.

Can. 94. cau. 1. qu. 1.

Canon 1. cau. 2. qu. 1. jungendus eſt cum can. 18. ead. cauſ. & quæſt., item cum can. 27. cau. 2. qu. 7. & can. 85. de pœn. diſt. 1., ſunt enim omnes ex eodem ſermone depromti, imo & eodem fere contextu, nimirum ex ſermone apud Maurinos 351., in aliis autem editionibus homilia 50. inter 50, cujus hæc exhibetur inſcriptio: *De utilitate agendæ pænitentiæ*. Adnotant Maurini, ſermonem iſtum in variis codicibus exhiberi modo magis, modo minus mutilatum, & in varias quaſi lacinias diſciſſum, quod & ego expertus ſum codices cum codicibus conferendo. Ceterum Maurini iidem in eo conveniunt, ut concludant, ſtylum ab Auguſtiniano non eſſe diſſimilem, ac propterea homiliam non eſſe a Sancto Antiſtite abjudicandam, quidquid in hac re ſenſerit Eraſmus; probant autem graviſſimo argumento, videlicet, quia ejuſdem ſermonis mentionem fecerit Poſſidius in indiculo cap. 8. Ego ſane contradicere in eo non audeo, quod ſermo vere

Can. 1. & 18. cau. 2. qu. 1. Can. 27. cau. 2. qu. 7. & can. 85. de pœn. diſt. 1.

Digitized by Google

Auguſtino ſit tribuendus; at quod integer hodie ſit, neque fuerit Amanuenſium involucris obnoxius, neque audeo adfirmare, cum vel ipſa codicum varietas id ſatis ſuperque demonſtret. Quamobrem conjicio, ſermonem iſtum unum eſſe ex iis, quos auditores Auguſtini in ſuos plurimi codices tranſduxerunt, ſententiam potius, quam verba prædicantis deſcribenda, uberius alii, alii vero brevius, unde hodie ſententiæ quidem ſermonis a nobis venerabiles habendæ ſint, non vero ſit omnino verbis etiam ſine diſcrimine adhærendum. Verba laudatorum canonum in pluribus codicibus, & Auguſtinianorum operum editionibus deſiderantur: ſunt tamen in editione Maurinorum num. 9. & 10., quæ juvabit hoc in loco ordinate recenſere. Ita exhibetur in num. 9. *Judicet ergo ſeipſum homo* (huc referendus canon 85. de pœn. diſt. 1.) *in iſtis voluntate dum poteſt, & mores convertat in melius, ne cum jam non poterit, etiam præter voluntatem a Domino judicetur. Et cum in ſe protulerit ſeveriſſimæ medicinæ, ſed tamen medicinæ ſententiam, veniat ad Antiſtites, per quos illi claves in Eccleſia miniſtrantur, & tanquam bonus incipiens jam eſſe filius, maternorum membrorum ordine cuſtodito a Præpoſitis Sacramentorum accipiat ſatisfactionis ſuæ modum, ut in offerendo ſacrificio contribulati cordis devotus & ſupplex, id tamen agat, quod non ſolum ipſi proſit ad recipiendam ſalutem, ſed etiam ceteris ad exemplum, ut ſi peccatum ejus non ſolum in gravi ejus malo, ſed etiam in tanto ſcandalo eſt aliorum, atque hoc expedire utilitati Eccleſiæ videtur Antiſtiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis agere pœnitentiam non recuſet, non reſiſtat, non lethali, & mortiferæ plagæ per pudorem addat tumorem. Meminerit ſemper, quod ſuperbis Deus reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Quid enim eſt infelicius, quid perverſius, quam de ipſo vulnere, quod latere non poteſt, non erubeſcere, & de ligatura ejus erubeſcere? Nemo arbitretur, fratres, propterea ſe conſilium ſalutiferæ hujus pœnitentiæ debere contemnere, quia multos forte advertit, & novit ad Sacramenta altaris accedere, quorum talia crimina non ignorat. Multi enim corriguntur, ut Petrus, multi tolerantur, ut Judas, multi neſciuntur, donec veniat Dominus*, (hæc ſunt priora verba canonis 18. cau. 2. qu. 1.) *qui illuminet abſcondita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes cordis. Nam plerique propterea nolunt alios accuſare, dum ſe per illos cupiunt excuſare. Plerique autem boni Chriſtiani* (hic eſt canon 27. cau. 2. qu. 7.) *propterea tacent, & ſufferunt aliorum peccata, quæ noverunt, quia documentis ſæpe deſeruntur, & ea, quæ ipſi ſciunt, judicibus eccleſiaſticis probare non poſſunt. Quamvis enim vera ſint quædam, non tamen judici facile credenda ſunt, niſi certis indiciis demonſtrentur. Nos vero a communione prohibere quenquam non poſſumus*, (hic eſt canon 1., & canon 18. verſ. *nos vero* cau. 2. qu. 1.), *quamvis hæc prohibitio nondum ſit mortalis, ſed medicinalis, niſi aut ſponte confeſſum, &c.* Non perſequor reliqua, cum apud Gratianum in dicto can. 18. integra prorſus exhibeantur.

Can. 19. cau. 2. qu. 1. Canon 19. cau. 2. qu. 1. legitur in ſermone 82. apud Maurinos, apud alios 16. de verbis Domini ad verba Matthæi cap. 18. *Si peccaverit in te frater tuus &c.* Vetus Gratiani editio corrupta erat, hodie tamen eſt reſtituta a Romanis Correctoribus. Adjiciam ego quædam ex integro Auguſtini ſermone apud Gratianum omiſſa; nimirum poſt illa verba *in ſecreto debemus corripere*, ita legendum erit: *in ſecreto arguere, ne volentes publice arguere, prodamus hominem. Nos volumus corripere, & corrigere. Quid ſi inimicus quærit audire, quod puniat? Novit enim neſcio quem hominem Epiſcopus, & alius illum nemo novit. Ego volo illum publice corripere &c.*

Canon

Canon 37. cau. 2. qu. 7. in antiquis Gratiani exemplaribus Ambroſio adſcri- *Can.* 37.
bebatur, nunc vero paſſim nomen Auguſtini præſefert. Porro ſermo, ex quo *cau.* 2.
ille depromtus eſt, ab aliis Auguſtino, ab aliis Ambroſio, ab aliis Maximo Tau- *qu.* 7.
rinenſi tribuitur, quemadmodum liquet in tomo 6. Bibliothecæ Patrum homil. 5.
Maurini Monachi eundem in appendicem tomi 5. rejecerunt ſerm. 202., ubi
eadem omnino Gratiani verba leguntur. Notatu digna ſunt illa de Apoſtolis Pe-
tro & Paullo dicta: *Verum inter ipſos quis cui præponatur incertum eſt*; quæ ſane
non ita ſunt intelligenda, quaſi apud auctorem ſermonis, quiſquis tandem ille
habeatur, dignitas Paulli dignitati Petri Apoſtolorum Principis ſit æquiparanda.
Non de dignitate, auctoritate, & gradu, ſed de merito, & martyrii corona
ſermonem ibidem inſtitui integra canonis verba demonſtrant.

Canon 32. cau. 11. qu. 3. nullibi apud Auguſtinum reperitur. Gratianus il- *Can.* 32.
lum ex Ivonis codice derivavit, qui in parte 14. decreti cap. 50. eundem lau- *cau.* 11.
davit ex Auguſtini ſermone 68. de verbis Domini, at vero in parte 2. cap. 94. *qu.* 3.
ex Auguſtini libro de unico baptiſmo. Quis hæc Collectoris involucra diſſolvet?
Certum eſt in utroque opere deſiderari. Non eſt mihi diutius elaborandum in
re levioris momenti. Etenim quod ibi traditur, planum eſt, atque perſpicuum,
& conſonat cum verbis Apoſtoli Paulli 1. ad Corinth. cap. 5. verſ. 5., ubi Apo-
ſtolus inceſtuoſum Corinthium a communione Eccleſiaſtica ſeparans, Satanæ ſe
tradere profitetur. Tantum adjiciam, illud ipſum fragmentum laudari ab auctore
Milleloquii Auguſtiniani, qui non longe poſt Gratianum ſcripſit, quaſi *ex ſerm.*
14. *de verbis Domini tom.* 10., licet verbis paulliſper immutatis, verbo *excommu-
nicatio*, ibi: *Omnis qui excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo ſcilicet, quia
extra Eccleſiam eſt diabolus, ſicut in Eccleſia Chriſtus, ac per hoc quaſi diabolo tra-
ditur, qui ab Eccleſiæ communione removetur, unde illos, quos Apoſtolus Satanæ eſſe
traditos prædicat, eſſe excommunicatos demonſtrat.*

Canon 48. cau. 11. qu. 3. legitur penes Auguſtinum in ſermone 82. apud *Can.* 48.
Maurinos, apud alios 18. de verbis Domini, ubi Sanctus Vir expendit verba *cau.* 11.
Matthæi cap. 18. *Si peccaverit in te frater tuus &c.*, unde etiam excerptum ſu- *qu.* 3.
perius dixi canonem 19. cau. 2. qu. 1., ſed canon 48. habetur in cap. 4., ubi
docet Auguſtinus, peccatorem quemquam, qui injuriam in proximum intulit,
licet tanquam publicanus haberi debeat, non eſſe tamen omnino ſpernendum, ſed
potius per opportunam correptionem in vitam ſpiritus revocandum. Editionem
Gratiani olim depravatam Romani Correctores reſtituerunt.

Canon 97. cau. 11. qu. 3. legitur in ſerm. 62. apud Maurinos, apud alios *Can.* 97.
6. de verbis Domini, ubi Auguſtinus expendit verba illa Centurionis Matthæi 8. *cau.* 11.
Non ſum dignus, ut ſub tectum meum intres. Qua occaſione præcepta tradit, qui- *qu.* 3.
bus ad obtemperandum mandatis ſuperiorum urgeamur. Sunt aliqui codices, in
quibus ſermo ille hunc titulum præſefert. De verbis Apoſtoli 1. ad Corint. 8.
Si enim quis viderit eum, qui habet ſcientiam in idolio recumbentem &c. Verba canonis
97. habentur in cap. 8. illius ſermonis, atque hodie poſt Romanam Correctionem
conſonant cum Auguſtini codicibus, dummodo pro illis *Si contra proconſul jubeat*
legatur, *Si contra proconſulem jubeat*, quemadmodum meliora exemplaria exhibent. *Can.* 1.

Canon 1. & 14. cau. 14. qu. 5. referendi ſunt ad ſermonem 113. apud Mau- *&* 14.
rinos, apud alios 35. de verbis Domini ad interpretationem Lucæ 16. ibi: *Facite* *cau.* 14.
vobis amicos de mammona iniquitatis; quæ variis obſervationibus Auguſtinus ornat, *qu.* 5.

Digitized by Google

& illuſtrat. Non eſt ſane inhærendum Gratiani verbis, iis præſertim, quæ in dicto can. 1. exarantur, ſed exigenda fragmenta ſunt ad integram Sancti Viri ſententiam, ubi tradit, non ideo licere uſuras aut fœnus exigere, quod exinde pauperibus eleemoſynæ fiant, interea tamen ſi forte quiſquam uſuras aut fœnus exegerit, opportunum maxime eſſe, ut in pauperes tribuantur. Verba ipſa Auguſtini hæc ſunt: *Hoc quidam* (ſubaudi memoratum Lucæ teſtimonium) *male intelligendo, rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant ſe facere, quod præceptum eſt, dicunt enim: Rapere res alienas mammona eſt iniquitatis. Erogare inde aliquid, maxime egentibus ſanctis, hoc eſt facere amicos de mammona iniquitatis. Intellectus iſte corrigendus eſt, imo de tabulis cordis veſtri omnino delendus eſt. Nolo ſic intelligatis &c.* Et poſt aliqua: *Sed jam ſi feciſtis, & pecunias tales habetis, & inde ſaccellos impleſtis, inde theſaurizabatis, de malo eſt, quod habetis, jam nolite malum addere, & facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Et infra: *Ergo qui habetis de malo, facite inde bonum: qui non habetis de malo, nolite adquirere de malo. Eſto bonus tu, qui bonum facis de malo, & cum cœperis aliquid boni facere de malo, noli remanere tu malus, nummi tui convertuntur in bonum, & tu remanes malus?*

Can. 3. & 6. cau. 14. qu. 5. Canon 3. cau. 14. qu. 5. depromtus eſt ex ſerm. 287. apud Maurinos, ſeu homil. 7. inter 50. in vetuſtis editionibus ſub hac inſcriptione: *De periculo Sacerdotis, & raptorum correptione.* Laudati Maurini Monachi hanc notam ad eum ſermonem adjecerunt: *Deſumtus fuit ex Auguſtini ſermone 178., nihilque fere diverſum habet, niſi in præfatione, concluſione.* Itaque ſermo ille 287. in appendicem rejectus revera Auguſtini non eſt, ſed incerti cujuſdam Auctoris, qui ſermonem Auguſtini 178. ſtuduit imitari, ubi Sanctus Antiſtes demonſtrat, ex rapinis, & furtis non jure eleemoſynas fieri. Verba canonis poſt Romanam Correctionem conſonant cum verbis ſermonis 287., ſed in ſermone 178. ſimilia quædam exiſtunt, præſertim ibi: *Si non habes, quod des de tuo, melius nulli dabis, quam alteros ſpoliabis.* Ex eodem ſermone 287. depromtus eſt canon 6. cau. 14. qu. 5., ubi, cum ſermonis Auctor inveheretur adverſus rerum alienarum raptores, adduxit exemplum perfectæ fidei & integritatis de mendicante homunculo quodam, qui cum ſacculum alienum deperditum continens ſolidos fere ducentos caſu inveniſſet, publice *Pittacium* propoſuerat, ut rei deperditæ Dominum inveſtigaret. Siſtens ſe pecuniæ Dominus inventori ut gratificaretur, viginti ſolidos obtulerat, ſed recuſanti; quam ob rem obtulit tantum decem, deinde etiam quinque, ſperans præmium illud modicum non fore æque ab inventore æquiſſimo refutandum; ac demum quinque accepit inventor, non ut ſibi oblatum haberet, ſed pauperibus diſtribueret. Factum hoc laudabat ſermonis auctor, ita deinde inquiens converſus ad populum: *Facite hoc, fratres mei, nolite putare damnum vos pati, ſi feceritis: magnum lucrum eſt, ſi feceritis, quod dico.* Et poſt pauca: *Si ergo veraciter laudaſti, redde, quod inveniſti; quando laudaſti, teſtimonium contra te dixiſti. Eſtote fideles inventores, & tunc iniquos vituperate raptores, nam quod inveniſti, & non reddidiſti, rapuiſti. Quantum potuiſti, feciſti, quia plus non potuiſti, ideo plus non feciſti. Qui alienum negat, ſi poſſit & tollit. Quod non tollis, timor prohibet, non bonum facis, ſed malum metuis. Quid eſt magnum? Timere malum? Magnum eſt non facere malum; magnum eſt amare bonum. Nam & latro timet malum, & ubi non poteſt, non facit, & tamen latro eſt; Deus enim cor interrogat, non manum.* Ex his reſtituendus erit Gratianeus canon.

Canon

Can. 66. cau. 16. qu. 1.

Canon 66. cau. 16. qu. 1. depromtus eſt ex ſermone 219. in vetuſtis editionibus, apud Maurinos autem rejecto in appendicem num. 277. hac adjecta cenſura: *In appendice nunc collocatur. Lovanienſes dubium reliquerunt. Rejecit poſt Verlinum Vindingus, ob id maxime, quod decimas, de quibus reddendis hic agitur* (ſcilicet agitur ibidem de decimis non tantum ex ruſticis, ſed & ex urbanis prædiis perſolvendis) *intelligere liceat ex ſerm. 3. in Pſalmum 103. num. 9., & ex enarratione Pſalmi 146. num. 16. & 17. nondum fuiſſe Auguſtini ætate Clericis & Sacerdotibus datas, aut adſignatas. Cæſarium potius refert, quam Auguſtinum.* Hæc cenſura virorum ceteroquin eruditiſſimorum plauſibilior eſſet, quoties ipſi præterea docuiſſent, nondum Auguſtini temporibus decimas fuiſſe perſolutas ex urbanorum ædificiorum redditibus. At vero res iſta valde in obſcuro poſita eſſe videtur, neque enim in laudatis Auguſtini monumentis expreſſe traditur, decimas prædiorum urbanorum Clericis non deberi. Etſi enim ibidem nihil de decimis ædificiorum expreſſe dicatur, non tamen dicitur, illas præſtari non conſueviſſe. Deinde quod Maurini concludunt, ſermonem iſtum ad Cæſarium potius pertinere, quam ad Auguſtinum, verum quidem eſt, ſi dicamus Cæſarium ſimilem quendam ſermonem habuiſſe, ſcilicet homiliam 41. in Bibliotheca Patrum tom. 8. editionis Lugdunenſis inter eas, quæ Cæſario Arelatenſi adſcribuntur; Sed quoniam in eadem homilia Cæſarius refert ſe idem prædicare, quod jamdiu prædicaverat Auguſtinus, vereor, ne in hac parte in ancipiti admodum verſetur Maurinorum cenſura; magis enim ex Cæſarii teſtimonio confirmari poſſet, eſſe Auguſtinum illius ſermonis auctorem. Non eſt tamen, cur diutius immoremur in inveſtigando homiliæ Auctore, quando Gratianeus canon potius conſonat cum homilia Cæſarii, quam cum homilia Auguſtino tributa. Non conſonat omnino in primis cum homilia Auguſtino tributa, in qua ita legitur: *Propitio Chriſto, fratres chariſſimi, jam prope ſunt dies, in quibus meſſes colligere debeamus, & ideo gratias agentes Deo, qui dedit, de offerendis, imo de reddendis decimis cogitemus. Deus enim noſter, qui dignatus eſt totum dare, decimam a nobis dignatur repetere, non ſibi, ſed nobis ſine dubio profuturam.* Et poſt aliqua: *Si tardius dare peccatum eſt, quanto pejus eſt non dediſſe?* Iterum poſt pauca: *Decimæ enim ſunt tributa egentium animarum. Redde ergo tributa pauperibus, offer libamina Sacerdotibus. Quod ſi decimas non habes fructuum terrenorum, quod habet agricola, quodcumque te paſcit, ingenium Dei eſt, & inde decimas expetit, unde vivis. De militia, de negotio, de artificio redde decimas. Aliud enim pro terra dependimus; aliud pro uſura vitæ penſamus. Redde ergo homo, quia poſſides, redde, quia naſci meruiſti. Sic enim dicit Dominus: Dabunt ſinguli redemtionem animarum ſuarum, & non erunt in eis morbi, neque caſus. Ecce habes in Scripturis Sanctis cautionem Domini tui, per quam tibi promiſit, quod ſi decimas dederis, non ſolum abundantiam fructuum recipies, ſed etiam ſanitatem corporis conſequeris. Replebuntur, inquit, areæ tuæ frumento, vino quoque torcularia tua redundabunt, & non erunt in eis morbi, neque caſus. Cum enim decimas dando & terrena, & cæleſtia poſſis munera promereri, quare per avaritiam duplici te benedictione defraudas?* Et poſt aliqua: *Hæc enim eſt juſtiſſima Domini conſuetudo, ut ſi tu decimam illi non dederis, tu ad decimam revoceris: Scriptum eſt enim: Hæc dicit Dominus: quia decima agri tui, & primitiæ tuæ vobiſcum ſunt. Video vos, & fallere me æſtimaſtis intus in theſauris veſtris, & in domibus veſtris erit direptio. Dabis impio militi, quod non vis dare Sacerdoti. Convertimini ad me, dicit Dominus Omnipotens,*

ut

Digitized by Google

ut aperiam vobis cataractas cœli, & effundam vobis benedictionem meam deſuper, & non vobis corrumpentur fructus terræ, neque languebit vitis in agro veſtro, & beatos vos dicent omnes gentes. Benefacere Deus ſemper paratus eſt, ſed hominum malitia prohibetur. Denique poſt alia iſta ſequuntur. *Decimæ enim ex debito requiruntur, & qui eas dare noluerit, res alienas invaſit; & quanti pauperes in locis, ubi ipſe habitat, illo decimas non dante, fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante tribunal æterni Judicis adparebit, quia rem a Deo pauperibus delegatam ſuis uſibus reſervavit. Qui ergo ſibi aut præmium comparare, aut peccatorum deſiderat indulgentiam promereri, reddat decimam, etiam de novem partibus ſtudeat eleemoſynam dare pauperibus.* Hæc, quæ ex ſermone Auguſtino adſcripto recenſui, illa ſunt, quæ cum Gratianeo monumento magis conſonare videntur. Ceterum, ut præfabar, canon integer referendus potius erit ad homiliam Cæſarii, ubi hæc leguntur: *Auguſtinus dixit: Decimæ enim tributa ſunt egentium animarum &c.* Non perſequor reliqua, cum eadem ipſa ſint, quæ Gratianus edidit, dummodo pro illis Gratiani verbis: *Non igitur Dominus Deus præmium poſtulat, ſed honorem . . . . ſed tardius dare peccatum eſt, quanto pejus eſt non dediſſe; de militia, de negotio, de artificio redde decimas. Cum enim . . . . reddat decimam; etiam de novem partibus ſtudeat eleemoſynam dare pauperibus*, ita legatur ex Cæſario: *Non eget Dominus Deus, non præmium poſtulat, ſed honorem . . . unde per Prophetam dixit: Primitias areæ tuæ, & torcularis non tardabis offerre mihi, ſi tardus dederis, peccatum eſt, quanto magis eſt non dediſſe? De negotio, de artificio, de qualicumque operatione vivis, redde decimas. Cum enim . . . . redditis decimis etiam de novem partibus ſtudeat eleemoſynam dare.*

Can. 8. cau. 16. qu. 7. Canon 8. cau. 16. qu. 7. Maurinorum judicio Auguſtini eſſe non poteſt, etenim ſermo in veteribus editionibus 48. inter homilias 50. de verbis Evangelii Lucæ 12. *Hominis cujuſdam divitis uberes adtulit poſſeſſio fructus &c.*, unde depromtus eſt canon, rejectus ab illis fuit in appendicem tanquam ſuppoſititius ſerm. 86. hac adjecta cenſura: *In appendice nunc primum collocatur. Lovanienſibus dubius, Verlino, & Vindingo ſpurius eſt. Quod hic num. 3. de decimis concionator admonet, in ætatem Auguſtini haudquaquam quadrat.* Revera quinam apud Auguſtinum deſignari poterant ſub *Majorum* nomine, qui ex decimarum præſtatione facti divites proponuntur? Non ſane Chriſtiani, cum nuper a Chriſtianis exigi decimæ temporibus Auguſtini cœpiſſent. Non Judæi in vetere lege, de quibus dici non poterat, eos cenſum Cæſari perſolviſſe. Deinde, quod ſubjicitur de decimis in fiſcum redactis, potius congruit ſæculo 9. aut 8., quibus eam fuiſſe jurium decimalium conditionem illius temporis hiſtorici abunde teſtantur.

Can. 4. & 14. cau. 22. qu. 1. Can. 3. cau. 22. qu. 2. & Can. 10. cau. 22. qu. 5. Simul jungendi ſunt canon 4. & 14. cau. 22. qu. 1., canon 3. cau. 22. qu. 2. & canon 10. cau. 22. qu. 5., utpote qui depromti ſunt ex eodem Auguſtini ſermone in veteribus editionibus 28. de verbis Apoſtoli, apud Maurinos 180. Ibidem expendit Sanctus Antiſtes verba illa epiſtolæ Jacobi cap. 5. *Ante omnia nolite jurare &c.*, & cauſſas inquirit, cur jusjurandum ab Apoſtolo improbaretur, quando alias conſtabat, vel ipſum Deum in Sacris Literis juraviſſe, & jusjurandum ipſum gratia prodendæ veritatis elicitum religionis noſtræ in Deum eſſe argumentum. Huc refert Pſalmum 109. verſ. 4., Geneſim cap. 22. verſ. 16. & Numeros cap. 14. verſ. 18. Addit præterea Sanctorum Virorum jurantium exempla, ac præſertim Paulli Apoſtoli, in illis verbis, quæ exhibentur in dicto can. 4., quæ cum

Digitized by Google

cum integro ſermone conſonant, dummodo adjiciantur notæ Correctorum Romanorum. Quæ quidem omnia ut cum præcepto Jacobi conciliet, concludit, ideo jusjurandum hominibus generaliter prohiberi, non quod ſuapte natura malum ſit, ſed quod facile homines perjurii periculum incurrant. Ait inter cetera. *Jurat Deus, qui peccatum non habet; non ergo erit peccatum jurare, ſed peccatum eſt pejerare. Fortaſſe quis dicat, non eſſe proponendum de Domino Deo jurationis exemplum; Deus enim eſt, & forte illi ſoli competit jurare, qui non poteſt pejerare. Homines enim falſum jurant &c.* Hic deſcribuntur, quæ Gratianus retulit in dict. can. 3. junctis Romanorum Correctorum emendationibus. Poſt quæ ita concludit Auguſtinus: *Quia ergo grave peccatum eſt pejerare, compendium tibi dedit ſcriptura: Noli jurare.* Huc pertinet etiam ſententia dicti canonis 14., cujus priora verba conſonant hodie cum cap. 4. Auguſtiniani ſermonis, quemadmodum & verba verſ. *Non vobis* cum cap 9. Denique in fine ejuſdem ſermonis habentur verba dicti canonis 10., quæ cum integris Auguſtini exemplaribus omnino conſonant poſt Correctionem Romanam.

Canon 9. cau. 22. qu. 2. legitur in ſermone apud Maurinos 181., qui in veteribus editionibus erat 29. de verbis Apoſtoli, ſcilicet de verbis illis Johannis epiſt. 1. cap. 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus &c.* Ex iis autem Apoſtoli verbis diſputabat Auguſtinus adverſus Pelagianos, qui tradebant, aliquos homines juſtos eſſe, & ſine ullo omnino peccato, eos nimirum, qui Pelagianæ ſectæ nomen dediſſent. Eos Sanctus Antiſtes frequenter interrogabat, num ſemetipſos juſtos dicerent, ac prædicarent. Reſpondebant illi, ſe quidem juſtos eſſe, licet ex humilitate & demiſſione quadam animi ſe peccatores profiterentur. Eo pertinet ſententia canonis 9., quem facile interpretaberis, quoties cum illo jungas hæc verba Auguſtini Pelagianum interrogantis: *Dicis enim: humilitatis cauſſa nos dicimus peccatores eſſe: nam Deus videt, quod juſti ſumus. Cum ergo humilitatis cauſſa mentiris &c.* *Can. 9. cau. 22. qu. 2.*

Canones 3. & 4. cau. 22. qu. 4. leguntur in ſermone de Decollatione S. Johannis Baptiſtæ, ubi Auguſtinus inter cetera de jurejurando agit, occaſione arrepta, quod Herodes fidem Herodiadi datam, & jurejurando firmatam in Johannis decollatione complevit, ad quam rem ita legitur in ſerm. 308. *Scripturis diligentius perſcrutatis occurrit mihi unum exemplum, ubi video pium hominem & ſanctum in temerariam jurationem cecidiſſe, & maluiſſe non facere, quod juraverat, quam jurationem ſuam fuſo hominis ſanguine implere. Commemoro ergo charitatem veſtram. Quando Saul Sanctum David perſequebatur, ingratus ille cum ſuis ibat, quocumque poterat, ne inveniretur a Saule, & occideretur, & quodam die ab homine divite, qui vocabatur Nabal, & tondebat oves ſuas, petivit ſuſtentaculum victus ſibi, & eis, qui cum illo erant. Immiſericors dare noluit, &, quod eſt gravius, contumelioſe reſpondit. Juravit Sanctus David, eum occiſurum ſe eſſe, erat enim armatus; & quod facile fuerat, & juſte facere ira perſuadente videbatur, incautus fudit jurationem, & cœpit ire, ut faceret, quod juraverat. Occurrit Abigail uxor Nabal, & tulit ei neceſſaria, quæ popoſcerat. Suppliciter eum rogavit, flexit, & a mariti ſanguine revocavit. Juravit temere, ſed non implevit jurationem majore pietate. Proinde, Chariſſimi, iterum redeo ad monendos vos. Ecce Sanctus David non quidem iratus ſanguinem hominis fudit, ſed eum falſum juraſſe negare quis poterit? De duobus peccatis elegit minus, ſed minus fuit illud in comparatione majoris.* Ex his ſupplendi ſunt laudati canones 3. & 4. *Can. 3. & 4. cau. 22. qu. 4.*

Ex

Can. 5. cau. 22. qu. 5. Ex eodem ſermone 308. cap. 4. depromtus eſt canon 5. cau. 22. qu. 5., ubi tradebat Auguſtinus, nemini licere in judicium alteri collitiganti jusjurandum deferre, quando certo ſciat alterum pejeraturum. Verba a Gratiano deſcripta perſpicua ſunt, poſt quæ eandem perſequens materiem Auguſtinus ſubjicit in ſuo ſermone exemplum cujuſdam Titilymeni Hipponenſis, quem refert graviſſime deliquiſſe, & ob eam cauſſam ad Deo miraculoſe correptum, quod ad jusjurandum in judicio provocaſſet debitorem ſuum, quem certo ſciebat falſum eſſe juraturum.

Can. 6. cau. 22. qu. 5. Canon 6. cau. 22. qu. 5. habetur in ſermone 180. de verbis Apoſtoli Jacobi: *Ante omnia nolite jurare*, ex quo ſuperius jam animadverti decerptum fuiſſe canonem 3. cau. 22. qu. 2. Jam Romani Correctores adnotaverunt, pro illis Gratiani verbis *Non eſt peccatum*, legi apud Auguſtinum: *Non audeo dicere non eſſe peccatum*. Item obſervandum eſt, pro illo verbo Gratianeo *impreſſit* legi apud Auguſtinum *expreſſit*. Porro hujus canonis ſententia conſonat cum canone præcedente; in utroque enim Auguſtinus improbat delationem jurisjurandi in collitigantem, quoties deferens noverit, eum qui paratus eſt ad jurandum, perjurii crimen admiſſurum.

Can. 2. cau. 23. qu. 1. Canon 2. cau. 23. qu. 1., quem Gratianus laudavit tanquam depromtum ex ſermone de puero Centurionis, habetur in epiſtola Auguſtini in vetuſtis editionibus 5., apud Maurinos 138. ad Marcellinum. Verba canonis præſertim poſt Romanam Correctionem cum epiſtola conſonant. Auguſtini autem ſcopus is erat, ut ſuaderet, injurias facile remittendas eſſe, præcipue cum per injuriarum remiſſionem facile quis proximum ipſum, qui injuriam fecerat, ad bonum dirigere poſſit. Erant enim quidam apud Marcellinum tradentes, remiſſionem injuriarum perniciosſam Reipublicæ fore, quum Reipublicæ interſit illas ulciſci; unde temere pronunciabant præcepta Evangelii utilitati publicæ adverſari. Adverſus hanc in divina præcepta contumeliam ſtylum acuit Auguſtinus, atque inter cetera elegantiſſime diſputata laudavit Ciceronem, qui, utut in Evangelica lege minime eruditus, ſed ſolas naturæ inſtitutiones contemplatus, in oratione pro Marco Marcello non prædicare non potuit virtutem Cæſaris, quod injurias adverſantium ſingulari humanitate remiſiſſet, rem hanc deinde hoc dilemmate perſtringens: Aut enim, ajebat Auguſtinus, orator eximius pro rei veritate laudavit Cæſarem; ac tum verum erit, remiſſionem injuriarum præter Evangelicam manſuetudinem, Gentibus ipſis, qui ſolum publicæ civilis rei commodum ſpectabant, maximæ laudis materiem ſuppeditaviſſe. Aut adulatorem egit Cicero; & tunc ſaltem verum erit, in mente Romanorum fuiſſe, ut injuriarum remiſſio per ſe conſiderata eſſet honore digniſſima, neque enim vel ipſa adulationis ratio patitur, ut quis ex eo laudetur, quod factum vergat in Reipublicæ detrimentum; ubi præſertim de eo laudando agebatur, qui ex ſuo imperantis officio non tantum non officere, ſed prodeſſe quammaxime Reipublicæ conari debebat.

Can. 5. cau. 23. qu. 1. Canon 5. cau. 23. qu. 1. depromtus eſt ex ſermone 19. de verbis Domini in antiquis editionibus, rejecto apud Maurinos in appendicem tom. 5. num. 82. hac adjecta cenſura. *Pridem rejectus a Lovanienſibus fuit, qui Maximi Epiſcopi eſſe, ac inter Ambroſianos reperiri monuerunt. Auguſtino in manuſcriptis bene multis conſtanter adſcribitur. Certe quidem non ad Auguſtinum, ſed forte nec ad Maximum pertinet*. Itaque ſi Maurinorum judicio fidendum eſt, ſermonem hunc ab Auguſtino

Digitized by Google

ſtino abjudicabimus. Ne vero negligi omnino Gratiani monumentum videatur, cum in eo exhibeatur æquiſſima doctrina, cujuſcumque eſſe dicatur auctoris; adnotandum eſt, auctorem ſermonis totum in eo fuiſſe, ut demonſtraret, graviſſime delinquere illos, qui ſub prætextu militiæ omnia jura & naturalia, & divina ſuſdeque vertebant, quaſi militaris profeſſio ad malum profitentem induceret, aut impelleret. Ita exorditur auctor: *Nonnulli fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu ſunt publico conſtituti, cum peccant graviter, hac ſolent a peccatis ſuis prima ſe voce excuſare, quod militant, & ne bene aliquando faciant, occupatos ſe malis actibus conqueruntur, perinde quaſi militia hominum, non voluntas in culpa ſit, ita quod ipſi gerunt, officiis ſuis adſcribunt. Non enim militare delictum eſt &c.*, Reliqua habentur in Gratianeo canone uſque ad illa *prædo graſſetur*. Poſt quæ ita ſtatim legitur in homilia: *Unde intelligimus, quod apud Deum tam non exactio, quam exactio iniqua damnetur*; dicit enim ipſe Dominus &c. Pro illis Gratiani verbis: *Sed fit intolerabile, dum prædam exactores adcumulant*, legitur in homilia: *Sed fit intolerabile, dum illud præda exactionis adcumulat*. Poſtremo auctor ſermonis expendit, quod dicitur in Evangelio Lucæ cap. 3. verſ. 14. de Johanne Præcurſore, ita inquiens: *Dicit enim Sanctum Evangelium: Interrogaverunt illum & milites: Quid faciemus & nos? Ait illis Johannes &c.* Quæ apud Gratianum ſequuntur cum integro ſermone penitus conſonant.

Jungendi ſimul ſunt canon 1. 4. 8. & 9. cau. 23. qu. 4., cum omnes excerpti ſint ex eodem ſermone 18. de verbis Domini in veteribus editionibus, ſeu ſermone 88. apud Maurinos, ubi Auguſtinus expendit narrationem illam Evangelii Matthæi cap. 20. de duobus cæcis ſecus viam clamantibus *Domine miſerere noſtri*; potiſſimum autem eo tendit Sancti Antiſtitis ſcopus, ut doceat, malos in Eccleſia tolerandos eſſe, dummodo eis nos voluntate neutiquam conjungamur, futurum enim ſperatur, ut verbo, vel exemplo iidem a nobis correpti ad meliorem frugem revertantur. Qua in re adverſus Donatiſtas Auguſtinus pugnabat, qui malos quoſcumque in Eccleſia ſua conſiſtere non patiebantur, ſeſeque puros omni delicto paſſim nominabant. Quod attinet ad dictum canonem 1. non ibidem exhibentur eadem ipſa Auguſtini verba, ſed potius totius ſermonis ſententia perſtringitur, hinc quod in canone dicitur, a Prophetis celebrata Sacramenta, ſacroſque conventus cum malis fuiſſe, apud Auguſtinum minime legitur, ſed purum putumque eſt Gratiani commentum. Potius verba Auguſtini recenſentur in canonibus 4., 8. & 9., ex quibus Gratianus pro libito deinde ſuo ſententiam canonis 1. conſarcinavit. *Can. 1. 4. 8. & 9. cau. 23. qu. 4.*

Canonem 11. cau. 23. qu. 4. laudaverat Gratianus ex lib. de unico baptiſmo, quem deinde Romani Correctores ad ſuum fontem retulerunt, nimirum ad ſermonem 22. de verbis Apoſtoli, quemadmodum exhibent veteres editiones, ſeu ad ſermonem 164. apud Maurinos, ubi Auguſtinus expendit verba Apoſtoli ad Galatas cap. 6. *Invicem onera veſtra portate*, item alia *Unuſquiſque onus ſuum portabit*, quæ verba adverſus Donatiſtas flectebat, qui, quoſcumque peccatores eſſe ſuſpicabantur, a ſua ſtatim repellebant ſocietate. *Can. 11. cau. 23. qu. 4.*

Canon 12. cau. 23. qu. 4. conſonat cum ſermone 49. de verbis Domini in veteribus editionibus, ſeu ſerm. 137. apud Maurinos. Expendit ibidem Auguſtinus caput 10. Evangelii Johannis, eamque homiliam recenſuit Poſſidius in cap. 8. Romani Correctores ad eundem canonem jam adnotaverunt, verba illa *& latronem* *Can. 12. cau. 23. qu. 4.*

non haberi in codicibus Auguſtini. Ego præterea adjiciam nonnulla verba omiſſa a Gratiano poſt illa *mercenarii & furis*; nam ita ſtatim ſequitur apud Auguſtinum: *Cum legeretur, puto quod animadvertiſtis, deſignavit paſtorem, deſignavit mercenarium, deſignavit furem. Paſtorem dixit &c.*

Can. 8. cau. 24. qu. 3. Canon 8. cau. 24. qu. 3. alio ſane pertinet, quam quo a Gratiano referatur. Nimirum Gratianus ex eo conatur oſtendere, excommunicationis ſententiam temere & ſine cauſſa ab Epiſcopo pronunciatam non nocere excommunicato, quemadmodum diſſerit poſt canonem 1. ejuſdem quæſtionis. Verum ſi Auguſtini mentem accurate, uti decet, perpenderimus, facile intelligetur, longe diverſum fuiſſe Sancti Viri propoſitum. Depromtus eſt canon ex ſermone 71. de blaſphæmia in Spiritum S. apud Maurinos, ſive ſerm. 11. de verbis Domini in vetuſtis editionibus. Ibidem Auguſtinus expendit caput 1. epiſtolæ Judæ verſ. 9. in iis verbis: *In noviſſimo tempore venient illuſores ſecundum deſideria ſua ambulantes in impietatibus. Hi ſunt, qui ſegregant ſemetipſos animales, ſpiritum non habentes*, quæ interpretans ait, aliud eſſe Spiritum non habere, aliud non habere ſpiritualem cognitionem; ſunt enim, qui Spiritum non habent, ideſt ſpiritum charitatis, & unionis, qui tamen veræ charitatis & unionis notitia minime deſtituuntur, quemadmodum e converſo ſunt, qui deſtituuntur notitia charitatis & unionis, alias autem ſpiritum charitatis & unionis habent, uti evenit in infantibus baptizatis. Itaque poſt priora illa Gratiani verba *de illis &c.* uſque ad ea *ſpiritum non habentes* paucis interjectis ita proſequitur Auguſtinus: *Ut certiſſime novimus, quod parvuli in Chriſto non percipientes, quæ ſunt Spiritus Dei, habent tamen Spiritum Dei, paullo poſt Paullum Apoſtolum intueamur, quemadmodum eos ipſos increpans ait: Neſcitis, quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Hoc utique nullo modo diceret ab Eccleſia ſegregatis, qui dicti ſunt ſpiritum non habentes. Sed nec ille dicendus eſt eſſe in Eccleſia, & ad iſtam ſocietatem ſpiritus pertinere, qui ovibus Chriſti corporali tantum commixtione ficto corde miſcetur; Sanctus enim Spiritus diſciplinæ fugiet fictum &c.* Verſiculus Gratianeus *Neque enim*, quemadmodum jam adnotaverunt Romani Correctores, apud Auguſtinum deſideratur, quamquam tamen plurima non deſint Auguſtini monumenta, ad quæ idem verſiculus exigi commode poſſet. Siquidem Sanctus Antiſtes non ſemel tradidit, peccatores ad unitatem Eccleſiæ non pertinere, non quidem eo ſenſu, ut per ſolam peccati labem ab Eccleſia noſtra quis receſſiſſe, aut excluſus fuiſſe intelligatur, ſed quod loqueretur de Eccleſia non viatorum, at qualis poſt mortem fidelium in Cœlo triumphatura eſt. Mentem ſuam perſpicue aperuit Auguſtinus idem in lib. 2. Retractat. cap. 18. ita ſcribens: *Ubicumque commemoravi Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam, non ſic accipiendum eſt, quaſi jam ſit, ſed quæ præparatur, ut ſit, quando adparebit glorioſa; nunc autem propter quaſdam ignorantias, & infirmitates membrorum ſuorum habet, unde quotidie dicat: Dimitte nobis debita noſtra.* Igitur, ut cetera prætermittam, totus in eo canone 8. Auguſtinus eſt, ut demonſtret, aliud eſſe non cognoſcere ſpiritum, aliud ſpiritum non habere, ideoque eos, qui Spiritui Dei reſiſtunt, ſive fidei unitati adverſantur, non habere Dei Spiritum, quanquam notitiam Spiritus habeant, nullamque propterea adferre poſſint criminis excuſationem. Non video ex eodem canone ita explicato, atque ad Auguſtinianorum codicem fidem exacto, quid in medium proferri poſſit, quod propoſito Gratiani conveniat, atque inter cetera, qua ratione exinde colligatur, eos, qui ſine cauſſa inique excommunicantur, nullum pati ex iniqua ſententia detrimentum. Canon

Digitized by Google

Canon 2. cau. 32. qu. 6. depromtus eſt ex ſermone 132. apud Maurinos, ſeu ex ſerm. 46. de verbis Domini in vetuſtis editionibus; eum autem paullo aliter deſcriptum fuiſſe, quam apud Auguſtinum deſcribatur, jam Romani Correctores adnotaverunt. *Can. 2. cau. 32. qu. 6.*

Canon 29. de pœn. diſt. 1. depromtus eſt ex ſermone 17. apud Maurinos, ſeu homil. 28. inter 50. in veteribus editionibus; ubi Auguſtinus expendit verba Pſalmi 49. *Deus manifeſte veniet, Deus noſter, & non ſilebit*. Capite autem 4. ita legitur: *Quando furtum facis, captas oculos ejus, cui furaris, & ſi eum latet facis, ſi propterea non facis, quia times ne videaris, intus feciſti, in corde feciſti, fur teneris, & nihil tuliſti*. Ita apud Maurinos, quibus hodie conſonat Gratianeum fragmentum, ſi excipias verba illa *fur teneris*, pro quibus apud Gratianum habetur, *furti teneris*. Additamentum habent vetuſti codices Gratiani *reus furti teneris*. Sed nec eſt omittendum, quod Maurini obſervaverunt, videlicet in MSS. codicibus deſiderari illa verba *ne videaris*, pro quibus ceteroqui in vetuſtis Gratiani exemplaribus ſcriptum eſt *ne judiceris*. *Can. 29. de pœn. diſt. 1.*

Canon 44. de pœn. diſt. 1. jungendus eſt cum can. 6. diſt. 34., cum uterque ſit ex eadem homilia depromtus. Jam vero ſuperius adnotandum fuit, homiliam illam inter incerta Auguſtini monumenta recenſeri. Non eſt, cur adjiciam, in hoc canone immutatum fuiſſe a Gratiano verborum ordinem, cum jam id adnotaverint Correctores Romani. *Can. 44. de pœn. diſt. 1.*

Canon 63. de pœn. diſt. 1. legitur in ſermone apud Maurinos 351. de utilitate agendæ pœnitentiæ, ſeu homilia 50. inter 50. in vetuſtis editionibus, quem ſane ſermonem, ſeu homiliam jam ſuperius dixi ad canonem 1. & 18. cau. 2. qu. 1. fuiſſe admodum mutilatam. Verba illa, quæ in fine canonis leguntur, *& jejuniis* apud Auguſtinum deſiderantur, a Collectoribus adjecta. Ex eadem homilia depromtus eſt canon 81. de pœn. diſt. 1., ubi multa a Romanis Correctoribus emendata fuerunt, ut Gratianea editio cum Auguſtini codicibus conſonaret. Adhuc ſuperſunt obſervanda nonnulla. Nimirum poſt verba illa Gratiani *fiat ablutio peccatorum*, hæc addenda ſunt ex Auguſtino: *ut tanquam puero nato dolores tranſeant, quibus viſcera urgebantur ad partum, & triſtitiam lætitia conſequatur. Omnis enim &c.* Quæ habentur in verſ. *Omnis enim*, iterum a Gratiano deſcripta fuerunt in can. 96. de conſ. diſt. 4. Quæ ſubſequuntur in verſ. *Altera vero*, & in verſ. *Tertia* integra leguntur in cap. 3. & 4. ſermonis. At verſiculus *Eſt etiam* in ſermone illo deſideratur, & videtur potius ejus depromta ſententia ex ſermone 352., ubi hæc de pœnitentia traduntur: *Eſt alia quippe quotidiana, ubi Dominus orare nos docuit, quid ad patrem dicamus oſtendit, & in his verbis poſuit: Dimitte nobis debita noſtra*. Eadem autem verba verſiculi habentur integra in epiſt. ad Seleucianam 265. apud Maurinos, in qua agitur de baptiſmo, & pœnitentia Petri adverſus quendam Novatianum, qui tradebat, Petrum Apoſtolum nunquam baptizatum fuiſſe. *Can. 63. & 81. de pœn. diſt. 1.*

Canon 84. de pœn. diſt. 1. laudatur a Gratiano, quaſi excerptus *ex homilia de pœnitentia*. Erratum agnoſcendum eſt, quod profluxit ex Ivonis Decreto, ubi parte 15. cap. 25. referuntur eadem verba *ex libro de pœnitentia*. Jam ſatis hodie conſtat, depromtum canonem potius fuiſſe ex Enchiridio cap. 65., ubi deſideratur particula *Niſi*, quam apud Gratianum legimus, quæ præterea & in codice Ivonis omittitur. Legitur tamen apud Petrum Lombardum ſent. 4. diſt. 20. Verſiculus *Ergo cum tanta* referendus eſt ad epiſtolam Auguſtini ad Januarium, quemadmo- *Can. 84. de pœn. diſt. 1.*

dum jam adnotaverunt Romani Correctores, de qua epiſtola erit ſermo infra inſtituendus.

Can. 13. de pœn. diſt. 2. Canon 13. de pœn. diſt. 2. fragmentum exhibet ſermonis 270. relati a Maurinis in appendicem tomi 5. *De dilectione charitatis, & odio cupiditatis*, hac ſubjecta cenſura: *In appendice nunc primum collocatur: Lovanienſibus ambiguus, ſpurius Verlino, & Vindingo erat. Auctor Auguſtinum imitatur, aut exſcribit. Quædam vero intermiſcet ab ipſo aliena, quale illud eſt de charitate, & cupiditate dictum num. 1., niſi una radicitus evulſa fuerit, alia plantari non poterit. Et iſte loquendi modus ibidem: Sine cauſſa ergo aliquis conatur ramos incidere: Et num. 5. Ut vinum & oleum reponatur in canava: Quæ verba, & phraſes Cæſarii eſſe ex aliis ejus homiliis didicimus*. Ecquidem paucis, & accurate Viri eruditi ſermonem ab Auguſtino abjudicarunt, unde ſtatim colligimus, qualis habenda ſit auctoritas Gratianei monumenti, cujus verba ceteroqui cum integris homiliæ exemplaribus conſonant.

Can. 20. de pœn. diſt. 2. Canon 20. de pœn. diſt. 2. legitur in ſermone 178. apud Maurinos, ſeu 19. de verbis Apoſtoli in antiquis editionibus, ubi Auguſtinus expendens verba Paulli ad Titum cap. 1. *Ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & contradicentes arguere*, poſtquam rerum alienarum raptores objurgaviſſet, ita concludit in fine ſermonis: *Si ergo ſermo meus invenit in cordibus veſtris aliquam ſcintillam gratuiti amoris Dei, ipſam nutrite, ad hanc augendam vos advocate prece, humilitate, dolore pœnitentiæ, dilectione juſtitiæ, operibus bonis, gemitibus ſinceris, converſatione laudabili, amicitia fideli. Hanc ſcintillam boni amoris flate in vobis, nutrite in vobis, ipſa cum creverit, & flammam digniſſimam, & ampliſſimam fecerit, omnium cupiditatum carnalium fœna conſumit*. Ex his verba Gratianei canonis erunt emendanda.

Can. 32. de pœn. diſt. 2. Canon 32. de pœn. diſt. 2. relatus a Gratiano, quaſi ex 11. Auguſtini homilia, legitur in ſermone quodam de Symbolo contra Judæos, Paganos, & Arianos, qui Auguſtino tribuitur, rejectus a Maurinis in appendicem tomi 8., & recte; quamquam enim nonnulla in eo exhibeantur ex variis Auguſtini tractationibus congeſta, unde conjecturam nonnulli cœperint eundem recenſendi inter Sancti Antiſtitis homilias: inordinata tamen rerum ſeries, ipſa etiam dictionum barbaries alium auctorem demonſtrat, quam Auguſtinum. Verba Gratiani referenda ſunt ad initium ſermonis, ibi: *Quid eſt diabolus? Angelus per ſuperbiam ſeparatus a Deo, qui non ſtetit in veritate, auctor mendacii, & a ſemetipſo deceptus, qui alterum decipere concupivit. Iſte adverſarius effectus humani generis, inventor mortis, ſuperbiæ inſtitutor, radix malitiæ, ſcelerum caput, Princeps omnium vitiorum, perſuaſor etiam turpium voluptatum. Hic dum illum primum Adam, ſcilicet Patrem omnium noſtrum, intueretur, videretque, hominem ex limo terræ ad imaginem Dei factum, pudicitia ornatum, temperantia compoſitum, charitate circumdatum, immortalitate veſtitum, æmulus, atque invidus hæc hominem terrenum accepiſſe, quod ipſe, dum eſſet Angelus, per ſuperbiam cognoſcitur amiſiſſe, invidit ſtatim inſatiabilis homicida, eoſque noſtros primos parentes illis donis, ac tantis bonis expoliavit, inſuper & peremit. Namque, dilectiſſimi, cum tanta bona homini diabolus abſtuliſſet, pudicitiam, continentiam, charitatem, immortalitatem, eumque nudatum, ac turpem reddidiſſet, obſitum ſuis pannis deridens eum ſuo dominio obſtrinxit, atque ex illo vinculo omnem prolem ejus ſibimet obligavit. Turpes enim pannos ſuſcepit Adam, quando a diabolo expoliatus pudicitia, accinctus eſt impudicitia, amiſſa temperantia intem-*

Digitized by Google

intemperans effectus eſt, perdita charitate malus inventus eſt, expoliatus immortalitate morti propinatus eſt. Hæc fuſius deſcribenda cenſui, ut ex iiſdem breve, conciſumque Gratiani fragmentum ſuppleretur, atque emendaretur: adnotandum eſt præterea, auctorem illius ſermonis Catechumenos allocutum fuiſſe, quos ſuadebat nullo negotio & poſſe & debere Dæmoni abrenunciare, juxta formam Catechiſmi ab Eccleſia probatam.

Canon 10. de pœn. diſt. 3. extat in ſermone 41. inter homilias 50. in vetuſtis editionibus, a Maurinis deinde rejecto inter dubios num. 393. hac adjecta cenſura: *Dubius erat Lovanienſibus. Verlino autem, & Vindingo falſus, aut centonis in modum ex variis laciniis conflatus videbatur. Extat etiam inter opuſcula Ambroſii, & Cæſarii, ſed cum inſigni varietate.* Quidquid ſit de auctore ſermonis, Gratianeus canon conſonat cum Maurinorum editione, dummodo pro illis verbis *& vos cum catena paſcetis*, iſta ſubſtituantur: *& vos enim cum catena paſcitis.* *Can. 10. de pœn. diſt. 3.*

Canon 3. de pœn. diſt. 4. legitur in ſermone 83. apud Maurinos, alias 15. de verbis Domini, ſub hac inſcriptione: *De verbis Evangelii Matthæi 11. Poſtquam peccabit in me frater meus &c.* Ibidem poſtquam Auguſtinus probavit, peccata omnia a Deo dimitti, etiamſi innumera propemodum admiſſa fuiſſent, ſuadet populo, ut invicem unuſquiſque proximo ſuo injurias remittat, ut facilius eorum, quæ in Deum patrata ſunt, veniam conſequatur, & ait: *Nemo contra ſe teneat, non ignoſcendo, ne contra illum teneatur, quando orat. Dicit enim Deus: dimitte, & dimittetur tibi: ſed ego prior dimiſi, dimitte vel poſtea; nam ſi non dimiſeris, revocabo te, & quidquid tibi dimiſero, replicabo tibi.* *Can. 3. de pœn. diſt. 4.*

Verba canonis 4. de pœn. diſt. 4. apud Auguſtinum deſiderantur. Suſpicor, in eo agnoſcendum eſſe additamentum quoddam ignoti Gloſſographi, qui verba ſuperius laudata can. 3. de pœn. diſt. 4. paullo aliter exprimenda curaverit. Erat enim receptum ætate Gratiani, ut Amanuenſes, aut ſtudioſi quilibet notas marginales Patrum monumentis adjicerent, & paullo aliter textus ſententiam exhiberent, quæ ſane marginales notæ recentiorum opera irrepebant in textum, & pro germano Patrum monumento recipiebantur. Revera ſi verba canonis 4. conſiderentur, ab eo conjicietur fuiſſe compoſita, qui viveret ea ætate, qua jam ardebat Scholaſticorum diſputatio, num aliquando peccata ſemel remiſſa reviviſcerent, diſputatio quidem celeberrima Gratiani temporibus, quemadmodum liquet tum ex iis, quæ Gratianus idem fuſe tradidit in dicta diſt. 4., tum ex Petro Lombardo lib. 4. diſt. 22., ubi quoque eadem verba ſub Auguſtini nomine recenſentur. Itaque ubi hæc apud Scholaſticos diſputari cœperunt, putarunt aliqui ad eam dirimendam valere poſſe verba Auguſtini relata in dicto can. 3., quæ ut magis propoſito accommodarent, in aliam aut ſimilem formam redegerunt, qualis ea eſt, quæ in ſequenti canone exhibetur. Ceterum adhuc a propoſito diſtabat Auguſtinus, qui cum ait, a Deo revocandum eſſe hominem, ſi peccata proximo non dimiſerit homo, tantum indicat, Deum non eſſe homini remiſſurum peccata, ſi homo homini injurias minime remiſiſſet. *Can. 4. de pœn. diſt. 4.*

Canones 2. 3. & 4. de pœn. diſt. 7. depromti ſunt ex eodem ſermone, ex quo depromtus etiam fuit canon 10. de pœn. diſt. 3., quem dixi ſuperius inter dubios a Maurinis Monachis eſſe relatum. Si tamen verba laudatorum canonum conſidero, deprehendo in ipſis ſtylum ab Auguſtiniano minime alienum, quem ſcilicet familiaris dicendi modus, & ſingularis facilitas ornat. Gratianus ſententiarum *Can. 2. 3. & 4. de pœn. diſt. 7.*

rum pervertit methodum; quamobrem ut fragmenta ad codicis integritatem exigantur, ita legendum erit: *Qui egerit veraciter pœnitentiam* (huc referendus eſt canon 3.), *& ſolutus fuerit a ligamento, quo erat adſtrictus, & a Chriſti corpore ſeparatus, & bene poſt pœnitentiam vixerit, ſicut ante pœnitentiam vivere debuit, poſt reconciliationem, quandocumque defunctus fuerit, ad Deum vadit, ad requiem vadit, regno Dei non privabitur, a populo Diaboli ſeparabitur. Siquis autem poſitus* (huc referendus eſt canon 2.) *in ultima neceſſitate ægritudinis ſuæ voluerit accipere pœnitentiam, & accipit, & mox reconciliatur, & hinc vadit, fateor vobis, non illi negamus, quod petit, ſed non præſumimus, quod bene hinc exit. Non præſumo,* (hæc omiſſa fuerunt a Gratiano), *non vos fallo, non præſumo. Fidelis bene vivens, ſecurus hinc exit. Baptizatus ad horam* (huc referendus eſt canon 4.) *ſecurus hinc exit. Agens pœnitentiam, & reconciliatus cum ſanus eſt, & poſtea bene vivens, ſecurus hinc exit. Agens pœnitentiam ad ultimum, & reconciliatus, ſi ſecurus hinc exit, ego non ſum ſecurus. Unde ſecurus ſum, ſecurus ſum, & do ſecuritatem; unde non ſum ſecurus, pœnitentiam dare poſſum, ſecuritatem dare non poſſum.* Et poſt aliqua ita proſequitur auctor: *Vis te de dubio liberare?* (hæc deſcribuntur in can. 2.) *vis quod incertum eſt, evadere? Age pœnitentiam, dum ſanus es. Si enim agis veram pœnitentiam, dum ſanus es, & invenerit te noviſſimus dies, curre, ut reconcilieris; ſi ſic agis, ſecurus es. Quare ſecurus es? quia egiſti pœnitentiam eo tempore, quo & peccare potuiſti. Si autem tunc vis agere pœnitentiam ipſam, quando jam peccare non potes, peccata te dimiſerunt, non tu illa. Sed, unde ſcis, inquis,* (habentur hæc in can. 4.) *ne forte Deus dimittat mihi? Verum dicis unde? neſcio. Illud ſcio, hoc neſcio: Nam ideo do tibi pœnitentiam, quia neſcio; nam ſi ſcirem tibi nihil prodeſſe, non te monerem, non te terrerem. Duæ res ſunt: aut ignoſcitur tibi, aut non ignoſcitur. Quid horum tibi futurum ſit, neſcio: Ergo tene certum, dimitte incertum.*

Can. 2. cau. 33. qu. 4. Canon 2. cau. 33. qu. 4. depromtus eſt ex ſermone 2. de tempore, ſive de Adventu Domini in vetuſtis editionibus, qui a Maurinis rejectus deinde fuit in appendicem tom. 5. num. 116. hac adjecta cenſura: *In appendice nunc primum collocatur: In Lovanienſium editione manſerat inter dubios. Verlini autem, & Vindingi ſententia rejectus fuit. Pertinere iſtum quoque ad Cæſarium, cui in Corbejenſi MS. adſcribitur, conſtabit ex aliorum ipſius ſermonum comparatione.* Verba Gratiani cum verbis integri ſermonis conſonant, quamquam in aliquibus deprehendatur codicum varietas, etenim ubi Maurini cum aliis ſcripſerunt *ab infelici concubinarum conſortio*, alii exhibuerunt *ab infidelium concubinarum conſortio*. Paullo aliter fragmentum idem retulit Petrus Lombardus in lib. 4. ſent. diſt. 32. his verbis: *Quoties enim vel dies Nativitatis Domini, vel reliquæ feſtivitates advenerint, non ſolum a concubinarum conſortio, ſed etiam a propriis uxoribus abſtinete.*

Can. 46. de conſ. diſt. 2. Canon 46. de conſ. diſt. 2. a Romanis Correctoribus locupletatus dicitur ex Beda, Magiſtro ſententiarum, & Ivone. Ex eiſdem auctoribus inſcriptionem canonis emendare potuiſſent, cum apud Ivonem, & Lombardum habeatur monumentum tanquam depromtum ex tractatu 26. in Johannem. Sed forte putarunt Romani Correctores, referri etiam eundem canonem poſſe ad ſermonem 71. de verbis Evangelii Matthæi cap. 12. apud Maurinos, ſeu ſermonem 11. de verbis Domini apud alios editores. Ego non omittam, quid utrobique tradiderit Auguſtinus, ut omnia ad puriſſimos fontes exigantur. In tract. 26. in Johannem ita ſcribebat Auguſtinus: *Denique jam exponit, quo id fiat, quod loquitur, & quid ſit manducare*

Digitized by Google

ducare corpus ejus, & ſanguinem ejus bibere. Qui manducat carnem meam, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Hoc eſt ergo manducare illam eſcam, & illum bibere potum, in Chriſto manere, & illum manentem in ſe habere. Ac per hoc qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, procul dubio nec manducat ſpiritaliter carnem ejus, nec bibit ejus ſanguinem, licet carnaliter & viſibiliter premat dentibus Sacramentum corporis, & ſanguinis Chriſti; ſed magis tantæ rei Sacramentum ad judicium ſibi manducat, & bibit. In ſermone 71. de verbis Evangelii hæc leguntur: *Illud etiam, quod ait: qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in illo, quomodo intellecturi ſumus? Numquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apoſtolus, quod judicium ſibi manducent, & bibant, cum ipſam carnem manducent, & ipſum ſanguinem bibant? Numquid & Judas Magiſtri venditor, & traditor impius, quamvis primum ipſum manibus ejus confectum Sacramentum carnis, & ſanguinis ejus cum ceteris diſcipulis, ſicut apertius Lucas Evangeliſta declarat, manducaret, & biberet, manſit in Chriſto, aut Chriſtus in eo? Tam multi denique, qui vel corde ficto carnem illam manducant, & ſanguinem bibunt, vel cum manducaverint, & biberint, apoſtatæ fiunt, numquid manent in Chriſto, aut Chriſtus in eis?*

Simul jungendi ſunt canones 58. 70. & 75. de conſ. diſt. 2., non ſolam, quod in eodem ſermone 131. de verbis Evangelii Johannis 6. *niſi manducaveritis carnem filii hominis &c.* habeantur, ſed etiam, quod Gratianus eandem omnino ſententiam in illis ter deſcribendam voluerit in eadem diſtinctione. Moneo tamen, non ipſa Auguſtini verba fuiſſe a Gratiano deſcripta, qui potius paucis complexus eſt, quod fuſo ſtylo Sanctus Antiſtes perſecutus fuerat. Non hic integrum monumentum recenſeo, ſive quod admodum polixum eſſet, ſive quod nihil ſingulare occurrit in eo, quod difficultatem movere poſſit; & ſi cui forte dubietas emergeret, commodum erit illi integrum Auguſtini ſermonem adire. *Can. 58. 70. & 75. de conſ. diſt. 2.*

Canon 90. de conſ. diſt. 2. legitur in ſermone 352. de utilitate agendæ pœnitentiæ in editione Maurinorum, ubi Auguſtinus refert miraculum, quod in Apoſtolorum prædicatione deprehendebatur, quando Evangelicam legem audientes Apoſtolos ſinguli quaſi ſingulorum idiomate loquentes intelligebant. Quamobrem omnibus eo ſigno commotis, & ad fidem Chriſti adductis, *tunc eis Petrus*, ait Auguſtinus a Gratiano laudatus, *annunciavit eum colendum, quem crucifixerunt, ut ejus ſanguinem biberent credentes, quem effuderunt ſævientes*. Perperam Gratianus ſcripſit: *quem effuderunt ſitientes*. *Can. 90. de conſ. diſt. 2.*

Canon 78. de conſ. diſt. 4. a Gratiano refertur, quaſi depromtus ex homilia 3. Auguſtini. Gratianum feſellit decretum Ivonis parte 1. cap. 194., ubi ſimilis habetur inſcriptio. Referendus potius ille eſt ad ſermonem quendam de myſterio Baptiſmatis, quem Maurini Monachi rejecerunt in appendicem tomi 6., teſtati, eum fuiſſe vulgatum abs Jacobo Sirmundo in appendice poſt Auguſtinianos ſermones 50. Porro & Sirmundus & Maurini eundem Auguſtini non eſſe, cenſuerunt. Ceterum quæ in memorato canone leguntur, non diſſonant a diſciplina Eccleſiæ, quæ temporibus Auguſtini vigebat; quemadmodum colligi poteſt ex canone 49. inter Apoſtolicos, qui licet apocryphus habeatur, diſciplinam tamen ſæculi quinti, quo jam editus eſſe poterat, facile demonſtrat. Imo & ipſi Patres Eccleſiæ Africanæ, in qua erat Auguſtinus, Tertullianus in lib. de corona militis cap. 3., & Cyprianus in epiſt. 75. ad Magnum aperte docent, tunc Baptiſmatis Sacramentum trina fuiſſe immerſione collatum. *Can. 78. de conſ. diſt. 4.*

Canon

Digitized by Google

Can. 105. de conſ. diſt. 4. Canon 105. de conſ. diſt. 4. refertur apud Ivonem, tum in parte 1. cap. 134., tum in parte 11. cap. 17. Nonnulla Gratianus omiſit poſt illa verba *charitatem teneant*, quæ apud Ivonem exhibentur, ibi: *Hoc omnibus faciant, quod ſibi fieri volunt, auguria non ſervent, & ad arbores, & ad fontes vota non reddant, incantatores, aut cariagios, ſacrilegia, phylacteria veluti Diaboli venena fugiant, nec furtum faciant, nec falſum teſtimonium dicant. Ante omnia &c.* At neque Ivo, neque Gratianus genuinam Auguſtini ſententiam deſcripſerunt. Sunt enim referendi ad ſermonem 163. de tempore in vetuſtis editionibus, quem Maurini in appendicem tomi 5. rejecerunt num. 168., ajentes, in Lovanienſium editione dubium haberi, Verlino, & Vindingo apocryphum eſſe, ac præſertim poſteriorem partem, ad quam pertinet laudatus canon 105., eſſe Cæſarii. Ita ibidem legitur num. 3. *Quicumque viri, quæcumque mulieres de ſacro fonte filios ſpiritualiter exceperunt, cognoſcant ſe pro ipſis fidejuſſores apud Deum extitiſſe, & ideo ſemper illis ſollicitudinem veræ charitatis impendant. Admoneant, ut caſtitatem cuſtodiant, virginitatem uſque ad nuptias ſervent &c.* Similia ferme leguntur in eodem appendice ſerm. 265. olim 215. de tempore, Cæſario veroſimilius ex Maurinorum ſententia tribuendo, ibi: *Symbolum, vel orationem Dominicam & ipſi tenete, & filiis veſtris oſtendite; nam neſcio qua fronte ſe Chriſtianum dicit, qui paucos verſus in Symbolo, vel in oratione Dominica parare diſſimulat. Filios, quos in Baptiſmo excipitis, ſcitote vos fidejuſſores pro ipſis apud Deum extitiſſe, & ideo tam illos, qui de vobis nati ſunt, quam illos, quos de fonte excipitis, ſemper caſtigate, atque corrigite, ut caſte, & juſte, & ſobrie vivant.* Non memoro, quæ ſimilia etiam habentur in eodem appendice ſerm. 267. ad Competentes num. 5. quoniam & hæc Cæſario potius adſcribuntur.

S e c t i o III.

De Libris editis ad inſtitutiones Fidei, aut morum; Item adverſus Hæreticos.

De Libro de Doctrina Chriſtiana.

Vel unus titulus libri de Doctrina Chriſtiana perſpicue deſignat, quid ibi tractandum ſibi propoſuerit Auguſtinus, nimirum docuit ipſe, & demonſtravit præcipua Chriſtianæ Religionis dogmata, ea quatuor libellis complexus, quorum deinde mentionem habuit in lib. 2. Retractat. cap. 4. Legitur in lib. 2. cap. 8. canon Can. 6. diſt. 19. 6. diſt. 19., quem tamen ita corrupit Gratianus, ut videatur in aliam omnino ſententiam detorſiſſe. Verba Auguſtini, quibus regulam tradebat obſervandam in ſacris & divinis libris recipiendis, hæc ſunt: *Erit igitur divinarum ſcripturarum ſolertiſſimus indagator, qui primo totas legerit, notaſque habuerit, & ſi nondum intellectu, jam tamen lectione, dumtaxat eas, quæ appellantur canonicæ.* Et infra. *In canonicis autem ſcripturis Eccleſiarum Catholicarum quamplurium auctoritatem ſequatur, inter quas ſane illæ ſint, quæ Apoſtolicas ſedes habere, & epiſtolas accipere meruerunt. Tenebit igitur hunc modum in ſcripturis canonicis, ut eas, quæ ab omnium accipiuntur Eccleſiis Catholicis, præponat eis, quas quædam non recipiunt. In eis vero,*

Digitized by Google

ro, quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas, quas plures, gravioresque accipiunt, eis, quas pauciores, minoriſque auctoritatis Eccleſiæ tenent. Si autem alias invenerit a pluribus, alias a gravioribus haberi (quamquam hoc facile invenire non poſſit) æqualis tamen auctoritatis eas habendas puto.

Canon 1. diſt. 41. depromtus eſt ex lib. 3. cap. 12, ubi tamen pro illis verbis Gratiani *intemperans*, & *vitio cupidinis*, & *in viliſſimum olus ardeſcat*, & *ſanius quiſque*, legitur in purgatioribus Auguſtini exemplaribus, *temperans*, & *vitio cupediæ*, & *in viliſſimum ardeſcat*, & *ſanus quiſque*. *Can. 1. diſt. 41.*

Canon 6. cau. 26. qu. 2. legitur in lib. 2. cap. 19. & ſequ., ubi docet Auguſtinus, apud Chriſtianos quædam etiam obtinere, quæ apud Ethnicos ſunt recepta, licet diverſa ratione; nimirum ut quæ apud Ethnicos detorta ſunt in ſuperſtitionem, apud Chriſtianos divino cultu ſacrentur, cujus rei exemplum demonſtrat in arte muſica. Id ut generaliter expendat, ait: *Duo ſunt genera Doctrinarum, quæ in gentilibus etiam moribus exercentur; unum earum rerum, quas inſtituerunt homines, alterum earum, quas animadverterunt jam peractas, ac divinitus inſtitutas. Illud, quod eſt ſecundum inſtitutiones hominum &c.* Reliqua penitus integra habentur in memorato can. 6. *Can. 6. cau. 26. qu. 2.*

Ad canonem 33. de conſ. diſt. 2. nihil eſt fere, quod obſervemus: habetur ille initio libri 2., ubi tamen pro illis Gratiani verbis *in cognitionem* legitur *in cogitationem*. *Can. 33. de conſ. diſt. 2.*

De libro de Dogmatibus Eccleſiaſticis.

Liber de Eccleſiaſticis Dogmatibus etſi a nonnullis Auguſtino tribuatur, præſertim a Gratiano in laudatis canonibus, & a Petro Lombardo in lib. 2. diſt. 8. & alibi, revera tamen Auguſtini non eſt. Trithemius in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis Alcuinum ejuſdem libri dicit auctorem; Gennadium vero Algerus lib. 1. de Corp. & Sangu. Domini, cui conſonat S. Thomas quodlib. 12. art. 11., & in Catena ad cap. 1. Matthæi. Maurini Monachi, qui veteres MSS. codices obſervarunt, teſtantur, in vetuſtis etiam codicibus Gennadio tribui; at deinde cum minime demonſtratum ſit, quis ſit ille Gennadius, alii dixerunt eſſe Gennadium Epiſcopum Conſtantinopolitanum, alii Gennadium Presbyterum Maſſilienſem, cui ſane ſi tribuatur, Semipelagianum hominem libri auctorem agnoſcere oportebit, qui ſæculo 5. pravas de divina gratia & arbitrii libertate effundebat opiniones in Galliis, & quidem contra probatam Auguſtini doctrinam. Jam id obſervaverunt Lovanienſes Theologi, quorum cenſuram retulerunt Maurini his verbis: *Liber hic non eſt Catholici Scriptoris, ſed Gennadii Maſſilienſis in Gallia Presbyteri... de factione Gallorum, contra quam ſcribunt Proſper, & Hilarius Auguſtino, & contra quam congregatum fuit Concilium Arauſicanum 2. Porro ut ſæpius in catalogo virorum illuſtrium graves habet errores, ſic & in his dogmatibus Eccleſiaſticis quædam habet a lectore cavenda. Sane hic auctor nuſquam in hoc libro meminit peccati originalis, aut Baptiſmatis infantium in remiſſionem peccatorum, cumque multos nominet hæreticos, nuſquam meminit Pelagii, aut catholici dogmatis contra eum prolati, ſed contra diligenter inculcat, animas non eſſe ex traduce, eo quod ſciret, Pelagium inde ſuum dogma ſtatuere.* Sunt porro hæ graviſſimæ conjecturæ, ex

Digitized by Google

ex quibus colligatur, auctorem libri Pelagianæ hæreſi adhæſiſſe. Cum enim libri argumentum ſitum in eo ſit, ut Chriſtianum dogma adverſus quaſcumque hæreſes firmatum exprimatur, quis Catholicus in eodem libro Pelagianæ hæreſeos non meminiſſet, præſertim vero Auguſtinus, ſi ipſe auctor eſſet, qui Pelagianum errorem invicto animi ardore confecit? Hinc liquet, quænam ſit ferenda in

Can. 3. de pœn. diſt. 3. & can. 13. de conſ. diſt. 2. primis ſententia de can. 3. de pœn. diſt. 3., qui habetur in cap. 24. ejus libri, item de can. 13. de conſ. diſt. 2. qui habetur in cap. 23., ubi loco illorum verborum *ſi tamen mens ſine affectu peccandi ſit*, legitur *ſi tamen mens in affectu peccandi non ſit*. Addo ad clariorem capitis interpretationem, poſt illa Gratiani verba, *Sed hoc de illo dico, quem capitalia, & mortalia peccata non gravant*, ita legi in laudato capite: *nam quem mortalia crimina poſt Baptiſmum commiſſa premunt, hortor prius publica pœnitentia ſatisfacere, & ita ſacerdotis judicio reconciliatum communioni ſociari*. Auguſtino ſane tribuenda ſunt, quæ leguntur in verſ. *Dixerit*, eſt enim iſte depromtus ex epiſtola Auguſtini ad Januarium 54. apud Maurinos, alias 118., de qua infra ſermo recurret. Demonſtrat ibidem Sanctus Vir, parendum eſſe receptæ in unaquaque Provincia conſuetudini, ubi nihil expreſſa lege definitum adparet; atque ad eam rem proponit varios eſſe mores in ſuſcipienda vel quotidie, vel non adeo frequens Euchariſtia, ita ſcribens: *Dixerit aliquis, non quotidie accipiendam Euchariſtiam, quæſieris quare? Quoniam, inquit, eligendi ſunt dies, quibus purius homo, continentiuſque vivit; quo ad tantum Sacramentum dignus accedat; qui enim manducaverit indigne, judicium ſibi manducat, & bibit. Alius contra, imo inquit, ſi tanta eſt plaga peccati, atque impetus morbi, ut medicamenta talia differenda ſint auctoritate Antiſtitis, debet quiſque ab altario removeri ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari; hoc eſt enim indigne accipere, ſi eo tempore accipiat, quo debet agere pœnitentiam, non ut arbitrio ſuo, cum libet, vel auferat ſe communioni, vel reddat. Ceterum peccata ſi tanta non ſunt, ut excommunicandus quiſquam homo judicetur, non ſe debet a quotidiana medicina Dominici Corporis ſeparare. Rectius inter eos fortaſſe quiſpiam dirimet litem, qui monet, ut præcipue in Chriſti pace permaneant, faciat autem unuſquiſque, quod ſecundum fidem ſuam pie credit eſſe faciendum. Neuter enim eorum exhonorat corpus, & ſanguinem Domini, ſed ſaluberrimum Sacramentum certatim honorare contendunt. Neque enim litigaverunt inter ſe, aut quiſpiam eorum ſe alteri præpoſuit Zachæus, & ille Centurio, cum alter eorum gaudens in domum ſuam ſuſcepit Dominum, alter dixit: non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum. Ambo honorificantes Salvatorem diverſo, & quaſi contrario modo, ambo peccatis miſeri, ambo miſericordiam conſecuti. Valet etiam ad hanc ſimilitudinem, quod in primo populo unicuique manna ſecundum propriam voluntatem in ore ſapiebat*. Ex his emendandus erit laudatus Gratiani verſiculus. Animadvertendum autem eſt, quod in poſtremis illis verbis legitur, retractatum videri ab Auguſtino lib. 2. Retract. cap. 20., ubi mentionem faciens de ſua ad Januarium epiſtola, ſcribit: *Quod de manna dixi, quia unicuique ſecundum propriam voluntatem in ore ſapiebat, non mihi occurrit, unde poſſit probari, niſi ex libro Sapientiæ, quem Judæi non recipiunt in auctoritatem canonicam, quod tamen fidelibus potuit provenire, non illis adverſus Deum murmuratoribus, qui profecto alias eſcas non deſiderarent, ſi hoc eis ſaperet manna, quod vellent*.

Can. 28. de conſ. diſt. 4. Ex eodem libro cap. 22. depromtus eſt canon 28. de conſ. diſt. 4., qui apud Gratianum inſcribitur quaſi *ex libro de Eccleſiaſticis regulis*. Adnotaverunt Romani Correctores, poſteriora canonis verba depravata fuiſſe. Revera pro illis: *Et ſic*

per

per manus impoſitionem chriſmate communicati Eucbariſtiæ myſteriis admittantur, ita legitur in integris libelli exemplaribus: *Et ſic manus impoſitione, & chriſmate communiti Eucbariſtiæ myſteriis admittantur*.

De Libro de Diſciplina Chriſtiana.

Quamquam multa ſint in libro de Diſciplina Chriſtiana ad res Eccleſiaſticas & divinas explicandas documenta, unicam tamen Gratianus ex illo obſervationem eduxit grammaticalem de nomine pecuniæ in can. 6. cau. 1. qu. 3., ubi dicitur pecuniæ nomine venire omnia bona mobilia æque ac immobilia, quemadmodum & Romani veteres Jureconſulti tradiderant in l. 88. 97. 178. & 222. ff. de verb. ſignif. Ita ſcribendi occaſionem ſumſit Auguſtinus, quod in cap. 6. propoſuerat, Deum ſuper omnia amandum eſſe, quia ſolus ipſe beatum hominem facit, ita ſubjiciens: *Unde ſe fieri putat* (homo) *beatum, hoc amat. Quid, putamus, amat, unde putat ſe fieri beatum? Pecuniam, aurum, argentum, poſſeſſiones, breviter dico pecuniam; totum enim quidquid homines poſſident in terra, omnia, quorum domini ſunt, pecunia vocatur, ſervus ſit, vas, ager, arbos, pecus, quidquid horum eſt, pecunia dicitur. Et unde eſt primum vocata pecunia? Ideo pecunia, quia antiqui totum, quod habebant, in pecoribus habebant*. In vetuſtis Gratiani exemplaribus hic canon recenſebatur quaſi depromtus ex libro de Doctrina Chriſtiana: Recentiores Gratiani editiones ita exhibent: *Auguſtinus de Diſciplina Chriſtiana, vel de dono Diſciplinæ*. Falſa ſane inſcriptio, quod attinet ad ſecundam partem, etenim liber de dono diſciplinæ diſtinctus eſt ab altero libro de diſciplina Chriſtiana; Hinc Maurini poſtquam in tomo 6. ediderint librum Auguſtini de diſciplina Chriſtiana, librum alterum de dono diſciplinæ in ejuſdem tomi 6. appendicem velut apocryphum rejecerunt. *Can. 6. cau. 1. qu. 3.*

De Libro de Diverſis Eccleſiæ Obſervationibus.

Gratianus in can. 6. cau. 23. qu. 1. ſecutus fidem Ivonis, libellum adfinxit Auguſtino ſub hoc titulo: *De Diverſis Eccleſiæ Obſervationibus*; quamquam in operibus Auguſtini minime recenſeatur. Id ſane ex eo profectum agnoſco, quod Collectores non ſemper verum libellorum titulum adſcripſerint, ſed ex materia, quam ex Patrum teſtimoniis digerebant, titulos ipſi adſcribebant; quemadmodum igitur ad canonem 51. cau. 27. qu. 2., quia de duplici fide pacto data agebatur, librum Auguſtini laudaverunt *de fide pactionis, & conſenſus*, qui nullibi exiſtit; ita ubi aliquid exhibere voluerunt, in quo ſingulares animadverſiones factæ viderentur, libellum laudaverunt *de diverſis Eccleſiæ obſervationibus*. Ceterum in eo canone 6. non Auguſtini verba recenſentur, ſed potius Auguſtini quædam ſententia in epiſtola ad Bonifacium, aut in libro 1. de Civitate Dei, quo pertinent canon 8. cau. 23. qu. 1. & canon 13. cau. 23. qu. 5. ad quos ſane canon 6. erit exigendus, ut dignoſcatur, qualis fuerit in propoſito Auguſtini ſententia. *Can. 6. cau. 23. qu. 1.*

De Enchiridio.

Quidam Laurentius nomine, atque, ut aliqui MSS. codices fidem faciunt, Notariorum urbis Romæ Primicerius, frater Dulcitii, quemque Auguſtinus eruditionis laude commendabilem prædicat, imo & filium nominat, ab Auguſtino petierat, ut brevi ſtylo in recta agendi ratione erudiretur, poſtulans ideo, ut elucubraretur libellus præ manibus aſſidue verſandus, quo ipſe quaſi per indicem Chriſtianæ vitæ regulas paucis expoſitas intueretur, ac ſequeretur. Annuit Sanctus Antiſtes, compendium regularum edens, quod propterea *Enchiridion* appellavit mole exiguum ad privatam Laurentii utilitatem, ubi potiſſimum præcepta Chriſtianarum virtutum fidei, ſpei, ac charitatis continerentur. Ita de hoc opuſculo habetur apud Auguſtinum in lib. 2. Retractationum cap. 63. *Scripſi etiam librum de fide, ſpe, & charitate, cum a me, ad quem ſcriptus eſt, poſtulaſſet, ut aliquod opuſculum haberet meum de ſuis manibus non receſſurum, quod genus Græci Enchiridion vocant, ubi ſatis diligenter mihi videor eſſe complexus, quomodo ſit colendus Deus, quam ſapientiam eſſe hominis utique veram Divina Scriptura definit.*

Can. 11. diſt. 38. In cap. 17. ejus libelli leguntur verba canonis 11. diſt. 38., cujus initium ita deſcribendum erat: *Quamvis enim error, quanta poſſumus cura &c.* In ceteris Gratianea editio Auguſtini codicibus conſonat; aut ſiquæ paulliſper variant, vix animadverſione digna deprehenduntur.

Can. 11. diſt. 45. Canon 11. diſt. 45. habetur in cap. 72., ubi expendebat Auguſtinus ſpei noſtræ fundamenta, qualia ſunt in Dominica oratione, ſpecialiter illa petitione: *Dimitte nobis debita noſtra.* Similia leguntur in tractatu quodam anonymo de Sacramento Pœnitentiæ, quem ex Bibliotheca Victorina edidit Petitus in tomo 1. Pœnitentialis Theodori pag. 343. in quo ita legitur prope finem: *Non ſolum qui dat eſurienti cibum, ſitienti potum, & hujuſmodi, ſed & qui dat veniam peccanti, eleemoſynam dat: & qui emendat verbere eum, in quem poteſtas datur, & coercet aliqua diſciplina, vel orat, ut ei peccatum dimittatur, eleemoſynam dat, & qui miſericordiam præſtat. Multa enim bona præſtantur invitis, quando eorum conſulitur utilitati, & non voluntati: Sed & ea major eſt, qua ex corde dimittimus, quod in nobis quiſque peccavit &c.* Multa etiam his ſimilia tradidit Iſidorus Hiſpalenſis in lib. 3. ſententiarum cap. 52. & 60.

Can. 23. cau. 13. qu. 2. Canon 23. cau. 13. qu. 2. legitur in cap. 109. & 110., quo certe nullum aptius monumentum eſſe poteſt ad demonſtrandum, nonnullas juſtificatorum animas e corpore egreſſas adhuc expiatione indigere, & fidelium orationibus poſſe juvari.

Can. 4. 6. 7. & 12. cau. 22. qu. 2. Canon 4. cau. 22. qu. 2. legitur in cap. 22., ſi priora verba obſervemus. Ibi tamen pro illis *Is autem*, & *proferat*, ſcribendum erat: *Omnis autem*, & *perferat.* At verſiculus *Nemo* legitur in cap. 18., ubi tamen pro verbis illis: *Qui falſa incautus credit, ac pro veris habet*, ita ſcribendum erat: *Qui falſa incautius credita pro veris habet.* De canone 6. cau. 22. qu. 2. nihil eſt, quod ſpecialiter animadvertendum occurrat. Habetur ille integer in cap. 2. Canon 7. eadem cauſſa, & quæſtione habetur poſt verba laudati canonis 4., ſed cum Gratianus Auguſtini verba corruperit, jure optimo Romani Correctores editionem Gratianeam ad calcem ejuſdem canonis reſtituerunt. Quod vero ſpectat ad verba canonis 12. eadem

Digitized by Google

eadem cauſſa & quæſtione, eadem referenda ſunt ad cap. 18, ubi iſta leguntur: *Verum hic difficillima, & latebroſiſſima gignitur quæſtio, de qua jam grandem librum, tum reſpondendi neceſſitas nos urgeret, abſolvimus: utrum ad officium hominis juſti pertineat aliquando mentiri. Nonnulli enim eo uſque progrediuntur, ut & pejerare, & de rebus ad Dei cultum pertinentibus, ac de ipſa Dei natura, falſum aliquid dicere nonnunquam bonum, piumque opus eſſe contendant. Mihi autem videtur, peccatum quidem eſſe omne mendacium, ſed multum intereſſe, quo animo, & quibus de rebus quiſque mentiatur. Non enim ſic peccat ille, qui conſulendi, quomodo ille, qui nocendi voluntate mentitur: aut vero tantum nocet, qui viatorem mentiendo in diverſum iter mittit, quantum is, qui viam vitæ mendacio fallente depravat &c.*

Canon 17. cau. 26. qu. 7. legitur in cap. 79. ejuſdem opuſculi, uti totus eſt Auguſtinus, ut demonſtret quædam eſſe peccata, quæ licet leviſſimi momenti eſſe videantur, peccata tamen ſunt, cum pro talibus in divinis literis habeantur, atque hujus rei exemplum adfert in illis, qui in ſuis actibus vano quodam cultu dies, & tempora obſervant. Verſiculus *Intelligat* jam ſuperius explicatus eſt, ubi ageretur de Commentariis Auguſtini in epiſtolam Paulli ad Galatas.

Can. 17. cau. 26. qu. 7.

Canon 18. de pœn. diſt. 3. conſonat cum cap. 70. ejuſdem opuſculi, quemadmodum & canon 19. eadem diſtinctione cum cap. 76., licet olim in veteribus Gratiani codicibus ſub nomine Johannis Chriſoſtomi laudaretur. Item canon 20. eadem diſt. 3. reſpondet capiti 71., ubi obſervandum eſt, pro illis Gratiani verbis *Brevioribus . . . qui jam taliter Patri regenerati*, legendum eſſe ex integris Auguſtini codicibus: *Brevibus . . . qui jam Patri tali regenerati.*

Can. 18. 19. & 20. de pœn. diſt. 3.

Vix eſt, cur aliqua ſubjiciam de canonibus 133. 134. & 135. de conſ. diſt. 4., nam canon 133. conſonat cum cap. 52. & 53., canon 134. cum cap. 43. Tantum obſervare juvat, canonem 135. emendandum eſſe juxta ea, quæ Auguſtinus habet, ibi: *Non renaſcebantur, qui baptiſmate Johannis baptizabantur, a quo & ipſe baptizatus eſt* (Chriſtus), *ſed quodam præcurſorio illius miniſterio, qui dicebat: Parate viam Domini; huic uni, in quo ſolo renaſci poterant, parabantur. Hujus enim baptiſmus eſt, non in aqua tantum, ſicut fuit Johannis, verum etiam in Spiritu Sancto, ut de illo Spiritu regeneretur quiſquis in Chriſtum credit, de quo Chriſtus generatus regeneratione non eguit.* Et infra: *In aqua baptizari voluit a Johanne, non ut ejus iniquitas ulla dilueretur, ſed ut magna commendaretur humilitas. Ita quippe nihil in eo baptiſmus, quod ablueret, ſicut mors nihil quod puniret, invenit.*

Can. 133. 134. & 135. de conſ. diſt. 4.

De Libro de Catechizandis Rudibus.

Liber de Catechizandis rudibus fuit ab Auguſtino recognitus in lib. 2. Retractationum cap. 14. Scriptus is eſt ad Diaconum quendam Carthaginenſem nomine Deogratias, qui cum rudes in Chriſtiana fide erudire ex officio deberet, ab Auguſtino poſtulavit, ut in ea arte edoceretur. Peculiari libello Sanctus Antiſtes erudiendi methodum tradidit, monens inter cetera, qua ratione illi eſſent ad fidem adducendi, qui ſcholas frequentantes nil niſi eleganter dictum adamarent, & ſimpliciores quoſdam divinæ ſapientiæ præcones deſpectui haberent. Eo pertinet canon 12. diſt. 38., cujus verba ita principio legenda ſunt juxta integra Auguſtinianorum codicum exemplaria. *Sunt item quidam de Scholis uſitatiſſimis Grammati-*

Can. 12. diſt. 38.

Digitized by Google

maticorum, Oratorumque venientes, quos neque inter idiotas numerare audeas, neque inter illos doctiſſimos, quorum mens magnarum rerum eſt exercitata quæſtionibus. His ergo, qui loquendi arte ceteris hominibus excellere videntur, cum veniunt, ut Chriſtiani fiant, hoc amplius, quam illis illiteratis impertire debemus, quod ſedulo monendi ſunt, ut humilitate induti Chriſtiana &c. Reliqua eadem ſunt cum iis, quæ Gratianus exhibuit.

De Libro de Fide Chriſtiana.

Can. 8. diſt. 11.

Inter opera Auguſtini nullus liber reperitur ſub titulo *De Fide Chriſtiana*, licet a Gratiano commemoretur; id enim ex eo profluit, quod, ut ſuperius memini ad can. 6. cau. 23. qu. 1., Collector inſcriptiones librorum aliquando adjecit repetitas non ex germano librorum titulo, ſed ex materie, quæ in ſubjectis canonibus tractabatur. In canone 8. diſt. 11. nihil aliud continetur, quam brevis quædam, & pene compendiaria expoſitio illorum, quæ leguntur in epiſtola Auguſtini ad Januarium, de qua inferius ſermo erit inſtituendus. Cum enim Januarius ab Auguſtino poſtulaviſſet rationem, quare juxta Eccleſiarum diverſitatem diverſa diſciplina vigeret, reſpondit Sanctus Antiſtes, ea, quæ vel traditione firmantur, vel ſacris literis exprimuntur, ab Eccleſia nullibi immutari, reliqua autem obnoxia mutationibus eſſe pro locorum, ac temporum, ceteriſque id genus adjunctis. Hæc plane eſt integra ſententia memorati canonis 8., licet aliis verbis a Gratiano deſcripta. Neque hic ipſa Auguſtini verba exhibeo, vel quod integram nec brevem Sancti Viri epiſtolam exhibere oporteret, vel quod ab Auguſtini propoſito Gratianus non ſit alienus.

Can. 55. cau. 1. qu. 1. & Can. 3. cau. 15. qu. 1.

Canon 55. cau. 1. qu. 1. legitur in libro de fide ad Petrum Diaconum. Verum libellus iſte falſo fuit Auguſtino tributus, proptereaque a Maurinis Monachis in appendicem tomi 6. rejectus. ſive quod ſtylus Auguſtiniano minime conſonet, ſive quod in antiquis codicibus MSS. libellus idem adſcribatur Sancto Fulgentio Epiſcopo Ruſpenſi, atque inter iſtos demonſtrant eruditi Monachi codicem Corbejenſem mille & amplius annorum. Accedit his, eundem librum laudari ſub Fulgentii nomine a Ratramno in libro de Corpore, & Sanguine Chriſti, item Iſidorum Hiſpalenſem in Catalogo teſtatum fuiſſe, a Fulgentio ſcriptam veræ fidei regulam. Itaque concludemus laudatum canonem potius eſſe Fulgentii Ruſpenſis, quod ipſum dicemus de canone 3. cau. 15. qu. 1. ex eodem libello depromto, & quidem conſonis verbis.

De Libro de Fide & Operibus.

Libri ſui de fide & operibus meminit Auguſtinus in Enchiridio cap. 67., item in epiſtola 205. ad Contentium; imo in libro 2. Retractationum cap. 38. ita aperit ejuſdem argumentum: *Interea miſſa ſunt mihi a quibuſdam fratribus Laicis quidem, ſed divinorum eloquiorum ſtudioſis ſcripta nonnulla, quæ ita diſtinguerent a bonis operibus Chriſtianam Fidem, ut ſine hac non poſſe, ſine illis autem poſſe perveniri ſuaderetur ad æternam vitam. Quibus reſpondens librum ſcripſi, cui nomen eſt*

de

Digitized by Google

de fide & operibus, in quo diſputavi, non ſolum, quemadmodum vivere debeant gratia Dei regenerati, verum etiam quales ad lavacrum regenerationis admiſſi. Ex hoc libro depromtus in primis eſt canon 18. cau. 23. qu. 4., cujus verba olim quidem a Gratiano corrupta deprehendebantur, hodie vero fuerunt a Romanis Correctoribus emendata. Can. 18. cau. 23. qu. 4.

Canon 4. cau. 28. qu. 1. longe aliter deſcriptus eſt apud Auguſtinum, quam apud Gratianum; quamobrem jam Romani Correctores ad calcem ejuſdem germanam Auguſtini ſententiam exhibuerunt. Plane ſi verba ipſa Sancti Antiſtitis conſideremus, facile agnoſcetur, totum in eo fuiſſe Auguſtinum, ut adverſantium objectis ſatisfaceret. Quum enim adverſarii fidem neceſſariam dicerent, bona opera omnino negligerent, allegabant, propter fidei defectum uxorem a viro poſſe dimitti juxta mentem Apoſtoli in cap. 7. primæ ad Corinth., non tamen æque dimitti poſſe ex operibus malis: Auguſtinus e contrario ajebat non propter defectum fidei tantum, ſed & bonorum operum poſſe dimitti ita, ut quemadmodum ex doctrina Apoſtoli dimittitur uxor, ſi virum a fide avocaret, ita dimittatur, ſi virum ad crimina inducere conetur. Porro Gratianea lectio contrariam Auguſtino ſententiam videtur adfingere. Ceterum & Auguſtini germana traditio ſanius erit intelligenda, ut ſcilicet poſſit uxor dimitti, ſi ad malum inducat, non quidem diſſoluto matrimonii vinculo, ſed tantum diſſociata viri, & uxoris conſuetudine; id enim ſatis erat Sancto Viro adfirmare, ut concluderet, habendam etiam eſſe bonorum operum rationem. Can. 4. cau. 28. qu. 1.

Canon 5. cau. 34. qu. 1. legitur in cap. 7. ejuſdem libri, ubi Auguſtinus de illis ſermonem habuit, qui proxime ſunt ad Sacramentum baptiſmatis acceſſuri, docens primum per pœnitentiam adultos ad Sacramentum illud præparandos eſſe, & data occaſione tradidit, non eſſe imputandum alicui virgini, ſi forte ignorans marito nupſerit alieno. Gratiani editio conſonat cum integris Auguſtini codicibus. Can. 5. cau. 34. qu. 1.

De Libro de Vera Religione.

Opus elegantiſſimum, & plane Auguſtino dignum eſt liber inſcriptus de Vera Religione, cujus mentio fit in lib. 1. Retractationum cap. 13., ibi enim, quid, qualis, & ubi ſit vera Religio in Deum oſtenditur, præcipue vero impia Manichæorum doctrina conficitur de duobus principiis. Librum iſtum cum Alipius dono dediſſet Paullino, Paullinus idem non potuit ſtatim non erumpere in laudes auctoris, ita ſcribens in epiſt. 31. *O vere ſal terræ, quo præcordia noſtra, ne poſſint ſæculi vaneſcere errore, condiuntur! O lucerna digne ſupra candelabrum Eccleſiæ poſita, quæ late catholicis urbibus de ſeptiformi lychno paſtum oleo lætitiæ lumen denſas licet hæreticorum caligines diſcutis, & lucem veritatis a confuſione tenebrarum ſplendore clarifici ſermonis enubilas*. Ex cap. 31. ejus libri depromtus eſt canon 3. diſt. 4., ubi demonſtratur, divinas leges ita ab homine ſuſpiciendas eſſe, ut non qua ratione latæ fuerunt, ſubtilius inveſtigetur, ſed ut demiſſo animo executioni mandentur, quamobrem profertur exemplum judicis, qui religioſe cuſtodire debet leges publicas ſemel editas, non de earum ſententia judicium ferre. Can. 3. diſt. 4.

In cap. 50. ejuſdem libri legitur canon 14. diſt. 38., ubi traditur optima ratio, qua ſtudioſus ſacrarum literarum divinam ſapientiam addiſcat, veterem etiam Judæorum Can. 14. diſt. 38.

Digitized by Google

dæorum hiſtoriam, myſticas ſignificationes, & vim demum linguarum, quibus ab initio ſacræ literæ prodierunt. Hinc ait Auguſtinus in primis: *Diſtinguamus ergo, quam fidem debeamus hiſtoriæ*. Deinde poſt pauca: *Qui ſit modus interpretandæ allegoriæ*; & demum poſt pauca. *Et quomodo ipſa locutio divinarum ſcripturarum ſecundum cujuſque linguæ proprietatem accipienda ſit. Habet enim omnis lingua ſua quædam propria genera locutionum, quæ, cum in aliam linguam transferuntur, videntur abſurda.* Ex his & ſupplendus erit Gratianeus canon, & emendandus.

De Libro de Utilitate credendi.

Can. 28. cau. 24. qu. 3. Deceptus a Manichæis Honoratus quidam Auguſtini amicus cœperat de Catholicorum diſciplina male ſentire; quum enim apud Catholicos vigere noſſet, eos, qui ſemel Chriſto nomen dederant in baptiſmate, ad ſervandam perpetuo fidem adigi, nec amplius illis liberum eſſe ab eadem fide recedere, duriuſculum ipſi videbatur, putans hominis plurimum intereſſe, libertate etiam ea in parte potiri. Auguſtinus libello ſuo, quem edidit ſub titulo *de utilitate credendi*, quemque memoravit in lib. 1. Retractat. cap. 14. Honoratum paullo aberrantem cohibuit, demonſtrans, quantum utilitatis ex Fidei Catholicæ profeſſione proficiſcatur, in qua propterea permanere unicuique ſit perpetuo optandum, laudandaſque publicas illas leges, quibus Catholici urgeantur, ne fidem derelinquant. Initio ejuſdem libri indicat Sanctus Antiſtes, Honoratum non ſponte ſua cœpiſſe a Chriſtianorum cœtu deflectere, ſed Manichæorum fraudibus circumventum, qua occaſione docet, quid diſcriminis intercedat inter eos, qui vere hæretici ſunt, & inter eos, qui ob infirmitatem quandam animi ab hæreticis ſe decipi facile patiuntur. Huc ſpectant verba canonis 28. cau. 24. qu. 3., ubi quinam vere hæreticus habendus ſit, perſpicue demonſtratur.

De Libris de Symbolo, & ad Neophytos.

Can. 62. de conſ. diſt. 4. Quatuor libri ſunt ſub hac inſcriptione inter opera Auguſtini: De Symbolo, ſive regula fidei ad Catechumenos. Maurini Monachi animadverterunt, primum librum jure Sancto Antiſtiti tribui, non tamen tres ſequentes, quorum ſtylus eſt ab Auguſtiniano diſſimilis, & ſententiarum rationes Auguſtinum minime decent. De poſterioribus tribus libellis parum ego ſollicitus eſſe debeo, cum unicus ſit ſub eo titulo inſcriptus apud Gratianum canon, nimirum 62. de conſ. diſt. 4., iſque ad librum primum pertineat. Ad hunc animadverto, verba illa, *Fratres chariſſimi*, in editis Auguſtini exemplaribus deſiderari, item poſt illa poſtrema, *qui ſub peccato naſcuntur*, ita ſequi apud Auguſtinum; *Eſt enim Princeps peccatorum*: quod ideo adnotatum velim, ut facile percipiatur, quo ſenſu Auguſtinus tradiderit eos, qui peccato originis adhuc inquinati ſunt, ſub Dæmonis eſſe poteſtate, per quandam ſcilicet neceſſitudinem, qua homo Dæmonis peccatoris exempla ſecutus eſt, atque imitatus.

Can. 73. de conſ. diſt. 4. Rejicitur a Maurinis in appendicem tomi 6. operum Auguſtini quoddam opuſculum, cujus hæc exhibetur inſcriptio: *Sermo de myſterio baptiſmatis*, hac adjecta

cenſura

Digitized by Google

cenſura ad ſermonem præcedentem: *Hunc ſermonem cum duobus ſequentibus vulgavit Jacobus Sirmondus in appendice poſt Auguſtinianos ſermones quadraginta, arbitratus iſtos tres haudquaquam eſſe Auguſtini, tametſi ei a Floriacenſi, unde illos depromſit, codice adſcriberentur*. Ex illo ſermone depromtus eſt canon 73. de conſ. diſt. 4., quemadmodum etiam canon 78. eadem diſt., de quo jam ſuperius egimus, quamobrem quod de canone 78., idem de canone 73. ferendum erit judicium. Aliqua adjicienda adhuc ſunt ad canonis 73. emendationem. Priora ejus verba ita emendanda erunt ex editione Maurinorum. *Prima ergo prædicatione de his tantum locuti ſumus &c.* Cum Gratiano tamen conſonat Ivo in parte 1. cap. 194., item MS. Codex Remigianus, uti Maurini iidem teſtantur. Diſcriminis ratio ex eo profluxit, quod apud Ivonem, quem ſecutus eſt de more ſuo Gratianus, tum apud auctorem Remigiani Codicis, ſermo hic, de quo agimus, tertius erat ordine, ubi propterea de duobus præcedentibus facta mentio fuit; at in codice, quem Maurini ſecuti ſunt, ſermo ille erat ſecundus, in quo proinde mentio tantum facienda erat de *Prima prædicatione*. Sunt & alia apud Gratianum emendanda; etenim ubi Gratianus ſcripſit: *Quæ diverſis corporis noſtri adhibita partibus, & deſcendiſtis in fontem ſacrum, fontem redemtionis &c.*, ediderunt Maurini: *Quæ diverſis corporis veſtri adhibita partibus, & deſcendentes in fontem, fontem ſacrum, fontem vitæ, fontem redemtionis &c.*

De Libris de Civitate Dei.

Inter Auguſtini opera admodum præſtant libri duo ſupra viginti de Civitate Dei, de quibus ita ſcripſit Caſſiodorus in lib. Divinarum lectionum cap. 6. *S. Auguſtini 22. libros, quos de Civitate Dei confecit, infaſtidibili ſedulitate percurramus, ubi & Babylonia confuſa Civitas Diaboli, & ſplendida Jeruſalem Urbs Domini Chriſti in hominum converſatione competenti diverſitate monſtratæ ſunt*. Equidem in iis non tantum ſublimis rerum divinarum ſapientia emicat, ſed etiam omnigena rerum humanarum notitia opere jucundo, atque elegantiſſimo, quod omnium facile in ſe trahit admirationem. Recognovit hos libros Auguſtinus in lib. 2. Retract. cap. 43., eorundem autem elucubrandorum hæc fuit occaſio. Dudum Gothi in Italiam irruperant ita, ut non ſolum armis illam vaſtaſſent, imo & Romanam ipſam Urbem invaſiſſent, ſed etiam Chriſtianæ Fidei infenſi palam inducerent ſuperſtitioſas obſervationes, iſtas quaſi Divina Oracula prædicantes. Opus erat in his temporum adjunctis eo auctore, qui Gothorum auſum, & impia dicta cohiberet, damnandas Ethnicorum ſuperſtitiones, ſervandam Chriſti fidem invictis argumentis demonſtraret; eo vel maxime, quod Gothi prædicarent in vulgus, Chriſtianos a Deo dire vexari, quod religionem a Deo penitus improbatam profiterentur. Marcellinus quidam Tribunus Auguſtinum rogavit, ut eam provinciam adgrederetur, ut conſtat ex epiſtola inter Auguſtinianas 136. apud Maurinos, cui ſtatim morem geſſit Sanctus Antiſtes de bono Chriſtianæ fidei vehementiſſime ſollicitus, qui propterea 22. libros digeſſit ad eundem Marcellinum directos, in quibus facta comparatione Ethnicæ ſuperſtitionis cum Religione Chriſtiana, dum illius turpitudinem penitus confecit, iſtius ſanctimoniam perſpicue oſtendit. Ex libro 1. cap. 22. depromtus eſt canon 11. diſt. 9., cujus ſententiam ut facilius perci- *Can. 11. diſt. 9.*

piamus, obſervandum eſt, Auguſtinum ſibi eo in loco propoſuiſſe expendenda Ethnicorum geſta, quæ ipſi veluti inſignia ſuorum prodigia prædicabant, ac veluti præſtantiſſima virtutum exempla; atque inter cetera illud Cleombroti, de quo Cicero in 1. Tuſculan., qui cum legiſſet apud Platonem, animum hominis eſſe immortalem, ſtatim mortem ſibi conſcivit, ut meliori vitæ ſe traderet. Hoc ex facto ſummam animi magnitudinem atque conſtantiam laudabant Ethnici in ſuis, quibus propterea reſpondens Auguſtinus ait: *Non modo quærimus, utrum ſit factum, ſed utrum fuerit faciendum. Sana quippe ratio etiam exemplis anteponenda eſt, cui quidem & exempla concordant, ſed illa, quæ tanto digniora ſunt imitatione, quanto excellentiora pietate*. Elegans ſane, & æquiſſima reſponſio, licet a Gratiano parum propoſitæ a ſe diſputationi accommodata.

Can.11. cau. 8. qu. 1. Canon 11. cau. 8. qu. 1. legitur in lib. 19. cap. 19., ubi Auguſtinus populi Chriſtiani, ac præſertim Sacerdotum integerrimos mores exhibet, ad eam rem interpretatus verba Paulli *Qui Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat*. Ubi Gratianus edidit in poſtremis verbis *& opprimatur iſta neceſſitas*, legitur apud Auguſtinum *& opprimat iſta neceſſitas*.

Can. 8. cau. 15. qu. 1. Ad canonem 8. cau. 15. qu. 1. nihil eſt, quod ſingulari indigeat animadverſione. Legitur integer in cap. 25. lib. 1. poſt Romanam Correctionem.

Can. 9. & 11 cau. 23. qu. 5. Canon 9. cau. 23. qu. 5. legitur in lib. 1. cap. 17. & ſequentibus. Cum enim in cap. 16. egiſſet Auguſtinus de quibuſdam puellis, quæ cum ſtuprum per vim paſſæ eſſent, aut cum ſtuprum per vim paterentur, mortem ſibi conſciverunt, hujuſmodi facta penitus reprobans, quod nemo ſuæ vitæ dominus, atque arbiter ſit, quanquam illæ excuſandæ aliqua ratione videantur, ita ſubſequitur in cap. 17. *Ac per hoc & quæ ſe occiderunt, ne quidquam humani paterentur, quis humanus affectus eis nolit ignoſci? Et quæ ſe occidere noluerunt, ne ſuo facinore alienum flagitium devitarent, quiſquis ei hoc crimini dederit, ipſe crimine inſipientiæ non carebit. Nam utique ſi non licet privata poteſtate alicui hominem occidere &c.* Reliqua habentur integra apud Gratianum poſt Romanam Correctionem emendatum, exceptis illis verbis *curandi cavendique mali*, pro quibus ediderunt Maurini: *carendi, cavendique mali*. Ad hunc ipſum canonem referendus erit canon 11. ead. cauſ. & quæſt., cujus verba leguntur paullo ante verſiculum *Hoc dicimus* laudati canonis 9. Quæ ſane omnia ſuſius fuerunt ab Auguſtino diſputata, ut conficeretur quorundam Ethnicorum opinio, qui putabant, licere unicuique mortem ſibi conſciſcere, ubi id æqua poſtulet cauſſa.

Can.37. cau. 23. qu. 5. Canon 37. cau. 23. qu. 5. legitur in cap. 16. lib. 19., ubi de recta dominandi ratione tractatur, traditurque, Dominos, quemadmodum ſolliciti eſſe debent, ne benefaciendo ſubditis cauſſam nocendi porrigant, ita nec parcendo cauſſam mali gravioris præbere debere. Quomodo integrum Auguſtini monumentum exhibendum ſit, jam animadverterunt ad calcem ejuſdem canonis Correctores Romani.

Can.33. cau. 23. qu. 8. Canon 33. cau. 23. qu. 8. partim Hieronymo, partim Auguſtino tribuendus erat; ſiquidem priora verba Hieronymi ſunt in lib. 3. in Ezechielem cap. 9., quæ accuratius referuntur in can. 29. cau. 23. qu. 5. Hinc facile colligitur, pro illis Gratiani verbis *cauſſam interfectionis* legendum eſſe potius *vaſa interfectionis*. Interpretabatur Sanctus Vir caput 9. Ezechielis, ubi agebat de viris a Domino miſſis, ut impios trucidarent, qui proinde ſymbolice dicuntur vaſa interfectionis manu geſtare ex Divino mandato. Verſiculus autem *Qui vero* nullibi legitur

apud

Digitized by Google

apud Auguſtinum, quamquam non abſimilis ſententia exhibeatur in can. 9. verſ. penult. cau. 23. qu. 5., unde conjicere facile poſſumus, Gratianum in dicto can. 33. non verba ipſa Auguſtini deſcribere, ſed ſententiam perſtringere mutato verborum cortice voluiſſe.

Canon 7. cau. 26. qu. 2. non legitur apud Auguſtinum, ſed potius apud Rabanum Maurum in lib. 15. de Univerſo cap. 4. de Magis in fine; & paullo antea in eodem capite legitur ſubſequens verſiculus *Itaque hæc vanitas*. Sunt etiam ſententiæ quædam non prorſus abſimiles apud Auguſtinum in lib. 7. de Civit. Dei cap. 23. & ſequentibus, & in lib. 8. cap. 19. & ſequentibus, in quibus plurima congerit Sanctus Antiſtes de inanibus magicæ artis documentis, unde fortaſſe contingere potuit, ut monumentum illud quaſi depromtum ex libris Auguſtini de Civitate Dei palam exhiberetur. Idipſum contigit in can. 14. cau. 26. qu. 5., cujus equidem verba non leguntur apud Auguſtinum, ſed potius in memorato Rabani libro & cap. 4., at nonnulla in lib. 18. de Civit. Dei cap. 17. traduntur de Circe, quæ ſodales Ulifſis mutaviſſe fertur in feras, & de Arcadibus in lupos transformatis. Ita exorditur Rabanus: *Itaque hæc vanitas magicarum artium ex traditione Angelorum malorum in toto terrarum orbe plurimis ſæculis valuit per quandam ſcientiam futurorum, & infernorum, & invocationes eorum inventa ſunt aruſpicia, augurationes, & ipſa, quæ dicuntur oracula, & nigrimantia. Nec mirum de Magorum præſtigiis, quorum in tantum prodiere* (vides hic poſteriora verba dicti canonis 7. cau. 26. qu. 2. jungenda cum prioribus verbis dicti canonis 14. cau. 26. qu. 5.) *maleficiorum artes, ut etiam Moyſi ſimillimis ſignis reſiſterent vertentes virgas in Dracones, & aquas in ſanguinem. Quid plura? Si credere fas eſt de Phytoniſſa* (aliqua ex his omittuntur a Gratiano) *ut Prophetæ Samuelis animam de inferni abditis evocaret, & vivorum præſentaret conſpectibus, ſi tamen animam Prophetæ fuiſſe credamus, & non aliquam phantaſmaticam illuſionem Satanæ fallacia factam. Prudentius de Mercurio ſic ait:*

Can. 7. cau. 26. qu. 2. & can. 14. cau. 26. qu. 5.

Traditur hic tinctas ſumto moderamine virgæ
In lucem revocaſſe animas . . . .
Aſt alias damnaſſe neci.

& poſt paullulum.

Murmure non magico tenues exire figuras
Atque ſepulchrales cito incantare favillas
Vita itidem ſpoliare alios ars noxia novit.

Magi ſunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi & elementa concutiunt (adjecit Gratianus *permiſſu Dei*) *turbant mentes hominum* (addidit Gratianus *minus confidentium in Deo*) *& ſine ullo veneni hauſtu violentia tantum carminis interimunt. Unde Lucanus:*

Mens hauſta nulla ſanie polluta veneni
Incantata perit.

Reliqua habentur integra apud Gratianum uſque ad illa verba *facilius provocentur*; poſt quæ ita proſequitur Rabanus. *Hydromantici ab aqua dicti. Eſt enim Hydromantia in aquæ inſpectione umbras Dæmonum evocare, & imagines, vel ludificationes eorum videre, ibique ab eis aliqua audire, ubi adhibito ſanguine etiam inferos perhibentur ſuſcitare.* Poſt hæc pergit Rabanus enumerando varia Magorum genera, videlicet Divinorum, Ariolorum, Aruſpicum, Augurum, Aſtrologorum, Mathematicorum,

ticorum, Horoſpicorum, Saliſatorum, poſt quæ ita ſcribit: *Ad hæc omnia ſupradicta pertinent ligaturæ execrabilium remediorum contemnendæ, ſive in præcantationibus, ſeu in characteribus &c.* Reliqua integra habentur apud Gratianum in dicto can. 14. uſque ad verſ. *Haruſpicinæ*. Apparet autem, ibidem Gratianum addidiſſe verba illa, *quæ ars medicorum condemnat*, quæ apud Rabanum deſiderantur; forte vero dixeris, Gratianum reſpexiſſe in iis ad illa, quæ tradidit Auguſtinus in lib. 2. de Doctrina Chriſtiana can. 6. cau. 26. qu. 2. verſ. *Ad hoc genus*. Itaque canon 14. a principio uſque ad verſiculum *Haruſpicinæ* potiore jure Rabano tribuetur, demtis tamen iis, quæ habentur in verſ. *Fertur etiam* uſque ad illa *Magi ſunt &c.*, quæ & apud Rabanum deſiderantur. Forte verſiculus iſte perſtrictus fuiſſe videtur ab aliquo Collectore, qui deinde Gratiano auctor, extitit, ex prolixo Auguſtini ſermone in lib. 18. de Civitate Dei cap. 17., ubi poſtquam varia ſuperſtitionis Ethnicæ monſtra, & portenta narraviſſet, ita ſcribit: *Hoc Varro ut adſtruat, commemorat alia non minus incredibilia de maga illa famoſiſſima Circe, quæ ſocios quoque Ulyſſis mutavit in beſtias, & de Arcadibus, qui ſorte ducti tranſnatabant quoddam ſtagnum, atque ibi convertebantur in lupos, & cum ſimilibus feris per illius regionis deſerta vivebant; ſi autem carne non veſcerentur humana, rurſus poſt novem annos eodem renato ſtagno transformabantur in homines. Denique etiam nominatim expreſſit quendam Demænetum, cum guſtaſſet de Sacrificio, quod Arcades immolato puero Deo ſuo Lycæo facere ſolerent, in lupum fuiſſe mutatum, & anno decimo in figuram propriam reſtitutum.* Et poſt pauca: *Hæc vel falſa ſunt, vel tam inuſitata, ut merito non credantur.* Jamvero veniamus ad verſiculum *Haruſpicinæ* in dicto can. 14. Hic ſane neque apud Auguſtinum legitur, neque apud Rabanum. Fortaſſis Collectores, qui Gratiano auctores fuerunt, Poetarum fabulas inter inania Magorum figmenta miſcere voluerunt, eam præcipue, quæ apud Ovidium enarratur lib. 15. Metamorph. ibi:

. . . . Cum Tyrrenus arator
Fatalem glebam motis adſpexit in arvis
Sponte ſua primum, nulloque agitante moveri,
Sumere mox hominis, terræque amittere formam,
Oraque venturis aperire recentia fatis,
Indigenæ dixere Tagen, qui primus Etruſcam
Edocuit gentem caſus aperire futuros.

Iſtud ſane eſt illud Tagis prodigium, quod memoratur in dicto verſ. *Haruſpicinæ*. Verſiculus *His ergo portentis* nec apud Auguſtinum, nec alibi, quod noverim, legitur, niſi fortaſſis dicendum ſit, ibidem referri Auguſtini ſententiam, qualis habetur in lib. 19. de Civitate Dei cap. 9. ibi: *Aliquando Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis ad tentandos eos, quos ita vel erudiri opus eſt, vel decipi juſtum eſt.* Verſiculus *Quemadmodum* referendus videtur ad non abſimilem Auguſtini ſententiam in lib. 3. de Trinitate cap. 7. & 8. ibi: *Iſta miracula etiam magicis artibus fiunt; nam ut Magi Pharaonis ſimiliter ſerpentes fecerunt, & alia ſimilia .... Nec ideo putandum eſt, illis tranſgreſſoribus Angelis ad nutum ſervire hanc viſibilium rerum materiam, ſed Deo potius, a quo hæc poteſtas datur, quantum in ſublimi, & ſpiritali ſede incommutabilis judicat.... Nec ſane creatores illi mali Angeli dicendi ſunt, quia per illos Magi reſiſtentes famulo Dei ranas, & ſerpentes fecerunt; non enim ipſi eas creaverunt. Omnium quippe rerum, quæ corporaliter, viſibiliterque naſcuntur, occulta* quædam

Digitized by Google

quædam ſemina in iſtis corporeis mundi hujus elementis latent. Alia ſunt enim hæc jam conſpicua oculis noſtris ex fructibus, & animantibus; alia vero illa occulta iſtorum ſeminum ſemina, unde jubente Creatore produxit aqua prima natatilia, & volatilia, terra autem prima ſui generis germina, & prima ſui generis animalia..... Quapropter ita non poſſum dicere, Angelos malos malis artibus evocatos creatores fuiſſe ranarum, atque ſerpentium; ſicut non poſſum dicere, homines malos creatores eſſe ſegetis, quam per eorum operam videro exortam. Fruſtra etiam apud Auguſtinum quæres verba verſiculi *Præterea quidam*, niſi forte ſententiam quandam ſimilem agnoſcere velis in libro ejus 2. de diverſis quæſtionibus ad Simplicianum quæſt. 4. ibi: *Item quæris, utrum ſpiritus immundus, qui erat in Pythoniſſa potuerit agere, ut Samuel a Saule videretur, & loqueretur cum eo; ſed multo majoris miraculi eſt, quod ipſe Satanas princeps omnium immundorum ſpirituum potuit loqui cum Deo, & petere tentandum Job juſtiſſimum virum, qui etiam tentandos Apoſtolos petiit... Quod ſi hoc movet, quod licuerit maligno ſpiritui excitare animam juſti, & tanquam de abditis mortuorum receptaculis evocare, nonne magis mirandum eſt, quod Satanas ipſum Dominum aſſumſit, & conſtituit ſuper pinnam templi?... Non eſt abſurdum credere ex aliqua diſpenſatione divinæ voluntatis permiſſum fuiſſe, ut non invitus, nec dominante, atque ſubjugante magica potentia, ſed volens atque obtemperans occultæ diſpenſationi Dei, quæ & Pythoniſſam illam & Saulem latebat, conſentiret ſpiritus Prophetæ ſancti, ſe oſtendi adſpectibus Regis divina eum ſententia percuſſurus. Cur enim anima boni hominis a malis viris evocata, ſi venerit, amittere videatur dignitatem ſuam, cum & viri plerumque boni invitati ad malos veniant, & agant cum eis, quod officium poſtulat æquitatis, ſervato, atque inconcuſſo decore virtutis ſuæ.... Quamquam in hoc facto poteſt eſſe alius facilior exitus, & expeditior intellectus, ut non vere ſpiritum Samuelis excitatum a requie ſua credamus, ſed aliquod phantaſma, & imaginariam illuſionem Diaboli machinationibus factam, quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia ſolent imagines rerum earum nominibus appellari, quarum imagines ſunt... Non mirum eſt, quod Scriptura dicit, Samuelem viſum, etiamſi forte imago Samuelis adparuit machinamento ejus, qui transfigurat ſe velut Angelum lucis, & miniſtros ſuos, velut miniſtros juſtitiæ. Jam vero ſi illud movet, quomodo a maligno ſpiritu Sauli vera prædicta ſunt, poteſt & illud mirum videri, quomodo Dæmones agnoverint Chriſtum, quem Judæi non agnoſcebant... Unde etiam ſpiritus Pythonius in actibus Apoſtolorum* (cap. 16. verſ. 17.) *adteſtatur Paullo Apoſtolo, & Evangeliſta eſſe conatur. Miſcent tamen iſti fallacias, & verum, quod noſſe potuerint, non docendi magis, quam decipiendi fine pronuntiant. Et forte hoc eſt, quod cum illa imago Samuelis Sauli prædiceret, moriturum, dixit etiam ſecum futurum, quod utique falſum eſt, magno quippe intervallo poſt mortem ſeparari bonos a malis in Evangelio legimus.... Aut ſi propterea Samuel Sauli dixit, mecum eris, ut non ad æqualitatem felicitatis, ſed ad parem conditionem mortis referatur.* His plura ſimilia tradit Rabanus in Commentariis in lib. 1. Regum cap. 29. Hinc plane colligitur, integrum fere canonem 14. una ex Rabani, atque ex Auguſtini ſententiis paullo aliter a Collectore digeſtis fuiſſe compoſitum. Quod magis cum Auguſtino conſonat, eſt verſiculus ultimus, qui referendus eſt ad Sancti Antiſtitis librum quæſtionum in Deuteronomium lib. 5. quæſt. 19. ibi: *Si autem ſurrexerit in te Propheta* (Deuteron. cap. 13. verſ. 1. & ſequ.) *ſeu ſomniator ſomnians, & dederit tibi ſignum, vel prodigium, & venerit ſignum, ſive prodigium, quod locutus eſt ad te dicens: eamus, & ſerviamus Diis aliis, quos neſcitis,*

non

Digitized by Google

non audietis verba Prophetæ illius, vel ſomniantis ſomnium illud, quoniam tentat Dominus Deus veſter vos ſcire, an diligatis Dominum Deum veſtrum ex toto corde veſtro, & ex tota anima veſtra. Hoc quidam interpretes latini non ita poſuerunt, ſcire an diligatis; ſed ut ſciat, an diligatis, quamvis eadem ſententia videatur. Verumtamen illud, quod dictum eſt, ſcire, facilius ad eos refertur, ut ſic accipiamus, tentat vos ſcire, ac ſi diceretur, tentando vos facit ſcire. Ubi ſane intelligi voluit, etiam illa, quæ a divinantibus non ſecundum Deum dicuntur, ſi acciderint, quæ dicuntur, non accipienda ſic, ut fiant, quæ præcipiuntur ab eis, aut colantur, quæ coluntur ab eis. Nec præter ſuam poteſtatem Deus oſtendit eſſe, quod iſta contingunt, ſed quaſi quæreretur, cur ea permittat, cauſam tentationis expoſuit, ad cognoſcendam utique eorum dilectionem, utrum eam habeant erga Deum ſuum, cognoſcendam vero ab ipſis potius, quam ab illo, qui ſcit omnia, antequam fiant. Hæc ſane leguntur ad literam in fine dicti canonis 14., & in dicto can. 5.

Can. 3. 4. & 5. cau. 32. qu. 5. Canones 3. & 4. cau. 32. qu. 5. leguntur in lib. 1. de Civit. Dei cap. 18., ubi Auguſtinus ſermonem inſtituens de egregiis virtutibus, quæ inſignes reddiderunt feminas quaſdam eam ob rem memoria hominum perpetua recolendas, adfert inter cetera illarum exempla, quæ ut pudorem ſervarent, ſeu ut impudicorum manus evitarent, ſeſe morti tradiderunt, non quidem factum omnino laudans, ſed docens, quo in pretio apud illas caſtimonia corporis habita fuerit; qua occaſione tradit, caſtitatem in animo ſedem ſuam habere præcipuam, nec vi, quam quis in corpore patiatur, amitti. Plane verba canonis 3. cum Auguſtini codicibus penitus conſonant, dummodo principio ita legamus, quemadmodum jam adnotaverunt Correctores Romani. *At enim ne vel aliena polluat libido metuitur? Non polluet &c.* In canone 4. licet plura hodie ex integris Auguſtini exemplaribus adjecta fuerint ſtudio & opera Romanorum Correctorum, adhuc quædam deſiderantur poſt illa verba *violata animi ſanctitate*, poſt quæ ita proſequitur Auguſtinus: *etiam corpore intacto. Quamobrem non habet, quod in ſe morte ſpontanea puniat femina ſine illa ſui conſenſione violenter oppreſſa, & alieno compreſſa peccato; quantominus antequam hoc fiat, ne admittatur homicidium certum, cum ipſum flagitium, quamvis alienum, adhuc pendet incertum. Lucretiam certe &c.* Hoc Lucretiæ factum eo in loco a Gratiano recenſetur, ſed non integra exhibetur de eodem Auguſtini ſententia. Sane ſiquis in uno Gratiano conſiſtat, exhiberetur Auguſtinus veluti factum illud penitus laudans; at vero id falſum eſt; ſiquidem in integro Auguſtini capite non ſolum proponitur factum illud eſſe Chriſtianis omnino improbandum, ſed & apud ipſos Romanos Ethnicos fuiſſe damnatum, quod demonſtrabat Sanctus Antiſtes ex eo, quod Ethnici ipſi credidiſſent, feminam illam a Diis pœnam luiſſe damnationis in inferis, adferens ad eam rem Virgilianos illos verſus Æneidos lib. 6.

. . . . qui ſibi lethum
Inſontes peperere manu, lucemque peroſi
Projecere animas,
Et quibus ad ſuperiora redire cupientibus
Fata obſtant, triſtique palus innabilis unda
Alligat.

Poſt quæ ita concludit in cap. 20. *Neque enim fruſtra in ſanctis Canonicis Libris nuſquam nobis divinitus præceptum permiſſumve reperiri poteſt, ut vel ipſius adipiſcendæ immortalitatis, vel ullius carendi, cavendique mali cauſſa nobiſmetipſis necem inferamus.*

ramus. Atque ad hanc ipſam rem pertinet canon 5. cau. 32. qu. 5. depromtus ex lib. 1. cap. 19., & deſcribendus eo verborum ordine, qui a Romanis Correctoribus exhibetur.

Canon 1. cau. 35. qu. 1. legitur in lib. 15. cap. 16., ubi Auguſtinus improbabat inhoneſtos Gentilium mores, quibus receptum erat, ut conſanguinei inter ſe conjugia inirent, docebatque minime illis ſuffragari poſſe, quod ſemel a Protoparentum noſtrorum filiis ita neceſſitate humanæ propagationis poſtulante factum legitur. Priora quidem Gratiani verba cum integris Auguſtini codicibus conſonant. Quæ vero ſubſequuntur in verſ. *Copulatio ergo* ita ſunt emendanda: *Copulatio ergo maris, & feminæ, quantum adtinet ad genus mortalium, quoddam ſeminarium eſt civitatis: ſed terrenæ civitatis generatione tantummodo; cæleſtis autem etiam regeneratione opus habet, ut generationis noxam evadat.* *Can. 1. cau. 35. qu. 1.*

Canon 32. de conſ. diſt. 2. aliter deſcriptus exhibetur apud Auguſtinum, quemadmodum obſervaverunt Romani Correctores, partim ex lib. 10. de Civit. Dei cap. 5., partim ex libro de catechizandis rudibus, partim ex epiſt. 166. editionem Gratiani emendantes. Ad priora canonis verba adnotandum eſt, Auguſtinum ibidem ſermonem inſtituiſſe de ſacrificiis veteris teſtamenti, quibus mactata animalia immolabantur. Cum enim prophana, & ſuperſtitioſa Ethnicorum animalia immolantium ſacrificia improbaret, noluit eadem ratione improbanda etiam eſſe ſacrificia veterum Patriarcharum, ſcribens propterea, Patriarcharum eorundem ſacrificia internam mentis dedicationem Deo factam ſignificaviſſe. *Can. 32. de conſ. diſt 2.*

De Libro de Unitate Eccleſiæ.

In incerto veluti hærent viri eruditi, ubi inveſtigandum occurrit, an Auguſtino jure tributus ſit libellus, cui titulus eſt *de Unitate Eccleſiæ*, aut, quemadmodum habetur in tomo 9. editionis Maurinorum: *ad Catholicos epiſtola contra Donatiſtas*. Vulgo in primis adnotant, libelli hujus mentionem non fieri in libris Retractationum, in quibus ceteroquin omnia fere opera ſua Auguſtinus recenſuit. At hoc argumenti genus parum in propoſito valet; etenim liber iſte inſtar epiſtolæ cujuſdam ad Catholicos directæ eſt, epiſtolarum autem ſuarum mentionem nullam in ſuis Retractationibus habuit Auguſtinus. Duas alias graviores conjecturas Maurini adferunt. Prima eſt, quod ſtylus cum Auguſtiniano minime conveniat. Secunda, quod teſtimonia ſacrarum literarum, quæ ibidem referuntur, non exhibeant vulgatam illam veterem interpretationem, qua Sanctus Antiſtes uti conſuevit; ex quibus ſane nemo erit, qui tuto cenſeat adfirmandum, revera Sancti Antiſtitis librum illum, ſive epiſtolam eſſe. Ceterum quæ ibidem pertractantur, Auguſtini temporibus apprime conveniunt; quæritur enim, ubinam ſita ſit vera Eccleſia Chriſti, num apud Catholicos, num apud Donatiſtas, & pluribus argumentis concluditur, Donatiſtis veræ Eccleſiæ notas deeſſe, quæ tamen apud Catholicos deprehenduntur. Ex eo libro cap. 20. depromtus eſt verſiculus *de perſecutione* can. 40. cau. 23. qu. 4., cujus verba cum Auguſtini codice apprime conſonant; reſpondebat autem Sanctus Antiſtes ibi Donatiſtarum objectionibus, qui ideo ſe in Eccleſia Dei eſſe probabant, quia aſſidue vexarentur, quaſi ea eſſet nota & character Eccleſiæ, adverſus quos tradebat, inter perſecutiones *Can. 40. verſ. ult. cau. 23. qu. 4. & can. 35. cau. 23. qu. 5.*

&

& perſecutiones diſcrimen intercedere; perſecutiones autem, quales Donatiſtæ patiebantur, veram in eis Eccleſiam eſſe non demonſtrare. Poſt pauca in eodem cap. 20. legitur canon 35. cau. 23. qu. 5. eiſdem omnino verbis, quibus traditur, quam æquo judicio Imperatorum Donatiſtæ vexarentur, quod potiſſimum Sacramentis abuterentur. Hinc poſt verba Gratiani ſtatim in eo libello ſubjicitur: *Hanc vobis dilectionem debent Chriſtiani Catholici Imperatores, ut ſacrilegia veſtra, & propter Chriſtianam manſuetudinem, non pro merito punienda decernant, & propter Chriſtianam ſollicitudinem non omnino impunita dimittant.*

De Libro de Summo Bono.

Can. 47. cau. 11. qu. 3. Et Gratianus in can. 47. cau. 11. qu. 3., & Ivo in parte 14. decreti cap. 9. laudaverunt librum Auguſtini de Summo Bono, qui apud Auguſtinum præſefert titulum *de Natura boni*. Forte ex eo variari potuit libelli inſcriptio, quod Auguſtinus in lib. 2. Retractat. cap. 9. hunc librum excurrens, profitetur ſe in eo oſtendiſſe, *naturam incommutabilem Deum eſſe, ac ſummum bonum, atque ab illo eſſe ceteras naturas, ſive ſpirituales, ſive corporales, atque omnes, in quantum naturæ ſunt, bonas eſſe*. Ex hoc facile unuſquiſque agnoſcit, ibidem confici Manichæorum impietatem, qui duo ſtatuebant principia, bonorum unum, alterum malorum. De Gratianeo canone nihil ſpecialiter eſt obſervandum; cum Gratiani verba penitus conſonent cum integris Auguſtini codicibus.

De Libris de Trinitate.

Libros quindecim de ſumma Trinitate ab Auguſtino elucubratos laudavit Caſſiodorus in cap. 16. libri divinarum inſtitutionum, ibi: *Sancti Auguſtini 15. libri, quos idem de Trinitate mirabili profunditate conſcripſit, curioſa vobis intentione meditandi ſunt*. Revera ii ſunt, quos Sanctus Antiſtes diuturno ſtudio, & incredibili animi intentione editos voluit; nimirum in juvenili adhuc ætate conſtitutus illos incœpit, & demum in provecta ſenectute abſolvit. Erat opus iſtud Auguſtino propoſitum, in quo elaboraret, dum aliquid otii ſupereſſet; cum enim Eccleſiaſticis curis identidem diſtraheretur, unde ad varias res animus avocabatur, quoties ſublimiorum rerum meditatione mentem relaxare quodammodo poſſet, eo totis
Can. 3. diſt. 9. viribus ſe convertebat. Librorum eorundem mentionem fecit in lib. 2. Retractat. cap. 15. In principio lib. 3. legitur canon 3. diſt. 9., ubi ſane exhibetur eximia Sancti Doctoris humilitas, dum profitetur, deſiderare ſe vehementiſſime, ut corrigerentur, quæ ipſe volumina ediderat, præſertim in ea parte, in qua graviſſimas diſputationes diſcuſſerat, atque enodaverat, quaſi humana multa in iis perpeſſus fuiſſet; quamobrem ingenue ait, ſcripturis ſuis divina eloquia longe præſtare, quemadmodum legimus in dicto can. 3., ubi pro illis verbis *firmum tenere* ſcribendum eſt *firmiter tenere* juxta optimorum codicum exemplaria.

Can. 95. cau. 1. qu. 1. Canon 95. cau. 1. qu. 1. legitur eiſdem verbis in lib. 4. cap. 14., quamquam tamen parum propoſito Gratianeo conveniat; etenim Auguſtinus ibidem ſermonem habebat de ſummo Chriſti Domini Sacerdotio, qui ſemetipſum charitate eximia

Digitized by Google

eximia pro nobis in Cruce Patri immolavit, quemque propterea eſſe decuit *ſanctum, innocentem, impollutum*, ut ſcribit Paullus in cap. 7. ad Hebræos; at vero Gratianus rem ita exhibuit, quaſi ad Sacerdotes Chriſti Miniſtros Auguſtini ſententia pertineret.

Canon 60. de conſ. diſt. 2. omnino conſonat cum verbis Auguſtini lib. 3. cap. 4., adjectis ad clariorem rei explicationem Romanorum Correctorum adnotationibus. Sancti Antiſtitis propoſitum erat, ut doceret, omnia diſponi, regi, ac gubernari auctoritate, & providentia mirabili Dei, quam ad rem profertur exemplum in Sacramento Euchariſtiæ, in quo divina operante virtute panis & vinum *ſanctificatur, ut magnum ſit Sacramentum*. *Can. 60. de conſ. diſt. 2.*

Ad canonem 30. de conſ. diſt. 3. nihil eſt, quod ſingulari opus habeat animadverſione. Integer ille legitur in cap. 4. libri 1. *Can. 30. de conſ. diſt. 3.*

De Libro contra Secundinum.

Adverſus Secundinum Manichæum libellum ſcripſit Auguſtinus, quemadmodum ipſe profitetur in lib. 2. Retract. cap. 10. & quidem elegantiſſimum, quem idem Sanctus Antiſtes ait, ſe ceteris adverſus Manichæos editis facile præponere. *Can. 51. cau. 11. qu. 3.* Audax fuerat Secundinus, qui licet Auguſtino ignotus, voluit ad Auguſtinum libellum familiari ſtylo editum dirigere, quo & Manichæorum, quas ipſe ſequebatur, tueretur opiniones, & Eccleſiæ Catholicæ dogmata impugnaret. Adverſus eum alio libello reſpondit Auguſtinus ſumma cum ingenii alacritate, ex cujus initio depromtus eſt canon 51. cau. 11. qu. 3., ubi Sanctus Antiſtes eludebat convicia adverſus ſe a Manichæis illata, ſcribens, nihil ſua intereſſe, quid Manichæi de ipſo ſenſerint, dummodo coram Deo integer vitæ, & ſceleris purus habeatur. An vero hæc ſententia conveniat Gratiani propoſito, qui exinde colligebat, neminem damnari poſſe iniquis quorundam judicum ſententiis, quando innoxius eſt apud Deum, facile unuſquiſque judicabit.

De Libris contra Manichæos, ac præſertim contra Fauſtum.

Multa ſunt, quæ Auguſtinus edidit adverſus Manichæos, quorum ſecta illis temporibus res Eccleſiaſticas vehementiſſime perturbabat. Extat inter cetera liber de Geneſi contra Manichæos, ubi Sanctus Vir improbos hæreticos perſecutus eſt, quod vetus teſtamentum, præſertim vero ſacram Geneſim, deteſtarentur. Extant præterea libri tres ſupra triginta adverſus Fauſtum ejuſdem ſectæ hominem, quorum argumentum non aliunde deduci clarius poteſt, quam ex iis, quæ tradidit Auguſtinus in lib. 2. Retractationum cap. 7. ibi: *Contra Fauſtum Manichæum blaſphemantem Legem, & Prophetas, & eorum Deum, & Incarnationem Chriſti, Scripturas autem Novi Teſtamenti, quibus convincitur, falſatas eſſe dicentem, ſcripſi grande opus, verbis ejus propoſitis reddens reſponſiones meas. Triginta & tres diſputationes ſunt, quas etiam libros cur non dixerim? Nam etſi ſunt in eis aliqui perbreves, tamen*

Digitized by Google

libri ſunt. Gratianus in laudandis hujuſmodi monumentis modo ſpecialiter deſignavit libros contra Fauſtum, modo generaliter libros indicavit editos adverſus Manichæos, quemadmodum in ſequentibus deprehendetur.

Can. 9. *diſt.* 11. In primis laudatur canon 9. diſt. 11. ſub hac inſcriptione *Idem*, ideſt Auguſtinus, *in libro contra Manichæos*; habetur autem in lib. 11. cap. 2. contra Fauſtum; cujus canonis ſententia ut integra percipiatur, obſervandum eſt, Fauſto Manichæo morem fuiſſe, ut ſtatim ac dignoſceret quædam ſacrarum literarum teſtimonia, quæ ad ſuam firmandam hæreſim quoquo modo torquere poſſet, eadem prædicaret, quaſi palmam relaturus; ubi vero in alia teſtimonia impingeret, quibus Manichæorum hæreſes conficerentur, illa deleret, & e codicibus temere expungenda clamaret, Catholicorum perfidiam incuſans, quaſi Catholici poſterioris generis monumentorum auctores fuerint, eademque divinis literis commentitiis artibus inſeruerint. Id ægre admodum ferens Auguſtinus, ad incorruptam divinorum codicum integritatem, quam ex univerſæ Eccleſiæ teſtimonio firmiſſimo probare nitebatur, provocabat his verbis, quæ paullisper Gratianus immutavit: *Vides in hac re, quid Eccleſiæ Catholicæ valeat auctoritas, quæ ab ipſis fundatiſſimis Sedibus Apoſtolorum uſque ad hodiernum diem ſuccedentium ſibimet Epiſcoporum ſerie, & tot populorum conſenſione firmatur*.

Can. 4. *cau.* 23. *qu.* 1. Canon 4. cau. 23. qu. 1. ſimiliter laudatus a Gratiano, quaſi ex libris Auguſtini contra Manichæos, habetur in lib. 22. cap. 74. & 75. contra Fauſtum, quamquam Gratianus lectionem paullisper corruperit; ut enim omittam, pro illis verbis *Ut dominentur in pace victuri*, in aliquibus Auguſtini codicibus legi: *Ut domentur in pace victuri*, verſiculus Gratiani *Unde neque Johannes* longe aliis verbis apud Auguſtinum exhibetur; nimirum poſt illa verba *ordo ipſe conſtringit* ita legitur: *Alioquin Johannes cum ad eum baptizandi milites venirent dicentes, & quid nos faciemus? Reſponderet eis, arma abjicite, militiam iſtam deſerite, neminem percutite, vulnerate, proſternite, ſed quia ſciebat, eos, cum hæc militando facerent, non eſſe homicidas, ſed miniſtros legis, & non ultores injuriarum ſuarum, ſed ſalutis publicæ defenſores, reſpondit eis, neminem concuſſeritis, nulli calumniam feceritis, ſufficiat vobis ſtipendium veſtrum. Sed quia Manichæi Johannem aperte blaſphæmare conſueverunt, ipſum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum audiant, hoc ſtipendium jubentem reddi Cæſari, quod Johannes dicit ſufficere militi. Reddite, inquit, Cæſari, quæ Cæſaris ſunt, & Deo, quæ Dei ſunt. Et ad hoc enim tributa præſtantur, ut propter bella neceſſario militi ſtipendium præbeatur*. Et paullo infra: *Intereſt enim, quibus cauſſis, quibuſve auctoribus homines bella gerenda ſuſcipiant. Ordo tamen ille naturalis mortalium paci adcommodatus hoc poſcit, ut ſuſcipiendi belli auctoritas, atque conſilium penes Principem ſit, exequendi autem juſſa bellica miniſterium milites debeant paci, ſalutique communi. Bellum autem, quod gerendum Deo auctore ſuſcipitur, recte ſuſcipi dubitare fas non eſt, vel ad terrendam, vel ad obterendam, vel ad ſubjugandam mortalium ſuperbiam, quando ne illud quidem, quod humana cupiditate geritur, non ſolum incorruptibili Deo, ſed nec ſanctis ejus obeſſe aliquid poteſt, quibus potius ad exercendam patientiam, & ad humiliandam animam, ferendamque paternam diſciplinam etiam prodeſſe invenitur. Neque enim habet in eos quiſquam ullam poteſtatem, niſi cui data fuerit deſuper, non eſt enim poteſtas, niſi a Deo, ſive jubente, ſive ſinente. Cum ergo vir juſtus, ſi forte ſub Rege homine etiam ſacrilego militet, recte poſſit illo jubente bellare, civicæ pacis ordinem ſervans, cui quod jubetur* (MSS. codices, uti teſtantur Maurini, habent

Digitized by Google

bent *cum id quod jubetur*), *vel non eſſe contra Dei præceptum certum eſt, vel utrum ſit certum non eſt, ita ut fortaſſe reum faciat Regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi.*

Præterea quaſi ex libris Auguſtini contra Manichæos laudatur canon 31. cau. 24. qu. 3., cujus verba non alibi apud Auguſtinum leguntur, quam in libro 18. de Civitate Dei cap. 51., ubi Sanctus Antiſtes oſtendens, Catholicam Fidem per hæreticorum errores roborari potius, quam everti, ex eo nimirum quod Catholica veritas acriore diſputatione diſcuſſa magis eniteat, occaſione arrepta docet, quinam pro hæreticis habendi ſint, quorum opera Catholici in fide exercentur. Gratiani verba penitus conſonant cum codicibus Auguſtini in dicto cap. 51. *Can. 31. cau. 24 qu. 3.*

Canon 40. cau. 24. qu. 3. in vetuſtis Gratiani codicibus laudabatur Auguſtini nomine, quin ſpecialiter adnotaretur opus Sancti Antiſtitis, ex quo depromtum eſſet. In recentioribus autem codicibus indicatur, derivatum illum fuiſſe ex cap. 1. lib. 1. de Geneſi contra Manichæos, cui ſane Gratianea editio conſonat, dummodo pro illis verbis *hi autem Deo probati ſunt* legatur: *Illi enim Deo probati ſunt.* Porro ibi cum Auguſtinus Manichæos objurgaret, quod vetus teſtamentum aſpernarentur, occaſionem arripuit, admonendi fideles, ut ſacras veteris etiam teſtamenti literas aſſidua meditatione verſarent. *Can. 40. cau. 24. qu. 3.*

Ex lib. 13. cap. 15. contra Fauſtum depromtus eſt canon 13. diſt. 37., cum enim Fauſtus Prophetarum veterum contemneret auctoritatem, allegans penes illos nihil veneratione dignum haberi, aut ſiquid eſſet divinum, parum, nihilve diſſimile eſſe a vaticiniis Sybillarum, aut Orphei, ceteroquin a Catholicis aut nullo aut exiguo in pretio habitis, ita reſpondit Auguſtinus: *Sybilla porro, vel Sybillæ, & Orpheus, & neſcio quis Hermes, & ſiqui alii Vates, vel Theologi, vel Sapientes, vel Phyloſophi gentium de Filio Dei, aut de Patre Deo vera prædixiſſe, ſeu dixiſſe perhibentur, valet quidem aliquid ad Paganorum vanitatem revincendam, non tamen ad iſtorum auctoritatem amplectendam.* Et poſt pauca: *Quamobrem quantum diſtat de Chriſti adventu inter prædicationem Angelorum, & confeſſionem Dæmoniorum, tantum inter auctoritatem Prophetarum, & curioſitatem ſacrilegorum.* His in aperto poſita eſt Auguſtini ſententia, & Gratianea editio emendata. *Can. 13. diſt. 37.*

Canon 6. diſt. 56. aliter legitur apud Auguſtinum in lib. 22. contra Fauſtum cap. 64., ac penes Gratianum exhibeatur, quemadmodum jam Romani Correctores obſervaverunt, qui propterea ipſa Sancti Auguſtini verba ad calcem canonis deſcripſerunt. Totus ibidem in eo erat Sanctus Antiſtes, ut reſponderet Fauſto in Chriſtum blaſphæmanti, quod Chriſti origo ex adulterinis traducta conjugiis videretur, atque inter cetera tradebat, nihil obeſſe filiis ex malis parentibus, aut majoribus eſſe progenitos. *Can. 6. diſt. 56.*

Canon 8. cau. 8. qu. 1. emendandus eſt ex cap. 10. libri 32. contra Fauſtum, ubi Auguſtinus reſpondebat Manichæo objicienti contra vetus teſtamentum, probari nullo modo poſſe, quod in eo legitur definitum, fratrem uxorem prædefuncti fratris cogi ſibi conjugio ſociare, his verbis: *Velut hoc ipſum, quod modo non intelligens Fauſtus mandatis veteris teſtamenti pro crimine objecit, quod uxorem fratris ad hoc frater juſſus eſt ducere, ut non ſibi, ſed illi ſobolem ſuſcitaret, ejuſque vocaret nomine, quod inde naſceretur; quid aliud in figura præmonſtrat, niſi quia unuſquiſque Evangelii prædicator ita debet in Eccleſia laborare, ut defuncto fratri, ideſt Chriſto, ſuſcitet ſemen, qui pro nobis mortuus eſt, & quod ſuſcitatum fuerit, ejus nomen accipiat?* Et poſt *Can. 8. cau. 8. qu. 1.*

 aliqua:

aliqua: *At vero qui electus ab Eccleſia miniſterium evangelizandi renuerit, ab Eccleſia ipſa merito, digneque contemnitur. Hoc eſt enim, quod in ejus faciem videtur expuere, non ſane ſine ſigno hujus opprobrii, ut calceamento pedis unius exuatur, ne ſit in eorum ſorte, quibus Apoſtolus ait: & calceati pedes in præparationem Evangelii pacis, & de quibus commemorat Propheta: quam ſpecioſi pedes eorum, qui annunciant pacem, qui annunciant bona. Qui enim ſic Evangelicam fidem tenet, ut & ſibi proſit, & Eccleſiæ prodeſſe non renuat, bene intelligitur utroque pede calceatus. Qui autem ſibi putat, quia credidit ſatis eſſe conſultum, curam vero lucrandorum refugit aliorum, diſcalceati illius non figuratum ſignificabit, ſed in ſe impletum portabit opprobrium.*

Can. 2. cau. 14. qu. 1. Canon 2. cau. 14. qu. 1. emendandus eſt ex lib. 19. cap. 25. contra Fauſtum, ubi cum Fauſtus objeciſſet, multa in vetere teſtamento facienda mandari, quæ reprobantur in novo, quaſi videretur utrumque teſtamentum invicem repugnare, ac præſertim in eo, quod in teſtamento vetere non improbaretur ultio injuriarum, quæ damnatur in novo, ita reſpondebat Auguſtinus inter cetera: *Quod autem debetur, etſi benigne dimittitur, non tamen inique repetitur, ſed ſicut in jurando etiam qui verum jurat, propinquat perjurio, unde longe abeſt, qui omnino non jurat, & quamvis non peccet, qui verum jurat, remotior tamen a peccato eſt, qui non jurat, ut admonitio non jurandi conſervatio eſt a peccato perjurii, ita cum peccet, qui per immoderationem injuſte vult vindicari, non peccet autem, qui modum adhibens juſte vult vindicari, remotior eſt a peccato injuſtæ vindictæ, qui non vult omnino vindicari, peccat enim, qui exigit ultra debitum, non peccat autem, qui exigit debitum, ſed tutior longe eſt a peccato injuſti exactoris, qui omnino non exigit debitum, præſertim ne cogatur & ipſe reddere debitum ab eo, qui nullum habet debitum.*

Can. 9. cau. 15. qu. 1. Facile percipitur Auguſtini ſententia in can. 9. cau. 15. qu. 1. depromto ex lib. 22. contra Fauſtum cap. 44., ibi enim Sanctus Antiſtes, quantum fieri poteſt, excuſat factum Loth, quem Fauſtus veterum Patriarcharum accuſator impius de inceſtu notabat.

Can. 36. & 44. cau. 23. qu. 4. Paucis Gratianus expreſſit in can. 36. cau. 23. qu. 4., quod fuſius ſcribit Auguſtinus in lib. 22. contra Fauſtum cap. 70., ubi Sanctus Antiſtes Fauſto objicienti Moſem tanquam truculentum, ferumque tyrannum, quando præſertim percuſſit Ægyptium, reſpondet comparando Moſem cum Apoſtolo Petro ita, ut quemadmodum Apoſtolus, qui militem percuſſit, factus eſt a Chriſto caput Eccleſiæ, ita factus proponatur Judaici populi ductor Moſes poſt occiſum Ægyptium, his verbis: *Hinc erat etiam illud Petri, cum evaginato gladio volens defendere Dominum aurem perſecutoris abſcidit, quod factum Dominus ſatis minaciter cohibuit, dicens. Reconde gladium, qui enim gladio uſus fuerit, gladio cadet. Ille autem utitur gladio, qui nulla ſuperiore, ac legitima poteſtate vel jubente, vel concedente in ſanguinem alicujus armatur. Nam utique Dominus juſſerat, ut ferrum diſcipuli ejus ferrent, ſed non juſſerat, ut ferirent. Quid ergo incongruum, ſi Petrus poſt hoc peccatum factus eſt Paſtor Eccleſiæ, ſicut Moyſes poſt percuſſum Ægyptium factus eſt Rector illius Sinagogæ? Uterque enim non deteſtabili immanitate, ſed emendabili animoſitate juſtitiæ regulam exceſſit, uterque odio improbitatis alienæ, ſed ille fraterno, iſte Dominico, licet adhuc carnali, tamen amore peccavit.* Ad hanc eandem cauſſam pertinet canon 44. cau. 23. qu. 4. depromtus eiſdem verbis ex lib. 22. contra Fauſtum cap. 73.

Can. 15. cau. 23. qu. 5. Canonis 15. cau. 23. qu. 5. verba arbitratu ſuo mutaviſſe Gratianum jam adnotaverunt Romani Correctores. Sane cum Fauſtus pergeret accuſando veteres Patriarchas,

Patriarchas, nimirum ſævitiam Moyſis adverſus Ægyptios; & ſævitiam Abrahæ in filium, ait Auguſtinus in lib. 22. contra Fauſtum cap. 73. *Quædam enim facta: lex illa æterna, quæ ordinem naturalem conſervari jubet, perturbari vetat, ita medio quodam loco poſuit hominibus, ut in eis uſurpandis merito reprehendatur audacia, in exequendis autem jure obedientia laudetur. Tantum intereſt in ordine naturali, quid a quo agatur, & ſub quo quiſque agat. Abraham, ſi filium ſponte immolaret, quid, niſi horribilis, & inſanus? Deo autem jubente, quid, niſi fidelis, & devotus adparuit?* Et infra: *Quapropter ſi in occidendo filio ſpontaneus motus execrabilis, Deo autem jubente obſecundans famulatus, non ſolum inculpabilis, verum etiam laudabilis invenitur; quid Moyſem, Fauſte, reprehendis, quod expoliavit Ægyptios &c.*

Canon 7. cau. 32. qu. 4. in veteribus Gratiani codicibus tribuebatur Ambroſio. Rectius Correctores Romani nomen Auguſtini inſcripſerunt, apud quem invenitur in lib. 22. contra Fauſtum cap. 47. & 48. Ibidem ſatisfit Manichæi objectis, qui veſana libidine correptos Patriarchas veteres ajebat. Hinc Sanctus Antiſtes inquit cap. 47. *Jamvero filio ejus Jacob, quod pro ingenti crimine quatuor objiciuntur uxores, generali prælocutione purgatur.* Et in cap. 48. prope finem: *Sicut ergo Sancti Apoſtoli auditoribus admirantibus doctrinam ſuam condelectabantur, non aviditate conſequendæ laudis, ſed charitate ſeminandæ veritatis, ita Sancti Patriarchæ conjugibus excipientibus ſemen ſuum miſcebantur, non concupiſcentia percipiendæ voluptatis, ſed providentia propagandæ ſucceſſionis; ac per hoc nec illos ambitioſos multitudo populorum, nec illos libidinoſos multitudo faciebat uxorum.* Can. 7. cau. 32. qu. 4.

Quod legimus in can. 28. de pœn. diſt. 1. habetur in lib. 19. cap. 23. ibi: *Quia enim non intelligebant homicidium, niſi peremtionem corporis humani, per quam vita privaretur, aperuit Dominus, omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidii genere deputari: Unde & Johannes dicit: qui odit fratrem ſuum, homicida eſt.* Can. 28. de pœn. diſt. 1.

Verba canonis 15. cau. 35. qu. 2. habentur quidem apud Auguſtinum in lib. 22. contra Fauſtum cap. 61., verum non integra ibidem exhibetur Sancti Viri ſententia. Objecerat Fauſtus adverſus Patriarcham Judam turpem inceſtum, quem legimus cum nuru concubuiſſe. Auguſtinus licet graviter deliquiſſe Judam profiteatur, eum tamen excuſat ab inceſtus crimine, quod ipſa non nuru, ſed meretrice publica ſe abuti putaret, his verbis: *Omnem quippe dehoneſtat emtorem turpitudo venalis; ac per hoc Judas etſi gravius peccaſſet, ſi nurum ſciens cum ea concumbere voluiſſet; (ſi enim vir, & uxor, ſicut Dominus dicit, non jam duo, ſed una caro eſt, non aliter nurus eſt deputanda, quam filia), tamen eum, quantum in ipſo erat, deformiter cum meretrice cubaſſe non dubium eſt.* Can. 15. cau. 35. qu. 2.

De Libris contra Adverſarium Legis, & Prophetarum.

Duobus libellis diſputavit Auguſtinus contra Manichæos, qui adverſarii dicebantur legis veteris, & Dei Prophetarum, eorumque edendorum occaſio hæc fuit. Quidam e ſecta Manichæorum volumen vulgaverat, quo duo eſſe rerum principia, bonum unum, & alterum malum demonſtrare conabatur, illud novi, iſtud veteris Can. 12. cau. 31. qu. 1. & Can. 1. cau. 32. qu. 4.

veteris teſtamenti conditorem; quamobrem veteris teſtamenti inſtituta quaſi deteſtabilia rejiciebat. Hunc, quia nomen ſuppreſſerat, vocavit Auguſtinus *Adverſarium legis, & Prophetarum*, & laudatos libellos contra eundem direxit, de quibus ita ſcripſit Caſſiodorus in libro Divinarum lectionum cap. 1. *Nam & Pater Auguſtinus contra Manichæos duobus libris diſputans ita textum Geneſis diligenter expoſuit, ut pene nihil relinquere probaretur ambiguum*. Rem hanc totam ita deſcribit Auguſtinus idem in lib. 2. Retract. cap. 58. *Intereà liber quidam cujuſdam hæretici, ſive Marcioniſtæ, ſive cujuslibet eorum, quorum error opinatur, quod iſtum mundum non Deus fecerit, nec Deus legis, quæ data eſt per Moyſem, & Prophetarum ad eandem legem pertinentium, verus ſit Deus, ſed peſſimus Dæmon, cum apud Carthaginem multis confluentibus, & attentiſſime audientibus in platea maritima legeretur, pervenerunt ad eum fratres ſtudioſiſſime Chriſtiani, eumque mihi redarguendum ſine ulla dilatione miſerunt, multum rogantes, ut nec ego recognoſcere, differrem. Refelli eum libris duobus, quos ideo prænotavi, contra adverſarium legis, & Prophetarum, quia codex ipſe, qui miſſus eſt, nomen non habebat auctoris*. Ex his facile intelligitur ſententia tum canonis 12. cau. 31. qu. 1., tum canonis 1. cau. 32. qu. 4., qui ſimul jungendi ſunt, habenturque in cap. 9. & 11. libri 1. Hæreticus Legi, & Prophetis adverſatus ſecundas nuptias illicitas prædicaverat, proinde de peccato arguebat Abrahamum, quod mortua uxore Sara Cethuram ſuperinduxerat, uti legitur in cap. 35. Geneſeos. E contrario Auguſtinus ſcripſit, ſecundas nuptias, ne in novo quidem teſtamento, non improbari in dicto can. 12., adferens in eam rem teſtimonium Paulli in 1. ad Corinth. cap. 7. ibi: *Mulier alligata eſt legi, quanto tempore vir ejus vivit, quod ſi dormierit vir ejus, liberata eſt, cui vult, nubat*. Quod ſane argumenti genus plurimum valebat adverſus eum, qui novi teſtamenti bonum Deum agnoſcebat auctorem. Notandum eſt, in dicto can. 1. improbatam fuiſſe Tertulliani opinionem, qui viſus eſt quoquo modo ſecundas nuptias damnaviſſe in eo libro, quem inſcripſit de Monogamia, edito poſtquam ſcriptor ille in Montani ſectam deflexit, quemadmodum obſervavit Hieronymus, & poſt eum eruditi univerſi. Quamobrem nemini mirum videbitur, ſi Auguſtinus ibidem mentionem Tertulliani fecerit, quaſi illius, qui *hæreticorum adſtipulator extiterit*.

De Libris de Baptiſmo contra Donatiſtas.

Nemo ignorat, Donatiſtas Hæreticos in more habuiſſe, ut quoſcumque Catholicos ad ſe venientes rebaptizarent, inhærere ſe profitentes traditioni Cypriani, qui baptiſma extra veram Eccleſiam collatum rejecerat. Adverſus illos ſeptem libellos de baptiſmo elucubravit Auguſtinus, de quibus ita ſcripſit in lib. 2. Retractat. cap. 18. *Contra Donatiſtas auctoritate Beatiſſimi Epiſcopi & Martyris Cypriani ſe defendere molientes ſeptem libros de baptiſmo ſcripſi, in quibus docui, nihil ſic valere ad refellendos Donatiſtas, & ad eorum prorſus ora claudenda, ne adverſus Catholicos ſuum ſchiſma defendant, quomodo literas factumque Cypriani. Ubicumque autem in his libris commemoravi Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam, non ſic accipiendum eſt, quaſi jam ſit, ſed quæ præparatur ut ſit, quando adparebit etiam glorioſa. Nunc enim propter quaſdam ignorantias, & infirmitates membrorum ſuorum habet, unde quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita noſtra. In quarto libro cum dicerem,*

Digitized by Google

rem, vicem baptiſmi poſſe habere paſſionem, non ſatis idoneum poſui illius latronis exemplum, quia utrum non fuerit baptizatus, incertum eſt. In libro 7. de vaſis aureis, & argenteis in domo magna conſtitutis ſenſum Cypriani ſecutus ſum, quia hæc accepit in bonis, in malis autem lignea, & fictilia, ad illa referens, quod dictum eſt: alia quidem in honorem; ad hæc autem, quod dictum eſt, alia vero in contumeliam. Sed magis adprobo, quod apud Tichonium poſtea reperi, vel adverti in utriſque intelligendum, quædam in honorem, non ſola ſcilicet aurea, vel argentea, & rurſus in utriſque quædam in contumeliam, non utique ſola lignea, & fictilia. Liquet ex his, Auguſtinum nonnulla aut retractaſſe, aut explicaviſſe, quæ mi nus deliberate in laudatis libris tradiderat. Librorum ordo ita ſervatus eſt, ut in primo demonſtraretur, baptiſma extra Eccleſiam collatum valere quidem, non tamen licere indiſcriminatim fidelibus illud ſuſcipere extra Eccleſiam, niſi forte neceſſitas id poſtulaverit; in ſequentibus libris, videlicet 2. 3. 4. & 5. explicaretur Cypriani ſententia, cui adhærere ſe Donatiſtæ profitebantur; in 6. & 7. libro expenderetur ad eandem rem ſententia Carthaginenſis Concilii ſub eodem Cypriano celebrati.

Ex lib. 3. cap. 5. & ſequ. depromti ſunt can. 4. & 6. diſt. 8., qui licet revera Auguſtini nomine laudari poſſent, non exhibent tamen Auguſtini ſententiam; etenim ibidem Sanctus Antiſtes deſcribit definitionem Concilii Carthaginenſis, celebrati ſub Cypriano in rebaptizantium cauſſa adverſus doctrinam Romanæ Eccleſiæ ſub Stephano Pontifice Maximo ſtabilitam. Sane Stephanus cum tota Romana Eccleſia adverſus Cyprianum, & reliquos Africanos objiciebat generalem Eccleſiæ conſuetudinem, unde vetus traditio probaretur, qua baptizati ab Hæreticis minime rebaptizabantur; reſpondebant autem Africani cum Cypriano, ſe non de conſuetudine, ſed potius de rei veritate velle diſputationem inire, quod Sanctus Auguſtinus expendens adverſus Donatiſtas ita ſcribit: *Dicit enim in ipſo Concilio Caſtus Siccenſis: qui contemta veritate* (en verba canonis 6.) *præſumit conſuetudinem ſequi, aut circa fratres invidus eſt, & malignus, quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus eſt, cujus inſpiratione Eccleſia inſtruitur. Utrum veritas revelata ſit, mox quæremus; tamen aliam fuiſſe Eccleſiæ conſuetudinem, etiam iſte confeſſus eſt. Dixit & Liboſus Vagenſis. In Evangelio Dominus* (iterum hic proſequitur Gratianus in can. 6. poſt quædam ex deſcriptis omiſſa) *ego ſum, inquit, veritas, non dixit, ego ſum conſuetudo. Itaque manifeſtata veritate* (hæc verba repetit Gratianus etiam in can. 4.) *cedat conſuetudo veritati. Plane quis dubitet veritati manifeſtatæ debere conſuetudinem cedere. Item Zozimus a Tharaſſa dixit: Revelatione facta veritatis* (hæc deſcribuntur poſt quædam omiſſa in can. 6.) *cedat error veritati, quia & Petrus, qui prius circumcidebat, ceſſit Paullo veritatem prædicanti .... Item Felix a Buſlaceni dixit: In Hæreticis ſine Eccleſiæ baptiſmo admittendis nemo conſuetudinem* (ſunt hæc poſtrema verba canonis 4.) *rationi & veritati præponat, quia conſuetudinem ratio & veritas ſemper excludit.* (hæc poſteriora verba iterum Gratianus adjecit in fine canonis 6.) *Item Honoratus a Tucca dixit: Cum Chriſtus veritas ſit, magis veritatem, quam conſuetudinem ſequi debemus.* (Poſtrema hæc verba inſeruit Gratianus in can. 6.) Ex his aperte duo colliguntur. Primum eſt, Gratianum laudatos canones ita confuſos exhibuiſſe, ut verborum Auguſtini ordinem non ſervaverit. Alterum eſt, Gratianum tribuiſſe Auguſtino, quod Epiſcoporum Carthaginenſis Concilii nomine ab Auguſtino recenſebatur. Idipſum etiam evenit in can. 7. diſt. 8., qui depromtus eſt ex lib. 4. cap. 5., ubi Cypriani

Can. 4. & 6. diſt. 8.

Can. 7. diſt. 8.

priani ſententiam Auguſtinus expendebat; quamobrem memoratus canon partim Auguſtini, partim Cypriani ſententiam exhibet. Verba Auguſtini hæc ſunt: *Proinde, inquit,* (Cyprianus) *fruſtra quidam, qui ratione vincuntur, conſuetudinem nobis objiciunt, quaſi conſuetudo major ſit veritate, aut non id ſit in ſpiritualibus ſequendum, quod in melius fuerit a Spiritu Sancto revelatum.* Illis Cypriani verbis relatis Sanctus Hipponenſis Antiſtes hanc interpretationem adcommodat. *Hoc plane verum eſt, quia ratio, & veritas conſuetudini præponenda eſt, ſed cum conſuetudini veritas ſuffragatur, nihil oportet firmius retineri.* Optandum ſane fuiſſet, ut Gratianus Auguſtini ſententiam a Cypriani ſententia diſtinxiſſet.

Can. 8. *diſt.* 9. Ut percipiatur Auguſtini doctrina, qualis exhibetur in can. 8. diſt. 9., utile eſt integra Sancti Antiſtitis verba deſcribere, qualia habentur in lib. 2. cap. 3. ad Donatiſtas directa, ibi: *Vos certe nobis objicere ſoletis Cypriani literas, Cypriani ſententiam, Cypriani Concilium: Cur auctoritatem Cypriani pro veſtro ſchiſmate aſſumitis, & ejus exemplum pro Eccleſiæ pace reſpuitis? Quis autem neſciat, ſanctam ſcripturam canonicam, tam veteris, quam novi teſtamenti certis ſuis terminis contineri, eamque omnibus poſterioribus Epiſcoporum literis ita præponi, ut de illa omnino dubitari, & diſceptari non poſſit, utrum verum, vel utrum rectum ſit, quidquid in ea ſcriptum eſſe conſtiterit, Epiſcoporum autem literas, quæ poſt confirmatum canonem vel ſcriptæ ſunt, vel ſcribuntur, & per ſermonem forte ſapientiorem cujuslibet in ea reperitioris, & per aliorum Epiſcoporum graviorem auctoritatem, doctioremque prudentiam, & per Concilia licere reprehendi, ſiquid in eis forte a veritate deviatum eſt, & ipſa Concilia, quæ per ſingulas regiones, vel provincias fiunt, plenariorum Conciliorum auctoritati, quæ fiunt ex univerſo orbe Chriſtiano, ſine ullis ambagibus cedere; ipſaque plenaria ſæpe priora poſterioribus emendari; cum aliquo experimento rerum aperitur, quod clauſum erat, & cognoſcitur, quod latebat, ſine ullo typho ſacrilegæ ſuperbiæ, ſine ulla inflata cervice arrogantiæ, ſine ulla contentione lividæ invidiæ, cum ſancta humilitate, cum pace Catholica, cum charitate Chriſtiana &c.* Notatu dignum eſt hoc in loco, Auguſtinum cum *plenaria* Concilia memoraret, non ſignificaviſſe generalia totius Eccleſiæ, ſed provincialia, aut nationalia totius Africæ, cum de his diſputatio tota conciperetur.

Can. 9. *diſt.* 56. Canon 9. diſt. 56. longe aliam ad rem accommodatus fuit a Gratiano, quam quo pertinet apud Auguſtinum in lib. 1. cap. 15. Nimirum Gratianus eo utitur, ut demonſtret, filios Presbyterorum ad Sacros Ordines eſſe admittendos, ſi paterni non ſint criminis imitatores. Aliud ſane erat Sancti Viri propoſitum, qui ibidem tradebat, baptizatos extra Eccleſiam verum ſuſcepiſſe Baptiſmalis Sacramentum, ea ratione, quod Eccleſia dupliciter intelligitur Chriſto Sponſo ſuo myſtice filios parere, vel ex ſe, & quaſi utero ſuo, vel per Eccleſias Hæreticorum, quaſi utero ancillarum, figura ad eam rem exhibita veterum Patriarcharum filios ſuſcipientium ex juſta uxore, & ex uxoris ancillis; quemadmodum enim & filii ancillarum ad paternam hæreditatem cum ceteris liberis admittebantur, quoties in una patris familia conſiſtebant, ita tradebat Auguſtinus, baptizatos ab Hæreticis poſſe adſpirare ad Regnum Dei, ſi cum Catholicæ Eccleſiæ filiis omnino conſenſerint. Verba Auguſtini hæc ſunt: *Eccleſia quippe omnes per baptiſmum parit, ſive apud ſe, ideſt utero ſuo, ſive extra ſe de ſemine viri ſui. Sed & Eſau de uxore natus propter fraternam diſcordiam ſeparatus eſt a populo Dei, & Aſer per uxoris quidem poteſtatem, ſed ex ancilla natus propter fraternam concordiam terram promiſ-* *ſionis*

Digitized by Google

ſionis accepit. Unde & Iſmaeli ut ſepararetur a populo Dei, non obfuit mater ancilla, ſed obfuit fraterna diſcordia, & non profuit poteſtas uxoris, cujus magis filius erat, quia per ipſius jura conjugalia & in ancilla ſeminatus erat, & ex ancilla ſuſceptus. Sicut apud iſtos Eccleſiæ jure, quod eſt in baptiſmo, naſcuntur, quicumque naſcuntur; ſed ſi concordent cum fratribus, per unitatem pacis ad terram veniunt promiſſionis, non de materno utero rurſus ejiciendi, ſed in paterno ſemine agnoſcendi; ſi autem in diſcordia perſeverent, ad Iſmaelis funiculum pertinebunt.

Verba canonis 32. cau. 1. qu. 1. olim apud Gratianum ita deſcribebantur: *Sic autem Deus adeſt Sacramentis, & verbis ſuis, per quoſcumque adminiſtrentur, quorum Sacramenta, & verba recta ſunt, ſicut mali homines, quibus nihil proſunt, ubique perverſi ſunt, ideſt intus & foris.* Sed paullo aliter eadem exhibentur in recentioribus Gratiani codicibus poſt Romanam Correctionem, præſertim omiſſis poſtremis verbis, *ideſt intus & foris*, quæ videntur a Gratiano adjecta fuiſſe, ut canon ſubſequens 33. quaſi ſequela præcedentis ſubjiceretur. Verba Auguſtini in lib. 5. cap. 19. hæc ſunt: *Si autem Deus adeſt Sacramentis, & verbis ſuis, per qualeſcumque adminiſtrentur, & Sacramenta Dei ubique recta ſunt, & mali homines, quibus nihil proſunt, ubique perverſi ſunt.* Can. 32. cau. 1. qu. 1.

Ad canonem 33. cau. 1. qu. 1., vix eſt, quod ſingulari indigeat animadverſione. Habetur ille in lib. 4. cap. 12., ubi pro verbis illis, *qui ex patre diabolo eſt*, nonnulli Auguſtini codices habent: *qui ex parte diaboli eſt*. Qui deinde in eadem cauſſa & quæſtione ſubſequitur canon 35. emendandus eſt ex integris Auguſtini codicibus, nimirum ex lib. 1. cap. 12. his verbis: *Sicut enim in illo, qui fictus acceſſerat, fit, ut non denuo baptizetur, ſed ipſa pia correctione, & veraci correctione purgetur, quod non poſſet ſine baptiſmo, ut quod ante datum eſt, tunc valere incipiat ad ſalutem, cum illa ficto veraci confeſſione receſſerit; ſic etiam iſte, qui baptiſma Chriſti, quod non amiſerunt, qui ſe ſeparaverunt, inimicus charitatis, & pacis Chriſti in aliqua hæreſi, aut ſchiſmate accepit, quo ſacrilego ſcelere peccata ejus non dimittebantur, cum ſe correxerit, & ad Eccleſiæ unitatem venerit, non iterum baptizandus eſt, quia ipſa ei reconciliatione ac pace præſtatur, ut ad remiſſionem peccatorum ejus in unitate jam prodeſſe incipiat Sacramentum, quod acceptum in ſchiſmate prodeſſe non poterat.* Et poſt multa in cap. 13. ita proſequitur: *Sic & illa, quæ ſchiſmatici, vel hæretici non aliter habent, nec aliter agunt, quam vera Eccleſia, cum ad nos veniunt, non emendamus, ſed potius adprobamus.* Hæc paucis perſtrinxit Gratianus, & quaſi uno ſpiritu jungenda digeſſit. Can. 33. & 35. cau. 1. qu. 1.

Canon 37. cau. 1. qu. 1. eiſdem omnino verbis legitur apud Auguſtinum in lib. 6. cap. 44., at ſubſequens canon 38. habetur in lib. 3. cap. 16., ubi nonnulla exhibentur paulliſper a Gratiani editione diverſa; etenim ubi Gratianus teſtimonium Paulli ita ſcripſit: *Dividens ſingulis prout vult*, in codicibus Auguſtini legitur: *Atque idem ſpiritus dividens propria unicuique, prout vult*; quæ varietas ex eo forte profluxit, quod Gratianus, aut quicumque Gratiano auctor extitit, ſequi maluerit vulgatam novi teſtamenti editionem in 1. ad Corinth. cap. 12. verſ. 11. Item pro illis Gratiani verbis *ut in Saul* legitur apud Auguſtinum: *Sicut Saul habuit prophetiam*. Denique verba illa poſtrema Gratiani, quæ in veteribus editionibus ita deſcribuntur *nec eſt in omnibus donum ejus, quia nec omnes ſunt ejus*, in recentioribus, *nec eſt in omnibus, quia nec ejus ſunt omnes*, apud Auguſtinum ita exhibentur: *Nec ejus in omnibus, quia nec ejus ſunt omnes, ut ſuo loco videbimus.* Can. 37. & 38. cau. 1. qu. 1.

Can.39. cau. 1. qu. 1. Canon 39. cau. 1. qu. 1. legitur in lib. 3. cap. 18., cujus argumentum ex integris Auguſtini verbis deducitur, ibi: *Nam ſi nonniſi in Eccleſia præpoſitis, & Evangelica lege, ac Dominica ordinatione fundatis libet baptizare, numquid tales erant, qui fundos inſidioſis fraudibus rapiebant, & uſuris multiplicantibus fœnus augebant? Arbitror enim, quia illi Dominica ordinatione fundati ſunt, quia cum formam daret Apoſtolus ait: non avarum, non turpilucrum. Tales tamen ipſius Cypriani temporibus baptizabant, quos Coepiſcopos ſuos fuiſſe cum magno gemitu confitetur, & cum magna tolerantiæ mercede perpetitur. Remiſſam tamen peccatorum non dabant, quæ per orationes Sanctorum &c.* Reliqua apud Gratianum integra exhibentur.

Can.47. cau. 1. qu. 1. Canon 47. cau. 1. qu. 1. legitur in lib. 4. cap. 4., quamquam tamen ibidem non habeantur ea, quæ tradidit Gratianus a verſ. *ut ſi cujus manus* uſque ad verſ. *ſit ergo*, quemadmodum jam Romani Correctores obſervaverunt.

Can.48. cau. 1. qu. 1. Canon 48. cau. 1. qu. 1. ita emendandus eſt ex lib. 6. de Baptiſmo cap. 1. *Poterat jam fortaſſe ſufficere, quod toties repetitis rationibus, & multipliciter diſputando verſatis, atque tractatis, adjunctis etiam divinarum Scripturarum documentis, & ipſius Cypriani tot teſtimoniis ſuffragantibus jam etiam corde tardiores, quantum exiſtimo, intelligunt Baptiſmum Chriſti nulla perverſitate hominis ſive dantis, ſive accipientis poſſe violari. Nec ob aliud illis temporibus, quando iſta quæſtio contra veterem conſuetudinem diſputationibus ſalva charitate, atque unitate altercantibus diſcutiebatur, viſum eſt quibuſdam etiam egregiis viris Antiſtitibus Chriſti, inter quos præcipue B. Cyprianus eminebat, non eſſe poſſe apud Hæreticos, vel Schiſmaticos Baptiſmum Chriſti, niſi quia non diſtinguebatur Sacramentum ab effectu, vel uſu Sacramenti, & quia ejus effectus, atque uſus in liberatione a peccatis, & cordis rectitudine apud Hæreticos non inveniebatur, ipſum quoque Sacramentum non illic eſſe putabatur.* Plurimum ſane hæc diſtant a verbis Gratiani, qui ſane id agnoviſſe videtur, dum aptius eadem fere deſcripſit in can. 41. verſ. *non ob aliud* diſt. 4. de conſecr. Liquet autem ex iſtis, Auguſtinum in ea fuiſſe ſententia, non ut apud Hæreticos nunquam obtineri poſſet Sacramenti Baptiſmatis effectus, ſed ut non obtineretur tantum ab iis, qui, cum poſſent in vera Eccleſia Sacramentum ſuſcipere, illud apud Hæreticos ſuſcipere maluiſſent can. 40. cau. 24. qu. 1. Id maxime conveniebat propoſito Sancti Antiſtitis, qui, quoad fieri poſſet, benigne vindicabat, aut excuſabat Cypriani, aliorumque Africanorum Epiſcoporum opinionem, tradens, Cyprianum cum ſociis eodem demum caſu dixiſſe Baptiſma Hæreticorum non ſortiri effectum, quoties perciperetur ab eo, qui illud percipere a Catholicis potuiſſet.

Can.74. cau. 1. qu. 1. Canon 74. cau. 1. qu. 1. recte conſonat cum verbis Auguſtini in lib. 3. de Baptiſmo cap. 16. Quoniam vero multiplex eſt in Eccleſia manum impoſitio, nimirum alia, quæ fit in ordinatione Clericorum, alia, qua Sacramentum Confirmationis adminiſtratur, alia demum reconciliatoria, cum peccantes Eccleſiæ & Deo reconciliantur, inquirendum videtur, de qua manuum impoſitione locutus fuerit Auguſtinus. Porro ſi præcedentia Sancti Viri verba conſideremus, forte quis concluderet, de manus impoſitione confirmatoria mentionem fieri, cum hæc legantur initio laudati canonis 16. *Spiritus autem Sanctus, quod in ſola Catholica per manus impoſitionem dari dicitur, nimirum hoc intelligi majores noſtri voluerunt, quod Apoſtolus ait: Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis .... Neque enim temporalibus, & ſenſibilibus miraculis*

miraculis adteſtantibus per manus impoſitionem modo datur Spiritus Sanctus, ſicut antea dabatur ad commendationem rudis fidei, & Eccleſiæ primordia dilatanda. Quis enim nunc hoc expectat, ut ii, quibus manus ad accipiendum Spiritum Sanctum imponitur, repente incipiat linguis loqui?.... Cum ergo ſit aliud Sacramentum, quod habere etiam Simon Magus potuit, aliud operatio Spiritus.... Manus autem impoſitio, non ſicut Baptiſmus, repeti non poteſt: Quid enim eſt aliud, niſi operatio ſuper hominem? Verum ſi ſubſequentia Auguſtini verba conſideremus, ſtatim colligitur perſpicue, Sanctum Virum non de Sacramento Confirmationis ſententiam voluiſſe proferre, ſed de reconciliatoria pœnitentibus facta manuum impoſitione; nam ſtatim ita proſequitur Auguſtinus: *Nam quod in typo unitatis Petro Dominus dedit poteſtatem, ut id ſolveretur in terris, quod ille ſolviſſet &c.* Ceterum quæ in præcedentibus de Confirmationis Sacramento dicta erant, occaſionem dederant Sancto Antiſtiti, ut ab effectibus ejuſdem Sacramenti gradum faceret ad explicandos effectus Sacramenti Pœnitentiæ, quod Sacramentum ſub nomine *manus impoſitionis* etiam appellavit in lib. 5. de Baptiſmo cap. 23. ibi: *Manus autem impoſitio ſi non adhiberetur ab Hæreſi venienti, tanquam extra omnem culpam eſſe judicaretur.*

Explicatione etiam indiget canon 35. cau. 2. qu. 7., quod ſtatim fiet, ſi inte- *Can. 35. cau. 2. qu. 7.*
gra Auguſtini verba, & ſententiam expoſuero. Quum rebaptizantes Donatiſtæ Cypriani auctoritatem paſſim opponerent, Auguſtinus, ne aut Cypriani errorem foveret, neve alias Cypriano inferre convicium videretur, Cyprianum comparabat Apoſtolo Petro, qui cum optaret, ut Gentes circumciderentur, reprehenſus fuit a Paullo juxta id, quod legitur in epiſt. ad Galatas cap. 1. & 2., ita ut quemadmodum ante Eccleſiæ definitionem excuſaretur Petrus novum onus Gentibus imponens, ita excuſaretur Cyprianus, qui controverſia nondum definita baptizatos ab Hæreticis rebaptizaret; id vero ajebat turpe eſſe Donatiſtis, quod receptæ Eccleſiæ definitioni non adquieſcerent. Verba Auguſtini hæc ſunt: *Si potuit Petrus contra veritatis regulam, quam poſtea Eccleſia tenuit, cogere gentes judaizare, cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam poſtea tota Eccleſia tenuit, cogere Hæreticos, vel Schiſmaticos denuo baptizari? Puto, quod ſine ulla ſui contumeiia Cyprianus Epiſcopus Petro Apoſtolo comparatur, quantum attinet ad Martyrii coronam. Ceterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumelioſus exiſtam. Quis enim neſcit, illum Apoſtolatus. principatum cuilibet Epiſcopatui præferendum? Sed & ſi diſtat Cathedrarum gratia, una eſt tamen Martyrum gloria, & ſi forte ſe invicem in aliquo præcedunt corda confitentium, ac pro vera fide in unitate charitatis morientium, Dominus noverit, cujus occulta, & mirabili diſpenſatione gratiarum latro in Cruce pendens ſemel eum confitetur, & die ipſo in Paradiſum mittitur, Petrus Dominum ſequens ter eum negat, & corona differtur, nobis hinc judicare temerarium eſt. Verumtamen ſi quiſquam nunc cogat circumcidi aliquem more Judaico, & ſic baptizari, multo amplius deteſtatur hoc genus humanum, quam ſi aliquis cogatur rebaptizari. Quapropter cum Petrus illud faciens a Paullo poſteriore corrigitur, & pacis, atque unitatis vinculo cuſtodito ad Martyrium provehitur, quanto facilius, & fortius, quod per univerſæ Eccleſiæ ſtatuta firmatum eſt, vel unius Epiſcopi auctoritati, vel unius provinciæ Concilio præferendum eſt? Cum idem ipſe Cyprianus ita dixerit, quod ei videretur, ut in pacis unitate eſſe voluerit, etiam cum eis, qui de hac re diverſa ſentirent.*

Canon 21. cau. 6. qu. 1. etſi optime conſonet cum lib. 4. de Baptiſmo cap. *Can. 21. cau. 6. qu. 1.*
15., unde depromtus eſt verſiculus 1., & cum cap. 20., unde depromtus eſt verſ.

utrum autem, longe tamen diſtat a propoſito Gratiani. Etenim Gratianus ibidem eam ſibi propoſuit controverſiam dirimendam, num Catholicus crimínoſus, & infamis ad accuſandum Hæreticum ſit admittendus; pro certo enim definiverat in canone præcedente, majorem a minore accuſari non poſſe; atque dubitabat, an Catholicus infamis diceretur, Hæretico major, an minor. At vero Auguſtinus ibidem alio collimabat; nimirum probaturus, Hæreticorum Baptiſma validum eſſe, argumentabatur ex eo, quod tanquam validum admitteretur Baptiſma ab improbo Catholico collatum; quod argumentum urgebat inquiens, ignorare ſe, an honorabilior eſſe debeat Catholicus improbus homine Hæretico.

Can. 14. cau. 23. qu. 4. Canon 14. cau. 23. qu. 4. legitur quidem apud Auguſtinum in lib. 4. cap. 12., ſed id non Auguſtini ſententiam continet, ſed potius Cypriani in epiſtola ad Jubajanum ab Auguſtino laudati, quod jam Romani Correctores obſervaverunt.

Can. 20. & 21. cau. 24. qu. 1. Canon 20. cau. 24. qu. 1., quemadmodum & canon 21., in vetuſtis Gratiani codicibus Hieronymo adſcribebantur: melius Auguſtino tribuerunt Romani Correctores. Notandum eſt ad canonem 20., illum exhiberi quidem in lib. 7. de Baptiſmo cap. 51., ſed retractatum ab Auguſtino fuiſſe lib. 2. Retract. cap. 18. ibi: *Ubicumque autem in his libris commemoravi Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam, non ſic accipiendum eſt, quaſi jam ſit, ſed quæ præparatur, ut ſit, quando adparebit etiam glorioſa. Nunc enim propter quaſdam ignorantias, & infirmitates membrorum ſuorum habet, unde quotidie tota dicat: Dimitte nobis debita noſtra*. Canon 21. integer exhibetur in lib. 1. cap. 6.

Can. 40. cau. 24. qu. 1. Canon 40. cau. 24. qu. 1. legitur in lib. 1. de Baptiſmo cap. 2., ex quo emendanda ſunt poſtrema Gratiani verba; quemadmodum obſervaverunt Romani Correctores, qui ideo ad calcem potius Auguſtini ſententiam deſcripſerunt, ne inania redderent in ea parte Gloſſographi commentaria.

Can. 68. de conſ. diſt. 2. Canon 68. de conſ. diſt. 2. depromtus eſt ex lib. 3. de Baptiſmo cap. 8., ubi Auguſtini propoſitum erat, ut demonſtraretur, indigne ſuſcipientem Sacramenta fruſtrari ſemper Sacramentorum effectu, non tamen æque fruſtrari eos, qui ab indignis Sacramenta ſuſcipiunt ignorantes, exemplo Judæ proditoris, qui Sacramenta ſuſcipiendo damnationem potius, quam gratiam habuit, & Sacramenta miniſtrando gratiam Dei ſuſcipientibus contulit divina virtute.

Can. 31. de conſ. diſt 4. In canone 31. de conſ. diſt. 4. aliqua omiſſa fuerunt a Gratiano; etenim poſt illa verba: *An jocans, velut in mimo*, ita legitur apud Auguſtinum in lib. 7. cap. 53. *Et quid ſit ſceleratius in Eccleſia fallaciter accipere, an in Hæreſi, vel Schiſmate ſine fallacia, ideſt animo non ſimulato, & utrum in hæreſi fallaciter, an in mimo cum fide, ſi quiſquam inter agendum repentina pietate moveatur. Quamquam talem ſi etiam illi conferamus, qui in ipſa Catholica fallaciter accipit, mirum ſi dubitatur, quis cui præferendus ſit. Quid enim proſit animus veraciter dantis fallaciter accipienti non video. Sed arbitremur aliquem etiam fallaciter dantem, cum & tradens, & accipiens fallaciter agant in ipſa unitate Catholica; utrum hoc magis Baptiſma ſit acceptandum, an illud, quod in mimo datur, ſi quis exiſtat, qui fideliter ſubito commotus accipiat, an quantum ad ipſos quidem attinet homines, plurimum diſtet inter credentem in mimo, & irridentem in Eccleſia, ad ipſius autem Sacramenti integritatem nihil interſit. Si enim nihil intereſt ad integritatem Sacramenti in ipſa Catholica, utrum id aliqui fallaciter, an veraciter agant, cum tamen hoc idem utrique agant, cur extra interſit, non video, quando ille, qui accipit, non ſimulatione palliatus,*

Digitized by Google

tus, ſed religione mutatus eſt. An plus valent ad confirmandum Sacramentum illi veraces, inter quos agitur, quam ad fruſtrandum illi fallaces, a quibus agitur, & in quibus agitur? Et tamen ſi poſtea prodatur, nemo repetit, ſed aut excommunicando punitur illa ſimulatio, aut pœnitendo ſanatur. Sed nobis tutum eſt, in ea non progredi aliqua temeritate ſententiæ, quæ nullo in Catbolico regionali Concilio cœpta, nullo plenario terminata ſunt. Id autem fiducià ſecuræ vocis aſſerere, quod in gubernatione Domini Dei noſtri, & Salvatoris Jeſu Chriſti univerſalis Eccleſiæ contentione roboratum eſt. Poſt hæc illico ſubſequitur Gratianeus verſiculus *verumtamen*, ubi tamen pro verbis illis *non præcedentibus meritis, quorum &c.*, legendum eſt, *non præcedentibus talibus, quorum &c.* Ideo autem integram Auguſtini ſententiam deſcribendam cenſui, ſive quod facilior exinde haberi poſſit illius interpretatio, ſive quod exinde colligatur, quanta fuit Sancti Viri moderatio atque prudentia in tradendis iis, quæ univerſalis Concilii, aut provincialis ſuffragio nec dum definita deprehendebantur.

Can. 32. de conſ. diſt. 4.

Canon 32. de conſ. diſt. 4. ex variis Auguſtini locis minus ordinate congeſtis depromtus eſt: nimirum priora Gratiani verba uſque ad verſiculum *ſi ad Baptiſmum* pertinent ad librum 1. cap. 1. ita melius deſcribenda: *Sacramentum enim Baptiſmi eſt, quod habet, qui baptizatur, & Sacramentum dandi baptiſmum eſt, quod habet, qui ordinatur. Sicut autem baptizatus, ſi ab unitate receſſerit, Sacramentum Baptiſmi non amittit, ſic etiam ordinatus, ſi ab unitate receſſerit, Sacramentum dandi Baptiſmi non amittit: nulli enim Sacramento injuria facienda eſt. Si diſcedit a malis, utrumque diſcedit, ſi permanet in malis, utrumque permanet. Sicut ergo acceptatur Baptiſmus, quem non potuit amittere, qui ab unitate Dei diſceſſerat, ſic acceptandus eſt Baptiſmus, quem dedit ille, qui Sacramentum dandi, cum diſcederet, non amiſerat. Nam ſicut redeuntes, qui priuſquam recederent baptizati ſunt, non rebaptizantur, ita redeuntes, qui priuſquam recederent, ordinati ſunt, non utique rurſus ordinantur, ſed aut adminiſtrant, quod adminiſtrabant, ſi hoc Eccleſiæ utilitas poſtulat, aut ſi non adminiſtrant, Sacramentum ordinationis ſuæ tamen gerunt, & ideo eis manus inter laicos non imponitur. Nam neque Sacramentum Baptiſmi, neque Sacramentum dandi Baptiſmi, quando ab eis cum Maximiano diſceſſit, Felicianus amiſit. Nunc enim eum ſecum habent, cum eis ipſis, quos, cum foris eſſet, in Maximiani ſchiſmate baptizavit. Quapropter potuerunt ab eis accipere ceteri, cum ad noſtrum conſortium non acceſſiſſent, quod illi non amiſerant, cum a noſtro conſortio receſſiſſent. Quibus rebus oſtenditur, & ipſos impie facere, qui rebaptizare conantur orbis unitatem, & nos recte facere, qui Dei Sacramenta improbare nec in ipſo ſchiſmate audemus. In quo enim nobiſcum ſentiunt, in eo etiam nobiſcum ſunt; in eo autem a nobis receſſerunt, in quo a nobis diſſentiunt.* Verſiculus autem *Si ad Baptiſmum* rite deſcriptus eſt ex libro 1. cap. 12., ubi Auguſtinus comparabat improbum hominem Baptiſmatis collatorem cum ficto ſuſcipiente, ut quemadmodum qui ficte ſuſcipit, revera ſuſcipit, ita improbus miniſter revera miniſtret Baptiſmatis Sacramentum.

Can. 34. & 77. de conſ. diſt. 4.

Non minus corruptus a Gratiano fuit canon 34. de conſ. diſt. 4., cujus ſententiam in parte retractaviſſe Auguſtinus ipſe deprehenditur. Sancti Viri propoſitum illud erat, ut oſtenderet, aliquando poſſe obtineri ſalutem æternam ſine Baptiſmo, videlicet quoties neceſſitas urgeat, nec tempus ſuppetat ſuſcipiendi Baptiſmatis, dummodo intimo cordis adfectu, animoque in ſpem erecto credatur in Deum; quam ad rem laudabatur latronis exemplum, qui dum in Cruce penderet

deret

deret, licet necdum baptizatus, Regni cœleſtis poſſeſſionem ſibi a Chriſto promiſſam audivit. At vero de hac ſua ſententia ita locutus eſt Auguſtinus in lib. 2. Retract. cap. [illegible] *In quarto libro cum dicerem vicem Baptiſmi poſſe habere paſſionem, non ſatis idoneum poſui illius latronis exemplum, quia utrum non fuerit baptizatus, incertum eſt*. Initium Gratianei canonis uſque ad verſ. *Et ſicut in illo* habetur in lib. 4. cap. 22. Verſiculus *Et ſicut in illo* legitur in eodem lib. 4. cap. 24. uſque ad verſ. *alienum*, qui falſo laudatur ex libro 6. contra Julianum Pelagianum, & melius laudatus fuiſſet ex lib. 2. contra duas epiſtolas Pelagianorum, non quod ibidem eadem verba exhibeantur, ſed quod eadem fere ſententia exprimatur, ibi: *Propter quod in Eccleſia Salvatoris per alios parvuli credunt, ſicut ex aliis ea, quæ illis in Baptiſmo remittuntur, peccata traxerunt*. In verſiculo *ſicut autem in latrone* rediit Gratianus ad librum 4. Auguſtini de Baptiſmo adverſus Donatiſtas cap. 23. Verſiculus *quibus rebus* depromtus eſt ex eodem lib. 4. cap. 25., & cum eo jungenda ſunt verba canonis 77. de conſ. diſt. 4. ex eodem loco rite deſcripta hoc modo: *Sic in infantibus, qui baptizati moriuntur, eadem gratia Omnipotentis implere credenda eſt, quod non ex impia voluntate, ſed ex ætatis indigentia, nec corde credere ad juſtitiam poſſunt, nec ore confiteri ad ſalutem. Ideo cum alii pro eis reſpondent &c.* Reliqua habentur in dicto can. 77., poſt cujus poſtrema verba ſtatim ſubſequitur laudatus verſiculus *quibus rebus* uſque in finem canonis.

Can. 40. de conſ. diſt. 4. Ex variis etiam Auguſtini monumentis compoſitus eſt canon 40. de conſ. diſt. 4., imo & in verſ. *Hæretici* a Gratiano depravatus. Principium canonis uſque ad laudatum verſiculum legitur in lib. 1. cap. 1., ubi adnotandum, priora illa verba *nullus autem illorum* ad Donatiſtas referri, quaſi ſcriptum eſſet: *nullus autem Donatiſtarum*. Verſiculus *Hæretici* legitur in lib. 3. cap. ult. his verbis: *Quæcunque etiam ſeductores integra, & legitima tenent, nec ea ſibi etiam ipſi adrogarent, & quaſi propria vindicarent, niſi a plebibus ſeductis viciſſim ſeducerentur, cum eis creditur, & tales honores deferuntur, ut per eos habeant poteſtatem talia dicendi, & ſibi talia vindicandi, & error eorum veritas appelletur, & ſcelus eorum juſtitia putetur propter Sacramenta, & Scripturas, quas tenent ad ſpeciem, non ad ſalutem*. Verſiculus *Perfidus* legitur in lib. 4. cap. 11., ubi pro verbo illo poſtremo *operatur* exhibetur, *operabatur*.

Can. 41. de conſ. diſt. 4. Multa emendanda occurrunt in can. 41. de conſ. diſt. 4. ex variis Auguſtini capitibus, ex quibus compoſitus eſt. Principio ita legendum ex lib. 5. cap. 20. *Quomodo benedicunt oleum tenebræ? Si autem Deus adeſt Sacramentis, & verbis ſuis, per qualeſcumque adminiſtrentur, & Sacramenta Dei ubique recta ſunt, & mali homines, quibus nihil proſunt, ubique perverſi ſunt.... Si ergo ad hoc valet, quod dictum eſt in Evangelio: Deus peccatorem non audit, ut per peccatorem Sacramenta non celebrentur, quomodo exaudit homicidam deprecantem, vel ſuper aquam Baptiſmi, vel ſuper oleum &c.* Quæ ſequuntur, integra habentur apud Gratianum, uſque ad verſiculum *Quapropter*, qui uſque ad ea verba, *& ſi cui tenueritis, tenebuntur*, exhibetur in lib. 5. cap. 21. Verſiculus *manus autem* uſque ad verbum *imponatur* legitur in eodem libro cap. 23., deinde ita immediate ſubſequitur in cap. 24. *Jam de templo Dei, & quomodo accipiendum ſit: quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, ſatis diſſeruiſſe me memini, neque enim avari templum Dei ſunt, cum ſcriptum ſit: Quæ ſocietas templo Dei cum Idolis? Et avaritiam idololatriam eſſe, teſtimonium Paulli Cyprianus aſſumſerit. Induunt autem &c.* Hic recte proſequitur

Gratianus

Gratianus uſque ad ea verba *eſt bonorum, vel piorum*. Verſiculus *non ob aliud* habetur in lib. 6. cap. 1. ibi: *nec ob aliud illis temporibus, quando iſta quæſtio contra veterem conſuetudinem diſputationibus ſalva charitate, atque unitate altercantibus diſcutiebatur, viſum eſt quibuſdam, &c.* quemadmodum apud Gratianum uſque ad ea verba *accipere Baptiſmi Sacramentum*, poſt quæ ſtatim ita pergit Sanctus Antiſtes. *Satis eluxit paſtoribus Eccleſiæ Catholicæ toto orbe diffuſæ, per quos poſtea plenarii Concilii auctoritate originalis conſuetudo firmata eſt, etiam ovem, quæ foris errabat, & Dominicum characterem a fallacibus deprædatoribus ſuis foris accipiebat, venientem ad Chriſtianæ unitatis ſalutem ab errore corrigi, captivitate liberari, a vulnere ſanari, characterem tamen Dominicum in ea agnoſci potius, quam improbari, quandoquidem ipſum characterem multi & lupi & lupis infingunt, qui videntur quidem intus eſſe, verumtamen ad illam ovem, quæ etiam ex multis ea eſt, non pertinere morum ſuorum fructibus convincuntur, in quibus in finem uſque perdurant.* Verſiculus *cum malus* legitur in lib. 6. cap. 4. ita propterea emendandus: *Cum malus tradit Baptiſmum bono, ideſt in unitatis vinculo veraci converſione mutato inter bonum Sacramentum, quod traditur, & bonum fidelem, cui traditur, tradentis malitia non ſeparat, & cum illi veraciter ad Deum converſo peccata dimittuntur, ab eis dimittuntur, quibus ipſa veraci converſione conjungitur. Idem quippe Spiritus ea dimittit, qui datus eſt omnibus ſanctis ſibi charitate cohærentibus, ſive ſe noverint corporaliter, ſive non noverint. Similiter cum alicujus peccata tenentur, ab eis utique tenentur, a quibus ſe ille, cui tenentur, vitæ diſſimilitudine, & pravi cordis averſione disjungit, ſive illum corporaliter noverint, ſive non noverint. Quapropter omnes mali ſpiritualiter a bonis ſejuncti ſunt. Si tamen etiam corporaliter aperta diſſenſione ſeparentur, pejores fiunt. Sed nihil intereſt ad Baptiſmi ſanctitatem, quanto quiſque pejor id habeat, & quanto pejor id tradat. Poteſt tamen tradere ſeparatus, ſicut poteſt habere ſeparatus; ſed quam pernicioſe habere, tam pernicioſe tradere. Ille autem, cui tradit, poteſt ſalubriter accipere, ſi ipſe non ſeparatus accipiat, ſicut pleriſque accidit, ut catholico animo & corde ab unitate pacis non alienato aliqua neceſſitate mortis urgentis in aliquem Hæreticum irruerent, & ab eo Chriſti Baptiſmum ſine illius perverſitate perciperent, & ſive defuncti, ſive liberati nequaquam apud eos remanerent, apud quos nunquam corde tranſierant.* Verſiculus *cur Hæretici* legitur integer in lib. 6. cap. 24. Verſiculus *His qui ficto corde* habetur in lib. 1. cap. 12., ubi Auguſtinus adverſus Donatiſtas hoc dilemmate uſus fuerat: *Quod ſi ad ipſum Baptiſma fictus acceſſit, dimiſſa ſunt peccata, an non ſunt dimiſſa? Eligant, quid volunt, utrumlibet elegerint, ſufficit nobis. Si dimiſſa dixerint &c. Si autem dixerint, in illo, qui fictus accedit, per ſanctam vim tanti Sacramenti dimiſſa quidem illi eſſe peccata in ipſo temporis puncto, ſed per fictionem ejus rediiſſe continuo, ut Spiritus Sanctus & adfuerit baptizato, ut peccata recederent, & perſeverantiam fictionis fugerit, ut redirent, & ut illud verum ſit: quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis; & illud: Spiritus enim Sanctus diſciplinæ effugiet fictum, ideſt ut induat eum Chriſto ſanctitas Baptiſmi, & exuat eum Chriſto pernicies fictionis, ſicut fit, cum quiſque a tenebris per lucem tranſit ad tenebras, oculi quidem ejus in tenebras perpetuo diriguntur, ſed non poteſt lux niſi perfundere tranſeuntem. Si hoc ergo dixerint, hoc etiam in eis intelligant fieri, qui extra Eccleſiæ communionem, ſed tamen Baptiſmate Eccleſiæ baptizantur, quod ubicumque fuerit, ſanctum eſt per ſe ipſum, & ideo non eſt eorum, qui ſe ſeparant, ſed ejus, unde ſe ſeparant. Valet tamen & apud eos hactenus, ut per ejus lucem tranſeant ad diſſenſionis ſuæ tenebras, continuo redeuntibus*

tibus

Digitized by Google

tibus peccatis , quæ Baptiſmatis ſanctitas in ullo temporis ſpatio dimiſerat tanquam redeunte obſcuritate , quam lux in tranſitu excuſſerat ; nam redire dimiſſa peccata, ubi fraterna charitas non eſt , apertiſſime Dominus in Evangelio docet de illo ſervo , quem cum inveniſſet debitorem decem millium talentorum deprecanti omnia dimiſit ; Ille autem conſervum ſuum , qui ei debebat centum denarios , cum miſeratus non fuiſſet , juſſit eum Dominus reddere , quæ ei dimiſerat . Et poſt alia multa ita concludit Auguſtinus. *Sic non impeditur Baptiſmi gratia , quominus omnia peccata dimittat , etiamſi odium fraternum in ejus , cui dimittuntur , animo perſeverat . Solvitur enim heſternus dies , & quidquid ſupereſt , ſolvitur etiam ipſa hora momentoque ante Baptiſmum , & in Baptiſmo: Deinceps autem reus eſſe continuo incipit non ſolum conſequentium , ſed etiam præteritorum dierum , horarum , momentorum , redeuntibus omnibus , quæ dimiſſa ſunt , peccatis , & hæc ſæpe contingunt in Eccleſia .* Ex his omnibus facile explanabuntur plura illa fragmenta , quæ Gratianus in canone laudato congeſſit .

Can.42. de conſ. diſt. 4. Canon 42. de conſ. diſt. 4. his verbis deſcribendus eſt juxta optimos Auguſtini codices in lib. 1. de Baptiſmo cap. 12. *In illo , qui fictus acceſſerat , fit , ut non denuo baptizetur , ſed ipſa pia correctione , & veraci confeſſione purgetur , quod non poſſet ſine baptiſmo , ut quod ante datum eſt , tunc valere incipiat ad ſalutem , cum illa fictio veraci confeſſione receſſerit .*

Can.45. de conſ. diſt. 4. Verba canonis 45. de conſ. diſt. 4. exhibent initium libri 4. de Baptiſmo , & quidem hodie cum optimis codicibus conſonant poſt Romanam Correctionem .

Can.46. 47. 48. & 50. de conſ. diſt. 4. Nihil propemodum occurrit animadverſione dignum ad canones 46. 47. 48. & 50. de conſ. diſt. 4. nam canon 46. eiſdem verbis exhibetur apud Auguſtinum in lib. 3. cap. 11. , canon 47. in lib. 5. cap. 13. & 14. , dummodo pro illis verbis *non enim omnium æqualis eſt gratia* , legamus *non enim omnium æqualis eſt gloria* ; canon 48. exhibetur etiam integer in lib. 4. cap. 15. , & canon 50. in lib. 3. cap. 10.

Can.72. de conſ. diſt. 4. Canon 72. de conſ. diſt. 4. legitur eiſdem omnino verbis in lib. 6. de Baptiſmo cap. 25. , ubi adnotandum eſt , tradi ab Auguſtino , valere Baptiſmum collatum ab eis , etiam Catholicis , qui preces vitioſas , imo etiam hæreticas inter baptizandum divinis formulis adſuunt , quod ſane intelligendum eſt non de iis , qui formam Sacramenti corrumpunt , ſed de iis , qui formulæ Sacramenti admiſcent novas ceremonias ab Hæreticis utcumque derivatas , quod potiſſimum fit , ubi aliter ſymbolum fidei recitetur , quam recitari ex inſtitutionibus Eccleſiæ ſoleat ante Baptiſmi collationem .

Can.149. de conſ. diſt. 4. Canon 149. de conſ. diſt. 4. depromtus eſt ex lib. 4. de Baptiſmo cap. 21. , cujus ſententia ut recte percipiatur , obſervandum eſt , Stephanum Papam I. , eoſque omnes , qui Stephani doctrinæ adhæſerant adverſus Cyprianum , & Cypriano adhærentes , olim hoc argumento uſos fuiſſe , ut demonſtrarent ab Hæreticis baptizatos non eſſe denuo baptizandos : Catechumeni Martyrio decedentes ante Baptiſmum ſalutem æternam adipiſcuntur : Potiore igitur jure eandem adipiſcuntur , qui ſunt ab Hæreticis baptizati . Eo alludens Auguſtinus ita ſcribebat: *Illud ſane , quod de Catechumenis objiciebatur Cypriano , quod in Martyrio deprehenſi , & pro Chriſti nomine occiſi etiam ſine Baptiſmo coronarentur , quid ad rem pertineat , non ſatis intelligo , niſi forte , quia dicebant , multo magis Hæreticos cum Baptiſmo Chriſti poſſe ad Regnum ejus admitti , quia Catechumeni admitterentur , cum ipſe dixerit : niſi quis renatus fuerit ex aqua , & Spiritu , non intrabit in Regnum Cœlorum . Qua*

Digitized by Google

Qua in re nec ego dubito (hinc exorditur Gratianus) *Catechumenum Catholicum divina charitate flagrantem Hæretico baptizato anteponere, ſed etiam in ipſa intus Catholica bonum Catechumenum malo baptizato anteponimus. Nec ideo tamen Sacramento Baptiſmi, quo iſte nondum, ille jam imbutus eſt, facimus injuriam, aut Catechumeni* (hæc Gratianus omittit) *Sacramentum Sacramento Baptiſmi præferendum putamus, cum aliquem Catechumenum aliquo baptizato fideliorem, melioremque cognoſcimus. Melior enim Centurio* (hic rurſum proſequitur Gratianus, cujus tamen editi codices varii ſunt juxta exemplarium varietatem) *Cornelius nondum baptizatus Simone baptizato. Iſte enim & ante Baptiſmum Sancto Spiritu repletus eſt, ille & poſt Baptiſmum immundo ſpiritu inflatus eſt. Verumtamen Cornelius ſi etiam Spiritu Sancto jam accepto baptizari noluiſſet, contemti tanti Sacramenti reus fieret. Cum autem baptizatus eſt*, (hæc Gratianus omiſit) *non utique melius Sacramentum, quam Simon accepit, ſed diverſa hominum merita ſub ejuſdem Sacramenti pari ſanctitate diſtincta ſunt; ita non auget, aut minuit Baptiſmatis ſanctitatem vel bonum, vel malum hominis meritum. Sicut autem bono Catechumeno &c.* Sequuntur hic poſtrema Gratiani verba, quæ ab Auguſtini codicibus minime diſſonant.

Canon 151. de conſ. diſt. 4. ut recte percipiatur, jungendus erit cum iis, quæ apud Auguſtinum præponuntur in lib. 1. de Baptiſmo cap. 15., unde priora canonis verba excerpta ſunt, ibi: *Eccleſia vero, quod eſt populus Dei, etiam in iſtius vitæ peregrinatione, antiqua res eſt, in aliis hominibus habens animalem portionem, in aliis autem ſpiritalem. Ad animales pertinet vetus teſtamentum, ad ſpiritales novum. Sed primis temporibus utrumque occultum fuit ab Adam uſque ad Moyſem. A Moyſe autem manifeſtatum eſt vetus, & in eo ipſo occultatur novum, quia occulte ſignificabatur. Poſtea vero, quam in carne Dominus venit, revelatum eſt novum, veteris autem Sacramenta ceſſarunt; ſed concupiſcentiæ tales non ceſſaverunt. In illis enim ſunt, quos Apoſtolus jam per Sacramentum novi teſtamenti natos adhuc tamen dicit animales non poſſe percipere, quæ ſunt Spiritus Dei. Sicut enim in Sacramentis &c.* Hinc exorditur Gratianus, qui ſubjectos deinde verſiculos ex diſſitis locis derivavit; etenim verſiculus *non intereſt* legitur in lib. 3. cap. 14., ubi etiam multis interjectis habetur verſiculus *manifeſtum*, & verſiculus *ſi poſſent* depromtus eſt ex lib. 3. cap. 13.

Can. 151. de conſ. diſt. 4.

De Epiſtolis ad Donatiſtas directis.

Numero plures ſunt Auguſtini epiſtolæ ad Donatiſtas, dixerim verius admonitiones, quibus eos inſtitueret in germana Eccleſiæ fide, atque ad Catholicam unitatem adduceret. Ex iſtis eſt epiſtola in veteribus editionibus 105., & 166. apud Maurinos, ubi Sanctus Antiſtes tradit, non niſi æquiſſimo jure Imperatores edidiſſe leges adverſus Donatiſtarum perfidiam, nonnulla interea adjiciens, quibus illorum Hæreſim refutaret. Ad hanc referendus eſt canon 98. cau. 11. qu. 3., cujus priora verba cum integris Auguſtini codicibus conſonant. Quæ vero ſequuntur in verſ. *Julianus* pertinent potius ad expoſitionem Auguſtini in Pſalmum 124. ad ea verba: *Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum ſuper ſortem juſtorum*, ubi docebat Auguſtinus, ſervos Dominis obtemperare debere in iis omnibus, quæ divinis præceptis minime repugnarent.

Can. 98. cau. 11. qu. 3.

Can. 2. cau. 23. qu. 6. Ex eadem epiſtola depromtus eſt canon 2. cau. 23. qu. 6., his verbis deſcribendus: *Concordate nobiſcum, fratres, diligimus vos, hoc vobis volumus, quod & nobis. Si propterea nos gravius odiſtis, quia errare vos, & perire non permittimus, hoc Deo dicite, quem timemus minantem malis Paſtoribus, & dicentem: quod erraverat, non revocaſtis, & quod perierat, non requiſiſtis. Hoc vobis per nos ipſe Deus facit, ſive obſecrando, ſive minando, ſive corripiendo, ſive damnis, ſive laboribus, ſive per ſuas occultas admonitiones, vel viſitationes, ſive per poteſtatum temporalium leges.*

Can. 7. cau. 23. qu. 4. Canon 7. cau. 23. qu. 4. legitur in alia epiſtola ad Donatiſtas in veteribus editionibus 152., & 141. apud Maurinos. Ejus autem non tantum auctor eſt Auguſtinus, ſed & cum Auguſtino Africani Epiſcopi Catholici complures, qui cum in Carthaginenſi collatione Donatiſtas Epiſcopos diſputando viciſſent, id populo Donatiſtarum patefecerunt, ut eum tandem aliquando ad Catholicam unitatem revocarent. Epiſtolæ inſcriptio hæc eſt: *Silvanus ſenex, Valentinus, Innocentius, Maximinus, Optatus, Auguſtinus, Donatus, & ceteri Epiſcopi de Concilio Zertenſi* (legunt alii *Cirtenſi*, alii *Xerſenſi*: verius tamen legitur *Zertenſi*, cum conſtet in Africa Zertenſem Urbem fuiſſe, cujus duo Epiſcopi in eadem Carthaginenſi collatione laudantur, Gaudentius, & Salluſtius) *ad Donatiſtas*. Ideo autem potiore quaſi jure epiſtola Auguſtino tribui poſſe videtur, quia eandem Auguſtinus ceterorum Epiſcoporum nomine compoſuit, ut ipſe teſtatur in libro 2. Retractat. cap. 40. Gratianeus canon a Romanis Correctoribus jam emendatus fuit. Quod ſi quiſque adhuc deſideret illa verba, quæ apud Gratianum etiam poſt Romanam Correctionem omiſſa deprehenduntur poſt illa, *ſicut Apoſtolus dicit*, eadem in præſentia exhibeo. *Et quicumque in ea corpus Chriſti manducaverit indigne, judicium ſibi manducat, & bibit; nam etiam hoc ipſe Apoſtolus ſcripſit: Cum autem dicimus, judicium ſibi manducat, ſatis oſtendit, quia non alteri judicium manducat, ſed ſibi. Hoc nos egimus, & oſtendimus, & obtinuimus, quia communio malorum non maculat aliquem &c.*

Can. 43. de conſ. diſt. 4. Canon 43. de conſ. diſt. 4. exhibetur apud Gratianum quaſi depromtus ex epiſt. 48. Auguſtini ad Donatiſtas. Verum ea epiſtola non ad omnes Donatiſtas ſcripta fuit, ſed ſingulariter ad Vincentium Donatiſtam, de qua inferius commodiore loco erit agendum. Sufficiat hoc in loco obſervaviſſe, laudatum canonem 43. cum integris Auguſtini exemplaribus conſonare, jungendum autem eſſe cum can. 31. cau. 1. qu. 1., cujus verba præcedunt ante ipſa verba canonis 43. Quæ vero habentur in verſ. *Iſti autem* pertinent potius ad epiſtolam Auguſtini ad Bonifacium 185. apud Maurinos, de qua etiam inferius erit agendum.

De Libro de Baptiſmo contra Petilianum.

Can. 49. de conſ. diſt. 4. Præter libros de Baptiſmo adverſus Donatiſtas, quos ſuperius expendi, extat alius ſingularis Auguſtini libellus de Baptiſmo adverſus Petilianum. Cum enim Petilianus hæreticus Donatiſta nonnulla de Baptiſmo ſcripſiſſet, e contrario Auguſtinus ſimilem librum de Baptiſmo oppoſuit, in quo Catholicum dogma firmaret, uti idem ipſe teſtatur in lib. 2. Retractationum cap. 34. Ex eo depromtus eſt canon 49. de conſ. diſt. 4., quoties priora tantum canonis verba reſpiciamus uſque ad verſiculum *ſic ſunt*, qui ſane verſiculus pertinet potius ad tractatum

Digitized by Google

5. in epiſtolam Johannis num. 4., quamquam aliis verbis a Gratiano deſcriptus, quemadmodum jam obſervaverunt Romani Correctores. Ceterum neque ipſa priora canonis verba eadem ſunt cum verbis Auguſtini, quæ Sanctus Antiſtes habet in cap. 14. & 15. laudati libri. Abſtineo tamen ab eiſdem deſcribendis, vel quod nimis prolixa eſſent, vel quod nihil ſingulare animadvertendum foret, cum Gratianus paucis ea ipſa & ſine diſcrimine perſtrinxerit, quæ fuſiore ſtylo apud Sanctum Antiſtitem exhibentur.

De Libro contra Creſconium.

Ex iis, quæ nuper tradita ſunt, perſpicue liquet, Petilianum Donatiſtarum hæreſim præcipue fuiſſe ſecutum, quod Auguſtino præbuit occaſionem, ut adverſus Petilianum libellum ſcriberet. Hinc Creſconius quidam Grammaticus & ipſe Donatiſta reprehendit Auguſtinum, tradens, indignum eſſe viro Chriſtiano carpere eos, qui Eccleſiæ nomen dediſſent ſuſcepto baptiſmatis Sacramento, qualis fuerat Petilianus. Reſpondendum fuit Sancto Antiſtiti, qui propterea libris quatuor adverſus Creſconium directis demonſtravit, ſe jure optimo perſecutum ea fuiſſe, quæ adverſus hæreticum virum ediderat, quos libros deinde memoravit in lib. 2. Retractat. cap. 26. Extat in lib. 3. cap. 51. canon 52. cau. 23. qu. 4., cujus verba olim corrupta ad optimos Auguſtini codices Romani Correctores exegerunt. Item in lib. 3. cap. 6. legitur canon 25. de conſ. diſt. 4., ubi Sanctus Antiſtes totus eſt, ut demonſtret adverſus Donatiſtas, Baptiſma a malo miniſtro collatum nihilominus valere, eo potiſſimum argumento, ut, quemadmodum baptiſma melius eſſe non dicitur, ubi melior eſt ille, qui confert, ita non damnandum ſit, quoties ab improbo, & damnato adminiſtro conferatur.

Can. 52. cau. 23. qu. 4.
Can. 25. de conſ. diſt. 4.

De Libro de Baptiſmo parvulorum, ſeu de Peccatorum meritis, & remiſſione.

Quod fuerit Auguſtini propoſitum in edendis tribus libris de peccatorum meritis, & remiſſione, ſeu de Baptiſmo parvulorum, idem Sanctus Antiſtes apertiſſime tradidit in lib. 2. Retract. cap. 23. ita ſcribens: *Venit etiam neceſſitas, quæ me cogeret adverſus novam Pelagianorum hæreſim ſcribere, contra quam prius, cum opus erat, non ſcriptis, ſed ſermonibus, & collocutionibus agebamus, ut quiſque noſtrum poterat, aut debebat: miſſis ergo mihi a Carthagine quæſtionibus, quas reſcribendo diſſolueram, ſcripſi primum libros tres, quorum titulus eſt de peccatorum meritis, & remiſſione, ubi maxime de baptiſmate diſputatur parvulorum propter originale peccatum, & de Gratia Dei, qua juſtificamur &c.* In libro 2. cap. 34. legitur canon 83. de pœn. diſt. 1., cujus verba cum integris Auguſtini codicibus recte conſonant, quoties pro illis *quare & nunc dicitur* iſta ſubſtituantur: *quare & hic non dicitur*, quemadmodum jam Romani Correctores adnotaverunt.

Can. 83. de pæn. diſt. 1.

Canon 2. de conſ. diſt. 4. excerptus eſt ex lib. 1. cap. 39. hodie quidem a Romanis Correctoribus ad integros codices exactus. Adhuc tamen adnotare juvat, *Can. 2. de conſ. diſt. 4.*

priora verba ita legi apud Auguſtinum: *In parvulis certe gratia Dei per baptiſmum ejus, qui venit in ſimilitudine carnis peccati, id agitur, ut evacuetur caro peccati &c.* Item ubi Gratianea editio habet: *Quæ oberat nato*, ita exhibent Auguſtini codices: *Quæ inerat nato*.

Can. 8. de conſ. diſt. 4. Canon 8. de conſ. diſt. 4. referendus eſt ad caput 32. & 33. lib. 1., unde excerptus fuiſſe videtur, quanquam alia ſint Auguſtini verba, alia a Gratiano deſcripta. Ait ibidem Auguſtinus: *Dominus autem in carnem ſuam non peccatum tranſtulit, tanquam venenum ſerpentis, ſed tamen tranſtulit mortem, ut eſſet in ſimilitudinem carnis peccati pœna ſine culpa, unde in carne peccati & culpa ſolveretur, & pœna. Sicut ergo tunc qui conſpiciebat exaltatum ſerpentem, & a veneno ſanabatur, & a morte liberabatur, ſic nunc qui conformantur ſimilitudini mortis Chriſti per fidem baptiſmumque ejus, & a peccato per juſtificationem, & a morte per reſurrectionem liberantur. Hoc eſt enim, quod ait, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam*. Et paullo inferius: *Ubi ergo parvulos ponimus baptizatos, niſi inter fideles, ſicut univerſæ ubique Eccleſiæ clamat auctoritas? Ergo inter eos, qui crediderunt; hoc enim eis adquiritur per virtutem Sacramenti, & offerentium reſponſionem, ac per hoc eos, qui baptizati non ſunt, inter eos, qui non crediderunt*.

Can. 132. de conſ. diſt. 4. Canon 132. de conſ. diſt. 4. in vetuſtis Gratiani codicibus ab integris Auguſtini codicibus diſſonabat; Hodie utut nonnulla ſint emendata, aliqua tamen emendanda ſuperſunt ex variis Auguſtini capitibus. In lib. 2. cap. 24. ita legitur: *Quanto magis ergo caro peccati baptizanda eſt propter evadendum judicium, ſi baptizata eſt caro ſine peccato propter imitationis exemplum?* Deinde poſt aliqua in cap. 25. *Sicut ergo tempore illius Sacramenti de circumciſo qui naſceretur, circumcidendus fuit, ſic nunc de baptizato qui natus fuerit, baptizandus eſt*. Item poſt multa in cap. 27. *Sacramentum autem baptiſmi profecto Sacramentum regenerationis eſt; quocirca ſicut homo, qui non vixerit, mori non poteſt, ita qui natus non fuerit, renaſci non poteſt. Ex quo conficitur, neminem in ſuo parente renaſci potuiſſe non natum*. Præterea poſt aliqua: *Cum itaque per baptiſmi Sacramentum morti Chriſti conformentur infantes, eos a ſerpentis morſu fatendum eſt liberari, ſi a Chriſtianæ fidei regula nolumus aberrare. Quem tamen morſum non in ſua vita propria, ſed in illo, cui primitus inflictus eſt, acceperunt. Neque illud fallat, quod nec parenti poſt converſionem obſunt propria peccata. Quanto enim magis, inquiunt, filio ejus obeſſe non poſſunt? Sed qui hoc ſentiunt, non attendunt, quia ſicut parenti per hoc, quod ſpiritu renatus eſt, propria peccata non obſunt, ita qui de illo natus eſt, niſi eo modo renaſcatur, quæ a parente tracta ſunt, oberunt. Quia & innovati parentes non ex primitiis novitatis, ſed ex reliquiis vetuſtatis carnaliter gignunt; & filii ex parentum reliqua vetuſtate toti vetuſti, & in peccati carne propagati damnationem veteri homini debitam Sacramento ſpiritalis regenerationis & renovationis evadunt*.

Can. 136. & 137. de conſ. diſt. 4. In canone 136. de conſ. diſt. 4. ita ex Auguſtino legenda ſunt priora verba lib. 1. cap. 15. *Generante carne illud tantummodo trahitur, quod eſt originale peccatum, regenerante autem ſpiritu non ſolum originalis &c.* Item poſtrema canonis verba ita legenda erunt: *Dicente Apoſtolo: Judicium ex uno delicto in condemnationem, & paullo poſt, per unius delictum in omnes homines ad condemnationem*. Poſt hæc paucis interjectis in cap. 16. leguntur verba canonis 137. de conſ. diſt. 4. ibi: *Ex hac igitur inobedientia carnis, & hac lege peccati, & mortis quiſquis carnaliter generatur, regenerari ſpiritualiter opus habet, ut non ſolum ad Regnum Dei*

perdu-

perducatur, verum etiam a peccati damnatione liberetur. Simul itaque peccato, & morti primi hominis obnoxii naſcuntur in carne, & ſimul juſtitiæ vitæque æternæ ſecundi hominis ſocietati renaſcuntur in baptiſmo.

Verba canonis 138. de conſ. diſt. 4. paullo aliter leguntur apud Auguſtinum in lib. 1. cap. 19. ibi: *Si autem propterea recte fideles vocantur*, (videlicet parvuli baptizati), *quoniam fidem per verba geſtantium quodammodo profitentur, cur non prius etiam pœnitentes habentur, cum per eorundem verba geſtantium diabolo, & huic ſæculo renunciare monſtrantur? Totum hoc in ſpe fuit vi Sacramenti, & divinæ gratiæ, quam Dominus donavit Eccleſiæ. Ceterum quis ignorat, quod baptizatus parvulus, ſi ad rationales annos veniens non crediderit, nec ſe ab illicitis concupiſcentiis abſtinuerit, nihil ei proderit, quod parvus accepit?* Immemor horum Gratianus non dubitavit eadem fere repetere in ſequente canone 139. in fine, emendatiora tamen, & ad codices meliores exacta. Priora ejuſdem canonis verba habentur integra in lib. 1. cap. 26. Can. 138. & 139. de conſ. diſt. 4.

Canon 141. de conſ. diſt. 4. legitur in lib. 1. cap. 23. ibi: *Ab hoc peccato, ab hac ægritudine, ab hac ira Dei, cujus naturaliter filii ſunt, qui etiamſi per ætatem non habent proprium, trahunt tamen originale peccatum, non liberat, niſi Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Quæ ſequuntur in verſ. *Tollit* ſunt potius breviarium quoddam prolixæ Auguſtini ſententiæ, qui totus in eo erat, ut demonſtraret adverſus Pelagianos, ſine baptiſmatis Sacramento neminem vitam æternam conſequi poſſe. Can. 141. de conſ. diſt. 4.

Canon 142. de conſ. diſt. 4. ita legendus eſt ex integris Auguſtini codicibus in lib. 1. cap. 24. *Profecto qui non credit in Chriſtum, manebit in eis*, (ideſt in tenebris), *& utique pœnales ſunt, non quaſi nocturnæ ad quietem animantium neceſſariæ. Proinde parvuli, ſi per Sacramentum, quod ad hoc divinitus inſtitutum eſt, in credentium numerum non tranſeant, profecto in his tenebris remanebunt.* Can. 142. de conſ. diſt. 4.

Canon 143. de conſ. diſt. 4. non exhibet integra Auguſtini verba, ſed potius ſententiam paucis breviatam, qualis habetur in lib. 1. cap. 26. Non heic integram eandem exhibeo, ſive quod nimis prolixa ſit, ſive quod nihil habeat, quod difficultatem faceſſat; ſed potius Gratianeo fragmento conveniat. Can. 143. de conſ. diſt 4.

Canon 144. de conſ. diſt. 4. legitur eiſdem verbis apud Auguſtinum lib. 1. cap. 27., cum enim Sanctus Antiſtes ſibi propoſuiſſet interpretandum Chriſti Domini præceptum *qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur*, ex quo videbatur, colligi poſſe, infantes baptizatos, tanquam illos, qui credere non valerent, adhuc damnandos fore, reſpondit, in infantibus baptiſmum pro vero fidei actu haberi, qui propterea ipſi ſufficere poſſit ad æternam ſalutem. Can. 144. de conſ. diſt. 4.

Quod pertinet ad canonem 146. de conſ. diſt. 4., is perperam fuit a Gratiano deſcriptus; quamobrem neceſſe eſt integra hoc in loco Auguſtini verba exhibere, qualia ſunt in lib. 2. cap. 7. ibi: *Non enim ex qua hora quiſque baptizatur, omnis vetus infirmitas in eo abſumitur; ſed renovatio incipit a remiſſione omnium peccatorum, & in quantum quiſque ſpiritualia ſapit, qui jam ſapit. Cetera vero in ſpe facta ſunt, donec in re fiant, uſque ad ipſius corporis renovationem in meliorem ſtatum immortalitatis, & incorruptionis, qua induemur in reſurrectione mortuorum.* Deinde poſt pauca. *Nam in baptiſmo quamvis tota, & plena fiat remiſſio peccatorum, tamen ſi continuo tota & plena etiam hominis in æternam novitatem mutatio fieret, non dico & in corpore,* Can. 146. de conſ. diſt. 4.

pore, quod certe manifeſtum eſt adhuc in veterem corruptionem, atque in mortem tendere in fine poſtea renovandum, quando vere tota novitas erit, ſed excepto corpore, ſi in ipſo animo, qui eſt homo interior, perfecta in baptiſmo novitas fieret, non diceret Apoſtolus: etſi exterior homo noſter corrumpitur, ſed interior renovatur de die in diem. Quæ ſequuntur apud Gratianum in verſ. *Hoc meminiſſe*, habentur in eodem libro cap. 27. his verbis: *Illud namque præcipue propter quæſtiones, quæ de hac re motæ ſunt, vel moveri adhuc poſſunt, attendere ac meminiſſe debemus, tantummodo omnium peccatorum plenam, perfectamque remiſſionem baptiſmo fieri, hominis vero ipſius qualitatem non totam continuo commutari, ſed ſpiritales primitias in bene proficientibus de die in diem novitate creſcente commutare in ſe, quod carnaliter vetus eſt, donec totum ita renovetur, ut animalis etiam infirmitas corporis ad firmitatem ſpiritalem, incorruptionemque perveniat. Hæc autem lex peccati, quod etiam peccatum appellat Apoſtolus, cum dicit: non ergo regnat peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum deſideriis ejus, non ſic manet in membris eorum, qui renati ſunt, tanquam non ſit ejus facta remiſſio, ubi omnino plena, & perfecta ſit remiſſio peccatorum, omnibus inimicitiis interfectis, quibus ſeparabamur a Deo, ſed manet in vetuſtate carnis tanquam ſuperatum, & peremtum, ſi non illicitis ſenſionibus quodammodo reviviſcat, & in regnum proprium, damnationemque revocetur. Ab hac autem vetuſtate carnis, in qua lex iſta peccati, vel peccatum jam remiſſum uſque adeo ſpiritus vita diſcernitur, in cujus novitate baptizati per Dei gratiam renaſcuntur, ut parum fuerit Apoſtolo dicere, tales non eſſe in peccato, niſi etiam diceret, in ipſa carne illos non eſſe, antequam ex hac mortali vita migrarent. Qui enim in carne ſunt, inquit, Deo placere non poſſunt. Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſi tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Verumtamen ſicut ipſa carne quamvis corruptibili bene utuntur, quia membra ejus ad opera bona convertunt, in qua carne non ſunt, quia non ſecundum eam ſapiunt, neque vivunt; ſicut denique etiam morte, quæ primi peccati pœna eſt, bene utuntur, qui eam pro fratribus, pro fide, pro quacumque vera, & ſancta juſtitia fortiter, & patienter impendunt, ſic illa etiam lege peccati, quod jam remiſſum in vetuſtate carnis manet, bene utuntur conjugati fideles, qui ex eo, quod ſunt in Chriſti novitate, dominari ſibi libidinem minime patiuntur: ex eo autem, quod adhuc trahunt Adæ vetuſtatem, regenerandos immortaliter filios mortaliter generant, cum ea propagine peccati, qua illi, qui renati ſunt, obnoxii non tenentur, & qua illi, qui naſcuntur, renaſcendo ſolvuntur.* Item paullo inferius: *Nec mireris, quod dixi, manente concupiſcentialiter lege peccati, reatum ejus ſolvi per gratiam Sacramenti; ſicut enim facta, & dicta, & cogitata iniqua, quantum ad ipſos motus animi, & corporis pertinet, jam præterierunt, & non ſunt, eis tamen præteritis, & non tum exiſtentibus, reatus eorum manet, niſi peccatum remiſſione ſolvatur, ſic contra in hac non jam præterita, ſed adhuc manente lege concupiſcentiæ reatus ejus ſolvitur, & non erit, cum ſit in baptiſmo plena remiſſio peccatorum.*

De Libris contra epiſtolam Parmeniani.

Donatiſtis res Eccleſiaſticas ſuſdeque vertentibus, diviſæ fuerant omnes propemodum ſingularum civitatum Eccleſiæ in duas, duobus Epiſcopi munere fungentibus, quorum alter Catholicus Catholicis, alter Donatiſta Donatiſtis præerat. His injuriis

injuriis obnoxia etiam fuerat Carthaginenſis Eccleſia; in qua poſt Donatum ſucceſſerat in Epiſcopatu ex Donatiſtarum parte Parmenianus. Hic, ut hæreſim ſuorum promoveret, epiſtolam ſcripſit ad Thiconium Donatiſtam, eum graviter monens, ne Eccleſiam Catholicæ, ſeu univerſalis nomine appellaret, ratus in Eccleſia ſolos bonos, aut prædeſtinatos exiſtere, nec poſſe ad eam improbos pertinere. Epiſtolam illam, & ejuſdem hæreſim tribus libris adgreſſus eſt Auguſtinus, quorum in primo obviam ivit calumniatoribus Donatiſtis plurima crimina adverſus Catholicos objicientibus; in poſterioribus deinde explicavit ea divinarum literarum teſtimonia, quibus ad ſuam confirmandam doctrinam uſus fuerat Parmenianus. Horum librorum meminit Auguſtinus in lib. 2. Retractat. cap. 17. Ex libro 2. *Can. 78. & 97. cau. 1. qu. 1.* cap. 10. depromtus eſt canon 78. cau. 1. qu. 1. cujus verba omnino conſonant cum codicibus Auguſtini. Canon 97. cau. 1. qu. 1. legitur in lib. 2. cap. 13., ubi Auguſtinus Donatiſtas baptiſmum ab extraneæ ſectæ miniſtro collatum non admittentes conficiebat invictiſſimo illo argumento, ſcilicet, ut quemadmodum qui ab Eccleſia poſt baptiſmum recedit, baptiſmum non amittit, ita qui cum jus haberet in Eccleſia baptizandi ab Eccleſia diſceſſit, jus quoque baptizandi minime amittat. Multa jam ſunt, quæ Romani Correctores emendaverunt; adhuc tamen ſuperſunt aliqua, quæ ita emendanda ſunt ex Maurinorum editione. In principio canonis ita legendum eſt: *Nam illud, quod quidam eorum veritate convicti dicere cœperunt: Baptiſmum quidem non amittit, qui recedit ab Eccleſia, ſed tamen jus dandi amittit &c.* In verſic. *Nam ſi quando* pro illis verbis: *Non ſunt rurſus ordinandi . . . ipſa vera ſunt* legendum eſt: *Non ſunt rurſus ordinati . . . ipſa ſunt*. In verſiculo *Si enim aliqui* pro verbis illis *extraordinarie . . . aurum, vel argentum* legendum eſt: *Extra ordinem . . . aurum, vel argentum, vel æs*. Et pro illis *Theſauris legalibus cogetur inferri*? legendum *Theſauris regalibus congeretur*? Poſt quæ ſtatim proſequitur Auguſtinus: *Aut ſi quiſquam, ſive deſertor, ſive qui nunquam omnino militavit, nota militari privatum aliquem ſignet, nonne ubi fuerit deprehenſus ille ſignatus, pro deſertore punitur, & eo gravius, quo probari poterit, nunquam omnino militaſſe, ſimul ſecum punito, ſi eum prodiderit, audaciſſimo ſignatore? Aut ſi forte illum militiæ characterem &c.* Hic iterum proſequitur Gratianus, qui dum præcedentia omiſerat, integrum monumentum, & ſententiam Auguſtini nobis minime exhibuit. In verſ. *De iis vero* poſt verba illa *extra vinculum pacis*, ita ſequitur apud Auguſtinum: *Hoc enim jam in ipſa totius orbis unitate diſcuſſum, conſideratum, perfectum, atque firmatum eſt. Sed ſi nos male facimus, ipſi explicent, quomodo Sacramentum baptizati non poſſit amitti, & Sacramentum ordinati poſſit amitti, quoniam dicunt: Recedens ab Eccleſia baptiſmum quidem non amittit, jus tamen dandi amittit. Si enim utrumque Sacramentum eſt, cur illud non amittitur, & illud amittitur? Neutri ſacramento injuria facienda eſt.* Poſtrema hæc verba a Gratiano laudantur, quæ ſane in obſcuro deliteſcerent, niſi & alia a Gratiano omiſſa modo recenſuiſſem. Cetera, quæ apud Gratianum ſequuntur, cum Auguſtini codicibus conſonant. Tantum adnotandum eſt, verſiculum *Quomodo* haberi in cap. 19. ejuſdem libri 2.

Canon 98. cau. 1. qu. 1. legitur in eodem libro 2. cap. 5. ibi: *Quid igitur jam valet ad cauſſam, quod iſti nobis objiciunt, quia de malis ſacrificatoribus Dominus per Iſaiam dicit: Facinoroſus, qui ſacrificat mihi vitulum, quaſi qui canem occidat, & qui ſimilaginem, quaſi ſanguinem porcinum, & qui offert thus in memoriam,* *Can. 98. cau. 1. qu. 1.*

quaſi

Digitized by Google

quaſi blaſphæmus. Hæc omnia multo congruentius de illis dicuntur, qui contra Eccleſiam Dei toto, ſicut promiſſa eſt, orbe diffuſam altare ſui ſchiſmatis erexerunt, quos eos ſacrilegium omnes involvit, & quilibet ubilibet offert ſacrificium in tali corde, vel factis hæc ut mereatur audire &c. Hæc ſi cum Gratianea editione contuleris, agnoſces nonnihil varietatis intereſſe. Verſiculus *Hoc pene* eadem continet verba, quæ jam deſcripta fuerant in canone 78. eadem cauſſa, & quæſtione, leguntur que in cap. 10. apud Auguſtinum, quemadmodum in cap. 11. verba verſiculi *Spiritus Sanctus*.

Can. 5. & 6. cau. 23. qu. 4. Principium canonis 5. cau. 23. qu. 4. legitur in cap. 1. libri 2., ſed verſiculus *Quomodo* legitur in cap. 21., poſt cujus verba ſtatim ſequuntur ea, quæ habentur in canone 6. ſequenti, ſingula ad rectos Auguſtini codices exacta.

Can. 19. & 32. cau. 23. qu. 4. Canon 19. cau. 23. qu. 4. legitur in cap. 2. lib. 3. ubi paucis interjectis ſequuntur verba canonis 32. eadem cauſſa, & quæſtione; ſingula autem conſonant cum integris Auguſtini codicibus.

De Libris contra Vincentium Victorem, ſeu de Anima.

Quidam adoleſcens Vincentius Victor e ſecta Rogatiſtarum in Mauritania Cæſareenſi natus, atque ad Catholicam unitatem reverſus, quum in ſcripta Auguſtini incidiſſet, in quibus de animarum origine dubitaviſſe Sanctus Antiſtes videretur, profeſſus ſe ignorare, an ex traduce fierent, an a Deo crearentur, conſtanter interea tradens, in anima hominis eſſe ſpiritualem ſubſtantiam agnoſcendam, admodum commotus eſt, & correptus juvenili ardore Auguſtinum adgredi cœpit, & deridere, editis duobus libellis ad Petrum quendam Hiſpanum Presbyterum. Petrus libellos eoſdem Renato cuidam Monacho dedit, & Renatus Auguſtino. Hinc e re ſua duxit Sanctus Antiſtes libris editis reſpondere, quibus & dubitationem ſuam de animarum origine, & fidem ſuam de ſpirituali animarum ſubſtantia eſſe æquiſſimam demonſtraret. Libri ſunt numero quatuor, quorum primus ad Renatum, a quo ſcripta Vincentii ſuſceperat; ſecundus ad Petrum, qui ad Renatum Vincentii ſcripta miſerat; Tertius & quartus ad eundem Vincentium Victorem directi fuerunt. Laudanda ſane in iis libellis eſt moderatio Auguſtini, qui leniter admodum ſcripſit adverſus Vincentium, ne juvenem in ſchiſmate natum, & a ſchiſmate ad unitatem profectum irritaret vehementius, multa donans illius adoleſcentiæ; quemadmodum profitetur in lib. 2. Retractationum cap. 56. ita de iis libellis ſcribens: *In iis autem omnibus, in quibus multa neceſſaria diſſeruntur, defendi de origine animarum, quæ ſingulis hominibus dantur, cunctationem meam, & multos errores, atque pravitatem præſumtionis ejus oſtendi; quem tamen juvenem non præpropere deteſtandum, ſed adhuc docendum, quanta potui lenitate tractavi, & ab eo reſcripta actionis ejus accepi.* Singularis hujus lenitatis argumentum extat in can. 4. dist. 9., qui legitur in lib. 4. cap. 1., ubi profitetur Auguſtinus, paſſurum æquo animo ſe reprehendi, quoties reprehenderetur in illis, quæ reprehenſione digna viderentur, ibi: *Oh ſi illa reprehenderes mea, quæ juſta reprehenſione ſunt digna! Neque enim negare debeo, ſicut in ipſis moribus, ita multa eſſe in tam multis opuſculis meis,*

Can. 4. diſt. 9.

meis, quæ poſſunt recto judicio, & nulla temeritate culpari. Ex quibus verbis ſtatim adparet, Gratianeam editionem corruptam fuiſſe, ac propterea ex Auguſtini codicibus emendandam.

Canon 148. de conſ. diſt. 4. legitur in lib. 3. cap. 9., cum enim Vincentius ſcripſiſſet, poſſe aliquem conſequi peccatorum remiſſionem etiam abſque baptiſmo, idque probaſſet exemplo latronis, qui ad latus Chriſti in Cruce pendentis obierat de æterna ſalute ſecurus, quin tamen de ipſius baptiſmate conſtaret, Auguſtinus oſtenſurus, quanta eſſet baptiſmi neceſſitas, reſpondit, latronem illum non proinde non baptizatum cenſeri, quod in Divinis Scripturis non memoretur baptizatus, quemadmodum nec Apoſtoli baptizati dicuntur in ſacris literis, licet eos revera baptizatos fuiſſe credamus. Deſcribam hic ipſa Auguſtini verba, quæ apud Gratianum corrupta leguntur. Ait ille: *Nam ſi eos, de quibus non ſcriptum eſt, utrum fuerint baptizati, ſine baptiſmate de hoc vita receſſiſſe contendimus, ipſis calumniamur Apoſtolis, qui, præter Apoſtolum Paullum, quaado baptizati fuerint, ignoramus. Sed ſi ipſos baptizatos eſſe per hoc nobis innoteſcere potuit, quod B. Petro Apoſtolo Dominus ait: qui lotus eſt, non indiget, niſi ut pedes lavet, quid de aliis, de quibus vel tale nihil legimus dictum, de Barnaba, de Timotheo, de Sila, de Philemone, de ipſis Evangeliſtis Marco, & Luca, de innumerabilibus ceteris, quos abſit, ut baptizatos eſſe dubitemus, quamvis non legamus*. Can. 148. de conſ. diſt. 4.

De Libris contra Literas Petiliani.

Ex Donatiſtis, qui Africanam Eccleſiam turbaverunt, fuit Petilianus, quem Donatiſtæ puerulum & invitum per vim abripuerant, ac baptizaverant teſte Auguſtino in lib. 2. contra literas Petiliani cap. 104. Is tamen ubi adolevit, impenſius Donatiſtarum ſchiſmati adhæſit, atque ut forenſibus advocationibus operam dabat, quo in officio ſe ſtrenuum cauſſarum Patronum exhibuit, adeo ſui nominis famam adauxit, ut non ſolum ſibi a ſuis reverentiam conciliaſſet, ſed ſe ipſe per ſummam impudentiam *Paracletum* appellaret. Ita de eo Auguſtinus in lib. 3. adverſus eundem cap. 16. *Sibi propter advocationem, in qua potentiam quandam ſuam jactat, paracleti nomen imponat, atque ob hoc ſe cognominalem Spiritus Sancti non eſſe, ſed fuiſſe deliret*. Neque de ſe aliter ſapuit, ubi a Donatiſtis Epiſcopalem dignitatem obtinuit, cum nimirum celeberrimæ Carthaginenſi Epiſcoporum collationi interfuit, ac pro ſchiſmaticis acerrime diſputavit. Scripſit quoque epiſtolas ad Epiſcopos, & inferiores Clericos Donatiſtas, ut eos in ſchiſmate confirmaret, atque adverſus Catholicos commoveret; quæ plane epiſtolæ uti improborum animos magis magiſque corruperunt, ita bonis omnibus ſcandalum pepererunt; quamobrem operæ pretium duxit Auguſtinus tantum auſum refellere tribus editis libris, qui inſcribuntur *contra literas Petiliani*, ubi analytica methodo ſingula argumenta Petiliani confecit Sanctus Antiſtes, atque confodit. Horum librorum meminit Auguſtinus idem in lib. 2. Retract. cap. 25.

Ex libro 2. cap. 58. depromtus eſt canon 7. diſt. 10., cujus verba cum Auguſtini codicibus apprime conſonant. Romani Correctores rubricam, ut vocant, canonis notaverunt, ajentes: *Auctor hujus rubricæ caput hoc ita accepit, quaſi hic agatur de legibus Imperatorum in favorem Eccleſiæ latis, cum ibi B. Auguſtinus Petiliano*, Can. 7. diſt. 10.

tiliano, & Donatiſtis hæreticis concedat, legibus Imperatorum ipſos in adjutorium ſuum uti poſſe, modo id fallaciter non facerent, quod eos feciſſe convincit. Non eſt ad hanc rem explicandam minus opportunum, quænam fuerit Auguſtini ſententia, aperire. In eo ſcribebat Sanctus Antiſtes indulgendum eſſe Donatiſtis, quod Laicorum Principum legibus uterentur ad tuendam cauſſam, de qua inter Auguſtinum & Petilianum diſputabatur, atque id exemplo Paulli Apoſtoli demonſtrabat, ut in Actis Apoſtolicis cap. 22. Aliis etiam in locis id profeſſus eſt Auguſtinus, ut in epiſt. 164. ad Donatiſtas, ibi: *Nam & terrenæ poteſtates, quando ſchiſmaticos perſequuntur, ea regula ſe defendunt: quia dicit Apoſtolus: qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit, non enim fruſtra gladium portat.* Et poſt pauca ita Donatiſtas allocutus: *Cognoſcentes veſtri ſchiſmatis nefas conſtituunt adverſus vos pro ſua ſollicitudine ac poteſtate, quod volunt.* Item in lib. 3. contra Creſconium cap. 51. ibi: *In hoc Reges, ſicut eis præcipitur, Deo ſerviunt, in quantum Reges ſunt, ſi in Regno ſuo bona jubeant, mala prohibeant, non ſolum quæ pertinent ad humanam ſocietatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Hæc plane accommodata erant propoſito Auguſtini, cum enim ipſe noviſſet pluries ſchiſmaticos illos fuiſſe publica poteſtate damnatos, vehementer optabat, ut quoniam Eccleſiaſticæ legi adquieſcere detrectabant, ad publica jura provocarent, quibus compertum habebat facile ad Catholicam unitatem eſſe adducendos. Non eſt hoc loco omittendum, quod dicitur de Paullo Apoſtolo, nimirum civem illum Romanum fuiſſe, quemadmodum in laudatis Actis legimus, ibi: *Accedens autem Tribunus dixit illi: Dic mihi, ſi tu es Romanus? At ille dixit: etiam: & reſpondit Tribunus: ego multa ſumma civilitatem hanc conſecutus ſum: & Paullus ait: ego autem & natus ſum.* Nulla ſane difficultas foret, niſi alias de Patria Paulli conſtaret. At in laudato cap. 22. verſ. 2. teſtatur idem Apoſtolus ſe *Judæum* fore, *in Tarſo Ciliciæ natum, nutritum* in Jeroſolymorum *Civitate*, & in epiſtola ad Romanos cap. 11. ſcribit: *Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham de Tribu Beniamin*; quod ipſum fatetur in cap. 3. ad Philippenſes. Verum obſervare oportet, non eos ſolos natos olim fuiſſe Romanos Cives, qui intra urbis Pomœnia naſcerentur, ſed etiam illos, qui naſcerentur in Urbe, aut in Provincia Civitate donata; Cilicia autem, ubi natus fuit Paullus, Romana Civitate gaudebat. Neque aliquem turbet Ulpianus in l. 17. ff. de ſtatu hominum, indicans, in orbe Romano exiſtentes cives factos fuiſſe Conſtitutione Antonini Imperatoris, qui ſane ſive ſit Antoninus Pius, ut aliqui tradunt, ſive Antoninus Caracalla, fuit Apoſtolo poſterior. Etenim Antonini conſtitutio generaliter pertinuit ad totum Romanum orbem Civitate Romana donandum, non ſupponit, nullam omnino fuiſſe Provinciam olim jam Romana Civitate prædeceſſorum Imperatorum liberalitate donatam. Scimus Cyzicenos ante Tiberium Cæſarem Cives Romanos effectos, a Nerone Civitatis jure inſignitam Achajam, & Græciam, & plures alias Provincias ſenſim a priſcis Imperatoribus idem jus obtinuiſſe, donec deventum eſt ad Antoninum, qui generale jus Romanæ Civitatis fecit provinciis omnibus Romanorum Imperio obnoxiis. Videatur Svetonius in Cæſare cap. 24. & 42. Ut vero de Tarſo Ciliciæ Paulli Patria dicam, Ulpianus idem in l. 1. §. ult. ff. de cenſibus ſcribit, privilegiaria quædam Civitatis jura jamdiu conceſſa fuiſſe Ciliciæ, & ſpeciatim Selino, & Trajanopoli, quæ ut Tarſo finitimæ erant, ita Tarſum ad ejuſdem juris conſortium facile admittebant. Imo auctor eſt Dio Caſſius in lib. 47., Tarſum jam plurimum

Digitized by Google

mum Cæſari in bello Civili, deinde Octavio faviſſe, unde ſingularia fœderis, & amicitiæ argumenta Tarſenſes a Romanis obtinuerunt, factumque præterea eſt, ut non amplius Tarſus, ſed Juliopolis appellaretur.

Gratianus abſtinere debuiſſet a recenſendis Auguſtini verbis, quæ deſcripſit in Can.36.
can. 36. cau. 1. qu. 1., utpote quæ Collectoris propoſito parum proderant, quando cau. 1.
alia multa opportuniora apud Auguſtinum inveniſſet. Scopus Gratiani erat, oſten- qu. 1.
dere Sacramenta valere, ſive a bono, ſive a malo adminiſtro conferantur. Sexcenta fuiſſent in eam rem Auguſtini monumenta. Ceterum verba laudati canonis non eo pertinent, ita enim ſcribit Auguſtinus in lib. 3. cap. 9. *Itaque, ut ſæpe dixi, & vehementer inculco, qualeſcumque nos ſimus, ſecuri eſtis, qui Deum Patrem, & ejus Eccleſiam matrem habetis. Quamvis enim ſimul hædi cum ovibus paſcantur, non ſtabunt ad dexteram. Quamvis ſimul palea cum tritico trituretur, non intrabit in horreum. Quamvis ſimul piſces mali cum bonis intra retia Dominica natent, non mittentur in vaſcula: nemo glorietur nec in homine bono, nemo bona Dei fugiat, nec in homine malo.* Res erat ibidem diſputanda contra Donatiſtas, qui ex ſolis bonis hominibus Eccleſiam conſtare tradebant, & malos ad eam non pertinere. Aliter Auguſtinus, cujus ſane ſententia, ut liquet, multum diſtat a propoſito Gratiani.

Æque a propoſito Gratiani diſtat canon 87. cau. 1. qu. 1.; dum Collector erat Can.87.
demonſtraturus, Sacramenta a malo miniſtro collata ſuam habere firmitatem. cau. 1.
Habetur initium canonis in lib. 2. cap. 22., ubi Auguſtinus expendebat verba qu. 1.
Chriſti ita Apoſtolos in Evangelio alloquentis: *Jam vos mundi eſtis, ſed non omnes,* ex quibus colligebat, non omnes in Eccleſia exiſtentes fuiſſe ſceleris puros, inquiens. *Quapropter his verbis magis Dominus declaravit, in uno cœtu hominum eadem Sacramenta ſumentium aliquorum immunditiam mundis obeſſe non poſſe.* . Potius ad rem Gratiani facere videtur verſiculus *Petilianus ait*, qui legitur in dicto lib. 2. cap. 30., ubi poſt illa poſtrema verba a Gratiano relata, *ſi non det ſuum, ſed Dei,* ita proſequitur Auguſtinus: *Sicut de ipſo Caipha dictum eſt. Hoc autem non a ſe dixit, ſed cum eſſet Pontifex, prophetavit. Et tamen, ut eo quoque ſimili utar, quod ipſe poſuiſti; ſi audias ab aliquo vel prophano pacem Sacerdotis verbis, & myſteriis evangelicis conformatam* (aliqui legunt *confirmatam*), *numquid potes ei dicere, non eſt vera, quamvis ipſe non ſolum verus non ſit, ſed etiam nullus Sacerdos ſit? Cum Apoſtolus Paullus quoddam teſtimonium verum eſſe dixerit, Cretenſis neſcio cujus Prophetæ, qui inter Prophetas Dei non computabatur; ait enim: Dixit quidam &c.* Quæ ſequuntur, exhibentur integra apud Gratianum uſque ad verba illa *Sacramentum hoc verum eſt?* Hinc poſt pauca interjecta ſubſequitur verſiculus *Vos autem*. At verſiculus *Baptiſmi* legitur in cap. 35., quemadmodum verſiculus *Memento* in cap. 47. & verſ. *Quæro* in cap. 48., & verſiculus *Nos dicimus* in cap. 52. Denique quod attinet ad verſ. *Gratias Deo*, is corruptus fuit, atque a Gratiano tenebris obſcurioribus obvolutus, unde facile poſſet quiſque conjicere, Petilianum tandem a Donatiſtarum hæreſi receſſiſſe, profeſſum non obeſſe firmitati baptiſmatis miniſtri improbitatem. Non eſt tamen, cur in eam opinionem Petiliani gratia eamus, quem Auguſtinus eo in loco vehementiſſime exagitare perrexit. Retulerat Auguſtinus in cap. 54. libri 2. verba epiſtolæ Petiliani, ibi: *Petilianus dixit: Si vero forte, quod neſcio, dæmonia pellitis, nec id vobis proderit, quia nec fidei veſtræ, nec meritis cedunt ipſa dæmonia, ſed in nomine Domini Jeſu Chriſti pelluntur.* Ex his verbis occaſionem ſumſit Sanctus Antiſtes Petilianum adgrediendi, ita concludens:

Digitized by Google

cludens: *Gratias Deo, quia tandem confeſſus es &c.*, quaſi diceret: Si ergo cum Catholici dæmonia ejiciunt, non ſua virtute id faciunt, ſed Chriſti ex ſententia Donatiſtarum, alias autem apud Donatiſtas Catholici inter improbos recenſentur, neceſſarium erit Donatiſtis dicere, Chriſtum non dedignari, operari quandoque per miniſtros malos in collatione Sacramentorum.

Can. 4. cau. 23. qu. 3. Canon 4. cau. 23. qu. 3. legitur in lib. 2. cap. 88., ex quo Romani Correctores addiderunt verba illa *parvæ adhuc fidei*, quæ in Gratiani codicibus, necnon apud Ivonem parte 10. cap. 75. deſiderabantur. Ut integra Auguſtini ſententia clarius percipiatur, juvat hæc addere ex Auguſtino ſtatim poſt Gratiani verba ita proſequente: *Sed ſi ipſis dicitur, ut quieſcant, ſicut Petro tunc dictum eſt, quanto magis vobis dicendum eſt, ut Hæretico furore* (aliqui legunt *errore*) *depoſito ad ea membra pertineatis, pro quibus illi ſic dimicant.*

Can. 40. cau. 23. qu. 4. Sententia canonis 40. cau. 23. qu. 4. non ſatis commode intelligitur, niſi præ oculis ſubjiciantur verba Petiliani, quibus Auguſtinus reſpondebat. Sunt hæc in lib. 2. cap. 79. ibi: *Petilianus dixit: poſtremo quæ eſt ratio perſequendi vos miſeri interrogo: Si putatis forſitan vos aliqua legis auctoritate peccare?* Auguſtinus reſpondit: *Qui peccat, non peccat legis auctoritate, ſed contra legis auctoritatem. Quia vero interrogas, quæ ſit ratio perſequendi &c.* Quæ apud Gratianum ſequuntur in verſ. *Non enim*, habentur in cap. 82., cujus verba ad hanc rem pertinentia juvat integra referre, ibi: *Petilianus dixit: Si igitur tanta potentia fidei non eſt aliquibus adverſata, qua tu ratione perſequeris, ut cogas homines inquinari?* Reſpondet Auguſtinus: *Nec perſequimur vos, niſi quemadmodum perſequitur veritas falſitatem, nec ad nos pertinet, ſi quis vos aliter perſecutus eſt, ſicut nec ad vos, quidquid veſtri ſimiliter faciunt. Nec vos cogimus inquinari, ſed ſuademus ſanari.* Quæ habentur in verſ. *Petilianus*, referenda ſunt ad caput 10. Auguſtini, quemadmodum referenda ſunt ad caput 19., quæ leguntur in verſ. *Poſtremo*. Nihil hic addo de verſ. ultimo, qui, cum depromtus ſit ex libro de unitate Eccleſiæ, alibi fuit expendendus. Adjicio, his omnibus monumentis bene conſonare ea, quæ ab Auguſtino tradita ſunt in epiſtola ad Marcellinum Comitem, de qua inferius ſermo habebitur.

Can. 10. cau. 23. qu. 5. Canon 10. cau. 23. qu. 5. quaſi in obſcuro deliteſcentem exhibet Auguſtini ſententiam, quam propterea nonnulli non percipientes eo devenerunt, ut dicerent, Petilianum recenſuiſſe Judam proditorem in Martyrum numerum. Nuſquam id commentus eſt Petilianus; hinc melius Auguſtinum interpretabitur, qui Gratiani fragmentum conferet cum ſuo autographo, ſeu cum lib. 2. cap. 49., ubi contentio exorta exhibetur inter Auguſtinum & Petilianum cauſſa Donatiſtarum, quos Catholici Principes graviſſima pœna etiam capitis affixerant. Hos Petilianus Martyres dixit, e contrario Auguſtinus comparavit cum Juda proditore, qui Deum paſſus fuit ultorem graviſſimi ſceleris. Hanc injuriam a ſe torquere volens Petilianus plurimum intereſſe ſcripſerat inter Judam, & Donatiſtas, & potiſſimum quod Judas mortem ſibi conſciviſſet ipſe, quod non evenit in Donatiſtis. Id viſum leviſſimum fuit Auguſtino ſtatim replicanti, propria etiam manu ſibi quodammodo laqueum injeciſſe Donatiſtas, dum propria manu in Hæreſim inciderunt. His ita perpenſis ſtatim intelliguntur ea verba Auguſtini: *Tu dixiſti: laqueo traditor periit, laqueum talibus dereliquit. Hoc ad nos omnino non pertinet: Neque enim veneramur nomine Martyrum eos, qui ſibi collum ligaverunt.*

Canon

Canon 33. cau. 23. qu. 5. legitur in lib. 2. cap. 83. & 84., cum quo poſt Romanorum Correctorum operam omnino conſonat, dummodo animadvertamus, Romanos eoſdem Correctores non emendaviſſe verba illa: *niſi cura præcedens bene vivendi doctrinam prætendat*, ne inanem redderent Gloſſographi interpretationem. Ceterum pro illis ita legendum eſt ex Auguſtino: *niſi quum præcedens bene vivendi doctrina contemnitur*. Can. 33. cau. 23. qu. 5.

De canone 34. cau. 23. qu. 5. nihil eſt, quod ſingulari dignum animadverſione videatur: depromtus eſt ille ex lib. 2. cap. 92. Idipſum dicendum eſt de can. 2. cau. 23. qu. 7., cujus verba conſonant cum lib. 2. cap. 43. & 59. Can. 34. cau. 23. qu. 5. & can. 2. cau. 23. qu. 7.

De Libro de libero arbitrio. Item de libro de Gratia, & libero arbitrio.

Conficiendæ erant ab Auguſtino duæ æque terribiles Hæreticorum Sectæ, Manichæorum ſcilicet, ac Pelagianorum, quorum priores adeo detrahebant hominum libertati, ut omnia ad vim fati referrent, eoque ipſo & meriti & demeriti radicem omnem evellerent, poſteriores e contrario adeo detrahebant ſeu moventi, ſed adjuvanti gratiæ Dei, ut univerſa in poteſtate humani arbitrii collocarent. Utramque ſectam omni contentione adortus eſt Auguſtinus, qua in re adeo alacrem ſe geſſit, atque in diſputatione ferventem, ut dum Manichæos oppugnaret, in Pelagianorum, dum oppugnaret Pelagianos, in Manichæorum caſtra deſcendere videretur, quemadmodum candide ipſe profeſſus eſt in lib. 1. Retractat. cap. 9. Adverſus Manichæos ſcripſit inter cetera libros tres *de libero arbitrio* inſtar dialogi concinnatos, interrogante Evodio, & reſpondente Auguſtino, quorum ordo hic ſervatur. In primo libro traditur, quid ſit male operari, & quomodo ex humano arbitrio delicta procedant. In altero quæritur, quomodo libertatis donum a Deo homini conceſſum eſſe potuerit, quando ex libertate ipſa ſcelera univerſa profluunt & delicta. In poſtremo plures nec contemnendæ quæſtiones dirimuntur de libertate voluntatis humanæ.

In lib. 1. cap. 4. legitur canon 41. cau. 23. qu. 5., cujus tamen verba paullo aliter apud Auguſtinum habentur, ac penes Ivonem, & Gratianum, quamquam hodie opera Correctorum Romanorum canon Gratiani ad Ivonianum fuit exactus. Nimirum Gratianus omiſerat Evodii nomen, unaque & interrogationem Evodii, & reſponſionem Auguſtini conjunxerat. Ivo, quem Romani Correctores ſecuti fuiſſe videntur, verba Evodii illa fuiſſe putavit: *Aſſentior, ſed homicidæ iſti appellari non ſolent*; Verba, quæ præcedunt, ita retulit, quaſi ſint Auguſtini Evodio reſpondentis. Aliter Maurini exhibuerunt; apud quos priora canonis verba uſque ad ea *cum hominem occidunt*, ſunt Evodii interrogantis, poſt quæ iſta ſequuntur: *Auguſtinus: aſſentior, ſed homicidæ iſti appellari non ſolent*. Quod ſpectat ad verſiculum *Cum homo*, is legitur in quæſt. 68. in Leviticum ad cap. 19. verſ. 11. in illis verbis *non mentiemini*, ubi quærebat Auguſtinus, an aliquo in caſu homini mentiri liceret, ſcribens: *Magna quæſtio de mendacio, utrum poſſit aliquando juſtum eſſe mendacium, facile ſolveretur fortaſſe, ſi ſola præcepta intueremur, non & exempla, nam quid iſto præcepto abſolutius? non mentiemini. Sic enim dictum eſt*, Can. 41. cau. 23. qu. 5.

Digitized by Google

eſt, quomodo non facies tibi idolum, quod factum non poteſt aliquando juſtum eſſe. Et quomodo dictum eſt, non mœchaberis. Quis autem dicat, aliquando mœchiam juſtam eſſe poſſe? Et non furaberis: ſecundum enim definitionem illam furti juſtum eſſe furtum nunquam poteſt: & non occides, quoniam cum homo juſte occiditur, lex cum occidit, non tu. Numquid ita dici poteſt: Cum homo juſte mentitur, lex mentitur?

Can. 6. cau. 32. qu. 5. Canon 6. cau. 32. qu. 5. ex variis tum Auguſtini, tum Hieronymi ſententiis compoſitus exhibetur. Non eſt hoc Gratiani vitio tribuendum, ſed potius illorum, qui Gratianea monumenta notis numeralibus diſtinxerunt. Canonis priora verba leguntur in lib. 1. cap. 5. de libero arbitrio: quæ ſubſequuntur, ſuis ſingula locis aptius explicantur.

Can. 30. de pœn. diſt. 1. Plurimum inter ſeſe diſtant, quæ uno veluti contextu junguntur in can. 30. de pœn. diſt. 1., ubi ſimul traditur, & nuda voluntate adulterii crimen admitti, & Deum *voluntatem remunerari, non opus, voluntatem autem in cordis contritione eſſe, opus vero in oris confeſſione*. Quomodo hæc inter ſe conveniant, minime video; ignoro etiam, qua de cauſſa ſententias ita diſſitas junxerit Gratianus. Ut priora canonis verba in primis expendam, leguntur illa apud Auguſtinum in lib. 1. de libero arbitrio cap. 3. Petit ibi ab Evodio Auguſtinus, quo jure vetitum ſit adulterium, num ſcilicet ideo malum dicendum ſit, quia prohibitum, an e converſo ideo prohibitum, quia turpe natura. Porro Evodius inducitur ab Auguſtino demonſtrans, adulterium natura improbari, ex ea ratione, quod nemo quod ſibi non vult, alteri facere poſſit. Contra diſputat Auguſtinus, ſcribens, ſi ita res eſſet, evenire, ut ſaltem in ea ſpecie adulterium non improbaretur, qua maritus conſentiret. Hac argumentatione fractus Evodius alio ſe vertit, reſpondetque juri naturali ideo adverſari adulterium, quod in adulterio immoderata, & natura turpis, & frænum minime patiens libido relaxetur. Iterum Auguſtinus infirmitatem argumenti redarguit, his verbis: *Fortaſſis ergo libido in adulterio malum eſt; ſed dum tu foris in ipſo facto, quod jam videri poteſt, malum quæris, pateris anguſtias. Nam ut intelligas, libidinem in adulterio malum eſſe, ſicut etiam non contingat facultas concumbendi cum hac conjuge aliena, planum tamen aliquo modo ſit, eum cupere, & ſi poteſtas detur, facturum eſſe, non minus reus eſt, quam ſi in ipſo facto deprehenderetur*. Sunt hæc eadem Gratiani verba initio canonis deſcripta, quæ ſi cum integro contextu, & Auguſtini propoſito jungantur, parum videbuntur Gratianeæ quæſtioni adcommodata; ecquis enim non videt ea verba Auguſtini eſſe, non definientis, ſed diſputantis, & Evodium exagitantis? Hinc perperam ad calcem ejuſdem canonis adnotavit Gratianus: *Luce clarius conſtat, cordis contritione, non oris confeſſione peccata dimitti*. Forte dices, Gratianum in ea deducenda concluſione ad poſtrema canonis verba reſpexiſſe ita concepta: *Item ſicut auctoritas teſtatur: Voluntas remuneratur, non opus. Voluntas autem in cordis contritione eſt, opus vero in oris confeſſione*. Quænam vero iſta auctoritas eſt, quam Gratianus prædicat? Non ſane divina; etenim in Evangelio ſæpiſſime traditur, bonis operibus fructum uberrimum reſpondere; atque in ſacris literis ad bonam æque voluntatem, atque ad bona opera excitamur. Non erit ſane humana auctoritas; ſiquidem homines, qui cordis ima ſcrutari non facile poſſunt, majorem habere ſolent externorum operum, quam voluntatis intimæ rationem. Romani Correctores adnotaverunt, verba illa referenda eſſe ad auctorem operis imperfecti in Matthæum. Quoties ita res ſeſe habeat, tantæ erunt eadem auctoritatis, quanta

Digitized by Google

ta pollet ejuſdem operis ſcriptor, quemadmodum ſuo in loco obſervandum fuit. Verum in opere imperfecto tantum iſta leguntur de eo, qui non quidem re Martyrii coronam accepit, ſed tantum Martyrium voto ſuo exoptavit: *Ideo & ſi nihil tale fuerit paſſus, mercedem tamen accipiet: voluntas enim remuneratur, non opus, quia voluntas ex noſtro arbitrio procedit, opus autem per gratiam Dei conſummatur.* Iſta autem nihil commune habent cum quæſtione a Gratiano propoſita, cum aliud ſit confeſſio peccatorum, quæ fit a pœnitentibus, aliud confeſſio fidei, quæ fit a Martyribus. Ego ſane puto, verba illa poſtrema canonis eſſe Gratiani, qui reſpiciens ad illa divinarum literarum teſtimonia, quibus dicitur, Deum potiſſimum intima cordis ſcrutari, in eam deſcribendam ſententiam devenit, quaſi ex divina auctoritate depromtam. Aut ſi forte Gratianum dicamus id non de penu ſua, ſed de Auguſtini monumentis derivaviſſe, tum adnotandum eſt, Auguſtini ſententiis abuſum fuiſſe Collectorem. Nonnihil ego ſimile invenio apud Auguſtinum in enarratione in pſalmum 146., ubi expendens verba illa: *laudate Dominum, quoniam bonus eſt Pſalmus*, & ſequentia: *qui ſanat contritos corde*, ſcribit Sanctus Antiſtes: *Deo noſtro jucunda ſit laus, cujus aurem non ad os, ſed ad cor, non ad linguam, ſed ad vitam laudatoris patent*; quæ tamen adhuc a Gratiani propoſito diſtant quamlongiſſime. Quod ſi adhuc ea Gratiani verba, quibus traditur, oris confeſſione non dimitti peccata, apud Auguſtinum invenirentur, facilem tamen interpretationem haberent apud eum, qui diſtingueret oris confeſſionem, qua laudes Deo canimus, ab oris confeſſione, qua peccata noſtra Dei miniſtris Sacerdotibus aperimus; quandoquidem duplicem hanc confeſſionem Auguſtinus memoravit in enarratione in Pſalmum 144. ibi: *Confeſſio enim non peccatorum tantum dicitur, ſed & laudis, ne forte ubicumque auditis confeſſionem, putetis jam non eſſe, niſi peccati*; item in enarratione in Pſalmum 141. prope finem, ibi: *Duobus autem modis confeſſio intelligitur, & in peccatis noſtris, & in laude Dei*; Præterea in enarratione in Pſalmum 137. princ. ibi: *Sed prius commemoro vobis confeſſionem in ſcripturis, cum confitemur Deo, duobus modis dici ſolere, vel peccatorum, vel laudis &c.* Idipſum habet in enarratione in Pſalmum 105. & alibi pluries, ex quibus ſane deducitur, Auguſtinum, ſiquando parum detuliſſe viſus eſt confeſſioni oris, non de ſacramentali peccatorum confeſſione locutum fuiſſe, ſed de confeſſione, qua laudes Deo in Eccleſia canimus, & quæ per ſe hominem a peccato non emundat, præſertim ſi populus labiis Deum honoret, ut legimus in ſacris literis, cor autem populi longe a Deo ſit. Quid ergo eſt, quod ex hujuſmodi monumentis Gratianus concludere potuerit, *luce clarius conſtare, non oris confeſſione peccata dimitti*? Meretur ipſe notari, quemadmodum apud Auguſtinum olim notabatur imperita multitudo, ita ſcribentem in enarratione in Pſalmum 117. ibi: *Confeſſio autem vel laudis ejus eſt, vel peccatorum noſtrorum; & illa quidem confeſſio, qua peccata noſtra Deo confitemur, omnibus nota eſt; ita ut hanc ſolam dici confeſſionem in Scripturis Sanctis minus erudita exiſtimet multitudo.*

Canon 7. de conſ. diſt. 4. legitur in lib. 3. de libero arbitrio cap. 23., licet in poſterioribus Gratiani verbis paullo aliter legendum ſit ex optimis Auguſtini codicibus, in quibus ita exhibetur: *quando in aliorum quoque beneficium, qui propriam nondum habent, poteſt aliena commodari*; quam ſcripturæ diverſitatem Romani Correctores jamdiu obſervaverunt. *Can. 7. de conſ. diſt. 4.*

Me-

Memoratis libellis de libero arbitrio ſimilem edidit Auguſtinus, quem inſcripſit de Gratia, & libero arbitrio, ejuſdem propemodum argumenti. Cum enim tunc Pelagianus error latiſſime ſerperet, multi Catholici viri de divinæ gratiæ moventis neceſſitate diſputationes habuerunt admodum alacres, eo uſque, ſicut nuper de Auguſtino adnotabam, ut libertatem arbitrii cum Donatiſtis de medio tollere viderentur. Sic ſeſe geſſerunt Adrumentini quidam Monachi ſub Abbate Valentino conſtituti; uti refert Auguſtinus in epiſtola ad eoſdem Monachos 214., & in lib. 2. Retractat. cap. 66. Idem Auguſtinus libellum de Gratia, & libero arbitrio ad Monachos ipſos direxit, edocens rectam rationem, qua libertas arbitrii cum vi divinæ gratiæ conciliaretur. Ex hujus libri cap. 17. depromtus eſt

Can. 16. princ. de pœn. diſt. 2. canon 16. princ. de pœn diſt. 2., ubi tamen pro illa voce *mandata* legendum eſt *mandatum*; item pro illis: *Dicebat: Domine animam meam pro te ponam*, legendum eſt: *Dicebat Domino: animam meam pro te ponam*. Non memoro ea, quæ Romani Correctores adjecerunt, ut Gratiani lectionem Auguſtini codicibus accommodarent; tantum adjiciam, quod omiſſum fuit: etenim ante verba illa *ipſam charitatem* ita habet Sanctus Antiſtes: *Majorem hac charitatem nemo habet, quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis: unde & Apoſtolus dicit: qui enim diligit proximum, legem implevit; nam non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupiſces, & ſiquod eſt aliud mandatum, in hoc ſermone recapitulatur: diliges proximum tuum, tanquam te ipſum. Dilectio proximi malum non operatur; plenitudo enim legis dilectio. Ipſam charitatem &c.*

Can. 145. de conſ. diſt. 4. In capite 14. ejuſdem libri legitur ſententia canonis 145. de conſ. diſt. 4. his verbis: *Spiritus gratiæ facit, ut habeamus fidem, ut per fidem impetremus orando, ut poſſimus facere, quæ jubemur. Ideo ipſe Apoſtolus aſſidue legi præponit fidem, quoniam quod lex jubet, facere non valemus, niſi per fidem rogando impetremus, ut facere valeamus; nam ſi fides liberi eſt tantummodo arbitrii, nec datur a Deo, propter quid pro eis, qui nolunt credere, oramus, ut credant?* Ex his emendandus erit canon Gratianeus.

De Libro de Prædeſtinatione, & Gratia.

Can. 22. cau. 23. qu. 4. Jamdiu eruditis omnibus perſuaſum fuit, librum de Prædeſtinatione, & Gratia falſo tributum fuiſſe Auguſtino; ſive quod neque in libris Retractationum, neque in Indiculo ejuſdem mentio habeatur; ſive quod ſtylus longe diſſimilis ſit Auguſtiniano; ſive demum quod plura ibidem inveniantur Auguſtini doctrinæ contraria. Quamobrem poſt Lovanienſium cenſuram, Maurini Monachi non dubitaverunt, librum illam in appendicem tomi 10. tanquam apocryphum rejicere. Apud Gratianum unicum extat ex eo libro cap. 15. depromtum monumentum in can. 22. cau. 23. qu. 4., ubi legitur, quam fuerit diverſa conditio Pharaonis, & Nabucodonoſor, quorum primus pœnitentia non fuit mutatus, alter divinam clementiam ſibi conciliavit; ea ratione, quod primus divinæ gratiæ reſtitit, alter morem geſſit. Qui compertam habet Auguſtini doctrinam de Gratia Dei, non facile ſibi perſuadebit, rationem illam Auguſtini principiis conſonare.

De

De Libris contra duas epiſtolas Pelagianorum.

Anno circiter 420. Bonifacii Pontificis Maximi temporibus duæ prodierant Pelagianorum epiſtolæ, prima Romam miſſa, altera Theſſalonicam ad Rufum illius Urbis Epiſcopum; quibus adverſus Catholicos dogma ſuum Pelagiani adſtruxerant. Statim ac Bonifacius Papa utramque ſuſcepit, miſit per Alypium Epiſcopum ambas ad Auguſtinum, qui ſtatim nihil antiquius habuit, quam illas graviſſimis argumentis conficere, editis quatuor libellis, & per eundem Alypium in Italiam revertentem ad Bonifacium directis. Id teſtatur Auguſtinus ipſe in lib. 2. Retractationum cap. 61. ita ſcribens: *Sequuntur libri quatuor, quos contra duas epiſtolas Pelagianorum ad Epiſcopum Romanæ Eccleſiæ Bonifacium ſcripſi, quia cum in manus ejus veniſſent, ipſe mihi eas miſerat, inveniens in illis calumnioſe interpoſitum nomen meum*. Ex libro 1. cap. 22. depromtus eſt canon 130. de conſ. diſt. 4., cujus ut percipiatur ſententia, prænotandum eſt, Pelagianos tradidiſſe Regnum Cœlorum fuiſſe a vita æterna in ſacris literis diſtinctum, quod ideo ſcribebant, quia tradebatur apud ipſos, Regnum Cœlorum per baptiſma a Deo donari hominibus, ſed ſine baptiſmo vitam æternam adhuc poſſe obtineri; quibus ſuppoſitis ita Auguſtinus Pelagianos alloquebatur. *Datis eis* (ideſt parvulis non baptizatis) *extra Regnum Dei locum ſalutis, & vitæ æternæ, etiamſi non fuerint baptizati; nec attenditis, quod ſcriptum eſt: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. Propter quod in Eccleſia Salvatoris per alios parvuli credunt, ſicut ex aliis ea, quæ illis in baptiſmo remittuntur, peccata traxerunt. Nec illud cogitatis, eos vitam habere non poſſe, qui ſiunt expertes corporis, & ſanguinis Chriſti, dicente ipſo: niſi manducaveritis carnem meam, & biberitis ſanguinem meum, non habebitis vitam in vobis. Aut ſi Evangelicis vocibus cogimini confiteri, nec vitam ſalutemque poſſe habere parvulos de corpore exeuntes, niſi fuerint baptizati, quærite, cur compellantur non baptizati ſecundæ mortis ſubire ſupplicium, judicante illo, qui neminem damnat immeritum, & invenietis, quod non vultis, originale peccatum*. Ita emendatus Gratiani canon facilem habebit interpretationem.

Can 130. de conſ. diſt. 4.

De Libro de Correptione & Gratia.

De libro de Correptione & Gratia ita ſcripſit Cardinalis Noriſius in lib. 1. Hiſtoriæ Pelagianæ cap. 23. *Hic quidem liber parvus mole eſt, ſed doctrina maximus, totus myſteriis refertur, univerſam divinæ gratiæ œconomiam oculis ſubjicit, ut jure merito aureus a doctiſſimis nuncupetur . . . . . Ego quidem hunc librum ſoleo appellare clavem, qua ad univerſam Auguſtini de divina gratia & libero arbitrio doctrinam aditus aperitur, quem ſane librum S. Proſper merito plenum divinæ auctoritatis in epiſtola ad Auguſtinum nuncupavit*. Scribendi hujus libri hæc Auguſtino fuit occaſio. Sub Valentino Abbate Monachi quidam Adrumentini (ita dicti ab Adrumento Urbe maritima & Bizacenæ Provinciæ Metropoli teſte Procopio in lib. de ædificiis Juſtiniani, quæ poſt Africam a Barbaris debellatam Mahameta adpellata eſt) variis concertationibus ſeſe invicem exagitabant, de vi divinæ gra-

tiæ, & libero arbitrio diſputantes. Quorum ut pacarentur animi, Florus ejuſdem Cœnobii Monachus in medium protulerat epiſtolam Auguſtini ad Sixtum, in qua ſincera de gratia, & libero arbitrio doctrina a Sancto Antiſtite explicabatur. Sed gravius arſit exinde diſſidium, unoquoque epiſtolam in ſuæ opinionis præſidium flectente. Valentinus Monaſterio præfectus opportunum duxit, ut ad Auguſtinum non ſcriberet tantum, ſed & quoſdam ex ſuis Monachis mitteret, germanam ipſius doctrinam exploraturos, Creſconium ſcilicet & Felicem, qui ſtatim ac Hipponem venerunt, vulgaverunt apud Auguſtinum quoſdam Adrumentinos Sodales libertatem arbitrii evertere, dum prædicarent divinæ gratiæ poteſtatem. Id teſtatur Auguſtinus in epiſtola 46. ad Valentinum his verbis: *Retulerunt, Monaſterium veſtrum nonnulla diſſenſione turbatum, eo quod quidam in vobis ſic gratiam prædicent, ut negent hominis eſſe liberum arbitrium, & , quod eſt gravius, dicant, quod in die Judicii non ſit vel redditurus Deus unicuique ſecundum opera ejus.* Itaque Sanctus Epiſcopus Hipponenſis, qui dudum de vi divinæ gratiæ ſcripſerat, verſo ſtylo ſcribere cœpit pro arbitrii libertate, ut libertatem arbitrii cum gratiæ poteſtate conciliaret, quod perfecit in libro de gratia & libero arbitrio, de quo ſuperius actum eſt. Hunc librum Creſconius & Felix Monachi ad Monaſterium redeuntes adtulerunt; verum emerſit novarum concertationum occaſio. Etenim cum quidam legiſſet, omnia bona opera eſſe dona Dei, cœpit tradere, neminem, ubi delinquat, fore corripiendum, ſed dumtaxat a Deo divinæ gratiæ dona favore illius imploranda. Valentinus dogmatis novitate turbatus rem iterum Auguſtino per epiſtolam ſignificavit; Auguſtinus autem occaſionem arripuit novum libellum edendi de correptione & gratia, quo omnem ſchiſmatis cauſſam inter Adrumentinos everteret. Videatur caput ult. lib. 2. Retractationum. Ex hujus libri de correptione & gratia capite 5. depromta ſunt integra verba canonis 20. cau. 23. qu. 4. Item ex cap. 15. depromta ſunt verba canonis 17. cau. 24. qu. 3., ubi Romani Correctores emendaverunt, quæ emendatione indigebant.

Can. 20. cau. 23. qu. 4. Can. 17. cau. 24. qu. 3.

In capite 7. ejuſdem libri leguntur ea, quæ Gratianus tradidit in can. 25. de pœn. diſt. 2. ita deſcribenda. *Iſti* (loquebatur Auguſtinus de iis, qui perſeverantiæ donum acceperant divinitus) *ſignificati ſunt ad Timotheum, ubi cum dictum fuiſſet, Hymeneum, & Philetum fidem quorundam ſubvertere, mox additum eſt: Firmum autem fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculum hoc: Scivit Dominus, qui ſunt ejus. Horum fides, quæ per dilectionem operatur, profecto aut omnino non deficit, aut ſiqui ſunt, quorum deficit, reparatur, antequam vita iſta finiatur, & deleta quæ intercurrerat iniquitate uſque in finem perſeverantia deputatur.* Ex his ſupplendum erit, quod deeſt apud Gratianum. Canon 26. eadem diſt. 2. de pœn. habetur in cap. 9. his verbis: *Ipſi ſunt illi prædeſtinati, & ſecundum propoſitum vocati, quorum nullus perit; ac per hoc nullus eorum ex bono in malum mutatus finit hanc vitam, quoniam ſic eſt ordinatus, & ideo Chriſtus datus, ut non pereat, ſed habeat vitam æternam:* Deinde paullo inferius habentur eadem verba, quæ legimus in can. 27. de pœn. diſt. 2., quibus tamen hæc arbitror ex Auguſtino jungenda ad clariorem ſententiæ explicationem: *Proficere in bonum, quia humiliores redeunt, atque doctiores.*

Can. 25. 26 & 27. de pœn. diſt. 2.

Verba canonis 41. de pœn. diſt. 2. olim in Gratiani codicibus erant corruptiſſima; hodie vero Romanorum Correctorum induſtria ſunt emendata, quamquam in eo non ſint omnia in clara luce collocata, quod attinet ad varia loca, ex quibus verſiculi ſinguli canonis depromti ſunt. Verſiculus 1. legitur in cap. 9.,

Can. 41. de pœn. diſt. 2.

ubi

ubi Auguſtinus demonſtrabat, eos, qui in bono non perſeverant, perperam Chriſti diſcipulos appellari, atque ad hanc rem ita ſubdebat: *Propter hoc Apoſtolus cum dixiſſet: Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ſciens nonnullos diligere Deum, & in eo bono uſque in finem non permanere, mox addidit: his, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt*. Verſiculus *An adhuc* legitur in cap. 6., cum quo in præſentia conſonat, continetque, ut patet, illorum querimoniam, qui corripi ſe, dum delinquerent, ægre ferebant. Verſiculus *In bono* legitur iterum in cap. 9. ubi, ut oſtenderetur, quod dictum erat, eos, qui non perſeverant in bono, non eſſe Chriſti Diſcipulos, relatum eſt Johannis teſtimonium, ibi: *Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis; quod ſi fuiſſent ex nobis, permanſiſſent utique nobiſcum*; poſt quæ ita proſequebatur Auguſtinus: *In bono illos volebat procul dubio permanere. Erant itaque in bono, ſed quia in eo non permanſerunt, ideſt non uſque in finem perſeveraverunt, non erant, inquit, ex nobis*. Verſiculus *Propter* legitur in cap. 13. ibi: *Propter hujus utilitatem ſecreti, ne forte quis extollatur, ſed omnes etiam, qui bene currunt, timeant, dum occultum eſt, qui perveniant, propter hujus ergo utilitatem ſecreti credendum eſt, quoſdam de filiis perditionis non accepto dono perſeverando uſque in finem in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere vivere, & aliquandiu fideliter & jure vivere, & poſtea cadere*. Sic habent Maurinorum codices, ex quibus Gratianea editio emendari adhuc poſſe videtur.

In capite 8. ejuſdem libri legitur canon 42. de pœn. diſt. 2. ita emendandus. *Mirandum eſt quidem, multumque mirandum, quod filiis ſuis quibuſdam Deus, quos regeneravit in Chriſto, quibus fidem, ſpem, dilectionem dedit, non dat perſeverantiam, cum filiis alienis ſcelera tanta dimittit, atque impertita gratia faciat filios ſuos. Quis hoc non miretur? Quis hoc non vehementiſſime ſtupeat?* Poſt pauca in eodem capite 8. ſequitur canon 8. de pœn. diſt. 4. his verbis: *De his enim diſſerimus, qui perſeverantiam bonitatis non habent, ſed ex bono in malum deficiente bona voluntate moriuntur*. Cetera cum editione Gratiani penitus conſonant. *Can.42. de pæn. diſt.2.& Can. 8. de pæn. diſt. 4.*

De Libris contra Julianum.

Julianus quidam e ſecta Pelagianorum libros quatuor elucubraverat adverſus Catholicorum dogmata. Eum oppugnavit Auguſtinus ſex editis adverſus eundem libris ad Claudium Epiſcopum directis, quorum meminit deinde in lib. 2. Retractat. cap. 62., duobus prioribus adſtruens, & firmans Catholicam Fidem, quatuor deinde poſteriores ſingulos adverſus ſingulos Juliani libros objiciens. Ex libro 5. cap. ult. depromtus eſt canon 11. cau. 32. qu. 1., qui tamen aliter habetur apud Auguſtinum, imo & paullo aliter apud Ivonem. Parum intereſt ſollicitudinem habere de Ivoniano codice, quando integra habemus ipſa Auguſtini exemplaria, in quibus ita ſcriptum invenio. *Nihil aliud dicis eſſe nuptias*, (alloquebatur heic Auguſtinus Julianum, qui conjugium quaſi in ſola libidine conſiſtens averſabatur), *quam corporum commixtionem, & dicis poſtea, quod & verum eſt, ſine appetitu mutuo, & ſine opere naturali propagationem eſſe non poſſe. Numquid tamen negas, ſibimet etiam adulteros appetitu mutuo, & opere naturali, & corporum commixtione conjungi? Non eſt ergo iſta definitio nuptiarum: aliud eſt enim, quod nuptiæ ſunt, & aliud eſt, ſine quo etiam nuptiæ filios propagare non poſſunt*. Hanc ſententiam mutatis verborum formulis Gratianus expreſſit. *Can.11. cau.32. qu. 1.*

 Canon

Digitized by Google

Can.10. Canon 10. cau. 32. qu. 4. tum a Gratiano, tum apud Ivonem in parte 8.
cau. 32. qu. 4. Decreti cap. 105. laudatur ex libro 5. Auguſtini adverſus Julianum cap. 8. At nihil tale apud Auguſtinum in eodem libro reperitur. Sane ſimilia quædam, ſed fuſiore ſtylo adornata, leguntur in cap. 16. illius libri, ex quibus pauca hæc brevitatis cauſſa deſcribam. Ait Auguſtinus. *Nos itaque non diximus ſemper ad reatum pertinere uti libidine. Quod velut dixerimus, ita colligis minus peccaſſe adulteros, quam maritos, quia maritis, inquis, libido ſervit, ut peccent, adulteris imperat. Sed quum ego illud non dixerim, qualecumque hoc ſit tuum, quod tanquam conſequens eſſe voluiſti, nihil ad me attinet. Ego enim dico, uti libidine non ſemper eſſe peccatum, nec quæcumque res ideo bona eſt, quia ea bene utitur bonus.* Et poſt aliqua: *Quis enim malum eſſe pecuniam recte dixerit? & tamen nemo ea bene utitur, qui dilexerit: quanto magis libidine?* Conſtat ex his, & Ivonem, & Gratianum in deſcribenda Auguſtini ſententia non Collectores egiſſe, ſed potius eos, qui commentaria faciunt, & gloſſas adjiciunt, quando diverſis omnino verborum formulis eam exornandam voluerunt.

Can.35. Canon 114. de conſ. diſt. 4. conſonat cum cap. 14. libri 6., ubi Auguſtinus
& 114. de conſ. diſt. 4. totus erat, ut demonſtraret adverſus Julianum, adhuc peccato originis inquinatum naſci eum, qui ex fidelibus parentibus ortum duceret, & proinde eundem adhuc baptiſmatis remedio indigere. Id probabat exemplo circumciſionis, quam ipſi etiam circumciſorum filii pati tenebantur, præterea adjiciens oleæ ſimilitudinem, quæ licet ex fructifera arbore nata ſit, in oleaſtrum tamen deciſa convertitur, iterum in fructiferam inſerenda. Hinc deducebat Sanctus Antiſtes, baptiſmum matris filio nullo modo prodeſſe. Poſt verba ejuſdem canonis apud Ivonem parte 1. cap. 184. quaſi uno contextu ſubjiciuntur verba canonis 35. de conſ. diſt. 4., quaſi ad eandem materiam pertinentia. Iſta leguntur apud Auguſtinum in cap. 17. ejuſdem libri 6., ubi cum Julianus, ut oſtenderet eum, qui naſcitur ex baptizata, ſine peccato naſci, diceret, nihil mali in matre baptizata remanere, ſecus etiam mala ipſa baptizata viderentur, ita eundem Auguſtinus exagitabat: *Nam ſi propterea dicis nulla mala remanere in baptizatis, ne ipſa mala baptizata, & ſanctificata credantur, vide quanta te ſequatur abſurditas. Si enim quidquid eſt in homine &c.* Quæ apud Gratianum ſequuntur, cum Auguſtini codice conſonant, dummodo pro illis verbis *per digeſtionem corporis digerenda*, iſta ſubſtituamus: *per digeſtiones corporis egerenda.*

De Libro Sententiarum Proſperi.

Inter opera S. Auguſtini vulgo profertur libellus ita inſcriptus: *Proſperi Aquitani ſententiæ ex Auguſtino delibatæ.* Proſperum Aquitanum fuiſſe Auguſtini doctrinæ acerrimum ſectatorem & vindicem quinto Eccleſiæ ſæculo nemo ignorat; itidem dubium non eſt, quaſdam ſententias veluti floſculos ex Auguſtino delibaviſſe, non tamen oratione ſoluta illas exponendo, ſed metro poætico in opere, cujus initium eſt

Dum ſacris mentem placet exercere loquelis,
Cœleſtique animam paſcere pane juvat.

At liber memoratus continens in editis Auguſtini codicibus ſententias 390. inter apocryphos a viris eruditiſſimis recenſetur, proptereaque a Maurinis in appendicem

Digitized by Google

dicem tomi 10. rejectus, qui & adnotaverunt, in quodam MS. Colbertino, quem unicum ipſi invenire potuerunt, ſeptuaginta ſex tantum ſententias reperiri, atque iſtas eſſe priores codicum vulgatorum; exceptis 19., 20. & 21. Hinc de eo libro ea videtur pronuncianda ſententia, ut in primis definiatur, neque Proſperi, neque Auguſtini fuiſſe, priores 79. ſententias demta 19. 20. & 21. antiquiori obſcuro Auctori; quæ vero ſubſequuntur poſt 79., una cum 19. 20. & 21. recentiori admodum Collectori tribuendas eſſe. Quodque meo judicio auctoritatem huic libello denegare videtur, inter cetera illud eſt, quod quædam ſententiæ exhibeantur Proſpero æque indignæ, ac Auguſtino. Exemplo eſſe poteſt ſententia 106. ita concepta: *Omnis infidelium vita peccatum eſt, & nihil eſt bonum ſine ſummo bono: ubi enim deeſt agnitio æternæ, & incommutabilis veritatis, falſa virtus eſt etiam in optimis moribus*. At ſi forte in hoc ipſo libro quædam ſententiæ reperiantur, quæ cum aliis & quidem germanis aut Auguſtini, aut Proſperi conveniant, non obſiſtemus, ſed eis ſtatim morem geremus, prout doctrinam exhibebunt illorum Patrum.

Ex hoc opuſculo refertur apud Gratianum canon 71. cau. 1. qu. 1., cui paſſim Gloſſographi alienam ſententiam adfinxerunt, non eam, quæ ex eodem libro deducitur. Eſt fragmentum illud depromtum ex ſententia 15. ibi: *Quiſquis bene cogitat, quid voveat Deo, & quæ vota perſolvat, ſe ipſum voveat & reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Imago Cæſaris redditur Cæſari, imago Dei reddatur Deo. Sed ſicut videndum eſt, quid offeras, ita etiam conſiderandum eſt, ubi offeras, quia veri ſacrificii extra Catholicam Eccleſiam locus non eſt*. Hæc vero referenda ſunt ad commentaria Proſperi in Pſalmum 115. ad illa verba *Vota mea Domino reddam &c.* quæ interpretatus Proſper ait: *Quamvis bene cogitat, quid voveat Domino, & quæ vota reddat, ſe ipſum voveat, ſeipſum reddat. Hoc exigitur, hoc debetur: Imago Cæſaris redditur Cæſari, imago Dei reddatur Deo. Sed ſicut videndum eſt, quid offeras, ita etiam conſiderandum eſt, ubi offeras. In atriis, inquit, Domus Domini: Quæ autem Domus Domini, niſi populus ejus? Ideo ſequitur, in conſpectu omnis populi ejus: Quid autem eſt populus ejus, niſi quod addit, in medio tui Jeruſalem? Jeruſalem vero interpretatur viſio pacis. Tunc ergo quod offertur gratum eſt, ſi de pace, atque in pace reddatur. Qui autem non ſunt filii hujus ancillæ, bellum, quam pacem, potius amaverunt*. Ex his liquet, Gratianeum canonem intelligendum eſſe de intimo cordis ſacrificio, quod unuſquiſque fidelis Deo ſit immolaturus. Quod ſi noviſſet Gratianus, non facile ad ſacrificia publica Sacerdotum protraxiſſet; quod ſi noviſſent Gloſſographi, non adeo laboraviſſent, vel referendo canonem ad publicorum ſacrificiorum effectus; vel eundem interpretando de ſacrificiis extra Eccleſiam factis non ſervata forma a Deo inſtituta. Ceterum, ut verum fatear, eiſdem verbis, qualia apud Gratianum habentur, olim uſus fuerat Paſchalis Papa I. in epiſtola ad Mediolanenſes, quæ edita eſt apud Manſium tom. 1. Supplementi Labbeani pag. 803., ubi eadem dicuntur de Sacerdotibus Simoniacis ab Eccleſiæ communione ejectis. Verba ipſa Paſchalis ego jam retuli ſuperius in parte 2. cap. 74. pag. 254. *Can. 71. cau. 1. qu. 1.*

Canon 37. de conſ. diſt. 2. neque in libro ſententiarum Proſperi, neque alibi apud Auguſtinum invenitur; quamquam ſimiles fere ſententiæ ſæpe apud Auguſtinum legantur, quibus nimirum probetur, in Euchariſtia Chriſti Domini mortem exhiberi: Singulare exemplum poſſet oſtendi in ſermone in vetuſtis editionibus 28. *Can. 37. de conſ. diſt. 2.*

de

de verbis Domini, niſi iſte rejectus a Maurinis fuiſſet tanquam apocryphus in appendicem tomi 5. num. 84., cum enim ibidem Dominica oratio explicetur, ita legitur: *Tu audis, quod quotieſcumque offertur ſacrificium, mors Domini, reſurrectio Domini, elevatio Domini ſignificetur, & remiſſio peccatorum; & panem iſtum vitæ noſtræ quotidianum non aſſumis?* Deceptus fuit Gratianus, aut quicumque Gratiano auctor extitit, ex libro Lanfranci primum Monachi, deinde Epiſcopi Cantuarienſis, qui ſæculo undecimo fuit acerrimus Berengarii, & Berengarianæ hæreſeos impugnator, & Sacramenti Euchariſtici conſtantiſſimus vindex. Edidit is librum *De Corpore, & Sanguine Domini*, quem pluribus Auguſtini teſtimoniis adornavit, eadem ita laudans: *Ex ſententiis Auguſtini*, non verba ipſa ſemper proferens, ſed ſententias aliis verbis exprimens. Cum vero Lanfrancus ſubjecerit ea, quæ in eo canone apud Gratianum leguntur, recentiores Collectores eadem putarunt depromta fuiſſe ex ſententiis Auguſtini; unde facile inſcripſerunt veluti fontem canonis *librum ſententiarum* Auguſtini, quem putaverunt illum eſſe, qui dicitur *liber ſententiarum Proſperi*, utpote inter opera Auguſtini editum. Ipſa Lanfranci verba ex lib. de Corpore & Sanguine Domini cap. 13. Romani Correctores ad calcem Gratianei canonis deſcripſerunt.

Can. 41. de conſ. diſt. 2. Ejuſdem etiam generis eſt canon 41. de conſ. diſt. 2., cujus verba leguntur apud Lanfrancum in eodem libro cap. 13. & quidem paullo poſt verba laudati canonis 37. Berengarius ut probaret in Euchariſtia nihil aliud exhiberi, quam quandam Corporis Chriſti figuram, adtulerat verba Auguſtini in lib. de Catechizandis rudibus ita ſcribentis de Sacramentis. *Signacula quædam rerum divinarum ſunt viſibilia, ſed res inviſibiles in eis honorantur.* Quibus oppoſitis ita reſpondit Lanfrancus: *Magis videtur tuam oppugnare ſententiam, noſtræ ferre ſubſidium; nos etenim in ſpecie panis & vini, quam videmus, res inviſibiles, ideſt Chriſti carnem, & ſanguinem honoramus, nec ſimiliter pendimus,* (legit Gratianus *comprehendimus*) *cum fideliter fateamur, ante conſecrationem eſſe panem, vinumque, ideſt eas res, quas natura formavit, inter ſacrandum vero converti in Chriſti carnem, & ſanguinem, quas utraſque res benedictio conſecravit.* Poſteriora hæc verba paullo aliter deſcripta ſunt apud Gratianum, quod & Romani Correctores obſervaverunt. Ex his autem facile liquet, quare ea verba Auguſtino tributa fuerint; quia nimirum illis Auguſtini ſententia explicatur.

Can. 48. de conſ. diſt. 2. Item apud Lanfrancum, non apud Auguſtinum, legitur canon 48. de conſ. diſt. 2. cujus verba a Gratiano non integra referuntur. Ita Lanfrancus in lib. de Corpore & Sanguine Domini cap. 10. Berengarium allocutus: *Hoc namque, quod dicimus, hoc modis omnibus contra te, ac ſequaces tuos, approbare contendimus, ſacrificium ſcilicet Eccleſiæ duobus confici, duobus conſtare, viſibili elementorum ſpecie, & inviſibili Domini noſtri Jeſu Chriſti carne & ſanguine; Sacramento, & re Sacramenti, quæ res, ut verbis tuis utar, eſt Corpus Chriſti; ſicut Chriſti perſona, te quoque auctore, conſtat & conficitur Deo, & Homine &c. Conficitur autem, te etiam teſte, ſacrificium &c.* Ex his adparet, Gratianum ea omiſiſſe, quæ deſignabant colloquium Lanfranci cum Berengario. Verſiculus *Caro ejus* habetur item apud Lanfrancum in cap. 14., ubi laudatis a Berengario Auguſtini verbis ita reſpondet. *Sacramentum Corporis Chriſti, quantum ad id ſpectat, quod in Cruce immolatus eſt ipſe Dominus Chriſtus, caro ejus eſt, quam forma panis opertam &c. Domini noſtri Jeſu Chriſti Corpus viſibile, palpabile, manifeſte plenum gratia omnium virtutum, & divina majeſtate.*

Digitized by Google

ſtate. Verſiculus *Sicut ergo* habetur in fine ejuſdem capitis 14., quocum conſonat, dummodo adnotemus, pro verbis illis, *vocaturque ipſa immolatio carnis*, &c: *Quod baptiſmus intelligitur fides eſt*, in Lanfranci codicibus ita legi, *vocaturque ipſa carnis ipſius immolatio*, &c: *Sic Sacramentum fidei, quod baptiſma intelligit, fides eſt.* Quoniam vero iſta ſub nomine Auguſtini a Gratiano laudantur, deſcribam hic nonnulla ſimilia, quæ Auguſtinus ſcribebat ad Bonifacium Comitem epiſt. 98. apud Maurinos, ibi: *Si enim Sacramenta quandam ſimilitudinem earum rerum, quarum Sacramenta ſunt, non haberent, omnino Sacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plerumque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundum quendam modum Sacramentum Corporis Chriſti, Corpus Chriſti eſt, Sacramentum Sanguinis Chriſti, Sanguis Chriſti eſt, ita Sacramentum fidei fides eſt.*

Can. 52. de conſ. diſt. 2.

Canon 52. de conſ. diſt. 2. legitur quoque in cap. 15. ejuſdem libri apud Lanfrancum, ubi cum Berengarius commemoraſſet verba illa Auguſtini in epiſt. ad Bonifacium *Semel immolatus eſt Chriſtus in ſemetipſo, & tamen in Sacramento non ſolum per omnes Paſchæ ſolennitates, ſed & omni die populis immolatur*, quibus hæreticus utebatur, ut omnia ad figuram traheret, & veritatem excluderet, ita reſpondit Lanfrancus: *In ſeipſo ſemel oblatus eſt Chriſtus, quia in manifeſtatione ſui corporis in diſtinctione membrorum omnium verus Deus, & verus homo, ſemel tantum in cruce pependit, offerens ſe ipſum Patri hoſtiam vivam, paſſibilem, mortalem, vivorum & mortuorum redemtionis efficacem, eorum ſcilicet, quos Divini conſilii altitudo redimendo judicavit, præſcivit, prædeſtinavit, vocavit, modis atque temporibus, quibus id fieri congruebat, in Sacramento tamen, quod in hujus rei memoriam frequentat Eccleſia, caro Domini quotidie immolatur, dividitur, comeditur, & ſanguis ejus de calice fidelium ore potatur.* Verba Lanfranci ita deſcripta perſpicue indicant, Gratianum in eiſdem deſcribendis ordinem invertiſſe, & quæ poſtremo loco erant ſubjicienda, initio recenſuiſſe.

Can. 65. de conſ. diſt. 2.

Revertor ad librum ſententiarum Proſperi, ex cujus capite 339., alias 341., depromtus eſt canon 65. de conſ. diſt. 2., & eiſdem omnino verbis deſcriptus. Similia habet Auguſtinus in tract. 26. in Johannem prope finem, ibi: *Qui non manet in Chriſto, & in quo non manet Chriſtus, procul dubio nec manducat ſpiritualiter carnem ejus, nec bibit ejus ſanguinem, licet carnaliter, & viſibiliter premat dentibus Sacramentum Corporis, & Sanguinis Chriſti, ſed magis tantæ rei Sacramentum ad judicium ſibi manducat, & bibit.*

Can. 150. de conſ. diſt. 4.

Canon 150. de conſ. diſt. 4. legitur quidem in cap. 325. libri ſententiarum Proſperi, ſed alia verborum formula, ibi: *Regenerationis gratiam ita etiam hi non minuunt, qui ejus dona non ſervant, ſicut lucis nitorem loca immunda non polluunt. Qui ergo gaudes baptiſmi perceptione, vive in novi hominis ſanctitate, & tenens fidem, quæ per dilectionem operatur, habe bonum, quod nondum habes, ut proſit tibi bonum, quod habes.* Ut his major accedat auctoritas, referre juvabit ſimilia quædam, quæ tradidit Auguſtinus in tract. 80. in Johannem ad cap. 15. Evangelii, ibi: *Unde tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluat, niſi faciente verbo? Non quia dicitur, ſed quia creditur; nam & in ipſo verbo aliud eſt ſonus tranſiens, aliud virtus manens. Hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus, ait Apoſtolus, quia ſi confeſſus fueris in ore tuo, quia Dominus eſt Jeſus, & credideris in ore tuo, quia Deus ſuſcitavit illum a mortuis, ſalvus eris; corde enim creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, unde in Actibus Apoſtolorum legitur: Fide mundans corda eorum,*

&

Digitized by Google

& in epiſtola ſua B. Petrus, ſic & vos, inquit, Baptiſma ſalvos facit, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio, hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus &c.

De Libro ad Oroſium.

Can. 29. de conſ. diſt. 4. Extat inter opera Auguſtini liber 65. Quæſtionum ad Oroſium, cui in aliquibus codicibus hæc ſuperponitur inſcriptio: *Quæſtiones Oroſii, & Reſponſiones Sancti Auguſtini*: in aliis: *Liber Dialogorum Beati Auguſtini Epiſcopi percunctante Oroſio Presbytero*. Fuit Oroſius Hiſpanus Presbyter, qui alias Auguſtinum conſuluerat de Priſcillianiſtarum erroribus, atque etiam de ſententiis Origenis, quemadmodum conſtat ex lib. 2. Retractat. cap. 44., & ex libro ſingulari ad Oroſium contra Priſcillianiſtas, & Origeniſtas. Ceterum liber ille ad Oroſium 65. quæſtiones complectens hodie apocryphus judicatur, & a Maurinis rejicitur in appendicem tomi 6. hac adjecta cenſura. *Ut præfationis, & interrogationum ſtylus diſſidet ab Oroſiana phraſi, ita reliquus ſermo non convenit Auguſtino, niſi cum ipſius verba recitantur*. Sane hoc in libro plures ex aliis Auguſtini libris decerptæ ſententiæ recitantur, informiter etiam congeruntur, ex quo facile colligo, auctorem libelli quammaxime ſtuduiſſe, ut Auguſtinum imitaretur, quo commodius libellum Auguſtini nomine ederet, ac vulgaret. Canon 29. de conſ. diſt. 4. legitur in quæſt. 59. his verbis: *Quid ſignificat, quod emiſſus corvus de arca non eſt reverſus? Corvus ut non reverteretur, aut aquis interceptus eſt, aut alicui cadaveri illectus inſedit, & ſignificat illos homines, qui carnalibus dediti rebus Dei præcepta contemnunt, & nullatenus pœnitendo Eccleſiæ ſatisfaciunt, unde & per mala opera receſſerunt. Vel certe ſi aquis ille corvus interceptus eſt, illos ſignificat, qui de Eccleſia exeunt, & Hæreticorum Baptiſmo polluuntur. Quamvis enim unum Baptiſma ſit, & Hæreticorum, eorum ſcilicet, qui in nomine Patris, & Filii, & Spiritus S. baptizant, & Eccleſiæ Catholicæ, tamen quia foris, & extra Eccleſiam baptizantur, & non ſumunt Baptiſmum ad ſalutem, ſed ad perniciem, habentem nimirum ſpeciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes: & rurſum animales, inquit, Spiritum non habentes, & idcirco eos Eccleſia non rebaptizat, quia in nomine Trinitatis baptizati ſunt. Ipſa eſt profecto forma Sacramenti. Ideo cum reverſi fuerint, accipient virtutem Spiritus Sancti, quem ii, qui extra Eccleſiam baptizantur, nondum habent*. Integram recenſendam putavi ejus Libri ſententiam, cujuſcumque tandem auctoris ſit, ſive ut clarior fieret, ſive ut nonnulla, quæ corrupit Gratianus, emendarentur.

De Libris de Mendacio, & contra Mendacium.

Duos edidit Auguſtinus libellos, materia admodum ſimiles, priorem inſcripſit *de mendacio*, poſteriorem *contra mendacium*. De libro de mendacio mentionem fecit in lib. 1. Retractat. cap. ult., ubi illum nominat librum obſcurum, anfractuoſum, & moleſtum, quem propterea facile rejeciſſet, poſtquam præſertim alterum contra mendacium ſcripſerat, niſi agnoviſſet in eo adhuc multa eſſe utilia, ac neceſſaria, quæ in libro contra mendacium deſiderantur. Porro liber contra

men-

Digitized by Google

mendacium ea occaſione editus fuit, quod multi ex Catholicis eſſent, qui ſe Priſcillianiſtas fingebant, ut ſic Priſcillianiſtas ipſos, quibuſcum converſabantur, facile detegerent, quod reprobandum ſuſcepit Sanctus Epiſcopus, eo libello ad Conſentium directo. Itaque ibidem redarguuntur Catholici hæreſim ſimulantes, deinde acrius objurgantur Priſcillianiſtæ mendaciis perjuria adjicientes. Paucis de utroque opere Auguſtinus propoſitum declarat in dicto cap. ult. ibi: *Illius inſcriptio eſt contra mendacium, iſtius autem de mendacio, quoniam per illum totum oppugnatio eſt aperta mendacii, iſtius autem magna pars in inquiſitionis diſputatione verſatur.* Itaque utriuſque libri non eadem auctoritas eſſe videtur ex ipſius Auguſtini ſententia. Maxima dignum eſt veneratione, qui contra mendacium ſcriptus eſt, unde depromtus exhibetur canon 15. cau. 22. qu. 2., in quo Romani Correctores jure optimo negativam particulam juxta optimos codices addiderunt. Sed alter liber de mendacio, quamquam plurima contineat, & utilia, non tamen in omnibus Auguſtino placuit. Ex iſto depromtus eſt canon 8. cau. 22. qu. 2., nimirum ex cap. 14. & 21., ad quorum capitum fidem nonnulla jam Romani Correctores emendaverunt. Aliqua tamen notanda adhuc ſuperſunt: videlicet priora canonis verba ita legenda erunt: *Primum eſt ad evitandum capitale mendacium &c.* Item ubi de quarta mendacii ſpecie mentio fit, legiturque in aliquibus Gratiani editionibus *quod mirum mendacium eſt*, legendum erit, *quod merum mendacium eſt*. Deinde ubi agitur de ſeptima mendacii ſpecie, ita legendum erit: *Septimum, quod & nulli obeſt, & prodeſt alicui, excepto ſi Judex interroget, velut ſi nolens hominem ad mortem quæſitum prodere, mentiatur, non ſolum juſtum, atque innocentem, ſed & reum, quia Chriſtianæ diſciplinæ ſit, ut neque de cujuſquam correctione deſperetur, neque cuiquam pœnitendi aditus intercludatur. De quibus duobus generibus, quæ ſolent habere magnam controverſiam, ſatis tractavimus, & quid nobis placeret, oſtendimus, ut ſuſcipiendis incommoditatibus, quæ honeſte, ac fortiter tolerantur, hæc quoque genera devitentur a fortibus, & fidelibus, & veracibus viris, ac fœminis. Octavum eſt &c.* Sane quæ in hoc canone continentur, ex iis eſſe puto, quæ admodum utilia fore, aut neceſſaria ſcripſit Auguſtinus, cum ibidem tradantur optimæ cujuſcumque mendacii evitandi regulæ. Ex eodem libro cap. 6. depromtus fuit canon 17. cau. 22. qu. 2., verum Gratianus non eadem Auguſtini verba deſcripſit; quamobrem heic erunt exhibenda. Ait S. Doctor: *Odit autem* (Deus) *omnes, qui operantur iniquitatem; at omnes, qui loquuntur mendacium, etiam perdit. Quo conſtituto, quis eorum, qui hæc aſſerunt, commovebitur illis exemplis, cum dicitur: Quid ſi ad te homo confugiat, qui mendacio tuo poſſit a morte liberari? Illa enim mors, quam ſtulte timent homines, qui peccare non timent, non animam, ſed corpus occidit, ſicut Dominus in Evangelio docet, unde præcipit, ne ipſa timeatur. Os autem, quod mentitur, non corpus, ſed animam occidit; his enim verbis apertiſſime ſcriptum eſt: Os, quod mentitur, occidit animam. Quomodo ergo non perverſiſſime dicitur, ut alter corporaliter vivat, debere alterum ſpiritualiter mori?* Et infra: *Cum igitur mentiendo vita æterna amittitur, nunquam pro cujuſquam vita temporali mentiendum eſt.*

Can. 15. cau. 22. qu. 2.

Can. 8. cau. 22. qu. 2.

Can. 17. cau. 22. qu. 2.

De Libro de Sancta Virginitate.

Quodnam propoſitum, & quæ occaſio Auguſtino fuerit in edendo libro de Sancta Virginitate, ipſe paucis indicavit in lib. 2. Retractat. cap. 23. ita ſcribens: *Poſteaquam ſcripſi de bono conjugali, expectabatur, ut ſcriberem de ſancta virginitate, nec diſtuli, atque id Dei munus, & quam magnum, & quanta humilitate cuſtodiendum eſſet, uno, ſicut potui, volumine oſtendi*. Ex hoc libro depromtus eſt canon 3. cau.

Can. 3. cau. 14. qu. 1. 14. qu. 1., cujus priora verba leguntur in cap. 14. ibi: *Præcepto enim quiſquis non obtemperat, reus eſt, & debitor pœnæ*, quæ Auguſtinus ideo ſcribit, ut probet, de virginitate ſervanda nullum eſſe Dei præceptum, cum qui virginitatem non ſervat, nulli pœnæ ſubjaceat. Deinde in cap. 15. cum traderet, præceptum Dei eſſe, ne maritus uxorem dimittat, ita ſubſequitur: *Præceptum eſt enim hoc, cui non obedire peccatum eſt, non conſilium, quo ſi uti nolueris, minus boni adipiſceris, non mali aliquid perpetrabis*. Hæc verba nemo non videt, quamlongiſſime a Gratiani propoſito diſtare, cum quæreret ibi Gratianus, num liceret viris Evangelicis res ſuas aliis mutuo datas in judicio repetere. Nihil adjicio de verſ. *quod præcipitur*, cum enim ſub nomine S. Hieronymi referatur, commodius alibi fuit explicandus.

Can. 6. verſ. ult. cau. 32. qu. 5. Ex eodem etiam libro de virginitate depromta ſunt poſtrema verba canonis 6. cau. 32. qu. 5. in verſ. *ſicut nemo*, eademque cum integris Auguſtini codicibus conſonant.

De Libro de Continentia.

Can. 42. de pœn. diſt. 1. Non defuerunt, qui ab Auguſtino abjudicarent librum de Continentia, qualis fuit Deſiderius Eraſmus uſus duobus argumentis; primo, quod ſtylus hujus operis ſit valde ab Auguſtiniano diſſimilis, deinde quod Auguſtinus in ſuis Retractationum libris hoc ipſum opus minime agnoverit. Equidem ego non poſſum Eraſmo adhærere, cum enim ſtylum libri conſidero, Auguſtinum ſcribentem mihi videor intueri; & quamquam ejus operis mentio non fiat in libris Retractationum, tamen mentio fit in epiſtola Auguſtini 262. ad Darium Comitem, præterea & apud Poſſidium in Indiculo cap. 10. Materies, quæ ibidem pertractatur, Auguſtino plurimum convenit, dum quo ipſo tempore laudat continentiæ bonum, refellit impia Manichæorum dogmata, qui duas homini naturas affingentes bonam, & malam, concupiſcentiæ opera malæ naturæ tribuebant. In cap. 6. ejus libri legitur canon 42. de pœn. diſt. 1. his verbis: *Sunt & qui eo modo in excuſatione peccatorum ſuorum accuſant Deum, ut dicant, ei placere peccata: nam ſi diſpliceret, inquiunt, nullo modo ea fieri omnipotentiſſima utique poteſtate permitteret, quaſi vero peccata Deus impunita eſſe permiſerit, etiam in eis, quos a ſupplicio ſempiterno remiſſione liberat peccatorum. Nullus quippe debitæ gravioris pœnæ accipit veniam, niſi qualemcumque, etſi longe minorem, ſolverit pœnam: atque ita impartitur a Deo largitas miſericordiæ, ut non relinquatur etiam juſtitia diſciplinæ*.

De Libro de Bono Viduitatis.

Diſputant viri eruditi, num liber de bono viduitatis, qui inſtar epiſtolæ ad Julianam Viduam ſcriptus eſt, jure inter Auguſtini opera recenſeatur? Deſiderius Eraſmus eundem tribuendum potius voluit Juliano Auguſtini adverſario, adnotans ſe in ſtylo Julianum potius, quam Auguſtinum agnoſcere. Jacobus Pamelius in notis ad Tertulliani librum contra Ermogenem cap. 1. num. 7. hoc opus laudans ita ait: *Auctor opuſculi de bono viduitatis inter lucubrationes D. Auguſtini*. Alii e contrario non defuerunt, qui librum Auguſtino adſererent, ſcribentes, quæ ad rejiciendum librum proferuntur argumenta, nullo momento valere. Mihi duo ſunt argumenta gravia, quibus plurimum moveor, ne librum illum Auguſtino adjudicem. Primum eſt, quod nullibi mentio fiat ejuſdem apud Auguſtinum, potiſſimum autem nec in libris Retractationum, in quibus fere omnia opera ſua recognovit. Alterum eſt, quod in capite 10. & 11. illi redarguantur, qui putant, viduas poſt religionis propoſitum nubentes a maritis ſeparandas eſſe, atque ad continentium conditionem revocandas, quemadmodum refert Gratianus in can. 2. diſt. 27., & in cap. 21. ac 41. cau. 27. qu. 1. Hæc plane ſententia nullo modo congruit Auguſtino, qui præſens adfuit, ſubſcripſitque Concilio Carthaginenſi IV., in quo ſtatutum legimus can. 104. viduas Deo devotas ſuſcepto religionis habitu nubentes a maritis ſeparandas fore, & crimine adulterii notandas eſſe. Is canon refertur apud Gratianum in can. 1. cau. 27. qu. 1. Quomodo verum eſſe poteſt, Auguſtinum in opere ſuo redarguiſſe Patres Carthaginenſes, quibus & ipſe in Carthaginenſi Concilio fuerat ſuffragatus? Imo & Auguſtini ſententiam paullo poſt viſus fuit reprehendere Gelaſius Papa, in eo decreto, quod edidit in codice ſuo Dionyſius Exiguus num. 20. ita conceptum: *Virginibus ſacris temere ſe quoſdam ſociare cognovimus, & poſt dicatum Deo propoſitum inceſta fœdera, ſacrilegaque miſcere, quos protinus æquum eſt a ſacra communione detrudi, & niſi per publicam, probatamque pœnitentiam omnino non recipi, aut his certe viaticum de ſæculo tranſeuntibus, ſi tamen pœnituerint, non negetur*. Quicumque hanc Auguſtino adſcriptam ſententiam tuentur, proferunt in medium decretum Innocentii Papæ in epiſt. ad Victricium Rothomagenſem relatum in can. 10. cau. 27. qu. 1., ſed mancum, & mutilum, quemadmodum facit Vaneſpen in parte 2. jur. Eccleſ. univerſi tit. 13. cap. 4. num. 3., quod ſi integrum attuliſſet, aliam penitus ſententiam prodidiſſet. Comparatur ibi pœnitentia earum, quæ ſpirituali nexu Chriſto nupſerunt, & deinde fidem violarunt, cum pœnitentia conjugum adulterio inquinatarum; de utriſque autem eadem ſententia pronunciatur, ut illæ nonniſi poſt ſuſcepti viri mortem, iſtæ nonniſi poſt mortem adulteri ad pœnitentiam admittantur. At vero ſi deduceretur, nuptias a ſacris virginibus contractas validas eſſe, ex eo, quod niſi poſt mortem viri ad pœnitentiam non admitterentur, deduceretur quoque, nuptias cum ſecundo viro contractas vivente primo eſſe firmas, ex quo adulteræ uxores nonniſi mortuo adultero ad pœnitentiam admitterentur. Itaque magis ex hac Innocentii Papæ ſententia colligitur, jam ab ætate Auguſtini (eadem vixit Papa Innocentius) matrimonia feminarum Deo dedicatarum fuiſſe adulteriis comparata. Hæc ſi vera ſunt, jure ab Auguſtino abjudicabimus canonem 2. *Can. 2. diſt. 27.*

 diſt.

diſt. 27., & idcirco nullam canon ille difficultatem facere debebat Gratiano, qui ad calcem canonis 8. ejuſdem diſt. curavit, ut ipſum cum ceteris vetuſtorum Patrum definitionibus quoquo modo componeret. Præterea animadvertendum eſt, minus integre canonem a Gratiano fuiſſe deſcriptum; ſiquidem ea verba in libro de bono viduitatis non leguntur, ſed potius ſimilis quædam ſententia, quæ integra refertur in can. 41. cau. 27. qu. 1., quamquam verba illa canonis 2. ſub Auguſtini nomine legantur etiam in Pœnitentiali Antonii Auguſtini tit. 8. cap. 11.

Can. 56. cau. 11. qu. 3. Canon 56. cau. 11. qu. 3. legitur in cap. 22. hujus libri, ubi auctor docet, non ſufficere viduis conſcientiam bonam, niſi & bona ſit illarum fama, atque æſtimatio, reprobatque illorum opinionem, qui, dummodo coram Deo innoxii habeantur, nihil de externis hominum judiciis ſolliciti ſunt. Propterea illic ita legitur: *In omnibus ſane ſpiritualibus deliciis, quibus fruuntur innuptæ, ſancta earum converſatio cauſſa etiam debet eſſe, ne forte cum mala vita non ſit per laſciviam, mala ſit fama per negligentiam, nec audiendi ſunt, ſive viri ſancti, &c.* Quæ ſequuntur, integra penitus habentur apud Gratianum.

Can. 33. & 41. cau. 27. qu. 1. Canon 33. cau. 27. qu. 1. legitur in cap. 8. ejuſdem libri, in quo tamen exhibendo Gratianus paulliſper verba immutavit, atque erit ita legendum. *Proinde quæ ſe non continent, nubant, antequam continentiam profiteantur: quod niſi reddant, jure damnantur.* Ex eodem capite 8., item ſequentibus, ſcilicet 9., 10., & 11. depromtus eſt canon 41. cau. 27. qu. 1., quem olim apud Gratianum corruptum Romani Correctores emendaverunt. De ejus ſententia, qua nonnulla traduntur de conjugiis viduarum Deo dedicatarum, jam ſatis modo inſtitutus ſermo fuit.

De Libro de Bono Conjugali.

Jovinianus quidam Monachus inter multa hæreſeos ſuæ capita tradiderat, bonum virginitatis non eſſe anteferendum bono nuptiarum; quamobrem virginibus ſuorum temporum illudebat, quaſi illæ cum Sara, Suſanna, Anna, ceteriſque nuptis fæminis Sacrarum Literarum teſtimonio commendatiſſimis auderent de palma contendere. Adverſus Hæreticum hominem jam totis viribus pugnaverat Hieronymus, qui tamen de more diſputantium adeo efferbuit, ut dum pro virginitate diſſereret, conjugium damnaviſſe quodam modo videretur. Non levis hæc erat nota, ex qua vulgo Joviniani Sectatores in Hieronymum & Hieronymi ſcripta convicia conjiciebant. Opportunum viſum fuit Auguſtino libello edito, & Hieronymum ab iniquorum Hieronymianæ doctrinæ æſtimatorum calumniis vindicare, & nuptiarum commoda una cum virginitatum laudibus recenſere. Atque inter cetera, ne virgines Evangelicas ſanctis veteris teſtamenti fæminis ſine diſcretione præferret, concluſit, ideo veteres illas fæminas valde fuiſſe in Sacris Literis commendatas, quod, licet conjugali vinculo junctæ, continentiam animo ſervaviſſent, præcipue vero obedientiæ virtutum egregiarum fontis laude claruerint. Hic liber inſcribitur *de bono conjugali*, cujus Auguſtinus mentionem fecit, & argumentum edidit in lib. 2. Retractat. cap. 22.

Can. 3. diſt. 56. Hinc depromtus eſt in primis canon 3. diſt. 56., ſcilicet ex cap. 16., ubi Auguſtinus ait, non eſſe nuptias improbandas ex eo, quod ex ipſis improbi quandoque filii gignantur, quemadmodum nec ideo probandum eſt adulterium, quod boni exinde filii ſuſcipiantur.

Canon

Canon 9. cau. 14. qu. 5. legitur in cap. 14., ubi demonſtrat Auguſtinus, non licere, concubinas habere ad tempus, etiamſi prolis cauſſa ducantur. Ad eam rem multa profert ſimilia exempla, qualia ſunt, aut illorum, qui injuſte aliquid poſſident, ut ex eo eleemoſynas faciant, aut aliorum, de quibus expreſſa ſit mentio in laudato canone, poſt cujus poſtrema verba ita proſequitur Auguſtinus: *Ita nec concubinæ ad tempus adhibitæ, ſi filiorum cauſſa concumbant, juſtum faciunt concubinatum ſuum, nec conjugatæ, ſi cum maritis laſciviant, nuptiali ordini crimen imponunt*; quæ Gratianus retulit in can. 5. cau. 32. qu. 2. *Can. 9. cau. 14. qu. 5. & can. 5. cau. 32. qu. 2.*

Canon 20. cau. 22. qu. 4. legitur in cap. 4. ejuſdem libri, ubi agitur de conjugibus, qui in uſu matrimonii moderationem excedunt, eo prætextu, quod fidem mutuo datam maritus & uxor in eo cuſtodiant. Fidem iſtam ait Auguſtinus veræ fidei nomine non eſſe donandam, quando ad culpam detorquetur. Ibidem tamen nihilominus excuſat conjuges, & longe majus malum admittere eos conjuges ait, qui adulterinos complexus quærunt. Prima canonis verba paullo aliter leguntur apud Gratianum, cum ita exhibeantur in codicibus Auguſtini: *Cum vero ad peccatum admittendum fides adhibetur &c.* In eodem cap. 4. legitur canon 21. cau. 22. qu. 4., cujus interpretatio ex præcedentibus pendet, etenim poſt illa verba canonis 20. *Ille quippe utrobique perfidus, profecto ſceleratior judicandus eſt*, ita ſtatim proſequitur Auguſtinus: *At ſi id, quod male fecerant, diſplicuiſſet, & propterea cum participe facinoris prædam dividere noluiſſet, ut homini, cui ablata fuerat, redderetur, eum perfidum nec perfidus diceret; ita mulier ſi fide conjugali violata &c.* *Can. 20. & 21. cau. 22. qu. 4.*

Non habetur in libro de bono conjugali canon 21. cau. 27. qu. 1., utut apud Gratianum ſub ea inſcriptione laudetur; ſed potius in libro de bono viduitatis, & quidem alia verborum formula deſcriptus, quemadmodum liquet ex verſ. ult. canonis 41. cau. 27. qu. 1., de quo ſuperius actum eſt. *Can. 21. cau. 27. qu. 1.*

Ad canonem 3. cau. 32. qu. 2. nihil eſt ſingulare, quod adnotemus. Nimirum integer extat in cap. 6. de bono conjugali; ibidemque in cap. 5. legitur canon 6. ead. cau. & qu., ſtatim poſt verba laudati canonis 21 cau. 22. qu. 4., ubi liquet, Auguſtinum illud perpetuo in matrimonio conſideraviſſe, ut individuus omnino, & conſtans ſine ſpe diſſolutionis eſſet conjugum animus. *Can. 3. & 6. cau. 32. qu. 2.*

Canon 8. cau. 32. qu. 4. jam in parte deſcriptus fuerat a Gratiano in can. 3. diſt. 56., legitur autem in cap. 16., ubi Auguſtinus bonas nuptias appellat, quouſque conjuges in ipſis ſervant modum, qui ſi excedatur, in vitium ait illas deflectere, eodem fere modo, quo laudatur ille, qui cibo utitur, atque exprobatur quicumque abdomini ſerviens, non neceſſitati ſatisfacit, ſed indulget voluptati. *Can. 8. cau. 32. qu. 4.*

Canon 1. cau. 32. qu. 7. legitur in cap. 7., ubi diſerte ſtatuit Auguſtinus, per conjugum divortium neutiquam diſſolvi conjugii vinculum. Noverat Auguſtinus objici ſtatim potuiſſe Romanorum conſuetudinem, qui ejuſmodi divortia ſuis probaviſſe legibus videbantur. Verum ipſe reſpondit, Romanos id quidem ex tolerantia quadam permiſiſſe, nullo tamen modo probaſſe, eadem ratione, qua Moſes libellum repudii Judæis olim conceſſerat. Hinc poſt verba laudati canonis 1. ſtatim ita proſequitur: *Ceterum aliter ſe habere jura Gentilium quis ignorat, ubi interpoſito repudio ſine reatu aliquo ultionis humanæ, & illa, cui voluerit, nubit, & ille, quam voluerit, ducit. Cui conſuetudini ſimile aliquid propter Iſraelitarum duritiam videtur permiſiſſe Moyſes de libello repudii, qua in re exprobratio, quam adprobatio divortii magis adparet.* Jamdiu *Can. 1. cau. 32. qu. 7.*

Digitized by Google

Can. 11. cau. 32. qu. 7. Jamdiu Romani Correctores animadverterunt, canonem 11. cau. 32. qu. 7., qui laudatur ex libro Auguſtini de Adulterinis conjugiis, haberi potius in cap. 8. & 10. de bono conjugali. Deſcribenda hic ſunt Sancti Doctoris verba, utpote quæ apud Gratianum corrupta exhibentur. Ait ille in cap. 8. *Honorabiles ergo nuptiæ in omnibus, & thorus immaculatus. Quod non ſic dicimus bonum, ut in fornicationis comparatione ſit bonum; alioquin duo mala erunt, quorum alterum pejus, aut bonum erit fornicatio, quia & pejus adulterium: pejus eſt enim alienum matrimonium violare, quam meretrici adhærere; & bonum adulterium, quia eſt pejor inceſtus; pejus eſt enim cum matre, quam cum aliena uxore concumbere, & donec ad ea perveniatur, quæ ſicut Apoſtolus ait, turpe eſt etiam dicere, omnia bona erunt in comparatione pejorum.* Deinde in cap. 10. de uſu conjugii hæc ſcribit: *Nec immutetur in eum uſum, qui eſt contra naturam, de quo Apoſtolus tacere non potuit, cum de corruptelis nimiis immundorum, & impiorum hominum loqueretur .... veruntamen* (conjuges) *magis in ſua conjunctione diligunt, quod honeſtum, quam quod inhoneſtum eſt, ideſt, quod eſt nuptiarum, quam id, quod non eſt nuptiarum: hoc eis auctore Apoſtolo ſecundum veniam conceditur, cujus delicti non habent hortatrices nuptias, ſed deprecatrices, ſi Dei miſericordiam non a ſe avertant, vel non abſtinendo quibuſdam diebus, ut orationibus vacent, & per hanc abſtinentiam, ſicut per jejunia commendent preces ſuas, vel immutando naturalem uſum in eum uſum, qui eſt contra naturam, quod damnabilius ſit in conjuge. Nam cum ille naturalis uſus, quando prolabitur ultra pacta nuptialia, ideſt ultra propagandi neceſſitatem, venialis ſit in uxore, in meretrice damnabilis; iſte, qui eſt contra naturam, execrabiliter ſit in meretrice, ſed execrabilius in uxore. Tantum valet ordinatio Creatoris, & ordo creaturæ, ut in rebus ad utendum conceſſis etiam cum modus exceditur, longe ſit tolerabilius, quam in eis, quæ conceſſa non ſunt, vel unus, vel rarus exceſſus. Et ideo in re conceſſa immoderatio conjugis, ne in rem non conceſſam libido prorumpat, toleranda eſt. Hinc eſt etiam, quod longe minus peccat quamlibet aſſiduus ad uxorem, quam vel rariſſimus ad fornicationem. Cum vero vir membro mulieris non ad hoc conceſſo uti voluerit, turpior eſt uxor, ſi in ſe, quam ſi in alia fieri permiſerit.*

Can. 27. cau. 32. qu. 7. Canon 27. cau. 32. qu. 7. legitur in cap. 7. Qui deinde ſequitur verſiculus *Manet vinculum* legitur in cap. 15., in quo animadverſione digna eſt ratio diſcriminis, quam Auguſtinus adfert inter novæ, ac veteris legis diſciplinam. In poſtremis verbis ita legendum erit, ut integra exhibeatur Sancti Viri ſententia: *Utrum & nunc fas ſit, temere non dixerim: non eſt enim nunc propagandi neceſſitas, quæ tunc fuit.*

De Libro contra Jovinianum.

Can. 14. cau. 32. qu. 7. Singularis eſt inſcriptio canonis 14. cau. 32. qu. 7., in eo enim uno laudando Gratianus profeſſus eſt ſe deſumſiſſe ex libro Auguſtini adverſus Jovinianum, qui idem eſt cum libro de bono conjugali, uti ſuperius animadvertimus. Apud Antonium Auguſtinum ejuſdem canonis verba laudantur in Pœnitentiali Romano tit. 8. cap. 14. ſine ulla auctoris deſignatione; ſed apud Ivonem in parte 9. decreti cap. 106. recenſetur quaſi ex lib. 5. Auguſtini contra Julianum. Illud verum eſt, verba ejus canonis neque in libro contra Jovinianum, ſeu de bono conjugali, neque in libris contra Julianum reperiri. Ceterum ſententiæ quædam ſimiles ibidem

ibidem adparent. Conferantur in primis verba ſuperius deſcripta ſuperius ad canonem 11. cau. 32. qu. 7. depromta ex cap. 8. de bono conjugali : his addi poſſunt, quæ Auguſtinus ait in cap. 11. ejuſdem libri, ibi : *Nam cum ille naturalis uſus, quando prolabitur ultra pacta nuptialia, ideſt ultra propagandi neceſſitatem, venialis ſit in uxore, in meretrice damnabilis, iſte, qui eſt contra naturam, execrabilior ſit in meretrice, ſed execrabilius in uxore.* Præterea ſimilia quædam traduntur in lib. 5. contra Julianum, item in lib. 2. de nuptiis & concupiſcentia cap. 20.

De Libris de Nuptiis & Concupiſcentia.

Duo ſunt Auguſtini libri ſub eadem inſcriptione de nuptiis, & concupiſcentia editi, ſed diverſis temporibus, uterque tamen ad Valerium comitem publicis negotiis Præfectum directus. In iis Pelagianorum error in doctrina originalis peccati conficitur. Etenim cum priorem elucubraſſet Auguſtinus, & de concupiſcentia loquens, tradidiſſet eam naturæ peccato lapſæ tribuendam eſſe, Julianus Pelagianorum Anteſignanus quatuor editis libris Auguſtino reſpondit. At iterum Auguſtinus alterum libellum in eadem re compoſuit, quem adverſus Pelagianum opponeret. Id totum refert Auguſtinus idem in lib. 2. Retractat. cap. 53. ibi : *Scripſi duos libros ad illuſtrem virum comitem Valerium, cum audiſſem Pelagianos ei neſcio quid ſcripſiſſe de nobis, quod ſcilicet nuptias damnaremus, aſſerendo originale peccatum, quorum librorum titulus eſt de nuptiis & concupiſcentia: Bonitatem quippe defendimus nuptiarum, ne putaretur, earum vitium eſſe concupiſcentia carnis, & lex in membris repugnans legi mentis, quo malo libidinis bene utitur ad filios procreandos pudicitia conjugalis. Ut autem duo libri eſſent, primus venit in Juliani Pelagiani manus, & ſcripſit adverſus eum libros quatuor, ex quibus quidam nonnulla decerpſit, & Comiti Valerio miſit ; ille vero ad nos, quæ cum accepiſſem, alio libro ad eadem ipſa reſpondi.*

Ex libro 1. cap. 11. depromtus eſt canon 9. cau. 27. qu. 2., qui olim laudabatur quaſi ex libro de bono conjugali. Supplenda ſunt hoc in loco, quæ Gratianus omiſit; etenim poſt illa Gratiani verba *nec futura erat ulla carnis commixtio,* ita proſequitur Auguſtinus: *Erat quippe illa virgo, ideo & ſanctius, & mirabilius jucunda ſuo viro, quia etiam fœcunda ſine viro, prole diſpar, fide compar. Propter quod fidele conjugium &c.* Poſt pauca ſubſequuntur verba canonis 10. eadem cauſſa & quæſtione. *Can. 9. & 10. cau. 27. qu. 2.*

Jungendi ſimul ſunt canon 2. cau. 31. qu. 1. & canon 28. cau. 32. qu. 7., uterque enim legitur apud Auguſtinum uno eodemque contextu in cap. 10. libri 1. his verbis : *Hoc cuſtoditur in Chriſto & Eccleſia, ut vivens cum vivente nullo divortio in æternum ſeparetur.* Et poſt pauca. *Quod ſi quiſquam fecerit, non lege hujus ſæculi, ubi interveniente repudio ſine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia, quod etiam Sanctum Moyſem Dominus propter duritiam cordis illorum Iſraelitis permiſiſſe teſtatur, ſed lege Evangelii reus eſt adulterii, ſicut etiam illa, ſi alteri nupſerit. Uſque adeo manent* (hinc exorditur Gratianus in can. 28.) *inter viventes ſemel inita jura nuptiarum, ut potius ſint inter ſe conjuges, qui ab alterutro ſeparati ſunt, quam cum his, quibus aliis adhæſerunt: Cum aliis quippe* (hæc omittuntur a Gratiano) *Can. 2. cau. 31. qu. 1. & Can. 28. cau. 32. qu. 7.*

Digitized by Google

tiano) *adulteri non eſſent, niſi ad alterutrum conjuges permanerent . Denique mortuo viro* (ſunt hæc verba canonis 2.) *cum quo verum connubium fuit, fieri verum connubium poteſt, cum quo prius adulterium fuit . Ita manet inter viventes* (omittuntur iſta in can. 2., ſed habentur in can. 28.) *quiddam conjugale* (Gratianus legit *quoddam vinculum conjugale*) *quod nec ſeparatio, nec cum altero copulatio poſſit auferre; manet autem ad noxam criminis, non ad vinculum fœderis, ſicut apoſtata anima velut de conjugio Chriſti recedens, etiam fide perdita Sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit . Redderetur enim procul dubio redeunti, ſi amiſiſſet abſcedens . Habet autem hoc qui receſſit ad cumulum ſupplicii, non ad meritum præmii .* Romani Correctores in notis ad canonem 2. obſervaverunt in antiquis codicibus haberi particulam negativam, ſive codices Auguſtini, ſive unus Gratiani codex inſpiceretur . Verum in optimis codicibus Auguſtini eam particulam Maurini non invenerunt, nec propterea in editione ſua adjiciendam putarunt; codici autem Gratianeo particula negativa minime congruit; etenim Gratianus canonem ſecundum opponebat primo, cui ſane non opponi potuiſſet, ſi negativa particula jam tum fuiſſet adjecta; imo & ipſa Gratiani interpretatio canoni ſubjecta aliud demonſtrat . Hæc igitur eſt Auguſtini ſententia, quemadmodum & veterum Eccleſiæ Patrum, atque Scriptorum, uti adnotavi ad canonem 5. cau. 31. qu. 1. Nimirum inter adulterum & adulteram etiam marito mortuo nullum poſſe conſiſtere matrimonium, quod etiam Romanorum legibus conſentaneum erat; at non adeo erat hæc regula protrahenda, ut ad eam etiam ſpeciem pertineret, qua proponeretur, ſecutum fuiſſe legitimum divortium inter virum & uxorem juxta Romanam diſciplinam, & alterum conjugem diſſociatum ſecundas nuptias contraxiſſe, ſiquidem mortuo primo conjuge firmum erat ſecundum conjugium; ne alias divertendi facultas ampliſſima redderetur, & cui permiſſæ fuerunt ſecundæ nuptiæ, ſecundo conjuge adhuc vivente, permitteretur ad tertias, vel ulteriores gradum facere. Hinc nemo non videt, canonem illum ſecundum ad quæſtionem a Gratiano propoſitam non pertinere, quemadmodum nec pertinet altera ejuſdem canonis pars in verſ. *Poſſe*, qui referendus eſt ad caput 14. libri de bono conjugali, ibi: *Poſſe ſane fieri nuptias ex male conjunctis honeſto poſtea placito conſequente manifeſtum eſt*; etenim ibi ſermonem habebat Auguſtinus non de nuptis adulterium paſſis, ſed de concubinis, quarum conditio proxime ad conditionem nuptarum accedebat.

Can. 7. cau. 32. qu. 2. Canon 7. cau. 32. qu. 2. legitur in lib. 1. cap. 15., cum quo recte conſonat, dummodo pro illis verbis *occidi*, *antequam naſcatur* hæc verba ſubſtituantur ex editione Maurinorum *occidi ante quam naſci*.

Can. 6. de conſ. diſt. 4. Denique canon 6. de conſ. diſt. 4. conſonat cum cap. 11. libri 2., ubi Auguſtinus de peccato originis adverſus Pelagianos diſputans neceſſitatem baptiſmi oſtendit in fidelibus Chriſtianis, ſimilitudine ducta a neceſſitate circumciſionis in fidelibus Judæis.

De

De Libris de Adulterinis Conjugiis.

Duo ſunt ab Auguſtino editi libri de Adulterinis Conjugiis, quorum edendorum hæc fuit occaſio. Pollentius quidam, quem Auguſtinus idem *dilectiſſimum Fratrem & religioſum* nominat, poſtulaverat a Sancto Antiſtite duo explanari graviſſima argumenta. Primum in illud Paulli 1. ad Corint. cap. 7. ibi: *His autem, qui ſunt in conjugio, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem a viro non diſcedere, quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari*. Hanc Apoſtolicam ſententiam Pollentius ita intelligebat, ut uxor poſſet ſine cauſſa a viro diſcedere, quamquam diſcedens ſecundo conjugi jungi nequiret; imo ſi ex cauſſa diſceſſiſſet, puta ex adulterio viri, tum liberum ipſi foret aliud conjugium contrahere. Alterum argumentum erat in illud Paulli eodem capite: *Siquis frater uxorem habet infidelem, & hæc conſenſit habitare cum illo &c.* Quod Auguſtinus ita contra Pollentium interpretari conatus eſt, ut traderet, licere quidem conjugi ad fidem converſo a conjuge infideli recedere, non tamen id expedire. Sunt hæ quæſtiones apud nos communi recentiorum conſenſione abſolutæ, ſed temporibus Auguſtini non modicam dubitationem adferebant. Quamobrem idem Sanctus Antiſtes profitetur, ſe non ſatis accurate reſpondere potuiſſe; nam in lib. 2. Retract. cap. 57. ita inquit: *Scripſi duos libros de conjugiis adulterinis, quantum potui ſecundum ſcripturas cupiens ſolvere difficillimam quæſtionem, quod utrum enodatiſſime fecerim, neſcio, imo vero non me perveniſſe ad hujus rei perfectionem ſentio, quamvis multos ſinus ejus aperuerim, quod judicare poterit quiſquis intelligenter legit*.

Ad hos ſane libros minime pertinet canon 6. cau. 28. qu. 1., quem jam ad auctorem libri Paſtoris Romani Correctores referre debuerunt, de quo ſuo jam in loco nonnulla tradidi. Prorſus autem ignoro, quid cauſſæ fuerit Gratiano, cur eum canonem ſub nomine Auguſtini laudaverit, quando Auguſtinus eodem teſte Gratiano nunquam omnino probaverit, propter infidelitatem conjugem a fideli eſſe conjuge dimittendum, quemadmodum liquet ex canon 8. & 9. eadem cauſſa & quæſtione; qui depromti ſunt ex lib. 1. de adulterinis conjugiis cap. 13. & 18., ubi totus eſt Sanctus Vir, ut demonſtret, inter fidelem, & infidelem eſſe poſſe conjugium in nova lege, & quamquam Paullus in cap. 7. 1. ad Corint. tradat, fidelem poſſe ab infideli diſcedere, nihilominus ſubdat, id non expedire. Porro quod attinet ad canonem 8., conſonat ille cum memorato capite 13. apud Auguſtinum, dummodo obſervetur, verba illa *& paullo poſt*, quæ ſunt prope finem canonis, revera eſſe Auguſtini, quamquam in recentibus Gratiani editionibus diverſo charactere ſcribantur, quaſi eſſent Gratiani. Præterea canon 9. optime conſonat præſertim poſt Correctionem Romanam cum memorato cap. 18. & ſequentibus apud Auguſtinum. Nonnulla Gratianus omiſit ante verſiculum *Cum ergo*, quæ heic ego deſcribam, ut integra exhibeatur Auguſtini ſententia. Itaque poſt verba illa, *nullo enim modo, quod Dominus jubet, ſervus fieri prohiberet*, proſequitur Auguſtinus his verbis: *Namque hoc Dominus aliquando per Eſdram Prophetam juſſit, & factum eſt. Dimiſerunt Iſraelitæ uxores alienigenas, quicumque tunc habere potuerunt, per quas fiebat, ut & ipſi ad alienos reducerentur Deos, non ut illæ per maritos vero reducerentur Deo. Nondum enim tanta gratia Salvatoris illuxerat, & pro-*

Can. 6. 8. & 9. cau. 28. qu. 1.

Digitized by Google

miſſis temporibus veteris teſtamenti adhuc inhiabat illius populi multitudo. *Et propterea cum bona terrena, quæ pro magno expectabant a Domino, viderent etiam his abundare, qui multos falſos colebant Deos, blanditiis uxorum prius eos reverebantur offendere, deinde inducebantur & colere. Unde juſſerat Dominus per Sanctum Moyſem, nequis uxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerant Domino prohibente, Domino jubente dimiſerunt. Cum vero cœpiſſet Gentibus &c.*

Can. 7. & 8. cau. 32. qu. 1. Canon 7. cau. 32. qu. 1. legitur in lib. 2. cap. 6., ubi tamen pro Gratiani verbis, *quæ in lege Novi Teſtamenti ſine mundatione legali mundantur*, ita legitur in editione Maurinorum: *Quæ Novi Teſtamenti ſanguine ſine dubitatione mundantur*, in aliis autem Auguſtini codicibus ita: *Quæ Novi Teſtamenti in Sanguine Chriſti ſine dubitatione mundantur*. Canon 8. cau. 32. qu. 1. deſcriptus eſt eiſdem verbis ex lib. 2. cap. 9., atque in hoc ſicut & in præcedente canone Auguſtinus adverſus Pollentium ſcribebat, virum adulteram uxorem dimiſſam recipere debere, ſtatim ac reconciliata fuerit Deo per pœnitentiam, quaſi macula omnino deleta. Id ſane Pollentio durum videbatur, & quidem duplici de cauſſa; vel quod in lege vetere maritus non teneretur ad reconciliandam ſibi uxorem adulteram quantumvis pœnitentem, ut dicitur in cap. 24. Deuteronomii, vel quod Romanæ leges maritum tanquam lenocinii reum accuſarent, quoties uxorem adulteram retinuiſſet l. 29. ff. ad leg. Jul. de Adulter. l. 2. Cod. eod. tit. At perfectiorem dicebat Auguſtinus Evangelii legem, in qua per pœnitentiam ita deletur adulterium, ut iſtius nulla amplius ratio ſit habenda. Num Auguſtinus in hac conſtantiſſime opinione perſtiterit, ego valde dubito; Siquidem in lib. 1. Retractat. cap. 16. de hac propoſita quæſtione verba faciens, quaſi alibi dicta retractans, ait: *Ubi dixi hoc permiſſum eſſe, non attendi aliam ſcripturam dicentem: Qui tenet adulteram, ſtultus, & impius eſt*. Hinc neque hodie apud Pragmaticos certi aliquid in propoſito definitur; & quamquam in cap. 3. de Adulter. videatur maritus ad adulteram pœnitentem recipiendam uxorem obſtrictus, ibi: *Quod ſi mulier dimiſſa egerit pœnitentiam, & voluerit ad virum ſuum reverti, debet, ſed non ſæpe, recipere peccatricem*; tamen adnotat Gloſſographus: *Debet debito honeſtatis, non neceſſitatis, quia etiam poſt pœnitentiam poſſet eam accuſare de adulterio*. Hinc præterea eſt, quod ex vulgari traditione hodie permittatur viro poſt adulterium uxoris vel ad ſacros ordines promoveri, vel monaſticam religionem profiteri uxore prorſus irrequiſita.

Can. 16. cau. 32. qu. 5. De canone 16. cau. 32. qu. 5. nihil eſt, quod ſingulari dignum obſervatione videatur: legitur eiſdem verbis in cap. 13. libri 2.

Can. 4. cau. 32. qu. 6. Canon 4. cau. 32. qu. 6. ita conceptus eſt, ut ſignificetur, adulterium non in uxore tantum, ſed & in marito eſſe damnandum. Id ſane Auguſtini temporibus ægre ferebant mariti, qui ſibi plurimum blandiebantur, quod civiles Romanorum leges non æque in viros, ac in uxores adulteras animadverterent. Sed Eccleſiaſtici Patres in utroque ſexu turpiſſimum adulterium eſſe dixerunt: Hinc Ambroſius in lib. 1. de Abraham ſcribebat: *Neque ſibi blandiantur de legibus hominum: omne ſtuprum adulterium eſt, nec viro licet, quod mulieri non licet*. Et Hieronymus in epiſt. ad Oceanum: *Apud nos, quos non licet fœminis, æque non licet viris*. Urgebat hanc ipſam rem Auguſtinus in lib. 2. de Adulter. conjug. cap. 18., unde decerptus eſt laudatus canon 4. ita docens: *Sed cum hæc eis* (ideſt maritis) *dicimus, non ſolum nihil volunt detrahere ſeveritati, ſed iraſcuntur inſuper veritati, & loquuntur, atque reſpondent. Sed nos viri ſumus. An vero ſexus noſtri dignitas hanc ſuſti-*

ſuſtinebit injuriam, ut cum aliis fœminis præter uxores noſtras ſiquid admittimus, in luendis pœnis mulieribus comparemur? Quaſi non propterea magis debeant illicitas concupiſcentias viriliter frænare; quia viri ſunt: quaſi non propterea magis debeant mulieribus ſuis ad virtutis hujus exemplum ſe præbere, quia viri ſunt: quaſi non propterea minus debeant laſcivienti carni ſervire, quia viri ſunt. Et tamen indignantur, ſi audiant, adulteros viros pendere ſimiles adulteris fœminis pœnas, cum tanto gravius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere feminas, Chriſtianis equidem loquor, qui fideliter audiunt: caput mulieris vir ... ſed iſti, quibus diſplicet, & potius eligunt, maximeque in hac cauſſa mundi legibus ſubditi eſſe, quam Chriſti, quoniam jura forenſia non eiſdem, quibus fæminas, pudicitiæ nexibus viros videntur obſtringere; legant quid Imperator Antoninus non utique Chriſtianus de hac re conſtituerit, ubi maritus uxorem de adulterii crimine accuſare non ſinitur, cui moribus ſuis non præbuit caſtitatis exemplum, ita ut ambo damnentur, ſi ambos pariter impudicos conflictus ipſe convicerit. Nam ſupradicti Imperatoris hæc verba ſunt, quæ apud Gregorianum leguntur (eſt hic codex Gregorianus, qui hodie non extat, cujuſque vix ſuperſunt fragmenta quædam, inter quæ hæc Antonini Conſtitutio totidem verbis exarata conſpicitur, cujus etiam pars refertur ab Ulpiano in lib. 15. de adulteriis §. 3.) *Sane, inquit, meæ literæ nulla parte cauſſæ præjudicabunt, neque enim ſi penes te culpa fuit, ut matrimonium ſolveretur, & ſecundum legem Juliam Eupaſia uxor tua nuberet, propter hoc reſcriptum meum adulterii damnata erit, niſi conſtet eſſe commiſſum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere, an cum tu pudice viveres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuiſti. Periniquum enim mihi videtur eſſe, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipſe non exhibet, quæ res poteſt & virum damnare, non ob compenſationem mutui criminis rem inter utrumque componere, vel cauſam facti tollere.* Hæc integra ideo cenſui deſcribenda, ut liqueat, non omnino Sanctorum Patrum ſententias Romanis legibus adverſari, quemadmodum nonnulli ſcripſerunt, imo potius cum eiſdem legibus definitiones Eccleſiaſticas conſonare; item ut liqueat, qua ratione interpretanda ſit illa regula, quæ paſſim in hac materia traditur, videlicet paria delicta mutua compenſatione deleri, cap. 6. de adulteriis.

Poſt Romanam Correctionem, nihil adjiciendum ſupereſt canoni 2. cau. 32. qu. 7. Habetur iſte in lib. 2. de adulter. conjugiis cap. 4. & 5. *Can. 2. cau. 32. qu. 7.*

Valde obſcura eſſe videntur priora verba canonis 10. cau. 32. qu. 7., niſi integra Auguſtini ſententia explicetur, qualis habetur in lib. 1. de adulter. conjug. cap. 9. ibi: *Cur ergo, inquis, interpoſuit Dominus cauſſam fornicationis, & non potius generaliter ait: quicumque dimiſerit uxorem ſuam, & aliam duxerit, mœchatur, ſi & ille mœchus eſt, qui dimiſſa fornicante muliere alteram ducit? Credo; quia illud, quod majus eſt, hoc Dominus commemorare voluit. Majus enim adulterium eſſe quis negat uxore non fornicante dimiſſa alteram ducere, quam ſi fornicantem quiſque dimiſerit, & tunc alteram duxerit. Non quia & hoc adulterium non eſt, ſed quia minus eſt, ubi fornicante dimiſſa altera ducitur. Nam ſimili locutione uſus etiam Apoſtolus Jacobus ait:* (cap. 4. verſ. 8.) *Scienti igitur bonum facere, & non facienti peccatum eſt illi. Numquid ideo non peccatum eſt illi etiam, qui neſcit bonum facere, & ideo non facit? Utique peccatum eſt, ſed hoc gravius, ſi etiam ſciat, & non faciat; nec illud video nullum, quia minus, ut ergo eodem modo utrumque dicamus; ſicut quicumque dimiſerit uxorem excepta cauſſa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur, ita qui-* *Can. 10. cau. 32. qu. 7.*

cumque ſcit bonum facere, & non facit, peccat. Sed quemadmodum hic recte dici non poteſt &c. Hinc Gratianus verba ſui canonis exorditur. Video hoc in loco Auguſtinum totum fuiſſe in eo, ut demonſtraret, propter adulterium uxoris matrimonii vinculum non poſſe diſſolvi, quemadmodum definitum recentioribus ſæculis fuit in Concilio Tridentino can. 7. ſeſ. 24. de ref. matr. Sane olim controverſia fuit acerrima, in qua Eccleſiaſtici Patres præſertim Latini adverſus Græcos pugnabant, difficultatem potiſſimam facientibus illis Chriſti Domini verbis Matthæi cap. 5. *Omnis, qui dimiſerit uxorem ſuam, excepta fornicationis cauſſa, facit eam mœchari, & qui dimiſſam ducit, adulterat.* His Auguſtinus ingenioſam adfinxit interpretationem, ajendo Chriſtum Dominum fuiſſe potiſſimum ſollicitum de majore, & graviore damnando ſcelere, quin de minore ſeu leviore ullam faceret mentionem. An vero Auguſtinus idem putaverit, ſe dubitationem omnem exinde amoviſſe, non cenſeo; nam ad illam interpretationem reſpiciens in lib. 2. Retract. cap. 57. ait: *Cupiens ſolvere difficillimam quæſtionem, quod utrum enodatiſſime fecerim neſcio, imo vero non me perveniſſe ad hujus rei perfectionem ſentio*, unde liquet, Sanctum Virum pleniorem adhuc, & clariorem interpretationem deſideraviſſe.

Can. 11. cau. 32. qu. 7. Nihil eſt, quod in præſentia adjiciam ad canonem 11. cau. 32. qu. 7., quando de eo ſermonem ſuperius habui ad librum Auguſtini de bono conjugali, ibidem enim legitur, licet apud Gratianum laudetur tanquam depromtus ex libro de adulterinis conjugiis.

Can. 1. cau. 32. qu. 8. Canon 1. cau. 32. qu. 8. optime conſonat cum editione operum S. Auguſtini a Maurinis adornata, ſcilicet cum cap. 24. lib. 1. de adulterinis conjugiis, quamvis Correctores Romani adnotaverint, nonnihil varietatis ſe agnoviſſe in vulgatis ſuorum temporum editionibus. Ego nihil immutandum cenſeo, cum apud Gratianum optima ſit Auguſtinianæ ſententiæ expreſſio, dum definitur, ne ad bonum quidem finem uxori ductæ poſſe alteram ſuperinduci, quemadmodum nec ad bonum finem votum continentiæ ſemel elicitum violari non poteſt.

Can. 9. cau. 33. qu. 2. Argumentum Auguſtini in can. 9. cau. 33. qu. 2. non ſatis perſpicue adparet, niſi & ea, quæ apud Auguſtinum leguntur ante verba canonis, deſcribantur. Ita legitur in cap. 5. lib. 2. de adulter. conjug. *Poſtremo quæro abs te, utrum marito Chriſtiano liceat vel ſecundum veterem Dei legem, vel Romanis legibus adulteram occidere? Si licet, melius eſt, ut ab utroque ſe temperet, ideſt & a licito illa peccante ſupplicio, & ab illicito illa vivente conjugio. Quod ſi alterutrum eligere perſeverat, ſatius eſt ei facere, quod licet, ut adultera puniatur, quam id, quod non licet, ut ipſa viva ille mœchetur. Si autem quod verius dicitur &c.* Quæ ſequuntur, integra apud Gratianum exhibentur.

Can. 12. cau. 33. qu. 4. Canon 12. cau. 33. qu. 4. legitur in lib. 1. cap. 12. aliis quidem verbis deſcriptus, ſed eadem omnino retenta ſententia, ibi: *Et ubi eſt, quod idem Apoſtolus nec ad tempus, ut vacetur orationi, niſi ex conſenſu, voluit conjuges carnali fraudare invicem debito? Hoc quomodo verum erit, niſi quia nolente conjuge non licet conjugi continere?*

Digitized by Google

De Libro de Conflictu vitiorum, & virtutum.

Liber, qui inſcribitur de conflictu vitiorum & virtutum, rejectus apud Maurinos fuit in appendicem tomi 6. operum Auguſtini, monentes, illum quatuor Eccleſiaſticis Patribus fuiſſe tributum, nimirum Auguſtino, Leoni Magno in editione Pariſienſi anni 1511., Ambroſio in editione Romana anni 1585., & denique Iſidoro Hiſpalenſi in editione Madriti anni 1599. & altera editione Pariſienſi anni 1601. Addunt Maurini Monachi, ſe exiſtimare, nemini ex laudatis Patribus poſſe opus adſcribi; præſertim vero nec Auguſtini, nec Ambroſii, nec Leonis eſſe poteſt, quum in eo fiat mentio regulæ S. Benedicti memoratis Patribus recentioris. Conjiciunt autem potius adſcribendum eſſe cuidam Ambroſio Autperto Monaſterii S. Vincentii ad Vulturnum in Benevento Abbati. Sane ſcriptor ejus vitæ, quæ extat in ſæculo 3. Benedictino parte 2. ad annum 778., ab eodem conſcriptum fuiſſe librum *De conflictu vitiorum* teſtatur. Præterea liber ille Auguſtino aliiſque Patribus adſcriptus maximam habet ſtyli ac ſententiarum ſimilitudinem cum commentariis ejuſdem Ambroſii Autperti in Apocalypſim, ac denique ex illius opuſculi lectione facile conſtat, non alium indicari auctorem poſſe, quam eum, qui monaſticam vitam diu profeſſus fuerit; etenim, ut plura alia omittam, ita legitur in cap. 16. *Si igitur ſæcularibus viris ita eſt pernicioſa cupiditatis induſtria, quanto magis periculoſior illis, qui habitu, & converſatione jam ſæculares eſſe deſierunt, qui totum, quod vivunt, animo devoverunt*, & in cap. 18. *Si cuncta, quæ tibi Prælatus ſervanda committit, illibata conſignas, & ne modicum quid reſervandum exiſtimas*. Et in poſtremo capite: *Tu igitur . . . . juxta regulam Patrum vivere ſemper ſtude, maxime autem Sancti Confeſſoris Benedicti. Non declines ab ea quoquam, nec illi addas quidquam, nec minuas. Totum enim quod ſufficit, habet; & nunquam minus habet, cujus verba, atque imperia ſectatores ſuos ducit ad cæli palatia.*

Ex hujus libri cap. 19. depromtus eſt canon 13. cau. 22. qu. 2. his verbis Can.13.
deſcribendus: *Nec artificioſo ingenio, nec ſimplici verbo oportet decipere quemquam,* cau. 22.
quia quolibet modo mentiatur, os, quod mentitur, occidit animam. qu. 2.

Canon 20. cau. 27. qu. 1. legitur in cap. 24., ubi oppununtur præcepta lu- Can.20.
xuriæ præceptis continentiæ, induciturque luxuria matrimonium ſuadens, quod cau. 27.
Deus ipſe initio marem & fæminam junxerit, poſt quæ inducitur caſtitas ita lo- qu. 1.
quens: *Quod in exordio generis humani ad hoc maſculum, & fæminam Deum creaſſe profiteris, ut mutuis ſe amplexibus miſcere deberent, omnino veriſſime dicis: Sed quia nubendi licentia quibuſdam tribuitur &c.* Sequuntur heic verba Gratiani.

De Libro de Fide pactionis & conſenſus.

Jamdiu compertum eſt eruditis univerſis, canonem 51. cau. 27. qu. 2. falſo Can.51.
fuiſſe adſcriptum Auguſtino, ſive quod nullus extet inter Sancti Antiſtitis opera cau. 27.
liber inſcriptus de fide pactionis, & conſenſus, ſive quod nullibi apud Augu- qu. 2.
ſtinum illius canonis verba legantur. Ego puto Palearum auctorem voluiſſe aliis verbis exhibere, quæ apud Auguſtinum habentur in lib. 9. de Geneſi ad literam

cap.

cap. 7., ubi oſtenſurus Sanctus Antiſtes, triplex eſſe nuptiarum bonum, ita ſcribit: *Hoc autem* (bonum) *tripertitum eſt, fides, proles, Sacramentum. In fide attenditur, ne præter vinculum conjugale cum altera, vel altero concumbatur. In prole, ut amanter ſuſcipiatur, benigne nutriatur, religioſe educetur. In Sacramento autem, ut conjugium non ſeparetur, & dimiſſus & dimiſſa nec cauſſa prolis alteri conjungatur.* His verbis abuſus videtur Palearum auctor adeo, ut non ſolum aliam ſententiam elucubraverit, ſed & ſententiam aliter elucubratam obſcuriſſimis verbis involverit. Quis enim, amabo, diſtinguere commode poſſit inter pactionem, & conſenſum, cum non poſſit eſſe ſine pactione conſenſus, neque conſenſus in propoſito ſine pactione? Item non video, quomodo diſtincta fide pactionis a fide conſenſus ita fidem pactionis Palearum auctor intelligat: *Eſt autem fides pactionis, quando aliquis promittit fidem alicui, quod eam ducet, ſi permiſerit ei rem ſecum habere, vel etiam pro conſenſu.* Ego rem iſtam Gloſſographis explicandam relinquo, qui in emblemata explicanda operam, quantam potuerunt, maximam contulerunt. Mea parum intereſt in Collectoris ſtudia incumbere, quando certo ſcio, nihil tale apud Auguſtinum reperiri. Quid vero? Tanta aliquando fuit auctoritas Gratianei operis, ut recentiores Collectores iſta in codices ſuos traduxerint, quemadmodum liquet ex cap. 1. de ſponſa duorum apud Gregorium IX., ubi & verba Gratianei canonis, & quæ Gratianeo canoni ſubjiciuntur, uno contextu, & quaſi Auguſtini ſingula eſſent, exhibita fuerunt. Raimundus Pennafortenſis ea depromſerat non ex Gratiani codice, ſed ex auctore Collectionis 1. Decretalium, non quod ita crederet apud Auguſtinum haberi, ſed quod iis diſtinctionibus Scholaſtici adjuvare poſſent doctrinam ſuam, qualis ſæculo 13. edebatur.

De Libro de Patientia.

Can. 49. *de pœn. diſt.* 3. Diviſa ſunt eruditorum ſtudia in ferenda ſententia de libro de Patientia, qui inter opera Auguſtini recenſetur. Qui illum Auguſtino adjudicant, perpetuam exhibent, conſtantemque codicum omnium fidem, a qua, niſi graviſſima urgeant in contrarium argumenta, non eſt temere recedendum. Qui e contrario eundem Auguſtini opus eſſe inficiantur, ajunt in primis, de eo libro mentionem non fieri in libris Retractationum, in quibus ceteroqui Auguſtinus opera ſua memoraviſſe univerſa, atque adgnoviſſe viſus eſt. Deinde animadvertunt, plures ibidem legi ſententias, quæ Auguſtino tribui minime poſſunt. Duo hæc argumenta a priorum ſententia me non dimovent; etenim nonnulla adhuc Auguſtini eſſe ſcimus, quorum tamen in ſuis Retractationum libris nullam fecit mentionem., quemadmodum ſunt ſermones ad populum ſive homiliæ, forte quia in iſtis aliqua addere moliretur, emendare nonnulla, alia etiam planiore methodo explanare, quod morte præoccupatus exequi non potuit. Librum autem de patientia inſtar homiliæ editum eſſe facile percipitur ab eo, qui oculos in libellum conjiciat; neque novum eſt ſingulari titulo quaſdam Auguſtini homilias donatas fuiſſe; Hinc in ſermone 350. & 351. apud Maurinos extant inſcriptiones *de utilitate agendæ pœnitentiæ, & de pœnitentiæ medicina.* Non ergo mirum erit, homiliam de patientia inſcriptam in Retractationum libris non memorari. Quod vero dicitur, aliqua ibidem legi, quæ Auguſtino non conveniunt, adhuc opto, ut demonſtretur. Vulgo in

Digitized by Google

in medium proferunt ſententiam illam capitis 26., quæ habetur integra apud Gratianum in can. 49. de pœn. diſt. 3. (dummodo demas vocem illam *ſitim*, quæ abeſt in optimis exemplaribus, & loco vocis illius *Gehennæ*, hanc ſubſtituas *Gehennarum*.) Ajunt, ibi definiri, Schiſmaticos illos, qui aliqua, dum vivunt, patiuntur, & cum ſingulari animi moderatione tolerant, mitius eſſe poſt hanc vitam puniendos, licet in Eccleſiæ unitate non moriantur, quod ſane dictum Auguſtino putant non convenire. Ego non video, quomodo ab Auguſtini ſententia hæc diſſonent, quando Auguſtinus aliis in locis id ipſum docuiſſe demonſtratur. Nimirum in lib. 4. contra Julianum cap. 3. de Fabricio Infideli ita ſcripſit: *Minus enim Fabricius, quam Catilina punietur, non quia iſte bonus, ſed quia ille magis malus, & minus impius, quam Catilina, Fabricius, non veras virtutes habendo, ſed a veris virtutibus non plurimum deviando*. Item in lib. de Spiritu & litera cap. 27. *Si autem hi, qui naturaliter, quæ legis ſunt, faciunt, nondum ſunt habendi in numero eorum, quos Chriſti juſtificat gratia, ſed in eorum potius, quorum etiam impiorum nec Deum verum veraciter juſteque colentium, quædam tamen facta vel legimus, vel novimus, vel audimus, quæ ſecundum juſtitiæ regulam non ſolum vituperare non poſſumus, verum etiam merito, recteque laudamus, quamquam ſi diſcutiatur, quo fine fiant, vix inveniantur, quæ juſtitiæ debitam laudem, defenſionemve mereantur*. Hæc ſane ſufficere poſſunt, ut liber ille Auguſtino temere abjudicatus & ſine cauſſa ab aliquibus eſſe dicatur; præſertim quod ejuſdem operis auctorem ſe profeſſus fuiſſe videatur Auguſtinus idem in epiſt. 231. ad Damaſum.

De Libro de Pœnitentiæ medicina.

Laudaveram nuper libellum Auguſtini de Pœnitentiæ medicina, una etiam adnotaveram, non alium illum eſſe, quam homiliam ad populum habitam. In recentibus Maurinorum codicibus refertur inter ſermones num. 351., quando olim referebatur in hom. 50. inter quinquaginta. Hinc depromtus eſt canon 96. de conſ. diſt. 4., cujus eadem fere verba Gratianus retulerat in can. 81. verſ. *omnis* de pœn. diſt. 4., quemadmodum ſuperius fuit animadvertendum. Hinc præterea depromtus eſt canon 75. cau. 11. qu. 3., qui conjungendus eſt cum can. 18. cau. 2. qu. 1., ſiquidem Auguſtinus ita ajebat: *Multi corriguntur, ut Petrus, multi tolerantur, ut Judas, multi neſciuntur, donec veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes cordis. Nam plerique propterea nolunt alios accuſare, dum ſe per illos cupiunt excuſare. Plerique autem boni Chriſtiani propterea tacent, & ſufferunt aliorum peccata, quæ noverunt, quia documentis ſæpe deſeruntur, & ea, quæ ipſi ſciunt, Judicibus Eccleſiaſticis probare non poſſunt; quamvis enim vera ſint quædam, non tamen judici facile credenda ſunt, niſi certis indiciis demonſtrentur. Nos vero quemquam a communione &c.* Quæ ſequuntur, habentur in laudato canone 18., de quo ſuperius actum eſt.

Can. 96. de conſ. diſt. 4.

Can. 75. cau. 11. qu. 3.

Digitized by Google

De Libro de vera, & falſa Pœnitentia.

Librum inſcriptum de vera, & falſa pœnitentia Auguſtino tribuerunt Gratianus, & Petrus Lombardus; quos ſecuti fuerunt Petrus Bleſenſis, Vincentius Belluacenſis, & alii. Contra Trithemius, quem hodie eruditi propemodum univerſi ſequuntur, opus illud in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis ab Auguſtino abjudicavit: nec injuria; etenim, ut interea ſilentio prætercam, quæ inferius prodenda erunt argumenta ad explicationem monumentorum Gratianeorum, ſquallida eſt ſtyli barbaries, in qua Auguſtinum agnoſcere non poſſumus. Quis dicat Auguſtini ſtylum exhibere verba illa in cap. 3. *Naaman per aquam perdidit lepram*, in cap. 4. *Petrus Dominum negavit, & a ſe amicos Chriſti excommunicavit*, in cap. 4. 6. & 7. *pœnam promittere*, & *ad Deum anxiari*, & *meliori, quam poteſt, confiteatur*, & alia benemulta, quæ Maurini Monachi obſervaverunt ex Bernardi Vindingi cenſura? Rem hanc in manifeſto collocat, quod legitur in cap. 17., ubi Auguſtinus idem laudatur, ibi: *Quod quoniam vix licet, de ejus ſalute Auguſtinus potuit dubitare*; quemadmodum legitur in can. 6. de pœn. diſt. 7.

Can. 5. diſt. 25. Ex cap. 18. hujus libri depromtus eſt canon 5. diſt. 25., cujus verba a Gratiano iterum referuntur in can. 6. de pœn. diſt. 7. Quoniam vero verba Gratiani cum integris codicibus minime conſonant, juvabit heic illa deſcribere, prout in integris exemplaribus leguntur, ibi: *Periculoſiſſimum eſt, & interitui vicinum ad mortem protrahere pœnitentiæ remedium*; deinde poſt aliqua. *Sed etiamſi converſus vita vivat, & non moriatur, non tamen promittimus, quod evadet omnem pœnam; nam prius purgandus eſt igne purgationis, qui in aliud ſæculum diſtulit fructum converſionis. Hic autem ignis etſi æternus non fuerit, miro tamen modo eſt gravis; excellit enim omnem pœnam, quam unquam paſſus eſt aliquis in hac vita*. Verba illa, quæ occurrunt apud Gratianum *nec pati poteſt*, in eo libro deſiderantur. Quamquam vero hæc Auguſtini revera non ſint, alibi tamen adparet, Sancti Auguſtini ſententias de Purgatorii pœnis eſſe conformes; nimirum in enarratione in Pſalmum 37. ita legitur: *Neque in ira tua emendes me, ut in hac vita purges me, & talem me reddas, cui jam emendatorio igne non opus ſit propter illos, qui ſalvi erunt, ſic tamen quaſi per ignem. Quare, niſi quia hic ædificant ſupra fundamentum, ligna, fænum, ſtipulam? Si ædificarent autem aurum, argentum, lapides pretioſos, & de utroque igne ſecuri eſſent, non ſolum de illo æterno, qui in æternum cruciaturus eſt impios, ſed etiam de illo, qui emendabit eos, qui per ignem ſalvi erunt. Dicitur enim, ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen, quaſi per ignem. Et quia dicitur, ſalvus erit, contemnitur ille ignis.. Ita plane, quamvis ſalvi per ignem, gravior tamen erit ille ignis, quam quidquid poteſt homo pati in hac vita*. Hæc integra referenda cenſui, ut conſtaret, auctorem libri de vera & falſa pœnitentia imitari voluiſſe Auguſtini ſententias; deinde etiam liqueret, non eſſe recentioribus hæreticis lætandum, quando ideo apocryphos certos libros rejecerunt, quia in illis hæreſim ſuam confectam agnoverint; etenim quæ ad fidem Catholicam confirmandam in apocryphis etiam libris leguntur, paſſim oſtenduntur ex germanis Patrum doctrinis derivata fuiſſe.

Can. 88. de pœn. diſt. 1. & Canon 88. de pœn. diſt. 1. legitur in hoc ipſo libro de vera, & falſa pœnitentia cap. 10. & 11., atque ibidem, quemadmodum adnotaverunt Romani Correctores,

rectores, pro voce illa *vitale* legendum eſt *veniale*. Ex eodem libro, imo & ex eodem capite 11., ac 12. depromtus eſt canon 1. de pœn. diſt. 6., excepto verſiculo *Sacerdos*, qui legitur in cap. 20. ibi: *Sacerdos itaque omnis, cui profertur peccator &c.* Quod ibidem traditur, Clericos nec abjici, nec reſtitui poſſe ſine Romani Antiſtitis ſententia, recentiorem ſane indicat diſciplinam, unde alia capitur conjectura, qua concludatur, libellum falſo Auguſtino eſſe tributum. Singularia quædam etiam in iſtis canonibus traduntur de confeſſione peccatorum laico facienda, ubi Sacerdotis copia non ſuppetat, quod an aliquando viguerit, mihi admodum incertum videtur. Etenim ſi forte recentiores Scriptores aliquid in hac re tradere debuerunt, occaſionem ipſis præbuerunt hæc monumenta, quæ Auguſtini eſſe putarunt; neutiquam vero quid ſuis temporibus uſu receptum eſſet, teſtari voluerunt. *can. 1. de pœn. diſt. 6.*

In cap. 8. ejuſdem libri leguntur priora verba canonis 4. de pœn. diſt. 3., quemadmodum poſteriora, quæ habentur in verſ. *Continue*, leguntur in cap. 19. Quæ poſtremo loco Gratianus deſcripſit, ita ſunt emendanda: *Ille igitur pœnam tenet, qui ſemper vindicat, quod ipſe dolet*. De canone 5. eadem diſt. 3. nihil eſt ſingulare, quod adnotemus: integer habetur in cap. 13. Integer etiam legitur in cap. 5. canon 32. eadem diſt. 3., exceptis ſequentibus verbis, nimirum ubi Gratianus ſcripſit: *Alio tempore illuminet cæcum .... ne deſperet de ſe peccator .... ut quiſque timeat mergi peccato .... memor eſt ſui, qui dicit .... etiam ſedentem in tenebris &c.*, in optimis exemplaribus ita habetur: *Alio tempore illuminavit cæcum ... ne deſperaret de ſe peccator .... ut timeat quiſque jungi peccato .... memor eſt ſui, qui promiſit .... etiam ſedentes in tenebris &c.* Canon 42. eadem diſt. 3. exhibetur in cap. 9., ubi ſane notanda eſt ſubfrigida illa ſententia, & quæ Auguſtinum minime decet in verſ. *totum enim hominem*; quid enim, ut demonſtretur non poſſe unum peccatum ſine altero in homine deleri, intereſt an in Sabbato, an alio die Deus hominem curaverit? *Can. 4. 5. 32. & 42. de pœn. diſt. 3.*

Jungendi ſimul ſunt canon 45. de pœn. diſt. 3. & canon 1. de pœn. diſt. 5. Siquidem quæ in canone 45. deſcribuntur ex cap. 14., melius exhibentur in verſ. *timeat ergo* laudati canonis 1. Deinde in eodem canone 1. nonnulla ſunt emendanda; etenim ubi Gratianus legit: *Et quanta virtus fuerit in pugnatione .... quod ſe virtute privavit. Nam licet .... vel intentione deteriorantur .... certus de venia, quia de omnibus modis .... prius reſpexit ad Abel .... impetret veniam*; in optimis exemplaribus legitur: *Et quanta victus fuerit impugnatione .... quod ſe virtute privavit, qua interim caruit. Nam licet .... vel intenſione deteriorantur .... certus de venia, qui de omnibus modis .... prius dicit ad Abel .... impetret vitam*. *Can. 45. de pœn. diſt. 3 & can. 1. de pœn. diſt. 5.*

Denique canon 6. de pœn. diſt. 7. integer legitur in cap. 17., ubi multa habentur, quæ Auguſtinum indicant auctorem libri minime fuiſſe, quemadmodum jam ſuperius obſervabam. *Can. 6. de pœn. diſt. 7.*

De Libro de Vita communi Clericorum.

Teſtantur Romani Correctores ad calcem canonis 4. diſt. 86., inter opuſcula Auguſtini Parmæ impreſſa anno 1481. eſſe tres ſermones de communi vita Clericorum, ex quibus duo in vulgatis codicibus tomo 10. operum Auguſtini referuntur

tur num. 52. & 53. ad Fratres in Eremo, tertius autem refertur inter epiſtolas num. 109. & eſt epiſtola ad Seleucianam ſcripta. In editione Maurinorum priores duo habentur in tomo 5. ſerm. 355. & 356., tertius habetur inter epiſtolas tom. 2. Multum ſane diſtant priores a poſtremo; etenim in prioribus vita Clericorum inſtituitur, in poſtremo non de Clericis, ſed de Monialibus inſtituendis agitur; quamobrem mirum eſt, quod Gratianus, quæ ex poſtremo opuſculo exhauriebat, ita deſcripſerit, quaſi depromta ex libris de vita communi Clericorum.

Fateor quidem alium libellum Auguſtino tribui, cui titulus eſt *Regula ad Servos Dei*. Sed hodie compertum fuit eruditis, opuſculum iſtud non eſſe Auguſtini, ſed incerti cujuſdam auctoris, qui quod Auguſtinus tradiderat in laudata epiſtola ad Seleucianam de Sanctimonialibus, ſimili propemodum ſtylo, traductiſque ſententiis, viris in commune viventibus voluit accommodare. Itaque ubi de duobus primis ſermonibus agatur, ibidem Clerici inſtituuntur, qui cum olim ſegregati diu vixiſſent, Auguſtini temporibus cœperunt vitam communem inire, ut ea vitæ ratione ſibi æque, & Eccleſiaſticæ utilitati ſatius conſulerent, atque proſpicerent, quod potiſſimum in Cathedralibus Eccleſiis in uſu erat. Cum enim primis Eccleſiæ ſæculis oblationes quæcumque, ſive majoribus, ſive minoribus adminiſtris fierent, redigerentur omnes ad Epiſcoporum curam, quorum ſolertia, ſive per ſe, ſive per Æconomos, ſeu Diaconos diſtribuerentur in ſingulos, incommoda admodum erat partarum Eccleſiæ rerum per ſingulos adminiſtros facienda diſtributio; quamobrem ſalubrius viſum eſt, Clericos de oblationibus, ceteriſque Eccleſiæ in dies excreſcentibus redditibus in commune participare, unde etiam fieret, ut minor eſſet penes eoſdem Clericos rerum temporalium ſollicitudo. In his rerum adjunctis conſiſtere cœperat Auguſtini ætate diſciplina Clericorum, quos propterea in commune viventes inſtituere libellis editis voluit Sanctus Antiſtes.

Can. 4. diſt. 86. Canon 4. diſt. 86. apud Gratianum deſcribitur quaſi depromtus ex libro de vita Clericorum. Verum referendus potius eſt ad epiſtolam memoratam Auguſtini ad Seleucianam, ubi de Sanctimonialibus opportune, & moderate corripiendis ita ſcribitur: *Quando autem neceſſitas diſciplinæ minoribus coercendis dicere vos verba dura compellit, ſi etiam in ipſis modum vos exceſſiſſe ſentitis, non a vobis exigitur, ut ab eis veniam poſtuletis, ne apud eas, quas oportet eſſe ſubjectas, dum nimia ſervatur humilitas, regendi frangatur auctoritas. Sed tamen petenda eſt venia ab omnium Domino, qui novit etiam eas, quas plus juſto forte corripitis, quanta benevolentia diligatis.* Hæc verba de Sanctimonialibus concepta ad Clericos Gratianus mira quadam verborum transformatione traduxit.

Can. 1. cau. 5. qu. 5. Eadem verborum transformatio adparet in can. 1. cau. 5. qu. 5. ex epiſtola ad Seleucianam ſimili modo depromto. Ibi traditur, Sanctimoniales non debere omnino diſſimulare ſororum vitia, quod ad delinquentium perditionem tenderet, ſed potius debere ſuperiori prodere ad delinquentium ſalutem, his verbis: *Nec vos judicetis eſſe malevolas, quando hoc* (ideſt vitium alterius) *indicatis. Magis quippe innocentes non eſtis, ſi ſorores veſtras, quas indicando corrigere poteſtis, tacendo perire permittitis. Si enim ſoror tua vulnus haberet in corpore, quod vellet occultari, dum timeret ſecari, nonne crudeliter a te ſileretur, & miſericorditer indicaretur? Quanto ergo potius eam debes manifeſtare, ne pernicioſius putreſcat in corde?*

Can. 10. cau. 12. qu. 1. Canon 10. cau. 12. qu. 1. depromtus eſt partim ex laudato ſermone 355. uſque ad verſ. *qui habere*. Hic autem verſiculus legitur in ſerm. 356., quæ demum

leguntur

Digitized by Google

leguntur in verſ. *Qui non vult*, iterum referenda ſunt ad ſermonem 355. his verbis, quibus Gratianus erit emendandus: *Si paratus eſt paſci a Deo per Eccleſiam ipſius non habere aliquid proprium, ſed aut erogare pauperibus, aut in commune mittere, maneat mecum. Qui hoc non vult, habeat libertatem, ſed videat, utrum habere poſſit felicitatis æternitatem*.

Iterum ad epiſtolam ad Seleucianam pertinet canon 11. cau. 12. qu. 1., ubi de Sanctimonialibus ſermone inſtituto, ita legendum eſt: *Non dicatis aliquid proprium, ſed ſint vobis omnia veſtra communia*. Et poſt plura: *Quæcumque in tantum progreſſa fuerit malum, ut occulte ab aliquo literas, vel quodlibet munus accipiat, ſi hoc ultro confitetur, parcatur illi, & oretur pro ea. Si autem deprehenditur, atque convincitur, ſecundum arbitrium Præpoſitæ, vel Presbyteri, vel etiam Epiſcopi gravius emendetur*. Quæ apud Gratianum ſequuntur in verſ. *Cum hujus*, apud Auguſtinum minime leguntur, ſed potius nonnulla ſimilia exhibentur in *Regula ad Servos Dei*, quam modo adnotabam perperam Auguſtino fuiſſe tributam. Inter cetera ibidem hæc habentur. *Conſequens ergo eſt, ut etiam qui ſuis filiis, aut aliqua neceſſitudine ad ſe pertinentibus in monaſterio conſtitutis aliquam contulerit veſtem, ſive quodlibet aliud inter neceſſaria deputandum, non occulte accipiatur, ſed ſit in poteſtate Præpoſiti, ut in rem communem redactum, cui neceſſarium fuerit, præbeatur*. Can. 11. cau. 12. qu. 1.

Ad canonem 18. cau. 12. qu. 1. nihil eſt, quod ſingulari opus habeat adnotatione. Integer ille extat in ſermone 355. Can. 18. cau. 12. qu. 1.

In eodem ſermone 355. legitur canon 8. cau. 13. qu. 2., ubi priora verba ita erant edenda: *Siquis iraſcitur in filium ſuum &c.* Ibidem laudanda occurrit Auguſtini moderatio, dum repudiandas voluit Parentum oblationes, quas non religioſa charitas, ſed potius odium in liberos in Eccleſiarum gratiam extorſerat; qua in virtute adeo Auguſtinus excelluit, ut a nonnullis plus æquo de adquirendo rerum dominio ſollicitis reprehenderetur, ut idem refert poſt verba canonis 8. ita proſecutus: *Quia ergo feci hoc in quibuſdam rebus, jam volunt bonitatem meam, vel commendationem famæ meæ in aliud vertere, ut alio modo me reprehendant, quia oblationes devotorum hominum nolo ſuſcipere. Conſiderent, quam multa ſuſceperim. Quid opus eſt ea numerare? Ecce unum dico, Filii, Juliani hereditatem ſuſcepi. Quare? Quia ſine filiis defunctus eſt: Bonifacii hereditatem ſuſcipere nolui, non miſericordia, ſed timore. Naviculariam nolui eſſe Eccleſiam Chriſti*. Poſt hæc Auguſtini verba ſtatim ſequuntur ea, quæ edidit Gratianus in can. 43. cau. 17. qu. 4., ubi aliud inſigne moderationis exemplum profertur. Animadvertunt Maurini, pro poſtremis illis verbis, *non jure poli*, legendum eſſe *non jure Cæli* juxta optimos MSS. veteres codices. Can. 8. cau. 13. qu. 2. & can. 43. cau. 17. qu. 4.

Ad laudatam epiſtolam ad Seleucianam referendus eſt canon 12. cau. 32. qu. 5., ubi Auguſtinus docebat, non re tantum, ſed intima cordis adfectione continentiam a Sanctimonialibus eſſe ſervandam. Can. 12. cau. 32. qu. 5.

De Regula Monachorum.

Verba canonis 7. diſt. 42. apud Collectores canonum primum adparent in lib. Reginonis de Eccleſiaſticis Diſciplinis cap. 54., ubi cum nonnulla ſub nomine Auguſtini tradita fuiſſent, ita ſtatim ſequitur: Item alibi: *In oratorio præter orandi*, Can. 7. diſt. 42.

di, & pſallendi Dei cultum penitus nihil agatur, ut nomini huic & opera jugiter impenſa concordent. Hinc Baluzius in notis ad Gratianum putavit, & Burchardum, & Ivonem, quibus Collectio Reginonis tanquam exemplar haberi potuit, eadem verba Auguſtino tribuiſſe, ac tandem adtribuiſſe Gratianum, qui aut Burchardum, aut Ivonem ſequebatur. Addit Baluzius, ſe eadem verba inveniſſe in regula Tarnatenſis Monaſterii cap. 15. Ego nonnulla ſimilia invenio apud Auguſtinum in epiſt. 109., cujus hæc eſt inſcriptio: *Objurgatio contra Sanctimonialium diſſenſionem:* Additur in nonnullis codicibus: *Et poſt increpationem earum regularis informatio.* Poſſidius in Indiculo ita nominat: *Sanctimonialibus objurgatio, & regula.* Ceterum verba Auguſtini alia ſunt a verbis Gratiani, ibi: *Orationibus inſtate horis, & temporibus conſtitutis: In oratorio nemo aliquid agat, niſi ad quod eſt factum, & unde nomen accepit, ut ſi aliquæ etiam præter horas conſtitutas, ſi eis vacat, orare voluerint, non eis ſit impedimento, quæ ibi aliquid agere voluerint.* Occaſio hanc epiſtolam ſcribendi hæc fuit Auguſtino: Nimirum quædam Sanctimoniales in electione præpoſitæ jurgiis Monaſterium impleverant, diris inter ſeſe contentionibus diſciſſæ. Decebat ſanctum Antiſtitem contendentes fæminas ad concordiam reducere, quod epiſtola miſſa peragendum voluit, una certas inſtitutiones tradens, ad quas vitam ſuam univerſam componerent. Hinc autem liquet, non bene uſum fuiſſe Gratianum Auguſtini monumento, quod cum pertineat ad Sanctimoniales, & privatum, quod in clauſtro poſitum erat, oratorium illarum, traduxit ad Eccleſias publicas Clericorum.

De Libro de Agenda cura pro Mortuis.

Ad Paullinum Nolanum Epiſcopum ſcriptus fuit Auguſtini liber de agenda cura pro mortuis, cujus cauſſam ipſemet Sanctus Antiſtes indicavit in lib. 2. Retract. cap. 64. ibi: *Librum de cura pro mortuis gerenda ſcripſi, cum interrogatus literis fuiſſem, utrum proſit cuique poſt mortem, quod corpus ejus apud Sancti alicujus memoriam ſepeliatur?* Jam enim veteres Ethnici peculiarem ſepulturæ ſollicitudinem habuerant, putantes dolere quammaxime Defunctorum Manes, quouſque eorundem corpora tumulo condita non fuiſſent, quemadmodum liquet ex Poëtis, præſertim ex Virgilio in lib. 6. Æneidos. Chriſtiani viri, quod apud Ethnicos ſuperſtitioſum erat, in piam religionem convertentes æquiſſima ratione, cenſuerunt, animabus Defunctorum grande ſolatium poſſe exhiberi, ſi corpora, quibus exutæ fuerant, ad Martyrum monumenta ſepelirentur. Paullinus de hac re Auguſtinum conſuluit, qui in hoc libro reſpondens, ſcripſit quidem ſepulturam per ſe nihil prodeſſe Defunctis; prodeſſe tamen occaſione data, quia cum Chriſtiani viventes memorias Sanctorum Martyrum frequentarent, ex ſepulturis ad Cadavera Martyrum factis excitabantur quodammodo, ut pro Defunctis ibidem quieſcentibus orarent Deum; ac demum tradidit, quomodo Sancti res humanas agnoſcere poſſint, atque etiam viventibus opitulari. Hinc facile colligitur, quænam fuerit Auguſtini ſententia in can. 19. cau. 13. qu. 2. ex cap. ult. ejuſdem libri depromto, ubi Sanctus Antiſtes docuit, quantum allucinentur ii, qui dum vivunt, nimium ſibi indulgent, ſperantes futurum, ut dum obierint, a fidelibus, quibus ſua ultima voluntate relinquunt, adjuventur. Quamquam enim fidelium oratio-

Can. 19. & 29. cau. 13. qu. 2.

nes

nes pro Defunctis plurimum proſint, interea tamen objurgandi erant, qui nihil ſibi conſulerent, dum viverent, totam ſpem ſuam in ſuperſtitum memoria collocantes. Hinc præterea colligitur, quænam fuerit Auguſtini ſententia in can. 29. eadem cauſſa, & quæſtione, ubi traditur, nihil cognoſci poſſe a Defunctis ex iis, quæ in hac mortali vita geruntur, niſi ſpeciali quadam Dei voluntate. Verba Auguſtini non integra exhibentur apud Gratianum, ſiquidem in cap. 15. ejuſdem libri, unde canon excerptus eſt, ita legitur: *Fatendum eſt, neſcire quidem mortuos, quid agatur, ſed dum hic agitur, poſtea vero audire ab eis, qui hinc ad eos moriendo pergunt, non quidem omnia, ſed quæ ſinuntur indicare, qui ſinuntur etiam iſta meminiſſe, & quæ illos, quibus hæc indicant, oportet audire. Poſſunt & ab Angelis, qui rebus, quæ aguntur hic, præſto ſunt, audire aliquid mortui, quod unumquemque illorum audire debere judicat, cui cuncta ſubjecta ſunt.... Poſſunt etiam ſpiritus mortuorum aliqua, quæ hic aguntur, quæ neceſſarium eſt eos noſſe, non ſolum præterita, vel præſentia, verum etiam futura Spiritu Dei revelante cognoſcere, ſicut non omnes homines, ſed Prophetæ, dum hic viverent, cognoſcebant, nec ipſi omnia, ſed quæ illis eſſe revelanda Dei providentia judicabat. Mitti quoque ad vivos aliquos ex mortuis, ſicut e contrario Paullus e vivis in Paradiſum raptus eſt, divina Scriptura teſtatur, nam Samuel Propheta defunctus vivo Sauli etiam Regi futura prædixit.... Quid de Moyſe dicturi ſumus, qui certe & in Deuteronomio mortuus, & in Evangelio cum Elia, qui mortuus non eſt, legitur apparuiſſe viventibus? &c.*

De Libro de Natura, & Divinatione Dæmonum.

Librum de Natura, ac divinatione Dæmonum commemoravit Auguſtinus in lib. 1. Retractat. cap. 30. ibi: *Per idem tempus accidit mihi ex quadam diſputatione neceſſitas, ut de divinatione Dæmonum libellum ſcriberem, cujus titulus iſte ipſe eſt*. Scribendi occaſio hæc fuit. Quidam ex Ethnicis, ut Chriſtianos ad ſuperſtitiones traherent, ita Dæmonum cultum prædicaverant, ut illis veri Dei honores, & inſignia deberi jactarent, in eo præſertim, quod fama eſſet, Dæmones divinare futura, atque ipſa intima hominum ſecreta aperire. De hoc interrogatus a nonnullis Chriſtifidelibus Auguſtinus, reſcripſerat, ſi ea vera eſſent prodigia, ad veri potius Dei permittentem voluntatem, quam ad Dæmonum poteſtatem, referri oportere. Verum heic non conſtitit Chriſtianorum, Ethnicorumque contentio. Cum enim urgerent Ethnici, non videri decorum, tam excelſa miracula, quæ Deo reſervari congruit, Dæmonibus Deo inviſis perpetranda remitti, Catholici iterum Auguſtinum conſuluerunt, ut ab ipſo, quid ſibi reſpondendum eſſet, acciperent. En cauſſam, quare Auguſtinus ad eam rem librum de divinatione Dæmonum adornavit. Multa in hoc libro edidit Auguſtinus, quibus docuit, non modicam eſſe Dæmonum Deo permittente in homines poteſtatem, in quo idem Sanctus Vir deinde confeſſus eſt in lib. 1. Retract. cap. 30. exceſſiſſe, quemadmodum liquet ex canone 3. cau. 26. qu. 3., qui a præcedentibus, 1. & 2., non eſt dividendus, quemadmodum nec diviſus fuit a Gratiano; ut ita quod forte in canone 1. & 2. de Dæmonum poteſtate dicitur paullo amplius, ex eodem Auguſtino moderationem accipiat in can. 3. Erat illa ætate vulgata opinio, & fama de Dæmonum præſtigiis, quæ Ethnici decantabant, nec niſi inaniter pugnaviſſet

Can. 1. 2. & 3. cau. 26. qu. 3.

viſſet adverſus vulgi diuturnam credulitatem, qui facta plurima inficiari voluiſſet. Erat recens oraculorum memoria, contra quæ nec viri de civili Republica optime meriti ullum verbum fecerant. Commodius viſum fuit eam ob rem Auguſtino, ſi poſita factorum veritate aliam viam iniret, ſtatuendo, omnia ex permittentis Dei voluntate, non ex abſoluta poteſtate Dæmonum accidiſſe; ea enim ratione ſatis videbatur Ethnicorum objectionibus reſponderi. Ceterum in libris Retractationum, ubi Auguſtinus, rem in ſua cauſſa meditabatur, tanta fuiſſe Dæmonibus permiſſa inficiatus eſt. His præjactis facile explicatur laudatus canon 2., qui revera depromtus eſt ex eo Auguſtini libro cap. 3., ubi tamen pro illis verbis prioribus, *ſciendum eſt hanc eſſe naturam Dæmonum* ita legendum eſt: *Dæmonum ea eſt natura, ut aerei corporis ſenſu &c.* Item in verſ. *deinde*, qui legitur in cap. 5., iſta verba erunt pro Gratianeis ſubſtituenda: *Quæ cum ita ſint, primum ſciendum eſt, quoniam de divinatione Dæmonum quæſtio eſt, illos plerumque prænuntiare &c.* Præterea animadvertunt Maurini Monachi, verſiculum *nonnunquam vero* legi quidem in libris editis, at vero abeſſe ab omnibus vetuſtis codicibus MSS., unde gravis ſuboritur ſuſpicio de irreptione ejuſdem verſiculi e margine a Gloſſographo incerto adjecta in textum Auguſtini. Quod attinet ad canonem 1. admonuerunt rectiſſime Romani Correctores, illum tribuendum eſſe Rhabano potius, quam Auguſtino; quod ſi adhuc quæras, cur Auguſtino adſcriptus fuerit, ego puto id evenire potuiſſe, quia Auguſtinus in lib. 7. de Civitate Dei cap. 35. ſcripſerit, a Perſis divinationum genus originem habuiſſe, quod etiam initio ejus canonis legimus; quamobrem ex ſimilitudine ſententiarum evenire potuit, ut quod Rhabani erat, Auguſtino etiam facile tribueretur.

S E C T I O IV.

De variis epiſtolis ad plures directis.

De epiſtola ad Armentarium, Riparium, & Paulinam.

Can. 6. cau. 33. qu. 5. Jam Epiſcopus conſecratus ſcripſit Auguſtnus epiſtolam ad Armentarium, & Paulinam conjuges, qui communi conſenſione Deo voverant continentiam, eos hortatus, ut in propoſito perſeverarent. Ex ea epiſtola depromtus eſt canon 6. cau. 33. qu. 5., in cujus inſcriptione perperam legitur *Riparii* nomen, quod ego puto irrepſiſſe ex veterum Amanuenſium oſcitantia de prima epiſtolæ linea. Ita enim exorditur Auguſtinus: *Vir egregius filius meus Rufferius affinis veſter retulit mibi, quid Domino voveritis &c.* Forte in inſcriptionem irrepſit ab initio nomen Rufferii, quod deinde mutatum fuerit in nomen Riparii; corruptos autem hujuſmodi codices ſecutus eſt Gratianus.

De

De epiſtolis ad Aurelium Epiſcopum.

Duæ exhibentur epiſtolæ ab Auguſtino ſcriptæ ad Aurelium Epiſcopum Carthaginenſem. Prima in vetuſtis editionibus erat numero 64., apud Maurinos eſt 22. Irrepſerat in Eccleſiam Carthaginenſem inferendus abuſus, quo ſub prætextu pietatis, ac religionis Afri in Eccleſia commeſſationibus operam dabant immoderatis. Aurelius Auguſtinum adhuc Presbyterum per epiſtolam rogavit, ut & conſiliis poſtulantem adjuvaret, & fuſis ad Deum precibus a Deo, quod eſſet Eccleſiæ opportunum, impetraret. Reſpondit data epiſtola Auguſtinus, ex qua depromtum legimus canonem 1. diſt. 44. in cujus initio deplorabat miſerabilem Carthaginenſis Eccleſiæ ſtatum; dein in verſ. *non ergo* prudens conſilium dabat; quo nonniſi maturius in peccantem multitudinem animadverteretur; ſiquidem ibidem profitebatur: *Tanta peſtilentia eſt hujus mali, ut ſanari prorſus, quantum mihi videtur, niſi Concilii auctoritate, non poſſit.* *Can. 1. diſt. 44.*

Altera epiſtola ſcripta eſt ad Aurelium ab Auguſtino jam Epiſcopo conſecrato, in cauſſa duorum Monachorum. Nimirum fratres duo receſſerant de Monaſterio Auguſtini juriſdictioni ſubjecto non obtenta ab Epiſcopo facultate, atque ad Aurelium ſacræ ordinationis cauſſa tranſiverant. Monuit Auguſtinus Aurelium, ne illos Clericos ordinaret; addita etiam ratione, quia non decebat, homines humilitate, & obedientia minime præſtantes in Clerum aſſumi. Hinc depromtus eſt canon 36. cau. 16. qu. 1. *Can. 36. cau. 16. qu. 1.*

De epiſtolis ad Auxilium, ſeu Auxentium, & ad Claſſicianum.

Ardenti & pene igneo ſtylo uſus eſt Auguſtinus in epiſtola ad Auxilium Epiſcopum, licet eam ſcripſerit jam ſenio confectus. Cum enim Auxilius Claſſicianum quendam virum ſpectabilem, atque ejus univerſam familiam excommunicaviſſet, eo quod Claſſicianus cum quibuſdam ſuæ poteſtati ſubjectis ad Eccleſiam veniſſet Auxilium rogaturus, ne æmulis ſuis, hoſtibuſque faveret, Claſſicianus idem de ea re vehementer conqueſtus eſt apud Auguſtinum, qui ſtatim Auxilium data epiſtola objurgavit, exagitavit, tradens inter cetera, nemini ferendum eſſe, ut propter unius culpam univerſa familia excommunicetur. Huc pertinet canon 1. cau. 24. qu. 3., ubi nonnulla emendanda occurrunt; ſiquidem in verſ. *hæc enim*, ita legendum eſt: *Hæc enim fuit corporalis pœna, qua legimus quoſdam contemtores Dei, cum ſuis omnibus, qui ejuſdem impietatis participes non fuerunt, pariter interfectos*; item in verſ. *nunquam hoc facere* ita legendum eſt: *Nunquam hoc facere auſus ſum, cum de quorundam facinoribus immaniter adverſus Eccleſiam perpetratis graviſſime permoverer: ſed ſi tibi forte, quoniam juſte fiat, Dominus revelavit &c.* Adnotandum heic eſt, ex errore Amanuenſium, vel Typographorum in ejus canonis inſcriptione eveniſſe, ut pro nomine Auxilii ſcriberetur nomen Auxentii. Huc quoque pertinet canon 10. cau. 1. qu. 4., cujus verba *Can. 1. cau. 24. qu. 3. & Can. 10. cau. 1. qu. 4.*

verba non Auguſtini ſunt, ſed Collectoris, qui quod uberius Auguſtinus ſcripſerat in epiſtola ſua ad Auxilium, paucis perſtrinxit in canone ſuo. Quid apud Auguſtinum habeatur, huc non adfero, cum integra Auguſtini ſententia adpareat in laudato canone 1. junctis iis, quæ modo fuerant emendanda.

Can.87. cau. 11. 3. qu. Ad hanc eandem rem pertinet canon 87. cau. 11. qu. 3., cujus priora verba adnotant Correctores Romani ſe apud Auguſtinum non inveniſſe. Hodie induſtria Maurinorum in lucem prodita ſunt ex veteri codice Trecenſis Eccleſiæ continente Collectiones Creſconii, & Ferrandi Diaconi. In eo exhibetur fragmentum epiſtolæ Auguſtini ad Claſſicianum, quem modo ajebam cum tota familia fuiſſe ab Auxilio excommunicatum; illud autem ita conceptum eſt: *Ego propter eos, qui pro peccato unius animæ totam domum ejus, ideſt plurimas animas anathemate ligant, maxime ne ibi quiſquam ſine baptiſmate de corpore abſcedat, & utrum non etiam de Eccleſia pellendi ſunt, qui eo confugiunt, quo fidem fidejuſſoribus frangant, adjuvante Domino, & in Concilio noſtro agere cupio, & ſi opus fuerit ad Sedem Apoſtolicam ſcribere, ut in his cauſſis, quid ſequi debeamus, concordi omnium auctoritate conſtituatur, atque firmetur. Illud plane non temere dixerim, quod ſi quiſquam fidelium fuerit anathematizatus injuſte, potius ei oberit, qui facit, quam qui hanc patitur injuriam. Spiritus enim Sanctus habitans in Sanctis, per quem quiſque ligatur, aut ſolvitur, immeritam nulli ingerit pœnam. Per eum quippe diffunditur charitas in cordibus noſtris, quæ non agit perperam.* Ex his facile conſtat, quo pertineant priora verba Gratianei canonis. Quæ ſequuntur in verſ. *Pax Eccleſiæ* referenda ſunt ad librum 3. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 18., ubi Auguſtinus ita ſcribebat de Chriſto Domino: *Sicut miſit me, inquit, Pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixiſſet, inſpiravit, & ait illis: Accipite Spiritum Sanctum, ſi cujus remiſeritis peccata, remittentur illi, ſi cujus tenueritis, tenebuntur. Ergo ſi perſonam gerebant Eccleſiæ, & ſic eis hoc dictum eſt, tanquam ipſi Eccleſiæ diceretur. Pax Eccleſiæ dimittit peccata, & ab Eccleſiæ pace alienatio tenet peccata non ſecundum arbitrium hominum, ſed ſecundum arbitrium Dei, & orationes Sanctorum ſpiritualium, qui omnia judicant, ipſi autem a nemine judicantur. Petra enim tenet, petra dimittit, columba tenet, columba dimittit, unitas tenet, unitas dimittit.* Itaque longe diſtantia Auguſtini monumenta conjunxit in eo canone Gratianus, deceptus ex codice Anſelmi Lucenſis, in cujus lib. 12. cap. 66. ea omnia uno contextu deſcripta exhibebantur.

De epiſtolis ad Bonifacium Comitem.

Quatuor a Gratiano recenſentur epiſtolæ Auguſtini ad Bonifacium Comitem. Fuit Bonifacius primo Tribunus, deinde Comes in Africa, qui licet armorum diſciplinæ potiſſimum deditus eſſet, in Chriſti tamen inſtitutionibus meditandis erat ſolertiſſimus, ac ſtudioſiſſimus; quamobrem neceſſitudinem cum Auguſtino, amicitiamque contraxerat, quemadmodum liquet ex univerſis epiſtolis Auguſtini ad eundem directis. Occurrit in primis expendenda epiſtola in vetuſtis editionibus 50., & 185. apud Maurinos. Quæſierat Bonifacius, quid diſcriminis intercederet inter Arianos, ac Donatiſtas, a quibus ea ætate turbari res Eccleſiaſticas noverat. Reſpondit Sanctus Antiſtes ita exordiens: *Laudo, & gratulor, & admiror, Fili dilectiſſime Bonifaci, quod inter curas bellorum, & armorum vehementer deſideras ea noſſe,*

Digitized by Google

noſſe, quæ Dei ſunt. Deinde poſtquam attigit eorum Hæreticorum diſcrimina, docuit, Hæreticos univerſos Imperiali poteſtate coercendos eſſe, præſertim quod rei immanium flagitiorum adverſus Catholicos admiſſorum probarentur, qua occaſione prudenter expoſuit nonnulla de Donatiſtis, qui acerrime Chriſtianos vexabant, ratus Bonifacium Eccleſiaſticæ utilitati aliqua ratione pro virili conſulturum. Ex hac epiſtola depromtus eſt canon 1. diſt. 9., & quidem eiſdem verbis, *Can. 1. diſt. 9.* dummodo adnotetur, quod jam adnotaverunt Romani Correctores ad verſiculum *quicumque*, leviores quaſdam occurrere verborum tranſpoſitiones, retenta tamen Auguſtini ſententia, quam commode unuſquiſque interpretabitur, quoties animadvertet, ibidem ſermonem inſtitutum fuiſſe de Imperatoribus, qui aliquandiu Chriſtianis faverunt adverſus Donatiſtas, aliquando vero Donatiſtarum fraude ac dolo circumventi viſi fuerunt Donatiſtarum eorundem cauſſis præſidium adtuliſſe. Similem ſententiam videtur alibi prodidiſſe Auguſtinus, dum ſcriberet adverſus Donatiſtas in can. 98. cau. 11. qu. 3. Ex eadem epiſtola laudantur canones 23. *Can. 23. 24. & 25. diſt. 50.* 24. & 25. diſt. 50. Quoties de prioribus canonibus ſermo ſit, nimirum 23. & 24., illi ſane Auguſtini non ſunt, præſertim 24., ubi memoratur epiſtola Gregorii Magni ad Secundinum Auguſtino longe recentior, ſed ſunt adjecti a Palearum auctore, qui forte voluit quædam veluti breviaria ſequentis canonis 25. præponere, paullo aliter tamen congeſta, & præter Auguſtini propoſitum. Itaque ad Auguſtini epiſtolam tantum referemus canonem 25., ubi Sanctus Antiſtes totus erat in eo, ut adſtrueret, bono pacis, atque unitatis Donatiſtas ad Eccleſiam revertentes in proprio ordine recipiendos eſſe, licet generalis regula obtineret, Hæreticos reverſos ad fidem in proprium gradum reſtituendos non eſſe. Poſtulabant diſpenſationem quandam ſingularia illius temporis adjuncta, quemadmodum indicatur in illis poſtremis canonis verbis: *Detrahendum eſt aliquid ſeveritati, ut majoribus malis ſanandis charitas ſincera ſubveniat*. Huc quoque pertinet Sanctio Concilii Carthaginenſis vulgo IV. anni 401., quæ refertur in Codice canonum Eccleſiæ Africanæ num. 66. apud Voellum, & Juſtellum ibi: *Pertractatis, & conſideratis omnibus, quæ utilitati Eccleſiæ convenire videbantur, annuente, atque admonente Spiritu Dei eligimus cum memoratis hominibus* (Donatiſtis) *quamvis de Dominici Corporis unitate inquieta diſſenſione præciſis leniter, & pacifice agere*. Et num. 68. *Placuit .... habere Africam magnam neceſſitatem propter Eccleſiæ pacem, & utilitatem, ut & ipſis Donatiſtis quicumque Clerici correcto conſilio ad Catholicam unitatem tranſire voluerint, ſecundum uniuſcujuſque Epiſcopi Catholici voluntatem, atque conſilium, qui in eodem loco gubernat Eccleſiam, ſi hoc paci Chriſtianæ prodeſſe viſum fuerit, in ſuis honoribus ſuſcipiantur*. His jungi poſſet definitio Concilii Africani, quæ habetur in cap. 1. de Parochiis apud Gregorium IX. Ad illud Concilium Africanum reſpiciens Auguſtinus certiorem reddebat Bonifacium, quanta cum clementia Catholici cum Donatiſtis egiſſent, ut illos ad unitatem revocarent; eo nimirum re adducta, ut Donatiſtarum revertentium gratia rigorem diſciplinæ plurimum relaxarent. Hanc ſane Auguſtini ſententiam ſi attigiſſet Gratianus, non adeo laboraviſſet in effingendis diſtinctionibus ad calcem canonis 24., ut canones canonibus conciliaret; non enim regula erat, quam ibidem cum Africana Eccleſia Auguſtinus præſtituebat, ſed ſingularis a regula diſpenſatio. Unum addo, pro illis verbis canonis 25. *Sed ne forte etiam de ceteris criminibus &c.* ita legi in codicibus Auguſtini: *Sed ne forte etiam detectis criminibus &c.* Canon 28. cau. 12. qu. 1. pertinet

Can. 28. cau. 12. qu. 1. & Can. 3. cau. 23. qu. 7. pertinet ad diluendam avaritiæ notam, quam Catholicis Donatiſtæ inurebant, tradentes, Catholicos concupiviſſe res, & bona Donatiſtarum, quod ut refelleret Auguſtinus, primo propoſuit ſe paratum eſſe ad res omnes temporales Eccleſiæ, imo etiam ſuas, ſiquas haberet, Donatiſtis quamlibentiſſime concedendas, dummodo ipſi ad unitatem Catholicam reverterentur, deinde docuit, viros Eccleſiaſticos non ſui, ſed pauperum gratia bona temporalia poſſidere. Integra Auguſtini

Can. 2. cau. 23. qu. 3. ſententia deſcribitur in can. 3. cau. 23. qu. 7., ad quem laudatus canon 28. eſt referendus. In eadem epiſtola legitur canon 2. cau. 23. qu. 3., exceptis illis verbis *contra hoſtes Eccleſiæ*, quæ in integris Auguſtini codicibus deſiderantur. Ibi autem refertur, Maximianum Epiſcopum Vagienſem (alii codices nominant Bagajenſem, alii Vagajenſem, alii Vaginenſem) auxilium petiiſſe a Chriſtiano Imperatore adverſus Donatiſtas, quod ab aliis factum fuiſſe idem Auguſtinus adnotat in laudato canone 1. diſt. 9. Ex pluribus ſejunctis Auguſtini ſententiis compoſitus eſt canon

Can. 24. cau. 23. qu. 4. 24. cau. 23. qu. 4. Initio Sanctus Antiſtes Cæciliani cauſſam diſcutiendam ſuſcepit, profeſſus ſe adverſus Cæcilianum nolle recipere teſtimonia eorum, qui in hæreſi Cæciliano eidem adhæſerant, quod ſit poſitum in more improborum hominum in ipſos etiam duces ſuos calumniari. Quod deinde ſequitur in verſ. *Moleſtus eſt medicus* præcedentibus minime congruit. Siquidem poſt multa Auguſtinus adverſus Donatiſtas ſtylum acuit, tanquam adverſus eos, qui ſaluberrimas leges a viris prudentiſſimis latas contemſerant; comparatque hæreticos illos veluti furentibus, indiſciplinatiſque filiis, qui medico vel parenti reſiſtunt. Hinc ita proſequitur: *Quapropter ſi poteſtate*, (ex his emendabis verſ. Gratianeum *ſi per poteſtatem*) *quam per religionem, ac fidem Regum tempore, quo debuit, divino munere accepit Eccleſia, hi, qui inveniuntur in viis, & in ſepibus, ideſt in hæreſibus & ſchiſmatibus coguntur intrare, non quia coguntur, reprehendant, ſed quo cogantur, attendant. Convivium Domini unitas eſt Corporis Chriſti, non ſolum in Sacramento altaris, ſed etiam in vinculo pacis. De ipſis ſane poſſumus veriſſime dicere* (iſta Gratianus omiſit, gradum faciens ad alia paullo disjuncta in verſ. *Theodoſius*) *quod neminem cogant ad bonum; quoſcumque enim cogunt, non cogunt, niſi ad malum. Verumtamen antequam iſtæ leges, quibus ad convivium ſanctum coguntur intrare, in Africam mitterentur, nonnullis fratribus videbatur, in quibus & ego eram, quamvis Donatiſtarum rabies uſquequaque ſæviret, non eſſe petendum ab Imperatoribus, ut ipſam hæreſim juberent omnino non eſſe, pœnam conſtituendo eis, qui in illa eſſe voluiſſent, ſed hoc potius conſtituerent, ut eorum furioſas violentias non paterentur, qui veritatem Catholicam vel prædicarent loquendo, vel legerent conſtituendo, quod eo modo fieri aliquatenus poſſe arbitrabamur, ſi legem piiſſimæ memoriæ Theodoſii, quam generaliter in omnes hæreticos* (hic proſequitur Gratianus) *promulgavit, ut quiſquis eorum Epiſcopus, vel Clericus ubilibet eſſet inventus, decem libris auri mulctaretur, expreſſius in Donatiſtas, qui ſe negabant hæreticos, ita confirmarent*. Poſtrema hæc verba Gratianus omiſit, qui ſtatim progreſſus eſt ad verſ. *Si duo* ab antecedentibus valde remotum. In eo verſiculo Auguſtinus oſtendere conatur, poſſe hæreticos ad fidei unitatem compelli, exemplo allato illorum, qui in æde prope ruitura morantes compelli poſſunt ad exeundum, ejus vi, qui caſum prænoſcit; quod & eadem ſimilitudine proſequitur in verſ. *Quod ſi plurimi*. Poſt multa ſubſequitur verſiculus *Si oportet* (verba illa, *inquiunt Donatiſtæ*, adjecta fuerunt a Gratiano), & poſt verba illa poſtrema *cooperit multitudinem peccatorum* ſubſequuntur apud Auguſtinum ea, quæ, uti diximus,

mus, habentur in can. 25. diſt. 50., ex quo lucem uberiorem canonis hujus ſen-
tentia accipere poteſt. Demum poſt pauca ſequitur apud Auguſtinum Gratianeus
verſiculus *verum in hujuſmodi* , quo magis magiſque præcedentia confirmantur.
Nihil eſt , quod dignum ſingulari animadverſione occurrat in canonibus 42. & *Can.42.*
43. cau. 23. qu. 4., poſtquam Romani Correctores eoſdem ad fidem integrorum *& 43.*
codicum exegerunt. Totus ibidem erat Auguſtinus, ut demonſtraret , hæreticos *cau.23.*
cogi poſſe ad Catholicam unitatem , atque eam ob rem jure poſſe Eccleſiam *qu. 4.*
Principum auctoritatem , & præſidia implorare . Canon 48. cau. 23. qu. 5. in *Can.48.*
veteribus Gratiani exemplaribus non parum diſſonabat ab integris Auguſtini co- *cau.23.*
dicibus, hodie vero Romanorum Correctorum ſtudio emendatus eſt; ibidem au- *qu. 5.*
tem demonſtrabat Auguſtinus, Catholicos non odio adverſus Donatiſtas ferri,
ſed potius amore , ac benevolentia, ut eoſdem ad Catholicam unitatem adduce-
rent. Eandem materiem cogendorum hæreticorum ad fidei unitatem perſequutus
eſt Auguſtinus in can. 1. cau. 23. qu. 6., quam vel ipſius Chriſti Domini exem- *Can. 1.*
plo Paullo vim inferentis illuſtrabat. Si forte hoc exemplum parum aptum , & *cau. 23.*
conſentaneum alicui videatur , animadvertat , oportet , non ad rem probandam *qu. 6.*
quaſi philoſophico argumento illud allatum fuiſſe, ſed potius ad rem exornandam,
uti contingere illi facile potuit, qui cum inſtituere deberet hominem militari-
bus rebus graviſſime occupatum , dulciore quadam , & planiore methodo utebatur.
Canon 4. cau. 23. qu. 7. olim apud Gratianum exhibebatur , quaſi depromtus *Can. 4.*
ex epiſtola Auguſtini ad Vincentium. Romani Correctores inſcriptionem emen- *cau. 23.*
daverunt, ſubſtituentes epiſtolam ad Bonifacium. Quod adhuc obſervandum oc- *qu. 7.*
currit, pertinet ad ſententiarum tranſpoſitionem; etenim verſiculus , *Si autem* ,
item verſiculus *Si corpus* deſcribendi erant ante priora canonis verba. Scopus Au-
guſtini erat, ut reſponderet Donatiſtis , conquerentibus ſe propriis bonis fuiſſe
ſpoliatos , ſuaderetque, ut ad unitatem redirent, pollicitus futurum, ut bona ſe-
mel amiſſa recuperarent. Obſervandum præterea eſt in verſiculo *In Chriſti ergo
compagem* poſtremo, Gratianum nihil aliud recenſuiſſe , quam quod initio cano-
nis deſcripſerat, neſcio an oblitum eorum, quæ exaraverat , an inordinata monu-
menta ex depravatis codicibus ſine diſcrimine derivantem . .

Alia eſt Auguſtini ad eundem Bonifacium epiſtola in veteribus editionibus 70., *Can. 2.*
& apud Maurinos 220., cujus ſcribendæ hæc occaſio fuit. Bonifacius Comes vo- *cau. 17*
tum conceperat religioſæ vitæ in monaſterio ineundæ; opere tamen non implevit *qu. 2.*
ſuaſione Auguſtini, qui animo verſans, quanta ex Comitatu Bonifacii Eccleſiæ
utilitas eſſet acceſſura, eundem admonuit, ne Comitatus dignitate abdicaret. In-
terea Bonifacius navigationem muneris ſui cauſſa ſuſcipiens , captus amore cujuſ-
dam peregrinæ puellæ, eam duxit uxorem. Id Sancto Antiſtiti placere non po-
tuit, qui etſi Bonifacium a Monaſterio dimoviſſet, eum tamen in propoſito con-
tinentiæ manentem laudaverat. Quamobrem epiſtolam ad illum miſit paternarum,
ita dixerim, queremoniarum plenam, in qua primo Bonifacium redarguit diſſo-
luti voti reum, deinde uxorem illius veluti voti minime conſciam excuſat; de-
nique ita Bonifacium hortatur, ut, ſi per uxorem liceat, vetus propoſitum am-
plectatur, ſecus quoad fieri poſſit ab inordinatis voluptatibus abſtineat. Epiſtolæ
inſcriptio hæc eſt: *Domino filio in præſentem , & in æternam ſalutem Dei miſeri-
cordia protegendo, & regendo Bonifacio Auguſtinus* . Hinc depromtus eſt canon 2.
cau. 17. qu. 2. ita ex integris Auguſtini codicibus emendandus : *Audi ergo me,*

Digitized by Google

imo Dominum Deum noſtrum per miniſterium infirmitatis meæ. Recole, qualis fueris, adhuc in corpore conſtituta religioſæ memoriæ priore conjuge tua, & recenti ejus obitu; quomodo tibi vanitas ſeculi hujus horruerit, & quomodo concupieris ſervitutem Dei. Nos novimus, nos teſtes ſumus, quid nobiſcum apud Tubunas de animo, & voluntate tua fueris collocutus. Soli tecum eramus, ego, & frater Alypius. Non enim exiſtimo tantum valuiſſe terrenas curas, quibus impletus es, ut hoc de memoria tua penitus delere potuerint. Nempe omnes actus publicos, quibus occupatus eras, relinquere cupiebas, & te in otium ſanctum conferre, atque in ea vita vivere, in qua ſervi Dei Monachi vivunt. Ut autem non faceres, quid te revocavit, niſi quia conſideraſti, oſtendentibus nobis, quantum prodeſſet Chriſti Eccleſiis, quod agebas, ſi ea ſola intentione ageres, ut defenſæ ab infeſtationibus barbarorum, quietam, & tranquillam vitam agerent, ſicut dixit Apoſtolus, in omni pietate, & caſtitate: tu autem ex hoc mundo nihil quæreres, niſi ea, quæ neceſſaria eſſent huic vitæ ſuſtentandæ tuæ, ac tuorum, ſuccintus balteo caſtiſſimæ continentiæ, & inter arma corporalia ſpiritualibus armis tutius, fortiuſque munitus. Cum ergo te eſſe in hoc propoſito gauderemus, navigaſti, uxorem duxiſti: Sed navigaſſe obedientiæ fuit, quam ſecundum Apoſtolum debebas ſuperioribus poteſtatibus: Uxorem autem non duxiſſes, niſi ſuſceptam deſerens continentiam concupiſcentia victus eſſes. Deinde poſt multa ita proſequitur Auguſtinus prope finem epiſtolæ: *Si enim conjugem non haberes, dicerem tibi, quod & Tubunis diximus, ut ſanctitate continentiæ viveres*: Item poſt pauca: *Sed ut te ad iſtam vitam non exhorter, impedimento conjunx eſt, ſine cujus conſenſione continenter tibi non licet vivere, quia etſi tu poſt illa tua verba Tubenenſia ducere non debebas, illa tamen nihil eorum ſciens innocenter tibi, & ſimpliciter nupſit, atque utinam poſſes ei perſuadere continentiam, ut ſine impedimento redderes Deo, quod te debere cognoſcis. Sed ſi cum illa agere non potes, ſerva ſaltem pudicitiam conjugalem.* His exactus eſt ad optimos codices Gratianeus canon: quos ſi præ oculis priſci Gloſſographi habuiſſent, inepta, & ſymbolica quædam non adjeciſſent; etenim cum in veteribus Gratiani exemplaribus legeretur: *Navigaſti, ideſt uxorem duxiſti*, adnotaverunt illi ad marginem: *Navigaſti: ſicut navigans, ſubjicit ſe variis periculis, nec proprio motu regitur, ſed ventis, ſic habens uxorem.*

Can. 8. cau. 17. qu. 4. Alia memoratur apud Gratianum epiſtola Auguſtini ad Bonifacium Comitem numero 187. in can. 8. cau. 17. qu. 4., ubi videtur de Bonifacio conqueri Auguſtinus, quod reum ab Eccleſia abſtraxerit, & adeo vehementer conqueri, ut eundem excommunicaret. Verum epiſtolam illam & Lovanienſes Theologi inter ſpurias rejecerunt, deinde etiam Maurini Monachi, qui eandem una cum aliis ejuſdem notæ in appendicem tomi 1. retulerunt hac adjecta cenſura: *Breviores epiſtolas ſexdecim ſub nomine Auguſtini & Bonifacii, prout in vetuſtis MSS. prænotantur, hic exhibitas repudiarunt Lovanienſes Theologi, primum quia multum diſcrepant a vena, & ſtylo Auguſtini; deinde non recenſentur a Poſſidio, neque ab ullo veterum citantur .... Itaque docti plerique cenſent, eas ab otioſo ſcriptore ſtyli exercendi cauſſa confictas fuiſſe; quorum judicio tametſi adverſetur Baronius, ſubſcribendum eſſe exiſtimamus.* His ego adjicio, epiſtolam hanc breviſſimam fuiſſe contra morem Auguſtini, qui graviter delinquentem Bonifacium fuſa oratione ad pœnitentiam induxit, quemadmodum conſtat ex collatione laudatæ epiſtolæ 50. Præterea dubitari forte poſſet, ne integra epiſtolæ ſententia congruat diſciplinæ illius ætatis, qualis vigebat in Africa, ubi Epiſcopi apud publicos Magiſtratus pro reis gra-

viorum

Digitized by Google

viorum criminum blande intercedebant. Id indicat Auguſtinus in epiſtola 115. ad Fortunatum Cirtenſem Epiſcopum de quodam Faventio, qui ad Eccleſiam Hipponenſem confugerat, ita ſcribens: *Is cum ab ejuſdem poſſeſſionis Domino neſcio quid ſibi metueret, ad Hipponenſem confugit Eccleſiam, & ibi erat, ut confugientes ſolent, expectans, quomodo per interceſſionem noſtram ſua negotia terminaret*. Item in ſerm. 18. de verbis Domini, ita eum adloquitur, qui reus ad Eccleſiam confugit: *Contremiſcis, conturbaris, palleſcis, ad Eccleſiam curris, videre deſideras Epiſcopum, ad pedes ejus volutaris, Domine concutior, Domine in carcerem mittor, miſerere mei. Ego quidem curro propter carnem tuam; utinam tu curreres propter animam tuam*. Nonnihil etiam occurrit animadvertendum in verbis canonis, quod pertinet ad hiſtoriam Nabucodonoſor: non memoro verba illa, quæ detraxerunt Correctores Romani, utpote quæ in optimis Auguſtini codicibus deſiderantur, ſed memoro, quod dicitur, Regem illum fuiſſe *in bovem ex homine commutatum*. Non enim adeo ſupinum & craſſum mihi fingere poſſum Auguſtinum in interpretandis ſacris literis, ut germanam Sacræ Scripturæ notitiam non haberet in re ceteroqui perſpicua. Non ecquidem ego eo eundum puto, quo ivit Tertullianus, qui apud Hieronymum in Danielem ſymbolicam enarrationem illam credidit, & nomine Nabucodonoſor Luciferum intellexit Angelum lucis in Dæmonem transformatum; ſiquidem hæc interpretatio non bene meo judicio congruit cum cap. 4. Prophetiæ Danielis, præſertim ubi legitur in fine, Nabucodonoſor Dei gratia reſtitutum fuiſſe, & quidem ampliore magnificentia decoratum, quod certe de Dæmone dici nequit. Illud tamen rectiſſime dicendum eſt, Regem illum non transformationem monſtruoſam paſſum fuiſſe, ſed, uti apud Danielem legitur, fœnum quaſi bovem comediſſe, & cum beſtiis & feris ejus fuiſſe habitationem. Imo & eam transformationem facile non admittunt verba illa Danielis: *Ex hominibus abjectus eſt, & fœnum ut bos comedit, & rore cœli corpus ejus infectum eſt, donec capilli ejus in ſimilitudinem aquilarum creſcerent, & ungues ejus quaſi avium*.

Jure potius tributa fuit Auguſtino alia ad Bonifacium Comitem epiſtola, quæ in vetuſtis editionibus erat 205., apud Maurinos vero 189., cujus argumentum hoc eſt: Bonifacius armatæ militiæ adſcriptus quæſiverat ab Auguſtino, quæ ſibi vitæ ratio ineunda foret inter actus militares, quæque conditioni ſuæ morum ſingularis honeſtas accommodatior videretur. Hinc Sanctus Antiſtes ſalutaria tradens præcepta Bonifacium informavit, obiter interea docens, licere Chriſtiano viro pro deſiderio publicæ tranquillitatis arma tractare. Huc pertinet canon 3. cau. 23. qu. 1., cujus verba cum optimis Auguſtini codicibus conſonant poſt Romanam Correctionem. *Can. 3. cau. 23. qu. 1.*

De epiſtola ad Bonifacium Epiſcopum.

Inter numero plures, quas Auguſtinus ſcripſit, epiſtolas ad Bonifacium Epiſcopum Cataquenſem, quem in epiſt. 143. & 149. *Sanctum Fratrem, & Coepiſcopum ſuum* appellabat, una eſt, ex qua Gratianus nonnulla monumenta depromſit, nimirum numero 23. in vetuſtis editionibus, & 98. apud Maurinos. Quæſiverat Bonifacius ab Auguſtino rationem, quare infantibus baptizandis proſit parentum fides, quando tamen parentum improbitas nocere non poteſt. Elegans ſane argumentum *Can. 8. cau. 1. qu. 4. can. 33. 76. & 129. de conſ. diſt. 4.*

Digitized by Google

mentum, dignum quod ab Auguſtino pertractaretur. Et quidem Sanctus Vir fuſa oratione eam rem perſecutus eſt, quemadmodum liquet ex canone 129. de conſ. diſt. 4., cum quo jungendi erunt canon 8. cau. 1. qu. 4., & canones 33. & 76. de conſ. diſt. 4. Non hic memoro, quæ jam Romani Correctores emendaverunt, ne actum agere videar. Tantum ſingulos verſiculos laudati canonis 129. expendam, ut ſuis locis omnia accomodentur, atque, prout jacent apud Auguſtinum, exhibeantur. Initio canonis Auguſtinus indicat quæſtionem ſibi a Bonifacio propoſitam, & myſtica quadam explicatione reſolvit, ajendo, filios baptiſmate regeneratos quaſi perſonam immutare, unde paternus & filialis nexus quodammodo diſſolvatur, ne paterna vitia illis nocere poſſint. Cum poſtremis primi verſiculi verbis jungendus erit canon 8. cau. 1. qu. 4., cum utrobique eadem recenſeantur, nonnullis tamen in canone 8. adjectis, quæ in can. 129. deſiderantur. Poſt pauca ſequitur apud Auguſtinum verſiculus *Quomodo itaque*; ubi tamen legendum eſt *Quando itaque*; ſed ante ipſum collocandus erat verſiculus *Regenerans*, etenim apud Auguſtinum ita legitur, ut ſubſequatur verba laudati canonis 8. & præponatur verbis laudati verſ. *Quomodo itaque*. Hinc ſtatim ſubſequitur verſiculus *Poteſt enim*. De verſiculo *Verumtamen* nihil adiicio, quoniam conſonat cum integris Auguſtini exemplaribus. Pergo potius ad verſiculum *Nec te*, cujus ſententia apud Gratianum paullo videtur obſcura. En Gratianea verba: *Nec illud te moveat &c. & infra: Celebrantur enim per eos neceſſaria miniſteria*. Quæ hoc in loco deſunt apud Gratianum, ſupplenda ſunt ex can. 33. eadem diſt. 4., poſt cujus canonis verba ita proſequitur Auguſtinus: *Celebrantur enim per eos neceſſaria miniſteria, & verba Sacramentorum, ſine quibus conſecrari parvulus non poteſt. Spiritus autem ille ſanctus, qui habitat in ſanctis, ex quibus una illa columba deargentata charitatis igne conflatur, agit quod agit etiam per ſervitutem aliquando non ſolum ſimpliciter ignorantium, verum etiam damnabiliter indignorum*. Poſt hæc ſtatim jungendus eſt verſiculus *Offeruntur*, & paucis interjectis verſiculus *Difficillimam*; in quo quæritur, quomodo parvulus dici poſſit credere, ſive fidem habere, dum ejus animus, & voluntas non eſt in comperto. Auguſtinus deinde reſpondet in verſ. *Ecce facio*, cujus verba minus integra apud Gratianum deſcripta ſunt, quemadmodum & verba ſubſequentis verſiculi, ita a Gratiano exarati: *Itaque parvulum &c. & infra*. Supplenda hæc erunt, ut conferenti ſtatim liquet, ex can. 76. eadem diſt. 4. Itaque vult Auguſtinus, dici non ſolum fidem habere eum, qui actum fidei elicit, ſed & eum, qui Sacramentum ſuſcipit, in quo fidei ſymbolum eſt, non abſimili ratione, qua Chriſtus quotannis Paſchali tempore reſurgere dicitur, quatenus reſurrectionis ſymbolum exhibetur; atque hæc eſt ſententia laudati verſiculi *Ecce facio*, poſt cujus poſtrema verba magis magiſque ita collocat in aperto ſententiam ſuam Auguſtinus: *Nonne ſemel immolatus eſt Chriſtus in ſe ipſo, & tamen in Sacramento non ſolum per omnes Paſchæ ſolennitates, ſed omni die populis immolatur, nec utique mentitur, qui interrogatus eum reſponderit immolari. Si enim Sacramenta quandam ſimilitudinem earum rerum, quarum Sacramenta ſunt, non haberent, omnino Sacramenta non eſſent. Ex hac autem ſimilitudine plerumque etiam ipſarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo ſecundum quendam modum Sacramentum Corporis Chriſti Corpus Chriſti eſt, Sacramentum Sanguinis Chriſti Sanguis Chriſti eſt, ita Sacramentum fidei fides eſt. Nihil eſt autem aliud credere &c.* Heic ſequuntur apud Auguſtinum, quæ legimus in laudato can. 76. uſque ad illa verba: *Ad celebrationem*

Digitized by Google

lebrationem pertinet Sacramenti, poſt quæ paucis interjectis leguntur ea, quæ legimus in verſ. *Itaque Parvulum &c.* Denique poſt illa verba *Sacramentum percipiendo*, quæ extant in can. 76., collocanda ſunt verba verſiculi poſtremi canonis 129. a verſ. *Cum autem homo*, uſque in finem.

De epiſtola ad Caſulanum.

Romanus quidam civis, qui exinde *Urbici* cognomento appellatus eſt, diſſertationem ediderat adverſus Romanæ Urbis conſuetudinem, juxta quam ſabbato nulla jejunia celebrabantur, oſtenſurus ſabbato eſſe jejunandum: quæcumque tamen protulerat argumenta inania admodum erant, cum potius inveheretur adverſus immoderatas nonnullorum comeſſationes atque ebrietates, quam jejunii neceſſitatem demonſtraret. Simplicioribus quibuſdam ea diſſertatio grave negotium faceſſebat, eamque ob rem proni ad ſchiſmata, aut diſſidia adverſus Romanam Eccleſiam reddebantur. Hinc Caſulanus quidam Presbyter occaſionem arripuit conſulendi Auguſtinum, ut perſpicue acciperet, quid eſſet de ſabbati jejunio ſentiendum. Prudentiſſime Auguſtinus reſcripſit in epiſtola, quæ in vetere editione erat 86., nunc extat apud Maurinos 36., docens ſabbati jejunium, neque improbari poſſe per ſe, neque generaliter in Eccleſia præcipi, ſed maximas in ea parte eſſe variarum Eccleſiaſticarum conſuetudinum vires. En verba Auguſtini, quæ in aperto collocant ſententiam canonis 7. diſt. 11. ex eadem epiſtola depromti. *Can. 7. diſt. 11.* *Quod ergo me conſulis, utrum liceat ſabbato jejunare, reſpondeo: Si nullo modo liceret, profecto quadraginta continuos dies nec Moyſes, nec Elias, nec ipſe Moyſes. jejunaſſet. Verum iſta ratione concluditur, etiam dominico die non illicitum eſſe jejunium. Et quiſquis tamen hunc diem jejunio decernendum putaverit, ſicut quidam jejunantes ſabbatum obſervant, non parvo ſcandalo erit Eccleſiæ: nec immerito: in his enim rebus, de quibus nihil certi ſtatuit Divina Scriptura, mos populi Dei, & inſtituta majorum pro lege tenenda ſunt*. Quæ apud Gratianum ſubſequuntur in verſ. *Et ſicut*, apud Auguſtinum deſiderantur a Collectoribus ex aliis forte Eccleſiaſticis depromta monumentis.

Ex eadem epiſtola ad Caſulanum laudavit Gratianus canonem 80. cau. 11. qu. 3., cujus priora verba apud Burchardum lib. 16. cap. 12. laudantur ſub hac inſcriptione: *Ex dictis S. Auguſtini*, & poſteriora ſub Auguſtini nomine in cap. 1. de falſis apud Gregorium IX. Verum facile eſt demonſtrare, integrum canonem referendum eſſe ad Iſidorum Hiſpalenſem, qui in lib. 3. ſententiarum cap. 55. ita ſcribebat: *Qui metu poteſtatis veritatem occultat, ejuſdem veritatis iracundiam ſibi cœlitus provocat; quia plus pertimeſcit hominem, quam divinam trepidat indignationem*. Et paullo ſuperius in eodem capite: *Unum pene crimen habent, & qui falſitatem promit, & qui ſupprimit veritatem, quia ille obeſſe vult, & iſte prodeſſe non vult*. *Can. 80. cau. 11. qu. 3.*

De

De epiſtola ad Clerum, & Populum Hipponenſem .

Clericus quidam nomine *Spes* ex Collegio Auguſtini accuſatus de graviſſimo crimine a Bonifacio Collegii ejuſdem Presbytero in Bonifacium accuſatorem crimen retorſit, ita ut non adpareret, uter dicendus eſſet criminis reus . Prudenter eam cauſſam tractari voluit Auguſtinus, ac primo curavit, ne crimen illud ſive Spei, ſive Bonifacio tribuendum in vulgus proderetur, & clanculum utrique juſſit, ut ad ſepulchrum S. Felicis Nolani procederent, ut miraculo res tranſigeretur. Non tamen diu latere potuit factum, cum Hipponenſis populus de utroque, præſertim vero de Bonifacio, male ſentiret, ac proinde Bonifacii nomen Bonifacio ipſo conſentiente e Cathalogo Sacerdotum deletus eſt, quouſque liquidius apud omnes de veritate conſtaret. Aſt interea non deſtitit Auguſtinus pro officio Clerum ſimul, ac populum admonere, ne temere judicarent, neve ob paucorum delicta ceteri peccandi occaſionem arriperent; quod quidem data epiſtola fecit, in veteribus editionibus 137., apud Maurinos 78., ſub hac inſcriptione : *Dilectiſſimis fratribus,* *Can. 9. diſt. 47.* *Clero, ſenioribus, & univerſæ plebi Hipponenſis Eccleſiæ* . Ex hac epiſtola depromtus eſt canon 9. diſt. 47., ubi docet Auguſtinus, facile commoveri populum non debere, ex eo quod in Collegio Clericorum aliquis fuerit gravioris cujuſdam *Can. 12. cau. 2. qu. 1. & Can. 50. cau. 11. qu. 3.* criminis reus. Ad eandem præterea epiſtolam pertinet canon 12. cau. 2. qu. 1., quem jam alibi adnotabam falſo adſcriptum Sancto Ambroſio fuiſſe. Verba Auguſtini de Bonifacio criminis accuſato hæc ſunt : *Quapropter cum ego noluiſſem hanc graviſſimum dolorem cordis mei vobis præferri in notitiam, ne vos atrociter, & inaniter contriſtando turbarem, fortaſſis ideo Deus noluit vos latere, ut nobiſcum orationibus incumbatis, ut quod ipſe in hac cauſa novit, nos autem noſſe non poſſumus, etiam nobis manifeſtare dignetur . Nomen autem Presbyteri &c.* Hic ſequuntur ea, quæ deſcripſit Gratianus, ubi cum memoratur quædam Concilii ſanctio, intelligendum eſt Concilium Carthaginenſe vulgo III. anni 397. Poſt verba laudati canonis 12. ita proſequitur Auguſtinus : *Bonifacius tamen hanc humilitatem ſuſcepit, ut nec literas acciperet, quibus in peregrinatione honorem ſuum quæreret, ut in eo loco, ubi ambo ignoti ſunt, circa ambos æqualitas ſervaretur . Et nunc, ſi vobis placet, ut nomen ejus non recitetur, ne iis, qui ad Eccleſiam accedere nolunt, ſicut ait Apoſtolus, demus occaſionem quærentibus occaſionem, non erit noſtrum hoc factum, ſed eorum, quorum cauſſa fuerit factum . Quid enim obeſt homini, quod ex illa tabula non vult eum recitari humana ignorantia, ſi de libro vivorum non eum delet iniqua conſcientia!* Poſtrema hæc verba retulit Gratianus in can. 50. cau. 11. qu. 3. Nemo autem ex hac epiſtola occaſionem arripiat carpendi Auguſtinum, quod forte Divino miraculo voluntatem Dei tentandam voluerit; quamquam enim dici poſſet, ſingulari Dei afflatu virum ſanctiſſimum id feciſſe non ſane novo, & inaudito exemplo, attamen adhuc ſuſpicari licet, non omnino ſpem ſingularis prodigii ab Auguſtino habitam fuiſſe, ſed potius ſperaſſe Sanctum Antiſtitem futurum, ut contendentes Clerici ad ſepulchrum Sancti Felicis accedentes veritatem criminis ſponte faterentur, & alter alterum ab illata calumnia liberaret, motus eo ſincero teſtificandæ veritatis animo, quem excitare ſolent pie religioſeque ſuſceptæ ad Sacra Templa, vel Martyriorum Eccleſias peregrinationes.

De

Digitized by Google

De epiſtolis ad Donatum Presbyterum, & ad Donatum Proconſulem.

Can. 38. & 54. cau. 23. qu. 4.

Defecerat apud Donatiſtas Donatus quidam Presbyter ex Hipponenſi Auguſtini Eccleſia; quo tempore Imperatoriæ quædam leges editæ fuerant, quibus adacti fuerant Donatiſtæ, ut ad Catholicam reverterentur unitatem. Inter ceteros Donatus invitus, & tota animi contentione reluctans ad Eccleſiam reductus fuit, ad quem propterea paterno zelo plenam epiſtolam ſcripſit Sanctus Epiſcopus, quæ in veteribus editionibus erat numero 204., nunc apud Maurinos 173. Ex eadem depromtus eſt canon 38. cau. 23. qu. 4., quem Romani Correctores emendatum omnino exhibuerunt; ad eundem autem referendus eſt canon 54. eadem cau. & qu., cum illius quamdam conciſam contineat, & compendio breviatam ſententiam.

Can. 3. cau. 23. qu. 5.

Alter eſt Donatus, ad quem ſcripta eſt Auguſtini epiſtola, in vetuſtis editionibus 127., & 100. apud Maurinos. Is fuit Africæ Proconſul, qui Imperatoris mandatis obtemperans Donatiſtas hæreticos pœnis aſperrimis affligebat, quem propterea monuit Auguſtinus, ut in ipſa ſeveritate moderationem ſervaret, ne illorum corpora occidendo animas adduceret in æternum interitum, ſed potius ita vexaret, ut ad Eccleſiæ unitatem adduceret. Huc pertinet canon 3. cau. 23. qu. 5., ubi quædam omiſſa fuerunt a Gratiano, quæ ſi recenſeantur, clariorem reddent Auguſtini ſententiam. Itaque poſt ea verba *ne facias obſecramus*, iſta ſubſequuntur in epiſtola Auguſtini: *Neque enim vindictam de inimicis in hac terra requirimus; aut vero ad eas anguſtias animi nos debent coarctare, quæ patimur, ut obliviſcamur, quid nobis præceperit, pro cujus veritate ac nomine patimur, diligimus inimicos noſtros, & oramus pro eis. Unde ex occaſione &c.*

De epiſtola ad Ecditiam.

Can. 4. & 5. cau. 33. qu. 5.

Ecditia religioſa quidem, ſed minus prudens fæmina pietatis fervore correpta ignorante marito non ſolum continentiam voverat, ſed & vidualem veſtem induerat, omniaque bona ſua, plura etiam ex familiaribus, in pauperum eleemoſynas exhauſerat. Hanc graviſſime corripuit Auguſtinus in epiſt. in veteribus editionibus 199., & 262. apud Maurinos, ex qua depromti ſunt canones 4. & 5. cau. 33. qu. 5., qui ut recte explicentur, hujus epiſtolæ tenor expendendus erit. Initio ita ſcribebat Auguſtinus: *Omitto, quod ipſam continentiam illo nondum volente non ſecundum ſanam doctrinam te ſuſcepiſſe cognovi*, poſt quæ tradebat, id nulla ratione fieri potuiſſe, adferens ad eam rem verba Apoſtoli Paulli, quibus innuitur, mulierem non habere ſui corporis poteſtatem, deinde ita proſequens: *Secundum hæc verba Apoſtolica, etiamſi ſe vir continere voluiſſet, & tu noluiſſes, debitum tibi reddere cogeretur, & illi Deus imputaret ad continentiam, ſi non ſuæ, ſed tuæ cederet infirmitati, ne in adulterium caderes* (referuntur hæc initio canonis 5.) *maritalem tibi concubitum non negaret, quanto magis te, quam magis ſubjectam eſſe decuerat, ne*

ipſe quoque in adulterium diabolica ſententia traheretur, in reddendo hujuſmodi debito voluntati ejus obtemperare convenerat? Sed hoc, ut dixi, omitto, quoniam poſtea tibi nolenti ſibi ad reddenda debita conjugalia conſentire, ad eadem continentiæ pacta ipſe conſenſit, & tecum continentiſſime diu vixit, ſuoque conſenſu a peccato illo, quo ei debitum carnis negabas, ipſe te abſolvit. Non ergo jam in tua cauſſa iſta vertitur quæſtio, utrum redire debeas ad concubitum viri; quod enim Deo pari conſenſu ambo voveratis (hinc exorditur Gratianus in can. 4.) *perſeveranter uſque in finem reddere ambo debuiſtis, a quo propoſito ſi lapſus eſt ille, tu ſaltem inſtantiſſime perſevera, quod te non exhortarer, niſi quia tibi ad hoc ipſe conſenſerat. Nam ſi nunquam tenuiſſes ejus aſſenſum, numerus te nullus defendiſſet annorum, ſed poſt quantumlibet tempus* (hæc omittuntur a Gratiano) *me conſuluiſſes, nihil tibi aliud reſponderem, niſi quod ait Apoſtolus; uxor non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir, de qua poteſtate ſic tibi jam permiſerat continentiam, ut eam tecum & ipſe ſuſciperet. Sed illud eſt, quod minus te obſervaſſe contriſtor, quia tanto humilius, & obedientius ei obſequi in domeſtica converſatione debuiſti, quanto ille tibi religioſius rem tam magnam etiam imitando conceſſerat. Non enim quia pariter temperabatis &c.* Hic rurſum proſequitur Gratianus in can. 4., ubi licet nonnulla identidem omiſſa fuerint, perſpicua tamen exhibetur Auguſtini ſententia. Unum adjicio, quod pertinet ad canonem 5. verſ. *Quiſquis igitur*: nimirum iſte verſiculus non ea in epiſtola legitur, ſed in enarratione in Pſalmum 147. ad illa verba, *ante faciem frigoris ejus quis ſuſtinebit?* Ibi autem hortatur Auguſtinus fideles, ut per bona opera ſecuri expectent Chriſti judicis adventum, atque ea occaſione ex doctrina Apoſtoli tradit, homines non gaudentes mundi rebus perfrui debere, & qui uxores habent, ita ſe gerere, ac ſi non haberent. Ex quibus aperte liquet, verba ejuſdem verſiculi parum Gratiani propoſito congruere.

De epiſtola ad Emeritum.

Vir ſumma eruditione præſtans erat Emeritus, abuſus tamen doctrina ſua, in concitando ardentius Donatiſtarum ſchiſmate, in quod ipſe deſcenderat. Eum cum reprehendere vellet Auguſtinus eximiæ prudentiæ Epiſcopus, per epiſtolam ſalutavit, quæ in veteribus editionibus erat 164., nunc 87. apud Maurinos, illius ſcientiam laudans, interea vero cauſſam expoſcens, cur ab unitate Eccleſiæ defeciſſet, & gravia ſubjiciens oculis argumenta ad doctrinam Donatiſtarum improbandam. Aureum eſt epiſtolæ exordium his verbis: *Ego cum audio quenquam bono ingenio præditum, doctriniſque liberalibus eruditum, quamquam non ibi ſalus animæ conſtituta ſit, tamen in quæſtione facillima ſentire aliud, quam veritas poſtulat, quo magis miror, eo magis exardeſco noſſe hominem, & cum eo colloqui, & ſi id non poſſum, ſaltem literis, quæ longiſſime volant, attingere mentem ejus; atque ab eo viciſſim attingi deſiderio. Sicut te eſſe audio talem virum, & ab Eccleſia Catholica, quæ, ſicut S. Spiritu prænuntiata eſt, toto orbe diffunditur, diſcerptum doleo, atque*
Can. 34. cau. 1. qu. 1. *ſecluſum, quam ob cauſſam neſcio &c.* In hac epiſtola legitur canon 34. cau. 1. qu. 1., atque in ea parte, ubi docet Auguſtinus, Donatiſtas poſſe reverti ad Eccleſiam,
Can. 3. cau. 23. qu. 3. quin tamen neceſſarium ſit, ea recipi ab iis Sacramenta, quæ apud hæreticos receperint. In eadem etiam legitur canon 3. cau. 23. qu. 3., ubi reſpondit Auguſtinus

guſtinus Donatiſtis conquerentibus ſe a Catholicis affligi interveniente Principum poteſtate, quando tamen ſe nihil tale adverſus Catholicos egiſſe profitebantur. Ea occaſione duo tradidit Sanctus Vir; primum, Catholicos ad poteſtatem Principum confugiſſe, non ut nocerent, ſed ut ſe tuerentur & ſua; alterum, Principes a Deo eſſe majeſtate donatos, ut ea utantur ad tuendam Dei religionem, & facinoroſos homines atque irreligioſos coercendos. Romani Correctores jam adnotaverunt, adjiciendam fuiſſe particulam *non* Gratianeis exemplaribus juxta optimos codices Auguſtini.

De epiſtola ad Eudoxium.

Eudoxius quidam Presbyter, atque in Capraria Inſula Clericorum Collegio Præfectus nimio delitefcens otio utilitatem Eccleſiæ negligebat. Eum hortatus eſt Auguſtinus, ut otio non ad ignaviam, ſed ad pietatis opera uteretur; eaque occaſione ceteros fratres in collegio conſiſtentes admonuit, ut Eccleſiæ utiles ſeſe exhiberent. Epiſtolæ, quæ in veteribus editionibus erat 81., nunc apud Maurinos 48., hæc eſt inſcriptio: *Domino dilecto, & exoptatiſſimo fratri Compresbytero Eudoxio, & qui tecum ſunt, fratribus Auguſtinus, & qui mecum ſunt, fratres, in Domino ſalutem*. Ex hac epiſtola depromtus eſt canon 10. cau. 16. qu. 1., de quo nihil ſingulare adnotandum occurrit. *Can. 10. cau. 16. qu. 1.*

De epiſtola ad Euſebium.

Quiſnam fuerit Euſebius ille, ad quem directa eſt epiſtola Auguſtini in vetuſtis editionibus 169., & 35. apud Maurinos, eruditi viri ſe ignorare profeſſi ſunt. Eum appellat Sanctus Antiſtes *Dominum eximium, meritoque ſuſcipiendum, & dilectiſſimum fratrem*. Ex eo quod ea epiſtola ab Auguſtino jam Epiſcopo ſcripta fuerit, facile conjicere poſſum & Epiſcopum Euſebium fuiſſe, ſive quod *Frater* vocetur, ſive quod ab Auguſtino in Eccleſiaſtica cauſſa arbiter fuerit conſtitutus. Argumentum epiſtolæ hoc eſt. Sciſſa erat in duas partes diro ſchiſmate Eccleſia Hipponenſis opera Donatiſtarum ibidem conſiſtentium, Catholicis præſidente Auguſtino, Donatiſtis Proculejano. Summa tunc moderatione Auguſtinus utebatur; propterea ubi intra ſuos limites conſiſterent Donatiſtæ, remiſſius cum illis agebat prudenti quadam diſpenſatione; quum vero confines ſuos excederent, nimirum conarentur, ut Catholicos in ſui perfidiam traherent, invicto zelo remedium gliſcenti malo graviſſimo meditabatur. Fuit tunc Subdiaconus quidam moribus corruptiſſimis, qui a Catholicis ad Donatiſtas deficiens immanibus, publicisque criminibus cuncta turbabat; quod ægre ferens Auguſtinus non cum Proculejano rem voluit proprio ſtudio per ſe componere, ſed potius ad Euſebium ſcripſit, ut ipſe cauſſæ ſuſciperet arbitrium, & admoneret Proculejanum, ut Clericos ſui ſchiſmatis in officio contineret. His poſitis facile intelligitur ſententia canonis 39. cau. 24. qu. 1., cujus verba ex integra epiſtola ita ſupplenda ſunt, atque emendanda. *Subdiaconus quondam Spanienſis Eccleſiæ vocabulo Primus, cum ab acceſſu indiſciplinato ſanctimonialium prohiberetur, atque ordinata, & ſana præcepta contemneret,* *Can. 39. cau. 24. qu. 1.*

a clericatu remotus eſt; & ipſe irritatus adverſus diſciplinam Dei tranſtulit ſe ad illos (videlicet ad Donatiſtas) *& rebaptizatus eſt. Duas etiam ſanctimoniales concolonas ſuas* (aliquot MSS. codices veteres habent: *cum colonis ſuis*) *de fundo Catholicorum Chriſtianorum, ſive idem tranſtulit, ſive illum ſequutæ etiam ipſæ tamen rebaptizatæ ſunt, & nunc cum gregibus circumcellionum inter vagabundos greges fæminarum in deteſtabilis vinolentiæ baccationibus ſuperbus exſultat. Et hoc fortaſſe Proculejanus ignorat. Ergo per tuam gravitatem, atque modeſtiam eidem in notitiam perferatur, jubeat eum propter inobedientiam, & perditos mores a ſua communione removeri. Etenim ego, ſi Domino placet &c.* Quæ ſequuntur in epiſtola, eadem omnino ſunt, quæ deſcripſit Gratianus. Unde liquet eo collimaſſe Auguſtinum, quo ſuaderet, ut quemadmodum Catholici, ita hæretici delinquentes ſuos ad publicam fovendam tranquillitatem, quod fieri per tempora poſſet, coercerent.

De epiſtola ad Feſtum.

Can. 25. cau. 23. qu. 4. Vix eſt, quod dignum animadverſione videatur, ad epiſtolam Auguſtini ad Feſtum in vetere editione 167., apud Maurinos 89. Totus ibidem eſt Auguſtinus, ut tradat, Donatiſtas eſſe graviſſime coercendos, quoniam pluribus vexationibus Eccleſiam turbabant. Feſtum autem ad id præcipue hortatur, quia Feſtus idem jam literas adverſus Donatiſtas ſcripſerat, quibus tamen non omnino Donatiſtæ paruerant. Ex hac epiſtola depromtus eſt canon 25. cau. 23. qu. 4., ubi addenda eſſe videntur, quæ Gratianus omiſit: etenim poſt illa verba: *Sed ambo ſanati gratulantur*, hæc ſubſequuntur apud Auguſtinum. *Denique non ſicut putant, & ſicut jactant, tales eos ſuſcipimus, quales fuerunt, ſed omnino mutatos, quia eſſe Catholici non incipiunt, niſi hæretici eſſe deſtiterint, neque enim &c.*

De epiſtola ad Fortunatianum.

Can. 10. diſt. 9. Acriter objurgaverat Auguſtinus Epiſcopum quendam, qui viſus fuerat tradidiſſe, Deum quaſi corporeum corporeis oculis cerni poſſe, juxta hæreſim Antropomorphitarum. Reprehenſus Epiſcopus aſperis verbis Auguſtino reſpondit, & veterum Patrum teſtimoniis, quod dixerat, confirmare conatus eſt. Nihil hinc antiquius fuit Auguſtino pacis amantiſſimo, quam in gratiam, amicitiamque Epiſcopi illius redire, quamobrem epiſtolam ſcripſit ad Fortunatianum Epiſcopum Siccenſem, ut ejus interventione diſciſſi animi reconciliarentur. Ea epiſtola in vetuſtis editionibus erat 111., & apud Maurinos eſt 148., ibi autem docet data occaſione Sanctus Vir modum, quo in cœleſti, quam ſperamus, Patria Deus a nobis videbitur, & ſubjicit interea quorundam exempla, qui hallucinati ſunt graviſſime, dum legentes in ſacris literis humana membra Deo quodammodo adſcribi, de Deo tanquam de corpore cogitaverunt. Huc pertinet canon 10. diſt. 9., cujus verba cum Auguſtini epiſtola penitus conſonant.

De

De epiſtola ad Fortunatum.

Quamquam inter epiſtolas Auguſtini una ad Fortunatum ſcripta reperiatur, in vetuſtis editionibus 230., apud Maurinos 115., ad illam tamen minime pertinent, quæ eo nomine a Gratiano commemorantur. Quod in primis ſpectat canones 21. & 36. de conſ. diſt. 4., adparent iſti apud Ivonem uno ſpiritu juncti in parte 1. Decreti cap. 191. Nimirum, quæ Gratianus retulit in can. 21. collocantur poſt illa verba canonis 36. *Et ſtirpe venientes*; item poſt verba ejuſdem canonis 21. ita collocata ſubſequitur verſiculus *Nam cum illa hiſtoria* in laudato can. 36. Apud Ivonem hæc habetur inſcriptio: *Auguſtinus in libro ad Fortunatum.* Ego puto & Gratianum & Ivonem ex alio auctore, quam ex Auguſtino, ea depromſiſſe, & nomen Auguſtini ideo adpoſuiſſe, quod illud adjectum vidiſſent in marginalibus incerti auctoris notis: Cujus ſuſpicionis conjecturam ex eo gravem capio, quod nonnulla conſimilia tractata ab Auguſtino fuerint in diſputatione habita contra Fortunium quendam Donatiſtam, (qui in lectione MSS. veterum ſunt verſati facile percipiunt, quomodo contigerit, ut pro nomine *Fortunii* legi ſcribive ab aliis potuerit nomen *Fortunati*) quem idem Auguſtinus memoravit in epiſt. ad Eleuſium, & Glorium apud Maurinos 44., ubi inter cetera demonſtratur, in adminiſtratione Sacramenti Baptiſmatis adminiſtri qualitates parum attendi oportere. Sane quod attinet baptiſmum a Laico in extrema neceſſitate collatum, ſimilia quædam traduntur ab Auguſtino in lib. 2. contra epiſtolam Parmeniani cap. 13. ibi: *Quamquam etſi Laicus aliquis pereunti dederit neceſſitate compulſus, quod cum ipſe acciperet, quomodo dandum eſſet, addidicit, neſcio, an pie quiſquam dixerit eſſe repetendum: nulla enim cogente neceſſitate ſi fiat, alieni muneris uſurpatio eſt; ſi autem neceſſitas urgeat, aut nullum, aut veniale delictum eſt. Sed etſi nulla neceſſitate uſurpetur, & a quolibet cuilibet detur, quod datum fuerit non poteſt dici non datum, quamvis recte dici poſſit illicite datum.*

Can.21. & 36. de conſ. diſt. 4.

Verba canonis 37. de conſ. diſt. 4. primum adparent apud Burchardum in cap. 16. lib. 4. ſub hac inſcriptione: *Ex dictis Auguſtini*, deinde ſimiliter apud Ivonem in parte 1. Decreti cap. 211., ubi tamen nonnulla aliter deſcribuntur, quam apud Gratianum, quemadmodum jam Romani Correctores animadverterunt. Plane ea verba habentur in libro de Eccleſiaſticis Dogmatibus, quem ſuperius obſervabam non eſſe germanum Auguſtini opus, ſed potius hominis Pelagiani.

Can.37. de conſ. diſt. 4.

De epiſtola ad Glorium, Eleuſium, & alios.

Effrænis Donatiſtarum impudentia, qua pertinaciter ipſi licet pluries a Catholicis viris convicti in ſchiſmate permanebant, in cauſſa fuit, ut crebro adverſus eos Auguſtinus declamaret, qua publicis ſermonibus, qua privatis ad varios miſſis epiſtolis. Declamavit autem inter cetera in epiſtola olim 162., & 43. apud Maurinos, cujus hæc eſt inſcriptio: *Dominis dilectiſſimis, & merito prædicandis Fratribus, Glorio, Eleuſio, Felici, Grammatico* (aliqui codices habent *Felicibus Grammaticis*) *& ceteris omnibus, quibus hoc gratum eſt, Auguſtinus.* Quoniam vero viri

Can.19. cau. 24. qu. 3.

Digitized by Google

viri illi *Fratres* ab Auguſtino appellantur, jure auguramur, eos in Epiſcopali gradu fuiſſe conſtitutos. Prima ejuſdem epiſtolæ verba eadem ſunt cum iis, quæ recenſuit Gratianus in canone 29. cau. 24. qu. 3. poſt Romanam Correctionem, ubi mens Sancti Doctoris ea eſt, ut velit, eos, qui veritatem edocti a Donatiſtarum erroribus deſciverunt, non hæreticos appellandos eſſe, ſed eos tantummodo, qui pluries convicti, in erroribus contumaces perſtiterunt.

De epiſtolis ad Januarium.

Duæ ſunt apud Auguſtinum epiſtolæ ad Januarium ſcriptæ, qui in aliquibus MSS. codicibus teſtimonio Maurinorum notarius appellatur. Prior eſt apud Maurinos 54., in veteribus editionibus 118., poſterior apud Maurinos 55., in veteribus editionibus 119. In priore Auguſtinus reſpondit Januario interroganti, quid agendum in iis cauſſis ſit, in quibus non conſtans & uniformis adparet Eccleſiarum omnium diſciplina. Prudenter ajebat Sanctus Antiſtes, in iis moribus uniuſcujuſque Provinciæ eſſe indulgendum; quo ſpectat canon 11. diſt. 12. hodie a Romanis Correctoribus emendatus. Illud adhuc animadvertendum ſupereſt in illis verbis *contra bonos mores injungitur*, quod obſervaverunt Maurini, nimirum in aliquibus MSS. ita legi: *contra bonos mores eſſe convincitur*. Quædam præterea ſunt apud Gratianum omiſſa, quæ ad integram exhibendam Auguſtini ſententiam adjicienda videntur: ſiquidem poſt illa verba canonis *indifferenter eſt habendum*, ita habetur apud Auguſtinum: *Et propter eorum, inter quos vivitur, ſocietatem ſervandum eſt. Credo te aliquando ex me audiſſe, ſed tamen etiam nunc commemoro. Mater mea Mediolanum me conſecuta invenit Eccleſiam Sabbato non jejunantem. Cœperat turbari, & fluctuare, quid ageret. Cum ergo talia non curabam, ſed propter ipſam conſului de hac re beatiſſimæ memoriæ virum Ambroſium. Reſpondit mihi, nihil ſe docere me poſſe, niſi quod ipſe faceret, quia ſi melius noſſet, id potius obſervaret. Cumque ego putaſſem, nulla reddita ratione, auctoritate ſola ſua nos voluiſſe admonere, ne Sabbato jejunaremus, ſubſecutus eſt, & ait mihi: Cum Romam venero, jejuno Sabbato, cum hic ſum, non jejuno. Sic etiam tu &c.* Ad hanc eandem epiſtolam pertinet canon 84. verſ. ult. de pœn. diſt. 1. Videlicet expendens Auguſtinus varias Eccleſiarum diſciplinas exemplum adferebat aliquorum, qui quotidie ad Euchariſticum Sacramentum accedebant, quando alii ob reverentiam in Sacroſancta Myſteria raro idem Sacramentum ſuſcipiebant, ita diſſerens: *Dixerit aliquis, non quotidie accipiendam Euchariſtiam. Quæſieris quare? Quoniam, inquit, eligendi ſunt dies, quibus purius homo, continentiuſque vivit, quo ad tantum Sacramentum dignus accedat. Qui enim manducaverit indigne, judicium ſibi manducat, & bibit. Alius contra. Imo, inquit, ſi tanta eſt plaga peccati, atque impetus morbi, ut medicamenta talia differenda ſint, auctoritate Antiſtitis debet quiſque ab altario removeri ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari.* Et poſt pauca: *Rectius inter eos fortaſſe quiſpiam dirimit litem, qui monet, ut præcipue in Chriſti pace permaneant; faciat autem unuſquiſque, quod ſecundum fidem ſuam pie credit eſſe faciendum.* Duo ex his Auguſtini verbis deducuntur: Primum eſt, verſiculum poſtremum Gratianei canonis perperam adſutum fuiſſe præcedentibus verſiculis, quaſi omnia ex eodem Auguſtini libro depromta ſint, cum priora ad Enchiridium pertineant, poſteriora ad memoratam

Can. 11. diſt. 12.

Can. 84. verſ. ult. de pœn. diſt. 1.

Digitized by Google

ratam epiſtolam ad Januarium: Alterum eſt, verba poſtremi verſiculi non exhibere ipſam Auguſtini ſententiam, ſed potius ſententiam illorum, quos ibidem Auguſtinus laudabat. Præterea ad eandem Auguſtini epiſtolam pertinet canon 13. verſ. *dixerit quiſpiam* de conſ. diſt. 2., quem jam ſuperius expendebam, cum agerem de libro de Eccleſiaſticis dogmatibus. Denique ad eandem epiſtolam referendus eſt can. 54. de conſ. diſt. 2., ubi, cum memoraret Auguſtinus varias Eccleſiarum conſuetudines in iis, quæ ex Chriſti præceptionibus non ſunt definita, exemplum adfert in jejunio ante Euchariſtiæ ſuſceptionem obſervando. Ibi ſane notandum eſt, quod Gloſſographi ſcripſerunt ad illa verba: *Quod nulla orarum diverſitate variatur*, adnotantes ita: *Orarum, ideſt regionum*; neque enim laboraviſſent adeo, ſi codices Auguſtini ob oculos habuiſſent, in quibus non legitur *orarum*, ſed *morum*.

Can.13. verſ.1.& Can.54. de conſ. diſt. 2.

Ad alteram epiſtolam ad Januarium referendus eſt canon 12. diſt. 12., ubi tamen non omnes codices conſonant; ſiquidem alicubi legitur *univerſæ Eccleſiæ ... ſervilibus operibus .... legalibus tamen ſarcinis*, ubi ſcripſit Gratianus *univerſalis Eccleſiæ ... ſervilibus oneribus .... legalibus tamen ſacramentis*. Item prope finem ejuſdem epiſtolæ legitur canon 3. cau. 26. qu. 2., ubi pro voce illa *unitatem* ſubſtituendum eſt *vanitatem*. Ibidem improbabat Auguſtinus morem nonnullorum, qui ex libris Sacræ Scripturæ propheticis divinare futura ſe poſſe credebant, quæ *Sortes Sanctorum* aliquando appellatæ fuerunt, quemadmodum in Concilio Agathenſi in can. 6. cau. 26. qu. 5.; atque id recentioribus etiam ſæculis damnandum fuit, uti liquet ex Capitulari Francorum 3. anni 789. cap. 4. ibi: *Ut nullus in Pſalterio, vel in Evangelio, vel in aliis rebus ſortire præſumat, nec divinationes aliquas obſervare.*

Can.12. diſt. 12.

Can. 3. cau. 26. qu. 2.

De epiſtolis ad Hieronymum.

Cum Hieronymus ſtudio pene incredibili novam ſacrarum literarum interpretationem exornaviſſet, non potuit non concitare religioſorum plurium virorum animos, quod facile in ſuſpicionem adducerentur futurum, ut rei novitate aliqua in Eccleſia turbarentur, præcipue vero Septuaginta Interpretum verſio eo uſque receptiſſima, & ab Apoſtolica ipſa ætate in Eccleſia recepta vileſceret, ac contemneretur. Inter hos fuit Auguſtinus, qui quamquam Hieronymi ingenium, laboreſque æqui boni faceret, hac tamen in parte ſtatim viſus eſt contradixiſſe, adeo ut a nonnullis creditus eſſet Hieronymo invidere. Id ingenue profitetur Auguſtinus idem in epiſt. 82. ad Hieronymum, quem rogavit, ut novæ interpretationis exemplar ad ſe mitteret, ita ſcribens inter cetera: *Ut hi, qui me invidere putant utilibus laboribus tuis, tandem aliquando, ſi fieri poteſt, intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem in Eccleſiis legi, ne contra Septuaginta auctoritatem tanquam novum aliquid proferentes magno ſcandalo perturbemus plebem Chriſti, quarum aures, & corda interpretationem audire conſueverunt, quæ etiam ab Apoſtolis probata eſt*. Cum Auguſtino idipſum tradebant plures graviſſimi Antiſtites ex rei novitate aliquid extimeſcentes; licet enim apud ipſos magno eſſet in pretio Hieronymi doctrina, nondum tamen ejus verſio ceteris vetuſtioribus antehabenda videbatur, quouſque publica Eccleſiæ definitio acceſſiſſet. Idem Auguſtinus

Digitized by Google

nus in propoſito Hieronymum monuit, ut alio ſtudia ſua conferret, præſertim in vertendis e græco in latinum operibus Græcorum inſignium, qui divinas literas commentariis illuſtraverant, ita ſcribens in epiſtola apud Maurinos 28.: *Petimus ergo, & nobiſcum petit omnis Africanarum Eccleſiarum ſtudioſa ſocietas, ut interpretandis eorum libris, qui græce ſcripturas noſtras quamoptime tractaverunt, curam atque operam impendere non graveris. Potes enim efficere, ut nos quoque haberemus tales illos viros, & unum potiſſimum, quem tu libentius in tuis literis ſonas. De vertendis autem in latinam linguam ſanctis Literis Canonicis laborare te nollem, niſi eo modo, quo Job interpretatus es, ut ſignis adhibitis, quid inter hanc tuam, & Septuaginta, quorum eſt graviſſima auctoritas, interpretationem diſtet, adpareat. Satis autem nequeo mirari, ſi aliquid adhuc in Hebræis exemplaribus invenitur, quod tot interpretes illius linguæ peritiſſimos fugerit. Omitto enim Septuaginta, de quorum vel conſilii, vel ſpiritus majore concordia, quam ſi unus homo eſſet, non audeo in aliquam partem certam ferre ſententiam, niſi quod eis præeminentem auctoritatem in hoc munere ſine controverſia tribuendum exiſtimo. Illi me plus movent, qui cum poſteriores interpretentur, & verborum, locutionumque Hebræarum vim, atque regulas mordicus, ut fertur, tenerent, non ſolum inter ſe non conſenſerunt, ſed etiam reliquerunt multa, quæ tanto poſt eruenda, & prodenda remanerent. Et aut obſcura ſunt, aut manifeſta. Si enim obſcura ſunt, te quoque in eis falli potuiſſe creditur, ſi manifeſta, illos in eis falli potuiſſe non creditur.* Hæc neceſſario erant præjacienda, ut ſententiæ Auguſtini ad Hieronymum ſcribentis apud Gratianum relatæ intelligerentur. In primis canon 5. diſt. 9. depromtus eſt ex epiſtola in veteribus editionibus 19., & apud Maurinos 82., ubi Auguſtinus candide profitetur, ſe Hieronymi auctoritate non adeo moveri, ut ejus interpretationem Sacræ Scripturæ ceteris antiquioribus præferat, ad hanc rem ita ſcribens: *Ego enim fateor charitati tuæ, ſolis eis ſcripturarum libris, qui jam canonici appellantur, didici hunc timorem, honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem ſcribendo aliquid erraſſe firmiſſime credam; ac ſi aliquid in eis offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud, quam mendoſum eſſe codicem, vel interpretem non aſſecutum eſſe, quod dictum eſt, vel me minime intellexiſſe non ambigam. Alios autem lego, ut quantalibet ſanctitate, doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipſi ita ſenſerunt, ſed quia mihi vel per illos auctores canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, perſuadere potuerunt. Nec te, mi frater, ſentire aliud exiſtimo: prorſus, inquam, non te arbitror ſic legi tuos libros velle tanquam Prophetarum, vel Apoſtolorum, de quorum ſcriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium eſt. Abſit hoc a pia humilitate, & veraci de te ipſo cogitatione.* Ex his verbis Gratiani canon erit emendandus.

Can. 5. diſt. 9.

Ex alia epiſtola ad Hieronymum, apud Maurinos 40., & 9. in aliis editionibus, in qua eadem fere res pertractatur, depromtus eſt canon 7. diſt. 9., ſcilicet Auguſtinus Hieronymum reprehendit, quod in expoſitione Divinarum Scripturarum videretur mendacium adprobare, dum ſcriberet, officioſa quædam mendacia ſacrorum monumentorum ſcriptores aliquando protuliſſe. Ne vero Auguſtinus idem in ſuis objurgationibus nimis acer, & aſper apud Hieronymum haberetur, aliam ſcripſit epiſtolam apud Maurinos 82., qua traderet ſe monendi potius, quam reprehendendi animo ita ſcripſiſſe, profeſſus ſe libentiſſime paſſurum, quotieſcumque aliqua de cauſſa abs Hieronymo reprehenderetur. Huc pertinet canon 34. cau. 2. qu. 7., cujus hæc verba ſunt: *Identidem rogo, ut me fidenter corrigas, ubi*

Can. 7. diſt. 9.

Can. 34. cau. 2. qu. 7.

mihi

mihi hoc opus eſſe perſpexeris; quamquam enim ſecundum honorum vocabula, quæ jam Eccleſiæ uſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio majus ſit, tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt, licet etiam a minore quolibet non ſit refugienda, vel dedignanda correctio.

Sententia canonis 19. de pœn. diſt. 2. legitur in alia epiſtola ad Hieronymum apud Maurinos 167., alibi 29., in qua Auguſtinus improbat doctrinam Stoicorum tradentium, omnia peccata eſſe paria, eo uſus argumento: virtutes, quæ vitiis opponuntur, in aliquibus excellentiores ſunt, in aliquibus multo minores: ergo vitia nonnullorum graviora ſunt, nonnullorum leviora. Ad eam rem ita de charitatis virtute ſcribit: *Hæc in aliis major, in aliis minor, in aliis nulla eſt. Pleniſſima vero, quæ jam non poſſit augeri, quamdiu hic homo vivit, eſt in nemine, quamdiu autem augeri poteſt, profecto illud, quod minus eſt, quam debet, ex vitio eſt.* Sunt hæc, quæ in laudato canone 19. Gratianus voluit deſcribenda. Can. 19. de pœn. diſt. 2.

Non eſt hoc in loco omittendum, Auguſtinum, licet Hieronymo ſacras literas nova interpretatione prodenti ab initio viſus fuerit obſtitiſſe, tandem vero ejuſdem labores probaviſſe, ac laudaviſſe, præſertim poſtquam mortuo Hieronymo multi Hieronymi famæ detraherent. Hinc in lib. contra Julianum 1. num. 34. ita de Hieronymo ſcripſit: *Græco, & Latino, inſuper & Hebræo eruditus eloquio ex occidentali ad orientalem tranſiens Eccleſiam in locis ſanctis, atque in literis ſanctis uſque ad decrepitam vixit ætatem.* Et lib. 2. prope finem: *De illo autem Sancto Presbytero, quæ ſecundum Dei gratiam, quæ data eſt ei, ſic in Eccleſia laboravit, ut eruditionem Catholicam multum in latina lingua multis & neceſſariis literis adjuvaret.*

De epiſtola ad Irenæum.

Neſcio an ex Gratiani, an potius ex Amanuenſium oſcitantia profluxerit, ut duo laudarentur monumenta, quaſi depromta ex epiſtola Auguſtini ad Irenæum, ſcilicet canon 45. & 57. de conſ. diſt. 2., quando nulla eſt hujuſmodi inſcriptionis apud Auguſtinum epiſtola, imo & qui fuerit Irenæus ille, compertum eſſe non poteſt. Verba canonis 45. jam olim deſcripta fuerant ab Ivone Carnotenſi in cap. 8. & 9. partis 2. Decreti, ubi tamen diverſa habetur inſcriptio, diverſa quoque verba exhibentur. Etenim in cap. 8. laudatur Auguſtinus *in expoſitione Pſalmi 53. & 98.* his verbis: *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi: ſpiritualiter intellectum vivificabit vos, caro autem non prodeſt quidquam. Sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadavere venditur, aut in macello dilaniatur.* In cap. 9. iterum Auguſtinus laudatur, ſed *in homilia Pſalmi 28.* his verbis: *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt, qui me crucifigent; ipſum quidem, & non ipſum, ipſum inviſibiliter, non ipſum viſibiliter. Unde ſubditur: Etſi neceſſe eſt, illud viſibiliter celebrari, neceſſe eſt tamen inviſibiliter intelligi.* Sententia Auguſtini quærenda eſt in enarrat. in Pſalmum 98., ubi hæc leguntur, ex quibus ſane & Ivonis & Gratiani editio eſt emendanda: *Spiritualiter intelligite, quod locutus ſum: non hoc corpus, quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendavi, ſpiritualiter intellectum* Can. 45. & 57. de conſ. diſt. 2.

 vivifica-

vivificabit vos; & ſi neceſſe eſt, illud viſibiliter celebrari, oportet tamen illud inviſibiliter intelligi. Hæc ipſa Auguſtini verba recenſuit etiam Beda in cap. 11. epiſt. 1. ad Corinthios. Canon autem Gratianeus 57. videtur depromtus ex tractatu Auguſtini 26. in cap. 6. Evangelii Johannis, ibi: *Ego ſum panis vivus, qui de Cœlo deſcendi. Ideo vivus, quia de Cœlo deſcendi. De Cœlo deſcendit & manna, ſed manna umbra erat, iſte veritas eſt. Siquis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum, & panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem? vocatur caro, quod non capit caro, & ideo magis non capit caro, quia vocatur caro. Hoc enim exhorruerunt, hoc ad ſe multum eſſe dixerunt; hoc non poſſe fieri putaverunt. Caro mea eſt, inquit, pro mundi vita. Norunt fideles Corpus Chriſti, ſi Corpus Chriſti eſſe non negligant. Fiant Corpus Chriſti, ſi volunt vivere de Spiritu Chriſti: De Spiritu Chriſti non vivit, niſi Corpus Chriſti &c.* Quod ſi quæratur, quomodo irrepere potuerit in inſcriptiones canonum *epiſtola ad Irenæum*, ego ſuſpicor, olim forte ad marginem illorum monumentorum adjectam fuiſſe notam epiſtolæ Auguſtini ad *Januarium*, in qua nonnulla de ſuſcipiendo Corpore Chriſti traduntur, ut curioſus interpres eam epiſtolam adire poſſet; deinde autem notam illam in inſcriptionem irrepſiſſe, & pro nomine *Januarii* adpoſitum fuiſſe nomen Irenæi ex errore & oſcitantia Amanuenſium.

De epiſtola ad Julianum Comitem.

Can. 2. de pœn. diſt. 2. Quicumque canonem 2. de pœn. diſt. 2., qualis apud Gratianum exhibetur, contempletur his verbis expreſſum: *Charitas, quæ deſeri poteſt, nunquam vera fuit;* forte ſtatim putabit, colligi ex eo poſſe, charitatis virtutem nunquam in eo fuiſſe, qui deinde lethale crimen admiſerit. Idem videtur tradidiſſe Gratianus in præcedentibus verbis, idem aliqui colligere viſi ſunt in lib. 3. ſentent. diſt. 31. Petri Lombardi, quos tamen ibidem Lombardus idem refellit, laudata verba ſub nomine Auguſtini ita explicans: *Quod dicitur, charitas nunquam fuiſſe vera, quæ deſeri poteſt, non ad eſſentiam charitatis refertur, ſed ad efficientiam, quia non efficit charitas, quæ deſeritur, hominem vere beatum, nec perducit ad verum bonum.* Mihi alia via ineunda videtur, quam quæ inita a Lombardo fuit, in eo monumento explicando. In primis enim obſervo, laudata verba non eſſe Auguſtini. Reperiuntur illa in libello exhortationis, ſeu de ſalutaribus documentis ad quendam Comitem directo, rejecto a Maurinis in appendicem tomi 6. operum Auguſtini; & quidem jure optimo, cum libelli ſtylus minime Auguſtino conveniat. Potius tribuendus eſſet liber Paullino Aquilejenſi, ſeu Forojulienſi Patriarchæ ſæculi octavi Scriptori. Referunt iidem Maurini ad hanc rem veterem Codicem MS. Colbertinum, in quo hæc adpoſita erat libello inſcriptio: *Sermo S. Paullini Forojulienſis Epiſcopi cuidam amico ſuo in ſæculo militanti pacem, & proſperitatem, ſalutem, & gaudium ſempiternum optat in Domino Jeſu Chriſto Salvatore noſtro.* Diſputant eruditi, quiſnam fuerit ille Paullini amicus, quem alii Julianum dicunt, alii Æricum, ac poſteriores id conjiciunt ex epiſt. 94. Alcuini ad eundem Æricum ſcripta, ſuſpicati pro Ærico Juliani nomen in inſcriptionem libri irrepſiſſe, quod nonnulla in eundem librum fuerint ex Juliano Pomerio derivata. Deinde verba a Gratiano deſcripta erunt ita edenda, qualia apud Paullinum ſunt, atque ex

Digitized by Google

ex Paullini ſententia explicanda. Jamdiu Paullinus Eccleſiæ ſuadente utilitate ab amicis ſeceſſerat, quos tamen identidem datis & acceptis epiſtolis colebat. Inter ceteros ad memoratum Comitem ſcribens ait: *Licet enim me mutationis habitus longe tuliſſet a vobis corpore, ſed nullatenus charitate, quia charitas, quæ deſeri poteſt, nunquam vera fuit.* Agebatur de oſtendenda benevolentia Paullini adverſus amicos, quos ut ut abſentes amare ſe profitebatur, eam autem ipſe exhibebat, ut demonſtraret fictam fuiſſe neceſſitudinem, quæ mutatione locorum amitteretur. At quomodo hæc charitati fidelium erga Dei generaliter accommodari poſſint, ego non video, ut deducatur, habitum charitatis inter fideles nunquam amitti poſſe. Utinam & Gratianus & Lombardus authographum codicem præ manibus habuiſſent; neque enim in recenſendo brevi fragmento adeo ingenia ſua torſiſſent.

De epiſtola ad Lotharium.

Laudavit Ivo in parte 10. Decreti cap. 79. epiſtolam Auguſtini *ad Letarium*, quam Gratianus *ad Lotharium* ſcriptam adſeruit in can. 38. cau. 23. qu. 5. Et Ivo, & Gratianus inſcriptionem corruperunt. Habetur canon in epiſtola ad Nectarium in veteribus editionibus 254., apud Maurinos 104. Nectarium ibidem Auguſtinus appellat *eximium meritoque honorabilem ac ſuſcipiendum fratrem*, ex quibus facile deducitur, eum fuiſſe Epiſcopali dignitate inſignitum. Rogaverat Nectarius Auguſtinum, ut quibuſdam civibus olim graviſſimorum criminum reis, maximæ admiſſæ in viros Eccleſiaſticos cladis, vaſtatarum ſacrarum ædium, ac ſimilium, indulgentiam concederet, & graviſſimam indictam pœnitentiam relaxaret, intra breviora tempora coercendo. Reſpondit Auguſtinus, Eccleſiæ maxime intereſſe enormia ejuſmodi ſcelera atrociter ad aliorum exemplum puniri; quo pertinent verba laudati canonis 38., ubi pro illis *parcit, & favet* legitur apud Maurinos *parcit, & fovet*.

Can. 38. cau. 23. qu. 5.

De epiſtolis ad Macedonium.

Siquod eſt in tota Eccleſiaſtica vetuſtate argumentum, unde priſca diſciplina eruatur reorum gratia ad Eccleſias confugientium, illud ſane potiſſimum exhibetur in epiſtola Auguſtini ad Macedonium apud Maurinos 153., & in antiquis editionibus 54. Nimirum ubi atrocioris cujuſdam criminis reus ad Eccleſiam acceſſiſſet, & ad Eccleſiæ Antiſtitem, delicti veniam petiturus, inter pœnitentes recipiebatur, & nonniſi poſt diuturnum tempus ſeveritate canonum expiatus reſtituebatur in communionem, de qua re ita Auguſtinus ajebat in epiſt. 159. *Vocatur quidem & iſta damnatio, ſed quis non intelligat magis beneficium, quam ſupplicium nuncupandum, ubi nec ſæviendi relaxatur audacia, nec pœnitendi medicina ſubtrahitur.* Dum vero reus pœnitentiæ publicæ per Eccleſiam ſubjiciebatur, conſueverant Epiſcopi precibus a publicis Magiſtratibus intercedere, ut publicas pœnas petita etiam, ubi opus eſſet, ſummi Imperantis venia, remitterent, ac relaxarent. Itaque Macedonius vir, ut ait Auguſtinus, *in Republica negotioſiſſimus*, &

Digitized by Google

& non ſuis, ſed alienis utilitatibus attentiſſimus Auguſtinum, quem *merito venerabilem, & unice colendum Patrem* appellavit, interrogaverat, qua ratione Epiſcoporum officium intercedendi apud publicos Magiſtratus pro reis ſacros ipſos Antiſtites teneret. Elegantiſſime epiſtola ſua reſpondit Auguſtinus, inter cetera vulgari a nonnullis propoſitæ querimoniæ ſatisfaciens; nimirum cum nonnulli putarent, fures ab Eccleſia exceptos ab onere reſtituendi per Eccleſiam liberari, cujus rei argumentum tradit lex 1. cod. de his, qui ad Eccleſ. confug., ſcribit Sanctus Vir, nunquam illud per Eccleſiam fieri, ſed potius pœnitentes fures, quoties fieri poſſet, ut reſtituerent res ablatas, per Eccleſiam adjuvari. Ex hac epiſtola depromtus eſt canon 62. diſt. 50., cujus verba corruperat Gratianus, aptius autem iterum deſcripſit in can. 22. de pœn. diſt. 3. Ibidem Auguſtinus Macedonio ſuadebat, ut illis etiam, qui iterato deliquiſſent, & pœnitentiæ cauſſa ad Eccleſiam confugerent, veniam concederet. Jungendi præterea ſunt canones 71. cau. 11. qu. 3. & 15. cau. 14. qu. 5., etenim quod paucis traditur in can. 71. ex ſententia Auguſtini, fuſius, integriuſque deſcribitur in can. 15., præſertim poſt Correctionem Romanam. In eo ibidem erat Auguſtini propoſitum, ut demonſtraretur, non omnino habita fuiſſe tanquam abolita crimina reorum ad Eccleſiam confugientium, ac pœnitentium; etenim ſiquis eorum injuſte quidpiam rapuiſſet, etiam poſt pœnitentiam exactam reſtituere cogebatur; atque ea occaſione obiter nonnulla attingebat Sanctus Doctor exempla illorum, qui res alienas occupare injuria dicebantur. Poſt verba canonis 15., qualia apud Gratianum hodie jacent, vix paucis interjectis, ea ſequuntur, quæ legimus in can. 11. cau. 14. qu. 4. ad eandem rem, uti liquet, pertinentia. Huc etiam ſpectat canon 1. cau. 14. qu. 6., cujus verba hodie a Romanis Correctoribus emendata exhibentur. Nimirum urgebat Auguſtinus, non adeo fovendos eſſe reos ad Eccleſiam confugientes, ut raptarum rerum reſtitutione liberarentur, ibi: *Quod autem in epiſtola tua ſequitur, ubi dicis verum nunc & mores noſtri ſunt, & ſceleris pœnam cupiunt ſibi homines relaxari, & id, propter quod ſcelus admiſſum eſt, poſſidere, peſſimum hominum genus commemoras, cui pœnitendi medicina omnino non prodeſt: ſi enim res aliena, propter quam &c.* Hinc exorditur Gratianus. Erant olim alienarum familiarum expilatores, qui deinde ære alieno pergravati ideo ad Eccleſias confugiebant, ut a creditorum moleſtiis vindicarentur, imo & creditores ſuos omnino fraudarent. Id *peſſimum hominum genus* Auguſtinus vocabat, inter quos nonnullos Judæos extitiſſe teſtatur laudata lex 1. cod. de his, qui ad Eccleſ. confug. Hos, ubi dolo, & fraude ad Eccleſiam acceſſiſſent, Viri Eccleſiaſtici repellebant; ubi vero pœnitentiæ gerendæ cauſſa confugiſſent, eleemoſynis in illos Eccleſiæ largitate collatis, adjuvabantur, ut creditoribus ſatisfacerent; quemadmodum Auguſtinum ita feciſſe conſtat ex epiſtola 268. ad plebem Hipponenſem in cauſſa cujuſdam Faſcil debito 17. ſolidorum gravati. Extat in hanc ipſam rem conſtitutio Theodoſii Magni in l. 1. cod. Theodoſ. de his, qui ad Eccleſ. confug., ubi jubebat Imperator, aut neminem debitorem publici ærarii in Eccleſiam recipiendum, aut ſi reciperetur, Eccleſiaſticos ipſos viros ad debitum ſolvendum obligari. Elegantiſſima ſunt, quæ in eadem epiſtola deſcribuntur derivata in canonem 4. cau. 23. qu. 5., ubi Auguſtinus ita commendat ſollicitudinem, & pietatem Epiſcoporum in intercedendo pro reis, ut tamen una laudetur religio judicum, & ſeveritas in eiſdem reis coercendis. Quod emendandum erat, aut adnotandum in codice Gratiani jam Romani

Can. 62. diſt. 50. & can. 22. de pœn. diſt. 3.

Can. 71. cau. 11. qu. 3. & Can. 15. cau. 14. qu. 5.

Can. 11. cau. 14. qu. 4. Can. 1. cau. 14. qu. 6.

Can. 4. 5. 17. 18. 19. cau. 23. qu. 5.

Digitized by Google

Romani Correctores animadverterunt. Juvat hoc in loco & nonnulla ſubjicere de canone 5. eadem cauſſa & quæſtione ab auctore Palearum adjecto. Is ſane apud Auguſtinum deſideratur, & potius opus eſſe videtur incerti nominis Gloſſographi, qui paucis præcedentem canonem interpretari conatus eſt, & quidem ipſe verba mutuatus fuiſſe videtur a Gratiano, qui ſimilia ad interpretationem monumentorum veterum Patrum tradidit poſt canonem 42. de pœn. diſt. 3. in fine. Ceterum nec Gloſſographum, nec Gratianum longe abiiſſe ab Auguſtini ſententia puto; licet enim Auguſtinus voluerit, illis quoque reis eſſe indulgendum, qui pluries in crimina lapſi fuiſſent can. 62. diſt. 50. juncto can. 22. de pœn. diſt. 3., non tamen ita parcendum reis voluit, ut etiam pervicacibus, & pejora molientibus ſubveniretur. Ad eandem epiſtolam pertinet canon 17. cau. 23. qu. 5., ubi Epiſcopalis humanitas in intercedendo laudatur. Eo etiam ſpectant canones 18. & 19. eadem cauſſa, & quæſtione, qui cum integra epiſtola conſonabunt, quoties pro illis verbis canonis 18. *Non fruſtra ſunt inſtituta poteſtas Regis, & cognitoris jus, ungulæ carnificis &c.* ita legatur: *Nec ideo ſane fruſtra ſunt inſtituta poteſtas Regis, jus gladii cognitoris, ungulæ &c.* Denique ad eam epiſtolam referrendus eſt canon 33. de pœn. diſt. 3. ad optimos codices a Correctoribus Romanis exactus. Can. 33 Adnotant Maurini Monachi ea verba *In Eccleſia locus humillimæ* diſan. *pœnitentiæ* in nonnullis quidem codicibus legi, ſed in aliquibus pro illis haberi: diſt. 3. *locus ille pœnitentiæ*, in aliis: *locus ille pœnitendi*.

Alia eſt Auguſtini epiſtola ad eundem Macedonium ſcripta apud Maurinos 155., Can. 53. in veteribus editionibus 52. ſub hac inſcriptione: *Auguſtinus Epiſcopus famulus* cau. 23. *Chriſti, familiæque ejus dilecto Filio Macedonio in Domino ſalutem*. Ibidem Sanctus qu. 4. Vir ſciſcitantem virum docet, beatam vitam a ſolo Deo tanquam a munificentiſſimo omnis boni largitore proficiſci. Hinc depromtus eſt canon 53. cau. 23. qu. 4., cujus verba cum integris epiſtolæ exemplaribus penitus conſonant.

De epiſtolis ad Marcellinum Comitem.

Duæ extant Auguſtini epiſtolæ ad Marcellinum Comitem ſcriptæ, qui ibidem *Dominus eximius, & merito inſignis, atque chariſſimus filius* nominatur; Prior apud Maurinos 133., in veteribus editionibus 159., poſterior apud Maurinos 158., in veteribus editionibus 159., utrobique autem Auguſtinus Marcellinum Tribunum militum hortabatur, ut Donatiſtas inſequeretur, ita tamen, ut a pœna ſanguinis abſtineret, ſed ſalutari quadam ratione illos ad unitatem Catholicam revocaret. Ideo vero Sanctus Vir opportunum duxit, militum animos ad eam aggrediendam provinciam ſollicitari, quia Donatiſtæ publicam pacem rapinis, graſſationibus, cædibus omnia turbaverant. Ex quo facile intelligitur canon 1. cau. 23. qu. 5. de- Can. 1. promtus ex priore epiſtola, ubi graviſſima Donatiſtarum crimina recenſentur, & cau. 23. Marcellinus ad eos coercendos inducitur. Romani Correctores jam curaverunt, qu. 5. ut Gratianeum monumentum ex integris epiſtolæ codicibus emendatus exhiberetur. Inter cetera autem jure obſervaverunt vocem illam *notariis* dubiam incertamque lectionem efficere, vel quod in pluribus ſive editis, ſive MSS. Auguſtini codicibus legatur non *notariis*, ſed *notaria*, vel *notoria*; vel quod non ea poſſit eſſe Auguſtini ſententia, ut notarii quidam eſſent homines accuſandis ſontibus addicti,

quorum

quorum propterea miniſterio Donatiſtæ accuſarentur; ſed potius *notaria*, ſive *notoria* appellantur *quædam teſtificationum genera*, quemadmodum interpretatus eſt Budæus in 2. editione adnotationum in Pandectas in l. 6. ff. ad Sen. conſ. Turpillianum pag. mihi 109. Horum ſane *notariorum*, ſive *notariarum* mentio fit tum in dicta l. 6. §. 3., tum in l. 7. cod. de accuſation., quam ad rem obſervare juvat, apud veteres aliud fuiſſe notas, aliud literas: literis ſcriptura clara, perſpicuaque conſtabat; notis vero ſuboſcura, nec facile univerſis comperta, imo etiam paucis contracta. Itaque ſubobſcuræ iſtæ ſcripturæ non literis, ſed notis ſignatæ *notoria*, ſive *notaria* appellabantur, uti apud Auguſtinum in Breviculo collationis adverſus Donatiſtas, & apud Apulejum in lib. 7. de aſino aureo. Notoriam hujuſmodi ſcripturam edere ſolebant Parentes, dum inter liberos hæreditatem prædividebant, ne fortaſſe paterna voluntas perſpicua liberis redderetur, ſed notarum interpretatio abs judice tota penderet, quemadmodum eruitur ex l. 1. cod. Theodoſ. familiæ erciſcundæ. Præterea eiſdem notis utebantur accuſatores in judiciis publicis; item, ut ait Alexander ab Alexandro in lib. 2. genial. cap. 30. prope finem, *Romanis per ſigna, ac parvas, breveſque notas multarum literarum ſenſa colligere per notarios uſus invaluit, adeo ut quamvis citato ſermone editas in foro actiones per notas facile actuarii exciperent, ac ſenſa, & verba intelligerent*. Itaque ubi de Donatiſtis ageretur, ajebat Auguſtinus eos per notaria ſigna fuiſſe convictos, ſcilicet ex notis adjectis in libellorum inſcriptionibus, quas adverſus Catholicos fecerant. In poſteriore epiſtola leguntur
Can. 2. cau. 23. qu. 5. verba canonis 2. cau. 23. qu. 5. ubi eadem materies tractatur; nimirum de Donatiſtis tanquam reis graviſſimorum criminum coercendis.

De epiſtola ad Maximinum.

Can. 108. de conſ. diſt. 4. Maximinus Siniti in Hipponenſi Provincia Epiſcopus Donatiſtis non tantum ipſe adhæſerat, ſed & alios, quibus præerat, ſibi ſociaverat; quamquam deinde ad Catholicam reverſus fuerit unitatem, ac poſt Catholicam pacem Donatiſtis redeuntibus datam in Epiſcopatu ex Eccleſiaſtica diſpenſatione permanſerit, de quo propterea honorificam mentionem fecit Auguſtinus in lib. 22. de Civitate Dei cap. 8. num. 6. Dum autem Donatiſtas Maximinus ſequeretur, auſus fuerat Diaconum quendam Mutugennenſis Eccleſiæ a Catholicis ad Donatiſtas deficientem rebaptizare. Id ægre ferens Sanctus Hipponenſis Antiſtes ſtatim ad Maximinum epiſtolam ſcripſit, plenam doloris, & querelæ, apud Maurinos 23., in vetuſtis editionibus 203., ex qua depromta ſunt verba canonis 108. de conſ. diſt. 4.

De epiſtola ad Onoratum.

Can. 9. cau. 32. qu. 5. Onoratus quidam Eccleſiæ Thiavenſis Epiſcopus Vandalorum vexationes pertimeſcens, a Diœceſi, quam Vandali invadere meditabantur, ſecedere ſe poſſe putabat. Quod propoſitum ubi compertum Auguſtino fuit, probari non potuit; Hinc Auguſtinus ſui officii immemorem Epiſcopum reprehendit epiſtola apud Maurinos 228., & in vetuſtis editionibus 180., ad quam pertinet canon 9. cau. 32. qu. 5., ubi traditur, magis verendum Chriſtiano homini eſſe, ne interior

animi

Digitized by Google

animi virtus ac conſtantia intereat, quam ne corpus pereat, aut fatigetur; quod confirmatur caſtitatis exemplo, quæ non violentia in corpus illata amittitur, ſed interiore voluntatis conſenſione.

De epiſtola ad Paſcentium.

Nullum non moverunt lapidem hæretici, ut Auguſtinum in partem ſuam quoquo modo traherent, ſeu ut ejus animi vires ſibi infenſas declinarent, ſeu ut magnum hæreſeos ſuæ præſidium quærerent. Cum vero immotus in vera fide, & hæreſeos impugnator ſtrenuus ſemper extiterit, hæretici confugerunt ad callidas artes, nimirum cœperunt Auguſtinum clanculum ad ſua vocare colloquia unionis, & charitatis ſanciendæ prætextu, ut deinde facile in vulgus jactarent, Auguſtinum ſibi tandem aliquando adhæſiſſe. Id adorſus eſt Paſcentius Domus Regiæ Comes, & fide Arrianus, qui Auguſtinum Carthaginem advocatum allocutus, ut refert Poſſidius cap. 17., in profeſſione fidei, de qua edenda agebatur, eluſit, ſubdole ſurripiens Auguſtini ſuffragium, poſt quod palam clamare cœpit, Auguſtinum a ſe victum fuiſſe. His graviſſime commotus Sanctus Antiſtes ad eundem Paſcentium epiſtolam ſcripſit, quæ olim erat 164., nunc apud Maurinos 238., vehementer conqueſtus, quod turpiter notaretur, eodem tempore reddens ſuæ integerrimæ fidei rationem. Hujus epiſtolæ fragmentum exhibetur in can. 3. cau. 32. qu. 6., his verbis: *Ne alterius dicas, quod te audio non tacere, non me fuiſſe auſum tibi dicere fidem meam, bis literis accipe, quod & tu legas, & cui volueris legendum tradas, & quod volueris viciſſim ſcribendo ipſe reſpondeas. Iniquum eſt enim, ut quiſque de alio judicare velit, & judicari de ſe nolit.* Hanc ſententiam Gratianus ad eam quæſtionem protraxit, in qua diſputabat, num adulter poſſit uxorem adulteram dimittere. Can. 3. cau. 32. qu. 6.

De epiſtola ad Petrum Diaconum.

Canon 3. de conſ. diſt. 4., qui Auguſtino tribuitur ad Petrum Diaconum ſcribenti, non eſt Auguſtini, ſed potius Fulgentii Ruſpenſis in libro *de fide ad Petrum*, quem in appendicem tomi 6. Maurini Monachi rejecerunt, & de quo ſuperius mentionem feci ad can. 55. cau. 1. qu. 1., & can. 3. cau. 15. qu. 1. Porro laudatus canon 3. de conſ. diſt. 4. legitur in cap. 26. & 27. ejuſdem libelli, cum quibus omnino conſonabit, ſi pro illis Gratiani verbis *Sempiterno igne puniendos*, ita legamus: *Ignis æterni ſupplicio ſempiterno puniendos*. Hæc ſane codicum varietas adnotanda potiſſimum ab iis erit, qui in ea diſputatione verſantur, an parvuli ſine baptiſmate decedentes ignis pœna damnentur; etenim nonnihil diſtare videtur inter duas illas loquendi formulas, *ſempiterno igne puniri*, & *ignis æterni ſupplicio ſempiterno puniri*, nam qui igne punitur, vere ſentit pœnam ignis, qui vero punitur ſupplicio ſempiterno ignis æterni, videtur quidem æternis pœnis damnatus in loco æterni ignis, non tamen ignem pati. Sunt, non inficior, graviſſima Auguſtini teſtimonia, quibus ſanctus ille vir viſus fuit de pœna non baptizatorum infantum aſpere nimis ſenſiſſe. Verum ſi Sancti Viri ſcopus attendatur, Can. 3. de conſ. diſt. 4.

datur, forte non videbitur adeo verborum cortici inhærendum, ut lenior non capi interpretatio poſſit. Pelagianos Auguſtinus impugnabat, qui peccato originis non inquinatos ajebant infantes, eoſdemque propterea æterna vita ex Dei liberalitate & gratia donari. Æſtu diſputationis correptus Sanctus Antiſtes eo perrexit, ut infantes illos, veluti peccati reos, ipſis gehennæ ſuppliciis damnatos aſſereret. Ceterum ubi de ea re quærendum ſollicite voluit, plurimum ſe dubitare profeſſus eſt, ita ſcribens in lib. 5. contra Julianum cap. 10. *Quis dubitaverit, parvulos non baptizatos, qui ſolum habent originale peccatum, nec ullis propriis aggravantur, in damnatione omnium leviſſima futuros? Quæ, qualis, & quanta erit, quamvis definire non poſſim, non tamen audeo dicere, quod eis ut nulli eſſent, quam ut ibi eſſent, potius expediret.* Quod de Auguſtino ajo, idipſum facile dixerim de Fulgentio Ruſpenſi, qui Auguſtini doctrinæ ſemper adhæſit.

De epiſtola ad Poſſidium.

Can. 38. de conſ. diſt. 5. Teſtatur Auguſtinus in epiſt. ad Donatiſtas apud Maurinos 15., Poſſidium fuiſſe Calamenſem Epiſcopum, ad quem epiſtolam ſcripſit in veteribus editionibus 73., apud Maurinos 245. ſub hoc titulo: *Domino dilectiſſimo, & venerabili Fratri, & conſacerdoti Poſſidio, & qui tecum ſunt, Fratribus, Auguſtinus, & qui mecum ſunt Fratres in Domino ſalutem.* Agitur in ea epiſtola de vitandis inanibus ſeu virorum, ſeu mulierum ornamentis, præſertim iis, quæ ad mentiendum, vel ad ſuperſtitioſum cultum parantur. Exinde deprompta ſunt verba canonis 38. de conſ. diſt. 5., ubi nomine *inaurium* non intelliguntur ea ornamenta, quæ fæminæ ad ornatum deferre ſolent, quemadmodum recentes Gloſſographi perperam adnotaverunt, ſed potius annuli quidam non ex una tantum aure pendentes, quos ſeu viri, ſeu fæminæ ideo deferebant, quod tum crederent, ſe fore omnia pericula feliciter evaſuros inani, & pernicioſa ſuperſtitione. Id non ſolum innuit Auguſtinus in iis verbis, *execrandam ligaturarum ſuperſtitionem*, ſed etiam in can. 6. cau. 26. qu. 2. ibi: *Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturæ, atque remedia, quæ medicorum quoque diſciplina condemnat, ſive in præcantationibus, ſive in quibuſdam notis, quas characteres vocant, ſive in quibuſdam rebus ſuſpendendis, atque ligandis, vel etiam ſaltandis quodammodo, non ad temperationem corporum, ſed ad quaſdam ſignificationes, aut occultas, aut etiam manifeſtas . . . . ſicut ſunt inaures in ſummo aurium ſingularium, aut de ſtruthiorum oſſibus anſulæ in digitis &c.* Obſervatur facile, Gratianeum canonem parum Gratiani propoſito convenire, cum in præcedentibus de Sacerdotum vita & honeſtate tractetur, in ſubſequentibus de vera doctrina fidei in aſſerenda Divina Spiritus Sancti natura.

De epiſtola ad Publicolam.

Publicolam, ad quem Auguſtinus ſcripſit, vulgo tradunt fuiſſe Melaniæ filium, quem vita functum fuſis elogiis Paullinus commendat in epiſtola ad Auguſtinum inter Auguſtinianas 94. apud Maurinos. Illum Auguſtinus ipſe *honorabilem, & dilectiſſimum filium* vocavit in epiſtola apud Maurinos 47. Nonnulla quæſiverat Publicola

blicola a Sancto Antiſtite; & primo an liceret a Barbaris, qui non veri Dei, ſed Dæmonis nomen jurejurando invocabant, dum ſponderent ſe fruges Chriſtianis Dominis ſervaturos, jusjurandum recipere. Dubitabatur enim in primis, an qui jusjurandum ejuſmodi reciperet, videretur cum Barbaris ipſis idololatriam communem habere: deinde, an fruges Dæmonum invocatione ſervatæ, quaſi impie maculatæ haberentur, propterεaque tales, a quibus eſſet neceſſario abſtinendum. Ea ipſa occaſione interrogaverat Publicola, an liceret Chriſtiano manducare quidquam *de area trituratoria tritici, vel cujuſcumque leguminis, aut torculari, de quo Dæmoni oblatum eſſet*. Prioribus his quæſtionibus reſpondens Auguſtinus ea ſcripſit, quæ maxima in parte habentur in can. 3. 15. & 16. cau. 22. qu. 1. & in canone 10. cau. 26. qu. 2., quibus opportunum erit addere canones 2. 5. 6. 7. & 8. cau. 22. qu. 1., licet aliunde depromti ſint, quum idem argumentum exhibeant. Ait Auguſtinus in ea epiſtola: *Movet te certe* (hic eſt canon 16. cau. 22. qu. 1.), *utrum ejus fide utendum ſit, qui ut eam ſervet, per Dæmonia juraverit. Ubi te volo prius conſiderare, utrum ſi quiſpiam per Deos falſos juraverit ſe fidem ſervaturum, & eam non ſervaverit, non tibi videatur bis peccaſſe? Si enim tali juratione promiſſam cuſtodiret fidem, ideo tantum peccaſſe judicaretur, quia per tales Deos juravit. Illud autem nemo reprehenderet, quia fidem ſervavit. Nunc vero, quia & juravit, per quos non debuit, & contra pollicitam fidem fecit, quod non debuit, bis utique peccavit, ac per hoc, qui utitur fide illius, quem conſtat juraſſe per Deos falſos, & utitur, non ad malum, ſed ad licitum, & bonum, non peccato ejus ſe ſociat, quo per Dæmonia juravit, ſed bono pacto ejus, quo fidem ſervavit. Neque hic eam fidem dico ſervari, qua fideles vocantur, qui baptizantur in Chriſto; illa enim longe alia eſt, longeque diſcreta a fide humanorum placitorum, atque pactorum. Verumtamen ſine ulla dubitatione minus malum eſt per Deos falſos veraciter jurare, quam per Deum verum fallaciter. Quanto enim, per quod juratur, magis eſt ſanctum, tanto magis eſt pœnale perjurium. Alia ergo quæſtio eſt, utrum non peccet, qui per falſos Deos ſibi jurari facit, quia ille, qui ei jurat, Deos falſos colit. Cui quæſtioni poſſunt illa teſtimonia ſuffragari, quæ ipſe commemoraſti de Laban & Abimelech, ſi tamen Abimelech per Deos ſuos juravit, ſicut Laban per Deum Nachor. Hæc, ut dixi, alia quæſtio eſt, quæ me merito fortaſſis moveret, niſi illa exempla occurriſſent de Iſaac, & Jacob, & ſiqua alia poſſunt inveniri. Si tamen illud non adhuc movet, quod in novo teſtamento* (hic eſt canon 3. ead. cauſ. & qu.) *dictum eſt, ne omnino juremus. Quod quidem mihi propterea dictum videtur, non quia verum jurare peccatum eſt, ſed quia pejerare immane peccatum eſt, a quo nos longe eſſe voluit, qui omnino ne juremus admonuit. Sed tibi aliud videri ſcio, unde nunc diſputandum non eſt, ut illud potius agamus, unde me conſulendum putaſti. Proinde ſicut non juras, ita nec alium, ſi hoc placet, jurare compellas; quamvis* (hic eſt canon 15. ead. cau. & qu.) *dictum ſit, ne juremus, nuſquam autem in ſcripturis ſanctis legi meminerim, ne ab alio jurationem accipiamus. Alia vero quæſtio eſt, utrum ea pace debeamus uti, quæ inter alios invicem jurantes facta eſt. Quod ſi nolumus, ubi vivamus in terris, neſcio utrum invenire poſſimus. Neque enim tantummodo limiti, ſed univerſis Provinciis pax conciliatur juratione barbarica. Unde & illud ſequetur, ut non fruges tantum, quæ ab eis cuſtodiuntur, qui per Deos falſos juraverunt, ſed ubique inquinata ſint omnia, quæ ipſa pace muniuntur, quam juratio illa confirmat. Quod ſi abſurdiſſimum eſt dicere, nec ita te moveant, quæ movebant. Item ſi de area* (hic eſt canon 10. cau. 26. qu. 2.),

Can. 2. 3. 5. 6. 7. 8. 15. 16. cau. 22. 1. & Can. 10. cau. 26. qu. 2.

vel torculari tollatur aliquid ad ſacrificia Dæmoniorum ſciente Chriſtiano, peccat, ſi fieri permittit, ubi prohibendi poteſtas eſt. Quod ſi factum comperit, aut prohibendi poteſtatem non habuit, utitur mundis reliquis fructibus, unde illa ſublata ſunt, ſicut fontibus utimur, de quibus hauriri aquam ad uſum ſacrificiorum certiſſime ſcimus. Eadem eſt ratio lavacrorum. Neque enim ſpiritum deducere ex aere dubitamus, in quem ſcimus ire fumum ex aris omnibus, & incenſis Dæmoniorum. His ſatisfecit Auguſtinus primæ interrogationi Publicolæ. Et quoniam multa pertinent ad interpretationem præcepti Dominici apud Matthæum cap. 5. ibi: *Ego autem dico vobis non jurare omnino &c.*, huc, ut notabam, opportunum duxi non abſimiles referre canones, quales ſunt canon 5. & 6. cau. 22. qu. 1., ubi verba eadem Dominica interpretatus eſt Auguſtinus in lib. 1. de ſerm. Domini in monte cap. 17., & ubi pro illis Gratiani verbis: *Niſi neceſſitas cogat, videlicet cum videt . . . . juratione firmetur,* legendum eſt ex integris Auguſtini codicibus, *niſi neceſſitate, cum videt . . . juratione firmentur*. Poſtrema verba canonis 5. eadem ſunt cum primis verbis canonis 6., ita legenda: *Tu enim non malum facis, qui bene uteris juratione, quæ, etſi non bona, tamen neceſſaria eſt, ut alteri perſuadeas, quod utiliter ſuades. Sed a malo eſt illius, cujus infirmitate jurare cogeris*. Opportunum quoque eſt huc referre, quod idem Auguſtinus tradidit in can. 2. cau. 22. qu. 1., ubi interpretabatur verba Paulli in epiſt. ad Galatas cap. 1. *Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior*, ita ſubjiciens: *Qui dicit: ecce coram Deo, quia non mentior, jurat utique. Et quid ſanctius hac juratione? Sed non eſt contra præceptum &c.* Quæ ſequuntur apud Gratianum, conſonant cum Auguſtini codicibus, dummodo utamur Romanorum Correctorum emendatione. Denique opportunum eſt huc referre ſimiles Hieronymi interpretationes in can. 7. & 8. ead. cauſ. & qu., nimirum in can. 7. interpretabatur Hieronymus caput 4. Jeremiæ: *Et jurabis, vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in juſtitia; & benedicent eum gentes, ipſumque laudabunt*. Verba Hieronymi eadem ſunt cum Gratianeis, ſi pro illis *quomodo ergo . . . & juratur per Dominum*, iſta ſubſtituas: *Et quomodo ergo . . . & jurat per Dominum*. In canone 8. interpretabatur Hieronymus verba Matthæi modo laudata, ſic ſcribens in lib. 1. commentariorum in Matthæum: *Hanc per elementa jurandi peſſimam conſuetudinem ſemper habere Judæi noſcuntur, ſicut prophetalis eos ſemper arguit ſermo. Qui jurat, aut veneratur, aut diligit eum, per quem jurat. In lege præceptum eſt, ut non juremus, niſi per Dominum Deum noſtrum. Judæi per Angelos, & Urbem Jeruſalem, & templum, & elementa jurantes, creaturas, reſque carnales venerabantur honore, & obſequio Dei. Denique conſidera, quod hic Salvator non per Deum jurare prohibuerit, ſed per Cœlum, & terram, & Hieroſolymam, & per caput tuum. Et hoc quaſi parvulis fuerat lege conceſſum; ut quomodo victimas immolabant Deo, ne eas Idolis immolarent; ſic & jurare permitterentur in Deum; non quod recte hoc facerent, ſed quod melius eſſet, Deo id exhibere, quam Dæmonibus. Evangelica autem veritas non recipit juramentum, cum omnis ſermo fidelis pro jurejurando ſit.*

Can. 8. cau. 23. qu. 5. Altera Publicolæ interrogatio hæc erat: *Si Chriſtianus videat, ſe a Barbaro, vel Romano velle interfici, debet eos ipſe Chriſtianus interficere, ne ab illis interficiatur; vel ſi licet ſine interfectione eos repellere, vel impugnare, quia dictum eſt, non reſiſtere malo? Si murum poſſeſſioni debet Chriſtianus facere propter hoſtem, & ſi ille Chriſtianus, qui fecerit murum, cauſſa non exiſtit homicidii, cum inde aliqui cœperint pugnare,*

&

& interficere hoſtes? Quæ leguntur in can. 8. cau. 23. qu. 5. exhibent Auguſtini reſponſionem, ubi tamen pro verbis illis: *Ne ab eis quiſquam occidatur . . . . nec reus eſt mortis alienæ, qui cum ſuæ poſſeſſionis ex lapidibus murum circumduxerit, aliquis ex ipſorum lapſu percuſſus intereat . . . commemorando finire*, legendum eſt: *Ne ab eis quiſque occidatur . . . nec reus eſt mortis alienæ, qui ſuæ poſſeſſioni murum circumduxerit, ſi aliquis ex ipſius ruinis percuſſus intereat . . . commemoranda finire*. Item poſt illa verba, *aut. dentes canis*, & poſt verbum *irrigari*, adjiciendæ erunt notæ interrogationis, quæ in pleriſque Gratiani codicibus deſiderantur. Totus, ut liquet, ibidem eſt Auguſtinus, ut demonſtret, cauſſa tuendi honoris, vel patrimonii hominem ab homine occidi non licere, niſi publica accedat auctoritas. Quam mentem ſuam jam clarius aperuerat in lib. 1. de libero arbitrio cap. 5. ita de divina providentia locutus: *Quomodo enim apud eam ſunt iſti peccato liberi, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti ſunt*? Hæc ſane didicerat a Præceptore ſuo Ambroſio in lib. 3. de officiis cap. 4. ita ſcribente: *Non videtur, quod Vir Chriſtianus & juſtus, & ſapiens quærere ſibi vitam aliena morte debeat, utpote qui etiamſi in latronem armatum incidat ferientem referire non poſſit, ne, dum ſalutem defendit, pietatem contaminet*; quod & olim Cyprianus docuerat ita ſcribens in epiſt. 56. *Occidere non licet, ſed occidi neceſſe eſt*; & in epiſt. 57. *Occidere innocentibus nec nocentem liceat*.

De epiſtola ad quendam Comitem.

Canon 7. cau. 3. qu. 7. ſub hac inſcriptione exhibetur *Auguſtinus ad quendam* Can. 7. cau. 3. qu. 7.
Comitem; unde in obſcuro collocatur monumentum, ex quo depromtus fuiſſe videatur. Referendus eſt canon ad libellum, cui titulus eſt *exhortationis liber*, ſive *de ſalutaribus documentis*, rejectum a Maurinis in appendicem tomi 6., qui liber ad quendam Comitem directus præfertur, unde Gratianus laudavit canonem 2. de pœn. diſt. 2. Superius ad eundem canonem 2. animadverti, eum eſſe potius tribuendum Paullino Forojulienſi noni ſæculi ſcriptori. Ex iis autem, quæ tunc adnotabam, facile colligi poteſt, quænam haberi debeat memorati canonis 7. auctoritas. Ceterum canon ipſe cum optimis exemplaribus penitus conſonat.

De epiſtola ad Seleucianam.

Novatianus quidam omnem pœnitentiæ viam baptizatis peccatoribus præcludens, cum urgeretur B. Petri exemplo, qui licet peccaſſet poſt ſui vocationem ad Chriſtum, pœnitentia tamen reconciliatus Deo fuit, reſpondebat, Petrum eundem nondum fuiſſe Chriſti baptiſmate regeneratum, antequam deliquiſſet. Hinc plures in errorem hujuſmodi trahere conabatur, inter ceteros Seleucianam quandam, quam erudiendam voluit Auguſtinus, admonendamque in epiſtola 265. apud Maurinos, & in veteribus editionibus 108., ubi eam *Religioſiſſimam, & in Chriſti dilectione honorandam famulam Dei* appellat. Hinc depromtus eſt canon 97. de conſ. Can. 97. de conſ. diſt. 4.
diſt. 4. in ea parte, qua tradebatur, duplicem eſſe pœnitentiam Deo acceptam, alteram peccatorum ante baptiſmum, alteram peccatorum poſt baptiſmum ad-

Digitized by Google

miſſorum. De priore pœnitentiæ ſpecie expreſſa ſunt Gratiani verba; de poſteriore, de qua ſane præcipue Auguſtinus agebat, nihil a Gratiano fuit adjectum.

Clarius intelligitur Auguſtini propoſitum ex can. 147. de conſ. diſt. 4., qui cum vulgatis Auguſtini codicibus conſonat, quamquam in nonnullis MSS. veteribus teſtentur Maurini aliquid exhiberi, quod in vulgatis deſideretur, nimirum poſt illa verba, *ſed per diſcipulos ſuos*, ita alicubi legitur: *Quos intelligimus in hoc facto fuiſſe baptizatos, neque enim non baptizati baptizare poterant. Conſtat ergo eos, qui baptizabant alios, jam fuiſſe baptizatos, ſive baptiſmo Johannis, ſicut nonnulli arbitrantur, ſive, quod magis credibile eſt, baptiſmo Chriſti &c.* Verba hæc ita deſcripta gravem excitare quæſtionem poſſent, num Auguſtinus opinatus aliquando fuerit, baptiſma irritum eſſe, quoties a non baptizato conferatur, ſi potius hæc MSS. aliquot veterum editio ſequenda eſſet, & recedendum a vulgata; nam quod ſpectat vulgatam lectionem, in qua non exhibentur verba illa, *neque enim non baptizati baptizare non poterant*, mens Auguſtini eo tantum reducitur, ut demonſtretur ex Sancti Viri mente jam baptizatos fuiſſe Apoſtolos, cum allis baptiſma conferrent, cum non ſit veroſimile, Apoſtolos aliis Sacramentum tanquam neceſſarium contuliſſe, quod ipſi minime ſuſcepiſſent. Ceterum etiamſi MSS. codicibus inhærendum ſit, adhuc commodam verba illa capiunt interpretationem. Ait Auguſtinus, baptizare non potuiſſe non baptizatos; ideſt non jure potuiſſe baptizare Apoſtolos, ſi baptiſmum ipſi non ſuſcepiſſent; cum jure non poſſit quis alicui tanquam neceſſarium Sacramentum exhibere, quod ipſe negligit. Ab ea diſputatione, num baptiſma a non baptizato collatum validum eſſet, Auguſtinus abſtinuit, neque enim oportebat in eam controverſiam adduci. Additur his, Auguſtinum contra Novatianos diſputantem Novatianorum principiis uſum facile fuiſſe, ut arctius eos obſtringeret. Cum enim Novatiani Donatiſtis conſentientes irritum crederent baptiſma ab hæretico collatum, potiore jure irritum credebant baptiſma collatum a non baptizato. Hinc Sanctus Vir ex opinatione Novatianorum deducere potuit, Apoſtolos baptizatos fuiſſe, quando conſtabat ipſos rite baptizaviſſe, quo tendebat præcipuus ipſius ſcopus. Demum obſervo, temporibus Auguſtini nondum fuiſſe eam controverſiam definitam, an baptiſma a non baptizato collatum valeret, in ea enim adeo anceps aliquando fuit Sanctus Antiſtes, ut ad eam dirimendam generalis Concilii definitionem eſſe crederet expectandam, uti liquet ex can. 31. de conſ. diſt. 4. Imo & in ea quæſtione, quæ olim agitabatur de baptiſmo collato ab hæreticis, Patres Eccleſiaſtici, ipſe inter ceteros Auguſtinus, ut demonſtrarent hæreticos valide baptiſma conferre, eo argumento utebantur, quod hæreticus ſemel ſuſcepto baptiſmate a baptiſmate minime caderet, quod in Eccleſia ſemel ſuſceperat, ac propterea neque caderet a poteſtate adminiſtrandi baptiſmatis, ex quo deducitur, in ea illos opinione fuiſſe, ut facultas conferendi illius Sacramenti a ſuſcepto eodem Sacramento pendere quoquo modo videretur, arg. can. 34. de conſ. diſt. 4. Illa controverſia de recipiendo, vel non recipiendo baptiſmate a non baptizato collato diutius in Eccleſia viguit, ac primum a Nicolao I. Pontifice medio ſæculo 9. finita fuiſſe videtur, can. 24. de conſ. diſt. 4., quamobrem jure poterat Auguſtinus eo etiam uti argumento, ut oſtenderet, Apoſtolos baptizatos fuiſſe, quod alios baptizarent.

Can. 147. de conſ. diſt. 4.

De

De epiſtola ad Severum.

In can. 22. cau. 22. qu. 4. laudatur a Gratiano Epiſtola Auguſtini ſcripta ad Severum Epiſcopum Milevitanum. Eſt hic, quod obſervatione digniſſimum videtur. Extant in codicibus Auguſtini duæ epiſtolæ ad Severum directæ, in vetuſtis editionibus 240. & 241., apud Maurinos 62. & 63., in quibus hæc ſpecies agitur, ac dirimitur. Severus Milevitanus per diæceſim Hipponenſem tranſiens Timotheum quendam diæceſis Hipponenſis Subdiaconum præter Auguſtini conſenſum ordinaverat, ſibique jurejurando obſtrinxerat. Ægre id tulit Sanctus Hipponenſis Epiſcopus, præſertim cum Timotheus male facti pœnitens ad Auguſtinum regredi meditaretur, parum attenta præſtita jurisjurandi fide; & in primis conqueſtus eſt de Severo, quod ſuæ juriſdictionis fines tranſgreſſus eſſet, deinde ſolatus eſt Timotheum, quem jurisjurandi fide, utpote non æqua, ſolutum eſſe profiteretur, generaliter docens non obligare hujuſmodi juramenta, quæ legibus adverſarentur. Aliæ Auguſtini epiſtolæ ad Severum nullibi adparent. Verum Gratianus aliam omnino ſpeciem inter Auguſtinum & Severum fingit pertractatam. Nimirum fingitur Severus Auguſtinum conſuluiſſe de Ubaldo quodam, qui concubinam ſuam juſto ſibi matrimonio ſociaverat, matrem autem ſuam, & fratres denegatis neceſſariis ſubſidiis de domo ſe expulſurum promiſerat, imo & ſponſionem ſuam jurejurando firmaverat. Hinc inducitur Auguſtinus reſpondens, valere quidem conjugium cum concubina contractum, ſed ſponſionem jurejurando firmatam de matre fratribuſque expellendis irritam eſſe debere, cum jusjurandum vinculum iniquitatis eſſe non poſſit. Quid ergo? Agnoſcendum ſane erit tanquam fictitium hujuſmodi monumentum ab eo elucubratum, qui ſeſe exerceret in rebus Eccleſiaſticæ diſciplinæ, & ſententias Patrum imitaturus novas ſpecies effingeret, quibus eaſdem ſententias accomodaret. Quod enim Auguſtinus ad Severum ſcribens de jurisjurandi ſervanda fide tradebat in Clericis ab alieno Epiſcopo ordinatis, traduxit incertus quidam ſcriptor ad aliam ſpeciem non prorſus abſimilem, & quidem retento Auguſtini nomine ad Severum ſcribentis, ut indicaret, definitionem illam eſſe Auguſtino ad Severum ſcribenti conformem. Plane ſtylus Auguſtino minime congruit, præſertim in illis verbis *a juſto Judice degrandinabitur*. Item quod memoratur in ea ſpecie, jam expetiium fuiſſe Sancti Ambroſii judicium, qui nomine *Patris noſtri* appellatur, minus aptum eſſe videtur; licet enim *Pater* ab Auguſtino forte appellari potuiſſet, eo tamen nomine minus accommodate donari potuiſſet a Severo Milevitanæ Eccleſiæ Epiſcopo. Itaque concludemus, canonem in ea parte, qua traditur jusjurandum adverſus pietatem elicitum non eſſe ſervandum, conſonare cum optimis Auguſtini ſententiis, in reliquis vero nihil omnino cum Auguſtini ſententiis habere commune. *Can. 22. cau. 22. qu. 4.*

De epiſtola ad Valerium.

Statim ac Auguſtinus Valerio Hipponenſi Epiſcopo ſuadente, imo & propemodum impellente, Presbyter fuit ordinatus, perpendens difficile ſibi & operoſum officium *Can. 7. diſt. 40.*

officium imminere, quo præſertim populum in divina ſapientia inſtituere teneretur, epiſtolam ad Valerium Epiſcopum ſuum, quem *Dominum beatiſſimum*, *&* *venerabilem in conſpectu Domini ſincera charitate chariſſimum Patrem* appellavit, dedit, poſtulans, ut ſibi tantiſper otii concederetur, quo a Civitate, & Eccleſiaſticis officiis vacans ſe ad exercendum Sacerdotale munus ſemotus a ceteris præpararet. Quod ut vividius peteret, uſus eſt initio epiſtolæ aureis illis verbis, quæ retulit Gratianus in can. 7. diſt. 40., digna propterea, quæ virorum Eccleſiaſticorum animis inſerantur, ac perpetuo hæreant.

De epiſtola ad Victorianum.

Can. 7. cau. 32. qu. 5. Quum Vandali vaſtaſſent plures Europæ Provincias, Italiam præſertim, atque Hiſpaniam, miſerumque in modum in Monaſteriis Virginum Deo dedicatarum graſſarentur, Sacri Eccleſiarum Adminiſtri conqueri invicem, & ſolari mutuis officiis debuerunt. Exemplum hujus rei adparet in epiſtola Auguſtini adhuc Presbyteri ad Victorianum Conſacerdotem apud Maurinos 111., in veteribus editionibus 122., a quo cum accepiſſet Vandalorum auſu nefaria plura committi, retulit, ſimilia plura in Hipponenſi Eccleſia agi a Donatiſtis, qui Vandalorum impietatem, ac ſævitiam imitabantur. Huc pertinet canon 7. cau. 32. qu. 5., ubi exhibentur poſtrema epiſtolæ verba, & quidem ea ipſa, quæ in editis codicibus deſcribuntur. Adnotant Maurini, paullo aliter haberi in quodam Corbejenſi codice, *optimæ notæ*, ut ipſi ajunt, in quo pro verbis illis: *Aut ſi permittit, cum earum animus nulla conſenſionis turpitudine maculatur &c.* iſta leguntur: *Aut ſi permittet, non imputabit; cum enim animus nulla conſenſionis turpitudine maculatur &c.*

De epiſtola ad Vincentium Rogatiſtam.

Vincentius quidam Cartennenſis Epiſcopus e Schiſmate Rogatiano epiſtolam adverſus Catholicos generaliter ſcripſerat, quæ cum per manus uniuſcujuſque paſſim traduceretur; offenſioni fuit Sacris Antiſtitibus, qui ſua, & Eccleſiæ univerſæ intereſſe putaverunt, ſi ſcripto edito refelleretur. Id præſtitit Auguſtinus in ſua epiſtola apud Maurinos 113., in veteribus editionibus 48., ubi præſertim de cohibendo hæreticorum auſu ſermonem habuit. Ibidem ait, ſe jam olim in ea fuiſſe opinione, ut hæretici ratione potius, ac ſolida philoſophia refellerentur, quam vi & armis reducerentur ad unitatem; deinde experientia ſe cognoviſſe tandem, auctoritatem Principum utilius implorari, ut vi facta hæreticorum perfidia coerceretur. Hac occaſione duo preſſius urget Sanctus Antiſtes: Primum Donatiſtarum pervicaciam, & anabaptiſmum refellit: ſecundo probat a Summis Imperantibus ad fidem colendam, veramque exhibendam religionem hæreticos *Can. 9. diſt. 9.* jure compelli. Ex hac epiſtola depromtus eſt canon 9. diſt. 9. hodie a Romanis Correctoribus ad integros Auguſtini codices exactus. Oppoſuerat Vincentius ad præſidium ſui ſchiſmatis concertationes, diviſioneſque Sanctorum veterum Patrum, Hilarii, Cypriani, & Agrippini, quorum tamen memoria cum laude in Eccleſiis celebrabatur. Contra Auguſtinus ajebat, exempla Patrum parum prodeſſe poſſe Roga-

Rogatiſtis, vel quod dicta eorum Patrum minus caute dicta viderentur, vel quod ipſi fidem ſuam pro Eccleſiæ unitate tandem aliquando etiam effuſione ſanguinis, ſive illuſtri martyrio purgaviſſent.

Ad canonem 31. cau. 1. qu. 1. nihil occurrit, quod ſingulari opus habeat obſervatione. Quæ ibidem traduntur, eo ſpectant, ut Donatiſtarum anabaptiſmus improbaretur.

Can. 31. cau. 1. qu. 1.

In canone 37. cau. 23. qu. 4. multa continentur, quæ ſparſim alibi Gratianus idem recenſuit; nimirum in can. 10. eadem cauſſa & quæſt., in can. 1. & 2. cau. 1. qu. 4., in can. 2. cau. 5. qu. 5., & in can. 3. cau. 23. qu. 6. At quidem priora verba canonis 37. leguntur initio epiſtolæ; quæ ſequuntur in verſ. *Si enim* paullo inferius habentur, quemadmodum & paullo inferius ſubſequitur verſiculus *At enim*. Verba verſiculi *Non omnis* jam relata fuerant in can. 2. cau. 5. qu. 5., ſicut & verba verſiculi *Et noveris*, quæ penitus conſonant cum epiſtola Auguſtini. Ceteri verſiculi, uſque ad verſ. *Conſtantinus*, eodem ordine leguntur apud Auguſtinum, quo extant apud Gratianum. Is vero verſiculus *Conſtantinus* pertinet ad cauſſam Cæciliani Carthaginenſis Epiſcopi, qui cum eſſet coram Imperatore a malis hominibus accuſatus, abſolutus fuit, quod accuſatores in probationibus defeciſſent; cumque adhuc accuſatores non adquieſcerent, ſed durius in dies adverſus Cæcilianum agerent, Conſtantinus Imperator in pœnam odii graviſſimi illos ſpoliavit bonis fiſco vindicatis. Id refert Auguſtinus in epiſt. apud Mauritinos 43. ad Glorium, & Eleuſium. Præterea ad eandem Cæciliani cauſſam pertinet verſiculus *Certe*, ubi cum traderetur, Cæcilianum de pluribus criminibus non tamen probatis accuſatum fuiſſe, proptereaque a ſuo Epiſcopatu deturbari minime debuiſſe, concluditur populum Carthaginenſem excuſandum fuiſſe, ſi illi Epiſcopo morem gereret, cum ejuſdem crimina penitus ignoraret; neque enim, ait Auguſtinus, alicujus crimen maculat neſcientem, quod repetitur in can. 1. & 2. cau. 1. qu. 4., tum ex dicto can. 37., tum ex notis Romanorum Correctorum emendandis. Quæ retulit Gratianus in verſ. *Facta* jam deſcripſerat paullo ſuperius, ideſt in can. 10. eadem cauſſa 23. qu. 4. & quidem nonnullis ex Auguſtini epiſtola adjectis. Hodie hæc omnia a Romanis Correctoribus penitus emendata exhibentur. Poſt pauca in eadem epiſtola ſequitur canon 3. cau. 23. qu. 6., cujus priora verba ad eos reſpiciunt, qui criminum Cæciliani minime conſcii, Cæciliano ipſi in Epiſcopatu conſiſtenti adhærebant. Quæ ſequuntur in verſ. *Mea primum* eo ſpectant, quod ajebam nuper, dum dicerem, Auguſtinum profeſſum fuiſſe, ſe olim cenſuiſſe hæreticos non vi, ſed ratione eſſe ad unitatem adducendos, deinde vero opinionem mutaviſſe. Apud Auguſtinum priora hujus verſiculi verba ita leguntur: *Mea primitus ſententia non erat, niſi neminem ad unitatem Chriſti eſſe cogendum &c.*

Can. 10. & 37. cau. 23. qu. 4. Can. 1. & 2. cau. 1. qu. 4. Can. 2. cau. 5. qu. 5. & Can. 3. cau. 23. qu. 6.

De canone 41. cau. 23. qu. 4. nihil eſt ſingulare, quod animadvertendum occurrat. Conſonat ipſe cum optimis epiſtolæ exemplaribus.

Can. 41. cau. 23. qu. 4.

Jungendi invicem ſunt canon 1. cau. 23. qu. 7. & can. 38. cau. 24. qu. 1. uterque ex eadem hujus epiſtolæ parte deſcriptus, ex ea nimirum, in qua Auguſtinus demonſtrat ſatius eſſe, ut vi potius ad unitatem hæretici adducantur, non quidem eo animo, ut indignationi, vel avaritiæ indulgeatur, ſed ut eorundem ad Eccleſiam regreſſus intendatur.

Can. 1. cau. 23. qu. 7. & Can. 38. cau. 24. qu. 1.

Deni-

Can.43. Denique canon 43. de pœn. diſt. 1. legitur in fine ejuſdem epiſtolæ, ubi pro
de pœn. diſt. 1. illis prioribus Gratiani verbis *neminem putes*, legitur in epiſtola Auguſtini: *Nec quenquam putes*.

S E C T I O V.

De ceteris Auguſtini monumentis.

De Libro Soliloquiorum.

Can.22. cau. 2. qu. 7. Quod Gratianus in can. 22. cau. 2. qu. 7. retulit, quaſi depromtum ex libro Soliloquiorum Auguſtini, de Prælatis, qui ſui accuſationem fieri ex auctoritate antiquorum canonum minime patiuntur, Auguſtino ſane minime tribui poteſt, cum nihil tale in Sancti Viri codicibus exhibeatur. Sane in libro Soliloquiorum longe diverſa pertractantur; nimirum colloquia illa ſunt inter animam Sancti Antiſtitis & Deum, inter quæ ſublimioris ſapientiæ argumenta miſcentur; non pauca etiam ex ſubtilibus Platonis libris decerpta Chriſtianæ Fidei mirum in modum accommodantur. Non defuere Gloſſographi, qui nomine libri Soliloquiorum Auguſtini intellexerunt commentaria Auguſtini in Pſalmos. Verum neque unquam enarrationes Auguſtini in Pſalmos Soliloquia apud Collectores canonum dictæ fuerunt; neque in eiſdem enarrationibus reperiri poſſunt verba laudati canonis 22. Ego puto ſive ex canonis ſtylo, ſive ex canonis argumento, eundem editum fuiſſe poſt vulgatas Iſidori Mercatoris epiſtolas; ſiquidem ibidem laudantur veteres canones, quibus vetitum videtur, ne Epiſcopi a quoquam accuſentur. At iſti veteres canones non alibi demonſtrari poſſunt, quam in commentitiis epiſtolis Mercatoris.

De Libris Confeſſionum.

Eximiam Auguſtini humilitatem, animique demiſſionem præſeferunt ejus libri treſdecim Confeſſionum, in quibus quæ vel ipſe interiore animi adfectione verſaverat, vel exterius facto prodiderat, candide ſimpliciterque expoſuit, exordiens a vitæ ſuo primordio uſque ad eam ætatem, qua ſe uberem divinæ ſapientiæ fructum percepiſſe teſtatur. Quamobrem in primo libro pueritiæ culpas deflet, profitens ſe in luſus potius & jocos, quam in literarum ſtudia fuiſſe proclivem. In ſecundo ſextidecimi animi exceſſus deplorat, ſeu dum ardenti libidine corriperetur, ſeu dum imprudenter cum ſodalibus quandam rem furto ſubripuit. In tertio recenſet ætatem annorum 17. 18. & 19. in urbe Carthaginenſi tranſactam, lubricis amoribus deditam, imo & in hæreſim Manichæorum inclinatam, qua occaſione lacrymas genitricis de perditis filii moribus lugentis commemorat. In quarto dolet, ſe plures in errorum ſuorum vocaviſſe ſocietatem, ac per annos novem Manichæorum dogmatum apud alios vindicem fuiſſe, atque aſſertorem. In quinto 29. ſuæ ætatis annum revolvit, profeſſus ſe Fauſti Manichæi imperitiam agnoviſſe, quo tempore de abjicienda Manichæorum hæreſi ſedulo cogitavit; idque

Digitized by Google

idque eo facilius adgreſſus eſt, cum Mediolanum pergens S. Ambroſii prædicationes audivit. In ſexto exponit, quibus animi adfectionibus torqueretur, quibus modo in vitia, & hæreſes, modo ad virtutes, & rectam Chriſti fidem flectebatur, dum trigeſimum annum ageret. In ſeptimo refert, ſe in anno 31. conſtitutum adeo ignorantiæ tenebris caligaviſſe, ut quam in partem inclinaret, deliberare non poſſe videretur. In octavo ait, ſe anno demum 32. ad Deum fuiſſe converſum. In nono enarrat, voluiſſe ſe Rethorum ſcientiæ, in qua multum pridem profecerat, vale dicere, ut ſe totum in res ſacras, divinaſque conferret; qua occaſione aliqua attingit de ſuo Baptiſmate, & de Matris Monicæ laudibus. In decimo gaudet, ſe tandem aliquando Deo addictum fuiſſe, cujus gratia veteris hominis veſtigia paullatim delenda confidit. In tribus poſtremis libris multa, & ſelecta divinarum literarum monumenta expendit. En paucis expreſſam univerſam totius operis materiem. Animadvertendum tamen eſt, in eiſdem libris quædam ab Auguſtino agnita fuiſſe tanquam minus apte dicta, quæque in lib. 2. Retractat. cap. 6. notavit, ibi: *In quarto libro cum de amici morte animi mei miſeriam confiterer, dicens, quod anima noſtra una quodammodo facta fuerat ex duabus; & ideo, inquam, forte mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaveram, quæ mihi quaſi declamatio levis, quam gravis confeſſio videretur, quamvis utcumque temperata ſit hæc ineptia in eo, quod additum eſt, forte. Et in libro 13. quod dixi, firmamentum factum inter ſpiritales aquas ſuperiores, & corporales inferiores, non ſatis conſiderate dictum eſt, res autem in abdito eſt valde.*

Ex lib. 3. cap. 8. depromti ſunt, propterea que ſimul jungendi can. 2. diſt. 8. & can. 13. cau. 32. q. 7. Ibi Auguſtinus tradit, peccata adverſus naturæ leges admiſſa ubique locorum eſſe deteſtanda, contra quam regulariter contingat in delictis, quæ adverſus certorum hominum, ſeu in certa urbe, vel Provincia conſiſtentium diſciplinas, & conſuetudines admittuntur. Ordo verborum apud Auguſtinum is eſt, ut præponantur verba canonis 13., poſt quæ ſtatim verba canonis 2. ſubjiciantur. *Can. 2. diſt. 8. & Can. 13. cau. 32. qu. 7.*

Canon 8. cau. 26. qu. 2. exhibetur in lib. 4. cap. 3., ubi refert Auguſtinus pudere ſe, quod Mathematicos olim ſecutus fuiſſet. Optimi Auguſtini codices habent: *Illos planos, quos Mathematicos vocant, plane conſulere non deſiſtebam, quod quaſi nullum eis eſſet ſacrificium &c. Planorum* nomen nec Gratiano placuit, nec nonnullis Auguſtinorum operum Correctoribus, qui in eo mendum irrepſiſſe rati *planetarios* ſcripſerunt; perperam tamen: etenim apud latinæ linguæ ſcriptores *Planus* olim dicebatur quicumque ſycophanta, aut impoſtor egregius, uti teſtatur Gellius in lib. 16. noctium Atticarum cap. 7. Plani illi Auguſtini temporibus honeſto Mathematicorum nomine ſe appellabant, ut fraudes ſub ſcientiæ ſpecie tegerent, ex contemplatione ſyderum ſe futura divinare jactantes. Illorum autem duo erant diverſa genera. Primum teterrimum erat, eorum ſcilicet, qui Dæmonibus ſacrificabant, & impiis hoſtiis futura prædicebant. Alterum pernicioſum quidem Reipublicæ, ſed inanibus rebus, & ſubdolis, fraudibus omnia conficiens, ſine ſacrificiis. Non primum, ſed ſecundum hoc genus ſecutum ſe fuiſſe profitetur Auguſtinus etiam poſt Baptiſmum, cujus rei ſe pœnitere profeſſus eſt, cum Chriſtiana fides, & pietas a quibuſcumque ejuſmodi fraudibus fideles avertere debeat. *Can. 8. cau. 26. qu. 2.*

Can. 39. cau. 27. qu. 2. Verba canonis 39. cau. 27. qu. 2. habentur quidem in cap. 3. libri 8., ſed aliter ſonant, quam apud Gratianum. Ibidem Auguſtinus ſuam converſionem ad Deum ſero factam commemorans, ſibi blanditur, Deo maxime placuiſſe, quod Deus maximum habere ſe gaudium profiteatur, quum convertitur peccator diutius peccatis involutus, quaſi Deus diutius peccatorem expectaverit, ac tandem cum majore jucunditate ſuſceperit. Ad eam rem duas adfert ſimilitudines; primam illius, qui cum diu fame laboraverit, eſca libentius fruitur; alteram illius, qui puellam ſibi jam olim conventione deſponſatam conjugio tandem ſibi conjunxit. Itaque illa verba *inſtitutum eſt*, quæ in laudato canone occurrunt, non ita accipienda ſunt, quaſi certis legibus, & præceptionibus definitum fuerit; ſed ut explicetur, aliquando id poſſe contingere.

De quibuſdam Canonibus ſub Auguſtini nomine apud Gratianum exhibitis.

Can. 6. diſt. 9. Superſunt adhuc monumenta quædam numero non pauca, quæ apud Gratianum ſub Auguſtini nomine exhibentur. Hujuſmodi eſt in primis canon 6. diſt. 9., quem tamen jam Romani Correctores obſervaverunt adſcribi potius Hieronymo debuiſſe, veluti depromtum ex ejus epiſtola ad Licinium genere Bœticum. Caſtam vitam una cum Theodora conjuge agebat Licinius, divinarum ſcripturarum ſtudio aſſiduo operam dans, & meditatus iter in Jeroſolymam. Iſta conſilia laudabat Hieronymus, præſertim in Jeroſolymam iter, unde in optimis Judæorum codicibus divina eloquia ſcrutandi facilior occaſio præberetur. Ajebat autem inter cetera, ita Hebræos codices conferre poſſe ad attingendam veteris teſtamenti ſcientiam, uti Græci codices ad novi teſtamenti meditationem plurimum conferebant.

Can. 5. diſt. 38. Fruſtra apud Auguſtinum quæreres verba canonis 5. diſt. 38. Romani Correctores ſimilia invenerunt apud Bedam in Pœnitentiali, item in libro de Eccleſiaſticis officiis, & alibi. Similia ego præterea reperio in Capitulari Caroli Magni dato ad Saltz quarto ſui imperii anno, ubi poſt plura capita ſequitur Imperatoris admonitio ad Presbyteros directa his verbis: *In primis ut Sacerdos Dei de divina ſcriptura doctus ſit, & fidem Trinitatis recte credat, & alios doceat, & ſuum officium bene poſſit implere. Ut totum pſalterium memoriter teneat, ut ſignaculum & baptiſterium memoriter teneat, ut de canonibus doctus ſit, & ſuum pœnitentiale bene ſciat; ut cantum, & computum ſciat.* Sed hæc nondum rem totam conficere videntur, neque ſatis demonſtrare, quo ex fonte derivatum fuerit Gratiani monumentum. Ego integrum illud reperio in Capitulari Ahytonis Baſileenſis Epiſcopi, qui vixit circa ſæculum Eccleſiæ nonum, edito apud Labbeum. In eo voluit Ahyto declarare in prioribus capitulis ea, quæ Sacerdotibus ſunt neceſſaria, & in cap. 6, ita ſcripſit: *Sexto, quæ ipſis Sacerdotibus neceſſaria ſunt ad diſcendum, ideſt liber Sacramentorum, Lectionarium, Antiphonarium, Baptiſterium, Computus, Canon Pœnitentialis, Pſalterium, Homiliæ per circulum anni Dominicis diebus, & ſingulis feſtivitatibus aptæ. Ex quibus omnibus ſi unum defuerit, Sacerdotis nomen vix in eo conſtabit, quia valde periculoſæ ſunt Evangelicæ minæ, quibus dicitur: Si cæcus cæco ducatum præſtet, ambo in foveam cadunt.* Itaque facile contingere potuit in veteribus

Digitized by Google

bus codicibus erratum aliquod irrepſiſſe, ut cum fragmentum illud ſub nomine Ahytonis recenſeretur, Ahytoni Auguſtinus ob literarum ſimilitudinem ſubſtitueretur. Quando vero in eo canone Sacramentarium memoratur, ego intelligo librum illum, quem hodie *Miſſalem* appellamus, quod deduco ex capite 5. Concilii Rhemenſis relato apud Reginonem in lib. 1. cap. 60. ibi: *Expleta miſſa Calix, & Sacramentorum liber cum veſtibus ſacerdotalibus in mundo loco ſub ſera recondantur*; & in cap. 68. apud eundem Reginonem traditur, in libro Sacramentorum recondi conſueviſſe Corporale, in quo in celebratione miſſarum Corpus Chriſti collocatur. Quod de Computi ſtudio traditur in laudato canone, certum eſt, id pluribus Eccleſiæ ſæculis in generalem Cleri diſciplinam evaſiſſe, neque aliquis facile admittebatur ad ſacram ordinationem, niſi Computi regulas calleret. Extat ad hanc rem synodalis antiqua admonitio a Baluzio edita ad calcem Reginonis pag. mihi 602., in qua ita Sacerdos monebatur in fine. *Computum, ſi non majorem, ſaltem minorem, ideſt epactas, concurrentes, regulares, terminos paſchales, & reliquos, ſi eſt poſſibile, ſapiat*.

Non poſſum ullo modo Gratiano conſentire, ubi Auguſtino adſcribendus putetur canon 29. cau. 1. qu. 1., etenim & ſtylus, & differendi ratio præſertim in prioribus verbis adeo diſſonat a Sanctorum Patrum ſententiis, ut ipſis penitus indigna videatur. Erit illud monumentum obſcuri cujuſdam ſæculi ſequioris auctoris, forte undecimi, aut duodecimi ſæculi, quo tempore ſimoniæ vitium longe, lateque in virorum Eccleſiaſticorum animis graſſabatur. Auctor fragmenti, ut majorem rebus ſuis auctoritatem conciliaret, Auguſtini nomen adjecit. Ceterum ſi velimus ejus canonis vice aliqua ſubſtituere ex Auguſtino, ut probetur ex illius mente, Simoniacos gratiam Dei obtinere non poſſe, ego in medium proferam, quæ de Simone Mago ait Sanctus Vir in concione 2. in pſalmum 30. ibi: *Qui ſe putavit pecunia comparare Spiritum Sanctum, etiam Apoſtolos avaros arbitratus eſt, ſicut erat ipſe impius, & ſuperbus. Continuo Petrus: Pecunia tua, inquit, tecum ſit in perditionem, quia exiſtimaſti donum Dei pecunia comparare. Non eſt tibi ſors, neque pars in ſide hac, ideſt non pertines ad iſtam gratiam, quam gratis omnes accepimus, qui pecunia te putas poſſe emere, quod gratis datur*. Hæc quidem de Simone Simoniacorum Principe occaſione data Auguſtinus ajebat. Ceterum Auguſtino nullibi ſingulare fuit propoſitum, ut adverſus Simoniacos verba faceret, cum tunc temporis ab eo ſcelere Clerici abſtinerent, unde novum ſuppetit argumentum, ut demonſtretur, canonem illum non facile Auguſtino tribui poſſe. *Can. 29. cau. 1. qu. 1.*

In parte 2. cap. 13. jam animadverti ad canonem 6. cau. 2. qu. 1., priora illa inſcriptionis verba *Item decrevit Zephirinus Papa* potius pertinere ad canonem 5. præcedentem; inſcriptionem autem canonis 6. eam eſſe. *Item Auguſtinus*. Certum tamen eſt, neque Auguſtino ea verba tribui poſſe; quod & Romani Correctores obſervaverunt. Ceterum ſimilis ſententia paſſim in Auguſtini codicibus exhibetur, cum pluries docuerit Sanctus Antiſtes, malos, eos ſcilicet, qui occultorum criminum rei ſunt, eſſe in Eccleſia Dei tolerandos, adlato etiam Judæ proditoris exemplo, quem Chriſtus ab Apoſtolorum conſortio non ejecit, quemadmodum conſtat inter cetera ex can. 18. cau. 2. qu. 1. & can. 1. & 2. cau. 23. qu. 4. Veroſimile eſt, recentiorem quendam ſcriptorem ſimilem ſententiam editurum Auguſtini nomen rebus ſuis adjeciſſe. *Can. 6. cau. 2. qu. 1.*

Digitized by Google

Can.32. cau. 2. qu. 7. Præterea fruſtra in codicibus Auguſtini quæreres verba canonis 32. cau. 2. qu. 7., quæ Ivo Carnotenſis in parte 5. Decreti cap. 315. Gregorio adſcripſit, imo & ipſe Gratianus in can. 2. diſt. 83. Sed neque Gregorii, neque Auguſtini illa ſunt, præſertim vero Auguſtini ſtylum exhibere non poteſt, quod deſides Epiſcopos *canes impudicos* appellat. Ego puto eum, qui primus hunc canonem ſeu ſub Gregorii, ſeu ſub Auguſtini nomine vulgavit, abuſum fuiſſe monumento Eucherii Lugdunenſis Epiſcopi, qui Auguſtini ætate vivebat. Extat apud ipſum in libro formularum ſpiritualium hæc ſententia: *Canis ſegnes: prædicatores deſignat, ut ibi: Canes muti non valentes latrare*. Textus hic eſt Iſaiæ cap. 56. Aut abuſus forte fuit ſimili propemodum ſententia Iſidori Hiſpalenſis, in lib. 3. ſententiarum ita ſcribentis. *Speculatores cæci omnes, ideſt imperiti Epiſcopi neſcierunt, inquit, univerſi canes muti non valentes latrare, hoc eſt plebes commiſſas non valentes reſiſtendo malis per verbum doctrinæ defendere.*

Can.81. cau. 11. qu. 3. Canon 81. cau. 11. qu. 3. paucis continet ſententiam Auguſtini expreſſam in can. 23. de pœn. diſt. 1. ſuperius jam explicato, cum agerem de tractatu Sancti Antiſtitis in Johannem. Plurimum præterea cum eodem conſonant, quæ tradit Auguſtinus in enarrat. in Pſalmum 69. ibi: *Duo ſunt genera perſecutorum, vituperantium, & adulantium. Plus perſequitur lingua adulatoris, quam lingua interfectoris*. Huc etiam referri poſſent ſimilia quædam, quæ leguntur in ſerm. 29. ad Fratres in Eremo, ſi ille ſermo revera eſſet Auguſtini. Ita ibidem legitur: *Non ſolum eſt lingua doloſa illa, quæ ſeminat inter fratres diſcordias, quæ ſuſcitat lites, quæ incitat furores, quæ etiam conventus conturbat, ſed etiam illam doloſam linguam dicimus, quæ te laudare adulando procurat .... A talibus autem Deum deprecari debemus, ut nos liberet, & liberemur .... Quare eos, ut mortem, fugere debemus, niſi quia adulatores ſunt, quia mendacia diligunt, & faciunt*. Ex his videtur auctor canonis ſententiam ſuam prodidiſſe, & nomine Auguſtini donaſſe.

Can.87. cau. 11. qu. 3. Videretur hic locus expendendi canonem 87. cau. 11. qu. 3. Verum jam ſatis de eo verba feci ſuperius, ubi epiſtolam Auguſtini ad Auxilium explicabam.

Can.92. cau. 11. qu. 3. Nihil etiam adjicio in præſentia ad can. 92. cau. 11. qu. 3. Etenim ſuo loco obſervavi cum Romanis Correctoribus, eundem potius pertinere ad librum Ambroſii de Paradiſo.

Can. 3. cau. 13. qu. 2. Priora verba canonis 3. cau. 13. qu. 2. perperam tributa ſunt Auguſtino, apud quem minime reperiuntur. Imo ſi eadem, uti jacent, conſiderentur generaliter, exhibebunt ipſa barbararum gentium diſciplinam non facile a Sancto Eccleſiæ Antiſtite recipiendam, qualis refertur apud Alexandrum ab Alexandro in lib. 3. genial. dier. cap. 7. ibi: *Indorum pervulgata hiſtoria eſt, ut viro defuncto, quæ chariſſima conjunx in vita fuerat, eodem igne abſumatur, unaque concremetur. Thracibus, & Getis erat iſte mos, ut viro defuncto præcipue dilecta conjunx maximo cultu ornata ad tumulum duci, & a propinquiore mactari, eodemque tumulo humari debeat*. Non ignoro quidem, Gratianum ſub nomine Auguſtini eum canonem recenſentem eo tantum reſpexiſſe, ut traderet uxorem ſequi deberi virum ſuum etiam in morte, quod ſepulturam attinet, nimirum in eodem ſepulchro mortuam inde uxorem eſſe tumulandam. Sed neque hæc eſſe potuit germana Auguſtini ſententia, qui optime callebat, imo & expreſſe aliquando tradidit, parum prodeſſe defunctis Chriſtianis locum, in quo eorundem cadavera ſepeliantur. Huc pertinet, quod Auguſtinus idem ſcribit in lib. 9. Confeſſionum cap. 11., nimirum matrem ſuam

ad

Digitized by Google

ad ſupremum vitæ diem redactam de ſepulchro, quod olim juxta viri cadaver elegerat, mutaviſſe ſententiam, ita filium, ceteroſque lateri adſtantes allocutam: *Ponite hoc corpus ubicumque, niſi vos hujus cura conturbet. Tantum illud vos rogo, ut ad Domini altare memineritis mei, ubi fueritis.* Hæc verba læto animo excipiens Auguſtinus ſummo Deo gratias agens ita ſcripſit: *Noveram, quanta cura ſemper æſtuaſſet de ſepulchro, quod ſibi providerat, & præparaverat juxta corpus viri ſui, quia enim valde concorditer vixerant, id etiam volebat, ut eſt animus humanus minus capax divinorum, adjungi ad illam felicitatem, & commemorari ab hominibus conceſſum ſibi eſſe poſt tranſmarinam peregrinationem, ut conjuncta terra tegeretur. Quando autem iſta inanitas plenitudine bonitatis tuæ* (Deum hic alloquebatur) *cœperat in ejus corde non eſſe, neſciebam, & lætabar admirans, quod ſic mihi aperuiſſet.* Nihil amplius adjicio de verſ. *ſoror*, de quo ſuo jam loco agendum fuit, ubi de Sancto Gregorio.

Ad canonem 16. cau. 13. qu. 2. nihil eſt, quod ſpecialiter adjiciatur, poſtquam Romani Correctores illum Gregorio Magno in libris Dialogorum adſcripſerunt, ipſa etiam libri verba deſcribentes. Revera eidem Gregorio adtribuerunt Patres Concilii Triburienſis in can. 17. Illud unum inveſtigandum ſupereſſet, an libri Dialogorum jure ſint Gregorio adſcripti. Verum hæc fuerunt alibi obſervanda. Tantum addam, plurima his ſimilia haberi apud Auguſtinum in libro jam ſuperius memorato de agenda cura pro mortuis. Can. 16. cau. 13. qu. 2.

Romani Correctores jam oſtenderunt locum, unde decerptus eſt canon 1. cau. 17. qu. 1. falſo tributus Auguſtino, nimirum extat ille apud Caſſiodorum in Pſalmum 75. verſ. 12., quod monumentum ita ab auctore Gloſſæ ordinariæ deſcribitur: *Quædam ſunt, quæ nec promittentes debemus ſolvere, ut non occides, & hujuſmodi. Alia ſunt, quæ niſi voveamus, non cogimur implere, ut virginitatem ſervare. Ad hæc ergo vovenda invitat omnes, qui in circuitu ejus ſunt per fidem.* Can. 1. cau. 17. qu. 1.

Si velis ad Auguſtinum exigere verba canonis 10. cau. 22. qu. 4., difficile locum, ad quem exigantur, invenies; niſi potius putes ea referri ad factum Auguſtini, qui magna ſane ſapientia in ſuis retractationum libris revocavit, quæ alias minus prudenter ſcripſerat. Ceterum ſimile adhuc nonnihil reperio in epiſtola ad Marcellinam apud Maurinos 143. ibi: *Dicti mali, vel ſtulti, vel incommodi pœnitere utique cordatorum eſt.* Itaque ſi verba laudati canonis Auguſtini non ſunt, illius tamen ſententiam ibidem deſcriptam eſſe dicemus. Can. 10. cau. 22. qu. 4.

Vel ex una loquendi formula adparet, falſo tributum eſſe Auguſtino canonem 19. cau. 22. qu. 5., quod enim ibidem memoratur de Regibus, de jurejurando Regibus præſtito, de Sanctæ Synodi cenſura, & temporibus, & Provinciis, in quibus vivebat Auguſtinus, minime congruit. Hæc ſane, fateor, leguntur ſub Auguſtini nomine in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Auguſtino tit. 2. cap. 7., ubi tamen pro illis verbis *& poſtea perverſe, & doloſe ejus regnum tractaverit .... crimen admiſerit, degradetur*, legitur: *Et poſtmodum perverſe ejus regnum, & doloſe tractaverit .... crimen perpetraverit, degradetur*; Verum referenda potius ſunt ad varios canones Conciliorum Toletanorum, quibus eadem materies fuſo ſtylo tractatur, nimirum in can. 2. Concilii Toletani X. anni 658., & jampridem in can. 75. Concilii Toletani III. anni 633. ſub Iſidoro Hiſpalenſi, ac tandem in can. 9. & 10. Concilii Toletani XVI. anni 693., quos omnes canones forte paucis perſtringere incerti nominis auctor, aut Collector voluit ſub decoro Auguſtini Can. 19. cau. 22. qu. 5.

guſtini

guſtini nomine, unde & Ivo in parte 13. cap. 78., & Gratianus in dicto can. 19. errandi ſumſit occaſionem.

Can. 2. cau. 23. qu. 4. Etſi verba canonis 2. cau. 23. qu. 4. eadem non legantur in codicibus Auguſtini, multa tamen illis ſimilia reperiuntur: ſiquidem cum Sancto Antiſtiti non ſemel agendum fuerit adverſus Donatiſtas, qui ex bonis Eccleſiam tantum conſtare dicebant, clamandum fuit identidem, malos in Eccleſia tolerari oportere, præſertim Chriſti Servatoris exemplo, qui Judam proditorem licet impium diutius paſſus eſt inter Apoſtolos commorari. Unum tantum recenſebo Auguſtini monumentum in tract. 50. in Johannem ibi: *Quid ergo voluit Dominus noſter Jeſus Chriſtus; Fratres mei, admonere Eccleſiam ſuam, quando unum perditum inter duodecim habere voluit, niſi ut malos toleremus*? Et paullo infra: *Talis erat iſte Judas, & tamen cum ſanctis diſcipulis undecim intrabat, & exibat. Ad ipſam Dominicam cœnam pariter acceſſit, converſari cum eis potuit, eos inquinare non potuit. De uno pane Petrus; & Judas accepit &c.*

Can. 23. cau. 23. qu. 4. Canon 23. cau. 23. qu. 4. ideo Auguſtino paſſim tribuitur, quia excerptus eſt partim ex Proſpero, partim ex Fulgentio, qui in ſuis operibus Auguſtinum tueri adverſus Semipelagianorum calumnias, ejuſdem doctrinam interpretari conati fuerunt, ex quo Auguſtini diſcipuli paſſim apud omnes audiunt. Duo autem præ ceteris laudatorum virorum commemorantur opuſcula, alterum Fulgentii ad Monimum, cujus ipſe Fulgentius meminit in epiſt. 5. ad Eugyppium, alterum Proſperi adverſus capitula Gallorum pro Auguſtino, in quibus adeo Auguſtini doctrina, & gratioſæ adverſus Pelagianos prædeſtinationis ſententia vindicatur, ut hæc ipſa opera Auguſtino alicubi tribuantur, & inter Sancti Hipponenſis Antiſtitis codices recenſeantur, unde poſteriores Collectores potuerunt, quod erat Fulgentii vel Proſperi, adſcribere Auguſtino. Itaque in libro Fulgentii ad Monimum extat initium canonis 23. lib. 1. cap. 26. uſque ad illa verba *cecidiſſet in culpam.* Verſiculus *Prædeſtinationem* habetur in laudato libro Proſperi cap. 6., præterea in cap. 11. ejuſdem libri legitur verſiculus *cum vero*; ad quem Maurini Monachi animadverterunt pro verbis illis *ipſi ſibi pœnas debuerint*, legi in quodam codice MS. *ipſi ſibi pœna fieri debuerint*. Item in cap. 12. legitur integer verſiculus *Vires*, ut liquet ex collatione Gratianei monumenti cum accuratiſſima editione Maurinorum in appendice tomi 10. operum Auguſtini. Verſiculus *Prædeſtinatio* legitur in cap. 15. num. 6., & verſiculus *In malis autem* exhibet poſteriora opuſculi verba. Denique ea, quæ ſubjiciuntur in verſ. *Hi autem* uſque in finem, habentur apud Proſperum in alio opuſculo a quibuſdam etiam Auguſtino tributo, cui titulus eſt reſponſionis adverſus objectiones Vincentianas pro Auguſtino. Fuit enim Vincentius quidam Lerinenſis Semipelagianorum fautor acerrimus, qui Auguſtini ſcripta diris conviciis mordebat, adverſus quem propterea opportunum fuit, ut Proſper Sancti Viri defuncti diſcipulus conſtanter, ſapienterque pugnaret. Porro verba verſiculi leguntur in cap. 12., cum quo penitus conſonant.

Can. 35. cau. 23. qu. 4. Si priora verba canonis 35. cau. 23. qu. 4. inſpiciamus, eadem jure optimo referri ad Auguſtinum poſſunt, cum non uno in loco apud eundem Sanctum Virum ea ſententia exprimatur. Profero in primis ejus enarrationem in Pſalmum 100. ibi: *Odire debes prævaricatores, non homines. Unus homo prævaricator: Videte, quia duo nomina habet, homo, & prævaricator. Hominem Deus fecit, prævaricatorem ipſe homo ſe fecit. Ama in illo, quod Deus fecit, perſequere in illo, quod ipſe*

Digitized by Google

ipſe ſibi fecit. Cum enim perſecutus fueris prævaricatorem, ejus occidis, quod homo fecit, & liberatur, quod Deus fecit. Facientes prævaricationem odio habui &c. Deinde ſimilia alia habentur in enarratione in pſalmum 102. ibi: *Cum dico: occurrit tibi homo peccator, duo nomina dixi: Hæc duo nomina non ſuperflua ſunt. Duo nomina, aliud quod homo, aliud quod peccator. Quod homo, opus eſt Dei, quod peccator, opus hominis eſt. Da operi Dei, noli operi hominis. Et quomodo, inquis, me prohibes dare operi hominis? Quid eſt dare operi hominis? Peccatori dare propter peccatum, placenti tibi propter peccatum.* Poſt pauca ſequuntur ibidem verba canonis *Qui venatoribus* diſt. 36. Item ſimilia leguntur in ſermone olim 94. de tempore, & 14. apud Maurinos, ubi de corrigendis peccatoribus agitur, ibi: *Duo enim nomina ſunt, homo, & peccator: hominem Deus fecit, peccatorem ſe ipſe homo fecit. Pereat, quod fecit homo, liberetur, quod fecit Deus.* Denique in ſermone de tempore, olim 109., & 22. apud Maurinos eadem fere deſcribuntur. Ceterum quæcumque monumenta hic illinc depromta ex Auguſtini codicibus adferantur, nuſquam ea ipſa ſunt integra, quæ Gratianus in can. 35. delineavit. Potius integer canon habetur apud Bedam in commentario epiſtolæ ad Galatas cap. 6., ex quo Gratiani erratum profectum fuiſſe videtur; cum enim priora eſſent Auguſtini, poſteriora Bedæ, illa ab iſtis non ſecernens Collector omnia tribuit Auguſtino, eo vel maxime, quod ea Bedæ commentaria hanc habeant in vulgatis codicibus inſcriptionem: *Expoſitio D. Patris Auguſtini Epiſcopi in epiſtolam D. Paulli ad Galatas per Venerabilem Bedam Presbyterum collecta.* Revera Beda ipſe in iis commentariis tot tantaque congeſſit monumenta Auguſtini, ut non Beda, ſed Auguſtinus ſcripſiſſe videatur.

De canone 50. cau. 23. qu. 4. jam judicium tulerunt Romani Correctores, adnotantes, eum non eſſe Auguſtini, ſed potius pertinere ad initium epiſtolæ Gregorii Magni ſcriptæ ad Marinianum, ſeu, ut alii legendum putant, Marmianum, ſeu, ut alii, Martinum. Quæ ſequuntur in verſ. *Nonne Achar*, ipſa verba ſunt libri Joſue in cap. 22. *Can. 50. cau. 23. qu. 4.*

Romani iidem Correctores præterea indicaverunt, unde excerptus fuerit canon 15. cau. 26. qu. 7. Auguſtino tributus: nimirum legitur ille in Concilio Turonenſi anni 813. Caroli Magni tempore celebrato cap. 42. exceptis poſtremis illis verbis, in quibus certa pœna in maleficos, ſive Laicos, ſive Clericos infligitur; nihil enim tale apud Turonenſes Patres habetur, quemadmodum nec legitur in additione 3. Capitularium a Baluzio edita cap. 93., ubi idem monumentum deſcribitur. Primus Burchardus ſub Auguſtini nomine canonem laudavit in lib. 10. cap. 40., forte quod abſtinere vellet a laudandis Francorum Capitularibus, quemadmodum pluries alibi animadvertere debui, primus enim pœnam adjecit, ſive in Clericos, ſive in Laicos, ut ſuæ diæceſeos diſciplinam indicaret. *Can. 15. cau. 26. qu. 7.*

Verba canonis 16. cau. 26. qu. 7. apud Auguſtinum non inveniuntur; ſed tantum ſimilia quamplurima, præſertim in cap. 79. Enchiridii, & in lib. 2. de Doctrina Chriſtiana cap. 20. & ſequ., quæ huc loci referre nimis operoſum eſſet ob monumentorum amplitudinem. Agitur in eo canone de ſuperſtitioſis Ethnicorum obſervationibus evitandis, quas ſane fugiendas ſæpe ac ſæpius monuit Auguſtinus; quamobrem non dubitavit auctor canonis Auguſtini nomen, quaſi auctoris, inſcribere. Non tamen piget nonnulla adnotare de iis, quæ ibidem memorantur, nimirum de Kalendis Januarii, diebus Ægyptiacis, ſomniis Daniells, *Can. 16. cau. 26. qu. 7.*

ac

Digitized by Google

ac fortibus Apoſtolorum. Kalendæ Januariæ maxime ſolennes fuerunt apud Gentiles, illos præſertim, qui ab Januario menſe annum exordiebantur, creditum enim erat apud eos novum annum lætiſſimo gaudio eſſe excipiendum. Mos erat eo die adeo immania geſtientis animi ſigna præſeferendi, ut non gaudere, ſed inſanire, aut furere homines viderentur. Turpiſſimos in cantus erumpebant, immoderata quoque convivia, atque inter ipſa inhoneſtas ſaltationes habebant; quodque ſpectaculi celebratioris erat, unuſquiſque perſonatus incedebat non tantum mutatis invicem muliebribus, ac virilibus indumentis, ſed etiam adſumtis brutorum figuris, urſorum præſertim, vitulorum, ac cervorum, ut mutorum animalium naturam liberius, ac licentiam imitarentur. Hanc profecto luxuriem deteſtabantur vehementiſſime, ac lugebant Sancti Eccleſiarum Antiſtites, qui propterea in ſermonibus ad populum eo die factis Chriſtianos impenſe monebant, ne & ipſi vulgaribus corrupti populi conſuetudinibus indulgerent, quemadmodum adparet inter cetera ex ſerm. 129. & 198. in appendice tomi 5. operum Auguſtini Maurinæ editionis, qui licet Auguſtini non ſint, non tamen ſunt contemnendi auctoris. Paucis ita deſcribitur ea ſolennitas in ſerm. 198. *Solemnitas gentium, quæ ſit hodierno die in lætitia ſæculi, atque carnali, in ſtrepitu vaniſſimarum, ac turpiſſimarum cantionum, in conviviis, & ſaltationibus turpibus, in celebratione ipſius falſæ feſtivitatis*. Non defuerunt Epiſcopi, qui ad avertendos magis magiſque fidelium animos eo die jejunium indicerent, ut colligitur ex laudato ſerm. 129., item ex canone 11. Concilii Toletani IV., & can. 17. Concilii Turonenſis II. Videſis ad hanc rem caput 7. & 17. partis 11. Decreti Ivonis Carnotenſis. Putant viri eruditi, exinde ortam apud Chriſtianos Baccanalium, ut vocant, dierum originem, translato ſcilicet Gentilium more a Kalendis Januariis in dies Quadrageſimale jejunium præcedentes, præſertim poſtquam Kalendis Januariis primum inſtitui cœpit jejunium, deinde ſolennis indicta fuit Circumciſionis Dominicæ celebratio. De diebus Ægyptiacis variæ ſunt eruditorum opiniones. Sane Ægyptii delectati ſemper fuerunt in curſu ſolis, & ſyderum contemplando notandoque, cujus rei argumentum eſt, quod vulgatus annus ad curſum ſolis exactus vulgo Ægyptiis accepto feratur. Interea apud illos inani quadam obſervatione dies a diebus diſtingui conſueverunt, quorum plures atri, & infauſti dicebantur, quibus mali ominis eſſet aliquid moliri, aut exordiri, quemadmodum animadvertit Alexander ab Alexandro in lib. 4. Genialium cap. 20., quod & indicat Auguſtinus in expoſitione epiſtolæ Paulli ad Galatas cap. 4. his verbis: *Jamvero ne aliquid inchoetur aut ædificiorum, aut hujuſmodi quorumlibet operum diebus, quos Ægyptiacos vocant, ſæpe etiam nos monere non dubitant, neſcientes, ut dicitur, ubi ambulant*. Horum ſane dierum ſuperſtitioſam obſervationem, quemadmodum jam improbaverat Apoſtolus in epiſt. ad Galatas cap. 1. verſ. 10. & 11., ita damnaverunt Sancti Patres in ſuis ſermonibus ad Populum, quaſi eadem fidelium animos a divina homines regente providentia avocaret. Quid vero ſunt *Somnialia ſcripta falſo Danielis nomine intitulata*, quemadmodum dicitur in laudato can. 16.? Ea expendens Sixtus Senenſis in lib. 2. Bibliothecæ Sanctæ tomi 1. pag. mihi 118. tradit, quædam ſcripta fuiſſe, in quibus exhiberetur ſuperſtitioſa ſomniorum interpretatio, qualis ea erat, quam Artemidorus Græcus auctor ediderat. Sanctus Athanaſius hunc librum reprobavit in Synopſi, tanquam apocriphum Danielis. Denique *ſortes Apoſtolorum* liber quidam auguriorum pleniſſimus appellabatur, unde quid futurum,

quaſi

quaſi ex certo divinæ providentiæ revelantis oraculo, prænoſceretur. Hunc librum tanquam apocryphum rejecit Gelaſius Papa in celebri can. *Sancta Romana* diſt. 15. Quod ſi adhuc quæratur de qualitate, ac natura ſortium, quas Apoſtoli iniverunt in electione S. Matthiæ, rem illuſtrabit Auguſtinus in ſerm. 2. in pſalmum 30. prope finem, cujus fragmentum legitur apud Gratianum in can. 1. cau. 26. qu. 2. de quo jam ſuperius fuit agendum.

Verba canonis 3. cau. 27. qu. 2. non habentur quidem apud Auguſtinum, ſed *Can. 3.*
eadem ipſa ſententia pluribus in locis exprimitur, præſertim in libro de Sancta *cau. 27.*
Virginitate, quæmadmodum Romani Correctores obſervaverunt. Plura etiam *qu. 2.*
ſunt ad eam rem pertinentia in libris de nuptiis & concupiſcentia; hinc lib. 1. cap. 12. legitur. *Cur ergo non conjuges maneant, qui ex conſenſu concumbere deſinunt, ſi manſerunt conjuges Joſeph & Maria, qui concumbere nec cœperunt*? Item in lib. 23. contra Fauſtum cap. 8. ita de S. Joſeph Auguſtinus ſcribebat: *Neque enim, quia concubitu non permixtus, ideo non maritus; cum ipſe Matthæus narret ab Angelo Mariam conjugem ipſius appellatam, qui narrat, quod non ipſius concubitu, ſed de Spiritu Sancto conceperat*. Ex his, ſimilibuſque ſententiis elucubratum a Gratiano fuit laudatum monumentum, quod propterea non injuria ſub Auguſtini nomine exhibuit. Cum autem certiſſimum ſit hujuſmodi fuiſſe de conjugio Auguſtini ſen-
tentiam, nemo ſtatim non colligit, Sancto Viro tribui non poſſe canonem 16. cau. *Can. 16.*
27. qu. 2., qui ſane in ejus codicibus non invenitur. Correctores Romani pu- *cau. 27.*
taverunt, in eo potius exhiberi ſummam quandam ſequentis canonis; verum ego *qu. 2.*
adhærere non poſſum eiſdem, cum iterum ea verba ſub Auguſtini nomine legam apud Gratianum poſt canonem 28. cau. 27. qu. 2., niſi dicatur ex eo codice derivata illa fuiſſe, in quo cohærerent, & veluti ſummarium haberentur canonis 17. eadem cauſſa & quæſtione.

Locus hic videretur faciendus canoni 23. de pœn. diſt. 1., ſed jam illum ſu- *Can. 23. de pæn.*
perius expendi, ubi agerem de tractatu Auguſtini in Johannem. *diſt. 1.*

Non alia de cauſſa adſcribi poteſt Auguſtino canon 14. de pœn. diſt. 2., niſi *Can. 14.*
quod in enarratione in Pſalmum 103. ad verba illa *qui tegis aquis ſuperiora ejus*, *de pæn.*
Auguſtinus ſymbolo quodam aquarum nomine charitatem intelligit, & longo *diſt. 2.*
ſermone interpretatur. Ad imitationem Sancti Doctoris charitatem nomine aquarum intellexit alius interpres, qui explicabat verba Chriſti in Evangelio Johannis: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum*.

In canone 30. de pœn. diſt. 2. paucis perſtringitur Auguſtini ſententia, quæ *Can. 30.*
fuſius legitur in tractatu 6. in cap. 3. Epiſt. Johannis, ubi tradit Auguſtinus, ho- *de pæn.*
minem ita non poſſe velut in medio conſiſtere, ut neque Deum amet, neque *diſt. 2.*
averſetur, ibi: *Qui non diligit, manet in morte: ne putatis fratres, leve eſſe odiſſe, aut non diligere. Audite quod ſequitur: omnis, qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Jam ergo ſi contemnebat quiſquam odium fraternum, nunquid & homicidium in corde ſuo contemturus eſt? Non movet manus ad occidendum hominem; homicida jam tenetur a Domino; vivit ille, & iſte jam interfector judicatur. Omnis, qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, & ſcitis, quia omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem. In hoc cognoſcimus dilectionem: Perfectionem dilectionis dicit perfectionem illam, quam commendavimus &c.* Quæ ſequuntur apud Gratianum in verſ. *Nemo*, ſunt verba Evangelii apud Matthæum cap. 6., & apud Lucam cap. 16.

Digitized by Google

Can. 10. de pœn. diſt. 4. Jam adnotaverunt Romani Correctores, ad quos veluti fontes referendus ſit canon 10. de pœn. diſt. 4. Nimirum excerptus ille fuit ab auctore Gloſſæ ordinariæ ad verba Paulli in 2. ad Timotheum 2., & ibidem ex Beda. Item adnotaverunt, ſimilia quædam legi in tract. 12. in Johannem, ibi: *Qui credit in eum, non judicatur; qui autem non credit, quid dicturum ſperas, niſi judicatur? Jam, inquit, judicatus eſt: nondum apparuit judicium, ſed jam factum eſt judicium; novit enim Dominus, qui ſunt ejus; novit qui permaneant ad coronam, qui permaneant ad flammam*; & in lib. 20. de Civitate Dei cap. 7. ibi: *Nec moveat, quod ſæpe diabolus ſeducit etiam illos, qui jam regenerati in Chriſto vias ingrediuntur Dei; novit enim Dominus, qui ſunt ejus. Ex his in æternam damnationem neminem ille ſeducit.*

Can. 36. de conſ. diſt. 1. Canon 36. de conſ. diſt. 1. ſive apud Burchardum, ſive apud Ivonem, ſive apud Gratianum ſub nomine Auguſtini laudatur. Habeo ego Gratianeum codicem, in quo hæc eſt inſcriptio: *Auguſtinus Ignaro*. Mendoſa ſane inſcriptio, cum nullibi inter opera Auguſtini adpareat Ignari nomen, ad quem ſcripſerit Auguſtinus. Ego puto, fragmentum illud nihil aliud eſſe, quam breve quoddam compendium epiſtolæ Auguſtini ad Ooratum, de qua ſupra ſermonem inſtitui: ſcilicet ibidem traditur, Epiſcopos de Eccleſia ſua poſſe in alium locum migrare, ubi neceſſitas Eccleſiæ id expoſcit, item ubi diſſentiones ac ſchiſmata emergant; uno verbo, *quando vere videtur utile eſſe ad loca tutiora migrare*, ut ibidem prope finem ſcribit Auguſtinus. Hinc conjicio, in meo Gratianeo codice legi debuiſſe *Auguſtinus Onorato*, & nonniſi ex Amanuenſis, aut Typographi incuria adſcriptum fuiſſe *Ignaro*.

Can. 52. de conſ. diſt. 1. Auguſtini temporibus minime congruit canon 52. de conſ. diſt. 1., qui potius adſcribendus erat Theodulpho Aurelianenſi Epiſcopo ſæculi noni ſcriptori: nimirum ipſe in cap. ult. Capitulorum Clericis ſuis datorum ad bonum Eccleſiæ regimen ita ſcribebat: *Admonendus eſt populus, ut ante publicum peractum officium ad cibum non accedat, & omnes ad Sanctam Matrem Eccleſiam miſſarum ſolennia, & prædicationem audituri conveniant, & Sacerdotes per oratoria nequaquam miſſas, niſi tam caute ante ſecundam horam celebrent, ut populus a publicis ſolennitatibus non abſtrahatur, ſed ſive ſacerdotes, qui in circuitu urbis, aut in eadem urbe ſunt, ſive populus, ut prædiximus, in unum ad publicam miſſarum celebrationem conveniant, exceptis Deo ſacratis fæminis, quibus mos eſt ad publicum non egredi, ſed clauſtris monaſterii contineri*. Is eſt Theodulphus, qui in Poætica ſacra plurimum valuit, cuique tribuitur hymnus *Gloria laus, & honor*, quem hodie canimus in die Dominico Palmarum. Primus autem Auguſtino tribuit canonem Theodulphi Burchardus, utpote qui Francorum monumentorum auctores nominare nolebat apud Germanos, penes quos ſcribebat, quemadmodum multis in locis fuit animadvertendum. Ex Burchardo errandi occaſionem recentiores Collectores habuerunt.

Can. 36. & 62. de conſ. diſt. 2. & Can. 131. de conſ. diſt. 4. Canon 36. de conſ. diſt. 2., qui initio exhibet eadem verba, quæ leguntur in can. 62. de conſ. diſt. 2., & in fine ea exhibet, quæ leguntur in can. 131. de conſ. diſt. 4. non eſt Auguſtini, ſed potius Bedæ in epiſtolam 1. Paulli ad Corinthios. Ideo autem Auguſtino tribui potuit, quia Beda ſua ipſa commentaria variis Auguſtini monumentis ornavit. Verborum diſpoſitio non eadem eſt apud Bedam, quæ reperitur apud Gratianum; etenim apud Bedam præponuntur verba verſiculi *Ita Dominus*, quæ apud Gratianum ſubſequuntur. Item in poſtremis canonis verbis, ubi legit Gratianus, *quando in ſe hoc, quod illud Sacramentum ſignificat*,

cat, invenit, aliter habetur apud Bedam, ibi: *Quando ipſe hoc, quod illud Sacramentum ſignificat, invenit*. Apud Bedam ita Auguſtini monumenta laudantur, ut priora depromta dicantur *ex ſermone de Sacramento fidelium feria* 2. *Paſchæ*, poſteriora *ex ſermone ad infantes ad altare de Sacramento*. Quum autem hodie iſti tituli in codicibus Auguſtini non extent, nulla eſſe dubitatio poteſt, quin ibidem commemorentur tractatus 26. & 27., in Johannem, ubi multa illis ſimilia continentur, quorum etiam aliqua ſuperius explicavi, præſertim ad canones 46. & 47. de conſ. diſt. 2.

Can. 47. de conſ. diſt. 2. Videretur hic concedendus locus canoni 47. de conſ. diſt. 2., utpote qui Auguſtino tribuitur, quin locus indicetur, ad quem ſit referendus. Verum jam ſuperius de eodem ſermonem habui, dum tractatus Auguſtini in Johannem expenderem.

Can. 61. de conſ. diſt. 2. Quod contigit in can. 36. de conſ. diſt. 2., qui cum eſſet Bedæ, Auguſtini nomine, uti diximus, deſcriptus fuit, idipſum evenit in can. 61. de conſ. diſt. 2. in expoſitione epiſtolæ 1. ad Corinth. cap. 10. ad illa verba: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio Sanguinis Chriſti eſt? Et panis, quem frangimus, nonne participatio Corporis Domini eſt?* Ait Beda: *Non omnis panis, ſed accipiens benedictionem Chriſti fit Corpus Chriſti*.

Can. 67. & 72. de conſ. diſt. 2. Verba canonis 67. de conſ. diſt. 2. jam ſuperius expendi, ubi agerem de enarrationibus Auguſtini in Pſalmos. Inferius vero, ubi agendum erit de Paſchaſii Abbatis monumentis, expendenda erunt verba canonis 72. de conſ. diſt. 2., cum rectius Paſchaſio tribuantur, quam Auguſtino.

CAPUT XX.

De Paulino Nolano.

Paulini Nolani monumentum unicum extat apud Gratianum ex epiſtola ad Romanianum depromtum.

Is eſt canon 12. *cau.* 7. *qu.* 1. *ex integra epiſtola ſupplendus.*

Floruit ſub finem quarti Eccleſiæ ſæculi, uſque ad annum 431. Pontius Meropius Paulinus origine Romanus, & in Aquitania natus, vir ab adoleſcentia in Poetica & oratoria facultate ab Auſonio egregie inſtructus, qui poſt exercitas ſummas in foro dignitates publicas, Chriſti fidem, inſtituente Ambroſio Mediolanenſi, & baptizante Delphino Burdegalenſi Epiſcopo, ſuſcepit. Multum ille in rerum divinarum, ſacrarumque doctrina profecit, viris illuſtribus ſeu ob eximiam morum integritatem, ſeu ob præclaram ſapientiam chariſſimus, & laudatiſſimus, præſertim memorato Ambroſio, Auguſtino, Hieronymo, Eucherio, Proſpero, Severo Sulpitio, Martino Turonenſi. Uxorem Theraſiam caſte dilexit, cum qua poſt ſuſceptum & vita functum filium convenit, ut conjugium in perpetua continentia transfigeretur. Hinc primum circa annum 393. Presbyter ordinatus eſt, ac deinde Nolam ſecedens poſt monaſticam vitam diu

Digitized by Google

initam, tandem Nolanus Epiſcopus conſecratus inſignia exhibuit uſque ad mortem Epiſcopalis ſanctimoniæ exempla. Ad annum 396. pertinet epiſtola numero 7. in editione Muratorii ſcripta ad Romanianum & ſuo & uxoris nomine, quo nimirum tempore nondum ad Epiſcopalem Sedem aſcenderat, ſub hac inſcriptione: *Domino merito prædicabili, & honorando fratri Romaniano Paulinus, & Theraſia.* Gratulatur ibidem de rebus Eccleſiaſticis optime in Africa geſtis, atque inter cetera de electione Auguſtini in Hipponenſem Epiſcopum, vivente adhuc Antiſtite Valerio, his verbis: *Non autem tantum hoc ſcribimus gratulandum, quod Epiſcopatum Auguſtinus acceperit; ſed quòd hanc Dei curam meruerint Africanæ Eccleſiæ, ut verba cœleſtia Auguſtini ore perciperent; qui ad majorem Dominici muneris gratiam novo more provectus, ita conſecratus eſt, ut non ſuccederet in Cathedra Epiſcopo, ſed accederet. Nam incolumi Valerio Hipponenſis Eccleſiæ Coepiſcopus Auguſtinus eſt, & ille Beatus Senex, cui puriſſimam mentem nulla unquam livoris invidiæ macula ſuffudit, dignos ſui cordis pace nunc ab Altiſſimo fructus capit; ut, quem ſucceſſorem Sacerdotii ſui ſimpliciter optabat, hunc mereatur tenere collegam. Credine hoc potuit, antequam fieret? Sed in hoc quoque omnipotentis opere dici Evangelicum illud poteſt: Hominibus hæc ardua, apud Deum autem omnia poſſibilia &c.* Nemo hinc non intelligit, novam hanc viſam fuiſſe Paulino eligendi Epiſcopi rationem, quam propterea uti Eccleſiæ Africanæ maxime utilem, atque opportunam in ſingularem Dei providentiam retulit. Hinc & ſuppleri, & explicari poterit Gratianeus canon 12. cau. 7. qu. 1.

CAPUT XXI.

De Proſpero.

Præter ea, quæ Gratianus edidit ſub nomine Auguſtini quaſi excerpta ex libro ſententiarum Proſperi, de quibus jam ſuperius agendum fuit in cap. 19., alia ſunt, quæ apud eundem Collectorem Proſpero tribuuntur, quemadmodum ex ſequentibus liquet.

Ex reſponſionibus ad 2. objectionem Gallorum.	*Can. 14. de pœn. diſt. 4.*	*parum conveniens propoſito Gratiani.*
Ex Libris de vita contemplativa.	*Can. 7. diſt. 35.* *Can. 7. cau. 1. qu. 2.* *Can. 8. cau. 1. qu. 2.* *Can. 9. cau. 1. qu. 2.* *Can. 13. cau. 12. qu. 1.* *Can. 25. cau. 12. qu. 1.* *Can. 18. cau. 24. qu. 3.* *Can. 31. de pœn. diſt. 1.* *Can. 32. de pœn. diſt. 1.* *Can. 5. de pœn. diſt. 2.*	*potius tribuendi Juliano Pomerio.*

Maxima

MAxima fuit animorum conjunctio inter S. Auguſtinum Hipponenſem, & S. Proſperum Aquitanum, virum rethorem, atque, ut vulgo traditur, Leonis Magni Papæ Notarium, nunquam vero, ut quibuſdam eruditis placet, Epiſcopum. Una hic cum Hilario, non Arelatenſi Epiſcopo, ſed alio Laico, amicitiam inivit, unde uterque Auguſtini diſcipulus nuncupatur; quod Auguſtini doctrinam impenſe coluerint, & invicta conſtantia adverſus quorundam Maſſilenſium, ſeu Semipelagianorum objecta ſuſtinuerint, laboribus, vigiliis, itineribus, & ſtudiis non parcentes. Floruit Proſper ſæculo Eccleſiæ quinto ab initio ultra dimidium viris eximiis illius ætatis ſpectatiſſimus. Inter ejus opera ad vindicandam Auguſtini doctrinam extat libellus ſub hoc titulo: *Pro Auguſtino reſponſiones ad capitula objectionum Gallorum calumniantium*. Siquidem mortuo Auguſtino nonnulli Gallicani, ſuppreſſo tamen nomine ſuo, carpere non dubitaverant ejuſdem Sancti Antiſtitis doctrinam de gratia, de prædeſtinatione, & de libero arbitrio; conati demonſtrare, Auguſtinum erraſſe in pluribus, eamque ob rem Pelagianorum fovere hæreſim videbantur. Quæ adverſus Auguſtinum objiciebantur, ad quindecim capita retulit Proſper Auguſtinianarum ſententiarum vindex, & ſingulis objectionum capitibus ſingulas oppoſuit reſponſiones, Secunda Gallicanorum objectio hæc erat: *Quod ab eis, qui non ſunt prædeſtinati ad vitam, non auferat percepta baptiſmi gratia originale peccatum*. Ita reſpondit Proſper: *Omnis homo, qui credens in Patrem, & Filium, & Spiritum S. regeneratur in baptiſmo, tam a propriis peccatis, quæ mala voluntate, & actione contraxit, quam ob originali, quod a parentibus traxit, abſolvitur. Sed relapſum poſt baptiſmum ad infidelitatem, & impios mores, qui negat originali peccato fuiſſe purgatum, tam falſa opinatur, quam qui eundem aſſerit, non æterna morte eſſe damnandum. Qui enim recedit a Chriſto, & alienus* (in aliquot codicibus legitur *alienatus*) *a gratia finit hanc vitam, quid niſi in perditionem cadit? Sed non in id, quod remiſſum eſt, recidit, nec in originali peccato damnabitur; qui tamen propter poſtrema crimina ea morte afficietur, quæ ei propter illa, quæ remiſſa ſunt, debebatur. Quod quia Dei præſcientiam nec latuit, nec fefellit; ſine dubio talem nunquam elegit, nunquam prædeſtinavit, & periturum nunquam ab æterna perditione diſcrevit*. Huc, ut liquet, referendus eſt canon 14. de pœn. diſt. 4., cujus ſane ſententia plurimum diſtat a quæſtione, quam propoſuerat Gratianus; atque idem Collector non admodum laboraviſſet in ſubjicienda canonis interpretatione, ſi mentem Proſperi, qualis ex integra ſententia eruitur, attigiſſet. Can. 14. de pœn. diſt. 4.

Plures alii extant canones apud Gratianum nomine Proſperi editi, qui tamen revera Proſperi non ſunt, cum pertineat ad libros de vita contemplativa, quos hodie nemo ignorat fuiſſe potius Juliano Pomerio adſcribendos. Fuit Julianus Pomerius genere Maurus, qui tamen in Gallia educatus fuit Proſperi Aquitani temporibus, licet Proſpero junior, Sacerdotio inſignitus, & Monaſterio Præfectus, poſt medium quinti ſæculi, & quod mirum eſt, adeo Proſperum in ſtylo, & ratione ſcribendi imitatus, ut vix unum ab altero diſtingueres; quod ego puto occaſionem dediſſe, ut liber Pomerii codicibus Proſperi adſueretur. Erat uterque profeſſione Rhetor, & veroſimiliter uti in eadem Provincia, ita eiſdem inſtitutionibus eruditus. Argumenta vero, quibus libri de vita contemplativa Juliano potius, quam Proſpero tribui debeant, multa ſunt, & paſſim congeruntur ab eruditis. In primis enim multi indicantur veteres MSS. Codices, in quibus non Proſperi, ſed Juliani nomen adponitur; deinde in lib. 2. cap. 9. mentio fit Hi-

Digitized by Google

larii Arelatenſis Epiſcopi, quaſi jampridem, & olim defuncti, quæ ſane mentio juniori Juliano, quam Proſpero magis congruit; præſertim quod Proſper non adeo forte Hilarium Arelatenſem laudaviſſet, quem in literis ad Auguſtinum teſtatus eſt in Sancti Hipponenſis Antiſtitis doctrinam minus propenſum, ut ut alias clarum meritis, & auctoritate, & optimis ſtudiis venerabilem. Præterea, quod maximi momenti eſt, adducitur teſtimonium Iſidori Hiſpalenſis, qui in lib. de Scriptor. Eccleſ. cap. 12. libros eoſdem Juliano Pomerio adſcripſit. Primus octavo ſæculo libros illos Proſpero tribuit Chrodogangus Metenſis Epiſcopus in Regula Canonicorum, quem deinde alii ſecuti ſunt, inter ceteros Jonas Aurelianenſis in lib. de Laicali inſtitutione, Patres Concilii Aquiſgranenſis anni 818. & Concilii Pariſienſis VI. poſt annos 13. celebrati. Hæc extat librorum inſcriptio: *Juliani Pomerii in libros de vita contemplativa ad Julianum Pontificem, Prologus*, quem deinde ſubſequuntur libri tres, quorum prior revera contemplativæ vitæ rationes explicat; ſed aliud poſteriorum propoſitum eſſe videtur; nimirum in ſecundo libro de Clericorum virtutibus, & Eccleſiaſtico cultu, ac regimine agitur; in poſtremo de vitiis & virtutibus oratio inſtituitur.

Can. 7. diſt. 35. Quæ apud Gratianum exhibentur, omnia fere, nimirum unico excepto monumento, ad ſecundum librum referenda ſunt, ubi de Clericorum converſatione differitur. In primis in cap. 22., ubi nonnulla abſtinentiæ præcepta traduntur, legitur canon 7. diſt. 35. ibi: *Jam de vino abſtinendo, vel percipiendo quid dicam, unde S. Apoſtolus certam fixit regulam dicens: Nolite inæbriari vino, in quo eſt luxuria. Quaſi diceret: luxuriam facit, & nutrit vini perceptio nimia, non natura; & propterea non uti vos vino, ſed inæbriari probibeo; quandoquidem infirmum ſtomachum moderatus uſus vini confortat, æbrietas animum corpuſque debilitat.*

Can. 7. 8. 9. cau. 1. qu. 2. & Can. 13. & 25. cau. 12. qu. 1. Una jungendi ſunt canones 7. 8. 9. cau. 1. qu. 2. & can. 13. & 25. cau. 12. qu. 1., quoniam uno fere contextu, licet diverſis capitibus, apud Pomerium continentur, nimirum in cap. 9. 10. 11. & 12., ubi Clericorum diſciplina ſtabilitur, quæ bonorum temporalium ſpectat poſſeſſionem. Exorditur Pomerius in cap. 9. *Expedit facultates Eccleſiæ poſſideri &c.* Hic eſt canon 13. cau. 12. qu. 1., ubi tamen pro illis verbis *ſine impedimento perfectionis poſſe Eccleſiæ facultates, quæ ſunt profecto communes, poſſideri*, legitur in vulgatis Juliani codicibus *ſine impedimento perfectionis poſſe, quæ ſunt communia Eccleſiæ, poſſideri*; aliqui MSS. codices habent *poſſe Eccleſiæ, quæ ſunt perfecto communia, poſſideri*, alii præterea: *Poſſe Eccleſiæ facultates, quæ ſunt communes, poſſideri*. Item pro verbis illis *evidenter clamant* legitur in vulgatis codicibus *evidentibus clamant*; ac demum pro poſtremis Gratiani verbis, quæ ſane conſonant cum vulgatis Juliani codicibus, in aliquot MSS. exemplaribus habetur, *nunquam eas habuiſſent, qui &c.* alibi *nunquam eas haberent, qui &c.*, alibi *nunquam eas ſuſcipere debuerant, qui &c.* omiſſa voce *retinere*. Qui ibidem memorantur Antiſtites, erant Paulinus Nolanus, & Hilarius Arelateſis jam pridem vita functi. Subſequitur ſtatim Pomerius, & ait in eodem cap. 9. *Unde datur intelligi, quod tanti, ac tales viri, qui volentes eſſe Chriſti Diſcipuli renunciaverunt omnibus, quæ habebant, non ut poſſeſſores, ſed ut procuratores facultates Eccleſiæ poſſidebant. Et idcirco ſcientes, nihil aliud eſſe res Eccleſiæ, niſi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum, non eas vindicaverunt in uſus ſuos, ut proprias, ſed ut commendatas pauperibus diviſerunt. Hoc eſt enim poſſidendo contemnere, non ſibi, ſed aliis poſſidere; nec habendi cupiditate Eccleſiæ facultates ambire, ſed eas*

pietate

pietate ſubveniendi ſuſcipere? Quod habet Eccleſia, cum omnibus nihil habentibus habet commune, nec aliquid inde eis, qui ſibi de ſuo ſufficiunt, debet erogare, quando nihil aliud ſit habentibus dare, quam perdere. Poſtrema hæc verba paullo aliter deſcripta retulit Gratianus initio laudati canonis 7. Hinc pergit Pomerius in cap. 10. *Nec illi, qui ſua poſſidentes dari aliquid ſibi volunt, ſine grandi peccato ſuo, unde pauper* (alicubi legitur *ea, unde pauper*) *victurus erat, accipiunt. De Clericis quidem dicit Spiritus Sanctus* (legitur in aliquot codicibus *dicit Propheta*) *peccata populi mei comedunt* (alicubi *comedent*). *Sed ſicut nihil, &c.* uſque in fine canonis. Non ſunt omittenda, quæ Pomerius ad eandem rem ita proſequitur, ſiquidem mirum in modum ſinceram explicant auctoris de rerum Eccleſiaſticarum uſu ſententiam. *Ipſi quoque pauperes, ſi ſe poſſunt ſuis artificiis aut laboribus expedire, non præſumant, quod debet debilis, aut infirmus accipere; ne forte Eccleſia, quæ poteſt omni ſolatio deſtitutis neceſſaria miniſtrare, ſi omnes etiam nihil indigentes accipiant, gravata, illis, quibus debet, ſubvenire non valeat. Qui autem Eccleſiæ ſerviunt, & labori ſuo velut debita reddi oportere credentes, ea, quibus opus non habent, aut accipiunt libenter, aut exigunt, nimis carnaliter ſapiunt, ſi putant, quod Eccleſiæ fideliter ſervientes ſtipendia terrena, ac non potius præmia æterna percipiant. Sæcularis quippe militia, quia cæleſtia non habet, terrena ſtrenue militantibus præſtat. Unde ſatis indignum eſt, ſi fidelis, & operoſa devotio Clericorum propter ſtipendium temporale præmia ſempiterna contemnat. Quod ſi quilibet miniſter Eccleſiæ non habet, unde vivat; non ei præmium reddat hic, ſed neceſſaria præſtet Eccleſia; ut in futuro præmium laboris ſui recipiat, quod in hac vita jam ſpe Dominicæ promiſſionis certus expectat. Illi quoque, qui velut idonei nihil quidem ſibi dari, velut debitum poſcunt, ſed tamen Eccleſiæ ſumtibus vivunt; non eſt meum dicere, quali peccato cibos pauperum præſumendo ſuſcipiant, qui Eccleſiam, quam juvare de propriis facultatibus debuerunt, ſuis expenſis inſuper gravant; propter hoc fortaſſis in congregatione viventes, ne aliquos pauperes paſcant, ne advenientes ſuſcipiant, aut ne ſuum cenſum expenſis quotidianis imminuant. Quod ſi aliquid de fructibus ſuis Eccleſiæ velut pro ipſa expenſa ſua, contulerint, non ſe præferant inani jactantia illis, quos nihil habentes paſcit, & veſtit Eccleſia, quia perfectior eſt ille, qui ſe mundi rebus expoliat, aut qui cum nihil habuerit, nec habere deſiderat; quam ille, qui ex multis, quæ poſſidet, Eccleſiæ aliquid præſtat, ac ſe de eo, quod præſtiterit, forſitan jactat. Dura ſunt, quæ dico, nec ego diffiteor. Dura ſunt, ſed obſervare nolentibus. Ceterum, ſi fiant iſta, quæ difficilia non facientibus ſunt, ſtatim facilia facientibus fiunt. Non ergo quæ nolumus obſervare, impoſſibilitas nobis facit dura, ſed novitas. In uſum veniant, & neminem frequentata conturbant. Nam quæro, quid ſit eorum quæ dixi difficile? Ut homo id, quod opus non habet, ab Eccleſia non accipiat, an ut quod habet ſine cauſſa contemnat? Si propter hoc non vult ſua relinquere, ut habeat, unde vivat; ut quid accipit, unde rationem reddat? Ut quid de peccatis alienis ſua multiplicat?* His verbis & ſupplendus, & emendandus erit, ſingula in locum ſuum redigendo, canon 8. cau. 1. qu. 2. Sequitur apud Pomerium caput 11. his verbis. *Itaque Sacerdos, &c.*, quæ habentur in canone 9. eadem cauſſa & qu. a principio, uſque ad illa verba *vivendi neceſſitas*, junctis Romanorum Correctorum obſervationibus. Poſt hæc nectenda ſunt verba canonis 25. cau. 12. qu. 1., leguntur enim in cap. 12. immediate ſequenti. Multa deinde ſubjicit Pomerius ad eandem rem, uſque ad caput 14., in quo exhibentur ea, quæ edidit Gratianus in dicto can. 9. verſ. *De talibus*, uſque in finem. Quicum-

que

Digitized by Google

que hæc omnia Pomerii dicta conſiderabit ſolertiſſime, non dubito, quin ſcriptoris ejuſdem ſententias parum inveniat recentiorum ſcriptorum opinionibus accommodatas; etenim recentiores ſeu Theologi, ſeu Canonum Interpretes, quaſi certi de jure Clericorum in fructus bonorum Eccleſiæ, quæ adminiſtrant, diſputationes miſcuerunt de jure dominii, de uſufructu, de uſu; quando Pomerius, & cum illo nonnulli alii ex vetuſtis Patribus ne uſum quidem tradiderunt Clerico, qui ex propriis ali poſſit. Videatur ad hanc rem canon 23. cau. 12. qu. 1. in iis potiſſimum verbis *ſi tamen indiget*, canon 3. cau. 23. qu. 7., Paſchalis II. apud Gerohum Præpoſitum Reicherſpergenſem in Pſalmum 64., & Benedictus III. in epiſt. 3. ad Epiſcopos Galliarum, ubi demonſtrat, Epiſcopos nihil ex Monaſteriorum redditibus accipere debere, hac adjecta ratione. *Si enim Clericorum, qui de propriis abundant reditibus, communicatio prohibetur cum eis, quæ conferuntur Eccleſiæ, ne dum illi acceperint, qui de propriis abundant, eorum, qui nihil habent, inopia non levetur, qua conſcientia Epiſcopus &c.* Mihi ſane nunquam diſplicere potuit in conſpectu horum omnium, quod in propoſita quæſtione tradidit Dionyſius Chartuſianus in tractat. de vita Canonicorum art. 24. ita ſcribens: *Salubrius, & ſecurius creditur, ac paretur dictis Sanctorum, per quos locutus eſt Spiritus Dei, quam Scholaſticorum quorundam, qui ſuo magis, quam expedit, credunt, & nituntur ingenio, auctoritatem ſanctorum ad ſuam retorquentes opinionem.*

Can. 18. cau. 24. qu. 3. Can. 31. & 32. de pœn. diſt. 1. Una præterea jungendi ſunt canon 18. cau. 24. qu. 3., canon 31. & 32. de pœn. diſt. 1., ſunt enim depromti omnes ex capite 7. ejuſdem libri. Ibi tradebat Pomerius, quantum remedii habeat in Eccleſia confeſſio peccatorum, & quale mereatur occultatio doloſa ſupplicium. Ajebat autem ad eam rem inter cetera: *Cum vero nobis fratres, quilibet noſtri peccata ſua, tanquam medicis vulnera, quibus urgentur, aperiunt, operam dare debemus, ut quantocius ad ſanitatem, Deo auctore, perveniant, ne in pejus diſſimulata curatione proficiant. Ea autem crimina quorumlibet &c.* Hic ſubſequuntur verba canonis 18. cau. 24. qu. 3., ubi tamen obſervanda eſt levis quædam codicum varietas, ſiquidem ubi Gratianus ſcribit *Medela proceſſerit . . . tanquam putres . . . abſcindi . . . ſi abſciſſa non fuerit . . . ſaltem reliquæ carnis . . . ſuæ perditionis inficiant*, aliqui codices habent: *Medela profecerit . . . tanquam putridæ . . . abſcidi . . . ſi abſciſa non fuerit . . . ſalutem reliquæ carnis . . . ſuæ perverſionis inficiant*. Poſt hæc ſtatim ſequuntur verba canonis 31. de pœn. diſt. 1., qui ut deinde jungatur cum can. 32. ſequenti, hæc erunt adjicienda. Pomerius poſt illa verba *æterni ignis incendia*, ait: *At hi, qui in aliquo gradu Eccleſiaſtico conſtituti aliquod occulte crimen admittunt, ipſi ſe vana perſuaſione decipiunt, ſi eis videtur propterea communicare, & officium ſuum implere debere, quod homines occultatione ſui criminis fallunt. Exceptis enim peccatis, quæ tam parva ſunt, ut caveri non poſſint, pro quibus expiandis quotidie Deo clamamus, & dicimus, dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris; illa crimina caveantur, quæ publicata ſuos auctores humano faciunt damnari judicio. Qui autem ea commiſerint, & ideo prodere metuunt, ne ſententiam juſtæ excommunicationis accipiant, ſine cauſſa communicant; imo vero dupliciter contra ſe iram divinæ indignationis exaggerant, quod & hominibus innocentiam fingunt, & contemto Dei judicio abſtinere ſe ab altari propter homines erubeſcunt. Quapropter Deum ſibi facilius placabunt illi, &c.*

Ad

Digitized by Google

Can. 5. de pœn. diſt. 2.

Ad librum 3., in quo de vitiis & virtutibus agitur referendus eſt canon. 5. de pœn. diſt. 2., ſiquidem in cap. 13. & ſequentibus virtus charitatis laudatur diſerta oratione his verbis: *Charitas eſt, ut mihi videtur, recta voluntas ab omnibus terrenis, ac præſentibus prorſus averſa, juncta Deo .... corrumpi neſcia .... præmium perfectorum. In peccatis ſuis mortuos ſuſcitat, languentes ſanat, perditos inſtaurat, ſpem deſperatis inſpirat, pacificas mentes inhabitat, fructuoſa in pœnitentibus, læta in proficientibus, glorioſa in perſeverantibus, victorioſa in martyribus, operoſa in omnibus omnino fidelibus. Quam fides concipit, ad quam ſpes currit, cui profectus omnium ſervit, ex qua quidquid eſt boni operis vivit, ſub qua obedientia creſcit, per quam patientia vincit, propter quam carnalia blandimenta devotio religioſa contemnit; ſine qua nullus Deo placuit, cum qua nec potuit aliquis peccare, nec poterit. Hæc eſt charitas vera ... ſed errare*. His & ſupplendus, & emendandus erit canon 5. a princ. uſque ad verſ. *Ergo*, ubi tamen omiſi, quæ apud Gratianum cum Pomerii codicibus conſonant. Verſiculus *Ergo* legitur in cap. 15., ubi pro illis verbis *niſi illi copulari animo*, legitur apud Pomerium in vulgatis codicibus, *niſi illi occupari animo*, alibi: *niſi illi occupare animum*; in aliquibus, quemadmodum apud Gratianum; item pro illis Gratiani verbis: *quem in ſe cenſuit diligendum*, legitur apud Pomerium: *quem ipſe in ſe cenſuit diligendum*. Proſequitur Pomerius ſcribens: *Sed de mundo, quod diligi omnino non debeat, ipſius Dei noſtri per Sanctum Johannem Apoſtolum vox eſt, dicentis, nolite diligere mundum. Corpus autem noſtrum*, (hic ſequitur Gratianus in verſ. *Corpus*) *quia pars noſtri eſt, ad hoc nobis eſt diligendum, ut ſaluti ejus, ac fragilitati naturaliter conſulamus, & agamus, quatenus ſpiritui ordinate* (legunt aliqui *ordinanti*) *ſubjectum, ad æternam ſalutem accepta immortalitate, & incorruptione perveniat, non ſuis voluptatibus diffluendo, animæ rigorem ſibi cedentis emolliat, puritatem polluat, & totam dignitatem ſuæ delectationis* (legunt alii *dilectionis*) *morbo corrumpat. Proximos autem &c.* Hic iterum Gratianus, uſque ad illa verba *participes diligamus*; poſt quæ ſtatim Pomerius: *Quia non eos, ſicut nos ipſos amamus, quando propter illa ſuperius dicta diligimus. Neque enim ideo proximum tanquam ſe ipſum diligit quiſque, quia ſibi frater aut ſoror, pater aut filius, mater aut filia, nepos aut neptis eſt. Carnaliter quippe amat, qui taliter amat: quoniam non illi tantum* (hæc pauca ſequentia edidit Gratianus, aliqua tamen omittens) *proximi noſtri credendi ſunt, quos nobis gradus ſanguinis jungit; ſed proximi noſtri credendi ſunt omnes homines naturæ noſtræ, ſicut dixi, participes. Nam ſi propinquos noſtros, quamvis incompoſitos, turpes, ac male moratos, plus quam quoslibet ſanctos, quos a nobis ſecundum ſanguinem vocamus extraneos, diligamus, non ſolum carnaliter diligimus, ſed etiam graviter in tali eorum dilectione peccamus. Proinde ſecundum nos proximos omnes &c.* Quæ ſequuntur, integra apud Gratianum exhibentur.

Digitized by Google

CAPUT XXII.

De Cyrillo Alexandrino.

Tres Cyrilli apud Gratianum memorantur epiſtolæ, atque ex iis ſingulis ſinguli canones.

Ex epiſt. de Johannem Antiochenum.	*Can. 13. diſt. 50. perperam Cyrillo adſcriptus.*
Ex epiſt. ad Maximum Diaconum Antiochenum.	*Can. 15. cau. 1. qu. 7. jam a Romanis Correctoribus ad codices optimos exactus.*
Ex epiſt. ad Gennadium Presbyterum, & Archimandritam.	*Can. 16. cau. 1. qu. 7. jam a Romanis Correctoribus ad codices optimos exactus.*

NON tantum eruditione ſacrorum, aut alacritate in dogmatibus fidei tuendis, ſed etiam eximia rerum agendarum prudentia ornatum Cyrillum Patriarcham Alexandrinum univerſi Eccleſiaſtici Hiſtorici prædicaverunt. Etſi enim nihil aliud ſupereſſet ad æternum ejus ſapientiæ monumentum, quam acta Concili Epheſini adverſus Neſtorium, & Neſtorianos omnes, cui ipſe anno 431. nomine Cœleſtini Papæ præfuit, jam ſatis haberemus, unde ætatibus univerſis commendatiſſimus adpareret. Alia tamen multa ſuperſunt, ac præſertim elegantes ad populum homiliæ, quas, ut Gennadius refert, Græciæ Epiſcopi ad declamandum memoriæ commendabant. Pauca ex Sancti Viri codicibus derivavit Gratianus, imo nec omnia quidem eidem Antiſtiti vere adſcribenda.

Can. 13. diſt. 50. Non eſt ſane Cyrilli canon 13. diſt. 50., quamquam in vulgatis ante Romanam Correctionem Gratiani codicibus tribueretur Cyrillo ad Johannem Antiochenum ſcribenti. Quomodo enim Cyrillo tribui potuit monumentum, in quo plura recenſentur facta Cyrillo longe poſteriora, qualia præſertim ſunt, quæ in Concilio Sueſſionenſi de Carolo Calvo, & de Nicolao Papa narrantur? Erratum profluxit ex Burchardi Codice. Siquidem in eo in lib. 1. cap. 232. ſub nomine Cyrilli ad Johannem Antiochenum ſcribentis exhibetur quædam fidei formula, quæ tamen Cyrilli ejuſdem ne eſſe quidem integra poteſt, quod Eutychis mentio fiat quaſi jam vivente Cyrillo damnati; deinde in cap. 233. ſubjiciuntur ſine ulla auctoris inſcriptione exempla varia damnatorum Epiſcoporum, qui reconciliati Eccleſiæ, inque ſuam dignitatem reſtituti fuerunt. Quamobrem qui incidit in illud Burchardi caput, facile titulum, ſeu inſcriptionem præcedentis capitis

eidem

Digitized by Google

eidem accommodavit. Quid ergo? Eſt canon iſte habendus, tanquam brevis a Burchardo edita enarratio factorum, de quibus hoc in loco nonnulla dicere opportunum videtur.

Initio adfertur exemplum Johannis Chriſoſtomi, qui dicitur dijudicatus primum, ſed iterum reſtitutus. Hæc fuit Chriſoſtomi cauſſa. Theophilus Patriarcha Alexandrinus prope finem quarti ſæculi quoſdam Monachos licet innoxios graviter fuerat inſecutus, qui propterea ad Chriſoſtomum Conſtantinopolitanum Patriarcham humiliter confugientes, ab ipſo tanquam ab optimo Parente benevole ſuſcepti fuerunt. Id occaſionem præbuit Theophilo in Chriſoſtomum odium convertendi, quem propterea de variis criminibus inſimulare cœpit, adeo ut nonnulli Antiſtites in vicinia conſtituti a Chriſoſtomi ſe communione abduxiſſent. Amplius progreſſus eſt Theophilus; nimirum aliquot convocatis Epiſcopis apud Quercum Suburbium Chalcedonenſe, quæſitis ſuffragiis Chriſoſtomum a Sede Epiſcopali depoſuit, & Eccleſiaſtica communione privavit. Verum cum forte agnoſceret, Synodalem ſententiam inanem exituram & ſine effectu, quod de Conſtantinopolitano Epiſcopo ageretur, Imperatoris animum circumvenit, ac potiſſimum occaſione arrepta Eudoxiam Auguſtam in Sanctum Antiſtitem concitavit. Cum enim Chriſoſtomus in ſolennitate quadam publica in Auguſtæ honorem indicta populum publice monuiſſet, ne turpibus, atque inhoneſtis jocis, præſertim prope divinas ædes, vacaret, Theophilus nihil antiquius habuit, quam Auguſtam certiorem facere de Chriſoſtomi erga illam invidia, conantis a debita erga Imperantes reverentia & obſequio populum avertere. Itaque brevi tempore in his rerum adjunctis ab Urbe Conſtantinopolitana exulare Sanctus Antiſtes debuit, conqueſtus in receſſu de Theophili inſidiis, quas detegere non dubitavit Innocentio Papæ. Prudentiſſimus Pontifex Maximus in generali Concilio cauſſas omnes dirimendas optabat; ægre enim admodum ferebat, Imperantium animos adverſus Chriſoſtomum acerbe fuiſſe provocatos. Verum Concilii celebrationem improbitas, aut inopportunitas temporum prorogabat; atque interea in exilio Chriſoſtomus obiit, cujus tamen integritas & doctrinæ & ſanctimoniæ paſſa non fuit ob egregiam nominis famam cauſſam extingui. Hinc Innocentius convocatis Romæ, quos per tempora potuit, Epiſcopis, Chriſoſtomum licet vita functum communione donandum declaravit, atque ita habendum, quaſi nunquam Epiſcopali dignitate excidiſſet, jubens, ut illius nomen in Eccleſiaſticis Conſtantinopolitanis dypticis deſcriberetur. Iſtud profecto exemplum parum facere poteſt ad rem a Gratiano propoſitam, cum in ea quæſtione verſaretur; an Epiſcopus a Sede ſua ob crimina dejectus, per pœnitentiam reconciliatus reſtitui in Sedem ſuam poſſit. Abſit enim a nobis de viro integerrimo Johanne Chriſoſtomo ita ſentire, ut credamus, illum jure aliquando fuiſſe damnatum, & demum reſtitutum in gradum ſuum habita pœnitentiæ ratione.

Non abſimile eſt alterum exemplum de Marcello Epiſcopo per calumniam etiam perfidorum hominum a Sede ſua dejecto, ac tandem in priſtinum honorem revocato. Fuit Marcellus quarto ſæculo Ancyræ Epiſcopus, & Galatiæ Primas, atque in Nicæna Synodo alacriter adeo Arianos, eorumque hæreſim impugnavit, ut Arrianorum omnium odia facile in ſe converterit. Hæretici omnem moverunt lapidem, ut Marcellus a dignitate ſua dejiceretur, eundem inter cetera accuſantes, quaſi prædicaviſſet, *Filium Dei principium ex Maria habuiſſe, & regnum*

 ejus

ejus finem habiturum, uti refert Socrates lib. 1. cap. 24., & Sozomenus lib. 2. hiſtor. Eccleſ. cap. 31. Diu in ſuſpenſo non manſit cauſſæ diremtio. Etenim Arriani accuſatores quamprimum curaverunt, ut quorundam Epiſcoporum ſibi faventium convocaretur Concilium, quemadmodum revera celebratum fuit in urbe Conſtantinopolitana anno 336., in quo Marcellus & damnatus, & ab Ancyrana ſede depoſitus, Baſilio in ejus locum ſuffecto. Ceterum Marcelli fides integerrima ſemper fuerat, uti demonſtravit S. Athanaſius in Apologia 2., & in epiſtola ad ſolitariam vitam agentes. Itaque debuit ejus cauſſa in Romano Concilio anni 341. ſub Julio Pontifice retractari, ubi Marcellus idem adfuit, factaque fidei profeſſione, cujus exemplar refert Epiphanius hæreſi 72., abſolutus fuit, & in liberam ſuæ dignitatis poſſeſſionem reſtitutus.

Eadem fere fuit Aſclepii cauſſa. Refert Theodoretus lib. 1. hiſtoriæ cap. 24. in fine, Aſclepium Gazæ Epiſcopum ante Nicænum Concilium Arrianis adhæſiſſe, dum vero ad Concilium Nicænum conveniſſet, accepta communi Epiſcoporum de Divini Verbi conſubſtantialitate ſententia a propoſito diſceſſiſſe, atque adverſus Arrianos ipſos acerrime decertaſſe. Quantum id diſplicuiſſet Arrianis, facile unuſquiſque conjiciet. Iſti propterea in Tyrio Conventiculo Aſclepium tanquam falſæ doctrinæ aſſertorem damnaverunt, atque ab Epiſcopatu depoſuerunt, ſubſtituto in ejus locum Quintiano. At retractata Aſclepii cauſſa in laudata Synodo Romana ſub Julio abſolutus fuit Aſclepius, & nunquam excidiſſe ab Epiſcopatu Gazenſi declaratus.

Lucium quoque Hadrianopolis Epiſcopum acriter perſecuti ſunt Arriani, quod ille Nicænæ fidei fuerit propugnator invictus, nec ceſſaverit in Conciliis Eccleſiaſticis hæreticorum perfidiam exagitare. Illum propterea ab Eccleſia ſua Arriani vi facta dejecerunt teſte Socrate lib. 2. cap. 5. & 8., ac Sozomeno lib. 3. cap. 5. & 7. Hinc Romam, quemadmodum ceteri ejuſdem cauſſæ conſortes, ad Julium Papam confugit, a quo tanquam innocens fuit ab omni ſuſpicione criminis abſolutus. Ut vero in ſedem ſuam reſtitueretur, deducta res eſt ad Concilium Sardicenſe, in quo convenientibus ejus accuſatoribus pleno judicio cauſſa diſcuteretur. Verum cum Arriani in eodem Concilio improbam ſe cauſſam habere noviſſent, a Synodo aufugerunt; quod ſane ægre tulerunt Hadrianopolitani expectantes cauſſæ eventum, atque eam ob rem fuerunt adverſus Arrianos urgente eodem Lucio indignati. Eam ob rem dira orta fuit contentio inter Arrianos, & Hadrianopolitanos, quam Arriani iidem arreptis armis graviorem reddiderunt. Armorum autem impetu cecidit ipſemet Lucius, qui propterea tanquam Martyr ab Eccleſia colitur 3. Idus Februarii teſte Baronio ad annum 348. num. 3.

Eodem ſæculo non fuit immunis a vexationibus Arrianorum Cyrillus Hieroſolymitanus, utpote qui invictus erat Nicænæ fidei cuſtos, & vindex. Frequenter tunc Catholici, Arrianique viciſſim pugnabant, Epiſcopi unius ſectæ Epiſcopis alterius infenſi, quorum qui Catholici ab Arrianis dejiciebantur brevi ob varios contentionum exitus reſtituebantur in ſedem. Ad rem de Cyrillo ſcribit Hieronymus de Scriptoribus Eccleſiaſticis his verbis: *Cyrillus Hieroſolymorum Epiſcopus ſæpe Eccleſia pulſus, & receptus ad extremum ſub Theodoſio Principe octo annis inconcuſſum Epiſcopatum tenuit*. Præcipui, atque infenſiſſimi Cyrilli hoſtes fuerunt Acacius Arrianorum ſignifer, & Eutychius Epiſcopus Eleutheropolis, uti tradit

tradit Epiphanius hæreſi 73., inſuper Arſenius, Heraclitus, & Hilarius ſinguli ſucceſſive ab Arrianis in Hieroſolymitana ſede ſubſtituti. Quis ſane non videat, quam incaute nobis illudat in propoſito canone Gratianus, qui tantorum virorum in Epiſcopatu conſtitutorum exempla proponit, quaſi improborum hominum poſt pœnitentiam reſtitutorum in dignitatem? Jam vero proſequamur, & involucra diſſolvamus.

Referuntur ibidem acta Polychronii Hieroſolymitani Epiſcopi, qui vulgo traditur a ſede ſua primum depoſitus, deinde a Sixto III. reſtitutus. Habentur iſta apud Labbeum in Sixto III., ex quibus colligitur, Polychronium fuiſſe accuſatum de criminibus pluribus, atque inter cetera quod ſupra Pontificem Maximum ſe ſe extuliſſet inſigni ambitu, & quod Epiſcopos Simoniace ordinaſſet, ac tandem fuiſſe abſolutum. Quamquam tamen horum actorum mentionem fecerit Nicolaus I. in epiſt. ad Michaelem Imperatorem, & Petrus Damiani in epiſt. ad Henricum Ravennatem, hodie eruditi univerſi communi ſuffragio tradunt, apocrypha eſſe cenſenda, atque ab hiſtorica veritate penitus aliena. Revera temporibus Sixti III., qui ab anno 432. uſque ad annum 441. Romanam ſedem tenuiſſe fertur, nullus fuit in Hieroſolymitana Eccleſia Epiſcopus Polychronius, cum hujus nominis Antiſtitis nullam fecerit mentionem Nicephorus Callixtus, nullam Evagrius in rebus ceteroqui Eccleſiaſticis orientalis Eccleſiæ deſcribendis accuratiſſimi. Imo habemus ad hanc rem certiſſima monumenta, quibus liquet, ab anno 431. uſque ad annum 451., proindeque jam ante, & poſt Pontificatum Sixti III. Hieroſolymitanam Eccleſiam rexiſſe Juvenalem, quippe quem ſcimus interfuiſſe, ac ſubſcripſiſſe tum Concilio Epheſino anni 431., tum Concilio Chalcedonenſi anni 451., quemadmodum ex actibus Conciliaribus liquet. Quinam igitur ea ætate poterat eſſe Polychronio locus? niſi dicere velimus, duos tunc tempus Hieroſolymis fuiſſe Epiſcopos, quod nemo ex veteribus Hiſtoricis ſcripto ſuo confirmat; præſertim vero cum Polychronius ipſe feratur ſententia Sixti Papæ reſtitutus in ſedem, quod fieri non potuiſſet, niſi dejecto Juvenali, quem tamen etiam poſt Sixti Papæ interitum in Hieroſolymitana ſede conſiſtentem ex actis Chalcedonenſis Concilii novimus. Denique in laudatis actis ſub Sixto geſtis mentio fit de Hieroſolymitanæ urbis obſidione, cujus tamen apud Hiſtoricos nullum extat monumentum.

Quis vero, amabo, eſt Photinus ille, qui in hoc canone exhibetur ab Innocentio Papa abſolutus? Non ſane eſſe poteſt Sirmienſis Epiſcopus a ſede ſua in Concilio Mediolanenſi, & Sardicenſi depoſitus; non enim hæc apta ſunt Innocentii Papæ temporibus. Arbitror potius, pro Photino legendum eſt Porphyrium. Fuit enim Porphyrius Innocentio primo ſummum Pontificatum tenente, qui Antiochenam ſedem poſt mortem Flaviani anno 404. invaſerat, atque armis occupatam ſibi vindicabat. Id cum ſciviſſet Innocentius Papa, nuſquam illi communicare voluit, ſed tanquam ab Epiſcopali ſede habuit alienum, quemadmodum probavit ex Palladio Baronius ad eundem annum num. 60. Porphyrius vero ut ſibi conſuleret, ad Arcadium Imperatorem confugit, atque ejus majeſtatem circumveniendo obtinuit, ut lege lata (hæc eſt lex 6. cod. Theodoſ. de his, qui pro Religione contendunt) omnes Epiſcopi cogerentur, eum tanquam Patriarcham agnoſcere, contradicentes vero non Epiſcopatu ſolum, ſed bonis ſuis omnibus deturbarentur. Quamobrem multis in Oriente Porphyrius Epiſcopus habitus

bitus eſt, multis vero tanquam Schiſmaticus communione Eccleſiaſtica excluſus, qui eam ob rem ex ſententia Imperiali a ſuis Epiſcopatibus exules aberraverunt. Innocentium Papam Porphyrio adhæſiſſe nemo ex Hiſtoricis teſtificatur; imo conſtat ex Epiſtolis 14. 15. & 17. ejuſdem Papæ demum poſt Porphyrii mortem, & inaugurationem Succeſſoris Alexandri reconciliatam fuiſſe Romanæ Eccleſiam Antiochenam. Hinc ſane liquet, ſi de Porphyrio canon Gratianeus intelligendus eſt, eum, qui Hiſtoricum geſſit in Gratianeo canone, minus fidelem extitiſſe, dum ſcriberet, Porphyrium fuiſſe auctoritate Innocentii reſtitutum; niſi forte eum excuſatum voluerimus, quod, cum legeret, poſt Arcadii Imperatoris edictum plures Epiſcopos ordinationi Porphyrii acquieviſſe, putaverit, etiam in eorundem numero fuiſſe Innocentium Papam; vel etiam quod, cum legeret apud Theodoretum in lib. 5. Hiſtor. Eccleſiaſt. cap. 35. ejuſdem Porphyrii cum laude fieri mentionem, putaverit & ab Innocentio Papa tanquam legitimum Patriarcham agnitum fuiſſe, reclamantibus tamen Hiſtoricis univerſis, & in ea parte Theodoretum redarguentibus, quemadmodum Baronius notat ad annum 408. num. 31.

Quæ de Miſeno, Leontio, & Theodoſio ſubjiciuntur, ex Romano Pontificali depromta videntur a conſarcinatore hujus fragmenti, quemadmodum conſtat ex collatione canonis 8. cau. 35. qu. 9. Vivebat Miſenus quinto & ſexto ſæculo Felicis III. & Vigilii temporibus, in conſtituto Vigilii Cumanus Epiſcopus nominatus. Legatione Pontificia functus ipſe fuerat in urbe Conſtantinopolitana in cauſa Acacii; ſed in eo gerendo munere Acacianis adhæſit; quamobrem Romam reverſus accuſatus in Romana Synodo anni 484., in qua fuit diſcuſſa, finitaque Acacii cauſſa, & ipſe damnandus fuit, & a Sacerdotali Collegio, & Eccleſiaſtica communione removendus. Deinde vero ſub Gelaſio Papa alio celebrato Concilio libellum ſupplicem idem Miſenus dedit anno 495., quo pollicicitus, ſe perpetuo in fide Catholica, atque obedientia ſedis Apoſtolicæ permanſurum humiliter poſtulabat, ut in gradum reciperetur, a quo fuerat jure dejectus. Poſt quæ facta fidei profeſſione, & univerſarum hæreſeon ejuratione toto conſentiente Concilio abſolutus eſt, atque integre reſtitutus. Unum hoc exemplum eſt ejectorum, ac deinde reſtitutorum Antiſtitum, quod jure retulit in eo canone Gratianus. Plurimum enim iterum diſtat a quæſtione propoſita Leontii exemplum. Erat is Arrianus Presbyter plurium jam Conciliorum ſententia damnatus, & Sacerdotio motus. Cum vero Liberii Papæ temporibus medio quarto ſæculo Arriani univerſum propemodum Orientem ſua poteſtate tenerent, Leontium ipſum mortuo Euſtatio Antiochenæ Eccleſiæ præfecerunt. Nunquam ſane legitur ipſe ab Arriana hæreſi receſſiſſe, imo & ſedis, & erroris ſuæ reliquit plures in Antiochena Eccleſia ſucceſſores Arrianos omnes, Eulalium, Euſebium, Flacillum, & Stephanum. Quid hæc commune habent cum Gratiani propoſito? Damnatus a Catholicis fuerat Leontius, receptus ab Hæreticis, & ad eximias dignitates evectus. Non id eſt dejectos ob crimina Epiſcopos poſt pœnitentiam recipi, ac reſtitui. Quod autem de Theodoſio Signinæ Eccleſiæ Epiſcopo, primum dejecto ab Eugenio II., deinde a Gregorio IV. reſtaurato, meo judicio fabellam ſapit; ſiquidem nemo ex Hiſtoricis, nemo ex Collectoribus monumentorum Eccleſiaſticorum, hujus rei monumentum nobis reliquit, imo ex Conciliis illius ætatis neminem conſtat illius nominis fuiſſe Signinum Epiſcopum, ſed potius Hadrianum

Digitized by Google

drianum in Concilio Romano Eugenii II. anni 826., Bonipertum in Concilio Romano Leonis IV. anni 853., & Johannem in alio Concilio Romano anni 868. Quis autem fidere poterit auctori Gratianei canonis, qui in pluribus lapſus fuiſſe deprehenditur?

De Iba Edeſſeno pleni ſunt Eccleſiaſtici codices, præſertim vero ſi reſpiciamus ad acta Conciliorum Chalcedonenſis, & Conſtantinopolitani II. Quippe epiſtola Ibæ ad Marim Perſam unum conſtituebat ex tribus famigeratis Capitulis jam pridem a quibuſdam Chalcedonenſibus Antiſtitibus probatis, deinde vero in Concilio Conſtantinopolitano damnatis.

Quod ad Rothadum attinet, fuit ille Sueſſonenſis Epiſcopus, ut refert auctor Pontificalis in vita Nicolai I., damnatus in Sueſſonenſi Concilio, cui Carolus Calvus interfuerat anno 862., ab Hincmaro Rhemenſi Archiepiſcopo. Appellavit Rothadus ad Sedem Apoſtolicam, ubi a Nicolao I. benigne exceptus eſt, qui Pontifex Maximus Hincmarum ipſum in cauſſa appellationis citavit, atque Hincmaro non comparente anno 865. Rothadum in Romano Concilio abſolvit, ſcribens tum ad Carolum Calvum, tum ad Hincmarum, tum ad plebem Sueſſonenſem, ut Rothadum recipere non detrectarent. Nihil iterum commune habet cum Gratiani propoſito hujuſmodi exemplum; non enim ibi agitur de Epiſcopo reo, ac pœnitente, ſed de Epiſcopo condemnato, atque appellante.

Denique quod ſubditur de Sophronio, ibi apertum mendum in Gratianeam lectionem irrepſiſſe ipſemet Gratianus teſtari poſſet, quippe non Sophronii, ſed Suffredi nomen legendum erat in conſpectu canonis 3. cau. 6. qu. 3. Nihil in præſentia adjicio ad hanc rem, poſt quam ad dictum canonem 3. nonnulla jam ſcripſi in parte 2. cap. 77. pag. 340. Generaliter concludam, canonem, de quo hactenus agendum fuit, minus validum eſſe Eccleſiaſticæ diſciplinæ præſidium, perperam in primis Cyrillo Alexandrino tributum, male ab auctore conſarcinatum, pluribus fabellis intertextum, permixtis Sanctorum ſine diſcrimine, atque improborum hominum cauſſis compoſitum, & vix Gratiani propoſito accommodatum.

Si quæ ſunt apud Gratianum fragmenta, quæ a Romanis Correctoribus ad optimorum exemplarium fidem exacta ſunt, ii profecto exhiberi poſſunt canones 15. & 16. cau. 1. qu. 7., quos ex Græco Cyrilli textu, novaque Græci textus interpretatione locupletarunt, unaque monuerunt, utramque Cyrilli epiſtolam lectam fuiſſe in Concilio Æcumenico VII., ſive Nicæno II. in actione I., ac ſi monita quædam generalia contineret Epiſcopis danda, ubi Concilio celebrando operam darent. Canonis 15. argumentum hoc eſt. Lapſa jam erant tempora, quibus Johannes Antiochenus Patriarcha pro Neſtorio adverſus Cyrillum pugnaverat, & Epheſinam Synodum a Cyrillo ex mandato Cœleſtini Papæ abſolutam deteſtatus fuerat. Jam pax inita erat reconciliatis animis Cyrilli, & Johannis, quum tamen quidam adhuc exiſterent adeo Neſtorianis infenſi, ut Johannem recipere nollent tanquam olim Neſtorianæ hæreſeos acerrimum vindicem, atque aſſertorem. Inter iſtos erat Maximus Antiochenus Diaconus, qui rem maximi periculi plenam arbitrabatur, ſi Johannem velut legitimum Epiſcopum ſuum agnoſceret, utpote quem graviſſime quondam lapſum ſciebat. Cyrillus amantiſſimus pacis, ubi Johannem ſibi, & Eccleſiæ reconciliavit, nihil antiquius habuit, quam Catholicos ceteros, ac præſertim Antiochenos Clericos eidem Johanni reconciliaret, ne diu-

Can. 15. & 16. cau. 1. qu. 7.

turniore

turniore ſchiſmate Antiochena Eccleſia quateretur. Imo eodem tranquillitatis Eccleſiaſticæ intuitu monuit Cyrillus, non ſolum ut pax cum Johanne, ejuſque ſociis iniretur, verum etiam ſiquæ minus apte, imprudenterque abs Johanne, & ſociis dicta fuiſſent, a viris ſapientibus indulgentia quadam remitterentur, ne diſciplinæ aſperitas ea tempeſtate res Eccleſiaſticas in bonam ſpem erectas dejiceret, aut turbaret. Laudanda ſane Cyrilli æconomia eximia moderatione, ac prudentia bono Eccleſiæ conſulentis! Non longe abeſt propoſitum Epiſtolæ Cyrilli ad Gennadium Presbyterum, & Archimandritam, ex qua depromtus eſt canon 16., ſcilicet inter eos, qui ob Neſtorianam hæreſim turbati fuerant, atque invicem diffidebant, plures extiterant Monachi Ægyptii, quorum pars Neſtorianis favens ægre ferebat, ſeque, opinionemque ſuam in Epheſino Concilio fuiſſe damnatam, unde in Cœnobiis frequentiſſima jurgia, contentioneſque charitatem monaſticam diſrumpebant; quum quorundam Catholicorum fervor, & acer zelus, qui nunquam Neſtorianis adhæſerant, ita alteram partem, licet victam, & jam Epheſinis definitionibus acquieſcentem objurgaret; eamque ob rem ad rixas utriuſque partis animi concitarentur. Id diſplicuit Cyrillo, cujus mens erat, ut ſumma cum moderatione victi hæretici exciperentur. Hinc ad Gennadium Archimandritam, ſeu Monachis Præfectum epiſtolam ſcripſit, ut ejus auctoritate controverſiæ omnes Monachorum coercerentur, & plus humanitati, & benevolentiæ, quam auſteritati in hæreticos minime pervicaces, & jam ab hæreſi reverſos tribueretur.

CAPUT XXIII.

De Caſſiodoro.

Pauca ſunt ſub Caſſiodori nomine apud Gratianum.

Ex Commentar. in Pſalm. 70. { *Can.* 13. *diſt.* 88. *ex integris codicibus ſupplendus.*

Ex Hiſtoria tripartita. { *Can.* 12. *diſt.* 31. *ſuſpectæ fidei, & auctoritatis.*
Can. 13. *diſt.* 63. *jam ſuperius explicatus pag.* 135.

MAgnus Aurelius Caſſiodorus cognomento Senator, quod e Senatoria familia progenitus eſſet, magnam ſibi peperit laudem ſive in adminiſtranda civili Republica in Italia, ſive in rerum divinarum, atque Eccleſiaſticarum pandenda doctrina ſub finem quinti ſæculi uſque ad dimidium & amplius ſexti, vir ſane meritis, & ætate gravis, qui obiit nonagenario major. Fuit in primis publicis muneribus egregie functus ſub Regibus Theodorico, & Atalarico, nimirum Comitis rerum privatarum, ac ſacrarum largitionum, variarum Provinciarum Correctoris, Palatini Quæſtoris, Magiſtri officiorum, Præfecti Prætorio, Conſulis, & a Conſilio Principis. Deinde ubi ſolitariam vitam in monaſtico receſſu agere cœpit, in rebus potiſſimum divinis, & Eccleſiaſticis meditandis conſiſtens ſingularis doctrinæ monumenta reliquit.

Inter

Inter hæc extat libellus in Pſalmos Davidicos, qui tanti habendus eſt, quanti facienda ſunt opera S. Auguſtini, cum univerſæ fere Caſſiodori ſententiæ ex Commentariis Auguſtini in Pſalmos depromtæ videantur. Hinc depromtus eſt canon 13. diſt. 88. ex interpretatione Pſalmi 70. *quia non cognovi negotiationes*, pro quibus verbis legitur in editione vulgata Pſalmorum: *Quoniam non cognovi literaturam.* Scribit ad eam rem Caſſiodorus: *Quia non cognovi negotiationes: Pars iſta verſus, niſi bene requiratur, recipere cognoſcitur quæſtionem; nam ſi omnis negotiator omnino damnandus eſt, nec illi hanc pœnam refugiunt, qui artes aliquas exercere noſcuntur. Quid eſt enim aliud negotiatio, niſi quæ poſſunt vilius conſtare, carius velle diſtrahere? Deinde in vitis Patrum Paphnutium illum Sanctiſſimum Virum per revelationem negotiatori legimus comparatum, & invenimus hodieque in Eccleſia Dei tractantes quidem mercimonia, ſed ſumma fide pollentes. Actus enim peſſimus, non res honeſta damnatur, ſicut & divitem legimus non introire in Regno Cælorum, cum tamen Job, Abraham, Iſaac, Jacob Patriarchæ facultatibus quoque fuerint affluentes. Negotiatores ergo illi abominabiles æſtimantur, qui juſtitiam Domini minime conſiderantes per immoderatum pecuniæ ambitum polluuntur, merces ſuas plus perjuriis onerando, quam pretiis. Tales Dominus ejecit de templo dicens: Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis, ſpeluncam latronum. Ergo ſenſus iſte taliter complectendus eſt, ut putamus. Os meum pronunciavit juſtitiam tuam, quia non cognovi negotiationes, illas ſcilicet, quæ malis actibus inquinantur.* Similia propemodum invenies apud Auguſtinum in enarratione ad eundem verſiculum Pſalmi 70., cujus fragmentum eſt in can. 12. diſt. 88., de quo ſuo loco nonnulla tradita ſunt, & fuſius expoſita Auguſtini ſententia. Interea ex iis, quæ modo ex Caſſiodoro deſcripta fuerunt, facile quiſquam ſupplere poterit, quod deeſt Gratianeo canoni 13. *Can. 13. diſt. 88.*

Celebratiſſimum eſt alterum Caſſiodori opus, quod Hiſtoriam Tripartitam appellant, in qua collecta fuerunt paucis, quæ a tribus Græcis hiſtoricis Socrate, Sozomeno, & Theodoreto enarrata fuerant. Nihil propemodum de ſuo Caſſiodorus adjecit ſecutus in omnibus Scriptorum eorundem fidem, atque auctoritatem. Eam ob cauſſam puto cautius in hiſtoriæ hujus lectione progrediendum eſſe, ne forte, quæ primus Socrates privato quodam ſtudio, atque ſibi vel ſuis nimio indulgens ſcripſit, ſine diſcrimine quaſi ſub ſpecioſo Caſſiodori nomine recipiamus. Quis enim hodie ignorat, Socratem, ſi non Novatianus extitit, Novatianis ſaltem aliqua in parte faviſſe? Duo ex Tripartita Caſſiodori Hiſtoria fragmenta memoravi, quorum unum eſt in can. 3. diſt. 63., alterum in can. 12. diſt. 31. De canone 3. diſt. 63. nihil adjicio in præſentia; etenim commodius de eo ſuperius ſermonem inſtitui, ubi agendum erat de Ambroſio pag. 135. Quod vero ſpectat ad canonem 12. diſt. 31., legitur ille in cap. 14. lib. 2. ejuſdem Hiſtoriæ Tripartitæ, ubi, cum de Nicæna Synodo nonnulla recenſerentur, ait Caſſiodorus: *Synodus autem corrigere volens hominum vitam, & in Eccleſiis commorantium.... quæ aut ipſis, aut eorum jugalibus occaſio &c.* Deſcripſi hoc in loco ea tantum, quæ a Gratiani editione diſſonant, in ceteris idem legitur apud Gratianum, quod apud Caſſiodorum. Porro Paphnutii factum, ſive conſilium decerptum fuit ex hiſtoria Socratis lib. 1. cap. 11., & Sozomeni lib. 1. cap. 23. apud Valeſium; imo Socrates Paphnutium appellavit *cujuſdam urbis in ſuperiore Thebaide Epiſcopum*, & idem Caſſiodorus. Paphnutium eundem commemorare videtur in lib. 1. Hiſtor. Tripart. tanquam acerrimum fidei Chriſtianæ confeſſorem, a Maximiano Imperatore avulſo *Can. 3. diſt. 63.* *Can. 12. diſt. 31.*

Digitized by Google

ſo dextro oculo, inciſaque ſiniſtra manu in metallum ad opera exercenda damnatum. Ea hiſtoria Paphnutii conſilium præbentis Nicænis Patribus eruditis viris pluribus, ac præſertim laudato Valeſio admodum ſuſpecta eſt, ex eo, quod in ſubſcriptionibus Epiſcoporum, quæ Nicæni Concilii canonibus ſubjectæ ſunt apud Collectores, Paphnutii Epiſcopi nomen deſideretur. Addunt alii ad augenda ſuſpicionis argumenta, eam hiſtoriam tribuendam eſſe mendacio Socratis, quem recentiores ſine diſcrimine ſecuti fuerint, nimirum Sozomenus, Caſſiodorus in locis laudatis, & Blaſtares in Syntagmate alphabetico litera B cap. 2., Socratem vero id tradidiſſe, ut confirmaret, quod ex ſecta Novatianorum addidicerat, nihil licere laicis, quod & Clericis non liceret, proindeque nuptias Clericis æque ac laicis honeſtiſſimas eſſe. Non contemnenda poteſt his adjici conjectura ex eo, quod, ſi verum eſt, Paphnutium oculo orbatum, & manu abſciſſum ex Maximiani ſententia fuiſſe, quod retulit Caſſiodorus, veriſimile non ſit, eundem ad Epiſcopale deinde munus fuiſſe vocatum. Ceterum apud Græcos eam viguiſſe quarto, & quinto ſæculo diſciplinam, qua Clerici generaliter cum conjugibus antea ductis cohabitarent, facile deduci poteſt ex L. 10. 14. & 44. Cod. Theodoſ. de Epiſc. & Clericis, & leg. un. eodem Codice de bonis Clericorum. Hinc non ignoro, plures ex eruditis viris Socratis hiſtoriam in ea etiam parte recepiſſe, uti ſinceram, quod ſatis levia argumenta proponerentur, unde de illa dubitatio apud alios emerſit. Ego hanc rem ſanius ſapientis judicio relinquendam puto.

CAPUT XXIV.

De Benedicto Abbate.

Abbatis Benedicti nomine duo extant ex adjectionibus Paleæ monumenta.

- *Can. 6. diſt. 42. paullo aliter editus apud varios Collectores.*
- *Can. 14. diſt. 61. ex aliis codicibus emendandus.*

NEmo ignorat, initio ſexti ſæculi claruiſſe Benedictum Abbatem Monachorum fere univerſorum in occidente Parentem, Aſceticæ vitæ & cultorem eximium, & inſtitutorem. In capite 52. Regulæ ab ipſo confectæ ad monaſticam

Can. 6. diſt. 42. diſciplinam, deſcripta ſunt verba canonis 6. diſt. 42., quem Palearum auctor laudavit ſub hac inſcriptione: *Ex dictis B. Benedicti Abbatis* his verbis juxta editionem Bibliothecæ Patrum: *Oratorium hoc ſit, quod dicitur, nec ibi quidquam aliud geratur, aut condatur. Expleto opere Dei, omnes cum ſummo ſilentio exeant, &c.* Idipſum habet Regino in lib. 1. de Eccleſ. Diſcipl. cap. 55. ibi: *Ex dictis S. Benedicti: Oratorium hoc ſit, quod dicitur, nec ibi quidquam aliud geratur, aut condatur.* Burchardus ſimilia retulit in Decreto lib. 3. cap. 81. ibi: *Ex dictis Benedicti: Oratorium hoc ſit, quod dicitur, nec ibi quicquam aliud geratur, aut condatur, quam divinis miniſteriis conveniat.* Vix ab eadem lectione receſſit Ivo in parte 3. Decreti cap. 71. ibi: *Ex dictis S. Benedicti. Oratorium hoc ſit, quod dicitur, nec ibi quidquam*

Digitized by Google

quam aliud geratur, aut condatur, quam quod miniſteriis convenit. Ex Benedicti ſententia idem tradidit Iſidorus Hiſpalenſis in lib. 15. Originum cap. 4. ita ſcribens: *Oratorium orationi tantum eſt conſecratum, in quo nemo aliud agere debet, niſi ad quod eſt factum, unde nomen accepit.*

In capite 64. ejuſdem regulæ legitur canon 14. diſt. 61. his verbis juxta editionem Bibliothecæ Patrum: *In Abbatis ordinatione illa ſemper conſideretur ratio, ut hic conſtituatur, quem ſibi omnis concors congregatio ſecundum timorem Dei, ſive etiam pars quavis parva congregationis ſano conſilio elegerit. Vitæ autem merito, & ſapientiæ doctrina eligatur, qui ordinandus eſt, etiamſi ultimus fuerit in ordine congregationis. Quod ſi etiam omnis congregatio vitiis ſuis (quod quidem abſit) conſentientem perſonam pari conſilio elegerit, & vitia ipſa aliquatenus in notitiam Epiſcopi, ad cujus Diœceſim pertinet ille locus, vel Abbatibus, aut vicinis Chriſtianis claruerint, prohibeant pravorum prævalere conſenſum, & domui Dei dignum conſtituant diſpenſatorem.* Sane ſi duo iſta capita Gratianus edidiſſet, Gratiani ejuſdem editionem præferendam ceteris facile arbitrarer, utpote quam exhaurire potuiſſet ex integris ſui monaſterii monumentis. Verum obſcurum Paleæ nomen tantam non meretur fidem, cujus propterea monumenta ad alios exigere codices minime dubito. Can. 14. diſt. 61.

CAPUT XXV.

De Canonibus ex Jure Juſtinianeo depromtis.

Multa ſunt, quæ ex Juris Romani Juſtinianei penu depromſit Gratianus, quemadmodum liquet ex ſequentibus.

Can. 4. diſt. 11. conſonat cum l. 2. cod. quæ ſit longa conſuet.
Can. 6. diſt. 12. referendus ad §. 9. inſt. de jur. nat. gent. & civ.
Can. 7. diſt. 12. emendandus ex l. 1. cod. quæ ſit longa conſuet.
Can. 45. diſt. 50. referendus ad l. 77. ff. de furtis.
Can. 46. diſt. 50. conſonat cum l. 5. cod. ad leg. Corn. de ſicar.
Can. 47. diſt. 50. conſonat cum l. 1. cod. ad leg. Corn. de ſicar.
Can. 20. diſt. 54. ad varias Juſtiniani conſtitutiones exigendus.
Can. 2. diſt. 78. paullo varius in diverſis editionibus Novellarum.
Can. 126. cau. 1. qu. 1. emendandus ex l. 4. cod. ad leg. Jul. repet.
Can. 127. cau. 1. qu. 1. emendandus ex l. 1. ff. de calumniatoribus.
Can. 128. cau. 1. qu. 1. idem eſt cum l. 2. ff. de concuſſione.
Can. 129. cau. 1. qu. 1. emendandus ex l. 3. & 4. ff. de leg. Jul. repet.
Can. 130. cau. 1. qu. 1. referendus ad l. 6. & 7. ff. de leg. Jul. repet.
Can. 6. cau. 1. qu. 4. conſonat cum l. 26. ff. de pœnis.
Can. 13. cau. 1. qu. 4. referendus ad l. 7. cod. unde vi, & melius ad l. 3. Cod. Theod. eod. tit.

Digitized by Google

Can. 26. *cau.* 1. *qu.* 7. *conſonat cùm l. ult. cod. ad leg. Jul. repetund.*

Can. 2. *cau.* 2. *qu.* 1. *referendus ad l.* 1. *cod. Theodoſ. de pœnis;*

Can. 8. *cau.* 2. *qu.* 1. *referendus ad l.* 3. *& auth. ſequ. cod. de ſent. ex peric. recit.*

Can. 11. *cau.* 2. *qu.* 1. *referendus ad Novellam* 123. *cap.* 11.

Can. 14. *cau.* 2. *qu.* 1. *referendus ad l.* 8. 9. 10. 11. *&* 13. *ff. de accuſation.*

Can. 22. *cau.* 2. *qu.* 6. *emendandus ex lib.* 5. *ſententiarum Paulli tit.* 33.

Can. 23. *cau.* 2. *qu.* 6. *referendus ad l.* 1. *ff. ſiquis cautionibus.*

Can. 24. *cau.* 2. *qu.* 6. *emendandus ex lib.* 5. *ſentent. Paulli tit.* 34.

Can. 25. *cau.* 2. *qu.* 6. *emendandus ex lib.* 5. *ſentent. Paulli tit.* 35.

Can. 26. *cau.* 2. *qu.* 6. *emendandus ex lib.* 5. *ſentent. Paulli tit.* 36.

Can. 27. *cau.* 2. *qu.* 6. *emendandus ex lib.* 5. *ſentent. Paulli tit.* 37.

Can. 28. *cau.* 2. *qu.* 6. *conſonat cum Novella* 23.

Can. 29. *cau.* 2. *qu.* 6. *emendandus ex l.* 1. *ff. quando appel. ſit.*

Can. 30. *cau.* 2. *qu.* 6. *referendus ad l.* 1. 2. *&* 4. *ff. de appel. recip.*

Can. 31. *cau.* 2. *q.* 6. *conſonat cum l. un. ff. de lib. dimiſ. & l. un. ff. nihil innovari.*

Can. 41. *cau.* 2. *qu.* 6. *referendus ad Nov.* 49. *& Nov.* 23. *cap.* 2.

Can. 26. *cau.* 2. *qu.* 7. *emendandus ex l.* 21. *cod. de hæreticis.*

Can. 2. *cau.* 2. *qu.* 8. *referendus ad leg.* 3. *cod. Theodoſ. de abolitionibus.*

Can. 2. *cau.* 3. *qu.* 7. *ex variis legibus inordinate congeſtus.*

Can. 2. *cau.* 3. *qu.* 11. *emendandus ex l.* 12. *cod. Theodoſ. de accuſation.*

Can. 4. *cau.* 3. *qu.* 11. *conſonat cum l.* 1. *cod. de his, qui accuſ. non poſ.*

Can. 3. *cau.* 4. *qu.* 2. *ex variis legibus emendandus.*

Can. 22. *cau.* 6. *qu.* 1. *conſonat cum l.* 5. *cod. ad leg. Jul. majeſt.*

Can. 23. *cau.* 6. *qu.* 1. *conſonat cum l.* 4. *cod. ad leg. Jul. majeſt.*

Can. 2. *cau.* 6. *qu.* 5. *referendus ad l.* 23. *cod. de probation.*

Can. 2. *cau.* 10. *qu.* 2.
Can. 3. *cau.* 10. *qu.* 2. } *ſimul jungendi, & ad varias leges, nec non ad canonem* 7. *Agathenſis Concilii referendi.*

Can. 5. *cau.* 11. *qu.* 1. *referendus ad leg.* 3. *cod. Theod. de Epiſc. judic. apud Gothofredum apocrypham.*

Can.

Digitized by Google

Can. 35. *cau.* 11. *qu.* 1.
Can. 36. *cau.* 11. *qu.* 1.
} *referendi ad leg.* 1. *cod. Theod. de Epiſc. jud., quæ tamen apud Jacobum Gothofredum apocrypha exiſtimatur.*

Can. 45. *cau.* 11. *qu.* 1. *referendus ad Novellam* 77. *apud Julianum anteceſſorem.*

Can. 59. *cau.* 12. *qu.* 2. *emendandus ex l.* 1. *cod. de quæſtion.*

Can. 60. *cau.* 12. *qu.* 2. *conſonat cum l.* 2. *cod. de quæſtion.*

Can. 2. *cau.* 15. *qu.* 1. *conſonat cum l.* 3. *ff. de injuriis.*

Can. 1. *cau.* 15. *qu.* 3. *conſonat cum l.* 12. *cod. de his, qui accuſare.*

Can. 2. *cau.* 15. *qu.* 3. *conſonat cum l.* 18. *ff. de teſtibus, & l.* 1. *ff. de accuſat.*

Can. 3. *cau.* 15. *qu.* 3. *referendus ad l.* 2. *ff. de accuſat. l.* 4. *cod. de his, qui accuſare, & ad l.* 8. *ff. ad leg. Jul. majeſt.*

Can. 4. *cau.* 15. *qu.* 3. *exigendus ad l.* 31. *cod. de Epiſc. & Cler.*

Can. 40. *cau.* 16. *qu.* 1. *exigendus ad l.* 1. *&* 52. *cod. de Epiſc. & Cler., & ad leg.* 5. *cod. de Sacroſ. Eccleſ.*

Can. 16. *cau.* 16. *qu.* 3. *referendus ad l.* 6. *cod. de præſcr.* 30. *vel* 40. *annor.*

Can. 3. *cau.* 16. *qu.* 4. *exigendus ad Novel.* 131. *cap.* 6.

Can. 9. *cau.* 19. *qu.* 3. *exigendus ad Nov.* 123. *cap.* 38. *& Nov.* 5. *cap.* 5.

Can. 10. *cau.* 19. *qu.* 3. *referendus ad Nov.* 123. *cap.* 41.

Can. 23. *cau.* 23. *qu.* 8. *referendus ad l.* 16. *&* 18. *cod. Theod. de Sacroſ. Eccleſ., & ad l.* 22. *cod. Juſtin. eod. tit.*

Can. 14. *cau.* 25. *qu.* 2. *idem eſt cum l.* 3. *cod. de prec. Imper. offer.*

Can. 15. *cau.* 25. *qu.* 2. *idem eſt cum l.* 7. *cod. de prec. Imper. offer.*

Can. 20. *cau.* 25. *qu.* 2. *referendus ad l.* 29. 30. *&* 34. *cod. Theod. de Epiſc. & Cler.*

Can. 30. *cau.* 27. *qu.* 1. *referendus ad Nov.* 123. *cap.* 43.

Can. 6. *cau.* 30. *qu.* 3. *conſonat cum l.* 17. *ff. de ritu nuptiar.*

Can. 9. *cau.* 30. *qu.* 5. *exigendus ad Nov.* 74. *cap.* 5.

Can. 6. *de pœn. diſt.* 1. *referendus ad leg.* 5. *cod. de Epiſc. & Cler.*

Can. 7. *de pœn. diſt.* 1.
Can. 8. *de pœn. diſt.* 1.
} *ſimul jungendi, ac referendi ad leg. ult. cod. de poſtulando.*

Can. 9. *de pœn. diſt.* 1. *referendus ad can.* 22. *cau.* 6. *qu.* 1.

Can. 10. *de pœn. diſt.* 1. *conſonat cum l.* 8. *cod. ad leg. Corn. de ſicar.*

Can. 11. *de pœn. diſt.* 1. *conſonat cum l.* 9. *cod. ad leg. Corn. de ſicar.*

Can. 12. *de pœn. diſt.* 1. *conſonat cum l.* 9. 10. *&* 11. *ff. de injuriis.*

Can. 13. *de pœn. diſt.* 1. *emendandus ex l.* 15. §. 1. *ff. de injuriis.*

Can. 14. *de pœn. diſt.* 1. *conſonat cum l.* 18. *ff. de pœnis referenda ad l.* 1. *ff. quod quiſque juris.*

Can.

Can. 15. de pœn. diſt. 1. referendus ad leg. 1. princ. & §. 2. ff. de extraord. crimin.
Can. 16. de pœn. diſt. 1. referendus ad leg. 21. ff. de furtis.
Can. 17. de pœn. diſt. 1. jungendus cum can. 14. de pœn. diſt. 1.
Can. 18. de pœn. diſt. 1. conſonat cum l. 42. ff. de pœnis.
Can. 19. de pœn. diſt. 1. referendus ad l. 16. ff. de pœnis.
Can. 21. de pœn. diſt. 1. referendus ad l. 3. ff. de divortiis.
Can. 3. cau. 36. qu. 2. idem eſt cum can. 6. de pœn. diſt. 1.

NOn tantum Græci ſcriptores, qui elucubrandis Nomocanonibus operam impenderunt, ſed etiam Collectores Latini in ſuis canonum codicibus Romani juris monumenta Eccleſiaſticis regulis interſeruerunt, multa ſiquidem in jure Romano continentur, ſive ad formandos bene populorum mores, ſive ad rectam conſtituendam agendorum diſciplinam accommodata, quæ propterea, ubi ſingularia deficiunt Eccleſiaſtici juris præcepta, apud Eccleſiam recipi opportunum fuit. Hujuſmodi ſane ſunt ea omnia, quibus uſus eſt in collectione ſua Gratianus, quæque in præſentia expendenda ſunt. Porro hac in parte non eſt animus mihi, illius juris interpretem agere, ne extra ſuſceptam provinciam abire videar: tantum fragmenta eadem ad vulgatos Juſtinianeos codices exigam.

Can. 4. diſt. 11. Primum occurrit canon 4. diſt. 11., qui referendus eſt ad leg. 2. cod. quæ ſit longa conſuetudo, quacum penitus conſonat; deſideratur autem in codice Theodoſiano.

Can. 6. diſt. 12. Canon 6. diſt. 12. referendus eſt ad §. 9. inſtit. de jure nat. gent. & civ., ubi Juſtinianus inter juris ſpecies jus non ſcriptum commemorat, ita docens: *Sine ſcripto jus venit, quod uſus approbavit; nam diuturni mores conſenſu utentium comprobati legem imitantur.*

Can. 7. diſt. 12. Ex lege 1. cod. quæ ſit longa conſuetudo ita emendandus erit canon 7. diſt. 12. *Præſes provinciæ probatis his, quæ in oppido frequenter in eodem controverſiarum genere ſervata ſunt, cauſſa cognita ſtatuet. Nam & conſuetudo præcedens, & ratio, quæ conſuetudinem ſuaſit, cuſtodienda eſt. Et ne quid contra longam conſuetudinem fiat, ad ſollicitudinem ſuam revocabit Præſes Provinciæ.* Ea conſtitutio in codice Theodoſiano deſideratur; eſt autem Alexandri Imperatoris data Juliano 2. & Criſpino Coſſ.

Can. 45. diſt. 50. Canonis 45. diſt. 50. auctor eſt Pomponius in l. 77. ff. de furtis, ubi pro verbo *ſubripueris* legitur *ſubripit*.

Can. 46. & 47. diſt. 50. Canones 46. & 47. diſt. 50. penitus conſonant cum l. 5. & 1. cod. ad leg. Cornel. de ſicariis, quarum illa eſt Diocletiani, & Maximiani, iſta Antonini Imperatorum. Utraque autem Theodoſiano codici non habetur inſerta.

Can. 20. diſt. 54. Plura ſimul congeſſit Gratianus in can. 20. diſt. 54., primum de ſervis Clero adſcriptis, deinde de ſervis monaſticam vitam profeſſis; item de Epiſcopis ab alieno jure vindicandis, denique de adſcriptitiis in Clerum cooptatis. Referenda hæc ſunt ad varias Juſtiniani conſtitutiones. In primis eo pertinet Novella 123. cap. 17. ibi: *Si ſervus ſciente, & non contradicente Domino in Clero ordinatus fuerit, ex hoc ipſo, quod conſtitutus eſt, liber, & ingenuus erit.* (Julianus anteceſſor ita edidit: *ex hoc ipſo liber, & ingenuus fiat.*) *Si vero ignorante Domino ordinatio fiat, licet Domino intra ſpatium unius anni & ſervilem fortunam probare, & ſuum ſervum recipere. Si vero ſervus ſciente Domino, ſive inſciente, ſicut diximus, eo quod in Clero*

conſtitutus

conſtitutus eſt, liber factus Eccleſiaſticum miniſterium reliquerit, & ad ſæcularem tranſierit vitam, ſuo domino ad ſervitium tradatur. Adſcriptitios autem in ipſis poſſeſſionibus, quarum ſunt adſcriptitii, Clericos etiam præter voluntatem Dominorum fieri permittimus, ita tamen, ut Clerici facti impoſitam ſibi agriculturam adimpleant. In ea parte, qua de ſervis agitur monaſticam vitam profeſſis, paucis expreſſit Gratianus, quod legitur in Novella 5. cap. 2., ubi poſtquam ſtatutum fuit, convolantes ad monaſteria triennio probari oportere, definitum eſt, ſervos poſt lapſum triennium profeſſos extrahi a Dominis nullo modo poſſe, intra triennium vero non alias a Dominis vindicari, quam ſi demonſtretur non æqua voluntate ad monaſterium acceſſiſſe. Paucis hæc complexus eſt auctor authenticarum in auth. *verum* cod. de Epiſc. & Cler. Quæ demum de Epiſcopali dignitate a Gratiano adjecta ſunt, referre debebimus ad auth. *ſed Epiſcopalis*, & auth. *Epiſcopalis* cod. eod. tit., ſive ad Nov. 81. & 123. In Nov. 81. cap. 3. ita legitur. *Palam vero eſt nullum eſſe, qui neſciat, præ omnibus Sanctiſſimis Epiſcopis ipſa ordinatione etiam ſuam poteſtatem adquiri. Qui enim omnium ſunt ſpirituales patres, quomodo ſub aliorum poteſtate conſiſtant? Sed convenit etiam eos hujuſmodi potiri honore, & hoc etiam ex hac noſtra legislatione frui.* Et in Nov. 123. cap. 4. *Poſt ordinationem vero ſervili, & adſcriptitia fortuna Epiſcopos liberos eſſe præcipimus, niſi curialis, aut officialis citra prædictam obſervationem ordinentur; tales enim Epiſcopatu remotos curiæ, aut officio reſtitui jubemus, ut non ex tali fortuna ſacerdotio fiat injuria .... Si vero contigerit, ordinatum Epiſcopum ſub proprii parentis poteſtate eſſe, ex ipſa ordinatione ſuæ poteſtatis ſit.*

Canon 2. diſt. 78. depromtus eſt ex Novella conſtit. 115. §. 19. apud Julianum anteceſſorem, ubi tamen nonnihil varietatis deprehenditur, ibi: *Nemo presbyter conſecretur, qui minor triginta annis ſit: nemo Diaconus, vel Subdiaconus fiat, qui minor vigintiquinque annis ſit, nemo lectoribus connumeretur, qui minor octo annis fuerit: nemo inter Diaconiſſas conſecretur Sacroſanctæ Eccleſiæ, quæ minor ſit quadraginta annis, vel ad ſecundum matrimonium pervenit.* Paullo aliter habet vulgata Novellarum editio Nov. 123. cap. 13. ibi: *Presbyterum autem minorem trigintaquinque annorum fieri non permittimus. Sed neque Diaconum, aut Subdiaconum minorem vigintiquinque, neque minorem lectorem decem & octo annorum. Diaconiſſam vero non ordinari in Sancta Eccleſia, quæ minor eſt annorum quadraginta, aut ad ſecundas venerit nuptias.* Hinc depromta fuit authentica *Presbyterum* cod. de Epiſcopis, & Clericis. *Can. 2. diſt. 78.*

Ex l. 4. cod. ad leg. Jul. repet. emendanda erunt Gratiani verba, quæ legimus in can. 126. cau. 1. qu. 1. hoc modo: *Jubemus, atque hortamur, ut ſiquis forte honoratorum, Decurionum, poſſeſſorum, poſtremo etiam colonorum, aut cujuſlibet ordinis, a judice fuerit aliqua ratione concuſſus, ſiquis ſit venalem fuiſſe de jure ſententiam, ſiquis pœnam vel pretio remiſſam, vel vitio cupiditatis ingeſtam, ſiquis poſtremo quacumque de cauſſa improbum judicem potuerit approbare; is vel adminiſtrante eo, vel poſt adminiſtrationem depoſitam, in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet, cum probaverit, & victoriam reportaturus, & gloriam.* Eſt hæc conſtitutio Imperatorum Gratiani, Valentiniani, & Theodoſii, quæ habetur in Cod. Theodoſ. l. 6. ad leg. Jul. repet. *Can. 126. cau. 1. qu. 1.*

Ex pluribus Juriſconſultorum monumentis deſcripti fuerunt canones 127. 128. 129. & 130. cau. 1. qu. 1. Canon 127. nihil aliud exhibet, quam verba edicti Prætorii apud Ulpianum in l. 1. ff. de calumniator., ubi tamen deſideratur vox illa *Can. 127. 128. 129. & 130. cau. 1. qu. 1.*

Digitized by Google

illa *Utilem*, quam addidit Gratianus. Canon 128. idem eſt cum l. 2. ff. de concuſſione. In canone 129. junctæ ſunt leges 2. & 3. ff. de leg. Jul. Repet. In lege 3. *Macer lib. 1. publicorum: Lege Julia repetundarum tenetur, qui cum aliquam poteſtatem haberet, pecuniam ob judicandum, decernendumve acceperit.* In lege 4. *Venulejus Saturninus lib. 3. publicor. judicior. Vel quo magis aut minus quid ex officio ſuo faceret.* In principio canonis 130. legitur initium legis 6. ff. de leg. Jul. Repet. auctore Venulejo, ibi: *Eadem lege tenentur, qui ob denunciandum, vel non denunciandum teſtimonium pecuniam acceperint.* Poſt hæc ſtatim ſequuntur apud Venulejum in §. 1., quæ Gratianus deſcripſit in verſ. ult. *Hæc lege &c.* Deinde ſequitur, quod exhibetur in verſ. *Lege Julia.* Quod vero traditur in verſ. *Lex Julia*, ita emendandum erit ex reſponſo Macri in l. 7. ff. eod. tit. *Lex Julia de repetundis præcipit, nequis ob judicem, arbitrumve dandum, mutandum, jubendumve, ut judicet: neve ob non dandum, non mutandum, non jubendum ut judicet: neve ob hominem in vincula publica conjiciendum, vinciendum, vincirive jubendum, exve vinculis dimittendum: neve quis ob hominem condemnandum, abſolvendumve: neve ob litem æſtimandam, judiciumve capitis, pecuniæve faciendum, vel non faciendum aliquis acceperit.* Denique quæ leguntur in verſ. *Hodie*, habentur in dicta l. 7. §. 3.

Can. 6. & 13. cau. 1. qu. 4. De canone 6. cau. 1. qu. 4. nihil ſingulare animadvertendum occurrit. Conſonat ille cum l. 26. ff. de pœnis. Canon autem 13. ead. cauſ. & quæſt. referendus eſt ad l. 7. cod. *unde vi*, ubi pro illis Gratiani verbis *ante eventum . . . ejus rei amittat. Sin vero &c.* legitur: *ante adventum . . . . ejuſdem rei amittat. Si vero &c.* Eſt ea lex Valentiniani, Theodoſii, & Arcadii Imperatorum, habeturque in cod. Theodoſiano eod. tit. l. 3., ſed multo aliter, quam apud Juſtinianum, ibi: *Pleroſque detectum eſt, in rem privatam noſtram, quam publicatio celebrata quæſiverat, invaſiſſe; quam nos a retentatoribus ereptam ſociari jubemus ærario; punientes contumacius quam decus publicum ſinebat erectos, ut qui litem inferre potuiſſent, nollent expectare judicium, ac ſpernerent victoriam, quam juſtitiæ præſcripſiſſet eventus, & amplecterentur, quod dediſſet audacia. Cadat igitur lite quiſquis operiri noluerit litis eventum, & quod recipere lege potuiſſet, contemtor examinis violentus amittat. Illi vero, quos in tantum furorem provexit audacia, ut quod jurgaturi apud examinis fidem ſperare non poſſent, ante eventum judicialis arbitrii illicita præſumtione temerarent, æſtimationem rei, de qua litigari convenerat, cogantur exolvere. Quod quidem etiam in privatis obſervandum negotiis generali lege ſancimus. Illud autem ab officio magnificentiæ tuæ cavendum eſſe decernimus, ut ſacratiſſima domus noſtra litem expectare, non inferre cogatur, neque expetat, ſed patiatur examen. Datum 18. Kal. Julii Treveris Timaſio, & Promoto Coſſ.*

Can. 26. cau. 1. qu. 7. Canon 26. cau. 1. qu. 7. penitus conſonat cum l. ult. cod. ad leg. Juliam repetundarum.

Can. 2. cau. 2. qu. 1. Canon 2. cau. 2. qu. 1. nihil aliud exhibet, quam interpretationem, quæ ſubjecta fuit legi 1. codice Theodoſiano de pœnis. Ibidem ſub Theodoſii nomine ad Catullinum reſcribentis habetur hæc conſtitutio: *Qui ſententiam laturus eſt, temperamentum hoc teneat, ut non prius capitalem in quempiam promat, ſeveramque ſententiam, quam in adulterii, vel homicidii, vel maleficii crimen, aut ſua confeſſione, aut certe omnium, qui tormentis, vel interrogationibus fuerint dediti, in unum conſpirantem, concordantemque rei fine convictus ſit: & ſic in objecto flagitio deprehenſus, ut vix jam ipſe ea, quæ commiſerit, negare ſufficiat.* Hæc deinde ſubjicitur inter-

Digitized by Google

interpretatio: *Judex criminoſum diſcutiens non ante ſententiam proferat capitalem, quam aut reus ipſe fateatur, aut convictus, vel per innocentes teſtes, vel per conſcios criminis ſui aut homicidium, aut adulterium, aut maleficium commiſiſſe manifeſtius convincatur.*

Can. 8. cau. 2. qu. 1.

Canon 8. cau. 2. qu. 1. idem eſt cum l. 3. cod. de ſentent. ex periculo recitandis, ſeu cum l. 1. cod. Theodoſ. eod. tit. Juſtinianus Imperator generalem illam veterum Imperatorum juriſprudentiam quibuſdam exceptionibus coercitam voluit, uti liquet ex auth. *Niſi* eod. tit.

Can. 11. cau. 2. qu. 1.

Canon 11. cau. 2. qu. 1. eiſdem verbis invenitur apud Julianum anteceſſorem in Novella 115. cap. 15., dummodo pro illis *Adverſus eam .... in tantum abſtineat tempus ſacroſancta communione* legatur: *Adverſus ea .... in tantum abſtineat ſacra communione tempus*. Paullo aliter habet vulgata Novellarum Juſtinanearum editio in Nov. 123. cap. 11. ibi: *Omnibus autem Epiſcopis, & Presbyteris interdicimus ſegregare aliquem a ſacra communione, antequam cauſſa monſtretur, propter quam ſanctæ regulæ hoc fieri jubent. Siquis autem præter hoc a ſancta communione quemquam ſegregaverit, ille quidem, qui injuſte a communione ſegregatus eſt, ſolutus excommunicatione a majore Sacerdote ſanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a ſancta communione ſegregare præſumſerit, modis omnibus a Sacerdote, ſub quo conſtitutus eſt, ſeparabitur a communione, quanto tempore ille perſpexerit, ut quod injuſte fecit, juſte ſuſtineat.*

Can. 14. cau. 2. qu. 1.

In canone 14. cau. 2. qu. 1. recenſentur fragmenta nonnullorum capitum, quæ habentur in l. 8. 9. 10. 11. & 13. ff. de accuſation. ex Macro, Paullo, Hermogeniano, & Marciano depromta.

Can. 22. 23. 24. 25. 26. & 27. cau. 2. qu. 6.

Cauſſam, cur ex Theodoſianis legibus laudatus fuerit canon 22. cau. 2. qu. 6. una cum nonnullis ſequentibus, perſpicuam reddiderunt Correctores Romani. Exigendus ille erit ad librum 5. ſententiarum Paulli, ubi ita legitur tit. 33. *Ne liberum quis & ſolutum haberet arbitrium retractandæ, & revocandæ ſententiæ, & pœnæ, & tempora appellatoribus præſtituta ſunt. Et niſi juſte appellaverint, tempora ad cavendum in pœna appellationis præſtituta ſunt. Igitur morans eo in loco, ubi appellavit, cavere debet, ut ex die acceptarum literarum continui quinque dies computentur. Si vero longius ſalva dinumeratione integri quinque dies cum eo ipſo, quo literas acceperit, computantur.* Si cum his Gratianeus canon conferatur, apparebit, quod apud Paullum dicitur de introducenda, a Gratiano ita accipi, quaſi etiam de interponenda appellatione definiatur; quando tamen alia eſt temporis menſura in interponenda, quam ſit in introducenda ſemel interpoſita appellatione. Proſequitur Gratianus, aut quivis alius in can. 23., ibidemque recenſet ſententiam legis 1. ff. ſi quis cautionibus, ubi ſcribit Gajus: *Vicena millia paſſuum in ſingulos dies dinumerari Prætor jubet, præter eum diem, quo cautum promittitur, & in quem ſiſtere in judicium oportet; nam ſane talis itineris dinumeratio neutri litigatorum oneroſa eſt.* Iterum canon 24. referendus erit ad ſententias Paulli, & ex iis emendandus; nimirum in lib. 5. tit. 34. ita legitur: *Ab eo, a quo appellatum eſt, ad eum, qui de appellatione cogniturus eſt, literæ dimiſſoriæ diriguntur, quæ vulgo Apoſtoli appellantur, quorum poſtulatio & acceptio intra quintum diem ex officio facienda eſt. Qui intra tempora præſtituta dimiſſorias non poſtulaverit, vel acceperit, vel reddiderit, præſcriptione ab agendo ſubmovetur.* Proſequitur Paullus in tit. 35. §. 2. *Moratorias appellationes, & eas, quæ ab executoribus, & confeſſis ſunt, recipi non placuit.* Ex

quibus emendandus erit canon 25. In canone 26. legitur integer titulus 36. Paulli his verbis deſcribendus: *Quoties poſſeſſor appellat, fructus medii temporis deponi convenit. Quod ſi petitor provocet, fructus in cauſſa depoſiti eſſe non poſſunt, nec recte eorum nomine ſatisdatio poſtulatur. Si propter prædia urbana, vel mancipia appelletur, penſiones eorum, vel mercedes, vecturæ etiam, ſi de navi agatur, deponi ſolent.* Concludit Paullus in tit. 37. *Omnimodo probandum eſt, ut quoties injuſta appellatio pronunciatur, ſumptus, quos, dum ſequeretur adverſarius, impendit, reddere cogatur, non ſimplos, ſed quadruplos.* Ex his emendandus erit canon 27.

Can. 28. In canone 28. cau. 2. qu. 6. integra exhibetur Novella Juſtiniani 23.

cau. 2. qu. 6. Can. 29. 30. & 31. cau. 2. qu. 6. Canon 29. cau. 2. qu. 6. depromtus eſt ex doctrina Ulpiani in l. 1. ff. quando appel. ſit, qua in re Gratianus verborum & ſententiarum ordinem minime ſervavit. Exordium cœpit a §. 5. ejuſdem legis, ubi adjecit verba illa, *ut cum quis ad tutelam &c.* quæ Romani Correctores aliis characteribus deſcribenda propterea eſſe voluerunt; referenda autem ſunt ad §. 1. & 2. ejuſdem legis. Quæ deinde ſequuntur uſque ad verſ. *Si adverſus*, exhibent §. 6. 7. 8. 9. 10. & 11. ejuſdem legis, poſt quos omiſſis §§. 12. 13. & 14., ſtatim nectitur §. 15. his verbis deſcribendus: *Si adverſus abſentem fuerit pronunciatum, biduum, vel triduum, ex quo quis ſcit, computandum eſt, non ex quo pronunciatum eſt; quod autem dicitur, abſentem poſſe provocare, ex quo ſcit, ſic accipit, ſi non in cauſſa per procuratorem defenſus eſt; nam ſi ille non provocavit, difficile eſt, ut hic audiatur.* Quæ ſequuntur in verſ. *Si quem in inſulam* ad principium ejuſdem legis referri oportet, ubi nonnulla paullo aliter initio habentur, ibi: *Si quidem in inſulam deportandum adnotaverit Præſes Provinciæ, & Imperatori ſcripſerit, ut deportetur, videamus, quomodo ſit provocandum, utrum cum Imperator ſcripſerit, an cum ei ſcribitur &c.* Poſtrema verba, quæ leguntur in verſ. *Illud quoque videamus*, non ſunt Ulpiani, ſed Macri in lege ult. ff. eod. tit. ibi: *Illud videamus &c.* Canonem 30. cau. 2. qu. 6. jam Romani Correctores emendaverunt, continentur autem in eo varia Juriſconſultorum monumenta, quæ extant in l. 1. 2. & 4. ff. de appellat. recip. Canon 31. cau. 2. qu. 6. exhibet in principio ſententiam integram Marciani in l. un. ff. de libellis dimiſſoriis, & ſententiam Ulpiani in l. un. princ. & §. ult. ff. nihil innovari appellatione interpoſita.

Can. 41. cau. 2. qu. 6. In can. 41. cau. 2. qu. 6. deſcriptæ fuerunt auth. *Ei qui appellat*, item auth. *Sed & lis*, poſt legem 2. cod. de tempor. & reparat. appellat., quæ depromtæ ſunt ex Novella 49. & 23. cap. 2., ac propterea ad integram iſtarum ſententiam erunt referendæ.

Can. 26. cau. 2. qu. 7. Ex lege 21. cod. de hæreticis emendandus erit canon 26. cau. 2. qu. 7. his verbis: *Quoniam multi judices in dirimendis litigiis nos interpellaverunt, noſtro indigentes oraculo, ut eis referretur, quid de teſtibus hæreticis ſtatuendum ſit, utrumne accipiantur eorum teſtimonia, an reſpuantur, ſancimus, contra Orthodoxos quidem litigantes nemini hæretico, vel his etiam, qui Judaicam ſuperſtitionem colunt, eſſe in teſtimonia communionem, ſive utraque pars orthodoxa ſit, ſive altera. Inter ſe autem Hæreticis, vel Judæis, ubi litigandum exiſtimaverint, concedimus fœdus permixtum, & dignos litigatoribus etiam teſtes introducere, exceptis ſcilicet his, quos Manichaicus furor, cujus partem & Borboritas eſſe manifeſtum eſt, vel Pagana ſuperſtitio detinet; Samaritis nihilominus, & qui illis non abſimiles ſunt, Montaniſtis, & Taſcodrogitis, & Ophitis, quibus pro reatus ſimilitudine omnis legitimus actus interdictus eſt. Sed his*

quidem

quidem, ideſt Manichæis, Borboritis, & Paganis, nec non Samaritis, & Montaniſtis, & Taſcodrogitis, & Ophitis omne teſtimonium, ſicut & alias legitimas converſationes, ſancimus eſſe interdictum. Aliis vero hæreticis tantummodo judicialia teſtimonia contra Orthodoxos, ſecundum quod conſtitutum eſt, volumus eſſe inhibita. Ceterum teſtamentaria teſtimonia eorum, & quæ in ultimis elogiis, vel in contractibus conſiſtunt, propter utilitatem neceſſarii uſus eis ſine ulla diſtinctione permittimus, ne probationum facultas anguſtetur.

Can. 2. cau. 2. qu. 8.

Ut integra deſcribatur ſententia canonis 2. cau. 2. qu. 8., huc referenda erit lex 3. cod. Theodoſ. de Abolitionibus ita concepta: *Imppp. Gratian. Valentinian. & Theod. AAA. Floro PP. Fallaciter incuſantibus, maxime poſt exhibitionem accuſati nullius juris color, velut derivata excuſatione, proſiciat, non publica abolitio, non privata talibus proſpiciat, ſubveniatque perſonis, non ſpecialis indulgentia, ne beneficium quidem eos generale ſubducat. Sciant cuncti, præmeditentur, ante præcaveant, eam ſe rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita ſit teſtibus, inſtructa documentis, ſignis ad probationem luce clarioribus expedita. Dat. 15. Kal. Jun. Conſtantinop. Antonio & Syagrio Coſſ.* Hanc ipſam legem in duo fragmenta diſcerptam retulit Tribonianus in codice Juſtinianeo in l. 9. de calumniatoribus, & in l. ult. de probationibus.

Can. 2. cau. 3. qu. 7.

In can. 2. cau. 3. qu. 7. mirum eſt, qua ratione Gratianus depravaverit Ulpiani ſententias, quæ habentur in l. 1. ff. de poſtulando, ſicut & aliorum Juriſconſultorum in ſubſequentibus legibus eodem titulo. Item in verſ. *Arceantur* vitiatur lex 3. cod. eod. tit., in verſ. *Item ſiquis* lex 6. cod. eod. tit., in verſ. *Si vero* lex 7. cod. eod. tit., in verſ. *Item quamvis illi* lex 2. cod. de advocatis fiſci, in verſ. *Item ſi contra* lex 10. ff. de poſtul., in verſ. *Nihil enim* lex 7. ff. de receptis, in verſ. *Filius* lex 5. & 6. ff. eod. tit. in verſ. *Si quis vero* lex 9. §. 2. ff. eod. tit., cujus legis 9. principium ſubjicitur in verſ. *Servus*; Deinde in verſ. *Porro* ſermo fit de iis, qui notantur infamia, ubi in verſ. *Aliquando* recenſetur ſententia legis 5. cod. quib. ex cauſ. infam. irrog., item in verſ. ſequenti deſcribitur lex 6. cod. eod. tit., denique concluditur verbis legis 15. & 20. cod. eod. tit. Quis non ſtupeat portento ſimilem legum Romanarum congeriem; cujus in conſpectu Legulejos imitatum fuiſſe Gratianum deprehendat? Ego ſingula hoc in loco non refero, ne prolixior ſiam, præſertim quod ea monumenta unicuique præſto eſſe facile poſſint.

Can. 2. cau. 3. qu. 12.

Canon 2. cau. 3. qu. 11. conſonat omnino cum l. 19. cod. de his, qui accuſ. non poſſunt. Sed paullo aliter reſcriptum Imperatorum ſeſe habet in codice Theodoſiano in lege 12. de accuſationibus, ibi: *Neganda eſt accuſatis licentia criminandi, priuſquam ſe crimine, quo premuntur, exuerint; nam ſanctionum veterum conditores adimendam licentiam omnibus cenſuerant in accuſatores ſuos invidioſam dicendi vocem. Nullam itaque obtineat in judiciis auctoritatem periclitantium furor, qui ſi latius evagetur, ne ipſe quidem cognitor tutus erit, aut quæſtionem ſecurus agitabit, qui exſequendo juris ſeveritatem, non poteſt illorum, quos punit, odium evitare.*

Can. 4. cau. 3. qu. 11.

De canone 4. cau. 3. qu. 11. nihil ſingulare animadvertendum occurrit. Conſonat ille cum l. 1. cod. de his, qui accuſare non poſſunt.

Can. 3. cau. 4. qu. 2.

In can. 3. cau. 4. qu. 2. multa congeſta ſunt, & quidem nullo ordine ſervato, veterum Juriſconſultorum monumenta, quæ in Pandectis habentur ſub titulo de teſtibus. Exorſus eſt Gratianus a §. *Si teſtes* 3. legis 21., quem etiam corrupit;

etenim pro verbis illis Arcadii *omnia . . . impari*, ſcripſit *omnino . . . in pari*. In verſ. *In teſtibus* retulit legem 2., immutans priora legis verba, quæ ita deſcribenda erant: *In teſtimoniis*. In verſ. *Teſtium* retulit legem 3., cujus principio exhibito ſtatim progreſſus eſt ad §. 5. ejuſdem legis, deinde nonnullis omiſſis tranſiit in verſ. *Lege Julia publicorum* ad legem 4. In verſ. *Cum autem* recenſere voluit legem 5., quæ his verbis concipitur initio: *In legibus, quibus excipitur &c.* In verſ. *Idonei* habetur lex 6., quemadmodum in verſ. *Servi*, & verſ. *Inviti* lex 7. & 8. In verſ. *Publicani* tranſiit ad legem 19., & in verſ. *In teſtimonium* ad leg. 20. In verſ. *Ob carmen* iterum arripuit legem 21. in principio, ubi hæc verba omiſit: *Illud quoque ineluctabile eſt, ut &c.* & *Item ſenatus cenſuit &c.* In verſ. *Teſtes* retulit legem 24. In verſ. *Patroni* legem 25., cujus priora verba prætermiſit. In verſ. *Qui falſo* regreſſus eſt ad legem 16., in verſ. *Pater* ad leg. 17., in verſ. *Hermaphroditus* ad §. 1. legis 15., in verſ. *Teſtis* ad leg. 9., cui ſubjecit in verſiculis ſequentibus leges 10. 11. & 12. In verſ. *In teſtibus* iterum revertitur ad legem 3., ejus §. in 1. aliter deſcribens, quam apud Calliſtratum legatur his verbis: *Tu magis ſcire potes, quanta fides habenda ſit teſtibus; qui, & cujus dignitatis, & cujus æſtimationis ſint, & qui ſimpliciter viſi ſunt dicere, utrum unum, eundemque meditatum ſermonem attulerint, an ad ea, quæ interrogaveras ex tempore veroſimilia reſponderint*. In verſiculo *Sæpe* invertit ordinem verborum §. 2. ejuſdem legis 3., qui erat ita deſcribendus: *Ejuſdem quoque Principis extat reſcriptum ad Valerium Verum de excutienda fide teſtium in hæc verba: Quæ argumenta ad quem modum probandæ cuique rei ſufficiant, nullo certo modo ſatis definiri poteſt, ſicut non ſemper, ita ſæpe, ſine publicis monumentis cujuſque rei veritas deprehenditur: alias numerus teſtium, alias dignitas, & auctoritas, alias veluti conſentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidem. Hoc ergo ſolum tibi reſcribere poſſum ſummatim: non utique unam probationis ſpeciem, cognitionem ſtatim alligari debere, ſed ex ſententia animi tui te æſtimare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opinaris*. In verſ. *Alia* fragmentum deſcriptum eſt §. 4. ejuſdem legis. Ita expatiatus Gratianus per varia Pandectarum monumenta, eadem fere ratione acceſſit ad conſtitutiones Imperatorias, quæ ſub eodem titulo in codice deſcribuntur. Hinc in verſ. *Soli* expreſſit ſententiam legis 2., quæ tamen erat his verbis exprimenda: *Si tibi controverſia ingenuitatis fiat, defende cauſam tuam inſtrumentis, & argumentis, quibus potes. Soli enim teſtes ad ingenuitatis probationem non ſufficiunt*. In verſ. *Etiam* retulit legem 3., in verſ. *Solam* legem 4., in verſ. *Eos* legem 5., in verſ. *Parentes* legem 6., in verſ. *Qui intendit* legem 7., aliter eandem exhibens, quam habeatur in codice, ibi: *Nimis grave eſt, quod petitis urgeri partem diverſam ad exhibitionem eorum, per quos ſibi negotium fiat; unde intelligitis, quod intentionis veſtræ proprias adferre debetis probationes, non adverſus ſe ab adverſariis adduci*. Emendandus etiam erit ex l. 8. verſiculus *Servi*, ibi: *Servos pro Domino, quemadmodum adverſus eum, interrogari non poſſe, pro facto autem ſuo interrogari poſſe, non ambigitur*. Item emendandus erit ex l. 9. verſiculus *Juriſjurandi*, ibi: *Juriſjurandi religione teſtes, priuſquam perhibeant teſtimonium, jamdudum arctari præcepimus, & ut honeſtioribus potius teſtibus fides adhibeatur. Simili modo ſanximus, ut unius teſtimonium nemo judicum in quacumque cauſſa facile patiatur admitti. Et nunc manifeſte ſancimus, ut unius omnino teſtis reſponſio non audiatur, etiamſi præclaræ curiæ honore præfulgeat*. In verſ. *Omnibus* integra refertur lex 10.

Præ-

Præterea verſiculus *Liberi* emendandus erit juxta legem 11. ibi: *Quoniam liberi teſtes ad cauſſas poſtulantur alienas, ſi ſocii, & participes criminis non dicantur, ſed fides ab his notitiæ poſtuletur, in exhibitione neceſſariarum perſonarum, hoc eſt teſtium, talis debet eſſe cautio judicantis, ut his venturis ad judicium, per accuſatorem, vel ab his, per quos fuerint poſtulati, ſumtus competentes dari præcipiat. Idem juris eſt, & ſi in pecuniaria cauſſa teſtes ab alterutra parte producendi ſunt.* Lex 12., ex qua depromtus eſt verſiculus *Liberti*, ita exprimitur: *Libertorum adverſus Patronos illicitas, atque improbas voces pœnæ objectione præcludimus; atque ita, ut non ſolummodo ſponte prodire non audeant, ſed ne vocati quidem in judicium venire cogantur.* Denique in verſ. *Siquis teſtibus* deſcripſit Gratianus legem 17., ubi tamen poſtrema verba hæc leguntur *integram ei ſervari præcipimus*, pro quibus edidit Gratianus *integram ei ſervari oportet*.

Canones 22. & 23. cau. 6. qu. 1. conſonant cum legibus 5. & 4. cod. ad leg. Jul. Majeſtatis; in lege autem 5. pro verbis prioribus Gratiani: *Siquis cum militibus* legitur: *Quiſquis cum militibus*. Qui elegantem deſiderat ejuſdem legis 5. interpretationem, adeat Jacobum Gothofredum in diſcurſu Hiſtorico ad eandem conſtitutionem. Can. 22. & 23. cau. 6. qu. 1.

Canon 2. cau. 6. qu. 5. exhibet legem Diocletiani & Maximiani in l. 23. cod. de probation., in qua tamen edenda Gratianus pro voce *Actor* ſcripſit *Accuſator*. Con. 2. cau. 6. qu. 5.

In canone 2. cau. 10. qu. 2. fragmentum deſcribitur legis 14. princ. cod. de Sacroſ. Eccl. Poſt hæc addidit Gratianus ſub nomine Conſtitutionis novæ nonnulla decerpta ex authenticis, quæ ſubjiciuntur; nimirum verſ. *Hoc jus* legitur in auth. *Hoc jus* ſubjecta dictæ legi 14., verſ. *Præterea* legitur in auth. *Præterea* ſubjecta legi 21. eod. tit.; deinde verſiculus *Si autem debitum* iterum pertinet ad laudatam authenticam *Hoc jus*. Quæ in verſiculis ſubſequentibus habentur, depromta ſunt ex authenticis ſubjectis, nimirum auth. *Sicut alienatio*, auth. *Item prædium*, auth. *Sed & permutare*, auth. *Item ſibi invicem*, auth. *Perpetua*, auth. *Qui rem*, auth. *Siquas ruinas*, & auth. *Qui res*. Poſt hæc Gratianus reverſus eſt ad ſubjiciendam poſtremam partem laudatæ legis 14., quam quia non integram retulit, ſupplevit auctor Palearum in canone 3., uſque ad verſ. *Nam hæc uſus*, qui tamen auctor Gratiani morem ſecutus in verſ. *Nam hæc uſus* deſcripſit authenticam *Hæc uſus* eodem tit. uſque ad illa verba *ejuſque cognatis*. Quæ ſequuntur in verſ. *Quod ſi neceſſitas* referenda ſunt ad canonem 7. Concilii Agathenſis anni 506., ex quo depromtus eſt canon 1. eadem cauſſa 10. qu. 2. Verba integra canonis hæc ſunt. *Caſellas vero, vel mancipiola Eccleſiæ, Epiſcopi, ſicut priſca canonum præcepit auctoritas, vel vaſa miniſterii quaſi commendata, fideli propoſito integro Eccleſiæ jure poſſideant, ideſt, ut neque vendere, neque per quoſcumque contractus res, unde pauperes vivunt, alienare præſumant. Quod ſi neceſſitas certa compulerit, ut pro Eccleſiæ aut neceſſitate, aut utilitate, vel in uſufructu, vel in directa venditione aliquid diſtrahatur, apud duos, vel tres comprovinciales, vel vicinos Epiſcopos, cauſſa, qua neceſſe ſit vendi, primitus comprobetur, & habita diſcuſſione Sacerdotali, eorum ſubſcriptione, quæ facta fuerit, venditio roboretur. Aliter facta venditio, vel tranſactio non valebit. Sane ſiquos de Servis Eccleſiæ benemeritos ſibi Epiſcopus libertate donaverit, collatam libertatem a ſucceſſoribus placuit cuſtodiri, cum hoc, quod eis manumiſſor in libertate contulerit, quod tamen jubemus viginti ſolidorum numerum, & modum in terrula, vineola, vel hoſpitiolo tenere. Quod amplius datum fuerit, poſt manumiſſoris mortem Eccleſia revocabit. Minuſculas*

Can. 2. & 3. cau. 10. qu. 2.

muſculas vero res, aut Eccleſiæ minus utiles, peregrinis, vel Clericis ſalvo jure Eccleſiæ in uſum præſtari permittimus.

Can. 5. cau. 11. qu. 1. Priora verba canonis 5. cau. 11. qu. 1. referenda ſunt ad leg. 3. cod. Theodoſ. de Epiſcopali judicio, editam ab Imperatoribus Valentiniano, Theodoſio, & Arcadio, ubi inter cetera hæc leguntur: *Continua lege ſancimus nomen Epiſcoporum, vel eorum, qui Eccleſiæ neceſſitatibus ſerviunt, ne ad judicia, ſive ordinariorum, ſive extraordinariorum judicum pertrahatur. Habent illi Judices ſuos, nec quiſquam his publicis commune cum legibus, quantum ad cauſſas tamen Eccleſiaſticas pertinet, quas decet Epiſcopali auctoritate decidi.* Jacobus Gothofredus hanc legem tanquam ſuppoſititiam rejicit, & quidem non contemnendis argumentis. Videatur ejus Commentarium in eandem. Quæ ſequuntur in verſ. *Conſtantinus* jure adnotaverant jam nonnulli in notis Gratianeis decerpta eſſe ex Hiſtoria Eccleſiaſtica Ruffini lib. 10. cap. 2., cujus fidem agnoſcere viſus eſt Gregorius Magnus in can. 41. cau. 11. qu. 1.

Can. 35. & 36. cau. 11. qu. 1. Queſtus eſt Antonius Auguſtinus in lib. 2. de emendat. Gratiani Dial. 11., canones 35. & 36. cau. 11. qu. 1. fuiſſe disjunctos, quando unam eandemque uterque continet Conſtantini Conſtitutionem, in nonnullis codicibus Arcadio, Honorio, & Theodoſio tributam. Habetur integra in l. 1. cod. Theod. de Epiſcop. Jud. his verbis: *Religionis eſt, clementiam noſtram ſciſcitari voluiſſe, quid de ſententiis Epiſcoporum, vel ante moderatio noſtra cenſuerit, vel nunc ſervari cupiamus. Ablavi Parens chariſſime. Itaque quia a nobis inſtrui voluiſti, olim prærogatæ legis ordinem ſalubri rurſus imperio propagamus. Sanximus namque, ſicut edicti noſtri forma declarat, ſententias Epiſcoporum, quolibet genere prolatas, ſine aliquo ætatis diſcretione, inviolatas ſemper, incorruptaſque ſervari; ſcilicet, ut pro ſanctis ſemper, ac venerabilibus habeatur, quidquid Epiſcoporum fuerit ſententia terminatum. Sive itaque inter minores, ſive inter majores ab Epiſcopis fuerit judicatum, apud vos, qui judiciorum ſummam tenetis, & apud ceteros omnes judices ad executionem volumus pervenire. Quicumque itaque litem habens, ſive poſſeſſor, ſive petitor erit, inter initia litis, vel decurſis temporum curriculis, ſive cum negotium peroratur, ſive cum jam cœperit promi ſententia, judicium eligit ſacroſanctæ legis Antiſtitis, illico ſine aliqua dubitatione, etiamſi alia pars refragatur, ad Epiſcopum cum ſermone litigantium dirigatur. Multa enim, quæ in judicio captioſæ præſcriptionis vincula promi non patiuntur, inveſtigat & promit ſacroſanctæ religionis auctoritas. Omnes itaque cauſſæ, quæ vel Prætorio jure, vel civili tractantur, Epiſcoporum ſententiis terminatæ perpetuo ſtabilitatis jure firmentur, nec liceat ulterius retractari negotium, quod Epiſcoporum ſententia deciderit. Teſtimonium etiam, ab uno licet Epiſcopo perhibitum, omnes judices indubitanter accipiant, nec alius audiatur, cum teſtimonium Epiſcopi a qualibet parte fuerit repromiſſum. Illud eſt enim veritatis auctoritate firmatum, quod a ſacroſancto homine conſcientia mentis illibatæ protulerit. Hoc nos edicto ſalubri aliquando cenſuimus, hoc perpetua lege firmamus, malitioſa litium ſemina comprimentes, ut miſeri homines longis, ac pene perpetuis actionum laqueis implicati ab improbis petitionibus, vel a cupiditate præpropera maturo fine diſcedant. Quidquid itaque de ſententiis Epiſcoporum clementia noſtra cenſuerat, & jam hac ſumus lege complexi, Gravitatem tuam, & ceteros, pro utilitate omnium latam in perpetuum obſervare conveniet.* Iterum Jacobus Gothofredus in ſuo commentario in hanc legem graviter ſuſpicatur, eandem commentitiam eſſe, & recentioribus confictam ſæculis. Videantur ejus adnotationes.

Digitized by Google

tiones. Teſtantur aliqui ex Collectoribus fuiſſe ſententiam illius legis in Capitularia Francorum traductam, uti adparet in conſpectu canonis 37. cau. 11. qu. 1., verum jam de hac re ego nonnulla tradidi in parte 1. pag. 443. & ſequenti. Sane poſteriore ætate ea conſtitutio paſſim laudari ſolebat, atque eadem uſus fuit ſine diſcrimine Innocentius III. in cap. 13. de judiciis.

Can. 45. cau. 11. qu. 1.

Canon 45. cau. 11. qu. 1. depromtus eſt eiſdem verbis ex Novella Juſtiniani 77. apud Julianum Anteceſſorem, ubi tamen deſiderantur ea verba Gratiani, *in criminalibus vero cauſſis nunquam ſine ſcriptura procedere debet*. Siquidem apud Julianum poſt ea verba *a litis conteſtatione numerandum*, ſtatim ſequitur: *Non aliter autem &c.* Paullo aliter habet vulgata Novellarum editio in Nov. 83., quam conſulere non erit inopportunum.

Can. 59. & 60. cau. 12. qu. 2.

Canon 59. cau. 12. qu. 2. idem eſt cum l. 1. cod. de quæſtionibus, ubi tamen pro verbis Gratiani *fraudati cenſus accuſationibus . . . . in pecuniariis vero cauſſis ex inopia probationum ſervos contra Dominum poſſe interrogari manifeſtum eſt*, ita legitur: *fraudati cenſus accuſatoribus . . . . in pecuniariis vero cauſſis, nec inopia probationum ſervos contra Dominum interrogari poſſe manifeſtum eſt*. Canon 60. eadem cauſſa & quæſtione conſonat cum l. 2. eod. tit., utraque autem conſtitutio eſt Severi & Antonini Imperatorum.

Can. 2. cau. 15. qu. 1.

Canon 2. cau. 15. qu. 1. conſonat omnino cum reſponſo Ulpiani in l. 3. ff. de injuriis, dummodo pro illis Gratiani verbis, *& ſi neſciat, cui faciat*, iſta ſubſtituas: *etiamſi neſciat, cui faciat*.

Can. 1. cau. 15. qu. 3.

Ad legem Diocletiani, & Maximiani 12. cod. de his qui accuſare referendus eſt canon 1. cau. 15. qu. 3., ubi pro voce *exactum* legendum erit *exacta*.

Can. 2. & 3. cau. 15. qu. 3.

Priora verba canonis 2. cau. 15. qu. 3. continent reſponſum Paulli in l. 18. ff. de teſtib., ubi pro illis verbis Gratiani, *in judicio teſtimonium dicendi jus habere*, legitur: *teſtimonii in judicio dicendi jus habere*. Quæ ſequuntur in verſ. *Non eſt* exhibent legem 1. ff. de accuſ. Item priora verba canonis 3. ead. cauſſa & qu. referenda ſunt ad l. 2. ff. de accuſ., ubi Papinianus ita ſcribit, *in quos ex lege teſtimonium publicorum invitæ non dicunt*, ubi Gratianus legerat: *in quos ex lege publicor. jud. teſtimonium invitæ non dicunt*. Poſt hæc ſubdit Gratianus Imperatoris Alexandri reſcriptum, prout habetur in l. 4. cod. de his qui accuſare. Denique deſcribuntur verba Papiniani, quæ ita edenda erant juxta l. 8. ff. ad leg. Jul. Majeſt. *In quæſtionibus læſæ majeſtatis etiam mulieres audiuntur. Conjurationem denique Sergii Catilinæ Julia mulier detexit, & Marcum Tullium Conſulem judicium ejus inſtruxit*.

Can. 4. cau. 15. qu. 3.

Ad legem 31. cod. de Epiſc. & Cler. referendus eſt canon 4. cau. 15. qu. 3., ubi Imperatores Leo & Antemius plura de ordinatione Eccleſiaſticorum Antiſtitum proferentes ita inter cetera tradiderunt. *Nec pretio, ſed precibus ordinetur Antiſtes. Tantum ab ambitu debet eſſe ſepoſitus, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat, ſola illi ſuffragetur neceſſitas excuſandi. Profecto enim indignus eſt Sacerdotio, niſi fuerit ordinatus invitus: cum ſane ſiquis hanc ſanctam, & venerabilem Antiſtitis ſedem &c.* Quæ ſequuntur apud Imperatores, cum verbis Gratiani conſonant.

Can. 40. cau. 16. qu. 1.

In principio canonis 40. cau. 16. qu. 1., uſque ad illa verba *obtinere ſancimus* refertur lex Juſtiniani 52. cod. de Epiſc. & Cler., licet apud Gratianum Leoni Auguſto tribuatur. In verſ. *Juxta ſanctionem* deſcribitur lex Conſtantini ex l. 1. cod. eod. tit. ita emendanda: *Juxta ſanctionem, quam dudum meruiſtis, & vos, &*

mancipia

mancipia veſtra nullus novis collationibus obligabit; ſed vacatione gaudebitis, praeterea neque hoſpites ſuſcipietis. Eadem conſtitutio habetur in l. 8. cod. Theodoſ. eod. tit., ubi tamen pro illis verbis, *quam dudum meruiſtis*, legitur, *quam dudum meruiſſe perhibemini*. Additur etiam in fine: *Et ſi qui de vobis alimoniæ cauſſa negotiationem exercere volunt, immunitate potientur*. Denique in verſ. *Placet* deſcribitur lex Honorii & Theodoſii 5. cod. de Sacroſ. Eccleſ., ubi tamen pro verbis Gratiani *rationabilis Concilii . . . . illationem, niſi quam &c.* legendum eſt *rationabilis conſilii . . . . illationem quam &c.* Habetur eadem Conſtitutio in l. 40. cod. Theodoſ. de Epiſc. & Cler., ubi nonnulla paullo aliter exhibentur, ibi: *Placet rationabilis conſilii . . . . dicata ſordidorum munerum faſce vexentur. Nulla jugatione, quæ talium privilegiorum ſorte gratulatur, muniendi itineris conſtringat injuria, nihil extrardinarium ab hac ſuperindiſticiumve flagitetur: nulla pontium inſtauratio, nulla translationum ſollicitudo gignatur, non aurum, ceteraque talia poſcantur. Poſtremo . . . illationem, quod adventitiæ &c.*

Can. 16. cau. 16. qu. 3. In can. 16. cau. 16. qu. 3. refertur lex Anaſtaſii Imperatoris, quæ habetur in l. 6. cod. de præſcr. 30. vel 40. annorum, in qua legitur *functiones autem*, ubi Gratianus ſcripſit, *ſanctiones autem*.

Can. 3. cau. 16. qu. 4. In canone 3. cau. 16. qu. 4. viſus eſt Gratianus deſcribere Conſtitutionem Juſtiniani, qualis habetur in Nov. 119. num. 6. apud Julianum Anteceſſorem, ibi: *Neque decennii, neque viginti, vel triginta annorum præſcriptio religioſis domibus opponatur, ſed ſola quadraginta annorum curricula non ſolum in ceteris rebus, ſed etiam in legatis, & in hereditatibus*. Paullo aliter habet vulgata Novellarum editio Nov. 131. cap. 6. ibi: *Pro temporalibus autem præſcriptionibus decem, & viginti, & triginta annorum ſacroſanctis Eccleſiis, & aliis univerſis venerabilibus locis ſolam quadraginta annorum præſcriptionem opponi præcipimus: hoc ipſo ſervando & in exactione legatorum, & hereditatum, quæ ad pias cauſſas relicta ſunt*.

Cau. 9. & 10. cau. 19. qu. 3. Canon 9. cau. 19. qu. 3. exhibet in principio auth. *Siqua mulier* cod. de Sacroſ. Eccleſ., ubi tamen pro illis Gratiani verbis *legitima non diminuta, & quod eis non dedit . . . inter filios &c.* legitur: *legitima nulli deminuta, & quod eis non dederit . . . inter eos filios &c.* Operæ pretium erit perpendere verba Novellæ 123. cap. 38., ubi de viribus Juſtinianeæ Conſtitutionis controverſia emergat. Quæ ſequuntur in verſ. *Nunc autem* habentur in auth. *Nunc autem* cod. de Epiſc. & Clericis, ubi pro verbis Gratiani *res ſuas* legitur *ſuas res omnes*; deinde in fine authenticæ hæc leguntur a Gratiano omiſſa *ſalvo tamen jure uxoris, & aliorum creditorum*. Iterum operæ prætium erit, quoties opus fuerit, ſingula referre ad Novellam 5. cap. 5., unde authentica fuit excerpta. Verba canonis 10. cau. 19. qu. 3. eadem ſunt cum Nov. 115. Juſtiniani apud Julianum anteceſſorem cap. 62. & 63. In vulgata Novellarum editione Nov. 123. cap. 41. ita legitur: *Nullam vero licentiam damus aut parentibus filios, aut filiis parentes ſæcularem vitam ſectantes, & relinquentes, velut ingratos a ſua excludere hereditate, monaſterium, aut monaſticam vitam ſubſecutos. Interdicimus autem parentibus filios ſuos monaſticam vitam eligentes ex venerabilibus monaſteriis abſtrahere*.

Can. 23. cau. 23. qu. 8. Quæ in prioribus verbis canonis 23. cau. 23. qu. 8. exhibentur, referenda ſunt ad legem Conſtantii, quæ eſt in l. 16. cod. Theodoſ. de Epiſc. & Clericis, ubi pro verbis Gratiani *Chriſtianæ Religionis*, legitur *Chriſtianæ Legis*. Jacobus Gothofredus duo ibidem notat. Primum eſt, eam non eſſe Conſtantis, & Conſtantii,

Digitized by Google

ſtantii, uti Gratianus in inſcriptione canonis indicavit, ſed ſolius Conſtantii, quemadmodum facile colligi poteſt ex l. 18. cod. Theod. eod. tit. Alterum eſt, ibidem agi de immunitate a civilibus, videlicet & perſonalibus muneribus, & extraordinariis Clericorum. Quæ ſequuntur in verſ. *Univerſos* leguntur in l. 26. cod. Theod. eod. tit. ſub nomine Imperatorum Gratiani, Valentiniani, & Theodoſii. Gratianus noſter nonnulla omiſit; etenim poſt illa verba *ſuſtinere decernimus*, ita ſequitur in codice: *Quis enim eos capite cenſos patiatur eſſe devinctos, quos neceſſario intelligit ſupramemorato obſequio mancipatos?* In verſ. *Sancimus* deſcribitur Juſtiniani Conſtitutio, quæ extat in l. 22. cod. de Sacroſ. Eccleſ., quam non omnino integram uſque in finem Gratianus exaravit. Qui eam penitus perſpectam habere voluerit, facile ad eandem ſeſe conferre poterit.

Canones 14. & 15. cau. 25. qu. 2. penitus conſonant cum l. 3. & 7. cod. de precibus Imperatori offerendis; quarum prior eſt Conſtantini, & in codice Theodoſiano aliter deſcribitur in l. 1. de diverſis reſcriptis, ibi: *Contra jus reſcripta non valeant, quocumque modo fuerint impetrata; quod enim publica jura præſcribunt, magis ſequi judices debent.* Poſterior vero eſt Theodoſii & Valentiniani. *Can. 14. & 15. cau. 25. qu. 2.*

In principio canonis 20. cau. 25. qu. 2. recenſetur Conſtitutio Imperatorum Arcadii & Honorii, quæ habetur in l. 29. cod. Theodoſ. de Epiſc. & Cler., ubi pro verbo Gratianeo *deſerviunt*, legitur *ſerviunt*. In verſ. *Non tam* exhibetur eorundem Imperatorum Conſtitutio, quæ extat in l. 30. cod. Theodoſ. eod. tit., ubi hæc lectionis adeſt varietas: *Non novum aliquid .... qui Eccleſiæ obtemperant, his, quibus Eccleſia, beneficiis perfruantur.* In verſ. *Si Eccleſiæ* recenſetur lex 34. cod. Theod. eod. tit. eorundem ſane Imperatorum his verbis concepta in editione Gothofredi: *Si Eccleſiæ venerabilis privilegia cujuſquam fuerint vel temeritate violata, vel diſſimulatione neglecta, commiſſum quinque librarum auri, ſicut etiam prius conſtitutum eſt, condemnatione plectatur. Siquid igitur contra Eccleſias, vel Clericos, per obreptionem, vel ab hæreticis, vel ab hujuſcemodi hominibus, fuerit contra leges impetratum, hujus ſanctionis auctoritate damnetur.* Adnotat Gothofredus, in codice Tiliano pro verbo *damnetur*, legi *vacuetur*, vel *vacuamus*. Priora poſtremæ hujus legis verba relata ſunt in l. 13. cod. Juſtin. de Epiſc. & Clericis. *Can. 20. cau. 25. qu. 2.*

Canon 30. cau. 27. qu. 1. depromtus eſt ex Novella Juſtiniani 115. cap. 67. apud Julianum anteceſſorem, ubi tamen pro illis Gratiani verbis *Aſſiſteriam ... contaminati ſunt, a religioſo loco vindicentur*, legitur: *Aſcetriam .... contaminati ſunt, religioſo loco vindicentur.* Conſonat cum his, licet verbis paullo aliter diſpoſitis, ſententia vulgatæ Novellarum editionis in Nov. 123. cap. 43. *Can. 30. cau. 27. qu. 1.*

Canon 6. cau. 30. qu. 3. omnino conſonat cum ſententia Gaji in l. 17. princ. & §. 1. ff. de ritu nuptiarum. *Can. 6. cau 30. qu. 3.*

Canon 9. cau. 30. qu. 5. conſonat omnino cum Novella Juſtiniani 67. cap. 4. apud Julianum anteceſſorem. Quod addendum dixerunt Romani Correctores *ſi tamen et conjuncta fuerit*, in editione Baſileenſi 1676. Novellarum Juliani deſideratur. Qui amat ſequi potius vulgatam Novellarum editionem, conſulat, & cum canone conferat Novellam 74. cap. 5. *Can. 9. cau. 30. qu. 5.*

In canone 6. de pœn. diſt. 1. deſcribitur Conſtitutio Joviani Imperatoris, quæ extat in l. 5. cod. de Epiſc. & Clericis, ubi pro adverbio *tantummodo* legitur *tantum*. Habetur præterea in l. 2. cod. Theodoſ. de raptu, vel matrim. ſanctimon., ubi legitur: *Sed vel adtentare matrimonii jungendi cauſſa*. Eadem iterum edidit *Can. 6. de pœn. diſt. 1. & Can. 3. cau. 36. qu. 2.*

Gratianus in can. 3. cau. 36. qu. 2. Cauſſam vero, cur Jovianus eam Conſtitutionem elucubraverit, facile agnoſcimus ex Sozomeno ita ſcribente in lib. 6. cap. 3. juxta emendationem Gothofredi. *Emiſit item* (Jovianus) *ad Secundum Præfectum tum Prætorio legem generalem, qua jubebat, eum capite plecti, qui ſacratam virginem attentaret matrimonii jungendi cauſſa, vel etiam ad libidinem tantum intueretur, non modo ſi rapere auſus fuiſſet. Porro hanc legem ideo tulit, quoniam improbi quidam viri imperante Juliano extiterant, qui hujuſmodi virginum matrimonia ſibi conciliaſſent, quique qua vi, qua inductione corrupiſſent, quemadmodum hæc audere ſolet turpis libido infelici religionis ſtatu impunitatem ſibi promittente.*

Can. 7. & 8. de pœn. diſt. 1. Legem Leonis & Anthemii Imperatorum, quæ extat in l. ult. cod. de poſtulando, integram retulit Gratianus in can. 7. & 8. de pœn. diſt. 1., quæ ſane capita ego non video, quid commune habere poſſint cum propoſito Gratiani.

Can. 9. de pœn. diſt. 1. Clarius Gratianus expreſſit ſententiam canonis 9. de pœn. diſt. 1. in can. 22. cau. 6. qu. 1., ubi multa derivavit ex l. 5. cod. ad leg. Jul. Majeſtatis.

Can. 10. & 11. de pœn. diſt. 1. In can. 10. & 11. de pœn. diſt. 1. deſcriptæ ſunt leges 8. & 9. cod. ad leg. Cornel. de Sicariis. Paullo aliter in cod. Theodoſiano ea lex 8. deſcribitur in l. 1. eod. tit. ibi: *Siquis necandi infantis piaculum adgreſſus, adgreſſave ſit, erit capitale iſtud malum.* Item paullo aliter deſcripta eſt lex 9. in cod. Theod. in l. 4. ad leg. Jul. de adulter. ibi: *In adulterii quæſtione ab omni familia non ſolum mariti, ſed etiam uxoris (quæ tamen tunc temporis domi fuerit, quo adulterium dicatur admiſſum) quærendum eſt ſine defenſione cujuſquam. Idem volumus, etſi forte mulier marito mortis paraſſe inſidias, vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuiſſe inveniatur. Parem etiam conditionem in interrogatione mancipiorum ſervari volumus, ſi forte maritus eo modo inſectetur uxorem.*

Can. 12. & 13. de pœn. diſt. 1. Initio canonis 12. de pœn. diſt. 1. leguntur verba Ulpiani in §. ult. l. 9. ff. de injur., in verſ. *Attentari* verba Paulli in l. 10., iterumque in verſ. *non ſolum* verba Ulpiani in l. 11. ff. eod. tit. Pergit Gratianus deſcribens in canone 13. verba Gaji, quæ extant in l. 15. §. 1. ff. eod. tit. ibi: *Siquis pulſatus quidem non eſt, verum manus adverſus eum levatæ, & ſæpe territus, quaſi vapulaturus, non tamen percuſſit, utili injuriarum actione tenetur.* Ideo autem Gratianus eadem verba Labeoni tribuit, quia Gajus initio legis profeſſus eſt, ſe retuliſſe, quæ apud Labeonem referebantur.

Can. 14. & 17. de pœn. diſt. 1. Brevis illa ſententia *Cogitationis pœnam nemo patitur*, quæ nomine Ulpiani exhibetur in l. 18. ff. de pœnis, quamque deſcripſit Gratianus in can. 14. de pœn. diſt. 1., jungi profecto debet cum l. 1. ff. quod quiſque juris, cujus fragmentum retulit Gratianus idem in can. 17. ead. diſt., nimirum utraque lex depromta eſt ex eodem lib. 3. ad edictum, in quo Ulpianus interpretabatur edictum Prætoris expreſſum in dicta l. 1. §. 1. Hinc ſtatim liquebit, ſententiam legis 18. non generalem habendam eſſe, perpetuoque in pœnarum materie obſervandam, ſed potius juxta ſingularia prætorii illius edicti adjuncta intelligendam.

Can. 15. de pœn. diſt. 1. Canon 15. de pœn. diſt. 1. conſonat cum l. 1. princ. & §. 2. ff. de extraordinar. crimin. Jure autem ibidem Romani Correctores obſervaverunt, in Pandectis Florentinis legi *donum*, ubi Gratianus ſcripſit *domum*.

Can. 16. de pœn. diſt. 1. In can. 16. de pœn. diſt. 1. explicatur ex Ulpiani lege 21. ff. de furtis ſubtilis quædam Ofilii, Trebatiique doctrina, de eo, qui ſuſtulit modium ex acervo frumenti, quemque Jureconſulti illi veteres totius acervi furem eſſe putabant. Proficiſce-

ſciſcebatur id ex illorum Philoſophia, juxta quam tradebant, per quamcumque corporis imminutionem, corporis variari formam, ita ut non idem, ſed diverſum propemodum corpus eſſe diceretur; quo ſenſu in vulgari erat traditione, quotidie hominem naſci, ac mori ob ea, quæ ſenſim humano corpori accreſcunt, vel decreſcunt. Ex eo ego profectum arbitror, ut Senatuſconſulto Claudiano, cujus ſententia refertur in l. 3. §. ult. ff. de incend. ruina naufrag., caveretur, eum qui clavum de navi abſtuliſſet, omnium rerum nomine teneri. Siquidem Senatuſconſultum Claudianum celebratum fuit tempore Claudii Neronis circa annum ab urbe condita 804., qua ætate maxima erat & Ofilii & Trebatii auctoritas; de Ofilio loquor, quem Cæſari familiariſſimum fuiſſe teſtatur auctor legis 2. ff. de orig. jur., & de Trebatio, cujus auctoritate codicillorum diſciplina recipienda fuit, uti teſtatur Juſtinianus in princ. inſtit. de codicillis. Itaque nil aliud ſtatui ab iis poterat, qui & Ofilium, & Trebatium venerabantur. Illud autem receptum tantummodo fuit, ubi corpora una veluti compagine conſiſtebant; non ubi diviſa facile numerarentur, ut ut univerſitatem quandam ſimul cohærentia componerent. Hinc idem Ulpianus in laudata l. 21. §. 6. concluſit, eum qui certas vini amphoras ex apotheca ſubtraxit, non totius apothecæ, ſed ſingulorum ſubreptorum corporum furem eſſe, non alia ſane ratione, quam quod ſingulæ amphoræ per ſe ſubſiſterent. Gratianeus canon fere conſonat cum Ulpiani reſponſo, his paucis exceptis. *Vulgaris .... eum videri tetigiſſe ... dolium aperuit ... verum totius videtur fur eſſe .... ſegetem luce ſecat .. fur erit*. Quod ibidem dicitur, eum, qui aurem alicujus tetigit, quaſi totum hominem tetigiſſe, referendum eſt ad morem veterum, qui dum aliquem in teſtem vocarent, imam ejuſdem auriculam vellicabant, ut tradit Plinius lib. 11. cap. 45.

Ait Hermogenianus in l. 42. ff. de pœnis: *Interpretatione legum pœnæ molliendæ ſunt potius, quam aſperandæ*. Retulit hæc ipſa Gratianus in can. 18. de pœn. diſt. 1. Sententiam Claudii Saturnini, quæ habetur in l. 16. ff. de pœnis, retulit Gratianus in can. 19. de pœn. diſt. 1., ubi tamen pro illis verbis *a furtivo ... eventus ſpectatur, ut a clementiſſimo quoque facta &c.* legendum eſt *a fugitivo ... eventus ſpectetur, ut a clementiſſimo quoque facta &c.* Præterea verba Græca Demoſthenis aliam habent in Pandectis interpretationem, ibi: *Non enim plaga repræſentat contumeliam, ſed dedecoratio. Neque verberari liberis eſt malum, quamvis eſt malum, ſi in contumeliam. Multa enim utique facit, qui verberat, o viri Athenienſes, quorum qui patitur, quædam neque annunciare poterit aliis ſchemate, aſpectu, voce, cum verberat, ut contumeliam inferens, cum ut inimicus exiſtens, cum verberat fuſtibus, cum in pupillas hæc movent, hæc extra ſe conſtituunt homines eorum non aſſuetos exiſtentes., ut conviciarentur*. Alia quoque interpretatio eſt in Pandectis verſuum Omeri, ibi: *Quando me parvulum exiſtentem Menatius ex Opunto, duxit ad veſtram domum parricidium ob triſte die illo, cum filium occidi Amphidamantis, imprudens, invitus circa talos iratus*. Can. 18. & 19. de pœn. diſt. 1.

Denique in can. 21. de pœn. diſt. 1. refertur ſententia Paulli, quæ extat in l. 3. ff. de divortiis, ex qua hæc verba erunt Gratianeis ſubſtituenda .. *a. diſſenſionem ſit. Ita quidquid ... reverſa uxor eſt, nec divortiſſe videtur*. Can. 21. de pœn. diſt. 1.

CAPUT XXVI.

De Heſychio, ſeu Iſychio.

Sub Heſychii nomine duo extant monumenta.

Ex Lib. in Leviticum.	*Can. 34. de pœn. diſt. 3.* *Can. 35. de pœn. diſt. 3.*	*incertæ auctoritatis.*

QUotquot commentaria in Leviticum in ſeptem libros diſtributa, quæ Heſychii, ſeu Iſychii nomine circumferuntur, commemorarunt, certo adfirmare non potuerunt, quiſnam fuerit Heſychius illorum auctor, ſtatim enim adparent ejus nominis plures ſive Latini, ſive Græci, quorum alii vetuſtiores, recentiores alii, alii in Epiſcopali, imo & Patriarchali dignitate conſtituti, alii in Presbyteratus tantum officio. Sixtus Senenſis in lib. 4. Bibliothecæ ſanctæ ait, auctorem illorum librorum fuiſſe Hieroſolymitanum Presbyterum, aut ex ſententia Gloſſæ ordinariæ Epiſcopum, Gregorii Nazianzeni auditorem, ac diſcipulum, qui propterea claruit ſub Honorio Auguſto anno Domini 400., monet autem, in iis libris haberi *genus quoddam dictionis inſuetum, atque affectatius, & a communi dicendi conſuetudine abhorrens*. Aliis placuit librorum auctorem indicare Heſychium Salonitanum in Dalmatia Epiſcopum quinti ſæculi ſcriptorem, ad quem extant Auguſtini Hipponenſis epiſtolæ directæ. Alii adſcribunt commentaria eadem Heſychio Patriarchæ Conſtantinopolitano, qui vixit circa annum 600., ad quem extat Epiſtola Gregorii Magni 40. lib. 9. Regeſti. Alii denique, ut ceteros omittam innumeros, putaverunt, opus illud Græci auctoris fuiſſe, & Græco idiomate ſcriptum, deinde vero a Latino Scriptore, qui interpretem egit, ſententiarum, formularumque centonibus adjectis depravatum. Auctor Gloſſæ ordinariæ identidem libros illos laudavit, unde etiam viſus eſt Gratianus, aut quicumque Gratiano auctor extitit, derivaviſſe canones 34. & 35. de pœn. diſt. 3., quorum propterea unuſquiſque facile vim, atque auctoritatem intelliget. Quæ excerpta eo in loco fuerunt ex Origenis Commentariis, jam ſuo in loco tradita ſunt. Nunc ſupereſt, ut ſententias deſcribamus, quæ extant in vulgatis Heſychii Commentariis, & cum laudatis canonibus conſonant. Ita ſcribit Heſychius ad illa verba Levitici cap. 10. *Inter hæc hircum, qui oblatus fuerat pro peccato &c. Quia omne peccatum per pœnitentiam deletur, & quia hi, qui prædictum peccatum alterius doctrinæ, & blaſphæmia commiſerunt, ſalvati non ſunt, cauſſam legislator hujus, quæ eis ſine miſericordia venit, mortis exponit. Hinc introducit Moyſes hircum pro peccato, pœnitentiæ videlicet oblationem: quia quærens exquiſivit, ſicut ſeptuaginta edunt, quod eſt valde quæſivit. Iratuſque ait his, qui relicti erant, filiis Aaron, quod non comederint hoc, quod pro peccato erat in loco ſancto, ideſt pro eo, quod pœnitentiam, in Eccleſiam commiſſi peccati peragi ut Sacerdotes, non fecerint: ipſis enim comedere, quæ pro peccato ſunt, & orare orationem, quæ eſt pro pœnitentia congregationis, & acquirere præceptum eſt. Quare? quia Chriſtus eos in proprium locum Eccleſiis conſtituit. Ipſe autem*

ſuæ

Digitized by Google

ſuæ oblationis ſanguinem, quæ pro noſtro ſanguine oblata eſt in ſanctum, intus videlicet in cœleſtem habitationem, in conſpectu Patris ſui obtulit. Et in loco ſancto, dicimus autem Eccleſiam, comedi hoc ſacrificium ad remiſſionem, & propitiationem peccatorum præcepit. Propter quod ait Moyſes: quemadmodum præceptum eſt mihi; ideſt quemadmodum præcepi, & mandavi; Chriſti enim gerere perſonam etiam Moyſem diximus. Inquirit autem non ignorans, nam quomodo in præcedentibus cauſſam addidit; quum dixiſſet enim hircum pro peccato quærens exquiſivit Moyſes, illico ſubdidit: & hic incenſus erat: ſive exuſtum reperit; oſtendens, ut quia alterius doctrinæ peccatum, blaſphæmia eſt in S. Spiritum, propter quod Stephanus doctores Judæorum, ut prævaricantes legem, & inobedientes, ſed duræ cervicis, & duri cordis appellat, ut autem male interpretantibus legem, & Prophetas dicebat: vos ſemper Sancto Spiritui reſtitiſtis, neceſſarie eis ab intelligibili igne, videlicet Spiritus, pro pœnitentia oblatio ablata eſt, & propterea pro peccato hircus exuſtus dicitur. Quia ſcientes, & voluntarie peccantes, etſi ſe dicunt pœnitere, non pœnitent pure, blaſphæmia enim cor eorum cæcatum eſt. Propter quod & Paullus dicebat: voluntarie enim peccantibus nobis poſt ſuſceptam cognitionem veritatis jam non pro peccato relinquitur hoſtia. Dominus autem dicit: Omne peccatum dimittitur hominibus, blaphæmia autem contra ſpiritum non relinquetur. Hoc Petrus ipſo opere oſtendit, quia enim Ananias, & Saphira Spiritui Sancto mentiti ſunt, ait ad eos: quare cæcavit Satanas cor veſtrum mentiri Spiritui Sancto? Non eſtis mentiti hominibus; ſed Deo. Tempus enim pœnitentiæ eis non dedit, ſciens, quia cor cæcatum in tranſgreſſione, & blaſphæmia ſpiritus habentes, pœnitere non paterentur. Mox enim eos pœnali condemnavit morte. Ea ergo, quæ ſequuntur, magis adſtruere, & explanare ea, quæ nunc dicta ſunt, poſſunt. Quæ omnia ſi conferantur cum laudatis Gratiani canonibus, facile liquebit, ibidem paucis perſtrictam fuiſſe Heſychii ſententiam, ac præſertim in can. 34. auctorem canonis voluiſſe aliis formulis exhibere, quæ ſive apud Origenem, ſive apud Heſychium legerat.

CAPUT XXVII.

De Iſidoro Hiſpalenſi.

Monumenta Iſidori Hiſpalenſis Epiſcopi multa extant apud Gratianum.

Ex Lib. de diſtantia veteris, & novi Teſtamenti.	*Can. 5. diſt. 34. ad plures Iſidori ſententias exigendus.*
Ex Commentariis in Exodum.	*Can. 15. cau. 32. qu. 5. conſonat cum editis Iſidori codicibus.*

Ex

Ex Lib. de Eccleſiaſticis officiis.	*Can.* 3. *diſt.* 23. *ad integros Iſidori codices exigendus.* *Can.* 20. *diſt.* 63. *perperam Iſidoro adſcriptus.* *Can.* 10. *diſt.* 76. *conſonat cum integris Iſidori codicibus.* *Can.* 7. *cau.* 30. *qu.* 5. *ex integris Iſidori codicibus ſupplendus.* *Can.* 19. *de conſ. diſt.* 4. *ex integris Iſidori codicibus emendandus.* *Can.* 74. *de conſ. diſt.* 4. *conſonat cum integris Iſidori codicibus.* *Can.* 13. *diſt.* 93. *jure Gelaſio tributus in epiſt. ad Epiſcopos Lucaniæ.*
De epiſt. ad Ludifredum.	*Can.* 1. *diſt.* 25. *dubiæ fidei, & auctoritatis.*
Ex Regula Monachorum.	*Can.* 18. *cau.* 11. *qu.* 3. *ad ſententias Iſidori, & Concilii Moguntini exigendus.*
Ex Lib. ſententiarum, ſeu De ſummo bono.	*Can.* 3. *diſt.* 6. *fere conſonat cum integris Iſidori codicibus.* *Can.* 2. *diſt.* 9. *paullo varius in diverſis codicibus.* *Can.* 15. *diſt.* 37. *ad integram Iſidori ſententiam exigendus.* *Can.* 10. *diſt.* 45. *conſonat cum integris Iſidori codicibus.* *Can.* 9. *diſt.* 81. *fere conſonat cum Iſidori codicibus.* *Can.* 72. *cau.* 11. *qu.* 3. *conſonat cum Iſidori codicibus.* *Can.* 13. *cau.* 20. *qu.* 1. *conſonat cum Iſidori codicibus.* *Can.* 13. *cau.* 22. *qu.* 4. *fere conſonat cum Iſidori codicibus.* *Can.* 9. *cau.* 22. *qu.* 5. *jungendus cum can.* 13. *cau.* 22. *qu.* 4. *Can.* 20. *cau.* 23. *qu.* 5. *ex integris Iſidori codicibus emendandus.* *Can.* 15. *cau.* 32. *qu.* 7. *partim ex integris Iſidori codicibus ſupplendus, partim ad Origenis commentaria referendus.* *Can.* 9. *de pœn. diſt.* 3. *melius Iſidoro, quam Smaragdo tribuendus.* *Can.* 11. *de pœn. diſt.* 3. *ex integris Iſidori codicibus emendandus.* *Can.* 24. *de conſ. diſt.* 2. / *Can.* 115. *de conſ. diſt.* 4. — *ſimul jungendi, & ex integris codicibus ſupplendi.*
Ex Libris Etymologiarum. Ex Lib. 5.	*Can.* 1. *diſt.* 1. *Can.* 2. *diſt.* 1. *Can.* 3. *diſt.* 1. *Can.* 4. *diſt.* 1. *Can.* 5. *diſt.* 1. *Can.* 6. *diſt.* 1. *Can.* 7. *diſt.* 1. *Can.* 8. *diſt.* 1. *Can.* 9. *diſt.* 1. *Can.* 10. *diſt.* 1. *Can.* 11. *diſt.* 1. *Can.* 12. *diſt.* 1. *Can.* 1. *diſt.* 2. *Can.* 2. *diſt.* 2. — *ſimul jungendi, atque ex integris Iſidori codicibus emendandi.*

Can.

	Can. 3. diſt. 2.	*ſimul jungendi, atque ex integris Iſidori codicibus emendandi.*
	Can. 4. diſt. 2.	
	Can. 5. diſt. 2.	
	Can. 6. diſt. 2.	
	Can. 7. diſt. 2.	
	Can. 8. diſt. 2.	
	Can. 3. diſt. 3.	
	Can. 4. diſt. 3.	
	Can. 1. diſt. 4.	
	Can. 2. diſt. 4.	
	Can. 1. diſt. 7.	
	Can. 2. diſt. 7.	
	Can. 48. cau. 27. qu. 2.	*idem exhibent Iſidori monumentum, ad integros Sancti Viri codices exigendum.*
	Can. 1. cau. 36. qu. 1.	
Ex Lib. 6.	Can. 1. diſt. 3.	*ſimul jungendi, & ex integris Iſidori codicibus emendandi.*
	Can. 2. diſt. 3.	
	Can. 1. diſt. 15.	
Ex Lib. 7.	Can. 1. diſt. 21.	*ex integris Iſidori codicibus emendandus.*
Ex Lib. 8.	Can. 39. cau. 24. qu. 3.	*ex integris Iſidori codicibus emendandus.*
	Can. 1. cau. 26. qu. 1.	*conſonat cum integris Iſidori codicibus.*
Ex Lib. 9.	Can. 6. cau. 27. qu. 2.	*conſonat cum integris Iſidori codicibus.*
	Can. 15. cau. 32. qu. 4.	*ex integris Iſidori codicibus emendandus.*
	Can. 1. cau. 35. qu. 4.	*potius ad Auguſtini ſententias exigendus.*
Ex Lib. 18.	Can. 1. cau. 23. qu. 2.	*ex integris Iſidori codicibus ſupplendus.*
Ex Libris Synonimorum.	Can. 2. diſt. 11.	*dubiæ auctoritatis, & fidei.*
	Can. 16. cau. 22. qu. 2.	
	Can. 9. cau. 22. qu. 4.	
	Can. 8. cau. 32. qu. 5.	
	Can. 12. de pœn. diſt. 3.	
Ex epiſt. de Maſſanum Epiſcopum.	Can. 28. diſt. 50.	*apocryphi, & ſimul jungendi.*
	Can. 11. cau. 33. qu. 2.	

Adſi-

Adjiciuntur

Can. 1. *diſt.* 16. *referendus ad Iſidori Hiſpalenſis præfationem in canones Conciliorum.*
Can. 4. *verſ.* Iſidorus *diſt.* 16. *referendus ad præfationem Iſidori Mercatoris.*
Can. 1. *diſt.* 29. *referendus ad varias ſententias Iſidoro tributas.*
Can. 8. *diſt.* 40. *perperam Iſidoro tributus*
Can. 59. *cau.* 1. *qu.* 1. *ad ſententias Iſidori exigendus.*
Can. 60. *cau.* 1. *qu.* 1. *pertinet ad Capitularia Francorum.*
Can. 84. *cau.* 1. *qu.* 1. *compoſitus ex variis Hieronymi, Gregorii, & Iſidori ſententiis.*
Can. 100. *cau.* 11. *qu.* 3. *ad varias Iſidori ſententias exigendus.*
Can. 101. *cau.* 11. *qu.* 3. *referendus ad varias ſententias Iſidoro tributas.*
Can. 3. *cau.* 20. *qu.* 1. } *ſimul jungendi.*
Can. 4. *cau.* 20. *qu.* 1. }
Can. 19. *cau.* 22. *qu.* 4. *eſt potius Baſilii.*
Can. 18. *cau.* 33. *qu.* 2. *exigendus ad fuſiores Iſidori ſententias.*
Can. 14. *cau.* 35. *qu.* 2. *pertinet ad Concilium Vormacienſe.*
Can. 1. *cau.* 35. *qu.* 5. } *exigendi ad caput 5. & ſequentia libri 9. Etymologiarum.*
Can. 6. *cau.* 35. *qu.* 5. }
Can. 23. *de conſ. diſt.* 4. *referendus ad can.* 59. *cau.* 1. *qu.* 1.

POſt Iſidorum Cordubenſem, qui & ſenior dicitur, maxima cum doctrinæ, ac ſanctitatis fama apud Hiſpanos celebratum, floruit penes eoſdem ſub finem ſexti, & initium ſeptimi ſæculi Iſidorus alter, junior proinde appellatus, Hiſpalenſis Epiſcopus, nimirum ab anno 595. ad annum 636., cujus præclara laus extat in cap. 2. Concilii Toletani 8. anni 653. his verbis: *Noſtri quoque ſæculi doctor egregius, Eccleſiæ Catholicæ noviſſimum decus, præcedentibus ætate poſtremus, doctrinæ comparatione non infimus, &, quod majus, in ſæculorum fine doctiſſimus cum reverentia nominandus Iſidorus.* Multa & illuſtria Sancti Viri opera recenſuit Idelphonſus Toletanus Archiepiſcopus, qui præfuit ab anno 658. ad annum 667., in libro de Viris illuſtribus cap. 9. ita ſcribens: *Iſidorus poſt Leandrum Fratrem Hiſpalenſis Sedis Provinciæ Beticæ Cathedram tenuit, vir decore ſimul, & ingenio pollens: Nam tantæ jucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, ut ubertas admiranda dicendi ex eo in ſtuporem verteret audientes, ex quo audita bis qui audiſſet, nonniſi repetita ſæpius commendaret. Scripſit opera, & eximia, & non parva; ideſt, librum de genere officiorum, librum Proœmiorum, librum de ortu, & obitu Patrum, librum Lamentationis, quem ipſe Synonimorum vocavit, libellos duos ad Florentinam ſororem contra nequitiam Judæorum, librum de Natura rerum ad Siſebutum Principem, librum differentiarum, librum ſententiarum. Collegit etiam de diverſis auctoribus, quod ipſe cognominat ſecretorum expoſitiones Sacramentorum, quibus in unum congeſtis idem liber dicitur quæſtionum: Scripſit quoque in ultimo ad petitionem Braulionis Cæſarauguſtani Epiſcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in ejus opere diem extremum viſus eſt concluſiſſe. Floruit temporibus Reccaredi, Livvanis, Vviterici, Gundemari, Siſebuti, & Siſenandi Regum annis fere 40. tenens Pontificatus honorem, inſignemque doctrinæ ſanctæ gloriam, & decorem.* Utinam vero

tanti

Digitized by Google

tanti Viri opera integra ad nos uſque perveniſſent! Nimirum lugendum eſt, quendam Theodiſcum, qui in Epiſcopali ſede Iſidoro ſucceſſit, deceſſoris ſui opera corrupiſſe, reſecando optima, inſerendo improba; omniaque ita depravata per Avicennam Arabem de latino idiomate in Arabicum tranſtuliſſe. Ne quiſquam miretur immane Theodiſci flagitium: etenim fuit ille perditus vir, in Eccleſiaſticis Conciliis damnatus, atque ab Epiſcopali ſede depoſitus, tanquam hæreticus, qui Chriſtum hominem eſſe dicebat, non Deum, Dei autem filium vocandum nonniſi per quandam adoptionem. Neque damnatus ab hæreſi receſſit, ſed potius defecit omnino apud Maomethem, cujus ſectæ adſcriptus plura docuit deteſtabilia, ac nefanda ſub Heraclio Imperatore. Nemo exinde non colligit, quanta ſolertia opus ſit in meditatione Iſidorianorum librorum, in quibus ſane ſiquid offendiculi eſſe poteſt, id non Iſidoro tribuendum erit, ſed aut Theodiſco, aut Avicennæ.

De Libro de diſtantia veteris, & novi Teſtamenti.

Nullus extat inter opera Iſidori liber ſub ea inſcriptione *de diſtantia veteris, & novi teſtamenti*, & qualis apud Gratianum laudatur in can. 5. diſt. 34. Ivo Carnotenſis eadem verba deſcripturus in parte 8. decreti cap. 66. hunc titulum edidit: *Iſidorus de conſonantia veteris, & novi teſtamenti cap.* 3. Hujus inſcriptionis auctores ſunt ipſi canonum Collectores, qui nimirum certas Iſidori ſententias explicaturi, quas Sanctus Antiſtes vetus cum novo teſtamento conferens protulerat, memoraverunt Iſidorum *de diſtantia, vel conſonantia* utriuſque teſtamenti differentem. Ceterum neque ipſum aut Ivonis, aut Gratiani capitulum apud Hiſpalenſem Doctorem habetur: tantum quædam adparent, quæ plurimum cum eo capitulo conſonant. In primis in lib. 2. de differentiis ſpiritualibus num. 28. ita legitur: *Inter legem, & Evangelium hoc intereſt, quod in lege litera, in Evangelio gratia... illa conjugiorum indultum habens, creſcere, & generare præcipit, iſta continentiam ſuaſit*. Præterea in lib. 2. de officiis Eccleſiaſticis cap. 19. multa de conjugiis traduntur, inter quæ iſta ſunt cum Gratianeo canone admodum conſonantia: *Quod autem non unus, & multæ, ſed unus, & una copulantur, ipſa prima divinitus facta conjunctio in exemplum eſt. Nam cum Dominus hominem figuraſſet, eique parem neceſſariam proſpexiſſet, unam de coſtis ejus mutuatus, unam illi feminam finxit, ſicque Adam, & mulier Eva inter ſe nuptiis juncti formam hominibus de originis auctoritate, & prima Dei voluntate ſanxerunt. Item ſecundum ſpiritales nuptias, ſicut unus Chriſtus, & una Eccleſia; ita & unus vir, & una uxor tam ſecundum generis documentum, quam ſecundum Chriſti Sacramentum. Numerus autem matrimonii a maledicto viro cœpit Lamech, qui duabus maritatus tres in unam carnem effecit. Sed dicit aliquis, quod & Patriarchæ ſimul pluribus uxoribus uſi ſunt: ergo propterea licebit nobis plures ducere, ſive habere. Sane licebit: ſed ſi adhuc typi alicujus futuri Sacramenti ſuperſunt, quibus plures nuptiæ figurentur. Secundas autem nuptias propter incontinentiam jubet Apoſtolus; melius eſt enim denuo uni viro nubere, quam explendæ libidinis cauſſa cum pluribus fornicari; ſæpius enim nubendi licentia jam non eſt religionis, ſed criminis. Nam quod in ipſa conjunctione connubii a Sacerdote benedicuntur, hoc eſt a* *Can. 5. diſt. 34.*

Digitized by Google

Deo in ipſa prima conjunctione hominis factum. Sic enim ſcriptum eſt: Fecit Deus hominem ad imaginem ſuam, maſculum, & fœminam fecit eos, & benedixit eos dicens: Creſcite, & multiplicamini: Hac ergo ſimilitudine fit nunc in Eccleſia, quod tunc factum eſt in Paradiſo. Denique in lib. 1. Sententiarum cap. 20., cui titulus eſt, *de differentia teſtamentorum* hæc habentur: *Quidam ideo non recipiunt vetus teſtamentum pro eo, quod aliud in tempore priſco, aliud agatur in novo. Non intelligentes, quod Deus quid cuique congruerit tempori, magna quadam diſtributione conceſſerit; ſicut in lege imperat nuptias, in Evangelio virginitatem commendat.... Illic enim fornicatio, & retributio injuriæ permiſſa ſunt, nec nocebant, in teſtamento autem novo gravi animadverſione damnantur, ſi admittantur.* Ex quibus facile conjicitur, eos, qui primum Gratianeum canonem elucubrarunt, paucis voluiſſe perſtringere, nonnullis adjectis, pluribus detractis, quæ ſparſim apud Iſidorum habentur.

De Commentariis in Exodum.

Can. 15. cau. 32. qu. 5. In nonnullos veteris teſtamenti libros commentaria edidit Iſidorus, breviore ſtylo uſus, ut quæ multis ſacer auctor explicavit, paucis legentibus objiceret ipſe ad levandum deſidiorum faſtidium. Profeſſus eſt Sanctus Antiſtes in ſua præfatione, ſe ſecutum eo in opere fuiſſe antiquiores Patres, Origenem, Victorinum, Ambroſium, Hieronymum, Caſſianum, Auguſtinum, Fulgentium, & Magnum Gregorium. In Commentario in Exodum cap. 29. expendens Iſidorus præcepta Decalogi ait: *Quintum: non mœchaberis: ideſt ne quiſquam præter matrimonii fœdus aliis fœminis miſceatur ad explendam libidinem. Nam ſpecialiter adulterium facit, qui præter ſuam ad alteram accedit.* Hæc verba exhibentur in can. 15. cau. 32. qu. 5., obſervandum autem ibidem occurrit, præceptum illud quinto loco ab Iſidoro recenſeri; & ſexto loco præceptum aliud *non occides*, non ſervato præceptorum ordine, qualis habetur in cap. 20. Exodi.

De Libris de Eccleſiaſticis Officiis.

Primus ex recentioribus edidit Johannes Cochlœus duos libellos de Eccleſiaſticis officiis ſub nomine Iſidori, quos ſcripſit ſe reperiſſe in codice vetuſto inter libros Amalarii olim Treverenſis Archiepiſcopi ſub Carolo Magno. Miſſi ii fuerunt ab Iſidoro ad Fulgentium Epiſcopum, hac brevi præpoſita epiſtola, ex qua quis fuerit operis & ſcopus, & ratio colligitur: *Domino meo, & Dei ſervo Fulgentio Epiſcopo Iſidorus Epiſcopus. Quæris a me originem officiorum, quorum magiſterio in Eccleſiis erudimur, ut quibus ſint inventa auctoribus, brevibus cognoſcas indiciis. Itaque, ut voluiſti, libellum de genere officiorum ordinatum miſi, ex ſcriptis vetuſtiſſimorum auctorum, ut locus obtulit, commentatum. In quo pleraque meo ſtylo elicui: nonnulla vero ita, ut apud ipſos erant, admiſcui, quo facilius lectio de ſingulis fidei auctoritatem teneret. Siqua tamen ex his diſplicuerint, erroribus meis paratior venia erit, quia non ſunt referenda ad culpæ meæ titulum, de quibus teſtificatio adhibetur auctorum.* Prior liber varias res Eccleſiaſticas exhibet, nimirum templorum, pſalmodiæ, ſacrarum lectionum, orationum, ſolemnitatum, atque jejuniorum varias inſtitutiones.

nes.

Digitized by Google

nes. Poſterior in diſtinguendis Clericorum gradibus, item Monachorum, & Laicorum generibus verſatur. Non defuerunt, qui de horum librorum veritate dubitaverint; verum argumenta, quibus probabilis dubitatio fiat, meo judicio aut deſiderantur, aut parum valida proponuntur.

In cap. 1. libri 2. exorditur Iſidorus ab interpretando Clericorum nomine, quos ideo appellatos ſcribit, quia vocati ſunt in ſortem Domini; quemadmodum & idem Sanctus Vir alibi tradidit, nimirum in libris Etymologiarum, unde depromtus eſt canon 1. diſt. 21. Poſt hæc in cap. 2. progreditur ad expendendas Clericorum regulas ita ſcribens: *His igitur lege Patrum cavetur, ut a vulgari vita ſecluſi a mundi voluptatibus ſeſe abſtineant, nec ſpectaculis, nec pompis interſint, convivia publica fugiant, privata non tantum pudica, ſed & ſobria colant. Uſuris nequaquam incumbant, neque turpium occupationes lucrorum, fraudiſque cujuſquam ſtudium appetant, amorem pecuniæ quaſi materiam cunctorum fugiant, ſæcularia officia, negotiaque abjiciant, honorum gradus per ambitiones non ſubeant. Pro beneficiis medicinæ Dei munera non accipiant: dolos, & conjurationes caveant: odium, æmulationem, obtrectationem, atque invidiam fugiant. Non vagis oculis, non infræni lingua, aut petulanti, tumidoque greſſu incedant, ſed pudorem, ac verecundiam mentis ſimplici habitu, inceſſuque oſtendant. Obſcænitatem etiam verborum, ſicut operum, penitus execrentur. Viduarum, ac virginum viſitationes frequentiſſimas fugiant, contubernia extranearum fœminarum nullatenus appetant, caſtimoniam quoque inviolati corporis perpetuo conſervare ſtudeant, aut certe unius matrimonii vinculo fœderentur: Senioribus quoque debitam obedientiam præbeant, neque ullo jactantiæ ſtudio ſemetipſos attollant. Poſtremo in doctrina, in lectionibus, Pſalmis, Hymnis, Canticis, exercitio jugi incumbant. Tales enim eſſe debent, qui divinis cultibus ſe mancipando ſtudent: ſcilicet, ut dum ſcientiæ operam dant, doctrinæ gratiam populo adminiſtrent.* Integra Iſidori verba deſcripſi, ad quæ exigatur canon 3. diſt. 23. Can. 3. diſt. 23.

Quaſi ad libros de officiis Iſidorianos referendus eſſet, laudatus fuit canon 20. diſt. 63. Verum ne ſimilis quidem ſententia ibidem reperitur, qua Archidiaconorum eximia poteſtas in eligendis Parochiarum Rectoribus, iiſdemque Parochialibus vacantibus Eccleſiis adminiſtrandis expendatur. Potius nonnulla quædam leguntur, quæ videntur eidem canoni 20. adverſari. Ait Iſidorus in lib. 2. cap. 6. *Corepiſcopi, id eſt vicarii Epiſcoporum, juxta quod canones ipſi teſtantur, inſtituti ſunt ad exemplum ſeptuaginta ſeniorum, tanquam ſacerdotes propter ſollicitudinem pauperum. Hi in vicis, & villis inſtituti gubernant ſibi commiſſas Eccleſias, habentes licentiam conſtituere Lectores, Subdiacones, Exorciſtas, Presbyteros autem, & Diaconos ordinare non audeant præter conſcientiam Epiſcopi, in cujus regione præeſſe noſcuntur; hi enim a ſolo Epiſcopo civitatis, cui adjacent, ordinantur.* Quorſum hæc inferiorum Prælatorum coercita juriſdictio ex ſententia Iſidori, in ordinandis præſertim ſacerdotibus, hac poteſtate ſolis Epiſcopis reſervata, ſi Iſidorus idem ad munus Archidiaconorum electionem Parochorum retuliſſet? Fateor, erant Archidiaconi Epiſcoporum vicarii: ſed & idem Iſidorus tradidit vicariam operam Epiſcopo Corepiſcopos præſtitiſſe; cur quod uni Vicario conceſſit, Vicariis ceteris denegavit? Quæ obſervatio eo mihi ſolidior videtur, quo clarius conſtat ex veterum monumentis Archidiaconos in temporalibus, Corepiſcopos in ſpiritualibus Eccleſiarum negotiis Epiſcoporum diligentiam adjuviſſe. Fateor præterea, Archidiaconos ſæculo Eccleſiæ ſeptimo, & ſequentibus maximam exercuiſſe in parochiis poteſtatem. Can. 20. diſt. 63.

Digitized by Google

Verum id ex facto eorundem Archidiaconorum proficiſcebatur, mandatæ juriſdictionis excedentium fines: Hinc in Concilio Cabilonenſi, unde depromtus eſt canon 3. diſt. 94., operæ pretium fuit illorum circumſcribere auctoritatem, & Hincmarus Rhemenſis in ſuis capitulis, quæ dedit Archidiaconis cap. 5. §. 7., monuit illos, ne circumeuntes Parochias, eas confunderent, unam ab altera dividerent, aut unam alteri ſubjicerent. Generalis autem & Sanctorum Virorum teſtimonio tanta non fuit confirmata poteſtas, quod verum eſſet, ſi revera, fingeremus Iſidorum canonis illius 20. auctorem. In conſpectu hujus obſervationis ſuſpicari juvat, editorem canonis voluiſſe ſequi in monumento elucubrando ea, quæ traduntur ſub Iſidori nomine in can. 1. diſt. 25., ubi nonnulla exhibentur, quæ ſpectant poteſtatem Archidiaconorum in negotiis Parochialium Eccleſiarum. Quid de eo canone dicendum ſit, inferius explicabitur.

Can. 10. diſt. 76. In libro 1. cap. 42. leguntur verba canonis 10. diſt. 76., ubi agitur de variis jejuniorum Eccleſiaſticorum temporibus.

Can. 7. cau. 30. qu. 5. Quæ habentur in can. 7. cau. 30. qu. 5. leguntur in cap. 19. libri 2., ubi totus eſt Iſidorus, ut demonſtret unam tantum conjugem marito eſſe jungendam. Pluribus id oſtendit Sanctus Vir, quemadmodum liquet ex iis, quæ paullo antea animadverti ad canonem 5. diſt. 34., poſt quæ ita proſequitur: *Quod vero eædem fœminæ, dum maritantur, velantur, ſcilicet ut noverint, ſe per hæc viris ſuis eſſe ſubjectas, & humiles; unde & ipſum velamen vulgo Mavortem vocant, ideſt Martem, quia ſignum maritalis dignitatis, ac poteſtatis eſt in eo. Caput enim mulieris vir eſt: licet proinde velentur, dum nubunt, ut verecundiam mulieris agnoſcant, quia jam ſequitur inde, quod pudeat. Unde Rebecca, cum ad ſponſum duceretur, ſimul ut eum conſpexit, ſalutationem vel oſcula ſuſtinuit, ſed tamen ſtatim ſentiens, quid eſſet futura, pallio caput velavit. Obnubere enim velare dicitur, hinc etiam & nuptæ dictæ, quod vultus ſuos velent. Unde & nubes dictæ, eo quod terram, aut æthera obtegant. Quod autem nubentes poſt benedictionem vittæ invicem vinculo copulantur, videlicet ne compagem conjugalis unitatis diſſipent. At vero, quod eadem vitta candido, purpureoque colore permiſcetur, candor ad munditiam vitæ, purpura ad ſanguinis poſteritatem adhibetur, ut hoc ſigno continentiæ lex tenenda ab utriſque ad tempus admoneatur, & poſt hæc ad reddendum debitum non negetur. Quod enim dicit Apoſtolus conjugatis: abſtinete vos ad tempus, ut vacetis orationi, hoc ille candor vittæ inſinuat: quod vero ſubjungit: & iterum revertimini in idipſum, hoc purpureus color ille demonſtrat. Illud vero, quod in primis annulus a ſponſo ſponſæ datur, fit hoc nimirum, vel propter mutuæ fidei ſignum, vel propter id magis, ut eodem pignore eorum corda jungantur. Unde & quarto digito annulus idem inſeritur, quod per eum vena quædam (ut fertur) ſanguinis ad cor uſque perveniat. Antiquitus autem non amplius uno dabatur, ne pluralitas amorem unum carperet.*

Can. 19. & 74. de conſ. diſt. 4. & can. 13. diſt. 93. Sive canon 19., ſive canon 74. de conſ. diſt. 4. habentur in cap. 24. libri 2., ubi agitur de Baptiſmo, iiſque, qui vel ſuſcipiunt, vel miniſtrant illud Sacramentum. Ubi de baptizandis parvulis ſermo eſt, exhibentur verba canonis 74., quæ omnino conſonant cum integris Iſidori codicibus. At verba canonis 19., in quibus diſſeritur de miniſtro Sacramenti, erunt emendanda. Demonſtrabat Sanctus Antiſtes, Sacerdotibus ſolis Baptiſmatis miniſterium fuiſſe a Chriſto commendatum, quod Apoſtolis, quibus Sacerdotes ſucceſſerunt, dixerit Chriſtus: *Ite docete omnes gentes, baptizantes &c.*, quemadmodum & Sacramentum Pœnitentiæ ſolis Sacer-

dotibus

dotibus reſervatur adminiſtrandum, quod Apoſtolis data divinitus poteſtas fuerit remittendi peccata; poſt quæ ita concludit: *Unde conſtat Baptiſmum ſolis Sacerdotibus eſſe traditum, cujuſque myſterium nec ipſis Diaconibus explere eſt licitum abſque Epiſcopis, vel Presbyteris, niſi illis procul abſentibus ultima languoris cogat neceſſitas, quod & laicis fidelibus plerumque permittitur, ne quiſquam ſine remedio ſalutari de ſæculo evocetur*. Subjicit Gratianus nonnulla Gelaſii nomine, quæ ſane eadem ſunt cum verbis canonis 13. diſt. 93., quæ quoniam ſuo loco a me prætermiſſa fuerunt, heic deſcribam. Habentur in epiſtola Gelaſii I. ad Epiſcopos Lucaniæ cap. 7. & 8. ibi: *Diaconos quoque propriam conſtituimus ſervare menſuram, nec ultra tenorem paternis canonibus deputatum quippiam tentare permittimus, nihil eorum penitus ſuo miniſterio applicare, quæ primis ordinibus proprie decrevit antiquitas. Abſque Epiſcopo, vel Presbytero baptizare non audeant, niſi, prædictis fortaſſe officiis longius conſtitutis, neceſſitas extrema compellat. Quod & laicis Chriſtianis facere plerumque conceditur. Non in presbyterio reſidere, cum divina celebrantur, vel Eccleſiaſticus habetur quicumque tractatus. Sacri corporis prærogationem ſub conſpectu Pontificis, ſeu Presbyteri, niſi his abſentibus, jus non habeant exercendi.*

De epiſtola ad Ludifredum.

Poſt duos libros de Eccleſiaſticis officiis in editione operum Iſidori Breuliana ſubſequitur epiſtola ad Ludifredum Cordubenſem Epiſcopum, quam ibidem editor deſcripſerat, ut ipſe profitetur, qualem apud Gratianum in can. 1. diſt. 25., apud Ivonem in parte 6. decreti cap. 20., atque etiam in MSS. codicibus invenerat; deinde poſt libros ſententiarum ejuſdem epiſtolæ antea omiſſam poſtremam partem adjecit, quam nuperrime, ut ipſe ait, nactus fuerat. Aliqua ſunt, quæ apud Breulium diſcrimen habent; ſiquidem ubi legit Gratianus in can. 1. diſt. 25. *Quæ in ſequentibus .... ad pſalmiſtam pertinet officium canendi, dicere benedictiones .. .. quæ Prophetæ vaticinarunt .... manuterglum tenere, Epiſcopoque, & Presbytero, & Levitis.... diſponere in altario .... primiceril, ac theſauri ſollicitudine dividuntur ... epiſtolam, & Evangelium legat .... & jurgia ad ejus pertinent curam .... & ab ipſo publice in Eccleſia prædicatur* (verbum hoc *prædicatur* adpoſitum eſt a Romanis Correctoribus, cum olim legeretur *prædicantur*).... *ſupra omnes Presbyteros .... & officii meditandi, & peragendi ſollicite, lectiones, benedictiones, pſalmum, laudes, offertorium, & reſponſoria quis Clericorum dicere debeat. Ordo quoque, & modus pſallendi in choro pro ſolennitate temporum.... Ad Theſaurarium pertinet Baſilicarum, & oſtiarii ordinatio &c.*, ita edendum voluit Breulius: *Quæ in conſequentibus .... Ad pſalmiſtam pertinet officium canendi, ſcilicet dicere benedictiones, .. Quæ Prophetæ vaticinarint.... manutergium tenere Epiſcopo; Presbyteris, & Levitis... diſponere in altari .... Primicerii, ac Theſaurarii ſollicitudine dividuntur.... Apoſtolum, & Evangelium legat.... & jurgia ad ejuſdem pertinent curam.... & ab ipſo publice in Eccleſia prædicantur.... ſuper omnes Presbyteros.... & officium cantandi, & peragendi ſollicite lectiones, pſalmum, laudes, reſponſoria officiorum quis Clericorum dicere debeat. Ordo quoque, & modus canendi in choro pro ſolennitate, & tempore .... Ad Theſaurarium pertinet oſtiarii Baſilicarum ordinatio &c.* Non erit inutile his adjicere poſtremam epiſtolæ partem a Gratiano omiſſam, & a Breulio, uti prænotavimus, editam; Can. 1. diſt. 25.

Digitized by Google

tam; etenim edita integra epiſtola clarius patefaciet officiorum Eccleſiaſticorum diſtributiones. Proſequitur auctor epiſtolæ poſt verba Gratiani. *Ad eum* (ſcilicet Theſaurarium) *venient de Parochiis pro Chriſmate. Cereos, & oblationes altaris ipſe accipit a populo. Ipſe colligit per Eccleſias cereos in feſtivitatibus. Ad eum pertinent ornamenta, & veſtimenta altaris: & quicquid in uſu templi eſt, ſub ejus ordinatione exiſtit. Vela, & ornamenta Baſilicarum, quæ in urbe ſunt, & non habent Presbyterum, ipſe caſtodit. De candelis autem, & cereolis quotidianis quidquid ſupereſt in Baſilicis, Baſilicarius per ſingulos menſes huic deportat. Ex quibus Theſaurarius dat quartam Baſilicario. Tres reliquas partes divident æqualiter ſibi cum Primicerio, & Preſbytero, qui Miſſam celebrat in eadem Baſilica. Ad Æconomum pertinet ſeparatio* (forte legendum *reparatio*) *Baſilicarum, atque conſtructio, actiones Eccleſiæ in judiciis, vel in proferendo, vel in reſpondendo, tributi quoque acceptio, & rationes eorum, quæ inferuntur. Cura & agrorum, & culturæ vinearum, cauſſæ poſſeſſionum, & ſervitialium ſtipendia Clericorum, viduarum, & devotarum pauperum: diſpenſatio veſtimenti, & victus domeſticorum Clericorum, ſervitialium quoque & artificum, quæ omnia cum juſſu & arbitrio ſui Epiſcopi ab eo implentur. Hæc ſunt, quæ vel a majoribus per officiorum ordines diſtributa ſunt, vel conſuetudine Eccleſiarum in unumquemque ſervata, nec aliquid ex his noſtri judicii deputes, niſi quod aut ratio docuit, aut vetuſtatis antiquitas ſanxit. Patrem autem monaſterii, unde innotuiſtis, illum præferri oportet, quem ſancta vita, & probitas morum commendat, quique dum ſubjectus extitit, fraus in illo non fuit. Huic juſte gratia cumulatur, dicente Domino: Quia in pauca fuiſti fidelis, in multa te conſtituam. Qui vero adhuc ſub regimine poſitus improbe vixit, & fratribus fraudem facere non pertimuit, hic prælatus licenter, ac libere majora, & deteriora committet, dum ſe in poteſtate, ac libertate aſpexerit. De talibus enim dicit Apoſtolus: Sed vos injuriam facitis, & hoc fratribus. An neſcitis, quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Sed nobis ſufficiat iſta dicere tibi: quod Deo dignum exiſtimas, adimple. Poſt hæc autem precari tuam ſanctitatem non deſino, ut pro me interceſſor apud Dominum exiſtas: ut quia meo vitio lapſus ſum, per te remiſſionem conſequar peccatorum.* Sic ex Breuliano Codice deſcripta integra epiſtola, deliberandum eſt, an eadem jure optimo Iſidoro Hiſpalenſi tributa fuerit. Fuit quidem, non ignoro, Ludifredus metropolitico jure Iſidoro Hiſpalenſi ſubjectus, qui anno jam 633. Cordubenſem Epiſcopatum habuiſſe probatur, quod eodem anno ſubſcripſerit Concilio Toletano IV., nomine tamen Leodeſici apud Labbeum, & anno 638. Concilio Toletano VI. nomine Laufredi apud eundem Labbeum. Sed quocumque nomine appelletur, vel Ludifredi, vel Laodeſici, vel Laufredi, an interrogaverit Iſidorum, ut ſingula Clericorum officia recenſeret, plurimum dubito. Sane ubi integra epiſtola conſideretur, quæ reſcripti inſtar obtinet, ſtatim argumenta emergent, ex quibus conjiciatur, eam eſſe apocrypham, niſi quiſquam dicat, libros de officiis Eccleſiaſticis vere Iſidori non eſſe. Certum eſt Ludifredum eo tempore ad Cordubenſem fuiſſe Epiſcopatum evectum, quo Iſidorus jam ſenio confectus erat; vix enim duobus, aut tribus annis poſt adeptum Ludifredi Epiſcopatum Iſidorus obiit, quemadmodum colligitur ex collatione ſubſcriptionum Epiſcopalium in Conciliis Hiſpanicis. Itaque ea epiſtola ab Iſidoro jam ſene conſcribi potuit, ac propterea eo demum tempore, quo jam editi fuerant libri duo de officiis Eccleſiaſticis ſuperius memorati. Quis facile dixerit, poſt integros officiorum editos libros, & quidem ampliores, de eadem re interrogatum fuiſſe Iſidorum

Digitized by Google

dorum a Ludifredo, quaſi illi ad eruditionem Ludifredi non ſufficerent? Quis facile dixerit, reſpondentem Iſidorum de iis officiorum libellis nullam feciſſe mentionem, nec Ludifredum ad illorum lectionem in ea parte fuiſſe hortatum? Adde his diſparem fuiſſe hujus epiſtolæ methodum ab ea, quam ſervavit Iſidorus in libro de officiis, ita ut in libris de officiis, in quibus ex propoſito ſingulos Clericorum recenſuit gradus, eos penitus præterierit, quos in epiſtola recenſuit, & e converſo in epiſtola præterierit omnes gradus, quos recenſuit in libris officiorum. Ut enim exempla tradam, multa de Corepiſcopis traduntur in libris officiorum, multa de Clericis minoribus tonſura initiatis. Ubinam de iſtis occurrit ſermo in epiſtola ad Ludifredum? In hac autem epiſtola omnia fere ſpectant poteſtatem, Archipresbyterorum, Archidiaconorum, Primiceriorum, Baſilicariorum, & ſimilium Perſonarum. Ubinam de iis mentio fit in libris officiorum? Denique magna Codicum varietas, in quibus epiſtola diverſa ratione deſcripta adparet, fuſior hic, illic contractior, ſuſpicionem augere videtur. Romani Correctores ad Gratianeum canonem nonnulla jam de hac Codicum varietate adnotarunt; qui enim verſiculi alicubi exhibentur, alibi deſiderantur, alibi etiam inverſo ordine deſcribuntur. Edidit aliud epiſtolæ exemplar Garzias Loaiſa apud Labbeum tom. 7. Venetæ editionis pag. 434., profeſſus ſe illud accepiſſe *ex Codice MS. Bibliothecæ D. Laurentii* (*Philippi Regis Catholici admirabile opus*) *perantiquo dicto Vigiliano*. Hujus exemplaris referam verba, quæ ad Gratianeum canonem, imo & editionem Breulianam, ſi videatur, emendandam facere plurimum poſſunt. Ibidem ita legitur: *Perlectis ſanctitatis tuæ literis gaviſus ſum, quod optatam ſalutem tuam eorum relatu cognovi. De his autem, quæ in ſequentibus inſinuare eloquii tui ſermo ſtuduit, gratias ago Deo, quod ſollicitudinem officii paſtoralis impendis, qualiterque Eccleſiaſtica officia ordinentur, perquiris? Et licet omnia prudentiæ tuæ ſint cognita, tamen quia affectu paterno me conſulis, ex parte, qua valeo, expediam, & de omnibus Eccleſiæ gradibus, quid ad quemque pertineat, eloquar. Ad Oſtiarium namque pertinet claves Eccleſiæ ut claudat, & aperiat templum Dei, & omnia, quæ ſunt intus, extraque cuſtodiat, fideles recipiat, excommunicatos, & infideles projiciat. Ad Acolytum pertinet præparatio luminariorum in ſacrario, ipſe cereum portat, ipſe ſuggeſta pro Euchariſtiæ calice præparat. Ad Exorciſtam pertinet exorciſmos memoriter retinere, manuſque ſuper energumenos, & catechumenos in exorcizando imponere. Ad Pſalmiſtam pertinet officium canendi, dicere benedictiones, laudes, ſacrificium, reſponſoria, & quidquid pertinet ad canendi peritiam. Ad Lectorem pertinet lectiones pronunciare, & ea, quæ Prophetæ vaticinarunt, populis prædicare. Ad Subdiaconum pertinet calicem, & patenam ad altare Chriſti deferre, & Levitis tradere, eiſque miniſtrare, urceolum quoque, & aquam, manile, & manutergium tenere; Epiſcopoque, & Presbytero, & Levitis pro lavandis ante altare manibus aquam præbere. Ad Diaconum pertinet aſſiſtere Sacerdotibus, & miniſtrare in omnibus, quæ aguntur in Sacramentis Chriſti, in Baptiſmo ſcilicet, in Chriſmate; in patena, & calice oblationes inferre, & diſponere in altario; componere etiam menſam Domini, atque veſtire, Crucem ferre, & prædicare Evangelium, & Apoſtolum. Nam ſicut lectoribus vetus teſtamentum, ita Diaconis novum prædicare præceptum eſt. Ad ipſum quoque pertinet officium precum, & recitatio nominum: ipſe præmonet aures haberi ad Deum: ipſe hortatur orare, ipſe clamat, & pacem ipſe annuntiat. Ad Presbyterum pertinet Sacramentum Corporis, & Sanguinis Domini in altario Dei conficere, orationes dicere, & benedicere dona Dei. Ad Epiſcopum pertinet*

Baſi-

Digitized by Google

Baſilicarum conſecratio, unctio altaris, & confectio Chriſmatis. Ipſe prædicta officia, & ordines Eccleſiaſticos conſtituit, ipſe ſacras virgines benedicit, & dum præceſſit unuſquiſque in ſingulis, ipſe tamen eſt præordinator in cunctis. Hi ſunt ordines, & miniſteria Clericorum, quæ tamen auctoritate Pontificali in Archidiaconi cura, & Primicerii, ac Theſaurarii ſollicitudine dividuntur. Archidiaconus enim imperat Subdiaconis, & Levitis, ad quem iſta miniſteria pertinent: ordinatio veſtiendi altaris a Levitis, cura incenſi, & ſacrificii deferendi ad altare, cura Subdiaconorum de ſubinferendis ad altare in ſacrificio neceſſariis. Sollicitudo, quis Levitarum Apoſtolum, & Evangelium legat; quis preces dicat, ſeu reſponſorium in Dominicis diebus, aut ſolennitatum. Sollicitudo quoque Parochitanorum, & ordinatio, & jurgia ad ejus pertinent curam; pro reparandis Diœceſanis Baſilicis ipſe ſuggerit Sacerdoti, ipſe inquirit Parochias cum juſſione Epiſcopi, & ornamenta, vel res Baſilicarum Parochitanarum: geſta libertatum Eccleſiaſticarum Epiſcopo idem defert, collectam pecuniam de communione ipſe accipit, & Epiſcopo defert, & Clericis proprias partes idem diſtribuit. Ab Archidiacono nuntiantur Epiſcopo exceſſus Diaconorum, ipſe denuntiat Sacerdoti in ſacrario jejuniorum dies, atque ſolennitatum, & ab ipſo publice in Eccleſia prædicatur; quando vero Archidiaconus abſens eſt, vicem ejus Diaconus ſequens adimplet. Ad Primicerium pertinent Acolyti, Exorciſtæ, Pſalmiſtæ, atque Lectores; ſignum quoque dandum pro officio Clericorum, pro vitæ honeſtate, & officium meditandi, & peragendi ſollicitudo, lectiones, benedictiones, pſalmum, laudes, offertorium, & reſponſoria quis Clericorum dicere debeat. Ordo quoque, & modus pſallendi in choro pro ſolennitate, & tempore: Ordinatio quoque pro luminaribus deportandis. Siquid etiam neceſſarium eſt pro reparatione Baſilicarum, quæ ſunt in urbe, ipſe denuntiat Sacerdoti, epiſtolas Epiſcopi pro diebus jejuniorum Parochitanis per oſtiarios ipſe dirigit, Clericos, quos delinquere cognoſcit, iſte diſtringit. Quos vero emendare non vult, eorum exceſſus ad agnitionem Epiſcopi defert, Baſilicanos ipſe conſtituit, & matriculas ipſe diſponit. Quando autem Primicerius abſens eſt, ea, quæ prædicta ſunt, ille exequitur, qui ei aut loco eſt proximus, aut eruditione in his expendendis intentus. Ad Theſaurarium pertinent Baſilicarii, & Oſtiarii, ordinatio incenſi præparandi, cura Chriſmæ conficiendæ, cura Baptiſterii ordinandi, præparatio luminariorum in ſacrario, præparatio ſacrificii de his, quæ immolanda ſunt &c. Quædam hinc ſequuntur de officio Baſilicariorum, & Æconomorum, quæ heic non expendo, quod ea epiſtolæ pars apud Gratianum non exhibeatur. Interea vero colligere juvat ex dictis, parum valere poſſe laudatum Gratiani canonem ad diſciplinam Clericorum ſtabiliendam, ſive quia de epiſtolæ veritate non ſatis conſtat, ſive quia magna eſt Codicum diſſimilitudo.

De Regula Monachorum.

Can. 18. Quam ad inſtitutionem Monachorum edidit regulam Iſidorus, viri Eccleſiaſtici,
cau. 11. ipſi etiam Monachi, maximi ſemper fecerunt. Habetur illa inter cetera Sancti
qu. 3. Antiſtitis opera, atque una cum ceteris regulis prodiit cura Lucæ Holſtenii eiſdem fere verbis, ſcilicet aliqua quidem cum varietate vocularum, quæ tamen ſententias non immutant. Exinde depromtus eſt canon 18. cau. 11. qu. 3., quem more ſuo Gratianus tanquam generalis Eccleſiaſticæ diſciplinæ monumentum exhibuit, nonnullis præterea adjectis, quæ aliunde exhauſit. In capite 18. Iſidoria-

næ

næ regulæ ita legitur de Monacho a communione ceterorum Monachorum excluſo. *Cum excommunicato neque orare, neque loqui cuilibet licebit. Cum excommunicato nulli penitus veſci liceat, ne ipſi quidem, qui alimenta victui præbet*. Addiderunt Collectores Gratiano antiquiores verba illa, *niſi quæ ad eandem excommunicationem pertinent*. Præterea Gratianus adjecit ea, quæ ſubſequuntur in verſ. *Siquis enim*, & quæ ad Iſidorum minime pertinent. Errandi occaſionem Gratiano præbuit Ivo, qui deſcriptis Iſidori verbis in parte 14. decreti cap. 95., ita ſubdidit in cap. 96. *Unde ſupra: Si quis frater, aut palam, aut abſconſe cum excommunicato fuerit locutus, communem ſtatim cum eo excommunicationis contrahet pœnam*. Verba illa *unde ſupra* ita ille intellexit, ut putaret ſubjectum fragmentum ad eundem Iſidorum præcedentis capitis auctorem referretur, quod tamen falſum eſt; nam potius erat referendum ad auctorem capitis 93., & 94., nimirum ad Concilium Moguntinum anni 888., in quo canon legitur adverſus raptores ita conceptus: *Siquis autem poſt hanc ſententiam a nobis prolatam ſciens cum eis communicaverit, uno eodemque mucrone cum ipſis ſciat ſe a nobis eſſe percuſſum*. Hanc Moguntinorum Patrum ſententiam aliis verbis Ivo deſcripſerat in laudato capite 96., atque ita deſcriptam in ſuum codicem Collector noſter transduxit. Itaque quicumque velit Gratianeum canonem recte interpretari, primo intelliget, apud Monachos cautum fuiſſe, ut ob certa crimina Monachi a ceterorum conſortio ſepararentur; deinde intelliget, eos, qui raptoribus communicaviſſent, ex definitione Moguntinorum Patrum ſimili pœna fuiſſe damnandos. Hanc ipſam definitionem ſub nomine octavæ Synodi legimus in canone 28. eadem cauſſa, & quæſtione; quamquam in nullo Concilio, quod octavum dicitur, reperiatur. Sunt hæc emblemata Gratiani, qui corruptis uſus codicibus non ſemel ſub nomine octavæ Synodi laudavit ea, quæ Iſidori eſſe putabantur, uti animadvertendum mihi fuit in prima parte cap. 56. principio, & in hac ipſa parte 3. cap. 9.

De Libris Sententiarum, ſeu de Summo Bono.

Libri Iſidori, qui Sententiarum dicuntur, appellantur etiam de Summo Bono, quia prima operis verba hæc ſunt: *Summum Bonum Deus eſt &c.* Tribus libellis diſtributum illud eſt, pulcherrimum ſane, & ad bene dirigendos humanos affectus recte accommodatum. Ex cap. 6. libri 3. in fine depromtus eſt canon 3. diſt. 6. ibi: *Non eſſe peccatum, quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur; ſed tunc eſſe peccatum, ſi antequam illudamur, cogitationum affectibus præveniamur. Luxuriæ quippe imagines &c.* Reliqua cum Gratianeo canone conſonant. *Can. 3. diſt. 6.*

In eodem libro 3. cap. 51. legitur canon 2. diſt. 9., ubi nonnulli Iſidori Codices pro illis verbis *nec in ſe convenit poſſe damnare jura*, habent: *nec in ſe convenit fruſtrari jura*; in editione autem Breuliana: *neque in ſe poſſe damnare jura*. *Can. 2. diſt. 9.*

Item in lib. 3. cap. 13. habentur verba canonis 15. diſt. 37., ubi priora verba ita legenda ſunt ex Breuliana editione *Ideo prohibetur Chriſtianis &c.* Querebatur ibidem Iſidorus de iis, qui Poetarum fabulis delectabantur duplici de cauſſa, primo, quia in iis obſcœna quædam menti objicerentur, & legentes inde ad libidinem excitarentur; ſecundo, quia Chriſtiani quidam ita delicium ſuum conſtituebant in illis, ut divinarum literarum meditationem faſtidirent. Ita enim poſt verba a *Can. 15. diſt. 37.*

Digitized by Google

Gratiano relata proſequitur Iſidorus: *Quidam plus meditari delectantur gentilium dicta propter tumentem, & ornatum ſermonem, quam Scripturam Sanctam propter eloquium humile. Sed quid prodeſt in mundanis doctrinis perficere, & inaneſcere in divinis? Caduca ſequi figmenta, & cœleſtia faſtidire myſteria? Cavendi ſunt igitur tales libri, & propter amorem Sanctarum Scripturarum vitandi.*

Can. 10. diſt. 45. Quæ leguntur in canone 10. diſt. 45. integra habentur in lib. 3. cap. 52., ubi plurima de Judicum officiis Sanctus Antiſtes tradebat.

Can. 9. diſt. 81. Canon 9. diſt. 81. legitur in fine capitis 10. lib. 2., ubi pro illis verbis, *quod ſæpe ibi vel cogitavit, vel geſſit*, edidit Breulius: *quod ſemper ibi vel cogitavit, vel geſſit.*

Can. 72. cau. 11. qu. 3. In libro 3. cap. 54. adverſus illos Judices orationem convertit Iſidorus, qui muneribus corrumpi ſe a divitibus patiuntur, proptereaque pauperes opprimunt, ita ſcribens inter cetera: *Dives muneribus cito corrumpit judicem. Pauper autem, dum non habet, quod offerat &c.* Sunt hæc verba cum ſequentibus relata in can. 72. cau. 11. qu. 3.

Can. 13. cau. 22. qu. 1. Can. 13. cau. 22. qu. 4. & Can. 9. cau. 22. qu. 5. Multa tradidit de jurejurando Iſidorus in cap. 31. lib. 2. Siquidem ibi ita præfatur: *Sicut mentiri non poteſt, qui non loquitur, ſic pejerare non poterit, qui jurare non appetit. Cavenda eſt igitur juratio, nec ea utendum, niſi in ſola neceſſitate. Non eſt contra Dei præceptum jurare, ſed dum uſum jurandi facimus, perjurii crimen incurrimus.* Habentur hæc in can. 13. cau. 22. qu. 1. Deinde poſt aliqua ita proſequitur: *Quacumque arte verborum quiſque juret, Deus tamen, qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille, cui juratur, intelligit. Dupliciter autem reus fit, qui & Dei nomen in vanum aſſumit, & proximum dolo capit. Non eſt conſervandum Sacramentum, quo malum incaute promittitur, veluti ſi quiſpiam adulteræ perpetuo cum ea permanendi fidem polliceatur. Tolerabilius eſt enim non implere Sacramentum, quam permanere in ſtupri flagitio.* Deſcripſit hæc verba Gratianus in can. 13. cau. 22. qu. 4. & in can. 9. cau. 22. qu. 5., quæ ſane ſiquis accurate perpendat, ſtatim intelliget, inde everti illorum opinionem, qui mentalibus, ut vocant, reſtrictionibus mendacia fovere non dubitant.

Can. 20. cau. 23. qu. 5. In libro 3. cap. 51. paullo poſt verba ſuperius relata in can. 2. diſt. 9. leguntur verba canonis 20. cau. 23. qu. 5., ubi hæc, quæ ſequuntur, pro Gratianeis erunt ſubſtituenda: *Principes ſæculi . . . Ceterum intra Eccleſiam . . . poteſtas hoc imperet per diſciplinæ terrorem . . . & ut venerationem mereatur, virtute poteſtatis impertiat &c.*

Can. 15. cau. 32. qu. 7. Ad librum 2. cap. 39. referendus eſt canon 15. cau. 32. qu. 7., ubi Iſidorus indicabat, quandonam homo peccati adhuc lubrico inquinetur, his verbis: *Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis, quam amor caſtitatis, adhuc in homine peccatum regnat. Certe ſi amplius delectat pulchritudo intimæ caſtitatis, jam non regnat peccatum, ſed regnat juſtitia. Nam non ſolum de commiſſa fornicatione peccatum regnat in homine; ſed ſi adhuc delectatur, atque animum teneat, procul dubio regnat. Fornicatio carnis adulterium eſt: fornicatio animæ ſervitus idolorum eſt. Eſt autem & ſpiritualis fornicatio, ſecundum quod Dominus ait: Qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamvis quiſque diverſa turpitudinis voluptate proſtituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, & homo a Deo ſeparatur. Inter cetera ſeptem vitia fornicatio maximi eſt ſceleris, quia per carnis immunditiam templum Dei violat, & tollens membra Chriſti, facit membra meretricis.* Quæ ſequuntur

apud

Digitized by Google

apud Gratianum in verſ. *Sunt autem quædam*, non ſunt Iſidori, ſed potius Origenis ita ſcribentis in homilia 5. in Geneſim ad cap. 19. & 20. *Nonnullæ vero mulieres, (neque enim univerſas pariter notamus), ſed ſunt quædam, quæ ſicut animalia abſque ulla diſcretione indeſinenter libidini ſerviunt, quas ego nec mutis pecoribus comparaverim. Pecora enim & ipſa ſciunt, cum conceperint, ultra non indulgere maribus copiam ſui*.

Sub Smaragdi nomine exhibetur apud Gratianum canon 9. de pœn. diſt. 3. Sane Smaragdus, qui initio noni ſæculi apud Monachos floruit, commentaria ſcribens in regulam Sancti Benedicti multas veterum Patrum, ac præſertim Iſidori Hiſpalenſis ſententias congeſſit. Quando vero ſententia illa canonis 9. integra apud Iſidorum reperitur, de recentiore Scriptore, quem Collectorem potius nominavero, minus ſolliciti eſſe debemus. Ait Iſidorus in lib. 2. cap. 13. *Ille pœnitentiam digne agit, qui reatum ſuum ſatisfactione legitima plangit, condemnando ſcilicet, ac deflendo, quæ geſſit, tanto in deplorando profuſius, quanto extitit in peccando proclivius. Ille pœnitentiam digne agit, qui ſic præterita mala deplorat, ut futura iterum non committat; nam qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum, quaſi ſiquis lavet laterem crudum, quem quanto magis eluerit, tanto amplius lutum fecit*. Plura ex Iſidoro deſcripſi, quam Gratianus ediderit, ut palam explicarem duplicem pœnitentiæ partem juxta ſententiam Iſidori, priorem nimirum, quæ præterita crimina reſpicit, poſteriorem, quæ futuris proſpiciat. *Can. 9. de pœn. diſt. 3.*

Ad caput 16. libri 2. exigendus eſt canon 11. de pœn. diſt. 3., & his verbis deſcribendus: *Irriſor eſt, non pœnitens, qui adhuc agit, quod pœnitet; nec videtur Deum poſcere ſubditus, ſed ſubſannare ſuperbus. Canis reverſus ad vomitum, eſt pœnitens ad peccatum. Multi enim lacrymas indeſinenter fundunt, & peccare non deſinunt. Quoſdam accipere lacrymas ad pœnitentiam, & effectum pœnitentiæ non habere conſtat, quia inconſtantia mentis, nunc recordatione peccati lacrymas fundunt, nunc vero reviviſcente uſu, ea, quæ fleverant, iterando committunt. Qui & præterita vult plangere, & actionibus ſæcularibus incubare, iſte mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quæ pœnitendo deflere poſſit. Iſaias peccatoribus dicit: lavamini, mundi eſtote: lavatur itaque, & mundus eſt, qui & præterita plangit, & flenda iterum non admittit. Lavatur itaque, & non eſt mundus, qui plangit, quæ geſſit, nec deſerit, & poſt lacrymas ea, quæ fleverat, repetit*. *Can. 11. de pœn. diſt. 3.*

Simul jungendi ſunt canon 24. de conſ. diſt. 2., & canon 115. de conſ. diſt. 4., uterque enim depromtus eſt ex cap. 22. libri 1., ubi Iſidorus agebat de Baptiſmo, & Euchariſtica communione, imo verba, quæ leguntur in fine canonis 115., eadem ſunt cum iis, quæ deſcripta fuerant in canone 24. Referam heic integrum Iſidori monumentum. Ait ipſe: *Qui in maternis uteris ſunt, ideo cum matre baptizari non poſſunt, quia qui natus adhuc ſecundum Adam non eſt, renaſci ſecundum Chriſtum non poteſt. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio non præceſſit. Qui intra Eccleſiam non ex dignitate Eccleſiæ vivunt, ſed fidem, quam verbo tenent, operibus deſtruunt, de ipſis legitur: multiplicati ſunt ſuper numerum, ut ſubaudias, in regno prædeſtinatorum. Qui ſcelerate vivunt in Eccleſia, & communicare non deſinunt, putantes ſe tali communione mundari, diſcant, nihil ad emundationem proficere ſibi, dicente Propheta: quid eſt, quod dilectus meus in domo mea fecit ſcelera multa? Numquid carnes ſanctæ auferent a te malitias tuas? Et Apoſtolus: Probet, inquit, ſe homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat*. *Can. 24. de conſ. diſt. 2. & Can. 115 de conſ. diſt. 4*

De Libris Etymologiarum.

Omnigenæ eruditionis virum fuiſſe Iſidorum vel ſoli Etymologiarum, qui & Originum dicuntur, libri viginti demonſtrare facile poſſunt; ſiquidem in illis per omnes ſcientias adeo late Sanctus Vir expatiatus eſt, ut ſingularum materies, & res univerſas paucis perſtrinxerit, præcipue notans vocabulorum, quibus diſciplinarum Cultores utuntur, ſignificationes, & diſcrimina. Atque utinam libros illos perfeciſſet Iſidorus; tum enim mirari vehementer deberemus magnam elegantiam cum eximia doctrina conjunctam. Noverat Braulio Cæſarauguſtanus Epiſcopus, Iſidorum eo genere laboris defatigari, quo rerum omnium, & vocabulorum origines, ac vires inveſtigaret; quamobrem nihil impenſius ab eo expoſtulavit, quam ut libelli iidem quam citiſſime bono publico ederentur. Re nondum omnino abſoluta morem geſſit Sanctus Hiſpalenſis Vir amico ſuo Braulioni, ad quem propterea libellos miſit utut adhuc informes, minimeque perfectos. Hos ut accepit Cæſarauguſtanus Epiſcopus, in certum ordinem redegit, atque ſub Iſidori nomine evulgavit. Id teſtatur ipſe Braulio in epiſtola ad Iſidorum ita ſcribens: *Septimum, niſi fallor, annum tempora girant, ex quo me memini libros a te conditos originum poſtulaſſe, & vario diverſoque modo præſentem vos me fruſtratum eſſe, & abſenti nihil inde vos reſcripſiſſe, ſed ſubtili dilatione modo necdum eſſe perfectos, modo necdum ſcriptos, modo meas literas intercidiſſe, aliaque multa opponentes ad hanc uſque diem pervenimus, & ſine petitionis effectu manemus. Ob hoc & ego vertam preces in querelam, ut quod ſupplicatione nequivi, vel calumnia laceſſendo valeam adipiſci &c.* His ita reſcripſit Iſidorus. *Codicem Etymologiarum cum aliis codicibus de itinere tranſmiſi, & licet inemendatum præ invalitudine, tamen tibi modo ad emendandum ſtatueram offerre, ſi ad deſtinatum Concilii locum veniſſem.* Itaque etſi librorum auctor ſit Iſidorus, liberum tamen Braulioni fuit eoſdem digerere, atque emendare, quod nondum ſuprema manus impoſita illis eſſet. En paucis adumbratam libellorum partitionem. Agitur in primo de Grammatica, in ſecundo de Rethorica, & Dialectica, in tertio de Arithmetica, Geometria, Muſica, & Aſtronomia, in quarto de Medicina, in quinto de Legibus, & Temporibus, in ſexto de Libris, & Officiis Eccleſiaſticis, in ſeptimo de Deo, Angelis, & fidelium Ordinibus, in octavo de Eccleſia, & variis Sectis, in nono de Linguis, & Societatibus, in decimo de Literis, & earum Alphabeto, in undecimo de Homine, & Portentis, in duodecimo de Animalibus, in decimo tertio de Mundo, & partibus, in decimo quarto de Terra, & partibus, in decimo quinto de Ædificiis, & Agris, in decimo ſexto de Lapidibus, & Metallis, in decimo ſeptimo de Rebus ruſticis, in decimo octavo de Bello, & Ludis, in decimo nono de Navibus, Ædificiis, & Veſtibus; denique in vigeſimo de Penu, Inſtrumentis ruſticis, & domeſticis.

Can. 1. & ſequentibus tota diſt. 1.
Can. 1. & ſequentibus tota diſt. 2.

Non meliora ſuæ collectionis auſpicia capere potuit Gratianus, quam exordiendo a generalibus legum principiis, quæ Iſidorus jecit in libro 5. Originum, in quo diximus materiem legum fuiſſe tractatam. Hinc ad hunc librum referendi ſunt canon 1. & ſequentes tota diſt. 1., canon 1. & ſequentes tota diſt. 2., canon 3. & 4. diſt. 3., canon 1. & 2. diſt. 4., canon 1. & 2. diſt. 7. Eam rem ordinate explicaturus Iſidorus in capite 1. expendit legum univerſarum origi-

nein,

Digitized by Google

Can. 3. & 4. diſt. 1. Can. 1. & 2. diſt. 4. Can. 1. & 2. diſt. 7.

nem, breviter tradens, quinam fuerint ſpectabiliores legum auctores. Hinc ait in cap. 1. *Moyſes genti Hebraicæ primus omnium divinas leges ſacris literis explicavit &c.* Hic eſt canon 1. diſt. 7. ubi pro verbis illis *Lycurgus primus Lacedæmoniis jura ex Apollinis auctoritate confinxit*, legendum eſt juxta vulgatos Iſidori codices. *Lycurgus primus Lacedæmonis jura legum ex Apollinis auctoritate confinxit*. Statim poſt canonem 1. nectendus eſt canon 2. eadem diſt. 7., cujus verba paullo aliter in vulgatis Iſidori codicibus exhibentur: *Fuerunt autem hi Appius Claudius, Genutius, Veterius, Julius, Manilius, Sulpitius, Sextius, Curatius, Romelius, Poſthumius .... incuria exoleverunt, quarum &c.* Notandum hoc in loco eſt, altum ſervari ſilentium apud Iſidorum de compilatione legum facta auctoritate Juſtiniani, quamquam meminerit Theodoſiani codicis. Quod argumentum eſt graviſſimum, unde deducitur, apud Hiſpanos tunc temporis ignotos fuiſſe Juſtiniani codices, quod Imperio Juſtiniani, aut ſubſequentium Imperatorum ſubjecti non fuiſſent. Proſequitur Iſidorus in cap. 2. *Omnes autem leges aut divinæ ſunt, aut humanæ. Divinæ natura: humanæ moribus conſtant: ideoque hæc diſcrepant, quoniam aliæ aliis gentibus placent. Fas lex divina eſt: jus lex humana: tranſire per agrum alienum fas eſt, jus non eſt.* Hic eſt canon 1. diſt. 1. Forte cuiquam negotium faceſſet, quod ibidem dicitur, leges divinas natura conſtare, quaſi nullum diſcrimen inter naturales, ac divinas leges Iſidorus agnoverit. Ego vero quamquam dicere poſſem, Iſidorum de legum auctore, origine, & cauſſa locutum fuiſſe, in quo genere divinæ leges a naturalibus minime diſcrepant, quum idem ſit & naturalium, & divinarum omnium legum auctor, nihilominus puto, ſententiam Iſidori referendam eſſe ad legum vim ac firmitatem, ſecundum quam divinæ jure dicuntur natura conſtare, quemadmodum moribus humanæ; & cum natura juxta philoſophorum effata perpetua cauſſa ſit, eam ob rem perpetuum jus divinum eſt, ſive tale, quod ubique locorum, quod quandocumque temporum obtineat; viceverſa humanæ leges, quod moribus innitantur hominum, pro varietate morum, variæ eſſe poterunt. Neque dicas, divinas aliquot veteris Teſtamenti leges Evangelio fuiſſe antiquatas. Siquidem non eſt inveroſimile, Iſidorum tantum de divinis, quæ ſane perpetuæ ſunt, Evangelii legibus inſtituiſſe ſermonem; niſi dicere malis, etiam ipſas leges omnes veteris teſtamenti adhuc in eo ſenſu perpetuas poſſe dici, vel quod nonniſi ſtatuto divinitus tempore antiquari potuerint, vel quod eædem ſi non in ſpecie, ſaltem in genere perſeveraverint: nimirum ceremonialia præcepta ſeu vetera, ſeu nova ad Chriſtum referuntur univerſa; & quæ Chriſtum venturum præfigurabant ante Chriſti adventum, formam quidem eo veniente mutarunt, non genus, quod aliis ſucceſſerint alia, quæ ad Chriſtum pariter referrentur non quidem venturum, ſed natum, paſſum, glorioſum, & ad dexteram Dei ſedentem. In capite 3. leguntur canones 2. 3. 4. & 5. diſt. 1. his verbis. *Jus generale nomen eſt, lex autem juris eſt ſpecies. Jus autem dictum, quia juſtum eſt; omne autem jus legibus, & moribus conſtat. Lex eſt conſtitutio ſcripta. Mos eſt vetuſtate probata conſuetudo, ſive lex non ſcripta. Nam lex a legendo vocata eſt, quia ſcripta eſt. Mos autem longa conſuetudo eſt de moribus tracta tantum. Conſuetudo autem eſt jus quoddam moribus inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur cum deficit lex, nec differt, ſcriptura, an ratione conſiſtat, quando & legem ratio commendat. Porro ſi ratione lex conſtat, lex erit omne jam, quod ratione conſtiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod diſciplinæ conveniat, quod ſaluti proficiat; vocata autem conſuetudo,*

Digitized by Google

tudo, quia in communi eſt uſu. In capite 4. 5. & 6. traditur vulgaris diviſio juris in naturale, gentium, & civile, his verbis: In cap. 4. *Jus naturale eſt, aut civile, aut gentium. Jus naturale eſt commune omnium nationum, eo quod ubique inſtinctu naturæ, non conſtitutione aliqua habeatur; ut viri & fœminæ conjunctio, liberorum ſucceſſio & educatio*, (Correctores Romani adnotant in quibuſdam MSS. codicibus legi *ſuſceptio*. Utraque lectio optima videtur, dummodo ſucceſſionis nomine non hereditariam intelligas, ſed perſonalem, qua ſcilicet filius Patri natura ſuccedit vi generationis) *communis omnium poſſeſſio, & omnium una libertas, acquiſitio eorum, quæ cœlo, terra, marique capiuntur. Item depoſitæ rei, vel commendatæ pecuniæ reſtitutio, violentiæ per vim repulſio. Nam hoc, aut ſiquid huic ſimile eſt, nunquam injuſtum, ſed naturale, æquumque habetur*. In cap. 5. *Jus civile eſt, quod quiſque populus, vel civitas ſibi proprium humana, divinaque cauſſa conſtituit*. In cap. 6. *Jus gentium eſt ſedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captivitates, ſervitutes, poſtliminia, fœdera pacis, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita: & inde jus gentium, quod eo jure omnes fere gentes utuntur*. Ad hæc exigendi ſunt canones 6. 7. 8. & 9. diſt. 1. Non hic conſtitit Iſidorus, qui ulterius expendit, quid ſit jus militare, quid jus publicum, quid jus ſingulare Quiritium. Hinc ait in cap. 7., ad quod exigendus erit canon 10. diſt. 1. *Jus militare eſt belli inferendi ſolennitas, fœderis faciendi nexus, ſigno dato congreſſio in hoſtem, vel commiſſio. Item ſigno dato receptio: item flagitii militaris diſciplina, ſi locus deſeratur: item ſtipendiorum modus, dignitatum gradus, præmiorum honor, veluti cum corona, vel torques donatur. Item prædæ deciſio, & pro perſonarum qualitatibus, & laboribus juſta diviſio, ac Principis portio*. In cap. 8., quod idem eſt cum can. 11. diſt. 1., *Jus publicum eſt in Sacris, & Sacerdotibus, & in Magiſtratibus*. In cap. 9., quod idem eſt cum can. 12. diſt. 1., *Jus Quiritum eſt proprie Romanorum, quod nulli tenent, niſi Quirites, ideſt Romani, tanquam de legitimis hereditatibus, de cretionibus, de tutelis, de uſucapione, quæ jura apud nullum alium populum reperiuntur, ſed propria ſunt Romanorum, & in eiſdem ſolis conſtituta. Conſtat autem Quiritum jus* (hæc verba eadem ſunt cum Gratianeis, ubi Collector exorditur diſtinctionem 2.) *ex legibus, & Plebiſcitis, Conſtitutionibus Principum, & edictis, ſive Prudentium reſponſis*. Poſt hæc explicantur ſingulæ memoratæ juris Quiritium ſpecies in cap. 10. 11. 12. 13. & 14., unde Gratianus excepit canones 1. 2. 3. 4. & 5. diſt. 2. In cap. 10. *Lex eſt conſtitutio populi, qua majores natu ſimul cum plebibus aliquid ſanxerunt*. In cap. 11. *Scita ſunt, quæ plebs* (alias *plebes*) *tantum conſtituunt; & vocata ſcita, quod ea plebs ſciat, vel quod ſciſcitatur, & rogat, ut fiat*. Adnotat hoc in loco Johannes Grialus, mendum irrepſiſſe in vulgares codices Iſidorianos, & legendum potius eſſe: *Quod ea plebs ſciat, vel quod ſciſcit, ita, uti rogata fuit*; uti in aliquibus vetuſtis codicibus exhibetur, quod ſane magis congruit priſcis plebiſcitorum formulis, quibus non rogabat plebs, ſed rogabatur. In cap. 12. *Senatuſconſultum eſt, quod tantum Senatores populis conſulendo decernunt*. In cap. 13. *Conſtitutio, vel Edictum, quod Rex, vel Imperator conſtituit, vel edicit*. In cap. 14. *Reſponſa ſunt, quæ Jureconſulti reſpondere dicuntur conſulentibus; unde & reſponſa Paulli dicta. Fuerunt enim quidam prudentes, & arbitri æquitatis, qui inſtitutiones civilis juris compoſitas ediderunt, quibus diſſidentium lites contentioneſque ſopirent*. Singulares alias leges, nimirum Conſulares, Tribunitias, & ceteras ab ſuis auctoribus nuncupatas, item Satyras, ac Rhodias expendit Iſidorus in cap. 15. 16. &

17.,

Digitized by Google

17., quorum verba ita legenda ſunt in can. 6. 7. & 8. diſt. 2. ex cap. 15. *Quædam etiam leges dicuntur ab iis, qui condiderunt, ut Conſulares, Tribunitiæ, Juliæ, Corneliæ. Nam & ſub Octaviano Cæſare ſuffecti Conſules Papius, & Pompejus legem tulerunt, quæ a nominibus eorum appellatur Papia, & Pompeja, continens primum præmia pro ſuſcipiendis liberis. Sub eodem quoque Imperatore Falcidius tribunus plebis legem fecit, nequis plus in extraneis teſtamento legaret, quam ut quarta pars ſupereſſet heredibus. Ex cujus nomine lex Falcidia nuncupata eſt. Aquilius quoque legem condidit, quæ hactenus Aquilia vocatur*. Ex capite 16. *Satyra vero lex eſt, quæ de pluribus rebus ſimul loquitur, dicta a copia rerum, & quaſi a ſocietate; unde & Satyram ſcribere eſt Poemata varia condere, ut Horatii, Juvenalis, & Perſii*. Ex capite 17. *Rhodiæ leges Navalium commerciorum ſunt, ab inſula Rhodo cognominatæ, in qua antiquitus mercatorum fuit uſus*. Quæ proſequitur Iſidorus in cap. 18. & 19. edidit Gratianus in can. 3. & 4. diſt. 3. Legitur in cap. 18. *Privilegia autem ſunt leges privatorum, quaſi privatæ leges. Nam privilegium inde dictum, quod in privato feratur*. Et in capite 19. *Omnis autem lex aut permittit aliquid, ut vir fortis petat præmium; aut vetat, ut Sacrarum Virginum nuptias nulli petere liceat; aut punit, ut qui cædem fecerit, capite plectatur, aut enim præmio, aut pœna vita moderatur humana*. Duobus adhuc capitibus, vigeſimo, & vigeſimo primo Iſidorus generalia legum præcepta explicavit, quæ recenſentur in can. 1. & 2. diſt. 4. In capite 20. hæc habentur: *Factæ ſunt leges, ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio, refrænetur nocendi facultas*. In capite 21. *Erit autem lex honeſta, juſta, poſſibilis, ſecundum naturam, ſecundum Patriæ conſuetudinem, loco temporique conveniens, neceſſaria, utilis, manifeſta quoque, ne aliquid per obſcuritatem in captione contineat, nullo privato commodo, ſed pro communi civium utilitate conſcripta*.

Sic tradita generali legum notitia gradum fecit Sanctus Antiſtes ad varias res, *Can. 48.*
in quibus legum diſciplina verſatur, hereditates nimirum, contractus, & crimi- *cau. 27.*
num coercitionem. Hinc in capite 26. ejuſdem libri 5. multas criminum ſpecies *qu. 2. &*
diſtinguens ait inter cetera: *Stuprum ideſt raptus, proprie eſt illicitus coitus a corrumpendo dictus, unde & qui rapto potitur, ſtupro fruitur*. Hæc retulit Gratianus *Can. 1. cau. 36. qu. 1.*
duobus in locis non ſolum ab Iſidoro, ſed & a ſemetipſo diſſimilis, uti videre unuſquiſque poteſt in can. 48. cau. 27. qu. 2., & in can. 1. cau. 36. qu. 1. Qui his canonibus uti velit, ſemper præ oculis habere debebit, Iſidorum nominis tantum originem adnotaviſſe, non naturam ſeu raptus, ſeu ſtupri voluiſſe explicare.

In ſexto Etymologiarum libro, in quo agitur de libris, & officiis Eccleſiaſti- *Can. 1.*
cis, nonnulla traduntur de canonibus Eccleſiaſticorum Conciliorum in cap. 15., *& 2. diſt. 3. &*
ad quod exigendi ſunt canones 1. & 2. diſt. 3. nec non canon 1. diſt. 15. Prin- *Can. 1.*
cipio ita legitur: *Canon autem Græce, Latine regula nuncupatur. Regula autem* *diſt. 15.*
dicta, quod recte ducit, nec aliquando aliorſum trahit. Alii dixerunt regulam dictam, vel quod regat, vel quod normam recte vivendi præbeat, vel quia diſtortum, pravumque corrigat. Sunt hæc verba canonum 1. & 2. diſt. 3., poſt quæ ita ſequitur Iſidorus: *Canones autem generalium Conciliorum a temporibus Conſtantini cœperunt &c.* Exhibentur hæc in can. 1. diſt. 15., ubi pro illis verbis *in unum conveniendi ... una Patrum ſententia damnavit ... in hoc opere conſcripta continentur ... Concilii vero nomen &c.*, ita legendum eſt ex Breuliana editione: *In unum convenire ...*

una Patrum ſententia prædamnavit . . . in hoc opere condita continentur . . . . Concilii autem nomen tractum eſt ex Romano more. Tempore enim, quo cauſſæ agebantur, conveniebant omnes in unum, communique intentione tractabant. Unde & concilium a communi intentione dictum. Nam cilia oculorum ſunt; unde & conſidium, ideſt conſilium d. in l. literam tranſeunte. Cætus vero conventus eſt, vel congregatio a coeundo, ideſt conveniendo in unum. Unde & conventus eſt nuncupatus; ſicut a conventu cætus, vel concilium a ſocietate multorum in unum.

Can. 1. diſt. 21. In libro ſeptimo Etymologiarum ſuperius adnotavimus, agi inter cetera de variis Eccleſiaſticorum virorum ordinibus. Eo pertinet canon 1. diſt. 21. depromtus ex cap. 12., ubi pro verbis Gratiani, *Cleros, & Clericos hinc appellatos credimus, quia . . . . Summus Patrum interpretabatur . . . . Archiepiſcopus Græco dicitur vocabulo, quod ſit Summus Epiſcoporum . . . . ipſis commiſſa eſt . . . Princeps, inde Archiepiſcopus . . . Epiſcopatus autem vocabulum inde ductum, quod ille, qui efficitur Epiſcopus, ſuperintendat . . . Græce intendere dicitur . . . antea autem qui Reges erant, & Pontifices erant; nam majorum hæc erat conſuetudo, ut Rex eſſet etiam Sacerdos, & Pontifex . . . . conſecrat enim, & ſacrificat. Sacerdotes autem gentilium . . . . quod cum propter æſtum ferre non poſſent, . . . non modo pro ætate . . . ſed etiam propter honorem . . . iidem Epiſcopi . . . nomen dignitatis eſt, & non ætatis . . . ſicut Epiſcopi . . . quod ſolis deberi Epiſcopis . . . myſtici Sacramenti miniſteria explebantur . . . . & officiis levitarum. Oblationes enim in templo Dei . . . ita miſerabiliter pronuncient . . . iidem etiam & pronunciatores vocantur, . . . latine dicere poterunt præcentor, & ſuccentor. Præcentor ſcilicet, qui . . . Concentor autem dicitur, quia conſonat, . . . nec cantor, nec concentor erit . . . . adjurantes, ſive increpantes . . . Oſtiarii iidem & janitores, qui in veteri teſtamento . . . ut non ingrederetur in illud immundus . . . . habentes judicium fideles recipiunt, & recipiunt infideles*, ita legendum erit ex Breuliana editione: *Clerus, & Clericus hinc appellatur, quia . . . Summus Pater interpretatur . . . Archiepiſcopus Græce dicitur Summus Epiſcoporum . . . . ipſis Epiſcopis commiſſa eſt . . . princeps. Archiepiſcopus . . . Epiſcopatus autem vocabulum inde dictum, quod ille, qui ſuperefficitur, ſuperintendat . . . . græce, latine intendere dicitur . . . . . antea autem Pontifices & Reges erant: nam majorum hæc erat conſuetudo, ut Rex eſſet etiam Sacerdos, & Pontifex* (ad marginem adnotavit Breulius in aliquibus codicibus legi, *vel Pontifex*) *. . . . conſecrat enim & ſanctificat. Sacerdotes gentilium . . . quod cum pro æſtu* (ad marginem Breulianæ editionis legitur: *alias per æſtum*) *ferre non poſſent . . . . non pro ætate . . . ſed propter honorem . . . . idem Epiſcopi . . . nomen dignitatis, hoc eſt ætatis . . . ſicut & Epiſcopi . . . quod ſolum deberi Epiſcopis . . . . myſtici Sacramenti myſteria* (Breulius ad marginem *alias miniſteria*) *explebantur . . . . & officiis Levitarum, qui in Eſdra Nathanei appellantur, ideſt in humilitate Domino ſervientes. Oblationes enim in templo Dei . . . ita miſeranter pronuncient . . . Idem etiam pronunciatores vocantur . . . . latine dicere potuerunt præcentor, & ſuccentor. Præcentor, qui . . . concentor autem dicitur, qui conſonat . . . . nec cantor, nec ſuccentor erit . . . . adjuratores, ſive increpantes . . . Oſtiarii, ideſt janitores, qui in Eſdra cuſtodes templi dicuntur ſervorum Salomonis filii* (notat Breulius verba iſta, *qui in Eſdra &c.* uſque ad dictionem *filii* non legi in codice MS.) *qui in veteri Teſtamento . . . ut non ingrederetur eum immundus . . . . habentes* (notat Breulius in margine: *alias tenentes*) *judicium, fideles recipiunt, reſpuunt infideles.*

In

Can. 39 cau. 24. qu. 3.

In lib. 8. Etymologiarum, in quo de Eccleſia, & variis ſectis agitur, legitur cap. 5. canon 39. cau. 24. qu. 3., in quo perſpicuè texitur ſeries hæreticorum per ordinem temporum digeſta. Nonnulla jam Romani Correctores emendaverunt: ut vero ad Breulianam editionem canon exigatur, pro illis Gratiani verbis: *Quidam autem hæretici . . . magicæ artis perito . . . Menandrini . . . factum aſſerunt . . . conjugia commutarentur . . . quod odiſti facta Nicolaitarum . . . . latine Millenarii ſunt appellati . . . Nazaræus eſt appellatus . . . Appellitæ, quorum auctor Appelles fuit . . . illum ignem affirmans, dixit & Chriſtum non in veritate Deum . . . . Cainani inde ſunt appellati . . . . . a filio Adæ . . . Apoſtolici hoc ſibi nomen ideo ſumſerunt . . . qui aliquo in hoc mundo utuntur . . . . principia aſſeruit. Marcioniſtæ a Marcione . . . creationis & bonitatis. Artotyritæ . . . dicentes a primis hominibus . . . & fructibus ovium . . . . Cataphrygis nomen Provincia Phrygia dedit, quia ibi extiterunt. Auctores eorum Montanus, Priſca, & Maximilla fuerunt. Hi adventus Spiritus S. non in Apoſtolos, . . . hic duas naturas . . . . ex aliquo fonte manere aſſeruit . . . ex parte recepit. Antropomorphitæ . . . . Hierarchitæ ab Hierarcha . . . . Novatiani a Novatiano . . . Cathedram Sacerdotalem . . . Apoſtatas ſuſcipere rebaptizans baptizatos . . . per profectum ſolum virum juſtum . . . . intelligentiæ appellati ſunt. Hi enim ſemi-Judæi . . . Gallograciæ Syrmii . . . . Aeriani ab Aerio . . . . Aetiani ab Aetio ſunt vocati, idemque . . Aetii diſcipulo . . . . peccatorum a cœlis uſque ad terras diverſa corpora . . . eaque cauſſa factum eſſe mundum. Noetiani . . . . qui dicebant Chriſtum . . . quia Patrem paſſum dicunt . . . . quod ait Dominus: Ego & Pater . . . . Antidicomartiæ . . . viro ſuo fuiſſe commixtam . . . . aſſerunt enim ſic eſſe . . . intra vas majus . . . . Colluthiani a quodam Collutho . . . non facere mala . . . quod ſcriptum eſt: Dominus creans mala. Floriani a Floriano . . . contra hoc, quod . . . Circumcelliones dicuntur . . . quos Scototopicos vocant . . . . . a Lucifero Sardiniæ Epiſcopo orti, qui Epiſcopos Catholicos, qui Conſtantii perſecutione perfidiæ Arianorum conſentientes erant, & poſtea correcti in Catholicam redire delegerunt . . . ab Eccleſiæ communione receſſerunt . . . . nullam nuptarum, & virginum . . . de ſuo Joſeph peperiſſe . . . exorti inferiores corporis partes . . . . . atque in noviſſimo utrumque reſurgere . . . tantummodo matrem aſſeruit . . . nec unum Chriſtum . . . alterum Filium Dei, alterum hominis . . . . exiſtere in duabus naturis, ſed ſolam in eo divinam aſſeruit naturam . . . . ideſt ſine capite, nullus enim eorum reperitur auctor, ... Agnoitæ . . ex quibus Agnoitæ . . . quia ad perverſitatem . . . quæ ſunt ſubſcripta . . . tres aſſerunt Deos eſſe . . . Sunt aliæ hæreſes . . . Chriſti deſcenſione non credunt . . . & quæcumque animalia . . . ſcripturam ſanctam intelligit &c.*, ita legendum erit: *Quidam etiam hæretici . . . . magicæ diſciplinæ perito . . . Menandriani . . . factum eſſe aſſeruit . . . . conjugia mutarentur . . . . quia odiſti facta Nicolaitarum . . . . latine Milliaſtæ ſunt appellati . . . . Nazarænus eſt appellatus . . . . Apellitæ, quorum Apelles Princeps fuit . . . illum igneum affirmans. Appellitæ, quorum auctor Appelles, qui dixit Chriſtum non Deum veritate . . . . Cainiani proinde ſic appellati . . . . a filio Adam . . . Apoſtolici hoc ſibi nomen ideo præſumſerunt . . . . qui aliquid in hoc mundo utuntur . . . . principia aſſerunt. Martioniſtæ a Martione . . . . Creatoris & bonitatis. Artoteritæ . . . dicentes primis hominibus . . . . . & a fructibus ovium . . . Cataphrygiis nomen Provinciæ Cataphrygia* (adnotat ad marginem Breulius: *alias Frigia*) *dedit, quia ibi extiterunt auctores eorum Montanus & Priſca & Maximilla. Hi adventum Spiritus S. non in Apoſtolis . . . . Hic Manes duas naturas . . . ex aliquo fonte manare aſſeruit . . . .*

ex parte recipit. Anemiani, ideſt latine ſine lege dicuntur. Antropomorphitæ .... Heraclitæ ab Heraclio .... Novatiani a Novato .... Cathedram Pontificalem ... Apoſtatas recipere, & rebaptizans baptizatos ..... per Prophetam (adnotat ad marginem Breulius: *alias prophetata, alias profectum, quæ lectio verior eſt*) *ſolum verum juſtum .... intelligentiæ compellati ſunt. Hi ſemi-Judæi .... Gallogræciæ Sirmiæ ... Ætiani ab Ætio .... Æstiani ab Ætio quodam ſunt vocati, iidemque ... Ætii diſcipulo ... peccatorum de cœlis uſque ad terras lapſas, diverſa corpora .... eaque cauſſa mundum factum fuiſſe. Noetani ... qui dicebat Chriſtum ... quia Patrem paſſum ajunt ... quod ait Dominus dicens: Ego & Pater ... Antidicomaritæ ... viro ſuo commixtam .... aſſerunt enim eſſe ... inter vas majus ... Coliuthiani a quodam Coliutho .... non facere malum ... quod ſcriptum eſt: Ego Dominus creans mala. Floriani a Florino ... contra id, quod .... Circumcelliones dicti .... quos Cotopitas vocant .... a Lucifero Sirmiæ Epiſcopo, qui contra Epiſcopos Catholicos, qui Conſtantii perſecutione* (notat Breulius alibi legi: *qui Conſtantio perſequente*) *perfidiæ Arianorum conſentientes erant, & poſtea correcti redire in Catholicam delegerunt ..... a communione receſſerunt ... nullam nuptiarum & virginum ... de viro Joſeph peperiſſe ... exorti, qui inferiores corporis partes ... atque in noviſſimo die utrumque reſurgere .... tantummodo aſſeruit genitricem ... neque unum Chriſtum .... alterum filium Dei, & alterum hominis .... exiſtere de duabus naturis, ſed ſolam in eo aſſeruit divinam naturam eſſe .... ideſt ſine capite, quem ſequuntur hæretici: nullus enim eorum reperitur auctor, ... Gnoſtæ ... quia perverſitate .... quæ ſunt ſcripta ... tres adſtruunt Deos eſſe ... ſunt & aliæ hæreſes ... Chriſti deſcenſionem non credunt ... & in quæcumque animalia ... Scripturam Sacram intelligit &c.*

Can. 1. cau. 26. qu. 1. In capite 9. ejuſdem libri varias Magorum ſpecies Iſidorus enumerat, atque inter cetera ita ſcribit: *Sortilegi ſunt, qui ſub nomine fictæ religionis per quaſdam, quas Sanctorum ſortes vocant, divinationis ſcientiam profitentur, aut quarumcumque ſcripturarum inſpectione futura promittunt*. Hic eſt canon 1. cau. 26. qu. 1.

Can. 6. cau. 27. qu. 2. De linguis & ſocietatibus, ut diximus, agitur in libro 9. Etymologiarum; in poſtremis autem capitibus de neceſſitudine conjugum, & conſanguineorum. Eo pertinet, nimirum ad caput 8., canon 6. cau. 27. qu. 2., ubi ita ſcribit Iſidorus: *Conjuges appellati propter jugum, quod imponitur matrimonio conjungendis. Jugo enim nubentes ſubjici ſolent, propter futuram concordiam, ne ſeparentur. Conjuges autem verius appellantur a prima deſponſationis fide, quamvis adhuc inter eos ignoretur conjugalis concubitus, ſicut Maria Joſeph conjux vocatur, inter quos nec fuerat, nec futura erat carnis ulla commixtio.*

Can. 15. cau. 32. qu. 4. Ad caput 5. ejuſdem libri referendus eſt canon 15. cau. 32. qu. 4., ubi Iſidorus ita ſcribit: *Item liberi dicti, quia ex libero ſunt matrimonio orti. Nam filii ex libero & ancilla ſervilis conditionis ſunt; ſemper enim qui naſcitur deteriorem parentis ſtatum ſumit. Naturales autem dicuntur ingenuarum concubinarum filii, quos ſola natura genuit, non honeſtas conjugii*. Et paullo infra poſtquam de ſpuriis egerit, quibus certa mater eſt, pater incertus, ait: *Unde & ii, qui non ſunt de legitimo matrimonio, matrem potius, quam patrem ſequuntur.*

Can. 1. cau. 35. qu. 4. Quæ ſub Iſidori nomine leguntur in can. 1. cau. 35. qu. 4. non in omnibus Iſidori codicibus exhibentur, quemadmodum teſtificatus eſt Breulius ad calcem capitis 6. lib. 9., ea adjiciens, quod *in quibuſdam exemplaribus*, ut ipſe ait, haberentur: Ibidem autem pro Gratiani verbis: *Conſanguinitas ... ad ſextum generationis*

Digitized by Google

tionis gradum legitur: *Hæc conſanguinitas ad ſextum generis gradum*. Ego facile puto cum Romanis Correctoribus, adjecta fuiſſe ex Sancti Auguſtini monumentis, nimirum ex libro 15. de Civitate Dei cap. 16., ubi ita legitur: *Fuit autem antiquis Patribus religioſæ curæ, ne ipſa propinquitas ſe paullatim propaginum ordinibus dirimens longius abiret, & propinquitas eſſe deſiſteret, eam nondum longe poſitam rurſus matrimonii vinculo colligare, & quodammodo revocare fugientem*. Ceterum quæ ſubduntur de gradibus cognationum intra ſextum gradum coercendis exemplo ſex mundi ætatum, Eruditis Viris minime placent, cum exemplum illud vetuſtis Eccleſiæ Patribus nullibi probatum fuiſſe reperiatur, unde ait Vaneſpen in brevi Commentario in Gratianum ad eundem canonem: *De hac reſtrictione uſque ad ſextum gradum alibi me legiſſe non memini, multo minus rationem adductam ab ullo probatam ſcio*.

De bello, & ludis egiſſe Iſidorum in lib. 18. Etymologiarum ſuperius animadvertimus: Eo ſpectat canon 1. cau. 23. qu. 2. Nimirum in capite 1. poſtquam tradidit Sanctus Antiſtes, a Nino Aſſyriorum Rege bella originem habuiſſe, ita proſequitur: *Quatuor autem ſunt genera bellorum; ideſt juſtum, injuſtum, civile, & pluſquam civile. Juſtum bellum eſt, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulſandorum hoſtium cauſſa. Injuſtum bellum eſt, quod de furore, non de legitima ratione initur*. Et poſt pauca. *Nullum bellum juſtum habetur, niſi denunciatum, niſi indictum, niſi de repetitis rebus*. Quæ ſubjiciuntur apud Gratianum in verſ. *Judex*, non videntur propoſito ejuſdem Gratiani accommodata, habentur autem in capite 15. ejuſdem libri, ubi Iſidorus nonnulla tradidit de fori contentionibus, & poſtquam docuit, ſex perſonas judicium conſtituere, judicem, accuſatorem, reum, & tres teſtes, ait: *Judex dictus, quaſi jus dicens populo, ſive quod jure diſceptet. Jure autem diſceptare eſt juſte judicare. Non eſt autem judex, ſi non eſt in eo juſtitia*.

Can. 1. cau. 23. qu. 2.

De Libris Synonimorum.

Libri duo, qui ſub nomine Iſidori Hiſpalenſis appellantur *Synonima*, alias etiam & verius dicuntur *Soliloquia*. In iis inducitur homo variis preſſus & fractus ærumnis conquerens, & fere in deſperationem adductus, quem ratio propoſita Dei clementia conſolatur. Aſceticum ſane opus, quod humanam mentem ad rerum divinarum contemplationem pene impellit, tanquam ad eam, in qua vera felicitas ſita eſt. Breulius huic operi epiſtolam adjecit Iſidori, librum ad Braulionem dirigentis ſub hac inſcriptione: *In nomine Domini, in Chriſto chariſſimo & dilectiſſimo fratri Braulioni Archidiacono Iſidorus*, & in ipſa epiſtola ita inducitur ſcribens: *Mittimus vobis Synonimorum libellum, non quod alicujus utilitatis ſit, ſed quia eum volueris*. Synonimorum librum vulgo dictum putant, quia multa verba ibidem in unam coeunt ſignificationem. Ego ſane vix mihi perſuadere poſſum, germanum eſſe Iſidori Hiſpalenſis fœtum, quamquam in eo multa utilia contineantur. Siquidem obſervo in primis in epiſtola Braulionem non Epiſcopum, ſed Archidiaconum nominari; una etiam appellari fratrem, quando Epiſcopi Coepiſcopos ſuos fratres appellare ſolebant. Deinde in eadem epiſtola inducitur Iſidorus expectans a Braulione *decadem Sancti Auguſtini*, ſubdens: *Poſco, ut quoquo modo me cognitum ei facias*; quæ verba ad viventem adhuc hominem, quam ad diu vita functum commodius referuntur. Addo his, proferri ſub ejuſdem Iſidori nomine duos

Digitized by Google

alios libros, quorum prior inſcribitur *de contemptu mundi*, poſterior: *de norma vivendi*: in omnibus autem eadem fere verba, nedum eædem ſententiæ paſſim repetuntur, ut inveroſimile admodum ſit, Sanctum Virum pluries eandem rem fuiſſe perſecutum. Quæ ratio ſi plurimum potuit apud eruditos viros, ut nonnulli ex ipſis apocryphos eſſe putarent libros de contemtu mundi, & de norma vivendi, neſcio cur non poſſit etiam quenquam inducere, ut ſpurium librum Synonimorum, ſeu Soliloquiorum eſſe arbitretur. Sic pauca de operis auctoritate præfatus, ad Gratianeos canones exinde depromtos accedo, qui omnes ad librum 2. referendi ſunt, uno demto canone 12. de pœn. diſt. 3., qui ſane apud Gratianum

Can. 12. de pœn. diſt. 3.

perperam Auguſtino tribuitur. Legitur ille in fine libri 1., ubi completo Dialogo inter hominem & rationem, tandem ita concludit ratio: *Deplorato delicta, ne rurſus facias, quod iterum plangas, ne culpa, pro qua veniam poſtulas, iterare præſumas: inanis eſt pœnitentia, quam frequens culpa coinquinat. Vulnus iteratum tardius ſanatur, frequens peccans & lugens veniam vix meretur. Nihil proſunt lamenta, ſi replicantur peccata; nihil valet veniam malis poſcere, & mala denuo iterare. Perſiſte ergo in confeſſione, eſto in pœnitentia firmiter confirmatus. Vitam bonam, quam cœpiſti, tenere non deſeras; propoſitum bonæ vitæ conſerva jugiter. Beatus eris, ſi permanſeris, beatus, ſi perſeveraveris. Salus perſeverantibus promittitur, præmium perſeverantibus datur. Beati, qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam in omni tempore. Non eſt beatus, qui bonum facit, ſed qui inceſſanter facit. Qui enim perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit.*

Can. 1. diſt. 11.

In capite 16. libri 2. legitur canon 1. diſt. 11., in quo deplorabat auctor humanos actus ex longa peccandi conſuetudine depravatos, in eam rem regulam tradens his verbis: *Multa ſunt conſuetudine vitiata, multa pravo uſu præſumta, multa contra pudicos mores illicite uſurpata. Adime conſuetudinem, ſerva legem. Cedat conſuetudo auctoritati, pravum uſum lex, & ratio vincat.* Liquet ex his ita deſcriptis non de quacumque conſuetudine ibidem ſermonem inſtitui, ſed de ea, qua quis adverſus publicas leges privatim ſe gerat. Ut paucis dicam, eam conſuetudinem in mala improbatam voluit, cui contrarium uſum in bona proclivem reddentem hominem laudavit in cap. 12. ita ſcribens. *Sæpe natura moribus immutatur, ſæpe natura conſuetudine ſuperatur. Aſſiduitas enim mores facit, jugis uſus in naturam ſe vertit. Omnia uſui cedunt, uſui omnia parent, res ipſa ſe agit, ut uſus erit. Quod cum difficultate cœperis, per uſum cum voluntate perficies.*

Can. 16. cau. 22. qu. 2. & Can. 5. cau 22. qu. 4.

In capite 10. ejuſdem libri principio legitur canon 16. cau. 22. qu. 2. ibi: *Omne quoque genus mendacii ſummopere fuge, nec caſu, nec ſtudio loquaris falſum. Nec per teſtes mentiri ſtudeas, nec qualibet fallacia vitium alicujus defendas. Cave mendacium in omnibus, mendacio enim fides tollitur, error inducitur, veritas aboletur.* Et in fine ejuſdem capitis ita habetur: *In malis autem promiſſis reſcindatur fides, in turpi voto muta decretum; quod incaute voviſti, non facias. Impia eſt promiſſio, quod ſcelere impletur.* Hic eſt canon 5. cau. 22. qu. 4.

Can. 8. cau. 32. qu. 5.

In capite 1. ejuſdem libri exhibetur canon 8. cau. 32. qu. 5. his verbis legendus: *Non poteſt corpus corrumpi, niſi prius animus corruptus fuerit. Dum anima habetur, ſtatim caro ad peccandum parata eſt. Anima enim carnem præcedit in crimine, nihilque poteſt caro facere, niſi quod voluerit animus. Munda ergo cogitatione animum, & caro non peccabit; ſi enim volueris vinci, omnino non poteris,*

De

Digitized by Google

De epiſtola ad Maſſanum Epiſcopum.

Prodiit pene integra apud Gratianum tum in can. 28. diſt. 50., tum in can. 11. cau. 33. qu. 2. Epiſtola ſub nomine Iſidori ad quendam Epiſcopum, quem modo Maſſanum, modo Maſſionem appellavit. Alii etiam nominaverunt Maſonem, alii Maſſenum. Non piget integram hoc in loco deſcribere, ad quam propterea commodius Gratianei canones exigantur. Ita edita eſt in editione Breuliana pag. 352. ex codice MS. Bibliothecæ Cœnobii S. Germani a Pratis: *Domino vere ſancto* (hic eſt canon 28. diſt. 50.) *meritiſque beato fratri Maſſano Epiſcopo, Iſidorus Epiſcopus. Veniens ad nos famulus veſter, vir religioſus Nicetius, literas honorificentiæ veſtræ nobis detulit, in quibus agnitio ſalutis veſtræ nihilominus perpatuit: maxime per eum portitorem, cujus lingua epiſtola vivens erat. Unde pro ſalute veſtra gratiarum actionibus Deo noſtro repenſis, in quantum valuit mediocritas noſtra inquiſitioni veſtræ ſtuduit reſpondere: poſcentes veſtrorum meritorum ſuffragiis, divinis nos commendare conſpectibus. Verum quod ſequenter in epiſtolis fraternitas tua nobis innotuit, videlicet, quod in canone Ancyritano capitulo* XIX. *legitur, poſt lapſum corporalem reſtaurandum honoris gradum poſt pœnitentiam: & alibi legitur, poſt hujuſmodi delictum nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum, hæc diverſitas hoc modo diſtinguitur. Illos enim ad priſtinos gradus redire canon præcipit, quos pœnitentiæ præceſſit ſatisfactio, vel condigna peccatorum confeſſio. At contra hi, qui neque a vitio correpti emendantur, atque hoc ipſum carnale delictum, quod admittunt, etiam vindicare quadam ſuperſtitioſa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita eſt utraque dirimenda ſententia, ut neceſſe ſit, illos reſtaurari in locum honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem meruerunt divinæ pietatis. Hi enim non immerito conſequuntur ademtæ dignitatis ſtatum, qui per emendationem pœnitentiæ recepiſſe noſcuntur vitæ remedium. Id autem ne forte magis ambiguum ſit, divinæ auctoritatis ſententia confirmetur. Ezechiel enim Propheta ſub typo prævaricatricis Hieruſalem oſtendit per pœnitentiæ ſatisfactionem priſtinum reſtaurari honorem. Confundere (inquit) o Juda, & porta ignominiam tuam. Et poſt paullulum: & tu inquit, & filiæ tuæ revertimini ad antiquitatem veſtram. Quod dixit, confundere, oſtendit poſt peccati opus debere quemque erubeſcere, & poſt confeſſionem, pro admiſſis ſceleribus verecundam frontem humi proſtratam demergere, pro eo, quod dignum confuſione perpetraverit opus. Deinde præcipit, ut portet ignominiam depoſitionis ſuæ, lugens cum humilitate. Quam ſi portaverit, revocari ſecundum Prophetam ad priorem ſtatum poterit. Idem Johannes Evangeliſta Angelo Epheſi Eccleſiæ inter cetera ſimile quiddam ſcribit. Memor eſto, unde cecideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Alioquin veniam tibi, & movebo candelabrum tuum de loco ejus. In Angelo Eccleſiæ, Præpoſitum utique, ideſt Sacerdotem oſtendit, juxta Malachiam, qui dicit: labia Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem exquirunt de ore ejus, quia Angelus Domini eſt. Præpoſitus ergo lapſus in vitium per Evangeliſtam monetur, ut memor ſit, unde ceciderit, & pœnitentiam agat, & prima faciat opera, ut non moveatur candelabrum ejus. Nam candelabrum Angeli doctrina Sacerdotalis, vel honor poteſtatis, quem geſtat, intelligitur. Juxta quod ſcriptum eſt apud Samuelem in damnationem Heli. Oculi ejus caligaverant, nec poterat videre lucernam Dei, antequam extingueretur. Lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate Sacerdotali pollens juſtitiæ claritate fulgebat. Extinctam Pro-*

Can. 28. diſt. 50. & can. 11. cau. 33. qu. 2.

Digitized by Google

Propheta aſſerit, dum ob ſcelera filiorum ſacerdotis poteſtatem meritorumque lumen amiſit. Candelabrum ergo, ſive lucerna Sacerdotis (quæ intelliguntur chariſmata honoris) tunc penitus juxta Johannem extinguitur, vel movetur, quando poſt delicti caſum neglecta pœnitentia admiſſa ſcelera non deflentur. Non enim dixit, pro eo, quod cecidiſti, commovebo candelabrum tuum; ſed niſi pœnitentiam egeris, movebo candelabrum tuum. Erga quemquam Præpoſitum peccantem ſi prævenerit pœnitentia delicti, utique ſequitur & meriti, & in Proverbiis: qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequitur. Nam & ipſum, (hic eſt canon 11. cau. 33. qu. 2.) *quod canonum cenſura poſt ſeptem annos remeare pœnitentem in ſtatum priſtinum præcipit, non hoc ex electione proprii arbitrii, Patres, ſed potius ex ſententia divini judicii ſanxerunt. Nam legitur, quod Maria ſoror Aaron Prophetiſſa cum obtrectationis* (monet Breulius alias legi *detractionis*) *adverſus Moyſem incurriſſet delictum, illico ſtigmate lepræ perfuſa eſt, cumque peteret Moyſes, ut emundaretur, præcepit eam Dominus extra caſtra ſeptem diebus egredi; & poſt emundationem rurſus eam in caſtra admitti. Maria ergo ſoror Aaron caro intelligitur Sacerdotalis, quæ dum ſuperbiæ dedita ſordidiſſimæ corruptionum contagiis maculatur, extra caſtra ſeptem diebus, ideſt extra Collegium Sanctæ Eccleſiæ ſeptem annis projicitur, ubi poſt emundationem vitiorum loci, ſive priſtinæ dignitatis recipit meritum. Ecce, in quantum valui,* (iterum in can. 28. diſt. 50. deſcripſit Gratianus) *Concilii Ancyritani antiquam plane, & plenam auctoritate ſententiam ſacris teſtimoniis explanavi, oſtendens, eum proprio honori poſſe reſtaurari, qui per pœnitentiæ ſatisfactionem noverit priora delicta deflere; eum vero non poſſe reſtaurari, qui nec luget, quæ geſſit, & lugenda ſine ullo pudore religionis, vel timore Judicii Divini committit. In fine autem* (utrobique iſta Gratianus delineavit) *epiſtolæ hujus hoc adjiciendum putavi, ut quotieſcumque in geſtis Conciliorum diſcors ſententia invenitur, illius Concilii teneatur ſententia, cujus antiquior, aut potior eſt auctoritas. Data ſub die II. Kal. Martii anno III. Regnante Domino noſtro Victerico Glorioſo Rege.* Inde Breulius hanc epiſtolam referendam vult ad annum 609., cum in hunc inciderit annus tertius Regni Victerici. Sic ad integram epiſtolam reſtitutis Gratiani canonibus, non ſunt omittendæ eruditorum animadverſiones, qui arbitrati ſunt, epiſtolam eandem falſo fuiſſe Iſidoro tributam, quemadmodum tradidit Natalis Alexander in hiſtoria ſeptimi ſæculi cap. 4. art. 4. Sane non deſunt ad id demonſtrandum gravia argumenta. Siquidem in primis multa ibidem inveniuntur inconcinne digeſta præter Iſidori morem, & divinarum literarum exempla parum rei propoſitæ accommodata, quemadmodum illud eſt Mariæ Sacerdotum carnem ſignificantis, ut quemadmodum Maria per ſeptem pœnitentiæ dies reſtituta eſt, ita Sacerdotes poſt ſeptem pœnitentiæ annos reſtituantur. His addi poteſt, quod dicitur in fine epiſtolæ de ſervandis Conciliorum canonibus, quoties alios aliis adverſari contingat. Quamquam enim ea obſervatio opportuna fuiſſet, ubi plurium Conciliorum canones oppoſiti Iſidoro extitiſſent, fruſtra fiebat, ubi unus Ancyrani Concilii canon expendebatur. Quod vero maximum argumentum eſt, depromitur ex aliis ſententiis Iſidori, qui non ſemel docuit, Sacerdotes publico crimine lapſos in ſuam dignitatem non poſſe ordinario jure reverti. Ita habet ille in epiſtola ad Helladium, & ceteros Epiſcopos cum eo convenientes de Epiſcopo Cordubenſi in grave crimen miſere lapſo: *Cum effuſione lacrymarum veſtram ſanctitatem depoſcimus, ut idem lapſus ſancto cœtui veſtro præſentatus agnito a vobis confeſſionis eloquio ſynodali*

ſententia

ſententia a gradu Sacerdotii deponatur. Melius eſt illi, ut temporaliter judicetur a vobis, quam æterno damnetur judicio. Levior eſt illi præſentis temporis ignominia, quam futura gehennæ tormenta. Sciat enim ſe amiſiſſe nomen, & officium Sacerdotis, qui meritum perdidit ſanctitatis. Quapropter judicii veſtri decreto pœnitentiæ perpetim flagitia perpetrata lamentatione deploret, plangat Sacerdotii cultum, quem male vivendo perdidit. Lugeat animæ ſuæ ſtatum, quam tanto putredinis cæno coinquinavit. Fortaſſe porriget illi manum quandoque Spiritus Sanctus, ut per dignam ſatisfactionem mereatur peccatorum remiſſionem. Hæc eadem doctrina traditur ab Iſidoro in lib. 2. de Eccleſiaſticis officiis cap. 5. Denique cum in tota epiſtola nihil aliud explicetur, quam Ancyranus canon, quo Sacerdotes publico gravi crimine inquinati de gradu in perpetuum dejiciuntur, non videtur Iſidoro digna interpretatio, qua Ancyranus canon intelligatur de Sacerdotibus illis, qui in peccato perſeverant. Quæ enim de illis ad Sacerdotii munera non admittendis eſſe dubitatio potuiſſet? Amplius quidquam rigor exigebat Eccleſiaſticæ diſciplinæ apud Ancyranos Antiſtites.

De Ceteris Canonibus Iſidoro tributis.

Can. 1. & 4. verſ. Iſidorus diſt. 16.

Ad Iſidori opera exigendi adhuc ſuperſunt nonnulli canones Sancto Viro apud Gratianum inſcripti. Ii ſunt in primis canon 1., & canon 4. diſt. 16. verſ. *Iſidorus*, qui ſane quoties invicem conferantur, opus diverſorum auctorum eſſe illico videbuntur, cum in can. 1. canones Apoſtolici tanquam apocryphi rejiciantur, in canone 4. tanquam venerabiles proponantur. Sed jamdiu poſt Romanos Correctores Viri eruditi numero plurimi Iſidorum ab Iſidoro diſtinguere ſciverunt, videlicet Hiſpalenſem a Mercatore, & canonem 1. Hiſpalenſi, canonem 4. Mercatori tribuere. Uterque præfationem edidit in canones Conciliorum. Et quidem Hiſpalenſis Iſidori Præfationem viderunt laudati Correctores Romani ad ſe miſſam ex Bibliotheca Toletanæ Eccleſiæ, in qua memoratum canonem 1. legiſſe ſe profitentur. Vidit etiam eandem præfationem præpoſitam Conciliis Hiſpanicis Antonius Auguſtinus, uti ipſe teſtatur in lib. 1. de emendatione Gratiani Dial. 6. & Dial. 20., lugens pro Præfatione Hiſpalenſis Iſidori in editione Conciliorum a recentioribus fuiſſe ſubſtitutam Præfationem Mercatoris. Ceterum Iſidorus Hiſpalenſis a canonibus Apoſtolicis canonum Eccleſiaſticorum originem nunquam voluit repetendam, ſed potius a Concilii Nicæni temporibus, ſive a rebus Eccleſiæ pacatis ſub Imperio Conſtantini, uti luculentiſſime probatur ex lib. 6. originum cap. 16., quod refertur in can. 1. diſt. 15. ſuperius laudato. Quod ſpectat canonem 4., is ſane legitur in Præfatione Mercatoris, cujus & qualis, & quanta eſſe debeat auctoritas, vel fides nemo ignorat, ea nimirum, quæ debetur inſigni, uti ab omnibus nominatur, deceptori. Non opus eſt, ut hoc in loco eam controverſiam explicem, qua de canonibus Apoſtolicis diſputatur. Fuit jam alibi fuſius diſcuſſa. Tantum adnotabo, canonem illum 4. referri apud Ivonem in parte 4. Decreti cap. 106., cujus auctor expreſſe nominatur Iſidorus *Mercator*, in quo præterea pro verbis illis, *quoniam plures eos recipiunt*, quæ deſcripſit Gratianus, legitur: *quia populares eos recipiunt*. Si recipienda ſit Ivonis editio, concludere oportebit, ne Iſidorum quidem Mercatorem crediſſe tanquam vere Apoſtolicos primos illos, quos proponebat, canones, ſed eos exhibuiſſe, ut vulgari, ſeu populari, qualiſcumque eſſet, traditioni indulgeret.

In

Digitized by Google

Can. 1. diſt. 29. In canone 1. diſt. 29. non verba ipſa Iſidori Hiſpalenſis deſcripta puto, ſed ſententiam, qualis deſcribitur in libris Iſidoro eidem tributis. Etenim in primis in libro de norma vivendi, ita legitur: *Proſpice, quid aptum ſit tibi, & tempore, & ubi, quando, quare, quamdiu facere debeatur, cauſſas rerum & tempora inſpice, & ſingulorum operum diſcretiones diligenter diſtingue*. Item in libro de contemtu mundi hæc habentur. *Ante factum cogita, ante opus præmeditare diu, quam vis agere, diuque acquire, diu proba, & ſic age cum diu cogitaveris, tunc fac, quod probaveris .... ſuſcipienda eſt enim veritas perſonarum, & quem quoquomodo erudias tracta. Communia omnibus, ſecretiora perfectioribus loquere, aperta cunctis, operta paucis annuncia*. Quæ omnia iiſdem fere verbis leguntur in libro 2. Synonimorum cap. 16. & ſequentibus. Verum cum incerta ſit auctoritas horum quorumcumque librorum, uti ſuperius attigi, tuto ſententiæ illæ, ſicut & Gratianeus canon Iſidoro adſcribi non poterunt.

Can. 8. diſt. 40. Quod ſub Iſidori nomine legitur in can. 8. diſt. 40., non ſolum inter opera Iſidori minime reperitur, ſed etiam Eccleſiaſtico quocumque viro nedum Iſidoro minus dignum videtur. Quis enim probare poſſit craſſas illas ſimilitudines perperam congeſtas inter viri & mulieris conjunctionem, unde unum conjugum corpus efficitur, atque electionem, ac conſecrationem Epiſcoporum, unde unus emergat Epiſcopatus? Quid præterea ineptius ſubjici poteſt, quam dicere, ea omnia unum corpus efficere, quod citius corrumpatur, & ad terram trahatur, niſi legaliter ſervetur, niſi juſte vivendo laudetur? Ego puto, auctorem hujus fragmenti ſtuduiſſe imitari formulas Iſidori Mercatoris, qui ad nauſeam uſque in epiſtolis a ſe confictis ſimilitudines illas corporalis ſpiritualiſque conjugii paſſim perſequitur, uti exemplum eſt præcipue in can. 11. cau. 7. qu. 1., ex qua imitatione nomen Iſidori irrepere potuerit in laudatum canonem 8. Quod ſi Iſidorus Hiſpalenſis aliquando conjugiorum ſimilitudinem ad res ſacras protraxit, elegantius id factum video, ut liquet ex lib. 2. de officiis cap. 19., ubi hæc leguntur: *Quod autem non unus, & multæ, ſed unus & una copulantur, ipſa prima divinitus facta conjunctio in exemplum eſt. Nam cum Dominus hominem figuraſſet, eique parem neceſſariam proſpexiſſet, unam de coſtis ejus mutuatus, unam illi fœminam finxit, ſicque Adam & Mulier Eva inter ſe nuptiis juncti formam hominibus de originis auctoritate, & prima Dei voluntate ſanxerunt. Item ſecundum ſpiritales nuptias, ſicut unus Chriſtus, & una Eccleſia, ita & unus vir, & una uxor tam ſecundum generis documentum, quam ſecundum Chriſti Sacramentum*; in quibus ſane verbis enitet ipſa Paulli Apoſtoli doctrina, qualis habetur in cap. 5. epiſtolæ ad Epheſios.

Can. 59. & 60. cau. 1. qu. 1. & Can. 23. de conſ. diſt. 4. Cum canone 59. cau. 1. qu. 1. jungendus eſt canon 23. de conſ. diſt. 4., utrobique enim ſub Iſidori nomine eadem ſententia deſcribitur. Non eſt conſiſtendum in codice Gratiani, ſed ad antiquiores Collectores, quos Gratianus ſequebatur, reſpiciendum eſt, ut in monumenti auctorem inquiratur. Ivo Carnotenſis in parte 1. Decreti cap. 294. laudat illud *ex dictis Iſidori Epiſcopi*, quæ ſane inſcriptio nihil aliud indicat, quam nonnulla ex Iſidoro in illud caput derivata fuiſſe. Clarius quiddam adparet in codice MS. Panormiæ Regii Athenæi, in quo pag. 11. col. 2. recenſentur verba canonis 23. laudati ſub hac inſcriptione. *Auguſtinus ad Fortunatum ex dictis Iſidori Epiſcopi*, item in margine alio charactere: *ex dictis Iſidori Epiſcopi*. Hinc facile colligo, auctorem canonis eam compoſuiſſe ſententiam, qualis recentioribus ſæculis obtinuit, eandemque ita compoſitam veteribus

Patribus

Digitized by Google

Patribus Auguſtino & Iſidoro tribuiſſe, quod apud Auguſtinum & Iſidorum nonnulla inveniremtur, ex quibus ea diſciplina Eccleſiæ ſtabiliretur. Quod ut clarius explicetur, obſervandum eſt, veterem controverſiam, quæ diu Africanam Eccleſiam adverſus Romanam exagitavit temporibus Stephani Papæ, & Cypriani Carthaginenſis, fuiſſe definitam jam ſæculo tertio, de recipiendo hæreticorum baptiſmate, ſive de non rebaptizandis iis, qui ab hæreticis ſemel rite baptizati fuiſſent. Num vero & ii tanquam vere baptizati haberentur, qui a non baptizatis baptizati fuiſſent, perſpicue nondum traditum fuerat. Hinc Auguſtinus in ea quæſtione ſe dubitantem exhibuit, quamquam in eam potius ſententiam inclinaret, qua diceret, validum eſſe baptiſmum, ut adparet ex can. 31. de conſ. diſt. 4. Recentioribus ſæculis, prout res incideret, ſingularibus Pontificum Maximorum reſcriptis, definiri controverſia cœpit. Hinc legimus in lib. 5. Capitularium capite 6. *Siquis baptizatus eſt a Presbytero non baptizato, & Sancta Trinitas in ipſo baptiſmo invocata fuit, baptizatus eſt, ſicut Sergius Papa dixit. Impoſitione vero manus indiget. Gregorius Epiſcopus Romanus, & Johannes Sacellarius ſic ſenſerunt*. Item ſub Nicolao I. Bulgari in eadem controverſia Romanum Antiſtitem conſuluerunt, reſcriptoque definitum, valere baptiſmum etiam a non baptizato collatum, ubi legitima baptiſmatis fuiſſet forma ſervata can. 24. de conſ. diſt. 4. Ita reſcribendi cauſſam Romani Antiſtites pro data occaſione exhauriebant ex veterum Patrum Auguſtini, & Iſidori monumentis. Etenim Auguſtinus paſſim in libris ſuis tradebat, in conferendo Baptiſmatis Sacramento, ſicut non probitatem, ita neque fidem miniſtrantis attendi oportere, cum Baptiſmatis virtus tota dependeat ex inſtitutione Chriſti, non ex merito conferentis. Atque ut de Iſidoro loquar, ipſe in cap. 24. lib. 2. de Eccleſiaſticis officiis ita ſcribebat. *Conſtat, baptiſma ſolis Sacerdotibus eſſe traditum, cujuſque myſterium nec ipſis Diaconibus explere eſt licitum abſque Epiſcopis, vel Presbyteris, niſi illis procul abſentibus ultima languoris cogat neceſſitas; quod & Laicis fidelibus plerumque permittitur, ne quiſquam ſine remedio ſalutari de ſæculo evocetur. Hæretici autem, ſi tamen in Patris, & Filii, & Spiritus Sancti atteſtatione docentur baptiſma ſuſcepiſſe, non iterum ſunt baptizandi, ſed ſolo chriſmate, & manus impoſitione purgandi. Baptiſmus enim non eſt hominis meritum, ſed Chriſti: ideoque nihil intereſt, hæreticus an fidelis baptizet. Quod Sacramentum tam ſanctum eſt, ut nec homicida miniſtrante polluatur. Habet quidem hæreticus baptiſmum Chriſti; ſed quia extra unitatem fidei eſt, nihil ei prodeſt. At ubi ingreſſus fuerit, ſtatim baptiſma, quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi jam prodeſſe ad ſalutem. Quod enim accipit, approbo, ſed quia foris accipit, improbo. Dum autem venerit, non mutatur, ſed agnoſcitur: charaɛter eſt enim Regis mei baptiſmus, non error ſacrilegus, corrigo deſertorem, non muto charaɛterem*. Itaque ſententiæ Patrum Auguſtini, & Iſidori perſpicuæ erant in ea parte, qua tradebatur, baptiſma collatum ab hæreticis valere; in altera autem parte, qua quæri poſſet, an baptizatum eſſe oporteret, qui baptizaret, dubiæ quodammodo videbantur; ubi enim tradebant illi, non attendi meritum baptizantis, ſed unam Chriſti Sacramenti auctoris inſtitutionem, generalis traditio videbatur, ad non baptizatos facile producenda; at ubi de hæreticis, ac proinde de baptizatis hominibus præcipuum ſermonem habebant, coerceri videbatur generalis illa definitio ad eos tantum, qui jam baptizati proponerentur. Dubia mens Patrum explicari debuit per Pontifices Maximos, inter quos nominatus eſt Sergius, & Gregorius,

gorius, nominari autem etiam potuiſſet Nicolaus I., unde Collectores canonum, ut rem univerſam paucis perſtringerent, expoſuerunt, aliud forte erui poſſe ex Auguſtino, & Iſidoro; ſed Romanorum Antiſtitum definitionem omnibus veterum dubitationibus prævalere. En paucis explicatam laudati canonis 59. ſententiam, in cujus initio dubitatio proponebatur, qualis ex Iſidori, aut Auguſtini dictis emergebat; in cujus deinde fine prodita eſt ſententia Pontificum Maximorum. Nonnulla adjicio ad interpretationem laudati capitis 6. libri 5. Capitularium, ubi dicitur, baptizatum a Presbytero non baptizato *impoſitione manuum indigere*; vel enim nomine impoſitionis manuum intelligitur impoſitio manuum ceremonialis, & eam facere jure non poterat Presbyter non baptizatus: vel intelligitur impoſitio manuum ab Epiſcopo facienda in Sacramento Confirmationis. Fingamus enim vero agi de Presbytero non baptizato, qui una & Sacramentum Baptiſmatis, & Sacramentum Confirmationis juxta aliquarum Provinciarum veterem morem contuliſſet, uti in can. 1. diſt. 95., & in cap. 4. de conſuetudine: licet non eſſet iterandum Baptiſmatis Sacramentum, erat tamen iterandum Sacramentum Confirmationis, quod paſſim apud veteres nomine impoſitionis manuum appellatur. Aliter dicendum eſt de manus impoſitione, cum qua loco ſupra laudato Iſidorus ajebat recipiendos eſſe baptizatos ab hæreticis; etenim manus illa impoſitio erat reconciliatoria, qua ſcilicet hæretici ad Eccleſiam revertentes reconciliari ſolebant. Quod vero in eodem canone legitur, Presbyterum non baptizatum baptizandum eſſe, ſed non iterum ordinandum, nullibi legitur apud veteres Patres, vel Auguſtinum, vel Iſidorum. Neque ego ibi arbitror adjectum fuiſſe, ut indicaret auctor canonis ita aliquando fuiſſe ſervatum, ſed potius ut quædam dubitandi cauſſa proponeretur. Siquidem quæ inde ſequuntur, *ſed Romanus Pontifex &c.* ideo adſuta fuerunt, ut ſignificaretur, præcedentia canonis verba in diſciplinam Eccleſiæ nunquam recepta fuiſſe. Auctor Palearum ad id reſpexiſſe videtur, cum deſcripſit canonem ſubſequentem, ideſt 60., ubi ſtatuitur, Presbyterum non baptizatum & baptizandum eſſe, & iterum ordinandum. Depromtus ille canon fuit ex lib. 6. Capitularium cap. 94. ibi: *Siquis Presbyter ordinatus deprehenderit ſe non eſſe baptizatum, baptizetur, & ordinetur iterum, & omnes, quos prius baptizavit.* Burchardus eundem canonem retulit ſub nomine Concilii apud Compendium (neque enim expreſſe Capitularia Francorum nominare opportunum ducebat apud Germanos tunc Francis infenſos) in cap. 74. lib. 1., & ex Burchardo Ivo in parte 1. cap. 268. Baluzius autem in notis ad Capitularia jam animadvertit in Concilio Compendienſi illum canonem nen reperiri. Ego illud monumentum invenio inter canones Pœnitentiales Theodori Cantuarienſis, de quibus inferius ſuo locum differendum erit. Sane in ea parte, qua ſtatuitur, Presbyterum non baptizatum & baptizandum eſſe, & iterum ordinandum, rectam agnoſcimus ſententiam relatam deinde in cap. 1. de Presbytero non baptizato, juxta quam jure reſcribendum voluit Innocentius III. in cap. 3. eod. tit. Verum in ea parte, qua traditur, baptizatos ab eodem Presbytero eſſe rebaptizandos, referri quidem poteſt ad veterum dubitationes, de quibus modo ſermonem habebam; at poſtquam aliud reſcriptis Maximorum Pontificum definitum eſt, recipi minime potuit. Hinc omiſſa fuit ea capitis pars in dicto cap. 1. de Presbytero non baptizato, & Romani Correctores in dicto can. 60. eandem detrahendam a Gratianeis codicibus non immerito exiſtimarunt.

Ex

Digitized by Google

Ex variis veterum Patrum ſententiis, Hieronymi, Gregorii Magni, & Iſidori compoſitum a Gratiano fuiſſe canonem 84. cau. 1. qu. 1. jam alibi animadverti; nimirum tum in cap. 59. partis 2., tum in cap. 3. partis hujus 3., ubi & quæ Gregorii, & quæ Hieronymi eſſent, exhibui. Supereſt nunc, ut ea deſcribam, quæ depromta fuerunt ab Iſidoro. Nimirum apud Iſidorum in lib. 6. Etymologiarum cap. 19. nonnulla leguntur, ad quæ exigendus eſt verſiculus *Myſterium itaque* uſque ad verſiculum, *Hoc de corpore*, ibi: *Sacrificium dictum, quaſi ſacrum factum, quia prece myſtica conſecratur, in memoriam pro nobis Dominicæ Paſſionis: unde hoc eo jubente Corpus Chriſti, & Sanguinem dicimus, quod dum ſit ex fructibus terræ, ſanctificatur, & ſit Sacramentum, operante inviſibiliter Spiritu Dei, cujus panis, & Calicis Sacramentum Græci Euchariſtiam dicunt, quod latine bona gratia interpretatur. Et quid melius Corpore, & Sanguine Chriſti? Sacramentum eſt in aliqua celebratione, cum res geſta ita ſit, ut aliquid ſignificare intelligatur, quod ſancte accipiendum eſt. Sunt autem Sacramenta, Baptiſmum, & Chriſma, Corpus, & Sanguis Chriſti, quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia ſub tegumento corporalium rerum virtus divina ſecretius ſalutem eorundem Sacramentorum operatur, unde & a ſecretis virtutibus, vel ſacris Sacramenta dicuntur. Quæ ideo fructuoſe penes Eccleſiam ſiunt, quia Sanctus in ea manens Spiritus eorundem latenter Sacramentorum operatur effectum, unde ſeu per bonos, ſeu per malos miniſtros intra Dei Eccleſiam diſpenſetur; tamen quia Spiritus Sanctus myſtice illa vivificat, quæ quondam Apoſtolico in tempore viſibilibus apparebat operibus, nec bonorum meritis diſpenſatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur; quia neque qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus, unde & Græce myſterium dicitur, quod ſecretam, & reconditam habeat diſpenſationem.* Can. 84. cau. 1. qu. 1.

Obſervaverunt jam Romani Correctores non Iſidori tantum, ſed aliorum complurium monaſticæ vitæ inſtitutorum ſententias congeſtas fuiſſe in can. 100. cau. 11. qu. 3., qui integer extat apud Smaragdum Monachicarum Regularum Compilatorem. Paullo aliter canonem deſcripſit Ivo in parte 14. decreti cap. 110. his verbis: *Qui conſentit peccantibus, & defendit alium delinquentem, maledictus erit apud Deum, & apud homines, & corripietur increpatione ſeveriſſima. Hinc & quidam Sanctiſſimus Pater ait: Siquis errori alterius conſenſerit, ſciat ſe cum illo ſimili modo culpabilem judicandum, & excommunicandum.* Laudat autem Ivo *ex dictis Baſilii*. Revera in regula Baſilii ab Holſtenio edita interrogatione 26. nonnulla leguntur ſimilia, ibi: *Quale judicium eſſe debet de his, qui fratres defendunt? Reſp: ut mihi videtur, gravius ab illo, quod dixit Dominus: quia expedit illi, ut ſuſpendatur mola aſinaria ad collum ejus, & præcipitetur in mare, quam ut ſcandalizet unum ex minimis iſtis. Non enim jam correptionem ad emendationem, ſed defenſionem ad confirmandum peccatum ſuum ſuſcipit, qui delinquit, ſed & alios ad ſimile provocat malum, ita ut conveniat ei, qui peccantes defendit, illud quod dictum eſt: quia ſi non oſtenderitis fructus dignos pœnitentiæ, excidemini, & in ignem mittemini.* Præterea in regula S. Pachomii ab eodem Holſtenio edita cap. 176. exhibentur ipſa priora verba Gratianei canonis, ibi: *Qui conſentit peccantibus, & defendit alium delinquentem, maledictus erit apud Deum, & homines, & corripietur increpatione ſeveriſſima.* Ut vero huc referantur conſonantes Iſidori ſententiæ, ex quibus monumentum Sancto eidem Viro non injuria adtributum videtur, animadverto in primis, Iſidorum ita ſcripſiſſe in lib. 3. Sententiarum cap. 32. in fine: *Plerique mali ſimiles ſibi in malum defendunt, & patrocinio ſuo pravos contra correptionem bonorum ſuſcipiunt, ne* Can. 100. cau. 11. qu. 3.

unde diſplicent, emendentur; adjicientes in ſe aliena delicta, ut non tantum de ſuis malis, ſed etiam de aliorum facinoribus puniantur, quorum peccata defendunt. Et in cap. 50. in fine: *Cujus peccatum quiſque ſequitur, neceſſe eſt, ut ejus pœnam ſequatur. Neque enim impar erit ſupplicio, cujus erroris quiſque par eſt, ac vitio.* Item in Regula Monachorum cap. 14. *Peccantem autem nullus occultet, criminis enim eſt conſenſio, poſt ſecundam admonitionem celare quempiam peccantem.* Similia præterea ſunt in libellis Iſidoro tributis: Sic in Norma vivendi cap. 12. ita legitur: *Non ſolum quippe factorum, ſed conſcius peccati tenetur obnoxius; neque immunis eſt a ſcelere, qui ut faceret male, obedivit. Similis eſt, qui obtemperat malo ei, qui facit malum: facientem & obſequentem pari pœna conſtringe.* Et in lib. 2. Synonimorum cap. 16. *Similis eſt, qui obtemperat in malo ei, qui agit malum.* Porro hæc fere omnia nemo non videt ad Monachorum inſtitutiones pertinere, ad quas propterea memoratus Gratiani canon præcipue exigetur.

Can. 101. cau. 11. qu. 3. Non diſſimili ratione Iſidori nomen præſefert canon 101. cau. 11. qu. 3., cujus ſententiam in regulis brevioribus S. Baſilii inveniri jam adnotaverunt Correctores Romani. Plurimum etiam convenit cum iis, quæ tradit Baſilius in Aſceticis cap. 11. ita ſcribens: *Si malus ſit Dominus iniqua præcipiens, & ſervum ad transgreſſionem mandati veri Domini noſtri Jeſu Chriſti cogens, ſatagendum eſt, ut caveatur, ne nomen Domini blaſphæmetur propter ſervum illum, ſi faciat aliquid, quod Deo diſpliceat.* Conſonat præterea Hieronymus in iis verbis, quæ ſuperius retuli ad canonem 93. cau. 11. qu. 3. pag. 179. & 180. Ut vero ad Iſidori unius ſententias reſpiciamus, cujus proinde nomine canon deſcriptus eſt, lego in libro ejuſdem de Contemtu mundi. *Ita autem obtempera homini, ut voluntatem Dei non offendas.* Item in libro de Norma vivendi: *Cunctis in præceptis ſic obtempera, ut obtemperando hominum votis Deum non offendas.* Denique in libro 2. Synonimorum cap. 16. *Malum facere juſſus, non acquieſcas, malum facere juſſus non conſentias. Noli in malum poteſtati cuipiam conſentire, etiamſi pœna compellat: melius eſt mortem pati, quam pernicioſa juſſa complere &c.* Ceterum quæ horum librorum fides ſit, & auctoritas, jam ſuperius attigimus.

Can. 3. & 4. cau. 20. qu. 1. Quod ſub nomine Iſidori legimus in can. 4. cau. 20. qu. 1., non videtur omnino placuiſſe Iſidoro eidem, ſi ipſius eſt Regula Monachorum illi tributa; ſiquidem in cap. 4. ita legitur inter cetera: *Omnis converſus non eſt recipiendus in Monaſterio, niſi prius ipſe ſcripto ſe ſpoponderit permanſurum.* Ceterum ſub Iſidori nomine, uti teſtantur Romani Correctores, legitur apud Smaragdum in expoſitione regulæ S. Benedicti. Ego vero non puto verba ipſa eſſe Iſidori, ſed potius Smaragdum paucis expoſuiſſe, quid temporibus Iſidori vigeret de parvulis voluntate parentum Monaſteriis addicendis. Id deductum in primis fuit ex canone 49. Concilii Toletani IV., cui præfuit Iſidorus, quem ego ideo huc referendum cenſui (habetur autem in can. 3. eadem cauſſa, & quæſtione) his verbis: *Monachum aut paterna devotio, aut propria profeſſio facit, quidquid horum fuerit alligatum* (legunt alii *allegatum*) *tenebit. Proinde his ad mundum reverti intercludimus aditum, & omnem ad ſæculum interdicimus regreſſum.* Notat ad hunc canonem Baluzius, hanc diſciplinam renovatam deinde fuiſſe a Chindaſuinto Rege edita conſtitutione, quæ extat in lib. 3. legis Wiſigothorum tit. 5. cap. 3. Itaque ex canone Toletano regulam efformavit Smaragdus ſub nomine Sancti Hiſpalenſis Antiſtitis, adjiciens Samuelis exemplum; de quo nonnulla etiam apud Iſidorum invenerat, tum in Comment.

Digitized by Google

Comment. in lib. 1. Regum cap. 1., tum in allegoriis in Sacram Scripturam verſic. *Anna*, & verſic. *Samuel*.

Ex iis, quæ dicta ſunt, colligitur, aliquando Gratianum Iſidorum pro Baſilio laudaviſſe. Id evenire facile potuit ex breviatis notis, quibus veteres Amanuenſes utebantur. Finge enim illos ita ſcripſiſſe *Bſius* pro dictione *Baſilius*. Qui legebant, occaſionem capiebant, ut legerent: *B. Iſidorus*, ideſt *Beatus Iſidorus*. Id eveniſſe puto in canone 19. cau. 22. qu. 4., cujus verba habentur in regulis brevioribus Baſilii Ruffino interprete interrogatione 184. ibi: *Si quis præventus fuerit, ut diffiniat agere aliquid eorum, quæ non placent Deo, pœnitentiam debet agere . . . . . Oportet irrita revocare quæcumque ex præſumtione contra mandatum Dei ſtatuuntur*. Nihil in præſentia adjicio de verſiculo *Tribus*; hunc enim jam ſuperius expendi, ubi agendum fuit de Hieronymi monumentis pag. 187. *Can. 19. cau. 22. qu. 4.*

In canone 18. cau. 33. qu. 2. non ipſa Iſidori verba exhibentur, ſed paucis perſtringitur ea ſententia, quam Sanctus Vir habet in cap. 19. libri 2. de officiis Eccleſiaſticis ibi: *Apoſtolus, præcipio, inquit, non ego, ſed Dominus, uxorem a viro non diſcedere. Probibet enim dimitti quacumque ex cauſſa; ne aliis conjungatur ſecundum conſuetudinem Judæorum, quam Dominus interdixit, dicens: Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, excepta fornicationis cauſſa, & aliam duxerit, mœchatur. Solum, ut ait Hieronymus, adulterium eſt, quod uxoris vincat affectum, imo cum illa unam carnem in aliam diviſerit, & ſe fornicatione ſeparaverit, a marito non debet teneri, ne virum quoque ſub maledicto faciat, dicente Scriptura, qui adulteram tenet, ſtultus, & impius eſt. Ubicumque eſt igitur fornicatio, & fornicationis ſuſpicio, libere uxor dimittitur. Quid ergo ſi ſterilis eſt, ſi deformis, ſi ætate vetula, ſi fœtida, ſi temulenta, ſi iracunda, ſi malis moribus, ſi luxurioſa, ſi guloſa, ſi fatua, ſi vaga, ſi jurgatrix, & maledica? Tenenda eſt, velis, nolis, & qualiſcumque accepta eſt habenda.* Non multum quoque a Gratianeo canone diſtat, quod legitur apud Hincmarum Rhemenſem in opuſculo de divortio Lotharii in reſponſione ad 5. interrogationem ibi: *Legaliter initum conjugium nulla poteſt ratione diſſolvi, niſi conjuncta ſeparatione ſpiritali, aut manifeſta confeſſione, vel aperta convictione ex corporali fornicatione.* *Can. 18. cau. 33. qu. 2.*

Nemo inficiari poteſt, depravatam eſſe inſcriptionem canonis 14. cau. 35. qu. 2. ita conceptam: *Iſidorus ex Concilio Manticenſi*, vel ut aliquæ editiones habent, *Macienſi*. Ivo Carnotenſis in parte 9. Decreti cap. 44. idem monumentum laudavit omiſſo Iſidori nomine *ex Concilio Manticeno*. Hugo autem a S. Victore in lib. 2. de Sacramentis parte 11. cap. 15. *ex Concilio Mantiſconenſi*. Quid vero ultra inveſtigemus? Legitur canon ille in Concilio Vormacienſi anni 868. numero 78. his verbis: *Contradicimus quoque, ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur; ubi autem poſt interdictum factum inventum fuerit, ſeparetur. Sane eadem, quæ in viri, hæc nimirum in uxoris parentela de lege nuptiarum regula cuſtodienda eſt; quoniam conſtat, eos duos eſſe in carne una. Ideo communis illis utrimque parentela eſſe credenda eſt, ſicut ſcriptum eſt: erunt duo in carne una*. Eadem verba leguntur in Concilio Moguntino I. anni 847. can. 30., ſimilis autem ſententia reperitur in Concilio Cabilonenſi anni 813. can. 29. ibi: *Sane quæ in proprio viro, hæc nimirum in uxoris parentela de lege nuptiarum regula cuſtodienda eſt. Quia ergo conſtat, eos duos eſſe in carne una, communis illis utrimque parentela eſſe credenda eſt, ſicut ſcriptum eſt: Erunt duo in carne una*. Itaque Concilium Vormacienſe apud Collectores *Macienſe* corrupto nomine appellari cœpit, aut *Manticenſe*, unde Gratianus in inſcriptione *Can. 14. cau. 35. qu. 2.*

canonis

Digitized by Google

canonis facile lapſus deprehenditur. Sed quæres, qua ratione fieri potuerit, ut Iſidori nomen irreperet? Ego puto, Gratianum erraviſſe ex codice Ivonis; etenim apud Ivonem canon memoratus ſub nomine Concilii Manticeni deſcribitur in parte 9. cap. 44., deinde in cap. 45. ſubſequitur hæc inſcriptio: *Item ex dictis Iſidori*; ex particula *Item*, quæ conjunctionem facere videtur, arbitratus eſt Gratianus etiam præcedenti canoni poſſe Iſidori nomen adſcribi.

Can. 1. & 6. cau. 35. qu. 5. Superſunt adhuc canones 1. & 6. cau. 35. qu. 5., in quibus non Iſidori verba referuntur, ſed tantum ideo Iſidori nomen laudatur, quod multa ad hanc rem Iſidorus tradidit in lib. 9. Etymologiarum cap. 5. & ſequentibus, imo canon 6. totus eſt Julii Paulli in libro 4. Sententiarum tit. 11. de Gradibus. Hunc canonem deſcripſit Ivo in parte 9. Decreti cap. 64. nullo adjecto auctoris nomine, ubi tamen notatum fuit ad marginem, multa de ea re ab Iſidoro tractari, quod cenſeo occaſionem dediſſe Gratiano putandi Iſidorum fuiſſe canonis auctorem. Hic palam faciam Iſidori verba in dicto cap. 5. & ſequ., ad quæ Gratianea monumenta exigantur, atque emendentur. Ait ille: *Pater eſt, a quo naſcitur initium generis: itaque is Paterfamilias vocitatur. Pater autem dictus eo quod patratione peracta filium procreet . . . . Mater dicitur, quod exinde efficiatur aliquid; mater enim eſt, quaſi materia, nam pater cauſſa eſt . . . . Avus patris pater eſt, ab ævo dictus, ideſt ab antiquitate. Proavus avi pater eſt, quaſi prope avum. Abavus proavi pater, jam longe ab avo. Atavus abavi pater. Tritavus atavi pater, quaſi tretavus, ideſt quartus ſupra abavum. Sed tritavus ultimum cognationis nomen eſt. Familia autem oritur a patre, terminatur in tritavo. Filius & filia a familia dicti, ipſi enim primi in ordine naſcentium exiſtunt . . . . Nepos eſt, qui ex filio natus eſt, dictus autem nepos, quaſi natus poſt . . . . Pronepos eſt, qui ex nepote conceptus, natuſque eſt; & dictus pronepos, quaſi natus porro poſt . . . . Pronepos dictus, quia prope nepotem. Abnepos, quia ſejungitur ab nepote. Eſt enim inter illum, & nepotem pronepos. Adnepos abnepotis filius. Trinepos adnepotis filius, quia poſt nepotem quartus in ordine eſt, quaſi tetranepos. Minores autem non dicimus, niſi quoties graduum deficit nomen, ut puta, filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Ubi iſti gradus defecerint, merito jam dicimus minores, ſicut & majores dicimus poſt patris, avi, proavi, abavi, atavi, tritavi vocabulum.* Poſt hæc tranſit Iſidorus in capitibus ſubſequentibus ad explicanda cognatorum, agnatorumque nomina, quos collaterales appellamus, ibi: *Fratres dicti, eo, quod ſint ex eodem fructu, ideſt ex eodem ſemine nati . . . . . Soror autem, ut frater, nam ſoror eſt ex eodem ſemine dicta, quod ſola cum fratribus in ſorte agnationis habeatur. Fratrum filii patrueles dicti, eo quod patres eorum germani fratres inter ſe fuerunt. Conſobrini vero vocati, qui aut ex ſorore, & fratre, aut ex duabus ſororibus ſunt nati, quaſi conſororini. Fratrueles autem matertere filii ſunt: Sobrini conſobrinorum filii. Tius Græcum nomen eſt. Patruus frater patris eſt, quaſi pater alius, unde decedente patre pupillum prior patruus ſuſcipit, & quaſi filium lege tuetur. Avunculus eſt matris frater, cujus nomen formam diminutivi habere videtur, quia ab avo venire monſtratur. Amita eſt ſoror patris, quaſi alia mater. Matertera eſt ſoror matris, quaſi altera mater. Socer eſt, qui filiam dedit. Gener eſt, qui filiam duxit; gener autem dicitur, quod adſciſcatur ad augendum genus. Socer autem & ſocrus, quod generum, vel nurum ſibi aſſociavit. Vitricus autem, qui uxorem ex alio viro filium, aut filiam habentem duxit, & dictus vitricus, quaſi novitricius, quod a matre ſuperducatur novus. Privignus eſt, qui ex alio patre natus eſt, & privignus dici putatur, quaſi*

quaſi privigenus, quia prius genitus, unde & vulgo ante natus. Vocabula autem a gente hæc videntur declinata, genitor, genitrix, agnati, agnatæ, cognati, cognatæ, progenitores, progenitrices, germani, germanæ. Poſt hæc in aliquibus exemplaribus, uti ſuperius jam adnotatum eſt, leguntur verba canonis 1. cau. 35. qu. 4., ac denique in cap. 7. expatiatur Iſidorus clarius indicans aſcendentium, & deſcendentium gradus, item collateralium, ideſt patruorum, amitarum, avunculorum, & materterarum, his verbis: *Auctor mei generis pater mihi eſt, ego illi filius, aut filia. Patris mei pater, mihi avus eſt, ego illi nepos, aut neptis. Patris mei avus, mihi proavus eſt, ego illi pronepos, aut proneptis. Patris mei proavus, mihi abavus eſt, ego illi abnepos, aut abneptis. Patris mei abavus, mihi atavus eſt, ego illi adnepos, aut adneptis. Patris mei atavus, mihi tritavus eſt, ego illi trinepos, aut trineptis. Patris mei frater, mihi patruus eſt, ego illi fratris filius, aut filia. Patrui mei pater, mihi pater magnus eſt; ego illi filii fratris filius, aut filia. Patrui mei avus, mihi propatruus eſt, ego illi filii, aut filiæ nepos, aut neptis. Patrui mei proavus, mihi adpatruus eſt, ego illi nepotis, aut neptis filius, aut filia. Matris meæ ſoror, mihi amita eſt, ego illi fratris filius, aut filia. Amitæ meæ mater, mihi amita magna eſt, ego illi filiæ fratris filius, aut filia. Amitæ meæ avia, mihi proamita eſt, ego illi neptis filius, aut filia. Amitæ meæ proavia, mihi abamita eſt, ego illi neptis, nepos, aut neptis. Matris meæ frater, mihi avunculus eſt, ego illi ſororis filius, aut filia. Avunculi mei pater, mihi avunculus magnus eſt, ego illi filii ſororis filius, aut filia. Avunculi mei avus, mihi proavunculus eſt, ego illi filii nepos, aut neptis. Avunculi mei proavus mihi abavunculus eſt, ego illi neptis filius, aut filia. Matris meæ ſoror mihi matertera eſt, ego illi ſororis filius, aut filia. Materteræ meæ ſoror, mihi matertera magna eſt, ego illi ſororis nepos, aut neptis. Aviæ meæ ſoror, mihi abmatertera eſt, ego illi pronepos ſororis, aut proneptis. Proaviæ meæ ſoror, mihi promatertera eſt, ego illi neptis filius, aut filia.*

CAPUT XXVIII.

De Fructuoſo.

Fructuoſum auctorem in ſubjecto canone Gratianus laudavit.

(*Can. 32. de conſ. diſt. 5. ex integris codicibus ſupplendus.*

Celeber eſt ob editas præſertim apud Monachos regulas Fructuoſus, qui poſt exactam integerrimam in cœnobiis vitam Dumienſis primum, deinde Bracarenſis Epiſcopus fuit circa annum 670. Duplex a Luca Holſtenio ſub ejus nomine edita fuit regula, quarum prior capitibus 25. conſtabat, quorum tamen duo poſtrema perierunt; poſterior capitibus 20. circumſcribitur. In capite 5. regulæ prioris legitur laudatus canon 32. de conſ. diſt. 5., in quo cum nonnulla omiſſa fuerint a Gratiano, ita legendum erit: *Carnem cuiquam nec guſtandi, nec ſumendi eſt conceſſa licentia, non quod creaturam Dei judicemus indignam, ſed quod carnis abſtinentia utilis, & apta Monachis æſtimetur. Servato tamen moderamine pieta-*

tis

tis erga ægrotorum neceſſitudines, vel longe proficiſcentium qualitates, ut & volatilium eſibus infirmi ſuſtententur, & longinquo itinere deſtinati. Si aut a Principe, vel Epiſcopo ſperantur, pro benedictione, & obedientia deguſtare non metuant, ſervantes apud ſe de reliquo continentiam conſuetam. Quod ſiquis Monachus violaverit, & contra ſanctionem regulæ, uſumque veterum veſci carnibus præſumſerit, ſex menſium ſpatio retruſioni, & pœnitentiæ ſubjacebit. Similia quædam ſtatuerat Benedictus in ſua Regula cap. 39., Cæſarius in ſua Regula cap. 24., Aurelianus in ſua Regula cap. 51., & alii Monachorum inſtitutores numero plurimi.

C A P U T XXIX.

De Diurno Libro.

Diurni Libri ſit mentio in ſubjecto canone.

(*Can. 8. diſt. 16. ex integris editis codicibus emendandus.*

VUlgatiſſimus olim erat, & pene familiaris viris Eccleſiaſticis liber, qui dicebatur *Diurnus*, eratque adinſtar noſtrorum Manualium, ſeu Ritualium, in quo nimirum continebatur diſciplina, ac ritus ſacrarum ordinationum, præſertim Pontificis Maximi, & Antiſtitum Romanæ Provinciæ Suburbicariorum, item formulæ ſcribendi Eccleſiaſtica monumenta, quales erant epiſtolæ formatæ, commendatitiæ, & aliæ hujus generis. Potiſſimus ejus uſus fuit a ſexto ſæculo uſque ad decimum; quamobrem ſi ejuſdem originem inveſtigare velimus, eam inveniemus in obſcuro admodum collocatam, præſertim quod vel ipſo ſexto ſæculo noſcamus extitiſſe, interea tamen adpareant in eo monumenta quædam ſexto ſæculo recentiora. Illud fidenter dicere poſſumus, antiquiſſimum librum eſſe origine ſua, cui tamen identidem pro ratione temporum nonnulla adjici debuerunt; uti contingit etiam in Manualibus recentioribus, Breviariis, & aliis hujuſmodi Eccleſiaſticæ diſciplinæ codicibus. Poſtquam vero in ejus libelli vicem alia Manualia ſucceſſerunt, adeo obſolevit Diurnus, ut viri eruditi decimiquinti, decimiſexti, & decimiſeptimi ſæculi vix quædam illius exemplaria invenerint. Hinc Antonius Auguſtinus lib. 1. de emendat. Gratiani Dialogo 20. de eo libello ita ſcribebat: *Is liber non extat, quod ſciam hoc titulo: Profeſſionis tamen vidi aliquot exempla.* Baluzius in notis ad Antonium Auguſtinum ætate ſua tradidit duo reperiri exemplaria, unum Romæ in Bibliotheca Vaticana, alterum Lutetiæ in Bibliotheca Collegii Claromontani Societatis Jeſu, ex quo Clariſſimi nonnulli Viri in ſuos uſus deſcripſerunt; addidit præterea mentem fuiſſe Lucæ Holſtenii, ut eum typis ederet, imo & nonnulla editionis ſuæ folia ad Petrum de Marca tunc Toloſanum Archiepiſcopum miſiſſe. Launojus in libro de Commentitio Lazari, Magdalenæ, & Marthæ in Provinciam appulſu cap. 10. obſervatione 10. teſtabatur, ſe vidiſſe Diurnum Romanum jam a temporibus Leonis II. confectum, in quo legebatur profeſſio fidei, quam emittere ſolebat, dum ordinaretur, Romanus Antiſtes ſubdens: *Laudatum porro Romanæ Eccleſiæ Diurnum, qui videre voluerit, apud eos videbit,*

debit, ad quos integra pervenit Caroli Moncalli Toloſatis Archiepiſcopi Bibliotheca. Sed tandem publicam lucem adſpexit Diurnus liber opera Johannis Garnerii Pariſiis anno 1680., non tamen omnino integer, cui propterea ſupplementum quoddam adjicere debuit Mabillonius in parte 2. Muſæi Italici tom. 1. pag. 32. Omnium ſollicitudinem explevit Hoffmannus, qui anno 1733. illum edidit Lipſiæ in tomo 2. monumentorum, adnotans, putare ſe, libellum fuiſſe compoſitum poſt annum 714. ſub Gregorio II., aut ſaltem ſub eam tempeſtatem adauctum. Ibidem in titulo 9. legitur canon 8. diſt. 16. ſub hac inſcriptione: *Indiculum Pontificis*; ubi deſcribitur formula profeſſionis fidei, quam emittebat Romanus Pontifex tempore ſuæ conſecrationis. Inter cetera ſive in editione Hoffmanni, ſive in editione Garnerii habentur hæc, ad quæ Gratianeus canon eſt exigendus. *Sancta quoque univerſalia Concilia, Nicænum, Conſtantinopolitanum, Epheſinum I., Chalcedonenſe, & II. Conſtantinopolitanum, quod Juſtiniani piæ memoriæ Principis temporibus celebratum eſt, uſque ad unum apicem immutilata ſervare* (ſubaudi *profiteor*, quod verbum habetur in principio ejuſdem indiculi) *& una cum eis pari honore, & veneratione Sanctum VI. Concilium, quod nuper Conſtantino piæ memoriæ Principe, Agathone Apoſtolico Prædeceſſore meo convenit, medullitus, & plenius conſervare, quæque vera prædicaverunt, prædicare, quæque condemnaverunt, ore, & corde condemnare*. Eadem paucis immutatis verbis, non tamen mutata ſententia deſcripſerunt ſub nomine *Pontificiæ profeſſionis* Ivo parte 4. decreti cap. 132. Antonius Auguſtinus Epitome juris Pontificii veteris lib. 5. tit. 10. cap. 54. Hoffmannus putat, eam eſſe fidei profeſſionem, quam emiſit aut Conon, aut Sergius Cononis Succeſſor, libro Diurno jam olim edito, deinde inſertam, tanquam recentioribus Pontificibus normam futuram. Cardinalis Baronius ad annum 869. num. 65. integram ejuſmodi formulam fidei edidit, cui marginalis nota adjecta eſt, qua indicatur, depromtam eam eſſe ex MS. antiquo Antonii Auguſtini, & ex Diurno libro. Referam heic eam formulæ partem, quæ cum Gratianeo canone conſonat. Ita ibidem legitur: *In nomine Sanctæ, & individuæ Trinitatis, amen. Ego N..... profiteor tibi, B. Petre Apoſtolorum Princeps.... Sanctæque tuæ Eccleſiæ, quam hodie tuo præſidio regendam ſuſcipio.... de ceteris Eccleſiæ dogmatibus, ſicut in univerſalibus Conciliis, & Conſtitutionibus Apoſtolicorum Pontificum, probatiſſimorumque Eccleſiæ Doctorum ſcriptis ſunt commendata.... Sanctaque octo univerſalia Concilia, ideſt Nicænum, Conſtantinopolitanum, & Epheſinum I., Chalcedonenſe, quintum quoque, & ſextum item Conſtantinopolitana, & ſeptimum item Nicænum, octavum quoque item Conſtantinopolitanum, uſque ad unum apicem immutilate ſervare, & pari honore, & veneratione digna habere, & quæ prædicaverunt, & ſtatuerunt, omnimode ſequi, prædicare, quæque condemnaverunt, condemnare ore, & corde. Diligentius autem, & vivacius, quamdiu vixero, omnia decreta canonica prædeceſſorum Apoſtolicorum noſtrorum Pontificum, quæcumque ipſi ſynodaliter ſtatuerunt, & probata ſunt, confirmare, & indiminuta ſervare.... diſciplinam, & ritum Eccleſiæ, ſicut invenimus a Sanctis Prædeceſſoribus meis canonice traditum, quamdiu vita in iſtis comes fuerit, illibate cuſtodire &c.* Non erat hæc ſane ſingularis Romanæ Eccleſiæ diſciplina; etenim in omnibus Eccleſiis vigebat, ut recens conſecratus, vel conſecrandus Epiſcopus fidei profeſſionem emitteret, quod & Græci moribus ſuis firmaverunt. Hinc & in Græco Pontificali, qui editus fuit ab Iſacio Haberto latine redditus, ſimilis profeſſionis formula habetur pag. mihi 495. ibi: *Præter hæc recipio ſanctas, & univerſales ſeptem ſynodos, quæ conſervationis*

ſanctorum dogmatum cauſſa fuere coactæ, promittens, me ſtatutos ab eis canones amplexurum, & ſervaturum, itidemque ſanctas conſtitutiones, quæcumque Sanctis a Patribus noſtris promulgatæ ſunt diverſis occaſionibus, & temporibus, omnes, quas ipſi recipiunt, cum eis recipio, & quas averſantur, cum eis averſor. Forte ideo omiſſa fuit profeſſio eorum, quæ in ſynodo octava decreta fuerant, vel quia ea fidei formula edita jam extaret ante ſynodum eandem octavam, vel quia eam ſilentio præteriri Eccleſiaſtica æconomia ſuadebat; ſiquidem cum in ſynodo 8. utramque Eccleſiam, Græcam nimirum, & Latinam, exagitaſſet Photiani ſchiſmatis cauſſa, quando deinde Græci a ſchiſmate receſſerunt, in quod antea proni fuerant, indulgendum ipſis quoquo modo viſum fuit, ſi non expreſſa verborum formula Photianum ſchiſma, ſive deceſſorum ſuorum improbitatem deteſtarentur.

CAPUT XXX.

De Theodoro Cantuarienſi.

Multa ſunt apud Gratianum monumenta Theodori Cantuarienſis, quorum alia nomen quidem auctoris ſui præſeferunt, alia ſunt diverſis auctoribus adtributa.

Can. 3. diſt. 27. ex aliis codicibus emendandus.
Can. 60. cau. 1. qu. 1. ad mentem Theodori exigendus.
Can. 12. cau. 15. qu. 1. eſt potius Concilii Vormacienſis.
Can. 41. cau. 16. qu. 7. falſo tributus Bonifacio Papæ.
Can. 16. cau. 17. qu. 4. ex Theodori monumentis emendandus.
Can. 7. cau. 20. qu. 1. non diſſonat a Theodori ſententiis.
Can. 2. cau. 20. qu. 4. perperam Baſilio adſcriptus.
Can. 1. cau. 22. qu. 5.
Can. 2. cau. 22. qu. 5.
Can. 3. cau. 22. qu. 5.
Can. 4. cau. 22. qu. 5. } *ad varios Pœnitentiales libros exigendi.*
Can. 1. cau. 26. qu. 7. referendus ad Pœnitentiale quoddam Oxonienſe.
Can. 43. cau. 27. qu. 1. idem eſt cum can. 3. diſt. 27.
Can. 27. cau. 27. qu. 2. falſo adſcriptus Euſebio Papæ.
Can. 2. cau. 28. qu. 1.
Can. 3. cau. 28. qu. 1. } *falſo adſcripti Eutychiano Papæ.*
Can. 6. cau. 32. qu. 1. potius adverſari videtur Theodori ſententiis.
Can. 90. de pœn. diſt. 1. exigendus ad canonem Concilii II. Cabilonenſis.
Can. 3. cau. 35. qu. 2. falſo tributus Fabiano Papæ.
Can. 13. cau. 35. qu. 2. falſo tributus Julio Papæ.
Can. 27. de conſ. diſt. 1. falſo inſcriptus Concilio Aurelianenſi.

Can.

Digitized by Google

Can. 28. *de conſ. diſt.* 1. *falſo inſcriptus Concilio Agrippinenſi.*
Can. 94. *de conſ. diſt.* 2. *falſo inſcriptus Concilio Arelatenſi.*
Can. 100. *de conſ. diſt.* 4. *falſo inſcriptus Hygino Papæ.*
Can. 102. *de conſ. diſt.* 4. *falſo inſcriptus Concilio Moguntino.*
Can. 117. *de conſ. diſt.* 4. *exigendus ad Capitula a Dacherio edita.*
Can. 121. *de conſ. diſt.* 4. *falſo inſcriptus Concilio Belluacenſi.*

THeodorum Tharſo Ciliciæ natum Vitellianus Papa Romæ Epiſcopum ordinans ad Britanniam miſit, unde tam orientalium, quam etiam occidentalium Eccleſiarum conſuetudinibus pleniter inſtructus fuerat. Nec eum aliqua latere potuerunt, quæ in obſervationibus legitimis Græci, vel Romani eo tempore habuerunt, maxime cum in utraque lingua perfecte inſtructus eſſet. Ita paucis patriam, indolem, ac dignitatem Theodori Cantuarienſis Epiſcopi Rhabanus indicavit apud Reginonem lib. 2. de Eccleſiaſticis diſciplinis cap. 200. Exactius Morinus in libro 7. de pœnitentia cap. 1. num. 15. ibi: Theodorus Græcus erat Monachus Tharſi Ciliciæ natus, quem Epiſcopum ordinavit Vitalianus Papa anno Chriſti 668., & in Britanniam miſit, ad quam pervenit anno ordinationis ſuæ ſecundo. Cantuariæ ſedit annos 21. menſes 3., dies 26., ut ſcribit Beda Hiſtoriæ Anglorum lib. 4. cap. 1., & 2., obiit autem anno 690. Ex monumentis Theodori, quæ hodie apud eruditos celebratiora ſunt, extat vulgatiſſimus Pœnitentialis liber, quem in occidentali Eccleſia omnium antiquiſſimum puto, & quem deinde tanquam regulam, & normam ſecuti fuiſſe videntur recentiores Latinorum Pœnitentialium auctores. Utile eſt in præſentia de Pœnitentialibus nonnulla generatim attingere, ut aptior deinde Gratianeis canonibus exinde depromtis interpretatio affingatur.

Priſcis Eccleſiæ ſæculis quum Eccleſia diris vexationibus quatiebatur, quemadmodum reliquis diſciplinæ capitibus, ita & Pœnitentium rationibus dirigendis ſatis & undecumque conſuli non potuit. Hinc ubi delinquentes eſſent per ſatisfactionem Deo, & Eccleſiæ reconciliandi, ex uniuſcujuſque Sacerdotis, vel Epiſcopi reconciliantis arbitrio pendebat ita ſingula moderari, ut quod quiſque prudenter judicaſſet, id pro lege a pœnitentibus haberetur. Pacatis Eccleſiæ rebus, cum quorundam Sacerdotum aut nimia auſteritas pœnitentes fere in deſperationem adduceret, aut nimia indulgentia illorum utilitati parum conſuleret, operæ pretium duxerunt prudentiſſimi quidam Antiſtites generales quaſdam regulas ad diſciplinam pœnitentium ſtabiliendam elucubrare, eaſdemque palam proponere, a quibus Sacerdotes non deflecterent. Has regulas appellaverunt canones Pœnitentiales, & Pœnitentiales libros, in quibus regulæ continerentur. Primum apud Græcos illi prodierunt, auctoribus Baſilio in epiſtolis canonicis ad Amphilochium Iconienſem, Athanaſio in epiſtola ad Rufinianum Epiſcopum, Gregorio Thaumaturgo in epiſtola de pœnitentia, Gregorio Nyſſeno in epiſtola ad Letojum, Cyrillo Alexandrino in ſuis epiſtolis canonicis, Johanne Monacho Epiſcopo Conſtantinopolitano in libello Pœnitentiali, aliiſque numero plurimis. Apud Latinos nullus ante Theodorum Cantuarienſem liber Pœnitentialis adparet, niſi dixeris quendam extitiſſe vetuſtiſſimum, qui a Cypriano Carthaginenſi conditus eſt, & quem in ſuis epiſtolis Cyprianus ipſe commemorat; hunc tamen nec inter opera Cypriani reperiri, neque in aliqua Eccleſia diu receptum, fuiſſe ſcimus.

Itaque Theodorus inſtructus diſciplina Græcorum, ubi in Angliam perrexit, uſum Pœnitentialium librorum, quem utilem apud orientales noverat, invexit in occidente, & primus cum Epiſcopalem ſedem adſcendit Sacerdotibus ſuæ Diæceſeos ſatisfactionis pœnitentibus indicendæ pro qualitate criminum normam præbuit. Non placere Latinis non potuit ea ratio, quorum alii Pœnitentiale Theodori in ſuas Diæceſes traducere, alii nova Pœnitentialia ad illius exemplum condere ſtuduerunt. Hinc plures ejus nominis libri evulgati, quorum celebratiſſimi fuerunt præter Pœnitentiale Theodori, Pœnitentiale Bedæ, Pœnitentiale Rhabani, & Pœnitentiale Romanum. Reginonis Prumienſis ætate ſingulis Sacerdotibus præſtitutum erat, ut unum ex iis Pœnitentialibus haberent, quo tanquam regula uterentur. Hinc Regino in lib. 1. de Eccleſ. diſcipl. in principio interrogat. 95. ſcribit, Epiſcopum inquirere ab unoquoque Sacerdote Diæceſeos ſuæ debere: *Si habeat Pœnitentiale Romanum, vel a Theodoro Epiſcopo, vel a venerabili Presbytero Beda editum, ut ſecundum quod ibi ſcriptum eſt, interroget confitentem, aut confeſſo modum pœnitentiæ imponat.* Et antea interrogat. 57. *Si feria quarta ante quadrageſimam plebem ſibi commiſſam ad confeſſionem invitet, & ei juxta qualitatem delicti Pœnitentiam injungat, non ex corde ſuo, ſed ſicut in pœnitentiali ſcriptum eſt.* Utinam vero viri tantum doctrina, prudentiaque ſpectabiles edendis Pœnitentialibus manum admoviſſent. Aſt incredibile propemodum eſt, quot emerſerint numero hujuſmodi codices, quorum aliqui non ſolum nullam utilitatem Eccleſiis induxerunt, ſed potius plurimum adtulerunt detrimenti, quamobrem in Concilio Cabilonenſi 2. anni 813. opportunum viſum fuit optimis Antiſtitibus eorum auctoritatem elevare, ac ſtatutum fuit in can. 38., ut penitus antiquarentur, ibi: *Modus autem pœnitentiæ peccata ſua confitentibus aut per antiquorum canonum inſtitutionem, aut per ſanctarum ſcripturarum auctoritatem, aut per Eccleſiaſticam conſuetudinem, ſicut ſuperius dictum eſt, imponi debet, repudiatis, ac penitus eliminatis libellis, quos pœnitentiales vocant, quorum ſunt certi errores, incerti auctores, de quibus recte dici poteſt. Mortificabant animas, quæ non moriuntur, & vivificabant animas, quæ non vivebant. Qui dum pro peccatis gravibus leves quoſdam, & inuſitatos imponunt pœnitentiæ modos, conſuunt pulvillos ſecundum propheticum ſermonem ſub omni cubito manus, & faciunt cervicalia ſub capite univerſæ ætatis ad capiendas animas.* Poſt Cabilonenſem hunc canonem duo ſenſim derivaverunt. Primum eſt, parvi fieri cœpiſſe Pœnitentiales libros, unde priſtina reſtituta fuit diſciplina, qua etiamnum obtinet, ut ſatisfactionis opera pœnitentibus injungenda ex prudenti Sacerdotis arbitrio pendeant, quod explicatum fuit a Tridentinis Patribus in cap. 8. ſeſſ. 14. Alterum eſt, ut memoria Pœnitentialium librorum pene tota interierit, quamobrem vix aliquot ſuperſunt celebriores, qualis eſt Theodori, Bedæ, & Romanus, aut aliqui alii pauci, quos verius ego appellarem Pœnitentialium fragmenta; neque enim quotquot editi ſunt, integri omnino videntur, & quales a ſuis auctoribus initio prodierunt; quod deducitur ex eo, quod non ſatis accuratus ſit in illis rerum, ac ſententiarum ordo, neque in diverſis codicibus eædem ſententiæ, eademque methodo propoſitæ exhibeantur.

Pœnitentiale Theodori, ut de hoc nunc verba faciam omiſſis ceteris, duplex hodie editum eſt, quorum primum prodiit opera Lucæ Dacherii, apud quem nomine capitulorum Theodori donatur, rude tamen admodum, & informe ex veteribus MSS. codicibus Corbejenſi, & Sangermanenſi derivatum; quod proinde iterum

iterum editum fuit juſſu Edmundi Martene ex vetere codice, ut ipſe ait, annorum fere 700., qui fuerat olim Emerici Bigotii. Videatur editio Pariſienſis anni 1723. Alterum prodiit opera Jacobi Petiti Pariſiis anno 1677. Dacheriano longe brevius, & 14. tantum titulis comprehenſum, ex duobus, ut ipſe refert, codicibus vetuſtiſſimis MSS. Bibliothecæ Thuanæ, adjectis deinde pluribus capitulis, atque fragmentis, quæ tamen apud eruditos nonnullos ſuppoſititia exiſtimantur. Jam vero in conſpectu horum codicum ad Gratianeos laudatos canones devenio, qui ſane ad Pœnitentialem Theodori librum commode referri quoquomodo poſſunt.

Can. 3. diſt. 27. & can. 43. cau. 27. qu. 1.

Ex Pœnitentiali Theodori depromtus dicitur canon 3. diſt. 27., cujus priora verba iterum apud Gratianum referuntur in can. 43. cau. 27. qu. 1., ubi deſideratur dictio illa *ſimplex*, quæ habetur in can. 3., quemadmodum & deſideratur etiam in can. 3. juxta antiquos Gratiani codices, quemadmodum teſtati ſunt Correctores Romani, una adnotantes, in aliquot exemplaribus exhiberi, tanquam gloſſam quandam interlinearem ab eo adjectam, qui vixit poſt inventam diſtinctionem votorum ſimplicium, ac ſolennium, probatam primum, & explicatam a Bonifacio VIII. in cap. un. de voto, & voti redempt. in 6. In Pœnitentiali edito a Petito monumentum illud minime legitur, ſed potius apud Dacherium his verbis cap. 32. *Si quis maritus votum habens virginitatis adjungitur uxori, poſtea non dimittat uxorem, ſed pœniteat tribus annis. Vota ſtulta frangenda ſunt, & importabilia &c.* Eadem verba edidit Petitus inter fragmenta Dacheriana pag. 46. num. 18.

Can. 60. cau. 1. qu. 1.

Iterum huc redit canon 60. cau. 1. qu. 1., cujus ſententiam, & interpretationem ſuperius edidi inter monumenta Iſidori Hiſpalenſis pag. 504. Tantum hoc loco ſupereſt, ut adnotem, ea verba inveniri in Pœnitentiali Theodori, ex quo Collector Capitularium in codicem ſuum derivaſſe videtur. Sive inter Dacheriana capitula cap. 111., ſive in Petiti libello cap. 2. ita legitur: *Siquis Presbyter ordinatus deprehendit ſe non eſſe baptizatum, baptizetur, & ordinetur iterum, & omnes, quos prius baptizavit.* Occaſione hujus fragmenti nonnulli carpere non dubitaverunt Theodorum, quaſi de Miniſtro Baptiſmi turpiter erraverit in re ceteroquin ab Eccleſia jam definita. Sunt, qui Theodorum ab ea labe vindicant, tradentes, monumentum illud a recentioribus quibuſdam falſariis fuiſſe corruptum. Ego vero excuſandum potius Theodorum cenſeo, etiamſi in eam iverit opinionem, quando, uti ſuperius cap. 27. diximus, nondum tum communi virorum Eccleſiaſticorum conſenſione receptum fuerat valere Baptiſmum, qui a non baptizato collatus fuiſſet. Adde his tentari poſſe, Theodorum non ſermonem inſtituiſſe de iterando Baptiſmatis Sacramento, ſed potius Baptiſmatis ceremoniis, quas rite implere non poterat nondum baptizatus. Scopus Theodori id facile ſuadet; cum ageret non de Baptiſmatis Sacramento, ſed de ratione ſatisfaciendi Deo per pœnitentiam. Quis autem ignorat, Catechumenos ante ſuſceptum Baptiſma variis eo tempore expiationibus conſueviſſe purgari? Quod ſi verum eſt, non repugnabit ſane Egregii Viri opinio ſolidis Eccleſiæ diſciplinis, dum traderetur, ſolemnitates illas ſuſcipiendi Baptiſmatis iterandas fuiſſe, quoties Baptiſma collatum proponeretur ab eo, qui baptizatus non erat, ac propterea ceremonialium formularum baptiſmatis implendarum deſtituebatur facultate.

Can. 12. cau. 15. qu. 1.

Verba canonis 12. cau. 15. qu. 1. apud Reginonem in lib. 2. cap. 96. tanquam ex Concilio Moguntiacenſi, apud Ivonem in parte 10. Decreti cap. 154. tanquam ex Concilio Turonenſi, apud Gratianum tanquam ex Pœnitentiali Theodori de-

promta

Digitized by Google

promta exhibentur. Nemo ex iis canonis fontem demonſtravit, quem demum indicaverunt Correctores Romani, referentes illa ad Concilium Vormacienſe anni 857., in quo ita legitur can. 28. *Siquis inſaniens aliquem occiderit, ſi ad ſanam mentem pervenerit, levior ei pœnitentia imponenda eſt, quam ei, qui ſana mente tale quid commiſerit*. Poſt hunc canonem ſequitur vigeſimusnonus, qui apud Gratianum habetur in can. 50. diſt. 50. Quod ſi quiſquam quærat, qua ratione fieri potuerit, ut Vormacienſis canon Theodoro tribueretur, dicam facile contigiſſe, ut canon ille ad diſciplinam pœnitentium pertinens in quodam Pœnitentiali adjiceretur, unde Gratianus Pœnitentialem Theodori librum, velut præ ceteris famigeratum, laudaret. Revera idem canon verbo tenus legitur in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Auguſtino lib. 1. cap. 6. His additur, ſimilia quædam reperiri ſive in Capitulis Theodori Dacherianis cap. 73., ſive in Pœnitentiali Petiti cap. 10. ibi: *Qui ſe ipſum occiderit propria voluntate, miſſas pro eo facere non licet, ſed tantum orare, & eleemoſynas largiri. Siquis Chriſtianus ſubita tentatione mente ſua exceſſerit, vel per inſaniam ſeipſum occiderit, quidam miſſas faciunt*. Itaque Vormacienſis canon ſub nomine Theodori laudari ex eo potuit, quod nonnulla de eadem materie apud Theodorum conſtituta deprehenderentur.

Can. 41. cau. 16. qu. 7. Ad Pœnitentiale Theodori etiam pertinet canon 41. cau. 16. qu. 7., de quo nihil in præſentia adjicio, cum integra Pœnitentialis verba retulerim in parte 2. cap. 39. pag. 297.

Can. 16. cau. 17. qu. 4. Quæ ſub nomine Theodori referuntur in canone 16. cau. 17. qu. 4., non omnia ad Theodorum pertinent, ſed tantum priora verba. Apud Dacherium in Capitulis cap. 73. ita legitur: *Pecunia Eccleſiaſtica furata, ſive rapta reddatur quadruplum, popularia duplicetur*. Legit heic Gratianus *populi vero duplicetur*. Corrupta ſane utrobique editio eſt, in qua potius ſcribendum erat, *populari dupliciter*, ut indicaretur, graviorem eſſe, & duplo majorem pœnam furti adverſus Eccleſiam admiſſi, quam furti admiſſi adverſus unumquemque de populo privatum, cujus cauſſa imminet furi ex legibus Romanis pœna dupli. Eam emendationem probavit recentior editor Dacherianorum Capitulorum ad marginem adnotans ita legi in nonnullis codicibus; probavit præterea Petitus pag. 48. cap. 54. animadvertens idipſum legi apud Bedam de remediis peccatorum cap. 2. Conſonat etiam cum his Regino, qui in lib. 2. cap. 266. nomine *legis Romanæ* ita ſcripſit: *Pecunia Eccleſiaſtica furata, ſive rapta ſolvatur quadruplum, popularia dupliciter*; ideſt ſicut quadruplum Eccleſiæ luendum eſt, ita unicuique de populo duplum, prout furtum vel in rebus Eccleſiaſticis, vel in rebus unicuſcujuſque de populo eſt admiſſum. Forte etiam olim in MSS. codicibus legebatur *populari a. dupliciter*, ut legendum eſſet *populari autem dupliciter*, quam breviatam ſcribendi rationem parum attendentes Amanuenſes ſcripſerint: *popularia dupliciter*. Poſteriora verba canonis a verſ. *ſiquis aliquid* uſque in finem apud Theodorum minime habentur. Sunt autem excerpta ex Reginone lib. 2. cap. 275., ubi laudantur nomine cujuſdam Pœnitentialis, quin indicetur illius auctor. Forte hoc unum eſt ex iis Pœnitentialibus bene multis, quæ, ut ſuperius dicebam, interierunt. Obſervandum tamen eſt, ibidem apud Reginonem deſiderari ea verba *tres in pane, & aqua*, quæ ſane addita fuerunt ex incerti nominis Gloſſographo, depromta forte ex non abſimili Reginonis loco in eodem libro 2. cap. 268., ubi ita legitur: *Siquis ſepulchrum violaverit, ſeptem annos pœniteat, tres ex his in pane, & aqua*.

Ampliſſima

Digitized by Google

Can. 7. cau. 20. qu. 1.

Ampliſſima parentum poteſtas in liberos Romana lege diu firmata, qua etiam licebat impune patri occidere filium, debuit tandem cohiberi intra certos naturæ limites, ne quod bono publico ampliatum olim fuerat, in publicæ rei diſpendium torqueretur. Id paullatim & ſenſim fieri debuit. Temporibus Theodori adhuc vigebat, ut *Pater neceſſitate coactus poteſtatem haberet filium tradendi in ſervitium per ſeptem annos*, nec ulterius ſine filii voluntate, uti legitur in Pœnitentiali edito a Petito cap. 12. Quid mirum itaque eſt, ſi Theodorus ſcripſerit, quod legimus in can. 7. cau. 20. qu. 1., infantem filium potuiſſe Deo voveri, & Monaſterio addici poteſtate parentis? quamquam deinde pater poſſet unum infantem pro alio commutare, uti commutari pecus Deo devotum pro alio non inæqualis prætii pecore poterat. Non in Pœnitentiali edito a Petito, ſed in capitulis Dacherianis id legitur cap. 37. his verbis: *Infans pro infante poteſt dari ad Monaſterium Deo, quamvis alium voviſſet, & tamen melius eſt votum implere. Similiter pecora cetera, ſi neceſſe eſt, pro coæquali*. Aliqui codices habent: *pro eo æquali*. Non improbabatur a Theodoro omnino paternum conſilium, cum pater optime noſſe præſumetur ſingulorum filiorum indolem, qua fieret, ut votum Deo elicitum in uno aptius, quam in altero filio impleretur.

Can. 2. cau. 20. qu. 4.

Superius in cap. 9. obſervabam, perperam fuiſſe adſcriptum Baſilio canonem 2. cau. 20. qu. 4., & verius tribuendum Theodoro Cantuarienſi. Revera in Pœnitentiali a Petito edito ita legitur cap. 6. *Monacho non licet votum vovere ſine conſenſu Abbatis, ſin minus, frangendum eſt*. Item in capitulis Dacherianis cap. 146. *Monacho non licet votum vovere ſine licentia Abbatis ſui, ſi voverit, dimittat, niſi juſſerit Abbas*.

Can. 1. 2. 3. & 4. cau. 22. qu. 5.

Nonnulla hoc in loco tradenda ſunt de canonibus 1. 2. 3. & 4. cau. 22. qu. 5.; quamquam enim ex iis unus canon 3. ex Pœnitentiali Thedori depromtus eſſe dicatur, ceteri aut Pio, aut Gelaſio Pontificibus Maximis tribuantur, vitiatæ tamen hujuſmodi inſcriptiones ſunt, & canones ipſi Pœnitentiali aut Theodori, aut alteri cuiquam ad imitationem Theodoriani edito facilius adſcribuntur. Profecto, quod ſpectat ad canonem 1., jamdiu adnotaverunt Romani Correctores, laudatum illum fuiſſe ab Anſelmo tanquam ex Pœnitentiali Theodori. Similem ego ſententiam invenio apud Regionem in lib. 2. cap. 330. *Qui compulſus a Domino perjurat, ſi ſciens, tres quadrageſimas, & legitimas ferias pœniteat*. Unde vero ea deſcripſerit Regino, conjicere commode poſſum. Nimirum in cap. 324. 325. 326. 327. & 328. laudaverat Pœnitentiale quoddam, illud forte, quod in in ſua Diæceſi obſervabatur; deinde in cap. 329. laudavit capitulare Ludovici Pii, ac tandem in dicto cap. 330. hanc adjecit inſcriptionem *Ex eodem*, quam referendam cenſeo, non ad capitulare Ludovici Pii, quum nihil tale ibidem inveniatur, ſed ad Pœnitentiale ſuperius commemoratum; quod veroſimile magis redditur ex collatione ſequentium capitum ſub eadem inſcriptione deſignatorum, quæ tamen non ad Capitulare, ſed ad Pœnitentiale rediguntur. Itaque non dubito ex fide Reginonis verba Gratianeï canonis 1. ad quendam Pœnitentialem librum pertinere; ac revera eadem invenio exarata in Pœnitentiali Romano edito ab Antonio Auguſtino in tit. 2. cap. 1. Jam Ivo Carnotenſis Pii Papæ nomen adjecerat eidem monumento, cujus editionem ſecutus Gratianus fuit; quod evenire potuit ex brevitatis MSS. codicibus, in quibus hæc inſcriptio haberetur *Pi*, qua nota ſignificabatur *Pœnitentialis*. Recentiores imprudenter legerunt *Pius*, unde

unde quod Pœnitentialis libri erat, Pio Papæ tribui cœpit. Id cum ita ſit, facilius concluditur, ad Pœnitentialem librum referendum eſſe Gratianeum canonem 2. ſub hac inſcriptione laudatum: *Idem*. Et revera Ivo Carnotenſis in cap. 61. part. 12. Decreti idem exhibens monumentum Pœnitentiali Theodori adſcripſit; quamquam tamen nihil tale apud Dacherium, aut apud Petitum legatur. Conjicio tamen, unde erratum irrepſerit. Fama eſt, Bedam Pœnitentialem Theodori librum illuſtraſſe, imo & pluribus additionibus auxiſſe; & quamquam Pœnitentialem illum a Beda adauctum non habeamus, ex eo tamen, quod in ſingulari Pœnitentiali Bedæ legitur, colligi poteſt, quid Theodoriano per Bedam adjectum fuerit. Scribit Beda in capite 9. Pœnitentialis juxta Labbeanam editionem. *Qui juramentum fecerit in Eccleſia, aut in Evangelio, ſive in Reliquiis Sanctorum, ſeptem annos pœniteat. Alii duodecim annos judicant. Sive in manu Epiſcopi, aut Presbyteri, vel Diaconi, ſive in cruce conſecrata, unum annum pœniteat. Alii tres, vel quatuor judicant. Et in cruce non conſecrata unum annum, vel ſeptem menſes, ut aliis. Qui autem ſeductus ignorans, & poſtea cognoſcit, unum annum pœniteat, vel tres quadrageſimas, vel quadraginta dies pœniteat. Siquis coactus pro qualibet cauſſa neceſſitatis tres quadrageſimas, alii tres, annum unum, & ex eis in pane, & aqua, ut alii judicant. Item perjuri tres annos, qui ſuſpicatur, priuſquam juramentum ducatur, & tamen jurat per conſenſum, duos annos pœniteat*. In his exhibetur & canon 2. & canon 3. Gratianeus, ex quibus obſervari adhuc clarius poteſt, quod a principio adnotabam, nimirum ex Pœnitentialium librorum numero incredibilem ortam fuiſſe diſciplinæ confuſionem; vix enim conſtare poterat in eadem delicti qualitate definitæ pœnitentiæ modus. Idem Gratianeus canon 3. refertur in Pœnitentiali Romano ab Antonio Auguſtino edito tit. 2. cap. 2., apud quem tamen poſtrema Gratiani verba ita exhibentur: *Alii judicant tres annos, unam ex his in pane, & aqua pœniteat*. Quod ſi Reginonem conſulimus, utrumque monumentum reperiemus ex Pœnitentiali laudatum in lib. 2. cap. 331. & ſequentibus, his verbis: *Qui perjurat ſe in manu Epiſcopi, vel Presbyteri, aut in cruce conſecrata, tres annos pœniteat. Si vero in cruce non conſecrata, annum unum pœniteat. Si autem in manu hominis, apud Græcos nihil eſt. Qui autem ſeductus fuerit, & ignorans juravit, & poſtea cognoſcit, tres quadrageſimas pœniteat. Siquis coactus pro vita redimenda, vel pro qualibet cauſſa, vel neceſſitate perjurat, tres quadrageſimas. Alii judicant tres annos, unum ex his in pane, & aqua pœniteat*. Idem ferme legitur in Pœnitentiali Rhabani, ſive in epiſtola ad Heribaldum cap. 18. ibi: *Qui juramentum in Eccleſia fecerit, aut in Evangelio, aut in Reliquiis Sanctorum ſeptem annos. Alii judicant undecim. Si vero in manu Epiſcopi, aut Presbyteri, vel Diaconi, ſeu in cruce poſita conſecrata, unum annum pœniteat. Alii ſeptem annos judicant: Et in cruce non conſecrata, unum annum pœniteat, vel ſeptem menſes, ut alii judicant. Qui autem ſeductus ignorans, & poſtea cognoſcit, unum annum, vel tres quadrageſimas pœniteat. Siquis coactus pro qualibet neceſſitate, tres quadrageſimas. Alii annos tres, unum ex his in pane, & aqua, ut alii judicant*. Eadem videtur eſſe ratio de canone 4. Gratianeo, de quo nihil eſt in præſentia adjiciendum, poſtquam illum expenderim ſuperius in parte 2. cap. 46. pag. 450.

Can. 1. cau. 26. qu. 7. Canon 1. cau. 26. qu. 7. neque in Dacherianis capitulis, neque in Petiti codice Theodoriano reperitur. Idem tamen Petitus monumentum edidit inter fragmenta eruta ex quibuſdam codicibus MSS. edita pag. 81.. Ait autem, illud pertinere ad Pœni-

Pœnitentiale Magiſtri Bartholomei Oxonienſis Epiſcopi, cujus apographum habuit a Tonelerio Bibliothecæ S. Victoris moderatore, in quo ſub nomine Theodori Pœnitentialis hæc leguntur: *Cap.* 48. *Ab infirmis in periculo mortis poſitis per Presbyteros pura inquirenda eſt peccatorum confeſſio, non tamen imponenda eſt illis pœnitentiæ quantitas, ſed innoteſcenda, & cum amicorum orationibus, & eleemoſynarum ſtudiis pondus ſublevandum, ſi forte migraverint, ne obligati a communione alieni, vel conſortio veniæ fiant. A quo periculo ſi divinitus erepti convaluerint, pœnitentiæ modum a ſuo Confeſſore impoſitum diligenter obſervent. Et ideo ſecundum canonicam auctoritatem, ne illis janua pietatis clauſa videatur, orationibus, & conſolationibus Eccleſiaſticis ſacra cum unctione olei animati, ſecundum ſtatuta Sanctorum Patrum communione viatici reficiantur. Si autem peccatum mortale fuerit, ſed occultum, innoteſcenda eis pœnitentia, quæ imponeretur, ſi peccatum publicum eſſet; ſed nulla ſunt imponenda, quæ obſervari abſque peccati publicatione non poſſunt, quale eſt extra Eccleſiam pœnitere, & ſimilia, quæ nonniſi laicis, & publice peccantibus ſunt injungenda. Ex hoc vero intelligant, ad quid teneantur ex merito, vel quantum eis parcatur, et quod per ſecretam confeſſionem facti ſunt ipſorum primi accuſatores: & ut pro erubeſcentia, quam ſuſtinerent in publica pœnitentia, abundantiorem cordis contritionem, & devotionem cum charitatis operibus recompenſent.* Quicumque autem ſit hujus monumenti auctor, ſive Oxonienſis Bartholomeus, ſive Cantuarienſis Theodorus, conſonat illud cum optimis Eccleſiaſticæ diſciplinæ capitibus, tum in priore parte, qua traditur, infirmorum pœnitentiam in tempus reſtitutæ ſalutis eſſe differendam, tum in poſteriore, qua definitur, interea infirmos pœnitentes Sacramentis eſſe adjuvandos, licet pœnitentium gradus minime expleverint. Plane quod ſpectat ad priorem partem, perſpicuus eſt canon 5. Concilii Nannetenſis apud Labbeum in tom. XI. Venetæ editionis pag. 657., ibi: *Infirmus, qui neceſſitate mortis urgente confitetur peccata ſua, ſub ea conditione a Sacerdote reconcilietur, ut ſi ei Dominus vitam donaverit, ſanitatemque reddiderit, ſecundum qualitatem delicti omnibus modis pœniteat.* Quod vero attinet ad poſteriorem partem, ita ſcribit Regino in lib. 5. de Eccleſ. diſcipl. cap. 119. *Poſtquam infirmus ſacra unctione fuerit delibutus, ſtatim corpore, & ſanguine Domini recreandus eſt, ut de cujus vita corporali deſperatur, vivificari in anima aut vita mereatur æterna.*

Canon 27. cau. 27. qu. 2. reperitur in Pœnitentiali Theodori edito a Petito, cujus verba jam exhibui in parte 2. cap. 29. pag. 172., una adnotans perperam Euſebio Papæ fuiſſe tributum. Item in cap. 25. partis 2. animadvertendum fuit, falſo tributos fuiſſe Eutychiano Pontifici canones 2. & 3. cau. 28. qu. 1., quorum verba leguntur in Pœnitentiali Theodori a Petito edito cap. 11. ibi: *Si quis dimiſerit gentilem uxorem poſt baptiſmum, in poteſtate ejus erit, eam habere, vel non habere. Simili modo ſiquis eorum baptizatus erit, alter gentilis, ſicut Apoſtolus dicit, infidelis autem ſi diſcedit, diſcedat. Ergo cujus uxor infidelis, & gentilis, & non poteſt converti; demutetur.* Legunt alii, *dimittatur*. *Can. 27. cau. 27. qu. 2.* *Can. 2. & 3. cau. 28. qu. 1.*

Canon 6. cau. 32. qu. 1. non ſolum in Pœnitentiali Thedori, unde depromtus dicitur, non invenitur, ſed etiam adverſari potius videtur iis, quæ ſub Theodori nomine aut a Dacherio, aut a Petito edita fuerunt. In capitulis Dacherianis cap. 92. ita legitur: *Si polluta fuerit mulier, vir ejus habet poteſtatem, utrum vult nubere cum ea, an dimittere*, quamquam in cap. 117. ita legatur: *Non communicet vir cum muliere adultera, ſimiliter & uxor cum adultero viro non ineat pacem* *Can. 6. cau. 32. qu. 1.*

communem: legunt alii, *pacem communicationis*; quæ verba ut cum prioribus concilientur, ita interpretari commode oportebit, ut non communicet conjux innocens cum conjuge adulterii reo, ideſt, ut communicare non teneatur, quamquam, ſi velit, inire communionem poſſit. Similis eſt ſententia in editione Petiti cap. 11. ibi: *Quæcumque mulier adulterium perpetraverit, in poteſtate viri eſt, ſi velit, reconciliari mulieri adulteræ*. Et quidem iſta Theodori monumenta conſonant cum aliis diſciplinæ Eccleſiaſticæ capitibus. Nimirum in canone 69. Concilii Africani apud Reginonem in lib. 2. de Eccleſ. diſcipl. cap. 104., & apud Rhabanum in cap. 21. Pœnitentialis habetur: *Placuit, ut ſecundum Evangelicam, & Apoſtolicam diſciplinam neque dimiſſus ab uxore, neque dimiſſa a marito alteri conjungantur, ſed ita maneant, aut ſibi reconcilientur*. Et in can. 3. in fine cau. 32. qu. 7. *Dominus autem permiſit cauſſa fornicationis uxorem dimitti; ſed quia permiſit, non juſſit*. Itaque Gratianeus canon & Theodori ſententiis, & nonnullis Eccleſiaſticis monumentis potius adverſatur. Siquis autem velit eundem ad ſingulares alias diſciplinas exigere, poterit illum referre ad Pœnitentiale Romanum editum ab Antonio Auguſtino, in quo ita legitur ſub nomine Johannis Chriſoſtomi in cap. 16. tit. 8. *Siquis uxorem invenerit adulteram, poſtea deinceps placuerit, eam habere in matrimonio, duobus annis pœniteat, ideo quia cum adultera admixtus ſit, quæ adhuc crimine ſuo non eſt purgata, aut abſtineat ſe a matrimonio, donec expleatur ſatisfactio criminis pœnitentiæ ſuæ, ideo, quia poſt ſatisfactionem pœnitentiæ non meretur vocari adultera. Similiter ſi uxor virum ſuum invenit adulterum, non ad imparia judicatur*. Hæc omnia conciliare poteris, ajendo, non permiſſum fuiſſe innoxio conjugi adulterii reum ſibi ſociare conjugio, quouſque adulterii reus in pœnitentia fuerit, abſoluto autem pœnitentiæ curriculo, licuiſſe. In canone Gratianeo trium annorum pœnitentia definitur. Sed aliter vetuſti canones: nimirum in Concilio Ancyrano ſeptem annorum pœnitentia præſtituta fuit in can. 19. juxta interpretationem Dionyſii Exigui, ibi: *Si cujus uxor adulterata fuerit, vel ſi ipſe adulterium commiſerit, ſeptem annorum pœnitentia oportet eum perfectionem conſequi ſecundum priſtinos gradus*. Iterum hoc in loco animadvertimus, quam variæ Pœnitentialium definitiones fuerint. In pœnitentiali Theodori edito a Petito cap. 11. pœnitentia adulteræ uxoris duobus annis circumſcribitur.

Can. 90. de pœn. diſt. 1. Solenne Gratiani erratum deprehenditur ad calcem canonis 89. de pœn. diſt. 1., cum enim in antecedentibus diſputaviſſet, num neceſſaria habenda ſit confeſſio peccatorum Sacerdoti facienda; an vero ſufficiat coram Deo confiteri delicta, rem demum ita reliquit in medio, ut quæſtionis definitionem lectoris judicio reſervaret. Id animadvertentes Correctores Romani merito notam adjecerunt, ita ſubjicientes: *Certiſſimum eſt, & pro certiſſimo habendum, peccati mortalis neceſſariam eſſe Confeſſionem Sacramentalem, eo modo, ac tempore adhibitam, quo in Concilio Tridentino poſt alia Concilia eſt conſtitutum*. Quid vero Gratianum moverit, ut hæſitare in quæſtione propoſita videretur, facile eſt conjicere. Incidit ipſe in quoddam fragmentum Theodoro Cantuarienſi tributum apud Ivonem parte 15. decreti cap 155., quod deſcripſit in can. 90. de pœn. diſt. 1., in quo referuntur oppoſitæ Græcorum & Latinorum de ea re opiniones, utraque laudata tanquam uſu in Eccleſia recepta. Porro certum eſt, ea verba non reperiri in Pœnitentiali Theodori, non in eo, qui editus eſt a Petito, non in Capitulis Dacherianis. Tantum legimus apud Dacherium in cap. 51. & 133. *Confeſſio Deo ſoli, ſi ne-*

ceſſe

ceſſe ſit, agi licet. Quæ ſane verba plurimum diſtant a monumento Gratianeo: ſiquidem verba illa *ſi neceſſe ſit*, ita rem explicant, ut tum demum ſufficiat ad reconciliationem, & veniam obtinendam confeſſio facta ſoli Deo, quum Sacerdoti fieri nequeat propter contingentem aliquem caſum, vel quo loqui non poſſit pœnitens, vel quo abſens ſit Sacerdos, aut ſimilem alium; quod quidem in Concilii Tridentini, aliorumque Patrum definitiones minime impingit, quemadmodum impingere videtur Gratiani monumentum. Referendum illud potius eſt, atque exigendum ad Concilium Cabilonenſe II. anni 813., ubi ita legitur cap. 33. *Quidam Deo ſolummodo confiteri debere dicunt peccata, quidam vero Sacerdotibus confitenda eſſe percenſent. Quod utrumque non ſine magno fructu intra Sanctam ſit Eccleſiam. Ita dumtaxat & Deo, qui remiſſor eſt peccatorum, confiteamur peccata noſtra, & cum David dicamus: Delictum meum cognitum tibi feci, & injuſtitiam meam non abſcondi. Dixi confitebor adverſum me injuſtitias meas Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei, & ſecundum inſtitutionem Apoſtoli confiteamur alterutrum peccata noſtra, & oremus pro invicem, ut ſalvemur. Confeſſio itaque quæ Deo fit, purgat peccata: ea vero, quæ Sacerdoti fit, docet, qualiter ipſa purgentur peccata. Deus namque ſalutis, & ſanctitatis auctor, & largitor plerumque hanc præbet ſuæ potentiæ inviſibili adminiſtratione, plerumque medicorum operatione.* Relata hæc ſunt in Capitularia Francorum additione 3. cap. 57. apud Baluzium. Emergunt hinc duo Gratiani menda. Primum eſt in eo, quod de Græcis dicitur, illos uni Deo crimina pandere, ibi: *Ut Græci*. Nihil enim tale in Cabilonenſi Concilio exhibetur. Forte ad marginem canonis nota apud veteres adjecta fuit, qua indicaretur *Theodorum Græcum* ita ſenſiſſe, quod referebatur ad laudata Dacherianæ editionis capitula; unde Collectores adjicere potuerunt, *ut Græci*. Ceterum, uti animadvertimus, longe a propoſitis verbis diſtabat Theodori ſententia. Alterum mendum occurrit in illis Gratiani verbis: *Ut tota fere Sancta Eccleſia*. Forte hæc adjecta ſunt recentiore manu, poſtquam jam adſuta erant priora illa verba, *ut Græci*, quo ſenſus canonis magis conveniret, & Græcorum, ut credebatur, opinioni, totius fere Eccleſiæ contraria ſententia opponeretur. Verum enim vero ſi canonem Cabilonenſem conſideremus, tantum aberit, ut pro certo habita non fuiſſet Sacramentalis Confeſſionis neceſſitas, quin immo ex eo argumento invictiſſimo demonſtretur. Etenim poſtquam traditum eſt, in ea re diverſos diverſa ſentire, concluditur, ex diſciplina Eccleſiaſtica utrumque eſſe faciendum, quaſi unum ſine altero regulariter non ſufficiat ad obtinendam juſtificationem. Neque enim ſufficit exterius confiteri Sacerdoti peccata, niſi ſimul eadem humiliter Deo confiteamur interius, & coram Domino doleamus; nec ſufficit regulariter Domino confiteri, niſi eadem coram Sacerdote ex Chriſti Servatoris inſtitutione aperiamus. Quod ſi adhuc urgeat quiſquam, & dicat, non aliter in Concilio Cabilonenſi definitum fuiſſe coram Sacerdote aperienda eſſe crimina, quam ut pœnitens doceatur a Sacerdote, qualiter illa purgentur, appoſita erit interpretatio, qua concludatur, ibidem agi de publica ſatisfaciendi ratione, non de confeſſione ſecreta: & revera Cabilonenſes iidem Patres de publicarum pœnitentiarum diſciplina potiſſimum inſtituerunt ſermonem, uti liquet ex canone 25., in quo Cabilonenſes Epiſcopi conquerebantur, quod frigeſcente charitate fidelium rigor pœnitentiarum publicarum etiam pro criminibus publicis fere exoleviſſet; imo quandoque Epiſcopi opus haberent, ut ad Imperatoris confugerent auctoritatem, qua peccatores publici ad ſatisfaciendum in Ec-

 cleſia

Digitized by Google

cleſia publice adigerentur. Unum adhuc adjicio, evenire potuiſſe, ut nomen Theodori in inſcriptione canonis per errorem Amanuenſium apponeretur, cum adponendum eſſet nomen Theodulphi, etenim in cap. 30. Capitularis Theodulphi Aurelianenſis eadem verba leguntur, qualia ſunt in laudato Concilio Cabilonenſi.

Can. 3. & 13. *cau.* 35. *qu.* 2. Quod contigit in can. 27. cau. 27. qu. 2., in can. 2. & 3. can. 28. qu. 1., ut canones Theodori tribuerentur vetuſtiſſimis Pontificibus Euſebio, & Eutychiano, idipſum obſervamus in can. 3. & 13. cau. 35. qu. 2., quorum prior ſub nomine Fabiani, poſterior Julii laudatur, quando tamen uterque referendus eſt ad Pœnitentiale Theodori. Ita legimus in eo, quod editum eſt a Petito cap. 11. *In tertia propinquitate carnis licet nubere ſecundum Græcos, ſicut in lege ſcriptum eſt, in quinta ſecundum Romanos, tamen in tertia non ſolvunt, ſi poſt factum fuerit. Ergo in quinta generatione conjungantur. In quarta ſi inventi fuerint, non ſeparentur. In tertia autem propinquitate non licet uxorem alterius accipere poſt obitum ejus. Æqualiter vir conjungitur in matrimonio his, qui ſibi conſanguinei ſunt, & uxoris ſuæ conſanguineis poſt mortem uxoris*. Paullo aliter in Capitulis Dacherianis num. 14. & 15. ibi: *In tertia propinqua ſecundum Græcos licet nubere, ſicut in lege ſcriptum eſt, in quinta ſecundum Romanos, tamen in quarta non ſolvunt, poſtquam factum fuerit. In tertia propinqua tantum non licet uxorem alterius poſt obitum ejus habere*. Et num. 108. *In quinta generatione conjungantur, quarta ſi inventi fuerint conjuncti, non ſeparentur, tertia ſeparentur*. Ad horum canonum interpretationem obſerventur ea, quæ tradita fuerunt ſuperius in parte 2. cap. 31. pag. 187.* & ſequentibus.

Can. 27. & 28. *de conſ. diſt.* 1. Ad Pœnitentiale Theodori præterea referendi ſunt canones 27. & 28. de conſ. diſt. 1., quorum prior Aurelianenſi, poſterior Agrippinenſi Concilio inſcribitur, quemadmodum animadverti in parte 1. cap. 29., & cap. 57. In capite 1. in editione Petiti ita legitur: *In Eccleſia, ubi mortuorum cadavera infidelium ſepeliuntur, ſacrificare* (notat ad marginem Petitus, alibi legi *ſanctificare*) *non licet; ſed ſi apta videtur ad conſecrandum, inde evulſa, & raſis, vel lotis lignis ejus reædificetur. Si hæc conſecrata prius fuit, miſſas in ea celebrare licet, ſi religioſi ibi ſepulti ſunt. Si vero Paganus, ſic mundare, & jactare foras melius eſt*. Similia quædam leguntur in Capitulis Dacherianis, in primis in cap. 52. ibi: *Gentiles mortui de locis Sanctorum ejiciendi ſunt*; deinde in cap. 88. ibi: *In Eccleſia ſanctificata nulli mortui ſepeliantur, ſi autem ibi mortui, antequam fuerit ſanctificata, ſepulti ſunt, non ſanctificetur. Si inde mutata fuerit in altero loco, vel laventur tabulæ, quæcumque enim Eccleſia mutata fuerit in alio loco, iterum ſanctificetur, ſi vero in ipſo loco, & ei mutata fuerit, aqua adſpergatur ſancta*. Gratianei quidem canones differunt ſono verborum; ubique tamen eadem retinetur ſententia.

Can. 94. *de conſ. diſt.* 2. Qua ratione canon 94. de conſ. diſt. 2. exigendus ſit ad Pœnitentiale Theodori, jam tradidi in prima parte cap. 4. pag. 53.

Can. 100. & 102. *de conſ. diſt.* 4. Sententia canonum 100. & 102. de conſ. diſt. 4. habetur in Pœnitentiali Theodori edito a Petito cap. 4. his verbis: *In catechumena, & baptiſmate, & confirmatione unus poteſt eſſe pater, ſi neceſſe ſit, non eſt tamen conſuetudo. Per ſingula ſinguli ſuſcipiunt. Non licet alium ſuſcipere, qui non eſt baptizatus*. Gratianus canonem 100. Hygino Pontifici tribuit; neque enim novum eſt, uti ex ſuperioribus liquet, Pœnitentialis Theodori capita fuiſſe vetuſtiſſimis Pontificibus adſcripta. Ex eo autem conjicio, factum eſſe, ut pro illis Theodori verbis: *non eſt tamen conſuetudo*, recentiore manu adponeretur: *non eſt tamen conſuetudo Romana*; etenim ubi Hyginus

Digitized by Google

ginus auctor canonis habebatur, conſuetudo laudata non alia dici poterat, quam Romana. At canonem 102. Gratianus adtribuit Concilio Moguntino, de qua re jam quædam animadverti in parte 1. cap. 49. in fine.

Canon 117. de conſ. diſt. 4. laudatus ex Pœnitentiali Theodori non quidem habetur apud Petitum, ſed legitur inter Capitula Dacheriana cap. 9. ibi: *Qui bis baptizati ſunt ignorantes, non indigent pœnitentia, niſi quod ſecundum canones non poſſunt ordinari, niſi pro magna neceſſitate. Qui vero non ignorant, quaſi iterum Chriſtum crucifixerunt, pœniteant ſeptem annis, quarta feria, & ſexta feria, & tribus quadrageſimis*. Nonnulla addita fuerunt in canone Gratianeo, quæ in hoc Theodori capite deſiderantur. Evenire id potuit aut ex Gloſſographis, aut ex Collectoribus, qui aut ex aliis Pœnitentialibus aliqua ſupplere, aut canonem ſuæ Provinciæ accommodare voluerint. *Can. 117. de conſ. diſt. 4.*

Denique pertinet ad Pœnitentiale Theodori canon 121. de conſ. diſt. 4. tributus apud Gratianum Concilio Belluacenſi, quemadmodum & apud Burchardum in lib. 4. cap. 94. Edidit illum Petitus in cap. 4. his verbis: *Pannos chriſmates iterum ſuper alium baptizatum imponi non eſt abſurdum*. *Can. 121. de conſ. diſt. 4.*

A P P E N D I X

De Pœnitentiali Romano.

Sive

De can. 17. cau. 17. qu. 4.

OPportunum duxi hoc in loco nonnulla ſubjicere de Pœnitentiali, quod Romanum dicitur, unde laudatur apud Gratianum canon 17. cau. 17. qu. 4., ſive quia cum de Theodori Pœnitentiali modo agendum fuit, debui plura de libris variarum Eccleſiarum Pœnitentialibus diſſerere, ut illorum auctoritas explicaretur; ſive quia idem canon 17. facile exigi poteſt ad ipſum Pœnitentialem Theodori codicem, illum ſaltem, quem ex variis fragmentis Petitus locupletavit. Edidit canonem Petitus pag. 56. his verbis: *Siquis furtum capitale commiſerit, ideſt quadrupedia tulerit, vel caſas effregerit, ſeptem annos pœniteat, & quod furatum eſt, reddat. Siquis autem de minoribus ſemel, aut bis furtum fecerit, reddat quod tulit, & anno uno pœniteat*. Adnotat ad hæc Petitus, addi a Reginone, & Burchardo: *vel ſiquis ſepulcrum violaverit, ſeptem annos pœniteat, tres ex his in pane, & aqua*. Ceterum verius ad aliud Pœnitentiale, quam Theodori Cantuarienſis, referenda hæc ſunt. Nota ſunt eruditis Pœnitentialia duo Romana; quorum primum editum fuit ab Antonio Auguſtino, alterum ab Halitgario. Antonius Auguſtinus illud edidit in epitome juris Eccleſiaſtici veteris, & Romanum appellavit, non quod vere Romanæ Eccleſiæ illud fuiſſe Pœnitentiale crediderit, ſed quod ab Urbe Roma ipſe derivaverit, incerti ſane nominis, atque auctoritatis, depromtum ex Bibliotheca Michaelis Thomaſii Epiſcopi Ilerdenſis. Ibidem in tit. 4. cap. 10. legitur Gratianeus canon, pro cujus tamen poſtremis verbis, iſta exhibentur:

reddas

reddat proximo ſuo, & annum unum pœniteat, ſi reddere non poterit, tres annos pœniteat. Halitgarius Epiſcopus Cameracenſis aliud edidit, quod ex ſcrinio Romanæ Eccleſiæ accepit, typis impreſſum a Morino ad calcem operis de Sacramento Pœnitentiæ, in quo eadem ipſa fere totidem verbis leguntur tit. 4. ibi: *Siquis Clericus furtum fecerit capitale, ideſt quadrupedem, vel caſam ruperit, vel fregerit, vel qualibet meliorem præſidium furaverit, ſeptem annos pœniteat. Laicus quinque. Subdiaconus ſex, Diaconus ſeptem, Preſbyter decem, Epiſcopus duodecim annos pœniteat. Siquis vero de minoribus ſemel, aut bis furtum fecerit, reddat proximo ſuo, & anno uno pœniteat in pane, & aqua: ſi reddere non potuerit, tres annos pœniteat.* Itaque in conſpectu horum monumentorum concludere poſſumus, verba Gratianei canonis 17. ad Pœnitentialem aliquem librum pertinere, quem utique Romanum appellare non immerito Gratianus potuit, ſi Romanæ Eccleſiæ Pœnitentialis fuit, aut quem Antonius Auguſtinus, aut quem Halitgarius exhibuit.

C A P U T XXXI.

De Beda.

Auctor ſequentium monumentorum Beda laudatur.

Ex Commentariis in Libros Regum.	*Can.* 8. *diſt.* 37. *conſonat cum editis Bedæ codicibus.*	
Ex Commentariis in Eſdram.	*Can.* 65. *de conſ. diſt.* 4. *conſonat cum editis Bedæ codicibus.*	
Ex Commentariis in Matthæum.	*Can.* 24. *cau.* 8. *qu.* 1.	*ſimul jungendi, & ad integram Bedæ ſententiam exigendi.*
	Can. 27. *cau.* 24. *qu.* 1.	
Ex Commentariis in Marcum.	*Can.* 83. *cau.* 11. *qu.* 3. *conſonat cum editis Bedæ codicibus.*	
Ex Commentariis in Lucam.	*Can.* 2. *diſt.* 31. *ex integris Bedæ codicibus ſupplendus.*	
	Can. 5. *de pœn. diſt.* 4.	*ſimul jungendi, & juxta Bedæ propoſitum explicandi.*
	Can. 6. *de pœn. diſt.* 4.	
Ex Commentariis in Johannem.	*Can.* 11. *cau.* 1. *qu.* 3. *conſonat cum editis Bedæ codicibus.*	
	Can. 6. *cau.* 3. *qu.* 7. *conſonat cum editis Bedæ codicibus.*	
	Can. 6. *de pœn. diſt.* 2. *ex integris Bedæ codicibus ſupplendus.*	
	Can. 51. *de conſ. diſt.* 4. *conſonat cum editis Bedæ codicibus.*	
	Can. 24. *cau.* 24. *qu.* 1. *ex integris Bedæ codicibus emendandus.*	
	Can. 9. *cau.* 9. *qu.* 3. *non congruit propoſito Gratiani.*	

Ex

Digitized by Google

Ex Commentariis in Actus Apoſtolorum.	*Can. 4. cau. 26. qu. 2. ex integris Bedæ codicibus ſupplendus.*	
Ex Commentariis in Epiſtolam Petri.	*Can. 31. cau. 2. qu. 7. ex editis Bedæ codicibus emendandus;*	
Ex Libro de temporibus.	*Can. 9. diſt. 16. referendus potius ad librum de ſex mundi ætatibus.*	
Ex Oratione in Natali S. Johannis.	*Can. 6. cau. 22. qu. 4.* *Can. 7. cau. 22. qu. 4.*	*ſimul jungendi.*
Ex Pœnitentiali.	*Can. 28. de conſ. diſt. 2. dubiæ fidei, atque auctoritatis.*	

Beda, quem venerabilis agnomento vulgo appellant, celebratiſſimus apud Angloſaxones fuit, apud quos natus eſt, vixitque, Monachus primum, deinde Presbyter æquali tum doctrinæ, tum ſanctitatis fama præclarus initio octavi ſæculi. Et quidem talis ejus eruditio emicuit, ut non tantum divinorum eloquiorum, quorum meditationi ſe diligentiſſime addixerat, graviſſimus interpres viris Eccleſiaſticis habitus fuerit, ac dogmatum Chriſtianorum peritus aſſertor, verum etiam humaniorum literarum ingenuus cultor, quemadmodum civilis rerum ſuarum, ſuæque gentis hiſtoria ab ipſo elucubrata, ceteraque ejus opera tum ad Poëſim, tum ad Aſtronomiam, Chronographiam, ac Coſmographiam pertinentia manifeſte demonſtrant. Ejus exiſtimationi adaugendæ plurimum contulit illorum temporum ratio, quibus Europeis univerſis bellorum præſertim injuria turbatis, ille unus vix erat, qui politioribus ſtudiis operam daret, eademque ſtudia exerceret. Præſtant inter ipſius opera Commentaria in Sacram Scripturam, in omnes fere libros edita, quæ venuſta admodum reddidit propter inſertas veterum Patrum ſententias, unde ſingula ſolidius confirmaret, ac nitidius illuſtraret; ſecutus autem fuit præ ceteris Auguſtinum, cujus monumenta cum laude nominis frequentiſſime recenſuit; quamobrem factum eſt, ut recentiores collectores in Bedæ Commentaria incidentes ſæpe, ac ſæpius Auguſtinum pro Beda commemorarent, ex quo non ſemel errata in Gratiani codicem irrepſerunt.

De Commentariis in Libros Regum.

Duplicis generis Commentaria edidit Beda in Libros Regum. In prioribus *Can. 8. diſt. 37.*
juxta naturalem hiſtoriæ fidem ſingula expendit: in poſterioribus omnia fere ad ſymbola & figuras ſpirituales exegit, indulgens allegoricæ interpretationi; quæ propterea inſcribuntur: Bedæ expoſitiones Allegoricæ in Samuelem. Ex his Commentariis depromtus eſt canon 8. diſt. 37., cujus verba cum editis auctoris exemplaribus penitus conſonant, ideſt cum cap. 7. libri 2., optima ſane ſententia, qua Clerici

Digitized by Google

Clerici ad ſæcularium literarum ſtudia ſuſcipienda ita monentur, non quidem ut in iis delicium ſuum conſtituant, laboremque omnem impendant, ſed ut ex iis planiorem viam ſtruant ad rerum divinarum Eccleſiaſticarumque notitiam, cum iſta ab illis in pluribus negotiis adjuvari plurimum poſſint.

De Commentariis in Eſdram.

Can. 85. de conſ. diſt. 4.

Non diſſimili ratione interpretatus fuit Beda Hiſtoriam Eſdræ, in qua explicanda cap. 9. libri 2. ea deſcripſit, quæ legimus in can. 65. de conſ. diſt. 4. Ibidem expendebat ea, quæ in ſacrificiis Deo offerenda eſſent a Chriſtiano populo, atque inter cetera ajebat, offerendum eſſe *ſal abſque menſura*, & nomine ſalis intelligendam eſſe ſapientiam, qua maxime ornatus ad divinum altare non ſolus Sacerdos accedere deberet, ſed etiam populus Sacerdoti offerenti precibus, & voluntate conſentiens. Olim in Gratiani codicibus canon referebatur ad Commentaria Bedæ in libros Regum. Emendata fuit inſcriptio opera Correctorum Romanorum.

De Commentariis in Matthæum, & in Marcum.

Can. 24. cau. 8. qu. 1. & Can. 27. cau. 24. qu. 1.

Ex Commentariis Bedæ in Matthæi Evangelium duo extant monumenta, nimirum canon 24. cau. 8. qu. 1., & canon 27. cau. 24. qu. 1. Eſt quidquam ſingulare, quod in utroque adnotemus. Nimirum invicem illi cohærent in homilia Bedæ de S. Petro Apoſtolo inter æſtivales de Sanctis ad expoſitionem Evangelii Matthæi cap. 16., ubi traditur, Apoſtolum Petrum poſt fidei profeſſionem claves regni cœleſtis a Chriſto Domino accepiſſe. In id verba faciens Beda, ait inter cetera: *Ideo Beatus Petrus, qui Chriſtum vera fide confeſſus, vero eſt amore ſecutus, ſpecialiter claves Regni Cælorum, & Principatum Judiciariæ poteſtatis accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant, quia quicumque ab unitate fidei* (hic eſt canon 27.), *vel ſocietatis Petri Apoſtoli quolibet modo ſemetipſos ſegregant, tales nec vinculis peccatorum abſolvi, nec januam poſſunt Regni Cæleſtis ingredi. Unde & nos neceſſe eſt tota intentione, fratres chariſſimi, & fidei, quam docuit, Sacramenta diſcere, & congruentia fidei opera demonſtrare. Neceſſe eſt, omni vigilantia multiplices, ſubtileſque portarum inferi cavere inſidias, quatenus juxta Pſalmiſtæ vocem de his adjuvante Domino eripi, atque ad annunciandas ejus laudes portas filiæ Sion, hoc eſt gaudia ſupernæ civitatis mereamur intrare. Nec ſufficere nobis* (hic eſt canon 24.) *ad ſalutem arbitremur, ſi turbis negligentium, vel quorumlibet indoctorum fide, vel actibus adæquemur, quibus ſacris literis unica eſt credendi pariter, & vivendi regula præſcripta.* Juvat profecto ita junxiſſe Gratiani fragmenta, atque ex Bedæ codicibus integra edidiſſe; Siquidem apud Gratianum invicem abciſa, in aliam forte ſententiam cum Gratiano ipſo quemquam trahere poſſent. Quidquod enim Gratianus in can. 24. ita Bedæ ſententiam explicavit, quaſi ad ſolos Epiſcopos pertinere videatur, quando ea generalis eſt, & unumquemque hominem ad ſequendam fidei unitatem, quam profeſſus eſt Petrus Apoſtolus, hortari videtur? Quidquod ex can. 27. voluit Gratianus demonſtrare, in hæreſim lapſos nullo modo

poſſe

poſſe aliquos *officio privare*, *vel ſententia notare*, quando tamen non eo pertinet Bedæ locus, ajentis tantum, neminem poſſe æternæ vitæ participem fieri, niſi qui in fidei unitate conſiſtat.

Nihil occurrit ſingulare animadverſione dignum ad canonem 83. cau. 11. qu. 3. Integer ille legitur in Commentariis in Evangelium Marci ad caput 14. Can. 83. cau. 11. qu. 3.

De Commentariis in Lucam.

Moralis fuit interpretandi ratio Evangelii Lucæ, ubi ſeſe commoda ferret occaſio, apud Bedam. Ex iis Commentariis depromtus in primis eſt canon 2. diſt. 31. ad interpretationem capitis 1., in quo cum legatur, Zachariam Sacerdotem, & Elizabeth filium Johannem ſuſcepiſſe, occaſionem arripuit auctor, unde novæ legis Sacerdotum & Sacerdotum veteris legis diſcrimina traderet, præcipue in eo, quod lex continentiæ eſſet Sacerdotibus novæ legis indicta, ita ſcribens: *Quia enim tunc Sacerdotalis ex ſtirpe Aaron ſucceſſio quærebatur, neceſſario tempus ſubſtituendæ ſoboli procurabatur; at quia nunc non carnalis ſucceſſio, ſed perfectio ſpiritalis inquiritur, conſequenter Sacerdotibus, ut ſemper altari queant adſiſtere, ſemper ab uxoribus continendum, ſemperque caſtitas obſervanda præcipitur.* Can. 2. diſt. 31.

Canones 5. & 6. de pœn. diſt. 4. depromti ſunt ex cap. 11. eorundem Commentariorum, ubi exponitur, dæmonem a Deo fuiſſe ejectum de homine, qui tamen dæmon requiem non inveniens, dixiſſe perhibetur: *Revertar in domum meam, unde exivi*. Hæc verba explicans Beda ſcripſit, valde eſſe timenda, cum ſignificent, aliquando contingere, ut in vitia, quibus nos divina favente gratia purgati ſumus, denuo incidamus. Huc pertinet canon 5., cujus verba cum vulgatis Bedæ exemplaribus penitus conſonant. Poſt quæ paucis interjectis ita proſequitur auctor juxta Evangelicam parabolam: *Et tunc vadit* (dæmon), *& aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe, & ingreſſi habitant ibi: Per ſeptem malos ſpiritus univerſa vitia deſignat. Quemcumque enim poſt baptiſma ſive pravitas hæretica, ſeu mundana cupiditas arripuerit, mox omnium proſternet in ima vitiorum.* Hæc ſi bene, & juxta Bedæ propoſitum conſiderentur, ſtatim intelligetur, non poſſe ullo modo Gratiani ſententiæ convenire, qui ex iis erat demonſtraturus, peccata ſemel dimiſſa reviviſcere quodammodo poſſe, ubi quis aliis ſe iterum criminibus inquinaverit. Can. 5. & 6. de pœn. diſt. 4.

De Commentariis in Johannem.

Plura ſunt, & diverſa Bedæ in Johannem Commentaria, quorum aliis Evangelium, aliis Epiſtolas, aliis Apocalypſim eſt interpretatus. Ad Commentaria in Evangelium Johannis pertinet in primis can. 11. cau. 1. qu. 3., cujus verba penitus conſonant cum editis Bedæ codicibus. Expendebatur autem ibi caput 2. Evangelii de Chriſto Domino ejiciente de templo negotiatores, & columbarum venditores. Can. 11. cau. 1. qu. 3.

Conſonat præterea cum vulgatis Bedæ codicibus canon 6. cau. 3. qu. 7., ad interpretationem capitis 8. Evangelii, ubi exhibetur judicium Chriſti de adultera muliere. Can. 6. cau. 3. qu. 7.

Digitized by Google

Verba canonis 6. de pœn. diſt. 2. pertinent ad interpretationem capitis 1. Evangelii, ubi traditur, Spiritum Sanctum ſuper Chriſtum Dominum deſcendiſſe, atque cum Spiritus idem Sanctus aliis in ſcripturæ locis dicatur ſuper viros plures electos deſcendiſſe, inquirebat Beda, quale eſſet inter varios divini Spiritus deſcenſus diſcrimen, ita ſcribens: *Quærendum eſt interea, quomodo ſpeciale Filium Dei agnoſcendi ſignum fuerit, quod ſuper eum deſcenderit, & manſerit Spiritus; cum etiam diſcipulis ipſe promittat eum, dicens: Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis: & paullo poſt, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Si enim apud Servos Dei electos manet, & in illis erit Spiritus, quid magni eſt Filio Dei, quod in ipſo manere Spiritus adſtruatur? Notandum ergo, quod ſemper in Domino manſerit Spiritus Sanctus, in Sanctis autem hominibus, quamdiu mortale corpus geſtaverint, partim maneat in æternum, partim rediturus recedat. Manet quippe apud eos, ut bonis inſiſtant actibus, voluntariam paupertatem diligant, manſuetudinem ſequantur, pro æternorum deſiderio lugeant, eſuriant, & ſitiant juſtitiam, miſericordiam, munditiam cordis, & tranquillitatem pacis amplectantur; ſed & pro obſervatione juſtitiæ perſecutionem pati non vereantur, eleemoſynis, orationibus, jejuniis, ceteriſque fructibus Spiritus inſiſtere deſiderent. Recedit autem ad tempus, ne ſemper infirmos curandi, mortuos ſuſcitandi, dæmones ejiciendi, vel etiam prophetandi poſſint habere virtutem. Manet ſemper, ut mirabiliter ipſi vivant. Venit ad tempus, ut etiam aliis per miraculorum ſigna, quales ſint intus, effulgeant.* Ex his & ſupplendus erit Gratianeus canon, & emendandus.

Can. 51. de conſ. diſt. 4. Ad interpretationem capitis 3. ejuſdem Evangelii pertinet canon 51. de conſ. diſt. 4., cujus verba penitus conſonant cum editis Bedæ codicibus.

Can. 24. cau. 24. qu. 1. Canon 24. cau. 24. qu. 1. exhibet verba Bedæ interpretantis epiſtolam 2. Johannis ad illud: *Omnis, qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet. Qui permanet in doctrina, hic & Patrem, & Filium habet.* Ita autem Beda: *Omnis, qui recedit, & non permanet in doctrina, hic & Patrem, & Filium habet. Nota verborum diſtantiam, & fidei complectere veritatem, non permanentem in doctrina Chriſti Deum non habere, permanentem autem in doctrina ejus Filium, & Patrem dicit habere, ut oſtendat, Patrem, & Filium unum eſſe Deum verum, & coarguat eos mendacii, qui Filium vel non eſſe Deum, vel poſteriorem, aut minorem Patre aſſeverant. Siquis venit ad vos, & hanc doctrinam non adfert &c.* Reliqua non perſequor, quum integra apud Gratianum exhibeantur.

Can. 9. cau. 9. qu. 3. Canon 9. cau. 9. qu. 3. laudatur quaſi depromtus ex Commentariis Bedæ in Apocalypſim Johannis. Romani Correctores jam obſervaverunt, inveniri potius in Gloſſa ordinaria, ex qua adſcriptus fuit Bedæ, quod in eadem Gloſſa ſæpe Bedæ monumenta recenſeantur; una etiam deſcripſerunt integra verba, qualia ab auctore Gloſſæ edita fuerunt. Ut vero illud percipiatur, animadvertere oportet, ſupponi ibidem, quod dicitur in cap. 1. & 2. Apocalypſis, Angelum adparuiſſe Johanni, monentem, ut ſcriberet Angelo Epheſi, ſive, ut interpretantur, Epheſino Epiſcopo, ut charitatem, quam reliquit, rurſum adipiſceretur, ſuoque animarum gregi melius, utiliuſque conſuleret. Quæ ita Gloſſographus interpretatur, quaſi Johannes Apoſtolus non potuiſſet ipſe per ſe ſubditos Epheſini Epiſcopi, eodem Epheſino Epiſcopo non præmonito redarguere. Id meo judicio non ſatis convenit ſacro textui, cum in eo non de ſubditis corrigendis agatur, ſed potius de excitanda charitate in Epheſino Epiſcopo, quæ extincta propemodum videbatur. Deinde non ibidem mo-

netur

Digitized by Google

netur Johannes, ne populum Epheſinum coerceat, ſed tantum jubetur, ut Epheſinum Epiſcopum corripiât. Quod cum ita ſit, non video, quomodo canon ille accommodari queat propoſito Gratiani, inde demonſtraturi, Metropolitanos non poſſe ſuæ Provinciæ ſubditos omnes corrigere ſuffraganeis Epiſcopis inconſultis.

De Commentariis in Actus Apoſtolorum.

Cum Actus Apoſtolorum Beda interpretaretur, ſingularia quædam tradidit ad *Can. 4.*
caput 1., ubi proponitur electio facta Apoſtoli in locum perditi Judæ proditoris. *cau. 26.*
Duos propoſitos fuiſſe narrat Sacer auctor, Matthiam, & Barſabam, & forte- *qu. 2.*
rem fuiſſe diremtam, unde Matthias divino judicio deſignatus ſcribitur. Ad illa verba, *& dederunt ſortes eis*, inquirebat Beda, num Chriſtiani in electione Sacrorum Adminiſtrorum ſortibus uti poſſent ad Apoſtolorum exemplum; & tandem concludit: *Non exemplo Matthiæ, vel quod Jonas Propheta ſorte deprehenſus ſit, indifferenter ſortibus eſt credendum, cum privilegia ſingulorum, ut Hieronymus ait, communem legem facere omnino non poſſint. Nam ibi* (ideſt in ſortibus Jonæ), *& Gentiles viri tempeſtate coacti auctorem periculi ſorte quærebant, & hic* (ideſt in ſpecie electionis Apoſtolicæ) *Matthias ſorte eligitur, ne Apoſtoli electio a mandato diſcrepare legis veteris videretur, ubi Summus Sacerdos ſorte quæri jubebatur, ſicut de Zacharia dicitur: ſecundum conſuetudinem Sacerdotii ſorte exiit, ut incenſum poneret. Qui icciro, ut reor, tunc ſorte legebatur, ut typo figuraretur, verum ſemper quærendum fuiſſe Sacerdotem, donec veniret, cui repoſitum erat, qui non in hoſtiarum cruore, ſed per proprium ſanguinem introivit ſemel in ſancta æterna redemtione inventa. Cujus hoſtia tempore Paſchæ immolata, ſed die Pentecoſtes Spiritu S. in igne apparente vera conſumta eſt. Veteris enim erat conſuetudinis acceptas Deo victimas cæleſti igne conſumi. Donec ergo veritas compleretur, figuram licuit exerceri. Inde eſt, quod Matthias, qui ante Pentecoſtem ordinatur, ſorte quæritur; ſeptem vero Diaconi poſtea nequaquam ſortis agitatione, ſed diſcipulorum tantum electione, Apoſtolorum vero oratione, & manus impoſitione ſunt ordinati. Quod ſiqui neceſſitate aliqua compulſi Deum putant ſortibus exemplo Apoſtolorum eſſe conſulendum, videant hoc ipſos Apoſtolos nonniſi collecto fratrum cætu, & precibus ad Deum fuſis egiſſe.* Ex his ſupplendus erit canon 4. cau. 26. qu. 2., in quo ſane adparet ingenioſa de Apoſtolorum ſortibus expoſitio, & Eccleſiaſticæ diſciplinæ ſortes prohibentis cum ſacrorum eloquiorum exemplis laude digna conciliatio, quæ ceteroquin aliis Scripturæ Divinæ interpretibus difficilis, atque ardua viſa eſt. Quoties vero conferantur verba canonis 4. cum canone 2. eadem cauſſa, & quæſtione, adparebit illico, Bedam ſecutum fuiſſe ſententiam Hieronymi, de more ſcilicet ſuo, qui in interpretandis divinis literis, ad veterum Patrum dicta optimo plane conſilio reſpiciebat.

De Commentariis in epiſtolam Petri.

Ex Commentariis Bedæ in epiſtolam Petri ſecundam depromtus eſt canon 31. *Can. 31.*
cau. 2. qu. 7., cujus lectio ut conſonet cum vulgatis Bedæ codicibus etiam poſt *cau. 2.*
Romanam Correctionem, pro illis verbis *prohibuit Prophetæ inſipientiam ... deteſtetur ...* *qu. 7.*

teſtetur ... redarguat ... merito redarguantur .... in tribulatione interpretatur, neque enim alia major cauſſa ... pecuniæ, vel deſiderio rerum temporalium ... ſuos mergunt auditores &c., iſta erunt ſubſtituenda: *probavit Prophetæ inſipientiam ... deteſtentur ... redarguant .... merito lacerentur ... in tribulatione dicitur, neque enim alia magis cauſſa ... pecuniæ, vel deſideriorum temporalium ...ſuos mittunt auditores &c.*

De Libro de Temporibus.

Can. 9. diſt. 16. Et Divinæ, & Eccleſiaſticæ hiſtoriæ peritiam quammaximam exhibuit Beda in duobus libellis, quorum primum inſcripſit *de temporibus*, alterum *de ſex mundi ætatibus*, qui ſane tituli ſatis per ſe demonſtrant, quænam fuerint librorum argumenta. Unum pro altero laudavit Gratianus in can. 9. diſt. 16., quem depromtum affirmavit ex libro de temporibus, cum potius referendus fuiſſet ad librum de ſex mundi ætatibus. Itaque ad annum mundi 4639. commemorat Beda factam unionem Græcorum, & Latinorum, quæ jamdiu olim exoptata fuerat, ita ſcribens: *Tantaque gratia legatos Catholicæ pacis comitata eſt, ut Johannes Portuenſis Epiſcopus, qui erat unus ex ipſis, Dominica octavarum Paſchæ miſſas publice in Eccleſia S. Sophiæ coram Principe, & Patriarcha latine celebraret. Hæc eſt ſexta Synodus univerſalis Conſtantinopoli celebrata, & Græco ſermone conſcripta &c.* Sequuntur hinc verba Gratianei canonis: ibi nimirum Beda occaſione memoratæ initæ inter Græcos Latinoſque concordiæ generalium etiam præcedentium Conciliorum ſeriem ex ordine texuit.

De Oratione in Natali S. Johannis.

Can. 6. & 7. cau. 22. qu. 4. Canones 6. & 7. cau. 22. qu. 4. leguntur apud Bedam in homilia recitata in feſto Decollationis S. Johannis Præcurſoris; exponens enim Venerabilis Presbyter impium Herodis Regis jusjurandum, impiamque jurisjurandi executionem, occaſionem arripuit monendi populum, ut ſiquæ incautius aliquando juraverit, ſe non arbitretur adſtringi. Uterque canon jungendus una erit; ſiquidem poſt verba illa poſtrema canonis 6. *contraxiſſe doluit*, iſta ſequuntur apud Bedam: *Juravit Herodes dare ſaltatrici quodcumque poſtulaſſet ab eo, & ne perjurus diceretur a convivis, ipſum convivium ſanguine polluit, dum Prophetæ mortem ſaltationis præmium fecit, non ſolum in jurando, &c.*, quemadmodum in can. 7. . . .

De Pœnitentiali Libro.

Can. 28. de conſ. diſt. 2. In præcedenti capite de Theodoro Cantuarienſi nonnulla generaliter tradidi de vetuſtis Pœnitentialium libris, & illorum auctoritate. Vulgo traditur, & Pœnitentialem librum editum a Beda fuiſſe: Sed multi ex eruditis viris id in dubitationem adducunt, ea ratione, quia Beda ubi ſuos libellos commemorat ſingulos, de Pœnitentiali nullam faciat mentionem; nullam præterea faciat Trithemius in cathalogo librorum Bedæ. Qui Pœnitentialem librum Bedæ jure affingendum putant,

Digitized by Google

putant, non conveniunt inter ſe, ſed alios alii producunt hujuſmodi codices, & ſinguli ſuos germanum eſſe Bedæ Pœnitentiale prædicant. Non audeo ego in tanto eruditorum diſſidio intercedere. Tantum poſſe fidenter dicere mihi perſuadeo, ex vulgatis hujuſmodi variis codicibus nullum poſſe firmum Eccleſiaſticæ diſciplinæ præſidium exhauriri. Ex Pœnitentiali Bedæ depromtus a Gratiano dicitur canon 28. de conſ. diſt. 2., ad quem jam Romani Correctores adnotaverunt, inter Bedæ librum, & collectorum editiones nonnihil varietatis intercedere, præſertim in dierum numero. Editus eſt apud Labbeum liber de remediis peccatorum tomo 8. Venetæ editionis pag. 359. ſub nomine Bedæ: ibi autem in can. 12. hæc leguntur: *Si per ebrietatem, vel voracitatem evomuerit Eucharistiam, quadraginta dies pœniteat, Clericus, Monachus, Diaconus ſexaginta, Presbyter ſeptuaginta, Epiſcopus centum decem: ſi infirmitatis cauſſa, ſeptem dies unuſquiſque: ſine infirmitatis cauſſa, ſacrificii die quatuor dies.* Recens ſub nomine Bedæ Pœnitentialem librum evulgavit Manſius tomo 1. Supplementi Labbeani pag. 1380., in quo inter cetera ita legitur: *Si per ebrietatem, & voracitatem evomerit Eucharistiam, 40. dies pœniteat, Clericus, Monachus, vel Diaconus 40., Presbyter 70., Epiſcopus 90., ſi infirmitatis cauſſa, ſeptem diebus. Unuſquiſque ſine infirmitatis cauſſa ſacrificii, ſeptem diebus, quidam pſalterium, quidam bis pſalterium.* Etiam inter hoc Pœnitentialis exemplar, & Gratianeum canonem extat non leve diſcrimen.

CAPUT XXXII.

De Petro Nicomedienſi.

Petro Epiſcopo Nicomediæ ſubjectus canon tribuitur.

(*Can. 6. diſt. 16. referendus ad acta Synodi Nicænæ II.*

DUO memorantur in veteribus Eccleſiaſticis monumentis ejus nominis Nicomedienſes Epiſcopi. Primus claruit circa annum 680. Is fuit in ſuſpicionem Monothelitarum hæreſeos aliquando adductus, verum in Concilio Conſtantinopolitano III. & profeſſione fidei, & libellis datis & ſe & fidem ſuam omnino purgavit. Alter claruit ſub finem octavi ſæculi, & præſens adfuit in Concilio Nicæno II. generali anni 787. Ad hunc pertinet canon 6. diſt. 16., ita tamen ut in eo exhibeantur potius geſta Concilii Nicæni II., quam quidquam ſingulare ejuſdem Nicomedienſis Epiſcopi. Jam alias animadvertendum fuit, nimirum in parte 2. cap. 71. ad canonem 5. diſt. 16., Antiſtites Nicæni Concilii Sacrarum Imaginum Patronos uſos fuiſſe ad rem ſuam canone 82. Concilii Trullani, quo Divinarum Imaginum diſciplina recepta fuiſſe ab Eccleſia demonſtrabatur. Eum canonem legit in actione 4. Elias Presbyter, quem deinde Taraſius Conſtantinopolitanus Patriarcha profeſſus eſt lectum fuiſſe *ex principali charta, in qua ſubſcripſerant Sancti Patres.* Poſt hæc ita legitur ibidem. *Petrus Sanctiſſimus Epiſcopus Nicomediæ dixit: & alium codicem habeo, qui continet eaſdem regulas ſacræ ſextæ Synodi; quo accepto Niceta reverendiſſimus Diaconus, & Notarius legit*

eundem

eundem canonem. Taraſius Sanctiſſimus Patriarcha dixit: quidam ignoratione languentes in hos canones ſcandalizantur, aſſerentes: putas ſextæ Synodi ſunt? Cognoſcant autem, qui hujuſmodi ſunt, quod ſancta & magna ſexta Synodus ſub Conſtantino fuerit celebrata contra illos, qui unam dicebant operationem, & voluntatem in Chriſto, in qua hæreticis anathematizatis, & orthodoxa explanata fide, domum reverſi ſunt quartodecimo anno Conſtantini. Ergo poſt quatuor, ſive quinque annos iidem ipſi Patres convenientes ſub Juſtiniano Filio Conſtantini præſignatos canones expoſuerunt, & nemo dubitet de illis. Illi enim, qui ſubſcripſerunt ſub Conſtantino, ipſi & ſub Juſtiniano præſenti chartæ ſubſcripſerunt, ita ut hoc manifeſtum ſit ex eorum propriæ manus ſcripturæ immutabili ſimilitudine. Oportebat enim eos, qui Synodum univerſalem præſentaverant, etiam canones Eccleſiaſticos exponere. Deinde in actione 6. ejuſdem Synodi Nicænæ iterum de Trullana Synodo ſermo recurrit, ibi: *Sancta vero ſexta, & univerſalis Synodus cum promulgaſſet definitionem ſuam contra eos, qui unam volumatem prædicant in Chriſto Deo noſtro, & Conſtantinus, qui tunc imperabat, & præceptione ſua per beneplacitum Dei hanc congregaverat, vita poſt modicum exceſſiſſet, Juſtinianuſque filius ejus imperium obtinuiſſet; iidem ipſi, qui in ea fuerant congregati, rurſus nutu divino unanimiter convenientes poſt quatuor, vel quinque annos regulas ediderunt pro correctione Eccleſiaſticorum negotiorum, uſque ad duas & centum. In quibus canonibus etiam de imaginibus in 82. regula expoſuerunt &c.* Non hic repetenda ſunt, quæ ſpectant ad auctoritatem canonum Trullani Concilii, ad quos ſane iſta pertinent, item ad mentem Taraſii Conſtantinopolitani, cujus ſententia in hoc canone magna in parte deſcribitur, ac demum ad ſcopum Nicænorum Antiſtitum; de his enim omnibus jam ſatis agendum fuit in parte 1. cap. 41. & 43., item in parte 2. cap. 71.

CAPUT XXXIII.

De Albino, ſeu Alcuino.

Modo ſub Albini, modo ſub Alcuini nomine inſcripſit Gratianus ejuſdem ſcriptoris Flacci Albini Alcuini monumenta, nimirum

{ *Can. 12. diſt. 45. videtur potius Eligii Noviomenſis.*
{ *Can. 10. cau. 23. qu. 8. ad Alcuini opera exigendus.*

FLoruit Flaccus Albinus Alcuinus ſub finem octavi ſæculi ex Anglia oriundus, qua in Patria inſtitutores ſortitus eſt viros illuſtres, Bedam, & Egbertum Eboracenſem. Exinde advocatus in Galliam Carolo Magno Imperatori chariſſimus fuit, a quo & muneribus auctus eſt, & in honore maximo ſemper habitus. Monaſticæ vitæ ſtudioſiſſimus fuit, quam & ipſe coluit & aliis colendi auctor extitit, literarum & bonarum artium magiſterio præclarus, æque ac pietate & morum integritate laudabilis. Extant inter cetera ejus opera plures epiſtolæ, quas con-

Digitized by Google

conjeſſit Jacobus Baſnagius, una etiam animadverſionibus explicavit. Canon 12. diſt. 45. conſonat in parte cum Alcuini ſententia, qualis habetur in ejus epiſtola ad Eanbaldum Archiepiſcopum, quam ex vetere MS. codice edidit Fontanini in Appendice ad vindicias antiquorum diplomatum pag. 266., quamque refert Baſnagius memoratus. Ait ibidem Alcuinus: *Duplex fiat eleemoſyna tua, una in ſalvandis animabus, altera juvandis corporibus egentium*. Ceterum ego veroſimilius arbitror, vitiatos eſſe codices aut Gratiani, aut illius, qui Gratiano in deſcribendo canone auctor extitit, ita, ut pro nomine Albini legendum ſit nomen Eligii, neque enim difficile eſt percipere, quomodo pro iſto nomen illud emerſerit in codices ob quamdam dictionis ſimilitudinem. Laudo Eligium Noviomenſem Epiſcopum ſeptimi ſæculi ſcriptorem, qui in homilia 11. in Cœna Domini, quæ habetur in Bibliotheca Patrum tom. 12. ita ſcribebat: *Non ſolum ergo, qui dat eſurienti cibum, verum etiam qui dat veniam peccanti, eleemoſynam dat, & qui emendat verbo eum, in quem poteſtas ei datur, vel coercet aliqua diſciplina*. Quæ ſane quoties cum Gratianeo canone conferantur, vix verbo tenus diverſa videbuntur. Can. 12. diſt. 45.

Ad canonem 10. cau. 23. qu. 8. Romani Correctores ita animadverterunt: *Quod hic refertur ex Alcuino, habetur in vita & geſtis Caroli Magni per Eginardum ſcriptis, in quo libro, & apud Ivonem pro voce* hortatu *legitur* rogatu. Itaque Gratianus ab Ivone fragmentum decerpſit, qui in parte 10. Decreti cap. 91. hanc adpoſuit inſcriptionem: *Quod Carolus Rex adverſus Longobardos rogatu Hadriani Papæ bellum ſuſcepit: ex geſtis Caroli Magni juxta Alcuinum*. Deinde ita caput exaravit: *Rogatu, & precibus Hadriani Papæ Romanæ Urbis Epiſcopi exoratus Carolus Rex bellum contra Longobardos ſuſcepit, quod prius quidem & a Papa Stephano ejus Patre ſupplicante* (legunt aliqui *ab ejus Patre Papa Stephano ſupplicante*) *cum magna difficultate ſuſceptum eſt*. Hinc facile liquet, Gratianum hac in parte ſecutum omnino fuiſſe fidem Ivonis, atque Alcuinum laudaviſſe, non quod crederet Alcuinum fragmenti eſſe illius auctorem, ſed quod crederet, fragmentum illud ex Alcuini ſententia concinnatum fuiſſe juxta inſcriptionem Ivonis *Ex geſtis Caroli Magni juxta Alcuinum*. Ego ut rem in apertiore lumine collocem, quoad fieri per tempora poteſt, conjicio Ivonem ea deſcripſiſſe ex eo codice, quem evulgavit Nicolaus Fucquetius Regius in Pariſienſi Senatu Procurator in ſua Bibliotheca MSS. librorum tomo 2., in quo res Aquitanicas, præſertim Bituricenſes collegit. In calce tomi 2. retulit miſcellanea quædam opuſcula rerum Aquitanicarum, atque inter cetera edidit codicem quendam anonymum, ſed pervetuſtum ſumtum ex Bibliotheca S. Martini Maſcianenſis, in quo deſcribuntur annuatim Francorum monumenta ab anno 726. ad annum 796. Hic ſane codex videtur eſſe opus Alcuini, quod non ſolum ſuſpicari licet ex eo, quod tunc temporis floreret Alcuinus rerum Francicarum peritiſſimus, ſed etiam conjicere ex eo, quod in fine codicis MS. deſcripta ſint hæc verba alia manu, ſeu alio charactere, licet pariter antiquo: *Obiit Alcuinus* 14. *Kal. Julii feria* 1. *Pentecoſtes inlucente die luna* 6., *anno Incarnationis Domini* 804. *indictione* 12. *anno* 36. *Regnante Domino Carolo, accidente paralyſis* 8. *idus Maji feria* 5. *ad veſperum poſt ſolis occaſum luna* 25. Quorſum enim in fine codicis tam accurata mortis Alcuini deſcriptio, quando in toto codice de Alcuino ne verbum quidem fit, nulla præterea Alcuini inſcriptio in principio libri, niſi Alcuinus tum creditus fuiſſet libri auctor? Ad hanc rem ita ſcribitur in eo libro ad annum 753. *Pipinus Rex in Saxonia . . . & Papa* Can. 10. cau. 23. qu. 8.

venit

Digitized by Google

venit ab urbe Roma, & Carolomannus poſt eum, & filii ejus tonſi ſunt. Ad annum 754. *Rex Pipinus abiit in Longobardiam, & Papa reverſus eſt Romam*. Ad annum 773. *Dominus Carolus perrexit Italiam, & concitato bello fugit Deſiderius Rex Longobardorum, & retruſus eſt Papia, & Dominus Rex Carolus obſedit eam dominans Italiæ*. Ad annum 774. *Tradita eſt Papia Francis . . . Et Carolus lætus S. Petro reddidit Civitates, quas debuit*. Hæc ea ſunt, ex quibus puto, Ivonem, & ſubinde Gratianum quaſi ex hiſtoria Alcuini concinnaviſſe canonem 10.; cum enim legiſſet Ivo, Regem Pipinum, antequam in Longobardiam pugnaturus iviſſet, collocutum fuiſſe cum Pontifice Maximo, item Carolum Magnum Pipini ſucceſſorem poſt Longobardicum bellum reſtituiſſe Pontifici Maximo, quas debuit Civitates, auguratus fuit, ſuaſione, vel hortatu Pontificis Maximi bellum adverſus Longobardos fuiſſe commiſſum. Ceterum niſi certiora, & magis perſpicua Alcuini monumenta in medium proferantur, Gratianei canonis auctoritas in incerto admodum hærere videbitur. His adjici poteſt fragmentum libelli, in quo vita deſcribitur Hadriani I., auctore Monacho Nonantulenſi Anonymo, editi apud Mabillonium in parte 2. tomi 1. Muſæi Italici, ubi ita legitur pag. 39. de Hadriano Papa: *Hic etiam ſedem Apoſtolicam ſtrenuiſſime gubernare, & ad proprium ſtatum reducere ſtuduit. Eo ſiquidem tempore Deſiderius regnum Longobardorum tenebat, & Romanæ Eccleſiæ caſtra, & prædia more Anteceſſorum ſuorum nimis vaſtabat. Quapropter Papa prædictus commotus Carolum Francorum Regem, ſicut in geſtis ipſius Caroli legitur, contra Deſiderium in Italiam invitavit. Qui etiam Carolus non prius deſtitit, donec Deſiderium bellis fatigatum perpetuo exilio damnaret, & filium ejus Italia pelleret, reſque direptas Hadriano Papæ reſtitueret, & filium ſuum Pipinum Italiæ præficeret*. Profecto hæc etiam plurimum cum Gratianeo monumento conveniunt.

CAPUT XXXIV.

De Haymone.

Quod ſub Haymonis nomine referatur apud Gratianum, hunc locum dedit ſubjecto canoni.

(*Can. 39. cau. 23. qu. 5. potius tribuendus Remigio Autiſſiodorenſi.*

Diſcipulus Alcuini nuper laudati, & Rhabano Mauro chariſſimus fuit Haymo, ſive ut alii ſcribunt, Aimo, qui medio ſæculo 9. floruit, primum monaſteriis Præfectus, deinde Epiſcopus Halberſtadienſis. Eidem tributa aliquando fuerunt Commentaria quædam in epiſtolam Paulli ad Romanos, ex quibus depromtus eſt canon 39. cau. 23. qu. 5. Verum recentiores eruditi illa ab Haymone abjudicaverunt, præſertim Villalpandus, qui in Bibliotheca Patrum eadem vendicat Remigio Rhemenſi Epiſcopo quinti ſæculi auctori Clariſſimo, quod Remigii nomen ſuperſcriptum invenerit in Codice MS. vetuſto, & anni 1067., qui exiſtebat in monaſterio S. Ceciliæ Regionis Tranſtyberniæ Romæ. Non defuerunt tamen e contrario Viri Clariſſimi, qui opus illud adſcribendum potius voluerunt

Digitized by Google

voluerunt alteri Remigio, nimirum Autiſſiodorenſi, qui floruit circa annum 880. monachus profeſſione. Revera cum ibidem mentio fiat Gregorii Magni, Bedæ, & Saracenorum, iſti potius, quam illi Remigio liber adſerendus videtur. Cum capite 13., ubi verba Paulli ad Romanos 13. expenduntur de obedientia ſublimioribus poteſtatibus debita, conſonant verba Gratiani, dummodo ita legamus. *Sunt enim quædam enormia flagitia, quæ potius per mundi Judices, quam per Antiſtites, & Rectores Eccleſiarum vindicantur; ſicut eſt, cum quis interficit Pontificem Apoſtolicum, Epiſcopum, Preſbyterum, ſeu Diaconum. Hujuſmodi reos Reges, & Principes mundi damnant. Ergo non ſine cauſſa gladium portat, qui talia ſcelera dijudicat. Sunt etiam maxime conſtituti propter latrones, homicidas, raptores, ut & illos damnent, & alios ſuo timore compeſcere faciant.*

C A P U T XXXV.

De Rhabano.

Rhabani monumenta hæc ſunt.

Ex Lib. de Inſtitutione Clericorum.	*Can. 54. de conſ. diſt. 4. ex integris codicibus ſupplendus.*	
	Can. 61. de conſ. diſt. 4.	*ſimul jungendi.*
	Can. 63. de conſ. diſt. 4.	
	Can. 64. de conſ. diſt. 4.	
	Can. 66. de conſ. diſt. 4.	
	Can. 68. de conſ. diſt. 4.	
	Can. 70. de conſ. diſt. 4.	
	Can. 88. de conſ. diſt. 4. conſonat omnino cum integris exemplaribus.	
	Can. 91. de conſ. diſt. 4. ex integris codicibus ſupplendus, atque emendandus.	
	Can. 95. de conſ. diſt. 4. jungendus cum can. 61. & ſequentibus ead. diſt.	
	Can. 5. de conſ. diſt. 5. ex integris codicibus emendandus.	
Ex Lib. de Preſſuris Eccleſiaſticis.	*Can. 7. diſt. 37. neque apud Rhabanum, neque apud Attonem reperitur.*	
	Can. 5. cau. 24. qu. 3. Attoni Vercellenſi potius tribuendus.	
Ex Lib. de Magorum præſtigiis.	*Can. 1. cau. 26. qu. 1. jungendus cum can. 1. cau. 26. qu. 3.*	
	Can. 1. cau. 26. qu. 3. falſo tributus Auguſtino.	
Ex epiſt. ad Heribaldum.	*Can. 34. diſt. 50. ex integra epiſtola emendandus.*	
Adjicitur	*Can. 1. §. 1. de pæn. diſt. 4. emendandus ex Commentario Rhabani in Matthæum.*	

QUidquid de gente Rhabani tradatur, quem alii Francum, alii Anglum origine eſſe ſcripſerunt, certum ſane eſt, apud Francos potiſſimum altum fuiſſe, educatumque, item apud eoſdem doctrinam ſuam eximiam explicaviſſe. Fuit ipſe Alcuini diſcipulus, Monachis præfuit in monaſterio Fuldenſi, ac tandem Moguntinum Epiſcopatum geſſit, obiitque circa annum 856. Erat in rerum ſacrarum ſtudio aſſiduus, in Latina, Græca, & Hebraica lingua non parum eruditus; quod cauſſam dedit, cur eum monaſtici tæderet regiminis, & parum apud Monachos ſuos diligeretur. Id legebat Nicolaus Serarius in Codice MS. in lib. 4. rerum Monguntiacarum pag. 643., ibi: *Rhabanus anno 842. Fuldenſi pulſus eſt Abbatia, fratribus monachis cauſſantibus ipſum ſtudioſum, nimis intentum ſcripturæ, temporalia negligere.* Idipſum ſcribebat Trithemius in lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis de Rhabano ita: *Tandem offenſus improbitate Monachorum ſuorum, qui eum dicebant nimium ſcripturis intentum temporalia negligere, agente id in eis Diabolo, diſplicentiam in eum ceperunt, ſcandalizati in eo, quo maxime debuerant ædificari. Dans igitur locum iræ, nec cum ingratis ovibus diutius manere conſentiens monaſterium, & ejus habitatores deſeruit.* Ex quo ſane liquet, quanta fuerit in excolendis divinarum, & Eccleſiaſticarum rerum ſtudiis Rhabani diligentia, ac ſollicitudo, unde non mediocri in honore ejus ſcripta habeantur.

De Libris de Inſtitutione Clericorum.

Tres extant Rhabani libri, quibus titulus inſcribitur de inſtitutione Clericorum, miſſi ad Heiſtulphum Archiepiſcopum, quemadmodum liquet ex epiſtola operi præpoſita. In primo libro agitur de Eccleſiaſticis ordinibus, & veſtibus Sacerdotum; item de Baptiſmo, de Chriſmate, de Corpore, & Sanguine Domini, & de Officio Miſſæ ſecundum morem Eccleſiæ Romanæ univerſæ. In ſecundo de Officio Canonicarum Horarum, de jejuniis, de confeſſione, ac pœnitentia, de feſtivitatibus variis, de lectionibus, & Cantico Eccleſiaſtico, de Fide Catholica, & hæreſibus; In tertio denique de ratione ſtudiorum, in quæ Clerici mentem intendant. Ad librum 1. cap. 25. referendus eſt canon 54. de conſ. diſt. 4. ibi: *Sed ante Baptiſmum, catechizandi debet in hominem pervenire officium, ut fidei primum catechumenus accipiat rudimentum. Nam in Evangelio ſecundum Matthæum legitur, quod poſt reſurrectionem Domini Apoſtolis præceperit, ut in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti docerent, & baptizarent omnes gentes, ideſt, prius per fidem Dei illis inſinuarent, & ſic credentes in remiſſionem peccatorum baptizarent. Hoc eſt, quod ſecundum Marcum idem Dominus legitur præpoſuiſſe fidem Baptiſmatis, cum ita dixerit: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit; Qui vero non crediderit, condemnabitur; & Johanne teſte, prius ipſe Jeſus cæci nati oculos luto ex ſputo facto ſuperlinivit, & ſic ad aquas Siloe miſit; quia prius debet Baptizandus fide Incarnationis Chriſti inſtrui, & ſic ad Baptiſmum jam credulus admitti, ut ſciat cujus gratiæ in eo eſt particeps, & cui jam debitor fiat deinceps.*

Can. 54. de conſ. diſt. 4.

Ad caput 27. ejuſdem libri 1. referendi ſunt canones 61. 63. 64. 66. 68. 70., & 95. de conſ. diſt. 4., ubi Rhabanus ſacras ſuſcipiendi Baptiſmatis ceremonias explicabat, ibi: *Catechizandi ordo hic eſt: Primum interrogatur Paganus &c.* Hic ſequuntur integra ea, quæ leguntur in laudato canone 95. Pergit inde Rhabanus, tradens Catechumeno proponi Symbolum fidei, quod profiteatur, poſt quæ ita proſequitur:

Can. 61. 63. 64. 66. 68. 70. & 95. de conſ. diſt. 4.

Digitized by Google

proſequitur: *At poſtquam ſe per confeſſionem veræ fidei in alterius commendaverit dominium, & per abrenunciationem prioris poſſeſſoris ſe alienaverit ſervitio, exſufflatur ab eo ſæva poteſtas, ut per pium Sacerdotis myſterium Spiritui Sancto cedat fugiens ſpiritus malignus*; (habentur iſta in can. 61., ſicut ſequentia in can. 63.) *ſignaturque ipſe homo ſignaculo Sanctæ Crutis tam in fronte, quam in corde, ut ipſe Apoſtata Diabolus in vaſe ſuo priſtino ſuæ interemtionis cognoſcens ſignum, jam ſibi deinceps ſciat illud eſſe alienum. Exinde* (hic eſt canon 64.) *jam dicuntur ſuper eum orationes, ut fiat Catechumenus. Tunc datur ei ſal benedictum in os, ut per ſal typicum, ſapientiæ ſale conditus fætore careat iniquitatis, & nec a vermibus peccatorum ultra putreſiat, ſed magis illæſus ſervetur ad majorem gratiam percipiendam. Dehinc* (hic eſt canon 66.) *iterum exorcizatur Diabolus, ut ſuam nequitiam agnoſcens, & juſtum ſuper ſe judicium timens recedat ab homine, nec jam contendat eum arte ſua ſubvertere, ne Baptiſmum conſequatur, ſed magis honorem Deo Creatori ſuo exhibens reddat opus factori ſuo. Poſtea tanguntur* (hic eſt canon 68.) *ei nares, & aures cum ſaliva, & dicitur ei illud verbum Evangelicum, quod Jeſus quando ſurdum, & mutum ſanavit tangens cum ſputo linguam ejus, & mittens digitos ſuos in auriculas ejus, dixit: Epheta, quod eſt, adaperire. Hoc enim Sacramentum hic agitur, ut per ſalivam typicam Sacerdotis, & tactum, ſapientia, & virtus divina ſalutem ejuſdem Catechumeni operetur, ut aperiantur ei nares ad accipiendum odorem notitiæ Dei, ut aperiantur illi & aures ad audiendum mandata Dei, ſenſuque intimo cordis reponendum. Deinde* (eſt hic canon 70.) *benedictione ſacerdotali munitur, ut ad Sacrum Baptiſmum cum fide accepta cuſtodiatur. Ungetur illius tunc pectus de oleo ſanctificato cum invocatione Sanctæ Trinitatis, ut nullæ reliquiæ latentis inimici in eo reſideant, ſed in fide Sanctæ Trinitatis mens ejus confortetur. Ungetur & inter ſcapulas de eodem oleo, ut undique muniatur, & ad bona opera facienda per Dei gloriam roboretur.* Deinde in cap. 28 ait: *Poſt hæc igitur conſecratur fons, & ad ipſum Baptiſmum Catechumenus accedit, & ſic in nomine Sanctæ Trinitatis trina ſubmerſione baptizatur.*

Itaque in cap. 28. libri 1. explicat Rhabanus Baptiſmatis ceremonias, eas præ- *Can.* 88.
ſertim, quæ pertinent ad ritum trinæ immerſionis, poſt quæ explicata ita ibidem *de conſ.*
proſequitur: *Poſtquam enim aſcenderit baptizatus de fonte &c.* Quæ ſequuntur eadem *diſt.* 4.
omnino ſunt cum verbis canonis 88. de conſ. diſt. 4.

Ad caput 29. ſequens referendus eſt canon 91. de conſ. diſt. 4., ubi pro *Can.* 91.
verbis illis *repræſentandum ante*, legendum eſt, *ad præſentandum ante*. Poſt illa *de conſ.*
verba *reſurgentis Eccleſiæ* hæc ſubjicienda ſunt omiſſa a Gratiano: *Sicut ipſe Domi- diſt.* 4.
nus coram Diſcipulis transfiguratus eſt, ut dicitur: Reſplenduit facies ejus ſicut ſol, veſtimenta ejus facta ſunt candida, ſicut nix. Quo facto, ſplendorem, ut dictum eſt, reſurgentis in futurum figuravit Eccleſiæ. Utuntur ergo albis veſtibus, ut quorum primæ nativitatis infantia vetuſti erroris pannus fuſcaverat, habitus ſecundæ generationis gloriæ præferat indumentum. Tegitur enim poſt ſacram unctionem caput ejus myſtico velamine, ut intelligat ſe diadematis regni, & ſacerdotalis dignitatis portitorem. Poſtrema verba, quæ Gratianus edidit, erunt ex modo deſcriptis emendanda.

Poſtquam Rhabanus in eodem cap. 29. ſubdidit baptizato conferri Sacroſanctum *Can.* 5.
Euchariſtiæ Sacramentum, progreditur in cap. 30. his verbis: *Noviſſime autem a de conſ.*
Summo Sacerdote per impoſitionem manus paracletus traditur illi Spiritus Sanctus, ut diſt. 5.
roboretur &c. Reliqua habentur in can. 5. de conſ. diſt. 5., ubi pro verbis illis *ut in priore unctione* legendum eſt *ut priori unctione*.

De Libro de Preſſuris Eccleſiaſticis.

Non Rhabani, ſed Attonis Vercellenſis Epiſcopi liber eſt, qui inſcribitur de Preſſuris Eccleſiaſticis, editus apud Dacherium in tom. 1. Pariſienſis editionis anni 1723. pag. 414. Vixit autem Atto medio ſæculo 10. & Divino, & Eccleſiaſtico in jure valde peritus. In eo libello parte 1. totus eſt prudentiſſimus Antiſtes, ut objurget eos, qui ſacerdotes de criminibus maligne accuſant, atque inter cetera
Can. 5. numero plurima ſcribit: *Congruentius ergo eligimus noſtram portare injuriam, quam*
cau. 24. *aliis inferre calumniam, & ab aliis injuſte pati, quam a nobis injuſte defendi; non*
qu. 3. *enim in perpetuum damnamur, cum injuſte judicamur, dicente Pſalmiſta: nec damnabis eum, cum judicabitur illi. Multi denique Sacerdotum culpam zelo Dei perſequi ſe profitentur, ſed dum indiſcrete hæc agunt, ſacrilegii facinus incurrunt, & dum præcipites quaſi ad emendationem ruunt, ipſi quoque deterius multo magis cadunt.* Ad hæc exigendus erit canon 5. cau. 24. qu. 3. Rhabano tributus.

Can. 7. Neque in libro Attonis de Preſſuris Eccleſiaſticis, neque in libro Rhabani de
diſt. 37. Inſtitutionibus Clericorum invenitur, quamquam ſub hujuſmodi nominibus a Gratiano laudetur canon 7. diſt. 37. In vetere Codice MS. Panormiæ Regii Athenæi pag. 39. col. 2., ubi idem monumentum exhibetur, hæc adeſt inſcriptio: *Rabanus de inſtitutionibus Eccleſiaſticis parte 2.*, additamentum vero factum eſt interlineare; ſiquidem ſupra illam vocem *inſtitutionibus* adpoſitum eſt *preſſuris* quaſi cauſſa emendationis. Ex eo quidem colligitur, apud Collectores aliquot libros illos ſeu de Inſtitutionibus, ſeu de Preſſuris Eccleſiaſticis promiſcue aliquando fuiſſe uſurpatos, & Rhabano propterea tributos. Interea tamen animadvertendum eſt, neutro in loco canonem legi: Tantum nonnulla ſunt in libro 3. Rhabani de Inſtitutionibus Clericorum cap. 2. 26. & ſequentibus præcepta Chriſtianis data, ut iis ſæcularibus literis intendant, in quibus divinæ non adverſantur inſtitutiones. Forte evenire potuit, ut quiſquam ad ejuſdem libri marginalem oram adjecerit, quæ in Hieronymi libris de eodem Sancto Viro traduntur. Qua in re opportunum erit ad ea reſpicere, quæ ſuperius exhibui, dum epiſtolam Hieronymi ad Euſtochium explicabam pag. 212. & ſequentibus.

De Libro de Magorum præſtigiis.

Can. 1. Perperam ſub Auguſtini nomine deſcriptus eſt apud Gratianum canon 1. cau.
cau. 26. 26. qu. 3., cujus verba potius pertinent ad Rhabanum in libello, cui titulus eſt
qu. 3. & can. 1. *de conſanguineorum nuptiis, & de Magorum præſtigiis, falſiſque divinationibus.* Inter-
cau. 26. rogatus Rhabanus fuerat, primum quænam eſſet ſervanda diſciplina in finiendis
qu. 1. conſanguineorum gradibus cauſſa legitimi ineundi conjugii, deinde quid de iis ſentiendum eſſet, qui magicis præſtigiis vulgus fallere dicebantur. Ad poſteriorem hanc tractationis partem pertinet laudatus canon 1., qui cum verbis Rhabani conſonat, dummodo initio ſupponas, ſermonem inſtitutum fuiſſe a Rhabano de Hydromantia, qua arte dicebantur umbræ Dæmonum evocari in aquarum inſpectione. De ea inquit ille: *Quod genus divinationis a Perſis fertur allatum, Varro dicit,*

Digitized by Google

dicit, divinationis quatuor eſſe genera &c., item dummodo pro illis Gratiani verbis *pyromantiam dicta autumat. Divini dicti ſunt, quaſi Deo pleni; divinitate enim plenos ſe eſſe ſimulant .... occurrentes ferunt. Iidem ſunt & auſpices ... quaſi avium ſpicia ... voces & linguæ ... ſpeculentur diſſimili, & diverſo fato*, iſta ſubſtituas: *pyromantiam dictam autumant. Divini dicti, quaſi Deo pleni, divinitate enim plenos ſe eſſe aſſimilant .... occurrentes ferunt. Sunt etiam & auſpices ... quaſi avium aſpicia ... voces, & linguas ... ſpecularentur diſſimili, & diverſo fato*; dummodo demum poſt verba modo relata iſta adjicias, quæ a Gratiano ſub Iſidori etiam nomine deſcripta fuerant in can. un. cau. 26. qu. 1. *Sortilegi ſunt, qui ſub nomine fictæ religionis per quaſdam, quas Sanctorum ſortes vocant, divinationis ſcientiam profitentur, aut quarumcumque ſcripturarum ſcientiæ inſcriptione futura promittunt. Saliſatores vocati ſunt, quia dum eis membrorum quæcumque ſalierint, aliquid ſibi exinde proſperum, ſeu triſte ſignificari prædicunt*. Hæc omnia Rhabanus deprompſerat ex Hiſpalenſi Iſidoro in lib. 8. Originum cap. 9., ubi eadem fere verba leguntur, quamobrem jure optimo Gratianus ſub Iſidori nomine laudare potuit memoratum canonem unicum cau. 26. qu. 1.

De epiſtola ad Heribaldum.

Cum Rhabanus jam Moguntinus Archiepiſcopus maximo in honore eſſet apud *Can. 34. diſt. 50.*
finitimarum Regionum Antiſtites, non dubitabant iſti eum in gravioribus Eccleſiæ negotiis conſulere. Ex his fuit Heribaldus Epiſcopus Autiſſiodorenſis vir magni nominis, & qui primam dignitatem Palatinam apud Carolum Calvum Francorum Regem tenebat. Dubitatum eo tempore fuerat de Clericis ordinatis ab Ebbone Rhemenſi Archiepiſcopo, qui in Concilio apud Theodoniſ-villam celebrato anno 835. depoſitus fuerat ob perduellionem admiſſam adverſus Ludovicum Regem; & quamquam reſtitutus deinde in ſedem ſuam fuiſſet ab alia Synodo, gratia, & favore Lotharii Imperatoris, tamen Hincmarus Rhemenſis eam reſtitutionem minime probavit, proindeque ejus acta tanquam ab iniquo Epiſcopalis ſedis uſurpatore edita non recepit. Heribaldus in his rerum adjunctis, quid ſibi agendum eſſet, a Rhabano percontatus eſt, eaque occaſione de aliis juris ſacri capitibus Rhabanum interrogavit. Reſpondit data epiſtola Moguntienſis Antiſtes, in qua cum nonnulla adjeciſſet ad pœnitentiales canones pertinentia, non dubitaverunt recentiores quidam appellare epiſtolam illam *librum Pœnitentialem ex Canonicis Conſtitutionibus a Rhabano venerabili Archiepiſcopo compendioſe deſloratum*, uti legitur in in editione Petri Stevartii. Ceterum liber Pœnitentialis Rhabani ab Epiſtola iſta diſtinguitur, imo & ante epiſtolam editus fuerat. Multa ſane in epiſtola adſuuntur, quæ non ad pœnitentes attinent, quod in pœnitentialibus non contingit; deinde Collectores plures illam non nomine Pœnitentialis, ſed nomine epiſtolæ laudaverunt, quemadmodum apud Reginonem liquet in lib. 2. cap. 242., apud Ivonem in parte 6. Decreti, & apud Gratianum in can. 34. diſt. 50. Non defuerunt, qui hanc epiſtolam improbaverunt, utpote in cujus cap. 33. videatur Rhabanus turpibus *Stercoraniſtarum* ſententiis adhæſiſſe. Illuſtrem Virum ab hac nota purgavit Mabillonius in præfatione partis 2. ſæculi 4. Benedictini, quem facile quiſque conſulere poterit. Edidit hanc epiſtolam Baluzius in appendice ad Regi-

Digitized by Google

nonem, ex quo Gratianeum canonem emendandum rectiſſime cenſeo. Ita legitur in cap. 10. *De his ergo viſum eſt vobis conſcribi, qui ſacros ordines habent, & ante, vel poſt ordinationem contaminatos in capitalibus criminibus ſe eſſe profitentur. In quibus, ut mihi videtur, hæc diſtantia debet eſſe, ut hi, qui deprehenſi, vel capti fuerint publice in perjurio, furto, atque fornicatione, & ceteris hujuſmodi criminibus, ſecundum ſacrorum canonum inſtituta a gradu proprio deponantur; quia ſcandalum eſt populo Dei tales perſonas ſuper ſe poſitas habere, quas ultra modum vitioſas eſſe conſtat. Nempe inde homines detrahunt Sacrificio Dei, ſicut quondam filiis Heli precantibus feciſſe leguntur, & rebelles hinc, atque contrarii exiſtentes eorum pravis exemplis quotidie pejores fiunt. Qui autem de prædictis vitiis per occultam confeſſionem mala abs ſe abſconſe commiſſa coram oculis Dei* (adnotat Baluzius in vetere collectione canonum MS. in Bibliotheca Regia ita legi: *peccatis abſcondite a ſe admiſſis per occultam confeſſionem coram oculis Dei*) *præſente etiam Sacerdote, qui eis indicturus eſt pœnitentiam, confitentur, & ſemetipſos graviter deliquiſſe accuſant* (iterum notat Baluzius in Codice MS. legi *deliquiſſe queruntur*) *ſi veraciter pœnituerint, & ſe per jejunia, & eleemoſynas, vigiliaſque, atque ſacras orationes cum lacrymis purgare certaverint, his etiam gradu ſervato, ſpes veniæ de miſericordia Dei promittenda eſt, qui omnes homines vult ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis pervenire, neque vult mortem peccatoris, ſed ut convertatur, & vivat.*

De Canone 1. §. 1. de pœn. diſt. 4.

Quod legitur ſub Rhabani nomine in verſ. *Tradidit* can. 1. de pœn. diſt. 4., non exhibet ipſa Rhabani verba, ſed explicat amplius ſententiam, quæ habetur in ejuſdem Commentariis in Evangelium Matthæi cap. 18. in fine. Poſtquam enim Vir eximius propoſitam Evangelicam parabolam ſervi, cui poſtquam plura a pio domino dimiſſa fuiſſent, indicta fuit ſententia, ut tortoribus traderetur, myſtice intelligendam voluit de populo Judæorum, cui plurima peccata dimiſerat olim Deus, & quem deinde perpetuo voluit affligendum; ſtatim proſecutus eſt cum Evangeliſta: *Sic & Pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis unuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris*; & ait: *Ex quibus videlicet dictis conſtat, quod ſi hoc, quod in nos delinquitur, ex corde non dimittimus, & illud rurſus a nobis exigitur, quod nobis jam per pœnitentiam dimiſſum fuiſſe gaudebamus.* Hæc ſane verba potius conſonare videntur cum can. 2. eadem diſt. 4. de pœn., qui refertur ad dialogos Gregorii Magni. Ceterum facile conjicitur, Scriptores undecimi, aut duodecimi ſæculi, apud quos vulgata erat quæſtio, num peccata ſemel dimiſſa reviviſcerent aliquando, memoratam Rhabani ſententiam aliis deſcripſiſſe verbis, unde Gratiano errandi occaſio præberetur.

CAPUT

Digitized by Google

C A P U T XXXVI.

De Hincmaro Rhemenſi.

Præter ea, quæ ſub nomine Hincmari Rhemenſis habentur in can. 9. cau. 2. qu. 1., jam explicata in prima parte cap. 51., duo edidit Gratianus ejuſdem auctoris monumenta.

Can. 16. cau. 2. qu. 5. ex integris Hincmari monumentis emendandus.
Can. 4. cau. 33. qu. 1. ad integram Hincmari epiſtolam exigendus.

MEdio nono ſæculo floruit in Gallia Hincmarus poſt depoſitum Ebbonem perduellionis reum Rhemenſis Archiepiſcopus, acri ingenio præſtans, & ſacrorum canonum peritiſſimus. Ejus plurima extant opuſcula, quorum maximam partem edidit Jacobus Sirmondus. Opus non eſt per varios ejus libellos expatiari, ubi duo tantum, & quidem brevia capitula apud Gratianum exhibentur. Primum eſt in can. 16. cau. 2. qu. 5. Habetur autem in capitulis, quæ *Can. 16. cau. 2. qu. 5.* Hincmarus miſit anno 852. ad Presbyteros Parochiæ ſuæ tit. 2. cap. 23. & 24. his verbis: *Si autem mala fama ex veriſimilitudine per Parochiam de Presbytero exierit, & accuſatores, atque teſtes legales defuerint, ne infirmorum corda de mala fama Presbyteri percutiantur, & ne vituperetur miniſterium noſtrum, neve ſecuriores Presbyteri exiſtentes licentius in peccatum labantur ſecundum Decretum Gregorii Junioris ſit jusjurandum in medio, & habeat malæ famæ Presbyter in Sacramento purgationis ſuæ eum teſtem, quem habebit & judicem. Et quoniam legimus in epiſtolis B. Gregorii, ſæpe infamatum Sacerdotem in purgatione ſuæ famæ tantum jusjurandum præbuiſſe, & legalis, atque Apoſtolica, & Canonica auctoritas trium teſtium teſtimonium recipit ad condemnationem, non ab re videbitur, ſi recipiatur ad purgationem &c.* Eadem Hincmari verba deſcripta fuerunt in canone 9. Concilii Troslejani anni 909. ſub Heriveo Rhemenſi Archiepiſcopo, ex quo colligitur diu Hincmari capitula in ea Provincia fuiſſe ſervata. Quando vero Gregorium Juniorem Hincmarus ibidem laudat, referendum illud eſt ad ea, quæ referuntur in can. 5. cau. 2. qu. 5., de quo ſuo loco agendum fuit.

Alterum monumentum extat in can. 4. cau. 33. qu. 1., quem exigere oportet *Can. 4. cau. 33. qu. 1.* ad epiſtolam Hincmari ſcriptam juſſu, & auctoritate Synodi Tullenſis II. apud Tuſiacum Villam celebratæ anno 860. ad Rodulphum Bituricenſem, & Frotarium Burdigalenſem Metropolitanos Aquitaniæ. Vir quidam nobilis nomine Stephanus Regimundi Comitis filiam in Aquitania deſponſaverat, nunquam vero adduci potuit, ut cum eadem matrimonium conſummaret. Delata res fuit ad Concilium Epiſcoporum, item ad Ludovicum Pium Principem. Allegavit Stephanus, non teneri ſe, quod jam copulam habuiſſet cum conſanguinea ſponſæ. Inſtabat e contrario Regimundus ſponſæ Pater, ut id argumentis probaretur. Dum controverſia agitaretur, ſcripſit epiſtolam Hincmarus nonnulla tradens de

conjugiis

conjugiis aut conciliandis, aut diſſolvendis, qua in re non tam explicavit ſubtilem juris diſciplinam, quam ſui temporis moribus, & traditionibus vulgo receptis indulſit. Porro tunc temporis erat Gallia, & Germania immanibus ſuperſtitionibus plena, quod perſpicuum ſtatim fit apud eos, qui Pœnitentiales illius ætatis, & illarum Provinciarum libros evolverint. Paſſim autem ibidem occurrunt conatus turpes æque ac impii virorum, ac fæminarum, ut conjugum ſibi amorem aut impenſius conciliarent, aut amoverent. Hinc inter cetera ſcribebat Hincmarus in epiſtola. *Sed ſubtilis inveſtigatio, & rationabilis diſcretio in his prius eſt adhibenda, utrum quaſi naturalis in viris ſit hujuſmodi commixtionis impoſſibilitas, (quia & ſunt Eunuchi, ſicut ſcriptum eſt, qui de matris utero ſic nati ſunt), an hoc impedimentum operatione diaboli, ſicut fieri aſſolet, illis accidit. Quod ſi* (hinc exorditur Gratianus in laudato can. 4.) *per ſortiarias, atque maleficas occulto, ſed nunquam, vel nuſquam injuſto* (ad hæc verba adnotat jure Baluzius in notis ad Antonium Auguſtinum, veteres librarios, cum non ſatis intelligerent, ex illis vocibus *nunquam*, & *nuſquam*, quænam eſſet præferenda, utramque poſuiſſe, eo modo lectori arbitrium relinquentes legendi quam mallent) *Domini judicio permittente, & Diabolo operante accidit, hortandi ſunt, quibus iſta eveniunt, ut corde contrito, & ſpiritu humiliato, Deo, & Sacerdoti de omnibus peccatis ſuis puram confeſſionem faciant, & profuſis lacrymis, ac largioribus eleemoſynis, & orationibus, atque jejuniis; Domino ſatisfaciant, cujus judicio, pro ſuo merito, & ab illa benedictione privari inviti meruerunt, quam Dominus primis parentibus ante peccatum in paradiſo donavit, qua etiam poſt peccatum genus humanum in totum privari non voluit; & per exorciſmos, atque cetera medicinæ Eccleſiaſticæ munia, miniſtri Eccleſiæ tales, quantum annuerit Dominus, qui Abimelech, ac domum ejus Abrahæ orationibus ſanavit, ſanare procurent. Qui forte ſi ſanari non poterunt, ſeparari valebunt. Sed poſtquam alias nuptias expetierint, illis in carne viventibus, quibus junctæ fuerint, prioribus, quos reliquerant, etiamſi poſſibilitas concumbendi eis reddita fuerit, reconciliari nequibunt.* De hac ſane re pluribus egit Hincmarus idem in opuſculo de divortio Lotharii Regis, & Tetbergæ Reginæ. Etenim quintodecimo loco fuerat interrogatus, an *hoc verum eſſe poſſit, quod plures homines dicunt, quia ſunt feminæ, quæ maleficio ſuo inter virum, & uxorem odium irreconciliabile poſſint mittere, & inenarrabilem amorem iterum inter virum, & fæminam ſerere, & de ceteris, quæ hinc ad quæſtionem voluerunt quærentes deducere.* Adeo autem ſobrie reſpondit Hincmarus, ut vix colligi poſſit, quænam ipſius ſententia ea de re fuerit. Siquidem modo exempla divinarum literarum in medium profert de Amnone filio David, qui Dæmone operante Thamar ſororem ſuam turpiter adamavit, deinde multo vehementius odit; modo aliquot ſuorum temporum exempla enarravit, quas *notas fabulas* appellavit. Ac tandem concludit: *Sunt præterea & tam immania Diabolicæ operationis portenta per magicam artem facta, quæ ad nos pervenerunt, ut credendi modum excedant, ſed non eſt mirum, ſi in iſtis temporibus ultimis talia Antichriſti adventum præcurrentia veniunt, qualia Dominus, & Apoſtoli ejus ventura deſcripſerant . . . Hæc autem vanitas magicarum artium &c.*

CAPUT

CAPUT XXXVII.

De Paſchaſio.

Paſchaſius laudatur a Gratiano auctor ſubjectorum canonum.

Ex Lib. de Corpore, & Sanguine Domini.	*Can. 71. de conſ. diſt. 2. ex integris Paſchaſii codicibus emendandus.* *Can. 72. de conſ. diſt. 2. perperam tributus Auguſtino.* *Can. 77. cau. 1. qu. 1. jungendus cum can. 72. de conſ. diſt. 2.*

FLoruit medio nono ſæculo, ideſt circa annum 840., Paſchaſius Radbertus gente Gallus, qui primus, ob novas emergentes in Eccleſia hæreſes adverſus mirabile Euchariſtiæ Sacramentum, Catholicam Eccleſiæ doctrinam apertius explicavit. Id perſpicue liquet in conſpectu libri *de Corpore, & Sanguine Domini*, qui editus eſt in tomo 14. Bibliothecæ Patrum, quemque falſo nonnulli arbitrati ſunt tribuendum eſſe Rhabano. Fuit ille profeſſione Monachus, & Abbas Cænobii S. Petri Corbejenſis in Diæceſi Ambianenſi. In eo libro cap. 9. leguntur verba canonis 71. de conſ. diſt. 2., in cujus priore parte pro illis Gratiani verbis; *Can. 71. de conſ. diſt. 2.* *Iteratur quotidie . . . in miniſterio traditur . . . & veritas in nobis non eſt*, legendum eſt ex Paſchaſii codicibus: *Iteratur autem quotidie . . . in myſterio traditur . . . . & veritas non eſt in nobis*. Poſterior canonis pars, quæ incipit a verſ. *Iteratur hoc myſterium*, legitur multo inferius in eodem capite 9., ubi tamen pro verbis Gratiani: *Iteratur hoc myſterium ob commemorationem . . . non utique ſic eſt accipiendum, donec . . . . qua charitate dilexit ſuos, qui &c.* legitur: *Iteratur autem hoc myſterium & ob commemorationem . . . non itaque ſic accipiendum, donec . . . qua charitate Deus ſuos dilexit &c.*

Perperam tributus Auguſtino fuit canon 72. de conſ. diſt. 2., quod ſane ex eo facile evenire potuit, quod in libro Paſchaſii ad marginem Auguſtini nomen adjectum fuerat, ad indicandum nonnulla fuiſſe ex monumentis Sancti Hipponenſis Antiſtitis derivata. Ita legitur in cap. 4. libri Paſchaſiani, ad quæ verba initium canonis erit exigendum: *Can. 72. de conſ. diſt. 2. & can. 77. cau. 1. qu. 1.* *Quod in veritate Corpus, & Sanguis fiat conſecratione myſterii, nemo, qui verbis divinis credit, dubitat, unde veritas ait: Caro enim mea vere eſt cibus, & Sanguis meus vere eſt potus. Et ut diſcipulis non recte intelligentibus clareſceret, de qua dicebat carne, vel de quo ſanguine, manifeſtans inſinuat: Qui manducat meam carnem, inquit, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Ergo ſi vere eſt cibus, & vera caro, & ſi vere eſt potus, utique & verus ſanguis. Alioquin quomodo verum erit, quod dicit: Panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita, niſi vera ſit caro? Utique & panis, qui de cælo deſcendit, verus panis. Sed quia Chriſtum vorari fas dentibus non eſt*, (hic locus eſt, ad cujus marginem Auguſtinus laudatur) *voluit in myſterio hunc panem, & vinum vere carnem ſuam, & ſanguinem conſecratione Spiritus Sancti potentialiter creari, creando vero quotidie pro mundi vita myſtice immolari, ut ſicut de Virgine per Spiritum vera caro ſine*

coitu creatur, ita per eundem ex ſubſtantia panis, & vini myſtice idem Chriſti corpus, & ſanguis conſecretur. De qua videlicet Carne, ac Sanguine, Amen, Amen, inquit, dico vobis, niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam æternam in vobis. Ubi profecto non aliam, quam veram carnem dicit, & verum ſanguinem, licet myſtice. Unde quia myſticum eſt Sacramentum, nec figuram illud negare poſſumus. Sed ſi figura eſt, quærendum, quomodo veritas eſſe poſſit. Omnis enim figura alicujus rei figura eſt, & ſemper ad eam refertur, ut ſit res vera, cujus figura eſt. Nam figuras veteris teſtamenti umbras fuiſſe, nemo, qui ſacras literas legit, ambigit. Hoc vero myſterium, aut veritas eſt, aut figura, ac per hoc umbra eſt, aut certe quærendum eſt hoc totum, utrum veritas dici queat ſine falſitatis umbra, quamvis myſterium hujuſcemodi res appellari debeat. Sed figura eſſe videtur, dum frangitur, dum in ſpecie viſibili aliud intelligitur, quam quod viſu carnis, & guſtu ſentitur; dumque ſanguis in Calice ſimul cum aqua miſcetur, porro illud fidei Sacramentum jure veritas appellatur. Veritas ergo, dum Corpus Chriſti, & Sanguis virtute Spiritus in verbo ipſius ex panis vinique ſubſtantia efficitur: figura vero, dum Sacerdos quaſi aliud exterius gerens ob recordationem Sacræ Paſſionis ad aram venit, & quod ſemel geſtum eſt, quotidie immolatur agnus. Sed ſi veraciter inſpicimus, jure ſimul veritas, & figura dicitur, ut ſit figura, vel character veritatis, quod exterius ſentitur. Sic emendatus eſt canon uſque ad verſiculum *Iteratur autem*, cujus verba, ut liquet, eadem ſunt cum iis, quæ recenſentur in præcedente canone 71. Quæ ſequuntur in verſ. *intra* Catholicam, uſque ad verſ. *unde & Sacerdos*, referenda ſunt ad caput 12. ejuſdem libri, eademque ſunt cum verbis canonis 77. cau. 1. qu. 1. a princ. uſque ad verſ. *Credendum eſt enim*, ubi ex Paſchaſio ita erit legendum: *Vere credere, & indubitanter ſcire debemus, intra Catholicam Eccleſiam, ubi Catholica fide hoc myſterium celebratur, quod nihil a bono majus, nihilque a malo minus percipiatur Sacerdote, nihilque aliud, quam Caro Chriſti, & Sanguis, dum Catholice celebratur, conſecretur, quia non in merito conſecrantis, ſed in verbo efficitur Creatoris, & virtute Spiritus Sancti, ut Caro Chriſti, & Sanguis non alia, quam quæ de Spiritu Sancto creata eſt, vera fide credatur, & ſpirituali intelligentia deguſtetur. Si enim in merito eſſet Sacerdotis, non ad Chriſtum pertineret. Nunc autem ſicut ipſe eſt, qui baptizat, ita ipſe eſt, qui per Spiritum Sanctum hanc ſuam efficit carnem, & transfundit in ſanguinem. Quis enim alius in utero creare potuit, ut verbum Caro fieret? Sic itaque in hoc myſterio credendum eſt, quod eadem virtute Spiritus Sancti per verbum Chriſti Caro ipſius, & Sanguis efficiatur inviſibili operatione. Unde & Sacerdos* (hic iterum proſequitur Gratianus in dicto can. 72.) *jube, inquit, hæc perferri per manus Angeli tui Sancti in ſublime altare tuum in conſpectu divinæ majeſtatis tuæ. Ut quid perferenda illuc ea depoſcit, niſi ut intelligatur, quod in ejus Sacerdotio iſta fiant?* Poſt pauca ita proſequitur Paſchaſius: *Sed obſecrans per Filium Patrem, per quem ad eum acceſſum habemus*, (his emendandus erit verſ. *hanc igitur*) *rogamus, hanc oblationem, inquit, benedictam, per quam nos benedicamur; adſcriptam, per quam nos omnes in Cælo conſcribamur; ratam, per quam in viſceribus Chriſti cenſeamur, rationabilem, per quam a beſtiali ſenſu exuamur, acceptabilemque facere dignetur, quatenus & nos per hoc, quod in nobis diſplicuimus, acceptabiles in ejus unico Filio ſimus*. Poſt hæc in cap. 13. legitur verſiculus *Nihil* his verbis: *Nihil enim rationabilius, ut quia jam nos ſimilitudinem mortis ejus in Baptiſmo accepimus, ſimilitudinem quoque carnis ejus ſumamus, & ſimilitudine pretioſi Sanguinis potemur, ita ut & veritas non deſit*

in

in Sacramento, & ridiculum nullum fiat Paganis, quod cruorem occiſi hominis bibamus. Et poſt pauca. *Alioqui quomodo ferrent homines hæc adhuc creduli, ſi jam diſcipuli olim iſta ſono vocis audientes ferre nequiverunt; nam cum Salvator diceret; qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet &c., tum, inquiunt, durus eſt hic ſermo, & quis poterit ſuſtinere eum? Quanto magis adhuc inſcii, & perfidi iſta durius ferrent?* Multa deinde omiſit Gratianus, qui gradum faciens ad caput 15. hæc verba Paſchaſii deſcribit, nonnullis tamen immutatis in verſ. *credendum eſt*, cum quo jungendus eſt verſiculus *ſi enim* laudati canonis 77. cau. 1. qu. 1. *Non æſtimandum eſt, quod alterius verbis, quod ullius alterius meritis, quod poteſtate alicujus iſta fiant, ſed verba Creatoris, quo cuncta creata ſunt, viſibilia, & inviſibilia. Cujus ergo potentia creata ſunt prius, ejus utique verbo ad melius recreantur, quia nemo creator alicujus rei, aut recreator, niſi unus Deus, catholice prædicatur; propterea veniendum eſt ad verba Chriſti, & credendum, quod in ejuſdem verbis iſta conficiantur. Reliqua omnia, quæ Sacerdos dicit, aut Clerus canit, nihil aliud, quam laudes, & gratiarum actiones ſunt, aut certe obſecrationes fidelium, poſtulationes, petitiones.* Et poſt aliqua: *Unde Sacerdos prius inter cetera etiam verba Evangeliſtarum aſſumens, ait: Qui pridie, quam pateretur, accepit panem in ſanctas, ac venerabiles manus ſuas, & elevatis oculis in Cælum ad te Deum Patrem ſuum omnipotentem, gratias tibi agens, benedixit, fregit, & dedit Diſcipulis ſuis: hucce uſque in iſtum locum ſunt verba Evangeliſtarum. Porro deinceps verba ſunt Dei poteſtate, & omni efficientia plena: Accipite, & manducate ex hoc omnes: Hoc eſt enim Corpus meum. Sed ne forte putares, quod de illo uno tantum pane, & in illa una hora hoc eum eſſe juſſerit, ſecutus adjunxit, & ait, hoc facite in meam commemorationem. Unde fatendum eſt, quod quidquid tunc illud fuit, quod Apoſtoli ab eo perceperunt, hoc totum eſt iſtud, quia idipſum eſt. Et ſi velis audire, quid eſt: Hoc eſt, inquit, Corpus meum, quod pro vobis tradetur. In hoc ergo verbo creatur illud corpus, quia divinum verbum eſt, & omnipotentia plenum præſens ubique omnia complens.* His emendata ſunt duo Gratiani monumenta, in quibus ſane plurimum a vulgata Paſchaſii editione receſſum erat.

CAPUT XXXVIII.

De Anaſtaſio Bibliothecario.

Sub nomine Anaſtaſii Bibliothecarii recenſetur

Ex Chronico { *Can. 15. cau. 16. qu. 7. ad integros Anaſtaſii codices exigendus.*

Addi poteſt ex Pontificali Romano { *Can. 8. cau. 35. qu. 9. jungendus cum can. 13. diſt. 50.*

Vixit Anaſtaſius Romanæ Eccleſiæ Bibliothecarius medio nono ſæculo ſub Nicolao I. & ſuccedentibus aliquot Pontificibus Maximis fere uſque ad annum 886. Ejus tamen fidem, & in ſcribendo integritatem non ſatis probatam eruditus

 quiſquam

Digitized by Google

quiſquam habere poteſt, dum intelligit, eum fuiſſe familiarem admodum, & arctiſſima neceſſitudine junctum cum Photio Conſtantinopolitano, cujus ſeditioſum animum, & indolem ad Eccleſiaſtica monumenta corrumpenda paratam compertam habent univerſi. Hujus contractæ amicitiæ occaſio fuit, quod Anaſtaſius legatione aliquando fungeretur pro Ludovico Imperatore apud Imperatorem Baſilium in Urbe Conſtantinopolitana. Si argumenta neceſſitudinis quæras, facile invenies in epiſtolis Photianis ad Anaſtaſium datis apud Baronium ad annum 878. num. 9. Quoniam vero in ſcriptis ſuis Græcorum Hiſtoricorum fidem ſecutus eſt Anaſtaſius, minime dubito, quin Græcos codices a Photio acceperit; qua ſane in re qualem perfidiam Photii ſuſpicari non licet? Extat hiſtoria Eccleſiaſtica, quæ Chronicon appellatur, ab Anaſtaſio edita, in qua tamen edenda profeſſus eſt auctor ſe ex Georgio Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ Syncello, & Theophane omnia deſcripſiſſe, his verbis, quæ habentur in principio Chronici. *Operæ pretium duxi ex Georgii* (perperam nonnulli legunt *Gregorii*) *ſummatim quædam, & Theophanis Chronologia plura, ſed ſuccincte carpendo*; Et poſt multa: *Accipe itaque hoc, chariſſime, incompoſitum opus, & nihil meum in hoc prorſus inſertum præneſce*. Ad hunc librum refertur canon 15. cau. 16. qu. 7., in quo ſtatim obſervo, ea, quæ ibidem enarrantur, non derivari potuiſſe ex Georgio Syncello, utpote qui Chronographiam Eccleſiaſticam a ſe ſcriptam produxit tantum uſque ad annum primum Diocletiani Imperatoris, nec auctor propterea eſſe poteſt monumenti, in quo agitur de Anaſtaſio Imperatore, qui Diocletiano eſt multo recentior. Reſtat igitur, ut quæ in canone recenſentur, deprompta ſint ex hiſtoria Theophanis, qui Chronographiam Georgii labore ſuo ad annum uſque 813. extendit, eo tempore, quo ob profeſſionem alacrem Catholicæ fidei pro tuendo ſacrarum imaginum cultu ſub Leone Armeno factam carcerem, aut exilium pati debuit. Nil ego dubitarem, quin ex Theophane ſolidam rerum geſtarum rationem cepiſſet Anaſtaſius. Quod me plurimum turbat, eſt fraus, & dolus Photii, apud quem Theophanis Conſtantinopolitani ſcripta ſervabantur, & a quo Anaſtaſius excepit. Hæc enim cauſſa fuit, cur Anaſtaſius identidem redarguatur de falſitate a viris doctis, quemadmodum apud Baronium ad annum 738. num. 10., ad annum 817., ubi de Stephano Papa, & ad annum 844. num. 10. Itaque, ut propius accedam ad ſententiam laudati canonis 15., proponitur initio ex Anaſtaſii Chronico, Epiſcopos Illyrici & Græciæ a Theſſalonicenſis Epiſcopi communione ſeceſſiſſe, & in obedientiam ſolius Romani Pontificis ſe recepiſſe, quod Theſſalonicenſis Antiſtes communicaſſet cum Timotheo Epiſcopo Conſtantinopolitano, quem Chalcedonenſe Concilium damnaverat, ob metum Anaſtaſii Imperatoris. Simile quidquam legitur in vita Romanorum Pontificum vulgo Bibliothecario tributa de Anaſtaſio II. ibi: *Eodem tempore* (ideſt anno 497.) *multi Clerici, & Presbyteri ſe a communione ipſius* (Anaſtaſii Papæ) *erexerunt, eo quod communicaſſet ſine conſilio Epiſcoporum, vel Presbyterorum, vel Cleri cunctæ Eccleſiæ Catholicæ Diacono Theſſalonicenſi nomine Photino, qui communis erat Acacio, & quia voluit occulte revocare Acacium, & non potuit, qui nutu divino percuſſus eſt*. Hic turpiter erraſſe Anaſtaſium, aut quemcunque alium Scriptorem, eruditi propemodum univerſi animadverterunt; id enim traditum primo videtur a Schiſmaticis Græcis in odium Romanorum Antiſtitum, quod deceptus a Photio Anaſtaſius Bibliothecarius Græcis nimium credens evulgavit. Dicam, quod verum eſt, ubi ea ſint expendenda, quæ ad principium Gratianei canonis pertinent.

Can. 15. cau. 16. qu. 7.

nent. Anaſtaſius Imperator, licet ſpecie Chriſtianus, revera tamen Eutychianis adhærebat, aut favebat, qui propterea ideo Macedonium Patriarcham a ſede Conſtantinopolitana dejecit, quod Chalcedonenſem fidem ſuſtineret, atque in ejus dejecti locum Timotheum ordinari juſſit exuſtis Chalcedonenſis Synodi actis, quemadmodum ex Theodoro refert Baronius ad annum 511. num. 7. His commoti Dardaniæ, & Illyrici Epiſcopi a Græcis diſceſſerunt, & Romano Antiſtiti ſe adhærere profeſſi ſunt; in eo præſertim, quod ſpectabat novi Antiſtitis in vicem dejecti electionem. Id refert Hormiſdas in epiſtola ad Avitum Viennenſem a Baronio relata ad annum 516. num. 24. ibi: *Nam unde eſt, quod cum magna parte a conterminis ſuis Thracibus, Dardanis, Illyricis, cognita eorum perverſitate deſerantur, procul poſitos ignorantiæ ſpe fraudibus, & variis artibus nituntur allicere, niſi ut lucem, quam ipſi non habent, in aliis quoque impia cogitatione commaculent? Ut autem, quæ ſint partium illarum ſtudia, poſſitis agnoſcere, plures Thracum licet perſequentium incurſibus atterantur, in noſtra tamen communione perſiſtunt, ſcientes fieri fidem per adverſa clariorem. Dardania, & Illyricus vicina Pannoniæ a nobis, quod jam fecimus, ubi neceſſarium fuit, ut ſibi Epiſcopi ordinarentur, expetiit, in tantum ſe a communione prædictorum ſeparare gaudentes, ut remedia quærerent, dummodo commune cum tranſgreſſoribus nihil haberent*. Idem Hormiſdas in epiſtola ad Ennodium, & Peregrinum Epiſcopos, peculiariter teſtatur, Anaſtaſium Theſſalonicenſem ſchiſmati adhæſiſſe, apud Baronium ad annum 517. num. 34. ibi: *Nicopolitanus Diaconus .... Romam venit .... Obtulit epiſtolam Johannis Epiſcopi ſui, & aliam Synodi ſibi ſubjacentis Eccleſiæ Nicopolitanæ, qua queruntur, ab Epiſcopo Theſſalonicenſi excitatas adverſum ſe tam prinsipales, quam judiciarias poteſtates, concuſſionibus, & diſpendiis ſe vehementer affligi propter hoc, quia de ordinatione ſua ad Epiſcopum relationem ſecundum priſca exempla non miſerit*, (erat enim Nicopolitanus Epiſcopus Theſſalonicenſi ſubjectus), *pro qua cauſſa ſperaverunt, ut de remedio cogitare deberemus, conſulentes etiam nos, ut daremus eis licentiam, relationem ad deſignatum Epiſcopum ſecundum conſuetudinem deſtinandi. Unde tractavimus, & Epiſcopum Nicopolitanum admonuimus, ne tale aliquid audere tentaret, ſi nobiſcum velit in communione perſiſtere, ne per illum, ſi ab eo, qui a communione noſtra alienus eſt, confirmationem petiiſſet, noſtra quoque communio contagium ſuſtineret*. Ex his profecto conſtat, & Theſſalonicenſem Epiſcopum Eutychianæ ſectæ fuiſſe patrocinatum, & ob eam rem nonnullos ab eo Epiſcopos defeciſſe, ut ſe totos cum Romano Pontifice indivulſa unitate conjungerent, & arctiore vinculo devincirent. Verba Anaſtaſii in hiſtoria, unde canon depromtus eſt, hæc ſunt: *Sane Theſſalonicenſi Epiſcopo communicante ob metum Imperatoris Timotheo Conſtantinopolitano Epiſcopo, quadraginta Epiſcopi Illyrici, & Græciæ convenientes in unum per profeſſionem in ſcriptis factam, ut a proprio Metropolitano diſceſſere ab eo, & Romam mittentes Romano communicare in ſcriptis profeſſi ſunt. Epiſcopum autem Theſſalonicenſem Theodorus Hiſtoricus Patriarcham nominat irrationabiliter, neſciens qua pro cauſſa*.

Proſequitur Anaſtaſius. *Vigeſimo Imperii Anaſtaſii anno Johanne Nicæote Alexandrino Antiſtite hæretico mortuo Dioſcorus junior Timothei Heluri conſobrinus prælatus eſt Epiſcopus Alexandriæ. Cum autem veniſſet Byzantium pro Alexandrinis apud Imperatorem interceſſurus propter occiſionem filii Calliopii Auguſtalis ab Hortodoxis publice conviciis appetebatur, cum procederet; exiſtimantibus eum contra recta fidei dogmata adveniſſe. Ergo cum ob homicidium interceſſiſſet, cum feſtinatione diſceſſit. Cauſſa vero*

cædis

Digitized by Google

cædis iſta fuit. Cum Dioſcorus manus impoſitionem accepiſſet, receſſere multitudines ruſticorum, dicentes, quia, niſi ſecundum quod Sanctorum continent Apoſtolorum canones fiat, non recipietur Epiſcopus. Princeps enim inthronizaverat eum. (Ad marginem habetur: *Principes enim inthronizaverant*). *Dioſcorus autem venit ad Sanctum Marcum, & venientes Clerici induerunt eum ſecundo, & iterum conſecraverunt, & ita veniens ad Sanctum Johannem perfecit collectam. Cum autem eſſet illic Theodoſius filius Calliopii Auguſtalis, & Acacius Magiſter militum, turbæ turbatæ cæpere injuriis afficere Auguſtalium, eo quod laudaret Imperatorem Anaſtaſium. Cum vero jurgium motum fuiſſet, inſilientes quidam a ſede filium Auguſtalis depoſuerunt, & interemerunt eum. At vero Acacius magiſter militum quotquot capere potuit, interfecit. Hæc audiens Imperator iratus eſt adverſus eos. Porro Dioſcorus interveniens mitigavit eum.* Hæc ſunt, quæ recenſuit Gratianus in verſ. *Cum Dioſcorus* in laudato canone 15., ex quibus liquet, ibidem agi de nonnullorum ruſticorum contentione quadam, & ſchiſmate, uti Gratianus ſcripſit.

Can. 8. cau. 35. qu. 9. Hoc in loco mentionem faciendam putavi de Romano Pontificali, ex quo excerptus dicitur canon 8. cau. 35. qu. 9., quia vulgo traditur, Pontificalem librum opus eſſe Anaſtaſii Bibliothecarii. Non memoro tamen, multos eſſe, qui in eam ſententiam ire non potuerunt, & nunquam Pontificalem librum Bibliothecario adſcripſerunt. Aliqua jam tradidi in hanc rem ad canonem 2. diſt. 56., ideſt in parte 2. cap. 34. & 47. Ceterum qualiſcumque habeatur auctor ejuſdem libri, certum in primis eſt, ea, quæ leguntur in laudato 8., non univerſa in Pontificali inveniri. Sunt illa, ut conferenti ſtatim liquet, fragmentum canonis 13. diſt. 50., quem ſuperius in cap. 22. explicavi. Ut aliqua in præſentia adjiciam, dicam, nihil legi in Pontificali libro de cauſſa Theodoſii, qui a Presbyteratu dejectus traditur apud Gratianum auctoritate Eugenii Junioris, & Signinæ Eccleſiæ conſecratus Antiſtes a Gregorio IV. Quod ſubjicitur de Leontio, qui primum Presbyterali ordine depoſitus fuit, deinde vero Patriarchali dignitate in Antiochena Eccleſia decoratus, non penitus conſonat cum Pontificali libro, quamvis, ut ſuperius in cap. 22. animadvertebam, verum ſit, Leontium ab Hæreticis fuiſſe ad Epiſcopalem dignitatem evectum. Sunt omnia hac in parte confuſa; etenim, ut puto, erratum irrepſit ex eo, quod in Pontificali legitur in vita Agathonis Papæ, qui vixit ſæculo Eccleſiæ ſeptimo; nimirum narratur, Macarium Antiochenum Epiſcopum damnatum fuiſſe, tanquam Hæreticorum Monothelitarum facile principem, & quidem una cum ſociis *Stephano*, *Anaſtaſio Expresbyteris*, & *Leontio Exdiacono &c.* At Leontius iſte non idem eſt cum Leontio Arriano, quem diximus in locum Euſtathii Antiocheni ſubſtitutum ab Arrianis. Imo neque alter iſte Leontius unquam legitur ad Antiochenam Sedem evectus in locum dejecti Macarii, cui potius in eodem Pontificali libro dicitur ſucceſſiſſe *Stephanus Abbas Monaſterii, quod appellatur Bajas in inſula Siciliensi*. Porro in Pontificali libro nihil legitur de Leontio illo, quem ferunt ab Arrianis hæreticis ad Antiochenam Sedem evectum. Denique quod ſpectat ad cauſſam Miſeni, adeſt monumentum quoddam in libro Pontificali. Nimirum in vita Felicis III., qui vixit prope finem quinti Eccleſiæ ſæculi, ita legitur: *Sub hujus Epiſcopatu iterum venit relatio de Græcia, Petrum Alexandrinum revocatum ab Acacio Conſtantinopolitano. Tunc venerabilis Felix Archiepiſcopus Sedis Apoſtolicæ urbis Romæ, mittens defenſorem cum Concilio ſedis ſuæ, facto Concilio damnavit Acacium cum Petro. Poſt annos tres iterum*

rum venit relatio ab Imperatore Zenone, ut pœnitens rediret Acacius. Tunc Papa Felix miſit duos Epiſcopos, Miſenum, & Vitalem, ut ſi invenirent, complicem Petri Acacium, iterum damnarent eos, ſi non, offerrent libellum pœnitentiæ. Qui dum introiſſent in Civitatem Heracleam, corrupti ſunt pecunia data ſupraſcripti Epiſcopi, & non fecerunt ſecundum præceptum Apoſtolicæ Sedis. Venientes vero Romam ad Sedem Apoſtolicam, venerabilis Felix Papa fecit Synodum, & facta diſcuſſione invenit ambos Epiſcopos, ideſt Miſenum, & Vitalem, reos, & ejecit eos a communione. Tunc Miſenus Epiſcopus non ſe tacuit corruptum pecunia, cui Concilium conceſſit tempus pœnitentiæ. Spectant hæc ad Miſeni damnationem; quod vero pertinet ad ejuſdem Epiſcopi reſtitutionem, referendum eſt ad id, quod legitur in eodem Pontificali in vita Gelaſii, de quo ita ſcribitur: *Hic ſub geſta Synodica, cum fletu, & ſub ſatisfactione libelli purgatum Miſenum Epiſcopum revocavit, quem & Eccleſiæ ſuæ reſtituit, qui peccaverat in cauſſa Acacii, & Petri.* Aliæ Pontificalis editiones ita exhibent: *Hic ſub geſtam Synodicam revocavit Meſenum Epiſcopum ad communionem, & reſtituit eum Eccleſiæ ſuæ ſub ſatisfactione libelli, & purgatus eſt receptus.*

CAPUT XXXIX.

De Fulberto.

Unicum extat ſub Fulberti nomine monumentum apud Gratianum.

(*Can.* 18. *cau.* 22. *qu.* 5. *paullo varius in diverſis codicibus.*

INitio undecimi ſæculi floruit Fulbertus primum Abbas Ferrarienſis, deinde Epiſcopus Carnotenſis, qui obiit anno 1028. Willelmo Comiti Pictavienſi, & Roberto Francorum Regi chariſſimus fuit ob ſingularem vitæ integritatem, & non mediocrem doctrinam. Habentur ejus opera in tomo 18. Bibliothecæ Patrum, quæ potiſſimum conſtant ex epiſtolis numero 134. Inter iſtas eſt numero 101. ſub hac inſcriptione. *Glorioſo Duci Aquitanorum Guillielmo Fulbertus Epiſcopus orationis ſuffragium*. Integra fere deſcripta eſt in can. 18. cau. 22. qu. 5., etenim & canonis initium priora verba epiſtolæ exhibet; atque in epiſtola tantum hæc ſubjiciuntur poſt ultima canonis verba: *Scripſiſſem vobis latius, ſi occupatus non eſſem cum aliis multis, tum etiam reſtauratione Civitatis, & Eccleſiæ noſtræ, quæ tota nuper horrendo incendio conflagravit. Quo damno etſi aliquantiſper non moveri non poſſumus, ſpe tamen divini, atque veſtri ſolatii reſpiramus.* Pro illis Gratiani verbis, *Ne ſit in damnum Domino ſuo de corpore ſuo . . . juſtum eſt. Sed quia non ſufficit abſtinere a malo, niſi fiat id, quod bonum eſt, reſtat, ut in eiſdem ſex . . . qui in eorum prævaricatione &c.* legitur in epiſtola: *Ne ſit Domino in damnum de corpore ſuo . . . . juſtum eſt, ſed non ideo Sacramentum meretur, non enim ſufficit abſtinere a malo, niſi fiat, quod bonum eſt. Reſtat ergo, ut in eiſdem ſex . . . . ſi in eorum prævaricatione &c.* Romani Correctores eadem fere emendaverunt ex epiſtola, quam e Gallia acceperunt deſcripta ex vetere codice Eccleſiæ Belluacenſis. Apud Ivonem verba leguntur eadem, quæ habet Gratianus; attamen pro verbis illis Gratiani, *ut fi-*

delis

delis nocumenta caveat &c. ita habetur: *ut fidelis hæc nocumenta caveat, juſtum eſt, ſed non ideo caſſamentum* (ad marginem Ivonis emendatur *cauſamentum*) *meretur: non enim ſufficit abſtinere a malo, niſi fiat quod bonum eſt. Reſtat ergo, ut in eiſdem ſex &c.* In lib. 2. Feudorum tit. 6. eadem verba ex Collectione Gratiani deſcripta fuerunt ſub nomine *Philiberti Epiſcopi*, depravata, uti liquet, inſcriptione. Denique adnotandum eſt, nonnullas editiones Gratiani habere *merito cenſebitur maleficus*, ubi aliæ editiones aliter habent, ſicut in epiſtola ipſa *merito cenſebitur malefidus*.

C A P U T XL.

De Ordine Romano.

Ex Libro Romani Ordinis aliquot depromta ſunt monumenta.

Can. 2. diſt. 23. conſonat cum canonibus Concilii Carthaginenſis vulgo IV.
Can. 6. diſt. 75. conſonat cum ordine Romano a Mabillonio edito.
Can. 5. cau. 35. qu. 6. } *ſunt potius Reginonis Prumienſis.*
Can. 6. cau. 35. qu. 6. }

QUid hodie ſupereſt, quod dicatur de Romani Ordinis antiquitate, auctoritate, & rationibus univerſis, poſtquam eruditiſſimus Mabillonius de eo libro fuſe, diſerte, eleganterque plurima tradidit in tomo ſuo ſecundo Muſæi Italici, multis ſollicite quæſitis ejus nominis codicibus editis, eiſdemque egregiis Commentariis illuſtratis? Paucis ex eo dixero, quod ad rem meam neceſſarium eſt: nimirum librum Romani Ordinis non alium fuiſſe, quam regulam quandam ceremoniarum Eccleſiaſticarum, quæ variis ſæculis in Eccleſia Romana in uſu fuerunt, ſive in ſacris Epiſcoporum, ipſius etiam Papæ ordinationibus, ſive in celebratione divinorum officiorum. Et quidem ſi genuina eſſet, quæ circumfertur ſub nomine Pelagii II. ad Gallos & Germanos epiſtola, dubitari non poſſet, librum illum jam ſexto ſæculo editum fuiſſe, quod de eo ibidem expreſſa mentio habeatur. Verum in parte 2. cap. 58. pag. 521. & ſequ. demonſtrandum fuit, eam falſo tributam Pelagio fuiſſe. Primus Romanum Ordinem typis edidit Coloniæ anno 1561. Georgius Caſſander, quem deinde poſt paucos annos ſecutus eſt melchior Hittorpius; ex his autem relatus eſt in Bibliothecam Patrum tomo 8. editionis Colonienſis. Porro in eo libro cum commemoretur hymnus Eccleſiaſticus, qui cani ſolet die Palmarum *Gloria, laus, & honor*, cujus auctor eſt Theodulphus Aurelianenſis noni ſæculi ſcriptor, cum itidem multa legantur ex libro Pontificali non eodem ſæculo antiquiore, facile colligitur, librum illum adhuc medio nono ſæculo incognitum fuiſſe. Putavit Trithemius, ſcriptum fuiſſe a Bertholdo Conſtantienſi, qui vixit ad annum circiter uſque 1110. Mabillonius ab hoc codice tanquam vulgatiſſimo iterum edendo abſtinuit; potius alios numero plurimos, & quidem variis temporibus ſcriptos palam fecit, adnotans, non eos publica Romanæ Eccleſiæ auctoritate fuiſſe confectos, ſed ſtudio privatorum hominum, ut plurimum incerti

nominis

Digitized by Google

nominis, qui Romanæ Eccleſiæ ritus in unum volumen colligere ſategerunt.

Ex libro Romani Ordinis ait Gratianus, ſe depromſiſſe canonem 2. diſt. 23. *Can. 2. diſt. 23.* Habetur in eo, qui editus eſt a Caſſandro, Hittorpio, & Collectoribus Bibliothecæ Patrum, in qua parte agitur de ordinationibus Epiſcoporum; nimirum ibi traditur, explorandas in primis eſſe recens electi Epiſcopi qualitates omnes, indolem, mores, doctrinam, & his ſimilia. Ita autem exorditur Romanus Ordo: *Statuta Eccleſiaſtica dicunt: qui Epiſcopus ordinandus eſt &c.* Nomine ſtatutorum Eccleſiaſticorum Romani Ordinis auctor intellexit, quod ſub nomine Concilii Carthaginenſis IV. edebatur, ubi eadem verba leguntur, quemadmodum jam ſuperius animadverti in prima parte cap. 15. pag. 192. Aliter ritum inquiſitionis in Epiſcopum recens electum deſcripſit auctor Ordinis Romani numero VIII. apud Mabillonium cap. 2. ibi: *Dum a Civitate, & loco Epiſcopus fuerit defunctus, a populo Civitatis eligitur alius: & fiet a Sacerdotibus, Clero, & Populo Decanus, & veniunt ad Domnum Apoſtolicum adducentes ſecum & ſuggeſtionem, hoc eſt rogatorias literas, ut eis Epiſcopum conſecret, quam ſecum deportati ſunt. Tunc Domnus Apoſtolicus præcipit Sacellario, vel Numinculatori, ut eum ad Archidiaconum dirigat, & eum inquirat de quatuor capitulis ſecundum canones, ideſt, arſenochita, quod eſt maſculo; pro Ancilla Dei ſacrata, quæ a Francis Nonnata dicitur; pro quatuor pedes: & pro muliere viro alio conjuncta, aut ſi conjugem habuit ex alio viro, quod Græcis dicitur Deuterogamia. Et dum nulli horum ipſe vir conſcius fuerit, Evangeliis ad medium deductis jurat ipſe electus Archidiacono. Et poſt hæc tradito Subdiacono, pergit cum præfato electo apud aulam B. Petri Apoſtoli, ibique in ejus Sacratiſſimum Corpus confirmat, quod non cognoviſſet ſuperius nominata capitula. Alio vero die nunciatur ab Archidiacono, ſicut actum eſt.*

Verba canonis 6. diſt. 75. habentur in eo Romano Ordine, quem Mabillonius *Can. 6. diſt. 75.* edidit numero IX. ex antiquo codice Sancti Galli depromtum. Initio libelli ita legitur: *Primum in quacumque ſchola reperti fuerint pueri bene pſallentes, tolluntur inde, & nutriuntur in ſchola cantorum, & poſtea fiunt cubicularii. Si autem nobilium filii fuerint, ſtatim in cubiculo nutriuntur. Ex hac accipient primam benedictionem ab Archidiacono, ut liceat eis ſuper linteum velloſum ſedere, quod mos eſt ponere ſuper ſellam equi. Dein, ſicut Sacramentorum codex continet, quando, & ubi libitum fuerit, uſque in Subdiaconatus officium ordinantur; Diaconi vero, atque Presbyteri nunquam, niſi in publica ordinatione.* Poſtrema hæc verba, quæ in canone ſuo Gratianus deſcripſit, auctor Romani ordinis Mabilloniani profeſſus eſt, ſe depromſiſſe ex vulgato codice Sacramentarii, quem nos librum ritualem appellaremus. Plane majorum Clericorum ultra Subdiaconos olim fuiſſe maxime celebrem, ac ſolennem ordinationem facile probari poteſt ex veterum monumentis. Sic in ordine Romano edito in Bibliotheca Patrum ita legitur: *In ordinatione Presbyteri, vel Diaconi oportet Epiſcopum miſſam cantare. Similiter Græci faciunt, quando Abbatem eligunt, vel Abbatiſſam.* Simeon Theſſalonicenſis Archiepiſcopus, qui duodecimo ſæculo floruit, in lib. de Sacris Ordinationibus cap. 1. ita ſcribebat: *Ordinationes autem eximiæ, & proprie dictæ, quæ intra ſanctuarium fiunt, & in ipſa ſanctiſſima menſa, tres ſunt in Trinitatis ſimilitudinem, de quibus loquitur S. Dionyſius, Diaconi, Presbyteri, & Epiſcopi.* Recentioribus ſæculis, ubi Subdiaconatus inter majores ordines recipi cœpit, eadem de Subdiaconis, quæ de Diaconis, & Presbyteris, obtinuit diſciplina.

Digitized by Google

Can. 5. & 6. cau. 35. qu. 6. Denique ex libro Romani Ordinis laudatur apud Gratianum canon 5. cau. 35. qu. 6., cui nectendus videtur ſubſequens canon 6. Verum in libris Romani Ordinis, quotquot edita huc uſque ſunt exemplaria, neuter invenitur. Alii Collectores, ut notant Correctores Romani, commemorant Concilium Romanum ſub Gregorio III. Verum, ut video, quod contigit in canone 7. eadem cauſſa & quæſtione, Eutychiano Papæ adſcripto, qui erat Reginonis Prumienſis, quemadmodum tradidi in parte 2. cap. 25., idipſum evenit in canonibus 5. & 6. Revera Regino ad uſum Eccleſiæ Trevirenſis varia diſciplinæ Eccleſiaſticæ capita conſtituens in lib. 2. de Eccleſ. diſcipl. cap. 231. de conſanguinitate illorum, qui a conjugiis arcentur, verba faciens proponit, *quomodo inquirendum ſit juramentum de parentela*. Cum enim nondum invectus fuiſſet uſus proclamationum, ſeu denunciationum matrimonialium, qui primum ex Concilio Lateranenſi obtinuit, de quo in cap. 3. de clandeſt. deſponſat., non raro eveniebat, ut ii conjungerentur matrimonio, qui conſanguinei erant, ad quorum propterea diſſociationem deveniebatur, ſi de illorum conſanguinitate conſtaret. Ubi vero is caſus emergeret, a conſanguineis, & propinquis poſtulabatur, ut teſtimonium ipſi de re perhiberent, præſtito jurejurando, cujus formulam in cap. 231. ita deſcribit Regino: *De illa parentela, quam dicunt eſſe inter illum & iſtam ejus conjugem, quidquid inde ſcis, vel audiſti computare a tuis vicinis, aut tuis anteceſſoribus, quod tu per nullum ingenium, nec propter timorem, aut præmium, aut conſanguinitatem, celabis Epiſcopo tuo, aut ejus Miſſo, cui hoc inquirere juſſerit, quomodocumque ex hoc interrogaverit. Sic te Deus adjuvet*. Et in cap. 232. *Iſtud juramentum, quod ille juravit de illa parentela, quæ inter illum, & ejus conjugem computabatur, quod tu illud obſervabis, in quantum ſapis, aut audiſti. Sic te Deus adjuvet*. Secundum iſtud jusjurandum præſtabatur a conjuratoribus juxta morem illius ætatis, qua cum quis in re gravi jurabat, ad confirmandum teſtimonium ſuum, alios quaſi jurisjurandi ſocios, & fidejuſſores adducebat. Itaque veroſimile eſt, recentiore & incerta manu has Reginonis formulas adjectas fuiſſe, & inſertas in aliquo exemplari Romani Ordinis ad majorem utentium eruditionem, unde Gratianus credere potuit, adjectas eaſdem formulas ad Romanum Ordinem pertinere.

CAPUT ULTIMUM.

De ceteris, qui ſuperſunt, Canonibus, iis potiſſimum, quorum apud Gratianum nemo auctor inſcribitur.

Can. 10. *diſt.* 16. }
Can. 11. *diſt.* 16. } *privatorum quorundam Collectorum ſtudio elucubrati.*
Can. 2. *diſt.* 50. *jam explicatus ad can.* 12. *diſt.* 50.
Can. 4. *diſt.* 87. *referendus ad can.* 5. *cau.* 13. *qu.* 2.
Can. 8. *diſt.* 93. *referendus ad Concilium Regiaticinum.*
Can. 24. *diſt.* 23. }
Can. 17. *diſt.* 93. } *ſunt Concilii Carthaginenſis vulgo* IV.
Can. 18. *diſt.* 93. }

Can.

Can. 19. diſt. 93. eſt Concilii Carthaginenſis vulgo IV.
Can. 13. diſt. 96. } *cum antiquioribus codicibus conferendi.*
Can. 14. diſt. 96.
Can. 76. cau. 1. qu. 1. referendus ad Malachiam, & ejus Gloſſographum.
Can. 2. cau. 9. qu. 1. eſt veluti ſumma canonis ſequentis.
Can. 4. cau. 9. qu. 2. referendus ad Concilium Nannetenſe.
Can. 12. cau. 9. qu. 3. referendus ad epiſtolam falſo adſcriptam Athanaſio.
Can. 25. cau. 11. qu. 3. referendus ad epiſtolas Gregorii Magni.
Can. 106. cau. 11. qu. 3. pertinet ad Reginonem Prumienſem.
Can. 20. cau. 13. qu. 2. referendus ad Commentaria Hieronymi.
Can. 22. cau. 13. qu. 2. referendus ad ſententias Auguſtini.
Can. 22. cau. 18. qu. 2. referendus ad Novellas Juſtiniani.
Can. 31. cau. 18. qu. 2. referendus ad Concilium Lateranenſe Caliſti II.
Can. 9. cau. 22. qu. 1. referendus ad Concilium Carthaginenſe vulgo IV.
Can. 11. cau. 22. qu. 1. referendus ad auctorem operis imperfecti in Matthæum.
Can. 2. cau. 22. qu. 2. referendus ad Commentaria Hieronymi in Jeremiam.
Can. 5. cau. 23. qu. 5. exhibet quandam Collectoris interpretationem.
Can. 20. cau. 24. qu. 3. referendus ad Concilium Agathenſe.
Can. 32. cau. 24. qu. 3. conſonat temporibus Urbani II.
Can. 11. cau. 27. qu. 2. idem eſt cum can. 15. ead. cauſ. & quæſt.
Can. 14. cau. 32. qu. 4. referendus ad integras Hieronymi ſententias.
Can. 20. de pœn. diſt. 1. exhibet verba Gratiani, præcedentia cum ſequentibus fragmenta jungentis.
Can. 22. de pœn. diſt. 1. idem eſt cum can. 5. cau. 2. qu. 3.
Can. 12. de pœn. diſt. 4. exhibet Gratiani doctrinam.
Can. 9. cau. 35. qu. 6. } *ſunt Reginonis Prumienſis.*
Can. 11. cau. 35. qu. 6.
Can. 9. cau. 35. qu. 9. exhibet Gratiani doctrinam.
Can. 33. de conſ. diſt. 1. referendus ad Capitularia Francorum.
Can. 87. de conſ. diſt. 2. referendus ad epiſtolas Hieronymi.

IN vetuſtis Gratiani codicibus multa recenſebantur capita, quæ nemini adſcribebantur. Auctoris nomen addiderunt viri ſtudioſiſſimi, ut ceterorum operam adjuvarent. Hodie tamen adhuc anonyma aliquot exiſtunt, quorum partem in ſuperioribus jam ego ſuis auctoribus pro opportunitate vindicavi, partem in hoc poſtremum caput retuli, ut ſingula tandem aliquando perficerem, opuſque meum univerſum explerem. Aliqua ingenue fateor, pauca tamen, mihi inter innumera propemodum monumenta involuto ita effugerunt, ut ſuo ſingula loco collocare non poſſem; ſpero autem, nihil in præſentia defuturum. In primis huc refero canones 10. & 11. diſt. 16., quos ſane nemo non videt opera eſſe privatorum *Can. 10. & 11. diſt. 16.*

 Collectorum,

Collectorum, qui in elucubrandis Conciliorum codicibus paucis & tempora, & rationes Synodorum adnotare ſolebant. Et quidem canonem 10. jam adnotaverunt Correctores Romani repertum a ſe fuiſſe in aliquot ejuſmodi Collectionibus. Ego canonem 11. integrum reperio ad calcem capitulorum ſelectorum canonum Hibernenſium apud Dacherium in tom. 1. editionis Pariſienſis anni 1723. pag. 707. ſub hac inſcriptione: *Adnotatio de Synodis*; quæ ſane depromta dicitur ex antiqua collectione ante annos 800. exarata in MS. codice Remigiano. Ita incipit. *Adnotatio libelli de Synodis* XXIV. *quæ antea, vel infra, ſeu poſt ſex Synodos leguntur eſſe conſcriptæ. Prima adnotatio Ancyranæ, quæ ante Nicænam fertur fuiſſe, ſed propter auctoritatem majorem poſtponitur &c.* Notandum ſane eſt, pro illis Gratiani verbis *Vitalis Antiochenus* in codice Thuaneo legi *Vitalis Salaminus*, qui & in ſubſequente verſiculo memoratur, ubi ſermo fit de canonibus Neocæſarienſibus. Præterea in verſ. *Secunda Neocæſarienſis*, ubi Gratianus legit *Patres* XVI., in laudata Collectione Hibernica habetur *Patres* XIII., quamquam ad marginem adjiciatur codicem Thuaneum cum Gratiano conſonare. In verſ. *Quarta Sardicenſis* ita exhibet Collectio Hibernica: *Quarta Sardicenſis, in qua Patres* LX. *ſtatuerunt canones* XXI., *quorum auctor maxime Oſius Cordubenſis Epiſcopus, & Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Legatarius extiterunt. Quinta Antiochenæ Synodi, in qua Patres* XXX. *ſtatuerunt &c.* Deinde in ſubſequenti verſiculo: *Sexta Leodicenſis, in qua Patres* XXII. *ſtatuerunt canones* LVIII., *quorum auctor &c.* Numerus præterea canonum Carthaginenſium dicitur XXXIII., cum Gratianus ſcribat XXIII. Numerus Patrum Africanorum a Gratiano expreſſus CCXVII., in Collectione Hibernica exprimitur CCXIV., & numerus Patrum Arelatenſium in verſ. *Nona* exprimitur *DC.* & verſ. *undecima* legitur *Patres* XVIII., in verſ. *Tertiadecima* nominatur *Sapardus* Arelatenſis Epiſcopus, in verſ. *Quintadecima* legitur *Patres* XXVII. ſtatuiſſe *canones* XL., in verſ. *ſexta decima* Patres Concilii Agathenſis numerantur XXXIV., in verſ. *Septimadecima* non *Aurelius* legitur, ſed *Aurelianus*, in verſ. *Nonadecima* canones Concilii Aurelianenſis numerantur XXV., in verſ. *Vigeſima* monet Dacherius legendum eſſe *Honoratus Bituricenſis Epiſcopus*. In verſ. *Vigeſima ſecunda* Patres Concilii Maticenſis numerantur LXIV., & in verſ. ſequenti Patres XIV. Concilii Lugdunenſis. Itaque adparet, Collectorem Conciliorum præfationis quoddam genus ante Conciliorum Collectionem edere voluiſſe, in qua ſpecialiter particularia quædam Concilia deſignaret; generalium enim vetuſtiſſimorum jam Collector alius tempora & rationes tradiderat, uti legitur in canone 10., cujus verba habentur in antiquis Collectionibus Conciliorum, quæ duobus ab hinc ſæculis editæ fuerunt. Revera in ipſis ſub hac Epigraphe: *Item de Synodis Principalibus, quibus in locis, quibus pro cauſſis, quibus auctoribus celebratæ ſint*, ita lego: *Prima Synodus in Nicæa* CCCXVIII. *Patrum contra Arium Alexandrinum Presbyterum, qui tres gradus in Trinitate aſſerebat, Patrem ſcilicet majorem, Filium minorem, Spiritum S. creaturam temporibus Conſtantini Principis, Sylveſtri Papæ, Macharii Hieroſolymitani, Alexandri Conſtantinopolitani, qui condemnata hæreſi ſtatuerunt canones viginti, quorum auctor maxime præfatus Sanctus Alexander Epiſcopus fuit. Secunda in Conſtantinopoli centum quinquaginta Patrum contra Macedonium Conſtantinopolitanum Epiſcopum, qui negabat Spiritum S. Deum eſſe, temporibus Gratiani, & Theodoſii Principum, Damaſi Papæ Romani, Cyrilli Hieroſolymitani, Nectarii Conſtantinopolitani, qui condemnata hæreſi ſtatuerunt canones tres, quorum maxime auctor Nectarius Conſtantinopolitanus fuit.*

ſuit. Tertia in Epheſo ducentorum Patrum contra Neſtorium Conſtantinopolitanum Epiſcopum, qui dicebat B. Virginem Mariam, non Dei, ſed hominis tantum genitricem, ut aliam perſonam carnis, aliam faceret divinitatis, temporibus Theodoſii Magni Principis, Cæleſtini Papæ Romani, Juvenalis Hieroſolymitani, Cyrilli Alexandrini, qui duodecim capitula contra Neſtorii blaſphæmiarum totidem capitula auctore eodem S. Cyrillo anathematizando conſcripſerunt. Quarta in Chalcedone ſexcentorum triginta Patrum contra Eutychem Conſtantinopolitanum Abbatem, qui aſſerebat Chriſtum poſt humanam aſſumtionem non ex duabus naturis exiſtere, ſed ſolam in eo divinam naturam permanere, temporibus Martiani Principis, Leonis Papæ Romani, Juvenalis Hieroſolymitani, Anatolii Conſtantinopolitani, qui condemnata hæreſi ſtatuerunt canones 27., quorum auctor maxime idem Anatolius Conſtantinopolitanus Epiſcopus fuit. Quinta Conſtantinopoli contra Theodorum Mopſueſtenum, & omnes hæreticos: qui Theodorus dicebat alium Deum eſſe Verbum, & alium Chriſtum, & Sacram Virnem Mariam negabat Dei Genitricem fuiſſe, temporibus Juſtiniani Principis, Vigilii Papæ, Domni Antiocheni, Eutychii Conſtantinopolitani, qui quatuordecim capitula anathematizando ſcripſerunt contra Theodori, & ſociorum ejus blaſphæmias. Sexta in Conſtantinopoli CLXX. Patrum contra Macharium Antiochenum Epiſcopum, & ſocios ejus, qui unam voluntatem, & operationem in Chriſto falſa ſuſpicione adſtruebant, temporibus Conſtantini Principis, Agathonis Papæ Romani, Georgii Conſtantinopolitani, qui condemnata hæreſi præfata anathematizando ſcripſerunt octo capitula. Integram licet anonymi auctoris epitomen deſcribendam volui, non ſolum ut cum ipſa Gratianea editio facilius conferatur, verum etiam ut non pereat antiquiſſimum hoc monumentum, quod ſane in recentioribus plurimis Conciliorum editionibus licet alias ampliſſimis prætermiſſum eſt, & alias videtur eſſe ante finem octavi ſæculi editum, quum nonniſi ſex priorum generalium Conciliorum faciat mentionem.

Can. 2. diſt. 50.

In parte 2. cap. 64. de Martino Pontifice Maximo, ſi non laudavi canonem 2. diſt. 50., ejuſdem tamen verba integra omnino deſcripſi, integramque Martini ſententiam, quæ facile eruitur, quoties idem canon 2. cum canone 12. eadem diſtinctione conferatur.

Can. 4. diſt. 87.

Cum agerem de epiſtola Gelaſii ad Honorium Epiſcopum ad interpretationem canonis 5. cau. 13. qu. 2. omiſi canonem 4. diſt. 87. eidem Gelaſio tributum, quod deperierit ea Gelaſii epiſtola, unaque etiam obſervaverim in Ivonis fragmento deſiderari. Ceterum ego repugnare non poſſum, quin canon ille 4. ſit adjectio quædam laudato canoni 5. in poſtrema parte facienda. Siquidem cum Sanctus Pontifex juris diſciplinam relaxandam noluerit favore Ampliati Romanæ Eccleſiæ ſervi, qui in fraudem Romanæ Eccleſiæ teſtamentum condiderat, humanius tamen agendum conſtituit cum ejuſdem liberis, uti in fine canonis legitur, propterea que ad poſtremam illam canonis 5. partem belle refertur ſententia laudati canonis, qua traditur, ad Epiſcopale officium pertinere, *egentium commodis piam ſollicitudinem non negare.*

Can. 8. diſt. 93.

Poſtquam in parte 1. cap. 31. exegiſſem canonem 8. diſt. 93. Concilio Pariſienſi adſcriptum ad definitionem Concilii Moguntini, juxta conjecturas jam a doctis viris exhibitas, ob oculos incidit Synodus Regiaticina anni 850. edita ab Henrico Caniſio; tum vero agnovi eum canonem Gratianeum exhiberi in can. 18. ejuſdem Synodi eiſdem omnino verbis, ibi: *Nulla ratione Clerici, aut Sacerdotes habendi ſunt, qui ſub nullius Epiſcopi diſciplina, & providentia gubernantur. Tales enim*

acephalos, ideſt, ſine capite, priſca Eccleſiæ conſuetudo nuncupavit. Docendi ſunt igitur ſæculares viri, ut ſi in domibus ſuis myſteria divina jugiter exerceri debeant, quod valde laudabile eſt, ab his tamen tractentur, qui ab Epiſcopis examinati fuerint, & ab ordinatoribus ſuis commendatitiis literis comitati probantur, cum ad peregrina forte migrare eſt. Siquid ergo contemptores canonum extraordinarie, & illicite miniſtrantes, & Divina Sacramentaliter (forte legendum *Sacramenta taliter*) *violantes inveniuntur, primum ab Epiſcopo uterque amoveatur, & vagans ſcilicet Clericus, vel Sacerdos, & is, qui ejus uſurpativo fruitur officio, & ſi noluerint ſe ab hac temeritate compeſcere, excommunicentur.* Præfuit iſti Synodo Angilbertus Mediolanenſis Archiepiſcopus una cum Theodemano Aquilejenſi Patriarcha, & Joſepho Epiſcopo, forte, ut conjicit Velſerus, Ipporedienſi. Utile erit ejuſdem Velſeri adnotationes in idem Concilium conſiderare, una cum notis Caniſii, quæ habentur in Veneta editione Labbæl tom. 9. pag. 1063., 1074., & ſequentibus.

Can.14. diſt. 23. Can.17. 18.&19. diſt. 93. Exciderunt mihi, dum recenſerem canones Concilii Carthaginenſis vulgo quarti, nonnulla Gratiani fragmenta, ſcilicet canon 24. diſt. 23. & canones 17. 18. & 19. diſt. 93. Plane canon 24. diſt. 23. eiſdem omnino verbis legitur in canone 11. laudati Concilii; ceteri leguntur in canonibus 37. 38. 39. 40. & 41. his verbis: In can. 37. *Diaconus ita ſe Presbyteri, ut Epiſcopi miniſtrum noverit.* In can. 38. *Ut Diaconus, præſente Presbytero, Euchariſtiam Corporis Chriſti populo, ſi neceſſitas cogat, juſſus eroget.* In can. 39. *Ut Diaconus quolibet loco, jubente Presbytero, ſedeat.* In can. 40. *Ut Diaconus in Conventu Presbyterorum interrogatus loquatur.* In can. 41. *Ut Diaconus tempore oblationis tantum, vel lectionis alba utatur.* Erant hæc omnia tunc temporis opportuna, ut coerceretur nonnullorum Diaconorum ambitio, qui cum temporalium Eccleſiæ rerum adminiſtratione gauderent, ſupra Presbyteros ſe efferre non dubitabant.

Can.13. & 14. diſt. 96. Canones 13. & 14. diſt. 96. ſpectant famigeratam donationem Conſtantini Imperatoris gratia S. Sylveſtri, & Apoſtolicæ Sedis. Quid vero de hac re in præſentia dicam, quando jam ab aliquot ſæculis Scriptores paginas impleverunt, & jam tempore ſuo ajebat Cardinalis Baronius ad annum Chriſti 324. num. 117., ſe controverſiæ valde agitatæ parcere, quod nihil præter illa, quæ ab aliis dicta eſſent, adferre in medium poſſet? Tantum dicam, verba canonis 13. eſſe Collectoris monumentum donationis indicantis, quemadmodum priora verba canonis 14., uſque ad verſum *utile judicavimus* demonſtrant. Quæ vero ſequuntur ab eodem verſiculo uſque in finem, habentur in editionibus Conciliorum, præſertim vetuſtis, item relata fere omnia ſunt a Leone IX. Pontifice Maximo in epiſt. ad Michaelem Conſtantinopolitanum Patriarcham cap. 13. & 14., ex quibus valde commodum erit unicuique leviora quædam menda, quæ apud Gratianum occurrunt, expurgare, ut ad antiquiora ſaltem exemplaria omnia exigantur.

Can.76. cau. 1. qu. 1. Quod nullo nomine auctoris inſcripto legitur in can. 76. cau. 1. qu. 1., referendum eſt ad caput 2. Malachiæ in princ. ibi: *Et nunc ad vos mandatum hoc, o Sacerdotes: Si nolueritis audire, & ſi nolueritis ponere ſuper cor, ut detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egeſtatem, & maledicam benedictionibus veſtris,* ad quæ poſtrema verba hæc adjecit auctor gloſſæ interlinearis: *His, quæ meis benedictionibus poſſidetis, vel quidquid a vobis benedicitur, a me erit maledictum.* Ex quibus ſtatim liquet, Gratianum in eo canone in parte verba Prophetæ deſcripſiſſe, in alia parte verba Gloſſographi adjeciſſe.

Recte

Can. 2. cau. 9. qu. 1.

Recte obſervaverunt Romani Correctores ad canonem 2. cau. 9. qu. 1., in eo nihil aliud exhiberi, quam paucis perſtrictam canonis 3. ſequentis ſententiam, quam ego jam ſuperius expendi in parte 2. cap. 34. Quoniam vero canon 3. revera Damaſi non eſt, ut alias demonſtrabam, nemo erit, qui canonis 2. auctoritate tenebitur, cum ad 3. referatur. Plane, quod ibidem dicitur, ordinatos ab excommunicatis Epiſcopis eſſe iterum ordinandos, quaſi nulla omnino Sacramenti collatio fuerit, alienum eſt ab Eccleſiæ traditione. Siquidem illicitæ quidem illæ, ac perpetuo damnatæ fuerunt, aliquando etiam irritæ appellatæ, quod ex ingenita vocabuli ſignificatione demonſtrat effectu carere, non ab initio non ſubſiſtere. Hinc in Concilio Turonenſi anni 461. canone 10. legitur: *Ordinationes vero illicitas in irritum devocamus, niſi ſatisfactione, quæ ad pacem pertinent, componantur*. Et in Concilio Romano anni 1078. cum de Epiſcopis pluribus excommunicatis ageretur, atque inter ceteros de Guiberto Ravennate, & Tedaldo Mediolanenſi, hæc habentur: *Ordinationes vero illorum, qui ab excommunicatis ſunt ordinati, Sanctorum Patrum ſequentes veſtigia, irritas fieri cenſemus*. Deinde in alio Concilio Romano anni 1099. canone 8. *Ordinationes, quæ a Guiberto hæreſiarcha factæ ſunt . . . quæque a Pſeudoepiſcopis per eum poſtea ordinatis perpetratæ ſunt*, *irritas eſſe judicamus*, & can. 9. *Similiter autem & eas, quæ a ceteris hæreſiarchis nominatim excommunicatis factæ ſunt, & ab eis, qui Catholicorum, & adhuc viventium Epiſcoporum Sedes invaſerunt, niſi probare voluerint, ſe, cum ordinarentur, eos neſciſſe damnatos*. Repetendas autem eas ordinationes fuiſſe nullibi legimus.

Can. 4. cau. 9. qu. 2.

Ad Concilium Nannetenſe, de quo ſermonem habui in parte 1. cap. 58., referendus eſt canon 4. cau. 9. qu. 2. Siquidem in ea Synodo can. 1. hæc leguntur: *Ut Dominicis & feſtis diebus Presbyteri, antequam miſſas celebrent, plebem interrogent, ſi alterius Parochianus in Eccleſia ſit, qui proprio contemto Presbytero ibi miſſam velit audire; quem ſi invenerint, ſtatim ab Eccleſia ejiciant, & ad ſuam Parochiam redire compellant. Similiter interrogent, ſi aliqui diſcordantes ſint, qui inter ſe litem implacabilem habeant. Et ſi inventi fuerint, ſtatim reconcilientur. Quod ſi renuerint pacem ſuſcipere, ab Eccleſia ejiciantur, uſquequo ad caritatem redeant. Non enim poſſumus munus, vel oblationem ad altare offerre, donec prius fratri reconciliemur. His ita peractis, Sacerdotes miſſarum ſolemnia rite peragant.*

Can. 12. cau. 9. qu. 3.

Superius in hac ipſa parte 3. cap. 6., ubi epiſtolam Athanaſii ad Felicem Papam apocrypham eſſe, & ab Iſidoro Mercatore confictam indicabam, adjiciendus etiam fuerat canon 12. cau. 9. qu. 3., cujus verba ita deſcribo in præſentia ex codice Iſidori Mercatoris. *Antiquis enim regulis ſancitum eſt, ut quidquid, quamvis in remotis, aut longinquis poſitis provinciis ſuper Epiſcoporum querelis, aut accuſationibus ageretur, non prius tractandum, vel accipiendum eſſet, quam ad notitiam almæ Sedis veſtræ fuiſſet deductum, ut hujus auctoritate juxta quæ fuiſſet pronunciatio infirmaretur, aut firmaretur; indeque ſumerent normam, unde Eccleſiæ ſumſere prædicationis exordium, ne paſſim ab inſidiatoribus columnæ everterentur Eccleſiæ.*

Can. 25. cau. 11. qu. 3.

Quanta exorta fuerit controverſia in Illyrico in cauſſa Maximi Salonitani, jam alias tradidi in parte 2. cap. 59. tum ad epiſtolam Gregorii Magni ad eundem Maximum, tum ad epiſtolam ad Salonitanos Cives, tum ad epiſtolam ad Sabinianum Epiſcopum Jadertinum. Ad eandem cauſſam etiam pertinet canon 25. cau. 11. qu. 3., depromtus ex epiſtola Gregorii 48. lib. 5. miſſa ad Presbyteros, Diaconos, & Clerum, nobiles, ac populum Jaderæ conſiſtentes, & milites, qui

Maximo

Maximo prævaricatori communicaverant. Conqueſtus ibidem Sanctus Pontifex de illis, qui cum Maximo communicare non dubitaverant, ait inter cetera: *Hæc ergo cognoſcentes, poſtquam vobis nullam de ignorantia excuſationem aſſumere poteſtis; rogo, hortor, & moneo, ut prohibitæ vos communionis conſortio per omnia ſuſpendatis, nec cuiquam Sacerdoti ſupraſcripto Maximo communicanti, contra animam ſuam quiſquam veſtrum communicare præſumat.*

Can.106. cau. 11. qu. 3. Dum expenderem canones 107. & 108. cau. 11. qu. 3. in cap. 19. primæ partis, una etiam indicavi monumentum Reginonis, ex quo depromtus fuit canon 106. eadem cauſſa, & quæſtione, qui apud Gratianum ſub nullo auctoris nomine laudatur. In præſentia nihil adjiciendum ſupereſt, cum illic verba ipſa Reginonis deſcripſerim.

Can.20. cau. 13. qu. 2. Poſtquam Romani Correctores reſtituerunt, atque integrum deſcripſerunt canonem 20. cau. 13. qu. 2., nihil eſt, quod adjici poſſit. Habetur ille apud Hieronymum in Commentario epiſtolæ Paulli Apoſtoli ad Galatas cap. 6.

Can.22. cau. 13. qu. 2. Canon 22. cau. 13. qu. 2. ita a Gratiano refertur, ut nomen Auctoris minime inſcribatur. Videtur autem referendus ad Sanctum Auguſtinum, ſive in lib. de cura gerenda pro mortuis ad Paullinum cap. 1. & 2., ſive in lib. 1. de Civitate Dei cap. 12. & 13. Priora quidem canonis verba, uſque ad verſ. *Curatio*, apud Auguſtinum deſiderantur. Verum illa habenda ſunt tanquam brevis ſumma ſequentium de more Collectorum adjecta: nemo enim ignorat in Collectionibus canonum ſummaria quædam ſubjectorum monumenta præponi conſueviſſe; imo videntur ea verba brevis quædam & contracta ſententia ex iis depromta, quæ laudatis in locis Auguſtinus diſputabat. Quæ vero ſequuntur in verſ. *Curatio*, in verſ. *Nec ideo*, & in verſ. *Ubi poſſit*, eadem omnino ſunt cum verbis Auguſtini, cujus ſcopus is erat, ut demonſtraretur, prodeſſe poſſe piis defunctis, quoties illorum cadavera ad reliquias Martyrum tumularentur.

Can.22. cau. 18. qu. 2. Jure optimo obſervaverunt Romani Correctores, canonem 22. cau. 18. qu. 2. referendum eſſe ad Novellas Juſtiniani Imperatoris. Sic enim legitur in vulgata Novellarum editione Nov. 123. cap. 36. *Ubi autem Monaſterium invenitur, omnibus modis jubemus viros a fœminis ſeparari, & fœminas quidem, in quo ſunt Monaſterio, remanere; viros autem aliud Monaſterium ſibimet facere. Si vero plura ſunt Monaſteria, ut neceſſe non ſit nova Monaſteria ædificare, locorum Sanctiſſimus Epiſcopus Monachos cum Monachis, & fœminas cum fœminis ſeparare, & in aliis Monaſteriis congregare procuret; quæcumque vero habentur communia, inter eos ſecundum competens eis jus dividere.* Eadem autem ipſa verba, quæ leguntur apud Gratianum, legimus in Novella 115. apud Julianum Anteceſſorem cap. 57., ubi tamen pro Gratianeis illis *Monaſterium habitare .... ædificare cogat. Si autem plurima &c.* iſta ſubſtituenda erunt, *Monaſterium habere ... ædificare ſibi cogat. Si autem plura &c.* Addiderunt Romani Correctores, nonnihil ſimile haberi in epiſtola 48. lib. 1. & epiſtola 39. lib. 7. indict. 2. apud Gregorium Magnum; verum utraque epiſtola a propoſitis ſententiis admodum aliena videtur; Siquidem epiſtola 48. ad extraordinariam ſpeciem pertinet, ad eam nimirum, in qua fœminæ ad virorum Monaſteria bellicæ perturbationis cauſſa confugiſſent, quemadmodum demonſtravi in parte 2. cap. 59. ad canonem 5. cau. 20. qu. 1. ex eadem epiſtola decerptum: & in epiſtola 39. non de Monachis agitur, ſed de Epiſcopis, quorum vita a fœminarum cohabitatione dicitur eſſe debere ſecreta.

Perperam

Perperam ſub nomine Urbani II. laudatus eſt apud Gratianum canon 31. cau. **Can.31.**
18. qu. 2., is enim potius pertinet ad Concilium Lateranenſe ſub Calliſto II. **cau. 18.**
celebratum anno 1123., cum eadem omnino verba legantur in canone 19. illius **qu. 2.**
Synodi.

Ad Concilium Carthaginenſe vulgo IV., de cujus auctoritate egi in prima hu- **Can. 9.**
jus operis parte, referendus eſt canon 9. cau. 22. qu. 1., ſiquidem in eo can. 61. **cau. 22.**
ita legimus: *Clericum per creaturas jurantem, acerrime objurgandum; ſi perſtiterit* **qu. 1.**
in vitio, excommunicandum. Et in can. 62. *Clericum inter epulas cantantem ſupra-*
dictæ ſententiæ ſeveritate coercendum.

Auctor operis imperfecti ſibi vindicare debet canonem 11. cau. 22. qu. 1., ete- **Can.11.**
nim ipſe in homilia 44. ad caput 23. Matthæi ad illa verba; *Væ vobis duces cæci,* **cau. 22.**
qui dicitis, quicumque juraverit per templum, nihil eſt, qui autem juraverit in auro **qu. 1.**
templi debet, Judæos objurgabat, quod majoris facerent juſjurandum *in auro tem-*
pli, quam *per templum* ipſum conceptum; atque ad eam rem occaſionem arri-
puit improbandi quoſdam Chriſtianos, qui majoris faciebant juſjurandum *per Evan-*
gelium, quam *per Deum* emiſſum. Ita enim argumentabatur. Sicut Deus eſt, qui
Evangelium inſtituit, ita templum illud eſt, cujus cauſſa aurum templi ſacratur:
Ergo ſicut major eſſe debet veneratio in templum, quam in aurum templi juxta
Chriſti ſententiam, ita major debet eſſe cultus, qui jurejurando exhibetur in Deum
ipſum, quam in Evangelium, cujus Deus eſt auctor. Verba Gratiani cum homilia
penitus conſonant: de auctoritate hujuſmodi homiliarum alibi fuit differendum.

Ad Commentaria Hieronymi in caput 4. Jeremiæ ad illa verba Prophetæ: *Et* **Can. 2.**
jurabis, vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in juſtitia, & benedicent eum **cau. 22.**
gentes, ipſumque laudabunt, referendus eſt canon 2. cau. 22. qu. 2. in lib. 1. ibi: **qu. 2.**
Et quomodo Evangelium jurare nos prohibet? Sed hic, jurabis, pro confeſſione dicitur,
& ad condemnationem idolorum, per quæ jurabat Iſrael. Denique auferuntur offendicula,
& jurat per Dominum. Quodque dicitur, vivit Dominus, in Teſtamento veteri juſju-
randum eſt, ad condemnationem mortuorum, per quos jurat omnis Idololatra. Simulque
animadvertendum, quod juſjurandum hos habeat comites, veritatem, judicium, atque
juſtitiam; ſi iſta defuerint, nequaquam erit juramentum, ſed perjurium &c.

Quicumque conſiderat verba canonis 5. cau. 23. qu. 5., nihil aliud in ipſis in- **Can. 5.**
venit, quam interpretationem a Collectore ſubjectam præcedenti canoni expli- **cau. 23.**
cando. Quamobrem non erat, cur in recentioribus Gratiani editionibus, quaſi **qu. 5.**
Eccleſiaſtica regula exhiberetur. Videantur ad hanc rem, quæ ſuperius tradidi ad
epiſtolam Auguſtini ad Macedonium.

In multis Gratianei codicis exemplaribus nullo adjecto auctoris nomine laudatur **Can.20.**
canon 20. cau. 24. qu. 3., erat autem inſcribendum nomen Concilii Agathenſis, **cau. 24.**
ut in aliquibus codicibus Gratianeis exhibetur, cum eadem ipſa canonis verba **qu. 3.**
integra legantur in can. 37. illius Concilii.

In ſecunda parte cap. 15. cum mentionem feciſſem canonis 32. cau. 24. qu. 3., **Can.32.**
animadverti Urbano I. Pontifici eum tribui nullo modo poſſe, & potius Urbano **cau. 24.**
II. adſcribendum. Verum nec inter Urbani II. monumenta huc uſque edita re- **qu. 3.**
periri potuit; quod quidem ego mirari non debui, quum obſervaviſſem, Urbani
II. monumenta ad nos uſque non perveniſſe integra ob injurias illius ætatis, imo
& aliqua, quæ ad nos pervenerunt, falſitatis ſuſpicione non eſſe vacua. Itaque
in præſentia nihil aliud dicere poſſum, quam quod adnotavi ad canonem 37. ea-
dem

dem cauſſa, & queſtione, nimirum canonem 32. conſonare plurimum adjunctis ætatis Urbani II., quo tempore variis ſchiſmatibus, quæ ſane non procul ab hæreſi erant, Eccleſia Occidentalis fere univerſa turbabatur. Seditiones turbarum ingentes erant, & plane populares, qua in ſpecie nihil aptius dicere Urbanus poterat, quam defenſores & hæreſeon, & hæreticorum, gravius, quam hæreticos ipſos eſſe damnandos. Addo ſimilia quædam reperiri in Concilio Toloſano anni 1056. ſub Victore II. Pontifice Maximo celebrato, non diu ante Pontificatum Urbani; ſiquidem in can. 13. ita legitur: *Cum hæreticis, & cum excommunicatis ullam participationem, vel ſocietatem habentem præcipue excommunicamus, niſi correctionis, vel admonitionis cauſſa, ut ad fidem redeant catholicam. Siqui autem adjuvantes eos defendere conati ſunt, vinculo ſimul excommunicationis cum eis ſubditi permaneant.* Huc quoque referri commode poteſt epiſtola Urbani II. ad Epiſcopos Germaniæ edita a Manſio in tom. 2. Supplementi Labbeani pag. 85. adverſus eos, qui Ravennatenſi Epiſcopo Romanæ Sedis invaſori auxilium præſtiterant; ibi enim iſta leguntur: *Primo ſiquidem gradu Ravennatem hæreſiarcham Romanæ Eccleſiæ invaſorem, cum ejuſdem perverſitatis capite, ab omnibus Eccleſiæ Catholicæ membris alienum, & excommunicatum eſſe cenſemus; ſecundo qui armis, pecunia, conſilio aut obedientia Eccleſiaſticos maxime ordines aut honores ab eis, aut eorum fautoribus accipiendo eorum nequitiæ adminiculum ſubminiſtrant. Hos igitur principaliter anathematis vinculo adſtringentes in tertio gradu communicantes eis, nos quidem non excommunicamus, ſed qui ſe eorum communione commaculant, nequaquam in noſtram ſocietatem ſine pœnitentiæ ultione, & abſolutione recipimus. Sanctis quippe canonibus ſancitum conſtat, ut qui excommunicatis communicaverit, excommunicetur.*

Can. 11. cau. 27. qu. 2. Generalis admodum inſcriptio occurrit ad canonem 11. cau. 27. qu. 2. ita concepta: *Item in canonibus invenitur.* Quos vero canones laudare voluerit Gratianus, jam ſatis compertum fuit eruditis inveſtigatoribus, eos nimirum, quos deinde Gratianus idem retulit in can. 15. eadem cauſſa, & queſt. ſub nomine Julii Papæ. Jam ego in parte 2. cap. 31. obſervavi, verba illa non aliud exhibere, quam breviarium quoddam canonis 41. Concilii Triburienſis.

Can. 14. cau. 32. qu. 4. Longe diſtat a propoſito Gratiani canon 14. cau. 32. qu. 4., qui Hieronymum habet auctorem. Etenim Gratianus ex eo demonſtraturus erat, nemini licere, vivente uxore, alterius conjunctionem appetere; at Hieronymus totus erat, ut ſuaderet maritos, ne conjugio, ſeu conjugii uſu in uxore ipſa abuterentur. Siquidem expendens in Commentario ſuo epiſtolæ Paulli ad Epheſios verba illa capitis 5. *Viri diligite uxores veſtras*, ait: *Liberorum ergo, ut diximus, in matrimonio opera conceſſa ſunt: Voluptates autem, quæ de meretricum capiuntur amplexibus, in uxore damnatæ. Hoc legens omnis vir, & uxor, intelligant, ſibi poſt conceptum magis orationi, quam connubio ſerviendum. Et quod in animalibus, & beſtiis ipſo naturæ jure præſcriptum, ut prægnantes ad partum uſque non coeant, hoc in hominibus ſciant arbitrio derelictum, ut merces eſſet ex abſtinentia voluptatum.*

Can. 20. de pœn. diſt. 1. Qui primus numericis notis canones a canonibus diſtinguendos voluit apud Gratianum, non injuria omittere debuerat canonem 20. de pœn. diſt. 1. Quid enim aliud ibidem continetur, quam ſententia Gratiani ejuſdem præcedentes canones, præſertim 14., cum ſequentibus jungentis? Hinc ego in eo non moror, neque enim illud mihi propoſui, ut privatam Gratiani doctrinam inveſtigarem.

Digitized by Google

Canon 22. de pœn. diſt. 1., cujus eſt hæc inſcriptio: *Hinc etiam in canonibus*, *Can.22.*
idem eſt cum can. 5. cau. 2. qu. 3., ut conferenti utrumque monumentum facile *de pœn.*
liquet. Quorum propterea ut auctor & ſententia dignoſcatur, opportunum erit *diſt. 1.*
reſpicere ad ea, quæ tradidi ad laudatum canonem 5. in parte 2. cap. 18.

Iterum in canone 12. de pœn. diſt. 4. verba Gratiani exhibentur, quaſi regu- *Can.12.*
lam Eccleſiaſticam contineant, quamquam melius cum præcedente Gratiani do- *de pœn.*
ctrina poſt canonem 11. jungenda fuiſſent, & canon 12. numerandus eſſet, qui *diſt. 4.*
eſt numero 13. Gregorii Magni. Ut legenti liquet, Gratiani diſputatio tota
redundat variis Sacrarum Literarum locis hinc illinc collectis adjectis nonnullis
Auguſtini verbis, quæ jam Romani Correctores ex lib. 83. quæſtionum queſt. 66.
emendaverunt.

Ex codice Reginonis Prumienſis derivati ſunt canones 9. & 11. cau. 35. qu. 6.; *Can. 9.*
eodem modo, quo ſuperius dixi in præcedente capite 40. de Libro Romani Or- *& 11.*
dinis derivatos fuiſſe canones 5. & 6. eadem cauſſa, & quæſtione. Nimirum *cau. 35.*
Regino ad uſum ſuarum Provinciarum, & ſui temporis varias edidit jurisjurandi *qu. 6.*
formulas; atque inter ceteras unam, quæ habetur in lib. 2. de Eccleſ. diſcipl.
cap. 233. ſub hoc nomine: *Sacramentum de inceſtuoſo diſcidio*. Integra formula
ſubſequens hæc eſt: *Ab iſto die jurabis, quod tu per nullum ingenium te ſociabis huic
tuæ conſanguineæ nomine illi, quæ contra legem, & vetitam Chriſtianitatem uſque in
hunc diem tua uxor fuit, nec in conjugio, nec in adulterio, vel fornicatione, nec cum
illa ad unam menſam manducabis, & bibes, aut ſub uno tecto manebis, niſi forte in
Eccleſia, aut in aliquo publico loco, ubi nulla mala ſuſpicio poſſit eſſe, ut ibi coram
teſtibus pro certa neceſſitate pariter colloquamini. Nec aliam conjugem accipies, niſi
forte poſt actam pœnitentiam tibi licentia data fuerit ab Epiſcopo tuo, aut ejus Miſſo.
Sic te Deus adjuvet, & iſtæ Sanctorum Reliquiæ*. Hanc formulam deſcripſit nullo
adjecto auctoris nomine Burchardus in lib. 7. cap. 27., & ſimiliter Ivo in parte 9.
Decreti cap. 63., ex ipſis denique Gratianus in laudato can. 9. Similes formulas
perſecutus Regino aliam protulit in eodem lib. 2. cap. 240. ſub hac inſcriptione:
Juramentum de reconciliatione conjugatorum, & ſcripſit: *Ab iſto die in antea juxta
tuam conjugem, nomine illam, quam injuſte dimiſeras, ita tenebis, ſicut per rectum ma-
ritus ſuam debet habere conjugem in dilectione, & debita diſciplina, nec eam per ullum
malum ingenium ſeparabis a te, nec ea vivente aliam accipies. Sic te Deus adjuvet*.
Iterum ex Reginone eam formulam derivavit Burchardus in lib. 9. cap. 81., &
Ivo in parte 8. Decreti cap. 217., & denique ex ipſis Gratianus in laudato
canone 11.

Quæ leguntur in canone 9. cau. 35. qu. 9. nihil aliud exhibent, quam ſen- *Can. 9.*
tentiam Gratiani, qui ex ſupra laudatis canonibus inferre voluit, ſententiam per *cau. 35.*
ſubreptionem pronunciatam revocari poſſe. Non erat autem, cur is, qui ca- *qu. 9.*
nones a canonibus numericis notis ſejunxit, ea verba pro diſciplina ſacrorum
canonum deſignaret.

Quod legimus in can. 33. de conſ. diſt. 1. non tam videtur eſſe depromtum *Can.33.*
ex Novella Juſtinianca 58. apud Julianum anteceſſorem, quam ex Capitulari Lu- *de conſ.*
dovici Pii edito anno 824. apud Ingilenheim: ſiquidem in cap. 6. ibidem ita le- *diſt. 1.*
gitur: *Qui in domo ſua oratorium habuerit, orare ibidem poteſt, miſſas tamen in eo
celebrare non audeat, nec agere cuiquam permittat, ſine permiſſu, vel dedicatione
Epiſcopi loci illius. Quod ſi fecerit, domus illius fiſci viribus addicatur. Comes vero,*

qui

qui hoc cognovit, & non prohibuit, publica pœnitentiâ mulctetur, vel honore privetur. Hoc ipſum caput a Collectore Capitularium Francorum editum fuit in lib. 5. cap. 383. & in lib. 6. cap. 102. in editione Baluziana. Primus Burchardus, qui a laudandis Francorum Capitularibus abſtinebat, canonem illum tribuit Concilio Aurelianenſi in cap. 86. lib. 3., Burchardum vero ſecutus eſt Ivo in cap. 76. partis 3. ſui Decreti. Gratianei codices varii invicem ſunt; etenim in aliquibus eadem eſt Concilii Aurelianenſis inſcriptio, in aliis nomen auctoris penitus deſideratur.

Can. 87. de conſ. diſt. 2. Denique canon 87. de conſ. diſt. 2. referendus eſt ad epiſtolam Hieronymi ad Hebidiam piiſſimam & religioſiſſimam fœminam, cujus etiam cum laude meminit Sanctus Vir ſcribens ad hominem quendam genere Gallum, qui *Ruſticus* in vulgatis editionibus appellatur, de pœnitentia. Duodecim quæſtiones diſſolvendas Hieronymo propoſuerat Hebidia, quarum ſecunda erat, quomodo intelligenda eſſent ea Chriſti Domini verba Matthæi cap. 26. *Dico autem vobis: non bibam amodo de hoc genimine vitis uſque in diem illum, quo bibam illud novum vobiſcum in Regno Patris mei.* Ut ſatisfaceret Hieronymus, primum inquit, exinde nonnullos hæreticos adſtruxiſſe Regnum Chriſti mille annorum, qui propterea Millenarii dicti ſunt; deinde improbata ea interpretatione tradidit, verba Chriſti referenda eſſe ad Sacramentum Euchariſtiæ, quod poſt Chriſti reſurrectionem conſtitutis ubique Eccleſiis, tanquam Regno Dei, ab omnibus ſumendum eſt, ubi & conviva Chriſtus, & convivium eſt; quo ſpectant Gratiani verba, quæ cum codicibus Hieronymi omnino conſonant. Poſtremo ita concluſit Sanctus Vir: *Faciamus igitur voluntatem ejus, qui miſit me, Patris, & impleamus opus ejus, & Chriſtus nobiſcum bibet in Regno Eccleſiæ Sanguinem ſuum.*

Poſt hæc univerſa, quibus mihi videor integrum Gratiani opus pro viribus juxta propoſitum illuſtraviſſe, nemo a me expectet, ut cum Antonio Auguſtino ſuis in Gratianum Dialogis finem imponente ita concludam: *Habes igitur C., quod tantopere expetebas, juris Pontificii emendationem, non ex ſordidis rivulis, & lacunis, ſed ex ipſis fontibus ſplendidiſſimis quaſi venerem quandam e mari exorientem, quæ omnium in ſe oculos convertat, & mirificos amores, & cupiditates eliciat.* Novi enim apprime, & novi magis in dies, quanta adjici ad perficiendas hujus generis elucubrationes eruditorum virorum induſtria poſſint. Habeatur iſte, rogo lectorum benignitatem, tanquam conatus quidam, & adumbratio perdifficilis rei, in qua adgredienda profiteor ſane me hæſiſſe plurimum; verebar etiam vehementer eruditiſſimorum judicia, ac noſtrorum temporum rationes, quæ palam prodire non patiuntur, niſi quæ ſolida ſint, & recta methodo elegantique ſtylo elaborata, nec forte in præſentia adhuc ſingula confeciſſem, niſi acres admoviſſent ſtimulos ſollicita Virorum plurium doctiſſimorum officia, qui ſtudia hæc mea, qualiacumque ſint, æqui boni fecerunt, inter quos ſilentio præterire non debeo Graviſſimum Virum, qui unus vice omnium eſſe poſſet, & auctoritate ſumma, & mirabili prudentia, & inſigni ſapientia præditum Pontificem Maximum Benedictum XIV., qui meum hoc opus ſingulari ſe gratia accepiſſe non ſemel ſignificavit. Quod mihi eo majorem jucunditatem peperit, ac ſecuritatem, quo impenſius ſemper optavi, ut nihil, non dicam ſcribenti, ſed ne cogitanti quidem excideret, quod ab Eccleſia Dei, a qua demiſſo animo pendeo, & cui perpetuo obſequar ſine calumnia, aliquando non poſſe recipi vel leviter ſuſpicarer.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
GRATIANEORUM CANONUM.

Numerus Romanus Partem, Arabicus paginam indicat.

DIST. I.

CAN. Omnes leges 1. - - III. 492.
Can. Jus generale nomen 2. III. 492.
Can. Lex eſt 3. - - - III. 492.
Can. Mos eſt 4. II. T. I. 69. III. 492.
Can. Conſuetudo autem 5. - III. 492.
Can. Jus autem 6. - - III. 492.
Can. Jus naturale 7. - - III. 492.
Can. Jus civile 8. - - - III. 492.
Can. Jus gentium 9. - - III. 492.
Can. Jus militare 10. - - III. 492.
Can. Jus publicum 11. - III. 492.
Can. Jus quiritum 12. - - III. 492.

DIST. II.

Can. Lex eſt 1. - - - - III. 492.
Can. Plebiſcita ſunt 2. - - III. 492.
Can. Senatuſconſultum 3. - III. 492.
Can. Conſtitutio 4. - - III. 492.
Can Reſponſa 5. - - - III. 492.
Can. Quædam etiam 6. - III. 492.
Can. Satyra vero 7. - - III. 492.
Can. Rhodiæ leges 8. - - III. 492.

DIST. III.

Can. Canon 1. - - - - III. 495.
Can Regula 2. - - - - III. 495.
Can. Privilegia 3. - - - III. 493.
Can. Omnis autem 4. - - III. 493.

DIST. IV.

Can. Factæ ſunt 1. - - III. 493.
Can. Erit autem 2. - - III. 493.
Can. In iſtis temporalibus 3. III. 327.
Can. Statuimus 4. - II. T. I. 69.
Can. Quadrageſima 5. - - III. 123.
Can. Denique Sacerdotes 6. II. T. II. 123.

DIST. V.

Can. Cum enixa 1. - II. T. II. 121.
Can. Si mulier 2. - II. T. II. 121.
Can. Baptizari 3. - II. T. II. 122.
Can. Ad ejus vero concubitum 4. II. T. II. 122.

DIST. VI.

Can. Teſtamentum 1. - II. T. II. 122.
Can. Sed penſandum 2. II. T. II. 122.
Can. Non eſt peccatum 3. - III. 489.

DIST. VII.

Can. Moyſes 1. - - - - III. 493.

Can. Fuerunt autem 2. - - III. 493.

DIST. VIII.

Can. Quo jure 1. - - - III. 288.
Can. Quæ contra 2. - - III. 433.
Can. Mala conſuetudo 3. II. T. II. 302.
Can. De veritate manifeſtata 4. III. 343.
Can. Si conſuetudinem 5. II. T. II. 418.
Can. Qui contempta 6. - III. 343.
Can. Fruſtra inquit 7. - - III. 343.
Can. Conſuetudo 8. - - III. 32.
Can. Si ſolus 9. - - - III. 26.

DIST. IX.

Can. Imperatores 1. - - III. 401.
Can. Fuſtum eſt 2. - - III. 489.
Can. Noli meis literis 3. - III. 336.
Can. Negare non poſſum 4. - III. 360.
Can. Ego ſolis 5. - - III. 416.
Can. Ut veterum 6. III. 199. & 434.
Can. Si adſcriptus 7. - - III. 416.
Can. Quis neſciat 8. - - III. 344.
Can. Noli frater 9. - - III. 430.
Can. Neque quorumlibet 10. III. 412.
Can. Sana quippe 11. - - III. 329.

DIST. X.

Can. Lege Imperatorum 1. II. T. II. 301.
Can. Non licet 2. - II. T. I. 463.
Can. Certum eſt 3. - II. T. I. 374.
Can. Conſtitutiones 4. - II. T. I. 375.
Can. Imperium 5. - II. T. II. 315.
Can. Suſcipitiſne 6. - - III. 60.
Can. Si in adjutorium 7. - III. 361.
Can. Quoniam 8. - II. T. II. 316.
Can. De capitulis 9. - II. T. II. 272.
Can. Vides 10. - - II. T. II. 356.
Can. Quis autem 11. - II. T. I. 432.
Can. Certum eſt 12. - II. T. I. 443.
Can. Veſtram 13. - II. T. II. 273.

DIST. XI.

Can. Uſus 1. - - - III. 500.
Can. Conſequens eſt 2. II. T. II. 316.
Can. Notice errare 3. II. T. I. 178.
Can. Conſuetudinis 4. - - III. 462.
Can. Eccleſiaſticarum 5. - III. 49.
Can. Conſuetudinem 6. II. T. I. 83.

Can. In his rebus 7. III. 407.
Can. Catholica Eccleſia 8. III. 326.
Can. Palam eſt 9. III. 338.
Can. Hoc veſtræ 10. II. T. I. 348.
Can. Quis neſciat 11. II. T. I. 240.

DIST. XII.

Can. Non decet 1. II. T. I. 106.
Can. Præceptis 2. II. T. II. 261.
Can. Scit Sancta 3. II. T. II. 317. & 375.
Can. Iſtud breviter 4. III. 199.
Can. Ridiculum eſt 5. II. T. II. 302.
Can. Diuturni mores 6. III. 462.
Can. Conſuetudo 7. III. 462.
Can. Nos conſuetudinem 8. II. T. II. 127.
Can. Quemadmodum 9. II. T. II. 51.
Can. Novit fraternitas 10. II. T. II. 119.
Can. Illa autem 11. III. 414.
Can. Omnia talia 12. III. 415.
Can. De iis 13. I. 250.
Can. Placuit omnibus 14. I. 356.

DIST. XIII.

Can. Duo mala 1. I. 244.
Can. Nervi teſticulorum 2. II. T. II. 148.

DIST. XIV.

Can. Quod ait 1. III. 270.
Can. Sicut quædam 2. II. T. I. 325.

DIST. XV.

Can. Canones generalium 1. III. 495.
Can. Sicut S. Evangelii 2. II. T. II. 130.
Can. Sancta Romana 3. II. T. I. 382.

DIST. XVI.

Can. Canones qui dicuntur 1. III. 503.
Can. Sexaginta 2. II. T. I. 102.
Can. Clementis librum 3. II. T. II. 377.
Can. Placuit 4. I. 402. & III. 503.
Can. Sextam Synodum 5. II. T. II. 241.
Can. Habeo librum 6. III. 533.
Can. Quoniam 7. I. 403.
Can. Sancta octo 8. III. 512.
Can. Sexta Synodus 9. III. 532.
Can. Prima autem Synodus 10. III. 555.
Can. Prima adnotatio 11. III. 555.
Can. Septuaginta 12. III. 49.
Can. Viginti 13. II. T. II. 228. & 360.
Can. Quod dictis 14. II. T. II. 313.

DIST. XVII.

Can. Synodum Epiſcoporum 1. II. T. I. 165.
Can. Regula veſtra 2. II. T. I. 180.
Can. Huic ſoli 3. II. T. I. 209.
Can. Nec licuit 4. II. T. I. 489. & T. II. 166.
Can. Multis denuo 5. II. T. I. 519. & 521.
Can. Concilia Sacer. 6. II. T. I. 461.
Can. Epiſcopos 7. II. T. II. 108.

DIST. XVIII.

Can. Placuit 1. I. 459.
Can. Conciliis 2. II. T. I. 337.
Can. Habeatur ſemel 3. I. 83.
Can. Propter Eccleſiaſticas cauſſas 4. I. 124.
Can. Non oportet 5. I. 151.
Can. Pervenit 6. I. 286.
Can. Quoniam 7. I. 421.
Can. De Eulogiis 8. II. T. II. 267.
Can. Epiſcopus 9. I. 192.
Can. Placuit 10. I. 201.
Can. Epiſcopus 11. I. 362.
Can. Si quis autem 12. I. 50.
Can. Si Epiſcopus 13. I. 302.
Can. Si quis Epiſcoporum 14. I. 318.
Can. Propter Eccleſiaſticas cauſſas 15. I. 362.
Can. Annis ſingulis 16. I. 166.
Can. Decernimus 17. I. 251.

DIST. XIX.

Can. Si Romanorum 1. II. T. II. 304.
Can. Sic omnes 2. II. T. II. 193.
Can. In memoriam 3. I. 441.
Can. Enim vero 4. II. T. I. 144.
Can. Nulli fas eſt. 5. II. T. II. 262.
Can. In Canonicis 6. III. 320.
Can. Ita Dominus 7. II. T. I. 344.
Can. Secundum 8. II. T. I. 454.
Can. Anaſtaſius 9. II. T. I. 453.
Can. Propter 10. I. 159.

DIST. XX.

Can. De libellis 1. II. T. II. 267.
Can. Si decreta 2. II. T. II. 313.
Can. De quibus 3. II. T. I. 274.

DIST. XXI.

Can. Cleros 1. III. 496.
Can. In novo 2. II. T. I. 34.
Can. Quamvis 3. II. T. I. 382.
Can. Inferior 4. II. T. II. 317.
Can. Nolite 5. II. T. II. 317.
Can. Denique 6. II. T. II. 317.
Can. Nunc autem 7. II. T. II. 317.
Can. Submittitur 8. II. T. II. 317.
Can. In tantum 9. II. T. II. 317.

DIST. XXII.

Can. Omnes 1. II. T. II. 351.
Can. Sacroſancta 2. II. T. I. 41.
Can. Conſtantinopolitanæ 3. I. 169.
Can. De Conſtantinopolitana 4. II. T. II. 68.
Can. Qua traditione 5. II. T. I. 388.
Can. Renovantes 6. I. 404.
Can. Diffinimus 7. I. 496.

DIST. XXIII.

Can. In nomine 1. II. T. II. 381.
Can. Qui Epiſcopus 2. I. 192. III. 553.
Can. His igitur 3. III. 483.
Can. Tales 4. II. T. I. 18.
Can. Illud ſtatuendum. 5. I. 179.
Can. Quamquam 6. I. 250.
Can. Epiſcopus 7. I. 192.

Can.

Can. Presbyter 8. I. 192.
Can. Eccleſiaſtica 9. I. 359.
Can. Communis 10. II. T. II. 101.
Can. Diaconus 11. I. 192.
Can. Præterea 12. II. T. II. 310.
Can. Ex epiſtola 13. II. T. I. 372.
Can. Quorundam 14. I. 256.
Can. Subdiaconus 15. I. 192.
Can. Acolytus 16. I. 192.
Can. Exorciſta 17. I. 192.
Can. Lector 18. I. 192.
Can. Oſtiarius 19. I. 192.
Can. Pſalmiſta 20. I. 192.
Can. Prohibere 21. II. T. I. 90.
Can. Clerici 22. I. 302.
Can. Si quis 23. II. T. II. 199.
Can. Sanctimonialis 24. III. 558.
Can. Sacratas 25. II. T. I. 92.
Can. Non oportet 26. I. 151.
Can. Miniſtrum 27. I. 151.
Can. Non oportet 28. I. 151.
Can. Mulier 29. I. 193.
Can. Non oportet 30. I. 302.
Can. Non liceat 31. I. 356.
Can. Non liceat 32. I. 363.
Can. Sponſus 33. I. 193.

DIST. XXIV.

Can. Nullus 1. I. 67.
Can. Nullus 2. I. 180.
Can. Presbyteri 3. II. T. I. 408.
Can. Epiſcopi 4. I. 152.
Can. Quando 5. I. 505.
Can. Epiſcopus 6. I. 193.
Can. Si quis 7. I. 364.

DIST. XXV.

Can. Perlectis 1. III. 485.
Can. Audire 2. II. T. I. 22.
Can. Unum orarium 3. I. 232.
Can. Qualis hinc 4. II. T. II. 164.
Can. Qui in aliud 5. III. 392.
Can. Primum 6. III. 176.

DIST. XXVI.

Can. Unius 1. III. 202.
Can. Acutius 2. III. 298.
Can. Deinde 3. II. T. I. 266.
Can. Una tantum 4. III. 103.
Can. Qui ſine 5. III. 127.

DIST. XXVII.

Can. Diaconus 1. I. 364.
Can. Quidam 2. III. 379.
Can. Si vir 3. III. 517.
Can. Voventibus 4. III. 215.
Can. Si nupſerit 5. III. 182.
Can. Quod interrogaſti 6. II. T. II. 289.
Can. Nam ſi 7. II. T. II. 289.
Can. Presbyteris 8. I. 545.
Can. Virgines 9. III. 182.

DIST. XXVIII.

Can. Nullum 1. II. T. II. 74.
Can. Decernimus 2. II. T. II. 473.
Can. Quando 3. I. 233.
Can. Priuſquam 4. II. T. II. 43.
Can. De iis 5. I. 229.
Can. Aſſumi 6. I. 47.
Can. Præterea 7. I. 50.
Can. Diaconi 8. I. 35.
Can. Presbyter 9. I. 55.
Can. Qui ſunt 10. II. T. II. 67.
Can. Si ſe cuiquam 11. I. 333.
Can. Si quæ vidua 12. I. 365.
Can. De Siracuſanæ 13. II. T. I. 505.
Can. Si quis 14. I. 14.
Can. Si quis diſcernit 15. I. 116.
Can. Presbyterum 16. I. 405.
Can. Conſulendum 17. II. T. II. 322.

DIST. XXIX.

Can. Sciendum 1. III. 504.
Can. Regulæ 2. II. T. II. 166.
Can. Neceſſe eſt 3. III. 173.

DIST. XXX.

Can. Siqui 1. I. 116.
Can. Quæcumque 2. I. 116.
Can. Si qua mulier 3. I. 117.
Can. Si quis 4. I. 117.
Can. Si quis 5. I. 117.
Can. Si quis 6. I. 117.
Can. Si quis 7. I. 117.
Can. Si quis 8. I. 118.
Can. Si quis 9. I. 118.
Can. Si quis docet 10. I. 118.
Can. Si quis 11. I. 118.
Can. Si quis nuptias 12. I. 119.
Can. Si quis carnem 13. I. 119.
Can. Si quis dereliquerit 14. I. 119.
Can. Si quis virorum 15. I. 119.
Can. Hæc autem 16. I. 120.
Can. Si quis Presbyter 17. I. 365.

DIST. XXXI.

Can. Ante triennium 1. II. T. II. 74.
Can. Sacerdotibus 2. III. 529.
Can. Epiſcopos 3. I. 176.
Can. Tenere debet 4. II. T. I. 250.
Can. Nam ſicut 5. II. T. I. 250.
Can. Eos 6. II. T. I. 253.
Can. Si Laicus 7. III. 182.
Can. Si quis vituperat 8. I. 119.
Can. Quicumque 9. I. 117.
Can. Lex continentiæ 10. II. T. I. 327.
Can. Omnino 11. II. T. II. 378.
Can. Nicæna 12. III. 457.
Can. Quoniam 13. I. 406.
Can. Aliter 14. II. T. II. 227.

DIST. XXXII.
Can. Omnium 1. II. T. I. 336.
Can. Multorum 2. II. T. II. 71.
Can. Si qui vero 3. II. T. II. 119.
Can. De illo 4. II. T. II. 288.
Can. Nullus Miſſam 5. II. T. II. 381.
Can. Præter hoc 6. II. T. II. 401.
Can. Siquis eorum 7. I. 406.
Can. Lectores 8. I. 180.
Can. Subdiaconis 9. II. T. II. 56.
Can. Eos qui 10. I. 537.
Can. Erubeſcant 11. II. T. II. 438.
Can. Nemo 12. I. 537.
Can. Placuit 13. I. 202.
Can. Seriatim 14. II. T. II. 378.
Can. Quoniam 15. I. 286.
Can. Interdixit 16. I. 85.
Can. Hoſpitiolum 17. III. 201.
Can. Presbyter 18. II. T. II. 164.
Can. Mulieres 19. I. 152.
DIST. XXXIII.
Can. Siquis 1. I. 15.
Can. Maritum 2. II. T. II. 166.
Can. Communiter 3. II. T. I. 84.
Can. Clerici 4. II. T. II. 338.
Can. Uſque adeo 5. II. T. I. 394.
Can. Laici 6. II. T. I. 258.
Can. Habuiſſe 7. II. T. II. 54.
DIST. XXXIV.
Can. Quorundam 1. II. T. II. 290.
Can. Epiſcopum 2. I. 340.
Can. Omnibus 3. I. 340.
Can. Is qui 4. I. 226.
Can. Chriſtiano 5. III. 481.
Can. Audite 6. III. 302.
Can. Fraternitatis 7. II. T. I. 514.
Can. Si quis 8. I. 340.
Can. Curandum 9. II. T. I. 369.
Can. Præcipimus 10. II. T. II. 60.
Can. Si cujus 11. I. 56.
Can. Si laici 12. I. 366.
Can. Siquis viduam 13. II. T. I. 248.
Can. Cognoſcamus 14. III. 127.
Can. Siquis viduam 15. I. 16.
Can. Vidua eſt 16. III. 215.
Can. Si Subdiaconus 17. I. 366.
Can. Lector 18. I. 366.
Can. Presbyteri 19. I. 302.
Can. Valentino 20. II. T. I. 504.
DIST. XXXV.
Can. Epiſcopus 1. I. 16.
Can. Ab exordio 2. III. 183.
Can. Luxurioſa 3. III. 183.
Can. Eccleſiæ 4. III. 161.
Can. Venter 5. III. 203.
Can. Vinolentum 6. III. 201.
Can. Luxuriam 7. III. 446.
Can. Sexto die 8. III. 91.
Can. Ante omnia 9. I. 302.
DIST. XXXVI.
Can. Illiteratos 1. II. T. I. 393.
Can. Qui Eccleſiaſticis 2. II. T. I. 281.
Can. Si quis vult 3. III. 149.
DIST. XXXVII.
Can. Epiſcopus 1. I. 193.
Can. Sacerdotes 2. III. 189.
Can. Nonne vobis 3. III. 173.
Can. Vino inebriantur 4. III. 152.
Can. Legant 5. III. 174.
Can. Omnem vim 6. II. T. II. 240.
Can. Legimus 7. III. 540.
Can. Turbat 8. III. 527.
Can. Legimus 9. III. 76.
Can. Siquis artem 10. III. 176.
Can. Qui de menſa 11. III. 154.
Can. De Quibuſdam 12. I. 483.
Can. Si quid 13. III. 339.
Can. Relatum eſt 14. II. T. I. 25.
Can. Ideo prohibetur 15. III. 489.
Can. Non omnis 16. III. 298.
DIST. XXXVIII.
Can. Ignorantia 1. I. 233.
Can. Quando 2. I. 233.
Can. Si in laicis 3. II. T. I. 351.
Can. Nulli ſacerdotum 4. II. T. I. 303.
Can. Quæ ipſis 5. III. 434.
Can. Omnes pſallentes 6. I. 422.
Can. Placuit 7. I. 181.
Can. Sicut ſtellas 8. II. T. I. 101.
Can. Si juxta 9. III. 152.
Can. Qui ea 10. II. T. II. 161.
Can. Quamvis errare 11. III. 324.
Can. Sedulo monendi 12. III. 325.
Can. Indignum 13. II. T. II. 148.
Can. Locutio 14. III. 327.
Can. Eccleſiaſtica 15. III. 204.
Can. Nullus Epiſcopus 16. II. T. I. 22.
DIST. XXXIX.
Can. Petrus Diaconus 1. II. T. II. 43.
DIST. XL.
Can. Non nos 1. II. T. I. 460.
Can. Non eſt 2. III. 196.
Can. Nos qui 3. II. T. II. 167.
Can. Non loca 4. II. T. II. 137.
Can. Homo 5. III. 232.
Can. Si Papa 6. II. T. II. 222.
Can. Ante omnia 7. III. 429.
Can. Sicut viri 8. III. 504.
Can. Illud autem 9. III. 107.
Can. Quælibet 10. II. T. II. 128.
Can. Adam 11. II. T. II. 167.
Can. Multi ſacerdotes 12. III. 232.
Can.

Digitized by Google

DIST. XLI.

Can. Quiſquis 1. III. 321.
Can. Deliciæ 2. III. 288.
Can. Non cogantur 3. III. 302.
Can. Quod dicit 4. III. 284.
Can. Parſimoniam 5. I. 120.
Can. Sæpe 6. II. T. II. 130.
Can. Epiſcopus 7. I. 194.
Can. Clericus 8. I. 194.

DIST. XLII.

Can. Si quis 1. I. 120.
Can. Quieſcamus 2. III. 238.
Can. Non oportet 3. I. 152.
Can. Non oportet 4. I. 152.
Can. Nulli Epiſcopi 5. I. 181.
Can. Oratorium 6. III. 458.
Can. In Oratorio 7. III. 395.

DIST. XLIII.

Can. Sit rector 1. II. T. II. 161.
Can. In mandatis 2. II. T. I. 24.
Can. Scimus 3. II. T. I. 30.
Can. Epheſiis 4. II. T. II. 79.
Can. Diſpenſatio 5. II. T. II. 318.

DIST. XLIV.

Can. Comeſſationes 1. III. 399.
Can. Non oportet 2. I. 153.
Can. Nulli Clerico 3. I. 408.
Can. Clerici 4. I. 181.
Can. Multis ab urbe 5. II. T. II. 52.
Can. Convivia 6. II. T. II. 52.
Can. Nullus Presbyterorum 7. I. 505.
Can. Quando 8. I. 505.
Can. Quando Presbyteri 9. I. 505.
Can. Non oportet 10. I. 153.
Can. 10 reverentia 11. I. 230.
Can. Non liceat 12. I. 366.

DIST. XLV.

Can. Quid autem 1. II. T. II. 129.
Can. Neminem 2. I. 68.
Can. Qui ſincera 3. II. T. II. 44.
Can. Licet 4. II. T. II. 262.
Can. De Judæis 5. I. 233.
Can. Licet nonnunquam 6. II. T. I. 335.
Can. Epiſcopum 7. I. 16.
Can. Cum beatus 8. I. 360.
Can. Diſciplina 9. II. T. II. 149.
Can. Omnis 10. III. 490.
Can. Et qui 11. III. 324.
Can. Tria ſunt 12. III. 535.
Can. Duæ ſunt 13. III. 302.
Can. Sunt namque 14. II. T. II. 149.
Can. Vera juſtitia 15. II. T. II. 157.
Can. Recedite 16. III. 153.
Can. Sed illud 17. III. 20.
Can. Sane percuſſor 18. II. T. I. 36.

DIST. XLVI.

Can. Hoc habet 1. II. T. II. 149.
Can. Sunt nonnulli 2. II. T. II. 149.
Can. Clericus 3. I. 194.
Can. Accuſatores 4. I. 194.
Can. Clericus 5. I. 195.
Can. Clericum 6. I. 195.
Can. Clericus 7. I. 195.
Can. Seditionarios 8. I. 195.
Can. Non licet 9. I. 154.
Can. Sicut non ſuo 10. II. T. I. 334.

DIST. XLVII.

Can. Epiſcopus 1. I. 16.
Can. Quoniam 2. I. 86.
Can. Omnes 3. II. T. II. 149.
Can. De Petro 4. II. T. II. 43.
Can. Si quis 5. I. 26.
Can. Virum 6. II. T. I. 353.
Can. Bonorum 7. II. T. II. 109.
Can. Sicut il 8. III. 50. & 124.
Can. Quantumlibet 9. III. 408.
Can. Quod ad nos 10. III. 28.

DIST. XLVIII.

Can. Quoniam 1. I. 87.
Can. Sicut Neophytus 2. II. T. II. 109. & 111.

DIST. XLIX.

Can. Hinc etenim 1. II. T. II. 162.
Can. Sacerdotes 2. III. 165.

DIST. L.

Can. Si lapſis 1. II. T. II. 89.
Can. Qui ſemel 2. III. 557.
Can. Presbyterum 3. II. T. II. 54.
Can. Miror 4. II. T. II. 349.
Can. Clericum 5. II. T. II. 331.
Can. De his 6. II. T. II. 334.
Can. Si Epiſcopus 7. I. 303.
Can. Si quis viduam 8. I. 367.
Can. Pervenit 9. II. T. II. 93.
Can. Accedens 10. II. T. II. 84.
Can. Poſtquam 11. II. T. II. 33.
Can. Si poſt 12. II. T. II. 190.
Can. Joannes Chryſoſtomus 13. III. 450.
Can. Ponderet 14. II. T. I. 111.
Can. Et purgabit 15. III. 166.
Can. Quia ſanctitas 16. II. T. II. 77.
Can. Quid eſt hoc 17. II. T. II. 155.
Can. Ferrum 18. II. T. II. 149.
Can. Cum exaudiero 19. III. 161.
Can. Jeſus Filius 20. III. 183.
Can. Contumaces 21. I. 303.
Can. Siquis presbyter 22. I. 368.
Can. Bene valet 23. III. 401.
Can. Sacerdos 24. II. T. II. 78. & III. 401.
Can. Ut conſtitueretur 25. III. 401.
Can. Abſit 26. III. 39.
Can. Siquis præpropera 27. III. 36.

Can.

Digitized by Google

Can. Domino ſancto 28. III. 501.
Can. Siquis Diaconus 29. II. T. I. 469.
Can. Quicumque 30. III. 215.
Can. Qui ſub gradu 31. III. 52.
Can. Preſbyteros 32. I. 36.
Can. Sacerdotes 33. II. T. II. 293.
Can. De his vero 34. III. 541.
Can. De eo autem 35. III. 25.
Can. De his Clericis 36. I. 325.
Can. Clerico jaciente 37. II. T. II. 440.
Can. Quia te 38. II. T. II. 363.
Can. Studeat 39. II. T. II. 334.
Can. Qui vero 40. I. 548.
Can. Siquis homicidium 41. I. 548.
Can. Eos verò 42. I. 38.
Can. Siqua fœmina 43. I. 26.
Can. Siquis voluntarie 44. I. 368.
Can. Qui ſaccum 45. III. 462.
Can. Eum qui 46. III. 462.
Can. Frater veſter 47. III. 462.
Can. Quantum dicit 48. II. T. I. 443.
Can. Hi qui arbores 49. II. T. II. 339.
Can. Sæpe contingit 50. I. 491.
Can. Si duo fratres 51. I. 511.
Can. Hi qui altario 52. I. 325.
Can. Conſiderandum 53. II. T. II. 157.
Can. Fidelior factus 54. III. 124.
Can. Ex pœnitentibus 55. I. 195.
Can. Quicunque 56. II. T. I. 226.
Can. Si vero 57. I. 323.
Can. Si ille 58. II. T. I. 469.
Can. Non confidat 59. II. T. I. 390.
Can. Canones 60. II. T. I. 259.
Can. Siquis poſt 61. II. T. I. 247.
Can. Quamvis caute 62. III. 420.
Can. Pœnitentes 63. I. 303.
Can. In capite 64. I. 304.
Can. Confirmandum eſt 65. I. 203.
Can. Illud quoque 66. I. 203. II. T. I. 227.
Can. Alienum eſt 67. II. T. I. 327.
Can. Placuit 68. I. 226.
Can. Hi qui poſt 69. I. 48.

DIST. LI.

Can. Aliquantos 1. II. T. I. 270.
Can. Deſignata 2. II. T. I. 257.
Can. Præterea 3. II. T. I. 250.
Can. Siquis poſt 4. I. 227.
Can. Qui in aliquo 5. I. 233.

DIST. LII.

Can. Sollicitudo 1. II. T. II. 397.

DIST. LIII.

Can. Legem 1. II. T. II. 80.

DIST. LIV.

Can. Nullus Epiſcoporum 1. II. T. I. 334.
Can. Nulli de ſervili 2. I. 520.
Can. Magnus Epiſcopus 3. I. 174.
Can. Qui ex familiis 4. I. 246.
Can. Quicumque 5. I. 233.
Can. De ſervorum 6. I. 257.
Can. Siquis obligatus 7. I. 227. 368.
Can. De rebus 8. I. 257.
Can. Ex antiquis 9. II. T. I. 424.
Can. Frequens 10. II. T. I. 417.
Can. Quis aut leges 11. II. T. I. 432.
Can. Generalis 12. II. T. I. 393.
Can. Mancipia 13. II. T. II. 70.
Can. Nulla officia 14. I. 230.
Can. Fraternitatem 15. II. T. II. 40.
Can. Si quilibet 16. II. T. II. 94.
Can. Et ſi Judæorum 17. I. 252.
Can. Præſenti 18. I. 385.
Can. Si ſervus 19. I. 334.
Can. Si ſervus ſciente 20. III. 462.
Can. Admittuntur 21. II. T. I. 333.
Can. Abbati 22. I. 496. III. 54.
Can. Multos 23. II. T. II. 146.
Can. Prohibendum eſt 24. I. 27.

DIST. LV.

Can. Priſcis 1. II. T. I. 389.
Can. Nullus 2. I. 50.
Can. Pœnitentes 3. II. T. I. 369.
Can. Siquis abſcidit 4. I. 16.
Can. Hi qui ſe 5. I. 48.
Can. Qui partem 6. II. T. I. 256.
Can. Siquis a Medicis 7. I. 88.
Can. Eunuchus 8. I. 16.
Can. Siquis pro 9. I. 368.
Can. Siquis in 10. I. 325.
Can. Lator 11. II. T. II. 363.
Can. Præcepta 12. II. T. I. 430.
Can. Si Evangelica 13. II. T. I. 433.

DIST. LVI.

Can. Preſbyterorum 1. II. T. II. 450.
Can. Oſius Papa 2. II. T. I. 219.
Can. Undecumque 3. III. 380.
Can. Nunquam 4. III. 256.
Can. Naſci 5. III. 204.
Can. Sponſus 6. III. 339.
Can. Satis 7. II. T. II. 126.
Can. Dominus noſter 8. III. 216.
Can. Iſmael 9. III. 344.
Can. Si gens 10. II. T. II. 222.
Can. Niſi 11. II. T. II. 450.
Can. Apoſtolica 12. II. T. II. 402.
Can. Cenomanenſem 13. II. T. II. 437.
Can. Quia ſimpliciter 14. II. T. II. 444.

DIST. LVII.

Can. Siquis 1. I. 56.

DIST. LVIII.

Can. Nullus 1. II. T. II. 29.
Can. Siquis 2. I. 204.

DIST.

DIST. LIX.
Can. Qui Eccleſiaſticis 1. II. T. I. 281.
Can. Si officia 2. II. T. I. 282.
Can. Hoc ad nos 3. II. T. II. 110.
Can. Ordinatos 4. II. T. I. 302.
DIST. LX.
Can. Nullus 1. I. 542.
Can. Nullus in 2. I. 545.
Can. Innovamus 3. II. T. II. 474.
Can. Nullus 4. I. 539. & II. T. II. 450.
DIST. LXI.
Can. Sacerdotale 1. II. T. II. 102.
Can. In Sacerdotibus 2. II. T. I. 467.
Can. Non negamus 3. II. T. I. 467.
Can. Miſerum eſt 4. II. T. I. 263.
Can. Miramur 5. II. T. I. 320.
Can. Epiſcopum 6. I. 152.
Can. Quid proderit 7. II. T. I. 303.
Can. Statuimus 8. II. T. I. 321.
Can. Neophytus 9. III. 128.
Can. Olius Epiſcopus 10. I. 141.
Can. Epiſcopus 11. II. T. II. 39.
Can. Nec emeritis 12. II. T. I. 302.
Can. Nullus invitis 13. II. T. I. 303.
Can. In ordinatione 14. III. 459.
Can. Studii veſtri 15. II. T. II. 43.
Can. Obitum 16. II. T. II. 33.
Can. Catinenſis 17. II. T. I. 522.
Can. Bene novit 18. II. T. II. 88.
Can. Quoniam 19. II. T. II. 42.
DIST. LXII.
Can. Nulla ratio 1. II. T. I. 326.
Can. Docendus 2. II. T. I. 303.
Can. Nullus in Epiſcopum 3. I. 546.
DIST. LXIII.
Can. Nullus Laicorum 1. I. 496.
Can. Hadrianus 2. I. 496.
Can. Valentinianus 3. III. 135. & 457.
Can. Porro ſcias 4. II. T. II. 295.
Can. Si per ordinationem 5. I. 350.
Can. Non eſt 6. I. 154.
Can Omnis electio 7. I. 422.
Can. Non licet 8. I. 369.
Can. Quia igitur 9. II. T. II. 46.
Can. Quanto 10. II. T. II. 28.
Can. Plebs Diotrenſis 11. II. T. I. 415.
Can. Noſſe tuam 12. II. T. II. 364.
Can. Epiſcopos 13. II. T. II. 332.
Can. Literas 14. II. T. I. 502.
Can. Principali 15. II. T. I. 493.
Can. Reatina Eccleſia 16. II. T. II. 275.
Can. Nobis Dominus 17. II. T. II. 275.
Can. Lectis 18. II. T. II. 365.
Can. Metropolitano 19. II. T. I. 337.
Can. Si in plebibus 20. III. 483.
Can. Agatho 21. II. T. II. 332.
Can. Hadrianus 22. II. T. II. 230.
Can. In Synodo 23. II. T. II. 373.
Can. Salonitanæ 24. II. T. II. 133.
Can. Cum longe 25. I. 252.
Can. Cleri 26. II. T. I. 303.
Can. Vota civium 27. II. T. I. 344.
Can. Quia Sancta 28. II. T. II. 251.
Can. Cum Hadrianus 29. II. T. II. 167.
Can. Ego Ludovicus 30. II. T. II. 230.
Can. Inter nos 31. II. T. II. 275.
Can. Conſtitutio 32. II. T. II. 230.
Can. Tibi Domino 33. II. T. II. 230.
Can. Sacrorum 34. I. 442.
Can. Obeuntibus 35. II. T. II. 478.
Can. Si forte 36. II. T. I. 337.
DIST. LXIV.
Can. Epiſcopi 1. I. 88.
Can. Ordinationes 2. II. T. I. 36.
Can. De abjectione 3. I. 267.
Can. Comprovinciales 4. II. T. I. 88.
Can. Extra conſcientiam 5. II. T. I. 247.
Can. Quia per 6. II. T. I. 400.
Can. Epiſcopum 7. I. 369.
Can. Illud generaliter 8. I. 90.
DIST. LXV.
Can. Sane 1. I. 90.
Can. Non debet 2. I. 370.
Can. Epiſcopus 3. I. 125.
Can. De perſona 4. II. T. I. 337.
Can. Placet omnibus 5. I. 177.
Can. Mos antiquus 6. I. 90.
Can. Quoniam 7. I. 93.
Can. Si quis 8. I. 318.
Cap. Si forte 9. I. 142.
DIST. LXVI.
Can. Archiepiſcopus 1. II. T. I. 88.
Can. Porro 2. II. T. I. 37.
DIST. LXVII.
Can. Reliqui 1. II. T. I. 37.
Can. Epiſcopus 2. I. 387.
DIST. LXVIII.
Can. Sicut ſemel 1. II. T. II. 25.
Can. Presbyteri 2. II. T. II. 208.
Can. Eccleſiis 3. I. 95.
Can. Quamvis 4. II. T. I. 365.
Can. Chorepiſcopi 5. II. T. I. 213.
Can. Quorum vices 6. II. T. II. 450.
DIST. LXIX.
Can. Quoniam 1. I. 423.
Can. Non oportet 2. I. 154.
DIST. LXX.
Can. Neminem 1. I. 286.
Can. Sanctorum 2. I. 539.
DIST. LXXI.
Can. Illud quoque 1. I. 143.
Can. De aliena 2. II. T. I. 249.

Can.

Can. Si quis auſus 3. . . . I. 99.
Can. Clericos 4. . . . I. 287.
Can. Fraternitatem 5. . II. T. II. 40.
Can. Primatus 6. . . . I. 275.
Can. Extraneo 7. . . . I. 288.
Can. Hortamur 8. . . III. 303.
Can. Nullum abſque 9. . . I. 125.

D I S T. LXXII.

Can. Epiſcopus 1. I. 484. & II. T. I. 363.
Can. Clericorum 2. . . . I. 181.
Can. Placuit 3. . . . I. 217.

D I S T. LXXIII.

Can. In nomine 1. . . . I. 99.
Can. Sanctiſſimo 2. . . III. 246.

D I S T. LXXIV.

Can. Epiſcopus 1. . . . I. 339.
Can. Geſta 2. . . II. T. II. 53.
Can. Si qui Clerici 3. . . I. 211.
Can. Placuit 4. . . . I. 211.
Can. Epiſcoporum 5. . . I. 304.
Can. Quorundam 6. . II. T. II. 69.
Can. Ubi iſta 7. . . . II. T. I. 371.
Can. Honoratus 8. . II. T. II. 45.
Can. Conſuluit 9. . . II. T. I. 442.

D I S T. LXXV.

Can. Ordinationes 1. . II. T. I. 36.
Can. Quoniam 2. . . . I. 288.
Can. Ordinationes 3. . II. T. I. 103.
Can. Quod a patribus 4. II. T. I. 345.
Can. Quod die 5. . . II. T. I. 345.
Can. Quando 6. . . . III. 553.
Can. Ordinationes 7. . II. T. I. 393.

D I S T. LXXVI.

Can. Jejunium 1. . . II. T. I. 105.
Can. Conſtituimus 2. . . I. 465.
Can. De jejunio 3. . . . I. 535.
Can. Statuimus 4. . . . I. 540.
Can. Igitur poſt 5. . . II. T. I. 317.
Can. Hujus obſervantiæ 6. II. T. I. 318.
Can. Jejunium quarti 7. . III. 164.
Can. Scire debet 8. . . III. 124.
Can. Noſſe credo 9. . . III. 124.
Can. Poſt Paſcha 10. . . III. 484.
Can. Utinam 11. . . . III. 199.
Can. Dilectionis 12. . II. T. I. 502.

D I S T. LXXVII.

Can. Illud nos 1. . . II. T. I. 160.
Can. In ſingulis 2. . II. T. I. 282.
Can. Quicumque 3. . . II. T. I. 227.
Can. Subdiaconus 4. . . I. 408.
Can. Placuit 5. . . . I. 181.
Can. Epiſcopus 6. . . . I. 304.
Can. In veteri lege 7. . . I. 234.
Can. Siquis de religioſo 8. II. T. I. 389.
Can. Monachus 9. . . II. T. I. 389.

D I S T. LXXVIII.

Can. Si quis triginta 1. . II. T. I. 295.
Can. Nemo Presbyter 2. . . III. 462.
Can. Quid eſt 3. . . II. T. I. 320.
Can. Presbyter 4. . . . I. 57.
Can. Si triginta 5. . . II. T. II. 220.

D I S T. LXXIX.

Can. Si quis Apoſtolicæ 1. II. T. II. 381.
Can. Si quis Papa 2. . II. T. I. 456.
Can. Oportebat 3. . . II. T. II. 225.
Can. Nullus unquam 4. . II. T. II. 225.
Can. Si quis ex Epiſcopis 5. II. T. II. 225.
Can. Si quis ex Sacerdotibus 6. I. 484.
Can. Nullus Pontifice 7. II. T. II. 182.
Can. Si duo forte 8. . II. T. I. 290.
Can. Si quis pecunia 9. II. T. II. 381.
Can. Si tranſitus 10. . II. T. I. 456.
Can. Electionem 11. . II. T. I. 37.

D I S T. LXXX.

Can. Urbes 1. . . . II. T. I. 137.
Can. In illis 2. . . II. T. I. 12.
Can. Epiſcopi 3. . . II. T. I. 41.
Can. Illud ſane 4. . . II. T. I. 322.
Can. Non debere 5. . . . I. 154.
Can. Fraternitatem 6. . II. T. II. 120.

D I S T. LXXXI.

Can. Apoſtolus 1. . . . III. 289.
Can. Nemo recte 2. . . II. T. I. 465.
Can. Tantis 3. . . . II. T. I. 302.
Can. Si qui ſine 4. . . . I. 101.
Can. Quicunque 5. . . . I. 101.
Can. Maximianus 6. . . II. T. I. 259.
Can. Sacerdos 7. . . . I. 485.
Can. Dictum eſt 8. . . . I. 455.
Can. Valer' 9. . . . . III. 490.
Can. Si quis Clericus 10. . I. 339.
Can. Romanus 11. . . II. T. I. 506.
Can. Presbyter 12. . . . I. 17.
Can. Si quis Epiſcopus 13. . I. 18.
Can. Si Diaconus 14. . . I. 44. 334.
Can. Si qui ſunt 15. . II. T. II. 420.
Can. Si quis amodo 16. II. T. II. 391.
Can. Si quis Sacerdotum 17. II. T. II. 386.
Can. Eos etiam 18. . II. T. II. 386.
Can. Miniſtri 19. . . II. T. I. 138.
Can. Clericus 20. . . II. T. I. 138.
Can. Sed ſi forte 21. . II. T. I. 138.
Can. Si quiſpiam 22. . . . I. 485.
Can. Oportet 23. . . II. T. II. 168.
Can. Volumus 24. . . II. T. II. 100.
Can. Legitur 25. . . II. T. II. 75.
Can. In omnibus 26. . . . I. 423.
Can. Cum omnibus 27. . . I. 182.
Can. Non oportet 28. . . . I. 154.
Can. Archidiaconum 29. II. T. II. 92.
Can. Quidam 30. . . . . I. 234.

Can.

Digitized by Google

Can. Fœminas 31. II. T. I. 228.
Can. Clerici 32. I. 182.
Can. Ad reatum 33. I. 195.
Can. Viduæ 34. I. 195.

DIST. LXXXII.

Can. Epiſcopus 1. I. 334.
Can. Propoſuiſti 2. II. T. I. 253.
Can. Plurimos 3. II. T. I. 228.
Can. Quia aliquanti 4. II. T. I. 228.
Can. Presbyter 5. I. 276.

DIST. LXXXIII.

Can. Si quis Epiſcopus 1. II. T. II. 414.
Can. Nemo 2. II. T. II. 162.
Can. Error 3. II. T. I. 277.
Can. Quid enim 4. II. T. I. 81.
Can. Conſentire 5. II. T. II. 110.
Can. Nihil illo 6. II. T. I. 30.

DIST. LXXXIV.

Can. Pervenit 1. II. T. II. 36.
Can. Nunciatum eſt 2. II. T. II. 36.
Can. Cum in præterito 3. I. 176.
Can. Cum de quorundam 4. I. 202.
Can. Quiſquis 5. II. T. I. 229.
Can. Porro Moyſi 6. II. T. I. 37.

DIST. LXXXV.

Can. Archidiaconum 1. II. T. II. 88.

DIST. LXXXVI.

Can. Inferiorum 1. II. T. I. 339.
Can. Odio habeantur 2. II. T. I. 325.
Can. Facientis 3. II. T. II. 356.
Can. Quando 4. III. 394.
Can. Cum multa 5. II. T. II. 107.
Can. Fratrem noſtrum 6. II. T. II. 33.
Can. Donare 7. III. 289.
Can. Qui venatoribus 8. III. 282.
Can. Qui venatoribus 9. III. 282.
Can. Vident homines 10. III. 282.
Can. Eſau venator 11. III. 151.
Can. Quid prodeſt 12. III. 121.
Can. An putatis 13. III. 121.
Can. Non ſatis eſt 14. III. 104.
Can. Dominus 15. III. 104.
Can. Eſt probanda 16. III. 104.
Can. Conſideranda 17. III. 104.
Can. Pulchra etiam 18. III. 104.
Can. In ſingulis 19. III. 77.
Can. Ceterum 20. III. 77.
Can. Paſce 21. III. 104.
Can. Qui elementiam 22. III. 171.
Can. Si quid vero 23. II. T. II. 67.
Can. Tanta nequitia 24. II. T. II. 96.
Can. Non licet 25. I. 305.
Can. Pervenit 26. I. 288.

DIST. LXXXVII.

Can. Licet omnibus 1. II. T. I. 416.

Can. Defenſionis 2. II. T. I. 404.
Can. Quiſquis 3. II. T. I. 416.
Can. Divinæ 4. III. 557.
Can. Irreligioſum 5. II. T. I. 436.
Can. Eos qui 6. I. 267.
Can. Libertos 7. I. 305.
Can. Liberti qui 8. I. 234.
Can. Si expoſitus 9. I. 48.

DIST. LXXXVIII.

Can. Decrevit 1. II. T. I. 174.
Can. Conſequens eſt 2. II. T. I. 393.
Can. Epiſcopus 3. I. 18.
Can. Perlatum eſt 4. II. T. II. 75.
Can. Epiſcopus 5. I. 195.
Can. Epiſcopus nullam 6. I. 195.
Can. Epiſcopus gubernationem 7. I. 195.
Can. Inutile 8. II. T. II. 23.
Can. Negotiatorum 9. III. 202.
Can. Fornicari 10. III. 299.
Can. Ejiciens 11. III 233.
Can Quoniam 12. III. 280.
Can. Quid eſt aliud 13. III. 457.
Can. Neque apud 14. III. 27.

DIST. LXXXIX.

Can. Singula 1. II. T. II. 141.
Can. Volumus 2. II. T. II. 36.
Can. Diaconum 3. II. T. II. 40.
Can. Quia in quibuſdam 4. I. 289.
Can. Indicatum eſt 5. II. T. II. 96.
Can. Decenter 6. I. 249.
Can. Ad hoc 7. II. T. I. 480. & T. II. 112.

DIST. XC.

Can. Diſcordantes 1. I. 195.
Can. Oblationes 2. I. 195.
Can. Neque ad Cain 3. III. 33.
Can. Alienus ſit 4. I. 497. III. 55.
Can. Si quis Monachus 5. I. 497. III. 55.
Can. Diſſidentes 6. I. 195.
Can. Studendum 7. I. 195.
Can. Eorum 8. I. 195.
Can. Placuit 9. I. 305.
Can. Si quis contriſtatus 10. II. T. I. 129.
Can. Præcipimus 11. II. T. II. 474.
Can. Perlatum eſt 12. II. T. I. 99.

DIST. XCI.

Can. Eleutherius 1. II. T. I. 509.
Can. Presbyter 2. I. 507.
Can. Clericus victum 3. I. 196.
Can. Clericus 4. I. 196.
Can. Clerici vero 5. I. 334.

DIST. XCII.

Can. Cantantes 1. III. 175.
Can. In Sancta 2. II. T. II. 144.
Can. Non liceat 3. I. 370.
Can. Si quis ordinatus 4. I. 370.

Can. Si quis Epiſcopus 5. I. 126.
Can. Si qui Epiſcopi 6. I. 38.
Can. Si quis Epiſcopus 7. I. 127.
Can. Si quis Epiſcopus 8. I. 127.
Can. Si quis Presbyter 9. I. 371.

D I S T. XCIII.

Can. Si inimicus 1. II. T. I. 12.
Can. Miratus valde 2. II. T. II. 53.
Can. Qui Cathedram 3. III. 33.
Can. Juxta Sanct. 4. II. T. I. 45. T. II. 210.
Can. A Subdiacono 5. I. 68.
Can. Diaconi 6. II. T. I. 13.
Can. Sacerdotes 7. II. T. I. 14.
Can. Nulla ratione 8. I. 352. III. 557.
Can. Qui ſuis 9. II. T. I. 23.
Can. Ille procul dubio 10. II. T. I. 30.
Can. Diaconi 11. II. T. I. 49.
Can. Diaconi ſeptem 12. I. 58.
Can. Diaconos 13. III. 484.
Can. Pervenit 14. I. 102.
Can. Non oportet 15. I. 154.
Can. Non oportet 16. I. 155.
Can. Diaconi 17. III. 558.
Can. Præſente 18. III. 558.
Can. Diaconus 19. III. 558.
Can. Nonnulli 20. I. 234.
Can. Pervenit 21. II. T. II. 69.
Can. Illud autem 22. II. T. II. 25.
Can. Diaconi ſunt 23. III. 207.
Can. Legimus 24. III. 196.
Can. Dominus noſter 25. III. 29.
Can. Præcipimus 26. I. 408.

D I S T. XCIV.

Can. Valde neceſſarium 1. II. T. II. 82.
Can. Si quis autem 2. II. T. I. 61.
Can. Dictum eſt 3. I. 455.

D I S T. XCV.

Can. Pervenit 1. II. T. II. 93.
Can. Presbyteros 2. II. T. I. 392.
Can. Illud ſuperfluum 3. II. T. I. 246.
Can. Presbyteri 4. I. 196.
Can. Olim idem 5. III. 176.
Can. Ecce ego 6. III. 208.
Can. Eſto ſubjectus 7. III. 202.
Can. Oportet 8. I. 155.
Can. Epiſcopus in quolibet 9. I. 197.
Can. Epiſcopus in Eccleſia 10. I. 197.
Can. Presbyter 11. I. 371.
Can. Presbyteri 12. I. 58.

D I S T. XCVI.

Can. Bene quidem 1. II. T. I. 458.
Can. Nos ad fidem 2. I. 285.
Can. Quædam 3. I. 285.
Can. Ubinam 4. II. T. II. 315.
Can. Denique hi 5. II. T. II. 318.
Can. Cum ad verum 6. II. T. II. 318.
Can. Satis evidenter 7. II. T. II. 318.
Can. In ſcripturis 8. II. T. II. 299. & 316.
Can. Quis dubitet 9. II. T. II. 422.
Can. Duo ſunt 10. II. T. I. 403. III. 102.
Can. Si Imperator 11. II. T. II. 357.
Can. Nunquam 12. II. T. I. 402.
Can. Conſtantinus 13. III. 558.
Can. Conſtantinus 14. III. 558.
Can. Sicut quamvis 15. II. T. I. 400.
Can. Boni Principis 16. II. T. I. 165.

D I S T. XCVII.

Can. Eccleſiæ 1. II. T. I. 289.
Can. Victor Honorius 2. II. T. I. 290.
Can. Nobiliſſimus 3. II. T. II. 339.

D I S T. XCVIII.

Can. Nullus 1. I. 67.
Can. Tranſmarinos 2. II. T. I. 233.
Can. Afros paſſim 3. II. T. II. 60.
Can. Omnes 4. I. 27.

D I S T. XCIX.

Can. Provinciæ 1. II. T. I. 38.
Can. Nulli Archiepiſcopi 2. II. T. I. 90.
Can. Primæ Sedis 3. I. 183.
Can. Nullus Patriarcharum 4. II. T. I. 520.
Can. Ecce 5. II. T. II. 136.

D I S T. C.

Can. Quoniam 1. II. T. I. 510.
Can. Priſca conſuetudo 2. II. T. II. 102.
Can. Novit ſanctitas 3. II. T. II. 47.
Can. Optatum 4. II. T. II. 351.
Can. In ea Synodo 5. II. T. II. 101.
Can. Pallium 6. II. T. II. 111.
Can. Non multum 7. II. T. II. 25.
Can. Contra morem 8. II. T. II. 25.
Can. Rationis 9. II. T. II. 108.
Can. Pallium 10. II. T. II. 46.
Can. Scriptorum 11. II. T. II. 45.

D I S T. CI.

Can. Pervenit 1. I. 189.

Digitized by Google

DECRETI PARS II.

CAUSA I.

Quæſt. 1.

CAN. Gratia 1. . II. T. I. 339.
Can. Quicumque 2. II. T. II. 109.
Can. Presbyter 3. . II. T. II. 139.
Can. Benedictio 4. . II. T. II. 109.
Can. Quisquis 5. . II. T. II. 110.
Can. Quos conſtiterit 6. II. T. I. 394.
Can. Reperiuntur 7. I. 245. III. 102.
Can. Si quis Epiſcopus 8. . I. 291.
Can. Qui per pecunias 9. I. 498. III. 56.
Can. Sanctorum Patrum 10. . I. 546.
Can. Qui ſtudet 11. . III. 61.
Can. Quicunque ſacros 12. II. T. II. 169.
Can. Cum liqueat 13. II. T. II. 109.
Can. Cum ordinaretur 14. . III. 103.
Can. Gratiam 15. . III. 103.
Can. Cito turpem 16. . III. 77.
Can. Qui perfectionem 17. II. T. I. 264.
Can. Ventum eſt 18. II. T. I. 266.
Can. Petrus 19. . III. 112.
Can. Cum omnis 20. II. T. II. 111.
Can. Eos qui 21. II. T. II. 245.
Can. Placuit 22. . I. 357.
Can. Judices inquit 23. . III. 161.
Can. Nunquam divinatio 24. III. 161.
Can. Principatus 25. II. T. I. 320.
Can. Cum Paulus 26. II. T. II. 136.
Can. Non eſt putanda 27. II. T. II. 109.
Can. Fertur Simoniaca 28. II. T. II. 111.
Can. Sicut Eunuchus 29. . III. 435.
Can. Si juſtus 30. . III. 289.
Can. Ex Catholica 31. . III. 431.
Can. Sic autem 32. . III. 345.
Can. Nec foris 33. . III. 345.
Can. Sacramenta 34. . III. 420.
Can. Sicut ficti 35. . III. 345.
Can. Neque in homine 36. . III. 363.
Can. Nonne Sodomitæ 37. . III. 345.
Can. Multo autem 38. . III. 345.
Can. Remiſſionem 39. . III. 346.
Can. Si qui Clerici 40. II. T. I. 326.
Can. Quod pro neceſſitate 41. II. T. I. 267.
Can. Si quis hæreticæ 42. II. T. I. 342.
Can. Si qui Epiſcopi 43. II. T. I. 322.
Can. Iſti quoſcumque 44. . III. 262.
Can. Viliſſimus 45. II. T. I. 463.
Can. Dedit Baptiſmum 46. . III. 289.
Can. Sicut urgeri 47. . III. 346.
Can. Etiam corde 48. . III. 346.
Can. Corporalia 49. . III. 303.
Can. Non ſanat 50. . III. 99.
Can. Hi qui Baptiſmum 51. II. T. I. 342.
Can. Si quis confugerit 52. . I. 103.
Can. Paulianiſtæ 53. II. T. I. 268.
Can. Detrahe verbum 54. . III. 290.
Can. Firmiſſime tene 55. . III. 326.
Can. Teneamus 56. . III. 290.
Can. Hanc regulam 57. II. T. I. 342.
Can. Spiritus Sanctus 58. . III. 304.
Can. Si quis per ignorantiam 59. III. 504.
Can. Si Presbyter 60. III. 517. & 504.
Can. Sic populus 61. . III. 164.
Can. Odit Deus 62. . III. 157.
Can. Illi offerunt 63. . III. 155.
Can. Marcion 64. . III. 172.
Can. Vide 65. . III. 172.
Can. Non oportet 66. . I. 155.
Can. Non liceat 67. . I. 372.
Can. In Eccleſia 68. II. T. I. 353.
Can. Manifeſtum 69. II. T. I. 358.
Can. Si quis, inquit 70. . III. 34.
Can. Extra 71. . III. 373.
Can. Superveniente 72. II. T. II. 164.
Can. Arianos 73. II. T. I. 264.
Can. Manus impoſitio 74. . III. 346.
Can. Sicut Chriſtus 75. . III. 186.
Can. Maledicam 76. . III. 558.
Can. Intra Catholicam 77. . III. 545.
Can. Omnia Sacramenta 78. . III. 359.
Can. Prophetavit 79. . III. 282.
Can. O Propheta 80. . III. 164.
Can. Ita fit 81. . III. 304.
Can. Ut evidenter 82. . III. 304.
Can. Cum Scriptura 83. . III. 100.
Can. Multi 84. II. T. II. 169. III. 217. & 507.
Can. Significaſtis 85. II. T. I. 125.
Can. Non quales 86. II. T. II. 319.
Can. Dominus 87. . III. 363.
Can. Chriſtus 88. . III. 276.
Can. Non nocet 89. II. T. II. 170.
Can. Sacerdotes 90. . III. 163.
Can. Ipſi Sacerdotes 91. II. T. I. 61.
Can. Sacroſancta 92. II. T. I. 413.
Can. Neceſſe eſt 93. II. T. II. 130.
Can. Interrogo 94. . III. 305.
Can. Neque poteſt 95. . III. 336.
Can. Dictum eſt 96. . III. 299.
Can. Quod quidam 97. . III. 359.
Can. Per Eſaiam 98. . III. 359.
Can. Baptizandis 99. II. T. I. 392.
Can. Nullus Epiſcopus 100. . I. 409.
Can. Quicquid 101. . I. 250.

Can. Placuit 102. I. 357.
Can. Placuit 103. I. 358.
Can. Emendari 104. I. 27.
Can. Dictum eſt 105. I. 521.
Can. Statuimus 106. I. 455.
Can. Statuimus decretum 107. II. T. II. 383.
Can. Si qui a Simoniacis 108. I. 540.
Can. De cetero 109. II. T. II. 383. & 401.
Can. Erga Simoniacos 110. II. T. II. 383. & 401.
Can. Conſtat 111. II. T. I. 268.
Can. Omnis 112. II. T. I. 342.
Can. Ordinationes 113. II. T. II. 413.
Can. Sunt nonnulli 114. II. T. II. 157.
Can. Si quis neque 115. II. T. II. 140.
Can. De ordinationibus 116. II. T. II. 47.
Can. Quibuſdam 117. II. T. II. 46.
Can. Nullus itaque 118. II. T. I. 464.
Can. Eſtote ergo 119. II. T. II. 127.
Can. Pueri 120. II. T. II. 125.
Can. Latorem 121. II. T. II. 100.
Can. Filium 122. II. T. II. 129.
Can. Per principalem 123. II. T. II. 319.
Can. Nullus Epiſcopus 124. II. T. II. 414.
Can. Sunt quidam 125. II. T. II. 467.
Can. Jubemus 126. III. 463.
Can. In eum 127. III. 463.
Can. Concuſſionis 128. III. 463.
Can. Lege Julia 129. III. 463.
Can. Eadem Lege 130. III. 463.

Quæſt. 2.

Can. Placuit 1. I. 358.
Can. Quam pio 2. II. T. I. 293.
Can. Nullus Abbas 3. I. 537.
Can. Sicut Epiſcopum 4. II. T. II. 146.
Can. Viduas 5. III. 9.
Can. Clericos 6. III. 189.
Can. Paſtor 7. III. 446.
Can. Si quis propter 8. III. 446.
Can. Sacerdos 9. III. 446.
Can. Clerici omnes 10. I. 305.

Quæſt. 3.

Can. Audivimus 1. II. T. II. 113.
Can. Si quis dator 2. II. T. II. 112.
Can. Si quis Epiſcopus 3. II. T. II. 413.
Can. Quæſitum eſt 4. I. 542.
Can. Ea quæ 5. I. 540.
Can. Totum 6. III. 323.
Can. Si quis objecerit 7. II. T. II. 252.
Can. Salvator 8. II. T. II. 434.
Can. Ex multis 9. II. T. II. 388.
Can. Vendentes 10. II. T. II. 157.
Can. Non ſolum 11. III. 529.
Can. Res Eccleſiæ 12. II. T. I. 115. & T. II. 434.
Can. Pervenit 13. II. T. II. 423.
Can. Altare 14. II. T. II. 467.
Can. Si quis præbendas 15. II. T. II. 472.

Quæſt. 4.

Can. Nullus 1. III. 431.
Can. Quis locus 2. III. 431.
Can. Placuit 3. I. 183.
Can. Qui apud 4. I. 183.
Can. Quia Præſulatus 5. II. T. II. 270.
Can. Crimen 6. III. 464.
Can. Judæi 7. I. 234.
Can. Jam itaque 8. III. 405.
Can. Homini 9. II. T. II. 150.
Can. Non imputantur 10. III. 399.
Can. Eccleſia 11. II. T. II. 170.
Can. Turbatur 12. III. 125.
Can. Si quis in tantam 13. III. 464.

Quæſt. 5.

Can. Quicumque 1. I. 540.
Can. Eos qui Eccleſiam 2. II. T. II. 446.
Can. Præſentium 3. II. T. II. 441.

Quæſt. 6.

Can. Si quis autem 1. II. T. I. 464.
Can. Ego autem 2. II. T. II. 53.
Can. Sicut is 3. II. T. II. 109.

Quæſt. 7.

Can. Si qui Presbyteri 1. III. 29.
Can. Si quis omnem 2. I. 423.
Can. Cavendum 3. I. 474.
Can. Convenientibus 4. I. 425.
Can. Requiritis 5. II. T. II. 264.
Can. Neceſſaria 6. II. T. I. 388.
Can. Quod pro remedio 7. II. T. I. 267.
Can. Si qui voluerint 8. I. 104.
Can. Quoties 9. II. T. II. 137.
Can. Qui in qualibet 10. II. T. I. 374.
Can. Tanta nequitia 11. II. T. II. 96.
Can. Si quis vel temeritate 12. II. T. I. 393.
Can. Quoniam 13. II. T. I. 368.
Can. Quoties a populis 14. II. T. I. 269.
Can. Didici 15. III. 455.
Can. Diſpenſationes 16. III. 455.
Can. Tali conjugio 17. I. 475.
Can. Exigunt 18. II. T. I. 321.
Can. Maximum 19. II. T. I. 323.
Can. Donatum 20. II. T. I. 322. & 323.
Can. Saluberrimum 21. II. T. I. 342.
Can. Si quis Epiſcopus 22. I. 372.
Can. Etſi illa 23. II. T. I. 392.
Can. Daibertum 24. II. T. II. 435.
Can. Per illicitam 25. II. T. I. 285.
Can. Sancimus 26. III. 464.
Can. Patet 27. II. T. II. 254.

CAUSA II.

Quæſt. 1.

Can. Nos 1. III. 305.
Can. Judex 2. III. 464.
Can.

Digitized by Google

Can. Sicut ſine 3. . . II. T. II. 129.
Can. Nihil 4. . . II. T. I. 96.
Can. Primates 5. . II. T. I. 101. & 150.
Can. Unus ex vobis 6. II. T. I. 104. & III. 435.
Can. In primis 7. . II. T. II. 114.
Can. Statutis 8. . . . . III. 465.
Can. Legum 9. . . . . I. 481.
Can. Notum ſit 10. . II. T. II. 309.
Can. Nemo Epiſcopus 11. . III. 465.
Can. Nomen 12. . III. 128. & 408.
Can. Primo 13. . . II. T. I. 173.
Can. Prohibentur 14. . . III. 465.
Can. Manifeſta 15. . . III. 133.
Can. Quæ Lotharius 16. II. T. II. 299.
Can. De manifeſta 17. II. T. II. 366.
Can. Multi 18. . . . III. 305.
Can. Si peccaverit 19. . . III. 306.
Can. Deus 20. . . II. T. I. 53.
Can. Scelus 21. . II. T. II. 286.

Quæſt. 2.

Can. Antiquitus 1. . II. T. I. 475.
Can. Omnes leges 2. II. T. II. 340.
Can. Nullus Epiſcoporum 3. II. T. I. 142.
Can. In Scripturis 4. . II. T. I. 169.
Can. Nullus poteſt 5. . II. T. I. 181.
Can. Præceptum 6. . II. T. I. 103.

Quæſt. 3.

Can. Si quis circa 1. II. T. I. 159. & 444.
Can. Calumniator 2. . II. T. I. 207.
Can. Qui non 3. . . . I. 433.
Can. Si quis Epiſcopum 4. . I. 433.
Can. Si quis iratus 5. . II. T. I. 129.
Can. Paulum 6. . . II. T. II. 48.
Can. Euphemium 7. . II. T. II. 48.
Can. Si quem 8. . . . I. 442.

Quæſt. 5.

Can. Sacramentum 1. . II. T. I. 134.
Can. Nos Sanctorum 2. II. T. I. 134.
Can. Nos Sacramentum 3. II. T. I. 134.
Can. Si quis Presbyter 4. . I. 511.
Can. Presbyter 5. . II. T. II. 206.
Can. Habet hoc 6. . II. T. II. 69.
Can. Mennam 7. . II. T. II. 104.
Can. Quanto a nobis 8. II. T. II. 24.
Can. Quæ de cauſſa 9. II. T. II. 32.
Can. Mandaſtis 10. . II. T. I. 311.
Can. Super cauſſa 11. II. T. II. 399.
Can. Si legitimi 12. . . . I. 306.
Can. Presbyter ſi 13. . . . I. 326.
Can. Accuſatum 14. . . . I. 70.
Can. Nobilis 15. . . . I. 511.
Can. Si mala 16. . . . III. 543.
Can. Quoties frater 17. II. T. II. 479.
Can. Auditum eſt 18. . II. T. II. 247.
Can. Omnibus vobis 19. II. T. II. 248.
Can. Conſuluiſti 20. II. T. II. 228. & 361.
Can. In libro 21. . . . III. 6.
Can. Monomachiam 22. . II. T. II. 298.
Can. Sæpe contingit 23. . . I. 491.
Can. Interrogatum 24. . . I. 536.
Can. Statuit 25. . . . I. 536.
Can. Si Epiſcopo 26. . . I. 491.

Quæſt. 4.

Can. Placuit 1. . . . I. 358.
Can. Procul 2. . . . . I. 65.
Can. Nullam 3. . . II. T. II. 264.

Quæſt. 6.

Can. Liceat 1. . . II. T. I. 128.
Can. Appellantem 2. . II. T. I. 128.
Can. Omnis oppreſſus 3. II. T. I. 31.
Can. Si quis veſtrum 4. II. T. I. 67.
Can. Omnes Epiſcopi 5. II. T. I. 146.
Can. Ad Romanam 6. . II. T. I. 163.
Can. Si quis putaverit 7. II. T. I. 98.
Can. Ad Romanam 8. . II. T. I. 102.
Can. Placuit 9. . . II. T. I. 182.
Can. Ideo huic 10. . II. T. I. 183.
Can. Decreto noſtro 11. II. T. II. 142. & 260.
Can. Qui ſe ſcit 12. . II. T. I. 484.
Can. Arguta 13. . . II. T. II. 303.
Can. Qui ſcit 14. . . II. T. I. 338.
Can. Si quis putaverit 15. II. T. I. 147.
Can. Quoties Epiſcopi 16. II. T. I. 200.
Can. Ideo huic 17. . II. T. I. 182.
Can. Non ita 18. . . II. T. I. 153.
Can. Quiſquis probatus 19. . I. 217.
Can. Liceat etiam 20. . II. T. I. 128.
Can. Si quis Judicem 21. II. T. I. 128.
Can. Propter ſuperfluam 22. . III. 465.
Can. Habita 23. . . . III. 465.
Can. Ab eo quo 24. . . III. 465.
Can. Quicumque 25. . . III. 465.
Can. Quoties poſt 26. . . III. 465.
Can. Omnino puniendus 27. . III. 465.
Can. Anteriorum 28. . . III. 466.
Can. Biduum 29. . . . III. 466.
Can. Non ſolent 30. . . III. 466.
Can. Poſt appellationem 31. . III. 466.
Can. Catholicus 32. . . . I. 197.
Can. A judicibus 33. . . . I. 217.
Can. Sane ſi ex 34. . . . I. 184.
Can. Placuit 35. . . . I. 218.
Can. Si quis Epiſcopus 36. . . I. 143.
Can. Hoc etiam 37. . . . I. 184.
Can. Statutum eſt 38. . . . I. 204.
Can. Si autem 39. . . . I. 212.
Can. Si quando 40. . . . I. 434.
Can. Ei qui appellat 41. . . III. 466.

Quæſt. 7.

Can. Non eſt 1. . . II. T. I. 53.
Can. Nullus Laicus 2. . . I. 64.
Can. Laico 3. . . II. T. I. 162.

Can. In ſancta 4. . . II. T. I. 182.
Can. Laicos 5. . . II. T. I. 167.
Can. Si Sacerdotes 6. . II. T. I. 126.
Can. Decretum eſt 7. . . I. 467.
Can. Sacerdotes 8. . II. T. I. 14.
Can. Qualis condemnatio 9. II. T. I. 18.
Can. Clericus adverſus 10. . I. 64.
Can. Majorum 11. . II. T. I. 101.
Can. Sententia 12. . . II. T. I. 44.
Can. Oves quæ 13. . II. T. I. 169.
Can. Laici 14. . . . II. T. I. 46.
Can. Accuſatio 15. . . II. T. I. 39.
Can. Siquis erga 16. . II. T. I. 58.
Can. Siqui ſunt 17. . II. T. I. 53.
Can. Quærendum eſt 18. II. T. I. 110.
Can. Accuſatio 19. . II. T. I. 148.
Can. Siquis ab Epiſcopo 20. . I. 334.
Can. Sunt nonnulli 21. . II. T. I. 53.
Can. Præſumunt 22. . . III. 432.
Can. Alieni 23. . . II. T. I. 149.
Can. Non poteſt 24. . . I. 234.
Can. Pagani 25. . . II. T. I. 158.
Can. Si hæreticus 26. . . III. 466.
Can. Plerumque 27. . . III. 305.
Can. Paulus dicit 28. . . II. T. II. 95.
Can. Non omnes 29. . . III. 195.
Can. Non omnis 30. . . III. 290.
Can. Securi ſunt 31. . . III. 531.
Can. Qui nec regiminis 32. . III. 436.
Can. Paulus Petrum 33. . III. 172.
Can. Quamquam 34. . . III. 416.
Can. Puro quod ſine 35. . III. 347.
Can. Quæritur 36. . . III. 290.
Can. Beati Petrus 37. . . III. 307.
Can. Ipſi Apoſtoli 38. . II. T. I. 126.
Can. Teſtes 39. . . II. T. I. 207.
Can. Petrus poteſtatem 40. II. T. II. 134.
Can. Nos ſi incompetenter 41. II. T. II. 276.
Can. Siquis ſuper his 42. II. T. II. 171. & 261.
Can. Paullus Dyaclinæ 43. II. T. II. 171.
Can. Lator 44. . . II. T. II. 47.
Can. Metropolitanum 45. II. T. II. 98.
Can. Sicut inquit 46. . II. T. II. 125.
Can. Quapropter 47. . II. T. I. 395.
Can. Si quid in Eccleſia 48. II. T. I. 444.
Can. Clericos 49. . . . I. 291.
Can. Siquis Epiſcopus 50. . I. 434.
Can. Sacerdotes 51. . II. T. I. 207.
Can. Criminationes 52. . II. T. I. 74.
Can. Placuit 53. . . . I. 435.
Can. Nullus Monachus 54. II. T. I. 517.
Can. Negligere 55. . II. T. I. 96.
Can. Sancta quippe 56. . . III. 146.
Can. Admonendi 57. . II. T. II. 162.
Can. Cum paſtoris 58. . II. T. II. 145.
Can. Pervenit 59. . II. T. II. 112.
Can. Epiſcopi 60. . II. T. II. 255.

Quæſt. 8.

Can. Accuſatorum 1. . II. T. I. 110.
Can. Sciant 2. . . . III. 467.
Can. Quiſquis ille eſt 3. II. T. I. 154.
Can. Qui crimen 4. . II. T. I. 312.
Can. Per ſcripta 5. . II. T. I. 142.

CAUSA III.

Quæſt. 1.

Can. Epiſcopis 1. - - II. T. I. 159.
Can. Epiſcopi 2. - - II. T. I. 127.
Can. Redintegranda 3. - II. T. I. 475.
Can. Redintegranda 4. - II. T. I. 169.
Can. Nulli dubium 5. II. T. I. 61. & 63.
Can. Deus ergo 6. - - II. T. I. 126.

Quæſt. 2.

Can. Quanto tempore 1. II. T. I. 475.
Can. Cum Eccleſiæ 2. - II. T. I. 518.
Can. Oportet 3. - - II. T. II. 368.
Can. Audivimus 4. - II. T. I. 52.
Can. Tales 5. - - II. T. I. 159.
Can. Prius ergo 6. - II. T. I. 169.
Can. Jamdiu 7. - - II. T. I. 199.
Can. Si Epiſcopus 8. - II. T. I. 151.
Can. Quia ea 9. - - II. T. I. 504.

Quæſt. 3.

Can. Cum accuſatus 1. . II. T. I. 199.
Can. De Induciis 2. . II. T. I. 203.
Can. Induciæ 3. . . II. T. I. 95.
Can. Induciæ accuſatis 4. II. T. I. 208.

Quæſt. 4.

Can. Alieni 1. - - II. T. I. 74.
Can. Beatus 2. . . II. T. I. 32.
Can. Siquis vero 3. . II. T. I. 81.
Can. Conſanguineorum 4. II. T. I. 109.
Can. Conſpiratores 5. - II. T. I. 107.
Can. Nullus 6. . . II. T. I. 142.
Can. Omnes 7. . . II. T. I. 124.
Can. Clericus vero 8. . II. T. I. 143.
Can. Hi qui Epiſcopos 9. II. T. I. 57.
Can. Detractores 10. . II. T. I. 101.
Can. Nulli unquam 11. . II. T. I. 154.
Can. Engeltrudam 12. . II T. II. 357.

Quæſt. 5.

Can. Conſanguinei 1. . II. T. I. 110.
Can. Accuſatores 2. . II. T. I. 44.
Can. Accuſatoribus 3. . II. T. I. 461.
Can. Suſpectos 4. . . II. T. I. 118.
Can. De accuſationibus 5. II. T. I. 167.
Can. Canonica 6. . . II. T. I. 517.
Can. Accuſationes 7. . . I. 435.
Can. Accuſatores 8. . II. T. I. 142.
Can. Conſtituimus 9. . II. T. I. 170.
Can. Similiter 10. . II. T. I. 182.

Can.

Can. Nullus ſervus 11. . II. T. I. 199.
Can. Accuſatores 12. . II. T. I. 110.
Can. Omnes 13. II. T. I. 445. & 521.
Can. Nulli Epiſcoporum 14. II. T. II. 256.
Can. Quod ſuſpecti 15. . II. T. II. 319.

Quæſt. 6.

Can. Ibi ſemper 1. . II. T. I. 129.
Can. Siquis Epiſcoporum 2. II. T. I. 128.
Can. Pulſatus 3. . II. T. I. 128.
Can. Ultra provinciarum 4. II. T. I. 142.
Can. Accuſatus 5. . II. T. I. 147.
Can. Diſcutere 6. . II. T. I. 206.
Can. Quamvis liceat 7. . II. T. I. 95.
Can. Multum ſtupéo 8. . II. T. I. 336.
Can. Dudum 9. . II. T. I. 178.
Can. Hæc quippe 10. . II. T. I. 476.
Can. Irritum eſſe 11. . II. T. I. 150.
Can. Peregrina 12. . II. T. I. 312.
Can. Leges Eccleſiæ 13. II. T. I. 31.
Can. Non liceat 14. . II. T. I. 248.
Can. Unaquæque 15. . II. T. I. 31.
Can. Neminem exhiberi 16. . I. 435.
Can. Siquis Clericus 17. II. T. I. 67. & 96.
Can. Qui crimen 18. . . I. 433.

Quæſt. 7.

Can. Infamis perſona 1. . . I. 436.
Can. Infames 2. . . III. 467.
Can. Qui ſine peccato 3. II. T. II. 150.
Can. Judicet ille 4. . III. 75.
Can. In gravibus 5. . II. T. II. 150.
Can. Poſtulatus 6. . . III. 529.
Can. Sacerdos 7. . . III. 427.

Quæſt. 8.

Can. Accuſatores 1. . II. T. I. 102.
Can. Suggero 2. . . III. 228.

Quæſt. 9.

Can. Accuſatori 1. . II. T. I. 71.
Can. Caveant 2. . II. T. I. 96.
Can. Abſente eo 3. . II. T. I. 110.
Can. Omnia 4. . II. T. I. 134.
Can. Non oportet 5. . II. T. I. 165.
Can. Habetur quoque 6. . II. T. I. 208.
Can. Nec extra 7. . II. T. I. 208.
Can. Qui accuſare 8. . II. T. I. 217.
Can. Dignum eſt 9. . . I. 240.
Can. Decernimus 10. . II. T. I. 291.
Can. Abſente 11. . II. T. I. 152.
Can. Revera juſtus 12. II. T. II. 308.
Can. Abſens vero 13. . II. T. I. 101.
Can. Indices 14. . II. T. II. 307.
Can. Teſtes 15. . II. T. I. 110.
Can. Nihilominus 16. II. T. I. 363.
Can. Pura, & ſimplex 17. . III. 208.
Can. Abſens 18. . II. T. I. 152.
Can. Chartæ 19. . II. T. I. 496.
Can. Hortamur 20. . II. T. I. 497.

Can. Neceſſe eſt 21. . II. T. II. 303.

Quæſt. 10.

Can. Placuit 1. . . . I. 207.
Can. Eos, qui falſa 2. . . I. 49.
Can. Si accuſatorum 3. . II. T. I. 152.

Quæſt. 11.

Can. Neganda eſt 1. . II. T. I. 143.
Can. Neganda eſt 2. . . III. 467.
Non eſt credendum 3. . . I. 436.
Can. Prius eſt 4. . . . III. 467.

CAUSA IV.

Quæſt. 1.

Can. Diffinimus 1. . . . I. 207.
Can. Quod autem 2. . II. T. II. 319.

Quæſt. 2. & 3.

Can. Teſtes 1. . . . I. 208.
Can. Placuit 2. . . . I. 549.
Can. Si teſtes 3. . . . III. 467.

Quæſt. 4.

Can. Nullus unquam 1. . II. T. I. 127.
Can. Nullus introducatur 2. . II. T. I. 207.
Can. Contra ritum 3. . II. T. II. 320.

Quæſt. 5.

Can. Quiſquis Epiſcoporum 1. . I. 184.

Quæſt. 6.

Can. Illud vero 1. . . . I. 184.
Can. Omnibus 2. . . . I. 207.
Can. Si accuſatorum 3. . II. T. I. 152.
Can. Quod ſi accuſatorum 4. . I. 436.

CAUSA V.

Quæſt. 1.

Can. Qui in alterius 1. . . I. 436.
Can. Quidam 2. . . II. T. II. 32.
Can. Si qui inventi 3. . . I. 29.

Quæſt. 2.

Can. Vocatio 1. . . II. T. I. 207.
Can. Præſenti decreto 2. . . I. 71.
Can. Relatum eſt 3. . II. T. I. 216.
Can. Si Primates 4. . II. T. I. 198.

Quæſt. 3.

Can. Si ægrotans 1. . . I. 436.
Can. In criminalibus 2. . . I. 436.
Can. Quia Epiſcopus 3. I. 485. II. T. I. 46.

Quæſt. 4.

Can. Nullus Epiſcopus 1. . II. T. I. 178.
Can. Duodecim 2. . II. T. I. 102.
Can. In loco 3. . . . I. 250.

Quæſt. 5.

Can. Non vos 1. . . . III. 394.
Can. Non omnis 2. . . III. 431.
Can. Non oſculatur 3. . . III. 125.
Can. Illi qui 4. . . II. T. I. 167.

Can. Qui ambulat 5. . . III. 8.

Quæſt. 6.

Can. Omnis 1. . . I. 436.
Can. Qui calumniam 2. II. T. II. 171.
Can. Quia juxta 3. . II. T. II. 138.
Can. Epiphanium 4. . II. T. II. 94.
Can. Delatori 5. . . . I. 436.
Can. Delator ſi quis 6. . . I. 29.
Can. Siquis falſum 7. I. 498. III. 56.
Can. Siquis vero 8. . . . I. 308.

CAUSA VI.

Quæſt. 1.

Can. Si ſacerdos 1. . II. T. I. 37.
Can. Omnes vero 2. . . I. 437.
Can. Ille qui 3. . . II. T. I. 126.
Can. Omnes illi 4. . . II. T. I. 124.
Can. Beatus Petrus 5. . II. T. I. 14.
Can. Qui crimen 6. . . I. 437.
Can. Si omnia 7. . . II. T. I. 33.
Can. Sacerdotes 8. . II. T. I. 71.
Can. Oves 9. . . . II. T. I. 81.
Can. Imitare 10. . . . III. 77.
Can. Sunt plurimi 11. II. T. II. 134.
Can. Quieſcite 12. . II. T. I. 198.
Can. Ex merito 13. . II. T. I. 120.
Can. Sapiens 14. . . II. T. I. 136.
Can. Deteriores 15. . II. T. I. 44.
Can. Summa iniquitas 16. II. T. I. 63.
Can. Infames 17. . . II. T. I. 140.
Can. Quicumque 18. . II. T. I. 129.
Can. Nos ſequentes 19. . II. T. I. 167.
Can. Cum majores 20. . II. T. I. 168.
Can. Quæro ergo 21. . . III. 347.
Can. Siquis cum millibus 22. III. 469.
Can. Nullus omnino 23. . III. 469.

Quæſt. 2.

Can. Epiſcopus 1. . . . I. 197.
Can. Si tantum 2. . . . I. 273.
Can. Placuit 3. . . . I. 208.

Quæſt. 3.

Can. Scriptum eſt 1. . II. T. II. 121.
Can. Scitote 2. . . II. T. I. 520.
Can. Denique 3. . . II. T. II. 340.
Can. Placuit 4. . . . I. 431.
Can. De illis autem 5. . . I. 475.

Quæſt. 4.

Can. Siquis Epiſcopus 1. . . I. 127.
Can. Siquis Epiſcopus 2. . . I. 372.
Can. Si inter Epiſcopos 3. II. T. I. 291.
Can. Si Metropolitanus 4. II. T. I. 63.
Can. Siquis Epiſcopus 5. . . I. 129.
Can. Quod bene 6. . II. T. II. 298.
Can. Olim Epiſcopus 7. . . I. 143.

Quæſt. 5.

Can. Quod autem 1. . . II. T. II. 51.
Can. Accuſator 2. . . . III. 469.

CAUSA VII.

Quæſt. 1.

Principium . . . . I. 330.
Can. Scripſit 1. . . II. T. II. 128.
Can. Cum percuſſio 2. . II. T. II. 83.
Can. Præſentium 3. . . II. T. II. 73.
Can. Pontifices 4. . . II. T. II. 290.
Can. Factus 5. . . . III. 25.
Can. Novatianus 6. . . III. 25.
Can. Scire debes 7. . . III. 30.
Can. Quam periculoſum 8. . III. 30.
Can. Denique 9. . . . III. 31.
Can. Non furem 10. . II. T. II. 269.
Can. Sicut vir 11. . . II. T. I. 51.
Can. Non autem 12. . . III. 443.
Can. Qualiter 13. . . II. T. II. 32.
Can. Quamvis triſte 14. II. T. II. 107.
Can. Illud divini 15. . . I. 251.
Can. Nihil contra 16. . . I. 242.
Can. Petiiſti 17. . . II. T. II. 217.
Can. Quia frater 18. . II. T. I. 499.
Can. Non oportet 19. . . I. 105.
Can. Pervenit 20. . . II. T. II. 37.
Can. Placuit 21. . . . I. 204.
Can. Conſtitutum eſt 22. . . I. 204.
Can. Siqui vero 23. . . . I. 99.
Can. Siquis presbyter 24. . . I. 131.
Can. Epiſcopum 25. . . I. 132.
Can. Propter eos 26. . . I. 291.
Can. Placuit 27. . . . I. 185.
Can. Epiſcopus 28. . . II. T. I. 47.
Can. Siquis in Clero 29. . . I. 308.
Can. Remoto 30. . . II. T. I. 368.
Can. Siquis Epiſcopus 31. II. T. I. 337.
Can. Siquis de ordine 32. . I. 476.
Can. Sancitum eſt 33. . . I. 395.
Can. Mutationes 34. . II. T. I. 119.
Can. Scias frater 35. . II. T. I. 515.
Can. Omnis 36. . . II. T. I. 516.
Can. Epiſcopus 37. . . . I. 197.
Can. Epiſcopi 38. . . . I. 197.
Can. Sicut alterius 39. . II. T. I. 108.
Can. Eum qui 40. . . II. T. II. 52.
Can. In apibus 41. . . III. 210.
Can. Paſtoralis 42. . . II. T. II. 62.
Can. Eos Sacerdotes 43. II. T. I. 218.
Can. Temporis qualitas 44. II. T. II. 42.
Can. Hoc nequaquam 45. . . I. 502.
Can. Suggeſtum 46. . II. T. I. 194.
Can. Sciſcitaris 47. . II. T. II. 331.
Can. Adverſitas 48. . . II. T. II. 116.

Can.

Digitized by Google

Can. Ibi adunati 49. II. T. II. 165.
Quæſt. 2.
Can. In tuis 1. II. T. II. 397.
Can. Nuper 2. II. T. I. 435.

CAUSA VIII.

Quæſt. 1.
Can. Si Petrus 1. II. T. I. 512.
Can. Simon Petrus 2. II. T. I. 15.
Can. Epiſcopo 3. I. 132.
Can. Epiſcopo non liceat 4. I. 372.
Can. Plerique 5. II. T. I. 369.
Can. Moyſes 6. III. 179.
Can. Apoſtolica 7. II. T. II. 477.
Can. Olim juſſus 8. III. 339.
Can. In ſcripturis 9. II. T. II. 128.
Can. Sciendum 10. II. T. II. 151.
Can. Qui Epiſcopatum 11. III. 330.
Can. Oportet 12. II. T. I. 15.
Can. Clemens 13. II. T. I. 15.
Can. Qui vos ſpernit 14. III. 179.
Can. Licet ergo 15. III. 149.
Can. Si ergo 16. III. 150.
Can. Nec novum 17. II. T. II. 43.
Can. Audacter 18. III. 217.
Can. Sunt in Eccleſia 19. III. 290.
Can. Illud 20. III. 179.
Can. Qualis enim 21. III. 179.
Can. Vereor 22. III. 179.
Can. Quid autem 23. III. 125.
Can. Nec ſufficere 24. III. 528.
Quæſt. 2.
Can. Illud quidem 1. II. T. II. 45.
Can. Dilectiſſimi 2. II. T. II. 91.
Quæſt. 3.
Can. Talia quidem 1. II. T. I. 522.
Can. Arcaldus 2. II. T. II. 449.
Quæſt. 4.
Can. Nonne directa 1. II. T. I. 460.
Quæſt. 5.
Can. Quilibet 1. II. T. I. 67.

CAUSA IX.

Quæſt. 1.
Can. Nos conſecrationem 1. II. T. II. 51.
Can. Excommunicati 2. III. 559.
Can. Per illicitam 3. II. T. I. 215.
Can. Ab excommunicatis 4. II. T. II. 429.
Can. Ordinationes 5. I. 541.
Can. Nos in hominem 6. II. T. II. 91.
Quæſt. 2.
Can. Nullus alterius 1. II. T. I. 108.
Can. Placuit 2. II. T. II. 451.
Can. Nullus Primas 3. II. T. I. 108.
Can. In Dominicis 4. III. 559.
Can. Nullus Presbyter 5. I. 507.
Can. Nullum Epiſcoporum 6. I. 132.
Can. Epiſcopum 7. I. 132.
Can. Epiſcopi 8. I. 164.
Can. Non invitati 9. I. 164.
Can. Lugdunenſis 10. II. T. II. 431.
Quæſt. 3.
Can. Per ſingulas 1. I. 373.
Can. Per ſingulas 2. I. 133.
Can. Cum ſimus 3. I. 427.
Can. Salvo 4. II. T. I. 74.
Can. Archiepiſcopus 5. II. T. I. 89.
Can. Si autem 6. II. T. I. 90.
Can. Nullus Primas 7. II. T. I. 108.
Can. Conqueſtus 8. II. T. II. 310.
Can. Epiſcopo 9. III. 530.
Can. Patet 10. II. T. II. 320.
Can. Fuit ſemper 11. III. 41.
Can. Antiquis 12. III. 559.
Can. Nemo judicabit 13. II. T. I. 277.
Can. Aliorum 14. II. T. I. 461.
Can. Facta 15. II. T. I. 120.
Can. Ipſi ſunt 16. II. T. I. 387.
Can. Cuncta 17. II. T. I. 399.
Can. Cuncta 18. II. T. I. 399.
Can. Fratres 19. II. T. I. 148.
Can. Nunc vero 20. II. T. II. 369.
Can. Per principalem 21. II. T. II. 319.

CAUSA X.

Quæſt. 1.
Can. Si ex laicis 1. I. 327.
Can. Sic quidam 2. I. 231.
Can. Decretum 3. I. 455.
Can. Regenda 4. II. T. II. 266.
Can. Quæcunque 5. I. 133.
Can. Noverint 6. I. 234.
Can. De his 7. I. 334.
Can. Antiquos 8. I. 534.
Can. Relata eſt 9. I. 258.
Can. Decrevimus 10. I. 318.
Can. Epiſcopum 11. I. 235.
Can. Placuit 12. I. 358.
Can. Quia Sacerdotes 13. III. 192.
Can. Sanctorum 14. I. 546.
Can. Hanc conſuetudinem 15. II. T. I. 224.
Quæſt. 2.
Can. Caſellas 1. I. 309.
Can. Ea enim 2. III. 469.
Can. Hujuſmodi 3. III. 469.
Can. Precariæ 4. I. 479.
Can. Precariæ 5. I. 480.
Can. De precariis 6. I. 211.
Can. Epiſcopus 7. I. 373.

Can. Si quis Epiſcopus 8. . . I. 374.

Quæſt. 3.

Can. Placuit 1. . . . I. 358.
Can. Priſcis 2. . . . I. 397.
Can. Unio 3. . . . I. 255.
Can. Illud ſe 4. . . II. T. I. 525.
Can. Nec numerus 5. . II. T. I. 414.
Can. Quia cognovimus 6. . I. 231.
Can. Cavendum eſt 7. . . I. 456.
Can. Inter cætera 8. . . I. 242.
Can. Relatum eſt 9. . II. T. II. 82.
Can. Illud magnitudinem 10. II. T. I. 525.

CAUSA XI.

Quæſt. 1.

Can. Nemo 1. . II. T. I. 159.
Can. Nullus judicum 2. . . I. 351.
Can. Clericum 3. . . II. T. I. 162.
Can. Judices 4. . . . . I. 106.
Can. Continua 5. . . . III. 470.
Can. Nullus Clericus 6. . . I. 385.
Can. Quicunque 7. II. T. I. 162. & 292.
Can. Nullus Epiſcopus 8. II. T. I. 292.
Can. Teſtimonium 9. . . I. 65.
Can. Si quis Clericus 10. . I. 65.
Can. Placuit 11. . . . I. 208.
Can. Chriſtianis 12. . II. T. I. 410.
Can. Silveſter 13. . . II. T. I. 410.
Can. Relatum 14. . . II. T. I. 56.
Can. Experientia 15. . II. T. I. 490.
Can. Si quiſquam 16. . II. T. I. 490.
Can. Clericum 17. . . . I. 308.
Can. Si quis Sacerdotum 18. II. T. I. 83.
Can. Petimus 19. . . . I. 185.
Can. Iſtud eſt 20. II. T. I. 489. & T. II. 171.
Can. Conjuratiónum 21. . . I. 291.
Can. Conſpirationum 22. II. T. I. 107.
Can. Si qui Clerici 23. . . I. 291.
Can. Si Clerici 24. . . I. 259.
Can. Si qui Clericorum 25. . I. 339.
Can. Si quæ cauſſæ 26. II. T. I. 248.
Can. Si tributum 27. . . III. 117.
Can. Magnum 28. . . . III. 78.
Can. Te quidem 29. . II. T. I. 16.
Can. Sicut enim 30. . II. T. I. 16.
Can. Statuimus 31. . II. T. I. 127.
Can. Si qui ex fratribus 32. II. T. I. 16.
Can. Nullus Clericus 33. . . I. 65.
Can. Aliud quidem 34. . II. T. I. 330.
Can. Quicunque 35. . . III. 470.
Can. Omnes 36. . . . III. 470.
Can. Volumus 37. . . . I. 443.
Can. De perſona 38. . II. T. II. 114.
Can. Pervenit 39. . . II. T. II. 76.
Can. Fratris 40. . . . II. T. II. 91.
Can. Sacerdotibus 41. . II. T. II. 132.
Can. Inolita 42. . . . . I. 220.
Can. Placuit 43. . . . . I. 186.
Can. De diverſis 44. . . . I. 186.
Can. Si quis cum Clerico 45. III. 471.
Can. Si Clericus 46. . . . I. 292.
Can. Clericum 47. . . . I. 308.
Can. Clericus 48. . . . I. 437.
Can. In Clericorum 49. . . I. 437.
Can. Quia res 50. . . II. T. I. 431.

Quæſt. 2.

Quæſt. 3.

Can. Sententia 1. . . II. T. II. 157.
Can. Si quis a proprio 2. . . I. 133.
Can. Præcipue 3. . . II. T. II. 296.
Can. Si Epiſcopus 4. . . . I. 145.
Can. Si quis Presbyter 5. . . I. 177.
Can. Si quis Epiſcopus 6. . . I. 134.
Can. Si quis Epiſcopus 7. . . I. 374.
Can. Epiſcopi 8. . . . . I. 309.
Can. Placuit 9. . . . . I. 213.
Can. Teugualdum 10. . II. T. II. 287.
Can. Si autem 11. . . II. T. I. 22.
Can. Quicunque 12. . . II. T. I. 16.
Can. Si quis vero 13. . . . III. 105.
Can. Abſit 14. . . . II. T. I. 121.
Can. Si inimicus 15. . . II. T. I. 16.
Can. Sicut Apoſtoli 16. . II. T. I. 124.
Can. Excommunicatos 17. . II. T. I. 107.
Can. Cum excommunicato 18. . III. 488.
Can. Qui communicaverit 19. . . I. 197.
Can. Curæ ſit 20. . . II. T. II. 189.
Can. Audi denique 21. . . III. 150.
Can. Nolite 22. . . . . III. 217.
Can. Quando ergo 23. . . . III. 158.
Can. Ad menſam 24. . . . III. 239.
Can. Rogo 25. . . . . III. 539.
Can. Si quis laicus 26. . . . I. 228.
Can. Quibus 27. . . . II. T. I. 117.
Can. Si quis frater 28. . I. 498. III. 56.
Can. Qui merito 29. . . . I. 178.
Can. Clericus 30. . . . . I. 198.
Can. Nemo contemnat 31. . . III. 240.
Can. Omnis Chriſtianus 32. . III. 307.
Can. Nihil ſic 33. . . . III. 290.
Can. Presbyteri 34. . . . I. 218.
Can. Irritum 35. . . . . I. 198.
Can. Rurſus 36. . . . . I. 205.
Can. Quicunque 37. . . II. T. I. 445.
Can. Qui vero 38. . . II. T. I. 445.
Can. Qui jubente 39. . . . I. 327.
Can. Si Epiſcopus 40. . . . I. 322.
Can. Nemo 41. . . . . I. 476.
Can. Nullus 42. . . . . I. 330.
Can. Certum eſt 43. . . . I. 521.
Can. Quomodo 44. . . . III. 167.

Can.

Can. Ridiculum 45. III. 284.
Can. Cui eſt 46. II. T. I. 402.
Can. Secundum 47. III. 336.
Can. Cœpiſti 48. III. 307.
Can. Temerarium 49. III. 286.
Can. Quid obeſt 50. III. 408.
Can. Senui 51. III. 337.
Can. In cunctis 52. II. T. II. 89.
Can. Et ſi ad tempus 53. III. 279.
Can. Cuſtodi 54. III. 279.
Can. Inter verba 55. II. T. II. 137.
Can. Non ſunt 56. III. 380.
Can. Si quis dixerit 57. III. 181.
Can. Si quis hominem 58. III. 181.
Can. Væ qui dicitis 59. III. 8.
Can. Ipſe ligandi 60. II. T. II. 158.
Can. Judicare 61. II. T. II. 158.
Can. Tunc vera 62. II. T. II. 158.
Can. Privilegium 63. II. T. I. 373. & T. II. 140.
Can. Non debet 64. II. T. II. 45.
Can. Epiſcopus 65. I. 469.
Can. Qui recte 66. II. T. II. 171.
Can. Illa 67. II. T. II. 42.
Can. Ira ſæpe 68. III. 90.
Can. Cum apud 69. III. 62.
Can. Summopere 70. II. T. II. 171.
Can. Non licet 71. III. 420.
Can. Pauper 72. III. 490.
Can. Servetur 73. I. 83.
Can. Grave 74. II. T. II. 90.
Can. Quamvis vera 75. III. 391.
Can. Eorum 76. II. T. I. 216.
Can. Non ſolum 77. I. 498. III. 56.
Can. Quatuor 78. II. T. II. 172.
Can. Quicumque 79. III. 158.
Can. Quisquis 80. III. 407.
Can. Nemo peritorum 81. III. 436.
Can. Unicuique 82. II. T. I. 516.
Can. Abiit 83. III. 529.
Can. Exiſtimant 84. III. 179.
Can. Non ſolum 85. III. 290.
Can. Nolite 86. III. 234.
Can. Illud plane 87. III. 400. & 436.
Can. Plerumque 88. II. T. II. 158.
Can. Injuſtum 89. II. T. I. 106.
Can. Qui juſtus 90. III. 282.
Can. Si quis Epiſcopus 91. II. T. I. 155.
Can. Non ſemper 92. III. 108. & 436.
Can. Si Dominus 93. III. 179.
Can. Julianus 94. III. 133.
Can. Qui omnipotentem 95. II. T. I. 127.
Can. Ita corporis 96. II. T. II. 296.
Can. Qui reſiſtit 97. III. 307.
Can. Imperatores 98. III. 353.
Can. Quid ergo 99. II. T. II. 251.
Can. Qui conſentit 100. III. 307.
Can. Si is qui 101. III. 508.
Can. Excellentiſſimus 102. II. T. II. 303.
Can. Quoniam 103. II. T. II. 412.
Can. Anteceſſor 104. II. T. II. 222.
Can. Quod prædeceſſor 105. II. T. II. 220.
Can. Debent 106. III. 560.
Can. Canonica 107. I. 270.
Can. Cum aliquis 108. I. 270.
Can. De illis 109. II. T. II. 352.
Can. Sanctis 110. II. T. II. 429.

CAUSA XII.

Quæſt. 1.

Can. Omni ætas 1. I. 235.
Can. Dilectiſſimis 2. II. T. I. 26.
Can. Neceſſaria 3. I. 485.
Can. Nulla 4. II. T. II. 341.
Can. Clericus 5. III. 202.
Can. Cui portio 6. III. 106.
Can. Duo ſunt 7. III. 197.
Can. Quia tua 8. II. T. II. 119.
Can. Scimus 9. II. T. I. 114. & 117.
Can. Nolo 10. III. 394.
Can. Non dicatis 11. III. 395.
Can. Exemptum 12. III. 290.
Can. Expedit 13. III. 446.
Can. Quoniam 14. II. T. II. 59.
Can. Futuram 15. II. T. I. 174.
Can. Videntes 16. II. T. I. 115. & 116.
Can. Scrubebat 17. III. 290.
Can. Certe ego 18. III. 395.
Can. Epiſcopi 19. I. 309.
Can. Manifeſta 20. I. 375.
Can. Sint manifeſtæ 21. I. 18.
Can. Ex his 22. I. 19.
Can. Epiſcopus 23. I. 134.
Can. Præcipimus 24. I. 19.
Can. Illi autem 25. III. 446.
Can. Res Eccleſiæ 26. II. T. I. 115.
Can. Nulli Epiſcoporum 27. I. 485.
Can. Si privatum 28. III. 402.

Quæſt. 2.

Can. Qui Chriſti 1. II. T. I. 31. & 144.
Can. Auguſtino 2. II. T. I. 501.
Can. Nulli liceat 3. II. T. I. 296.
Can. Quicumque 4. II. T. II. 412.
Can. Prædia 5. II. T. I. 82.
Can. Qui abſtulerit 6. II. T. I. 31.
Can. In antiquis 7. II. T. I. 475.
Can. Cum devotiſs. 8. II. T. II. 105. & 134.
Can. Si ſæculi 9. II. T. II. 105.
Can. In legibus 10. II. T. I. 169.
Can. Fraternitas 11. II. T. II. 120.
Can. Res 12. II. T. II. 89.
Can. Apoſtolicos 13. I. 498.

Can. Et ſacrorum 14. . II. T. II. 61.
Can. Sacrorum 15. . II. T. II. 87.
Can. Si omnino 16. . II. T. II. 61.
Can. De viro 17. . II. T. II. 331.
Can. Monemus 18. . . . I. 486.
Can. Quiſquis 19. . . . I. 427.
Can. Non liceat 20. . II. T. I. 459.
Can. Indigne 21. . . II. T. I. 462.
Can. De rebus 22. . . II. T. II. 289.
Can. Vobis enim 23. . II. T. I. 422.
Can. Qui eſt divinis 24. II. T. I. 425.
Can. Vulteranæ 25. . II. T. I. 422.
Can. Conceſſo 26. . II. T. I. 406.
Can. Quatuor 27. . . II. T. I. 394.
Can. De reditibus 28. . . II. T. I. 371.
Can. Cognovimus 29. . II. T. II. 72.
Can. Mos eſt 30. . . II. T. II. 119.
Can. Sancimus 31. . . . . I. 259.
Can. Statuimus 32. . . . I. 309.
Can. Si quis de clericis 33. . I. 310.
Can. Epiſcopus 34. . . . I. 310.
Can. Diaconi 35. . . . I. 310.
Can. Quicquid 36. . . . I. 310.
Can. Alienationes 37. I. 546. II. T. II. 453.
Can. Hæc hujus 38. . . I. 327.
Can. Et ſi illi 39. . . . I. 235.
Can. Si quis de clericis 40. . I. 341.
Can. Abbatibus 41. . . . I. 340.
Can. Siqua 42. . . . . I. 38.
Can. Non liceat 43. . . I. 293.
Can. Precariæ 44. . . . I. 480.
Can. Charitatem 45. . II. T. II. 72.
Can. De Laicis 46. . . . I. 543.
Can. Illud quod 47. . . II. T. II. 473.
Can. Non licet 48. . . . I. 409.
Can. Sicut Eccleſia 49. II. T. II. 56.
Can. Non habenti 50. . . I. 209.
Can. Placuit 51. . . . I. 209.
Can. Sine exceptione 52. II. T. I. 349.
Can. Terrulas 53. . . . I. 310.
Can. Fugitivi 54. . . . I. 310.
Can. Injuſtum 55. . . . I. 489.
Can. Si quis qualibet 56. . . I. 310.
Can. Si quos 57. . . . I. 311.
Can. Epiſcopus 58. . . . I. 235.
Can. Quæſtionem 59. . . III. 471.
Can. Inſolitum 60. . . . III. 471.
Can. Liberti 61. . . . . I. 235.
Can. Octava 62. . . . I. 387.
Can. De libertis 63. . . I. 231.
Can. Longinquitate 64. . . I. 240.
Can. Liberti 65. . . . I. 235.
Can. Quicunque 66. . . . I. 235.
Can. Eccleſiaſticis 67. . II. T. II. 23.
Can. Cum Redemptor 68. II. T. II. 22.
Can. Eccleſiarum 69. . . . I. 231.
Can. Aurum 70. . . . III. 105.
Can. Gloria 71. . . III. 202. & 206.
Can. Sæpe fit 72. . . . I. 241.
Can. Si Epiſcopus 73. . . I. 231.
Can. Bonæ rei 74. . . . I. 246.
Can. Religioſam 75. . II. T. II. 22.

Quæſt. 3.

Can. Placuit 1. . . . I. 187.
Can. Quicunque 2. . . . I. 246.
Can. Pontifices 3. . . . I. 311.
Can. Epiſcopus 4. . . . I. 247.

Quæſt. 4.

Can. Sacerdotes 1. . . . I. 246.
Can. Quicumque 2. . . . I. 360.
Can. Presbyter 3. . . . I. 311.

Quæſt. 5.

Can. Nulli dubium 1. . II. T. II. 89.
Can. Obitum 2. . . II. T. II. 61.
Can. Quia Johannes 3. II. T. II. 30.
Can. Fixum 4. . . . I. 387.
Can. Si Epiſcopus 5. . . I. 311.
Can. Sicubi 6. . . . I. 319.
Can. Quicunque 7. . . I. 523.

CAUSA XIII.

Quæſt. 1.

Can. Eccleſias 1. . . II. T. I. 149.

Quæſt. 2.

Can. Facultates 1. . . II. T. I. 395.
Can. Ebron 2. . . . III. 147.
Can. Unaquæque 3. II. T. II. 112. & III. 436.
Can. Ultima 4. . . II. T. II. 97.
Can. Illud etiam 5. . . II. T. I. 418.
Can. Ubicunque 6. . . . I. 512.
Can. Placuit 7. . . II. T. I. 175.
Can. Siquis iraſcitur 8. . . III. 395.
Can. Qui oblationes 9. . . I. 198.
Can. Qui oblationes 10. . . I. 274.
Can. Clerici 11. . . . I. 311.
Can. Queſta eſt 12. . II. T. II. 97.
Can. Poſtquam 13. . . . III. 147.
Can. In Eccleſiaſtico 14. . . I. 512.
Can. Præcipiendum 15. . I. 274. 507.
Can. Quibus peccata 16. . . III. 437.
Can. Cum gravia 17. . II. T. II. 165.
Can. Nullus mortuus 18. . . I. 465.
Can. Non æſtimemus 19. . . III. 396.
Can. In præſenti 20. . . III. 560.
Can. Pro obeuntibus 21. II. T. II. 207.
Can. Animæ 22. . . . III. 560.
Can. Tempus 23. . . . III. 324.
Can. Quia alii 24. . . . III. 117.
Can. Quam præpoſterum 25. . III. 37.
Can. Ubicunque 26. . . . III. 240.
Can. Habent 27. . . II. T. I. 234.

Can.

Can. Qui divina 28. . . . . I. 231.
Can. Fatendum 29. . . . III. 396.
Can. Quæſitum 30. . . . I. 466.
Can. Fures 31. . . . . I. 512.
Can. Si fur 32. . . . . I. 341.

CAUSA XIV.

Quæſt. 1.

Can. Epiſcopus 1. . . . . I. 198.
Can. Quod debetur 2. . . III. 340.
Can. Quiſquis 3. . III. 183. & 378.

Quæſt. 2.

Can. Super prudentia 1. II. T. II. 461.
Can. Quamquam 2. . . . I. 486.

Quæſt. 3.

Can. Si fœneraveris 1. . . III. 279.
Can. Putant 2. . . . . III. 154.
Can. Plerique 3. . . . . III. 91.
Can. Uſura eſt 4. . . . . I. 311.

Quæſt. 4.

Can. Clerici 1. . . . II. T. I. 393.
Can. Miniſtri 2. . . . I. 45. 312.
Can. Canonum 3. . . . . I. 319.
Can. Si quis oblitus 4. . . . I. 375.
Can. Si quis Clericus 5. . . . I. 3 9.
Can. Nullus Clericorum 6. . . I. 187.
Can. Nec hoc 7. . . . II. T. I. 334.
Can. Quoniam 8. . . . . I. 107.
Can. Quicunque 9. . . II. T. I. 183.
Can. Si quis uſuram 10. . . III. 107.
Can. Quid dicam 11. . . . III. 420.
Can. Ab illo 12. . . . . III. 91.

Quæſt. 5.

Can. Nolite 1. . . . . III. 307.
Can. Immolans 2. . . . . III. 8.
Can. Forte aliquis 3. . . . III. 308.
Can. Nemo 4. . . . . III. 218.
Can. Rapinam 5. . . . . III. 133.
Can. Si quid inveniſti 6. . . III. 308.
Can. Eleemoſyna 7. . . II. T. II. 109.
Can. Multi 8. . . . . III. 149.
Can. Neque enim 9. . . . III. 381.
Can. Denique 10. . . . . III. 105.
Can. Scriptum eſt 11. . . II. T. II. 116.
Can. Dixit Dominus 12. . . III. 271.
Can. Pœnale eſt 13. . . . III. 271.
Can. Qui habetis 14. . . . III. 307.
Can. Non ſane 15. . . . III. 420.

Quæſt. 6.

Can. Si res 1. . . . . III. 420.
Can. Comperimus 2. . . II. T. II. 62.
Can. Hi qui 3. . . . II. T. II. 76.
Can. Fur autem 4. . . . . III. 180.

CAUSA XV.

Quæſt. 1.

Can. Merito 1. . . . . III. 273.
Can. Illud relatum 2. . . . III. 471.
Can. Firmiſſime 3. . . . III. 326.
Can. Mulier 4. . . . . III. 272.
Can. Aliquos 5. . . . . III. 299.
Can. Illa cavenda 6. . . . III. 74.
Can. Sane 7. . . . . . III. 85.
Can. Si concupiſcentia 8. . . III. 330.
Can. Inebriaverunt 9. . . . III. 340.
Can. Non eſt 10. . . . . III. 89.
Can. Nec is 11. . . . III. 83. & 108.
Can. Si quis inſaniens 12. . . III. 517.
Can. Si quis non iratus 13. . . III. 218.

Quæſt. 2.

Can. Obſervandum 1. . . . . I. 319.

Quæſt. 3.

Can. De crimine 1. . . . III. 471.
Can. Ex eo 2. . . . . III. 471.
Can. Certis de cauſis 3. . . III. 471.
Can. Sane 4. . . . . III. 471.
Can. Nemini 5. . . . II. T. I. 182.

Quæſt. 4.

Can. Nullus Epiſcoporum 1. . . I. 320.
Can. Placita 2. . . . . I. 335.
Can. Nullus Epiſcopus 3. . . I. 437.

Quæſt. 5.

Can. De crimine 1. . . II. T. II. 366.
Can. Presbyter 2. . . II. T. II. 337.

Quæſt. 6.

Can. Siquandoque 1. II. T. I. 56. & 57.
Can. Auctoritatem 2. . . II. T. II. 306.
Can. Alius item 3. II. T. II. 172. & 422.
Can. Nos Sanctorum 4. . II. T. II. 411.
Can. Juratos 5. . . . II. T. II. 442.

Quæſt. 7.

Can. Sexta 1. . . . . . I. 387.
Can. Si quid 2. . . . II. T. II. 67.
Can. Si quis tumidus 3. . . . I. 175.
Can. Felix 4. . . . . . I. 178.
Can. Si autem 5. . . . . I. 187.
Can. Epiſcopus 6. . . . . I. 199.
Can. Epiſcopus 7. . . . . I. 387.

Quæſt. 8.

Can. Qui admiſit 1. . . . . I. 59.
Can. Hi qui 2. . . . . . I. 325.
Can. Cum multæ 3. . . . . I. 247.
Can. Si quis Presbyter 4. . . . I. 376.
Can. Sciſcitantibus 5. . . II. T. II. 323.

CAUSA

CAUSA XVI.

Quæſt. 1.

Can. Placuit 1. . . . I. 107.
Can. Nemo 2. . . II. T. II. 26.
Can. De Monachis 3. . II. T. I. 250.
Can. Monachus 4. . . III. 206.
Can. Si cupis 5. . . . III. 206.
Can. Alia cauſa 6. . . III. 195.
Can. Eccleſia 7. . . . III. 210.
Can. Placuit 8. . . II. T. II. 192.
Can. Pervenit 9. . . II. T. II. 465.
Can. Interdicimus 10. . . I. 547.
Can. Juxta 11. . . II. T. II. 403.
Can. Qui vere 12. . . . I. 294.
Can. Agapitus 13. . . II. T. II. 83.
Can. Admonere 14. . . II. T. II. 95.
Can. Conſideratio 15. . II. T. I. 446.
Can. Ubicunque 16. . . . I. 513.
Can. Quidam 17. . . . . I. 295.
Can. Probinum 18. . . II. T. I. 509.
Can. Adjicimus 19. . . II. T. I. 357.
Can. De præſentium 20. . II. T. I. 524.
Can. Doctos 21. . . . . III. 133.
Can. Si Monachus 22. . . II. T. I. 278.
Can. Moderamine 23. . . II. T. II. 172.
Can. Ex auctoritate 24. . II. T. II. 172.
Can. Sunt nonnulli 25. . II. T. II. 184.
Can. Sic vive 26. . . . III. 210.
Can. Si Clericatus 27. . . III. 210.
Can. Siquis Monachus 28. . II. T. I. 447.
Can. Monachos 29. . . II. T. I. 229.
Can. Vos autem 30. . . . III. 411.
Can. In parochia 31. . . II. T. I. 498.
Can. Siquem 32. . . II. T. II. 37.
Can. Monachi 33. . . . . I. 312.
Can. Cum pro utilitate 34. . . I. 327.
Can. Monachi 35. . . . . I. 320.
Can. Legi 36. . . . . III. 399.
Can. Ne pro cujuſlibet 37. II. T. II. 30.
Can. Presbytero 38. . . II. T. II. 72.
Can. Hinc eſt 39. . . II. T. II. 141.
Can. Generaliter 40. . . . III. 471.
Can. Cunctis 41. . . II. T. I. 23.
Can. Siquis Laicus 42. . . . I. 469.
Can. Eccleſiæ 43. . . . . I. 460.
Can. Quicunque 44. . . . . I. 493.
Can. De decimis 45. . II. T. II. 277.
Can. Queſti 46. . . . . I. 456.
Can. Decimas 47. . . II. T. II. 467.
Can. Et temporis 48. . . II. T. II. 39.
Can. Poſtquam 49. . . II. T. II. 43.
Can. Felix 50. . . . . . I. 178.
Can. Multis 51. . . . . I. 187.
Can. Frater 52. . . . II. T. II. 49.
Can. Præcipimus 53. . . II. T. II. 206.
Can. Plures 54. . . . . . I. 260.
Can. Statuimus 55. . . II. T. I. 235.
Can. In ſacris 56. I. 488. II. T. I. 236.
Can. In canonibus 57. . . II. T. I. 462.
Can. Similiter 58. . . . II. T. I. 463.
Can. Quia juxta 59. . . . . I. 445.
Can. Conſtitutum 60. . . . . I. 234.
Can. Poſſeſſiones 61. . . II. T. I. 464.
Can. Nulli Epiſcoporum 62. . . I. 486.
Can. Ad hoc 63. . . . II. T. II. 71.
Can. Prædicator 64. . . . . I. 428.
Can. Revertimini 65. . . . III. 167.
Can. Decimæ 66. . . . . III. 309.
Can. Apoſtolicis 67. . . . III. 180.
Can. Quoniam 68. . . . . III. 189.

Quæſt. 2.

Can. Viſis 1. . . . . II. T. I. 477.
Can. Admonemus 2. . . II. T. II. 453.
Can. Præcipimus 3. . . II. T. II. 381.
Can. Nullus decimas 4. . II. T. I. 364.
Can. Nam qui 5. . . . . III. 121.
Can. Sane 6. I. 543. II. T. II. 453.
Can. Statuendum 7. . . . . I. 541.

Quæſt. 5.

Can. Siquis Epiſcoporum 1. II. T. II. 341.
Can. Poſſeſſio 2. . . . . I. 235.
Can. Lator 3. . . . II. T. II. 28.

Quæſt. 3.

Can. Per ſingulas 1. I. 295. III. T. I. 447.
Can. Præſulum 2. . . II. T. I. 395.
Can. Sicut 3. . . . . . I. 235.
Can. Quicumque 4. . . . . I. 236.
Can. Licet 5. . . . . II. T. I. 428.
Can. Inter memoratos 6. . II. T. I. 278.
Can. Dilectio 7. . . . II. T. I. 425.
Can. Placuit 8. . . . II. T. I. 447.
Can. Poſt quingentos 9. . II. T. I. 401.
Can. Si Sacerdotes 10. . . . I. 248.
Can. Clerici 11. . . . . I. 312.
Can. Si Epiſcopus 12. . . . I. 335.
Can. Prima 13. . . . . . I. 387.
Can. Porro 14. . . . II. T. II. 352.
Can. Placuit 15. . . . . I. 213.
Can. Jubemus 16. . . . . III. 472.
Can. Nemo 17. . . . II. T. II. 352.

Quæſt. 4.

Can. Poſſeſſiones 1. . . II. T. II. 455.
Can. Volumus 2. . . . II. T. II. 74.
Can. Neque decennii 3. . . . III. 472.

Quæſt. 6.

Can. Conſuetudo 1. . . II. T. II. 145.
Can. Placuit 2. . . . . . I. 220.
Can. Si Epiſcopum 3. . . II. T. II. 114.
Can. Cognovimus 4. . . II. T. II. 73.
Can. De lapſis 5. . . II. T. II. 74.

Can.

Can. Si fortaſſis 6. . II. T. II. 249.
Can. Epiſcopo 7. . . . I. 469.
Can. Illud ſtatuendum 8. II. T. I. 448.

Quæſt. 7.

Can. Decimas 1. . . II. T. II. 414.
Can. Congregato 2. . II. T. II. 456.
Can. Pervenit 3. . . II. T. II. 423.
Can. Quicunque 4. . . III. 121.
Can. Omnes 5. . . . I. 395.
Can. Decimas 6. . . . I. 470.
Can. Decimas quas 7. . . I. 470.
Can. Majores 8. . . . III. 310.
Can. Et hoc 9. . . . III. 20.
Can. Omnes baſilicæ 10. . . I. 335.
Can. Nullus omnino 11. . I. 396. 547.
Can. Siquis deinceps 12. II. T. II. 414.
Can. Quoniam 13. . II. T. II. 413.
Can. Siquis Epiſcopus 14. . I. 20.
Can. Sane 15. . . . III 548.
Can. Siquis Clericus 16. II. T. II. 468.
Can Conſtitutiones 17. II. T. II. 468.
Can. Nullus laicorum 18. II. T. II. 468.
Can. Sicut domini 19. . II. T. II. 468.
Can. Per laicos 20. . II. T. II. 402.
Can. Quoniam 21. . . . I. 289.
Can. In nona 22. . . . I. 388.
Can. Non placuit 23. . II. T. I. 458.
Can. Laicis 24. . . II. T. I. 458.
Can. Siquis principum 25. . I. 547.
Can. Piæ mentis 26. . II. T. I. 437.
Can. Frigentius 27. . II. T. I. 437.
Can. Eccleſias 28. . . II. T. I. 19.
Can. Contra ſanctorum 29. II. T. II. 249.
Can. Quicunque 30. . . I. 236.
Can. Filiis 31. . . . . I. 248.
Can. Decernimus 32. . . I. 248.
Can. Monaſterium 33. . . I. 487.
Can. Rationis 34. . II. T. II. 76.
Can. Conſiderandum 35. II. T. II. 174.
Can. Si plures 36. . . . I. 513.
Can. Laici 37. . . . . I. 465.
Can. Inventum 38. . . . I. 456.
Can. Decimas 39. . II. T. II. 439.
Can. Nemini 40. . . . I. 68.
Can. Siquis vult 41. II. T. I. 297. III. 518.
Can. Conſtituit 42. . . . I. 456.
Can. Congregatio 43. . . I. 262.

CAUSA XVII.

Quæſt. 1.

Can. Sunt quædam 1. . . III. 437.
Can. Voventibus 2. . . III. 215.
Can. Ananias 3. . . II. T. II. 79.
Can. Qui bona 4. . II. T. II. 155.

Quæſt. 2.

Can. Gonſaldus 1. . II. T. II. 404.
Can. Nos novimus 2. . . III. 403.
Can. Siquis incognitus 3. II. T. I. 297.

Quæſt. 3.

Quæſt. 4.

Can. Quicumque 1. . II. T. I. 459.
Can. Ratio 2. . . II. T. II. 38.
Can. Sunt qui opes 3. . . III. 112.
Can. Sacrilegium 4. . II. T. II. 60.
Can. Omnes Eccleſiæ 5. II. T. I. 136.
Can. Sicut antiquitus 6. II. T. II. 329.
Can. Siquis in atrio 7. . . I. 514.
Can. Miror 8. . . . III. 404.
Can. Reum 9. . . . I. 445.
Can. Frater 10. . . II. T. I. 441.
Can. Ad Epiſcopos 11. . II. T. I. 413.
Can Sicut qui Eccleſiam 12. II. T. I. 83.
Can. Attendendum 13. . II. T. I. 115.
Can. Siquis Eccleſiam 14. II. T. I. 75.
Can. Si forte 15. . . II. T. I. 19.
Can. Pecunia 16. . . . III. 518.
Can. Siquis Clericus 17. . III. 525.
Can. Qui rapit 18. . II. T. I. 31.
Can. Nullus Clericorum 19. . I. 327.
Can. Siquis contumax 20. . I. 514.
Can. Quiſquis 21. . II. T. II. 344.
Can. Siquis deinceps 22. II. T. II. 404.
Can. De Presbyterorum 23. II. T. II. 338.
Can. Qui presbyterum 24. . I. 466.
Can. Ut presbyteri 25. . . I. 523.
Can. Omnes presbyteri 26. . I. 515.
Can. Qui ſubdiaconum 27. . I. 445.
Can. Qui occiderit 28. . . I. 445.
Can. Siquis ſuadente 29. II. T. II. 475.
Can. Nemini 30. . . II. T. II. 302.
Can. Conſtituit 31. . . . I. 237.
Can. Metuentes 32. . II. T. I. 405.
Can. Uxor 33. . . II. T. I. 421.
Can. Judas 34. . . II. T. I. 438.
Can. Diffinivit 35. . . . I. 252.
Can. Id conſtituimus 36. . . I. 335.
Can. Si quis ſervum 37. . . I. 121.
Can. Si quis ſervum 38. . . I. 376.
Can. Nullus res 39. . . . I. 205.
Can. In venditionibus 40. . . I. 313.
Can. Queſti 41. . . II. T. II. 60.
Can. Hanc ergo 42. . II. T. II. 60.
Can. Quicunque 43. . . . III. 395.

CAUSA XVIII.

Quæſt. 1.

Can. Statutum 1. . . . I. 536.

Quæſt. 2.

Can. Hoc tantum 1. . . . I. 237.

Can. Abbas 2. II. T. II. 85.
Can. Abbatem 3. II. T. II. 85.
Can. Abbatem in Monaſterio 4. II. T. I. 493.
Can. Quam ſit 5. II. T. II. 142.
Can. Luminoſo 6. II. T. II. 85.
Can. Pridem 7. II. T. II. 77.
Can. Abbas 8. I. 467.
Can. Nullam poteſtatem 9. II. T. I. 507.
Can. Quidam 10. I. 294.
Can. Qui religioſis 11. I. 199.
Can. De Monachis 12. I. 312.
Can. Cellulas 13. I. 313.
Can. Nullus Monachus 14. I. 335.
Can. Si quis Abbas 15. I. 524.
Can. Abbates 16. I. 335.
Can. Monaſteria 17. I. 51.
Can. Abbatibus 18. II. T. II. 470.
Can. Cognovimus 19. II. T. II. 99.
Can. Pervenit 20. II. T. II. 84.
Can. Diffinimus 21. I. 428.
Can. In nullo 22. III. 560.
Can. Monaſteria 23. I. 313.
Can. In decima 24. I. 388.
Can. Pernicioſam 25. II. T. II. 478.
Can. Pervenit 26. II. T. II. 26.
Can. Dudum 27. II. T. II. 30.
Can. Viſitandi 28. II. T. II. 29.
Can. Non ſemel 29. I. 342. 396.
Can. Eleutherius 30. II. T. I. 509.
Can. Servitium 31. III. 561.

CAUSA XIX.

Quæſt. 1.

Can. Clerici 1. I. 237.

Quæſt. 2.

Can. Alienum 1. II. T. I. 338.
Can. Duæ ſunt 2. II. T. II. 447.

Quæſt. 3.

Can. Nullus Abbas 1. I. 398.
Can. Mandamus 2. II. T. II. 456.
Can. Statuimus 3. II. T. II. 436.
Can. Quæ ſemel 4. I. 296.
Can. Quoniam 5. I. 428.
Can. Monaſteriis 6. II. T. II. 41.
Can. Ingredientibus 7. II. T. II. 98.
Can. Perlatum 8. II. T. II. 61.
Can. Si qua mulier 9. III. 472.
Can. Non liceat 10. III. 472.

CAUSA XX.

Quæſt. 1.

Can. Firma 1. I. 501.
Can. Addidiſtis 2. II. T. II. 124.
Can. Monachum 3. III. 508.
Can. Quicumque 4. III. 508.
Can. Quia autem 5. II. T. II. 38.
Can. Quem primogenitores 6. I. 516.
Can. Infans 7. III. 519.
Can. Puellæ 8. II. T. I. 332.
Can. Sicut qui 9. I. 487.
Can. Illud autem 10. II. T. I. 165.
Can. Devotis 11. II. T. I. 393.
Can. Juvenculas 12. II. T. II. 72.
Can. Sanctimoniales 13. I. 187.
Can. Placuit 14. I. 181.
Can. Virgines 15. II. T. I. 85.
Can. Vidua 16. I. 249.

Quæſt. 2.

Can. Si in qualibet 1. I. 249.
Can. Puella 2. I. 516.
Can. Statuimus 3. II. T. I. 156.
Can. Oportet 4. I. 501.

Quæſt. 3.

Can. Propoſitum 1. II. T. I. 331.
Can. Proclivis 2. I. 241.
Can. Eos qui ſemel 3. I. 296.
Can. Præſens 4. II. T. II. 300.
Can. Conſtituit 5. I. 456.

Quæſt. 4.

Can. Virgines 1. I. 516.
Can. Monacho 2. III. 57. & 519.
Can. Monachum 3. I. 312.

CAUSA XXI.

Quæſt. 1.

Can. Clericus 1. I. 428.
Can. Clericum 2. I. 297.
Can. Qui Plures 3. II. T. II. 278.
Can. Unum 4. I. 314.
Can. Relatio 5. II. T. II. 34.
Can. Illud quoque 6. II. T. II. 34.

Quæſt. 2.

Can. Quoniam 1. I. 409.
Can. Placuit 2. I. 388.
Can. Si quis jam 3. I. 297.
Can. Sicut 4. I. 389.
Can. Præcipimus 5. II. T. II. 474.

Quæſt. 3.

Can. Pervenit 1. I. 175. 288.
Can. Credo 2. I. 175.
Can. Placuit 3. I. 188.
Can. Cyprianus 4. III. 27.
Can. Mollitiis 5. III. 27.
Can. Hi qui in Eccleſia 6. III. 27.
Can. Sacerdotium 7. III. 27.

Quæſt. 4.

Can. Omnis jactantia 1. I. 428.
Can. Nullus eorum 2. I. 410.
Can. Epiſcopi 3. II. T. II. 210.

Can.

Can. Sine ornatu 4. . . . I. 487.
Can. Præcipimus 5. . II. T. II. 473.
Quæſt. 5.
Can. Placuit 1. . . . I. 314.
Can. Si quis a proprio 2. . I. 136.
Can. Si quis cujuslibet 3. . I. 205.
Can. Si forte 4. . . . I. 51.
Can. Si quis Epiſcopus 5. . I. 376.
Can. Si Epiſcoporum 6. II. T. II. 133.

CAUSA XXII.

Quæſt. 1.
Can. Omne 1. . . . I. 244.
Can. Non eſt 2. . . . III. 425.
Can. In novo 3. . . . III. 425.
Can. Ut noveritis 4. . . III. 310.
Can. Ita ergo 5. . . . III. 425.
Can. Tu malum 6. . . . III. 425.
Can. Et jurabunt 7. . . III. 425.
Can. Conſidera 8. . . . III. 425.
Can. Clericum 9. . . . III. 561.
Can. Si quis per capillum 10. II. T. I. 85.
Can. Si aliqua 11. . . . III. 561.
Can. Habemus 12. . . . III. 219.
Can. Non eſt 13. . . . III. 490.
Can. Si peccatum 14. . . III. 310.
Can. Quamvis 15. . . . III. 425.
Can. Movet te 16. . . . III. 425.
Can. Prædicandum 17. . II. T. I. 156.
Quæſt. 2.
Can. In dolo 1. . . . III. 276.
Can. Animadvertendum 2. . III. 561.
Can. Homines 3. . . . III. 310.
Can. Is autem 4. . . . III. 324.
Can. Beatus Paulus 5. . II. T. I. 449.
Can. In quibus 6. . . . III. 324.
Can. In ipſarum 7. . . III. 324.
Can. Primum 8. . . . III. 377.
Can. Cum humilitatis 9. . III. 311.
Can. Incaute 10. . . II. T. II. 151.
Can. Non ita 11. . . . III. 290.
Can. Mihi autem 12. . . III. 324.
Can. Nec artificioſo 13. . . III. 389.
Can. Ne quis 14. . . . III. 276.
Can. Faciat 15. . . . III. 377.
Can. Omne genus 16. . . III. 500.
Can. Si quis ad te 17. . . III. 377.
Can. Quod autem 18. . . III. 271.
Can. Si quis per vetus 19. II. T. II. 151.
Can. Si quælibet 20. II. T. II. 151. III. 85.
Can. Utilem 21. . . . III. 172.
Can. Quæritur 22. . . . III. 271.
Quæſt. 3.
Quæſt. 4.
Can. Si publicis 1. . . . I. 244.
Can. Eſt etiam 2. . . . III. 105.
Can. Quod David 3. . . . III. 311.
Can. Juravit 4. . . . III. 311.
Can. In malis 5. . . . III. 500.
Can. Si aliquid 6. . . . III. 532.
Can. Non ſolum 7. . . . III. 532.
Can. Unuſquiſque 8. . . III. 105.
Can. Incommutabilis 9. . . I. 244.
Can. Magnæ 10. . . . III. 437.
Can. Qui Sacramento 11. . . I. 328.
Can. Non ſemper 12. . . III. 105.
Can. Non eſt 13. . . . III. 490.
Can. Neceſſe eſt 14. . . I. 244.
Can. Non pejerabis 15. I. 244. III. 6.
Can. Si aliquid 16. . II. T. I. 92.
Can. Diffinitio 17. . . . I. 30.
Can. Actione 18. . . . I. 429.
Can. Si quis præventus 19. III. 187. & 509.
Can. Si ad peccatum 20. . III. 381.
Can. Mulier 21. . . . III. 381.
Can. Inter cætera 22. . . III. 429.
Can. Innocens 23. . . . III. 105.
Quæſt. 5.
Can. Qui compulſus 1. II. T. I. 86. III. 519.
Can. Qui pejerat 2. II. T. I. 86. III. 519.
Can. Si quis coactus 3. . . III. 519.
Can. Si quis pejeraverit 4. II. T. I. 31. III. 519.
Can. Ille qui 5. . . . III. 312.
Can. Qui exigit 6. . . . III. 312.
Can. Si quis convictus 7. . . I. 386.
Can. Hoc videtur 8. . . III. 272.
Can. Quacumque 9. . . . III. 490.
Can. Ecce dico 10. . . . III. 310.
Can. Humanæ 11. . . II. T. II. 151.
Can. Juramenti 12. . . III. 244.
Can. Qui pejerare 13. . . III. 245.
Can. Parvuli 14. . . . I. 446.
Can. Pueri 15. . . . I. 30.
Can. Honeſtum 16. . . II. T. I. 134.
Can. Decrevit 17. . . . I. 481.
Can. De forma 18. . . . III. 551.
Can. Si qui laicus 19. . . III. 437.
Can. Cavete 20. . . . III. 125.
Can. Quoties 21. . . . III. 175.
Can. Nullus 22. . . . I. 390.
Can. Nullus Epiſcopus 23. II. T. II. 457.

CAUSA XXIII.

Quæſt. 1.
Can. Niſi bella 1. . . II. T. II. 174.
Can. Paratus 2. . . . III. 312.
Can. Noli 3. . . . III. 405.
Can. Quid culpatur 4. . . III. 338.
Can. Militare 5. . . . III. 312.
Can Apud veros 6. . . . III. 323.

Can. Summa 7. II. T. II. 44.

Quæſt. 2.

Can. Juſtum 1. III. 499.
Can. Dominus 2. III. 275.
Can. Notandum 3. III. 273.

Quæſt. 3.

Can. Sex 1. III. 282.
Can. Maximianus 2. III. 402.
Can. Noſtri 3. III. 410.
Can. Pro membris 4. III. 364.
Can. Fortitudo 5. III. 106.
Can. Si quis 6. III. 164.
Can. Non in inferenda 7. III. 106.
Can. Qui poteſt 8. II. T. I. 209. & 236.
Can. Juſtum eſt 9. II. T. I. 107.
Can. Ab Imperatoribus 10. I. 206.
Can. Oſtendit 11. III. 281.

Quæſt. 4.

Can. Tolerandi 1. III. 313.
Can. Tu bonus 2. III. 438.
Can. Quid ergo 3. III. 291.
Can. Ecce 4. III. 313.
Can. Quiſquis 5. III. 360.
Can. Ita plane 6. III. 360.
Can. Si quis a Catholica 7. III. 354.
Can. A malis 8. III. 313.
Can. Recedite 9. III. 313.
Can. Quam magnum 10. III. 431.
Can. Forte 11. III. 313.
Can. Tres 12. III. 313.
Can. Qui ſecundum 13. III. 172.
Can. Quantus 14. III. 348.
Can. Hæc autem 15. II. T. II. 158.
Can. Cum in lege 16. II. T. II. 158.
Can. Infideles 17. III. 296.
Can. Quidam vero 18. III. 327.
Can. Cum quiſque 19. III. 360.
Can. Sicut non eſt 20. III. 370.
Can. Obtineri 21. II. T. II. 165.
Can. Nabucodonoſor 22. III. 368.
Can. Vaſis 23. III. 438.
Can. Ipſa pietas 24. III. 402.
Can. Quid faciet 25. III. 412.
Can. Quod Chriſtus 26. III. 78.
Can. Inter querelas 27. II. T. II. 98.
Can. Si is qui 28. II. T. II. 159.
Can. Si illic 29. II. T. I. 417.
Can. Guiliſarius 30. I. 73. II. T. I. 482.
Can. Si quis poteſtatem 31. III. 80.
Can. Non poteſt 32. III. 360.
Can. Eſt injuſta 33. III. 75.
Can. Ne amiſſo 34. III. 277.
Can. Duo iſta 35. III. 438.
Can. Ille gladium 36. III. 340.
Can. Nimium 37. III. 431.
Can. Diſplicet 38. III. 409.
Can. Quando vult 39. III. 291.
Can. Qui peccat 40. III. 335. & 364.
Can. Non invenitur 41. III. 431.
Can. Si Eccleſia 42. III. 403.
Can. Quis nos 43. III. 403.
Can. Quid crudele 44. III. 340.
Can. Quæſitum 45. II. T. I. 254.
Can. Illud etiam 46. II. T. I. 255.
Can. Si quos 47. II. T. II. 104.
Can. Sicut excellentiam 48. II. T. II. 126.
Can. Si non ex fidei 49. II. T. II. 127.
Can. Si ea 50. III. 439.
Can. Ea vindicta 51. III. 286.
Can. Quiſquis 52. III. 355.
Can. Debet homo 53. III. 421.
Can. Mali ſunt 54. III. 409.

Quæſt. 5.

Can. Circumcelliones 1. III. 421.
Can. Pœna 2. III. 422.
Can. Unum 3. III. 409.
Can. Prodeſt 4. III. 420.
Can. Hoc tamen 5. III. 420. & 561.
Can. Quid ergo 6. III. 162.
Can. Reos 7. II. T. II. 174.
Can. De occidendis 8. III. 426.
Can. Si non licet 9. III. 330.
Can. Tu dixiſti 10. III. 364.
Can. Non eſt 11. III. 160.
Can. Placuit 12. I. 356.
Can. Miles 13. III. 330.
Can. Cum miniſter 14. III. 271.
Can. Lex æterna 15. III. 340.
Can. Officia 16. III. 284.
Can. Non eſt 17. III. 420.
Can. Non fruſtra 18. III. 420.
Can. Cum homo 19. III. 420.
Can. Principes 20. III. 490.
Can. Res autem 21. II. T. I. 350.
Can. Inceſtuoſi 22. I. 462.
Can. Regum officium 23. III. 153.
Can. Si apud 24. III. 181.
Can. Dicat aliquis 25. III. 86.
Can. Adminiſtratores 26. II. T. II. 358.
Can. Non ſolum 27. III. 157.
Can. Non eſt crudelis 28. III. 152.
Can. Qui malos 29. III. 154.
Can. Judex 30. III. 172.
Can. Homicidas 31. III. 153.
Can. Si audieris 32. III. 39.
Can. Ad fidem 33. III. 365.
Can. Si propterea 34. III. 365.
Can. Si vos contra 35. III. 335.
Can. Non putes 36. III. 291.
Can. Non eſt Innocentiæ 37. III. 330.
Can. Quis vitiis 38. III. 419.
Can. Sunt quædam 39. III. 536.

Can.

Can. Rex debet 40. . . III. 38.
Can. Si homicidium 41. . . III. 365.
Can. Non vos hominum 42. II. T. I. 488.
Can. De liguribus 43. . . II. T. I. 488.
Can. Quali nos 44. . II. T. I. 488.
Can. Relegentes 45. . II. T. I. 492.
Can. Omnium veſtrum 46. II. T. II. 312.
Can. Excommunicatorum 47. II. T. II. 443.
Can. Quis enim 48. . . III. 403.
Can. Remittuntur 49. . . III. 83.

Quæſt. 6.

Can. Schiſmatici 1. . . III. 403.
Can. Quod erraverat 2. . . III. 354.
Can. Vides 3. . . . III. 431.
Can. Jam vero 4. . II. T. II. 92.

Quæſt. 7.

Can. Quicumque 1. . . III. 431.
Can. Si de rebus 2. . . III. 365.
Can. Quod autem 3. . . III. 402.
Can. Quemadmodum 4. . III. 403.

Quæſt. 8.

Can. Nimium 1. . . II. T. II. 355.
Can. Cum a Judæis 2. . II. T. I. 279.
Can. Non pila 3. . . . III. 134.
Can. Quicumque 4. . . . I. 525.
Can. Clerici 5. . . . . I. 237.
Can. Quicumque ex Clero 6. . I. 476.
Can. Igitur 7. . . II. T. II. 277.
Can. Scire vos 8. . . II. T. II. 277.
Can. Omni timore 9. . II. T. II. 270.
Can. Hortatu 10. . . . III. 535.
Can. Diſpar 11. . . II. T. II. 393.
Can. Præterea 12. . II. T. II. 354.
Can. Legi 13. . . . III. 206.
Can. Occidit 14. . . . III 237.
Can. Si nulla 15. . . II. T. II. 323.
Can. Petrus 16. . . II. T. II. 165.
Can. Ut pridem 17. . II. T. II. 21.
Can. Suppliciter 18. . II. T. II. 21.
Can. Repreheſibile 19. . II. T. II. 298.
Can. Si in morte 20. . II. T. II. 131.
Can. Convenior 21. . III. 117. & 132.
Can. Tributum 22. . II. T. II. 457.
Can. In qualibet 23. . . III. 472.
Can. Secundum 24 . . . I. 352.
Can. Sancitum 25. . . . I. 493.
Can. Quo auſu 26. . II. T. I. 412.
Can. Si quis Epiſcopus 27. . I. 137.
Can. Si vobis 28. . . . I. 147.
Can. Sæpe principes 29. . . I. 237.
Can. His a quibus 30. . . I. 251.
Can. Si quis membrorum 31. II. T. I. 157.
Can. Peſſimam 32. . II. T. II. 477.
Can. Quicunque 33. . . III. 330.
Can. Si quatuor 34. . . . I. 412.

CAUSA XXIV.

Quæſt. 1.

Can. Achatius 1. . . II. T. I. 387.
Can. Majores noſtri 2. . II. T. I. 397.
Can. Achatius 3. . II. T. I. 375. & 387.
Can. Audivimus 4. . II. T. II. 399.
Can. Manet ergo 5. . II. T. I. 318.
Can. Quodcunque 6. . . III. 291.
Can. Non turbatur 7. . . III. 78.
Can. Eſt aliud 8. . . . III. 78.
Can. A recta 9. . . II. T. I. 137.
Can. Memor ſum 10. . II. T. I. 146.
Can. In ſede 11. . . II. T. I. 171.
Can. Quoties fidei 12. . II. T. I. 273.
Can. Officii noſtri 13. . II. T. I. 179.
Can. Hæc eſt fides 14. . . III. 192.
Can. Rogamus 15. . . II. T. I. 164.
Can. Cum beatiſſimus 16. II. T. I. 345.
Can. Si Petrus 17. . . III. 78.
Can. Loquitur 18. . . III. 33.
Can. Alienus eſt 19. . . III. 34.
Can. Omnibus 20. . . . III. 348.
Can. Non aſſeramus 21. . . III. 348.
Can. Quia ex ſola 22. . II. T. II. 151.
Can. Advocavit 23. . . III. 120.
Can. Omnis quis recedit 24. . III. 530.
Can. Quoniam vetuſto 25. . III. 193.
Can. Quæ dignior 26. . . III. 78.
Can. Quicumque ab unitate 27. III. 528.
Can. Odi 28. . . . . III. 157.
Can. Ubi ſana 29. . . . III. 286.
Can. Hæretici 30. . . II. T. I 264.
Can. Didicimus 31. . . . III. 31.
Can. Qui contra 32. . . II. T. I. 195.
Can. Pudenda 33. . . II. T. I. 491.
Can. Schiſma 34. . . II. T. I. 490.
Can. Ait Cœleſtinus 35. II. T. II. 320.
Can. Aperte inquit 36. II. T. II. 314.
Can. Miramur 37. . II. T. II. 314.
Can. Quiſquis 38. . . . III. 431.
Can. Subdiaconus 39. . . III. 411.
Can. Si quem 40. . . . III. 348.
Can. Si quis dederit 41. . II. T. I. 183.
Can. Cœpit 42. . . II. T. II. 164.

Quæſt. 2.

Can. De communione 1. . II. T. I. 330.
Can. Legatur 2. . . . II. T. I. 386.
Can. Sane 3. . . . II. T. II. 443.
Can. Nec quiſquam 4. . II. T. I. 397.
Can. Damnationis 5. . II. T. I. 350.
Can. Sane profertur 6. . . I. 347.

Quæſt. 3.

Can. Si habes 1. . . . III. 399.
Can. Comperimus 2. . II. T. II. 90.

Digitized by Google

Can. Qui negligunt 3. III. 18. & 149.
Can. Siquis non recto 4. III. 149.
Can. Non in perpetuum 5. III. 540.
Can. De illicita 6. I. 353.
Can. Cum aliquis 7. III. 18.
Can. De illis 8. III. 314.
Can. Certum eſt 9. I. 349.
Can. Si igitur 10. III. 181.
Can. Cum ergo 11. III. 150.
Can. Cum ſancti 12. II. T. II. 151.
Can. Apoſtolicæ 13. II. T. I. 495.
Can. Tam ſacerdotes 14. II. T. I. 45.
Can. De excommunicat. 15. II. T. II. 53.
Can. Reſecandæ 16. III. 173.
Can. Corripiantur 17. III. 370.
Can. Ecce autem 18. III. 448.
Can. An non 19. II. T. II. 296.
Can. Itaque cenſuimus 20. III. 561.
Can. Siquis de potentibus 21. I. 228.
Can. Quiſquis per dolum 22. II. T. II. 175.
Can. Siquis Romipetas 23. I. 547.
Can. Paternarum 24. II. T. II. 458.
Can. Illi qui 25. II. T. II. 330.
Can. Inter hæreſim 26. III. 181.
Can. Hæreſis 27. III. 174.
Can. Hæreticus 28. III. 328.
Can. Dixit Apoſtolus 29. III. 413.
Can. Quid autem 30. II. T. I. 349.
Can. Qui in Eccleſia 31. III. 339.
Can. Qui aliorum 32. III. 561.
Can. Transferunt 33. III. 156.
Can. Illud ſane 34. II. T. I. 354.
Can. Clericus 35. I. 199.
Can. Cum quibus 36. II. T. I. 388. & 399.
Can. Notandum 37. II. T. II. 459.
Can. Deus 38. III. 19.
Can. Quidam 39. III. 497.
Can. Ideo divina 40. III. 339.

CAUSA XXV.

Quæſt. 1.

Can. Confidimus 1. II. T. I. 398.
Can. Divinis 2. II. T. I. 347.
Can. Quæ ad perpetuam 3. II. T. I. 354.
Can. Nulli fas 4. II. T. I. 368.
Can. Violatores 5. II. T. I. 218.
Can. Sunt quidam 6. II. T. I. 117. & T. II. 459.
Can. Contra ſtatuta 7. II. T. I. 283.
Can. Omne 8. II. T. I. 162.
Can. Prima ſalus 9. II. T. I. 468.
Can. Satagendum 10. II. T. I. 490.
Can. Generali 11. I. 437.
Can. Omnia 12. II. T. I. 215.
Can. Hæc conſona 13. II. T. II. 49.
Can. A ſanctis 14. I. 297.
Can. Juſtitiæ 15. II. T. II. 22.
Can. Ideo permittente 16. II. T. II. 279.

Quæſt. 2.

Can. Privilegia 1. II. T. I. 31.
Can. Privilegia 2. II. T. I. 354.
Can. In Galliarum 3. II. T. II. 121.
Can. Si ea deſtruerem 4. II. T. II. 64.
Can. Igitur ſecundum 5. II. T. I. 336.
Can. Servatis 6. II. T. I. 467.
Can. Inſtitutionis 7. II. T. II. 100.
Can De Eccleſiaſticis 8. II. T. II. 126.
Can. Cum piæ 9. II. T. II. 112.
Can. Quod vero 10. II. T. II. 52.
Can. Amputatio 11. II. T. I. 178.
Can. Eccleſiaſticæ 12. II. T. II. 73.
Can. Imperiali 13. II. T. II. 98.
Can. Non damnoſa 14. III. 473.
Can. Reſcripta 15. III. 473.
Can. Dicenti 16. II. T. I. 499.
Can. Privilegia 17. II. T. I. 354.
Can. Siquis dogmata 18. II. T. II. 288.
Can. Deceſſorum 19. II. T. I. 409. & T. II. 463.
Can. Quæcunque 20. III. 473.
Can. Poſteaquam 21. II. T. I. 496.
Can. Sic decet 22. II. T. I. 482.
Can. Denuntiamus 23. II. T. I. 371.
Can. Siqui Epiſcopi 24. II. T. I. 322.
Can. Ita nos 25. II. T. I. 426.

CAUSA XXVI.

Quæſt. 1.

Can. Sortilegi 1. III. 498. & 540.

Quæſt. 2.

Can. Sors 1. III. 276.
Can. Non ſtatim 2. III. 160.
Can. Hi qui 3. III. 415.
Can. Non exemplo 4. III. 531.
Can. Intelligi 5. III. 274.
Can. Illud quod eſt 6. III. 321.
Can. Qui ſine 7. III. 331.
Can. Illos planetarios 8. III. 433.
Can. Sed & illud 9. III. 219.
Can. Si de area 10. III. 425.
Can. Licet aliquid 11. III. 81.

Quæſt. 3. & 4.

Can. Igitur genus 1. III. 397. & 540.
Can. Sciendum eſt 2. III. 397.
Can. Quodam loco 3. III. 397.

Quæſt. 5.

Can. Siquis Ariolos 1. II. T. II. 200.
Can. Qui divinationes 2. I. 39.
Can. Non liceat 3. I. 376.
Can. Non oportet 4. I. 155.
Can. Siquis Epiſcopus 5. I. 237.
Can. Aliquanti 6. I. 314.

Can.

Can. Sortes 7. II. T. II. 267.
Can. Pervenit 8. II. T. II. 66.
Can. Si quis Clericus 9. I. 336.
Can. Contra idolorum 10. II. T. II. 96.
Can. Auguriis 11. I. 199.
Can. Epiſcopi 12. I. 40.
Can. Quicunque 13. I. 254.
Can. Nec mirum 14. III. 331.

Quæſt. 6.

Can. Si jubet 1. I. 179.
Can. Presbyter 2. I. 188.
Can. Miniſtrare 3. I. 314.
Can. Presbyteri 4. II. T. I. 54.
Can. Aurelius 5. I. 179.
Can. Siquis de corpore 6. I. 379.
Can. Qui recedunt 7. I. 267.
Can. Is qui pœnitentiam 8. I. 199.
Can. De his vero 9. I. 108.
Can. His qui 10. II. T. I. 356.
Can. Si aliquis 11. I. 322.
Can. Si presbyter 12. II. T. I. 184.
Can. Agnovimus 13. II. T. I. 301.
Can. Presbyter 14. I. 188.

Quæſt. 7.

Can. Ab infirmis 1. III. 520.
Can. Tempora 2. II. T. I. 341.
Can. De his vero 3. II. T. II. 341.
Can. His qui 4. I. 156.
Can. Pœnitentibus 5. I. 188.
Can. Sacerdos 6. I. 199.
Can. Pro qualitate 7. I. 499. III. 57.
Can. Hoc fit 8. I. 499. III. 57.
Can. Pœnitentem 9. I. 499. III. 57.
Can. Affectum 10. I. 499. III. 57.
Can. Erga eum 11. I. 499. III. 57
Can. Alligant 12. III. 234.
Can. Non licet 13. I. 376.
Can. Siquis calendas 14. II. T. II. 211.
Can. Admoneant 15. III. 439.
Can. Non obſervetis 16. III. 439.
Can. Quis æſtimaret 17. III. 297. & 325.
Can. Dæmonium 18. III. 220.

CAUSA XXVII.

Quæſt. 1.

Can. Sicut bonum 1. I. 199.
Can. Viduas 2. II. T. II. 56.
Can. Neque viduas 3. II. T. I. 396. & 464.
Can. Nec aliqua 4. III. 32.
Can. Quod ſi 5. III. 32.
Can. Si quis Epiſcopus 6. I. 410.
Can. De viduis 7. I. 238. 352.
Can. Viduas autem 8. I. 379.
Can. Hæ vero 9. II. T. I. 252.
Can. Quæ Chriſto 10. II. T. I. 250.
Can. Impudicas 11. I. 517.
Can. Virginem 12. I. 298. 517.
Can. Hi ergo 13. I. 517.
Can. Virginibus 14. I. 517. II. T. I. 394.
Can. Pervenit 15. II. T. II. 175.
Can. Viduas quæ 16. I. 342.
Can. Siquis ſacro 17. I. 342.
Can. Si cuſtos 18. II. T. II. 55.
Can. Si homo 19. II. T. II. 55.
Can. Nubendi 20. III. 389.
Can. Meliore 21. III. 381.
Can. Siqua virgo 22. I. 298.
Can. Diaconiſſam 23. I. 298.
Can. Quotquot 24. I. 39.
Can. Virgines 25. I. 31.
Can. De filia 26. I. 380.
Can. Devotam 27. I. 228.
Can. Siqua 28. II. T. II. 94.
Can. Eos autem 29. II. T. II. 94.
Can. Si quis rapuerit 30. III. 473.
Can. Mulieres 31. I. 487.
Can. Monacho 32. I. 336.
Can. Viduæ quæ 33. III. 380.
Can. Vidua quidem 34. II. T. II. 293.
Can. Viduitati 35. I. 268.
Can. Omnes fæminæ 36. I. 250.
Can. Sciendum 37. I. 51.
Can. Viduæ ſi priuſquam 38. I. 52.
Can. Et quia 39. II. T. II. 37.
Can. Ut lex 40. II. T. II. 473.
Can. Nuptiarum 41. III. 380.
Can. De viduis 42. II. T. I. 394.
Can. Siquis votum 43. III. 517.

Quæſt. 2.

Can. Matrimonium 1. III. 234.
Can. Sufficiat 2. II. T. II. 324.
Can. Beata Maria 3. III. 441.
Can. Omnis res 4. III. 234.
Can. Cum initiatur 5. III. 105.
Can. Conjuges 6. III. 498.
Can. Quod conditio 7. I. 214.
Can. Quicunque 8. I. 214.
Can. Conjux 9. III. 383.
Can. Omne itaque 10. III. 383.
Can. Siquis deſponſaverit 11. III. 562.
Can. Qui deſponſatam 12. II. T. II. 132.
Can. Additur 13. III. 220.
Can. Siquis uxorem 14. II. T. II. 176.
Can. Siquis deſponſaverit 15. II. T. I. 184.
Can. Non eſt dubium 16. III. 441.
Can. Cum ſocietas 17. II. T. I. 327.
Can. Lex 18. II. T. I. 513.
Can. Sunt qui dicunt 19. II. T. II. 135.
Can. Multorum 20. II. T. II. 71.
Can. Agathoſa 21. II. T. II. 66.
Can. Siquis conjugatus 22. I. 500. III. 58.

Can.

Can. Si vir & uxor 23. — I. 487.
Can. Si tu abſtines 24. — III. 231.
Can. Quia Agatho 25. — II. T. II. 79.
Can. Scripſit 26. — II. T. II. 297.
Can. Deſponſatam 27. II. T. I. 172. III. 521.
Can. Decreta 28. — II. T. II. 41.
Can. Quod autem 29. — II. T. II. 98.
Can. Qui dormierit 30. — I. 344.
Can. Quidam deſponſavit 31. — I. 518.
Can. Siquis ſponſam 32. — I. 518.
Can. Raptor 33. — I. 447.
Can. Statutum 34. — I. 263.
Can. Cum initiatur 35. — III. 134.
Can. In omni 36. — III. 86.
Can. Quapropter 37. — III. 159.
Can. Siquis deſponſata 38. — III. 130.
Can. Inſtitutum 39. — III. 434.
Can. Genuit 40. — III. 168.
Can. Egreſſus 41. — III. 147.
Can. Priuſquam 42. — III. 237.
Can. Si enim 43. — III. 237.
Can. Inventa eſt 44. — III. 21.
Can. Sic quippe 45. — II. T. II. 159.
Can. Deſponſatus 46. — I. 40.
Can. Atho 47. — II. T. II. 347.
Can. Raptus 48. — III. 495.
Can. Lex illa 49. — II. T. I. 450.
Can. De conjugali 50. — II. T. I. 229.
Can. Duobus modis 51. — III. 389.

CAUSA XXVIII.

Quæſt. 1.

Can. Nunquid 1. — II. T. I. 266.
Can. Siquis gentilis 2. II. T. I. 157. III. 521.
Can. Simili modo 3. II. T. I. 157. III. 521.
Can. Uxor 4. — III. 327.
Can. Idololatria 5. — III. 286.
Can. Non ſolum 6. — III. 12. & 385.
Can. Si infidelis 7. — III. 129.
Can. Jam nunc 8. — III. 385.
Can. Sic enim 9. — III. 385.
Can. Judæi 10. — I. 238.
Can. Judæorum 11. — I. 238.
Can. Sæpe malorum 12. — I. 239.
Can. Nullus eorum 13. — I. 410.
Can. Omnes 14. — I. 314.
Can. Cave 15. — III. 86.
Can. Non oportet 16. — I. 315.
Can. Siquis judaicæ 17. — I. 331.

Quæſt. 2.

Can. Siquis habuerit 1. — I. 476.
Can. Si infidelis 2. — II. T. II. 177.

Quæſt. 3.

Can. Oportet 1. — III. 175. & 203.
Can. Acutius 2. — III. 298.

CAUSA XXIX.

Quæſt. 1.

Quæſt. 2.

Can. Omnibus 1. — II. T. I. 185.
Can. Siquis liber 2. — II. T. II. 211.
Can. Siquis ancillam 3. — II. T. I. 185.
Can. Siquis ingenuus 4. — I. 413.
Can. Si fæmina 5. — I. 414.
Can. Cujus rei 6. — II. T. II. 41.
Can. Perlatum 7. — I. 526.
Can. Dictum 8. — I. 457.

CAUSA XXX.

Quæſt. 1.

Can. Pervenit 1. — II. T. II. 187.
Can. Siquis filiaſtrum 2. — I. 414.
Can. Noſſe 3. — II. T. II. 330.
Can. Dictum eſt 4. — I. 459.
Can. De eo 5. — I. 471.
Can. De his qui 6. — II. T. II. 311.
Can. Ad limina 7. — II. T. II. 350.
Can. Omnes 8. — II. T. I. 465.
Can. Siquis ſacerdos 9. — II. T. I. 307.
Can. Non debet 10. — II. T. I. 307.

Quæſt. 2.

Can. Ubi non eſt. 1. — II. T. II. 342.

Quæſt. 3.

Can. Ita diligere 1. — II. T. II. 325.
Can. Pitacium 2. — II. T. II. 214.
Can. Non oportet 3. — II. T. II. 214.
Can. Super quibus 4. — II. T. II. 446.
Can. Poſt ſuſceptum 5. — II. T. II. 464.
Can. Per adoptionem 6. — III. 473.
Can. Illud etiam 7. — I. 519.

Quæſt. 4.

Can. Sciſcitatur 1. — II. T. II. 464.
Can. Si pater 2. — I. 299.
Can. Siquis ex uno 3. — II. T. I. 255.
Can. Qui ſpiritualem 4. — I. 519.
Can. Poſt uxoris 5. — II. T. II. 464.
Can. Quod autem 6. — II. T. II. 446.

Quæſt. 5.

Can. Aliter 1. — II. T. I. 50.
Can. Nullus fidelis 2. — II. T. I. 472.
Can. Noſtrates 3. — II. T. II. 324.
Can. Qualis debeat 4. — II. T. I. 365.
Can. Sponſus 5. — I. 199.
Can. Nullum 6. — I. 52.
Can. Fæminæ 7. — III. 484.
Can. Nec illud 8. — III. 87.
Can. Siquis divinis 9. — III. 473.
Can. Nullum ante 10. — II. T. I. 53.
Can. Judicantem 11. — II. T. I. 95.

CAUSA

CAUSA XXXI.

Quæſt. 1.

Can. Nullus ducat 1. II. T. I. 365.
Can. Denique 2. III. 383.
Can. Illud vero 3. I. 534.
Can. Relatum 4. I. 519.
Can. Siquis vivente 5. I. 527.
Can. Siqua mulier 6. I. 414.
Can. Siqua fuerit 7. I. 31.
Can. De his 8. I. 60.
Can. Hac ratione 9. III. 235.
Can. Quomodo 10. III. 184.
Can. Aperiant 11. III. 204.
Can. Deus 12. III. 341.
Can. Quod ſi 13. III. 296.

Quæſt. 2.

Can. Si verum 1. II. T. II. 460.
Can. Tua ſanctitas 2. II. T. I. 468.
Can. De neptis 3. II. T. II. 445.
Can. Lotharius 4. II. T. II. 311.

Quæſt. 3.

Can. Siqui 1. I. 32.

CAUSA XXXII.

Quæſt. 1.

Can. Sicut crudelis 1. III. 235.
Can. Dixit Dominus 2. III. 168.
Can. In conjugio 3. III. 169.
Can. Siquis uxorem 4. III. 243.
Can. De Benedicto 5. II. T. I. 493.
Can. Siquis uxorem 6. III. 521.
Can. Quod autem 7. III. 386.
Can. Non erit 8. III. 386.
Can. Cum renunciatur 9. III. 83.
Can. Apud miſericordem 10. II. T. II. 159.
Can. Non enim 11. III. 371.
Can. Nuptiæ 12. III. 134. & 184.
Can. Integritas 13. III. 109.
Can. Non eſt culpandus 14. III. 156.

Quæſt. 2.

Can. Pudor 1. III. 78.
Can. Sicut non omnis 2. III. 175.
Can. Quidquid 3. III. 381.
Can. Connubia 4. III. 168.
Can. Concubinæ 5. III. 381.
Can. Solet quæri 6. III. 381.
Can. Aliquando 7. III. 384.
Can. Quod vero 8. III. 271.
Can. Moyſes 9. III. 299.
Can. Sicuti fæmina 10. III. 211.
Can. Ancillam 11. II. T. I. 328.
Can. Non omnis 12. II. T. I. 327.
Can. Honorantur 13. III. 87.
Can. Mulier 14. III. 7. & 273.
Can. Merito 15. III. 273.
Can. Hoc ſanctum 16. I. 231.

Quæſt. 3.

Can. Patrem 1. II. T. I. 508.

Quæſt. 4.

Can. Iſte 1. III. 341.
Can. Recurrat 2. III. 291.
Can. Dixit Sara 3. III. 87.
Can. Nemo blandiatur 4. III. 87.
Can. Origo 5. III. 184.
Can. Quis ignorat 6. III. 184.
Can. Objiciuntur 7. III. 341.
Can. Sicut ſatius 8. III. 381.
Can. Dicat aliquis 9. III. 126.
Can. Sic non ſunt 10. III. 372.
Can. Meretrices 11. III. 274.
Can. In eo fornicator 12. III. 173.
Can. Salomon 13. II. T. II. 152.
Can. Liberorum 14. III. 562.
Can. Liberi dicti 15. III. 498.

Quæſt. 5.

Can. Tolerabilius 1. III. 110.
Can. Revera 2. III. 111.
Can. Ita ne aliquem 3. III. 334.
Can. Propoſito 4. III. 334.
Can. Non fidelibus 5. III. 334.
Can. De pudicitia 6. III. 148. & 169. 366. & 378.
Can. Ad Deum 7. III. 430.
Can. Non poteſt 8. III. 500.
Can. Magis 9. III. 422.
Can. Sicut enim 10. III. 236.
Can. Si Paulus 11. III. 212.
Can. Nec ſolo 12. III. 395.
Can. Qui viderit 13. II. T. II. 152.
Can. Illæ autem 14. II. T. I. 323.
Can. Non mæchaberis 15. III. 482.
Can. Puto 16. III. 386.
Can. Horrendus 17. III. 74.
Can. Si uxorem 18. III. 287.
Can. Præcepit 19. III. 203.
Can. Apud nos 20. III. 203.
Can. Præceptum 21. I. 252.
Can. Quidquid 22. II. T. II. 325.
Can. Chriſtiana 23. II. T. I. 254.

Quæſt. 6.

Can. Nihil iniquius 1. III. 287.
Can. Si ducturi 2. III. 315.
Can. Iniquum 3. III. 423.
Can. Indignantur 4. III. 386.
Can. Non mæchaberis 5. III. 300.

Quæſt. 7.

Can. Interveniente 1. III. 381.
Can. Licite 2. III. 387.
Can. Apoſtolus 3. III. 297.
Can. Fieri poteſt 4. III. 287.

Can. Placuit 5. I. 220.
Can. Dominus 6. III. 287.
Can. Omnes 7. III. 194.
Can. Fidelis 8. I. 32.
Can. Siquis fuerit 9. I. 380.
Can. Quemadmodum 10. III. 387.
Can. Adulterii 11. III. 382. & 388.
Can. Offerebat 12. III. 89.
Can. Flagitia 13. III. 433.
Can. Uſus 14. III. 382.
Can. Non ſolum 15. III. 490.
Can. Quid in omnibus 16. II. T. I. 17.
Can. Uxor a viro 17. III. 81.
Can. Quod propoſuiſti 18. II. T. II. 201.
Can. Quædam 19. I. 431.
Can. Siquis viduam 20. I. 471.
Can. Qui dormierit 21. I. 472.
Can. Hi vero 22. II. T. II. 177.
Can. Concubuiſti 23. II. T. II. 212.
Can. Siquis cum noverca 24. I. 529.
Can. Hi qui matrimonium 25. II. T. II. 293.
Can. Neque furioſus 26. II. T. I. 132.
Can. Tantum 27. III. 382.
Can. Uſque adeo 28. III. 383.

Quæſt. 8.

Can. Non ſolum 1. III. 388.

CAUSA XXXIII.

Quæſt. 1.

Can. Quod autem 1. II. T. II. 27.
Can. Requiſiſti 2. II. T. II. 27.
Can. Siquis accepit 3. I. 430.
Can. Si per ſortiarias 4. III. 543.

Quæſt. 2.

Can. Sæculares 1. I. 212.
Can. An quod 2. III. 79.
Can. Hiſtoria 3. II. T. II. 299.
Can. Sive de conjugii 4. II. T. II. 298.
Can. Interfectores 5. II. T. II. 311.
Can. Inter hæc 6. II. T. II. 292. & 293.
Can. Quicunque 7. II. T. I. 86.
Can. Admonere 8. II. T. II. 370.
Can. Si quod verius 9. III. 388.
Can. Placuit 10. I. 228.
Can. Hoc ipſum 11. III. 501.
Can. De his vero 12. II. T. I. 230.
Can. Audivimus 13. II. T. I. 361.
Can. In adoleſcentia 14. II. T. I. 331.
Can. Latorem 15. II. T. II. 335.
Can. Siquis cum duabus 16. I. 493.
Can. Siquis cum matre 17. I. 493.
Can. Quos Deus 18. III. 509.
Can. Antiqui 19. I. 241.

Quæſt. 3.

De Pœnitentia.

DIST. I.

Can. Petrus 1. III. 79.
Can. Lacrhymæ 2. III. 79.
Can. Sacrificium 3. III. 7.
Can. Dixi 4. III. 7.
Can. Magna pietas 5. III. 277.
Can. Siquis non dicam 6. III. 473.
Can. Nemo 7. III. 474.
Can. Quicunque 8. III. 474.
Can. Quiſquis 9. III. 474.
Can. Siquis necandi 10. III. 474.
Can. Si forte 11. III. 474.
Can. Siquis tam fœminam 12. III. 474.
Can. Siquis pulſatus 13. III. 474.
Can. Cogitationis 14. III. 474.
Can. Sollicitatores 15. III. 474.
Can. Vulgaris 16. III. 474.
Can. Hæc autem 17. III. 474.
Can. Pœnæ 18. III. 475.
Can. Aut facta 19. III. 475.
Can. Cogitatio 20. III. 562.
Can. Divortium 21. III. 475.
Can. Siquis iratus 22. III. 563.
Can. Perniciose 23. III. 292. & 441.
Can. Homicidiorum 24. II. T. I. 17.
Can. Omnis 25. III. 152.
Can. Nunquid 26. III. 38.
Can. Noli putare 27. III. 292.
Can. Homicidium 28. III. 341.
Can. Si propterea 29. III. 315.
Can. Si cui etiam 30. III. 366.
Can. Porro illi 31. III. 438.
Can. Facilius 32. III. 448.
Can. Scindite 33. III. 9.
Can. Convertimini 34. III. 9.
Can. Reſuſcitatus 35. III. 280.
Can. Qui natus 36. III. 11.
Can. Omnis 37. III. 11.
Can. Non poteſt 38. III. 108.
Can. Ecce nunc 39. III. 121.
Can. Perfecta 40. III. 242.
Can. Non poteſt 41. III. 244. & 245.
Can. Nullus debitæ 42. III. 378.
Can. Neminem 43. III. 432.
Can. Agite 44. III. 315.
Can. Et venit 45. III. 148.
Can. Sed continuo 46. III. 112.
Can. Serpens 47. III. 108. & 113.
Can. Libenter 48. III. 113.
Can. Multiplex 49. II. T. I. 356.
Can. Nemo poteſt 50. III. 113.

Can. Verbum 51. III. 83. & 113.
Can. Poteſt fieri 52. III. 113.
Can. Quantuslibet 53. III. 114.
Can. Jus poteſtatis 54. III. 114.
Can. Nonnulli 55. III. 114.
Can. Sunt qui 56. III. 114.
Can. Miror 57. III. 26.
Can. Importuna 58. III. 194.
Can. Si ſacerdos 59. III. 115. & 196.
Can. Voluiſſent 60. II. T. II. 165.
Can. Sufficit 61. II. T. I. 334.
Can. Pœnitentia 62. II. T. I. 330.
Can. Non ſufficit 63. III. 315.
Can. Novit 64. III. 79.
Can. Aliud quidem 65. II. T. I. 330.
Can. Qui ſanctus 66. III. 157.
Can. Si agamus 67. III. 158.
Can. Quamobrem 68. III. 155.
Can. Vide 69. III. 223.
Can. Eccleſia 70. III. 175.
Can. Super tribus 71. III. 158.
Can. Secunda 72. III. 205.
Can. Quia divinitatis 73. III. 224.
Can. Ne forte 74. III. 156.
Can. Prædixerat 75. III. 155.
Can. Medicina 76. III. 93. & 126.
Can. Medicamentum 77. III. 240.
Can. Deus 78. III. 115.
Can. Fleat 79. III. 115.
Can. Adam 80. III. 115.
Can. Tres ſunt 81. III. 315.
Can. Si peccatum 82. II. T. II. 152.
Can. Sicut primi 83. III. 355.
Can. In actione 84. III. 315. & 414.
Can. Judicet 85. III. 305.
Can. Menſuram 86. III. 224.
Can. Quis aliquando 87. III. 236.
Can. Quem pœnitet 88. III. 392.
Can. Quamvis 89. II. T. I. 334.
Can. Quidam Deo 90. III. 522.

D I S T. II.

Can. Siquis ſemel 1. I. 500. III. 58.
Can. Charitas 2. III. 418.
Can. Radicata 3. III. 292.
Can. Valida eſt 4. II. T. II. 152.
Can. Charitas eſt 5. III. 449.
Can. Quærendum 6. III. 530.
Can. Charitas 7. III. 10.
Can. Unctio 8. III. 292.
Can. Pennata 9. II. T. II. 155.
Can. Non revertebantur 10. II. T. II. 155.
Can. Poteſt diſcurſus 11. II. T. II. 155.
Can. Ficta charitas 12. III. 81.
Can. Quia radix 13. III. 316.
Can. Charitas eſt 14. III. 441.
Can. Cum ſanctam 15. II. T. II. 156.
Can. Qui vult 16. III. 292. & 368.
Can. Sicut ſeta 17. III. 292.
Can. Forte nata 18. III. 292.
Can. Charitas in quibuſdam 19. III. 417.
Can. Si ſermo 20. III. 316.
Can. Sicut tribus 21. III. 287.
Can. Sciendum 22. II. T. II. 152.
Can. Inter hæc 23. II. T. II. 152.
Can. Super tribus 24. III. 158.
Can. Firmum Dei 25. III. 370.
Can. Nullus eorum 26. III. 370.
Can. Talibus 27. III. 370.
Can. Circumciſio 28. III. 10.
Can. Non eſt 29. III. 10.
Can. Tolle 30. III. 441.
Can. Quomodo 31. III. 270.
Can. Princeps 32. III. 316.
Can. Quando 33. III. 131.
Can. Primus 34. III. 131.
Can. Illa anima 35. III. 74.
Can. Similem 36. III. 106.
Can. Sapiens 37. III. 90.
Can. Sed nec Adam 38. III. 89.
Can. Ut cognoverunt 39. III. 109.
Can. Si enim 40. III. 184.
Can. Apoſtolus 41. III. 370.
Can. Mirandum 42. III. 371.
Can. Multi bene 43. II. T. II. 152.
Can. Citius ad hoc 44. II. T. II. 152.
Can. Principium 45. II. T. II. 153.

D I S T. III.

Can. Pœnitentia 1. III. 121.
Can. Reperiuntur 2. III. 115.
Can. Satisfactio 3. III. 322.
Can. Pœnitentia 4. III. 393.
Can. Si Apoſtolus 5. III. 393.
Can. Pœnitentiam 6. II. T. II. 135. & 159.
Can. Productior 7. III. 293.
Can. Perfecta 8. III. 242.
Can. Ille pœnitentiam 9. III. 491.
Can. Pœnitentes 10. III. 317.
Can. Irriſor 11. III. 491.
Can. Inanis 12. III. 500.
Can. Qui admiſſa 13. II. T. II. 162.
Can. Qui admiſſa 14. II. T. II. 162.
Can. Lavamini 15. II. T. II. 161.
Can. Baptizatur 16. II. T. II. 162.
Can. Incaſſum 17. II. T. II. 153.
Can. Sane 18. III. 325.
Can. Qui vult 19. III. 325.
Can. De quotidianis 20. III. 325.
Can. Nihil prodeſt 21. II. T. I. 81.
Can. Quamvis caute 22. III. 420.
Can. Septies 23. III. 211.
Can. Totam 24. III. 211.
Can. Ille Rex 25. III. 94.

Can. Illud vero 26. III. 95.
Can. Achab 27. III. 211.
Can. Talis 28. III. 230.
Can. Sicut Achab 29. II. T. II. 156.
Can. Sicut ait 30. III. 160.
Can. Naum 31. III. 163.
Can. Adhuc inſtant 32. III. 393.
Can. In tantum 33. III. 421.
Can. Inter hæc 34. III. 19. & 476.
Can. Inter hæc 35. III. 476.
Can. Judas 36. III. 240.
Can. In ſalicibus 37. III. 116.
Can. Nihil Judæ 38. III. 168.
Can. Sceleratior 39. II. T. I. 319.
Can. Pluit 40. II. T. II. 156.
Can. Prima 41. III. 75.
Can. Sunt plures 42. III. 393.
Can. Ignis 43. III. 275.
Can. Quærat 44. III. 162.
Can. Plum eſt 45. III. 393.
Can. Si quando 46. III. 164.
Can. Cavendum 47. II. T. II. 159.
Can. Quid ergo 48. III. 242.
Can. Siquis autem 49. III. 116. & 390.

DIST. IV.

Can. Si Judas 1. III. 283. & 542.
Can. Conſtat 2. II. T. II. 165.
Can. Dixit Dominus 3. III. 317.
Can. Qui divini 4. III. 317.
Can. Revertar 5. III. 529.
Can. Quæcunque 6. III. 529.
Can. Peccatum 7. III. 275.
Can. Si ex bono 8. III. 371.
Can. Benedictus 9. III. 10.
Can. Novit 10. III. 442.
Can. In domo 11. III. 293.
Can. Hanc ſocietatem 12. III. 563.
Can. Quid eſt 13. II. T. II. 153.
Can. Qui recedit 14. III. 445.
Can. Si averterit 15. III. 8.
Can. Hoc nobis 16. II. T. II. 157.
Can. De pertuſo 17. II. T. II. 157.
Can. Si refugientes 18. III. 11.
Can. Intermittentes 19. III. 10.
Can. Væ iis 20. III. 8.
Can. Ne forte 21. III. 8.
Can. Cum ita 22. III. 156.
Can. Hæretici 23. III. 156.
Can. Divina 24. II. T. I. 417.

DIST. V.

Can. Conſideret 1. III. 393.
Can. Qualitas 2. II. T. I. 331.
Can. Contrarium 3. II. T. I. 331.
Can. Siqui vero 4. I. 110.
Can. De his 5. I. 336.
Can. Falſas 6. II. T. II. 413.
Can. Negotium 7. II. T. II. 160.
Can. Fratres 8. II. T. II. 478.

DIST. VI.

Can. Qui vult 1. III. 393.
Can. Sacerdos 2. II. T. II. 178.
Can. Placuit 3. II. T. II. 451.

DIST. VII.

Can. Nemo 1. II. T. I. 329.
Can. Siquis poſitus 2. III. 317.
Can. Qui egerit 3. III. 317.
Can. Siquis autem 4. III. 317.
Can. Idcirco 5. III. 26.
Can. Nullus expectet 6. III. 393.

Quæſt. 4.

Can. Sciatis 1. III. 225.
Can. Quotieſcumque 2. III. 318.
Can. Fratres 3. III. 126.
Can. Si cauſa 4. III. 82.
Can. Chriſtiano 5. III. 299.
Can. Qui in caſtigatione 6. III. 243.
Can. Vir cum propria 7. II. T. II. 122.
Can. Non oportet 8. I. 156.
Can. Non licet 9. I. 380.
Can. Non oportet 10. I. 328.
Can. Nec uxorem 11. II. T. II. 325.
Can. Apoſtolus 12. III. 388.
Can. Pœnitentiam 13. I. 49.

Quæſt. 5.

Can. Si dicat 1. III. 283.
Can. Notificaſti 2. II. T. II. 398.
Can. Mulier 3. I. 430.
Can. Quod Deo 4. III. 409.
Can. Secundum 5. III. 409.
Can. Una ſola 6. III. 398.
Can. Tunc ſalvabitur 7. III. 185.
Can. Hoc ſolum 8. III. 186.
Can. Qui ſitit 9. III. 186.
Can. Qui uxorem 10. I. 391.
Can. Manifeſtum 11. III. 273.
Can. Eſt ordo 12. III. 271.
Can. Hæc imago 13. III. 300.
Can. Satis hinc 14. III. 275.
Can. Cum caput 15. III. 181.
Can. Noluit 16. III. 273.
Can. Mulierem 17. III. 300.
Can. Adam 18. III. 74.
Can. Mulier debet 19. III. 82.
Can. Nec illud 20. III. 109.

CAUSA XXXIV.

Quæſt. 1. & 2.

Can. Cum per bellicam 1. II. T. I. 340.
Can. Cum in captivitate 2. II. T. I. 262.
Can. Non ſatis 3. III. 194.
Can. Siquis neceſſitate 4. I. 415.

Can. Si virgo 5. III. 327.
Can. In lectum 6. I. 530.
Can. Ego dixi 7. III. 12.
Can. Siquis cum duabus 8. I. 531.
Can. Si quis 9. I. 531.
Can. Quidam 10. I. 530.

CAUSA XXXV.

Quæſt. 1.

Can. Cum igitur 1. III. 335.

Quæſt. 2. & 3.

Can. De affinitate 1. I. 478. & II. T. II. 147.
Can. Coojunctiones 2. II. T. I. 109.
Can. De propinquis 3. II. T. I. 130. III. 524.
Can. Qui propinquam 4. II. T. I. 130.
Can. Siquis cum matre 5. I. 415.
Can. Si homo 6. I. 416.
Can. Nullum 7. II. T. I. 186.
Can. De inceſtis 8. I. 315.
Can. De his 9. I. 328.
Can. Nec eam 10. II. T. II. 64.
Can. Extraordinaria 11. II. T. II. 439.
Can. Et hoc 12. II. T. I. 187.
Can. Æqualiter 13. II. T. I. 187. III 524.
Can. Sine 14. III. 509.
Can. Si vir & uxor 15. III. 341.
Can. Progeniem 16. II. T. II. 113.
Can. De conſanguinit. 17. II.T.II. 384.& 402.
Can. In copulatione 18. I. 494.
Can. Nulli 19. I. 448.
Can. Quædam 20. II. T. II. 120.
Can. Contradicimus 21. I. 460.
Can. Porro 22. II. T. II. 464.

Quæſt. 4.

Can. Conſanguinitas 1. III. 498.

Quæſt. 5.

Can. Series 1. III. 510.
Can. Ad ſedem 2. II. T. II. 394.
Can. Porro 3. II. T. II. 179.
Can. Parentelæ 4. II. T. II. 213.
Can. Quod autem 5. II. T. II. 404.
Can. Primo gradu 6. III. 510.

Quæſt. 6.

Can. Conſanguineos 1. II. T. I. 130.
Can. Videtur 2. II. T. I. 304.
Can. Notificamus 3. II. T. II. 444.
Can. Si duo 4. I. 538.
Can. De parentela 5. III. 554.
Can. Illud 6. III. 554.
Can. Epiſcopus 7. II. T. I. 157.
Can. De parentela 8. II. T. II. 480.
Can. Ab iſto die 9. III. 563.
Can. Multorum 10. II. T. II. 398.
Can. Ab iſto die 11. III. 563.

Quæſt. 7.

Can. Quid eſt 1. III. 272.

Quæſt. 8.

Can. De gradibus 1. II. T. II. 140.
Can. Hæc ſalubriter 2. II. T. II. 64.
Can. Inceſtuoſi 3. I. 344.

Quæſt. 9.

Can. Omnibus 1. II. T. II. 180.
Can. Loci noſtri 2. II. T. II. 37.
Can. Quod quis 3. II. T. I. 369.
Can. Apoſtolicæ 4. II. T. II. 182.
Can. Veniam 5. II. T. I. 269.
Can. Sententiam 6. II. T. II. 321.
Can. Grave 7. II. T. I. 260.
Can. Gregorius 8. II. T. II. 262. III. 550.
Can. Sicut ergo 9. III. 563.

Quæſt. 10.

Can. Fraternitatis 1. II. T. II. 99.
Can. Si cujus 2. II. T. I. 280.
Can. Siqua mulier 3. I. 550.
Can. Siqua mulier 4. II. T. I. 75.
Can. Siqua mulier 5. II. T. I. 280.

CAUSA XXXVI.

Quæſt. 1.

Can. Raptus 1. III. 495.
Can. Lex illa 2. II. T. I. 450.
Can. De raptoribus 3. I. 336.

Quæſt. 2.

Can. Eos qui 1. I. 299.
Can. Raptores 2. II. T. I. 464.
Can. Si quis non dicam 3. III. 473.
Can. Puellis 4. I. 461.
Can. Si quis virginem 5. II. T. II. 200.
Can. Nullus 6. I. 351.
Can. Apud 7. II. T. II. 160.
Can. Tria 8. III. 220.
Can. Denique 9. III. 95.
Can. Si autem 10. I. 476.
Can. Placuit 11. I. 450.

DECRETI PARS III.

DE CONSECRATIONE.

DIST. I.

CAN. Conſecrationem 1. II. T. I. 479.
Can. Tabernaculum 2. II. T. I. 479.
Can. Omnes baſilicæ 3. II. T. I. 76.
Can. De locorum 4. II. T. I. 390.
Can. Præcepta 5. II. T. I. 451.
Can. Baſilicas 6. II. T. I. 390. & 392.
Can. Certum eſt 7. II. T. I. 419.
Can. Eccleſia 8. II. T. II. 334.
Can. Nemo 9. I. 345.
Can. Si quis baſilicam 10. I. 359.
Can. Sicut non alii 11. II. T. I. 479.
Can. Miſſarum 12. I. 532.
Can. Eccleſias 13. II. T. I. 19.
Can. Hic ergo 14. II. T. I. 24.
Can. Nullus 15. I. 67.
Can. Solemnitates 16. II. T. I. 479.
Can. Solemnitates 17. II. T. II. 181.
Can. Eccleſiæ 18. I. 477.
Can. Si motum 19. II. T. I. 76.
Can. Eccleſiis 20. I. 95.
Can. Eccleſias 21. II. T. I. 474.
Can. Arianorum 22. II. T. II. 165.
Can. Agapitus 23. II. T. II. 181.
Can. De fabrica 24. II. T. I. 484.
Can. Nullus 25. II. T. I. 472.
Can. Placuit 26. I. 206.
Can. Eccleſiam 27. I. 345. III. 524.
Can. Eccleſiam 28. I. 503. III. 524.
Can. Non oportet 29. I. 380.
Can. Concedimus 30. I. 532.
Can. Altaria 31. I. 322.
Can. Altaria 32. I. 315.
Can. Unicuique 33. III. 563.
Can. Clericos 34. I. 410.
Can. Si quis etiam 35. I. 315.
Can. Tribus 36. III. 442.
Can. Corpora 37. I. 466.
Can. Ligna 38. II. T. I. 77.
Can. Altaris 39. II. T. I. 20.
Can. Nemo 40. II. T. I. 20.
Can. In ſancta 41. II. T. I. 66.
Can. Veſtimenta 42. II. T. I. 141.
Can. Ad nuptiarum 43. I. 330. 345.
Can. Vaſa 44. I. 519.
Can. Ut calix 45. I. 393.
Can. Conſulto 46. I. 67. II. T. I. 172.
Can. Jacobus 47. I. 410.
Can. Nocte 48. II. T. I. 70.
Can. Sacramenta 49. I. 189.
Can. Solent 50. I. 461.
Can. Neceſſe eſt 51. II. T. I. 346.
Can. Et hoc 52. III. 442.
Can. Sufficit 53. II. T. II. 405.
Can. De hymnis 54. I. 239.
Can. Hi duo 55. II. T. II. 378.
Can. Porro 56. II. T. II. 311.
Can. Nullus Epiſcopus 57. II. T. II. 211.
Can. Ut illud 58. II. T. I. 93.
Can. Epiſcopus 59. II. T. I. 33.
Can. Jubemus 60. II. T. I. 136.
Can. Hoc quoque 61. II. T. I. 93.
Can. Omnes 62. I. 21.
Can. Sacerdote 63. I. 199.
Can. Miſſas 64. I. 315.
Can. Cum ad celebrandas 65. I. 338.
Can. Qui die 66. I. 200.
Can. Epiſcopus 67. I. 200.
Can. Apoſtolica 68. II. T. I. 233.
Can. Omnis 69. II. T. II. 414.
Can. Quando autem 70. III. 38.
Can. Invenimus 71. II. T. I. 521.
Can. Viſum 72. I. 459.
Can. De nominibus 73. II. T. I. 234.

DIST. II.

Can. In Sacramentorum 1. II. T. I. 59.
Can. Sic in ſanctificando 2. III. 26.
Can. Scriptura dicit 3. III. 26.
Can. Non oportet 4. I. 381.
Can. In ſacramento 5. I. 189.
Can. Didicimus 6. I. 411.
Can. Cum omne 7. II. T. I. 192.
Can. Nihil 8. II. T. I. 59.
Can. Pacem 9. II. T. I. 241.
Can. Peracta 10. II. T. I. 34.
Can. Relatum 11. I. 253.
Can. Comperimus 12. II. T. I. 426.
Can. Quotidie 13. III. 322. & 415.
Can. Si quotieſcumque 14. III. 96.
Can. Si non ſunt 15. III. 45.
Can. Eſt 16. II. T. I. 131.
Can. In cœna 17. II. T. I. 92.
Can. Si quis intrat 18. I. 382.
Can. Sæculares 19. I. 316.
Can. Hi qui 20. I. 228.
Can. Omnis homo 21. I. 33.
Can. Triforme 22. II. T. II. 194.
Can. Tribus gradibus 23. II. T. I. 20.
Can. Qui ſcelerate 24. III. 491.
Can. Timorem 25. I. 501. III. 59.

Can.

Can. Et dixit 26. III. 274.
Can. Si per negligentiam 27. II. T. I. 87.
Can. Si per ebrietatem 28. III. 532.
Can. Pervenit 29. I. 394.
Can. Sacerdotum 30. I. 488. II. T. I. 27.
Can. Inſtitutio 31. I. 324.
Can. Sacrificium 32. III. 335.
Can. Signum 33. III. 321.
Can. Species 34. II. T. II. 160.
Can. Quia corpus 35. III. 43.
Can. Quia paſſus 36. III. 442.
Can. Cum frangitur 37. III. 373.
Can. In quibus 38. II. T. I. 351. & III. 79.
Can. Panis 39. III. 101.
Can. Ante benedictionem 40. III. 96. & 101.
Can. Nos autem 41. III. 374.
Can. Ego Berengarius 42. II. T. II. 424.
Can. Forte dicas 43. III. 96. & 106.
Can. Prima 44. III. 279.
Can. Non hoc 45. III. 417.
Can. Quid eſt 46. III. 318.
Can. Ut quid 47. III. 293. & 443.
Can. Hoc eſt 48. III. 374.
Can. Dupliciter 49. III. 175.
Can. Quia morte 50. III. 82.
Can. Semel 51. III. 276.
Can. Semel immolatus 52. III. 375.
Can. In Chriſto 53. III. 82.
Can. Liquido 54. III. 415.
Can. Panis eſt 55. III. 96.
Can. Non iſte 56. III. 96.
Can. Chriſtus 57. III. 417.
Can. Qui manducant 58. III. 319.
Can. Credere 59. III. 293.
Can. Corpus 60. III. 337.
Can. Non omnis 61. III. 443.
Can. Commendavit 62. III. 442.
Can. Hoc Sacramentum 63. III. 293.
Can. Panem 64. III. 293.
Can. Qui diſcordat 65. III. 375.
Can. Et ſancta 66. III. 294.
Can. Non prohibeat 67. III. 279. & 443.
Can. Sicut Judas 68. III. 348.
Can. Revera 69. III. 101.
Can. Invitat 70. III. 319.
Can. Iteratur 71. III. 545.
Can. Utrum 72. III. 443. & 545.
Can. Quid ſit 73. II. T. II. 160. & 166.
Can. Omnia 74. III. 134.
Can. Qui manducat 75. III. 319.
Can. De hac 76. III. 150.
Can. Singuli 77. III. 188.
Can. Ubi pars 78. III. 46.
Can. Corpus 79. III. 47.
Can. Neceſſario 80. I. 265.
Can. Inquit 81. III. 294.
Can. In Chriſto 82. III. 44.
Can. In Calicem 83. III. 96.
Can. Sicut verus 84. III. 96.
Can. In illo 85. III. 101.
Can. Si credas 86. III. 84.
Can. Nec Moyſes 87. III. 564.
Can. Accipite 88. III. 168.
Can. Sacerdos 89. III. 187.
Can. Tunc eis 90. III. 419.
Can. Corporeum 91. III. 129.
Can. Acceſſerunt 92. III. 277.
Can. Presbyter 93. I. 494.
Can. Qui bene 94. I. 53. III. 524.
Can. Pro dilectione 95. III. 30.
Can. Scenicis 96. I. 190.
Can. In altari 97. I. 384.

DIST. III.

Can. Pronuntiandum 1. I. 449.
Can. Irreligioſa 2. I. 232.
Can. Rogationes 3. I. 338.
Can. Epiſcopus 4. I. 338.
Can. Nulli civium 5. I. 338.
Can. Sacerdotibus 6. I. 339.
Can. Non licet 7. I. 382.
Can. Non oportet 8. I. 156.
Can. Placuit 9. I. 316.
Can. Quoniam 10. I. 112.
Can. De eſu 11. II. T. II. 280.
Can. Pervenit 12. II. T. II. 24.
Can. Sabbatho 13. II. T. I. 245.
Can. Jejunium 14. II. T. I. 174.
Can. Nequis jejunet 15. I. 165.
Can. Jejunia 16. III. 14.
Can. De pœnitentibus 17. II. T. I. 246.
Can. Literis 18. II. T. I. 125.
Can. Crucis 19. II. T. I. 171.
Can. Aquam 20. II. T. I. 59.
Can. Noſte 21. II. T. I. 80.
Can. Celebritatem 22. II. T. I. 98.
Can. Paſchæ 23. I. 200.
Can. Placuit 24. I. 206.
Can. Placuit 25. I. 359.
Can. De obſervatione 26. I. 45.
Can. Perlatum 27. II. T. II. 107.
Can. Venerabiles 28. I. 429.
Can. Sextam 29. II. T. II. 241.
Can. Omnes 30. III. 337.

DIST. IV.

Can. Neceſſarium 1. III. 294.
Can. Per Baptiſmum 2. III. 355.
Can. Firmiſſime 3. III. 423.
Can. Non poteſt 4. III. 244. & 245.
Can. Quod autem 5. II. T. II. 154.
Can. Ex quo 6. III. 384.
Can. Illud perſcrutari 7. III. 367.
Can. Filius Dei 8. III. 356.

Can.

Can. Aquam 9. III. 97.
Can. Nunquam 10. III. 245.
Can. Non ratione 11. II. T. I. 231.
Can. Duo tempora 12. II. T. I. 347.
Can. Proprie 13. II. T. I. 347.
Can. Si quis autem 14. II. T. I. 348.
Can. De Catechumenis 15. I. 324.
Can. Siquis neceſſitate 16. II. T. I. 347.
Can. Venerabilis 17. II. T. I. 406.
Can. Baptizandi 18. II. T. I. 392.
Can. Conſtat 19. III. 484.
Can. Mulier 20. I. 200.
Can. In neceſſitate 21. III. 413.
Can. Quicunque 22. II. T. II. 191.
Can. Romanus 23. III. 504.
Can. A quodam 24. II. T. II. 326.
Can. Si inter 25. III. 355.
Can. Baptiſmus 26. III. 294.
Can. Cum baptizat 27. III. 295.
Can. Si qui apud 28. III. 322.
Can. Quamvis 29. III. 376.
Can. Si revera 30. II. T. I. 500.
Can. Solet etiam 31. III. 348.
Can. Oſtenditur 32. III. 349.
Can. Non illud 33. III. 405.
Can. Baptiſmi 34. III. 349.
Can. Sic quicquid 35. III. 372.
Can. Sanctum eſt 36. III. 413.
Can. Catechumenum 37. III. 413.
Can. Hi de quibus 38. II. T. I. 332.
Can. Aliud eſt 39. III. 295.
Can. Nullus autem 40. III. 350.
Can. Quomodo 41. III. 350.
Can. Tunc valere 42. III. 352.
Can. Non in vobis 43. III. 354.
Can. Ab antiqua 44. II. T. II. 131.
Can. Eccleſia 45. III. 352.
Can. Nunc autem 46. III. 352.
Can. Cum tantum 47. III. 352.
Can. Satis oſtendimus 48. III. 352.
Can. Eſt unitas 49. III. 354.
Can. Non eſt aqua 50. III. 352.
Can. Sive hæreticus 51. III. 530.
Can. Quos a paganis 52. II. T. II. 207.
Can. Sive parvuli 53. II. T. I. 300.
Can. Ante baptiſmum 54. III. 538.
Can. Ante viginti 55. I. 359.
Can. Symbolum 56. I. 317.
Can. Catechiſmus 57. II. T. II. 342.
Can. Baptizandos 58. I. 157.
Can. Non liceat 59. I. 382.
Can. Baptizandi 60. I. 200.
Can. Poſtquam 61. III. 538.
Can. Sicut noſtis 62. III. 328.
Can. Poſtea ſignatur 63. III. 538.
Can. Ex hinc 64. III. 538.
Can. Sal cœleſtis 65. III. 528.
Can. Dehinc 66. III. 538.
Can. Sacerdotes 67. II. T. II. 159.
Can. Poſtea tanguntur 68. III. 538.
Can. Propter gloriam 69. III. 97.
Can. Deinde 70. III. 538.
Can. Venit 71. III. 97.
Can. Si non ſanctificatur 72. III. 352.
Can. Prima igitur 73. III. 328.
Can. Parvuli 74. III. 484.
Can. Ægrotantes 75. I. 190.
Can. Nihil eſt aliud 76. III. 405.
Can. Cum pro parvulis 77. III. 349.
Can. Poſtquam 78. III. 319.
Can. Si quis Presbyter 79. I. 22.
Can. De trina 80. II. T. II. 116.
Can. Eodem modo 81. III. 175.
Can. Multi ſunt 82. II. T. I. 500.
Can. In Synodo 83. II. T. II. 219.
Can. Hi vero 84. II. T. II. 131.
Can. Propter vitandum 85. I. 239.
Can. Retulerunt 86. II. T. II. 218.
Can. Veniſti 87. III. 97.
Can. Poſtquam 88. III. 539.
Can. Emeriſti 89. III. 98.
Can. Accepiſtis 90. III. 98.
Can. Poſt baptiſmum 91. III. 539.
Can. Accepiſti 92. III. 101.
Can. Judæi 93. I. 317.
Can. Plerique 94. I. 240.
Can. Primum 95. III. 538.
Can. Omnis qui 96. III. 391.
Can. Agunt 97. III. 427.
Can. Ne quod abſit 98. II. T. II. 62.
Can. Sine pœnitentia 99. III. 82.
Can. In Catechiſmo 100. II. T. I. 78. III. 524.
Can. Non plures 101. II. T. I. 366.
Can. In baptiſmate 102. I. 472. III. 524.
Can. Non licet 103. I. 383.
Can. Monachi 104. I. 447.
Can. Vos ante 105. III. 320.
Can. Omnis Presbyter 106. I. 329.
Can. Non licet 107. I. 185.
Can. Rebaptizare 108. III. 422.
Can. De Arianis 109. I. 46.
Can. Parvulos 110. II. T. II. 206.
Can. Placuit 111. I. 207.
Can. Cum itaque 112. II. T. I. 358.
Can. Si nulla 113. II. T. I. 332.
Can. Si ad matris 114. III. 372.
Can. Qui in maternis 115. III. 491.
Can. Si qua mulier 116. I. 382.
Can. Qui bis 117. III. 525.
Can. Eos quos 118. II. T. I. 373.
Can. Presbyteris 119. II. T. I. 244.
Can. Presbyteri 120. II. T. II. 95.

Digitized by Google

Can. Siquis voluerit 121. I. 480. III. 525.
Can. Siquis de alio 122. I. 450.
Can. Presbyteri 123. I. 215.
Can. Omni tempore 124. I. 371.
Can. Nullus miniſtrorum 125. I. 268.
Can. In Sabbato 126. I. 447.
Can. Nec quenquam 127. III. 31.
Can. Quando quis 128. III. 241.
Can. Quæris a me 129. III. 405.
Can. In Eccleſia 130. III. 369.
Can. Nulli eſt 131. III. 442.
Can. Si baptizata 132. III. 356.
Can. Ut oſtenderet 133. III. 325.
Can. A parvulo 134. III. 325.
Can. Non regenerabantur 135. III. 325.
Can. Regenerante 136. III. 356.
Can. Quiſquis 137. III. 356.
Can. Parvuli 138. III. 357.
Can. Mater 139. III. 357.
Can. Eccleſiæ 140. III. 295.
Can. Nemo tollit 141. III. 357.
Can. Nulla præter 142. III. 357.
Can. Ad hoc 143. III. 357.
Can. Quis autem 144. III. 357.
Can. Gratia 145. III. 368.
Can. Non ex quo 146. III. 357.
Can. Quando 147. III. 428.
Can. Si eos 148. III. 361.
Can. Non dubito 149. III. 352.
Can. Verus 150. III. 375.
Can. Sicut in Sacramentis 151. III. 353.
Can. Placuit 152. I. 221.
Can. Placuit 153. I. 221.
Can. Placuit 154. I. 221.
Can. Quiſquis 155. I. 221.
Can. Placuit 156. I. 221.

D I S T. V.

Can. Omnes fideles 1. II. T. I. 117.
Can. Spiritus 2. II. T. I. 174.
Can. De his vero 3. II. T. I. 174.
Can. Manus 4. II. T. I. 171.
Can. Noviſſime 5. III. 539.
Can. Ut jejuni 6. I. 346.
Can. Ut Epiſcopi 7. I. 477.
Can. Dictum eſt 8. I. 320.
Can. De homine 9. II. T. II. 206.
Can. Numquid 10. II. T. II. 372.
Can. Omni die 11. I. 200.
Can. Neophyti 12. I. 201.
Can. Convenit 13. I. 317.
Can. Id ſemper 14. I. 324.
Can. In die 15. II. T. II. 415.
Can. Quadrageſima 16. II. T. II. 160.
Can. Jejunia 17. II. T. I. 172.
Can. Non dico 18. III. 225.
Can. Sint tibi 19. III. 212.
Can. Sine tibi 20. III. 212.
Can. Contraria 21. III. 75.
Can. Quinque 22. II. T. II. 154.
Can. Nihil enim 23. II. T. I. 81.
Can. Non mediocriter 24. III. 225.
Can. Jejunium 25. III. 295.
Can. Diſcipulos 26. III. 16.
Can. Quidquid 27. III. 157.
Can. Nihil enim 28. III. 241.
Can. Ne tales 29. III. 186.
Can. Legimus 30. III. 186.
Can. Quia dies 31. II. T. II. 414.
Can. Carnem 32. III. 511.
Can. Nunquam 33. III. 210.
Can. In omnibus 34. I. 448.
Can. Nullus 35. I. 505.
Can. Non oportet 36. I. 157.
Can. Non oportet 37. I. 157.
Can. Fucare 38. III. 424.
Can. De Spiritu 39. I. 265.
Can. Salvator 40. III. 227.

ANT 1316113

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

.XIV
E.30